Sisaala-Paasaal

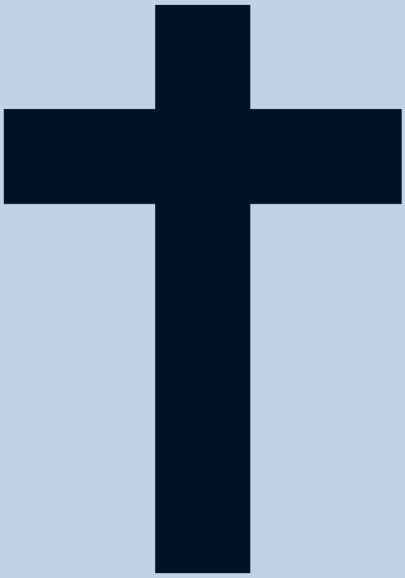

New Testament in Sisaala-Paasaal (Ghana)

Sisaala-Paasaal
New Testament in Sisaala-Paasaal (Ghana)

copyright © 2001 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Sisaala-Paasaal

Contributor: Wycliffe Bible Translators, Inc.

All rights reserved.

2025-07-02

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 1 Jul 2025 from source files dated 2 Jul 2025
5ad2e8f3-51a3-50fb-a466-cbfb371c3947

Contents

MATIWU 1
MAAKI 61
LUKA 97
GYƆƆŊ 160
YESU KPAMBISI 204
ROMA TIMMA 263
1 KORIŊTI TIMMA 289
2 KORIŊTI TIMMA 314
GALETIYA TIMMA 331
ƐFISO TIMMA 340
FILIPI TIMMA 349
KOLOSI TIMMA 356
1 TESALONIIKA TIMMA 362
2 TESALONIIKA TIMMA 367
1 TIMOTI 370
2 TIMOTI 377
TITUSI 382
FILEMƆŊ 386
HIIBURU TIMMA 388
GYEMSI 408
1 PIITA 415
2 PIITA 423
1 GYƆƆŊ 427
2 GYƆƆŊ 434
3 GYƆƆŊ 435
GYUUDI 436
WILIIDAGIYA 438

WIISI WIWELIYE HƱ
MATIWU
AA SABA

Yesu doho nala
Luka 3.23-28

1 Yesu Krisita doho nala rɛ nyɛ. Ʊ naabaa rɛ gyı yaa Deviti, Deviti mɛ naabaa yaa Abıraham.
2 Abıraham nɛ gyı lʊl Azıkı.
Azıkı mɛ sii lʊl Gyeekɔbı.
Gyeekɔbı mɛ sii lʊl Gyuda abee ʊ naabiisi.
3 Gyuda mɛ sii lʊl Pɛrɛsı abee Zɛra.
(Ba nıına feŋ nɛ gyı yaa Tama.)
Pɛrɛsı mɛ bıl sii lʊl Hɛzʊrɔŋ.
Hɛzʊrɔŋ mɛ sii lʊl Rami.
4 Rami mɛ sii lʊl Amiinadabu.
Amiinadabu mɛ sii lʊl Naasuŋ.
Naasuŋ mɛ sii lʊl Salmɔŋ.
5 Salmɔŋ mɛ sii lʊl Buwasi.
(Buwasi nıına feŋ nɛ gyı yaa Reehabı.)
Buwasi mɛ sii lʊl Obɛdı.
(Obɛdı nıına feŋ nɛ gyı yaa Rufu.)
Obɛdı mɛ sii lʊl Gyesi.
6 Gyesi mɛ sii lʊl kuwori Deviti.
Deviti mɛ sii lʊl Solomɔn.
(Solomɔn nıına rɛ fa yaa Yuriya haaŋ hʊ ʊ aa sʊba ka Deviti laa kpa).
7 Solomɔn mɛ sii lʊl Rehobʊwam.
Rehobʊwam mɛ sii lʊl Abigya.
Abigya mɛ sii lʊl Asa.
8 Asa mɛ sii lʊl Gyihosafati.
Gyihosafati mɛ sii lʊl Gyɔram.
Gyɔram mɛ sii lʊl Yuzaya.
9 Yuzaya mɛ sii lʊl Gyotam.
Gyotam mɛ sii lʊl Ahazı.
Ahazı mɛ sii lʊl Hezikaya.
10 Hezikaya mɛ sii lʊl Manaasi.
Manaasi mɛ sii lʊl Amɔn.
Amɔn mɛ sii lʊl Gyosaya.
11 Gyosaya mɛ sii lʊl Gyekonaya abee ʊ naabiisi.
Saŋa no tıyaŋ nɛ ba kası Iziral tımma mʊ Baabilɔŋ paalʊʊ.
12 Ba gyı aa kası Iziral tımma mʊ Baabilɔŋ paalʊʊ hal tıyaŋ nɛ,
Gyekonaya lʊl Siyatiil, Siyatiil mɛ sii lʊl Zerubabɛl.
13 Zerubabɛl mɛ sii lʊl Abiyudi.
Abiyudi mɛ sii lʊl Ɛliyakim.
Ɛliyakim mɛ sii lʊl Azɔ.
14 Azɔ mɛ sii lʊl Zadɔkı.
Zadɔkı mɛ sii lʊl Akimu.
Akimu mɛ sii lʊl Ɛliyudu.
15 Ɛliyudu mɛ sii lʊl Ɛliyeza.
Ɛliyeza mɛ sii lʊl Maataŋ.
Maataŋ mɛ bıl sii lʊl Gyeekɔbı.

16 Gyeekɔbɪ mɛ rɛ yaŋ sii lʊl Gyosɛfʊ.
Gyosɛfʊ mɛ sii kpa Mɛɛrɪ, nal hʊ aa lʊl Yesu,
ba kɪ yɪrɪ Krisita, laataal hʊ Wɪɪsɪ aa lɪya.
17 A piili Abɪraham a mʊ pele kuwori Deviti, Yesu Krisita naaba-doho fa
yaa fi abee banaa rɛ. A yaŋ bɪl piili bee kuwori Deviti a mʊ kɪ pele saŋa
hʊ ba aa kasɪ Iziral tɪmma mʊ Baabilɔŋ paalʊʊ hʊ, Yesu naaba-doho gyɪ
yaa fi abee banaa rɛ. A bɪl lɪɪ haŋ saŋa hʊ mɛ a mʊ pele saŋa hʊ ba aa lʊl
Krisita, laataal hʊ Wɪɪsɪ aa lɪya, ʊ naaba-doho gyɪ yaa fi abee banaa rɛ.

Yesu Krisita lʊlɪɪ
Luka 2.1-7

18 Nyɛ rɛ Yesu Krisita lʊlɪɪ naasɪ tɪŋa: Ʊ naa Mɛɛrɪ abee Gyosɛfʊ gyɪ wee
nyʊwa rɛ anɪɪ ba sɪ yal dɔmɔŋ. Amɛ ba ha gyɪ bɪ yal dɔmɔŋ, aŋka Wɪɪsɪ
Wiyesi Welii hʊ dee leŋ Mɛɛrɪ kaŋ luwol.
19 Gyosɛfʊ gyɪ yaa tɪpʊlʊŋ tɪɪna rɛ. Ɛɛ wɪya ʊ gyɪ bee kyɛ dɪ ʊ we Mɛɛrɪ
hɪɪsɪ gyamaa tɪyaŋ, aŋ gyɪ kɪ kyɛ dɪ ʊ lʊwɔlɪ vɪya ʊ.
20 Ʊ gyɪ aa bɪɪnɪ gɛɛ tɪyaŋ nɛ, malɪka ko ʊ lee duwoso tɪyaŋ a basɪ tɪya
ʊ a baa, "Gyosɛfʊ, Kuwori Deviti doho nal, ta leŋ dɪ kambɪŋ kana ɪ, ɪ aa sɪ
kpa Mɛɛrɪ a yaa ɪ haaŋ, beewɪya Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ dee rɛ tɪŋ ʊ kaŋ
biye no luwol.
21 Ʊ sɪ lʊl boyoŋbiye, dɪ ɪ we ʊ feŋ Yesu. Feŋ hʊ memii rɛ yaa Laataal,
beewɪya ʊ rɛ sɪ laa ʊ nala ta ba wɪbɔmɔ tɪyaŋ."
22 Wɪya no buloŋ gyɪ yaa rɛ dɪ wɪya hʊ á Tɪɪna Wɪɪsɪ gyɪ aa tɪŋ ʊ tɪŋdaal
kɪdɪgɪ tɪyaŋ basɪ ko su ba bʊʊsɪ. Ʊ gyɪ tɪŋ ʊ tɪŋdaal no tɪyaŋ nɛ a baa,
23 "Hatoluu kɪdɪgɪ ha aa bɪ gyɪŋ baal sɪ kaŋ luwol a lʊl boyoŋbiye dɪ ba
kana ʊ kɪ yɪrɪ Imanuwɛl." (Feŋ hʊ memii rɛ yaa "Wɪɪsɪ we á lee.")
24 Gyosɛfʊ aa sii doo sɪya tɪyaŋ, ʊ gyɪ yaa gɛɛ hʊ malɪka hʊ aa basɪ tɪya ʊ
rɛ, a gyɪ kpa Mɛɛrɪ mʊ ʊ dɪya a yaa ʊ haaŋ.
25 Amɛ ʊ beel-ʊ ha gyɪ bɪ gyɪŋ dɔmɔŋ anɪɪ baal bee haaŋ aŋka Mɛɛrɪ lʊl
boyoŋbiye. Nyɛ rɛ Gyosɛfʊ we biye hʊ feŋ Yesu.

2

Wɪgyʊnna badɔmɔŋ lɪɪ tɪɪmemii dɪɪlaŋ ko dɪ ba na Yesu

1-2 Bɛtɪlɛhɛm tɪyaŋ nɛ ba gyɪ lʊl Yesu. Bɛtɪlɛhɛm gyɪ yaa tɔbiye rɛ, a we
Gyudɪya paalʊʊ tɪyaŋ. Haŋ saŋa hʊ Kuwori Hɛrɔtɪ rɛ gyɪ yaa doŋ paalʊʊ
kuworibal. Ba gyɪ aa lʊl Yesu, ʊ bɪ pɪɪsa ka wɪgyʊnna badɔmɔŋ aa gʊnnɪ
kyɪŋwʊlɪya wɪkanɪya sii lɪɪ tɪɪmemii dɪɪlaŋ, a ko Gyerusalɛm, a ko pɪyɛsɪ,
a baa, "Lee tɪyaŋ nɛ ba lʊl biye hʊ aa sɪ yaa Gyuuma kuwori hʊ? Á na
kyɪŋwʊlɪɪ rɛ tɪɪmemii tɪyaŋ, ʊ daga anɪɪ ba lʊla ʊ rɛ á ko dɪ á kyʊwalɪ ʊ a
kpa ʊ gyɪrɪma tɪya ʊ."
3 Kuwori Hɛrɔtɪ gyɪ aa nɪɪ wɪɪ no, kambɪŋ gyɪ kaŋ ʊ bee Gyerusalɛm
tɪmma buloŋ nɛ kɪŋkaŋ.
4 Ɛɛ rɛ ʊ gyɪ yɪrɪ Gyuuma wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyasɪ abee Wɪɪsɪ Teŋ
dɪdagɪla hʊ a ko laŋŋɪ, a pɪyɛsɪ ba a baa, "Lee tɪyaŋ nɛ ba sɪ lʊl Krisita hʊ,
laataal hʊ Wɪɪsɪ aa lɪya?"
5 Ɛɛ rɛ ba basɪ tɪya ʊ a baa, "Ba sɪ lʊla ʊ Bɛtɪlɛhɛm aa we Gyudɪya paalʊʊ
tɪyaŋ. Ɛɛ rɛ Wɪɪsɪ tɪŋdaal hʊ gyɪ sabɪ. Ʊ gyɪ baa dɪ
6 Wɪɪsɪ baa,
"Bɛtɪlɛhɛm yaa tɔbiye rɛ Gyudɪya paalʊʊ tɪyaŋ.
Amɛ Gyudɪya paalʊʊ buloŋ tɪyaŋ, Bɛtɪlɛhɛm nala rɛ yaa nɪbala,
beewɪya ba tɪyaŋ nɛ Iziral kuwori sɪ lɪɪ,
nal hʊ aa sɪ kɪ deŋ ŋ nala, Iziral tɪmma."

7 Doŋ nɛ Kuwori Hɛrɔtɪ lʊwɔlɪ yɪrɪ wɪgyʊnna hʊ aa lɪɪ tɪɪmemii ko, a
kaŋ ba mʊ faŋa a pɪyɛsɪ ba dɪ ba daga ʊ saŋa hʊ tɪɪ kyɪŋwʊlɪɪ hʊ aa lɪya.
Ba daga tɪya ʊ.
8 Ɛɛ rɛ Kuwori Hɛrɔtɪ ta ba dɪ ba mʊ Bɛtɪlɛhɛm, aŋ basɪ tɪya ba a baa,
"Ma mʊ kyɛ biye hʊ abee sɪfɪyasɪ. Ma yaŋ ko na ʊ pɛ, ma leŋ dɪ ŋ mɛ kaŋ
duwoso, dɪ ŋ mɛ mʊ kyʊwalɪ ʊ a kpa ʊ gyɪrɪma tɪya ʊ."
9 Ba aa nɪɪ gɛɛ, ba lɪɪ kpa ŋmanɪɪ a kɪ mʊ, kyɪŋwʊlɪɪ hʊ ba fa aa naa
tɪɪmemii bɪl laa ba sɪya gɛɛɛ, a mʊ sɪŋ kyugili lee hʊ biye aa we.
10 Ba aa naa kyɪŋwʊlɪɪ hʊ gɛɛ, ba tenni buloŋ fɪyɛlɪ, ba kɪ gyʊwɔsɪ.
11 Ba aa mʊʊ pele lee hʊ biye hʊ aa we, ba mʊ gyʊʊ dɪya hʊ a na biye
hʊ abee ʊ naa Mɛɛrɪ. Ɛɛ rɛ ba tuu gbinni biye hʊ sɪya tɪyaŋ a kyʊwalɪ ʊ
a kpa ʊ gyɪrɪma tɪya ʊ, aŋ puri ba kyʊgɪsɪ a lɪɪ salma abee wɪsɪnaaŋ abee
kɪŋ kɪdɪgɪ sʊwala aa sʊma ba kɪ yɪrɪ mɛɛ, a tɪya ʊ.
12 Ɛɛ rɛ Wɪɪsɪ basɪ tɪya ba, ba duwoso tɪyaŋ abee sɪfɪyasɪ anɪɪ ba ta ko
mɪɪgɪ mʊ Kuwori Hɛrɔtɪ lee. Nyɛ rɛ ba sii a tɪŋ ŋmaŋdɪma a mɪɪgɪ mʊ ba
paalʊʊ.

Gyosɛfʊ bee Mɛɛrɪ lɪɪ fá mʊ Igyipiti

13 Wɪgyʊnna hʊ bee mʊyɪ hal tɪyaŋ nɛ Gyosɛfʊ duwosi na malɪka dɪ ʊ
ko ʊ lee a basɪ tɪya ʊ a baa, "Sii kpa biye hʊ abee ʊ naa a fá mʊ Igyipiti.
Ma we doŋ a kaŋ kɪ mʊ saŋa hʊ ŋ bɪl aa sɪ tɪya ma ŋmanɪɪ dɪ ma lɪɪ doŋ,
beewɪya Kuwori Hɛrɔtɪ aa kyɛ dɪ ʊ kpʊ biye hʊ rɛ."
14 Ɛɛ rɛ Gyosɛfʊ gyɪ sii kpa biye hʊ bee ʊ naa buloŋ a mʊ Igyipiti paalʊʊ
tebine. Doŋ tɪyaŋ nɛ ba gyɪ we a mʊ pele saŋa hʊ Kuwori Hɛrɔtɪ gyɪ aa ko
sʊba.
15 Wɪɪ no gyɪ yaa rɛ dɪ wɪɪ hʊ Wɪɪsɪ gyɪ aa tɪŋ ʊ tɪŋdaal tɪyaŋ basɪ ko
yaa wɪtɪɪ. Wɪɪsɪ gyɪ baa,
"Ŋ biye gyɪ we Igyipiti paalʊʊ tɪyaŋ nɛ ŋ lɪɪ ʊ."

Ba kpʊʊ boyoŋbiifɪllɪ Bɛtɪlɛhɛm tɪyaŋ

16 Kuwori Hɛrɔtɪ gyɪ aa ko gyɪma anɪɪ wɪgyʊnna hʊ mʊrɪ ʊ rɛ, ʊ na baaŋ
kɪŋkaŋ. Wɪgyʊnna hʊ gyɪ aa daga ʊ saŋa hʊ ba aa lʊl Yesu wɪya, ʊ sii ta ʊ
laalyuwolo dɪ ba mʊ Bɛtɪlɛhɛm abee tɔbiisi hʊ buloŋ aa kpaga doŋ, a kpʊ
boyoŋbiisi hʊ buloŋ ha aa yaa bɪsɪ balɪya a kaŋ kɪ tuu.
17 Wɪɪ no leŋ wɪɪ hʊ Wɪɪsɪ gyɪ aa tɪŋ ʊ tɪŋdaal Gyɛrimaya tɪyaŋ basɪ ko
yaa wɪtɪɪ rɛ.
18 Wɪɪ hʊ Gyɛrimaya gyɪ aa basa rɛ nyɛ:
"Nal lɛ aa wii Rama tɪyaŋ,
a wii kɪ gʊwagɪ
Rekyil lɛ aa wii ʊ balɪya aa sʊba wɪya,
a pɔ dɪ ʊ bee tallɪ."

Gyosɛfʊ bee Mɛɛrɪ mʊʊ Nazarɛti

19-21 Kuwori Hɛrɔtɪ sʊʊ hal tɪyaŋ, Gyosɛfʊ bɪl duwosi a na malɪka dɪ ʊ
ko ʊ lee Igyipiti paalʊʊ tɪyaŋ a basɪ tɪya ʊ a baa, "Sii kpa biye hʊ abee ʊ
naa a mɪɪgɪ mʊ Iziral paalʊʊ. Nala hʊ fa aa kyɛ dɪ ba kpʊ biye hʊ sʊba
rɛ." Ɛɛ rɛ ʊ sii kaŋ biye hʊ abee ʊ naa a mʊ we Iziral paalʊʊ tɪyaŋ.
22 Amɛ Gyosɛfʊ aa ko nɪɪ anɪɪ Kuwori Hɛrɔtɪ sʊba rɛ, ka ʊ biye Akɪlɔɔsɪ
di koro Gyudɪya paalʊʊ tɪyaŋ, kambɪŋ gyɪ fa kana ʊ rɛ doŋ mʊyɪ wɪya. Ɛɛ
rɛ Wɪɪsɪ bɪl basɪ tɪya ʊ duwoso tɪyaŋ abee sɪfɪyasɪ anɪɪ ʊ mʊ hɔŋ Galili
paalʊʊ tɪyaŋ.

23 Ʊ aa mʊʊ Galili paalʊʊ, ʊ mʊʊ hɔŋ Nazarɛti tɪyaŋ nɛ. Nyɛ yaa rɛ dɪ
wɪya hʊ Wɪɪsɪ aa tɪŋ ʊ tɪŋdaala hʊ tɪyaŋ basɪ ko yaa wɪtɪɪ. Ba gyɪ basa rɛ
a baa,
"Ba sɪ kana ʊ kɪ yɪrɪ Nazarɛti tɪɪna."

3

Gyɔɔŋ Wɪɪsɪɪnɪɪfool hʊ basɪ Wɪɪsɪ wɪya
Maakɪ 1.1-8; Luka 3.1-18; Gyɔɔŋ 1.19-28

1 Saŋa no tɪyaŋ nɛ baal kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ Gyɔɔŋ Wɪɪsɪnɪɪfool hʊ mɛ sii
ko Gyudɪya paalʊʊ, a we pogo tɪyaŋ a piili kɪ basɪ Wɪɪsɪ wɪya.
2 Ʊ gyɪ basɪ tɪya ba rɛ a baa, "Ma bɪrɪmɪ lɪɪ ma wɪbɔmɔ tɪyaŋ, beewɪya
Wɪɪsɪbee koro hʊ kpaga rɛ!"
3 Gyɔɔŋ no wɪya rɛ Wɪɪsɪ gyɪ tɪŋ ʊ tɪŋdaal Azaaya tɪyaŋ a gyɪ basɪ gɛɛ.
Ʊ gyɪ baa, dɪ Wɪɪsɪ baa,
"Nal lɛ we pogo tɪyaŋ a heeli kɪ basɪ,
"Ma marɪ ma tɪsɪ dɪ á Tɪɪna ko kɪ tɪŋa anɪɪ ma aa marɪ ŋmaŋ-deginii a pɔ
nɪbal koyi gɛɛ."
4 Nyɔgɪmaa pʊna gannɪ rɛ Gyɔɔŋ gyɪ fa kɪ laalɪ, aŋ aa kpa tɛpɪɪŋbii vʊwa
ʊ tɪŋa. Nyɪŋgɪrɪgɪsɪ abee tʊʊ rɛ gyɪ yaa ʊ kɪdiiliye.
5 Nala gyɪ lɪɪ Gyerusalɛm abee Gyudɪya paalʊʊ abee tɔnɪ hʊ buloŋ aa kpaga
Gyɔɔdaŋ fuwo hʊ buloŋ nɛ, a kɪ ko ʊ lee.
6 Ba aa ko lusi ba wɪbɔmɔ aŋ tuu Gyɔɔdaŋ fuwo hʊ, ʊ fo ba wɪɪkyʊwalnɪɪ.
7 Amɛ Gyɔɔŋ aa ko na dɪ Farasiima abee Sadusiima yʊga aa kɪ ko ʊ lee
dɪ ʊ fo ba wɪɪkyʊwalnɪɪ gɛɛ, ɛɛ rɛ ʊ basɪ tɪya ba a baa, "Ɛɛdɔŋ dʊma! Ma
dawarɪ yʊga ma tɪyaŋ! Ma bɪɪna ma sɪ wuwo fá nyʊgɪsɪ kyɛɛ hʊ Wɪɪsɪ aa
sɪ di nala sarɪya rɛ koo?
8 Ma kɪ yaa wɪya hʊ aa daga anɪɪ ma bɪrɪma lɪɪ ma wɪbɔmɔ tɪyaŋ nɛ,
9 aŋ ta bɪɪna anɪɪ Abɪraham aa yaa ma naabaa wɪya, Wɪɪsɪ bɪ sɪ dɔgɪsɪ
ma. Ma leŋ dɪ ŋ basɪ tɪya ma anɪɪ Wɪɪsɪ sɪ wuwo leŋ dɪ bʊwa no ma aa
naa nyɛ bɪrɪmɪ Abɪraham doho nala.
10 Ma na, Wɪɪsɪ yaa siri abee ʊ saa rɛ dɪ ʊ ŋmaŋ tɪɪsɪ lo. Tɪya hʊ buloŋ
aa bee nɔŋ nɔŋweliye, ʊ sɪ ŋmana ʊ lo a paa we diŋ tɪyaŋ.
11 Nɪɪ dʊŋ nɛ ŋ kɛ kaŋ kɪ fo ma wɪɪkyʊwalnɪɪ, dɪ gɛɛ daga anɪɪ ma bɪrɪma
lɪɪ ma wɪbɔmɔ tɪyaŋ nɛ, amɛ nal hʊ aa sɪ tɪŋa ŋ hal ko, ʊ kɛ sɪ kpa Wiyesi
Welii hʊ abee diŋ a fo ma wɪɪkyʊwalnɪɪ. Ʊ rɛ te ŋ. Ɲ paalɪ bɪ maga dɪ ŋ
kol ʊ naatɔbɔ mɛ gba.
12 Ʊ kol ʊ mɪkyaarɪgbaha rɛ, dɪ ʊ ko ŋmaa ʊ mɪya buloŋ teŋ, dɪ ʊ kpa
gbaha hʊ a kyaarɪ lɪɪ miŋbii hʊ a we ʊ busol tɪyaŋ aŋ kpa mɪŋgyɔrʊ hʊ
we diŋ tɪyaŋ. Diŋ hʊ aa bɪ sɪ maakyiye dɪsɪ."

Gyɔɔŋ foo Yesu wɪɪkyʊwalnɪɪ
Maakɪ 1.9-11; Luka 3.21-22

13 Saŋa hʊ Gyɔɔŋ gyɪ aa basɪ Wɪɪsɪ wɪya aŋ kɪ fo nala wɪɪkyʊwalnɪɪ hʊ
tɪyaŋ nɛ, Yesu sii lɪɪ Galili paalʊʊ a ko Gyɔɔŋ lee Gyɔɔdaŋ fuwo hʊ tɪyaŋ
dɪ ʊ fo ʊ wɪɪkyʊwalnɪɪ.
14 Amɛ Gyɔɔŋ aa naa gɛɛ, ʊ kɪ lʊga dɪ Yesu bɪrɪmɪ ʊ hakɪla. Ɛɛ rɛ Gyɔɔŋ
basɪ tɪya ʊ a baa, "Ɪ rɛ maga dɪ ɪ fo ŋ wɪɪkyʊwalnɪɪ, aŋka ɪ mɪɪgɪ ko ŋ lee
dɪ mɪyaŋ fo ɪ wɪɪkyʊwalnɪɪ?"
15 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʊ a baa, "Ɪ kɛ yaa gɛɛ ŋ aa baa ɪ yaa. Nyɛ rɛ sɪ leŋ
dɪ á yaa wɪya hʊ buloŋ Wɪɪsɪ aa kyɛɛ." Ɛɛ rɛ Gyɔɔŋ laa nyʊwa, a fo Yesu
wɪɪkyʊwalnɪɪ.

16 Gyɔɔŋ aa yaŋ fo Yesu wɪɪkyʊwalnɪɪ hʊ ko teŋ, ɛɛ rɛ Yesu mɪɪgɪ lɪɪ nɪɪ
hʊ tɪyaŋ a ko dɪ ʊ lɪɪ, dɪ ʊ naa wɪɪsɪnyuu lɔgɔ suri. Ka ʊ na Wɪɪsɪ Wiyesi
Welii hʊ a kɪɪ gɛɛ anɪɪ kokomo, a ko tuu saga ʊ tɪyaŋ.
17 Doŋ tɪyaŋ nɛ, ʊ nɪɪ taal dɪ ʊ lɪɪ wɪɪsɪnyuu a baa, "Ŋ biikyoolii rɛ nyɛ.
Ŋ teŋ fɪyɛla rɛ ʊ tɪyaŋ."

4

Sɪtaanɪ magɪsɪ Yesu
Maakɪ 1.12-13; Luka 4.1-13

1 Ɛɛ rɛ Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ kpa Yesu gyʊʊ pogo. Doŋ tɪyaŋ nɛ Sɪtaanɪ
magɪsɪ ʊ.
2 Nyɛ rɛ Yesu gyɪ we pogo hʊ tɪyaŋ kyɛyɛ mɔllɪ balɪya dɪ ʊ bɪ dii kɪŋ
buloŋ tebine bee wɪɪhaa buloŋ. Ɛɛ rɛ losi gyɪ kana ʊ.
3 Doŋ nɛ Sɪtaanɪ ko basɪ tɪya ʊ a baa, "Na ɪ yaa Wɪɪsɪ Biye rɛ, ɛɛ kɛ leŋ
dɪ bʊwa no bɪrɪmɪ kɪdiiliye."
4 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʊ a baa, "Ba saba Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ nɛ a baa,
"Kɪdiiliye dʊŋ daa aa tɪya nihuwobiŋ mɪɪbol,
amɛ wɪɪ buloŋ aa lɪɪ Wɪɪsɪ nyʊwa tɪyaŋ mɛ aa tɪya nihuwobiŋ mɪɪbol
lɛ."
5 Ɛɛ rɛ Sɪtaanɪ kaŋ Yesu mʊ Gyerusalɛm, a kana ʊ mʊ gyɪŋ
Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ nyugbaŋfara,
6 aŋ basɪ tɪya ʊ a baa, "Na ɪ yaa Wɪɪsɪ Biye rɛ, ɛɛ kɛ sɪŋ daha aŋ gyaa tuu
kyigisi taŋha tɪyaŋ. Beewɪya ba saba Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ nɛ a baa dɪ Wɪɪsɪ
baa,
"Ŋ sɪ leŋ dɪ ŋ malɪkasɪ
kɪ pɔ ɪ. Ba sɪ kyeŋ kana ɪ,
dɪ ɪ naaŋ mɛ ta dige taŋha."
7 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʊ a baa,
"Ba bɪl saba Wɪɪsɪ teŋ logiŋ kɪdɪgɪ tɪyaŋ nɛ a baa,
"Ta kɪ magɪsɪ ɪ Tɪɪna Wɪɪsɪ."
8 Ɛɛ rɛ Sɪtaanɪ bɪl kaŋ Yesu mʊ gyɪŋ dogiŋbal kɪdɪgɪ nyuu a daga ʊ dʊnɪya
koro abee ʊ weliŋ buloŋ fine,
9 aŋ basɪ tɪya ʊ a baa, "Ŋ sɪ kpa kɪna no buloŋ tɪya ɪ, dɪ ɪ rɛ sɪ tuu gbinni
a kyʊwalɪ ŋ abee gyɪrɪma."
10 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʊ a baa, "Sɪtaanɪ, fasɪ mʊ ŋ sɪyaŋ! Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ
ba saba rɛ a baa, Kɪ kyʊwalɪ ŋ Tɪɪna Wɪɪsɪ dʊŋ abee gyɪrɪma aŋ kɪ tɪŋa
ʊ."
11 Doŋ tɪyaŋ nɛ Sɪtaanɪ leŋ Yesu aŋ kpa mʊ. Doŋ nɛ ka malɪkasɪ ko tuu
kyiyeli ʊ.

Yesu piile ʊ tʊma Galili paalʊʊ tɪyaŋ
Maakɪ 1.14-15; Luka 4.14-15

12 Yesu aa ko nɪɪ dɪ ba kaŋ Gyɔɔŋ Wɪɪsɪnɪɪfool hʊ tɔ dɪyaŋ, ɛɛ rɛ ʊ sii lɪɪ
Gyudɪya paalʊʊ tɪyaŋ a kpa mʊ Galili paalʊʊ.
13 Nyɛ rɛ ʊ sii kpa mʊ Nazarɛti a bɪl lɪɪ doŋ a mɪɪgɪ kpa mʊ hɔŋ Kapɛɛnam
tɪyaŋ. Tɔɔ no kpaga Galili fuwobal hʊ rɛ, a we Zebulɔŋ abee Nafitali paalʊʊ
tɪyaŋ.
14 Wɪɪ no gyɪ yaa rɛ dɪ wɪɪ hʊ Wɪɪsɪ gyɪ aa tɪŋ ʊ tɪŋdaal Azaaya tɪyaŋ
basɪ ko yaa wɪtɪɪ.
15 Ʊ gyɪ baa,
"Ma nala hʊ aa we Zebulɔŋ abee Nafitali paalʊʊ aa kyaasɪ Galili fuwobal
hʊ, Gyɔɔdaŋ fuwobal hʊ kyolo, abee

Galili paalʊʊ nala, lee hʊ tɪyaŋ nala hʊ aa bɪ yaa Gyuuma aa yʊga,
ma nɪɪ daha,
16 “Nala hʊ aa we bilhuu tɪyaŋ,
ba na pʊlʊŋbal lɛ.
Nala hʊ mɛ buloŋ aa bɪ gyɪŋ Wɪɪsɪ,
Ba naa Wɪɪsɪ laatayɪ rɛ ʊ kɪɪ gɛɛ anɪɪ pʊlʊŋ nɛ kyaanɪ we ba tɪyaŋ.”
17 Saŋa no tɪyaŋ nɛ Yesu gyɪ piili kɪ basɪ Wɪɪsɪ wɪya a baa, “Ma bɪrɪmɪ lɪɪ
ma wɪbɔmɔ tɪyaŋ, beewɪya, Wɪɪsɪbee koro hʊ kpaga rɛ.”

Yesu yɪrɪ fuwonaŋkasɪla banaa
Maakɪ 1.16-20; Luka 5.1-11

18 Yesu gyɪ kpaa Galili fuwobal hʊ nyʊwa a kpala kɪ baŋ dɪ ʊ naa
fuwonaŋkasɪla balɪya dɪ ba aa kasɪ fuwonamɪɪsɪ abee ba keliŋsi. Ba gyɪ
yaa nɪmmabalɪya rɛ. Kɪdɪgɪ feŋ nɛ yaa Siimɔŋ (ʊ feŋ kɪdɪgɪ mɛ rɛ yaa
Piita.) Ʊ naabiye hʊ mɛ feŋ nɛ Aŋduru.
19 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Ma ko kɪ tɪŋa ŋ hal. Ŋ sɪ daga ma gɛɛ
ma aa sɪ kɪ kasɪ nihuwobisi.”
20 Haŋ lagɪlagɪbiye hʊ ba kpa ba keliŋsi hʊ ta, aŋ sii tɪŋa ʊ hal.
21 Yesu bɪl kpaa kɪ mʊ dɪ ʊ naa Gyemsi bee ʊ naabiye Gyɔɔŋ abee ba
kuwo Zebedi, dɪ ba we nɪɪduworiboro tɪyaŋ a kɪ marɪ ba keliŋsi.
22 Ɛɛ rɛ Yesu yɪrɪ ba, ba guu sii a leŋ ba nɪɪduworiboro hʊ abee ba kuwo
buloŋ ta, aŋ tɪŋ Yesu hal.

Yesu tɪɪbɪ wɪɪla tɪmma
Luka 6.17-19

23 Ɛɛ rɛ Yesu gɔllɪ Galili paalʊʊ buloŋ a kɪ daga nala Gyuuma
wɪɪkyʊwaldɪɪsɪ tɪyaŋ, a basɪ Wɪɪsɪ koro hʊ wɪweliye wɪya a kɪ tɪya nala
aŋ pɛ kɪ tɪɪbɪ nala aa kaŋ wɪɪla iriŋ iriŋ buloŋ mɛ.
24 Ɛɛ rɛ Yesu wɪya taalɪ Siiriya paalʊʊ buloŋ. Nala sii kaŋ ba wɪɪla tɪmma
kɪ ko ʊ lee. Gbarɪga abee kpuŋkpuŋ-telle abee nala gyɪŋbɔmɔ aa kana
abee wɪɪla iriŋ iriŋ buloŋ tɪmma rɛ ba kaŋ ko, Yesu tɪɪbɪ ba buloŋ.
25 Nyɛ rɛ nɪgyamaa sii giri lɪɪ Galili paalʊʊ abee tɔnɪ fi hʊ, abee
Gyerusalɛm, abee Gyudɪya paalʊʊ a paa tɪŋ Yesu hal. Ba badɔmɔŋ mɛ
gyɪ lɪɪ Gyɔɔdaŋ fuwo hʊ kyolo paalʊʊ rɛ.

5

Yesu daga nala dogimo nyuu tɪyaŋ
Luka 6.20-23

1-2 Yesu aa naa nɪgyamaa hʊ gɛɛ, ʊ mʊ gyɪŋ hɔŋ dogimo nyuu tɪyaŋ, ka
ʊ hatɪnna hʊ mɛ ko hɔŋ gol ʊ, ʊ piili kɪ daga ba abaa,
3 “Nyusʊŋtɪmma rɛ yaa nala hʊ aa kpaa ba bayɪyɛla buloŋ we Wɪɪsɪ tɪyaŋ,
ba aa rɛ sɪ di wɪɪsɪbee koro hʊ tɔnɔ.
4 Nyusʊŋtɪmma rɛ yaa nala hʊ aa wii,
Wɪɪsɪ sɪ fɪyɛlɪ ba bembiye.
5 Nyusʊŋtɪmma rɛ yaa nala hʊ aa kaŋ ba tɪɪ kɪ hʊwɔlɪ,
ba sɪ na kɪŋ hʊ wɪya Wɪɪsɪ aa wee nyʊwa baa ʊ sɪ kpa tɪya ba.
6 Nyusʊŋtɪmma rɛ yaa nala hʊ aa kyo dɪ nal buloŋ yaa tɪpʊlʊŋ tɪɪna Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ,
Wɪɪsɪ sɪ tɪya ba ba wɪkyɛɛlɪɪ.
7 Nyusʊŋtɪmma rɛ yaa nala hʊ aa fá nala sikii,
Wɪɪsɪ mɛ sɪ fá ba sikii.
8 Nyusʊŋtɪmma rɛ yaa nala hʊ aa kaŋ tɪpʊlʊŋ Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ
ba aa rɛ sɪ na Wɪɪsɪ.
9 Nyusʊŋtɪmma rɛ yaa nala hʊ aa marɪ nala dɔmɔŋ.

Wɪɪsɪ sɪ kaŋ ba yaa ʋ balɪya.
10 Nyusʋŋtɪmma rɛ yaa nala hʋ ba aa dɔgɪsɪ akuu ba aa yaa wɪya hʋ aa
kpaa ŋmanɪɪ Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ wɪya.
ba aa rɛ sɪ na wɪɪsɪbee koro hʋ tɔnɔ.
11 Dɪ ba aa rɛ kuu ŋ wɪya a kɪ tʋʋsɪ ma, a nyɪya wɪya kɪ tɪya ma, ka wɪbɔŋ
buloŋ aa bɪ maga dɪ ba kpa tɪya nihuwobiŋ ba kpa tɪya ma, aŋ pɛ kɪ dɔgɪsɪ
ma, ma leŋ dɪ ma tenni fɪyɛlɪ.
12 Ma leŋ dɪ ma tenni fɪyɛlɪ, dɪ ma kɪ gyʋwɔsɪ, beewɪya ma tuno yʋga rɛ
wɪɪsɪbee tɪyaŋ. Ba aa dɔgɪsɪ ma nyɛ, ɛɛ tɪɪ rɛ ba fa dɔgɪsɪ Wɪɪsɪ tɪŋdaala
hʋ aa laa sɪya ko ma tɪyaŋ mɛ.

Mamaa rɛ yaa dʋnɪya yɪsɪ abee ʋ kyaanʋʋ
Maakɪ 9.50; Luka 14.34-35

13 Ma kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ yɪsɪ dʋnɪya nala buloŋ lee. Yɪsɪ sʋma, amɛ dɪ ʋ
sʋmɪŋ nɛ ko lɪɪ, ɪ bɪl bɪ sɪ wuwo yaa dɪ ʋ sʋma. Ʊ aa mɪɪgɪ bɪrɪmɪ kɪtɔɔ
rɛ, ba kpa yuwo ta nala nʋwɔsɪ kɪ baŋ.
14 Ma kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ pʋlʋŋ dʋnɪya nala buloŋ lee. Tɔɔ buloŋ aa sɪŋ
dogimo nyuu tɪyaŋ, ʋ bɪ sɪ wuwo faŋa.
15 Nal buloŋ mɛ aa kyɛ pʋlʋŋ ʋ dɪya tɪyaŋ, ʋ bɪ sɪ nyɔgɔ fɪŋtɪna gyʋʋ
biŋ aŋ kpa gbaha kyige tɔ. Ʊ aa kpa saga fɪŋtɪŋdaaŋ tɪyaŋ nɛ, dɪ ʋ kyaanɪ
tɪya nal buloŋ aa we dɪya hʋ tɪyaŋ.
16 Ɛɛ tɪɪ rɛ ma mɛ maga dɪ ma kyaanɪ nala lee dɪ ba na wɪweliye hʋ ma
aa yaa, a dannɪ ma Kuwo aa we wɪɪsɪbee tɪyaŋ.

Yesu daga nala Wɪɪsɪ Mɪrɪsɪ hʋ wɪya

17 Ma ta bɪɪna anɪɪ ŋ ko dɪ ŋ paa Mɪrɪsɪ hʋ Moosi fa aa saba biŋ koo
Wɪɪsɪ tɪŋdaala wɪdagɪya hʋ kɪdɪgɪ buloŋ ta rɛ? Ŋ bɪ ko dɪ ŋ paa ba ta,
amɛ ŋ ko rɛ dɪ ŋ leŋ wɪya no su ba bʋʋsɛ.
18 Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, dʋnɪya abee wɪɪsɪnyuu aa sɪ pɪɪsɪ mɔɔgɛɛ,
Mɪrɪsɪ hʋ Moosi fa aa saba biŋ, ba bɪ sɪ lɪɪ ba kɪdɪgɪ, koo ba kɪdɪgɪ libiye
mɛ gba ta, see dɪ mɪrɪsɪ no buloŋ su ba bʋʋsɪ.
19 Nal hʋ buloŋ aa sɪ vɪya mɪrɪsɪ no kɪdɪgɪ ta, aŋ baa dɪ ʋ bɪ kaŋ tɔnɔ, aŋ
kɪ daga ʋ dɔŋtɪŋsɪ dɪ ba kɪ yaa gɛɛ tɪɪ, ʋ tɪɪna bɪ sɪ na lee wɪɪsɪbee koro
hʋ tɪyaŋ. Amɛ nal hʋ mɛ buloŋ aa tɪŋ Mɪrɪsɪ no, aŋ kɪ daga ʋ dɔŋtɪŋsɪ dɪ
ba mɛ kɪ yaa gɛɛ, ʋ tɪɪna rɛ sɪ yaa nɪbal wɪɪsɪbee koro hʋ tɪyaŋ.
20 Ŋ basɪ kɪ tɪya ma rɛ, see dɪ ma kaŋ tɪpʋlʋŋ a te Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla
abee Farasiima hʋ, aŋ kɪ yaa wɪya hʋ Wɪɪsɪ aa kyɛ, dɪ gɛɛ daa, ma bɪ sɪ
wuwo gyʋʋ wɪɪsɪbee koro hʋ.

Yesu basɪ baaŋ nayɪ wɪya

21 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl basɪ tɪya ʋ hatɪnna hʋ a baa, “Ma nɪya anɪɪ faafaa hʋ
tɪyaŋ Wɪɪsɪ gyɪ basɪ tɪya ma naabaala rɛ a baa, ‘Ma ta kɪ kpʋʋ nala. Dɪ
nal buloŋ nɛ ko kpʋ nal, ŋ sɪ di ʋ tɪɪna sarɪya.” ’
22 Amɛ lagɪlagɪ no, ŋ basɪ kɪ tɪya ma rɛ, nal hʋ buloŋ aa naa baaŋ ʋ
dɔŋtɪɪna nyuu tɪyaŋ, Wɪɪsɪ sɪ di ʋ tɪɪna sarɪya. Nal hʋ mɛ buloŋ aa baa dɪ
ʋ dɔŋtɪɪna yaa nɪgyɔrɪ rɛ, ba sɪ kana ʋ mʋ di ʋ sarɪya. Nal hʋ mɛ buloŋ
aa baa dɪ ʋ dɔŋtɪɪna yaa nɪtɔɔ rɛ, ʋ tɪɪna sɪ mʋ gyʋʋ diŋ.
23 Ɛɛwɪya, dɪ ɪ rɛ kaŋ wɪɪsʋllɪ kɪna kɪ mʋ wɪɪsʋllɪ-kogu hʋ nyuu dɪ ɪ sʋla
Wɪɪsɪ, aŋ liisi mʋ na anɪɪ ɪ yaa wɪɪ kyogi ɪ dɔŋtɪɪna rɛ,
24 ʋ maga dɪ ɪ leŋ wɪɪsʋllɪ kɪna hʋ kogu hʋ sɪya tɪyaŋ nɛ aŋ mɪɪgɪ mʋ, dɪ
ɪ bee ɪ dɔŋtɪɪna hʋ marɪ dɔmɔŋ, ka dɪ ɪ na mɪɪgɪ mʋ kpa kɪna hʋ a sʋla
Wɪɪsɪ.

25 Dı nal lɛ sama ı, a kana ı kı mʊ sarıya lidiilii, yaa kuwokeri aŋ leŋ dı
ma bası wıı hʊ marı dɔmɔŋ ŋmanıı tıyaŋ lagı lagı aŋ na mʊ. Dı gɛɛ daa,
ʊ sı kana ı mʊ we sarıdiile nosi tıyaŋ. Sarıdiile hʊ mɛ sı kpa ı we porisi
nosi tıyaŋ, dı ba mɛ kana ı mʊ tɔ dıyaŋ.
26 Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, doŋ tıyaŋ nɛ ı sı we a mʊ pele saŋa hʊ ı
aa sı tuŋ kyıŋ hʊ ba aa kere tıya ı buloŋ teŋ.

Yesu bası sɔŋsɔŋ wıya

27 Ma nıya dı ba baa dı ma ta kı sɔnnɔ
28 Amɛ ŋ bası kı tıya ma rɛ, nal hʊ buloŋ aa naa haaŋ a yaa ʊ kaŋ-pınıı
wıya kayalŋa, ı tıına kana ʊ pıŋ nɛ gɛɛ.
29 Dı ı sıı rɛ kana ı we wıbɔmɔ yayı tıyaŋ, lıı ta. Ɪ aa sı gyʊʊ wıısıbee
koro hʊ abee sıtogo, ʊ rɛ kpıya ba aa kpaa ı yuwo we diŋ tıyaŋ abee sıya
balıya.
30 Dı ı noŋ nɛ kana ı we wıbɔmɔ yayı tıyaŋ, kere ta. Ɪ aa sı gyʊʊ wıısıbee
koro hʊ tıyaŋ abee nokuu, ʊ rɛ kpıya ba aa kpaa ı yuwo we diŋ tıyaŋ abee
nosi balıya.

Yesu bası haana vıyayı wıya
Matiwu 19.9; Maakı 10.11-12; Luka 16.18

31 Ba basa Wıısı teŋ tıyaŋ nɛ a baa,
"Dı nal hʊ buloŋ nɛ aa kyɛ dı ʊ vıya ʊ haaŋ, ʊ maga dı ʊ tıına sabı haaŋ
vıyayı teŋ tıya haaŋ hʊ anıı ı vıya ʊ rɛ."
32 Amɛ lagılagı no, ŋ bası kı tıya ma rɛ, dı baal buloŋ nɛ ko kuu wıı kıdıgı
buloŋ wıya a vıya ʊ haaŋ, dı haaŋ hʊ aa sɔnnı wıya daa, ka dı haaŋ hʊ
mııgı mʊ yala badıma, ʊ tıına leŋ haaŋ hʊ yaa sɔŋsɔnnı rɛ. Nal hʊ mɛ
buloŋ aa kpaa haaŋ ʊ bala aa vıya, ʊ tıına yaa sɔŋsɔnnı rɛ Wıısı sıya
tıyaŋ.

Yesu bası ŋmıyɛsıı wıya

33 Ma bıl nıya dı Wıısı gyı bası tıya faafaa nala rɛ a baa,
"Dı ı rɛ ŋmıyɛsı Wıısı anıı ı sı yaa wıı,
ta ko vıya wıı hʊ yayı.
Amɛ yaa wıı hʊ ı aa ŋmıyɛsa baa dı ı sı yaa hʊ."
34 Amɛ ŋ bası kı tıya ma rɛ, dı mamaa rɛ aa kyɛ dı ma yaa wıı, ma ta
ŋmıyɛsa Wıısı. Ma ta ŋmıyɛsı wıısıbee mɛ, beewıya doŋ nɛ Wıısı hɔŋ a
kı deŋ dʊnıya buloŋ.
35 Ma ta ko ŋmıyɛsı taŋha nyuu mɛ, beewıya Wıısı naası liwiyesii rɛ gɛɛ.
Ma ta ŋmıyɛsı Gyerusalɛm mɛ, beewıya Wıısı, á Kuworibal hʊ, bee rɛ gɛɛ.
36 Ma ta paalı ko kı ŋmıyɛsı ma nyuni mɛ, beewıya ma bı sı wuwo leŋ dı
ma nyupʊŋdıgı bıl koo dı ʊ pʊllı.
37 Dı wıı rɛ ko maga dı ma baa 'Waa,' ma baa 'Waa.' Dı wıı mɛ rɛ ko maga
dı ma baa 'Aayı,' ma baa 'Aayı.' A lıı gɛɛ hal tıyaŋ, dı mamaa rɛ bıl ko
bası wıı buloŋ, Sıtaanı lee rɛ ʊ lıı.

Dı nal lɛ ko yaa ı wıbɔŋ, ta yaa ʊ wıbɔŋ tuŋ
Luka 6.29-30

38 Ma nıya anıı Wıısı teŋ hʊ gyı bıl daga rɛ abaa,
"Dı nal lɛ tɔbɔ ı sıı pʊrı, ı mɛ tɔbɔ tıına sıı pʊrı, dı nal lɛ ŋmaa ı nyıŋ
kyuri, ı mɛ ŋmaa ʊ nyıŋ kyuri."
39 Amɛ ŋ bası kı tıya ma rɛ anıı dı nal lɛ yaa ı wıbɔŋ, ta yaa wıbɔŋ tuŋ
ʊ tıına. Dı nal lɛ ŋmaa ı noduu kyaŋkpaŋ tıyaŋ, kaŋ ı nogɔbɔ kyaŋkpaŋ
mɛ bırımı tıya ʊ dı ʊ ŋmaa.
40 Dı nal lɛ sama ı, dı ʊ laa ı gabiye, wuri ı gabal mɛ pɛ tıya ʊ.

41 Dı nal lɛ fıla ı dı ı kyʊŋ ʊ kyʊgısı a vala meeldaaŋ, leŋ dı ma bıl vala
meeldaaŋ a pɛ.
42 Dı ı rɛ kaŋ kıŋ, dı nal sʊla, kpa tıya ʊ. Dı nal lɛ ko ı lee a kı kyɛ kıŋ dı
ʊ kyıma, dı ı rɛ kana, kpa kyıma ʊ.

Yesu baa á kyo á dɔmɔ
Luka 6.27-28, 32-36

43 Ma nıya dı ba baa dı ma kyo ma dɔŋtıŋsı aŋ haası ma dɔmɔ.
44 Amɛ ŋ bası kı tıya ma rɛ, ma kyo ma dɔmɔ aŋ kyʊwalı Wıısı kı tıya
nala hʊ mɛ aa dɔgısı ma.
45 Ɛɛ sı leŋ dı ma yaa ma Kuwo Wıısı aa we wıısıbee tıyaŋ balıya. Ʊ leŋ
ʊ wıısı pɔsɔ kı we nıbɔmɔ abee niweliye buloŋ tıyaŋ nɛ, a leŋ duwoŋ nıı
kı tıya niweliye abee nıbɔmɔ buloŋ.
46 Dı ı rɛ kyo nala hʊ aa kyo ı dʊŋ, ı bı sı kaŋ tuno wıısıbee tıyaŋ.
Beewıya nıbɔmɔ mɛ gba aa daga kyori no iriŋ nɛ.
47 Dı ı rɛ tʊwası ı kyaŋsı dʊŋ dı ba yaa ı nıkyooliye, ɛɛ bı daga anıı ı
yaa wıkyirikyi kıdıgı buloŋ beewıya, nala hʊ aa bı gyıŋ Wıısı mɛ gba aa
yaa gɛɛ rɛ.
48 Ɛɛ wıya ʊ maga dı ma yaa tıpʊlʊŋ tımma rɛ aŋ ta kaŋ wıkyogii buloŋ
anıı ma kuwo aa we wıısıbee tıyaŋ aa yaa tıpʊlʊŋ Tıına gɛɛ.

6

Yesu daga wıweliye yayı

1 Ɛɛ rɛ Yesu bıl bası tıya ʊ hatınna hʊ a baa, “Ma pɔ dı ma ta kı yaa ma
wıyaaweliye nala sıya tıyaŋ dı ba na. Dı mamaa rɛ aa yaa gɛɛ ma bı sı
kaŋ tuno buloŋ ma kuwo aa we wıısıbee tıyaŋ lee.
2 Ɛɛwıya dı ı rɛ kpaa kıŋ tıya nyaabʊ ta leŋ dı nal buloŋ gyıma. Minaafigi
tımma hʊ rɛ aa kı yaa gɛɛ nıgyamaa tıyaŋ, dı nala kı bigisi ba. Wıtıı rɛ ŋ
bası kı tıya ma, ba foŋ laa ba tuno buloŋ nɛ gɛɛ.
3 Amɛ dı ı rɛ kpaa kıŋ tıya nyaabʊ, ta leŋ dı ı kyaŋfıyaŋ mɛ gba gyıma.
4 Leŋ dı ʊ yaa wıfaŋıı. Dı ı rɛ yaa gɛɛ, ı Kuwo Wıısı sı tun-ı beewıya ʊ
kɛ naa wıı hʊ ı aa yaa rɛ.”

Yesu daga gɛɛ á aa sı kı kyʊwalı Wıısı
Luka 11.2-4

5 Ɛɛ rɛ Yesu bıl baa, “Dı ma ko kı kyʊwalı Wıısı, ma ta kıı minaafigi
tımma hʊ, beewıya ba aa kyo dı ba sıŋ wıkyʊwaldıısı abee ŋmaŋsı
logimo tıyaŋ nɛ, a kı kyʊwalı Wıısı dı nal buloŋ na ba. Wıtıı rɛ ŋ bası kı
tıya ma, ba kɛ laa ba tuno buloŋ nɛ gɛɛ.
6 Amɛ dı ma ko kı kyɛ dı ma kyʊwalı Wıısı, ma gyʊʊ ma dıısı a kaŋ
borisi hʊ tɔ, aŋ sʊla ma Kuwo hʊ ma aa bee na. Ʊ kɛ aa na wıı hʊ ma aa
faŋa kı yaa rɛ, ʊ sı tuŋ ma.
7 Dı ma ko kı kyʊwalı Wıısı, ma ta kı bası wıgyamaa aa bı kaŋ memii,
anıı nala hʊ aa bı gyıŋ Wıısı aa kı yaa gɛɛ. Ba bıına anıı ba wıbasıgyamaa
no rɛ sı leŋ dı Wıısı nıı ba kyʊwala.
8 Ma ta kıı ba. Beewıya ma Kuwo kɛ gyıŋ kıŋ hʊ ma aa kyɛ rɛ, dı ma ha
gba bı sʊla ʊ.
9 Dı ma ko kı kyɛ dı ma kyʊwalı Wıısı, ma baa,

“Á Kuwo Wıısı aa we wıısıbee tıyaŋ,
leŋ dı ı feŋ na bigisii.
10 Leŋ dı ı koro ko.

Leŋ dı nala kı tıŋa ı nyʊwa taŋha no tıyaŋ anıı ba aa tıŋ gɛɛ wıısıbee tıyaŋ.
11 Tıya ma á gyınaŋ nyʊwa kıdiiliye
12 aŋ kpa á wıbɔmɔ kyɛ ma, anıı á mɛ aa kpaa á dɔŋtıŋsı wıbɔmɔ kı kyɛ ba gɛɛ.
13 Kyiyeli ma dı kıŋ buloŋ ta ko mʊrı ma we wıbɔmɔ yayı tıyaŋ aŋ lıı ma Sıtaanı nosi tıyaŋ.
14 Dı ı dɔŋtıına rɛ yaa ı wıbɔŋ, ka dı ı kpa kyɛ ʊ, ı Kuwo Wıısı aa we wıısıbee tıyaŋ mɛ sı kpa ı wıbɔmɔ kyɛ ı.
15 Amɛ dı ı rɛ bı kpaa wıya kı kyɛ ı dɔŋtıŋsı, ı Kuwo Wıısı mɛ bı sı kpa ı wıbɔmɔ kyɛ ı."

Yesu daga nala nyʊwa vʊwayı

16 Ɛɛ rɛ Yesu baa, "Dı mamaa rɛ ko vʊwa nyʊwa, ma ta kaŋ ma sıya haası anıı minaafigi tımma hʊ aa kı yaa gɛɛ. Dı ba ko vʊwa nyʊwa ba aa haası ba sıya rɛ dı nal buloŋ na a gyıma anıı ba vʊwa nyʊwa rɛ. Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, ba kɛ laa ba tuno buloŋ teŋ nɛ gɛɛ.
17 Amɛ dı mamaa rɛ ko vʊwa nyʊwa, ma sɔŋ ma sıya a kyaası ma nyuni
18 dı nala ta wuwo gyıma anıı ma vʊwa nyʊwa rɛ, see ma Kuwo Wıısı, nal hʊ ma aa bee na dʊŋ. Ʊ kɛ na wıı hʊ ma aa faŋa yaa rɛ, ɛɛ wıya ʊ sı tuŋ ma."

Wıısıbee dʊwa
Luka 12.33-34

19 Nyɛ rɛ Yesu bıl baa, "Ma ta kyɛɛ kına kı biŋ ma tıı dʊnıya no tıyaŋ. Beewıya, dʊnıya tıyaŋ, pʊgıma sı di badɔmɔŋ ka badɔmɔŋ mɛ sʊ, ka dı gaala mɛ wuwo gyʊʊ gaa badɔmɔŋ.
20 Amɛ ma kyɛ kına kı biŋ ma tıı wıısıbee tıyaŋ, lee hʊ pʊgıma aa bı sı wuwo di ba, ba bı sı sʊ, ka gaala mɛ bı sı wuwo gaa ba.
21 Lee hʊ ı sıfıyaŋ kına aa we, doŋ nɛ ı hakıla mɛ aa we."

Yesu baa dı nihuwobiŋ sıı rɛ yaa ʊ teŋ kyaanʊʊ
Luka 11.34-36

22 Ɛɛ rɛ Yesu bıl baa, "Ɪ sıya rɛ yaa ı teŋbii kyaanʊʊ. Dı ı sıya rɛ weliye a kı na, ı teŋbii buloŋ kaŋ kyaanʊʊ rɛ,
23 amɛ dı ı sıya bee na, ı teŋ buloŋ aa we bilhuu tıyaŋ nɛ. Dı kyaanʊʊ hʊ aa we ı tıyaŋ nɛ ko bırımı bilhuu, bilhuu kıŋkaŋ tıyaŋ nɛ ı paalı we gɛɛ."

Yesu daga nala dı ba ta kyıla kıdiiliye abee gannı wıya
Luka 16.13; 12.22-31

24 Ba bı sı wuwo kpa dʊŋdɔɔdıgı a dɔbɔ dʊŋdɔɔ-nımma balıya, beewıya ʊ sı kyo kıdıgı aŋ haası kıdıgı mɛ. Ʊ sı kı tıŋ kıdıgı nyʊwa weliŋ aŋ kı vıya kıdıgı hʊ mɛ nyʊwa. Ɛɛ tıı rɛ nal buloŋ mɛ bı sı wuwo kyo dʊnıya no kına aŋ bıl tıŋ Wıısı mɛ.
25 Ɛɛwıya, ŋ bası kı tıya ma rɛ, ma ta leŋ dı ma mııbol wıya kyıl ma. Ma ta leŋ dı kına hʊ ma aa sı di koo kına hʊ ma aa sı nyʊwa ma mııbol tıyaŋ wıya kyıl ma. Ma ta leŋ dı ma teŋbii kına wıya mɛ kyıla ma. Beewıya, kıdiiliye dʊŋ daa aa tıya nihuwobiŋ mııbol. Gannı mɛ dʊŋ daa yaa nihuwobiŋ teŋbii kıkyɛɛlıya. Kıdiiliye abee gannı no buloŋ bı maga ma mııbol.
26 Ma deŋ na digibiisi, ba bee pala, ba bı kaŋ busolo mɛ a kı we kıdiiliye, amɛ á Kuwo Wıısı aa we wıısıbee tıyaŋ nɛ aa tıya ba kıdiiliye. Ma yaŋ daa kaŋ tɔnɔ a te digibiisi no?

27 Ma tıyaŋ kıbee rɛ sı wuwo kuu kına no aa kyıla ʊ wıya a kaŋ kyɛdıgı
mɛ pɛ ʊ tıı mııbol tıyaŋ.
28 Bee rɛ yaŋ tıŋ gannı wıya kyıl ma? Ma deŋ na tııfııla aa we ɔhɔ tıyaŋ.
Ba bee tʊŋ tʊma, ba bı ala gannı mɛ kı laalı,
29 amɛ ba weliye rɛ kıŋkaŋ. Kuwori Solomɔn gyı kaŋ kına rɛ weliŋ.
Amɛ abee gɛɛ buloŋ ʊ gannı fa bı weliye a maga tııfııla no kıdıgı buloŋ.
30 Dı Wıısı rɛ aa sı wuwo leŋ ɔhɔ aa sı we doŋ gyınaŋ bee kyiye dʊŋ
weliye gɛɛ, ma bıına anıı Wıısı bı sı wuwo leŋ dı ma na gannı tɔ ma tıı
rɛ koo. Ma na gɛɛ ma Wıısı laadii aa maga?
31 Ɛɛwıya ma ta leŋ kıdiiliye hʊ ma aa sı di, koo kıŋ hʊ ma aa sı nyʊwa,
koo kıŋ hʊ mɛ ma aa sı laalı wıya kyıl ma.
32 Nala hʊ aa bı gyıŋ Wıısı dʊnıya no tıyaŋ, ba aa rɛ aa leŋ kına no
wıya kyıl ba. Ma Kuwo aa we wıısıbee tıyaŋ gyıma anıı ma maga dı ma
kaŋ kına no buloŋ nɛ.
33 Amɛ, ma laa sıya kyɛ kına hʊ aa we Wıısı koro hʊ tıyaŋ, a kyɛ gɛɛ hʊ
ma aa sı yaa a kaŋ tıpʊlʊŋ Wıısı sıya tıyaŋ. Ʊ sı kpa kıkaalıya hʊ buloŋ
mɛ a pɛ tıya ma.
34 Ɛɛwıya, ma ta leŋ dı kyiye wıya kyıl ma. Kyɛɛ buloŋ kaŋ ʊ wıgyʊʊlıya
rɛ. Ma ta bıl kpaa wıdʊma buloŋ pɛ kyɛɛ kıdıgı buloŋ bee ʊ wıgyʊʊlıya
tıyaŋ."

7

Yesu baa dı á ta kı dii dɔmɔŋ sarıya
Luka 6.37-38, 41-42

1 Ta dii ı dɔŋtıına sarıya, dı Wıısı mɛ ta dii ı sarıya.
2 Beewıya ɛɛ hʊ tıı ı aa yaŋ di ı dɔŋtıına sarıya, ɛɛ tıı rɛ Wıısı mɛ sı di
ı sarıya. Ɪ aa yaŋ kpa gɛɛ tıŋ ı dɔŋtıına, ɛɛ tıı rɛ Wıısı mɛ sı kpa tıŋa ı.
3 Ɛɛ rɛ ı yaa a wuwo na gyagıŋ hʊ aa we ı dɔŋtıına sıı tıyaŋ aŋ bee na
daakuu hʊ kɛ aa we ı tıı sıı tıyaŋ?
4 Ɛɛ rɛ ı sı yaa bası tıya ı dɔŋtıına a baa dı ʊ leŋ dı ı lıı gyagıŋ hʊ aa
we ʊ sıı tıyaŋ ta, aŋ bı sı wuwo lıı daakuu hʊ aa we ı tıı sıı tıyaŋ kɛ.
5 Ɛɛdɔŋ minaafigi tıına! Laa sıya lıı daakuu hʊ aa we ı tıı sıı tıyaŋ dı
ı sıya wuwo kı na weliŋ, dı ı na wuwo lıı gyagıŋ hʊ aa we ı dɔŋtıına sıı
tıyaŋ.
6 Ma ta kpaa kıweliye tıya vası, beewıya ba aa vıya ba rɛ ba ta aŋ kil tıŋ
ma hal a kı dɔgısı ma. Ma ta kpaa ma sıfıyaŋ kına mɛ a biŋ porikusi sıya
tıyaŋ, beewıya ba sı nʊwɔsı ba.

Ɪ aa kyɛ kıŋ hʊ, ı sı na ʊ
Luka 11.9-13

7 Dı ı rɛ sʊl kıŋ Wıısı lee, ı aa na ʊ rɛ.
8 Dı ı rɛ aa kyɛ kıŋ Wıısı lee ı aa na ʊ rɛ. Dı ı rɛ ŋmaa Wıısı boro, ʊ aa
kaŋ ʊ suri tıya ı rɛ. Beewıya nal hʊ buloŋ aa sʊl kıŋ Wıısı lee, ʊ aa tıya ʊ
rɛ. Nal hʊ buloŋ aa kyɛ kıŋ Wıısı lee ʊ aa na ʊ rɛ. Nal hʊ buloŋ aa ŋmaa
boro hʊ, Wıısı aa kaŋ ʊ suri tıya ʊ rɛ.
9 Ma kıbee rɛ sı laa nyʊwa kpa bʊyı tıya ʊ biye dı ʊ rɛ baa ı tıya ʊ
kıdiiliye?
10 Koo dı ʊ baa ı tıya ʊ fuwonamıya, ı sı kpa dʊŋ tıya ʊ? Aayı, ı bı sı
yaa gɛɛ!
11 Ma nala no yaŋ aa bɔmɔ nyɛ, aŋ gyıŋ dı ma kpa kıweliye tıya ma biisi,
ɛɛ rɛ ma kuwo Wıısı aa we wıısıbee tıyaŋ sı yaa a bı sı kpa kıweliye aa
tee gɛɛ tıya nal hʊ aa sʊla ʊ kı kyɛ?

12 Mɪrɪsɪ hʊ Moosi gyɪ aa bine dɪ nala kɪ tɪŋa abee Wɪɪsɪ tɪŋdaala
wɪbasɪya hʊ buloŋ, ba wɪnyuu rɛ yaa wɪɪ no: Ɪ aa bee kyɛ wɪɪ ta kpaa
ʊ yaa ɪ dɔŋtɪɪna.

Ma tɪŋ dimbeenyʊwa hʊ aa bɪ gyalɪya a gyʊʊ wɪɪsɪbee
Luka 13.24

13 Nyɛ rɛ Yesu bɪl baa, “Ma tɪŋ dimbeenyʊwa hʊ aa bɪ gyalɪya a gyʊʊ
wɪɪsɪbee. Beewɪya dimbeenyʊwa hʊ ba aa tɪŋ kɪ mʊ diŋ, ʊ gyalɪya rɛ
weliŋ, aŋ ka ʊ ŋmanɪɪ hʊ mɛ valɪɪ bɪ hayɛ. Nɪgyamaa rɛ aa tɪŋ ŋmanɪɪ
no.
14 Amɛ wɪɪsɪbee dimbeenyʊwa hʊ kɛ muro rɛ, ka ŋmanɪɪ hʊ mɛ aa mʊ
doŋ valɪɪ hayɛ. Nala baŋmana dʊŋ nɛ wuwo na ŋmanɪɪ no a kɪ tɪŋa.”

Tɪya abee ʊ nɔnɔ
Luka 6.43-44; 13.25-27

15 Ma pɔ ma tɪɪ ma weliŋ abee nala hʊ aa ko nyɪya wɪya a baa dɪ ba yaa
Wɪɪsɪ tɪŋdaala rɛ. Ba sɪ ko ma lee a kɪɪ gɛɛ anɪɪ niweliye ma sɪya tɪyaŋ,
amɛ ba tɪsɪ tɪyaŋ, ba kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ gbopʊrɪsɪ.
16 Ba wɪyaalɪya tɪyaŋ nɛ ma sɪ tɪŋa a gyɪŋ ba. Beewɪya sɔgyaŋ bee nɔŋ
kyʊkyɔyɪ, sugulugu mɛ bee nɔŋ tutogi-naŋkpɪlɪya.
17 Ɛɛ tɪɪ rɛ yaŋ, tɪya hʊ buloŋ aa kaŋ laaŋfɪya aa nɔŋ nɔŋweliye rɛ, tɪya
hʊ mɛ aa bɪ kaŋ laaŋfɪya ʊ aa nɔŋ nɔŋbɔŋlɔrɪnɪ rɛ.
18 Tɪya hʊ aa kaŋ laaŋfɪya bɪ sɪ wuwo nɔŋ nɔŋbɔŋlɔrɪnɪ, tɪya hʊ mɛ aa
bɪ kaŋ laaŋfɪya bɪ sɪ wuwo nɔŋ nɔŋweliye.
19 Tɪya hʊ buloŋ aa bee nɔŋ nɔŋweliye, ba aa ŋmaŋ lo rɛ, a paa we diŋ
tɪyaŋ.
20 Ɛɛwɪya, nala no wɪyaalɪya rɛ ma sɪ kpa a gyɪŋ ba.
21 Nala hʊ buloŋ aa yɪrɪ ŋ, “Tɪɪna, Tɪɪna” daa sɪ gyʊʊ wɪɪsɪbee koro hʊ
tɪyaŋ, see nala hʊ aa tɪŋ ŋ Kuwo aa we wɪɪsɪbee tɪyaŋ nyʊwa.
22 Dɪ Wɪɪsɪ sarɪya kyɛdiilii hʊ rɛ ko pele, nala yʊga sɪ baa, “Á Tɪɪna, á
Tɪɪna, á basɪ Wɪɪsɪ wɪya a tɪya nala rɛ ɪ feŋ tɪyaŋ, aŋ kpa ɪ feŋ a kile
gyɪŋbɔmɔ mɛ nala tɪyaŋ, aŋ ha yaa wɪmagɪla mɛ yʊga ɪ feŋ tɪyaŋ.”
23 Doŋ tɪyaŋ nɛ ŋ yaŋ sɪ basɪ tɪya ba a baa, “Mamaa wɪbɔŋyaala, ma
nyʊgɪsɪ ŋ sɪya tɪyaŋ. Ŋ bɪ gyɪŋ ma!”

Yesu maga dɪɪsaala balɪya namaga
Luka 6.47-49

24 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl baa, “Nal hʊ buloŋ aa gyegile nɪɪ wɪya no ŋ aa basɪ kɪ
tɪya ma, a kɪ tɪŋ ba, ʊ tɪɪna kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ wɪgyʊnnɪ aa saa ʊ dɪya sɪgɪ
bʊnyɪŋ tɪyaŋ.
25 Ɛɛ rɛ duwoŋ ko nɪɪ. Fuwoni su a gbarɪ, puwobal mɛ gyigisi dɪya hʊ,
ka ʊ bɪ tele, beewɪya bʊnyɪŋ tɪyaŋ nɛ ba saa ʊ.
26 Amɛ nal hʊ mɛ buloŋ aa gyegile nɪɪ wɪya no ŋ aa basɪ, aŋ bee tɪŋ ba,
ʊ tɪɪna kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ bambugi aa saa ʊ dɪya sɪgɪ bumbugulo tɪyaŋ.
27 Ɛɛ rɛ duwoŋ ko nɪɪ. Fuwoni su a gbarɪ, puwobal mɛ gyigisi dɪya hʊ, ʊ
tele ʊ buloŋ muŋsi muno muno.”
28-29 Yesu aa basɪ wɪya no ko teŋ, ʊ gyɪ yaa nyʊʊfɪyɛlɪ lɛ a tɪya gyamaa
hʊ buloŋ aa we doŋ, beewɪya ʊ gyɪ bɪ daga ba anɪɪ ba Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla
hʊ aa kɪ daga ba gɛɛ. Ʊ gyɪ daga ba rɛ anɪɪ ʊ rɛ kaŋ wɪɪ hʊ dee.

8

Yesu tɪɪbɪ gbege
Maakɪ 1.40-45; Luka 5.12-16

1 Yesu aa basɪ wɪya no teŋ, ʊ lɪɪ dogimo hʊ nyuu a ko tuu, nɪgyamaa kɪ
tɪŋa ʊ hal.
2 Ɛɛ rɛ gbege kɪdɪgɪ ko tuu gbinni Yesu sɪya aŋ sʊla ʊ a baa, "Ɲ nɪhɪyawʊ,
dɪ ɪ rɛ kyo, ɪ sɪ wuwo leŋ dɪ ŋ deye."
3 Ɛɛ rɛ Yesu lɪɪ ʊ noŋ a dige ʊ aŋ baa, "Ɲ kyo rɛ. Deye!" Ɛɛ rɛ baal hʊ
gbegisi hʊ pirigi teŋ doŋ.
4 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʊ a baa, "Ta ko basɪ wɪɪ no tɪya nal buloŋ. Amɛ
kaŋ ɪ tɪɪ mʊ daga wɪɪkyʊwal sɪlaal hʊ dɪ ʊ laa ɪ wɪɪsʊllɪ-kɪna a kpa sʊla
Wɪɪsɪ a tɪya ɪ anɪɪ Moosi fa aa daga ma gɛɛ. Dɪ ɪ rɛ yaa gɛɛ, nal buloŋ sɪ
gyɪma anɪɪ ɪ gbegisi hʊ tene rɛ."

Yesu tɪɪbɪ laalyuwolo nɪhɪyawʊ dɪya tʊŋtʊnnɪ
Luka 7.1-10

5 Ɛɛ rɛ Yesu sii kpa mʊ Kapɛɛnam. Doŋ tɪyaŋ nɛ Roma laalyuwolo
nɪhɪyawʊ kɪdɪgɪ sii ko ʊ lee a sʊla ʊ dɪ ʊ ko pɛ ʊ bee wɪɪ kɪdɪgɪ, a baa,
6 "Ɲ nɪhɪyawʊ, ŋ dɪya tʊŋtʊnnɪ rɛ aa wɪɪlɪ a pɪŋ dɪya tɪyaŋ a kɪ na
tʊwara kɪŋkaŋ. Ʊ bɪ wuwo kɪ vala."
7 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʊ a baa, "Ɲ sɪ ko leŋ dɪ ʊ deye."
8 Amɛ baal hʊ basɪ tɪya ʊ a baa, "Ɲ nɪhɪyawʊ, ŋ bɪ maga dɪ ɪ ko gyʊʊ ŋ
dɪya. Ɛɛwɪya ɪ kɛ haa suri ɪ nyʊwa dʊŋ a baa dɪ ŋ tʊŋtʊnnɪ hʊ deye, ʊ sɪ
deye.
9 Beewɪya ŋ mɛ paalɪ kɪ tɪŋ ŋ laalyuwolo nɪhɪyasɪ nyʊwa rɛ. Laalyuwolo
badɔmɔŋ mɛ kɪ tɪŋa ŋ nyʊwa. Dɪ mɪyaŋ nɛ baa dɪ nal no mʊ daha, ʊ aa
mʊʊ rɛ. Dɪ mɪyaŋ mɛ rɛ baa dɪ nal no ko daha, ʊ aa ko rɛ. Dɪ mɪyaŋ nɛ
basɪ tɪya ŋ tʊŋtʊnnɪ dɪ ʊ yaa wɪɪ no, ʊ aa yaa rɛ."
10 Yesu aa nɪɪ wɪya no, ʊ nyʊwa fɪyɛlɪ. Ɛɛ rɛ ʊ basɪ tɪya nɪgyamaa hʊ fa
aa tɪŋa ʊ hal a baa, "Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, ŋ ha bɪ maakyiye na laadii
no irɪŋ Iziral paalʊʊ nal kɪdɪgɪ buloŋ tɪyaŋ.
11 Ɲ basɪ kɪ tɪya ma rɛ, nala sɪ lɪɪ dʊnɪya logɪŋ buloŋ a ko hɔŋ Wɪɪsɪ koro
hʊ tɪyaŋ dɪ ba bee Abɪraham abee Azɪkɪ abee Gyeekɔbɪ kɪ di kɪna,
12 amɛ Iziral tɪmma hʊ fa aa maga dɪ ba we Wɪɪsɪ koro hʊ tɪyaŋ aŋ bɪ
gyʊwa, Wɪɪsɪ sɪ kpa ba yuwo ta gyaŋhal tɪyaŋ dɪ ba we bilhuu tɪyaŋ a pɪŋ
kɪ wii aŋ kɪ kyaŋ ba nyɪŋa."
13 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya laalyuwolo nɪhɪyawʊ hʊ a baa, "Kɪ mʊ dɪya, wɪɪ hʊ
buloŋ ɪ aa laa di baa ʊ sɪ yaa, ʊ rɛ sɪ yaa." Saŋa no tɪɪ tɪyaŋ nɛ laalyuwolo
nɪhɪyawʊ hʊ tʊŋtʊnnɪ hʊ na laaŋfɪya.

Yesu tɪɪbɪ nala yʊga
Maakɪ 1.29-34; Luka 4.38-41

14 Ɛɛ rɛ Yesu mʊ Piita dɪya. Ʊ aa gyʊwa dɪ Piita hɪɪlhaaŋ pɪna kɪ wɪɪlɪ, ʊ
teŋ buloŋ nɪma.
15 Nyɛ rɛ Yesu mʊ dige ʊ noŋ tɪyaŋ. Ʊ teŋ fa aa nɪma gɛɛ, ʊ fɪyɛlɪ. Ʊ sii
yaa kɪdiiliye tɪya ʊ.
16 Ʊ dɪdaana aa ko pele, nala kaŋ nɪgyamaa a ko Yesu lee. Gyɪŋbɔmɔ rɛ
gyɪ kaŋ badɔmɔŋ. Ɛɛ rɛ Yesu nɔsɪ gyɪŋbɔmɔ hʊ ta ba lɪɪ ka ʊ tɪɪbɪ nala hʊ
buloŋ gyɪ fa aa wɪɪlɪ.
17 Ʊ yaa wɪɪ no dɪ wɪya hʊ Wɪɪsɪ gyɪ aa tɪŋ ʊ tɪŋdaal Azaaya tɪyaŋ a basɪ
ko yaa wɪtɪɪ rɛ. Ʊ gyɪ baa,
"Ʊ rɛ laa ma ta á wɪɪla buloŋ tɪyaŋ."

Nala aa maga dɪ ba tɪŋ Yesu hal
Luka 9.57-62

18 Yesu aa naa dı nıgyamaa hʊ ko gol-ʊ gɛɛ, ʊ bası tıya ʊ hatınna hʊ a
baa, “Ma leŋ dı á kyol fuwo hʊ kyolo.”
19 Ɛɛ rɛ Wıısı Teŋ dıdagıl kıdıgı ko ʊ lee a bası tıya ʊ a baa, “Ɲ nıhıyawʊ,
ŋ yaa siri rɛ dı ŋ tıŋa ı hal a mʊ lee kɛ buloŋ ı aa mʊʊ.”
20 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ʊ a baa, “Ɲmanyɔnı kaŋ bʊʊsı rɛ a kı gyʊʊ, digibiisi
mɛ kaŋ gyannı a kı gyʊʊ, amɛ mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye bı kaŋ lee ŋ aa sı
pıŋ a wiyesi.”
21 Nala hʊ fa aa tıŋ Yesu hal, ba kıdıgı mɛ bası tıya ʊ a baa, “Ɲ nıhıyawʊ,
ŋ sı tıŋa ı hal amɛ leŋ dı ŋ laa sıya mʊ kpa ŋ kuwo hogo aŋ ko.”
22 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ʊ a baa, “Kı tıŋa ŋ hal aŋ leŋ dı sʊʊnı hʊ kı hogo
ba tıı sʊʊnı.”

Yesu leŋ nııpuwo sige
Maakı 4.35-41; Luka 8.22-25

23 Ɛɛ rɛ Yesu mʊ gyʊʊ nııduworiboro, ʊ hatınna mɛ tıŋa ʊ hal a mʊ gyʊʊ.
24 Saŋa hʊ ba aa mʊʊ tıyaŋ nɛ puwoduwo kıdıgı pirigi kı dɔŋ. Ɛɛ rɛ
nııpuwo tɔ nııduworiboro hʊ buloŋ. Nııduworiboro hʊ fa kı kyɛ dı ʊ tuu
nıımemii. Saŋa no tıyaŋ dı Yesu kɛ pıŋ doo.
25 Ɛɛ rɛ ʊ hatınna hʊ mʊ kyisi ʊ a bası tıya ʊ a baa, “Á Tıına, laa ma ta,
dı ɛɛ daa á sı sʊba.”
26 Ɛɛ rɛ Yesu pıyɛsı ba a baa, “Bee rɛ tıŋ kambıŋ kaŋ ma? Ma laadii bı
yʊga.” Ɛɛ rɛ ʊ sii a nɔsı puwo hʊ aŋ bası tıya fuwo hʊ mɛ dı ʊ fıyɛlı pıŋ.
Lee buloŋ pirigi yaa siyee.
27 Nyɛ rɛ ba buloŋ nyʊʊsı fıyɛlı, ba kı pıyɛsı dɔmɔŋ a baa, “Nıgɛɛ iriŋ
nɛ nyɛ? Fuwoni abee puwoni buloŋ kı tıŋa ʊ nyʊwa?”

Yesu kile gyıŋsı ta baala balıya tıyaŋ
Maakı 5.1-20; Luka 8.26-39

28 Ɛɛ rɛ Yesu sii kpa mʊ Gadara paalʊʊ fuwo hʊ kyolo. Dı baala balıya lıı
bilni tıyaŋ a ko kyeme ʊ. Gyıŋbɔmɔ rɛ gyı kaŋ baala no ba kı yaarı. Nal
buloŋ gyı bı wuwo kı tıŋ ŋmanıı hʊ tıyaŋ baala no balıya aa we, beewıya,
ba gyı bɔmɔ rɛ weliŋ.
29 Ba aa naa Yesu, ba pirigi kyiyesi a baa, “Wıısı Biye, bee rɛ ı kı kyɛ dı
ı yaa ma? Ɪ ko dı ı dɔgısı ma rɛ ka saŋa hʊ na pele koo?”
30 Dı poriku-gyamaa mɛ sıŋ kpaga doŋ a kı di kına.
31 Ɛɛ rɛ gyıŋbɔmɔ hʊ sʊla Yesu a baa, “Dı ı ko kil ma ta dı á lıı nala no
tıyaŋ, leŋ dı á mʊ gyʊʊ porikusi no tıyaŋ.”
32 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, “Ma lıı kı mʊ.” Ɛɛ rɛ ba lıı baala hʊ
tıyaŋ a mʊ gyʊʊ porikusi hʊ tıyaŋ, porikusi hʊ buloŋ sii fá a lıı fuwo hʊ
nyʊwa a tuu gyʊʊ fuwo hʊ tıyaŋ a sʊba.
33 Nyɛ rɛ porikudaala hʊ fá mʊ gyʊʊ bee hʊ tıyaŋ a bası wıı hʊ buloŋ
aa yaa doŋ abee wıı hʊ aa yaa baala hʊ gyı aa kaŋ gyıŋbɔmɔ hʊ mɛ tıyaŋ
a tıya bee hʊ nala.
34 Ɛɛ rɛ bee hʊ nala buloŋ sii lıı mʊ dı ba na Yesu. Ba aa mʊʊ na ʊ, ba
sʊla ʊ dı ʊ lıı ba paalʊʊ tıyaŋ.

9

Yesu tııba baal kıdıgı logiŋdıgı aa sʊba
Maakı 2.1-12; Luka 5.17-26

1 Ɛɛ rɛ Yesu sii gyʊʊ nııduworiboro a kyol fuwo hʊ a mııgı kpa mʊ ʊ
bee.

2 Doŋ nɛ nala badɔmɔŋ sii kyʊŋ baal kıdıgı logiŋdıgı buloŋ aa sʊba abee
ʊ wasıpınıı a ko Yesu sıya. Yesu aa naa dı ba laadii yʊga gɛɛ, ʊ bası tıya
baal hʊ a baa, "Ɲ Biye, ta leŋ kambıŋ kana ı! Ɲ kpaa ı wıbɔmɔ kyɛ ı rɛ."
3 Yesu aa bası gɛɛ, Wıısı Teŋ dıdagıla badɔmɔŋ mııgı hɔŋ kı gʊrımı
wıya a baa, "Baal no aa bası wıya gɛɛ rɛ anıı ʊ rɛ yaa Wıısı."
4 Amɛ Yesu kɛ gyıŋ wıı hʊ ba gyı aa bıını rɛ. Ɛɛ rɛ ʊ pıyɛsı ba a baa,
"Bee rɛ tıŋ ma kı bıını wıbɔmɔ no.
5 Ɲ aa sı baa 'Ɲ kpaa ı wıbɔmɔ kyɛ ı rɛ,' koo ŋ aa sı baa 'Sii kı vala,' ba
tıyaŋ kıbee rɛ yaa mɔl?
6 Ɲ sı dagı ma dı ma gyıma anıı mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye kaŋ dee rɛ ŋ aa
sı wuwo kpa dʊnıya nala wıbɔmɔ kyɛ ba." Ɛɛ rɛ ka ʊ bası tıya baal hʊ a
baa, "Sii kpa ı wasa a kı mʊ dıya."
7 Doŋ nɛ baal hʊ nyagı sii sıŋ, a kı mʊ dıya.
8 Nıgyamaa hʊ buloŋ aa naa gɛɛ, kambıŋ kaŋ ba, ba dannı Wıısı anıı ʊ
aa kpaa dee no iriŋ a tıya nihuwobisi.

Yesu yırı Matiwu dı ʊ ko yaa ʊ hatınnı
Maakı 2.13-17; Luka 5.27-32

9 Yesu aa lıı doŋ kı mʊ, dı lampolaal kıdıgı ba aa yırı Matiwu rɛ hɔŋ ʊ
tʊŋtʊnnı-dıya tıyaŋ gɛɛ. Ɛɛ rɛ Yesu yırı ʊ a baa, "Sii ko kı tıŋa ŋ hal." Ʊ
sii a kı tıŋ Yesu hal.
10 Nyɛ rɛ Yesu bee ʊ hatınna hʊ buloŋ kpa mʊ Matiwu dıya, a hɔŋ kı
di kına. Doŋ tıyaŋ nɛ lampolaala bee wıbɔŋyaala mɛ ko pɛ ba tıyaŋ, ba
buloŋ kı di kına hʊ.
11 Farasiima badɔmɔŋ aa naa gɛɛ, ba pıyɛsı Yesu hatınna hʊ a baa, "Bee
rɛ tıŋ ma nıhıyawʊ bee lampolaala abee wıbɔŋyaala no buloŋ hɔŋ kı di
kına?"
12 Yesu aa nıı wıı no, ʊ mııgı bası tıya ba a baa, "Nala hʊ aa kaŋ laaŋfıya,
ba bee kyɛ tııba tıına, see nala hʊ aa wıılı."
13 Ma mʊ deŋ Wıısı teŋ tıyaŋ a na wıı no ba aa saba memii. Ba saba rɛ anıı
Wıısı baa,
"Ma aa fá nala sikii, ʊ rɛ kpıya ma aa lıı wıısʊllı kına a kpʊ tıya ŋ."
Wıbɔŋyaala wıya rɛ ŋ ko, ŋ bı ko tıpʊlʊŋ tımma wıya.

Ba pıyɛsı Yesu nyʊwa vʊwayı wıya
Maakı 2.18-22; Luka 5.33-39

14 Ɛɛ rɛ Gyɔɔŋ Wıısınııfool hʊ hatınna ko Yesu lee a pıyɛsı ʊ a baa, "Bee
rɛ tıŋ á bee Farasiima kı vʊwa nyʊwa aŋka ı hatınna hʊ kɛ bee vʊwa
nyʊwa?"
15 Ɛɛ rɛ Yesu pıyɛsı ba a baa "Dı nal lɛ kpaa hafalıı ka dı ʊ bee ʊ kyaŋsı
hɔŋ, ʊ kyaŋsı hʊ tıya sı kyogi? Aayı, amɛ kyɛɛ kıdıgı we doŋ ba aa sı kaŋ
baal hʊ mʊ lee kıdıgı ka dı ʊ kyaŋsı hʊ vʊwa nyʊwa."
16 Ɛɛ rɛ ʊ bıl maga namaga tıya ba a baa, "Nal buloŋ bı sı kpa taŋfalıı a
ala tɔ gabınıı bol. Dı ı rɛ yaa gɛɛ, taŋfalıı hʊ sı kʊʊrı, dı gabınıı hʊ marı
kıyası pɛ.
17 Ɛɛ tıı rɛ nal buloŋ mɛ bı sı laa nyʊwa kpa sıhuwo a we pulbınıı tıyaŋ,
see dı ʊ kpa we pulfalıı tıyaŋ. Dı gɛɛ daa pulbınıı hʊ sı pɔsɔ dı sıŋ hʊ
bısı ta. Sıhuwo maga dı ı kpa we pulfalıı tıyaŋ nɛ dı sıŋ hʊ bee pul hʊ
buloŋ ta kyogo ta."

Yesu kyisi Gyuuma nıhıyawʊ toluu sʊʊ tıyaŋ aŋ tııba haaŋ kıdıgı mɛ
Maakı 5.21-43; Luka 8.40-56

18 Yesu ha gyı aa bası wıya hʊ gɛɛ rɛ, Gyuuma nıhıyawʊ kıdıgı ko ʊ lee,
a tuu gbinni ʊ sıya tıyaŋ aŋ bası tıya ʊ a baa, “Ŋ toluu rɛ sʊba lagılagı no,
amɛ ko kpa ı nosi dɔbɔ ʊ tıyaŋ dı ʊ sii sʊʊ tıyaŋ.”
19 Ɛɛ rɛ Yesu bee ʊ hatınna hʊ buloŋ sii tıŋ baal hʊ hal ba kpa kı mʊ.
20-21 Ba aa mʊʊ hʊ tıyaŋ nɛ, dı haaŋ kıdıgı aa yaa ʊ hawıya ka ba bee teŋ
ʊ bısı fi abee balıya, ko baŋ Yesu hal aŋ liisi ʊ tıya tıyaŋ a baa, “Dı mıyaŋ
nɛ yaŋ dige ʊ gal dʊŋ mɛ, ŋ aa na laaŋfıya rɛ,” aŋ dige gal hʊ nyʊwa.
22 Ɛɛ rɛ Yesu mııgı galdaası a na ʊ, a bası tıya ʊ a baa, “Ŋ toluu, ta leŋ
kambıŋ kana ı, ı aa laa ŋ di rɛ tıŋ ı deye.” Haaŋ hʊ pirigi na laaŋfıya haŋ
lagılagıbiye hʊ.
23 Ɛɛ rɛ ka Yesu kpa gyʊʊ Gyuuma nıhıyawʊ hʊ dıya. Ʊ gyʊwa dı haŋye-
taala abee lodaala hʊ sına a kı wii.
24 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, “Ma buloŋ mʊ lıı, haŋtolibiye hʊ bı
sʊba, ʊ ta pıŋ doo rɛ.” Ɛɛ rɛ ba buloŋ mııgı kı mʊma ʊ.
25 Amɛ ba aa kile nala hʊ buloŋ ba lıı gɛɛ, Yesu mʊ gyʊʊ haŋtolibiye hʊ
dıya, a mʊ kaŋ ʊ noŋ tıyaŋ, ʊ sii.
26 Wıı no Yesu aa yaa taalı haŋ paalʊʊ hʊ buloŋ.

Yesu tııba nyʊlma balıya

27 Yesu bıl aa lıı doŋ kı mʊ, nyʊlma balıya mɛ sii kı tıŋa ʊ hal aŋ huwori
kı yırı ʊ a baa, “Yesu, Deviti Biye, fá á sikii.”
28 Yesu aa mʊʊ gyʊʊ dıya hʊ, nyʊlma hʊ balıya mɛ kpa ko ʊ lee. Ɛɛ rɛ
ʊ pıyɛsı ba a baa, “Ma laa di anıı ŋ sı wuwo tııbı ma dı ma deye rɛ koo?”
Ɛɛ rɛ ba baa, “Waa, á Tıına, á laa di rɛ.”
29 Ɛɛ rɛ Yesu dige dige ba sıya tıyaŋ aŋ baa, “Ɛɛ hʊ ma aa laa di anıı ʊ
sı yaa, ŋ sı leŋ dı ɛɛ yaa.”
30 Ba sıya suri, ka Yesu bası tıya ba abee sıfıyası a baa, “Ma ta ko bası
wıı no tıya nal buloŋ.”
31 Amɛ ba vıya aŋ lıı bası ʊ wıya a taalı paalʊʊ hʊ buloŋ.

Yesu tııba ganıı

32 Nyʊlıma hʊ balıya aa yaŋ lıı dıya hʊ tıyaŋ, dı nala badɔmɔŋ mɛ kaŋ
baal kıdıgı gyıŋbɔmɔ aa kana ʊ bı wuwo kı bası wıya, a ko Yesu lee.
33 Ɛɛ rɛ Yesu kile gyıŋbɔmɔ hʊ baal hʊ tıyaŋ, ka baal hʊ piili kı bası
wıya. Ʊ yaa nal buloŋ wıkperii. Ɛɛ rɛ ba baa, “Á ha bı maakyiye na wıı
no iriŋ Iziral paalʊʊ tıyaŋ.”
34 Amɛ Farasiima hʊ kı bası anıı gyıŋbɔmɔ kuwori rɛ tıya ʊ dee ʊ wuwo
kile gyıŋbɔmɔ kı ta gɛɛ.

Yesu fáá nala sikii

35 Ɛɛ rɛ Yesu sii gɔllı tɔbala abee tɔbiisi hʊ buloŋ a kı daga nala Gyuuma
wııkyʊwaldıısı tıyaŋ, aŋ pɛ kı bası Wıısı koro hʊ wıweliye wıya, aŋ kı
tııbı nala hʊ wııla iriŋ iriŋ buloŋ aa kana.
36 Ʊ aa naa nıgyamaa hʊ, sikii buloŋ kana ʊ, beewıya ʊ naa nıı wıya
yʊga aa dɔŋ ba rɛ, ka ba bı kaŋ nal aa sı kyiyeli ba. Ba kıı gɛɛ anıı piyese
aa bı kaŋ pedaal.
37 Ɛɛ rɛ ʊ bası tıya ʊ hatınna hʊ baa, “Kıkʊmıya hʊ yʊga rɛ baga hʊ
tıyaŋ, amɛ tʊŋtʊnna hʊ bı yʊga ba aa sı kʊŋ kına hʊ.
38 Ma yaŋ sʊla baga hʊ tıına dı ʊ kyɛ tʊŋtʊnna yʊga dı ba kʊŋ baga hʊ
kına.”

10

Yesu tɪŋ ʊ kpambɪsɪ fi abee balɪya hʊ
Maakɪ 3.13-19; 6.7-13; Luka 6.12-16; 9.1-6

1 Ɛɛ rɛ Yesu yɪrɪ ʊ kpambɪsɪ fi abee balɪya hʊ a laŋŋɪ dɔmɔŋ, a tɪya ba
dee dɪ ba wuwo kɪ kile gyɪŋbɔmɔ aŋ pɛ kɪ tɪɪbɪ nala wɪɪla iriŋ iriŋ buloŋ
aa kana.
2 Nala hʊ ʊ aa lɪya ba fene rɛ nyɛ: Siimɔŋ (ʊ feŋ kɪdɪgɪ mɛ rɛ yaa Piita),
abee ʊ naabiye Aŋduru, abee Gyemsi bee ʊ naabiye Gyɔɔŋ mɛ. Gyemsi
bee Gyɔɔŋ fa yaa Zebedi balɪya rɛ,
3 abee Fɪlɪpɪ, abee Batolomi, abee Tɔmaasɪ, abee Matiwu lampolaal hʊ,
abee Alfiyasɪ biibaal Gyemsi, abee Tadiyo,
4 abee Siimɔŋ, nal hʊ aa kyɪl ʊ nala wɪya kɪŋkaŋ, abee Gyudasɪ Isɪkarɔtɪ
nal hʊ a ko yaa minaafigi tɪɪna, a kpa Yesu yallɪ.
5 Tɪŋdarɪ hʊ Yesu gyɪ aa kpaa tɪya ʊ kpambɪsɪ fi abee balɪya hʊ ba lɪɪ rɛ
nyɛ. Ʊ baa, "Ma ta ko mʊ nala aa bɪ yaa Gyuuma paalʊʊ koo Samaarɪya
paalʊʊ tɔɔ kɪdɪgɪ kɛ buloŋ.
6 Amɛ ma mʊ Iziral nala lee, nala no kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ piyese aa nyʊgɪsa.
7 Ma mʊ basɪ Wɪɪsɪ wɪya tɪya ba anɪɪ wɪɪsɪbee koro hʊ kpaga rɛ.
8 Ma tɪɪbɪ wɪɪla tɪmma, a kyisi sʊʊnɪ, a tɪɪbɪ gbegisi, a kile gyɪŋbɔmɔ mɛ
ta nala tɪyaŋ. Dɪ ma ko yaa wɪya no buloŋ, ma ta laa tuno buloŋ, beewɪya
ma mɛ bɪ tuŋ kɪŋ buloŋ aŋ laa dee no.
9 Ma ta kpaa molbii buloŋ we ma gyɪfasɪ tɪyaŋ.
10 Ma ta kpaa diiku ma ŋmanɪɪ no valɪɪ tɪyaŋ, a ta paa gatʊŋnyʊwa
bʊlɪya koo naatɔbɔ tʊŋnyʊwa bʊlɪya mɛ. Ma ta kol daatɪgɪya balɪya mɛ.
Tʊŋtʊnnɪ buloŋ maga dɪ ba tɪya ʊ kɪna hʊ aa maga dɪ ʊ kana rɛ.
11 Dɪ mamaa rɛ ko mʊ pele tɔɔ buloŋ, ma kyɛ nal hʊ aa sɪ laa nyʊwa laa
ma biŋ, dɪ ma we ʊ lee a mʊ pele saŋa hʊ ma aa sɪ lɪɪ tɔɔ hʊ tɪyaŋ.
12 Dɪ mamaa rɛ ko mʊ gyʊʊ dɪya buloŋ, ma laa sɪya kyʊwalɪ dɪya hʊ
nala a baa, 'Wɪɪsɪ sɪ leŋ dɪ dɪya no nala hɔŋ abee laaŋfɪya.'
13 Dɪ ba aa rɛ ko laa ma, ma sʊl Wɪɪsɪ dɪ ʊ tɪya ba fɪyɛlʊʊ. Amɛ dɪ ba aa
rɛ ko bɪ laa ma, ma leŋ dɪ fɪyɛlʊʊ hʊ ma aa sʊla tɪya ba mɪɪgɪ ko ma lee.
14 Dɪ tɔɔ koo dɪya kɪdɪgɪ nala rɛ ko pɔ dɪ ma ta gyʊwa, a bɪ yaa siri mɛ
dɪ ba gyegili nɪɪ ma duwoso, ɛɛ kɛ, ma lɪɪ doŋ, aŋ piisi ma naasɪ taŋha ta.
Ɛɛ sɪ daga nɪɪ ba aa vɪya ma nyɛ Wɪɪsɪ sɪ dɔgɪsɪ ba.
15 Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, dʊnɪya sarɪya hʊ kyɛdiilii, Wɪɪsɪ sɪ dɔgɪsɪ
haŋ tɔɔ hʊ nala a te gɛɛ hʊ ʊ gyɪ aa dɔgɪsɪ Sodɔm bee Gomora tɪmma ba
wɪbɔmɔ nyuniŋ."

Tʊwara hʊ ma aa sɪ na
Maakɪ 13.9-13; Luka 21.12-17

16 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl basɪ tɪya ʊ kpambɪsɪ hʊ a baa, "Ma gyegili nɪɪ daha! Ŋ
aa tɪŋ ma rɛ dʊnɪya nala lee, ba sɪ kil tɪŋ ma hal anɪɪ ba aa kpaa piyese bee
gboni a laŋŋɪ lɪdɪgɪ. Ɛɛwɪya, ma gyɪŋ tɪya ma tɪɪ weliŋ. Amɛ ma wɪyaalɪɪ
buloŋ tɪyaŋ ma kaŋ ma tɪɪ.
17 Ma pɔ ma tɪɪ weliŋ abee nala no, beewɪya ba sɪ kaŋ ma mʊ nɪhɪyasɪ
sɪya dɪ ba di ma sarɪya aŋ vɪɪrɪ ma ba wɪɪkyʊwaldɪɪsɪ tɪyaŋ.
18 Ba sɪ kuu ŋ wɪya, a kaŋ ma mʊ paalʊʊsɪ nɪbala abee kuworo sɪya dɪ
ba di ma sarɪya ka dɪ ma di ŋ daŋsɪya a tɪya ba abee nala hʊ aa bɪ yaa
Gyuuma buloŋ.
19 Dɪ ba ko kaŋ ma mʊ nala no sɪya, ma ta leŋ dɪ ma bembiye kɪ sii wɪya
hʊ ma aa sɪ basɪ laa ma tɪɪ wɪya. Beewɪya, dɪ saŋa hʊ rɛ ko pele, Wɪɪsɪ sɪ
daga ma wɪɪ hʊ ma aa sɪ basɪ.

20 Wıya hʋ ma aa sı bası, ba bı sı yaa ma tıı wıbasıya. Ma Kuwo Wıısı
rɛ sı leŋ dı ʋ Wiyesi Welii hʋ tıŋ ma tıyaŋ a bası wıya no tıya ma.
21 Nımmabalıya sı kaŋ dɔmɔŋ a mʋ tıya dı ba kpʋ. Dı kuwoma mɛ yaa
ba biisi gɛɛ tıı. Biisi mɛ sı vıya ba kuwoma abee ba nımma nyʋʋsı tıŋıı
aŋ kaŋ ba mʋ tıya dı ba kpʋ.
22 Nal nal buloŋ sı kuu ŋ wıya a haası ma. Amɛ nal hʋ buloŋ aa kaŋ
mala ʋ laadii tıyaŋ a mʋ teŋ, Wıısı sı laa ʋ ta.
23 Dı ba ko kı dɔgısı ma tɔɔ kıdıgı tıyaŋ, ma lıı a fá mʋ tɔdʋma. Wıtıı
rɛ ŋ bası kı tıya ma, ma bı sı wuwo tʋŋ tʋma hʋ ŋ aa kpaa tıya ma teŋ
Iziral paalʋʋ buloŋ tıyaŋ, ka dı mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye na mııgı ko.
24 Sakuuribiye bee te ʋ dıdagıl. Ɛɛ rɛ yoŋ mɛ bee te ʋ tıına.
25 Amɛ sakuuribiye maga dı ʋ mɛ kıı dıdagıl hʋ aa daga ʋ rɛ. Yoŋ mɛ
maga dı ʋ kıı nal hʋ aa deŋe ʋ rɛ. Dı ba aa rɛ yaŋ kaŋ dıya tıına kı yırı
Sıtaanı, ɛɛ kɛ, ba sı tıya dıya hʋ nala fene aa lɔrɔ te Sıtaanı.

Nal hʋ aa maga dı ma kı fá ʋ
Luka 12.2-7

26 Ɛɛwıya, ma ta kı fá nala no, wıı buloŋ tuwo a yaa wıfaŋıı.
27 Wıı buloŋ ŋ aa faŋa bası tıya ma, ʋ maga dı ma bası ʋ lıgyalıı tıyaŋ
nɛ. Wıı buloŋ mɛ ŋ aa miŋse tıya ma, ma bası ʋ dı nal buloŋ nıı."
28 Ɛɛ rɛ Yesu bıl bası tıya ba a baa, "Ma ta kı fáá nala hʋ aa sı wuwo
kpʋ ma dʋŋ. Amɛ ma kı fá Wıısı, beewıya ʋ rɛ kaŋ dee ʋ aa sı wuwo leŋ
dı ı sʋba, a kaŋ dee mɛ ʋ aa sı maakyiye kpa ı we diŋ.
29 Kokobiisi balıya yalıı yaa baŋmɛ rɛ? Amɛ dı ma kuwo Wıısı mɛ yaŋ
bı tıya ŋmanıı ba kıdıgı buloŋ bee sʋba.
30 Wıısı paalı gyıŋ ma kıdıgı buloŋ nyupʋna nyʋwa rɛ.
31 Ɛɛwıya, ma ta leŋ dı kambıŋ kaŋ ma. Beewıya Wıısı sıya kɛ tıyaŋ ma
kıdıgı buloŋ kaŋ tɔnɔ rɛ kıŋkaŋ a te kokogyamaa.
32 Nal hʋ buloŋ aa sı wuwo sıŋ gyamaa tıyaŋ a baa dı ʋ yaa ŋ nal lɛ, ɛɛ
tıı rɛ ŋ mɛ sı bası ʋ tıına wıya ŋ Kuwo Wıısı aa we wıısıbee tıyaŋ sıya
tıyaŋ.
33 Amɛ nal hʋ buloŋ mɛ aa sı vıya ŋ wıya gyamaa tıyaŋ, ɛɛ tıı rɛ ŋ mɛ
sı vıya ʋ tıına wıya ŋ Kuwo Wıısı aa we wıısıbee sıya tıyaŋ.
34 Ma ta bıına anıı ŋ ko dʋnıya dı nala sʋma rɛ? Aayı, yuwo rɛ ŋ kaŋ
ko.
35 Ŋ ko dı ŋ porigi nala dɔmɔŋ tıyaŋ nɛ anıı ba aa saba gɛɛ Wıısı teŋ
tıyaŋ. Biye bee ʋ kuwo sı kaa dɔmɔŋ. Dı haŋtolibiye bee ʋ naa mɛ kaa
dɔmɔŋ. Biihaaŋ bee ʋ bala nıına sı kaa dɔmɔŋ.
36 Nal dıya nala tıı rɛ sı yaa ʋ dɔmɔ, a haası ʋ te nal buloŋ.
37 Nal hʋ buloŋ aa kyo ʋ kuwo abee ʋ naa a te ŋ, ʋ tıına bı maga dı ʋ
yaa ŋ hatınnı. Nal hʋ buloŋ mɛ aa kyo ʋ biibaal koo ʋ toluu a te ŋ, ʋ tıına
bı maga dı ʋ yaa ŋ hatınnı.
38 Nal hʋ buloŋ aa bı baası ʋ tıı daagarıı, a kı tıŋa ŋ hal, ʋ tıına bı maga
dı ʋ yaa ŋ hatınnı.
39 Nal hʋ buloŋ aa kyo ʋ tıı mııbol, ʋ tıına sı kpa ʋ mııbol ta. Amɛ nal
hʋ mɛ buloŋ aa sı kuu ŋ wıya a vıya ʋ mııbol ta ʋ tıına sı kaŋ mııbol aa
bı kaŋ tenii.
40 Nal hʋ buloŋ aa sı kaŋ ma weliŋ, mıyaŋ nɛ ʋ tıına kaŋ weliŋ gɛɛ. Nal
hʋ buloŋ mɛ aa kana ŋ weliŋ, Tıına hʋ aa tıma ŋ mɛ rɛ ʋ kaŋ weliŋ gɛɛ.
41 Nal hʋ buloŋ aa kaŋ Wıısı tıŋdaal weliŋ akuu ʋ aa yaa Wıısı tıŋdaal
wıya, Wıısı aa tıya ʋ tıına Wıısı tıŋdaal tuno rɛ. Nal hʋ mɛ buloŋ aa kaŋ

tıpʋlʋŋ tıına weliŋ akuu ʋ aa yaa tıpʋlʋŋ tıına wıya, Wıısı aa tıya ʋ tıına mɛ tıpʋlʋŋ tıına tuno rɛ.
42 Nal hʋ mɛ buloŋ aa sı yaa nııfıyɛlıı mɛ gba tıya ŋ hatınna no tıyaŋ nıbiye akuu ʋ aa yaa ŋ hatınnı wıya, wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma Wıısı kɔnı sı tuŋ ʋ tıına."

11

Gyɔɔŋ Wıısınııfool hʋ tıŋ nala ba ko Yesu lee
Luka 7.18-35

1 Yesu a bası wıya no a tıya ʋ hatınna hʋ fi abee balıya ko teŋ, ʋ lıı doŋ a mʋ dı ʋ daga nala aŋ pɛ bası Wıısı wıya Galili paalʋʋ tıyaŋ.
2 Saŋa no tıyaŋ dı Gyɔɔŋ Wıısınııfool hʋ gyı we nıtɔdıya tıyaŋ nɛ. Ʋ aa nıı wıya hʋ Krisita aa yaa, ɛɛ rɛ ʋ tıŋ ʋ hatınna badɔmɔŋ,
3 ba mʋ pıyɛsı ʋ a baa, "Bası tıya ma, ı rɛ yaa nal hʋ Gyɔɔŋ fa aa baa dı ʋ sı ko laa ma ta hʋ, koo á ha kı gyegili nıdıma?"
4 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, "Ma mııgı mʋ bası tıya Gyɔɔŋ wıya hʋ buloŋ ma aa naa, abee wıya hʋ buloŋ ma aa nıya.
5 Ma mʋ bası tıya ʋ dı nyʋlıma sıya suro rɛ, gbarıga kı vala, gbegisi mɛ kı deye, wonni kı nıı wıya, nala hʋ a sʋba kı sii sʋʋ tıyaŋ. Ka ba bası Wıısı wıweliye hʋ mɛ a kı tıya nyaaba.
6 Teŋfıyɛl tımma rɛ yaa nala hʋ kɔnı aa laa ŋ wıya di aŋ bı sı maakyiye yaa ŋ sige anıı mıyaŋ nɛ yaa nal hʋ Wıısı aa tıma."
7 Saŋa hʋ Gyɔɔŋ hatınna hʋ aa kpaa kı mʋ, ɛɛ rɛ Yesu piili bası Gyɔɔŋ wıya a kı tıya gyamaa hʋ. Ʋ pıyɛsı ba rɛ a baa, "Ma gyı aa mʋʋ Gyɔɔŋ lee pogo hʋ tıyaŋ nıgɛɛ iriŋ nɛ ma gyı fa kı yıyɛlı anıı ma sı mʋ na. Ma gyı bıına Gyɔɔŋ kıı gɛɛ anıı ɔhɔ puwo a kaŋ kı viisi rɛ ma mʋ ma na koo?
8 Dı ɛɛ yaŋ daa, nıgɛɛ iriŋ nɛ ma lıı dı ma na? Ma lıı dı ma na nal a laalı gaweliye rɛ? Aayı. Deŋ na, nala hʋ aa laalı gannı no iriŋ, ba aa we kuworidıısı tıyaŋ nɛ.
9 Ma yaŋ daga ŋ nal hʋ iriŋ ma aa lıı doŋ dı ma na. Ma mʋwa dı ma na Wıısı tıŋdaal lɛ koo? Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, nal hʋ ma gyı aa naa, ʋ tee Wıısı tıŋdaal lɛ.
10 Nal no wıya rɛ ba gyı sabı biŋ Wıısı teŋ tıyaŋ a baa dı Wıısı baa,
'Ŋ sı tıŋ ŋ tıŋdaal
dı ʋ laa ı sıya a mʋ marı ŋmanıı bin-ı.'
11 Ɛɛ rɛ Yesu bıl bası tıya nala hʋ a baa, "Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, ba ha bı maakyiye lʋl nal buloŋ dʋnıya no tıyaŋ ʋ tee Gyɔɔŋ Wıısınııfool hʋ. Amɛ nal hʋ yaŋ aa yaa nıbiye Wıısıbee koro hʋ tıyaŋ, ʋ tıına mɛ rɛ tee Gyɔɔŋ.
12 A yaŋ lıı saŋa hʋ Gyɔɔŋ Wıısınııfool aa piile bası Wıısı wıya a kaŋ kı ko gyınaŋ, nala kaŋ Wıısıbee koro hʋ wıya kı kaa dɔmɔŋ nɛ, ɛɛ rɛ gaduwogo kı lʋga dı ba kaŋ fası.
13 Amɛ ka dı Gyɔɔŋ na ko, dı Wıısı tıŋdaala hʋ abee mırısı hʋ Wıısı gyı aa leŋ Moosi sabı biŋ hʋ laa sıya bası Wıısıbee koro hʋ wıya rɛ.
14 Dı mamaa rɛ laa di anıı wıya no yaa wıtıı rɛ, ɛɛ kɛ ʋ maga dı ma gyıma anıı Gyɔɔŋ nɛ yaa nal hʋ wıya ba gyı aa basa Wıısı teŋ tıyaŋ anıı Ilaagya sı mııgı ko hʋ.
15 Nala hʋ aa kaŋ dıgına, ma gyegili nıı wıya no weliŋ."
16 Ɛɛ rɛ Yesu bıl bası tıya ba a baa, "Ma leŋ dı ŋ daga ma gɛɛ hʋ gyınaŋ nala aa kıya. Ba kıı gɛɛ rɛ anıı haŋbiisi aa lıı dı ba gbıyalı. Badɔmɔŋ aa huwori ba dɔŋtıŋsı a bası tıya ba a baa,

17 ‘Á yıı yııla rɛ tıya ma, ka ma vıya gʊwayı. Á taa haŋyee mɛ tıya ma
ka ma vıya wiyi.” ’
18 Ɛɛ tıı rɛ yaŋ, saŋa hʊ tıyaŋ Gyɔɔŋ gyı aa ko ma lee, ʊ gyı aa vʊwa
nyʊwa rɛ, aŋ bee nyʊwa sıŋ mɛ. Ɛɛ rɛ nala baa dı gyıŋbɔŋ nɛ kana ʊ.
19 Aŋka mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye mɛ ko a kı di kına aŋ kı nyʊwa sıŋ mɛ.
Ɛɛ rɛ nala baa dı baal no kɛ yaa nabolıŋ tıına rɛ, a yaa sınyʊwal mɛ aŋ pɛ
kaŋ lampolaala abee wıbɔŋyaala buloŋ mɛ yaa ʊ kyaŋsı. Nala hʊ aa kaŋ
Wıısı wıgyʊŋ hʊ, ba wıyaalıya rɛ aa daga.”

Tɔnı hʊ nala aa bı laa Yesu wıya di
Luka 10.13-15

20 Tɔnı hʊ tıyaŋ Yesu gyı aa yaa wımagıla hʊ gyenıŋ buloŋ nala gyı bı
bırıma lıı ba wıbɔmɔ yayı tıyaŋ. Ɛɛ rɛ ʊ bası ba sıya wıya tıya ba a baa,
21 “Mamaa Kɔrazıŋ tımma abee Bɛsaada tımma, ma sı na tʊwara
kıŋkaŋ. Wımagıla hʊ ŋ aa yaa ma lee, dı mıyaŋ nɛ fa yaa wıya no Taaya
abee Siidɔŋ nala lee, ba fa bı sı yaa gyegye ka dı ba paa ba loganni laalı, aŋ
yaa tʊwɔl bʊgı ba tıı a daga anıı ba tısı kyogo rɛ, ba bırımı lıı ba wıbɔmɔ
tıyaŋ.
22 Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, sarıya hʊ kyɛdiilii, Wıısı sı dɔgısı Kɔrazıŋ
abee Bɛsaada tımma a te Taaya abee Siidɔŋ tımma.
23 Mamaa Kapɛɛnam tımma, ma ta ko kı liisi anıı Wıısı sı bigisi ma. Ma
gyıŋ tıya ma tıı weliŋ, ʊ sı kpa ma we diŋ tıyaŋ dı ma na tʊwara kıŋkaŋ.
Ma bıına ma sı wuwo kaŋ ma tıı gyıŋ wıısıbee rɛ koo? Wıısı sı kpa ma
yuwo we diŋ tıyaŋ dı ma na tʊwara kıŋkaŋ. Wımagıla no buloŋ ŋ aa yaa
ma lee, dı Sodɔm tıyaŋ nɛ ŋ fa yaa ba, Wıısı fa bı sı kyogi doŋ buloŋ.
Sodɔm ha fa sı we doŋ a kaŋ kı ko gyınaŋ.
24 Amɛ ŋ yaŋ bası kı tıya ma rɛ, sarıya hʊ kyɛdiilii Wıısı sı dɔgısı
Kapɛɛnam tımma a te sodɔm tımma.”

Yesu bası tıya nala dı ba ko ʊ lee a na wiyese
Luka 10.21-22

25 Saŋa no tıı tıyaŋ nɛ Yesu baa, “Ŋ Kuwo Wıısı, ı rɛ yaa wıısınyuu abee
taŋha buloŋ Tıına. Ŋ aa dannı ı rɛ akuu wıya hʊ ı aa kpaa faŋa wıgyʊnna,
aŋ kpa ba daga nala hʊ aa bı kaŋ wıgyʊŋ.
26 Ŋ Kuwo, ŋ aa kyʊwalı ı aŋgyʊwasʊ rɛ beewıya wıı hʊ ı aa kyɛɛ ʊ rɛ
ı yaa gɛɛ.
27 Ŋ Kuwo kpaa kıŋ buloŋ dee tıya ŋ nɛ. Ŋ Kuwo dʊŋ nɛ gyıŋ gɛɛ ŋ aa
kıya. Ŋ dʊŋ mɛ rɛ gyıŋ gɛɛ ŋ Kuwo aa kıya. Nal buloŋ bı gyıma ʊ, see
nala hʊ dʊŋ ŋ aa lıya a daga ʊ tıya ba.”
28 Ɛɛ rɛ Yesu bıl bası tıya ba a baa, “Ma nala hʊ buloŋ aa lɔlɔ, aŋka wıya
vʊwa ma biŋ, ma ko ŋ lee, dı ŋ tıya ma wiyese.
29 Ma tıŋ ŋ nyʊwa dı á yaa nyʊʊdıgı, dı ma wuwo gyıŋ tʊma hʊ ŋ aa
kpaa tıya ma dı ma tʊma weliŋ, beewıya, ŋ sıya fıyɛla rɛ ka ŋ gyıŋ ŋ tıı
kanıı mɛ. Dı mamaa rɛ yaa gɛɛ, ŋ sı tıya ma wiyese.
30 Wıya hʊ ŋ aa baa dı ma yaa, ba bı yaa wıduwoni ma aa sı yaa lɔlɔ.
Tʊma hʊ mɛ ŋ aa sı kpa tıya ma, ba bı sı leŋ dı ma buri.”

12

Ba pıyɛsı Yesu Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ wıya
Maakı 2.23-28; Luka 6.1-5

1 Ʊ gyı bı pıısa ka Yesu bee ʊ hatınna sii kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ a tıŋ nyoŋso
baga kıdıgı tıyaŋ a kı mʊ. Ɛɛ rɛ losi gyı kaŋ ʊ hatınna hʊ ba bori nyoŋso
hʊ a piisi kı kyaŋ.

2 Ɛɛ rɛ Farasiima badɔmɔŋ na ba a pɪyɛsɪ Yesu a baa, “Ɪ bɪ naa?
Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ sɪna daa ɪ hatɪnna hʊ kɪ kyogi gɛɛ.”
3 Ɛɛ rɛ Yesu pɪyɛsɪ ba a baa, “Ma ha bɪ karɪmɪ wɪɪ hʊ Kuwori Deviti gyɪ
aa yaa saŋa hʊ losi gyɪ aa kaŋ ʊ bee ʊ hatɪnna?
4 Ʊ gyɪ mʊʊ gyʊʊ Wɪɪsɪ dɪya hʊ rɛ, a kpa paanʊʊ hʊ ba gyɪ aa kaŋ ko biŋ
Wɪɪsɪ sɪya, a lɪɪ ʊ bee ʊ hatɪnna kyaŋ. Ʊ fa yaa sɪna rɛ dɪ nɪwaasɪ buloŋ
kyaŋ haŋ paanʊʊ hʊ, see wɪɪkyʊwal sɪlaala hʊ dʊŋ.
5 Ma tɪɪ gyɪma rɛ anɪɪ tʊma hʊ wɪɪkyʊwal sɪlaala hʊ aa kɪ tʊma
Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ tɪyaŋ Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ yaa kyɛɛ no sɪna rɛ. Amɛ
ma tɪɪ naa rɛ mɪrɪsɪ hʊ Moosi aa saba tɪyaŋ anɪɪ Wɪɪsɪ bɪ sɪ kpa kyogisi
tɪya ba ɛɛwɪya.
6 Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, “Nal aa tee Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ rɛ we daha
nyɛ.”
7 Ba saba rɛ Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ a baa,
“Ma aa fá nala sikii, ʊ rɛ kpɪya ma aa lɪɪ wɪɪsʊllɪ kɪna a kpʊ tɪya ŋ.”
Dɪ mamaa rɛ kɔnɪ fa gyɪŋ wɪɪ no memii, ma fa bɪ sɪ kpa kyogisi kɪ tɪya
nala hʊ aa bɪ kaŋ wɪkyogii.
8 Mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye rɛ yaa Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ Tɪɪna.”

Yesu tɪɪbɪ baal kɪdɪgɪ noŋ aa sʊba
Maakɪ 3.1-6; Luka 6.6-11

9 Ɛɛ rɛ Yesu lɪɪ doŋ, a mʊ gyʊʊ Gyuuma wɪɪkyʊwaldɪya kɪdɪgɪ,
10 dɪ banosʊʊ kɪdɪgɪ tɪɪna mɛ we doŋ. Nala hʊ aa we wɪɪkyʊwaldɪya hʊ
tɪyaŋ fa aa kyɛ ŋmanɪɪ rɛ dɪ ba basɪ tɪya Yesu anɪɪ ʊ kyogi ba mɪrɪsɪ rɛ.
Ɛɛ rɛ ba pɪyɛsɪ ʊ a baa, “Ʊ yaa ŋmanɪɪ dɪ á tɪɪbɪ wɪɪla tɪmma kyɛwiyesii
hʊ kyɛɛ koo ʊ bɪ yaa ŋmanɪɪ?”
11 Ɛɛ rɛ Yesu pɪyɛsɪ ba a baa, “Dɪ ma kɪdɪgɪ rɛ kaŋ piyesi dɪ ʊ tele kɔlʊŋ
tɪyaŋ Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ, na ɪ aa lɪɪ ʊ rɛ?
12 Nihuwobiŋ nɛ tee piyesi. Ɛɛwɪya, dɪ ámaa rɛ aa yaa wɪweliye
kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ, mɪra buloŋ bɪ daga anɪɪ á yaa wɪɪ kyogi rɛ.
13 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya nosʊʊ hʊ tɪɪna a baa, ‘Kaŋ ɪ noŋ hʊ tannɪ.’ Nyɛ
rɛ ʊ kaŋ ʊ noŋ tannɪ. Ʊ mɪɪgɪ kɪɪ noduwo hʊ.”
14 Ɛɛ rɛ Farasiima hʊ mɛ sii lɪɪ doŋ a mʊ dɪ ba vʊʊlɪ gɛɛ hʊ ba aa sɪ yaa
a kpʊ Yesu.

Yesu rɛ yaa laataal hʊ Wɪɪsɪ aa lɪya.

15 Yesu aa ko gyɪma anɪɪ nala hʊ aa vʊʊlɪ ʊ kpʊyɪ wɪya rɛ, ɛɛ rɛ ʊ sii lɪɪ
doŋ. Amɛ nɪgyamaa ha gyɪ sii tɪŋa ʊ hal. Nyɛ rɛ ʊ tɪɪbɪ nala hʊ buloŋ fa
aa wɪɪlɪ ba tɪyaŋ.
16 Aŋ basɪ tɪya ba abee sɪfɪyasɪ a baa, “Ma ta ko gɔllɪ basɪ ŋ wɪya a kɪ
tɪya nala.”
17 Ʊ gyɪ aa basɪ wɪɪ no leŋ wɪɪ hʊ Wɪɪsɪ gyɪ aa tɪŋ ʊ tɪŋdaal Azaaya tɪyaŋ
basɪ kɔnɪ ko yaa wɪtɪɪ rɛ.
18 Wɪɪsɪ gyɪ baa,
“Ma na, nal hʊ ŋ aa lɪya dɪ ʊ yaa ŋ tʊŋtʊnnɪ rɛ nyɛ, ʊ rɛ ŋ kyo, ŋ teŋ fɪyɛla
rɛ ʊ tɪyaŋ kɪŋkaŋ.
Ŋ sɪ kpa ŋ Wiyesi Welii hʊ dee we ʊ tɪyaŋ.
Dɪ ʊ basɪ tɪya dʊnɪya nala buloŋ anɪɪ saŋa hʊ ŋ aa sɪ laa ba ta pele rɛ.
19 Ʊ bɪ sɪ gɔllɪ ŋmaa nyʊʊtaaduwo kɪ baŋ.
Ʊ bɪ sɪ gɔllɪ lee buloŋ nɔsɪ wɪya kɪ baŋ gyamaa tɪyaŋ.

20 Ʊ sıya sı fıyɛlı sikii tımma lee aŋ kaŋ bɔnyɛ mɛ a beel-ba. Ʊ bı sı yaa
wıya hʊ aa sı leŋ dı ba kpa ba bayıyɛla hʊ ba aa kana ta, a mʊ pele
saŋa hʊ dʊnıya nala aa sı na Wıısı laatayı hʊ ʊ aa kpaa tıya ba.
21 Ʊ tıyaŋ nɛ dʊnıya nala buloŋ sı kpa ba bayıyɛla we dı ʊ laa ba ta."

Ba baa dı Yesu dee lıı Bɛlizebul lee rɛ
Maakı 3.20-30; Luka 11.14-23

22 Ɛɛ hal tıyaŋ nɛ nala badɔmɔŋ kaŋ baal kıdıgı gyıŋbɔmɔ aa kana, ʊ
nyʊlımı, aŋ bı wuwo kı bası wıya mɛ, a ko Yesu lee. Nyɛ rɛ Yesu tııbı baal
hʊ, ʊ bıl wuwo kı bası wıya aŋ kı na mɛ.
23 Yesu aa yaa gɛɛ, nıgyamaa hʊ buloŋ aa we doŋ nyʊʊsı gyı fıyɛla rɛ.
Ɛɛ rɛ ba kı pıyɛsı dɔmɔŋ a baa, "Kuwori Deviti nihii hʊ á aa gyegili dı ʊ
ko laa ma ta hʊ rɛ nyɛ dʊ?"
24 Amɛ Farasiima hʊ gyı aa nıı gɛɛ Yesu aa tııbı baal hʊ gyıŋbɔmɔ hʊ
gyı aa kana, ba baa dı gyıŋbɔmɔ kuwori Bɛlizebul lɛ tıya ʊ dee ɛɛ rɛ tıŋ ʊ
wuwo kı kile gyıŋbɔmɔ gɛɛ.
25 Yesu gyı gyıŋ wıı hʊ ba aa bıını ba tıısı tıyaŋ, a bası tıya ba a baa,
"Dı paalʊʊdıgı nala rɛ we doŋ a bı kaŋ nyʊʊdıgı, ba paalʊʊ hʊ bı sı pıısı
aŋ tele. Dı bedıgı nala koo gyaŋwuwodıgı nala mɛ rɛ we doŋ a bı kaŋ
nyʊʊdıgı, ba bee hʊ koo ba gyaŋwuwo hʊ bı sı pıısı aŋ tele.
26 Na ma baa dı Sıtaanı dee rɛ ŋ kpaa kı kil gyıŋbɔmɔ, ɛɛ daga anıı
Sıtaanı gʊl kaŋ ʊ tıı kı kaa kaası rɛ gɛɛ. Dı gɛɛ rɛ we doŋ, ʊ koro hʊ bıl
bı sı pıısı aŋ tele.
27 Dı ɛɛ hʊ ma aa bası kɔnı yaŋ yaa wıtıı anıı gyıŋbɔmɔ kuwori Bɛlizebul
lɛ tıya ŋ dee ŋ kı kil gyıŋbɔmɔ, ɛɛ kɛ aŋnɛ rɛ tıya ma tıı hatınna hʊ mɛ dee
ba kı kil gyıŋbɔmɔ. Ma hatınna hʊ wıyaalıya yaŋ daga anıı ma wıbasıı
hʊ buloŋ yaa wınyıyɛl lɛ.
28 Aayı Bɛlizebul daa tıya ŋ dee hʊ, amɛ Wıısı Wiyesi Welii hʊ dee tıyaŋ
nɛ ŋ wuwo kı kil gyıŋbɔmɔ nala tıyaŋ gɛɛ. Nyɛ rɛ yaŋ daga anıı Wıısı
koro hʊ ko we ma lee rɛ.
29 Nal buloŋ tuwo ʊ aa sı wuwo bori gyʊʊ gaduwogi dıya a gaa ʊ kına,
dı ʊ bı laa sıya kaŋ gaduwogi hʊ vʊwa.
30 Nal hʊ buloŋ aa bı yaa ŋ nal, ʊ tıına lıı ŋ hal lɛ. Nal hʊ buloŋ aa bı pɛ
ŋ tıyaŋ dı á gbaa nala kı we lıdıgı, ʊ tıına leŋ nala kı vıya Wıısı ŋmanıı
rɛ gɛɛ.
31 Ɛɛwıya ma yaŋ leŋ dı ŋ bası tıya ma, nal hʊ buloŋ aa yaa ʊ dɔŋtıına
wıbɔŋ, koo a bası wıya kyogi Wıısı feŋ, Wıısı sı wuwo kpa kyɛ ʊ. Amɛ nal
hʊ buloŋ aa bası wıya tʊʊsı Wıısı Wiyesi Welii hʊ, Wıısı bı sı maakyiye
kpa kyɛ ʊ tıına.
32 Nal hʊ buloŋ aa sı bası wıbɔmɔ a tıya mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye, Wıısı
aa wuwo ʊ kpa kyɛ ʊ rɛ, amɛ nal hʊ buloŋ aa bası wıya tʊʊsı Wıısı Wiyesi
Welii hʊ kɛ, Wıısı bı sı kpa kyɛ ʊ tıına, gyınaŋ koo maakyiye kıdıgı buloŋ."

Tıya abee ʊ nɔnɔ
Luka 6.43-45

33 Ɛɛ rɛ Yesu bıl baa, "Dı ı rɛ deŋ tıya nyuu tıyaŋ dı ʊ waa weliŋ a kaŋ
laaŋfıya, ʊ aa nɔŋ nɔŋweliye rɛ. Dı ı rɛ bı deŋ tıya hʊ nyuu tıyaŋ weliŋ
ka dı wııla kana ʊ, ʊ aa nɔŋ nɔŋbɔŋlɔrını rɛ. Tıya nɔnɔ rɛ aa daga tıya
hʊ iriŋ ʊ aa yaa.
34 Ɛɛ rɛ ma mɛ yaŋ kıı anıı dʊma, ma bɔmɔ rɛ weliŋ, ɛɛwıya ma bı sı
wuwo bası wıwelii kıdıgı buloŋ. Beewıya, nihuwobiŋ wıbasıı tıyaŋ nɛ ı
aa gyıŋ nihuwobiŋ hʊ iriŋ ʊ aa yaa.

35 Nal hʋ aa kaŋ tɪbɪɪŋweliye ʋ tɪya tɪyaŋ, ʋ rɛ aa yaa wɪweliye. Nal hʋ
mɛ aa kaŋ tɪbɪɪŋbɔmɔ ʋ tɪya tɪyaŋ ʋ tɪɪna mɛ rɛ aa yaa wɪbɔmɔ.
36 Ɲ basɪ kɪ tɪya ma rɛ, nal hʋ buloŋ aa bɪ gyɪŋ ʋ nyʋwa kanɪɪ aŋ basɪ
wɪɪ hʋ fa aa bɪ maga dɪ ʋ basɪ, sarɪya hʋ kyɛdiilii ʋ sɪ daga wɪɪ hʋ aa tɪŋ
ʋ tɪɪna yaa gɛɛ a tɪya Wɪɪsɪ.
37 Ma tɪɪ nyʋʋdaasɪ rɛ Wɪɪsɪ sɪ kpa di ma sarɪya, dɪ ma laa wɪsʋma koo
ma laa kyogisi tɪya ma tɪɪ."

Nala aa kyɛ dɪ Yesu yaa wɪmagɪl
Maakɪ 8.11-12; Luka 11.29-32

38 Ɛɛ rɛ Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla abee Farasiima sii ko Yesu lee a basɪ tɪya ʋ a
baa, "Nɪhɪyawʋ, á aa kyɛ dɪ ɪ yaa wɪmagɪl lɛ dɪ á na a gyɪma anɪɪ Wɪɪsɪ
kɔnɪ we ɪ lee rɛ."
39 Ɛɛ rɛ Yesu baa, "Ma gyɪnaŋ nala yaa nɪbɔmɔ rɛ, a bɪ gyɪŋ Wɪɪsɪ mɛ.
Ma aa sɪ yaa gɛɛ gyɪŋ Wɪɪsɪ wɪya bɪ kyɪl ma see wɪmagɪla dʋŋ wɪya rɛ
kyɪl ma. Wɪmagɪl hʋ buloŋ Wɪɪsɪ aa sɪ yaa dɪ ma na rɛ yaa wɪmagɪl hʋ ʋ
gyɪ aa yaa ʋ tɪŋdaal Gyoona tɪyaŋ.
40 Gyoona gyɪ aa yaŋ we fuwonaŋbal hʋ fuu tɪyaŋ kyɛyɛ kpaŋkpaŋ boto
gɛɛ, ɛɛ tɪɪ rɛ mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye mɛ sɪ we bʋwa tɪyaŋ kyɛyɛ boto.
41 Sarɪya hʋ kyɛdiilii, Ninive nala sɪ kpa kyogisi tɪya ma gyɪnaŋ nala.
Beewɪya saŋa hʋ tɪyaŋ Gyoona gyɪ aa mʋʋ basɪ Wɪɪsɪ wɪya tɪya ba, ba gyɪ
bɪrɪma lɪɪ ba wɪbɔmɔ tɪyaŋ nɛ aŋ tɪŋ Wɪɪsɪ. Ma yaŋ leŋ dɪ ŋ basɪ tɪya ma
anɪɪ lagɪlagɪ no nal lɛ we ma tɪyaŋ a te Gyoona."
42 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl basɪ tɪya ba a baa, "Ma gyɪŋ haaŋ hʋ Siiba tɪmma gyɪ
aa lɪya ʋ gyɪ yaa ba kuwori rɛ. Ʋ gyɪ sii mʋ lee bee ʋ dɔŋ nɛ dɪ ʋ mʋ nɪɪ
wɪgyʋŋ hʋ kuwori Solomɔn gyɪ aa kpaa kɪ daga nala. Sarɪya hʋ kyɛdiilii,
haaŋ no mɛ sɪ kpa kyogisi tɪya ma. Ma yaŋ gyɪma weliŋ anɪɪ lagɪlagɪ no
nal lɛ we ma tɪyaŋ daha a te kuwori Solomɔn ka ma vɪya ʋ tɪŋɪɪ."

Yesu basɪ gyɪŋbɔmɔ wɪya
Luka 11.24-26

43 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl baa, "Dɪ ba ko kile gyɪŋbɔŋ dɪ ʋ lɪɪ nal tɪyaŋ, ʋ aa gɔllɪ
taŋhahɪlɪɪ tɪyaŋ nɛ a kɪ kyɛ lee dɪ ʋ wiyesi, amɛ dɪ ʋ ko kyɛ lee lɔlɔ,
44 ʋ aa mɪɪgɪ basɪ tɪya ʋ tɪɪ rɛ a baa, 'Ɲ sɪ mɪɪgɪ mʋ lee hʋ ŋ aa lɪya.'
Dɪ ʋ rɛ ko mɪɪgɪ ko dɪ ba marɪ dɪya hʋ buloŋ weliŋ, ka nal buloŋ tuwo ʋ
tɪyaŋ,
45 ʋ aa mɪɪgɪ mʋ kaŋ gyɪŋbɔmɔ bapɛ aa bɔmɔ te ʋ tɪɪ rɛ a pɛ dɪ ba ko kɪ
gyʋʋ. Ɛɛ hal tɪyaŋ, ba sɪ lɔrɪ ʋ tɪɪna tɪyaŋ a te ʋ fa aa kɪɪ gɛɛ. Ɛɛ tɪɪ rɛ ba
sɪ kɪɪ ma gyɪnaŋ nɪbɔmɔ no mɛ tɪyaŋ."

Yesu nɪɪna abee ʋ naabalɪya
Maakɪ 3.31-35; Luka 8.19-21

46 Yesu ha gyɪ aa basɪ wɪya kɪ tɪya nɪgyamaa hʋ gɛɛ, dɪ ʋ naa abee ʋ
naabalɪya ko sɪŋ gyaŋhal tɪyaŋ a kɪ kyɛ dɪ ba na ʋ.
47 Ɛɛ rɛ nala hʋ kɪdɪgɪ basɪ tɪya Yesu a baa, "Ɪ naa bee ɪ naabalɪya rɛ sɪŋ
gyaŋhal tɪyaŋ a kɪ kyɛ dɪ ba na ɪ."
48 Ɛɛ rɛ Yesu mɪɪgɪ pɪyɛsɪ ʋ a baa, "Kɪbee rɛ yaa ŋ naa? Kɪbeema rɛ yaa
ŋ naabalɪya?"
49 Nyɛ rɛ ka Yesu mɪɪgɪ lɪɪ ʋ noŋ a daga ʋ hatɪnna hʋ aŋ baa, "Ɲ naa
abee ŋ naabalɪya rɛ nyɛ.
50 Nal hʋ buloŋ aa yaa wɪya hʋ ŋ Kuwo Wɪɪsɪ aa we wɪɪsɪbee tɪyaŋ aa
kyɛ, ʋ tɪɪna rɛ yaa ŋ naabiye abee ŋ naatoluu abee ŋ naa."

13

Yesu maga kıdohıl namaga
Maakı 4.1-9; Luka 8.4-8

1 Haŋ kyɛɛ hʊ tıı rɛ Yesu sii lıı dıya hʊ tıyaŋ ʊ bee ʊ hatınna hʊ fa aa
hɔnɔ, a tuu mʊ hɔŋ Galili fuwobal hʊ nyʊwa tıyaŋ, a kı daga nala Wıısı
wıya.
2 Nyɛ rɛ nala ko gol ʊ kyige. Ʊ aa ko na dı nala hʊ yʊga gɛɛ, ʊ sii mʊ
gyʊʊ hɔŋ nııduworiboro tıyaŋ, nıı hʊ tıyaŋ, ka nıgyamaa hʊ buloŋ sıŋ
fuwo hʊ nyʊwa.
3 Ɛɛ rɛ ʊ kpa namagısı a bası wıya yʊga tıya ba. Ʊ gyı maga namaga
tıya ba rɛ a baa, "Baal kıdıgı rɛ gyı siye a kaŋ ʊ kıdoho mʊ dı ʊ gyaası.
4 Ʊ gyı aa gyaası kına hʊ tıyaŋ nɛ biye hʊ badɔmɔŋ tele nııbʊʊsı tıyaŋ.
Digibiisi ko tuu tʊwası di.
5 Badɔmɔŋ mɛ gyı tele bʊnyıŋ nyuu tıyaŋ, a pesi nyʊ.
6 Amɛ akuu doŋ taŋha aa bı yʊga wıya, ba naaliliye bı wuwo gyʊʊ taŋha.
Ɛɛ rɛ wıısı ko pɔsɔ kaŋ ba, ba sʊba.
7 Ka kıdoho hʊ badɔmɔŋ mɛ gyı tele sɔsı tıyaŋ, a nyʊ amɛ sɔsı hʊ sii
waa gırıgı ba, ba pʊgımı.
8 Ka badɔmɔŋ mɛ gyı tele taŋhawelii tıyaŋ, a nyʊ, a waa, a marı weliŋ.
Badɔmɔŋ we biye kɔɔ kɔɔ, badɔmɔŋ we mɔllıboto boto, badɔmɔŋ mɛ
mɔlıya abee fi fi.
9 Yesu aa maga namaga hʊ teŋ, ʊ baa, 'Nala hʊ aa kaŋ dıgına, ma gyegili
nıı wıya no weliŋ." '

Yesu daga ʊ hatınna wıı hʊ aa tıŋ ʊ aa kı maga namagısı.
Maakı 4.10-12; Luka 8.9-10

10 Ɛɛ rɛ Yesu hatınna hʊ sii ko pıyɛsı ʊ a baa, "Bee rɛ tıŋ ı aa kaŋ
namagısı a bası wıya kı tıya nala hʊ?"
11 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, "Wıya hʊ aa yaa wıfaŋıya Wıısıbee koro
hʊ tıyaŋ, ma nala no rɛ Wıısı daga ba memii tıya, amɛ nal buloŋ daa.
12 Nal hʊ buloŋ aa gyıŋ wıya hʊ aa yaa wıfaŋıya wıısıbee koro hʊ tıyaŋ,
ʊ tıına rɛ Wıısı sı tıya wıgyʊŋ dı ʊ marı gyıŋ wıısıbee koro hʊ memii
weliŋ. Nal hʊ mɛ buloŋ aa bı gyıŋ wıya hʊ aa yaa wıfaŋıya wıısıbee koro
hʊ tıyaŋ kıdıgı buloŋ, mʊhʊ hʊ mɛ gba ʊ fa aa gyıma Wıısı sı kaŋ laa ʊ
tıına lee.
13 Wıı hʊ aa tıŋ ŋ aa kaŋ namagısı bası wıya kı tıya ba hʊ rɛ nyɛ: Ba
aa deŋ deŋ nɛ aŋ bı wuwo kı na kıŋ buloŋ, a kı gyegili wıya mɛ aŋ bee
nıı wıı buloŋ, aŋ bı wuwo kı gyıŋ wıya memii mɛ.
14 Wıya no aa yaa nala no tıyaŋ nyɛ leŋ wıı hʊ Wıısı tıŋdaal Azaaya gyı
aa basa kɔnı ko yaa wıtıı rɛ. Ʊ gyı baa,
"Nala no sı gyegili gyegili wıya aŋ bı sı wuwo gyıŋ wıı buloŋ memii,
ba sı deŋ deŋ lee buloŋ, aŋ bı sı wuwo na kıŋ buloŋ mɛ,
15 beewıya ba bı kaŋ wıgyʊŋ,
ba tɔɔ ba dıgına rɛ dı ba ta nıı wıı buloŋ
a kaŋ ba sıya mɛ tɔ dı ba ta na kıŋ buloŋ.
Wıısı baa, dı gɛɛ fa daa, ba sıya fa sı kı na,
dı ba dıgına mɛ fa kı nıı wıya.
Ka dı ba fa gyıŋ wıya memiye mɛ,
a fa mııgı ko ŋ lee dı ŋ tııbı ba."
16 Amɛ, ma kɛ nyuu sʊma rɛ kıŋkaŋ, beewıya ma sıya aa naa rɛ ma dıgına
mɛ kı nıı wıya.

17 Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, Wɪɪsɪ tɪŋdaala abee tɪpʊlʊŋ tɪmma yʊga rɛ
fa kyo dɪ ba na wɪya no ma aa naa nyɛ, aŋ bɪ wuwo na, a fa kyo dɪ ba nɪɪ
wɪya no ma aa nɪɪ, aŋ bɪ wuwo nɪɪ ba.

Yesu daga kɪdohɪl namaga hʊ memii
Maakɪ 4.13-20; Luka 8.11-15

18 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʊ hatɪnna hʊ a baa, "Ma gyegili nɪɪ kɪdohil namaga
hʊ memii."
19 Nala hʊ aa nɪɪ Wɪɪsɪ koro hʊ wɪya, aŋ bɪ gyɪŋ ba memii, ba kɪɪ gɛɛ
rɛ anɪɪ kɪdoho hʊ aa tele nɪɪbʊʊsɪ hʊ tɪyaŋ. Sɪtaanɪ rɛ aa ko kaŋ wɪya hʊ
Wɪɪsɪ aa kpaa we ba tɪsɪ tɪyaŋ a lɪɪ.
20 Kɪna hʊ mɛ aa tele bʊnyɪŋ tɪyaŋ mɛ rɛ yaa nala hʊ aa nɪɪ Wɪɪsɪ wɪya
a pesi laa di abee teŋfɪyɛlʊʊ.
21 Amɛ wɪɪ hʊ aa bee pɪŋ ba tɪsɪ tɪya a kɪ pɪɪsɪ, beewɪya ʊ tɪɪna laadii
aa bɪ yʊga wɪya, dɪ tʊwara rɛ ko gyʊʊ ʊ koo dɪ ba ko kuu Wɪɪsɪ wɪbii hʊ
wɪya a kɪ dɔgɪsɪ ʊ, ʊ aa kpaa ta rɛ.
22 Kɪna hʊ aa tele sɔsɪ hʊ tɪyaŋ mɛ rɛ yaa nala hʊ aa nɪɪ Wɪɪsɪ wɪbii hʊ
amɛ dʊnɪya no kɪna wɪya kyɪl ba, ba kyo dɪ ba kaŋ kɪna. Ɛɛ wɪya, ba aa
bɪ laa nyʊwa dɪ ba tɪŋ Wɪɪsɪ wɪbii hʊ, ka wɪya hʊ mɛ aa bee kaŋ doho ba
tɪyaŋ.
23 Kɪna hʊ aa tele taŋhawelii tɪyaŋ nɛ yaa nala hʊ aa nɪɪ Wɪɪsɪ wɪbii hʊ,
a gyɪŋ ba memii, ʊ kaŋ doho ba tɪyaŋ badɔmɔŋ we biye kɔɔ kɔɔ, badɔmɔŋ
mɔllɪboto boto, badɔmɔŋ mɛ mɔlɪya abee fi fi."

Yesu maga baga aa kaŋ ɔbii namaga

24 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl maga namaga kɪdɪgɪ tɪya ba a baa, "Wɪɪsɪbee koro hʊ
kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ baal aa sii kpa kɪdoho weliye a mʊ doho ʊ baga tɪyaŋ.
25 Nyɛ rɛ kyɛɛ kɪdɪgɪ tebine, saŋa hʊ nala bulɔŋ aa ko pɪŋ doni gɛɛ, baal
hʊ dɔŋ sii kaŋ ɔbii a mʊ mɪsɪ baga hʊ tɪyaŋ, aŋ mɪɪgɪ mʊ ʊ lɪmʊʊlɪya.
26 Kɪdoho hʊ aa nyʊwa, a ko kɪ lʊla a kɪ we biye gɛɛ tɪyaŋ nɛ ba gyɪma
nɪɪ ɔhɔ mɛ pɛɛ rɛ.
27 Ɛɛ rɛ baal hʊ baga-tʊŋtʊnna ko basɪ tɪya ʊ a baa, "Nɪhɪyawʊ, kɪweliye
rɛ ɪ doho ɪ baga hʊ tɪyaŋ, ka lee rɛ ɔhɔ mɛ lɪɪ a we baga hʊ tɪyaŋ?"
28 Ɛɛ rɛ ba nɪhɪyawʊ hʊ basɪ tɪya ba a baa, "Ŋ liise ŋ dɔŋ nɛ mʊʊ yaa
gɛɛ." Ɛɛ rɛ ʊ tʊŋtʊnna hʊ basɪ tɪya ʊ a baa, "Ɛɛ kɛ leŋ á mʊ kyuri ɔhɔ hʊ
ta?"
29 Ɛɛ rɛ baal hʊ baa, 'Aayɪ, beewɪya dɪ mamaa rɛ mʊʊ dɪ ma kyuri ɔhɔ
hʊ lagɪlagɪ no, ma sɪ pɛ kyuri kɪdoho hʊ badɔmɔŋ mɛ ta.
30 Ɛɛwɪya, ma leŋ dɪ kɪdoho hʊ bee ɔhɔ hʊ bulɔŋ laŋŋɪ waa a we dɔmɔŋ.
Dɪ kɪdoho hʊ rɛ ko bɪɪ a yaa kʊmɪɪ, ŋ sɪ leŋ dɪ kʊkʊnna hʊ laa sɪya kyuri
ɔhɔ hʊ a vʊwa pɪla a nyɔgɔ ta, aŋ na kʊŋ kɪdoho hʊ a ŋmaa kyaarɪ ko we
ŋ busol tɪyaŋ." '

Yesu maga kɪdoho kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ masɪtadɪ namaga
Maakɪ 4.30-32; Luka 13.18-19

31 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl kpa namaga kɪdɪgɪ lo a baa, "Wɪɪsɪbee koro hʊ kɪɪ gɛɛ
rɛ anɪɪ baal kɪdɪgɪ aa sii kpa kɪdoho kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ masɪtadɪ a mʊ doho
ʊ baga tɪyaŋ.
32 Kɪdoho no bii bɪ maga wɪɪ bulɔŋ. Ʊ muro rɛ weliŋ a te kɪdoho kɛ
bulɔŋ aa we doŋ. Amɛ dɪ ʊ rɛ ko nyʊ, ʊ aa waa a yaa tɪɪbal lɛ, a yʊga te
baga kɪdohii kɛ bulɔŋ. Digibiisi aa ko sʊwa ba gyannɪ ʊ naasɪ tɪyaŋ."

Yesu maga sɪbʊl namaga
Luka 13.20-21

33 Nyɛ rɛ Yesu bɪl maga namaga kɪdɪgɪ tɪya ba a baa, “Wɪɪsɪbee koro hʋ
kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ haaŋ aa kpaa paanʋʋ muŋ kʋrʋba bʋto a we tahaŋbal tɪyaŋ
a kpa sɪbʋl mɛ we, a kaŋ ŋmʋra. Mʋhʋ ko kɪ pɛ dɪ muŋ hʋ sii pʋʋsɪ su
tahaŋbal hʋ buloŋ.
34 Namagɪsɪ rɛ Yesu gyɪ aa kpa a basɪ wɪya no buloŋ kɪ tɪya gyamaa hʋ.
Ʋ gyɪ bɪ sɪ basɪ wɪɪ buloŋ dɪ ʋ bɪ kaŋ namaga maga.
35 Ʋ yaa gɛɛ rɛ dɪ wɪya hʋ Wɪɪsɪ gyɪ aa tɪŋ ʋ tɪŋdaal Azaaya tɪyaŋ a basɪ
ko yaa wɪtɪɪ. Ʋ gyɪ baa,
“Namagɪsɪ rɛ ŋ sɪ kpa basɪ wɪya kɪ tɪya ba. Ŋ sɪ basɪ wɪya hʋ ba fa aa bɪ
gyɪma a lɪɪ dʋnɪya piilii tɪyaŋ buloŋ a tɪya ba.”

Yesu daga ɔbii namaga hʋ memii

36 Nyɛ rɛ Yesu leŋ nɪgyamaa hʋ ta aŋ sii gyʋʋ dɪya. Ɛɛ rɛ ʋ hatɪnna hʋ
ko pɪyɛsɪ ʋ a baa, “Daga ma ɔbii namaga hʋ ɪ aa maga memii.”
37 Ɛɛ rɛ Yesu baa, “Nal hʋ aa doho kɪdoho hʋ rɛ yaa mɪyaŋ Nihuwobiŋ
Biye.
38 Baga hʋ tɪyaŋ ʋ aa doho kɪdoho hʋ mɛ rɛ yaa dʋnɪya no tɪyaŋ ma aa
wee. Kidohiweliye hʋ mɛ rɛ yaa nala hʋ aa tɪŋ Wɪɪsɪ nyʋwa a we Wɪɪsɪ
koro hʋ tɪyaŋ. Ɔhɔ hʋ mɛ aa nyʋ baga hʋ tɪyaŋ nɛ yaa Sɪtaanɪ nala.
39 Ʋ dɔŋ hʋ mɛ aa doho ɔbii hʋ rɛ yaa Sɪtaanɪ. Kɪdoho hʋ kyɛkʋmɪɪ
mɛ rɛ yaa dʋnɪya kyɛtenii. Nala hʋ mɛ aa sɪ kʋŋ kɪdoho hʋ mɛ rɛ yaa
malɪkasɪ.
40 Ɛɛ hʋ ba aa yaŋ kyuri ɔhɔ hʋ laŋŋɪ a nyɔgɔ ta gɛɛ, ɛɛ tɪɪ rɛ ba sɪ laŋŋɪ
Sɪtaanɪ noŋ nala mɛ a we diŋ dʋnɪya kyɛtenii.
41 Mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye, ŋ sɪ tɪŋ ŋ malɪkasɪ dɪ ba gyʋʋ Wɪɪsɪ koro hʋ
tɪyaŋ a tʋwasɪ nala hʋ aa leŋ nala yaa wɪbɔmɔ abee nala hʋ buloŋ aa yaa
wɪbɔmɔ.
42 A leŋ ba kpa ba yuwo we diŋbal hʋ aa bɪ kaŋ dɪsɪɪ tɪyaŋ. Doŋ tɪyaŋ
nɛ ba sɪ wii aŋ kyaŋ ba nyɪŋa.
43 Ka dɪ tɪpʋlʋŋ tɪmma kɪ tʋla anɪɪ wɪɪpɔsɪɪ ba Kuwo Wɪɪsɪ koro hʋ
tɪyaŋ. Nala hʋ aa kaŋ dɪgɪna, ma gyegili nɪɪ wɪya no weliŋ.”

Baal hʋ aa pal baga a mʋ mɔŋ kɪna

44 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl baa, “Nyɛ rɛ Wɪɪsɪbee koro hʋ kɪɪ: Baal kɪdɪgɪ rɛ mʋʋ
kɪ pala baga tɪyaŋ, a kuusi mʋ parɪ salma dɪ ba hogo baga hʋ tɪyaŋ. Ʋ aa
naa salma hʋ gɛɛ, ʋ mɪɪgɪ gbaa taŋha tɔ, ka ʋ teŋ buloŋ fɪyɛlɪ. Ɛɛ rɛ ʋ mʋ
kpa ʋ kɪna buloŋ a yallɪ, a kaŋ molbii hʋ mʋ yɔbɔ baga hʋ.”
45 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl baa, “Wɪɪsɪbee koro hʋ kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ bayalʋʋ aa gɔllɪ
kɪ kyɛ sɪfɪyaŋbʋyɪ kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ pɛɛl.
46 Ʋ aa ko na sɪfɪyaŋbʋyɪ no kɪdɪgɪ dɪ ʋ weliye ʋ sɪɪ tɪyaŋ, ʋ mɪɪgɪ mʋ
kpa ʋ kɪŋ kɪŋ buloŋ yallɪ a mʋ yɔbɔ bʋyɪ hʋ.”

Yesu maga awule namaga

47 Yesu bɪl baa, “Wɪɪsɪbee koro hʋ kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ fuwonaŋkasɪla aa kpaa
awule a yuwo we nɪɪ tɪyaŋ, a kasɪ fuwonamɪɪsɪ iriŋ iriŋ buloŋ.
48 Fuwonamɪɪsɪ hʋ aa ko su awule hʋ, fuwonaŋkasɪla hʋ kaŋ awule hʋ
tarɪ lɪɪ nɪɪ hʋ nyʋwa, a tʋwasɪ fuwonaŋweliye hʋ buloŋ aŋ kpa kɪna hʋ
aa bɪ yaa a yuwo ta.
49 Nyɛ rɛ ʋ yaŋ sɪ kɪɪ dʋnɪya kyɛtenii mɛ. Malɪkasɪ sɪ tʋwasɪ nɪbɔmɔ a
lɪɪ niweliye tɪyaŋ,
50 a kpa ba yuwo we diŋbal aa bɪ sɪ dɪsɪ tɪyaŋ. Doŋ nɛ ba sɪ we a kɪ wii
aŋ kɪ kyaŋ ba nyɪŋa.”

Yesu maga kɪna tɪɪna kɪdɪgɪ namaga

51 Ɛɛ rɛ Yesu pɪyɛsɪ ʊ hatɪnna hʊ a baa, “Ma gyɪŋ wɪya no buloŋ memii
rɛ?” Ɛɛ rɛ ba baa, “Waa.”
52 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Wɪɪ no daga anɪɪ nal hʊ buloŋ aa gʊnnɪ
Wɪɪsɪ teŋ weliŋ a ko yaa ŋ hatɪnnɪ aŋ yaa siri dɪ ʊ gyʊʊ Wɪɪsɪbee koro hʊ
tɪyaŋ, ʊ tɪɪna kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ dɪya tɪɪna aa kuwoni mɪbɪnɪya abee mɪfalɪya
ʊ busol tɪyaŋ.”

Ba vɪya Yesu Nazarɛti tɪyaŋ
Maakɪ 6.1-6; Luka 4.16-30

53 Yesu aa maga namagɪsɪ no ko teŋ, ʊ sii lɪɪ doŋ
54 a mɪɪgɪ kpa mʊ ʊ bee, a kɪ daga nala ba wɪɪkyʊwaldɪya tɪyaŋ. Nala
hʊ buloŋ gyɪ aa nɪɪ wɪya hʊ ʊ aa basa, ba nyʊʊsɪ gyɪ fɪyɛla rɛ weliŋ. Ɛɛ rɛ
ba kɪ pɪyɛsɪ dɔmɔŋ a baa, “Lee rɛ baal no na wɪgyʊŋ abee dee no buloŋ a
kaŋ kɪ yaa wɪmagɪla no?
55 Gyosɛfʊ aa yaa kapiŋta biye hʊ daa gɛɛ? Ʊ naa daa yaa Mɛɛrɪ? Gyemsi
abee Gyosɛfʊ abee Siimɔŋ abee Gyudasɪ daa yaa ʊ naabalɪya?
56 Á bee ʊ naatoliye buloŋ daa we daha nyɛ? Lee tɪyaŋ nɛ ʊ yaŋ na wɪya
no buloŋ?”
57 Ɛɛ rɛ ba bɪ laa ʊ wɪya di. Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Wɪɪsɪ tɪŋdaal
kɛ buloŋ, ba aa kɪ tɪya ʊ gyɪrɪma rɛ weliŋ lee buloŋ tɪyaŋ, amɛ ʊ bee nala
abee ʊ dɪya nala kɛ sɪɪ aa bee su ʊ.”
58 Akuu ba aa bɪ laa ʊ di wɪya, ʊ gyɪ bɪ yaa wɪmagɪla yʊga doŋ tɪyaŋ.

14

Gyɔɔŋ Wɪɪsɪnɪɪfool hʊ sʊʊ wɪya
Maakɪ 6.14-29; Luka 9.7-9

1 Saŋa no tɪyaŋ nɛ Hɛrɔtɪ, nal hʊ aa deŋ Galili paalʊʊ, gyɪ nɪɪ Yesu wɪya.
2 Ɛɛ rɛ ʊ basɪ tɪya ʊ tʊŋtʊnna a baa, “Gyɔɔŋ Wɪɪsɪnɪɪfool hʊ rɛ mɪɪgɪ sii
sʊʊ tɪyaŋ gɛɛ. Ɛɛ rɛ tɪŋ ʊ kaŋ dee a wuwo kɪ yaa wɪmagɪla no.”
3-4 Wɪɪ hʊ aa tɪŋ Hɛrɔtɪ, paalʊʊ hʊ didenni hʊ gyɪ basɪ nyɛ rɛ yaa, ʊ
gyɪ laa sɪya leŋ ba kaŋ Gyɔɔŋ Wɪɪsɪnɪɪfool hʊ we kyɔrʊmɔ rɛ, a kpa ʊ we
nɪtɔdɪya tɪyaŋ, akuu Hɛrɔtɪ aa gʊl kaŋ ʊ maana Fɪlɪpɪ haaŋ Hɛrodiya fasɪ
wɪya. Ɛɛ rɛ Gyɔɔŋ gyɪ aa basɪ tɪya ʊ a baa, “Ʊ bɪ yaa ŋmanɪɪ dɪ ɪ kaŋ ɪ
naabiye haaŋ fasɪ.”
5 Nyɛ rɛ kuwori Hɛrɔtɪ gyɪ fa kɪ kyɛ dɪ ʊ kpʊ Gyɔɔŋ, amɛ ʊ gyɪ aa fá
Gyuuma hʊ rɛ, beewɪya Gyuuma hʊ kɛ lee Gyɔɔŋ gyɪ yaa Wɪɪsɪ tɪŋdaal lɛ.
6 Ɛɛ rɛ kuwori Hɛrɔtɪ kyɛlʊlɪɪ kyɛɛ gyɪ ko pele. Nala yʊga gyɪ ko dɪ ba
gbɪyalɪ tɪya ʊ. Doŋ nɛ Hɛrodiya toluu gyɪ ko gyʊʊ gʊwa ba buloŋ sɪya
tɪyaŋ, kuwori Hɛrɔtɪ teŋ gyɪ fɪyɛlɪ kɪŋkaŋ.
7 Ɛɛ rɛ kuwori Hɛrɔtɪ gyɪ wee nyʊwa aŋ ŋmɪyɛsɪ dɔbɔ a tɪya haŋtolibiye
hʊ a baa, “Wɪɪ hʊ kɛ buloŋ ɪ aa kyɛɛ, ŋ sɪ yaa tɪya ɪ.”
8 Ɛɛ rɛ haŋtolibiye hʊ mʊ basɪ wɪɪ no tɪya ʊ naa aŋ pɪyɛsɪ ʊ a baa,
“Wɪbee rɛ ŋ sɪ leŋ ʊ yaa tɪya ŋ?” Ɛɛ rɛ ʊ naa basɪ tɪya ʊ dɪ ʊ baa ʊ aa kyɛ
dɪ ʊ kpa Gyɔɔŋ Wɪɪsɪnɪɪfool hʊ nyuu rɛ a we parɪtɪ tɪyaŋ, a tɪya ʊ. Ɛɛ rɛ
haŋtolibiye hʊ mʊ basɪ gɛɛ tɪɪ tɪya kuwori Hɛrɔtɪ.
9 Kuwori Hɛrɔtɪ gyɪ aa nɪɪ wɪɪ no, ʊ tɪya gyɪ kyogo rɛ kɪŋkaŋ. Amɛ
akuu ʊ aa ŋmɪyɛsa nala hʊ buloŋ sɪya tɪyaŋ wɪya, ʊ tɪya ŋmanɪɪ dɪ ba yaa
haŋtolibiye hʊ wɪkyɛɛlɪɪ tɪya ʊ.
10 Doŋ nɛ ʊ leŋ ba mʊ keri Gyɔɔŋ nyuu nɪtɔdɪya hʊ tɪyaŋ,
11 a we parɪtɪ tɪyaŋ a kaŋ ko tɪya haŋtolibiye hʊ. Ɛɛ rɛ ʊ laa a kaŋ mʊ
tɪya ʊ naa.

12 Gyɔɔŋ hatınna hʊ gyı aa ko nıı wıı no, ba sii ko laa Gyɔɔŋ a kaŋ mʊ hogo, aŋ mʊ bası wıı hʊ aa yaa a tıya Yesu.

Yesu tıya nala tusi bɔnɔŋ kıdiiliye
Maakı 6.30-44; Luka 9.10-17; Gyɔɔŋ 6.1-14

13 Yesu gyı aa nıı Gyɔɔŋ wıya, ɛɛ rɛ ʊ sii doŋ a kpa mʊ gyʊʊ nııduworiboro a mʊ lee hʊ nala aa tuwo. Amɛ nala gyı aa nıı ʊ wıya, nıgyamaa gyı sii lıı ba beye, a kı kile ʊ lugo abee naası.
14 Yesu aa ko lıı nııduworiboro hʊ tıyaŋ, a na nıgyamaa hʊ aa hɔŋ kı gyegili ʊ, ba sikii kana ʊ. Ɛɛ rɛ ʊ tııbı nala hʊ aa wıılı ba tıyaŋ.
15 Ʊ dıdaana aa ko pele, ʊ hatınna hʊ ko bası tıya ʊ a baa, "Lee bile rɛ, ka lee no mɛ yaa pogo. Ɛɛ wıya ta nala hʊ dı ba mʊ tɔnı hʊ aa kpaga daha a yɔbɔ kıdiiliye di."
16 Ɛɛ rɛ Yesu baa, "Nala no bı maga dı ba mʊ lee buloŋ. Ma tıı mʊ kyɛ kıdiiliye tıya ba dı ba di."
17 Ɛɛ rɛ ʊ hatınna hʊ baa, "Kıŋ buloŋ á aa kana daha rɛ yaa paanʊʊ gama bɔnɔŋ abee fuwonamıısı balıya."
18 Ɛɛ rɛ Yesu baa, "Ma kaŋ ko tıya ŋ."
19 Aŋ leŋ nala hʊ buloŋ tuu hɔŋ hɔŋ ɔhɔ hʊ tıyaŋ. Ɛɛ rɛ ka ʊ laa paanʊʊ gama hʊ bɔnɔŋ abee fuwonamıısı hʊ balıya, a wil deŋ wıısınyuu a kyʊwalı Wıısı aŋgyʊwasʊ, aŋ kaŋ lɔgɔ lɔgɔ, a kpa tıya ʊ hatınna hʊ, ba laa kpaa nala hʊ buloŋ.
20 Nal nal buloŋ nɛ gyı kyaŋ vɔgɔ, ka ʊ hatınna hʊ ha gyı paa kıkaalıya hʊ a su simbiisi fi abee balıya.
21 Nala hʊ gyı aa kyaŋ paanʊʊ no, ba tıyaŋ baala dʊŋ gyı yaa tusi bɔnɔŋ nɛ, dı biibiisi abee haana noŋ tuwo.

Yesu vala nıı nyuu tıyaŋ
Maakı 6.45-52; Gyɔɔŋ 6.15-21

22 Ɛɛ rɛ ka Yesu leŋ ʊ hatınna hʊ laa sıya mʊ gyʊʊ nııduworiboro dı ba duwori kyol fuwo hʊ kyolo, aŋka ʊ mɛ ta nıgyamaa hʊ ba mʊ.
23 Ʊ aa taa nıgyamaa hʊ buloŋ ba mʊ ko teŋ, ɛɛ rɛ ʊ mʊ gyıŋ dogimo kıdıgı nyuu dı ʊ kyʊwalı Wıısı. Ʊ dıdaana mʊ pele ka ʊ dʊŋ ha we dogimo hʊ nyuu tıyaŋ.
24 Saŋa no tıyaŋ dı nııduworiboro hʊ mɛ pele nıı hʊ tʊtʊʊ. Nııpuwo kaŋ boro hʊ kı viisi, beewıya ba fa kyaası puwo hʊ rɛ.
25 Ʊ sıgballınyʊwa, anıı kerifi boto bee kerifi badʊ paga tıyaŋ gɛɛ, Yesu sii vala nıı hʊ nyuu a kı mʊ ʊ hatınna hʊ lee.
26 Ba aa naa ʊ dı ʊ aa vala nıı nyuu tıyaŋ gɛɛ, ba kɛ bıına anıı nıdʊma rɛ. Kambıŋ kaŋ ba, ba ŋmaa kyiyesuu.
27 Ɛɛ rɛ Yesu piliŋsi bası tıya ba a baa, "Ma kaŋ ma tıı! Mıyaŋ nɛ. Ma ta leŋ dı kambıŋ kaŋ ma."
28 Ɛɛ rɛ Piita baa, "Ŋ Tıına, dı ı rɛ kɔnı, leŋ dı ŋ sii val nıı hʊ nyuu tıyaŋ a ko ı lee."
29 Ɛɛ rɛ Yesu baa, "Sii kı ko." Ʊ aa bası gɛɛ, Piita sii lıı nııduworiboro hʊ tıyaŋ a vala nıı hʊ nyuu tıyaŋ a kı mʊ Yesu lee.
30 Amɛ Piita aa naa nııpuwo hʊ, kambıŋ kana ʊ. Ʊ piili kı tuu nıımemii. Ɛɛ rɛ ʊ kyiyesi baŋbaŋ a baa, "Ŋ Tıına, laa ŋ."
31 Ɛɛ rɛ Yesu tarısı mʊ kana ʊ aŋ bası tıya ʊ a baa, "Bee rɛ tıŋ ı kı yaa ŋ sige, ı laadii bı yʊga?"
32 Nyɛ rɛ ba buloŋ mʊ gyʊʊ nııduworiboro hʊ. Doŋ nɛ puwo hʊ mɛ sige.

33 Ʊ hatınna hʊ bulǫŋ aa we nııduworiboro hʊ tıyaŋ tuu gbinni a
kyʊwalı ʊ a kpa ʊ gyırıma tıya ʊ aŋ baa, “Wıtıı, ı rɛ kɔnı yaa Wıısı Biye
hʊ.”
34 Ɛɛ rɛ ba kyol fuwo hʊ a ko pele tɔɔ kıdıgı ba aa yırı Gɛnɛsarɛti.
35 Ɛɛ rɛ nala hʊ aa we doŋ wuwo gyıŋ bee baa Yesu rɛ, a leŋ ʊ duwoso
pel tɔnı hʊ bulǫŋ aa we doŋ. Nyɛ rɛ ba mʊ paa ba wııla tımma bulǫŋ aa
we tɔnı hʊ aa kpaga Gɛnɛsarɛti a kaŋ ko Yesu lee,
36 aŋ sʊla ʊ dı ʊ kɛ haa leŋ dı nala hʊ bulǫŋ aa wıılı dige ʊ gal nyʊwa.
Nala hʊ bulǫŋ gyı aa dige ʊ gal nyʊwa, ba bulǫŋ nɛ gyı naa laaŋfıya.

15

Yesu bası Gyuuma lesiri wıya
Maakı 7.1-13

1 Ɛɛ rɛ Farasiima badɔmɔŋ abee Wıısı Teŋ dıdagıla sii lıı Gyerusalɛm a
ko Yesu lee a pıyɛsı ʊ a baa,
2 “Bee rɛ tıŋ ı hatınna kı kyogi á naabaala sıŋsı? Ba aa bee sɔŋ ba nosi
anıı gɛɛ hʊ á naabaala aa daga ma aŋ kı di kıdiiliye.”
3 Doŋ nɛ Yesu pıyɛsı ba a baa, “Bee rɛ tıŋ ma kɛ aa kuu ma lesiri wıya
a vıya Wıısı nyʊwa tıŋıı.
4 Wıısı baa dı ma kı tıya ma kuwoma abee ma nımma gyırıma, a bıl
baa dı dı nal lɛ kaaba tıya ʊ kuwo koo ʊ naa, ʊ maga dı ba kpʊ ʊ tıına rɛ.
5 Amɛ ma kɛ aa daga nala anıı dı nal lɛ kaŋ kıŋ a maga dı ʊ kpa kyiyeli ʊ
kuwo koo ʊ naa, ka dı ʊ tıına bası tıya ba anıı kıŋ hʊ ʊ fa a sı kpa kyiyeli
ba hʊ yaa Wıısı kıŋ nɛ.
6 Dı ɛɛwıya ʊ bıl bı maga dı ʊ kpa kıŋ hʊ tıya ba. Ʊ tıına bıl bee tıya
ʊ naa bee ʊ kuwo gyırıma rɛ gɛɛ. Ɛɛ yaŋ daga anıı ma kuu ma naabaala
sıŋsı wıya rɛ, a vıya wıı hʊ Wıısı aa baa ma yaa ta.
7 Ma yaa minaafigi tımma rɛ! Wıısı tıŋdaal Azaaya wıya gyı sʊma rɛ ʊ
gyı aa bası ma wıya a baa,
8 “Wıısı baa, nyʊwa dʊŋ nɛ nala no kaŋ kı tıya ŋ gyırıma,
Amɛ ba tısı kɛ bı kpaga ŋ.
9 Ba aa kyʊwalı ŋ waasʊ rɛ, beewıya ba vıya ŋ nyʊwa rɛ aŋ kı daga nala
mırısı hʊ ba tıı aa bine, aŋ aa fugo baa dı mıyaŋ Wıısı mırısı rɛ.”

Kına hʊ aa leŋ nihuwobiŋ kı kaŋ bisiŋ
Maakı 7.14-23

10 Ɛɛ rɛ Yesu yırı nıgyamaa hʊ ba ko ʊ lee. Ʊ bası tıya ba a baa, “Ma
gyegili nıı daha a wuwo gyıŋ wıya no memii weliŋ.
11 Nal kıdiiliye bı sı wuwo leŋ dı ʊ yaa bisiŋ tıına. Kıŋ kɛ bulǫŋ aa tuu
nal fuu, ʊ bı sı wuwo leŋ tıına kaŋ bisiŋ. Amɛ wıya hʊ aa lıı ʊ tıına nyʊwa
tıyaŋ nɛ sı wuwo leŋ ʊ yaa bisiŋ tıına.”
12 Ɛɛ rɛ ʊ hatınna hʊ ko ʊ lee a bası tıya ʊ a baa, “I gyıma anıı ı aa bası
gɛɛ Farasiima hʊ tıya kyogo rɛ?”
13 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, “Tıya hʊ bulǫŋ ŋ Kuwo aa we wıısıbee
tıyaŋ aa bı pɔɔ, ba sı kyuri ʊ ta.
14 Ma ta leŋ dı ba wıya kı dɔŋ ma, beewıya ba yaa nyʊlıma rɛ aŋ kı kaŋ
nyʊlıma daatıgıya. Dı nyʊlʊŋ nɛ yaŋ kaŋ ʊ dɔŋtıına nyʊlʊŋ daaŋ tıyaŋ,
ba bulǫŋ balıya sı tele bootogi tıyaŋ.”
15 Ɛɛ rɛ Piita baa, “Daga ma namaga no ı aa maga tıya Farasiima hʊ
memii.”
16 Ɛɛ rɛ Yesu baa, “Ɛɛ kɛ ma mɛ bulǫŋ nɛ yaŋ gɛɛ?

17 Ma bı gyıŋ wıı no memii? Kıŋ kɛ buloŋ aa tıŋ nal nyʊwa gyʊʊ, ʊ aa
tuu ʊ fuu rɛ, a tıŋ ʊ memii lıı.
18 Amɛ wıya hʊ aa tıŋ ı nyʊwa lıı, ba aa lıı ı tıya tıyaŋ nɛ. Wıya no rɛ
aa leŋ nal kaŋ bisiŋ.
19 Ɪ tıya tıyaŋ nɛ ı aa bıını wıbɔmɔ yayı, ɛɛ leŋ ı wuwo mʊ kpʊ nal, koo
a mʊ kyɛ nal haaŋ, a kı gaa koo a kı sɔnnı, koo a nyıya wıya kı tıya nala,
koo a kı kyogi nala fene.
20 Wıya no rɛ aa leŋ nal kaŋ bisiŋ. Amɛ dı nal bı sɔmɔ ʊ noŋ aŋ di kına
anıı ma naabaala a daga gɛɛ, ɛɛ bı sı wuwo leŋ dı ʊ tıına kaŋ bisiŋ.”

Yesu tııbı Keenaŋ tıına
Maakı 7.24-30

21 Ɛɛ rɛ Yesu sii lıı doŋ a mʊ Taaya abee Siidɔŋ paalʊʊ.
22 Nyɛ rɛ Keenaŋ tımma haaŋ kıdıgı fa aa we doŋ sii ko Yesu lee, a bası
tıya ʊ a baa, “Ŋ Tıına, Deviti nihii, fá ŋ sikii. Gyıŋbɔŋ nɛ kaŋ ŋ toluu, ʊ kı
na tʊwara kıŋkaŋ.”
23 Amɛ Yesu gyı bı bası wıı buloŋ tıya ʊ. Ɛɛ rɛ ka ʊ hatınna hʊ ko sʊla
ʊ a baa, “Leŋ dı haaŋ hʊ mʊ, beewıya ʊ kaŋ kyagıŋsı kı tıŋ á hal lɛ.”
24 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, “Wıısı tıma ŋ nɛ dı ŋ ko kyɛ kası nala
hʊ aa kıı gɛɛ anıı penyʊgısıya Iziral tımma dʊŋ tıyaŋ.”
25 Nyɛ rɛ haaŋ hʊ ko tele Yesu naası tıyaŋ aŋ baa, “Ŋ Tıına, pɛ ŋ tıyaŋ.”
26 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ʊ a baa, “Ʊ bı yaa ŋmanıı dı ı kpa biisi kıdiiliye
a tıya vası.”
27 Nyɛ rɛ haaŋ hʊ baa, “Ŋ Tıına, wıtıı rɛ ı bası, amɛ dı vası hʊ tımma
rɛ aa di kına, kına hʊ aa tele taŋha rɛ vası hʊ mɛ aa paa kı di.”
28 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya haaŋ hʊ a baa, “Ɪ laadii kɔnı yʊga rɛ. Wıı hʊ ı aa
kyɛɛ, ŋ sı yaa tıya ı.” Saŋa no tıı tıyaŋ nɛ haaŋ hʊ toluu hʊ na laaŋfıya.

Yesu tııbı nala yʊga

29 Ɛɛ rɛ Yesu bıl sii doŋ a kpa tıŋ Galili fuwo hʊ dıılaŋ kı mʊ, a mʊ gyıŋ
hɔŋ dogimo kıdıgı nyuu tıyaŋ.
30 Ɛɛ rɛ nıgyamaa sii paa gbarıga abee nyʊlıma abee ganıya abee nala
aa kaŋ wııla iriŋ buloŋ a ko biŋ Yesu sıya tıyaŋ. Ʊ tııbı ba.
31 Nıgyamaa hʊ aa naa dı ganıya hʊ aa bası wıya, gbarıga kı vala, ka
nyʊlıma sıya mɛ suri gɛɛ, ʊ yaa ba wıkperii, ba dannı Iziral tımma Wıısı
hʊ.

Yesu tıya nala tusi banaa kıdiiliye
Maakı 8.1-10

32 Ɛɛ rɛ Yesu yırı ʊ hatınna hʊ a bası tıya ba a baa, “Ŋ aa naa nala no,
sikii kana ŋ nɛ. Ba kyɛyɛ boto rɛ nyɛ ba aa we ŋ lee aŋ bı naa kıdiiliye di.
Ŋ bee kyɛ dı ŋ ta ba abee losi. Dı mıyaŋ nɛ yaa gɛɛ, ba sı ko mʊ yiyegi
ŋmanıı tıyaŋ.”
33 Ɛɛ rɛ ʊ hatınna hʊ pıyɛsı ʊ a baa, “Ɛɛ rɛ á sı yaa a na kıdiiliye pogo
no tıyaŋ a tıya nıgyamaa no buloŋ dı ba di.”
34 Ɛɛ rɛ Yesu pıyɛsı ba a baa, “Paanʊʊ gama baŋmɛ rɛ ma kana?” Ba
baa, “Kına bapɛ rɛ abee fuwonamıısı baŋmana.”
35 Ɛɛ rɛ Yesu leŋ nala hʊ buloŋ tuu hɔŋ taŋha.
36 Ka ʊ kpa paanʊʊ gama hʊ bapɛ abee fuwonamıısı hʊ a kyʊwalı Wıısı
aŋgyʊwasʊ, aŋ kaŋ lɔgɔ lɔgɔ, a tıya ʊ hatınna hʊ ba laa kpaa nıgyamaa
hʊ buloŋ.
37 Ba buloŋ di a vɔgɔ, ka Yesu hatınna hʊ ha paa kıkaalıya hʊ a su
simbiisi bapɛ.

38 Nala hʋ gyɪ aa dii kɪna hʋ, ba tɪyaŋ baala dʋŋ gyɪ yaa tusi banaa rɛ,
dɪ haana bee biibiisi noŋ tuwo.
39 Ɛɛ rɛ Yesu ta nɪgyamaa hʋ aŋ mʋ gyʋʋ nɪɪduworiboro, a kpa mʋ
Magadaŋ paalʋʋ.

16

Farasiima abee Sadusiima aa kyɛ dɪ Yesu yaa wɪmagɪl
Maakɪ 8.11-13; Luka 12.54-56

1 Ɛɛ rɛ Farasiima abee Sadusiima badɔmɔŋ ko Yesu lee a kɪ kyɛ dɪ ba
magɪsɪ ʋ. Nyɛ rɛ ba basɪ tɪya ʋ dɪ ʋ yaa wɪmagɪl dɪ ba na a gyɪma anɪɪ ʋ
dee hʋ kɔnɪ lɪɪ Wɪɪsɪ lee rɛ.
2 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, "Dɪ Wɪɪsɪ ko kɪ gyʋʋ, dɪ wɪɪsɪnyuu fɪyɛsɪ,
na ma aa baa dɪ nyɛ kɛ lee hʋ pollo rɛ?
3 Kyɪkyʋwala mɛ, dɪ wɪɪsɪnyuu rɛ ko kɪɪ gyunu nu, na ma aa baa dɪ
duwoŋ sɪ nɪɪ gyɪnaŋ. Dɪ mamaa rɛ aa sɪ wuwo deŋ wɪɪsɪnyuu a gyɪŋ
wɪɪ hʋ aa sɪ yaa, bee rɛ tɪŋ ma bɪ sɪ wuwo gyɪŋ wɪɪ hʋ aa yaa dʋnɪya no
tɪyaŋ lagɪlagɪ no.
4 Ma gyɪnaŋ nala yaa nɪbɔmɔ rɛ, a bee fá Wɪɪsɪ mɛ, aŋ baa dɪ ŋ yaa
wɪmagɪl. Aayɪ, ŋ bee yaa gɛɛ. Wɪmagɪl hʋ buloŋ ma aa sɪ na rɛ yaa
wɪmagɪl hʋ Wɪɪsɪ aa yaa ʋ tɪŋdaal Gyoona tɪyaŋ." Ɛɛ rɛ Yesu leŋ ba doŋ
aŋ mʋ.

Yesu basɪ Farasiima abee Sadusiima wɪdagɪya wɪya
Maakɪ 8.14-21

5 Yesu hatɪnna hʋ gyɪ aa gyʋʋ nɪɪduworiboro hʋ, a duwori kyol fuwo hʋ
kyolo gɛɛ, ba gyɪ yeŋŋi rɛ a bɪ kaŋ paanʋʋ mʋ.
6 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, "Ma pɔ ma tɪɪma weliŋ a kɪ gyɪŋ Farasiima
bee Sadusiima sɪbʋl hʋ wɪya."
7 Ɛɛ rɛ ba piili basɪ kɪ tɪya dɔmɔŋ a baa, "Á aa bɪ kaŋ paanʋʋ ko hʋ nɛ
tɪŋ ʋ basɪ wɪɪ no."
8 Ɛɛ rɛ Yesu gyɪŋ wɪɪ hʋ ba aa basɪ, a basɪ tɪya ba a baa, "Ma Wɪɪsɪ laadii
bɪ yʋga! Bee rɛ tɪŋ ma hɔŋ kɪ vʋʋlɪ anɪɪ ma bɪ kaŋ paanʋʋ?
9 Ɛɛ kɛ ma ha bɪ gyɪŋ nal hʋ iriŋ ŋ aa yaa? Ma bɪ liise mʋ parɪ saŋa hʋ
ŋ gyɪ aa kpaa paanʋʋ gama bɔnɔŋ a kaŋ lɔgɔ lɔgɔ a tɪya nala tusi bɔnɔŋ
ba dɪ a vɔgɔ hʋ? Ba gyɪ aa dii vɔgɔ aŋ ka kɪna hʋ, simbiisi baŋmɛ rɛ ma
gyɪ paa su?
10 Aŋka paanʋʋ gama bapɛ hʋ mɛ ŋ gyɪ aa kaŋ lɔgɔ lɔgɔ tɪya nala tusi
banaa hʋ? Simbiisi baŋmɛ rɛ ma gyɪ paa ba kɪkaalɪya hʋ mɛ su?
11 Ɛɛ kɛ ma bɪ gyɪma anɪɪ kɪdiiliye wɪya daa ŋ kɪ basɪ ma lee? Ma kɪ
gyɪŋ Farasiima bee Sadusiima sɪbʋl hʋ wɪya."
12 Ɛɛ rɛ ʋ hatɪnna hʋ gyɪma anɪɪ ʋ bɪ baa dɪ ba pɔ ba tɪɪ abee sɪbʋl hʋ ba
aa kpa we paanʋʋ tɪyaŋ, amɛ ʋ baa dɪ ba pɔ ba tɪɪma rɛ abee Farasiima
bee Sadusiima wɪdagɪya tɪyaŋ. Beewɪya nala no wɪdagɪya kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ
sɪbʋl.

Piita daga nal hʋ Yesu aa yaa
Maakɪ 8.27-30; Luka 9.18-21

13 Ɛɛ rɛ Yesu sii mʋ Sizaariya Filipi paalʋʋ. Doŋ nɛ ʋ pɪyɛsɪ ʋ hatɪnna
hʋ a baa, "Kɪbee rɛ nala baa dɪ mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye yaa?"
14 Ɛɛ rɛ ba baa, "Badɔmɔŋ baa dɪ ɪ rɛ yaa Gyɔɔŋ Wɪɪsɪnɪɪfool hʋ.
Badɔmɔŋ mɛ baa dɪ ɪ rɛ yaa Ɛlaagya. Ka badɔmɔŋ mɛ baa dɪ ɪ rɛ yaa
Gyɛrimaya, koo faafaa Wɪɪsɪ tɪŋdaala hʋ kɪdɪgɪ."

15 Ɛɛ rɛ Yesu bıl pıyɛsı ʊ hatınna hʊ mɛ a baa, “Ka ma mɛ, aŋnɛ rɛ ma
baa ŋ yaa?”
16 Ɛɛ rɛ Siimɔŋ Piita baa, “Ɪ rɛ yaa Krisita hʊ, Wıısı hʊ aa weye biye.”
17 Ɛɛ rɛ Yesu baa, “Siimɔŋ, Gyɔɔŋ biibaal, nyusʊŋtıına rɛ yaa ı, beewıya
wıgyʊŋ no ı aa kaŋ lıı wıı no sıı, nihuwobiŋ daa tıya ı. Ŋ Kuwo aa we
wıısıbee tıyaŋ nɛ tıya ı.
18 Ɛɛ wıya Piita, ŋ bası tıya ı rɛ anıı ı feŋ hʊ memii rɛ yaa bʊyı, bʊyı no
tıyaŋ nɛ ŋ sı kaŋ nala hʊ buloŋ aa laa ŋ wıya di ko laŋŋı. Sʊʊ mɛ gba bı
sı wuwo yige nala no lo.
19 Ŋ sı kpa Wıısıbee koro hʊ saafııbiye tıya ı. Wıı hʊ ı aa sıŋ dʊnıya no
tıyaŋ, ʊ rɛ Wıısı mɛ kı sına, wıı hʊ mɛ ı aa sı laa dʊnıya no tıyaŋ, ʊ rɛ
Wıısı mɛ sı laa”
20 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ʊ hatınna hʊ abee sıfıyası dı ba ta bası tıya nal
buloŋ anıı ʊ rɛ yaa Krisita hʊ, Laataal hʊ Wıısı aa lıya.

Yesu bası ʊ sʊʊ wıya
Maakı 8.31–9.1; Luka 9.22-27

21 A piili haŋ saŋa hʊ tıyaŋ Yesu aa bası wıya polli kı tıya ʊ hatınna
hʊ rɛ a baa, “Ʊ maga dı ŋ mʊ Gyerusalɛm nɛ a na tʊwara weliŋ Gyuuma
nıhıyası abee ba wııkyʊwal sılaala nıhıyası abee Wıısı Teŋ dıdagıla nosi
tıyaŋ. Ba sı kpʊ ŋ, amɛ Wıısı sı kyisi ŋ sʊʊ tıyaŋ kyɛyɛ boto kyɛɛ.”
22 Ɛɛ rɛ Piita kana ʊ fası lıı saŋkala, a bası tıya ʊ a baa “Ta bası gɛɛ! Ŋ
Tıına Wıısı ta laa nyʊwa dı wıı no maakyiye yaa ı.”
23 Ɛɛ rɛ Yesu bırımı kyaası Piita aŋ bası tıya ʊ baa, “Fası mʊ ŋ sıya tıyaŋ.
Sıtaanı wıya rɛ ı kı bası gɛɛ. Ɪ aa kyɛ dı ı mʊrı ŋ dı ŋ vıya ŋ kuwo nyʊwa
rɛ. Beewıya nihuwobiŋ tılıise rɛ ı kana ı bı kaŋ Wıısı tılıise.”
24 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ʊ hatınna hʊ a baa, “Dı nal buloŋ nɛ aa kyɛ dı ʊ
tıŋa ŋ, see dı ʊ vıya ʊ tıı ŋmanıı ta aŋ kpa ʊ daagarıı baası a kı tıŋa ŋ
hal.
25 Nal hʊ buloŋ aa kyɛ dı ʊ laa ʊ tıı mııbol, ʊ tıına bı sı na ʊ mııbol.
Amɛ nal hʊ mɛ aa kuu ŋ wıya a vıya ʊ mııbol ta ʊ tıına sı na mııbol aa
bı kaŋ tenii.
26 Dı ı rɛ tıŋ dʊnıya no kıŋ buloŋ, aŋ bı sı na mııbol hʊ aa bı kaŋ tenii,
bekiŋ tɔnɔ rɛ ı na? Dʊnıya no tıyaŋ, bekiŋ nɛ ı sı wuwo kpa lenni laa ı
mııbol?
27 Ŋ bası nyɛ kı tıya ma rɛ beewıya, mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye sı mııgı ko
abee ŋ kuwo gaŋdarı. Ŋ bee malıkası rɛ sı ko. Dı ámaa rɛ ko ko, ŋ sı tuŋ
nal buloŋ a maga gɛɛ hʊ ʊ tıına aa tʊma.
28 Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, nala badɔmɔŋ we ma tıyaŋ daha, ba bı sı
sʊba see dı ba na mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye ko di dʊnıya buloŋ koro.”

17

Yesu bırıma
Maakı 9.2-13; Luka 9.28-36

1 Ʊ kyɛyɛ badʊ hal tıyaŋ, Yesu kaŋ Piita abee Gyemsi bee ʊ naabiye
Gyɔɔŋ, a mʊ gyıŋ doginbal kıdıgı nyuu ba dʊŋ.
2 Ba ko baa dı ba deŋ, dı ba naa Yesu bırıma, ʊ sıya buloŋ kı tʊla gɛɛ
anıı wııpɔsıı aŋka ʊ gannı mɛ pʊllı gɛɛ peretete a kı tʊla.
3 Haŋ lagılagı hʊ dı ba naa Moosi abee Ɛlaagya dı ba bee Yesu sıŋ kı
bası wıya.

4 Ɛɛ rɛ Piita basɪ tɪya Yesu a baa, “Á Tɪɪna, ʊ yaa wɪwelii rɛ anɪɪ á aa we
daha. Dɪ ɪ rɛ aa kyɛ, ŋ sɪ we gyama boto daha, dɪ ɪ tɪŋ kɪdɪgɪ, dɪ Moosi mɛ
tɪŋ kɪdɪgɪ, ka dɪ Ɛlaagya mɛ tɪŋ kɪdɪgɪ.”
5 Piita ha fa aa basɪ wɪya hʊ gɛɛ dɪ taal tʊlɪɪ kɪdɪgɪ ko tuu tɔ ba, ka taal
lɪɪ taal tʊlɪɪ hʊ tɪyaŋ a baa, “Ŋ Biikyoolii rɛ nyɛ. Ŋ teŋ fɪyɛla rɛ ʊ tɪyaŋ.
Ma gyegili kɪ nɪɪ ʊ nyʊwa.”
6 Yesu hatɪnna hʊ aa nɪɪ taal hʊ gɛɛ, kambɪŋ kaŋ ba, ba tuu tele kyige
taŋha.
7 Ɛɛ rɛ Yesu ko ba lee a dige ba aŋ basɪ tɪya ba a baa, “Ma sii, ma ta leŋ
kambɪŋ kaŋ ma.”
8 Ba aa siye, ba deŋ lee buloŋ, ka ba bɪ naa nal buloŋ, see Yesu dʊŋ.
9 Ba aa lɪɪ dogimo hʊ nyuu ko kɪ tuu, Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Ma ta ko
basɪ wɪɪ no ma aa naa gyɪnaŋ a kɪ tɪya nal buloŋ a mʊ pele kyɛɛ hʊ Wɪɪsɪ
aa sɪ kyisi mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye sʊʊ tɪyaŋ.”
10 Ɛɛ rɛ Yesu hatɪnna hʊ pɪyɛsɪ ʊ a baa, “Bee rɛ tɪŋ Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla
hʊ baa dɪ Ɛlaagya rɛ sɪ laa sɪya ko, ka dɪ Krisita, laataal hʊ Wɪɪsɪ aa lɪya
na ko?”
11 Ɛɛ rɛ Yesu baa, “Wɪtɪɪ rɛ, Ɛlaagya rɛ kɔnɪ sɪ laa sɪya ko, a kaŋ kɪŋ
buloŋ marɪ biŋ.
12 Amɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma rɛ anɪɪ Ɛlaagya paalɪ ko rɛ, aŋka nala bɪ wuwo
gyɪma ʊ, aŋ kana ʊ yaa gɛɛ ba aa kyɛ. Ɛɛ tɪɪ rɛ ba yaŋ sɪ dɔgɪsɪ mɪyaŋ
Nihuwobiŋ Biye mɛ.”
13 Ɛɛ rɛ ʊ hatɪnna hʊ gyɪma anɪɪ Gyɔɔŋ Wɪɪsɪnɪɪfool hʊ wɪya rɛ ʊ basɪ
gɛɛ.

Yesu kile gyɪŋbɔŋ ta biye kɪdɪgɪ tɪyaŋ
Maakɪ 9.14-29; Luka 9.37-43

14 Ɛɛ rɛ Yesu bee ʊ hatɪnna hʊ boto sii mɪɪgɪ ko nɪgyamaa hʊ lee. Doŋ
nɛ baal kɪdɪgɪ gyɪ ko Yesu lee a tuu gbinni ʊ sɪya tɪyaŋ,
15 aŋ basɪ tɪya ʊ baa, “Ŋ nɪhɪyawʊ, fá ŋ biibaal sikii, ʊ aa tele kpuŋkpuŋsi
rɛ. Wɪɪl hʊ gyʊʊ ʊ tɪyaŋ nɛ kɪŋkaŋ, ʊ aa kɪ tele diŋ koo nɪɪ tɪyaŋ.
16 Ŋ kana ʊ ko ɪ hatɪnna hʊ lee rɛ, amɛ ba bɪ wuwo tɪɪbɪ ʊ.”
17 Ɛɛ rɛ Yesu baa, “Ma gyɪnaŋ nala aa bɪ laa Wɪɪsɪ di, ma yaa nɪbɔmɔ rɛ.
Abaa! Kyɛyɛ baŋmɛ rɛ ŋ tɪɪ baa ŋ we ma lee?” Doŋ nɛ ka ʊ basɪ tɪya baal
hʊ a baa, “Kaŋ biye hʊ ko daha.”
18 Ɛɛ rɛ Yesu nɔsɪ gyɪŋbɔŋ hʊ ʊ lɪɪ biye hʊ tɪyaŋ, ka biye hʊ teŋ pirigi
deye.
19 Nyɛ rɛ Yesu hatɪnna hʊ ko ʊ lee a lʊwɔlɪ pɪyɛsɪ ʊ a baa, “Bee rɛ tɪŋ á
kɛ bɪ wuwo kile gyɪŋbɔŋ hʊ?”
20 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Ma Wɪɪsɪ laadii bɪ yʊga, ɛɛ rɛ tɪŋ. Wɪtɪɪ
rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, dɪ ma Wɪɪsɪ laadii rɛ fa yʊga mʊhʊ tɪɪ tʊlɪɪ mɛ gba,
ma fa sɪ wuwo basɪ tɪya dogimo no dɪ ʊ sii daha a mʊ lee bee ʊ dɔŋ, dɪ ʊ
kɔnɪ sii mʊ. Wɪɪ buloŋ tuwo ma fa aa sɪ yaa lɔlɔ.
21 Amɛ dɪ nal lɛ sɪ kile gyɪŋtesi no, see dɪ ʊ tɪɪna vʊwa nyʊwa, a kyʊwalɪ
Wɪɪsɪ.”

Yesu bɪl basɪ ʊ sʊʊ wɪya
Maakɪ 9.30-32; Luka 9.43-45

22 Yesu hatɪnna hʊ buloŋ aa ko laŋŋɪ Galili tɪyaŋ gɛɛ, ʊ basɪ tɪya ba a
baa, “Ba sɪ kpa Mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye a we nala nosi tɪyaŋ,
23 dɪ ba kpʊ ŋ, amɛ ɛɛ hal tɪyaŋ Wɪɪsɪ sɪ kyisi ŋ sʊʊ tɪyaŋ kyɛyɛ boto
kyɛɛ.” Yesu aa basɪ gɛɛ, ʊ hatɪnna hʊ tɪsɪ buloŋ kyogi.

Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ lampoo tunii wɪya

24 Yesu bee ʊ hatɪnna hʊ aa ko pele Kapɛɛnam, nala hʊ aa laa
Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ lampoo ko Piita lee a pɪyɛsɪ ʊ a baa, “Ma nɪhɪyawʊ
hʊ aa tuŋ Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ lampoo rɛ?”
25 Ɛɛ rɛ Piita baa dɪ ʊ aa tuŋ nɛ. Piita aa basɪ gɛɛ aŋ mɪɪgɪ gyʊʊ dɪya,
Yesu laa sɪya pɪyɛsɪ ʊ a baa, “Piita, ɛɛ rɛ ɪ bɪɪnɪ? Kɪbee rɛ aa tuŋ lampoo
a kɪ tɪya dʊnɪya no kuworo, tɔɔ hʊ nala tɪɪ koo nɪhʊwala?”
26 Ɛɛ rɛ Piita baa dɪ nɪhʊwala rɛ. Yesu bɪl baa, “Ɛɛ daga anɪɪ tɔɔ hʊ nala
tɪɪ kɛ bee tuŋ kɪŋ buloŋ.”
27 Amɛ á kɛ bee kyɛ dɪ á yaa wɪɪ buloŋ kyogi ba, ɛɛ wɪya kpa bɪyaŋ a
tuu fuwo a lo, laasɪya fuwonamɪya hʊ ɪ aa sɪ lɪɪ kaŋ ʊ nyʊwa suri a tʊʊ
lɪɪ molbinʊʊ ʊ nyʊwa tɪyaŋ, a kaŋ molbii hʊ mʊ tuŋ ŋ beel-ɪ buloŋ nyuu
lampoo.

18

Yesu daga nal hʊ aa yaa nɪbal Wɪɪsɪbee koro hʊ tɪyaŋ
Maakɪ 9.33-37; Luka 9.46-48

1 Ʊ bɪ pɪɪsa ka Yesu hatɪnna hʊ ko ʊ lee a pɪyɛsɪ ʊ baa, “Kɪbee rɛ yaa
nɪbal Wɪɪsɪbee koro hʊ tɪyaŋ?”
2 Ɛɛ rɛ Yesu yɪrɪ biibiye kɪdɪgɪ a leŋ ʊ ko sɪŋ ba sɪya tɪyaŋ.
3 Nyɛ rɛ ʊ basɪ tɪya ba a baa, “Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, dɪ ma bɪ kaŋ
ma tɪɪ bɪrɪmɪ a kɪɪ gɛɛ anɪɪ biibiisi, ma bɪ sɪ maakyiye gyʊʊ wɪɪsɪbee koro
hʊ.
4 Nal hʊ aa kaŋ ʊ tɪɪ hʊwɔlɪ anɪɪ biibiye no, ʊ tɪɪna rɛ yaa nɪbal wɪɪsɪbee
koro hʊ tɪyaŋ.
5 Dɪ nal lɛ kuu ŋ wɪya a kaŋ biibiye no dɔŋtɪɪna weliŋ, mɪyaŋ nɛ ʊ tɪɪna
kaŋ weliŋ gɛɛ.”

Yesu basɪ wɪya hʊ aa sɪ leŋ dɪ nala yaa wɪbɔmɔ
Maakɪ 9.42-48; Luka 17.1-2

6 Dɪ nal lɛ ko leŋ dɪ nala no aa laa ŋ di, anɪɪ biibiisi no kɪdɪgɪ buloŋ ko
vɪya ŋ nyʊwa, ba aa kpaa nɔŋ a vʊwa laalɪ ʊ tɪɪna bagɪna tɪyaŋ a kpa ʊ
yuwo we nɪɪbɪŋ tɪyaŋ ʊ nyʊwa nɪɪ sʊba, ʊ rɛ sɪ kpɪya ʊ tɪɪna aa weye.
7 Akuu wɪya hʊ aa we dʊnɪya no tɪyaŋ aa sɪ wuwo leŋ dɪ dʊnɪya nala yaa
wɪbɔmɔ kyogi Wɪɪsɪ nyubaanɪŋ, dʊnɪya nala sɪ na tʊwara kɪŋkaŋ. Wɪya
hʊ aa sɪ leŋ dɪ nihuwobiŋ yaa wɪbɔmɔ sɪ ko, amɛ tʊwara sɪ gyʊʊ nal hʊ
aa sɪ leŋ dɪ ʊ dɔŋtɪɪna yaa wɪbɔŋ.
8 Dɪ ɪ noŋ koo ɪ naaŋ nɛ leŋ ɪ yaa wɪbɔŋ, keri ʊ ta. Ɪ aa gyʊʊ wɪɪsɪbee
koro hʊ abee nokuu koo naakuu, ʊ rɛ kpɪya ɪ aa sɪ kaŋ nopilime abee
naapilime ka dɪ ba kpa ɪ yuwo we diŋ tɪyaŋ.
9 Dɪ ɪ sɪɪ rɛ leŋ ɪ yaa wɪbɔŋ, lɪɪ ta. Ɪ aa gyʊʊ wɪɪsɪbee koro hʊ abee
sɪtogo, ʊ rɛ kpɪya ɪ aa kaŋ sɪya balɪya ka ba kpa ɪ yuwo we diŋ tɪyaŋ.
10 Ŋ basɪ kɪ tɪya ma rɛ, ma kɪ pɔ dɪ ma ta ko maakyiye deŋ nala no aa tɪŋ
Wɪɪsɪ aŋ kaŋ ba tɪɪ hʊwɔlɪ anɪɪ biibiisi no kɪdɪgɪ buloŋ waasʊ. Beewɪya
ba malɪkasɪ hʊ aa we wɪɪsɪbee tɪyaŋ aa kaŋ ba wɪya mʊ kɪ biŋ ŋ kuwo
sɪya rɛ saŋa buloŋ.
11 “Mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye ko dɪ ŋ kyɛ a laa nala hʊ aa nyʊgɪsa rɛ a ta.”

Yesu maga piyesi hʊ aa nyʊgɪsa namaga
Luka 15.3-7

12 Ɛɛ rɛ Yesu maga namaga a baa, “Dɪ nal lɛ kaŋ piyese kɔɔ dɪ kɪdɪgɪ
nyʊgɪsɪ, ɛɛ rɛ ma bɪɪnɪ anɪɪ ʊ sɪ yaa? Na ʊ aa leŋ piyese mɔllɪbanaa bee fi
abee nibi hʊ rɛ dɪ ʊ ta pogo tɪyaŋ, ka dɪ ʊ gɔllɪ kɪ kyɛ penyʊgɪsɪɪ hʊ.

13 Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, dɪ ʊ rɛ ko mʊ na ʊ, ʊ teŋ sɪ fɪyɛlɪ rɛ weliŋ
pedɪgɪ no wɪya a te pekaanɪya hʊ aa bɪ nyʊgɪsa.
14 Ɛɛ tɪɪ rɛ ma kuwo aa we wɪɪsɪbee tɪyaŋ mɛ bee kyɛ dɪ ma nala no aa
laa Wɪɪsɪ di aŋ kaŋ ma tɪɪ kɪ hʊwɔlɪ anɪɪ biibiisi kɪdɪgɪ buloŋ nyʊgɪsɪ.”

Dɪ ɪ dɔŋtɪɪna ko yaa wɪɪ kyogi ɪ

15 Ɛɛ rɛ Yesu baa, “Dɪ ɪ dɔŋtɪɪna krisitabiye rɛ yaa wɪɪ kyogi ɪ, mʊ basɪ
wɪɪ hʊ ʊ aa yaa kyogi ɪ tɪya ʊ, amɛ leŋ dɪ ʊ yaa ɪ beel-ʊ dʊŋ wɪgyɪmɪɪ. Dɪ
ʊ rɛ ko gyegili nɪɪ wɪɪ hʊ ɪ aa basɪ tɪya ʊ, ɛɛ kɛ ɪ beel-ʊ mɪɪgɪ marɪ dɔmɔŋ
nɛ gɛɛ.
16 Amɛ dɪ ʊ rɛ ko bɪ gyegili nɪɪ ɪ nyʊwa, kaŋ nal koo nala balɪya a pɛ ɪ tɪɪ
tɪyaŋ dɪ ma mʊ ʊ lee a basɪ wɪɪ hʊ ʊ aa yaa kyogi ɪ dɪ ba marɪ ma dɔmɔŋ.
Ɪ aa yaa gɛɛ, ɪ sɪ kaŋ nala balɪya koo boto dɪ ba yaa ɪ daŋsɪya tɪmma anɪɪ
Wɪɪsɪ teŋ aa daga gɛɛ.
17 Amɛ dɪ ʊ rɛ ha ko bɪ gyegili nɪɪ ba mɛ nyʊwa, basɪ wɪɪ hʊ tɪya
Krisitabiisi hʊ buloŋ. Dɪ ʊ rɛ ha ko bɪl bɪ gyegili nɪɪ ba mɛ nyʊwa, ɛɛ
kɛ kpa ʊ tɪɪna anɪɪ nal aa bɪ gyɪŋ Wɪɪsɪ koo wɪbɔŋ yaal.
18 Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, wɪɪ hʊ ma aa sɪŋ dʊnɪya no tɪyaŋ, ʊ rɛ
Wɪɪsɪ kɪ sɪna. Amɛ wɪɪ hʊ ma aa laa dʊnɪya no tɪyaŋ, ʊ rɛ Wɪɪsɪ mɛ sɪ laa.
19 Ŋ marɪ basɪ kɪ tɪya ma rɛ, dɪ ma balɪya rɛ yaa nyʊʊdɪgɪ a kyʊwalɪ
Wɪɪsɪ kɪ kyɛ kɪŋ, ŋ Kuwo aa we wɪɪsɪbee tɪyaŋ sɪ yaa ʊ tɪya ma.
20 Lee hʊ nala balɪya koo boto aa laŋŋa ŋ feŋ tɪyaŋ, ŋ we ba lee rɛ.”

Yesu daga nala dɔmɔŋ wɪbɔmɔ kpakyɛyɪ wɪya

21 Ɛɛ rɛ Piita ko Yesu lee a pɪyɛsɪ ʊ a baa, “Tɪɪna, dɪ ŋ dɔŋtɪɪna rɛ yaa
wɪɪ kyogi ŋ, naaŋsɪɪnyʊwa bʊŋmɛ rɛ ŋ maga dɪ ŋ kpa kyɛ ʊ? Ŋ kpa kyɛ ʊ
naaŋsɪɪnyʊwa bʊpɛ koo?”
22 Ɛɛ rɛ Yesu baa, “Aayɪ, naaŋsɪɪnyʊwa bʊpɛ dʊŋ daa. Amɛ kpa kyɛ ʊ a
mʊ pele saŋa hʊ ɪ bɪl aa bɪ sɪ wuwo dɪɪsɪ.”
23 Ɛɛ rɛ Yesu kaŋ wɪɪ no maga namaga a baa, “Wɪɪsɪbee koro hʊ kɪɪ gɛɛ
rɛ anɪɪ kuwori kɪdɪgɪ aa sii yɪrɪ ʊ tʊŋtʊnna dɪ ʊ gyɪŋ ba kɪdɪgɪ buloŋ aa
dii ʊ kyɪŋ mɔɔgɛɛ.
24 Ʊ aa piile dɪ ʊ pɪyɛsɪ kyɪma hʊ gɛɛ, ʊ tʊŋtʊnnɪ kɪdɪgɪ aa di ʊ kyɪŋ
molbiye tusi tusi ko ʊ lee.
25 Ɛɛ rɛ tʊŋtʊnnɪ hʊ bɪ kaŋ molbii ʊ aa sɪ tuŋ. Nyɛ rɛ ʊ nɪhɪyawʊ hʊ
baa dɪ ba kaŋ ʊ bee ʊ haaŋ abee ʊ balɪya abee kɪŋ buloŋ ʊ aa kana, a kaŋ
mʊ yallɪ a ko tuŋ kyɪŋ hʊ.
26 Ɛɛ rɛ tʊŋtʊnnɪ hʊ tuu gbinni a sʊla ʊ, a baa, ‘Ŋ nɪhɪyawʊ, di kenyiri
tɪya ŋ, ŋ sɪ tuŋ kyɪŋ hʊ buloŋ.” ’
27 Nyɛ rɛ ʊ nɪhɪyawʊ hʊ fá ʊ sikii a kpa kyɪŋ hʊ kyɛ ʊ aŋ leŋ ʊ mʊ.
28 Amɛ baal no aa lɪɪ, a kyeŋ ʊ tʊŋtʊnnɪ-dɔŋtɪɪna mɛ aa dii ʊ kyɪŋ
molbiwarɪ tusi, ʊ kyɪɪrɪ gal we ʊ bagɪna tɪyaŋ a baa dɪ ʊ tuŋ kyɪŋ hʊ.
29 Nyɛ rɛ ʊ tʊŋtʊnnɪ-dɔŋtɪɪna hʊ mɛ tuu gbinni a sʊla ʊ a baa, ‘Di kenyiri
tɪya ŋ, ŋ sɪ tuŋ kyɪŋ hʊ.’
30 Amɛ ʊ vɪya aŋ leŋ ba kana ʊ mʊ tɔ dɪya tɪyaŋ a kaŋ kɪ mʊ saŋa hʊ ʊ
aa sɪ tuŋ kyɪŋ hʊ teŋ.
31 Ʊ tʊŋtʊnnɪ-dɔŋtɪŋsɪ hʊ aa naa wɪɪ hʊ ʊ aa yaa, ʊ yaa ba tɪkyogi. Ba
mʊ basɪ tɪya ba nɪhɪyawʊ hʊ.
32 Ɛɛ rɛ kuwori hʊ yɪrɪ ʊ, a basɪ tɪya ʊ a baa, “Ɛɛ dɔŋ tahaa tɪɪna! Ɪ aa
sʊla ŋ nɛ tɪŋ, ŋ kpaa kyɪŋ hʊ ɪ aa diye buloŋ a kyɛ ɪ.
33 Bee rɛ yaŋ tɪŋ ɪ kɛ bɪ wuwo dɪ ɪ fá ɪ dɔŋtɪɪna hʊ sikii anɪɪ ŋ aa fáá ɪ
sikii gɛɛ?”

34 Kuwori hʋ na baaŋ weliŋ ʋ nyuu tɪyaŋ aŋ leŋ ba kana ʋ mʋ tɪya
nɪtɔdɪya nala dɪ ba dɔgɪsɪ ʋ a mʋ pele saŋa hʋ ʋ aa sɪ tuŋ kyɪŋ hʋ buloŋ
teŋ.
35 Ɛɛ rɛ Yesu baa, “Nyɛ tɪɪ rɛ ŋ kuwo aa we wɪɪsɪbee tɪyaŋ mɛ sɪ yaa ma
kɪdɪgɪ buloŋ, dɪ mamaa rɛ ko bɪ kpaa wɪya kɪ kyɛ ma dɔŋtɪŋsɪ abee ma
tɪsɪ buloŋ.”

19

Yesu basɪ haana vɪyayɪ wɪya
Maakɪ 10.1-12

1 Yesu aa basɪ wɪya no teŋ, ʋ lɪɪ Galili paalʋʋ a mʋ Gyudɪya paalʋʋ
Gyɔɔdaŋ fuwo hʋ kyolo tɪyaŋ.
2 Nɪgyamaa sii tɪŋa ʋ hal. Ʋ tɪɪbɪ nala hʋ aa wɪɪlɪ ba tɪyaŋ.
3 Ɛɛ rɛ Farasiima badɔmɔŋ mɛ sii ko ʋ lee a kɪ kyɛ dɪ ba magɪsɪ ʋ, a
pɪyɛsɪ ʋ a baa, “Ʋ yaa ŋmanɪɪ rɛ dɪ baal kuu wɪɪ kɛ buloŋ wɪya a vɪya ʋ
haaŋ?”
4 Yesu mɪɪgɪ pɪyɛsɪ ba a baa, “Ma bɪ karɪma Wɪɪsɪ teŋ hʋ tɪyaŋ anɪɪ saŋa
hʋ Wɪɪsɪ gyɪ aa marɪ dʋnɪya, baal bee haaŋ nɛ ʋ gyɪ ta aŋ baa,
5 nyɛ wɪya baal aa sɪ leŋ ʋ kuwo abee ʋ naa rɛ ka dɪ ʋ bee ʋ haaŋ yaa
kɪdɪgɪ a kɪ gyʋʋ.
6 Ba bɪl bɪ yaa nala balɪya, ba bɪrɪma nɪdɪgɪ rɛ. Ɛɛwɪya, nala hʋ Wɪɪsɪ
aa leŋ ba yaa nɪdɪgɪ ʋ bɪ maga dɪ nihuwobiŋ kaŋ ba porigi dɔmɔŋ.”
7 Ɛɛ rɛ Farasiima hʋ bɪl pɪyɛsɪ ʋ a baa, “Bee rɛ yaŋ tɪŋ Moosi fa baa dɪ
dɪ baal lɛ aa kyɛ ʋ vɪya ʋ haaŋ, dɪ ʋ laa sɪya sabɪ haaŋ vɪyayɪ teŋ tɪya ʋ
aŋ na vɪya ʋ?”
8 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl basɪ tɪya ba a baa, “Ma dagɪɪ aa hayɛ rɛ tɪŋ Moosi gyɪ
tɪya ma ŋmanɪɪ dɪ ma kɪ vɪya ma haana gɛɛ. Amɛ nyɛ daa ʋ fa kɪɪ dʋnɪya
piilii hʋ tɪyaŋ.
9 Ŋ basɪ kɪ tɪya ma rɛ, a lɪɪ sɔŋsɔŋ hal, dɪ baal lɛ kuu wɪɪ buloŋ wɪya a
vɪya ʋ haaŋ, aŋ bɪl mʋ kpa hadɪma, ɪ tɪɪna yaa basɔŋsɔnnɪ rɛ.”
10 Ɛɛ rɛ Yesu hatɪnna hʋ basɪ tɪya ʋ anɪɪ dɪ nyɛ rɛ baal bee haaŋ wɪya
kɪɪ, ɛɛ kɛ nal aa leŋ haaŋ kpayɪ rɛ kyo kpɪya.
11 Ɛɛ rɛ Yesu mɪɪgɪ basɪ tɪya ba a baa, “Wɪɪ no bɪ kɪɪ nɪɪ nal buloŋ nɛ sɪ
wuwo yaa ʋ. Amɛ nala hʋ Wɪɪsɪ aa kpaa ɛɛ dee tɪya dʋŋ nɛ sɪ wuwo yaa
gɛɛ.
12 Wɪɪ hʋ aa tɪŋ baala badɔmɔŋ bee paa haana, ba yaa wɪgyamaa rɛ. Ba
aa lʋl badɔmɔŋ dɪ ba paalɪ bɪ kaŋ barɪ. Badɔmɔŋ mɛ nihuwobisi rɛ farɪ
ba, ka badɔmɔŋ mɛ kuu Wɪɪsɪbee koro hʋ wɪya a vɪya haana paayɪ. Nal
hʋ aa sɪ wuwo laa wɪɪ no di, ʋ tɪɪna laa di.”

Yesu sʋl Wɪɪsɪ tɪya biibiisi
Maakɪ 10.13-16; Luka 18.15-17

13 Ɛɛ rɛ nala badɔmɔŋ sii kaŋ biisi ko Yesu lee, dɪ ʋ kpa ʋ nosi dɔbɔ ba
tɪyaŋ a sʋla Wɪɪsɪ tɪya ba. Ɛɛ rɛ ʋ hatɪnna hʋ kɪ kil ba.
14 Yesu aa naa gɛɛ, ʋ basɪ tɪya ba a baa, “Ma ta kil ba. Ma leŋ dɪ ba ko
ŋ lee, beewɪya nala hʋ aa kaŋ ba tɪɪ kɪ hʋwɔlɪ anɪɪ biibiisi no aŋ kɪ tɪŋ ŋ
hal, ba aa rɛ sɪ gyʋʋ wɪɪsɪbee koro hʋ tɪyaŋ.”
15 Ɛɛ rɛ ʋ kpa ʋ nosi dɔbɔ ba tɪyaŋ aŋ kyʋwalɪ Wɪɪsɪ tɪya ba aŋ lɪɪ doŋ
kpa mʋ.

Bapʋwasɪɪ hʋ aa yaa kɪna tɪɪna
Maakɪ 10.17-31; Luka 18.18-30

16 Baal kıdıgı mɛ rɛ gyı siye a ko Yesu lee a pıyɛsı ʊ a baa, “Ŋ nıhıyawʊ,
wıwelibee rɛ ŋ sı yaa a na mııbol hʊ aa bı kaŋ tenii?”
17 Ɛɛ rɛ Yesu pıyɛsı ʊ a baa, “Bee rɛ tıŋ ı kı pıyɛsı ŋ wıweliye wıya?
Wıısı dʊŋ nɛ weliye. Dı ı rɛ aa kyɛ dı ı kaŋ mııbol hʊ aa bı kaŋ tenii, kı
tıŋ Wıısı mırısı hʊ ba aa saba biŋ.”
18 Ɛɛ rɛ baal hʊ pıyɛsı ʊ abaa, “Mırıbeema rɛ gɛɛ?” Ɛɛ rɛ Yesu baa, “Ba
aa rɛ nyɛ: Ta kpʊʊ nal, ta kı sɔnnɔ, ta gaa, ta nyıya wıya tıya nal,
19 kı tıya ı kuwo abee ı naa gyırıma, kyo ı dɔŋtıına anıı ı aa kyo ı tıı
gɛɛ.”
20 Ɛɛ rɛ baal hʊ baa, “Wıya no kɛ buloŋ nɛ ŋ kı tıŋa. Wıbee rɛ ha kaa?”
21 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ʊ abaa, “Dı ı rɛ aa kyɛ dı ı kɔnı yaa niwelii Wıısı
ŋmanıı tıyaŋ, a ta kaŋ gyoŋ wıı buloŋ tıyaŋ, mʊ kpa ı kına hʊ buloŋ yallı,
a kpa molbiye hʊ tıya nyaaba, aŋ ko kı tıŋa ŋ. Dı ı rɛ yaa gɛɛ, ı sı kaŋ
kına wıısıbee tıyaŋ.”
22 Yesu aa bası gɛɛ, baal hʊ tıya buloŋ kyogi, ʊ sii mʊ, beewıya ʊ gyı kaŋ
kına rɛ weliŋ.
23 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ʊ hatınna hʊ a baa, “Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, ʊ
yaa wıduwo rɛ abee kına tıına aa sı wuwo gyʊʊ wıısıbee koro hʊ.
24 Ŋ bıl bası kı tıya ma rɛ, nyɔgımaa aa sı tıŋ gahaŋ sıı a lıı, ʊ rɛ yaa
mɔl a te kına tıına aa sı wuwo gyʊʊ wıısı koro hʊ tıyaŋ.”
25 Ʊ hatınna hʊ gyı aa nıı wıya no, ba nyʊʊsı gyı fıyɛlı weliŋ ba pıyɛsı
Yesu a baa, “Dı ba aa rɛ kıı nyɛ, kıbee rɛ yaŋ sı na Wıısı laatayı?”
26 Yesu mııgı deŋ ba aŋ baa, “Wıı no kperi nihuwobiŋ nɛ, amɛ wıı buloŋ
tuwo Wıısı aa bı sı wuwo yaa.”
27 Ɛɛ rɛ Piita baa, “Na, á kɛ leŋ á kıŋ buloŋ nɛ aŋ kı tıŋa ı hal. Bekiŋ
tɔnɔ rɛ á sı na?”
28 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ʊ hatınna hʊ a baa, “Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya
ma, saŋa hʊ dʊnıfalıı hʊ aa sı ko tıyaŋ, mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye sı hɔŋ
ŋ gaŋdaa-kuworikpasa tıyaŋ. Saŋa no tıyaŋ, ma nala hʊ fi abee balıya
hʊ aa tıŋa ŋ hal, ma mɛ sı hɔŋ kuworikpasını fi abee balıya tıyaŋ a kı di
Iziral bekyige fi abee balıya hʊ sarıya.
29 Nal hʊ buloŋ mɛ aa kuu ŋ wıya, a leŋ ʊ dıısı koo ʊ naabiisi koo ʊ
kuwo koo ʊ naa, koo ʊ biisi koo ʊ bagısı a ta, ʊ tıına sı bıl na kına no
naaŋsıınyʊwa kɔɔ aŋ pɛ kaŋ mııbol hʊ aa bı kaŋ tenii mɛ.
30 Amɛ nala hʊ aa yaa nıbala dʊnıya sıya tıyaŋ, ba sı maakyiye ko yaa
nıbiisi, ka nala hʊ mɛ aa yaa nıbiisi dʊnıya sıya tıyaŋ ba mɛ sı maakyiye
ko yaa nıbala.”

20

Yesu maga baga tʊŋtʊnna namaga

1 Ɛɛ rɛ Yesu bıl maga namaga a tıya ʊ hatınna hʊ a daga wıı hʊ ʊ aa
bası memii. Ʊ baa, “Wıısıbee koro hʊ kıı gɛɛ rɛ anıı baga tıına kıdıgı aa
sii kyıkyʊwala, a lıı kı kyɛ nala dı ʊ paa baadee dı ba mʊ pala ʊ baga.
2 Ʊ aa ko na nala hʊ aa sı mʊ baga hʊ, ʊ laa nyʊwa anıı ʊ sı tuŋ ba
kıdıgı buloŋ kyɛdıgı tuno, aŋ leŋ ba mʊ baga hʊ.”
3 Wıısı aa ko maga gyinyɛ, ʊ bıl lıı a na baala badɔmɔŋ dı ba sıŋ bee
tıyaŋ waasʊ.
4 Ɛɛ rɛ ʊ bası tıya ba a baa “Ma mɛ mʊ ŋ baga, ka dı ŋ tuŋ ma gɛɛ hʊ
buloŋ aa maga.” Ɛɛ rɛ ba mɛ mʊ baga hʊ.

5 Wɪɪsɪ bɪl aa ko maga nyutʊtʊʊ, ʊ bɪl lɪɪ a na baala badɔmɔŋ a leŋ ba mɛ mʊ baga hʊ. Sɔnnɪ bɪl aa ko viisi saŋa hʊ, ʊ bɪl lɪɪ na nala badɔmɔŋ a leŋ ba mɛ mʊ baga hʊ.
6 Wɪɪsɪ aa ko tuu fɪyɛlɪ gɛɛ, ʊ bɪl lɪɪ bee a na nala badɔmɔŋ mɛ dɪ ba sɪŋ waasʊ. Ɛɛ rɛ ʊ pɪyɛsɪ ba abaa, "Bee rɛ tɪŋ ma sɪŋ daha waasʊ gyɪnaŋ buloŋ, ma bɪ kaŋ tʊŋ buloŋ?"
7 Ba basɪ tɪya ʊ anɪɪ ba bɪ naa tʊma dɪ ba tʊma. Ɛɛ rɛ ʊ basɪ tɪya ba dɪ ba mɛ mʊ ʊ baga hʊ. Nyɛ rɛ ba mɛ kpa mʊ.
8 Dɪdaana aa ko pele, ɛɛ rɛ baga hʊ tɪɪna yɪrɪ nal hʊ aa deŋ ʊ baga hʊ a basɪ tɪya ʊ dɪ ʊ yɪrɪ nala hʊ aa ko tʊŋ tʊma baga hʊ tɪyaŋ a tuŋ ba. Ʊ baa dɪ ʊ laasɪya tuŋ nala hʊ aa laa hal ko a mʊ tuu pele nala hʊ a laa sɪya ko tɪyaŋ.
9 Baala hʊ aa laa hal mʊ baga hʊ, ʊ tuŋ ba kɪdɪgɪ buloŋ kyɛdɪgɪ tuno.
10 Ʊ aa tuŋ ba teŋ, nala hʊ aa laa sɪya mʊ baga hʊ mɛ ko dɪ ba laa ba tuno. Ba fa bɪɪna anɪɪ ba sɪ laa te hal nala hʊ rɛ, amɛ ba tuŋ ba mɛ gɛɛ tɪɪ.
11 Ba laa molbiye hʊ aŋ gʊrɪmɪ baga hʊ tɪɪna wɪya kɪ basɪ,
12 a baa, "Nala no aa laa hal ko, ba tʊŋ tʊma hawa dɪgɪ dʊŋ nɛ, aŋka á kɛ tʊma kyɪkyʊwala buloŋ gɛɛ wɪɪsɪ no mʊ gyʊʊ, aŋka ɪ tuŋ á buloŋ maga dɔmɔŋ."
13 Ɛɛ rɛ baga hʊ tɪɪna basɪ tɪya ba kɪdɪgɪ a baa, "Ŋ bagyʊwa gyegile nɪɪ daha, ŋ bɪ firimi ma. Na ma laa nyʊwa rɛ anɪɪ ma sɪ tʊma dɪ wɪɪsɪ gyʊʊ, ka dɪ ma laa kyɛdɪgɪ tuno.
14 Ma laa ma molbiye kɪ mʊ. Ŋ kyɛrɪ tɪyaŋ nɛ ŋ tuŋ baala no aa laa hal ko gɛɛ tɪɪ ŋ aa tuŋ ma mɛ.
15 Ŋ bɪ kaŋ ŋmanɪɪ dɪ ŋ kaŋ ŋ molbiye yaa gɛɛ hʊ ŋ aa kyɛɛ? Koo ma tɪsɪ aa hɔllɪ akuu ŋ aa kaŋ bɔnyɛ wɪya rɛ?"
16 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ teŋ aŋ baa, "Nala hʊ aa yaa nɪbala dʊnɪya nala sɪya tɪyaŋ ba aa rɛ sɪ ko maakyiye yaa nɪbiisi dʊnɪfalɪɪ hʊ aa sɪ ko tɪyaŋ, ka nala hʊ mɛ aa yaa nɪbiisi dʊnɪya nala sɪya tɪyaŋ ba mɛ rɛ sɪ maakyiye ko yaa nɪbala dʊnɪfalɪɪ hʊ aa sɪ ko tɪyaŋ."

Yesu bɪl basɪ ʊ sʊʊ wɪya
Maakɪ 10.32-34; Luka 18.31-34

17 Saŋa hʊ Yesu bee ʊ hatɪnna fi abee balɪya hʊ gyɪ aa we ŋmanɪɪ tɪyaŋ a kɪ mʊ Gyerusalɛm tɪyaŋ nɛ ʊ gyɪ kaŋ ba dʊŋ gɪɪgɪ lɪɪ a basɪ tɪya ba a baa,
18 "Ma gyegili nɪɪ daha. Á aa mʊ Gyerusalɛm nɛ. Doŋ tɪyaŋ nɛ ba sɪ kaŋ mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye a kaŋ mʊ tɪya Gyuuma wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyasɪ abee Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla. Ba sɪ di ŋ sarɪya a kpa kyogisi tɪyaŋ aŋ baa ʊ maga dɪ ba kpʊ ŋ nɛ,
19 aŋ kpa ŋ we nala hʊ aa bɪ yaa Gyuuma nosi tɪyaŋ. Ba sɪ yaa ŋ sɪya, a vɪɪrɪ ŋ, aŋ kpaasɪ ŋ mal daagarɪɪ tɪyaŋ. Amɛ ʊ kyɛtoo kyɛɛ Wɪɪsɪ sɪ kyisi ŋ sʊʊ tɪyaŋ."

Zebedi haaŋ sʊla Yesu kɪ kyɛ lɪhɔnɪya dɪ ʊ tɪya ʊ balɪya
Maakɪ 10.35-45

20 Zebedi haaŋ gyɪ sii kaŋ ʊ biisi balɪya ko Yesu lee rɛ a tuu gbinni ʊ sɪya tɪyaŋ, aŋ sʊla ʊ dɪ ʊ pɛ ʊ bee wɪɪ kɪdɪgɪ.
21 Ɛɛ rɛ Yesu pɪyɛsɪ ʊ a baa, "Wɪbee rɛ ɪ kɪ kyɛ dɪ ŋ yaa tɪya ɪ?" Nyɛ rɛ ʊ baa, "Dɪ ɪ ko di ɪ koro hʊ a hɔŋ ɪ gaŋdaa-kuworikpasa hʊ tɪyaŋ, leŋ dɪ ŋ biisi no balɪya kɪdɪgɪ hɔŋ ɪ noduu, dɪ kɪdɪgɪ mɛ hɔŋ ɪ nogɔbɔ."
22 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya biisi hʊ a baa, "Ma bɪ gyɪŋ wɪɪ hʊ ma aa kyɛ. Ma sɪ wuwo kaŋ kenyiri a na tʊwara hʊ ŋ aa sɪ na?" Ba baa "Waa á sɪ wuwo."

23 Doŋ nɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Wɪtɪɪ rɛ ma basɪ. Tʊwara hʊ ŋ aa sɪ
na, ʊ tɪɪ rɛ ma mɛ sɪ na. Amɛ ŋ noduu abee ŋ nogɔbɔ hʊhɔnnɔ hʊ kɛ, ŋ
daa sɪ lɪɪ ba. Ŋ kuwo Wɪɪsɪ marɪ doŋ nɛ a tɪya nala hʊ ʊ tɪɪ aa sɪ lɪɪ dɪ ba
hɔŋ doŋ.”
24 Yesu hatɪnnɪ kaalɪya hʊ aa nɪɪ wɪɪ no ba kɪ na baaŋ Gyemsi bee Gyɔɔŋ
tɪyaŋ.
25 Ɛɛ rɛ Yesu yɪrɪ ʊ hatɪnna hʊ buloŋ ko laŋŋɪ, a basɪ tɪya ba a baa, “Na
ma gyɪma anɪɪ nala hʊ aa bɪ yaa Gyuuma, ba kuworo aa hɔŋ ba nyuu tɪyaŋ
nɛ, ba sɪlaala mɛ kaŋ ba kɪ fɪla.
26 Amɛ ʊ bɪ maga dɪ ma kɛ kɪ yaa gɛɛ. Ma tɪyaŋ nal hʊ aa kyɛ dɪ ʊ yaa
ma nɪbal, ʊ maga dɪ ʊ tɪɪna tʊma kɪ tɪya ma rɛ.
27 Ma nal hʊ mɛ aa kyɛ dɪ ʊ yaa ma tɪyaŋ sɪlaal, ʊ maga dɪ ʊ tɪɪna kaŋ
ʊ tɪɪ yaa yoŋ nɛ ma tɪyaŋ,
28 anɪɪ mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye aa kɪɪ gɛɛ. Ŋ bɪ ko dɪ nala tʊma kɪ tɪya ŋ,
amɛ nala rɛ ŋ ko dɪ ŋ tʊma tɪya, aŋ kpa ŋ mɪɪbol mɛ lenni sʊʊ a laa nala
yʊga ta ba wɪbɔmɔ tɪyaŋ.”

Yesu suro nyʊlɪma balɪya sɪya
Maakɪ 10.46-52; Luka 18.35-43

29 Ɛɛ hal lɛ ba mʊ lɪɪ tɪŋ Gyɛriko tɪyaŋ kɪ mʊ, nɪgyamaa mɛ sii paa tɪŋ
ba hal.
30 Doŋ nɛ dɪ banyʊlma balɪya mɛ hɔŋ ŋmanɪɪ hʊ nyʊwa aŋ nɪɪ dɪ Yesu
rɛ aa baŋ. Ɛɛ rɛ ba huwori yɪrɪ ʊ a baa, “Á nɪhɪyawʊ, Deviti nihii, fá á
sikii.”
31 Ɛɛ rɛ nɪgyamaa hʊ nɔsɪ ba dɪ ba leŋ ba kyagɪŋsɪ hʊ. Amɛ ba marɪ yɪrɪ
te gɛɛ a baa, “Á nɪhɪyawʊ, Deviti nihii, fá á sikii.”
32 Doŋ nɛ Yesu sɪŋ aŋ yɪrɪ ba a pɪyɛsɪ ba, “Bekiŋ nɛ ma kɪ kyɛ dɪ ŋ yaa
tɪya ma?”
33 Ba baa, “Á nɪhɪyawʊ, á aa kyɛ dɪ ɪ suri á sɪya tɪya ma rɛ.”
34 Ɛɛ rɛ Yesu fá ba sikii a dige dige ba sɪyasɪ ba pirigi suri, ba sii kɪ tɪŋa
ʊ hal.

21

Yesu gyʊʊ Gyerusalɛm abee gaŋdarɪ
Maakɪ 11.1-11; Luka 19.28-40; Gyɔɔŋ 12.12-19

1 Yesu bee ʊ hatɪnna hʊ gyɪ aa ko kɪ kpaga Gyerusalɛm, a ko pele Bɛtifage
aa we Olivi dogimo nyuu tɪyaŋ, Yesu lɪɪ ʊ hatɪnna hʊ tɪyaŋ balɪya a tɪŋ ba
a baa, “Ma mʊ tɔɔ hʊ aa we ma sɪya.
2 Dɪ mamaa rɛ ko mʊ, ma sɪ na kokumo bee ʊ biye dɪ ba vʊwa sɪgɪ. Ma
puri kaŋ ko tɪya ŋ.
3 Dɪ nal buloŋ nɛ ko pɪyɛsɪ ma, ma basɪ tɪya ʊ anɪɪ ma Tɪɪna rɛ aa kyɛ.
Ʊ sɪ leŋ dɪ ma kaŋ ko lagɪ.”
4 Wɪɪ no yaa dɪ wɪɪ hʊ Wɪɪsɪ gyɪ aa tɪŋ ʊ tɪŋdaal kɪdɪgɪ tɪyaŋ basɪ ko
yaa wɪtɪɪ rɛ.
5 Ʊ gyɪ baa,
“Basɪ tɪya Zaayɔŋ nala
Ma na, ma kuwori rɛ aa ko ma lee.
Ʊ kaŋ ʊ tɪɪ hʊwɔlɪ rɛ a gyɪŋ kokumo
abee ʊ biye.”
6 Ɛɛ rɛ Yesu hatɪnna hʊ mʊ a yaa wɪɪ hʊ Yesu aa basɪ tɪya ba.
7 Ba mʊ kaŋ kokumo hʊ bee ʊ biye a ko kpa ba gannɪ dɔbɔ kokumo hʊ
abee ʊ biye nyuu tɪyaŋ, Yesu gyɪŋ.

8 Nıgyamaa mɛ gyı kpaa ba gannı a gyarı ŋmanıı hʊ tıyaŋ, ka ba badɔmɔŋ
mɛ gyaa paaponni a mɛ kaŋ ko lıı gyarı ŋmanıı hʊ tıyaŋ.
9 Nıgyamaa hʊ aa laa Yesu sıya abee nala hʊ aa tıŋa ʊ hal piili kı yaa
kyagıŋsı a kı dannı ʊ a baa, "Tabarikala! Deviti nihii! Wıısı sı pɛ nal hʊ
aa ko á Tıına feŋ tıyaŋ. Ma leŋ dı á dannı Wıısı aa we wıısıbee tıyaŋ!"
10 Yesu aa mʊʊ gyʊʊ Gyerusalɛm, bee hʊ buloŋ dɔŋ. Ɛɛ rɛ nala kı pıyɛsı a
baa, "Kıbee rɛ nyɛ?"
11 Ɛɛ rɛ nıgyamaa hʊ baa, "Wıısı tıŋdaal Yesu aa lıı Nazarɛti aa we Galili
paalʊʊ tıyaŋ nɛ gɛɛ."

Yesu gyʊʊ Wııkyʊwaldııbal hʊ
Maakı 11.15-19; Luka 19.45-48; Gyɔɔŋ 2.13-22

12 Ɛɛ rɛ Yesu sii mʊ gyʊʊ Wııkyʊwaldııbal hʊ gyaŋwuwo, dı nala
badɔmɔŋ gyı we doŋ a kı yallı kına, badɔmɔŋ mɛ kı yɔbɔ kına. Yesu
kile ba buloŋ ta ba lıı. Baala badɔmɔŋ mɛ gyı we doŋ a kı warı molbiye.
Yesu ŋmaa ba teebʊlsı lo. Badɔmɔŋ mɛ gyı aa yallı kokosi, ʊ ŋmaa ba mɛ
kpasını kyige.
13 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, "Ba saba Wıısı teŋ tıyaŋ nɛ a baa dı
Wıısı baa, 'Ŋ dıya sı yaa lee hʊ nala aa sı kı kyʊwalı Wıısı rɛ', aŋka ma
kɛ mııgı kaŋ bırımı gaala dıya."
14 Ɛɛ rɛ nyʊlıma abee gbarıga ko Yesu lee Wııkyʊwaldııbal hʊ tıyaŋ, ʊ
tııbı ba.
15 Amɛ Gyuuma wııkyʊwal sılaala nıhıyası abee Wıısı Teŋ dıdagıla hʊ
aa naa wımagıla hʊ ʊ aa yaa, a bıl na gɛɛ biibiisi aa yaa kyagıŋsı a kı
dannı ʊ a baa "Tabarikala! Deviti nihii!" Wııkyʊwaldııbal hʊ gyaŋwuwo
tıyaŋ, ba baaŋ sii.
16 Ɛɛ rɛ Gyuuma wııkyʊwal sılaala nıhıyası abee Wıısı Teŋ dıdagıla hʊ
pıyɛsı Yesu a baa, "Ɪ nıı wıya hʊ biisi hʊ aa bası rɛ?" Yesu baa, "Ŋ nıya
rɛ." Ɛɛ rɛ Yesu mɛ pıyɛsı ba abaa, "Ma bı karımı Wıısı teŋ lee hʊ ba aa
saba a baa
"Wıısı daga biibiisi abee biifıllı rɛ dı ba kı dannı ʊ weliŋ?"
17 Doŋ nɛ Yesu leŋ ba aŋ sii mʊ pıŋ Bɛɛtani tıyaŋ.

Yesu kaaba we tutogo tıyaŋ
Maakı 11.12-14, 20-24

18 Ʊ sıya aa gballa kyıkyʊwala, Yesu mııgı sii kı mʊ Gyerusalɛm. Ŋmanıı
tıyaŋ, losi kana ʊ.
19 Ʊ naa tutogo dı ʊ sıŋ ŋmanıı hʊ nyʊwa tıyaŋ. Ʊ mʊ gyʊʊ tutogo hʊ
memii a wil nyuu deŋ dı nɔnɔ tuwo, see paaponni dʊŋ. Ɛɛ rɛ ʊ bası tıya
tutogo hʊ a baa, "A lıı gyınaŋ kı mʊ, ı bıl bı sı nɔnɔ." Tutogo hʊ pirigi
sʊba haŋ lagılagıbiye hʊ.
20 Ʊ hatınna hʊ aa naa wıı no, ʊ yaa ba wıkperii. Ba kı pıyɛsı dɔmɔŋ a
baa, "Ɛɛ rɛ tıya hʊ pirigi sʊba lagı gɛɛ?"
21 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, "Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, dı mamaa
rɛ kɔnı laa Wıısı di, a bee yaa sige, ma mɛ sı wuwo yaa wıı no ŋ aa yaa
tutogo hʊ. Nyɛ mɛ dʊŋ yaŋ daa, amɛ ma sı paalı wuwo bası tıya dogimo
no aa sına, a baa, 'Sii a mʊ tele mpʊwɔnʊʊ tıyaŋ dı ʊ kɔnı sii mʊ tele.'
22 Kına hʊ buloŋ ma aa sʊla Wıısı a kı kyɛ, dı mamaa rɛ laa Wıısı di,
ma sı na ba."

Ba pıyɛsı Yesu ʊ dee wıya
Maakı 11.27-33; Luka 20.1-8

23 Yesu aa mııgı mʊ gyʊʊ Wııkyʊwaldııbal gyaŋwuwo hʊ, a kı daga nala,
doŋ nɛ Gyuuma wııkyʊwal sılaala nıhıyası abee Gyuuma bee-nıhıyası

buloŋ sii ko ʋ lee a pɪyɛsɪ ʋ a baa, “Aŋnɛ rɛ tɪya ɪ dee ɪ kɪ yaa wɪya no buloŋ?”
24 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Ŋ mɛ sɪ pɪyɛsɪ ma wɪdɪgɪ. Dɪ mamaa rɛ ko lɪɪ ʋ sɪɪ tɪya ŋ, ŋ mɛ sɪ daga ma nal hʋ aa tɪya ŋ dee ŋ kɪ yaa wɪya no buloŋ.”
25 Ɛɛ rɛ ʋ pɪyɛsɪ ba a baa, “Aŋnɛ rɛ tɪya Gyɔɔŋ, Wɪɪsɪnɪɪfool hʋ dee ʋ gyɪ kɪ fo nala wɪɪkyʋwalnɪɪ? Ʋ dee hʋ gyɪ lɪɪ Wɪɪsɪ lee rɛ koo ʋ lɪɪ nihuwobiŋ lee rɛ?” Ʋ aa basɪ gɛɛ, ba piili kaŋ wɪɪ hʋ kɪ kpa dɔmɔŋ a baa, “Wɪbee rɛ á sɪ basɪ tɪya ʋ? Dɪ ámaa rɛ basɪ tɪya ʋ a baa dɪ Wɪɪsɪ lee rɛ ʋ lɪɪ, ʋ sɪ pɪyɛsɪ ma a baa, ‘Bee rɛ yaŋ tɪŋ á bɪ laa wɪya hʋ Gyɔɔŋ aa basa di?’
26 Dɪ ámaa rɛ bɪl baa dɪ ʋ lɪɪ nihuwobiŋ lee mɛ rɛ, nɪgyamaa no buloŋ bee leŋ ma. Beewɪya ba buloŋ gyɪ laa di anɪɪ Gyɔɔŋ gyɪ yaa Wɪɪsɪ tɪŋdaal lɛ.”
27 Ɛɛ rɛ ba basɪ tɪya Yesu a baa, “Á bɪ gyɪma.” Nyɛ rɛ Yesu mɛ basɪ tɪya ba a baa, “Ɛɛ kɛ, ŋ mɛ bɪ sɪ daga ma nal hʋ aa tɪya ŋ dee ŋ wuwo kɪ yaa wɪya no buloŋ.”

Biibaala balɪya namaga

28 Ɛɛ rɛ Yesu maga namaga a tɪya Gyuuma wɪɪkyʋwal sɪlaala nɪhɪyasɪ abee Gyuuma a baa, “Baal kɪdɪgɪ rɛ gyɪ we doŋ a kaŋ ʋ biibaala balɪya. Ʋ sii mʋ ʋ biihɪyawʋ hʋ lee a basɪ tɪya ʋ a baa, ‘Ŋ biye, mʋ baga gyɪnaŋ a tʋŋ tʋma.’
29 Ɛɛ rɛ biye hʋ baa, “Ŋ bɪ sɪ wuwo mʋ.” Amɛ gɛɛ hal tɪyaŋ, ʋ bɪrɪmɪ ʋ hakɪla aŋ sii mʋ baga hʋ.
30 Ɛɛ rɛ ʋ mʋ a basɪ ɛɛ tɪɪ tɪya haŋbiye hʋ tɪɪna mɛ, ʋ laa nyʋwa weliŋ anɪɪ ʋ sɪ mʋ baga hʋ aŋ vɪya mʋyɪ.
31 Biisi no balɪya tɪyaŋ, ba kɪbee rɛ tɪŋ ʋ kuwo hʋ nyʋwa?” Doŋ nɛ ba basɪ tɪya ʋ dɪ ʋ biihɪyawʋ rɛ tɪŋ ʋ kuwo nyʋwa. Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, lampolaala abee gyaŋtɪrɪsɪ laa sɪya kɪ gyʋʋ wɪɪsɪ koro hʋ rɛ ma tɪyaŋ.
32 Beewɪya Gyɔɔŋ Wɪɪsɪnɪɪfool hʋ ko daga ma wɪtɪɪ ŋmanɪɪ hʋ rɛ ma aa sɪ tɪŋa, aŋka ma bɪ laa ʋ wɪya di, amɛ lampolaala abee gyaŋtɪrɪsɪ kɛ laa ʋ wɪya di rɛ. Abee ma aa naa gɛɛ hʋ ba aa laa ʋ wɪya di buloŋ, amɛ ma kɛ bɪ bɪrɪma ma hakɪllɪ a laa ʋ wɪya di.”

Yesu maga baga tʋŋtʋnna badɔmɔŋ namaga
Maakɪ 12.1-12; Luka 20.9-19

33 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl maga namaga kɪdɪgɪ a baa, “Baal kɪdɪgɪ rɛ gyɪ biŋ ʋ baga a pɔ kɪna badɔmɔŋ aa kaŋ nɔŋkyɪga a kɪɪ gɛɛ anɪɪ kyʋkyɔyɪ, ba kɪ yɪrɪ girepisi. Ʋ yaŋ lɪga baga hʋ gol baŋ, a hulo bʋwa baga hʋ tɪyaŋ dɪ ba kyaga tɪɪnɔnɔ hʋ nɪɪ kɪ we (beewɪya ba kpaa ba nɔnɔ kɪ kyɔ sɪŋ nɛ). Ʋ gyɪ saa salnyuu dɪɪbiye mɛ rɛ, dɪ ba hɔŋ ʋ salnyuu tɪyaŋ a kɪ pɔ baga hʋ. Ɛɛ hal tɪyaŋ nɛ ʋ paa nala a we baga hʋ tɪyaŋ dɪ ba kɪ tʋma. Ka ʋ sii kpa mʋ tɔɔ kɪdɪgɪ.
34 Tɪɪnɔnɔ hʋ tɔrɪɪ saŋa aa ko pele, ʋ tɪŋ ʋ dɪya tʋŋtʋnna dɪ ba mʋ baga tʋŋtʋnna hʋ lee a laa ʋ tɪɪnɔnɔ tol ko tɪya ʋ. Nyɛ rɛ ba mʋ.
35 Ba kasɪ ba a ŋmaa kɪdɪgɪ, a kpʋ kɪdɪgɪ, aŋ yaga kɪdɪgɪ hʋ mɛ abee bʋwa.
36 Ɛɛ rɛ baal hʋ bɪl marɪ tɪŋ ʋ dɪya tʋŋtʋnna badɔmɔŋ aa tee laasɪya nala hʋ. Ba yaa ba mɛ gɛɛ tɪɪ.
37 Ba kateŋsi tɪyaŋ ʋ tɪŋ ʋ biye tɪɪ. Ʋ bɪɪna anɪɪ dɪ ʋ biye tɪɪ kɛ rɛ mʋwa, ba sɪ tɪya ʋ gyɪrɪma.

38 Amɛ tʊŋtʊnna hʊ aa naa biye hʊ, ba basɪ tɪya dɔmɔŋ a baa, “Dɪ baga
hʊ tɪɪna rɛ ko sʊba, biye no rɛ sɪ di ʊ kyaŋ. Ma leŋ dɪ á kpʊ ʊ. Dɪ ámaa
rɛ kpʊ ʊ, ámaa rɛ sɪ mɪɪgɪ tɪŋ ʊ kɪna hʊ buloŋ.”
39 Doŋ nɛ ba kaŋ biye hʊ a kpʊ ʊ, aŋ kpa ʊ yuwo ta baga hʊ hal.
40 Ɛɛ rɛ Yesu pɪyɛsɪ ba a baa, “Ba aa maga nyɛ, dɪ baga hʊ tɪɪna rɛ ko,
ɛɛ rɛ ʊ sɪ yaa baga tʊŋtʊnna no?”
41 Ɛɛ rɛ ba basɪ tɪya ʊ a baa, ‘Ʊ sɪ ko a kpʊ nɪbɔmɔ no aŋ kpa baga hʊ
a tɪya nɪdʊŋsɪ, nala hʊ aa sɪ kɪ tɪya ʊ ʊ tɪɪnɔnɔ tol, dɪ ba tɔrɪɪ saŋa rɛ ko
pele.” ’
42 Ɛɛ rɛ Yesu pɪyɛsɪ nala hʊ aa nɪɪ namaga hʊ abaa, “Ma bɪ karɪmɪ Wɪɪsɪ
teŋ hʊ lee hʊ ba aa baa,

‘Bʊyɪ hʊ dɪɪsaala a vɪya ta,
ʊ rɛ mɪɪgɪ ko yaa bʊduwo ba aa kpaa biŋ dɪya hʊ gyememii ʊ kaŋ dɪya
hʊ sɪgɪ.

Á Tɪɪna Wɪɪsɪ tʊma rɛ gɛɛ.
Á naa nɪɪ ʊ yaa wɪkperii rɛ!” ’

43 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya nala hʊ a baa, “Wɪɪsɪ sɪ kaŋ ʊ koro hʊ laa ma lee, a
kpa tɪya nala hʊ aa sɪ tɪŋ Wɪɪsɪ nyʊwa weliŋ a kɪ yaa wɪya hʊ aa sɪ daga
anɪɪ ba we wɪɪsɪ koro hʊ tɪyaŋ nɛ.
44 Nal hʊ aa tele bʊyɪ no nyuu, ʊ tɪɪna sɪ kyɔrɪsɪ kyɔrɔkyɔrɔ. Dɪ bʊyɪ no
mɛ rɛ ko tele nal buloŋ nyuu, ʊ sɪ kyaŋɪsɪ ʊ tɪɪna kyaŋa kyaŋa.”
45 Gyuuma wɪɪkyʊwaldɪya sɪlaala nɪhɪyasɪ abee Farasiima aa nɪɪ Yesu
aa maga namaga hʊ, ba gyɪma anɪɪ ba wɪya rɛ ʊ kɪ basɪ gɛɛ.
46 Ɛɛ rɛ ba kɪ lʊga dɪ ba kana ʊ tɔ dɪyaŋ. Amɛ ba fa aa fá nɪgyamaa hʊ
aa we doŋ nɛ, beewɪya nɪgyamaa hʊ kpaa Yesu anɪɪ ʊ yaa Wɪɪsɪ tɪŋdaal
lɛ.

22

Yesu maga hafalɪɪ gbɪyala namaga
Luka 14.15-24

1 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl maga namaga kɪdɪgɪ tɪya nala hʊ aa pɪyɛsɪ ʊ dee wɪya,
2 a baa, “Wɪɪsɪbee koro hʊ kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ kuwori kɪdɪgɪ aa leŋ ba marɪ
ʊ biye hafalɪɪ gbɪyala kɪdiiliye.
3 Ba aa marɪ kɪdiiliye hʊ teŋ, ʊ tɪŋ ʊ tʊŋtʊnna dɪ ba mʊ yɪrɪ nala hʊ ʊ
aa yɪra anɪɪ wɪɪ buloŋ yaa siri rɛ. Ba mʊ yɪrɪ ba, ba vɪya koyi.
4 Ɛɛ rɛ ʊ bɪl tɪŋ ʊ tʊŋtʊnna badɔmɔŋ a baa, ‘Ma mʊ basɪ tɪya nala hʊ ŋ
aa yɪra anɪɪ nɔbolli bee nɔfarɪsɪ buloŋ nɛ ŋ kpʊ a leŋ ba yaa kɪdiiliye hʊ.
Wɪɪ buloŋ yaa siri rɛ. Ɛɛwɪya ba ko hafalɪɪ gbɪyala hʊ.” ’
5 Ɛɛ rɛ nala hʊ ʊ aa yɪra bɪl vɪya mʊyɪ aŋ kɪ tʊŋ ba tʊma. Ba badɔmɔŋ
sii mʊ ba bagɪsɪ ka badɔmɔŋ mɛ sii mʊ ba kɪna lɪyallɪɪ.
6 Ka badɔmɔŋ mɛ kasɪ ʊ dɪya tʊŋtʊnna hʊ ʊ aa tɪma a ŋmaa ba weliŋ
aŋ kpʊ ba.
7 Ɛɛ rɛ kuwori hʊ na baaŋ kɪŋkaŋ a ta ʊ laalyuwolo ba mʊ kpʊ nala hʊ
aa kpʊʊ ʊ dɪya tʊŋtʊnna hʊ, aŋ nyɔgɔ ba bee buloŋ ta.
8 Ɛɛ rɛ ʊ yɪrɪ ʊ tʊŋtʊnnɪkaalɪya hʊ a bɪl basɪ tɪya ba a baa, “Hafalɪɪ
gbɪyala kɪdiiliye hʊ yaa siri rɛ, amɛ nala hʊ ŋ aa yɪra bɪ maga dɪ ba ko
gbɪyala hʊ.
9 Ma lɪɪ gɔllɪ bee hʊ tɪyaŋ buloŋ a yɪrɪ nala hʊ buloŋ ma aa sɪ na a basɪ
tɪya ba dɪ ba ko di kɪdiiliye hʊ.”

10 Ɛɛ rɛ tʊŋtʊnna hʊ lɪɪ gbɛ bee hʊ tɪyaŋ buloŋ a yɪrɪ nala hʊ buloŋ ba
aa naa doŋ, niweliye abee nɪbɔmɔ buloŋ. Ɛɛ rɛ ba buloŋ ko gyʊʊ su dɪya
hʊ tɪyaŋ ba fa aa gbɪyalɪ gbɪyala hʊ.
11 Ɛɛ rɛ kuwori hʊ gyʊʊ dɪ ʊ na nala hʊ aa ko. Ʊ gyʊwa a na baal kɪdɪgɪ
aa bɪ laalɪ hafalɪɪ gbɪyala gal.
12 Ɛɛ rɛ ʊ pɪyɛsɪ ʊ a baa, "Ŋ bagyʊwa, ɛɛ rɛ ɪ yaa ko gyʊʊ daha aŋ bɪ
laalɪ hafalɪɪ gbɪyala gal?" Baal hʊ tallɪ ʊ nyʊwa.
13 Ɛɛ rɛ kuwori hʊ basɪ tɪya ʊ tʊŋtʊnna a baa, "Ma kaŋ baal no a vʊwa
ʊ nosi abee ʊ naasɪ buloŋ a kpa ʊ yuwo ta gyee hal bilhuu hʊ tɪyaŋ dɪ ʊ
pɪŋ doŋ kɪ wii aŋ kɪ kyaŋ ʊ nyɪŋa."
14 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ teŋ aŋ baa, "Nɪgyamaa rɛ ba yɪrɪ amɛ nala baŋmana
dʊŋ nɛ ba lɪɪ."

Ba basɪ lampoo tunii wɪya
Maakɪ 12.13-17; Luka 20.20-26

15 Ɛɛ rɛ Farasiima sii lɪɪ a vʊʊlɪ gɛɛ hʊ ba aa sɪ magɪsɪ Yesu a bara kana
ʊ abee wɪpɪyɛsɪya.
16 Nyɛ rɛ ba tɪŋ ba hatɪnna badɔmɔŋ abee kuwori Hɛrɔtɪ hatɪnna
badɔmɔŋ dɪ ba mʊ Yesu lee. Ɛɛ rɛ ba ko pɪyɛsɪ Yesu a baa, "Á nɪhɪyawʊ,
á gyɪma anɪɪ ɪ kaŋ wɪtɪɪ rɛ a kɪ daga Wɪɪsɪ ŋmanɪɪ mɛ abee wɪtɪɪ. Ɪ sɪya
tuwo nala wɪbasɪya tɪyaŋ. Ɪ bee fa nɪbal buloŋ sɪɪ mɛ.
17 Á aa kyɛ dɪ á gyɪma rɛ anɪɪ dɪ ʊ yaa ŋmanɪɪ dɪ á tuŋ lampoo kɪ tɪya
Roma paalʊʊ kuworibal hʊ koo ʊ bɪ yaa ŋmanɪɪ."
18 Amɛ Yesu fa gyɪŋ ba tɪbɪɪŋbɔmɔ hʊ rɛ, ɛɛ rɛ ʊ basɪ tɪya ba a baa,
"Mamaa minaafigi tɪmma! Bee rɛ tɪŋ ma ko dɪ ma magɪsɪ ŋ?
19 Ma kpa molbinʊʊ hʊ ma aa kaŋ kɪ tuŋ lampoo hʊ tɪya dɪ ŋ na."
20 Ba kpaa kɪdɪgɪ tɪya ʊ, ɛɛ rɛ ʊ pɪyɛsɪ ba a baa, "Kɪbee nyuu abee ʊ feŋ
nɛ ba kpaa biŋ molbinʊʊ hʊ tɪyaŋ nyɛ?"
21 Ɛɛ rɛ ba baa dɪ Roma paalʊʊ kuworibal hʊ feŋ abee ʊ nyuu rɛ. Ʊ basɪ
tɪya ba a baa, "Ɛɛ kɛ, kɪŋ hʊ aa yaa Roma paalʊʊ kuworibal hʊ kɪŋ, ma
kpa tɪya ʊ. Ka kɪŋ hʊ mɛ aa yaa Wɪɪsɪ kɪŋ, ma kpa tɪya Wɪɪsɪ."
22 Yesu aa basɪ gɛɛ, ba buloŋ nyʊʊsɪ fɪyɛlɪ, ba lem-ʊ aŋ sii mʊ.

Ba pɪyɛsɪ Yesu sʊʊ tɪyaŋ mɪɪgɪ siiyi wɪya
Maakɪ 12.18-27; Luka 20.27-40

23 Haŋ Kyɛɛ hʊ tɪɪ rɛ nala badɔmɔŋ ba aa yɪrɪ Sadusiima mɛ sii ko Yesu
lee. Nala no kɛ gyɪ baa dɪ dɪ nal lɛ sʊba ʊ tɪɪna bɪl bɪ sɪ wuwo sii sʊʊ tɪyaŋ.
Ɛɛ rɛ ba ko pɪyɛsɪ Yesu a baa,
24 "Á nɪhɪyawʊ, Moosi daga anɪɪ dɪ baal lɛ kpaa haaŋ, dɪ ʊ bee haaŋ hʊ
bɪ lʊl biye ka dɪ baal hʊ sʊba, ʊ maga dɪ ʊ naabiye kpa lohaaŋ hʊ rɛ, dɪ ʊ
beel-ʊ lʊl biisi tɪya ʊ maana hʊ.
25 Nɪmmabalɪya bapɛ rɛ gyɪ we daha a yaa baala. Nyɛ rɛ ba kɪhɪyawʊ
tɪɪna kpaa haaŋ. Ʊ bee haaŋ hʊ bɪ lʊl biye, aŋka ʊ sʊba. Ʊ katɪyal mɛ
mɪɪgɪ kpa haaŋ hʊ.
26 Ɛɛ rɛ ʊ katɪyal hʊ mɛ sʊba, ka too tɪɪna hʊ mɛ kpa haaŋ hʊ. Ʊ mɛ
gɛɛ tɪɪ puu ʊ. Nɪmmabalɪya hʊ bapɛ buloŋ nɛ kpaa haaŋ hʊ, ka ʊ bee ba
kɪdɪgɪ buloŋ bɪ lʊl biye.
27 Ɛɛ hal tɪyaŋ haaŋ hʊ mɛ sii sʊba.
28 Kyɛɛ hʊ nala aa sɪ sii sʊʊ tɪyaŋ, baala no bapɛ tɪyaŋ, kɪbee rɛ sɪ tɪŋ
haaŋ hʊ? Beewɪya ba buloŋ bapɛ rɛ kpaa ʊ ko baŋ kyeme."
29 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, "Ma bɪ gyɪŋ Wɪɪsɪ teŋ, a bɪ gyɪŋ Wɪɪsɪ
dee mɛ, ɛɛ rɛ tɪŋ ma ŋmaa naaŋ mɔɔnyɛ.

30 Kyɛɛ hʋ nala aa sɪ sii sʋʋ tɪyaŋ, baala bɪl bɪ sɪ paa haana, haana mɛ bɪl
bɪ sɪ yal balama. Ba buloŋ sɪ kɪɪ gɛɛ anɪɪ malɪkasɪ aa we wɪɪsɪbee tɪyaŋ."
31 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, "Na ma pɪyɛsɪ ŋ nala aa sɪ sii sʋʋ tɪyaŋ
wɪya rɛ. Ma bɪ karɪmɪ wɪya hʋ Wɪɪsɪ aa basa tɪya ma a mʋ kɪ tile sʋʋnɪ
mɪɪgɪ sii tɪyaŋ ʋ teŋ tɪyaŋ?
32 Ʋ baa, 'Mɪyaŋ nɛ yaa Wɪɪsɪ hʋ Abɪraham abee Azɪkɪ abee Gyeekɔbɪ
buloŋ gyɪ aa tɪŋa. Wɪɪ no ʋ aa basa, ʋ daga anɪɪ Wɪɪsɪ yaa niweye Wɪɪsɪ
rɛ, ʋ bɪ yaa sʋʋnɪ Wɪɪsɪ." '
33 Nɪgyamaa hʋ aa nɪɪ gɛɛ ʋ aa daga nala, ba nyʋʋsɪ fɪyɛlɪ.

Wɪɪsɪ mɪrɪsɪ tɪyaŋ sɪfɪyaŋ wɪɪ
Maakɪ 12.28-34; Luka 10.25-28

34 Farasiima hʋ aa nɪya anɪɪ Yesu basɪ wɪya lo Sadusiima ba nyʋʋsɪ gyʋʋ
kpʋlɪya gɛɛ, ba ko yaa nyʋʋdɪgɪ a sii kpa mʋ Yesu lee.
35 Ɛɛ rɛ ba kɪdɪgɪ aa yaa Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪl kɪ lʋga dɪ ʋ magɪsɪ Yesu, a
pɪyɛsɪ ʋ wɪya
36 a baa, "Nɪhɪyawʋ, Wɪɪsɪ mɪrɪsɪ hʋ tɪyaŋ, ba kɪbee rɛ yaa ba buloŋ
tɪyaŋ sɪfɪyaŋ wɪɪ?"
37 Ɛɛ rɛ Yesu baa, "Kyo ɪ tɪɪna Wɪɪsɪ abee ɪ tɪya buloŋ, abee ɪ hakɪla
buloŋ abee ɪ wɪkanɪɪ buloŋ.
38 Wɪɪsɪ mɪrɪsɪ hʋ tɪyaŋ buloŋ wɪbal abee ba tɪyaŋ sɪfɪyaŋ wɪɪ rɛ gɛɛ.
39 Wɪlɪya tɪɪna mɛ aa yaa sɪfɪyaŋ wɪɪ rɛ nyɛ: 'Kyo ɪ dɔŋtɪɪna anɪɪ ɪ aa
kyo ɪ tɪɪ gɛɛ." '
40 Wɪɪsɪ mɪrɪsɪ hʋ Moosi fa aa saba biŋ abee wɪya hʋ buloŋ Wɪɪsɪ
tɪŋdaala hʋ aa basa, ba buloŋ lɪɪ wɪya no balɪya tɪyaŋ nɛ.

Ba pɪyɛsɪ laataal hʋ Wɪɪsɪ aa lɪya wɪya
Maakɪ 12.35-37; Luka 20.41-44

41 Farasiima hʋ ha aa laŋŋa gɛɛ, Yesu pɪyɛsɪ ba a baa,
42 "Ɛɛ rɛ ma bɪɪnɪ Krisita, laataal hʋ Wɪɪsɪ aa lɪya wɪya? Kɪbee doho nal
lɛ ʋ yaa?" Ɛɛ rɛ ba baa dɪ ʋ yaa Deviti nihii rɛ.
43 Doŋ nɛ Yesu bɪl pɪyɛsɪ ba a baa, "Dɪ ʋ rɛ yaŋ yaa Deviti nihii, bee rɛ
tɪŋ saŋa hʋ Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʋ fa aa ko gyʋʋ Deviti tɪyaŋ ʋ yɪrɪ Krisita
hʋ ʋ Tɪɪna?
44 Beewɪya Deviti fa baa:
'Ŋ Tɪɪna Wɪɪsɪ basɪ tɪya ŋ Tɪɪna a baa,
hɔŋ ŋ noduu logiŋ nɪhɔnɪɪ,
a mʋ pele saŋa hʋ ŋ aa sɪ kpa ɪ dɔmɔ we ɪ nosi tɪyaŋ.'
45 Dɪ Deviti tɪɪ rɛ yaŋ yɪrɪ Krisita hʋ ʋ Tɪɪna, ɛɛ rɛ ʋ sɪ yaa a yaa ʋ nihii."
46 Yesu aa basɪ gɛɛ, nal buloŋ bɪl bɪ wuwo laa wɪɪ basɪ. A lɪɪ haŋ kyɛɛ hʋ a
kaŋ kɪ mʋ, nal buloŋ mɛ bɪl bɪ kaŋ nyuduwo ʋ aa sɪ wuwo lɪɪ sɪŋ a pɪyɛsɪ
ʋ wɪɪ buloŋ.

23

Yesu daga nala dɪ ba pɔ ba tɪɪma weliŋ abee Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla abee Farasiima
Maakɪ 12.38-40; Luka 11.39-44, 46, 52; 20.45-47

1 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya nɪgyamaa hʋ abee ʋ hatɪnna hʋ a baa,
2 "Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla hʋ abee Farasiima hʋ, ba aa rɛ kaŋ ŋmanɪɪ dɪ ba
kɪ daga nala Wɪɪsɪ mɪrɪsɪ hʋ Moosi aa saba biŋ.
3 Ɛɛwɪya, ma maga dɪ ma kɪ tɪŋ wɪya hʋ buloŋ ba aa baa dɪ ma kɪ yaa
rɛ, amɛ ma ta kɪ kyese ba wɪyaalɪya, beewɪya ba tɪɪ bee tɪŋ wɪya hʋ ba aa
daga ma.

4 Ba aa vʊwa kyʊgɪ yoho rɛ a kpa kyʊgɪ nala, amɛ ba tɪɪ bɪ sɪ laa nyʊwa
pɛ ba tɪyaŋ mʊhʊ mɛ dɪ ba wuwo kyʊŋ kyʊgɪsɪ hʊ.
5 Ba aa yaa wɪɪ buloŋ a kɪ kyɛ dɪ nala na ba rɛ. Ba aa sabɪ Wɪɪsɪ wɪya
a we dagibiisi tɪyaŋ nɛ a kpa vʊwa ba gannɪ nosi tɪyaŋ abee ba nyupugini
tɪyaŋ, aŋ leŋ ba gannɪ nyʊʊgyʊwasa mɛ doliye doliye a te ɛɛ hʊ nɪwaasɪma
kɪna aa kɪya.
6 Dɪ ba aa rɛ yɪrɪ ba dɪ ba ko di kɪna, ba aa kyo dɪ ba hɔŋ nɪbala lɪhɔnɪya
rɛ. Dɪ ba aa rɛ ko gyʊʊ wɪɪkyʊwaldɪɪsɪ mɛ, ba aa kyo dɪ ba hɔŋ nɪbala
lɪhɔnɪya rɛ.
7 Ba aa kɪ kyɛ dɪ nala kɪ kyʊwalɪ ba rɛ abee gyɪrɪma gyamaa tɪyaŋ aŋ kɪ
yɪrɪ ba nɪhɪyasɪ.
8 Amɛ ma kɛ ta leŋ dɪ nala kaŋ ma kɪ yɪrɪ nɪhɪyasɪ, beewɪya ma buloŋ
yaa nɪmmabalɪya rɛ, aŋka ma nɪhɪyawʊ mɛ yaa nɪdɪgɪ dʊŋ.
9 Ʊ bɪl bɪ maga dɪ ma yɪrɪ nal buloŋ ma kuwo dʊnɪya no tɪyaŋ, beewɪya
ma Kuwo yaa nɪdɪgɪ dʊŋ nɛ a we wɪɪsɪbee tɪyaŋ.
10 Ma ta bɪl kaŋ nal buloŋ mɛ yɪrɪ ma sɪlaal, beewɪya ma sɪlaal yaa nɪdɪgɪ
dʊŋ nɛ, ʊ rɛ yaa Krisita, laataal hʊ Wɪɪsɪ aa lɪya.
11 Ʊ maga dɪ ma tɪyaŋ sɪlaal bɪrɪmɪ haŋbiye rɛ a tʊŋ tʊma kɪ tɪya ma
buloŋ.
12 Nal hʊ buloŋ aa kpa ʊ tɪɪ yohuŋ, Wɪɪsɪ sɪ kana ʊ hʊwɔlɪ, ka nal hʊ mɛ
aa kaŋ ʊ tɪɪ hʊwɔlɪ, Wɪɪsɪ sɪ kpa ʊ yohuŋ.

13 Mamaa Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla abee Farasiima, ɛɛdɔŋ minaafigi tɪmma!
Ma sɪ na tʊwara yʊga! Ma kaŋ wɪɪsɪbee koro hʊ dimbeenyʊwa tɔ rɛ dɪ
nala ta gyʊwa, beewɪya ma tɪɪ bee kyɛ dɪ ma gyʊʊ, aŋ pɔ dɪ nala hʊ aa
lʊga dɪ ba gyʊʊ mɛ ta gyʊwa.
14 Mamaa Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla abee Farasiima, ɛɛdɔŋ minaafigi tɪmma!
Ma sɪ na tʊwara kɪŋkaŋ. Beewɪya ma aa kaŋ lohaana kɪna kɪ fasɪ rɛ, aŋ
aa fugo kyʊwalɪ Wɪɪsɪ kɪ pɪɪsɪ. Ɛɛwɪya Wɪɪsɪ sɪ dɔgɪsɪ ma a te nal buloŋ.

15 Mamaa Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla abee Farasiima, ɛɛdɔŋ minaafigi tɪmma!
Ma sɪ na tʊwara kɪŋkaŋ. Ma aa sii duwori nɪɪ rɛ a mʊ paalʊʊ dʊŋsɪ a kɪ
basɪ Wɪɪsɪ wɪya. Dɪ nɪdɪgɪ rɛ ko laa di, ma aa leŋ ʊ marɪ bɔmɔ rɛ, a maga
dɪ ʊ tɪɪna gyʊʊ diŋ a na tʊwara kɪŋkaŋ anɪɪ ma mɛ aa sɪ na gɛɛ.
16 Mamaa nyʊlʊŋ-sɪlaala, ma sɪ na tʊwara! Ma aa baa, “Dɪ nal lɛ ŋmɪyɛsɪ
Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ, ʊ bɪ yaa ŋmɪyɛsʊʊ amɛ dɪ ʊ rɛ ko ŋmɪyɛsɪ salma kɪna
hʊ aa we Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ tɪyaŋ, ʊ yaa ŋmɪyɛsʊʊ rɛ.”
17 Ɛɛdɔŋ nyʊlʊŋbambugo! Salma kɪna hʊ aa we Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ
tɪyaŋ abee dɪya hʊ aa leŋ salma hʊ bɪ kaŋ bisiŋ Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ, kɪna no
balɪya, kɪbee rɛ yaa sɪfɪyaŋ kɪŋ?
18 Ma bɪl basa anɪɪ dɪ nal lɛ ŋmɪyɛsɪ wɪɪsʊllɪ-kɪna kogu hʊ tɪyaŋ ba aa
kpa kɪna kɪ sʊla Wɪɪsɪ, ʊ bɪ yaa ŋmɪyɛsʊʊ, amɛ dɪ ʊ rɛ ŋmɪyɛsɪ kɪŋ hʊ ba
aa kpaa dɔbɔ wɪɪsʊllɪ-kɪna kogu hʊ nyuu a sʊla Wɪɪsɪ, ʊ yaa ŋmɪyɛsʊʊ rɛ.
19 Ma yaa nyʊlɪma rɛ, kɪŋ hʊ ba aa kpaa biŋ kogu hʊ nyuu abee wɪɪsʊllɪ-
kɪna kogu hʊ aa leŋ dɪ kɪŋ hʊ bɪ kaŋ bisiŋ Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ, kɪna no balɪya
tɪyaŋ kɪbee rɛ yaa sɪfɪyaŋ kɪŋ?
20 Ɛɛwɪya, dɪ nal lɛ ŋmɪyɛsɪ wɪɪsʊllɪ-kɪna kogu hʊ, ʊ ŋmɪyɛsɪ kogu hʊ
bee kɪŋ hʊ buloŋ aa dɔbɔ ʊ a tɪyaŋ nɛ.
21 Dɪ nal lɛ bɪl ŋmɪyɛsɪ Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ, ʊ ŋmɪyɛsɪ Wɪɪsɪ dɪya hʊ
abee Wɪɪsɪ buloŋ nɛ, beewɪya Wɪɪsɪ we dɪya hʊ tɪyaŋ nɛ.
22 Dɪ nal lɛ bɪl ŋmɪyɛsɪ wɪɪsɪbee, ʊ ŋmɪyɛsɪ Wɪɪsɪ kuworikpasa hʊ abee
nal hʊ aa hɔŋ ʊ tɪyaŋ buloŋ nɛ gɛɛ.

23 Mamaa Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla abee Farasiima, ɛɛdɔŋ minaafigi tɪmma!
Ma sɪ na tʊwara kɪŋkaŋ. Paaponni hʊ buloŋ ma aa kpa we kɪdiiliye tɪyaŋ
ba sʊwala sʊma, ma aa kaŋ ba kpaa leye fi fi rɛ, a kpa lɪdɪgɪ tɪya Wɪɪsɪ.
Ma aa yaa wɪmʊlla no buloŋ nɛ aŋ vɪya dɪ ma tɪŋ sɪfɪyaŋ wɪya hʊ Moosi
fa aa biŋ tɪya ma anɪɪ ma kaŋ wɪtɪɪ wɪɪ buloŋ tɪyaŋ, a kɪ fá nala sikii, a kɪ
tɪŋ Wɪɪsɪ abee wɪtɪɪ. Ma aa kaŋ ma kɪna kpaa leye fi fi, a kpa lɪdɪgɪ tɪya
Wɪɪsɪ gɛɛ, ʊ yaa wɪwelii rɛ, amɛ ɛɛ bɪ daga dɪ ma vɪya wɪkaalɪya hʊ kɛ ta.
24 Mamaa nyʊlʊŋ sɪlaala! Ma aa kyuwori ma nɪɪ rɛ, a lɪɪ naŋkyʊwa ta,
aŋ kpa kokumo lile.

25 Mamaa Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla abee Farasiima, ɛɛdɔŋ minaafigi tɪmma!
Ma sɪ na tʊwara kɪŋkaŋ. Beewɪya ma aa sasɪ ma nɪɪnyʊwagbaŋbiisi
abee ma gbaŋsɪ hala weliŋ nɛ aŋ bee sasɪ ba tɪsɪ kɛ. Kɪdiiliye hʊ bee
kɪnyʊwalɪya hʊ buloŋ aa we nɪɪnyʊwagbaŋbiisi no bee ma kɪdigbaŋsɪ hʊ
buloŋ tɪyaŋ lɪɪ ma tɪbal hʊ ma aa kaŋ kɪ firimi nala lee rɛ.
26 Ɛɛdɔŋ nyʊlɪma! Ma bɪ gyɪma anɪɪ dɪ mamaa rɛ laa sɪya sasɪ
nɪɪnyʊwagbaŋbiisi no bee ma kɪdigbaŋsɪ no tɪsɪ ba hala mɛ sɪ kyaanɪ
weliŋ?

27 Mamaa Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla abee Farasiima, ɛɛdɔŋ minaafigi tɪmma!
Ma sɪ na tʊwara kɪŋkaŋ. Beewɪya ma kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ bilni ba aa kpaa
tʊwɔl bʊgɪ. Ba hala aa weliye rɛ, aŋka ba tɪsɪ buloŋ su abee sʊʊnɪ hogo
abee kɪpʊwanɪ iriŋ kɛ buloŋ.
28 Ɛɛ tɪɪ rɛ ma mɛ kɪɪ nala sɪya tɪyaŋ. Dɪ ba aa rɛ na ma, ba aa bɪɪnɪ nɪɪ
ma yaa nɪtɪɪma rɛ, ka ma tɪsɪ su abee wɪbɔmɔ abee minaafigi wɪya.
29 Mamaa Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla abee Farasiima, ma sɪ na tʊwara kɪŋkaŋ!
Ma yaa minaafigi tɪmma rɛ, beewɪya ma aa saa Wɪɪsɪ tɪŋdaala abee wɪtɪɪ
tɪmma bilni rɛ a marɪ ba mɛ weliŋ.
30 Ma aa baa, “Dɪ ámaa rɛ fa we doŋ saŋa hʊ tɪyaŋ á naabaala fa aa we
ba mɪɪbolo tɪyaŋ, á fa bɪ sɪ laa nyʊwa pɛ ba tɪyaŋ dɪ ba kpʊ Wɪɪsɪ tɪŋdaala
hʊ.”
31 Ma wɪbasɪya kɔnɪ daga anɪɪ ma yaa nala hʊ aa kpʊʊ Wɪɪsɪ tɪŋdaala
hʊ doho nala rɛ.
32 Wɪbɔmɔ hʊ ma naabaala aa piile, ma mɛ kaŋ teŋsi.
33 Na ba aa bɔmɔ gɛɛ anɪɪ dʊma! Ma bɪɪna anɪɪ ma sɪ wuwo fá gɛ diŋ
gyʊʊyɪ rɛ koo?
34 Ɲ basɪ kɪ tɪya ma rɛ anɪɪ, ŋ sɪ tɪŋ Wɪɪsɪ tɪŋdaala abee wɪgyʊnna abee
dɪdagɪla dɪ ba ko ma lee. Ma sɪ kpʊ badɔmɔŋ, a kaŋ badɔmɔŋ kpaasɪ mal
daagarɪɪ tɪyaŋ, a vɪɪrɪ badɔmɔŋ mɛ ma wɪɪkyʊwaldɪɪsɪ tɪyaŋ, aŋ gɔllɪ kil
badɔmɔŋ mɛ kɪ baŋ tɔnɪ tɪyaŋ a kɪ kyɛ dɪ ma kpʊ ba.
35 Ɛɛwɪya, Wɪɪsɪ sɪ dɔgɪsɪ ma akuu ba aa kpʊ nɪtɪɪma hʊ wɪya, a piili Abɛl
tɪyaŋ a mʊ pele saŋa hʊ tɪyaŋ ba aa kpʊʊ Barakiya biibaal Zakarɪya. Ba
gyɪ kpʊʊ Zakarɪya Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ abee wɪɪsʊllɪ-kɪna kogu hʊ nyuu
ba aa nyɔgɔ pʊsɪ kɪ tɪya Wɪɪsɪ paga tɪyaŋ nɛ.
36 Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, nala no ba aa kpʊwa, ba haakye buloŋ dɔbɔ
ma gyɪnaŋ nala nyuu tɪyaŋ nɛ.

37 Mamaa Gyerusalɛm nala, Wɪɪsɪ tɪŋ ʊ tɪŋdaala ma lee rɛ, ma kpʊ
badɔmɔŋ a paa bʊwa yaga badɔmɔŋ mɛ. Saŋa buloŋ nɛ ŋ fa kyo dɪ ŋ
puŋ tɔ ma buloŋ anɪɪ gyimii aa puŋ tɔ ʊ balɪya gɛɛ, ka ma bɪ laa nyʊwa.
38 Ɛɛwɪya, Wɪɪsɪ sɪ baanɪ ma bee tɪya ma dɪ ʊ pɪŋ gyikpiye.
39 Ɲ basɪ kɪ tɪya ma rɛ, ma bɪl bɪ sɪ na ŋ, see saŋa hʊ tɪyaŋ ma aa sɪ lɔllɪ
ŋ a baa, ‘Nyusʊŋtɪɪna rɛ yaa nal hʊ aa ko Wɪɪsɪ feŋ tɪyaŋ.” ’

24

Yesu basɪ Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ ŋmaaloyi wɪya
Maakɪ 13.1-2; Luka 21.5-6

1 Yesu gyɪ aa sii lɪɪ Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ tɪyaŋ a kɪ mʊ, ɛɛ rɛ ʊ hatɪnna hʊ
ko ʊ lee a basɪ tɪya ʊ a baa, "Tɪɪna, deŋ na Wɪɪkyʊwaldɪɪbal no bee dɪɪsɪ
no buloŋ aa sɪŋ doŋ aa weliye gɛɛ."
2 Ɛɛ rɛ Yesu baa, "Ma tɪɪ naa gɛɛ ba aa weliye rɛ, amɛ wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ
tɪya ma, ba sɪ maakyiye ŋmaa dɪɪsɪ no buloŋ lo. Bʊdɪgɪ mɛ gba bɪl bɪ sɪ
ka a dɔbɔ ʊ dɔŋtɪɪna tɪyaŋ."
3 Ɛɛ rɛ Yesu gyɪ mʊ hɔŋ Olivi dogimo hʊ nyuu tɪyaŋ, doŋ nɛ ʊ hatɪnna
hʊ dʊŋ sii ko ʊ lee a pɪyɛsɪ ʊ a baa, "Saŋa bee tɪyaŋ nɛ wɪya no sɪ yaa?
Bekiŋ wɪmagɪl lɛ á sɪ na a gyɪŋ saŋa hʊ tɪyaŋ ɪ aa sɪ mɪɪgɪ ko, abee saŋa
hʊ dʊnɪya aa sɪ teŋ?"
4 Doŋ nɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, "Ma gyɪŋ tɪya ma tɪɪ weliŋ dɪ nal buloŋ
ta ko mʊrɪ ma.
5 Beewɪya, nala yʊga aa sɪ ko kpa ŋ feŋ anɪɪ ba aa rɛ yaa Krisita hʊ, a
mʊrɪ nɪgyamaa.
6 Ma sɪ nɪɪ yuwo dɔmɔ lee buloŋ tɪyaŋ. Dɪ mamaa rɛ ko nɪɪ gɛɛ, ma ta
leŋ dɪ ma bembiye kɪ sii. Beewɪya wɪya no buloŋ sɪ yaa, amɛ ɛɛ bɪ daga
anɪɪ dʊnɪya tenii pele rɛ.
7 Yuwo sɪ we dʊnɪya logiŋ buloŋ tɪyaŋ. Losi mɛ sɪ gyʊʊ, ka dɪ taŋha mɛ
gyigili lɪgyamaa tɪyaŋ.
8 Wɪya no buloŋ kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ haluwokannɪ luwol aa piile kɪ wɪɪ.
9 Ɛɛ tɪyaŋ ba sɪ kasɪ ma a kpa ma we nala nosi tɪyaŋ dɪ ba dɔgɪsɪ ma aŋ
kpʊ ma. Dʊnɪya nala buloŋ sɪ kuu ŋ wɪya a haasɪ ma.
10 Haŋ saŋa hʊ tɪyaŋ nɪgyamaa sɪ kpa ba Wɪɪsɪ laadii ta. Ba sɪ kaŋ
gyamba bee dɔmɔŋ a haasɪ dɔmɔŋ.
11 Nala hʊ aa nyɪya wɪya a baa ba yaa Wɪɪsɪ tɪŋdaala rɛ, ba sɪ yʊga a ko
a mʊrɪ nɪgyamaa.
12 Wɪbɔmɔ yayɪ sɪ pʊrɪgɪ, dɪ ɛɛ leŋ nala kyori mɛ teŋ abee dɔmɔŋ.
13 Amɛ nal hʊ buloŋ aa sɪ wuwo di kenyiri a kaŋ mala a mʊ teŋ, Wɪɪsɪ
sɪ laa ʊ ta.
14 Ba sɪ laa sɪya basɪ Wɪɪsɪbee koro hʊ wɪweliye lee buloŋ tɪyaŋ dɪ dʊnɪya
nal buloŋ nɪɪ, ɛɛ hal tɪyaŋ nɛ dʊnɪya tenii sɪ pele.

Yesu basɪ kɪbɔŋlɔrɪ hʊ aa yaa sɪna wɪya
Maakɪ 13.14-23; Luka 21.20-24

15 Dɪ mamaa rɛ ko na kɪbɔŋlɔrɪ hʊ aa yaa sɪna hʊ wɪya Wɪɪsɪ gyɪ aa tɪŋ
ʊ tɪŋdaal Danɪyɛl tɪyaŋ a basɪ, dɪ ʊ sɪŋ Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ tɪyaŋ, ʊ maga
dɪ ma nala hʊ aa karɪmɪ wɪya no lʊga rɛ aŋ gyɪŋ ba memii.
16 Dɪ mamaa rɛ ko na gɛɛ, ʊ maga dɪ nala hʊ aa we Gyudɪya paalʊʊ tɪyaŋ
fá gyɪŋ dogiŋsi nyuni rɛ a faŋa.
17 Dɪ nal lɛ we salnyuu tɪyaŋ, ʊ ta bɪl baa ʊ tuu gyʊʊ dɪya a paa ʊ kɪna.
18 Dɪ nal buloŋ nɛ we ʊ baga tɪyaŋ, ʊ ta bɪl baa ʊ mɪɪgɪ mʊ dɪya a paa ʊ
gannɪ.
19 Haŋ saŋa hʊ tɪyaŋ, haluwokanna bee biifɪllɪ nɪmma sɪ na tʊwara
kɪŋkaŋ.
20 Ma kɪ sʊla Wɪɪsɪ dɪ kyɛ hʊ ma aa si fá ta ko yaa puwo saŋa koo
Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ.
21 Beewɪya Wɪɪsɪ aa mara dʊnɪya a kaŋ kɪ ko gyɪnaŋ, nal buloŋ ha bɪ naa
tʊwara no iriŋ, nal mɛ bɪl bɪ sɪ na tʊwara no iriŋ a kaŋ kɪ mʊ maakyiye
buloŋ.

22 Dı Wıısı rɛ fa bı kere kyɛyɛ hʊ wıya no aa sı yaa ta, nıdıgı mɛ fa bı
sı ka beewıya tʊwara hʊ aa sı ko sı lɔrı rɛ kıŋkaŋ. Amɛ akuu nala hʊ ʊ
aa lıya wıya, ʊ sı kere kyɛyɛ hʊ ta.
23 Saŋa no tıyaŋ dı nal buloŋ nɛ ko bası tıya ı a baa, 'Na Krisita hʊ we
daha, koo ʊ we lee kıdıgı, ta laa ʊ tıına di.'
24 Beewıya nala badɔmɔŋ sı sii nyıya wıya dı ba aa rɛ yaa Krisita hʊ,
laataal hʊ Wıısı aa lıya. Dı badɔmɔŋ mɛ sı sii fugo baa dı ba yaa Wıısı
tıŋdaala rɛ. Ba sı yaa wımagıla abee wıkperiye buloŋ a kı kyɛ dı ba mʊrı
nala hʊ Wıısı aa lıya mɛ gba.
25 Ma gyegil daha! Ŋ bası wıya no buloŋ kı tıya ma rɛ, ka dı saŋa hʊ na
pele.
26 Ɛɛwıya, dı nal buloŋ nɛ ko bası tıya ma anıı laataal hʊ Wıısı aa lıya
rɛ we pogo tıyaŋ, ma ta mʊʊ doŋ, koo dı ba aa rɛ bası tıya ma anıı ʊ rɛ
faŋa daha, ma ta laa di,
27 beewıya saŋa hʊ tıyaŋ mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye aa sı mııgı ko, ʊ sı kıı
gɛɛ rɛ anıı duwoŋ aa lıgısa, a kyaanı wıısınyuu buloŋ.
28 Lee hʊ buloŋ kıpʊwa aa pına, doŋ nɛ duuno aa kı laŋŋı."

Nihuwobiŋ Biye mııgı koyi
Maakı 13.24-27; Luka 21.25-28

29 Ɛɛ rɛ Yesu bıl bası tıya ba a baa, "Tʊwara no tenii hal tıyaŋ, ʊ bıl bı sı
pıısı ka dı wıısı bıl bı sı kı pɔsɔ, pene mɛ bıl bı sı kı pɔsɔ. Kyıŋwʊlıya sı
lıı wıısınyuu a ko tuu kı tele. Wıısınyuu kına buloŋ sı sii lıı ba liweeliye
tıyaŋ.
30 Ɛɛ tıyaŋ nɛ ma sı na mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye magıl wıısınyuu tıyaŋ.
Dı dʊnıya nala rɛ ko na magıl no ba buloŋ sı wii. Ɛɛ tıyaŋ nɛ ma yaŋ sı
na mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye, dı ŋ ko kı tuu abee gaŋdarı abee dee.
31 Ɛɛ tıyaŋ ba sı mʊʊ kabıl dı ʊ kyıyamı laa lee buloŋ, ka dı Wıısı tıŋ ʊ
malıkası dı ba mʊ lee kɛ buloŋ a kaŋ nala hʊ buloŋ ʊ aa lıya dı ba kı tıŋa
ʊ ko laŋŋı.
32 Dı ma ko na tıısı aa tɔsı, ma aa gyıma anıı yʊʊ kpaga rɛ. Ʊ maga dı
ma gʊnnı wıgyʊŋ nɛ a lıı wıı no tıyaŋ.
33 Ɛɛ tıı rɛ dı mamaa rɛ ko na wıya no buloŋ aa yaa, ma gyıma anıı
mıyaŋ nihuwobiŋ Biye koyi mɛ kɔnı kpaga rɛ.
34 Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, ma gyınaŋ nala aa we ma mııbol tıyaŋ, ma
buloŋ bı sı sʊba ka dı wıya no yaa baŋ.
35 Wıısınyuu abee taŋha buloŋ sı teŋ, amɛ wıya hʊ ŋ aa basa kɛ sı we
doŋ a kaŋ kı mʊ maakyiye buloŋ.

Nal buloŋ bı gyıŋ kyɛɛ hʊ koo saŋa hʊ Yesu aa sı mııgı ko
Maakı 13.32-37; Luka 17.26-30, 34-36

36 Nal buloŋ bı gyıŋ kyɛɛ hʊ wıya no aa sı yaa. Malıkası aa we wıısıbee
tıyaŋ mɛ gba paalı bı gyıma, see ŋ Kuwo Wıısı dʊŋ.
37 Saŋa hʊ tıyaŋ mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye aa sı mııgı ko, ʊ sı kıı gɛɛ anıı
wıya hʊ gyı aa yaa saŋa hʊ Nowa gyı aa we ʊ mııbol tıyaŋ.
38 Ka dı duwoŋ hʊ gyı na nıı a su dʊnıya buloŋ, nala gyı aa di kıdiiliye
rɛ, a kı nyʊwa sıŋ. Baala kı paa haana, haana mɛ kı yala balama, a mʊ
pele kyɛɛ hʊ Nowa gyı aa gyʊʊ nııduworiboro hʊ.
39 Ba gyı bı gyıŋ wıı hʊ buloŋ aa yaa see saŋa hʊ tıyaŋ nıı hʊ aa ko paa
ba buloŋ mʊ. Ɛɛ tıı rɛ sı yaa saŋa hʊ mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye aa sı mııgı
ko.
40 Saŋa no tıyaŋ baala balıya sı kı pala baga tıyaŋ dı Wıısı ko kpa kıdıgı
aŋ leŋ kıdıgı ta.

41 Haana balıya mɛ sı kı nɔŋ muŋ nɔŋ tıyaŋ dı Wıısı ko kpa kıdıgı aŋ leŋ kıdıgı ta.
42 Ɛɛwıya ma yaŋ gyıŋ tıya ma tıı weliŋ, beewıya ma bı gyıŋ kyɛɛ hʋ ma Tıına aa sı mııgı ko.
43 Ma tıı gyıma rɛ weliŋ anıı dı nal lɛ gyıŋ saŋa hʋ tıyaŋ gaal aa sı ko bori ʋ dıya gyʋʋ a gaa ʋ kına, ʋ sı bara doo, a hɔŋ pɔ dı gaal hʋ ta ko bori ʋ dıya a gyʋʋ gaa ʋ kına hʋ.
44 Ma mɛ yaŋ yaa siri pɔ, beewıya mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye sı mııgı ko saŋa hʋ tıyaŋ ma aa bı yıyɛla."

Tʋŋtʋnnı buloŋ maga ʋ kaŋ wıtıı rɛ
Luka 12.41-48

45 Ɛɛ rɛ á Tıına Yesu mııgı bası tıya ba a baa, "Ŋ aa kyɛ dı ma kıı tʋŋtʋnnı hʋ aa gyıŋ wıya a kı tıŋ ʋ nıhıyawʋ nyʋwa rɛ. Ʋ rɛ yaa tʋŋtʋnnı hʋ ʋ nıhıyawʋ hʋ aa sı lıı dı ʋ kı deŋ ʋ dıya, aŋ pɛ kı tıya ʋ tʋŋtʋnnı-dɔŋtıŋsı hʋ mɛ ba kıdiiliye saŋa hʋ aa maga dı ʋ tıya ba.
46 Dı tʋŋtʋnnı no rɛ yaa wıya hʋ ʋ nıhıyawʋ hʋ aa daga ʋ dı ʋ yaa, ʋ teŋ sı fıyɛlı weliŋ kyɛɛ hʋ ʋ nıhıyawʋ hʋ aa sı mııgı ko.
47 Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, ʋ nıhıyawʋ hʋ sı kpa ʋ kına buloŋ we tʋŋtʋnnı no nosi tıyaŋ dı ʋ kı deŋ.
48 Amɛ dı ʋ rɛ yaa tʋŋtʋnnıbɔŋ, ʋ aa bası tıya ʋ tıı rɛ a baa, 'Ŋ nıhıyawʋ hʋ bı sı ko lagılagı no. Ʋ sı pıısı.'
49 Ka dı ʋ yaŋ piili kı dɔgısı ʋ tʋŋtʋnnı-dɔŋtıŋsı hʋ aŋ kı di kıdiiliye hʋ yʋga yʋga, aŋ gɔllı tıŋ sınyʋwala hal a nyʋwa sıŋ bugo kı baŋ,
50 wıya no tıyaŋ nɛ ʋ sı we kı yaa dı ʋ nıhıyawʋ hʋ mııgı ko pirigi ʋ tıyaŋ dı ʋ bı yıyɛla.
51 Ʋ sı dɔgısı ʋ weliŋ aŋ leŋ dı ʋ mɛ na tʋwara hʋ nala aa fugo baa ba aa tıŋ Wıısı aa naa. Haŋ tʋwara hʋ tıyaŋ nɛ ba sı we a kı wii aŋ kı kyaŋ ba nyıŋa."

25

Yesu maga hatoliye fi badɔmɔŋ namaga

1 Ɛɛ rɛ Yesu bıl maga namaga a baa, "Kyɛɛ hʋ wıya no buloŋ aa sı yaa, wıısıbee koro hʋ sı kıı gɛɛ anıı hatoliye fi aa sii tebine kıdıgı a paa ba fıŋtıŋsı a mʋ dı ba kyeŋ hafalıı bala.
2 Hatoliye no tıyaŋ, bɔnɔŋ gyı yaa bambugo rɛ, ka bɔnɔŋ mɛ gyı yaa wıgyʋnna.
3 Bambugo hʋ gyı bı lɔgɔ nʋʋ kolo, dı ba fıŋtıŋsı hʋ rɛ ko dısı dı ba fa kpa we.
4 Ka wıgyʋnna hʋ kɛ gyı lɔgɔ nʋʋ we bumbuŋiye tıyaŋ a kolo.
5 Hafalıı hʋ bala hʋ gyı pıısa rɛ weliŋ, ɛɛ rɛ hatoliye hʋ buloŋ mɛ gyı hɔŋ dıyɛgı dıyɛgı lɔlɔ aŋ kpa doo pıŋ.
6 Ʋ tekere vıʋ̃ʋ̃, nal kıdıgı heeli a baa, "Hafalıı bala hʋ rɛ aa ko! Ma ko lıı mʋ kyeme ʋ."
7 Ɛɛ rɛ hatoliye hʋ buloŋ sii a kaŋ ba fıŋtıŋsı ŋması turo ta ba gyıŋ.
8 Doŋ nɛ bambugo hʋ bası tıya wıgyʋnna hʋ a baa, "Á fıŋtıŋsı hʋ aa kyɛ dı ba dısı rɛ, ma tıya ma nʋʋ hʋ mʋhʋ mʋhʋ."
9 Ɛɛ rɛ wıgyʋnna hʋ bası tıya ba a baa, "Aayı, nʋʋ hʋ bı sı pele á beel-ma buloŋ. Ma mʋ kyɛ yɔbɔ ma tıı nʋʋ."
10 Ɛɛ rɛ ba sii kpa mʋ dı ba yɔbɔ nʋʋ hʋ. Ba aa mʋʋ tıyaŋ nɛ, ka hafalıı bala hʋ mɛ ko. Hatoliye hʋ bɔnɔŋ gyı aa yaa siri hɔŋ hʋ sii tıŋa ʋ hal gyʋʋ hafalıı gbıyala hʋ lee, ka ba kaŋ dimbee hʋ tɔ.

11 Ʊ hal tıyaŋ nɛ hatoliye hʊ aa mʊʊ dı ba yɔbɔ nʊʊ hʊ mʊ kpa ko a
ŋmaa dimbeenyʊwa aŋ baa, ‘Á nıhıyawʊ, á aa sʊla ı, ha kaŋ suri tıya ma
dı á gyʊʊ.” ’
12 Ɛɛ rɛ ʊ baa, “Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, ŋ bı gyıŋ ma.”
13 Yesu aa maga namaga no ko teŋ ʊ baa, “Ma yaŋ gyıŋ tıya ma tıı weliŋ
beewıya ma bı gyıŋ kyɛɛ hʊ koo saŋa hʊ mıyaŋ nihuwobiŋ Biye aa sı
mııgı ko.”

Yesu maga tʊŋtʊnna boto namaga
Luka 19.11-27

14 Ɛɛ rɛ Yesu bıl kaŋ namaga a daga wıısıbee koro hʊ wıya a baa, “Saŋa
no tıyaŋ wıısıbee koro hʊ sı kıı gɛɛ anıı baal kıdıgı aa sii dı ʊ vala ŋmanıı.
Ɛɛ rɛ ʊ yırı ʊ tʊŋtʊnna a kpa ʊ kına we ba nosi tıyaŋ dı ba kı deŋ.
15 Ʊ gyı kaŋ kına hʊ kpaa ba a maga gɛɛ hʊ nal buloŋ aa sı wuwo kı deŋ
nɛ. Ʊ gyı kpaa molbiye tusi bɔnɔŋ nɛ a tıya kıdıgı dı ʊ kı deŋ, a kpa tusi
bʊlıya tıya kıdıgı mɛ, aŋ kpa tusi mɛ tıya kıdıgı hʊ mɛ. Ɛɛ rɛ ka ʊ kpa mʊ
ŋmanıı hʊ.
16 Tʊŋtʊnnı hʊ aa laa molbiye tusi bɔnɔŋ hʊ kaŋ mʊ a tʊŋ tʊma a bıl na
tusi bʊnɔŋ tɔnɔ pɛ.
17 Tʊŋtʊnnı hʊ mɛ aa laa molbiye tusi balıya hʊ, ʊ mɛ kaŋ ʊ kına kı
bırımı, a mɛ na molbiye tusi bʊlıya tɔnɔ a pɛ.
18 Amɛ tʊŋtʊnnı hʊ aa laa tusi hʊ, ʊ kɛ kaŋ ʊ kına mʊ hul bʊwa a kpa
hogo.
19 Ʊ gyı pıısa rɛ weliŋ ka ba nıhıyawʊ hʊ gyı na ko a yırı ba dı ʊ na ba
kıdıgı buloŋ aa kpaa ʊ molbiye yaa gɛɛ.
20 Tʊŋtʊnnı hʊ aa laa tusi bʊnɔŋ hʊ kaŋ ʊ kına ko gyʊʊ a bası tıya ʊ
nıhıyawʊ a baa, ‘Molbiye tusi bʊnɔŋ nɛ ı tıya ŋ, ŋ mɛ naa tusi bʊnɔŋ nɛ
a pɛ.’
21 Doŋ nɛ ʊ nıhıyawʊ hʊ bası tıya ʊ a baa, ‘Gyaaŋbiye, ı yaa tʊŋtʊnnıtıı
rɛ. Ɪ kɔnı daga nıı ı yaa wıtıı tıına rɛ. Ɛɛwıya ı aa wuwo deŋ kıbiye nyuu
weliŋ nyɛ ŋ sı leŋ dı ı kı deŋ kıgyamaa. Ɲ teŋ fıyɛla rɛ weliŋ abee wıı hʊ
ı aa yaa. Ɛɛwıya ŋ aa kyɛ dı ı mɛ teŋ fıyɛlı rɛ a beel ŋ.’
22 Ɛɛ rɛ tʊŋtʊnnı hʊ mɛ aa laa molbiye tusi bʊlıya hʊ mɛ kaŋ ʊ kına ko
gyʊʊ a bası tıya ʊ nıhıyawʊ hʊ a baa, ‘Ɲ nıhıyawʊ, ı aa tıya ŋ molbiye
tusi bʊlıya hʊ, na, ŋ mɛ naa tusi bʊlıya rɛ a pɛ.’
23 Doŋ nɛ ʊ bası tıya ʊ mɛ a baa, ‘Gyaaŋbiye, ı yaa tʊŋtʊnnıtıı rɛ. Ɪ kɔnı
daga nıı ı yaa wıtıı tıına rɛ. Ɪ aa wuwo deŋ kıbiye nyuu weliŋ nyɛ ŋ sı leŋ
dı ı kı deŋ kıgyamaa. Ɲ teŋ fıyɛla rɛ weliŋ abee wıı hʊ ı aa yaa. Ɛɛwıya
ŋ aa kyɛ dı ı teŋ mɛ fıyɛlı rɛ a beel-ŋ.’
24 Nyɛ rɛ tʊŋtʊnnı hʊ ʊ aa kpaa molbiye tusi hʊ tıya mɛ ko gyʊʊ a baa,
‘Ɲ nıhıyawʊ, ŋ gyıma anıı ı kaŋ tıbal lɛ weliŋ, ı aa kı kʊŋ kına ı aa bı
doho rɛ.
25 Ɛɛ rɛ tıŋ kambıŋ kana ŋ, ŋ hul bʊwa a kpa molbiye hʊ a hogo. Na ı
molbiye. Laa ı kına.’
26 Ɛɛ rɛ ʊ nıhıyawʊ hʊ bası tıya ʊ a baa, ‘Ɪ yaa tʊŋtʊnnıbɔŋ nɛ a kaŋ
teŋwıı mɛ. Ɪ aa gyıma anıı ŋ aa kı kʊŋ kına ŋ aa bı doho,
27 ʊ fa maga dı ı kpa ŋ molbiye hʊ mʊ biŋ lee hʊ tıyaŋ ba aa biŋ molbiye
rɛ. Ɲ fa aa mııgı ko nyɛ, ŋ fa sı laa molbiye hʊ abee ŋ tɔnɔ buloŋ.
28 Ma kaŋ molbiye hʊ laa ʊ lee, a kpa tıya nal hʊ aa kaŋ molbiye tusi fi
hʊ.
29 Nal hʊ aa kaŋ kına yʊga, Wıısı sı marı tıya ʊ pɛ, amɛ nal hʊ aa bı
kaŋ kına yʊga, mʊhʊ hʊ mɛ ʊ aa kana, Wıısı sı kaŋ laa ʊ lee.

30 Ma kaŋ tʋŋtʋnnɪ tɔɔ no lɪɪ yuwo ta dɪ ʋ we bilhuu tɪyaŋ. Doŋ tɪyaŋ
nɛ nala hʋ aa vɪya Wɪɪsɪ sɪ we a kɪ wii aŋ kɪ kyaŋ ba nyɪŋa.” ’

Dʋnɪya buloŋ sarɪya kyɛdiilii

31 Saŋa hʋ mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye aa sɪ mɪɪgɪ ko abee gaŋdarɪ, ŋ bee
malɪkasɪ buloŋ nɛ sɪ ko. Ɛɛ tɪyaŋ nɛ ŋ sɪ hɔŋ ŋ gaŋdaa-kuworikpasa
tɪyaŋ.
32 Aŋka dɪ dʋnɪya nala buloŋ ko laŋŋɪ ŋ sɪya tɪyaŋ. Ŋ sɪ kaŋ ba porigi
leye balɪya anɪɪ pedaal aa kaŋ ʋ piyese porigi bʋʋna tɪyaŋ gɛɛ.
33 Ŋ sɪ leŋ dɪ tɪpʋlʋŋ tɪmma hʋ sɪŋ ŋ noduu, ka dɪ nɪbɔmɔ hʋ mɛ sɪŋ ŋ
nogɔbɔ.
34 Doŋ tɪyaŋ nɛ ŋ sɪ basɪ tɪya nala hʋ aa sɪŋ ŋ noduu a baa, “Ma ko, ma
nala hʋ ŋ Kuwo Wɪɪsɪ aa yaa wɪwelii tɪya. Ma ko di wɪɪsɪ koro hʋ ʋ aa
mara biŋ ma a lɪɪ dʋnɪya piili tɪyaŋ buloŋ.
35 Beewɪya, losi gyɪ aa kana ŋ nɛ, ma yaa kɪdiiliye tɪya ŋ, nɪɪnyʋwasɪ
gyɪ kana ŋ ma yaa nɪɪ tɪya ŋ, ŋ nyʋwa. Ŋ gyɪ yaa nɪhʋwal lɛ, ma kana ŋ
weliŋ.
36 Ŋ gyɪ kaŋ teŋbil lɛ, ma kpa gal laalɪ ŋ. Ŋ gyɪ aa wɪɪlɪ lɛ, ma deŋ ŋ lee
weliŋ. Ba gyɪ kana ŋ tɔ dɪyaŋ nɛ, ma ko na ŋ.”
37 Doŋ tɪyaŋ nɛ tɪpʋlʋŋ tɪmma hʋ sɪ pɪyɛsɪ ʋ a baa, “Á Tɪɪna, kyɛbee rɛ
á naa ɪ dɪ losi kana ɪ, á tɪya ɪ kɪdiiliye? Kyɛbee rɛ nɪɪnyʋwasɪ kana ɪ, á
yaa nɪɪ tɪya ɪ?
38 Kyɛbee rɛ á naa ɪ dɪ ɪ yaa nɪhʋwal, á kana ɪ weliŋ, koo kyɛbee rɛ á
naa ɪ dɪ ɪ kaŋ teŋbil á kpa gal laalɪ ɪ?
39 Kyɛbee rɛ á naa ɪ dɪ ɪ aa wɪɪlɪ, koo dɪ ba kana ɪ tɔ dɪyaŋ, á ko na ɪ?”
40 Doŋ nɛ ŋ sɪ basɪ tɪya ba a baa, “Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, saŋa hʋ
buloŋ ma aa yaa wɪwelii a tɪya ŋ naabalɪya no tɪyaŋ nɪbiye, mɪyaŋ nɛ ma
yaa tɪya gɛɛ.”
41 Doŋ tɪyaŋ nɛ ŋ sɪ basɪ tɪya nala hʋ aa sɪŋ ŋ nogɔbɔ a baa, “Ma fasɪ lɪɪ
ŋ sɪya tɪyaŋ! Wɪɪsɪ vɪya ma wɪya rɛ. Ma mʋ gyʋʋ diŋ hʋ aa bɪ sɪ maakyiye
dɪsɪ, diŋ hʋ Wɪɪsɪ aa wee biŋ Sɪtaanɪ bee ʋ noŋ nala.
42 Beewɪya saŋa hʋ tɪyaŋ losi gyɪ aa kana ŋ, ma bɪ yaa kɪdiiliye tɪya ŋ,
nɪɪnyʋwasɪ gyɪ kana ŋ nɛ ma bɪ yaa nɪɪ tɪya ŋ.
43 Ŋ gyɪ yaa nɪhʋwal lɛ ma bɪ kana ŋ weliŋ. Ŋ gyɪ kaŋ teŋbil lɛ, ma bɪ
kpaa gal laalɪ ŋ. Ŋ gyɪ aa wɪɪlɪ rɛ ma bɪ deŋ ŋ, ba gyɪ kana ŋ tɔ dɪyaŋ mɛ,
ma bɪ ko na ŋ.”
44 Doŋ nɛ ba sɪ pɪyɛsɪ ŋ a baa, “Á Tɪɪna, kyɛbee rɛ losi kana ɪ, koo
nɪɪnyʋwasɪ kana ɪ, koo ɪ gyɪ yaa nɪhʋwal koo, ɪ gyɪ kaŋ teŋbil koo, ɪ gyɪ
kɪ wɪɪlɪ koo, ba kana ɪ tɔ dɪyaŋ aŋ ka á bɪ kyiyeli ɪ?”
45 Ŋ yaŋ sɪ baa, “Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, saŋa hʋ buloŋ ma aa vɪya
dɪ ma kyiyeli nala no tɪyaŋ nɪbiye, mɪyaŋ nɛ ma vɪya kyiyelii gɛɛ.
46 Wɪɪsɪ sɪ leŋ dɪ nala no mʋ gyʋʋ lee hʋ ba aa sɪ na tʋwara a kaŋ kɪ mʋ
deŋdeŋ, aŋka dɪ tɪpʋlʋŋ tɪmma hʋ mɛ kaŋ mɪɪbol hʋ aa bɪ tenii.”

26

Ba vʋʋla dɪ ba kpʋ Yesu
Maakɪ 14.1-2; Luka 22.1-2; Gyɔɔŋ 11.45-53

1 Yesu aa daga nala hʋ wɪya no buloŋ ko teŋ, ʋ basɪ tɪya ʋ hatɪnna hʋ a
baa,

2 “Ma tıı gyıma anıı kyɛyɛ balıya rɛ kaa ka dı Dıısı-parı-banıı Kyɛbal
hʊ pele. Saŋa no tıyaŋ nɛ ba sı kaŋ mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye a kpa ŋ tıya ŋ
dɔmɔ dı ba kpaası ŋ mal daagarıı tıyaŋ.”
3 Gyuuma wııkyʊwal sılaala nıhıyası abee Gyuuma bee nıhıyası, gyı ko
laŋŋı Kayifası dıya tıyaŋ nɛ. Saŋa no tıyaŋ dı Kayifası rɛ yaa Gyuuma
wııkyʊwal sılaala hʊ nıhıyawʊ.
4 Doŋ tıyaŋ nɛ ba vʊʊlı gɛɛ hʊ ba aa sı yaa a lʊwɔlı kaŋ Yesu kpʊ.
5 Ba baa dı ʊ bı maga ba kana ʊ kyɛbal hʊ kyɛɛ, beewıya dı ba aa rɛ yaa
gɛɛ, gyamaa hʊ sı laa taawɛɛ.

Ba kpaa tʊranıı tısı Yesu Bɛɛtani tıyaŋ
Maakı 14.3-9; Gyɔɔŋ 12.1-8

6 Ɛɛ hal lɛ Yesu gyı sii kpa mʊ Bɛɛtani, a mʊ gyʊʊ gbegi-werisi kıdıgı ba
aa yırı Siimɔŋ dıya.
7 Doŋ tıyaŋ nɛ Yesu gyı hɔŋ kı di kına, haaŋ kıdıgı ko gyʊʊ a kaŋ
pʊrʊŋtʊwa abee tʊranıı ko bısı we Yesu nyuu tıyaŋ. Tʊranıı hʊ yalıı
gyı hayɛ rɛ weliŋ.
8 Ʊ hatınna hʊ aa naa gɛɛ, ba baaŋ sii. Ba gʊrımı wıya kı pıyɛsı dɔmɔŋ
a baa, “Bee rɛ tıŋ haaŋ no kaŋ tʊranıı no kyogi ta nyɛ?
9 Deŋ naa, dı ba aa rɛ fa kpaa tʊranıı no yallı na ba aa na mogyamaa rɛ
dı ba fa kyiyeli nyaaba.”
10 Amɛ Yesu fa gyıŋ wıı hʊ ba aa bası rɛ. Ɛɛ rɛ ʊ pıyɛsı ba a baa, “Bee
rɛ tıŋ ma kı dɔŋ haaŋ no nyɛ? Wıwelii rɛ ʊ yaa tıya ŋ gɛɛ.
11 Ma bee nyaaba sı we doŋ saŋa buloŋ, amɛ ŋ beel-ma bı sı we doŋ a
kı mʊ deŋdeŋ.
12 Ʊ aa bısı tʊranıı no we ŋ tıyaŋ nyɛ daga anıı ŋ teŋbii rɛ ʊ marı gɛɛ a
pɔ kyɛɛ hʊ ba aa sı hogo ŋ.
13 Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, dʊnıya logiŋ kɛ buloŋ ba aa sı mʊ a bası
Wıısı wıweliye hʊ, ba sı bası wıı no haaŋ no mɛ aa yaa a liisi ʊ wıya.”

Gyudası laa nyʊwa dı ʊ kpa Yesu yallı
Maakı 14.10-11; Luka 22.3-6

14 Ɛɛ rɛ Yesu hatınna fi abee balıya hʊ tıyaŋ kıdıgı ba aa yırı Gyudası
Isıkarɔtı sii mʊ Gyuuma wııkyʊwal sılaala nıhıyası lee, a pıyɛsı ba a baa,
15 “Dı mıyaŋ nɛ kyɛɛ ŋmanıı tıya ma dı ma kaŋ Yesu, bekiŋ nɛ ma sı
tıya ŋ?” Ɛɛ rɛ ba dıısı molbinʊʊ mɔlıya abee fi a kpa tıya ʊ.
16 A lıı haŋ saŋa hʊ tıyaŋ nɛ Gyudası piili kı kyɛ ŋmanıı hʊ ʊ aa sı tıŋa
a kpa Yesu we ba nosi tıyaŋ.

Yesu bee ʊ hatınna hʊ dii Dıısı-parı-banıı Kyɛbal hʊ kıdiiliye
Maakı 14.12-21; Luka 22.7-13, 21-23; Gyɔɔŋ 13.21-30

17 Dıısı-Parı-banıı kyɛbal hʊ tıyaŋ ba aa kyaŋ paanʊʊ hʊ ba aa bı wee
sıbʊl hʊ, ʊ kyɛbuŋbuŋ kyɛɛ Yesu hatınna hʊ ko pıyɛsı ʊ a baa, “Lee rɛ ı
kı kyɛ dı á mʊ yaa Dıısı-parı-banıı Kyɛbal hʊ kıdiiliye dı ı ko di?”
18 Ɛɛ rɛ Yesu daga ba baal kıdıgı lee tɔbal hʊ tıyaŋ a baa, “Ma mʊ bası
tıya ʊ dı ma nıhıyawʊ baa dı ʊ saŋa pele rɛ. Ɛɛwıya ʊ aa kyɛ dı ʊ bee ʊ
hatınna hʊ ko di Dıısı-parı-banıı Kyɛbal hʊ kıdiiliye rɛ ʊ dıya tıyaŋ.”
19 Nyɛ rɛ Yesu hatınna hʊ mʊ a yaa gɛɛ Yesu aa daga ba, a marı Dıısı-
parı-banıı Kyɛbal hʊ kıdiiliye.
20 Dıdaana aa ko pele Yesu bee ʊ hatınna fi abee balıya hʊ ko gyʊʊ hɔŋ
a kı di kıdiiliye hʊ.
21 Ba aa di kına hʊ tıyaŋ nɛ Yesu bası tıya ba a baa, “Wıtıı rɛ ŋ bası kı
tıya ma, ma kıdıgı rɛ sı kpa ŋ yallı.”

22 Ɛɛ rɛ ʋ hatınna hʋ tısı kyogi. Ba piili kı pıyɛsı ʋ, kıŋ kıŋ. Kıdıgı aa
pıyɛsı, “Ŋ Tıına, mıyaŋ nɛ?
23 Yesu bası tıya ba a baa, ŋ bee nal hʋ aa kyala kaŋ paanʋʋ tuu yuu
gbaha hʋ tıyaŋ nɛ sı kpa ŋ yallı.
24 Mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye sı sʋba anıı ba aa saba ŋ wıya gɛɛ. Amɛ nal
hʋ aa sı kpa mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye yallı, ʋ sı na tʋwara yʋga. Ba fa aa bı
ʋ lʋla ʋ rɛ kpıya.”
25 Doŋ nɛ Gyudası minaafigi tıına hʋ aa sı kpa Yesu yallı pıyɛsı ʋ a baa,
“Ŋ nıhıyawʋ, mıyaŋ nɛ ı kı daga?” Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ʋ a baa, “Waa, ı
rɛ.”
26 Ba aa hɔnɔ kı di kına hʋ tıyaŋ nɛ Yesu kpa paanʋʋ a kyʋwalı Wıısı
aŋgyʋwasʋ aŋ kaŋ lɔgɔ lɔgɔ a kpa tıya ʋ hatınna hʋ aŋ baa, “Ma laa kyaŋ.
Ŋ teŋbii rɛ nyɛ.”
27 Ɛɛ rɛ ʋ bıl kpa nıınyʋwagbaŋbiye mɛ, a kyʋwalı Wıısı aŋgyʋwasʋ aŋ
kpa tıya ba aŋ baa, “Ma buloŋ nyʋwa nıınyʋwagbaŋbiye no tıya kına,
28 beewıya ŋ kyal lɛ gɛɛ. Kyal no rɛ Wıısı kpa we nyʋwa hʋ tıya ma. Ŋ
kyal sı gyaası nıgyamaa wıya, dı Wıısı kpa ba wıbɔmɔ kyɛ ba.
29 Ŋ bası kı tıya ma rɛ, ŋ bıl bı sı maakyiye nyʋwa sıŋ no, see kyɛɛ hʋ
ŋ beel-ma aa sı nyʋwa sıfalıı ŋ Kuwo koro hʋ tıyaŋ.”
30 Ɛɛ rɛ ba yıı wııkyʋwalyııl aŋ sii lıı a mʋ gyıŋ Olivi dogimo hʋ.

Yesu baa dı Piita sı tʋwa baa ʋ bı gyıma ʋ
Maakı 14.27-41; Luka 22.31-34; Gyɔɔŋ 13.36-38

31 Doŋ tıyaŋ Yesu bası tıya ba a baa, “Tebine no tıı ma buloŋ sı fá pısa
aŋ vıya ŋ ta akuu wıı hʋ aa sı puu ŋ wıya. Beewıya ba sabı Wıısı teŋ
tıyaŋ nɛ a baa, Wıısı baa, ‘Ŋ sı kpʋ pedaal hʋ aŋ ka dı piyese hʋ fá pısa.” ’
32 Amɛ ŋ sı sii sʋʋ tıyaŋ. Dı mıyaŋ nɛ ko sii, ŋ sı laa sıya a mʋ Galili ma
tıyaŋ.
33 Ɛɛ rɛ Piita bası tıya Yesu a baa, “Dı ba buloŋ sı kuu wıı hʋ aa sı puu
ı wıya fá vıya ı ta mɛ, amɛ ŋ kɛ bı sı mııgı ı hal maakyiye kıdıgı buloŋ.”
34 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ʋ a baa, “Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ı, gyınaŋ tebine
no tıı ı Piita sı tʋwa naaŋsıınyʋwa bʋto a baa ı bı gyıma ŋ, ka dı gyibal
na wii.”
35 Ɛɛ rɛ Piita bası tıya ʋ a baa, “Haalı dı ŋ beel-ı sı paalı sʋba mɛ, ka ŋ
bı sı maakyiye baa ŋ bı gyıma ı.” Nıkaalıya hʋ buloŋ mɛ bası gɛɛ tıı.

Yesu kyʋwalı Wıısı Gɛsamani tıyaŋ
Maakı 14.32-42; Luka 22.39-46

36 Ɛɛ rɛ Yesu bee ʋ hatınna hʋ sii mʋ gyʋʋ lee kıdıgı ba aa yırı Gesamani.
Doŋ nɛ Yesu bası tıya ba a baa, “Ma hɔŋ daha ka dı ŋ yıya mʋ kyʋwalı
Wıısı aŋ ko.”
37 Ɛɛ rɛ ka ʋ kaŋ Piita abee Zebedi biisi hʋ balıya ba mʋ. Ʋ tıya gyı kyogo
rɛ kıŋkaŋ, ka ʋ hakıla buloŋ gyarı.
38 Nyɛ rɛ ʋ bası tıya ba a baa, “Ŋ tıya buloŋ nɛ kyogo ŋ bembii kı kyɛ dı
ʋ bori. Ma hɔŋ daha kı gyegili ŋ?”
39 Ba hɔŋ ka ʋ fası mʋ sıya mʋhʋ a tuu pıŋ kyige taŋha a sʋla Wıısı a
baa “Ŋ kuwo, dı ŋmanıı we doŋ maga dı tʋwara no parı ŋ baŋ, leŋ dı ɛɛ
yaa. Amɛ ŋ tıı kyɛrı tıyaŋ daa, ı kyɛrı tıyaŋ nɛ.”
40 Ʋ kyʋwalı Wıısı hʋ teŋ aŋ sii ko ʋ hatınna hʋ boto lee dı ba pıŋ doo.
Ɛɛ rɛ ʋ pıyɛsı Piita a baa, “Ma aa pıŋ doo rɛ? Ɛɛ kɛ ma bı sı wuwo bara
doo a kyʋwalı Wıısı hawadıgı mɛ aŋ kı gyegili ŋ?
41 Ma kı bara doo a kı sʋla Wıısı aŋ kı pɔ dı Sıtaanı ta wuwo mʋrı ma.
Ma tıısı tıyaŋ ma kyo dı ma tıŋa ŋ nyʋwa rɛ, amɛ ma tıı bı kaŋ ɛɛ dee.”

42 Ʊ bıl mʊ a kyʊwalı Wıısı lıya tıına a bıl baa, “Ŋ kuwo, dı ŋmanıı
buloŋ tuwo a maga dı tʊwara no parı ŋ baŋ, leŋ dı ı kyɛrı yaa.”
43 Ʊ gyı bıl mııgı ko dı ʊ naa ba bıl pıŋ doo, beewıya doo gyı kaŋ ba rɛ
weliŋ.
44 Nyɛ rɛ Yesu leŋ ba aŋ bıl mʊ kyʊwalı Wıısı bʊto tıına, a bıl kyʊwalı
gɛɛ tıı.
45 Ɛɛ rɛ ʊ bıl mııgı ko ʊ hatınna hʊ lee a pıyɛsı ba a baa, “Ma ha pıŋ kı
pıŋ doo rɛ? Ma deŋ na, saŋa hʊ ba aa sı kaŋ mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye a mʊ
tıya wıbɔŋyaala pele rɛ.
46 Ma sii dı á mʊ. Na nal hʊ aa kpaa ŋ yallı rɛ aa ko.”

Ba kaŋ Yesu
Maakı 14.43-50; Luka 22.47-53; Gyɔɔŋ 18.3-12

47 Yesu ha gyı aa bası wıya hʊ tıyaŋ nɛ dı ʊ hatınna fi abee balıya
hʊ kıdıgı ba aa yırı Gyudası rɛ mʊ kı ko gɛɛ, nıgyamaa paa tıŋa ʊ
hal, badɔmɔŋ kolo takoobiye abee daŋgulo. Gyuuma wııkyʊwal sılaala
nıhıyası abee ba bee nıhıyası rɛ gyı tıŋ ba.
48 Minaafigi tıına hʊ gyı tıya nala hʊ magıl lɛ a baa, “Nal hʊ ŋ aa sı mʊ
guwori, ʊ rɛ gɛɛ. Ma kana ʊ.”
49 Ɛɛ rɛ Gyudası vala degini Yesu a mʊ pele ʊ aŋ baa, “Ŋ nıhıyawʊ, ŋ aa
kyʊwalı ı, aŋ guwori ʊ.”
50 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ʊ a baa, “Ŋ bagyʊwa, kı yaa wıı hʊ ı aa ko dı ı
yaa.” Nyɛ rɛ ba mʊ pele Yesu a gurigi ʊ.
51 Doŋ tıyaŋ nɛ Yesu hatınna hʊ kıdıgı lıı ʊ takoobii a ŋmaŋ baal kıdıgı
dıgıŋ kyɔl. Baal no fa yaa Gyuuma wııkyʊwal sılaala nıhıyawʊ dıya
tʊŋtʊnnı rɛ.
52 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ʊ a baa, “Mııgı kpa ı takoobii hʊ we ʊ tʊʊl tıyaŋ.
Nal hʊ buloŋ aa kyuri takoobii kyɔgɔ nal, takoobii rɛ ba sı kpa kpʊ ʊ tıına
mɛ.
53 Ɪ bı gyıma anıı ŋ fa sı wuwo yırı ŋ Kuwo dı ʊ pɛ ŋ tıyaŋ? Dı mıyaŋ
nɛ fa yırı ʊ, lagılagı no buloŋ ʊ fa sı ta ʊ malıkası tusi tusi dı ba ko pɛ ŋ
tıyaŋ.
54 Amɛ dı ʊ rɛ fa yaa gɛɛ, ɛɛ rɛ wıya hʊ ba fa aa saba Wıısı teŋ tıyaŋ sı
yaa a ko yaa wıtıı, beewıya ba saba Wıısı teŋ tıyaŋ nɛ anıı wıya no maga
ba yaa nyɛ rɛ.”
55 Ɛɛ rɛ Yesu pıyɛsı nıgyamaa hʊ a baa, “Ŋ yaa biibɔŋ nɛ, ma paa
takoobiye abee daŋgulo a kı ko dı ma kana ŋ? Ka kyɛɛ buloŋ nɛ ŋ beel-ma
aa hɔŋ Wııkyʊwaldııbal hʊ tıyaŋ ŋ kı daga ma wıya, aŋka ma bı lʊga dı
ma kana ŋ doŋ.
56 Amɛ wıya no buloŋ yaa dı wıya hʊ Wıısı aa leŋ ʊ tıŋdaala bası biŋ
ko yaa wıtıı rɛ.” Doŋ nɛ Yesu hatınna hʊ buloŋ vıya ʊ ta aŋ fá nyʊgısı.

Ba kaŋ Yesu mʊ bee hıyarı sıya
Maakı 14.53-65; Luka 22.54-55, 63-71; Gyɔɔŋ 18.13-14, 19-24

57 Ɛɛ rɛ nala hʊ aa kaŋ Yesu kana ʊ mʊ wııkyʊwal sılaala nıhıyawʊ
Kayifası dıya. Dı Wıısı Teŋ dıdagıla abee ba bee nıhıyası buloŋ laŋŋa
doŋ.
58 Ka Piita mɛ daası kı tıŋ ba hal a tıŋa gyʊʊ Gyuuma wııkyʊwal sılaala
nıhıyawʊ hʊ gyaŋwuwo. Ʊ aa gyʊʊ gyaŋwuwo hʊ, ʊ mʊʊ hɔŋ nala hʊ aa
pɔ gyaŋwuwo hʊ lee dı ʊ na wıı hʊ ba aa sı yaa Yesu.
59 Ɛɛ rɛ Gyuuma wııkyʊwal sılaala nıhıyası abee nala hʊ buloŋ aa laŋŋı
kı vʊʊlı wıya, kı kyɛ dı ba nyıya wıya a tıya Yesu dı ba kpʊ ʊ.

60 Amɛ ba gyı bı naa wıı buloŋ ba aa sı nyıya tıya ʊ. Haalı nala yʊga
gyı ko nyıya wıya tıya ʊ, amɛ ba bı naa wıı buloŋ ʊ aa yaa kyogi a maga
dı ba kpʊ ʊ.
61 Ɛɛ rɛ baala balıya ko lıı a baa, “Baal no baa dı ʊ sı wuwo ŋmaa
Wııkyʊwaldııbal hʊ lo aŋ mııgı saa ʊ kyɛyɛ boto paga tıyaŋ.”
62 Ɛɛ rɛ Gyuuma wııkyʊwal sılaala nıhıyawʊ hʊ sii sıŋ a pıyɛsı ʊ a baa,
“Wıgyamaa no buloŋ ba tıı aa baa ı yaa, ɛɛ kɛ ı kɛ tıı bı kaŋ wıı ı aa sı
bası?”
63 Ka Yesu tallı ʊ nyʊwa. Ɛɛ rɛ Gyuuma wııkyʊwal sılaala nıhıyawʊ hʊ
bası tıya ʊ a baa, “Ŋmıyɛsı Wıısı hʊ aa weye feŋ tıyaŋ, a bası tıya ma, ı
rɛ yaa Krisita hʊ, laataal hʊ Wıısı aa lıya? Ɪ rɛ yaa Wıısı Biye hʊ?”
64 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ʊ a baa, “Ɛɛ rɛ ı bası. Amɛ ŋ bası kı tıya ma buloŋ
nɛ, a lıı saŋa no tıyaŋ a kaŋ kı mʊ, ma sı na mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye hʊ aa
hɔŋ Wıısı noduu logiŋ tıyaŋ dı ŋ ko kı tuu taala tıyaŋ.”
65 Yesu aa bası gɛɛ, Gyuuma wııkyʊwal sılaala nıhıyawʊ hʊ gʊl kaŋ ʊ
tıı ganni kıyɛsı a daga nıı ʊ tıya kyogo rɛ aŋ baa, “Ʊ tʊʊsı Wıısı rɛ gɛɛ. Ʊ
bı maga dı á bıl kı kyɛ daŋsıya tımma. Na ma buloŋ naa baal no aa kpaa
ʊ tıı gɛɛ rɛ anıı ʊ yaa Wıısı rɛ.
66 Ɛɛ rɛ ma na?” Ɛɛ rɛ ba baa, “Ʊ maga dı ba kpʊ ʊ rɛ.”
67 Ɛɛ rɛ ba tʊ naŋtʊwɔl we ʊ sıya tıyaŋ aŋ ŋmaa ʊ. Ba badɔmɔŋ aa ŋmaa
ʊ rɛ, aŋ bası tıya ʊ a baa,
68 “Ɪ Krisita, laataal hʊ Wıısı aa lıya, na ı yaa Wıısı tıŋdaal lɛ, daga nal
hʊ aa ŋmaa ı.”

Piita tʊwa anıı ʊ bı gyıŋ Yesu
Maakı 14.66-72; Luka 22.56-62; Gyɔɔŋ 18.15-18, 25-27

69 Saŋa no tıyaŋ dı Piita mɛ gyı hɔŋ gyaŋwuwo hʊ tıyaŋ nɛ. Ɛɛ rɛ
gyaŋwuwo hʊ tʊŋtʊnnı-toluu kıdıgı ko lıı a baa, “Na ı mɛ fa aa tıŋ Yesu
aa lıı Galili hal lɛ.”
70 Doŋ nɛ Piita tʊwa ba buloŋ sıya tıyaŋ a baa, “Ŋ kɛ bı gyıŋ wıı no ı aa
bası tıyaŋ.”
71 Piita aa bası gɛɛ, ʊ sii lıı sıŋ gyaŋwuwo hʊ paga nyʊwa tıyaŋ. Doŋ nɛ
tʊŋtʊnnı-toluu kıdıgı mɛ bıl na ʊ a bası tıya nala hʊ aa sıŋ kpaga doŋ a
baa, “Baal no mɛ yaa Yesu aa lıı Nazarɛti hatınna hʊ kıdıgı rɛ.”
72 Piita bıl tʊwa a baa, “Ŋ ŋmıyɛsa, ŋ bı gyıŋ baal no.”
73 Mʊhʊ sʊwa nala hʊ aa sıŋ doŋ mɛ sii kpa mʊ Piita lee a bası tıya ʊ a
baa, “Wıtıı rɛ, ı mɛ yaa ba kıdıgı rɛ, beewıya ı wıbasıı daga gɛɛ rɛ.”
74 Ɛɛ rɛ Piita ŋmıyɛsı a baa, “Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, dı mıyaŋ nɛ
kɔnı ko gyıŋ baal no Wıısı ta leŋ wıı tıyaŋ. Ŋ paal bı gyıŋ baal no.” Ʊ aa
bası gɛɛ ko teŋ dı gyibal wiye.
75 Doŋ tıyaŋ nɛ Piita liisi wıı hʊ Yesu gyı aa bası tıya ʊ anıı ʊ sı tʊwa
naaŋsıınyʊwa bʊto a baa dı ʊ bı gyıma ʊ, ka dı gyibal na wii. Ɛɛ rɛ ʊ sii
lıı a wii weliŋ.

27

Ba kaŋ Yesu mʊ Pilato sıya
Maakı 15.1; Luka 23.1-2; Gyɔɔŋ 18.28-32

1 Ʊ sıgballıya kyıkyʊwala, Gyuuma wııkyʊwal sılaala nıhıyası hʊ buloŋ
abee Gyuuma bee-nıhıyası ko laŋŋı a vʊʊlı yaa nyʊʊdıgı anıı Yesu maga
dı ba kpʊ ʊ rɛ.

2 Ɛɛ rɛ ba kana ʋ a leŋ ba vʋwa ʋ, a kana ʋ mʋ Pilato sıya. Pilato rɛ
gyı yaa nal hʋ aa laa Roma paalʋʋ kuworibal hʋ naası sıŋ Gyudıya paalʋʋ
tıyaŋ.

Gyudası sʋʋ
Kpambısı 1.18-19

3 Gyudası minaafigi tıına hʋ aa nıya anıı ba aa kyɛ dı ba kpʋ Yesu gɛɛ rɛ,
ʋ tıya buloŋ kyogi ʋ aa kpaa Yesu yallı wıya. Ɛɛ rɛ ʋ mııgı kaŋ molbinʋʋ
mɔlıya abee fi hʋ a mʋ Gyuuma wıkyʋwal sılaala nıhıyası abee Gyuuma
bee-nıhıyası hʋ lee a baa,
4 "Ŋ yaa wıbɔŋ nɛ, ŋ aa kpaa nal hʋ aa bı kaŋ wıkyogii a yallı tıya ma
dı ma kpʋ ʋ." Ɛɛ rɛ nala hʋ baa, "Á sıya kɛ bıl tuwo ɛɛ tıyaŋ. Ɛɛ kɛ yaa ı
mɛ dʋŋ wıı rɛ."
5 Ɛɛ rɛ Gyudası kpa molbiye hʋ yuwo ta Wıkyʋwaldııbal hʋ tıyaŋ aŋ
lıı mʋ yuwo ŋmaŋ.
6 Ɛɛ rɛ Gyuuma wıkyʋwal sılaala nıhıyası hʋ paa molbiye hʋ aŋ baa,
"Kyal molbiye rɛ nyɛ. Ʋ yaa sına rɛ á lesiri tıyaŋ anıı á aa sı kpa ba pɛ
Wıkyʋwaldııbal hʋ molbiye tıyaŋ."
7 Doŋ nɛ ba vʋʋlı dı ba gyıŋ wıı hʋ ba aa sı kpa molbiye hʋ yaa. Nyɛ rɛ
ba kpa molbiye hʋ yɔbɔ taŋha viimɔɔl kıdıgı lee, a kı hogo nıhʋwala doŋ.
8 Ɛɛ rɛ tıŋ ba kaŋ doŋ kı yırı Kyal Taŋha abee gyınaŋ buloŋ.
9 Ba aa yaa gɛɛ, wıya hʋ Wıısı gyı aa tıŋ ʋ tıŋdaal Gyɛrimaya tıyaŋ a
bası ko yaa wıtıı rɛ. Ʋ gyı baa,
10 "Iziral tımma gyı laa nyʋwa anıı baal no yalıı ba tıı aa wee rɛ yaa
molbinʋʋ mɔlıya bee fi. Ɛɛ rɛ ba laa molbii no a kpa yɔbɔ taŋha
viimɔɔl kıdıgı lee anıı á Tıına Wıısı aa daga gɛɛ."

Pilato pıyɛsı Yesu wıya
Maakı 15.2-5; Luka 23.3-5; Gyɔɔŋ 18.33-38

11 Saŋa no tıyaŋ dı Yesu sıŋ Gyudıya paalʋʋ buloŋ nıbal hʋ sıya tıyaŋ
nɛ. Ɛɛ rɛ ʋ pıyɛsı ʋ a baa, "Ɪ rɛ yaa Gyuuma kuwori hʋ koo?" Ɛɛ rɛ Yesu
bası tıya ʋ a baa, "Waa, ɛɛ rɛ ı tıı bası gɛɛ."
12 Amɛ Gyuuma wıkyʋwal sılaala nıhıyası abee Gyuuma bee-nıhıyası
hʋ bası wıya hʋ ba aa baa ʋ yaa kyogi, ka ʋ bı laa wıı buloŋ bası.
13 Nyɛ rɛ ba paalʋʋ nıbal hʋ pıyɛsı ʋ abaa, "Ɪ bı nıı wıya hʋ buloŋ ba
aa baa dı ı yaa kyogi?"
14 Amɛ Yesu bı suri ʋ nyʋwa. Ʋ bı laa wıdıgı mɛ bası. Ɛɛ rɛ wıı hʋ kperi
Pilato.
15 Dı Dıısı-parı-banıı Kyɛbal hʋ rɛ ko pele buloŋ, Pilato fa aa leŋ ba lıı
nal hʋ nala hʋ aa kyɛ rɛ nala hʋ ba aa kaŋ tɔ nıtɔdıya tıyaŋ a ta.
16 Saŋa no tıyaŋ ba gyı kaŋ baal kıdıgı ba aa yırı Barabaası tɔ nıtɔdıyaŋ
nɛ. Barabaası gyı yaa biibɔŋ nɛ nal buloŋ gyıma ʋ wıya.
17 Nıgyamaa hʋ aa laŋŋa gɛɛ, Pilato pıyɛsı ba abaa, "Kıbee rɛ mɛ kyo dı
ŋ lıı tıya ma? Barabaası koo Yesu, nal hʋ ma aa yırı Krisita hʋ?"
18 Pilato gyı gyıma rɛ anıı Gyuuma nıhıyası hʋ tısı gyı aa hɔllı Yesu
wıyaalıya rɛ, ɛɛ rɛ tıŋ ba kana ʋ ko ʋ lee.
19 Pilato gyı aa hɔŋ sarıya hʋ lidiilii tıyaŋ, ʋ haaŋ tıya tıŋdarı dı ba mʋ
bası tıya ʋ a baa, "Ta yaa baal no wıı buloŋ. Ʋ bı kaŋ wıkyogii buloŋ.
Dıya tebine ŋ dıya naa tʋwara rɛ weliŋ ŋ duwoso tıyaŋ a mʋ kı tile baal
no tıyaŋ."
20 Ɛɛ rɛ Gyuuma wıkyʋwal sılaala nıhıyası abee Gyuuma bee nıhıyası
hʋ mʋrı nıgyamaa hʋ we dı ba leŋ dı Pilato lıı Barabaası ta aŋ leŋ dı ba
kpʋ Yesu.

21 Ɛɛ rɛ Pilato pɪyɛsɪ nɪgyamaa hʋ a baa, “Nala no balɪya tɪyaŋ, kɪbee rɛ
ma kɪ kyɛ dɪ ŋ lɪɪ tɪya ma?” Ɛɛ rɛ ba baa, “Barabaasɪ!”
22 Ɛɛ rɛ Pilato pɪyɛsɪ nala hʋ a baa, “Aŋka Yesu hʋ ma aa yɪrɪ Krisita, bee
rɛ ma baa ŋ yaa ʋ?” Ɛɛ rɛ ba buloŋ baa, “Leŋ dɪ ba kpaasɪ ʋ mal daagarɪɪ
tɪyaŋ.”
23 Ɛɛ rɛ Pilato pɪyɛsɪ ba a baa, “Wɪbɔŋ bee rɛ ʋ yaa?” Ɛɛ rɛ ba nɔsɪ a te
buŋbuŋ hʋ a baa, “Leŋ dɪ ba kpaasɪ ʋ mal daagarɪɪ tɪyaŋ.”
24 Pilato aa ko na anɪɪ kyagɪŋsɪ hʋ marɪ yʋga gɛɛ, ʋ naa anɪɪ ʋ bɪl bɪ kaŋ
wɪyaalɪɪ buloŋ, ka nala hʋ sɪŋ dɪ ba laa taawɛɛ. Ɛɛ rɛ ʋ kpa nɪɪ a sɔmɔ ʋ
nosi nɪgyamaa hʋ sɪya tɪyaŋ aŋ baa, “Ŋ noŋ tuwo baal no kpʋyɪ tɪyaŋ. Ʋ
haakye we ma lee.”
25 Ɛɛ rɛ nɪgyamaa hʋ buloŋ baa, “Dɪ ámaa rɛ kyogo wɪɪ no tɪyaŋ, leŋ dɪ
Wɪɪsɪ dɔgɪsɪ ma abee á biisi akuu á aa kpʋʋ ʋ wɪya.”
26 Ɛɛ rɛ Pilato lɪɪ Barabaasɪ tɪya ba aŋ leŋ ba vɪɪrɪ Yesu aŋ kpa ʋ tɪya ba
dɪ ba kaŋ mʋ kpaasɪ mal daagarɪɪ tɪyaŋ.

Laalyuwolo yaa Yesu sɪya
Maakɪ 15.16-20; Gyɔɔŋ 19.2-3

27 Ɛɛ rɛ Pilato laalyuwolo hʋ badɔmɔŋ kaŋ Yesu gyʋʋ Pilato gyaŋwuwo.
Laalyuwolo hʋ nɪkaalɪya buloŋ mɛ ko pɛ ba tɪyaŋ a laŋŋɪ ka Yesu we ba
tʋtʋʋ.
28 Nyɛ rɛ ba wuri Yesu gannɪ buloŋ aŋ kpa gafɪyaŋdolii kɪdɪgɪ laalɪ ʋ
anɪɪ ba Kuwori aa kɪ laalɪ gɛɛ.
29 Aŋ kyɛ sɔsɪ a kaŋ sʋwa nyupugi anɪɪ kuwori nyupugi gɛɛ a kpa kyigi
ʋ aŋ kpa daaŋ aa kɪɪ gɛɛ anɪɪ kuwori daatɪgɪɪ we ʋ noduu tɪyaŋ aŋ aa tuu
gbinni ʋ sɪya a yaa ʋ sɪya a baa, “Gyuuma kuwori, Wɪɪsɪ sɪ tɪya ɪ mɪɪbol
dolii!”
30 Ka ba tʋ naŋtʋwɔl a we ʋ tɪyaŋ aŋ laa daaŋ hʋ mɛ ŋmaa ŋmaa ʋ nyuu
tɪyaŋ.
31 Ba aa yaa ʋ sɪya hʋ ko teŋ, ba wuri gafɪyaŋ dolii hʋ aŋ paa ʋ tɪɪ gannɪ
a laalɪ ʋ aŋ kana ʋ lɪɪ ŋmanɪɪ dɪ ba mʋ kpaasɪ ʋ mal daagarɪɪ tɪyaŋ.

Ba kpaasɪ Yesu mal daagarɪɪ tɪyaŋ
Maakɪ 15.21-32; Luka 23.26-43; Gyɔɔŋ 19.17-27

32 Ba aa kana ʋ lɪɪ kɪ mʋ dɪ ba kpaasɪ mal daagarɪɪ hʋ nyuu gɛɛ rɛ, ba
kyeŋ baal kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ Siimɔŋ aa lɪɪ Sariini. Ɛɛ rɛ laalyuwolo hʋ fɪla
ʋ, ʋ laa Yesu daagarɪɪ hʋ a baasɪ.
33 Ɛɛ rɛ ba ko pele lee kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ Golgota. Feŋ hʋ memii rɛ yaa
nyukuŋkogilo.
34 Ba aa mʋʋ pele doŋ, ba kpa kɪhaanɪ badɔmɔŋ we sɪŋ tɪyaŋ a kpa tɪya
Yesu dɪ ʋ nyʋwa. Ʋ aa kyumo mʋhʋ a na dɪ ʋ hayɛ gɛɛ, ʋ vɪya nyʋwayɪ.
35 Ɛɛ rɛ ba kpaasɪ ʋ mal daagarɪɪ hʋ nyuu aŋ yuwo gbaŋŋa a kaŋ ʋ gannɪ
kpaa dɔmɔŋ,
36 aŋ hɔŋ doŋ pɔ ʋ.
37 Wɪya hʋ ba aa baa dɪ ʋ yaa kyogi, ba gyɪ sabɪ ba rɛ a mal daagarɪɪ hʋ
tɪyaŋ a baa, “Yesu, Gyuuma kuwori hʋ rɛ nyɛ.”
38 Ba gyɪ kpaasɪ gaala balɪya mɛ a pɛ Yesu tɪyaŋ, kɪdɪgɪ we ʋ noduu,
kɪdɪgɪ mɛ we ʋ nogɔbɔ.
39 Ba aa kpaasɪ ʋ mal daagarɪɪ hʋ tɪyaŋ gɛɛ, nala hʋ aa tɪŋ doŋ kɪ baŋ
kɪ tʋʋsɪ ʋ aŋ kaŋ ba nyuni kɪ kyugisi
40 a baa, “Ɪ rɛ yaa nal hʋ aa baa dɪ ɪ sɪ ŋmaa á Wɪɪkyʋwaldɪɪbal hʋ lo
aŋ bɪl wuwo saa ʋ kyɛyɛ boto paga tɪyaŋ. Ɪ aa yaa Wɪɪsɪ Biye kɪŋkaŋ, tuu
daagarɪɪ hʋ nyuu a laa ɪ tɪɪ ta.”

41 Ɛɛ tıı rɛ Gyuuma wııkyʊwal sılaala nıhıyası abee Wıısı Teŋ dıdagıla
abee tɔɔ hʊ nıhıyası mɛ gyı kı yaa Yesu sıya a kı bası,
42 “Na ʊ wuwo laa nala kı ta rɛ, bee rɛ yaŋ tıŋ ʊ bı wuwo laa ʊ tıı kɛ kı
ta. Na ʊ baa ʊ rɛ yaa Iziral kuwori, ʊ lıı daagarıı hʊ nyuu ko tuu dı á na
a laa ʊ wıya di.
43 Ʊ yelli Wıısı rɛ aŋ gba baa dı ʊ yaa Wıısı Biye rɛ. Tɔɔ, ɛɛ kɛ dı Wıısı
sı laa ʊ, ʊ ko tuu laa ʊ lagılagı no dı á na.”
44 Gaala hʊ balıya mɛ ba aa kpaasa a pɛ Yesu tıyaŋ, ba mɛ tʊʊsı ʊ gɛɛ
tıı.

Yesu sʊba
Maakı 15.33-41; Luka 23.44-49; Gyɔɔŋ 19.28-30

45 Wıısı aa ko maga nyutʊtʊʊ, lee hʊ buloŋ bil gɛɛ timm a mʊ pele
dıdaana, ka lee bıl na kyaanı.
46 Ɛɛ rɛ Yesu faası yırı ʊ taal tıyaŋ a baa, “Eloyi, Eloyi, lama sabakitani.”
Ʊ memii rɛ yaa: “Ŋ Tıına Wıısı, bee rɛ tıŋ ı vıya ŋ ta nyɛ?”
47 Dı nala badɔmɔŋ sıŋ doŋ a nıı wıya hʊ ʊ aa basa. Ɛɛ rɛ ba bası tıya
dɔmɔŋ baa, “Wıısı tıŋdaal Ilaagya rɛ baal hʊ kı yırı gɛɛ.”
48 Haŋ lagılagı hʊ nala hʊ kıdıgı fa aa sıŋ doŋ fá mʊ kpa sıbʊl gbara
a kaŋ mʊ yuu sıkyaakyaa a kpa tʊʊ kaakelii tıyaŋ a kaŋ mʊ we ʊ nyʊwa
tıyaŋ dı ʊ nyʊwa.
49 Ɛɛ rɛ nıkaalıya hʊ baa dı nyɛ kɛ ba lem-ʊ ka dı ba gyegili na dı Ilaagya
sı ko kpa ʊ tuu daagarıı hʊ nyuu koo.
50 Ɛɛ rɛ Yesu faası wii aŋ wiyesi ʊ wiyesi-kateŋse.
51 Haŋ lagılagı hʊ dı patıısa hʊ fa aa bori Wııkyʊwaldııbal hʊ tıya sıŋ
ʊ nyuu tıyaŋ aŋ kıyɛsı balıya ko tuu. Ɛɛ rɛ ka taŋha buloŋ gyigili, bʊwa
warı warı,
52 bilni suri suri, Wıısı nala yʊga mɛ sii sʊʊ tıyaŋ.
53 Yesu aa sii sʊʊ hal tıyaŋ, nala hʊ aa sii sʊʊ tıyaŋ mʊ Gyerusalɛm nɛ,
a leŋ nıgyamaa na ba.
54 Laalyuwolo nıhıyawʊ abee laalyuwolo hʊ fa aa sıŋ doŋ a kı pɔ Yesu
aa naa taŋha aa gyigile gɛɛ abee wıya hʊ buloŋ aa yaa, kambıŋ kaŋ ba. Ɛɛ
rɛ ba baa, “Wıtıı, baal no kɔnı yaa Wıısı Biye rɛ.”
55 Ka haana yʊga mɛ fa sıŋ libolii a kı deŋ. Haana no fa aa tıŋ Yesu hal
lɛ a lıı Galili paalʊʊ a kı pɛ ʊ tıyaŋ.
56 Haana no badɔmɔŋ nɛ yaa Mɛɛrı Magidalina abee Gyosɛfʊ
ma nıına Mɛɛrı a yaŋ bee Zebedi haaŋ.

Ba hogo Yesu
Maakı 15.42-47; Luka 23.50-56; Gyɔɔŋ 19.38-42

57 Dıdaana aa ko pele, kına tıına kıdıgı aa lıı Arimatiya ba kı yırı
Gyosɛfʊ mɛ sii ko Gyerusalɛm. Ʊ mɛ fa yaa Yesu hatınna hʊ kıdıgı rɛ.
58 Ɛɛ rɛ ʊ sii mʊ Pilato lee a sʊla ʊ dı ʊ leŋ dı ʊ kpa Yesu mʊ hogo. Ɛɛ rɛ
Pilato laa nyʊwa anıı ba mʊ kpa tıya ʊ.
59 Ɛɛ rɛ Gyosɛfʊ mʊ kpa Yesu a we ʊ liŋe,
60 a kpa ʊ hogo ʊ tıı bʊʊfalıı kıdıgı ʊ fa aa lurigo bʊyı tıyaŋ a biliŋsi
bʊbal a ko tɔ bʊwa hʊ nyʊwa aŋ mʊ.
61 Ka Mɛɛrı Magidalina abee Mɛɛrı kıdıgı hʊ tıına fa hɔŋ doŋ a kyaası
bʊwa hʊ lee.

Laalyuwolo hɔŋ pɔ bil hʊ

62 Ʊ sıya aa gballa, Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ, Gyuuma wııkyʊwal sılaala
nıhıyası abee Farasiima sii mʊ Pilato lee a bası tıya ʊ a baa,

63 “Nıhıyawʊ, á liise wıı rɛ. Saŋa hʊ tıyaŋ wınyıyɛl no gyı aa we ʊ mııbol tıyaŋ, ʊ gyı basa anıı dı ʊ rɛ sʊba, ʊ sı mııgı sii sʊʊ tıyaŋ kyɛyɛ
boto kyɛɛ.
64 Ɛɛ wıya leŋ dı nala mʊ hɔŋ pɔ ʊ bil hʊ weliŋ dı kyɛyɛ boto hʊ pele,
dı ʊ hatınna hʊ ta wuwo mʊ gaa lıı ʊ aŋ bası tıya nala anıı Wıısı kyisi
ʊ sʊʊ tıyaŋ nɛ. Ɛɛ hʊ ʊ hatınna hʊ aa mʊrı nala hʊ, nyɛ kɛ rɛ ba yaŋ sı
marı mʊrı nala te gɛɛ.”
65 Ɛɛ rɛ Pilato bası tıya ba dı ba kaŋ laalyuwolo mʊ dı ba hɔŋ pɔ bil hʊ
nyʊwa weliŋ anıı ɛɛ ba tıı aa gyıma.
66 Ɛɛ rɛ ba mʊ magılı bʊyı hʊ aa tɔ bʊwa hʊ nyʊwa aŋ leŋ laalyuwolo
sıŋ pɔ doŋ buloŋ.

28

Yesu sii sʊʊ tıyaŋ
Maakı 16.1-10; Luka 24.1-12; Gyɔɔŋ 20.1-10

1 Ba Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ a tene, Alahadi kyɛɛ sıgballınyʊwa, Mɛɛrı
Magidalina abee Mɛɛrı kıdıgı tıına hʊ sii mʊ bil hʊ lee.
2 Ba aa mʊʊ pele doŋ, mʊhʊ sʊwaa dı lee pirigi gyigili. Doŋ nɛ malıka
lıı wıısınyuu ko tuu a biliŋsi bʊyı hʊ ta aŋ hɔŋ bʊyı hʊ nyuu tıyaŋ.
3 Ʊ sıya gyı kıı gɛɛ rɛ anıı duwoŋ aa lıgısa, aŋka ʊ ganni mɛ pʊrısı gɛɛ
kpil kpil.
4 Ɛɛ rɛ kambıŋ kaŋ laalyuwolo hʊ gyı aa hɔŋ pɔ bʊwa hʊ. Ba kyele gɛɛ
a mʊ kpaŋa anıı ba aa sʊba.
5 Ɛɛ rɛ malıka hʊ bası tıya haana hʊ a baa, “Ma ta leŋ dı kambıŋ kaŋ
ma. Ŋ gyıma anıı Yesu rɛ ma kı kyɛ, nal hʊ ba aa kaŋ kpaası mal daagarıı
hʊ tıyaŋ.
6 Amɛ ʊ tuwo daha! Wıısı kyisi ʊ sʊʊ tıyaŋ nɛ anıı gɛɛ hʊ ʊ aa bası tıya
ma. Ma ko na lee hʊ ʊ fa aa pına.
7 Aŋ mʊ lagı lagı a bası tıya ʊ hatınna hʊ anıı Wıısı kyisi ʊ sʊʊ tıyaŋ
nɛ. Ʊ laa sıya kı mʊ Galili rɛ. Doŋ nɛ ma sı na ʊ. Wıı hʊ ŋ aa kana dı ŋ
bası tıya ma rɛ nyɛ.”
8 Ɛɛ rɛ ba lıı bil hʊ lee a yʊwası kı mʊ dı ba mʊ bası tıya Yesu hatınna
hʊ wıı hʊ aa yaa. Kambıŋ gyı kaŋ ba rɛ, ka ba tenni mɛ fıyɛlı.
9 Doŋ nɛ Yesu pirigi kyeŋ ba a bası tıya ba a baa, “Fıyɛlʊʊ we ma lee.”
Ba mʊ kaŋ ʊ naası tıyaŋ a kyʊwalı ʊ abee gyırıma.
10 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, “Ma ta leŋ dı kambıŋ kaŋ ma. Ma mʊ
bası tıya ŋ hatınna hʊ dı ba mʊ Galili, ba sı na ŋ doŋ.”

Laalyuwolo hʊ duwoso

11 Haana hʊ aa mııgı kı mʊ hʊ tıyaŋ nɛ, laalyuwolo hʊ fa aa sıŋ pɔ bʊwa
hʊ, badɔmɔŋ mııgı mʊ bee hʊ a bası wıya hʊ buloŋ aa yaa a tıya Gyuuma
wııkyʊwal sılaala nıhıyası hʊ.
12 Ɛɛ rɛ Gyuuma wııkyʊwal sılaala nıhıyası abee Gyuuma bee-nıhıyası
hɔŋ a vʊʊlı wıı hʊ ba aa sı yaa. Ba gyı kpaa molbiye yʊga rɛ a kpala
laalyuwolo hʊ fa aa sıŋ pɔ bʊwa hʊ aŋ bası tıya ba a baa,
13 “Ma bası tıya nala anıı ma pıŋ doo rɛ tebine aŋka Yesu hatınna ko
gaa lıı ʊ.
14 Dı paalʊʊ hʊ nıbal hʊ rɛ ko nıı wıı no, á sı bası pɛ ma tıyaŋ a laa ma
ta aŋ leŋ dı ʊ gyıma anıı ma mɛ wıı daa.”
15 Nyɛ rɛ laalyuwolo hʊ laa molbii hʊ aŋ bası gɛɛ hʊ ba aa baa dı ba
bası. Wıı no ba aa basa rɛ Gyuuma kɛ ha kaŋ gɔllı kı bası lee buloŋ abee
gyınaŋ.

Sɪfɪyaŋ wɪɪ hʊ Yesu aa kpaa tɪya ʊ hatɪnna.
Maakɪ 16.14-18; Luka 24.36-49; Gyɔɔŋ 20.19-23; Kpambɪsɪ 1.6-8

16 Ɛɛ rɛ Yesu hatɪnna fi abee kɪdɪgɪ hʊ sii mʊ Galili paalʊʊ a gyɪŋ dogimo
hʊ nyuu, lee hʊ Yesu fa aa daga ba.
17 Ba aa na ʊ ba kyʊwalɪ ʊ abee gyɪrɪma, amɛ ba badɔmɔŋ kɛ ha fa aa
yaa ʊ sige rɛ.
18 Doŋ nɛ Yesu ko kpaga ba a basɪ tɪya ba baa, “Wɪɪsɪ kpaa wɪɪsɪbee abee
dʊnɪya no buloŋ dee tɪya ŋ nɛ.
19 Ɛɛwɪya ma mʊ dʊnɪya logiŋ kɛ buloŋ a leŋ dɪ nala buloŋ bɪrɪmɪ ŋ
hatɪnna ka dɪ ma fo ba wɪɪkyʊwalnɪɪ, Kuwo abee Biye abee Wiyesi Welii
hʊ feŋ tɪyaŋ.
20 Ma daga ba dɪ ba kɪ tɪŋ wɪya hʊ buloŋ ŋ aa daga ma. Aŋka ma gyɪma
anɪɪ ŋ kɔnɪ we ma lee rɛ saŋa buloŋ a kaŋ kɪ mʊ dʊnɪya tenii.”

WIISI WIWELIYE HƱ MAAKI AA SABA

Gyɔɔŋ Wiisiniifool hƱ basi Wiisi wiya ki tiya nala
Matiwu 3.1-12; Luka 3.1-18; Gyɔɔŋ 1.19-28

1 Wiisi Biye Yesu Krisita wiweliye hƱ lipiilii rɛ nyɛ.
2 Wiisi tiŋdaal Azaaya gyi saba nal hƱ aa si laa Yesu Krisita siya ko wiya
rɛ, a baa di Wiisi baa,
"Deŋ na, ŋ si tiŋ ŋ tiŋdaal di Ʊ laa i siya a mƱ a mari ŋmaniı bin-i."
3 A bil baa, "Nal lɛ siŋ pogo tiyaŋ a heeli ki basi, 'Ma ko a mari ma tisi aniı
ma aa mari ŋmaniı a pɔ nibal koyi gɛɛ, di ma Tiina ko tiŋa. Di mamaa
rɛ yaa gɛɛ di Ʊ ko ko, Ʊ livaliı si piŋ weliŋ.' "
4 Ɛɛ rɛ baal no sii, ba ki yiri Ʊ Gyɔɔŋ, Wiisiniifool. Ʊ sii gyƱƱ pogo
hƱ a heeli a ki basi, "Ma birimi liı ma wibɔmɔ tiyaŋ, ka di ŋ fo ma
wiikyƱwalniı, di Wiisi kpa ma wibɔmɔ kyɛ ma."
5 Ʊ aa basi gɛɛ, Gyudiya timma abee Gyerusalɛm timma buloŋ liı a mƱ
Ʊ lee, a lugisi ba wibɔmɔ, aŋ tuu Gyɔɔdaŋ fuwo hƱ, Ʊ fo ba wiikyƱwalniı.
6 Nyɔgimaa pƱna ganni rɛ Gyɔɔŋ fa ki laali, aŋ aa kpa tɛpiiŋbii vƱwa Ʊ
tiŋa. Nyiŋgirigisi abee tƱƱ rɛ fa yaa Ʊ kidiiliye.
7 Ʊ gyi basi Wiisi wiya ki tiya nala rɛ a baa, "Nal kidigi si tiŋa ŋ hal ko.
Ʊ rɛ si te ŋ. Ɲ paali bi maga di ŋ kpaga Ʊ a kaŋ Ʊ naatɔbɔ ŋmasi mɛ puri.
8 Niı dƱŋ nɛ ŋ kɛ kaŋ ki fo ma wiikyƱwalniı, amɛ Ʊ kɛ si kpa Wiyesi
Welii hƱ we ma tiyaŋ."

Gyɔɔŋ foo Yesu wiikyƱwalniı
Matiwu 3.13–4.11; Luka 3.21, 22; 4.1-13

9 Haŋ saŋa hƱ tiyaŋ nɛ Yesu gyi sii liı Nazarɛti aa we Galili paalƱƱ
tiyaŋ, a ko lee hƱ Gyɔɔŋ fa aa wee, a ko tuu Gyɔɔdaŋ fuwo hƱ Gyɔɔŋ
fo Ʊ wiikyƱwalniı.
10 Ʊ aa miigi liı niı hƱ tiyaŋ ko di Ʊ liı, a wil di Ʊ deŋ, di Ʊ naa wiisinyuu
pirigi lɔgɔ suri. Doŋ tiyaŋ nɛ Wiisi Wiyesi Welii hƱ aa kiı gɛɛ aniı kokomo
ko tuu saga Ʊ tiyaŋ.
11 Ɛɛ hal lɛ Ʊ niı taal di Ʊ liı wiisinyuu a basi tiya Ʊ baa, "Ɲ biikyoolii
rɛ yaa i. Ɲ teŋ fiyɛla rɛ i tiyaŋ."
12 Ʊ bi piisa ka Wiisi Wiyesi Welii hƱ kpa Yesu gyƱƱ pogo.
13 Ʊ we doŋ gɛɛ kyɛyɛ mɔlliibaliya. Ʊ bee pogo tiyaŋ kina dƱŋ. Sitaani
ko magisi magisi Ʊ lɔlɔ, aŋka malikasi ko tuu ki kyiyeli Ʊ.

Yesu yiri fuwonaŋkasila banaa
Matiwu 4.12-22; Luka 4.14, 15; 5.1-11

14 Ʊ bi piisa ka ba kaŋ Gyɔɔŋ tɔ diya tiyaŋ. Ɛɛ rɛ Yesu sii kpa mƱ Galili
paalƱƱ, a basi Wiisi wiweliye hƱ a ki tiya nala,
15 a baa, "Saŋa hƱ pele rɛ. Wiisi koro hƱ pele rɛ. Ma birimi liı ma
wibɔmɔ tiyaŋ aŋ laa Wiisi wiweliye hƱ di."
16 Ɛɛ rɛ Ʊ mƱ pele Galili fuwo hƱ, a tiŋ fuwo hƱ nyƱwa ki baŋ, di Ʊ naa
Siimɔŋ abee Ʊ naabiye Aŋduru. Ba fa yaa fuwonaŋkasila rɛ. Ʊ aa mƱƱ di
ba aa yuwo ba gyoŋ a ki kasi fuwonamiisi.
17 Ʊ yiri ba, a basi tiya ba a baa, "Ma sii ko ki tiŋa ŋ hal. Ɲ si daga ma
di ma kasi nala aniı ma aa kasi fuwonamiisi gɛɛ."

18 Ba sii kpa ba gyoŋ hʋ ta aŋ kpa tɪŋa ʋ hal.
19 Ʋ bɪl kpa mʋ sɪya mʋhʋ dɪ baala balɪya mɛ rɛ gɛɛ. Ba fene rɛ
yaa Gyemsi abee Gyɔɔŋ, a yaa Zebedi balɪya. Ʋ aa mʋʋ dɪ ba hɔŋ ba
nɪɪduworiboro tɪyaŋ a kɪ tɔ ba gyoŋsi bolo.
20 Ʋ aa ko na ba, ʋ yɪrɪ ba, ba leŋ ba kuwo hʋ abee nala hʋ buloŋ fa aa
tʋma kɪ tɪya ba aŋ lɪɪ nɪɪduworiboro hʋ tɪyaŋ, a mʋ kɪ tɪŋa ʋ hal.

Yesu kile gyɪŋbɔŋ baal kɪdɪgɪ tɪyaŋ
Luka 4.31-37

21 Ɛɛ rɛ ba kpa kɪ mʋ, a ko pele Kapɛɛnam. Kyɛwiyesii hʋ kyɛɛ Yesu sii
mʋ gyʋʋ Gyuuma wɪɪkyʋwaldɪya a kɪ daga nala.
22 Ʋ aa daga ba gɛɛ, ʋ yaa ba wɪkperii, beewɪya ʋ bee daga ba anɪɪ Wɪɪsɪ
Teŋ dɪdagɪla hʋ aa kɪ daga ba gɛɛ, amɛ ʋ daga ba rɛ ba gyɪma anɪɪ ʋ kaŋ
wɪɪ hʋ ʋ aa dagɪ dee rɛ.
23 Ɛɛ rɛ dɪ baal kɪdɪgɪ gyɪŋbɔŋ aa kana rɛ gɛɛ, a ko gyʋʋ wɪɪkyʋwaldɪya
hʋ a kɪ kyɪɪrɪ a baa,
24 "Yesu aa lɪɪ Nazarɛti, bee rɛ ɪ kɪ kyɛ ɪ yaa ma? Ɪ ko dɪ ɪ kpʋ ma rɛ? Ŋ
gyɪma ɪ rɛ. Ɪ rɛ yaa Wɪɪsɪ Tɪpʋlʋŋ Tɪɪna hʋ."
25 Yesu aa nɪɪ wɪya no baal hʋ aa basa, ʋ nɔsɪ gyɪŋbɔŋ hʋ a baa, "Leŋ
kyagɪŋsɪ aŋ ko lɪɪ baal hʋ tɪyaŋ."
26 Gyɪŋbɔŋ hʋ kaŋ baal hʋ kɪ kyele aŋ kyɪɪrɪ yʋga aŋ lɪɪ baal hʋ tɪyaŋ.
27 Nala hʋ buloŋ mɪɪgɪ hirigi a kɪ pɪyɛsɪ dɔmɔŋ a baa, "Bee wɪɪ rɛ nyɛ?
Wɪfalɪɪ rɛ ʋ kɪ daga. Ʋ paalɪ kaŋ gyɪŋbɔmɔ dee rɛ, a basɪ wɪya tɪya ba, ba
kɪ tɪŋa ʋ nyʋwa."
28 A lɪɪ gɛɛ tɪyaŋ nɛ ʋ feŋ taalɪ Galili paalʋʋ buloŋ.

Yesu tɪɪba nala yʋga
Matiwu 8.14-17; Luka 4.38-41

29 Ɛɛ rɛ Yesu sii lɪɪ wɪɪkyʋwaldɪya hʋ tɪyaŋ haŋ lagɪ lagɪ hʋ, ʋ bee Gyemsi
abee Gyɔɔŋ, a kpa mʋ Siimɔŋ abee Aŋduru dɪya.
30 Ba aa mʋwa dɪ Siimɔŋ hɪɪlhaaŋ pɪna kɪ wɪɪlɪ, ʋ teŋ buloŋ nɪma. Yesu
aa mʋʋ ko, ba basɪ tɪya ʋ.
31 Ɛɛ rɛ ʋ ko gyʋʋ a kaŋ haaŋ hʋ noŋ tɪyaŋ a kaŋ tarɪ ʋ sii sɪŋ. Ʋ teŋnɪma
hʋ pirigi nyʋgɪsɪ, ka ʋ sii yaa kɪdiiliye tɪya ba.
32 Ʋ sɪdʋsɪya saŋa, ba kaŋ nala hʋ buloŋ aa wɪɪlɪ abee gyɪŋsɪ aa kaŋ
nala hʋ buloŋ a ko Yesu lee.
33 Bee hʋ tɪmma buloŋ giri a ko laŋŋɪ Siimɔŋ dɪya dimbee nyʋwa tɪyaŋ.
34 Yesu gyɪ tɪɪbɪ nala hʋ yʋga aa wɪɪlɪ, a kile gyɪŋbɔmɔ mɛ yʋga ta nala
tɪyaŋ. Gyɪŋsɪ hʋ gyɪ gyɪŋ nal hʋ Yesu aa yaa rɛ. Ɛɛ rɛ tɪŋ ʋ gyɪ bɪ leŋ ba
basɪ wɪɪ buloŋ.

Yesu basɪ Wɪɪsɪ wɪya Galili paalʋʋ tɪyaŋ
Luka 4.42-44

35 Ʋ sɪgballɪnyʋwa, Yesu sii lɪɪ dɪya hʋ tɪyaŋ a mʋ lee hʋ nala aa tuwo
dɪ ʋ kyʋwalɪ Wɪɪsɪ.
36 Ɛɛ rɛ ka Siimɔŋ bee ʋ kyaŋsɪ hʋ mɛ sii ko a kɪ kyɛ ʋ.
37 Ba aa ko na ʋ, ba basɪ tɪya ʋ a baa, "Nala buloŋ nɛ ko kɪ kyɛ ɪ."
38 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, "Ma leŋ dɪ á mʋ tɔnɪ hʋ mɛ aa kpaga
daha, dɪ ŋ basɪ Wɪɪsɪ wɪya doŋma mɛ, beewɪya ɛɛ wɪya rɛ ŋ ko."
39 Ʋ yaŋ sii a mʋ gbɛ Galili paalʋʋ buloŋ, a gyʋʋ Gyuuma wɪɪkyʋwaldɪɪsɪ
a kɪ basɪ Wɪɪsɪ wɪya aŋ pɛ kile gyɪŋsɪ mɛ nala tɪyaŋ a ta.

Yesu tɪɪbɪ gbege
Matiwu 8.1-4; Luka 5.12-16

40 Ɛɛ rɛ gbege kıdıgı mɛ sii ko Yesu lee a tuu gbinni a sʊla ʊ a baa, “Dı ı
rɛ aa kyɛ, ı sı wuwo leŋ dı ŋ deye.”
41 Ʊ aa bası gɛɛ, sikii kaŋ Yesu. Ʊ lıı ʊ noŋ a dige ʊ aŋ baa, “Ɲ aa kyɛ rɛ,
deye!”
42 Ɛɛ rɛ gbegisi hʊ pirigi leŋ baal hʊ, ʊ deye.
43 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ʊ abee sıfıyaŋ a baa,
44 “Kı mʊ aŋ ta bası wıı no tıya nal buloŋ. Amɛ kaŋ ı tıı mʊ daga
wııkywal sılaala nıhıyawʊ hʊ, dı ʊ lıı wıısʊlıı tıya Wıısı, a pıısı ı bisiŋ ta
anıı Moosi fa aa daga ma gɛɛ. Dı ı rɛ yaa gɛɛ, nal buloŋ sı na anıı ı bıl bı
kaŋ bisiŋ.”
45 Aŋka baal hʊ vıya aŋ kaŋ wıı hʊ lıı bası a taalı lee buloŋ. Ɛɛ rɛ tıŋ
Yesu bıl bı wuwo dı ʊ gyʊʊ tɔɔ buloŋ tıyaŋ. Amɛ ʊ aa hɔŋ beye samanı
tıyaŋ nɛ, ka nala lıı lee kɛ buloŋ a kı ko ʊ lee.

2

Yesu tııbı gbarıgı
Matiwu 9.1-8; Luka 5.17-26

1 Kyɛyɛ baŋmana hal, Yesu mııgı mʊ Kapɛɛnam. Nala nıı dı ʊ mııgı ko
a we dıya tıyaŋ nɛ.
2 Ɛɛ rɛ nala yʊga giri ko su lee hʊ buloŋ, a tɔ dimbeenyʊwa hʊ, ka ʊ bası
Wıısı wıya kı tıya ba.
3 Ɛɛ rɛ dı nala badɔmɔŋ mɛ rɛ gɛɛ. Ba banaa kpa gbarıgı kıdıgı aa pıŋ
ʊ wasa tıyaŋ a kaŋ ko.
4 Nala aa tɔɔ lee hʊ buloŋ gɛɛ, ba bı gyıŋ lee hʊ ba aa sı tıŋa a gyʊʊ. Ɛɛ
rɛ ba gyıŋ dıya hʊ nyuu, a luri lee, a kpa gbarıgı hʊ abee ʊ wasa buloŋ a
tıŋ doŋ ta, ʊ tuu pıŋ Yesu sıya tıyaŋ.
5 Ba aa yaa gɛɛ rɛ Yesu gyıma anıı ba kɔnı laa ʊ di rɛ weliŋ. Ɛɛ rɛ ʊ bası
tıya gbarıgı hʊ a baa, “Ɲ biye, ŋ kpaa ı wıbɔmɔ kyɛ ı rɛ.”
6 Dı Wıısı Teŋ dıdagıla badɔmɔŋ mɛ hɔŋ doŋ. Ɛɛ rɛ ba kı bıını ba tısı
tıyaŋ a baa,
7 “Bee rɛ tıŋ baal no kı bası gɛɛ? Bee rɛ tıŋ ʊ kı tʊʊsı Wıısı nyɛ? Aŋnɛ
rɛ sı wuwo kpa nal wıbɔmɔ kyɛ ʊ, dı Wıısı dʊŋ daa?”
8 Yesu wuwo gyıŋ ba tıbıına, a pıyɛsı ba a baa, “Bee rɛ tıŋ ma kı bıını
wıya no?
9 Ɲ aa sı bası tıya gbarıgı hʊ dı ŋ kpaa ʊ wıbɔmɔ kyɛ ʊ rɛ, abee ŋ fa aa
sı bası tıya ʊ dı ʊ sii kpa ʊ wasa a kı mʊ, ba tıyaŋ kıbee rɛ yaa mɔl?
10 Ɲ sı daga ma anıı mıyaŋ, Nihuwobiŋ biye, kaŋ dee rɛ dʊnıya tıyaŋ dı
ŋ kpa nala wıbɔmɔ kyɛ ba.”
11 Ɛɛ rɛ ʊ bası tıya gbarıgı hʊ a baa, “Sii kpa ı wasa a kı mʊ dıya.”
12 Baal hʊ nyagı sii sıŋ, a kpa ʊ wasa a vala lıı ba sıya. Ba buloŋ hirigi,
a dannı Wıısı a baa, “Á ha bı maakyiye na wıı no dɔŋtıına.”

Yesu yırı Levi
Matiwu 9.9-13; Luka 5.27-32

13 Ɛɛ rɛ Yesu sii doŋ a mııgı tuu fuwo hʊ nyʊwa. Nıgyamaa ko gol-ʊ, ʊ
kı daga ba.
14 Ʊ kpaa kı mʊ sıya dı ʊ naa lampolaal kıdıgı ba aa yırı Levi, a yaa
Alfiyası biibaal, dı ʊ hɔŋ ʊ tʊŋtʊnnı-dıya tıyaŋ. Ɛɛ rɛ Yesu yırı ʊ dı ʊ sii
ko kı tıŋa ʊ hal. Ʊ sii tıŋa ʊ hal.

15 Nyɛ rɛ Yesu mʊ gyʊʊ Levi dıya, ʊ bee ʊ hatınna buloŋ, a hɔŋ kı di kına. Lampolaala badɔmɔŋ abee wıbɔŋyaala mɛ ko, ba buloŋ laŋŋı kı di kına hʊ. Lampolaala abee wıbɔŋyaala fa yʊga rɛ weliŋ a kı tıŋa Yesu hal.
16 Wıısı Teŋ dıdagıla badɔmɔŋ fa we doŋ a yaa Farasiima. Ɛɛ rɛ ba naa ba, a ko pıyɛsı Yesu hatınna hʊ a baa, “Bee rɛ tıŋ Yesu bee wıbɔŋyaala abee lampolaala buloŋ laŋŋı hɔŋ kı di kına?”
17 Yesu nıı wıı hʊ ba aa basa, a mııgı bası tıya ba a baa, “Nala hʊ aa kaŋ laaŋfıya bee kyɛ nal dı ʊ tııbı ba, see nala hʊ aa wıılı. Ŋ ko dı ŋ yırı wıbɔŋyaala rɛ dı ba leŋ ba wıbɔmɔ. Nala hʊ aa yaa tıpʊlʊŋ tımma daa ŋ ko dı ŋ yırı.”

Ba pıyɛsı Yesu nyʊwa vʊwayı wıya
Matiwu 9.14-17; Luka 5.33-39

18 Saŋa kıdıgı, Gyɔɔŋ Wıısınııfool hʊ hatınna abee Farasiima gyı aa vʊwa nyʊwa rɛ. Ɛɛ rɛ nala badɔmɔŋ sii ko pıyɛsı Yesu a baa, “Bee rɛ tıŋ Gyɔɔŋ hatınna abee Farasiima kı vʊwa nyʊwa, aŋka ı hatınna kɛ bee vʊwa nyʊwa?”
19 Ɛɛ rɛ Yesu pıyɛsı ba a baa, “Dı hafalıı bala bee ʊ kyaŋsı rɛ aa gbıyalı ʊ haaŋ hʊ gbıyala, ʊ kyaŋsı hʊ sı wuwo vʊwa nyʊwa? Aayı, dı ba ha we gbıyala hʊ tıyaŋ, ʊ kyaŋsı hʊ bı sı vʊwa nyʊwa.
20 Amɛ saŋa kıdıgı rɛ sı ko pele dı ba kaŋ baal hʊ mʊ lee kıdıgı. Ɛɛ tıyaŋ nɛ ʊ kyaŋsı hʊ yaŋ sı vʊwa nyʊwa.”
21 Ɛɛ rɛ ʊ bıl bası tıya ba a baa, “Nal buloŋ bı sı kpa taŋfalıı a ala tɔ gabınıı bol? Dı ı rɛ yaa gɛɛ, taŋfalıı hʊ sı kʊʊrı, dı gabınıı hʊ marı kıyası pɛ.
22 Dı ı rɛ kaŋ pulbınıı, ı sı yaa sıhuwo a we dı ʊ wii? Aayı, dı ı rɛ yaa gɛɛ, pulbınıı hʊ sı pɔsɔ dı sıŋ hʊ buloŋ ta. Ba aa kpa sıhuwo we pulfalıı tıyaŋ nɛ.”

Ba bası Kyɛwiyesii hʊ Kyɛɛ wıya
Matiwu 12.1-8; Luka 6.1-5

23 Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ kıdıgı, Yesu bee ʊ hatınna hʊ sii a mʊ tıŋ nyoŋso baga kıdıgı tıyaŋ a kı mʊ. Ʊ hatınna hʊ bori nyoŋso hʊ a piisi kı kyaŋ.
24 Ɛɛ rɛ Farasiima badɔmɔŋ pıyɛsı Yesu a baa, “Ɪ bı naa? Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ sına daa ı hatınna hʊ kı kyogi gɛɛ?”
25 Ɛɛ rɛ Yesu mııgı pıyɛsı ba a baa, “Ma ha bı maakyiye karımı wıı hʊ Deviti gyı aa yaa? Losi gyı kaŋ ʊ bee ʊ hatınna rɛ,
26 Ʊ mʊ gyʊʊ Wıısı dıya hʊ a kpa paanʊʊ hʊ ba fa aa kaŋ ko biŋ Wıısı sıya tıyaŋ, a lɔgɔ kyaŋ aŋ kpa tıya ʊ hatınna hʊ mɛ, ba mɛ kyaŋ. Ʊ fa yaa sına rɛ anıı nıwaası aa sı kpa haŋ paanʊʊ hʊ dige ʊ nyʊwa, see nala hʊ aa yaa wııkyʊwal sılaala dʊŋ, ka Deviti bee ʊ nala gyı kpa kyaŋ gɛɛ. Haŋ saŋa hʊ tıyaŋ Abiyata rɛ gyı yaa wııkyʊwal sılaala buloŋ nıhıyawʊ.”
27 Ɛɛ rɛ Yesu bıl bası tıya ba a baa, “Wıısı lıı Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ nihuwobisi wıya rɛ, amɛ Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ wıya daa ʊ marı nihuwobiŋ.
28 Mıyaŋ, Nihuwobiŋ biye rɛ yaa Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ tıına.”

3

Yesu tııbı baal kıdıgı noŋ aa sʊba
Matiwu 12.9-14; Luka 6.6-11

1 Nyɛ rɛ Yesu gyı sii a bıl mʊ gyʊʊ Gyuuma wııkyʊwaldıya kıdıgı, dı baal kıdıgı noŋ aa sʊba mɛ gyı we doŋ.

2 Nala hʋ aa naa Yesu dɪ ʋ gyʋwa, ba buloŋ lɪɪ sɪya pɔ ʋ tɪyaŋ, a kɪ deŋ
dɪ ba na dɪ ʋ sɪ tɪɪbɪ baal hʋ Kyɛwiyesii hʋ kyɛɛ koo. Badɔmɔŋ fa aa kyɛ
dɪ ba na wɪɪ rɛ, a tɪŋ doŋ a kaŋ Yesu, a basɪ tɪya ʋ anɪɪ ʋ kyogi ba sɪŋsɪ rɛ.
3 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya nosʋʋ hʋ tɪɪna dɪ ʋ sii ko lɪɪ sɪŋ ba sɪya tɪyaŋ. Ʋ
sii lɪɪ.
4 Ɛɛ rɛ Yesu pɪyɛsɪ nala hʋ a baa, "Ɛɛ rɛ ma naabaala lesiri daga dɪ ma
kɪ yaa Kyɛwiyesii hʋ kyɛɛ? Dɪ ma kɪ pɛ nala tɪyaŋ koo, dɪ ma kɪ dɔgɪsɪ ba?
Dɪ ma kɪ laa nala mɪɪbolo koo, dɪ ma kɪ kpʋ ba?" Ʋ aa pɪyɛsɪ gɛɛ, ba yaa
sɪrɪtɪtɪ.
5 Ɛɛ rɛ Yesu na baaŋ ba nyuu tɪyaŋ. Ʋ tɪya buloŋ gyɪ kyogo rɛ akuu ba
dɪgɪna aa bee nɪɪ wɪya nyuniŋ. Ɛɛ rɛ ʋ basɪ tɪya nosʋʋ hʋ tɪɪna a baa,
"Kaŋ ɪ noŋ tannɪ." Ʋ kaŋ tannɪ, ʋ bɪrɪmɪ noduwo.
6 Ɛɛ rɛ Farasiima hʋ sii lɪɪ, ba bee Hɛrɔtɪ hatɪnna mʋ vʋʋlɪ gɛɛ ba aa sɪ
yaa a kaŋ Yesu kpʋ.

Yesu basɪ Wɪɪsɪ wɪya tɪya nala aŋ tɪɪbɪ nala yʋga mɛ fuwobal hʋ nyʋwa

7 Ɛɛ rɛ Yesu bee ʋ hatɪnna hʋ gyɪ sii tuu fuwobal hʋ nyʋwa. Nɪgyamaa
aa lɪɪ Galili paalʋʋ sii giri tɪŋ ba hal.
8 Nala gyɪ aa nɪɪ wɪya hʋ buloŋ Yesu aa yaa, nɪgyamaa sii lɪɪ Gyudɪya
paalʋʋ, abee Gyerusalɛm, abee Idumiya paalʋʋ, abee Gyɔɔdaŋ fuwo hʋ
kyolo abee Taaya abee Siidɔŋ paalʋʋ, a kɪ ko ʋ lee.
9 Gyamaa hʋ gyɪ aa ko yʋga gɛɛ, ʋ basɪ tɪya ʋ hatɪnna hʋ dɪ ba mʋ kpa
nɪɪduworiboro ko sɪgɪ nɪɪ hʋ nyʋwa dɪ ʋ gyʋʋ, dɪ nala hʋ ta ko yige ʋ lo.
10 Yesu fa tɪɪbɪ nala rɛ yʋga. Ɛɛ wɪya nala hʋ fa aa wɪɪlɪ buloŋ fa ko kaŋ
ʋ bagɪna tɪyaŋ nɛ a kɪ kyɛ dɪ ba dige ʋ.
11 Ba tɪyaŋ, nala gyɪŋbɔmɔ fa aa kana we doŋ. Dɪ gyɪŋbɔmɔ ko na Yesu
buloŋ, ba aa tuu tele ʋ sɪya tɪyaŋ nɛ a kɪ kyɪɪrɪ aŋ kɪ basɪ, "Ɪ rɛ yaa Wɪɪsɪ
biye hʋ."
12 Ɛɛ rɛ ʋ aa basɪ tɪya gyɪŋbɔmɔ hʋ abee sɪfɪyasɪ buloŋ dɪ ba ta ko daga
kɪ tɪya nala, nal hʋ ʋ aa yaa.

Yesu lɪɪ ʋ kpambɪsɪ fi abee balɪya
Matiwu 10.1-4; Luka 6.12-16

13 Ɛɛ rɛ Yesu sii lɪɪ doŋ, a mʋ gyɪŋ dogimo kɪdɪgɪ, a yɪrɪ nala hʋ buloŋ ʋ
aa kyɛ, ba mʋ laŋŋɪ ʋ lee.
14 Ɛɛ rɛ ʋ bɪl lɪɪ ba tɪyaŋ nala fi abee balɪya, dɪ ba yaa ʋ kpambɪsɪ, a we
ʋ lee, dɪ ʋ ko leŋ dɪ ba mɛ mʋ basɪ Wɪɪsɪ wɪya a kɪ tɪya nala.
15 Ka dɪ ʋ tɪya ba dee mɛ dɪ ba wuwo kaŋ kɪ kile gyɪŋsɪ nala tɪyaŋ.
16 Nala hʋ fi abee balɪya ʋ gyɪ aa lɪya, ba fene rɛ nyɛ: Siimɔŋ, Yesu fa
kana ʋ kɪ yɪrɪ Piita.
17 Zebedi biisi hʋ balɪya, Gyemsi abee ʋ naabiibaal Gyɔɔŋ. Yesu fa kaŋ
ba mɛ kɪ yɪrɪ Buwanagyisi. Feŋ no yaa namaga feŋ nɛ. Ʋ memii rɛ yaa
gaduwo-kyagɪŋsɪyaala anɪɪ duwoŋ nɔsɪɪ.
18 Ba nɪkaalɪya hʋ mɛ rɛ nyɛ: Aŋduru abee Fɪlɪpɪ abee Batolomi abee
Matiwu abee Tɔmaasɪ abee Gyemsi, Alfiyasɪ biibaal hʋ, abee Tadiyo abee
Siimɔŋ, nal hʋ aa kyɪl ʋ nala wɪya kɪŋkaŋ,
19 bee Gyudasɪ Isɪkarɔtɪ, nal hʋ aa ko kpa Yesu yallɪ.

Yesu bee Sɪtaanɪ
Matiwu 12.22-32; Luka 11.14-23; 12.10

20 Yesu aa ko lɪɪ nala no mʋ teŋ, ʋ mɪɪgɪ mʋ dɪya. Ɛɛ rɛ nala bɪl ko gol
ʋ bee ʋ hatɪnna hʋ, ba paalɪ bɪ naa sɪnɪɪ dɪ ba di kɪdiiliye mɛ gba.
21 Ʋ dɪya nala aa ko nɪɪ ʋ wɪya, ba sii lɪɪ dɪ ba kana ʋ, beewɪya nala fa
aa basɪ rɛ anɪɪ ʋ aa kyɛ ʋ yaarɪ rɛ.

22 Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla badɔmɔŋ mɛ gyɪ we doŋ. Ba gyɪ lɪɪ Gyerusalɛm nɛ
a ko, a mɛ baa dɪ gyɪŋbɔmɔ buloŋ kuwori ba aa yɪrɪ "Bɛlizebul" lɛ kana
ʊ. Dɪ ʊ rɛ tɪya ʊ dee hʊ ʊ kɪ kile gyɪŋsɪ nala tɪyaŋ gɛɛ.
23 Ɛɛ rɛ Yesu yɪrɪ ba, a maga namaga no tɪya ba a baa, "Ɛɛ rɛ Sɪtaanɪ sɪ
yaa a kile ʊ tɪɪtɪɪ noŋ nala?
24 Dɪ bee nala rɛ we doŋ aŋ bɪ kaŋ nyʊʊdɪgɪ, ba bee hʊ sɪ sɪŋ?
25 Dɪ dɪɪdɪgɪ nala mɛ ko bɪ kaŋ nyʊʊdɪgɪ, ka dɪ ba kɪ kaa kaasɪ, ba dɪya
hʊ mɛ bɪ sɪ sɪŋ.
26 Dɪ Sɪtaanɪ bee ʊ noŋ nala mɛ yaŋ ko bɪ kaŋ nyʊʊdɪgɪ, ba bee mɛ bɪ sɪ
sɪŋ. Ʊ sɪ tele teŋ.
27 Nal tuwo ʊ aa sɪ wuwo gyʊʊ gaduwogi dɪya a gaa ʊ kɪna, see ʊ aa laa
sɪya kaŋ gaduwogi hʊ vʊwa biŋ, aŋ na wuwo gyʊʊ paa ʊ kɪna."
28 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl basɪ tɪya nala hʊ a baa, "Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, dɪ
nal lɛ yaa wɪbɔmɔ mɔɔgɛɛ buloŋ, aŋ pɛ tʊʊsɪ Wɪɪsɪ mɛ gba, ka Wɪɪsɪ ha
sɪ wuwo kpa ba buloŋ kyɛ ʊ.
29 Amɛ dɪ nal lɛ tʊʊsɪ Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ, Wɪɪsɪ bɪ sɪ maakyiye kpa
kyɛ ʊ buloŋ. Sʊʊkpʊŋ wɪbɔŋ aa bɪ kaŋ marɪ layɪ rɛ ʊ tɪɪna yaa gɛɛ."
30 Nala hʊ badɔmɔŋ aa basɪ baa dɪ gyɪŋbɔŋ nɛ kaŋ ʊ hʊ, ɛɛ rɛ tɪŋ ʊ basɪ
nyɛ.

Yesu nɪɪna abee ʊ naabalɪya ko ʊ lee
Matiwu 12.46-50; Luka 8.19-21

31 Mʊhʊ ko pɛ dɪ Yesu nɪɪna abee ʊ naabalɪya ko a sɪŋ gyaŋhal tɪyaŋ aŋ
tɪŋ nal dɪ ʊ gyʊʊ yɪrɪ ʊ. Tɪŋdaal hʊ aa gyʊʊ
32 dɪ nɪgyamaa hɔŋ gol-ʊ. Ɛɛ rɛ ba laa basɪ tɪya ʊ a baa, "I naa abee ɪ
naabalɪya rɛ sɪŋ gyaŋhal tɪyaŋ a kɪ kyɛ ɪ."
33 Ɛɛ rɛ Yesu mɪɪgɪ pɪyɛsɪ ba a baa, "Aŋnɛ rɛ yaa ŋ naa abee ŋ naabalɪya?"
34 Aŋ mɪɪgɪ deŋ nala hʊ aa hɔŋ gol-ʊ, aŋ basɪ tɪya ba a baa, "Ma na, ŋ
naa abee ŋ naabalɪya rɛ nyɛ.
35 Nal hʊ buloŋ aa yaa wɪya hʊ Wɪɪsɪ aa kyo, ʊ rɛ yaa ŋ naabiibaal, abee
ŋ naatoluu, abee ŋ naa."

4

Kɪdohil namaga
Matiwu 13.1-9; Luka 8.4-8

1 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl mɪɪgɪ mʊ hɔŋ Galili fuwobal hʊ nyʊwa a kɪ daga nala.
Nɪgyamaa sii giri ko kyige ʊ. Ʊ aa ko na gyamaa hʊ yʊga gɛɛ, ʊ sii mʊ gyʊʊ
nɪɪduworiboro, a hɔŋ nɪɪ hʊ tɪyaŋ, ka nala hʊ sɪŋ fuwo hʊ nyʊwa.
2 Doŋ tɪyaŋ nɛ ʊ kpa namagɪsɪ a daga ba wɪya yʊga. Ʊ basɪ tɪya ba a
baa,
3 "Ma gyegili nɪɪ daha! Baal kɪdɪgɪ rɛ gyɪ sii a kaŋ ʊ kɪdoho mʊ dɪ ʊ
gyaasɪ.
4 Ʊ aa gyaasɪ kɪna hʊ tɪyaŋ nɛ, biye hʊ badɔmɔŋ tele nɪɪbʊʊsɪ hʊ tɪyaŋ.
Digibiisi ko tuu tʊwasɪ di.
5 Badɔmɔŋ mɛ tele bʊnyɪŋ tɪyaŋ. Bʊnyɪŋ hʊ fa bɪ kaŋ taŋha yʊga. Ɛɛ
wɪya, kɪna hʊ teŋ pesi nyʊ. Amɛ ba naaliliye bɪ wuwo gyʊʊ taŋha.
6 Ɛɛ rɛ wɪɪsɪ nʊŋ kpʊ ba, beewɪya ba naaliliye bɪ gyʊʊ taŋha.
7 Biye hʊ badɔmɔŋ mɛ tele sɔsɪ tɪyaŋ a nyʊ. Amɛ sɔsɪ hʊ sii gɪrɪgɪ ba,
ba nʊŋ pʊgɪmɪ kɪna hʊ, ba bɪ wuwo we biye.
8 Biye hʊ badɔmɔŋ mɛ tele taŋha welii tɪyaŋ a nyʊ, a waa, a marɪ weliŋ.
Badɔmɔŋ we biye mɔlɪya bee fi fi, badɔmɔŋ mɛ mɔllɪboto boto, badɔmɔŋ
mɛ kɔɔ kɔɔ."

9 Yesu aa maga namaga hʋ ko teŋ, ʋ basɪ tɪya ba a baa, “Nala hʋ aa kaŋ dɪgɪna, ma gyegili nɪɪ wɪya no weliŋ.”

Wɪɪ hʋ aa tɪŋ Yesu kaŋ namagɪsɪ kɪ daga nala Wɪɪsɪ wɪya
Matiwu 13.10-17; Luka 8.9, 10

10 Saŋa hʋ gyamaa hʋ buloŋ aa mʋwa, aŋka Yesu bee ʋ kpambɪsɪ fi abee balɪya hʋ, abee ʋ hatɪnna badɔmɔŋ dʋŋ, ba pɪyɛsɪ ʋ namagɪsɪ hʋ memii.
11 Ɛɛ rɛ ʋ basɪ tɪya ba a baa, “Ma nala no kɛ, Wɪɪsɪ leŋ ma gyɪŋ wɪya hʋ aa yaa wɪfaŋɪya ʋ koro hʋ tɪyaŋ memii rɛ. Amɛ nɪkaalɪya hʋ kɛ buloŋ, namagɪsɪ rɛ ba kpa kɪ daga ba Wɪɪsɪ koro hʋ wɪya,
12 dɪ gɛɛ leŋ,
‘ba aa gyegili, gyegili aŋ bɪ wuwo kɪ gyɪŋ ba memii, a bɪl deŋ deŋ mɛ aŋ bɪ wuwo kɪ na kɪŋ buloŋ. Dɪ ba aa rɛ fa gyɪŋ ba memii, ba fa sɪ bɪrɪmɪ tɪŋ Wɪɪsɪ, dɪ ʋ kpa ba wɪbɔmɔ kyɛ ba.” ’

Yesu daga kɪdohil namaga hʋ memii
Matiwu 13.18-23; Luka 8.11-15

13 Ɛɛ rɛ Yesu pɪyɛsɪ ba a baa, “Ma bɪ gyɪŋ namaga no memii? Ɛɛ rɛ ma yaŋ sɪ yaa a gyɪŋ namagɪsɪ buloŋ memiye? Aŋ daga ba namaga hʋ memii a baa,
14 Wɪɪsɪ wɪweliye hʋ rɛ kɪdohil hʋ kaŋ lɪɪ dɪ ʋ basɪ tɪya nala.
15 Nala badɔmɔŋ kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ kɪdoho hʋ aa tele nɪɪbʋʋsɪ hʋ tɪyaŋ. Nala no aa nɪɪ Wɪɪsɪ wɪweliye hʋ rɛ, ka haŋ lagɪlagɪbiye hʋ, Sɪtaanɪ teŋ ko kaŋ wɪɪ hʋ a lɪɪ ba tɪsɪ tɪyaŋ.
16 Nala badɔmɔŋ mɛ kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ kɪna hʋ aa tele bʋnyɪŋ hʋ tɪyaŋ. Nala no aa nɪɪ Wɪɪsɪ wɪweliye hʋ, a pesi laa di abee teŋfɪyɛlʋʋ.
17 Amɛ wɪɪ hʋ aa bee pɪŋ ba hakɪllɪ tɪyaŋ anɪɪ kɪna hʋ naaliliye a bɪ gyʋʋ taŋha gɛɛ. Ba aa laa wɪɪ hʋ rɛ a tɪŋa mʋ maga gɛɛ. Amɛ dɪ tʋwara rɛ ko gyʋʋ ba, koo dɪ ba tɪŋ naasɪ kɪ dɔgɪsɪ ba wɪɪ hʋ wɪya, ba lɔgʋ aa lɪɪ wɪɪ hʋ rɛ, ba kpa ta.
18 Nala badɔmɔŋ mɛ kɪɪ gɛɛ anɪɪ kɪna hʋ aa tele sɔsɪ hʋ tɪyaŋ. Ba aa nɪɪ Wɪɪsɪ wɪweliye hʋ,
19 amɛ dʋnɪya kɪna wɪya kyɪl ba. Ba aa kyo dɪ ba yaa kɪna tɪmma dʋnɪya tɪyaŋ wɪya, ba kɪkyɛɛlɪya hʋ aa kɪ mʋrɪ ba rɛ, ba bɪ laa wɪya hʋ di. Ɛɛwɪya, wɪya hʋ aa bɪ kaŋ doho ba lee.
20 Nala badɔmɔŋ mɛ kɪɪ gɛɛ anɪɪ kɪna hʋ aa tele taŋha welii hʋ tɪyaŋ. Nala no rɛ yaa nala hʋ aa nɪɪ Wɪɪsɪ wɪweliye hʋ, a laa di, ʋ we ba tɪsɪ tɪyaŋ, ʋ kaŋ doho, a we biye, badɔmɔŋ mɔlɪya bee fi fi, badɔmɔŋ mɔllɪboto boto, badɔmɔŋ kɔɔ kɔɔ.”

Yesu maga kyaanʋʋ namaga
Luka 8.16-18

21 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl pɪyɛsɪ ba a baa, “Dɪ ɪ rɛ aa kyɛ pʋlʋŋ a kyol fɪŋtɪna ko gyʋʋ dɪya, ɪ sɪ kpa gbaha a kyige tɔ? Koo, ɪ sɪ kpa sɪgɪ ɪ godo memii? Koo, ɪ aa kpa ɪ saga kɪŋ nyuu tɪyaŋ nɛ dɪ ʋ kyaanɪ?
22 Wɪfaŋɪɪ tuwo aa bɪ sɪ ko lɪɪ lɪgyalɪɪ. Wɪɪ mɛ buloŋ aa we bilhuu tɪyaŋ, ʋ sɪ ko lɪɪ pʋlʋŋ.
23 Nala hʋ aa kaŋ dɪgɪna, ma gyegili kɪ nɪɪ weliŋ.”
24 Ʋ bɪl basɪ tɪya ba a baa, “Ma fɪyɛlɪ ma sɪya weliŋ abee wɪya hʋ ma aa kɪ nɪɪ. Haŋ wɪɪ hʋ ma aa sɪ kpa yaa ma dɔŋtɪŋsɪ, ʋ tɪɪ rɛ Wɪɪsɪ mɛ sɪ kpa yaa ma. Ʋ gba sɪ yaa ma te gɛɛ hʋ ma aa kpaa kɪ yaa ma dɔŋtɪŋsɪ.
25 Nal hʋ aa kaŋ kɪna yʋga, Wɪɪsɪ sɪ marɪ tɪya ʋ pɛ. Amɛ nal hʋ mɛ aa bɪ kaŋ kɪna yʋga, mʋhʋ hʋ mɛ ʋ aa kana, Wɪɪsɪ sɪ kaŋ laa ʋ lee.”

Yesu maga kıdoho waayı namaga

26 Yesu bıl bası tıya ba a baa, “Wıısı koro hʊ kıı gɛɛ rɛ anıı nal aa siye
a mʊ gyaası kıdoho ʊ baga tıyaŋ.
27 Lee bil ʊ mııgı mʊ pıŋ. Sıya gballı ʊ bıl sii mʊ. Kyɛyɛ baŋmana hal ʊ
sii kı mʊ dı kıdoho hʊ nyʊwa, a waa, ka ʊ bı gyıŋ ba aa yaa gɛɛ nyʊ.
28 Ba nyʊwa rɛ ba tıı, a waa, a we biye, a hıla ba tıı.
29 Ba aa ko hıla ko teŋ, ʊ leŋ ba mʊ kʊma.”

Yesu maga kıdoho kıdıgı ba a yırı Masıtadı namaga
Matiwu 13.31, 32, 34; Luka 13.18, 19

30 Ɛɛ rɛ Yesu bıl pıyɛsı ba a baa, “Bekiŋ nɛ á sı kpa Wıısı koro hʊ magısı?
Namaga bee rɛ á sı kpa daga ʊ memii?
31 Ʊ kıı gɛɛ rɛ anıı kıdoho bii kıdıgı ba aa yırı masıtadı. Masıtadı bii rɛ
muro te tıya buloŋ bii.
32 Amɛ dı ʊ ko nyʊ ʊ aa waa tııbal lɛ a te kıdohii kɛ buloŋ. Ʊ aa lıı naası
yʊga rɛ digibiisi aa ko saga ʊ tıyaŋ a sʊwa ba gyannı doŋ.”
33 Yesu maga namagısı no iriŋ nɛ yʊga a kı daga nala Wıısı wıya. Ʊ aa
kı daga ba a maga gɛɛ hʊ ba aa sı wuwo kpa a we ba nyuni tıyaŋ nɛ.
34 Ʊ aa bı laa nyʊwa bası wıı buloŋ polli, see dı ʊ kaŋ maga namaga.
Amɛ dı ʊ bee ʊ hatınna hʊ dʊŋ nɛ ko hɔŋ, ʊ aa daga namagısı hʊ memiye
rɛ a tıya ba.

Yesu leŋ nıı tıyaŋ puwoduwo sige
Matiwu 8.23-27; Luka 8.22-25

35 Haŋ kyɛɛ hʊ tııtıı dıdaana, ʊ bası tıya ʊ hatınna hʊ a baa, “Ma leŋ dı
a kyol fuwo hʊ kyolo.”
36 Ba ta haŋ nıgyamaa hʊ buloŋ ba mʊ, aŋ ko gyʊʊ nııduworiboro hʊ
tıyaŋ ʊ fa aa hɔnɔ hʊ a kpa kı mʊ. Nııduworiborisi badɔmɔŋ mɛ fa we
doŋ nɛ a kı mʊ.
37 Ɛɛ rɛ dı dopuwo kıdıgı piili kı yaa, a ko ŋmaa nıı kı we nııduworiboro
hʊ tıyaŋ, ʊ kı kyɛ dı ʊ su.
38 Amɛ Yesu fa pıŋ doo rɛ nııduworiboro hʊ hal tıyaŋ, a yelli nyuyellii.
Ʊ hatınna hʊ ko kyisi ʊ a bası tıya ʊ a baa, “Á Tıına, ı sıya tuwo koo? Ɪ bı
gyıma dı á aa kyɛ á sʊba rɛ?”
39 Ɛɛ rɛ ʊ sii doo hʊ tıyaŋ a nɔsı puwo hʊ dı ʊ ta kı yaa, aŋ bası tıya
fuwo hʊ mɛ dı ʊ fıyɛlı pıŋ. Puwo hʊ sige, ka lee hʊ buloŋ yaa siyee.
40 Ɛɛ rɛ Yesu pıyɛsı ʊ hatınna hʊ a baa, “Bee rɛ tıŋ kambıŋ kaŋ ma? Ma
ha bı laa ŋ di?”
41 Ɛɛ rɛ kambıŋ marı kaŋ ba weliŋ, ba kı pıyɛsı dɔmɔŋ a baa, “Nıgɛɛ
doho paalı yaa baal no? Puwoni abee fuwoni buloŋ kı tıŋa ʊ nyʊwa.”

5

Yesu tııbı baal kıdıgı gyıŋbɔmɔ aa kana
Matiwu 8.28-34; Luka 8.26-39

1 Ɛɛ rɛ Yesu bee ʊ hatınna hʊ sii kyol Galili fuwobal hʊ kyolo a mʊ pele
Gɛrasa tımma paalʊʊ a lıı nııduworiboro hʊ tıyaŋ.
2 Yesu aa lıı dı ʊ sıŋ, dı baal kıdıgı gyıŋbɔmɔ gyı aa kana rɛ gɛɛ.
3 Ʊ gyı lıı bilni tıyaŋ nɛ a kı ko dı ʊ kyem-ʊ. Bilni hʊ nyuni tıyaŋ nɛ ʊ
gyı aa gɔllı we.
4 Ba gyı aa kaŋ kyɔrʊmɔ vʊwa ʊ rɛ, a mʊ lɔlɔ, beewıya ba aa ko vʊwa ʊ
buloŋ, ʊ aa kaŋ tɔrı rɛ. Ba aa kana ʊ we kpıyası mɛ, ʊ ŋmaa kpıyası hʊ
bori. Nal buloŋ tuwo aa sı wuwo kana ʊ.

5 Wɪɪhaa abee tebine buloŋ, ʋ gyɪ aa we bilni abee dogiŋsi nyuu tɪyaŋ
nɛ a kɪ gbɛ, a kɪ kyɪɪrɪ aŋ paa bʋwa kɪ paasɪ ʋ tɪɪ.
6 Ʊ aa naa Yesu dɪ ʋ we libolii, ʋ fá mʋ kyem-ʋ, a tuu gbinni ʋ sɪya tɪyaŋ.
7-8 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya gyɪŋbɔŋ hʋ dɪ ʋ lɪɪ baal hʋ tɪyaŋ. Baal hʋ kyɪɪrɪ a
baa, "Yesu, Wɪɪbal hʋ biye, bee rɛ ɪ kɪ kyɛ dɪ ɪ yaa ŋ? Ŋ kpaa Wɪɪsɪ kyʋgɪ
ɪ! Ta dɔgɪsɪ ŋ."
9 Ɛɛ rɛ Yesu pɪyɛsɪ ʋ a baa, "Ɪ feŋ nɛ bee?" Ʊ baa, "Ŋ feŋ nɛ kɪgyamaa,
beewɪya á yʋga rɛ daha."
10 Ɛɛ rɛ ʋ sʋla Yesu kɪŋkaŋ dɪ ʋ ta leŋ dɪ gyɪŋsɪ hʋ lɪɪ doŋ paalʋʋ tɪyaŋ.
11 Dɪ porikulaal mɛ sɪŋ doŋ, a kɪ di kɪna dogimo hʋ nyuu.
12 Gyɪŋsɪ hʋ sʋla Yesu dɪ ʋ leŋ dɪ ba mʋ gyʋʋ porikusi hʋ tɪyaŋ.
13 Ʊ laa nyʋwa. Ɛɛ rɛ ba lɪɪ baal hʋ tɪyaŋ a mʋ gyʋʋ porikusi hʋ tɪyaŋ.
Porikusi hʋ buloŋ sii fá lɪɪ dogimo hʋ nyuu, a mʋ tuu gyʋʋ fuwo hʋ tɪyaŋ,
a nyʋwa nɪɪ sʋba. Porikusi hʋ fa pele tusi bʋlɪya.
14 Ɛɛ rɛ porikudaala hʋ fá mʋ heeli tɪya bagɪdaala abee tɔɔ hʋ nala buloŋ.
Ba buloŋ sii ko lɪɪ Yesu lee.
15 Ba aa ko dɪ baal hʋ gyɪŋsɪ fa aa kana hʋ, dɪ ʋ hɔnɔ a laalɪ gal a kaŋ
laaŋfɪya. Ba aa naa gɛɛ, kambɪŋ gyʋʋ ba.
16 Nala hʋ fa aa we doŋ a naa wɪɪ hʋ aa yaa baal hʋ abee porikusi hʋ,
ba basɪ wɪɪ hʋ tɪya nala hʋ buloŋ.
17 Ba aa nɪɪ gɛɛ rɛ, ba ko sʋla Yesu dɪ ʋ lɪɪ ba paalʋʋ tɪyaŋ.
18 Ɛɛ rɛ Yesu mʋ dɪ ʋ gyʋʋ nɪɪduworiboro hʋ. Baal hʋ gyɪŋsɪ hʋ fa aa
kana hʋ sʋla ʋ a baa dɪ ʋ leŋ dɪ ʋ ko dɪ ba mʋ.
19 Yesu kaŋ vɪya, aŋ basɪ tɪya ʋ dɪ ʋ mɪɪgɪ mʋ dɪya a basɪ tɪya ʋ dɪya
nala wɪɪ hʋ buloŋ á Tɪɪna Wɪɪsɪ aa yaa ʋ tɪyaŋ, abee ʋ aa fáá ʋ sikii maga
gɛɛ.
20 Baal hʋ mɪɪgɪ mʋ tɔnɪ fi hʋ aa we doŋ paalʋʋ tɪyaŋ, a basɪ wɪɪ hʋ
buloŋ Yesu a yaa tɪya ʋ. Nala nɪɪ, ʋ yaa ba wɪkperii.

Gyerusi toluu abee haaŋ hʋ aa dige Yesu gal
Matiwu 9.18-26; Luka 8.40-56

21 Ɛɛ rɛ Yesu mɪɪgɪ mʋ gyʋʋ nɪɪduworiboro hʋ a kyol fuwo hʋ kyolo a
mʋ hɔŋ fuwo hʋ nyʋwa. Nala giri ko kyige ʋ.
22 Ɛɛ rɛ dɪ baal kɪdɪgɪ we doŋ, ba kɪ yɪrɪ Gyerusi. Ʊ fa yaa Gyuuma
wɪɪkyʋwaldɪya nɪhɪyawʋ rɛ. Ʊ aa naa Yesu, ʋ tuu tele ʋ naasɪ tɪyaŋ,
23 a sʋla ʋ a baa, "Ŋ toluu rɛ aa wɪɪlɪ, a pɪŋ kɪ kyɛ dɪ ʋ sʋba. Ŋ aa sʋla ɪ
dɪ ɪ ko kpa ɪ nosi dɔbɔ ʋ tɪyaŋ, dɪ ʋ deye."
24 Yesu sii tɪŋa ʋ hal ba kɪ mʋ. Nɪgyamaa mɛ sii kɪ tɪŋa ʋ hal a gol-ʋ
kyige.
25 Haaŋ kɪdɪgɪ gyɪ we gyamaa hʋ tɪyaŋ a kaŋ wɪɪl kɪdɪgɪ. Ʊ gyɪ aa yaa ʋ
hawɪya ba bee teŋ ʋ bɪsɪ fi abee balɪya rɛ gɛɛ.
26 Ʊ gyɪ gɔllɪ yaa luliye kɪŋkaŋ, a na tʋwara weliŋ, a paalɪ kyogi ʋ
molbiye buloŋ ta waasʋ, ka wɪɪl hʋ gba marɪ gyʋʋ ʋ tɪyaŋ.
27 Ʊ gyɪ nɪɪ Yesu wɪya rɛ, a mɛ ko kɪ tɪŋ nala hʋ tɪyaŋ, aŋ kɪ bɪɪnɪ ʋ tɪya
tɪyaŋ a baa,
28 "Dɪ ŋ yaŋ wuwo dige ʋ gal mɛ, ŋ sɪ deye." Ɛɛ rɛ ʋ pɪyɛgɪ nala hʋ a mʋ
sɪŋ Yesu hal a kaŋ noŋ a dige ʋ gal.
29 Ʊ aa dige ʋ gal hʋ tɪyaŋ nɛ, ʋ wɪɪl hʋ pirigi teŋ. Ɛɛ rɛ ʋ tɪɪ gyɪma anɪɪ
ʋ wɪɪl hʋ tene rɛ.
30 Ka Yesu mɛ gyɪma ʋ tɪya tɪyaŋ anɪɪ dee kɪdɪgɪ lɪɪ ʋ tɪyaŋ nɛ. Ʊ bɪrɪmɪ
nala hʋ lee a pɪyɛsɪ ba a baa, "Aŋnɛ rɛ dige ŋ gal gɛɛ?"

31 Ɛɛ rɛ ʋ hatınna baa, “I bı naa nala aa yʋga gɛɛ a gol-ı kyige? Ka ı bıl kı pıyɛsı dı aŋnɛ rɛ dige ı gal?”
32 Aŋka Yesu ha vıya aŋ kı deŋ dı ʋ na nal hʋ a dige ʋ.
33 Amɛ haaŋ hʋ gyı aa gyıŋ wıı hʋ aa yaa ʋ tıyaŋ wıya, ʋ ko a kı kyele, a tuu tele Yesu naası tıyaŋ aŋ bası wıı hʋ buloŋ tıya ʋ.
34 Ɛɛ rɛ Yesu mııgı bası tıya ʋ a baa, “Ŋ toluu, ı laadii rɛ leŋ ı deye. Kı mʋ abee laaŋfıya. Wııl hʋ bıl bı sı kana ı.”
35 Yesu ha aa bası wıya haaŋ hʋ lee gɛɛ, dı tıŋdaala lıı Gyerusi dıya, a ko bası tıya Gyerusi a baa, “I toluu hʋ sʋba rɛ, ta bıl kı dɔŋ Tıına hʋ.”
36 Yesu aa nıı ba aa bası gɛɛ, ka ʋ bası tıya Gyerusi a baa, “Ta leŋ dı ı bembii kı sii, laa ŋ di.”
37 Ɛɛ rɛ Yesu sii, a bı leŋ nal buloŋ tıŋa ʋ hal see Piita, abee Gyemsi, abee ʋ naabiye Gyɔɔŋ.
38 Ɛɛ rɛ ba ko pele Gyerusi dıya. Ba aa ko dı ba kaŋ kyagıŋsı a kı ŋmaa nyʋʋsı bagıbagı, a kı wii lee buloŋ.
39 Ʋ mʋ gyʋʋ a pıyɛsı ba a baa, “Bee rɛ tıŋ ma kı yaa kyagıŋsı no buloŋ? Biye hʋ bı sʋba. Ʋ ta kı pıŋ doo rɛ.”
40 Ba buloŋ mııgı sıŋ kı mʋma ʋ. Ɛɛ rɛ ʋ kile ba ta ba lıı, aŋka ʋ kaŋ biye hʋ kuwo, abee ʋ naa, abee ʋ hatınna hʋ boto, ba gyʋʋ dıya hʋ tıyaŋ biye hʋ aa pına.
41 Ba aa gyʋʋ dıya hʋ, Yesu mʋ kaŋ biye hʋ noŋ tıyaŋ aŋ baa, “Talita kumi.” Ʋ memii rɛ yaa “Haŋtolibiye, ŋ baa ı sii.”
42 Biye hʋ nyagı sii a kı vala, nala hʋ buloŋ nyʋʋsı fıyɛlı. Biye hʋ fa yaa bısı fi abee balıya rɛ.
43 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba abee sıfıyası, dı ba ta leŋ dı nal buloŋ nıı wıı no, aŋ bası tıya ba dı ba kyɛ kıdiiliye tıya biye hʋ dı ʋ di.

6

Nazarɛti tımma vıya Yesu
Matiwu 13.53-58; Luka 4.16-30

1 Ɛɛ rɛ Yesu bee ʋ hatınna hʋ lıı haŋ paalʋʋ hʋ tıyaŋ a kpa mʋ ʋ bee tıı.
2 Kyɛwiyesii hʋ kyɛɛ, ʋ sii mʋ gyʋʋ Gyuuma wııkyʋwaldıya a kı daga nala. Ba aa nıı ʋ wıbasıı hʋ, ba gyeniŋ buloŋ hirige rɛ, a baa “Ɛɛ rɛ ʋ yaa a gyıŋ wıya no? Aŋnɛ rɛ tıya ʋ wıgyʋŋ no?
3 Ɛɛ rɛ ʋ yaa a wuwo kı yaa wımagıla no? Á gyıma ʋ rɛ! Kapiŋta hʋ daa gɛɛ? Mɛɛrı biibaal daa gɛɛ. Gyemsi abee Gyoose abee Gyuda abee Siimɔŋ daa yaa ʋ naabalıya? Ʋ naatoliye we daha.” Ɛɛ rɛ ba sii bee su ʋ.
4 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, “Wıısı tıŋdaal kɛ buloŋ, ʋ aa kaŋ yohuŋ nɛ lee buloŋ tıyaŋ, amɛ ʋ bee nala abee ʋ dıya nala tıı kɛ sıı aa bee su ʋ.”
5 Akuu ba aa bı laa ʋ di wıya, ʋ bı wuwo yaa wıduwoni buloŋ doŋ tıyaŋ. Ʋ yaŋ ta kpa ʋ nosi a dɔbɔ wııla tımma baŋmana tıyaŋ nɛ ba deye.
6 Yesu nyʋwa gyı fıyɛla rɛ abee ʋ tıı bee nala aa bı laa ʋ di.

Yesu tıŋ ʋ kpambısı fi abee balıya hʋ
Matiwu 10.5-15; Luka 9.1-6

7 Ɛɛ rɛ ʋ sii mʋ gɔllı tɔnı hʋ buloŋ aa kpaga doŋ a kı daga nala. Ʋ yırı ʋ hatınna fi abee balıya hʋ a laŋŋı, a tıŋ ba balıya balıya a tıya ba dee gyıŋbɔmɔ nyuu tıyaŋ.
8 Ɛɛ rɛ ʋ bası tıya ba a baa, “A lıı ma daatıgıya hal, ma ta bıl kpaa kıŋ buloŋ pɛ a vala ŋmanıı hʋ. Ma ta kaŋ kıdiiliye mʋ, a ta kpaa diiku mɛ kolo, a ta kpaa molbii mɛ.

9 Amɛ ma paa ma naatɔbɔ we, aŋ ta bɪl kpaa gal pɛ kɪna hʊ ma aa laala tɪyaŋ.
10 Dɪ mamaa rɛ ko mʊ gyʊʊ tɔɔ buloŋ, ma gyʊʊ dɪya hʊ nala aa kyo ma
wɪya, a we dɪɪdɪgɪ tɪyaŋ gɛɛɛ dɪ saŋa hʊ ma aa sɪ lɪɪ tɔɔ hʊ tɪyaŋ mʊ pele.
11 Dɪ ma ko mʊ tɔɔ buloŋ dɪ ba pɔ dɪ ma ta gyʊwa, a bɪ sɪ gyegili nɪɪ
wɪya hʊ mɛ ma aa basɪ, ma gallɪ mʊ. Dɪ ma ko lɪɪ bee hʊ tɪyaŋ, ma piisi
ma naasɪ taŋha ta. Ɛɛ rɛ sɪ leŋ dɪ ba gyɪma anɪɪ ba aa vɪya ma nyɛ Wɪɪsɪ
sɪ dɔgɪsɪ ba."
12 Ʊ aa tɪya ba ʊ nyʊʊdaasɪ ko mʊ teŋ, ba lɪɪ mʊ a basɪ kɪ tɪya nala dɪ
ba bɪrɪmɪ lɪɪ ba wɪbɔmɔ tɪyaŋ.
13 Ba gyɪ kile gyɪŋbɔmɔ yʊga rɛ nala tɪyaŋ, ba lɪɪ. Ba kpaa nʊʊ mɛ a tɪsɪ
wɪɪla tɪmma ba na laaŋfɪya.

Gyɔɔŋ Wɪɪsɪnɪɪfool hʊ sʊʊ
Matiwu 14.1-12; Luka 9.7-9

14 Ɛɛ rɛ Yesu feŋ taalɪ lee hʊ buloŋ, Kuwori Hɛrɔtɪ mɛ nɪɪ ʊ wɪya. Nala
badɔmɔŋ kɪ basɪ a baa, "Ʊ rɛ yaa Gyɔɔŋ, Wɪɪsɪnɪɪfool hʊ. Wɪɪsɪ kyisi ʊ
sʊʊ tɪyaŋ nɛ, ɛɛ rɛ tɪŋ ʊ kaŋ dee a kɪ yaa wɪmagɪla no buloŋ."
15 Ka badɔmɔŋ mɛ baa dɪ Ilaagya rɛ, nal hʊ fa aa yaa Wɪɪsɪ tɪŋdaala hʊ
kɪdɪgɪ. Badɔmɔŋ mɛ baa dɪ ʊ yaŋ ta yaa Wɪɪsɪ tɪŋdaal lɛ anɪɪ faafaa nala
hʊ kɪdɪgɪ gɛɛ.
16 Kuwori Hɛrɔtɪ aa nɪɪ ʊ wɪya, ʊ baa, "Gyɔɔŋ nɛ gɛɛ. Ʊ rɛ yaa nal hʊ ŋ
gyɪ aa leŋ ba keri ʊ nyuu hʊ. Ʊ rɛ sii sʊʊ tɪyaŋ gɛɛ." Wɪɪ hʊ aa tɪŋ Hɛrɔtɪ
gyɪ leŋ ba keri Gyɔɔŋ nyuu rɛ nyɛ:
17 Hɛrɔtɪ tɪɪtɪɪ gyɪ leŋ ba kaŋ Gyɔɔŋ tɔ dɪyaŋ nɛ ʊ haaŋ Hɛrodiya wɪya.
Beewɪya Hɛrodiya gyɪ yaa ʊ maana Fɪlɪpɪ haaŋ nɛ, ʊ kaŋ fasɪ.
18 Ɛɛ rɛ Gyɔɔŋ basɪ tɪya Hɛrɔtɪ a baa, "Ʊ bɪ yaa ŋmanɪɪ dɪ ɪ kaŋ ɪ maana
haaŋ fasɪ."
19 Ɛɛ rɛ tɪŋ Hɛrodiya laa wɪɪ hʊ we ʊ tɪya tɪyaŋ a kɪ kyɛ dɪ ba kpʊ Gyɔɔŋ.
Amɛ ʊ gyɪ bɪ naa ŋmanɪɪ dɪ ʊ kpʊ ʊ, beewɪya Hɛrɔtɪ gyɪ aa pɔ Gyɔɔŋ nɛ.
20 Hɛrɔtɪ gyɪ aa tɪya Gyɔɔŋ gyɪrɪma rɛ, beewɪya ʊ naa dɪ ʊ yaa tɪpʊlʊŋ
tɪɪna rɛ a kɪ yaa wɪya hʊ aa kpaa ŋmanɪɪ. Gyɔɔŋ wɪbasɪɪ buloŋ gyɪ aa
kperi Hɛrɔtɪ rɛ, ka abee gɛɛ buloŋ, ʊ ha kyo dɪ ʊ gyegili nɪɪ wɪya hʊ ʊ aa
basɪ rɛ.
21 Amɛ kyɛɛ kɪdɪgɪ Hɛrodiya ha vɪya aŋ na ʊ ŋmanɪɪ rɛ. Kuwori Hɛrɔtɪ
kyɛlʊlɪɪ kyɛɛ rɛ gyɪ ko baŋ pele. Ɛɛ rɛ ʊ sii yaa kɪdiiliye yʊga, a yɪrɪ ʊ
kuworibiisi abee ʊ laalyuwolo nɪhɪyasɪ, abee Galili nɪhɪyasɪ, ba buloŋ ko
laŋŋɪ a hɔŋ kɪ di kɪna hʊ.
22 Ba hɔnɪɪ hʊ tɪyaŋ nɛ Hɛrodiya toluu ko gyʊʊ gʊwa. Hɛrɔtɪ bee nala
hʊ buloŋ kɪ deŋ ʊ, ba tenni fɪyɛlɪ ʊ nyuu tɪyaŋ. Ɛɛ rɛ Hɛrɔtɪ basɪ tɪya
haŋtolibiye hʊ dɪ ʊ kɛ daga kɪŋ hʊ buloŋ ʊ aa kyɛ, dɪ ʊ sɪ tɪya ʊ.
23 Ʊ paalɪ ŋmɪyɛsɪ rɛ a baa, "Ɪ aa kyɛ kɪŋ hʊ buloŋ ŋ sɪ tɪya ɪ. Dɪ ɪ rɛ aa
kyɛ ŋ taŋha loginŋ kɪdɪgɪ, haalɪ a pele faŋ mɛ, ŋ sɪ kpa tɪya ɪ."
24 Haŋtolibiye hʊ sii lɪɪ, a mʊ pɪyɛsɪ ʊ naa a baa, "Ŋ basɪ baa bekiŋ nɛ ŋ
kɪ kyɛ?" Ɛɛ rɛ Hɛrodiya baa, "Basɪ tɪya ʊ dɪ Gyɔɔŋ Wɪɪsɪnɪɪfool hʊ nyuu
rɛ ɪ kɪ kyɛ."
25 Haŋtolibiye hʊ mɪɪgɪ lagɪlagɪ a mʊ kuwori hʊ lee a basɪ tɪya ʊ a baa,
"Ŋ aa kyɛ dɪ ɪ keri Gyɔɔŋ Wɪɪsɪnɪɪfool hʊ nyuu rɛ, a we parɪtɪ tɪyaŋ, a kaŋ
ko tɪya ŋ."
26 Kuwori hʊ aa nɪɪ wɪɪ no, ʊ tɪya buloŋ kyogi. Amɛ ʊ aa ŋmɪyɛsa nala
hʊ buloŋ sɪɪ tɪyaŋ gɛɛ, ʊ bɪl bɪ sɪ wuwo lugisi ʊ nyʊwa.

27 Ɛɛ rɛ ʋ yırı laalyuwol kıdıgı, a tıma ʋ dı ʋ mʋ keri Gyɔɔŋ nyuu kaŋ
ko.
28 Laalyuwol hʋ sii a mʋ lee hʋ ba aa kaŋ Gyɔɔŋ mʋ tɔ hʋ, a keri ʋ nyuu
a we parıtı tıyaŋ, a kaŋ ko tıya haŋtolibiye hʋ. Ʋ laa a kaŋ mʋ tıya ʋ naa.
29 Gyɔɔŋ hatınna hʋ aa nıı wıı no, ba sii ko a laa ʋ teŋbii a kaŋ mʋ hogo.

Yesu tıya nala tusi bʋnɔŋ kıdiiliye ba di vɔgɔ
Matiwu 14.13-21; Luka 9.10-17; Gyɔɔŋ 6.1-14

30 Yesu hatınna hʋ ʋ fa aa tıma hʋ, ba mııgı ko ʋ lee, a bası wıya hʋ
buloŋ ba aa yaa abee wıya hʋ buloŋ ba aa daga, a tıya ʋ.
31 Nala hʋ badɔmɔŋ gyı aa yaŋ kı lıı rɛ ka badɔmɔŋ mɛ ko kı gyʋʋ. Yesu
abee ʋ hatınna paalı bı naa sınıı dı ba di kına mɛ gba. Ɛɛ rɛ ʋ bası tıya
ba a baa, “Ma leŋ dı á mʋ lee hʋ nala aa tuwo dı ma wiyesi mʋhʋ.”
32 Ɛɛ rɛ ba sii a gyʋʋ nııduworiboro a kı mʋ lee hʋ nala aa tuwo.
33 Amɛ nala yʋga gyı naa ba a wuwo gyıma anıı ba aa rɛ. Ɛɛ rɛ ba lıı
tɔgyamaa a fa mʋ lee hʋ Yesu fa aa mʋʋ, a laa ʋ bee ʋ hatınna hʋ sıya a
pele doŋ.
34 Ba mɛ mʋ ko, a lıı nııduworiboro hʋ tıyaŋ. Yesu aa ko lıı
nııduworiboro hʋ tıyaŋ, dı ʋ naa nıgyamaa dı ba hɔŋ kı gyegili ʋ. Ba
sikii buloŋ kana ʋ, beewıya ba gyı kıı gɛɛ rɛ anıı piyese aa bı kaŋ pedaal.
Ʋ sii piili kı daga ba wıya yʋga.
35 Ʋ dıdaana aa ko pele, ʋ hatınna hʋ ko bası tıya ʋ a baa, “Lee no yaa
ɔhɔ rɛ, ka wıısı fıyɛlı nyɛ.
36 Ta nala hʋ dı ba mʋ tɔnı hʋ abee bagısı aa kpaga daha, a mʋ yɔbɔ
kıdiiliye a di.”
37 Yesu mııgı bası tıya a baa, “Ma mʋ kyɛ kıdiiliye tıya ba dı ba di.” Ba
pıyɛsı ʋ a baa, “Gbo! Dı ámaa sı kpa molbii yɔbɔ kıdiiliye tıya nala no dı
ba wuwo di vɔgɔ, ʋ sı te nıdıgı bıŋpiliŋ tuno.”
38 Nyɛ rɛ Yesu pıyɛsı ba a baa, “Paanʋʋ baŋmɛ rɛ we doŋ? Ma mʋ na.”
Ba mʋ, aŋ mııgı ko bası tıya ʋ abaa, “Kına bɔnɔŋ nɛ abee fuwonamıısı
balıya.”
39 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ʋ hatınna hʋ dı ba leŋ nala hʋ buloŋ tuu hɔŋ kyige
gulo gulo ɔfıyɛl hʋ nyuu tıyaŋ.
40 Nyɛ rɛ badɔmɔŋ hɔŋ nala kɔɔ, kɔɔ, badɔmɔŋ mɛ mɔllıbalıya bee fi fi.
41 Ɛɛ rɛ ʋ kpa paanʋʋ hʋ bɔnɔŋ abee fuwonamıısı hʋ balıya, a wil deŋ
wıısınyuu, aŋ kyʋwalı Wıısı aŋgyʋwasʋ, aŋ kaŋ paanʋʋ hʋ lɔgɔ a tıya ʋ
hatınna hʋ dı ba laa mʋ kpaa nala hʋ. Ʋ bıl kaŋ fuwonamıısı hʋ balıya
mɛ a kpaa ba.
42 Ba buloŋ di a vɔgɔ.
43 Ka ba mʋ paa paanʋʋ hʋ abee fuwonamıısı hʋ kıkaalıya, a su simbiisi
fi abee balıya.
44 Nala hʋ gyı aa dii kıdiiliye hʋ, ba tıyaŋ baala dʋŋ gyı yaa tusi bʋnɔŋ
nɛ.

Yesu vala nıı nyuu tıyaŋ
Matiwu 14.22-33; Gyɔɔŋ 6.15-21

45 Ɛɛ rɛ ʋ leŋ ʋ hatınna hʋ mʋ gyʋʋ nııduworiboro, a laa ʋ sıya duwori
kyol fuwo hʋ kyolo, a kı mʋ Bɛsaada. Ka ʋ ta nıgyamaa hʋ buloŋ ba mʋ.
46 Ʋ aa taa nala hʋ ba mʋ teŋ, ʋ sii mʋ gyıŋ dogimo kıdıgı nyuu dı ʋ
kyʋwalı Wıısı.
47 Ʋ dıdaana ko kı pele dı nııduworiboro hʋ we nıı hʋ tʋtʋʋ bee tʋtʋʋ,
aŋka Yesu dʋŋ ha we dogimo tıyaŋ.

48 Ɛɛ rɛ Yesu deŋ na dı puwo kaŋ ʋ hatınna hʋ kı lʋga, a pɔ dı nııduworiboro hʋ ta mʋwa. Ʋ sıgballınyʋwa, ʋ sii a vala nıı hʋ nyuu
a kı mʋ, a ko kpaga ba, a kı kyɛ dı ʋ parı ba baŋ.
49 Ba aa na ʋ dı ʋ aa vala nıı hʋ nyuu, ba bıına anıı nıdıma rɛ. Kambıŋ
kaŋ ba, ba yaga kyiyesuu.
50 Ɛɛ rɛ ʋ piliŋsi bası tıya ba a baa, “Ma kaŋ ma tıı. Mıyaŋ nɛ. Ma ta leŋ
dı kambıŋ kaŋ ma.”
51 Ka ʋ yaŋ mʋ gyʋʋ nııduworiboro hʋ. Ʋ aa gyʋʋ ko teŋ, puwo hʋ sige.
Ʋ yaa ʋ hatınna hʋ wıkperii.
52 Ba gyı naa dı Yesu kaŋ paanʋʋ gama bɔnɔŋ a kpaa nala tusi bʋnɔŋ
nɛ, ka ba ha gyı bı gyıŋ wıı hʋ memii, beewıya ba ha bı gyıŋ nal hʋ Yesu
aa yaa.

Yesu tııbı wııla tımma Gyɛnɛsarɛtı tıyaŋ
Matiwu 14.34-36

53 Ɛɛ rɛ ba kyol fuwo hʋ kyolo, a ko pele tɔɔ kıdıgı ba aa yırı Gyɛnɛsarɛtı,
a lıı nııduworiboro hʋ tıyaŋ aŋ kaŋ vʋwa nıı hʋ nyʋwa.
54 Ba aa lıı ko teŋ, dı nala gyıma anıı Yesu rɛ.
55 Ba fá mʋ gbɛ ba paalʋʋ buloŋ, a paa wıılı tımma abee ba wasını, a
kaŋ mʋ lee kɛ buloŋ ba aa nıya dı Yesu we.
56 Lee kɛ buloŋ Yesu a mʋwa, tɔbala koo tɔbiisi koo bagısı, nala aa paa
ba wııla tımma rɛ a kaŋ lıı biŋ lıgyalıya tıyaŋ, a sʋla ʋ dı ʋ leŋ dı ba dige
ʋ gal nyʋwa mɛ gba. Ba nala hʋ buloŋ gyı aa wuwo dige ʋ, ba gyı naa
laaŋfıya rɛ.

7

Farasiima abee Wıısı Teŋ dıdagıla bası ba naabaala lesiri tıŋıı wıya
Matiwu 15.1-9

1 Ɛɛ rɛ kyɛɛ kıdıgı, Farasiima abee Wıısı Teŋ dıdagıla badɔmɔŋ sii lıı
Gyerusalɛm ko, ba buloŋ sii ko Yesu lee.
2 Ba aa ko ba naa dı Yesu hatınna hʋ badɔmɔŋ bı sɔŋ nıı aŋ kı di kına.
Nyɛ yaa bisiŋ nɛ ba lesiri tıyaŋ.
3 Farasiima abee Gyuuma buloŋ bı sı laa nyʋwa di kıŋ buloŋ dı ba bı
sɔŋ nıı anıı ba naabaala lesiri aa daga gɛɛ.
4 Dı ba aa rɛ ko lıı yɔbɔ ko mɛ, ba aa sɔŋ nıı rɛ aŋ na di kına. Ba sıŋsı
yʋga. Ba kaŋ ŋmanıı kıdıgı mɛ rɛ ba aa kı vaalı ba nıınyʋwagbaŋbiisi
abee ba kıdigbaŋsı abee ba hɔgı viini buloŋ.
5 Ɛɛ rɛ ba ko pıyɛsı Yesu a baa, “Bee rɛ tıŋ ı hatınna hʋ kı kyogi a
naabaala sıŋsı nyɛ? Bee rɛ tıŋ ba aa bı sɔŋ nıı aŋ kı di kına?”
6 Ɛɛ rɛ ʋ mııgı bası tıya ba a baa, “Minaafigi tımma! Ma wıya hʋ buloŋ
Wıısı tıŋdaal Azaaya gyı aa basa faafaa buloŋ, ba yaa wıtıı rɛ. Ba saba
Wıısı teŋ tıyaŋ anıı ʋ baa dı Wıısı baa,
‘Nyʋwa dʋŋ nɛ nala no kaŋ kı tıya ŋ gyırıma, amɛ ŋ wıya tuwo ba tısı
tıyaŋ.
7 Ba aa kı kyʋwalı ŋ waasʋ rɛ, a kı daga nihuwobisi ŋmaŋsı aŋ baa dı
Wıısı rɛ basa.’
8 Nihuwobisi ŋmaŋsı rɛ ma kı tıŋa aŋ vıya Wıısı nyʋwa tıŋıı”
9 Yesu bıl baa, “Ma kaŋ wıgyʋŋ kıdıgı rɛ aa wuwo vıya Wıısı ŋmanıı aŋ
kı tıŋ ma naabaala ŋmaŋsı. Ma aa yaa gɛɛ, ma tol sʋma rɛ?
10 Moosi fa saba rɛ a bası anıı Wıısı baa dı ı kı fá ı kuwo abee ı naa, a bıl
sabı a baa dı dı nal lɛ tʋʋsı ʋ kuwo abee ʋ naa, dı ba kpʋ ʋ tıına.

11 Amɛ ma kɛ basɪ anɪɪ dɪ nal lɛ kaŋ kɪŋ, a maga dɪ ʊ kpa kyiyeli ʊ kuwo
koo ʊ naa, ka dɪ tɪɪna basɪ tɪya ba abaa, “Kɪŋ hʊ ŋ fa aa sɪ kpa kyiyeli ma
hʊ, ʊ yaa ‘Kɔribaŋ’ nɛ.” (Ʊ memii rɛ yaa, kɪŋ hʊ bɪrɪmɪ Wɪɪsɪ tol lɛ.) Ʊ bɪl
bɪ maga dɪ ʊ kpa tɪya ba.
12 A kuu nyɛ wɪya, ma bɪ daga dɪ ʊ yaa wɪɪ buloŋ a kyiyeli ʊ kuwo abee ʊ
naa.
13 Nyɛ rɛ ma yaa a vɪya Wɪɪsɪ nyʊwa tɪŋɪɪ aŋ kɪ tɪŋ ma naabaala ŋmaŋsɪ,
a bɪl sii kpa daga ma biisi mɛ. Wɪtesi no yʊga rɛ ma kɪ yaa.”

Kɪna hʊ aa kaŋ bisiŋ
Matiwu 15.10-20

14 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl yɪrɪ nala hʊ ba ko laŋŋɪ. Ba aa ko, ʊ basɪ tɪya ba a baa,
“Ma buloŋ gyegili nɪɪ weliŋ.
15 Nal kɪdiiliye bɪ sɪ wuwo leŋ dɪ ʊ yaa bisiŋ tɪɪna. Kɪŋ kɛ buloŋ aa tuu
nal fuu ʊ bɪ kaŋ bisiŋ. Amɛ wɪya hʊ aa lɪɪ ʊ tɪya tɪyaŋ ko kɪ lɪɪ, ba aa rɛ
sɪ wuwo leŋ dɪ ʊ yaa bisiŋ tɪɪna.
16 Nala hʊ aa kaŋ dɪgɪna, ma gyegili nɪɪ weliŋ.”
17 Ʊ aa basɪ gɛɛ teŋ, ʊ leŋ nala hʊ aŋ mʊ gyʊʊ dɪya. Ɛɛ rɛ ʊ hatɪnna hʊ
ko pɪyɛsɪ ʊ namaga hʊ memii.
18 Nyɛ rɛ ʊ pɪyɛsɪ ba a baa, “Ma ha bɪ kaŋ wɪgyʊŋ? Ma bɪ gyɪma anɪɪ dɪ
nal lɛ di kɪŋ, ʊ bɪ sɪ wuwo leŋ dɪ ʊ kaŋ bisiŋ?
19 Dɪ ɪ rɛ dii kɪŋ, ʊ bee gyʊʊ ɪ tɪya. Ɪ fuu rɛ ʊ aa tuu, ɪ nyɛ ta.” Yesu aa
basɪ nyɛ, ʊ daga anɪɪ kɪdiiliye sɪŋsɪ bɪl tuwo rɛ gɛɛ.
20 Ɛɛ rɛ ʊ bɪl baa, “Wɪya hʊ aa lɪɪ nal tɪya tɪyaŋ nɛ aa leŋ nal kaŋ bisiŋ.
21 Ɪ tɪya tɪyaŋ nɛ ɪ aa bɪɪnɪ wɪbɔmɔ yayɪ anɪɪ sɔŋsɔŋ, gaal, nala kpʊyɪ,
nala haana kyɛyɪ, tɪbal, a kɪ yaa wɪbɔŋ kɛ buloŋ, a kɪ mʊrɪ nala, a kɪ yaa
wɪya hʊ buloŋ aa bɪ maga dɪ ɪ yaa.
22 Ɪ tɪya kɪ hɔllɪ nala. Ɪ kɪ kyogi nala fene, a kɪ daga ɪ tɪɪ, a kɪ yaa bambugi
wɪya.
23 Wɪbɔmɔ no buloŋ yaa bisiŋ wɪya rɛ, ka nihuwobiŋ tɪya tɪyaŋ nɛ ba
buloŋ aa lɪɪ.”

Siiriya paalʊʊ haaŋ laa Yesu wɪya di
Matiwu 15.21-28

24 Ɛɛ rɛ Yesu sii lɪɪ doŋ, a mʊ Taaya paalʊʊ, a mʊ gyʊʊ faŋa dɪya kɪdɪgɪ
tɪyaŋ, a bee kyɛ dɪ nal buloŋ gyɪma ʊ wɪya, ka ba vɪya aŋ gyɪma.
25 Haaŋ kɪdɪgɪ rɛ gyɪ we doŋ a lɪɪ Fɔniisɪya aa we Siiriya paalʊʊ tɪyaŋ,
a yaa Giriki tɪɪna. Gyɪŋbɔŋ gyɪ kaŋ ʊ toluu.
26 Ɛɛ rɛ ʊ nɪɪ Yesu wɪya, a sii ko tuu tele ʊ naasɪ tɪyaŋ, a sʊla ʊ dɪ ʊ kile
gyɪŋbɔŋ hʊ ta ʊ biye hʊ tɪyaŋ.
27 Yesu pɪyɛsɪ ʊ a baa, “Dɪ ɪ rɛ kaŋ biisi, ɪ sɪ laa nyʊwa kpa ba kɪdiiliye
tɪya vasɪ? Aayɪ, ɪ aa laa sɪya yaa kɪdiiliye hʊ tɪya ɪ biisi hʊ rɛ, dɪ ba aa rɛ
yaŋ ko dɪ aŋ ka, ɪ kpa tɪya vasɪ.”
28 Nyɛ rɛ haaŋ hʊ baa, “Wɪtɪɪ rɛ, ŋ Tɪɪna, ɪ bɪ sɪ kpa ɪ biisi kɪdiiliye kɛ
tɪya vasɪ. Amɛ biisi hʊ aa dii ka kɪna hʊ kɪ tele taŋha, ba aa rɛ vasɪ hʊ mɛ
sɪ paa di.”
29 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya haaŋ hʊ a baa, “Ɪ aa basɪ wɪɪ no wɪya, gyɪŋbɔŋ
hʊ lɪya rɛ ɪ toluu hʊ tɪyaŋ. Kɪ mʊ dɪya.”
30 Nyɛ rɛ haaŋ hʊ kpa mʊ. Ʊ mʊwa dɪ ʊ biye hʊ pɪna, gyɪŋbɔŋ hʊ kɔnɪ
lɪɪ ʊ tɪyaŋ.

Yesu tɪɪbɪ ganɪɪ

31 Ɛɛ rɛ Yesu mɪɪgɪ lɪɪ Taaya paalʊʊ tɪyaŋ a mʊ tɪŋ Siidɔŋ abee tɔnɪ fi
badɔmɔŋ paalʊʊ, a mʊ pele Galili fuwobal hʊ nyʊwa.

32 Ɛɛ rɛ dı ganıı kıdıgı we doŋ. Ba kana ʋ ko, a sʋla Yesu dı ʋ kpa ʋ nosi dɔbɔ ʋ tıyaŋ.
33 Yesu kana ʋ kaŋ lıı nala hʋ tıyaŋ. Ba dʋŋ balıya hɔŋ. Ɛɛ rɛ ʋ kpa ʋ noniye a tʋʋ baal hʋ dıgına tıyaŋ aŋ tʋ naŋtʋwɔl dige ʋ naŋdeliŋ.
34 Aŋ wil deŋ wıısınyuu aŋ wiyesi yʋga fʋ̃ʋ̃, aŋ bası tıya baal hʋ baa, “Ɛfata.” Ɛfata memii rɛ yaa kaŋ suri.
35 Ɛɛ rɛ baal hʋ dıgına suri. Ʋ naŋdeliŋ mɛ bırımı, ʋ kı bası wıya weliŋ.
36 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya nala hʋ abee sıfıyası dı ba ta bası wıı no tıya nal buloŋ. Abee gɛɛ buloŋ, ka ba ha vıya aŋ kpa wıı hʋ wuwoli lee buloŋ.
37 Nala hʋ buloŋ a nıı wıı no, ba hirigi kıŋkaŋ a baa, “Wıı kɛ buloŋ nɛ ʋ wuwo kı yaa weliŋ. Ʋ paalı leŋ wonni kı nıı wıya rɛ, a leŋ ganıya mɛ wuwo kı bası wıya.”

8

Yesu tıya nala tusi bʋnaa kıdiiliye
Matiwu 15.32-39

1 Saŋa kıdıgı nıgyamaa bıl ko laŋŋı ʋ lee tıyaŋ nɛ. Ʋ kyɛtoo kyɛɛ dı ba bıl bı kaŋ kıdiiliye dı ba di. Ɛɛ rɛ Yesu yırı ʋ hatınna hʋ a bası tıya ba a baa,
2 “Ŋ aa naa nala hʋ sikii kana ŋ nɛ. Ba aa we ŋ lee ʋ kyɛyɛ boto rɛ nyɛ, dı ba bı dii kıŋ buloŋ.
3 Dı ba aa rɛ bı dii kıŋ buloŋ, ka dı ŋ baa dı ba mııgı, ba sı mʋ yiyegi ŋmanıı tıyaŋ, beewıya ba badɔmɔŋ lıı liboliye rɛ.”
4 Ɛɛ rɛ ʋ hatınna hʋ pıyɛsı ʋ a baa, “Ɛɛ rɛ ı sı yaa a na kıdiiliye dı nala no buloŋ di vɔgɔ ɔhɔ no tıyaŋ?”
5 Ʋ pıyɛsı ba abaa, “Paanʋʋ baŋmɛ rɛ we doŋ?” Ba baa, “Kına bapɛ.”
6 Ɛɛ rɛ ʋ leŋ nala hʋ tuu hɔŋ taŋha, ka ʋ mʋ paa paanʋʋ hʋ bapɛ, a kyʋwalı Wıısı aŋgyʋwasʋ, aŋ kaŋ lɔgɔ lɔgɔ a tıya ʋ hatınna hʋ dı ba laa kpaa nala hʋ. Ba laa kpaa ba.
7 Dı ba kaŋ fuwonamıısı mɛ baŋmana. Ʋ kpa ba mɛ a kyʋwalı Wıısı, aŋ leŋ ʋ hatınna hʋ laa kpaa nala hʋ buloŋ.
8 Nal buloŋ di a vɔgɔ, ka ba paa kıkaalıya hʋ a su simbiisi bapɛ.
9 Nala hʋ fa aa dii kına hʋ pele nala tusi bʋnaa.
10 Ɛɛ rɛ ʋ ta ba, aŋ kaŋ ʋ hatınna hʋ ba mʋ gyʋʋ nııduworiboro hʋ a mʋ Dalmanuta paalʋʋ.

Farasiima baa dı Yesu yaa wımagıl
Matiwu 16.1-4

11 Ɛɛ rɛ Farasiima badɔmɔŋ sii ko Yesu lee, a kı pıyɛsı ʋ wıya. Ba gyı aa kyɛ dı ba magısı ʋ na wıya, ba baa dı ʋ yaa wımagıl dı ba na a gyıma anıı ʋ dee hʋ lıı Wıısı lee rɛ.
12 Yesu tıya buloŋ kyogi. Ʋ kyigi ʋ wiyesi aŋ pıyɛsı ba a baa, “Ma lagılagı no nala, bee rɛ tıŋ ma aa kı kyɛ dı ŋ yaa wımagıl dı ma na? Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, ŋ bı sı yaa wımagıl buloŋ dı ma na anıı ŋ dee hʋ lıı Wıısı lee rɛ.”
13 Ɛɛ rɛ ʋ leŋ ba aŋ mııgı mʋ gyʋʋ nııduworiboro, a duwori kyol fuwo hʋ kyolo.

Yesu bası Farasiima abee Hɛrɔtı bɔŋsı wıya
Matiwu 16.5-12

14 Yesu bee ʋ hatınna hʋ aa duwori kyol fuwo hʋ kyolo tıyaŋ nɛ, ʋ hatınna hʋ liisi anıı ba yeŋŋi ba kıdiiliye ta rɛ, aŋ kpa paanʋʋ dıgı dʋŋ we nııduworiboro hʋ tıyaŋ.

15 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ abee sɪfɪyasɪ a baa, “Ma pɔ ma tɪɪ abee Farasiima abee
Hɛrɔtɪ wɪya. Ba wɪyaalɪya kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ sɪbʊl. Dɪ ɪ rɛ kpaa ʊ we kɪŋ
buloŋ tɪyaŋ, ʊ aa sii pʊʊsɪ rɛ.”
16 Ʊ aa basɪ gɛɛ rɛ, ba hɔŋ kɪ vʊʊlɪ a baa, “Á bɪ kaŋ paanʊʊ, ɛɛ rɛ tɪŋ ʊ
basɪ gɛɛ.”
17 Yesu wuwo gyɪŋ wɪɪ hʊ ba aa vʊʊlɪ, a pɪyɛsɪ ba a baa, “Bee rɛ tɪŋ ma
hɔŋ kɪ vʊʊlɪ baa ma bɪ kaŋ paanʊʊ? Ma sɪya ha bɪ suro? Bee rɛ tɪŋ ma
nyuni sʊba gɛɛ?
18 Ma kaŋ sɪya rɛ, ma bee na? Ma kaŋ dɪgɪna rɛ, ma bee nɪɪ wɪya? Ma
bɪ liisi wɪɪ hʊ?
19 Ŋ kpaa paanʊʊ bɔnɔŋ nɛ a lɔgɔ kpaa baala tusi bɔnɔŋ. Ma aa paa
kɪkaalɪya hʊ, simbiisi baŋmɛ rɛ ma paa su?” Ba baa, “Simbiisi fi abee
balɪya.”
20 Ʊ bɪl pɪyɛsɪ ba, “Ŋ bɪl aa kpaa paanʊʊ bapɛ a lɔgɔ kpaa nala tusi
banaa, ma aa paa kɪkaalɪya hʊ, simbiisi baŋmɛ rɛ ma paa su?” Ba baa
“Simbiisi bapɛ.”
21 Ɛɛ rɛ ʊ pɪyɛsɪ ba a baa, “Ma ha bɪ wuwo kɪ gyɪŋ wɪya memii?”

Yesu suri nyʊlʊŋ sɪya Bɛsaada tɪyaŋ

22 Yesu bee ʊ hatɪnna hʊ bɪl ko pele Bɛsaada. Ɛɛ rɛ nala badɔmɔŋ kaŋ
nyʊlʊŋ kɪdɪgɪ, a ko sʊla Yesu dɪ ʊ kpa ʊ nosi a dige ʊ.
23 Yesu kaŋ nyʊlʊŋ hʊ noŋ tɪyaŋ a kana ʊ lɪɪ tɔɔ hʊ tɪyaŋ a tʊ naŋtʊwɔl
we ʊ sɪya tɪyaŋ, aŋ kpa ʊ noŋ dige bal hʊ sɪya aŋ pɪyɛsɪ ʊ dɪ ʊ aa na lee
rɛ?
24 Baal hʊ deŋ lee aŋ baa, “Ŋ aa na nala rɛ, amɛ ba kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ tɪɪsɪ
rɛ aa gɔllɪ.”
25 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl kpa ʊ nosi dige bal hʊ sɪya. Baal hʊ marɪ kyirigi sɪya
weliŋ. Ʊ sɪya bɪl kɪ na, ʊ na kɪŋ kɪŋ buloŋ weliŋ.
26 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʊ dɪ ʊ ta bɪl gyʊʊ tɔɔ hʊ tɪyaŋ, dɪ ʊ kɪ mʊ ʊ bee.

Piita baa dɪ Yesu rɛ yaa Krisita hʊ
Matiwu 16.13-20; Luka 9.18-21

27 Yesu bee ʊ hatɪnna hʊ bɪl sii doŋ a kɪ mʊ Sizaariya Filipi paalʊʊ. Ba
aa mʊʊ hʊ tɪyaŋ nɛ, Yesu pɪyɛsɪ ʊ hatɪnna hʊ a baa, “Aŋnɛ rɛ nala baa dɪ
ŋ yaa?”
28 Ba baa, “Badɔmɔŋ baa dɪ ɪ rɛ yaa Gyɔɔŋ, Wɪɪsɪnɪɪfool hʊ. Badɔmɔŋ
mɛ baa dɪ ɪ rɛ yaa Ilaagya, Wɪɪsɪ tɪŋdaal hʊ. Badɔmɔŋ mɛ baa dɪ ɪ yaŋ ta
yaa Wɪɪsɪ tɪŋdaala hʊ kɪdɪgɪ rɛ.”
29 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl pɪyɛsɪ ʊ hatɪnna hʊ mɛ a baa, “Ka ma mɛ, ma baa ŋ yaa
aŋnɛ rɛ?” Piita baa “Ɪ rɛ yaa Krisita hʊ, laataal hʊ Wɪɪsɪ a lɪya.”
30 Piita a basɪ gɛɛ rɛ, Yesu basɪ tɪya ba abee sɪfɪyasɪ dɪ ba pɔ dɪ ba ta ko
basɪ wɪɪ no tɪya nal buloŋ.

Yesu basa ɛɛ hʊ ʊ aa sɪ na tʊwara aŋ sʊba
Matiwu 16.21-28; Luka 9.22-27

31 Ɛɛ rɛ Yesu piili kɪ daga ʊ hatɪnna hʊ a baa, “Mɪyaŋ Nihuwobiŋ biye, ŋ
sɪ na tʊwara kɪŋkaŋ. Bee nɪhɪyasɪ abee wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyasɪ, abee
Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla, ba buloŋ sɪ vɪya ŋ aŋ leŋ dɪ ba kpʊ ŋ. Dɪ ba aa rɛ ko
kpʊ ŋ, ŋ sɪ yaa kyɛyɛ boto aŋ mɪɪgɪ sii sʊʊ tɪyaŋ.”
32 Ʊ kyaasɪ basɪ wɪɪ no rɛ tɪya ba. Ɛɛ rɛ Piita kana ʊ gɪɪgɪ lɪɪ, a nɔsɪ ʊ,
aŋ basɪ tɪya ʊ anɪɪ ʊ ta basɪ gɛɛ, dɪ ʊ bɪ basɪ weliŋ.

33 Ɛɛ rɛ Yesu bırımı kyaası ʊ hatınna hʊ lee aŋ nɔsı Piita a baa, “Sıtaanı,
fası lıı ŋ sıya tıyaŋ. Wıya hʊ ı aa basa, nihuwobiŋ tıbıına rɛ, Wıısı tıbıına
daa.”
34 Nyɛ rɛ Yesu yırı ʊ hatınna hʊ abee nala hʊ buloŋ ba ko, ʊ bası tıya
ba a baa, “Dı nal buloŋ nɛ aa kyɛ dı ʊ tıŋa ŋ, see dı ʊ vıya ʊ tıı ŋmanıı
aŋ kpa ʊ daagarıı baası, a tıŋa ŋ.
35 Nal hʊ buloŋ aa kyɛ dı ʊ laa ʊ mııbol, ʊ bı sı na ʊ. Amɛ nal hʊ aa vıya
ʊ mııbol ta ŋ wıya, abee Wıısı wıweliye hʊ wıya, ʊ sı kɔnı laa ʊ mııbol.
36 Dı ı rɛ tıŋ dʊnıya no buloŋ aŋ bı sı na mııbol hʊ aa bı kaŋ tenii, bekiŋ
tɔnɔ rɛ ı sı na?
37 Dʊnıya no tıyaŋ, bekiŋ nɛ ı sı wuwo kpa lenni ı mııbol?
38 Ma lagılagı no wıbɔŋyaala aa vıya ŋ wıya hʊ, na ŋ bee ŋ wıbasıya
buloŋ aa yaa ma hıısı rɛ. Amɛ kyɛɛ kıdıgı, mıyaŋ Nihuwobiŋ biye, ŋ bee
malıkası buloŋ sı ko abee ŋ Kuwo gaŋdarı. Haŋ saŋa hʊ tıyaŋ, ŋ wıya aa
yaa nal hʊ buloŋ hıısı, ʊ tıına wıya mɛ sı yaa ŋ hıısı.”

9

1 Ɛɛ rɛ Yesu bıl bası tıya ba a baa, “Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, nala
badɔmɔŋ we daha, ba bı sı sʊba, see dı ba na Wıısı koro hʊ sına teŋ abee
dee ka dı ba na sʊba.”

Yesu bırıma
Matiwu 17.1-13; Luka 9.28-36

2 Kyɛyɛ badʊ hal, Yesu sii kaŋ Piita abee Gyemsi abee Gyɔɔŋ dʊŋ, ba mʊ
gyıŋ dogiŋbal kıdıgı nyuu. Ba yaa dı ba deŋ ba sıya, dı Yesu bırıma.
3 Ʊ gannı buloŋ pʊrısı gɛɛ pogipogi, a kı tʊla gɛɛ nyʊlıınyʊlıı. Gasasıl
buloŋ tuwo dʊnıya no tıyaŋ ʊ aa sı wuwo sası gannı dı ba pʊrısı kıı gɛɛ.
4 Ka Ilaagya abee Moosi ko lıı ba sıya tıyaŋ, ba bee Yesu sıŋ kı bası wıya.
5 Ɛɛ rɛ Piita bası tıya Yesu a baa, “Á nıhıyawʊ, ʊ yaa wıwelii rɛ anıı aa
we daha. Leŋ dı á we gyama boto, dı ı tıŋ kıdıgı, dı Moosi mɛ tıŋ kıdıgı,
dı Ilaagya mɛ tıŋ kıdıgı.”
6 Kambıŋ fa kaŋ ba rɛ weliŋ. Ɛɛ rɛ tıŋ ʊ bası gɛɛ. Ʊ fa bı gyıŋ wıı hʊ
buloŋ ʊ aa sı bası.
7 Ɛɛ rɛ taalbal kıdıgı ko tɔ ba, ka taal kıdıgı lıı taalbal hʊ tıyaŋ a baa,
“Ŋ biikyoolii rɛ nyɛ. Ma gyegile kı nıı ʊ wıbasıı.”
8 Ba aa nıı taal hʊ a mııgı galdaası, ba gyı bıl bı naa nal buloŋ, see Yesu
dʊŋ.
9 Ba aa lıı dogimo hʊ nyuu ko kı tuu tıyaŋ, Yesu bası tıya ba a baa, “Ŋ
bee kyɛ dı ma ko bası wıı hʊ ma aa naa kı tıya nal buloŋ, see saŋa hʊ
mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye aa sı sii sʊʊ tıyaŋ.”
10 Ɛɛ rɛ ba laa wıı hʊ we ba nyuni tıyaŋ, aŋ kı pıyɛsı dɔmɔŋ, “Ʊ aa sı
sii sʊʊ tıyaŋ, ʊ memii rɛ yaa bee?”
11 Ɛɛ rɛ ba pıyɛsı Yesu a baa, “Bee rɛ tıŋ Wıısı Teŋ dıdagıla hʊ bası anıı
Ilaagya rɛ sı laa sıya ko, ka dı Krisita hʊ na ko?”
12 Ʊ bası tıya ba a baa, “Wıtıı rɛ, Ilaagya sı kɔnı laa sıya ko, a kaŋ kıŋ
buloŋ marı biŋ. Ba saba Nihuwobiŋ Biye hʊ wıya rɛ a biŋ Wıısı teŋ tıyaŋ,
a daga nıı ʊ sı na tʊwara kıŋkaŋ, ka dı nala ha deŋ ʊ sıgyʊʊ, a kana ʊ
kʊwası. Bee rɛ tıŋ ba sabı gɛɛ?
13 Lagılagı no, ŋ sı bası tıya ma anıı Ilaagya paalı ko rɛ. Ba kana ʊ yaa
ʊ gɛɛ hʊ ba aa kyɛ anıı ba aa saba gɛɛ Wıısı Teŋ tıyaŋ.”

Yesu tııbı biye gyıŋbɔŋ aa kana
Matiwu 17.14-21; Luka 9.37-43a

14 Ba aa ko pele ʋ hatınna hʋ nıkaalıya hʋ lee, dı nıgyamaa laŋŋa doŋ.
Ba bee Wıısı Teŋ dıdagıla sıŋ kaŋ wıya kı kpa dɔmɔŋ.
15 Nala hʋ aa naa Yesu dı ʋ aa ko, ba hirigi a sii fá mʋ kyem-ʋ, a kyʋwalı
ʋ.
16 Ɛɛ rɛ ʋ pıyɛsı ʋ hatınna hʋ a baa, “Wıbee rɛ ma bee haŋ nala hʋ kaŋ
kı kpa dɔmɔŋ?”
17 Nala hʋ kıdıgı baa, “Á Tıına, ŋ biye rɛ ŋ kaŋ ko ı lee. Gyıŋbɔŋ nɛ
kana ʋ, ʋ bırımı ganıı.
18 Ʋ yaŋ ko kana ʋ buloŋ, ʋ aa tele taŋha tıyaŋ nɛ, naŋtʋwɔ-fʋŋfʋga tɔ ʋ
nyʋwa, ʋ kı kyaŋ ʋ nyıŋa aŋ tiŋŋi. Ŋ sʋla ı hatınna hʋ dı ba kile gyıŋbɔŋ
hʋ ta ʋ tıyaŋ, amɛ ba bı wuwo kile.”
19 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, “Ma lagılagı no nala, ma bı laa Wıısı di.
Kyɛyɛ baŋmɛ rɛ ma tıı kı kyɛ dı ŋ yaa ma lee ka ma na laa ŋ di? Ma kaŋ
biye hʋ ko ŋ na.”
20 Ɛɛ rɛ ba kaŋ biye hʋ ko ʋ lee. Gyıŋbɔŋ hʋ aa naa Yesu, ʋ kaŋ biye hʋ
kyele, ʋ tuu tele taŋha a kı biliŋsi, naŋtʋwɔ-fʋŋfʋga tɔ ʋ nyʋwa.
21 Ɛɛ rɛ Yesu pıyɛsı ʋ kuwo hʋ, “Kyɛbee rɛ ʋ piili ʋ?” Ʋ baa “Ʋ biibiri
tıyaŋ buloŋ nɛ ʋ piili ʋ.
22 Saŋa kıdıgı ʋ aa wuwo kpa ʋ lo diŋ tıyaŋ nɛ, koo nıı tıyaŋ, a kı kyɛ dı
ʋ kpʋ ʋ. Ɪ aa sı wuwo yaa wıı hʋ buloŋ, kı yaa. Fá ŋ sikii aŋ pɛ ŋ tıyaŋ.”
23 Ɛɛ rɛ Yesu baa, “Ɪ aa baa dı ŋ sı wuwo hʋ, ı tıı mɛ fa sı wuwo yaa, dı
ı fa laa ŋ di. Beewıya nal hʋ buloŋ aa laa ŋ wıya di, Wıısı aa wuwo ʋ yaa
wıı kɛ buloŋ tıya ı rɛ.”
24 Ɛɛ rɛ biye hʋ kuwo sii sıŋ a heeli bası a baa, “Ŋ laa ı di rɛ, amɛ ʋ bı
maga. Pɛ ŋ tıyaŋ dı ŋ laa ı di yʋga.”
25 Ba aa sıŋ kı bası wıya hʋ gɛɛ, nala yʋga fá ko kı laŋŋı. Yesu aa ko
na nıgyamaa hʋ, ʋ bası tıya gyıŋbɔŋ hʋ abee sıfıyası a baa, “Gyıŋganıı,
mıyaŋ nɛ baa dı ı lıı biye hʋ tıyaŋ. Kı pɔ dı ı ta bıl maakyiye kana ʋ.”
26 Gyıŋbɔŋ hʋ kyıırı aŋ kaŋ biye hʋ kyıgısı aŋ ko lıı, ka biye hʋ pıŋ gɛɛ
anıı ʋ aa sʋba. Nala hʋ gyeniŋ buloŋ baa dı biye hʋ sʋba rɛ.
27 Amɛ Yesu mʋ kaŋ ʋ noŋ tıyaŋ ʋ sii sıŋ.
28 Ɛɛ rɛ Yesu bee ʋ hatınna hʋ mʋ gyʋʋ dıya. Ba lʋwɔlı pıyɛsı ʋ a baa,
“Bee rɛ tıŋ á kɛ bı wuwo kil gyıŋbɔŋ hʋ?”
29 Ʋ bası tıya ba a baa, “Nal buloŋ bı sı wuwo kile gyıŋbɔŋ no iriŋ, see
ʋ aa sʋla Wıısı weliŋ.”

Yesu bıl bası ʋ sʋʋ wıya
Matiwu 17.22, 23; Luka 9.43b-45

30 Ɛɛ rɛ ba sii lıı doŋ, a tuu tıŋ Galili paalʋʋ mʋ. Yesu fa bee kyɛ dı nal
buloŋ gyıŋ lee hʋ ʋ aa we.
31 Beewıya ʋ gyı aa daga ʋ hatınna hʋ rɛ. Ʋ gyı bası tıya ba rɛ a baa,
“Ba sı kaŋ mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye, a we nala nosi tıyaŋ dı ba kpʋ ŋ. Amɛ
ŋ sı sii sʋʋ tıyaŋ ʋ kyɛyɛ boto kyɛɛ, a kaŋ mııbol.”
32 Amɛ ba fa bı gyıŋ wıı hʋ ʋ aa basa memii, aŋ kı fá kambıŋ ba aa sı
pıyɛsı ʋ.

Yesu hatınna hʋ aa kyɛ dı ba gyıŋ ba tıyaŋ nıbal
Matiwu 18.1-5; Luka 9.46-48

33 Ɛɛ rɛ ba sii ko Kapɛɛnam. Ba aa gyʋʋ dıya, Yesu pıyɛsı ʋ hatınna hʋ
a baa, “Bekiŋ wıı rɛ ma fa kaŋ kı kpa dɔmɔŋ ŋmanıı hʋ tıyaŋ gɛɛ?”
34 Ɛɛ rɛ ba tallı ba nyʋʋsı, beewıya ba tıyaŋ nıhıyawʋ wıya rɛ ba fa kaŋ
kı kpa dɔmɔŋ.

35 Ɛɛ rɛ Yesu hɔŋ aŋ yırı ʊ hatınna fi abee balıya hʊ, a bası tıya ba a
baa, “Nal hʊ aa kyɛ dı ʊ yaa ma tıyaŋ nıbal, see dı ʊ kaŋ ʊ tıı bırımı ma
tıyaŋ haŋbiye a tʊma tıya ma buloŋ.”
36 Ɛɛ rɛ ka ʊ kaŋ biibiye a ko sıgı ba tʊtʊʊ, a guwori ʊ aŋ bası tıya ba a
baa,
37 “Dı nal lɛ kuu ŋ wıya a kaŋ biibiye no dɔŋtıına weliŋ, mıyaŋ nɛ ʊ kaŋ
weliŋ gɛɛ. Nal hʊ mɛ buloŋ aa kana ŋ weliŋ, ŋ dʊŋ daa ʊ kaŋ weliŋ. Nal
hʊ aa tıma ŋ mɛ rɛ ʊ kaŋ weliŋ gɛɛ.”

Baal kıdıgı kile gyıŋbɔmɔ ta Yesu feŋ tıyaŋ
Luka 9.49, 50

38 Ɛɛ rɛ Gyɔɔŋ bası tıya Yesu a baa, “Á Tıına, á naa baal kıdıgı rɛ dı ʊ
kpaa ı feŋ a kı kile gyıŋbɔmɔ nala tıyaŋ. Ɛɛ rɛ á kile ʊ dı ʊ ta kı yaa gɛɛ,
beewıya ʊ bı yaa á kıdıgı.”
39 Amɛ Yesu bası tıya ba a baa, “Dı ʊ rɛ aa yaa gɛɛ, ma ta kile ʊ. Dı nal
lɛ yaa wımagıl buloŋ ŋ feŋ tıyaŋ, ʊ kyiye bıl bı sı wuwo kyogi ŋ feŋ.
40 Nal hʊ buloŋ aa bı lıı ŋ hal, ʊ yaa á kıdıgı rɛ.
41 Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, nal hʊ buloŋ aa kpaa nıınyʊwagbaŋbiye
bee nıı a tıya ma akuu ma aa yaa ŋ hatınna wıya, ʊ kaŋ ʊ tuno rɛ.”

Wıya hʊ aa sı kaŋ nal we wıbɔmɔ yayı tıyaŋ
Matiwu 18.6-9; Luka 17.1, 2

42 “Nal hʊ buloŋ aa naa haŋbiisi no aa tıŋa ŋ tıyaŋ kıdıgı, a mʊrı ʊ dı ʊ
yaa wıbɔŋ, ʊ maga dı ba kpa nɔŋ a vʊwa laalı ʊ bagına tıyaŋ nɛ, a kpa ʊ
yuwo we mpʊwɔnʊʊ tıyaŋ. Dı ba aa rɛ yaa ʊ gɛɛ, ʊ rɛ sı kpıya ʊ aa weye.
43-44 Dı ı noŋ nɛ aa kyɛ dı ʊ kana ı we wıbɔmɔ yayı tıyaŋ, keri ta. Ɪ aa sı
mʊ wıısıbee abee nokuu, ʊ rɛ kpıya ı aa kaŋ nopilime aŋ gyʊʊ diŋ, ‘Lee
hʊ kyaaŋkyʊwana aa sı di ı teŋbii deŋdeŋ a bı sı sʊba, ka diŋ hʊ mɛ bı sı
dısı.’
45-46 Dı ı naaŋ nɛ aa kyɛ dı ʊ kana ı we wıbɔmɔ yayı tıyaŋ, keri ta. Ɪ aa
sı mʊ wıısıbee abee naakuu, ʊ rɛ kpıya ba aa sı kpa ı yuwo we diŋ tıyaŋ
abee naapilime. ‘Lee hʊ kyaaŋkyʊwana aa sı di ı teŋbii deŋdeŋ a bı sı
sʊba, ka diŋ hʊ mɛ bı sı dısı.’
47 Dı ı sii rɛ aa kyɛ dı ʊ kana ı we wıbɔmɔ yayı tıyaŋ, kɔrıgı lıı ta. Ɪ aa
sı mʊ wıısıbee abee sıtogo, ʊ rɛ kpıya ba aa sı kpa ı yuwo we diŋ tıyaŋ
abee sıya balıya,
48 ‘Lee hʊ kyaaŋkyʊwana aa sı di ı teŋbii deŋdeŋ a bı sı sʊba, ka diŋ hʊ
mɛ bı sı dısı.’
49 Diŋ nɛ ba sı kpa pıısı nal buloŋ bisiŋ ta.
50 Yısı sʊma, amɛ dı ʊ sʊmıŋ ko lıı, ı bıl bı sı wuwo yaa ʊ dı ʊ sʊma.
Ma leŋ dı ma tısı sʊma anıı yısı aa sʊma gɛɛ, aŋ leŋ dı ma buloŋ kaŋ
nyʊʊdıgı.”

10

Yesu bası haana vıyayı wıya
Matiwu 19.1-12; Luka 16.18

1 Ɛɛ rɛ Yesu sii lıı doŋ, a mʊ Gyudıya paalʊʊ abee Gyɔɔdaŋ fuwo hʊ
kyolo. Nıgyamaa bıl ko laŋŋı ʊ lee. Ʊ bıl kı daga ba anıı ʊ aa kı daga gɛɛ.
2 Ɛɛ rɛ Farasiima badɔmɔŋ mɛ sii ko ʊ lee, a kı kyɛ dı ba magısı ʊ, a
pıyɛsı ʊ a baa, “Ʊ yaa ŋmanıı rɛ dı baal vıya ʊ haaŋ?”
3 Yesu mııgı pıyɛsı ba a baa, “Ɛɛ rɛ Moosi daga ma dı ma kı tıŋa?”
4 Ba baa, “Moosi basa anıı dı baal lɛ aa kyɛ dı ʊ vıya ʊ haaŋ, dı ʊ laa
sıya sabı haaŋ-vıyayı teŋ a tıya haaŋ hʊ aŋ na vıya ʊ.”

5 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Ma dagɪɪ hayɛ, ɛɛ rɛ tɪŋ Moosi gyɪ sabɪ
gɛɛ tɪya ma.
6 Amɛ Wɪɪsɪ aa piili dʊnɪya marɪɪ, baal abee haaŋ nɛ ʊ marɪ.
7 Ɛɛ wɪya baal aa sɪ leŋ ʊ kuwo abee ʊ naa rɛ, aŋ kpa haaŋ dɪ ʊ bee haaŋ
hʊ yaa kɪdɪgɪ.
8 Nala no balɪya sɪ kaŋ kyaldɪgɪ, ba bɪl bɪ yaa nala balɪya, ba bɪrɪmɪ
nɪdɪgɪ rɛ.
9 Wɪɪsɪ yaŋ aa kaŋ nala hʊ pɛ dɔmɔŋ, ʊ bɪ maga dɪ nihuwobiŋ kaŋ ba
porigi.”
10 Yesu bee ʊ hatɪnna hʊ mɪɪgɪ sii gyʊʊ dɪya. Ɛɛ rɛ ba bɪl pɪyɛsɪ ʊ wɪɪ
no tɪɪ.
11 Ʊ basɪ tɪya ba a baa, “Baal hʊ kɛ buloŋ aa vɪya ʊ haaŋ aŋ bɪl kpa
hadɪma, ʊ tɪɪna gyʊʊ ʊ haaŋ hʊ haakye tɪyaŋ nɛ, aŋ pɛ yaa sɔŋsɔnnɪ mɛ.
12 Dɪ haaŋ mɛ rɛ vɪya ʊ bala, aŋ mɛ bɪl mʊ yal badɪma, ʊ mɛ gyʊʊ ʊ bala
hʊ haakye tɪyaŋ nɛ, aŋ pɛ yaa sɔŋsɔnnɪ mɛ.”

Yesu kpaa ʊ nosi dɔbɔ biibiisi tɪyaŋ
Matiwu 19.13-15; Luka 18.15-17

13 Nala badɔmɔŋ gyɪ kaŋ ba biibiisi ko Yesu lee rɛ, dɪ ʊ kpa ʊ nosi dɔbɔ
ba tɪyaŋ dɪ Wɪɪsɪ pɛ ba. Ɛɛ rɛ ʊ hatɪnna hʊ nɔsɪ ba.
14 Yesu aa naa gɛɛ, ʊ na baaŋ ʊ hatɪnna hʊ nyuu tɪyaŋ, aŋ basɪ tɪya ba a
baa, “Ma leŋ dɪ haŋbiisi hʊ ko ŋ lee. Ma ta kil ba. Nala no iriŋ nɛ sɪ gyʊʊ
Wɪɪsɪ koro hʊ tɪyaŋ.
15 Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, dɪ ɪ bɪ yelli Wɪɪsɪ anɪɪ haŋbiye aa yelli ʊ
kuwo abee ʊ naa gɛɛ, ɪ bɪ sɪ na Wɪɪsɪ koro hʊ gyʊʊ.”
16 Ɛɛ rɛ ʊ paa haŋbiisi hʊ nɔgɔ, a kpa ʊ nosi dɔbɔ ba tɪyaŋ, a sʊla Wɪɪsɪ
tɪya ba dɪ Wɪɪsɪ pɛ ba tɪyaŋ.

Kɪna tɪɪna kɪdɪgɪ ko Yesu lee
Matiwu 19.16-30; Luka 18.18-30

17 Yesu gyɪ bɪl sii dɪ ʊ vala ŋmanɪɪ, ɛɛ rɛ baal kɪdɪgɪ fá ko gbinni ʊ sɪya
tɪyaŋ a pɪyɛsɪ ʊ, “Ŋ Tɪɪŋwelii, ɛɛ rɛ ŋ sɪ yaa a kaŋ mɪɪbol aa bɪ kaŋ tenii?”
18 Yesu pɪyɛsɪ ʊ a baa, “Bee rɛ tɪŋ ɪ yɪrɪ ŋ ɪ Tɪɪŋwelii? Nal buloŋ bɪ
weliye, see Wɪɪsɪ dʊŋ.
19 Na ɪ gyɪŋ Wɪɪsɪ mɪrɪsɪ hʊ rɛ. Ba aa rɛ nyɛ, ‘Ta kpʊʊ nal, ta kyɛ ɪ
dɔŋtɪɪna haaŋ, ta gaa, dɪ ɪ rɛ yaa daŋsɪya wɪɪ tɪyaŋ, ta nyɪya wɪya. Ta
firimi laa nal kɪŋ. Kɪ fá ɪ kuwo abee ɪ naa.’ ’
20 Ɛɛ rɛ baal hʊ basɪ tɪya Yesu a baa, “Ŋ Tɪɪna, ŋ tɪŋ wɪya no kɛ buloŋ
nɛ a lɪɪ ŋ biibiri tɪyaŋ buloŋ.”
21 Ɛɛ rɛ Yesu lurimi ʊ sɪya tɪyaŋ abee kyori aŋ basɪ tɪya ʊ a baa, “Wɪdɪgɪ
rɛ kaa ɪ ha aa bɪ yaa. Mʊ kpa ɪ kɪna hʊ buloŋ yallɪ, a kpa molbiye hʊ tɪya
nyaaba aŋ ko kɪ tɪŋa ŋ. Dɪ ɪ rɛ yaa gɛɛ, ɪ sɪ kaŋ kɪna wɪɪsɪbee tɪyaŋ.”
22 Yesu aa basɪ gɛɛ, baal hʊ sɪya bil, beewɪya ʊ gyɪ kaŋ kɪna rɛ weliŋ. Ʊ
tɪya buloŋ kyogi, ʊ sii mʊ.
23 Ɛɛ rɛ Yesu deŋ nala hʊ aŋ mɪɪgɪ basɪ tɪya ʊ hatɪnna hʊ a baa, “Ʊ yaa
wɪduwo rɛ abee kɪna tɪmma aa sɪ wuwo gyʊʊ Wɪɪsɪ koro hʊ.”
24 Ʊ aa basɪ gɛɛ ʊ hatɪnna hʊ nyʊʊsɪ fɪyɛlɪ. Ʊ bɪl mɪɪgɪ basɪ tɪya ba a
baa, “Ŋ kyaŋsɪ, Wɪɪsɪ koro hʊ gyʊʊyɪ yaa wɪduwo rɛ kɪŋkaŋ.
25 Nyɔgɪmaa aa sɪ tɪŋ gahaŋ sɪɪ lɪɪ, ʊ rɛ yaa mɔl a te kɪna tɪɪna aa sɪ
wuwo gyʊʊ Wɪɪsɪ koro hʊ.”
26 Yesu aa basɪ gɛɛ, ʊ hatɪnna hʊ nyʊʊsɪ marɪ fɪyɛlɪ, ba kɪ pɪyɛsɪ dɔmɔŋ
a baa, “Dɪ ba aa rɛ kɪɪ nyɛ, aŋnɛ rɛ yaŋ sɪ wuwo na Wɪɪsɪ laatayɪ?”

27 Yesu mɪɪgɪ deŋ ba aŋ baa, “Wɪɪ no kpere nihuwobiŋ nɛ, amɛ ʊ bɪ
kpere Wɪɪsɪ kɛ. Beewɪya, wɪɪ buloŋ tuwo Wɪɪsɪ aa bɪ sɪ wuwo yaa.”
28 Ɛɛ rɛ Piita basɪ tɪya ʊ a baa, “Na, á kɛ leŋ kɪŋ buloŋ nɛ aŋ kɪ tɪŋa ɪ
hal.”
29 Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Waa, wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, nal hʊ
buloŋ aa sɪ kuu ŋ wɪya abee Wɪɪsɪ wɪweliye hʊ wɪya, a leŋ ʊ dɪya, koo
ʊ naabalɪya, koo ʊ naa, koo ʊ kuwo, koo ʊ biisi, koo ʊ bagɪsɪ,
30 ʊ tɪɪna sɪ bɪl na dɪɪsɪ, abee nɪmmabalɪya, abee nɪmma, abee biisi, abee
bagɪsɪ naaŋsɪɪnyʊwa kɔɔ dʊnɪya no tɪyaŋ. Ba sɪ kuu ŋ wɪya a dɔgɪsɪ ʊ,
amɛ dɪ ʊ rɛ ko sʊba, ʊ mɛ sɪ na mɪɪbol hʊ aa bɪ kaŋ tenii.
31 Amɛ nala yʊga aa laa sɪya gyɪnaŋ, ba sɪ ko laa hal, ka dɪ nala hʊ aa
laa hal gyɪnaŋ mɛ ko laa sɪya.”

Yesu bɪl basɪ ʊ sʊʊ wɪya
Matiwu 20.17-19; Luka 18.31-34

32 Yesu aa basɪ gɛɛ dɪ ba we ŋmanɪɪ tɪyaŋ nɛ a kɪ mʊ Gyerusalɛm. Yesu
laa ba sɪya. Ʊ hatɪnna hʊ nyʊʊsɪ gyɪ fɪyɛla rɛ abee ʊ wɪbasɪya hʊ, kambɪŋ
gyɪ gba kaŋ nala hʊ badɔmɔŋ aa tɪŋ ba hal. Ɛɛ rɛ Yesu kaŋ ʊ hatɪnna hʊ
dʊŋ a gɪɪgɪ lɪɪ, a basɪ tɪya ba wɪya hʊ buloŋ nala aa sɪ yaa ʊ. Ʊ baa,
33 “Ma gyegili daha! Á aa mʊ Gyerusalɛm nɛ. Dɪ ámaa rɛ ko pele doŋ, ba
sɪ kaŋ mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye, a kaŋ mʊ tɪya wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyasɪ,
abee Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla. Ba sɪ di ŋ sarɪya aŋ baa dɪ ʊ maga dɪ ba kpʊ ŋ
nɛ, aŋ kana ŋ mʊ we nala hʊ aa bɪ yaa Gyuuma nosi tɪyaŋ dɪ ba kpʊ ŋ.
34 Ba sɪ yaa ŋ sɪya, aŋ tʊ naŋtʊwɔl we ŋ tɪyaŋ. Ba sɪ vɪɪrɪ ŋ, aŋ kpʊ ŋ,
amɛ ŋ sɪ sii sʊʊ tɪyaŋ ʊ kyɛyɛ boto kyɛɛ.”

Gyemsi bee Gyɔɔŋ sʊla Yesu a kɪ kyɛ lɪhɔnɪɪ
Matiwu 20.20-28

35 Ɛɛ rɛ Gyemsi abee Gyɔɔŋ, Zebedi balɪya hʊ, sii mʊ Yesu lee a basɪ tɪya
ʊ a baa, “Á Tɪɪna, aa sʊla ɪ, wɪɪ kɪdɪgɪ rɛ we doŋ á kɪ kyɛ dɪ ɪ yaa tɪya ma.”
36 Ɛɛ rɛ Yesu pɪyɛsɪ ba a baa, “Wɪbee rɛ ma kɪ kyɛ dɪ ŋ yaa tɪya ma?”
37 Ba baa, “Ɪ aa sɪ di Wɪɪsɪ koro hʊ, a kaŋ feŋ, a hɔŋ ɪ kuwori kpasa hʊ
nyuu, leŋ dɪ á yaa ɪ logiŋ hʊhɔnnɔ, dɪ kɪdɪgɪ hɔŋ ɪ noduu, dɪ kɪdɪgɪ mɛ
hɔŋ ɪ nogɔbɔ.”
38 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Ma bɪ gyɪŋ kɪŋ hʊ ma aa kyɛ. Ma sɪ
wuwo kaŋ bembii a na tʊwara hʊ ŋ aa sɪ na? Ma sɪ wuwo fo dɔgɪsɪɪ hʊ ŋ
aa sɪ fo?”
39 Ba baa, “Waa, á sɪ wuwo.” Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Wɪtɪɪ rɛ ma
basɪ. Tʊwara hʊ ŋ aa sɪ na, ʊ rɛ ma mɛ sɪ na. Dɔgɪsɪɪ hʊ ŋ aa sɪ fo, ʊ rɛ
ma mɛ sɪ fo.
40 Amɛ ŋ noduu abee ŋ nogɔbɔ hʊhɔnnɔ hʊ kɛ, ŋ daa sɪ lɪɪ ba. Wɪɪsɪ rɛ
gyɪŋ nala hʊ ʊ aa mara doŋ biŋ pɔ.”
41 Yesu hatɪnna fi hʊ aa nɪya dɪ Gyemsi bee Gyɔɔŋ basɪ gɛɛ, ba kaŋ ba
kɪ di dɔŋdɔŋ.
42 Ɛɛ rɛ Yesu yɪrɪ ba buloŋ ko laŋŋɪ a basɪ tɪya ba a baa, “Nala hʊ aa bɪ
yaa Gyuuma, ka ma gyɪŋ ba kuworo aa kɪɪ gɛɛ rɛ. Ba aa hɔŋ ba nala nyuu
tɪyaŋ nɛ, a kaŋ ba kɪ fɪla. Ka nala hʊ sɪlaala mɛ ha kaŋ ba dee wɪɪ buloŋ
tɪyaŋ.
43 Amɛ ʊ bɪ maga dɪ ma kɛ kɪɪ gɛɛ, ma tɪyaŋ nal hʊ aa kyɛ dɪ ʊ yaa ma
nɪbal, ʊ maga dɪ ʊ rɛ tʊma kɪ tɪya ma buloŋ.
44 Ma nal hʊ aa kyɛ dɪ ʊ yaa ma tɪyaŋ kuwori, ʊ maga dɪ ʊ rɛ yaa ma
tɪyaŋ yoŋ.

45 Mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye, ŋ bı ko dı ŋ kyɛ nala dı ba tʊma kı tıya ŋ, ŋ
ko dı ŋ tʊma tıya ba rɛ aŋ sʊba, a kpa ŋ mııbol tuŋ laa nıgyamaa mııbolo
ta tıya ba.”

Yesu suro Batimeyo sıya
Matiwu 20.29-34; Luka 18.35-43

46 Yesu bee ʊ hatınna hʊ gyı sii mʊ Gyɛriko rɛ. Saŋa hʊ ba aa sii lıı bee
hʊ tıyaŋ a kı mʊ, nıgyamaa sii paa tıŋ ba hal. Ba buloŋ kpaa kı mʊ dı
nyʊlʊŋ kıdıgı rɛ hɔŋ ŋmanıı hʊ nyʊwa gɛɛ, a kı sʊla kına. Ʊ feŋ nɛ yaa
Batimeyo, a yaa Timeyo biibaal.
47 Ʊ aa nıı dı Yesu aa lıı Nazarɛti rɛ aa ko, ʊ huwori yırı ʊ a baa, “Yesu,
Deviti nihii, fá ŋ sikii.”
48 Nıgyamaa nɔsı ʊ dı ʊ leŋ ʊ kyagıŋsı hʊ. Ka ʊ vıya aŋ marı yırı te gɛɛ
a baa, “Yesu, Deviti nihii, fá ŋ sikii.”
49 Ɛɛ rɛ Yesu mııgı sıŋ, aŋ baa dı ba yırı ʊ dı ʊ ko. Ɛɛ rɛ ba yırı nyʊlʊŋ
hʊ a bası tıya ʊ a baa, “Kana ı tıı aŋ sii ko. Ʊ aa yırı ı rɛ.”
50 Ʊ aa nıı gɛɛ, ʊ wuri ʊ wagyɛ ta, a sii gyaa kyigisi, aŋ kpa ko pele Yesu.
51 Ɛɛ rɛ Yesu pıyɛsı ʊ a baa, “Bekiŋ nɛ ı kı kyɛ dı ŋ yaa tıya ı?” Ɛɛ rɛ ʊ
bası tıya ʊ a baa, “Ɲ nıhıyawʊ, leŋ dı ŋ sıya suri dı ŋ bıl kı na.”
52 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ʊ a baa, “Ɪ laa ŋ di rɛ, ɛɛ rɛ leŋ ı deye. Kı mʊ.” Ɛɛ
rɛ ʊ sıya pirigi suri, ʊ kı tıŋ Yesu hal ŋmanıı hʊ tıyaŋ.

11

Yesu gyʊʊ Gyerusalɛm abee gaŋdarı
Matiwu 21.1-11; Luka 19.28-40; Gyɔɔŋ 12.12-19

1 Nyɛ rɛ Yesu bee ʊ hatınna hʊ gyı kpa kı mʊ Gyerusalɛm, a ko pele
Bɛtifage abee Bɛɛtani aa sıŋ Olivi dogimo hʊ naası tıyaŋ. Ɛɛ rɛ Yesu lıı ʊ
hatınna balıya, a tıŋ ba a bası tıya ba a baa,
2 “Ma mʊ tɔɔ hʊ aa we ma sıya. Dı mamaa rɛ ko mʊ, ma sı na kokubiye
dı ba vʊwa sıgı. Nal buloŋ ha bı gyına ʊ. Ma puri a kaŋ ko.
3 Dı mamaa rɛ ko kı puri, dı ba pıyɛsı ma baa bee rɛ tıŋ ma kı puri, ma
baa, ‘Tıına hʊ rɛ aa kyɛ. Ʊ rɛ baa á puri kaŋ ko. Á sı mııgı kana ʊ ko
lagı.’ ’
4 Ba aa tıŋ ŋmanıı hʊ kı baŋ dı ba vʊwa kokubiye sıgı dıya kıdıgı dimbee
nyʊwa tıyaŋ. Ba mʊ dı ba puri.
5 Ba aa puri kokubiye hʊ tıyaŋ nɛ, nala badɔmɔŋ aa sıŋ doŋ pıyɛsı ba a
baa, “Bee rɛ tıŋ ma kı puri kokubiye hʊ?”
6 Ɛɛ rɛ ba bası gɛɛ hʊ Yesu aa baa dı ba bası. Ba aa bası gɛɛ, ba leŋ ba
puri mʊ.
7 Ba kaŋ kokubiye hʊ ko tıya Yesu, a wuri ba gannı a dɔbɔ kokubiye hʊ
tıyaŋ, Yesu gyıŋ hɔŋ.
8 Badɔmɔŋ mɛ kpa ba gannı gyarı ŋmanıı hʊ tıyaŋ. Badɔmɔŋ mɛ keri
ŋmanıınyʊwa paaponni, a mɛ kaŋ lıı gyarı ŋmanıı hʊ tıyaŋ dı ʊ kı vala.
9 Nala hʊ badɔmɔŋ we ʊ sıya, ba badɔmɔŋ mɛ kı tıŋa ʊ hal. Ba buloŋ
kı kyıırı, a baa, “Ma dannı ʊ! Tabarikala! Wıısı sı pɛ nal hʊ aa ko á Tıına
feŋ tıyaŋ.
10 Á naabaa Deviti koro hʊ rɛ bıl aa ko. Wıısı sı leŋ dı ʊ ko. Ma leŋ dı á
dannı Wıısı.”
11 Ɛɛ rɛ Yesu mʊ Gyerusalɛm, a mʊ gyʊʊ Wııkyʊwaldııbal hʊ, a deŋ kına
hʊ buloŋ a we doŋ. Ʊ aa ko deŋ teŋ dı lee bile. Ɛɛ rɛ ʊ bee ʊ hatınna fi
abee balıya hʊ mııgı mʊ Bɛɛtani a pıŋ doŋ.

Yesu ŋmɪyɛsɪ we tɪya tɪyaŋ
Matiwu 21.18, 19

12 Ʊ sɪya aa gballa, ba sii lɪɪ Bɛɛtani a kpa ŋmanɪɪ hʊ kɪ mʊ. Losi kaŋ
Yesu.
13 Ɛɛ rɛ ʊ naa tutogo dɪ ʊ mʊ sɪŋ sɪya a kaŋ paaponni. Ʊ mʊ pele ʊ
memii a kɪ liisi anɪɪ nɔnɔ we doŋ nɛ. Ʊ mʊ wil nyuu deŋ dɪ nɔnɔ tuwo,
see paaponni dʊŋ, beewɪya ba nɔnɪɪ ha bɪ pele.
14 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya tɪya hʊ a baa, "Á lɪɪ gyɪnaŋ a kaŋ kɪ mʊ, nal buloŋ
bɪl bɪ sɪ na ɪ nɔŋ di." Ʊ hatɪnna hʊ nɪɪ ʊ aa basɪ gɛɛ.

Yesu kile nala hʊ aa yallɪ kɪna Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ tɪyaŋ
Matiwu 21.12-17; Luka 19.45-48; Gyɔɔŋ 2.13-22

15 Ɛɛ rɛ ba mʊʊ pele Gyerusalɛm. Ba aa ko pele doŋ, Yesu mʊ gyʊʊ
Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ, dɪ nala badɔmɔŋ we doŋ a kɪ yallɪ kɪna, ka badɔmɔŋ
mɛ kɪ yɔbɔ kɪna. Yesu kile ba buloŋ ta, ba lɪɪ. Baala badɔmɔŋ mɛ gyɪ we
doŋ a kɪ kyeŋgi molbiye. Yesu ŋmaa ba teebʊlsɪ mɛ lo. Baala badɔmɔŋ
mɛ gyɪ aa yallɪ kokosi, ʊ ŋmaa ba kpasɪnɪ mɛ lo.
16 Ʊ bɪ laa dɪ nal buloŋ kaŋ kɪyallɪya ko tɪŋ Wɪɪkyʊwaldɪya hʊ gyaŋwuwo
tɪyaŋ baŋ.
17 Ɛɛ rɛ Yesu piili kɪ daga ba, a baa, "Ma bɪ liisi wɪya hʊ ba aa saba Wɪɪsɪ
teŋ hʊ tɪyaŋ? Ba saba dɪ Wɪɪsɪ baa ʊ dɪya sɪ yaa lee hʊ paalʊʊsɪ buloŋ
nala aa sɪ kɪ kyʊwalɪ Wɪɪsɪ rɛ, aŋka ma kɛ mɪɪgɪ kaŋ doŋ bɪrɪmɪ gaala
dɪya."
18 Wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyasɪ abee Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla hʊ aa ko nɪɪ wɪya
hʊ ʊ aa yaa, ba piili kɪ kyɛ ŋmanɪɪ hʊ ba aa sɪ tɪŋa a lɪɪ ʊ mɪɪbol. Beewɪya
ʊ wɪdagɪya hʊ gyɪ gyʊʊ gyamaa hʊ buloŋ dɪgɪŋ nɛ a yaa ba nyʊʊfɪyɛlɪ. Nyɛ
rɛ tɪŋ kambɪŋ gyɪ kaŋ wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyasɪ abee Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla
hʊ, ba kɪ kyɛ ŋmanɪɪ dɪ ba lɪɪ ʊ mɪɪbol gɛɛ.
19 Ʊ dɪdaana gyɪ aa ko pele, Yesu bee ʊ hatɪnna hʊ mɪɪgɪ lɪɪ tɔɔ hʊ tɪyaŋ.

Yesu daga tɪya hʊ sʊʊ memii
Matiwu 21.20-22

20 Ʊ kyɪkyʊwala pipi ba bɪl sii kpa ŋmanɪɪ hʊ kɪ mʊ, a na tɪya hʊ dɪ ʊ
buloŋ sʊba a tuu parɪ ʊ naaliliye tɪyaŋ.
21 Ɛɛ rɛ Piita liisi wɪɪ hʊ Yesu aa basɪ tɪya tɪya hʊ, a basɪ tɪya Yesu a baa,
"Á nɪhɪyawʊ, deŋ na, tɪya hʊ ɪ aa ŋmɪyɛsa we hʊ, ʊ rɛ sʊba gɛɛ."
22 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, "Ma laa Wɪɪsɪ di.
23 Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, dɪ mamaa rɛ laa Wɪɪsɪ di, a bee yaa ʊ sige,
ma sɪ wuwo basɪ tɪya dogimo no dɪ ʊ sii mʊ tele mpʊwɔnʊʊ tɪyaŋ, dɪ gɛɛ
kɔnɪ yaa.
24 Ɛɛ wɪya kɪna hʊ kɛ buloŋ ma aa sʊla Wɪɪsɪ kɪ kyɛ, dɪ mamaa rɛ laa di
anɪɪ ma sɪ na ba, ma aa na ba rɛ.
25 Saŋa kɛ buloŋ dɪ ɪ rɛ aa kyʊwalɪ Wɪɪsɪ, liisi na dɪ ɪ bee nal kaŋ wɪɪ
koo. Dɪ wɪɪ ko we doŋ, ʊ kyo dɪ ʊ kɪɪ gɛɛ buloŋ, ɪ kɛ kpa kyɛ ʊ tɪɪna ɪ
Wɪɪsɪ hʊ kyʊwalɪɪ tɪyaŋ. Dɪ ɪ rɛ ko yaa gɛɛ, Wɪɪsɪ aa we wɪɪsɪbee tɪyaŋ, ʊ
mɛ sɪ kpa ɪ wɪbɔmɔ kyɛ ɪ.
26 Amɛ dɪ ɪ rɛ bɪ kpaa wɪya kɪ kyɛ ɪ dɔŋtɪŋsɪ, ɪ kuwo Wɪɪsɪ aa we wɪɪsɪbee
tɪyaŋ mɛ bɪ sɪ kpa ɪ wɪbɔmɔ kyɛ ɪ."

Ba pɪyɛsɪ Yesu ʊ dee wɪya
Matiwu 21.23-27; Luka 20.1-8

27 Nyɛ rɛ ba bɪl ko Gyerusalɛm a mʊ gyʊʊ Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ. Yesu aa
vala Wɪɪkyʊwaldɪya hʊ gyaŋwuwo tɪyaŋ gɛɛ rɛ, wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyasɪ

abee Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla, abee Gyuuma nɪhɪyasɪ hʊ buloŋ sii ko ʊ lee a pɪyɛsɪ ʊ a baa,
28 “Bekiŋ dee rɛ ɪ kana a kɪ yaa wɪya no buloŋ? Aŋnɛ rɛ tɪya ɪ ŋmanɪɪ ɪ kɪ yaa ba?”
29 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Ŋ mɛ sɪ pɪyɛsɪ ma wɪdɪgɪ. Dɪ mamaa rɛ ko lɪɪ ʊ sɪɪ tɪya ŋ, ŋ mɛ sɪ daga ma dee hʊ ŋ aa kana memii.”
30 Ɛɛ rɛ ʊ pɪyɛsɪ ba a baa, “Kɪbee rɛ gyɪ tɪya Gyɔɔŋ Wɪɪsɪnɪɪfool hʊ ŋmanɪɪ ʊ kɪ fo nala wɪɪkyʊwalnɪɪ? Wɪɪsɪ rɛ koo nihuwobiŋ nɛ? Ma daga ŋ.”
31 Ba piili kaŋ wɪɪ hʊ kɪ kpa dɔmɔŋ a baa, “Wɪbee rɛ á sɪ na tɪya ʊ? Dɪ ámaa rɛ baa Wɪɪsɪ lee rɛ ʊ lɪɪ, ʊ sɪ pɪyɛsɪ ma baa bee rɛ yaŋ tɪŋ á bɪ laa wɪya hʊ ʊ aa basɪ di?
32 Á yaŋ sɪ wuwo baa ʊ lɪɪ nihuwobiŋ lee kɛ? Aayɪ.” Kambɪŋ gyɪ kaŋ ba rɛ nala hʊ aa we doŋ wɪya, beewɪya nala basa anɪɪ Gyɔɔŋ fa kɔnɪ yaa Wɪɪsɪ tɪŋdaal lɛ.
33 Ɛɛ rɛ ba basɪ tɪya Yesu a baa, “Á bɪ gyɪma.” Yesu mɛ basɪ tɪya ba a baa, “Ɛɛ kɛ, ŋ mɛ bɪ sɪ daga ma nal hʊ aa tɪya ŋmanɪɪ ŋ kɪ yaa wɪya no.”

12

Yesu maga baga tʊŋtʊnna badɔmɔŋ namaga
Matiwu 21.33-46; Luka 20.9-19

1 Yesu bɪl maga namaga a tɪya ba a baa, “Baal kɪdɪgɪ rɛ biŋ baga a pɔ kɪna aa kaŋ nɔŋkyɪga anɪɪ kyʊkyɔyɪ, ba kɪ yɪrɪ girepisi. Ʊ gyɪ lɪga baga hʊ buloŋ nɛ gol baŋ. A hul bʊwa baga hʊ tɪyaŋ dɪ ba kyaga tɪɪnɔnɔ hʊ nɪɪ kɪ we [beewɪya ba kpaa tɪɪnɔnɔ no kɪ kyɔ sɪŋ nɛ,] a saa dɪɪbiye mɛ ba aa sɪ wuwo hɔŋ ʊ sal nyuu tɪyaŋ kɪ pɔ baga hʊ. Ɛɛ hal tɪyaŋ nɛ ʊ paa nala a we baga hʊ tɪyaŋ dɪ ba kɪ tʊma, aŋka ʊ sii kpa mʊ tɔɔ kɪdɪgɪ.
2 Tɪɪnɔnɔ hʊ tɔrɪɪ gyɪ aa ko pele, ʊ tɪŋ ʊ dɪya tʊŋtʊnna hʊ kɪdɪgɪ dɪ ʊ mʊ baga tʊŋtʊnna hʊ lee a laa ʊ tɪɪnɔnɔ tol ko. Ʊ sii kpa mʊ.
3 Baga tʊŋtʊnna hʊ sii kana ʊ a ŋmaa ʊ, aŋ leŋ ʊ kaŋ nohɪlɪya mɪɪgɪ mʊ baga hʊ tɪɪna lee.
4 Ʊ bɪl mɪɪgɪ tɪŋ dɪya tʊŋtʊnna hʊ kɪdɪgɪ. Ʊ mɛ bɪl kpa mʊ. Ba kana ʊ mɛ, a ŋmaa ʊ, a yaga ʊ nyuu luri, a yaa ʊ gyarɪgɪɪ weliŋ.
5 Ʊ bɪl tɪŋ nitoo tɪɪna, ʊ mɛ bɪl mʊ. Ba paalɪ kpʊ ʊ kɛ. Nɪgyamaa hʊ buloŋ ʊ aa tɪma, gɛɛ tɪɪ rɛ ba yaa ba buloŋ. Ba ŋmaa badɔmɔŋ nɛ aŋ kpʊ badɔmɔŋ mɛ.
6 Ba kateŋse tɪyaŋ, ʊ biibaal dʊŋ nɛ ko mʊ ka. Ɛɛ rɛ ʊ sii tɪma ʊ aŋ baa, “Dɪ ŋ biye tɪɪ kɛ rɛ mʊwa, ba sɪ tɪya ʊ gyɪrɪma.” Ʊ mɛ bɪl kpa mʊ.
7 Tʊŋtʊnna hʊ aa naa biye hʊ, ba basɪ tɪya dɔmɔŋ a baa, “Dɪ baga hʊ tɪɪna rɛ ko sʊba, biye no rɛ sɪ di ʊ kyaŋ. Ma leŋ dɪ á kpʊ ʊ. Dɪ ámaa rɛ kpʊ ʊ, baga hʊ bee ʊ kɪna buloŋ aa bɪrɪmɪ á kɪna rɛ.
8 Ba kaŋ biye hʊ, a ŋmaa ʊ kpʊ, a kpa ʊ yuwo ta ɔhɔ tɪyaŋ.”
9 Ɛɛ rɛ Yesu pɪyɛsɪ ba a baa, “Ba aa maga nyɛ, ɛɛ rɛ baga hʊ tɪɪna sɪ yaa? Ʊ sɪ ko leŋ dɪ ba kpʊ haŋ tʊŋtʊnna hʊ buloŋ, aŋ ka dɪ ʊ kpa baga hʊ tɪya nɪdʊŋsɪ.”
10 Ɛɛ rɛ Yesu pɪyɛsɪ nala hʊ aa nɪɪ namaga hʊ a baa, “Ma bɪ karɪmɪ Wɪɪsɪ teŋ lee hʊ ba aa basɪ nyɛ?”
‘Bʊyɪ hʊ dɪɪsaala hʊ a vɪya ta, ʊ rɛ mɪɪgɪ ko yaa bʊduwo baa aa kpaa biŋ dɪya hʊ gyememii ʊ kaŋ dɪya hʊ sɪgɪ.
11 Á Tɪɪna Wɪɪsɪ tʊma rɛ gɛɛ. Ʊ yaa ma wɪkperii rɛ?” ’

12 Yesu aa basɪ gɛɛ, Gyuuma nɪhɪyasɪ hʊ gyɪ kɪ kyɛ dɪ ba kana ʊ tɔ dɪyaŋ,
beewɪya ba gyɪma anɪɪ ba aa rɛ ʊ maga namaga hʊ kɪ daga. Amɛ ba gyɪ
aa fá nala hʊ aa we doŋ nɛ. Ɛɛ rɛ tɪŋ ba lem-ʊ aŋ mʊ.

Ba pɪyɛsɪ Yesu lampoo tunii wɪya
Matiwu 22.15-22; Luka 20.20-26

13 Ɛɛ hal tɪyaŋ nɛ ba mʊ tɪŋ Farasiima abee Hɛrɔtɪ hatɪnna badɔmɔŋ dɪ
ba bɪl mʊ Yesu lee a magɪsɪ ʊ, a bara kana ʊ.
14 Ba kpa ko ʊ lee a basɪ tɪya ʊ a baa, "Á nɪhɪyawʊ, á gyɪma anɪɪ ɪ kaŋ
wɪtɪɪ rɛ. Ɪ sɪya tuwo nal tɪyaŋ. Ɪ bee fá nɪbal buloŋ sɪɪ. Ɪ aa daga Wɪɪsɪ
ŋmanɪɪ tɪɪ rɛ. Yaŋ daga tɪya ma, ʊ yaa ŋmanɪɪ rɛ dɪ á tuŋ lampoo kɪ tɪya
Roma paalʊʊ kuworibal hʊ ba aa yɪrɪ Siiza? Ʊ maga dɪ á tuŋ kɪ tɪya ʊ rɛ
koo á ta tuŋ kɪ tɪya ʊ?"
15 Amɛ Yesu gyɪ gyɪma anɪɪ ba paala rɛ a basɪ. Ɛɛ rɛ ʊ pɪyɛsɪ ba a baa,
"Bee rɛ tɪŋ ma kɪ magɪsɪ ŋ nyɛ? Ma kaŋ molbinʊʊ hʊ kɪdɪgɪ ko dɪ ŋ na."
16 Ba kpa kɪdɪgɪ tɪya ʊ. Ɛɛ rɛ ʊ pɪyɛsɪ ba a baa, "Aŋnɛ nyuu bee ʊ feŋ nɛ
ba kpaa biŋ molbii hʊ tɪyaŋ nyɛ?" Ɛɛ rɛ ba baa dɪ Roma paalʊʊ kuworibal
hʊ nyuu abee ʊ feŋ nɛ.
17 Ʊ yaŋ basɪ tɪya ba baa, "Ɛɛ kɛ, kɪŋ hʊ aa yaa Roma paalʊʊ kuworibal
hʊ kɪŋ, ma kpa tɪya ʊ, kɪŋ mɛ aa yaa Wɪɪsɪ kɪŋ, ma kpa tɪya Wɪɪsɪ." Yesu
aa basɪ nyɛ, ba yaa kyʊra. Doŋ nɛ ba lem-ʊ aŋ mʊ.

Ba pɪyɛsɪ Yesu sʊʊnɪ mɪɪgɪ siiyi wɪya
Matiwu 22.23-33; Luka 20.27-40

18 Ɛɛ rɛ nala hʊ badɔmɔŋ ba aa yɪrɪ Sadusiima mɛ ko Yesu lee. Sadusiima
fa bɪ laa di anɪɪ dɪ nal lɛ sʊba, ʊ sɪ bɪl sii sʊʊ tɪyaŋ. Ɛɛ rɛ ba pɪyɛsɪ Yesu a
baa,
19 "Á Tɪɪna, Moosi saba Wɪɪsɪ Teŋ tɪyaŋ anɪɪ dɪ baal lɛ kpaa haaŋ, dɪ ʊ
bee haaŋ hʊ bɪ lʊl biye ka dɪ baal hʊ sʊba, dɪ ʊ maga dɪ ʊ naabiye kpa
haaŋ hʊ rɛ, a lʊl biisi tɪya ʊ maana hʊ.
20 Nɪmmabalɪya bapɛ rɛ gyɪ we doŋ. Ba buloŋ gyɪ yaa baala rɛ, a fa yaa
hadɪgɪ bee badɪgɪ balɪya. Ba nɪhɪyawʊ tɪɪna kpaa haaŋ. Ʊ bee haaŋ hʊ bɪ
lʊl biye ka ʊ sʊba.
21 Ʊ katɪyal kpa haaŋ hʊ. Ʊ beel-ʊ mɛ bɪ lʊl biye, ka ʊ mɛ sʊba. Too hʊ
tɪɪna mɛ kpa haaŋ hʊ. Ʊ mɛ gɛɛ tɪɪtɪɪ puu ʊ.
22 Nɪmmabalɪya hʊ bapɛ buloŋ nɛ kpaa haaŋ hʊ, ka ʊ bee ba kɪdɪgɪ buloŋ
bɪ lʊla. Ɛɛ hal tɪyaŋ nɛ haaŋ hʊ mɛ sʊba.
23 Tɔɔ, kyɛɛ hʊ nala aa sɪ sii sʊʊ tɪyaŋ, baala no bapɛ tɪyaŋ, ba kɪbee rɛ
sɪ tɪŋ haaŋ hʊ? Beewɪya ba bapɛ hʊ buloŋ nɛ ʊ yala?"
24 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, "Ma bɪ gyɪŋ Wɪɪsɪ teŋ, a bɪl bɪ gyɪŋ Wɪɪsɪ
dee mɛ. Ɛɛ rɛ tɪŋ ma nyʊgɪsɪ nyɛ.
25 Kyɛɛ hʊ nala aa sɪ sii sʊʊ tɪyaŋ, baala bɪl bɪ sɪ paa haana, haana mɛ bɪl
bɪ sɪ yal balama. Ba buloŋ sɪ kɪɪ gɛɛ nɪɪ malɪkasɪ aa we wɪɪsɪbee tɪyaŋ."
26 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, "Na ma aa pɪyɛsɪ ŋ nala aa sɪ sii sʊʊ
tɪyaŋ wɪya rɛ. Ma bɪ karɪma wɪya hʊ Moosi aa saba Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ, lee
hʊ ʊ fa aa basa tɪɪpuso hʊ aa di diŋ hʊ wɪya? Wɪɪsɪ basɪ tɪya ʊ rɛ a baa
dɪ ʊ rɛ yaa Wɪɪsɪ hʊ Abɪraham abee Azɪkɪ abee Gyeekɔbɪ gyɪ aa tɪŋa.
27 Wɪɪ no ʊ aa basa, ʊ memii rɛ yaŋ yaa bee? Ʊ daga anɪɪ Abɪraham
abee Azɪkɪ abee Gyeekɔbɪ ha we ba mɪɪbol tɪyaŋ nɛ Wɪɪsɪ kɛ lee. Wɪɪsɪ bɪ
yaa sʊʊnɪ Wɪɪsɪ. Ʊ yaa niweye Wɪɪsɪ rɛ. Ma bɪ gyɪŋ wɪɪ buloŋ."

Yesu daga Wɪɪsɪ mɪrɪsɪ hʊ tɪyaŋ wɪbal
Matiwu 22.34-40; Luka 10.25-28

28 Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪl kɪdɪgɪ aa nɪɪ dɪ ba kaŋ wɪɪ hʊ kɪ ŋmaa nyʊʊtaaduwo
gɛɛ, ʊ mɛ kpa ko ba lee. Ʊ aa naa dɪ Yesu lɪɪ wɪɪ hʊ sɪɪ weliŋ gɛɛ, ʊ pɪyɛsɪ
ʊ a baa, "Wɪɪsɪ mɪrɪsɪ hʊ ʊ aa biŋ tɪya nala dɪ ba kɪ tɪŋa, ba tɪyaŋ kɪbee
rɛ yaa wɪbal?"
29 Yesu basɪ tɪya ʊ a baa, "Ba basɪ tɪya Iziral nala rɛ a baa,
'Iziral nala, ma gyegile nɪɪ ŋ taal. Á Tɪɪna Wɪɪsɪ dʊŋ nɛ we doŋ.
30 Kyo ɪ Tɪɪna Wɪɪsɪ abee ɪ bembii buloŋ, abee ɪ tɪya buloŋ, abee ɪ dee
buloŋ, abee ɪ tɪbɪɪna buloŋ.'
Wɪɪ no rɛ yaa ba buloŋ tɪyaŋ wɪbal.
31 Wɪlɪya tɪɪna mɛ rɛ nyɛ,
'Kyo ɪ dɔŋtɪɪna anɪɪ ɪ aa kyo ɪ tɪɪ gɛɛ.'
Wɪɪsɪ mɪrɪsɪ hʊ buloŋ lɪɪ wɪya no balɪya tɪyaŋ nɛ."
32 Ɛɛ rɛ Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪl hʊ basɪ tɪya ʊ a baa, "Á Tɪɪna, wɪtɪɪ rɛ ɪ basɪ.
Wɪɪsɪ dʊŋ nɛ we doŋ, kɪŋ buloŋ bɪl tuwo, see Wɪɪsɪ dʊŋ.
33 Ɪ aa sɪ kaŋ ɪ bembii buloŋ, abee ɪ tɪbɪɪna buloŋ, abee ɪ wɪɪ wɪɪ buloŋ
a kyo Wɪɪsɪ, a kyo ɪ dɔŋtɪɪna mɛ anɪɪ ɪ aa kyo ɪ tɪɪ gɛɛ, ʊ rɛ kpɪya ɪ aa sɪ
kaŋ pʊsɪ kpʊ a fisi ba buloŋ tɪya Wɪɪsɪ, koo ɪ aa kpaa kɪna a lɪɪ wɪɪsʊlɪɪ
tɪya Wɪɪsɪ."
34 Yesu aa naa dɪ baal hʊ lɪɪ wɪɪ hʊ sii abee wɪgyʊŋ gɛɛ, ʊ basɪ tɪya ʊ a
baa, "Ɪ bee Wɪɪsɪ koro hʊ bɪ boliye." Ʊ aa basɪ gɛɛ ko teŋ, nal buloŋ bɪl bɪ
kaŋ nyʊwa ʊ aa sɪ pɪyɛsɪ ʊ wɪɪ buloŋ.

Yesu daga nala Krisita hʊ wɪya
Matiwu 22.41-46; Luka 20.41-44

35 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl kɪ daga nala Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ tɪyaŋ a pɪyɛsɪ ba a
baa, "Bee rɛ tɪŋ Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla hʊ baa dɪ Krisita hʊ, laataal hʊ Wɪɪsɪ
aa lɪya, sɪ yaa Deviti nihii?
36 Wiyesi Welii hʊ rɛ fa daga Deviti dɪ ʊ basɪ Krisita hʊ wɪya a baa,
"Ŋ Tɪɪna Wɪɪsɪ basɪ tɪya ŋ Tɪɪna rɛ, 'hɔŋ ŋ noduu logiŋ, a mʊ pele saŋa
hʊ ŋ aa sɪ kpa ɪ dɔmɔ we ɪ nosi tɪyaŋ.'
37 Deviti tɪɪ yɪrɪ nal no ʊ Tɪɪna rɛ. Ɛɛ rɛ ʊ yaŋ sɪ yaa a yaa ʊ nihii dʊŋ?"
Nɪgyamaa rɛ gyɪ gyegile a nɪɪ Yesu wɪbasɪɪ hʊ, ba tenni fɪyɛlɪ.

Yesu daga nala dɪ ba pɔ ba tɪɪma weliŋ abee Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla hʊ wɪya
Matiwu 23.1-36; Luka 20.45-47

38 Yesu bɪl daga ba a baa, "Ma pɔ ma tɪɪ weliŋ abee Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla
hʊ. Ba aa gɔllɪ we gyamaa tɪyaŋ nɛ abee ba gadoliye, a kɪ kyɛ dɪ nala kɪ
tɪya ba gyɪrɪma aŋ kɪ kyʊwalɪ ba.
39 Ba aa kɪ kyɛ nɪbala lɪhɔnɪya rɛ wɪɪkyʊwaldɪɪsɪ tɪyaŋ. Dɪ ba aa rɛ yɪrɪ
ba laŋŋʊʊ tɪyaŋ buloŋ, ba aa kyo dɪ ba hɔŋ nɪbala lɪhɔnɪɪ rɛ.
40 Ba aa fugo kyʊwalɪ Wɪɪsɪ kɪ pɪɪsɪ rɛ, aŋ kaŋ lohaana kɪna kɪ fasɪ. Saŋa
hʊ tɪyaŋ Wɪɪsɪ aa sɪ di dʊnɪya sarɪya, ba aa rɛ sɪ na dɔgɪsɪɪ a te ba dɔŋtɪŋsɪ
buloŋ."

Lohaaŋ hʊ aa kpaa ʊ molbiye buloŋ a sʊla Wɪɪsɪ
Luka 21.1-4

41 Yesu gyɪ mʊʊ Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ rɛ, a mʊ hɔŋ kpaga lee hʊ nala aa
kpa ba wɪɪsʊlɪɪ molbiye kɪ we, a kɪ deŋ gɛɛ hʊ ba aa we. Kɪna tɪmma hʊ
ko kɪ we molbiye yʊga yʊga.
42 Ɛɛ rɛ lohanyaabʊ kɪdɪgɪ mɛ ko, a mʊ kpa aniiniima balɪya a we, kobo
rɛ gɛɛ.
43 Ɛɛ rɛ Yesu yɪrɪ ʊ hatɪnna hʊ a basɪ tɪya ba a baa, "Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ
tɪya ma, lohaaŋ no rɛ we molbii a te nal kɪdɪgɪ buloŋ daha, beewɪya

44 nala hʋ buloŋ aa kpaa molbiye a sʋla Wɪɪsɪ, ba lɪya aŋ ka rɛ. Amɛ ʋ
kɛ dɪya bee ʋ bee buloŋ nɛ ʋ kaŋ mʋ we gɛɛ.”

13

Yesu basɪ Wɪɪkyʋwaldɪɪbal hʋ ŋmaaloyi wɪya
Matiwu 24.1, 2; Luka 21.5, 6

1 Yesu aa lɪɪ Wɪɪkyʋwaldɪɪbal hʋ tɪyaŋ ko dɪ ʋ lɪɪ, ʋ hatɪnna hʋ kɪdɪgɪ
basɪ tɪya ʋ a baa, “Ŋ Tɪɪna, na haŋ bʋbala hʋ ba aa kaŋ saa dɪya hʋ, ba
weliye rɛ kɪŋkaŋ, lee hʋ buloŋ mɛ weliye.”
2 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʋ a baa, “Ɪ naa dɪya no aa yʋga gɛɛ rɛ. Amɛ ba sɪ
ŋmaa ʋ buloŋ lo. Ba bɪ sɪ leŋ dɪ bʋdɪgɪ mɛ ka dɔbɔ ʋ dɔŋtɪɪna tɪyaŋ.”

Tʋwara bee dɔgɪsɪɪ hʋ aa sɪ ko
Matiwu 24.3-14; Luka 21.7-19

3 Ɛɛ rɛ ba sii mʋ gyɪŋ Olivi dogimo hʋ nyuu, a hɔŋ kyaasɪ
Wɪɪkyʋwaldɪɪbal hʋ. Doŋ nɛ Piita abee Gyemsi, abee Gyɔɔŋ, abee Aŋduru,
lʋwɔlɪ ko pɪyɛsɪ Yesu a baa,
4 “Saŋa bee tɪyaŋ nɛ wɪya no buloŋ sɪ yaa? Bekiŋ wɪɪ rɛ á sɪ na a daga
anɪɪ wɪya no aa kyɛ ba yaa rɛ?”
5 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Ma gyɪŋ tɪya ma tɪɪ weliŋ dɪ nal buloŋ
ta ko mʋrɪ ma.
6 Nɪgyamaa sɪ ko kpa ŋ feŋ anɪɪ ba aa rɛ yaa Krisita hʋ, a mʋrɪ nala
yʋga.
7 Ma sɪ nɪɪ bayuwo dɔmɔ ma paalʋʋ tɪyaŋ, a nɪɪ ʋ dɔmɔ liboliye tɪyaŋ
mɛ. Amɛ dɪ mamaa rɛ ko nɪɪ ba gɛɛ, ma ta leŋ dɪ ʋ yaa ma beŋkyekpa.
Wɪya no buloŋ sɪ yaa baŋ, amɛ dʋnɪya hʋ tenii ha daa gɛɛ.
8 Paalʋʋ kɪdɪgɪ nala aa sɪ sii a mʋ yuwo paalʋʋ kɪdɪgɪ nala. Tɔɔ kɪdɪgɪ
kuwori abee ʋ nala aa sɪ sii a mʋ yuwo kuwori kɪdɪgɪ mɛ abee ʋ nala.
Taŋha sɪ gyigili leye yʋga tɪyaŋ. Losi mɛ sɪ gyʋʋ. Tʋwara no buloŋ kɪɪ gɛɛ
nɪɪ haaŋ halʋllɪ-luwol aa piili kɪ wɪɪ.
9 Amɛ ma kaŋ ma tɪɪ weliŋ. Ba sɪ kaŋ ma mʋ leye hʋ ma paalʋʋ nɪhɪyasɪ
aa laŋŋɪ kɪ vʋʋlɪ wɪya, dɪ ba di ma sarɪya. Ba sɪ ŋmaa ma Gyuuma
wɪɪkyʋwaldɪɪsɪ tɪyaŋ. Ma sɪ sɪŋ kuworo abee bee-nɪhɪyasɪ sɪya akuu ŋ
wɪya, a di ŋ daŋsɪya.
10 Amɛ see dɪ ba laa sɪya basɪ Wɪɪsɪ wɪweliye hʋ tɪya nala aa we dʋnɪya
paalʋʋsɪ buloŋ tɪyaŋ, aŋka dɪ dʋnɪya no na teŋ.
11 Dɪ ba aa rɛ ko kaŋ ma mʋ dɪ ba di ma sarɪya, ma ta leŋ dɪ ma bembiye
kɪ sii abee wɪya hʋ ma aa sɪ basɪ a laa ma tɪɪ. Ɛɛ saŋa, Wɪɪsɪ rɛ sɪ kpa
wɪgyʋŋ we ma nyuni tɪyaŋ. Wɪɪ hʋ kɛ buloŋ aa ko ko ma nyuu, ma basɪ.
Ma tɪɪ daa sɪ basɪ, Wiyesi Welii hʋ rɛ sɪ kpa we ma nyuni tɪyaŋ.
12 Nɪmmabalɪya sɪ kaŋ dɔmɔŋ mʋ tɪya dɪ ba kpʋ. Kuwoma mɛ sɪ yaa ba
biisi gɛɛ tɪɪ. Biisi mɛ sɪ vɪya ba kuwoma abee ba nɪmma nyʋʋsɪ aŋ kaŋ ba
mʋ tɪya dɪ ba kpʋ.
13 Nal buloŋ nɛ sɪ haasɪ ma, akuu ŋ wɪya. Amɛ, nal hʋ buloŋ aa sɪ kaŋ
mala a mʋ teŋ, Wɪɪsɪ sɪ laa ʋ tɪɪna ta.”

Yesu basɪ kɪbɔŋlɔrɪ hʋ aa yaa sɪna wɪya
Matiwu 24.15-28; Luka 21.20-24

14 “Dɪ ma ko na kɪbɔŋlɔrɪ hʋ aa yaa sɪna dɪ ʋ sɪŋ lee hʋ aa bɪ maga dɪ ʋ
we. (Nal hʋ aa karɪmɪ wɪya no lʋga aŋ gyɪŋ ba memii.) Dɪ mamaa rɛ ko
na gɛɛ, ma leŋ dɪ nala hʋ aa we Gyudɪya paalʋʋ tɪyaŋ fá mʋ gyɪŋ doginsi
nyuni a faŋa.

15 Dı nal buloŋ nɛ we salnyuu tıyaŋ, aŋ nıı wıya no, ʊ ta bıl lɔlɔ ʊ tıı kı
kyɛ dı ʊ tuu gyʊʊ dıya paa ʊ kına.
16 Dı nal lɛ we baga tıyaŋ aŋ nıı wıya no, dı ʊ ta mııgı mʊ dıya a kı kyɛ
dı ʊ kpa ʊ gal.
17 Haluwokanna abee biifıllı nımma sı na tʊwara yʊga.
18 Ma kı sʊla Wıısı dı wıı no ta yaa puwo saŋa.
19 Beewıya Wıısı aa mara dʊnıya aa ko pele gyınaŋ, nal buloŋ ha bı naa
tʊwara no dɔŋtıına, nal mɛ bıl bı sı na tʊwara gɛɛ a kaŋ kı mʊ maakyiye
buloŋ.
20 Dı Wıısı fa bı keri kyɛyɛ hʊ ta, nıdıgı mɛ fa bı sı ka. Amɛ nala hʊ
Wıısı aa lıya dı ba tıŋa ʊ wıya rɛ tıŋ ʊ keri kyɛyɛ hʊ ta.
21 Dı nal buloŋ nɛ bası tıya ı dı ı deŋ daha a na Krisita hʊ, koo dı ı deŋ
doŋ a na ʊ, ta laa ʊ di.
22 Nala badɔmɔŋ sı sii mʊrı nala anıı ba aa rɛ yaa Krisita hʊ, laataal hʊ
Wıısı aa lıya. Badɔmɔŋ mɛ sı sii a mʊrı nala dı ba yaa Wıısı tıŋdaala rɛ.
Ba sı yaa wımagıla abee wıkperiye a kı kyɛ dı ba mʊrı nala hʊ Wıısı aa
lıya mɛ gba, a kaŋ ba hakıllı vʊgımı.
23 Wıya no buloŋ nɛ ŋ laa sıya bası dı ŋ tıya ma, ka dı saŋa hʊ na pele.
Ma yaŋ gyıŋ tıya ma tıı weliŋ.”

Yesu bası ʊ dʊnıya mııgı koyi wıya
Matiwu 24.29-31; Luka 21.25-28

24 Ɛɛ rɛ Yesu bıl bası tıya ba a baa, “Tʊwara no aa sı ko baŋ hal tıyaŋ,
lee buloŋ sı bırımı tebiŋ-bınıı, dı sıya bıl bee gballı. Wıısı bıl bı sı pɔsɔ,
pene mɛ bıl bı sı pɔsɔ.
25 Kyıŋwʊlıya sı lıı wıısınyuu ko tuu kı tele. Ba sı kile wıısınyuu kına
hʊ buloŋ aa kaŋ dee dı ba lıı ba liweeliye tıyaŋ.
26 Ɛɛ tıyaŋ nɛ ma sı na mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye, dı ŋ tıŋ taala tıyaŋ ko kı
tuu abee gaŋdarı abee dee.
27 Ɛɛ tıyaŋ nɛ ŋ sı tıŋ malıkası dı ba mʊ dʊnıya logiŋ kɛ buloŋ a kaŋ
nala hʊ buloŋ Wıısı aa lıya, a ko laŋŋı.”

Ma kpa tıısı a gʊnnı wıgyʊŋ
Matiwu 24.32-35; Luka 21.29-33

28 “Ma kpa tıısı a gʊnnı wıgyʊŋ! Dı ma ko na tıısı piile kı tɔsɔ, ma aa
gyıma anıı yʊʊ kpaga rɛ.
29 Ɛɛ tıı rɛ dı mamaa rɛ ko na wıya no buloŋ aa yaa, ma gyıma anıı
mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye koyi kpaga rɛ.
30 Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, ma lagılagı no nala aa we ma mııbol tıyaŋ
buloŋ bı sı sʊba teŋ, ka dı wıya no yaa.
31 Wıısınyuu abee taŋha nyuu buloŋ sı teŋ, amɛ wıya hʊ ŋ aa basa kɛ
bı sı nyʊgısı maakyiye buloŋ.”

Nal buloŋ bı gyıŋ kyɛɛ hʊ wıya no aa sı yaa
Matiwu 24.36-44

32 “Amɛ nal buloŋ bı gyıŋ kyɛɛ hʊ wıya no aa sı yaa. Malıkası aa we
wıısıbee tıyaŋ mɛ paalı bı gyıma. Mıyaŋ, Wıısı Biye tıı mɛ bı gyıma, see
ŋ Kuwo dʊŋ.
33 Ma gyıŋ tıya ma tıı weliŋ, a yaa siri kı pɔ, beewıya ma bı gyıŋ kyɛɛ
hʊ wıya no aa sı yaa.
34 Ʊ kıı gɛɛ rɛ anıı baal aa siye a kı kyɛ dı ʊ vala ŋmanıı. Dı ʊ ko kı
kyɛ ʊ lıı dıya tıyaŋ, ʊ aa daga ʊ tʊŋtʊnna kıdıgı buloŋ ba tʊma rɛ, aŋ bası
tıya nal hʊ aa pɔ dimbee mɛ dı ʊ pɔ dıya hʊ weliŋ, dı ʊ mʊ aŋ ko.

35 Ma yaŋ kı pɔ, beewıya ma bı gyıŋ kyɛɛ hʊ dıya hʊ tıına aa sı mııgı
ko, dı dıdaana rɛɛ, dı tekere rɛɛ, dı sıgballınyʊwa rɛɛ, koo dı kyıkyʊwala
rɛɛ, ma bı gyıma.
36 Ma gyıŋ tıya ma tıı weliŋ aŋ kı pɔ dı ʊ ta ko pirigi ma tıyaŋ dı ma aa
pıŋ doo.
37 Wıı hʊ ŋ aa bası kı tıya ma, ʊ rɛ ŋ bası kı tıya nal buloŋ, ma pɔ
weliŋ."

14

Ba lʊwɔlı vʊʊlı Yesu kpʊyı wıya
Matiwu 26.1-5; Luka 22.1, 2; Gyɔɔŋ 11.45-53

1 Kyɛyɛ balıya rɛ fa kaa ka dı Dıısı parı-banıı kyɛbal hʊ fa pele. Kyɛɛ
no rɛ ba aa kyaŋ paanʊʊ hʊ ba aa bı wee sıbʊl. Ɛɛ rɛ wııkyʊwal sılaala
hʊ abee Wıısı Teŋ dıdagıla kı kyɛ ŋmanıı dı ba lʊwɔlı kaŋ Yesu kpʊ.
2 Amɛ ba mııgı vʊʊlı dı ba ta kana ʊ ba kyɛbal hʊ kyɛɛ, beewıya dı ba
aa rɛ yaa gɛɛ nala hʊ sı laa taawɛɛ.

Haaŋ kıdıgı kpaa tʊranıı tısı Yesu nyuu
Matiwu 26.6-13; Gyɔɔŋ 12.1-8

3 Nyɛ rɛ Yesu sii mʊ Bɛɛtani a gyʊʊ hɔŋ Siimɔŋ dıyaŋ a kı di kına. Siimɔŋ
gyı yaa gbegi-werisi rɛ. Ʊ aa di kına hʊ tıyaŋ nɛ dı haaŋ kıdıgı kaŋ tʊranıı
bee pʊrʊŋtʊwa ko gyʊʊ. Tʊranıı hʊ sʊwala gyı sʊma rɛ weliŋ, ka ʊ yalıı
mɛ hayɛ. Nyɛ rɛ haaŋ hʊ kaŋ pʊrʊŋtʊwa hʊ nyʊwa suri, a bısı tʊranıı hʊ
we Yesu nyuu tıyaŋ.
4 Ɛɛ rɛ nala hʊ badɔmɔŋ hɔŋ kı gʊrımı wıya, aŋ kı pıyɛsı dɔmɔŋ a baa,
"Bee rɛ tıŋ haaŋ no kaŋ tʊranıı no kyogi ta nyɛ?
5 Dı ba aa rɛ fa ta kpa tʊranıı no yallı, ʊ fa sı yaa mogyamaa, dı ba fa
kpa tıya nyaaba." Nyɛ rɛ ba sii kı bası haaŋ hʊ wıya abee baaŋ.
6 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, "Ma leŋ haaŋ hʊ bee laaŋfıya. Bee rɛ tıŋ
ma kı dɔmɔ ʊ gɛɛ? Wıwelii rɛ ʊ yaa tıya ŋ gɛɛ.
7 Ma bee nyaaba sı we doŋ saŋa kɛ buloŋ. Saŋa hʊ buloŋ dı mamaa rɛ
aa kyɛ ma yaa wıwelii tıya ba, ma sı wuwo yaa. Amɛ ŋ beel-ma kɛ bı sı
we doŋ kı mʊ deŋdeŋ.
8 Haaŋ hʊ yaa kuwokeri rɛ. Ʊ yaa wıı hʊ ʊ aa sı wuwo yaa rɛ. Ʊ tısı ŋ
teŋ a kı pɔ saŋa hʊ ba aa sı hogo ŋ nɛ, dı ŋ ha bı sʊba.
9 Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, dʊnıya logiŋ kɛ buloŋ ba aa sı mʊ bası Wıısı
wıweliye hʊ, ba sı lıı wıı no haaŋ no aa yaa a bası."

Gyudası laa nyʊwa anıı ʊ sı kpa Yesu yallı
Matiwu 26.14-16; Luka 22.3-6

10 Ɛɛ rɛ Gyudası Isıkarɔtı aa yaa Yesu hatınna fi abee balıya hʊ kıdıgı
sii mʊ wııkyʊwal sılaala nıhıyası hʊ lee dı ʊ kpa Yesu yallı tıya ba.
11 Ba aa nıı gɛɛ, ba tenni fıyɛlı. Ba baa dı ba sı tıya ʊ molbiye. Doŋ tıyaŋ
nɛ Gyudası sii piili kı kyɛ ŋmanıı hʊ ʊ aa sı wuwo tıŋa a kpa Yesu yallı
tıya ba.

Yesu bee ʊ hatınna dii Dıısı parı-banıı kyɛbal hʊ kıdiiliye
Matiwu 26.17-25; Luka 22.7-14, 21-23; Gyɔɔŋ 13.21-30

12 Ba kyɛbal hʊ kyɛbuŋbuŋ kyɛɛ, ba aa dı paanʊʊ ba aa bı we sıbʊl aŋ
kpʊ piyese hʊ ba aa sı kaŋ yaa kyɛbal hʊ kıdiiliye, Yesu hatınna hʊ pıyɛsı
ʊ a baa, "Lee rɛ ı kyo dı á mʊ yaa Dıısı parı-banıı kyɛbal hʊ kıdiiliye?"

13 Ɛɛ rɛ ʊ tɪŋ ʊ hatɪnna hʊ balɪya a basɪ tɪya ba a baa, “Ma mʊ gyʊʊ tɔɔ
hʊ tɪyaŋ. Dɪ mamaa rɛ ko kɪ mʊ, ma sɪ kyeŋ baal kɪdɪgɪ dɪ ʊ kyʊŋ nɪɪvii
bee nɪɪ. Ma tɪŋa ʊ hal.
14 Dɪya hʊ buloŋ ʊ aa sɪ mʊ gyʊʊ, ma tɪŋa ʊ gyʊʊ, a basɪ tɪya dɪya hʊ
tɪɪna a baa, ‘Á Tɪɪna baa dɪ á pɪyɛsɪ ɪ dɪ lee rɛ ɪ nɪhʊwala dɪya we, dɪ ʊ
bee ʊ hatɪnna ko gyʊʊ hɔŋ di Dɪɪsɪ-parɪ-banɪɪ kyɛbal hʊ kɪdiiliye?’
15 Ʊ sɪ daga ma dɪɪbal kɪdɪgɪ. Ʊ yaa salnyuu dɪya rɛ. Ba marɪ ʊ buloŋ
nɛ. Doŋ nɛ ma sɪ yaa kɪdiiliye hʊ.” ’
16 Ɛɛ rɛ ʊ hatɪnna hʊ sii lɪɪ a mʊ tɔɔ hʊ, a na wɪya hʊ buloŋ Yesu aa basɪ
tɪya ba, dɪ ba yaa gɛɛ tɪɪ, ka ba yaa Dɪɪsɪ-parɪ-banɪɪ kyɛbal hʊ kɪdiiliye.
17 Wɪɪsɪ aa ko gyʊʊ, Yesu bee ʊ hatɪnna hʊ gyʊʊ hɔŋ a kɪ di kɪna hʊ.
18 Ba aa di kɪna hʊ tɪyaŋ nɛ, Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ
tɪya ma, ma nala no aa di kɪna hʊ, ma kɪdɪgɪ rɛ sɪ kpa ŋ yallɪ. Ŋ beel-ʊ
buloŋ nɛ laŋŋɪ kɪ di kɪna hʊ lagɪlagɪ no nyɛ.”
19 Ba aa nɪɪ wɪɪ hʊ, ba tɪsɪ kyogi. Ba buloŋ kɪ pɪyɛsɪ ʊ kɪŋ kɪŋ a baa,
“Mɪyaŋ nɛ?”
20 Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Ma fi abee balɪya no kɪdɪgɪ rɛ, ŋ bee nal hʊ
aa kyala kaŋ paanʊʊ tuu yuu gbaha hʊ tɪyaŋ nɛ.
21 Mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye, ŋ sɪ sʊba anɪɪ ba aa saba ŋ wɪya gɛɛ. Amɛ nal
hʊ aa kpaa mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye yallɪ, ʊ sɪ na tʊwara yʊga. Ba fa aa bɪ
lʊla ʊ rɛ kpɪya.”

Kɪdiiliye hʊ Yesu aa baa dɪ á di a kɪ liisi ʊ wɪya
Matiwu 26.26-30; Luka 22.14-20; 1 Koriŋti 11.23-25

22 Ba aa hɔŋ kɪ di kɪna hʊ tɪyaŋ nɛ, Yesu kpa paanʊʊ a kyʊwalɪ Wɪɪsɪ
aŋgyʊwasʊ aŋ kaŋ lɔgɔ lɔgɔ, a kpa tɪya ʊ hatɪnna hʊ, aŋ basɪ tɪya ba a
baa, “Ma laa. Ŋ teŋbii rɛ nyɛ.”
23 Ɛɛ rɛ ʊ bɪl kpa nɪɪnyʊwagbaŋbiye bee sɪŋ mɛ a kyʊwalɪ Wɪɪsɪ
aŋgyʊwasʊ aŋ kpa tɪya ba, ba buloŋ nyʊwa nɪɪnyʊwagbaŋbiidɪgɪ hʊ tɪyaŋ.
24 Ka Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Ŋ kyal lɛ gɛɛ. Kyal no rɛ Wɪɪsɪ kpa we
nyʊʊfalɪɪ hʊ. Ŋ kyal sɪ gyaasɪ nɪgyamaa wɪya, dɪ Wɪɪsɪ kpa ba wɪbɔmɔ
kyɛ ba.
25 Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, ŋ bɪl bɪ sɪ maakyiye nyʊwa sɪŋ no iriŋ a
kaŋ kɪ mʊ kyɛɛ hʊ ŋ aa sɪ nyʊwa sɪfalɪɪ Wɪɪsɪ koro hʊ tɪyaŋ.”
26 Ɛɛ rɛ ba yɪɪ wɪɪkyʊwal yɪɪl aŋ sii lɪɪ a mʊ gyɪŋ Olivi dogimo hʊ.

Yesu baa dɪ Piita sɪ tʊwa a baa ʊ bɪ gyɪma ʊ
Matiwu 26.31-35; Luka 22.31-34; Gyɔɔŋ 13.36-38

27 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba baa, “Ma buloŋ sɪ fá aŋ ka ŋ. Beewɪya ba saba
Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ nɛ a baa dɪ Wɪɪsɪ sɪ kpʊ pedaal hʊ ka dɪ piyese hʊ fá pɪsa.
28 Amɛ Wɪɪsɪ sɪ kyisi ŋ sʊʊ tɪyaŋ. Dɪ mɪyaŋ nɛ ko sii, ŋ sɪ laa ma sɪya a
mʊ Galili.”
29 Ɛɛ rɛ Piita basɪ tɪya Yesu a baa, “Dɪ ba buloŋ sɪ fá vɪya ɪ ta mɛ, ŋ kɛ
bɪ sɪ maakyiye mɪɪgɪ ɪ hal.”
30 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʊ a baa, “Wɪtɪɪ rɛ, gyɪnaŋ tebine no, ɪ Piita,
ɪ sɪ tʊwa naaŋsɪɪnyʊwa bʊto anɪɪ ɪ bɪ gyɪma ŋ, ka dɪ gyibal na wii
naaŋsɪɪnyʊwa bʊlɪya.”
31 Ɛɛ rɛ Piita basɪ abee sɪfɪyasɪ baa, “Dɪ ŋ beel-ɪ sɪ paalɪ sʊba mɛ, ŋ bɪ sɪ
laa nyʊwa baa ŋ bɪ gyɪma ɪ.” Nɪkaalɪya hʊ buloŋ mɛ basɪ gɛɛ tɪɪ.

Yesu kyʊwalɪ Wɪɪsɪ Gesamani tɪyaŋ
Matiwu 26.36-46; Luka 22.39-46

32 Ɛɛ rɛ ba mʊ gyʊʊ lee kıdıgı ba aa yırı Gesamani. Yesu bası tıya ʊ
hatınna hʊ a baa, “Ma hɔŋ daha ka dı ŋ mʊ kyʊwalı Wıısı aŋ ko.”
33 Ka ʊ kaŋ Piita abee Gyɔɔŋ a mʊ doŋ. Yesu tıya gyı kyogo
rɛ kıŋkaŋ, haalı ʊ hakıla buloŋ gyarı.
34 Ʊ bası tıya ʊ hatınna hʊ a baa, “Ŋ tıya buloŋ nɛ kyogo, ŋ bembii kı
kyɛ dı ʊ bori. Ma hɔŋ daha pɔ.”
35 Ba hɔŋ ka ʊ fası mʊ sıya mʊhʊ a tuu gbinni taŋha a sʊla Wıısı a baa,
“Saŋa hʊ pele rɛ, amɛ ı dee tıyaŋ, leŋ dı tʊwara no parı ŋ mʊ.”
36 A bıl baa, “Ŋ Kuwo, ı wuwo kı yaa wıı buloŋ nɛ. Lıı tʊwara no aa sı
ko ŋ tıyaŋ. Amɛ, ŋ kyɛrı tıyaŋ daa, ı kyɛrı tıyaŋ nɛ.”
37 Ʊ kyʊwalı Wıısı hʊ teŋ aŋ sii ko ʊ hatınna hʊ lee, dı ba pıŋ doo. Ɛɛ rɛ
ʊ pıyɛsı Piita a baa, “Ɪ pına rɛ? Ɪ bı sı wuwo bara doo mʊhʊ anıı hawadıgı
mɛ?
38 Ma kı kyʊwalı Wıısı, a kı pɔ dı Sıtaanı ta wuwo mʊrı ma. Ma tısı
tıyaŋ ma kyo dı ma aa yaa wıweliye rɛ, amɛ ma bı kaŋ gɛɛ dee ma tıı.”
39 Ʊ bıl mʊ a kyʊwalı Wıısı, a bıl bası gɛɛ tıı.
40 Ʊ mııgı kı ko dı ba bıl pıŋ doo, beewıya doo gyı kaŋ ba rɛ weliŋ. Ba
bı gyıŋ ba aa sı bası wıı hʊ buloŋ a tıya ʊ.
41 Ʊ mııgı mʊ tootıına aŋ ko pıyɛsı ba a baa, “Ma ha pıŋ kı wiyesi rɛ?
Ʊ maga rɛ. Ma sii, saŋa hʊ pele rɛ. Ba sı kaŋ mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye a mʊ
tıya wıbɔŋyaala.
42 Ma sii dı á mʊ. Ma na! Nal hʊ aa sı kpa ŋ yallı rɛ aa ko.”

Ba kaŋ Yesu
Matiwu 26.47-56; Luka 22.47-53; Gyɔɔŋ 18.3-12

43 Yesu aa bası gɛɛ ʊ nyʊwa ha bı tele taŋha dı Gyudası rɛ mʊ kı ko gɛɛ.
Ʊ fa yaa Yesu hatınna fi abee balıya hʊ kıdıgı rɛ. Nıgyamaa gyı giri kı tıŋa
ʊ hal. Badɔmɔŋ kolo takoobiye abee daŋgulo. Wııkyʊwal sılaala nıhıyası
abee Wıısı Teŋ dıdagıla abee ba bee-nıhıyası rɛ gyı tıŋ ba, ba ko.
44 Minaafigi tıına hʊ gyı tıya nala hʊ magıl lɛ a baa, “Nal hʊ ŋ aa sı mʊ
guwori, ʊ rɛ gɛɛ. Ma gurigi ʊ kı mʊ.”
45 Gyudası aa pele lee hʊ Yesu aa we, ʊ degini ʊ lee mʊ aŋ baa, “Ŋ
nıhıyawʊ,” aŋ guwori ʊ.
46 Ba buloŋ giri ko kana ʊ.
47 Nala hʊ aa sıŋ doŋ ba kıdıgı lıı ʊ takoobii, a ŋmaŋ nal kıdıgı dıgıŋ
kyɔl. Nal hʊ dıgıŋ ba gyı aa ŋmaŋ kyɔl hʊ fa yaa wııkyʊwal sılaala
nıhıyawʊ dıya yoŋ nɛ.
48 Ɛɛ rɛ Yesu pıyɛsı ba a baa, “Ŋ yaa biibɔŋ nɛ, ma kol takoobiye abee
daŋgulo a kı ko dı ma kana ŋ?
49 Na kyɛɛ kɛ buloŋ nɛ ŋ beel-ma aa we Wııkyʊwaldııbal hʊ tıyaŋ, ŋ kı
daga ma Wıısı wıya, aŋka ma bı lʊga dı ma kana ŋ doŋ. Amɛ ŋ wıya hʊ
buloŋ ba aa saba Wıısı teŋ tıyaŋ, see ba buloŋ aa yaa.”
50 Ɛɛ rɛ ʊ hatınna hʊ buloŋ vıya ʊ ta aŋ fá.
51 Ka bapʊwasıı kıdıgı mɛ aa baası ʊ wagyɛ a kı tıŋa Yesu hal, ba kı
lʊga dı ba kana ʊ.
52 Ɛɛ rɛ ʊ wuri ʊ wagyɛ hʊ ta aŋ kaŋ teŋbil a fá nyʊgısı.

Ba kaŋ Yesu mʊ sarıya lidiilii
Matiwu 26.57-68; Luka 22.54, 55, 63-71; Gyɔɔŋ 18.13, 14, 19-24

53 Ba gyı kaŋ Yesu mʊ wııkyʊwal sılaala nıhıyawʊ hʊ dıya rɛ. Ba aa ko
doŋ dı wııkyʊwal sılaala nıhıyası, abee ba wııkyʊwaldıya nıhıyası, abee
Wıısı Teŋ dıdagıla buloŋ laŋŋa.

54 Ba aa kana ʋ kı mʋ gɛɛ, ka Piita lʋwɔlı kı tıŋ ba hal a mʋ gyʋʋ
wııkyʋwal sılaala nıhıyawʋ hʋ gyaŋwuwo. Ʋ gyʋwa dı nala hʋ aa pɔ
gyaŋwuwo hʋ hɔnɔ a kı wiyeni diŋ. Ʋ mɛ mʋ pɛ ba tıyaŋ.
55 Ɛɛ rɛ dı wııkyʋwal sılaala nıhıyası hʋ abee nıkaalıya hʋ buloŋ laŋŋa
kı vʋʋlı wıya, a kı kyɛ dı ba na wıı hʋ Yesu aa yaa kyogi, a maga dı ba
kpʋ ʋ. Aŋ kyɛ kyɛ wıı lɔlɔ.
56 Nıgyamaa gyı nyıya wıya tıya ʋ rɛ. Amɛ ba buloŋ gyı aa bası
nyʋʋlıyaba rɛ.
57 Ɛɛ rɛ nala badɔmɔŋ sii sıŋ a nyıya wıya kı tıya ʋ a baa,
58 "Á nıı dı baal no baa dı ʋ sı ŋmaa Wııkyʋwaldııbal hʋ nala aa saa a
lo, aŋ bıl wuwo saa kıdıgı kyɛyɛ boto bʋwaŋ ʋ dʋŋ bee ʋ dʋŋ."
59 Amɛ ba mɛ ha gyı bası wıya kı bı dɔmɔŋ nɛ.
60 Ɛɛ rɛ wııkyʋwal sılaala nıhıyawʋ hʋ sii lıı sıŋ nala hʋ tʋtʋʋ tıyaŋ a
pıyɛsı Yesu a baa, "I bı nıı nala no aa bası ı wıya mɔɔ gɛɛ? I kɛ bı kaŋ
wıı ı aa sı bası?"
61 Ɛɛ rɛ Yesu tallı ʋ nyʋwa a bı laa wıı buloŋ bası. Ɛɛ rɛ baal hʋ bıl
pıyɛsı ʋ a baa, "I rɛ yaa Krisita, laataal hʋ Wıısı aa lıya? I rɛ yaa Wıısı
Biye hʋ?"
62 Ɛɛ rɛ Yesu baa, "Mıyaŋ nɛ. Ma sı na mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye, dı ŋ hɔŋ
Wıısı noduu logiŋ lıhɔnıı, a tıŋ taala tıyaŋ a ko kı tuu."
63 Ʋ aa bası gɛɛ, baal hʋ kaŋ ʋ tıı gannı kıyɛsı aŋ baa, "Ʋ bı maga dı a
bıl kı kyɛ daŋsıya tımma.
64 Ma buloŋ nıı ʋ aa tʋʋsı Wıısı gɛɛ rɛ? Ɛɛ rɛ ma na?" Ɛɛ rɛ nala hʋ
buloŋ baa dı ʋ kyogo rɛ, a maga dı ba kpʋ ʋ.
65 Badɔmɔŋ sii, a tʋ naŋtʋwɔl we ʋ sıya tıyaŋ, aŋ vʋwa ʋ sıya tɔ, aa
ŋmaa ʋ, aŋ pıyɛsı ʋ dı ʋ daga nal hʋ aa ŋmaa ʋ. Ɛɛ hal tıyaŋ nɛ ba kana
ʋ mʋ tıya laalyuwolo hʋ, ba mɛ ŋmaa ʋ kyaŋkpaŋa tıyaŋ.

Piita tʋwa anıı ʋ bı gyıŋ Yesu
Matiwu 26.69-75; Luka 22.56-62; Gyɔɔŋ 18.15-18, 25-27

66 Piita aa hɔŋ gyaŋwuwo hʋ tıyaŋ gɛɛ rɛ, wııkyʋwal sılaala nıhıyawʋ
hʋ dıya tʋŋtʋnnı-toluu kıdıgı ko lıı
67 a na Piita dı ʋ hɔŋ kı wiyeni diŋ hʋ. Ʋ deŋ ʋ weliŋ aŋ bası tıya ʋ a
baa, "I mɛ fa aa tıŋ Yesu aa lıı Nazarɛti hal lɛ."
68 Piita tʋwa a baa, "Ŋ bı gyıŋ wıı hʋ ı aa bası tıyaŋ," aŋ sii lıı sıŋ
paganyʋwa hʋ tıyaŋ dı gyibalbuŋ wiye.
69 Piita aa sıŋ doŋ ɛɛ rɛ tʋŋtʋnnı toluu hʋ bıl na ʋ a bası tıya nala hʋ aa
sıŋ kpaga ʋ a baa, "Baal no mɛ yaa Yesu hatınna hʋ kıdıgı rɛ."
70 Piita bıl tʋwa a baa dı ʋ daa. Mʋhʋ sʋwaa, dı nala hʋ aa sıŋ doŋ mɛ
bası tıya ʋ a baa, "Wıtıı rɛ, ı mɛ yaa ba kıdıgı rɛ, ı lıı Galili rɛ."
71 Ɛɛ rɛ Piita kaabı tıya ʋ tıı, aŋ ŋmıyɛsı a baa, "Ŋ bı gyıŋ baal no ma
aa dagı."
72 Ʋ aa bası gɛɛ teŋ dı gyibal wiye ʋ lıya tıına. Piita liisi wıı hʋ Yesu
aa bası tıya ʋ anıı ʋ sı tʋwa ʋ naaŋsıınyʋwa bʋto, ka dı gyibal na wii
naaŋsıınyʋwa bʋlıya. Ɛɛ rɛ ʋ kaŋ ʋ nyuu gʋra a wii weliŋ.

15

Ba kaŋ Yesu mʋ Pilato lee
Matiwu 27.1, 2, 11-14; Luka 23.1-5; Gyɔɔŋ 18.28-38

1 Ʋ sıgballıya kyıkyʋwala pipi, wııkyʋwal sılaala nıhıyası hʋ, abee bee
nıhıyası, abee Wıısı Teŋ dıdagıla, abee nala hʋ buloŋ aa laŋŋı kı vʋʋlı

wıya, ba buloŋ nɛ gyı ko laŋŋı a vʊʊlı gɛɛ hʊ ba aa sı yaa Yesu. Ɛɛ hal tıyaŋ nɛ ba kana ʊ vʊwa, aŋ kana ʊ mʊ Pilato lee.
2 Ɛɛ rɛ Pilato pıyɛsı Yesu a baa, "I rɛ yaa Gyuuma kuwori hʊ?" Yesu bası tıya ʊ a baa, "Waa, ɛɛ rɛ ı tıı bası gɛɛ."
3 Ɛɛ rɛ wııkyʊwal sılaala nıhıyası hʊ daga wıya yʊga ba aa baa dı Yesu yaa kyogi, ka ʊ bı laa wıı bası.
4 Ɛɛ rɛ Pilato bıl pıyɛsı Yesu a baa, "I bı kaŋ wıı buloŋ ı aa sı bası tıya ba? Deŋ na wıya mɔɔgɛɛ ba baa dı ı kyogo."
5 Amɛ Yesu bıl bı suri ʊ nyʊwa. Wıı hʊ kperi Pilato.

Ba laa nyʊwa anıı ba sı kpʊ Yesu
Matiwu 27.15-26; Luka 23.13-25; Gyɔɔŋ 18.39–19.16

6 Dı Dıısı-parı-banıı kyɛbal hʊ rɛ ko pele buloŋ, Pilato aa lıı nala ba aa kaŋ tɔ dıyaŋ kıdıgı rɛ a ta, nal hʊ nala hʊ aa kyɛɛ.
7 Nala badɔmɔŋ gyı kaa kası rɛ a kpʊ nala, ba gyı kası tɔ dıyaŋ. Ba kıdıgı feŋ nɛ yaa Barabaası.
8 Ɛɛ rɛ nala hʊ yʊga sii giri mʊ Pilato lee a baa dı ʊ yaa gɛɛ hʊ ʊ aa yaa kı tıya ba saŋa buloŋ.
9-10 Pilato gyı gyıma anıı wııkyʊwal sılaala nıhıyası hʊ tıya aa hɔllı Yesu rɛ, ɛɛ rɛ tıŋ ba kana ʊ ko ʊ lee. Ɛɛ rɛ ʊ pıyɛsı nala hʊ baa, "Ma aa kyɛ dı ŋ lıı Gyuuma kuwori hʊ rɛ tıya ma?"
11 Ɛɛ rɛ wııkyʊwal sılaala nıhıyası hʊ mʊrı nala hʊ we anıı ba leŋ ba lıı Barabaası ta, aŋ leŋ Yesu.
12 Ɛɛ rɛ Pilato bıl pıyɛsı nala hʊ baa, "Aŋka baal hʊ ma aa yırı Gyuuma kuwori hʊ, bee rɛ ma baa ŋ yaa ʊ?"
13 Ɛɛ rɛ ba buloŋ nɔsı yʊga a baa, "Kpaası ʊ mal daagarıı tıyaŋ."
14 Ɛɛ rɛ Pilato pıyɛsı ba a baa, "Bekiŋ wıbɔŋ nɛ ʊ yaa?" Ɛɛ rɛ ba marı nɔsı yʊga a baa, "Kpaası ʊ mal daagarıı tıyaŋ."
15 Pilato gyı aa kyɛ dı ʊ yaa nala hʊ wıkyɛɛlıı wıya, ʊ lıı Barabaası ta aŋ leŋ ba vıırı Yesu aŋ baa dı ba kana ʊ mʊ kpaası mal daagarıı tıyaŋ.

Laalyuwolo yaa Yesu sıya
Matiwu 27.27-31; Gyɔɔŋ 19.2, 3

16 Ɛɛ rɛ laalyuwolo hʊ kana ʊ lıı ba kuworibal hʊ gyaŋwuwo tıyaŋ, a yırı ba laalyuwolo buloŋ ko laŋŋı.
17 Ɛɛ rɛ ka ba kpa gafıyaŋ a laalı ʊ, a kyɛ sɔsı a kaŋ sʊwa nyupugi, ʊ kıı kuwori nyupugi gɛɛ, ba kpa kyige ʊ.
18 Ka ba aa tuu gbinni ʊ sıya, a yaa ʊ sıya a baa, "Gyuuma kuwori, Wıısı sı tıya ı mııbodolii!"
19 Ba kpa kyapıya a vıırı ʊ nyuu tıyaŋ, a tʊ naŋtʊwɔl we ʊ tıyaŋ, a tuu gbinni, a tıya ʊ gyırıma.
20 Ba aa yaa ʊ sıya hʊ ko teŋ, ba wuri gafıyaŋ hʊ aŋ paa ʊ tıı gannı laalı ʊ, a kana ʊ lıı ŋmanıı dı ba kana ʊ mʊ kpaası daagarıı hʊ tıyaŋ.

Ba kpaası Yesu mal daagarıı tıyaŋ
Matiwu 27.32-44; Luka 23.26-43; Gyɔɔŋ 19.17-27

21 Ba aa ko kı lıı hʊ tıyaŋ nɛ ba kyeŋ baal kıdıgı ba aa yırı Siimɔŋ, a lıı Sariini. Ʊ rɛ fa yaa Alizaŋda abee Rufusi kuwo. Dı ʊ lıı baga a kı ko bee. Ba kana ʊ, a fıla ʊ, ʊ laa daagarıı hʊ baası.
22 Ba gyı kaŋ Yesu mʊ lee kıdıgı rɛ, ba kı yırı doŋ Golgota. (Golgota memii rɛ yaa Nyukuŋkogilo.)
23 Ba aa ko pele doŋ, ba kpa musa kıdıgı ba aa yırı "mıırа" a we sıŋ tıyaŋ a tıya ʊ dı nyʊwa. Ɛɛ rɛ ʊ vıya.

24-25 Haŋ saŋa hʊ dɪ wɪɪsɪ maga gyinyɛ, ba kana ʊ kpaasɪ mal daagarɪɪ
hʊ tɪyaŋ. Aŋka ba kaŋ Yesu gannɪ kpaal wɪya kɪ yuwo gbaŋŋa, a kɪ kyɛ
dɪ ba gyɪŋ gal hʊ nal buloŋ aa maga dɪ ʊ laa.
26 Ba aa baa Yesu yaa wɪya hʊ kyogi, ba aa rɛ ba gyɪ sabɪ mal daagarɪɪ
hʊ tɪyaŋ a baa, “Gyuuma kuwori hʊ rɛ nyɛ.”
27 Gaala balɪya mɛ rɛ ba gyɪ kpaasɪ pɛ Yesu tɪyaŋ. Kɪdɪgɪ we ʊ noduu
dɪɪlaŋ, kɪdɪgɪ mɛ we ʊ nogɔbɔ dɪɪlaŋ.
28 Nyɛ leŋ wɪɪ hʊ ba aa saba Wɪɪsɪ Teŋ tɪyaŋ a baa dɪ ʊ bee gaala sɪ sʊba
sʊʊdɪgɪ hʊ ko yaa wɪtɪɪ rɛ gɛɛ.
29 Ba aa kpaasɪ ʊ mal daagarɪɪ hʊ tɪyaŋ gɛɛ, nala hʊ aa tɪŋ doŋ kɪ baŋ,
ba kɪ tʊʊsɪ ʊ aŋ kaŋ ba nyuni kɪ kyugisi a baa, “Oyi, ɪ rɛ yaa nal hʊ aa baa
dɪ ɪ sɪ ŋmaa Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ lo aŋ bɪl wuwo saa ʊ kyɛyɛ boto pagaŋ.
30 Ko tuu daagarɪɪ hʊ tɪyaŋ, a laa ɪ tɪɪ ta.”
31 Wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyasɪ abee Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla hʊ mɛ kɪ huuri
Yesu aŋ basɪ kɪ tɪya dɔmɔŋ a baa, “Ʊ wuwo laa nala kɪ ta rɛ, aŋ bɪ wuwo
laa ʊ tɪɪ kɛ kɪ ta.”
32 “Ma leŋ Krisita hʊ, Gyuuma kuwori hʊ ko tuu daaŋ hʊ nyuu tɪyaŋ, dɪ
á na a laa ʊ wɪya di.” Nala hʊ balɪya mɛ ba aa kpaasɪ pɛ Yesu tɪyaŋ mɛ
gyɪ tʊʊsɪ ʊ rɛ.

Yesu sʊba
Matiwu 27.45-56; Luka 23.44-49; Gyɔɔŋ 19.28-30

33 Wɪɪsɪ gyɪ aa ko maga nyutʊtʊʊ, lee buloŋ gyɪ bile gɛɛ rɛ a mʊ pele ʊ
dɪdaana, ka lee bɪl kyaanɪ.
34 Ɛɛ rɛ Yesu nɔsɪ yɪrɪ ʊ taal tɪyaŋ a baa, “Ɛloyi, Ɛloyi, lama sabakitani.”
Ʊ memii rɛ yaa, “Ŋ Tɪɪna Wɪɪsɪ, bee rɛ tɪŋ ɪ vɪya ŋ ta?”
35 Dɪ nala badɔmɔŋ mɛ sɪŋ doŋ a nɪɪ wɪɪ hʊ ʊ aa basa. Ɛɛ rɛ ba basɪ tɪya
dɔmɔŋ a baa, “Na, Ilaagya rɛ ʊ kɪ yɪrɪ gɛɛ.”
36 Nala hʊ kɪdɪgɪ fa aa sɪŋ doŋ mʊ kpa gbara a kaŋ mʊ yuu sɪkyaakyaa,
a kpa vʊwa kaakelii tɪyaŋ, a kaŋ mʊ we ʊ nyʊwa tɪyaŋ dɪ ʊ nyʊwa. Ʊ aa
yaa gɛɛ, ʊ baa, “Ma leŋ dɪ á gyegili na dɪ Ilaagya sɪ ko kana ʊ tuu daaŋ hʊ
tɪyaŋ.”
37 Ɛɛ rɛ Yesu kyiyesi yʊga aŋ wiyesi ʊ wiyesi kateŋse.
38 Patɪɪsa hʊ fa aa bori Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ kɪyɛsɪ balɪya. Ʊ sɪŋ ʊ nyuu
tɪyaŋ nɛ a kɪyɛsɪ ko tuu ta.
39 Laalyuwolo nɪhɪyawʊ kɪdɪgɪ fa aa sɪŋ pɔ Yesu aa naa gɛɛ ʊ aa kyiyese
abee gɛɛ ʊ aa sʊba, ʊ baa, “Wɪtɪɪ, baal no rɛ kɔnɪ yaa Wɪɪsɪ Biye hʊ.”
40 Haana badɔmɔŋ mɛ fa sɪŋ libolii rɛ a kɪ deŋ ʊ. Mɛɛrɪ Magidalina abee
Salome fa we ba tɪyaŋ. Gyemsi abee Gyoose nɪɪna Mɛɛrɪ mɛ fa we doŋ.
Ba fa kaŋ Gyemsi kɪ yɪrɪ bapʊwasɪɪ rɛ.
41 Haana no buloŋ fa aa tɪŋ Yesu hal lɛ, a kɪ kyiyeli ʊ Galili tɪyaŋ. Haana
hʊ mɛ fa aa tɪŋ Yesu hal a ko Gyerusalɛm, ba gyeniŋ buloŋ mɛ fa we doŋ
nɛ.

Ba hogo Yesu
Matiwu 27.57-61; Luka 23.50-56; Gyɔɔŋ 19.38-42

42-43 Haŋ kyɛɛ hʊ ba aa yaa siri pɔ ba Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ dɪdaana, baal
kɪdɪgɪ aa lɪɪ Arimatɪya ba kɪ yɪrɪ Gyosɛfʊ, sii mʊ Pilato lee abee bembiduwo
a sʊla Yesu teŋbii. Ʊ fa yaa ba bee nɪhɪyasɪ hʊ aa laŋŋɪ kɪ vʊʊlɪ wɪya kɪdɪgɪ
rɛ, nala kɪ tɪya ʊ gyɪrɪma. Ʊ mɛ fa aa gyegili Wɪɪsɪ koro hʊ koyi rɛ.
44 Pilato nyʊwa gyɪ fɪyɛla rɛ Yesu teŋ aa sʊba? Ɛɛ rɛ ʊ yɪrɪ laalyuwolo
hʊ nɪhɪyawʊ a pɪyɛsɪ ʊ a baa, “Yesu teŋ sʊba rɛ?”

45 Laalyuwolo hʋ aa basɪ tɪya Pilato dɪ Yesu sʋba rɛ, ʋ tɪya Gyosɛfʋ ŋmanɪɪ dɪ ʋ mʋ kpa Yesu teŋbii ko tuu taŋha.
46 Ɛɛ rɛ Gyosɛfʋ mʋ yɔbɔ liŋe a kaŋ mʋ we ʋ, a kpa ʋ hogo. Ʋ kana ʋ mʋ hogo bʋwa ba aa lurigo dabʋyɪ tɪyaŋ nɛ aŋ biliŋsi dabʋbal a tɔ bʋwa hʋ nyʋwa.
47 Mɛɛrɪ Magidalina abee Gyoose nɪɪna Mɛɛrɪ gyɪ we doŋ a na lee hʋ ba aa kpaa ʋ hogo.

16

Yesu sii sʋʋ tɪyaŋ
Matiwu 28.1-8; Luka 24.1-12; Gyɔɔŋ 20.1-10

1 Ba Kyɛwiyesii hʋ kyɛɛ aa tene, Asibiti kyɛɛ dɪdaana rɛ gɛɛ, Mɛɛrɪ Magidalina abee Gyemsi nɪɪna Mɛɛrɪ abee Salome mʋ yɔbɔ tʋranɪɪ dɪ ba kaŋ mʋ tɪsɪ Yesu teŋbii.
2 Alahadi kyɛɛ kyɪkyʋwala, wɪɪsɪ aa pɔsɔ ko kɪ gyɪŋ gɛɛ, ba sii mʋ Yesu bʋwa hʋ lee.
3 Ba aa mʋʋ hʋ tɪyaŋ nɛ, ba kɪ pɪyɛsɪ dɔmɔŋ a baa, “Aŋnɛ rɛ sɪ wuwo biliŋsi dabʋyɪ hʋ ta bʋwa hʋ nyʋwa?”
4 Ɛɛ rɛ ba mʋ kpaga bʋwa hʋ lee dɪ ba naa dabʋyɪ hʋ suro bʋwa hʋ nyʋwa, a biliŋsi mʋ pɪŋ. Dabʋyɪ hʋ fa yʋga rɛ weliŋ.
5 Ɛɛ rɛ ba mʋ gyʋʋ bʋwa hʋ tɪyaŋ, a na bapʋwasɪbiye dɪ ʋ hɔŋ bʋwa hʋ noduu tɪyaŋ a laalɪ gapʋlʋŋ dolii. Ba hirigi.
6 Ɛɛ rɛ ʋ basɪ tɪya ba a baa, “Ma ta leŋ dɪ kambɪŋ kaŋ ma. Ŋ gyɪma anɪɪ Yesu aa lɪɪ Nazarɛti rɛ ma kɪ kyɛ, nal hʋ ba aa kpaasɪ mal daaŋ hʋ tɪyaŋ. Ʋ tuwo daha. Ʋ siye rɛ. Ma ko na lee hʋ ba aa kpaa ʋ hogo.
7 Ma mʋ basɪ tɪya Piita abee Yesu hatɪnna hʋ anɪɪ ʋ sɪ laa ma sɪya a mʋ Galili. Dɪ mamaa rɛ mʋʋ doŋ, ma sɪ na ʋ doŋ anɪɪ ʋ aa basɪ gɛɛ tɪya ma.”
8 Ba hirigi, a kɪ kyele, aŋ sii lɪɪ bʋwa hʋ tɪyaŋ a fá. Kambɪŋ gyɪ kaŋ ba rɛ weliŋ, ba bɪ wuwo basɪ wɪɪ tɪya nal buloŋ.
9 Yesu gyɪ sii sʋʋ tɪyaŋ Alahadi kyɛɛ sɪgballɪnyʋwa rɛ. Ʋ aa siye, ʋ leŋ Mɛɛrɪ Magidalina rɛ laa sɪya na ʋ, nal hʋ tɪyaŋ ʋ gyɪ aa kile gyɪŋbɔmɔ bapɛ hʋ ta.
10 Ɛɛ rɛ Mɛɛrɪ sii a mʋ basɪ tɪya Yesu hatɪnna hʋ wɪɪ hʋ aa yaa. Ʋ mʋwa dɪ ba hɔnɔ a kɪ wii.
11 Ɛɛ rɛ ʋ basɪ tɪya ba anɪɪ Yesu sii sʋʋ tɪyaŋ nɛ a we ʋ mɪɪbol tɪyaŋ, dɪ ʋ kɛ na ʋ rɛ. Ba aa nɪɪ wɪɪ hʋ, ba bɪ laa di.
12 Ɛɛ hal tɪyaŋ nɛ, baala balɪya sii lɪɪ kpa ŋmanɪɪ a kɪ mʋ tɔɔ kɪdɪgɪ. Ba aa mʋʋ dɪ Yesu bɪrɪma, a bɪl bɪ kɪɪ ʋ fa aa kɪɪ gɛɛ, a kaŋ ʋ tɪɪ ko daga ba.
13 Ɛɛ rɛ ba mɪɪgɪ ko basɪ tɪya Yesu hatɪnna nɪkaalɪya hʋ wɪɪ hʋ aa yaa. Amɛ ba bɪ laa di.

Yesu kaŋ ʋ tɪɪ ko daga ʋ hatɪnna fi bee kɪdɪgɪ hʋ
Matiwu 28.16-20; Luka 24.36-49; Gyɔɔŋ 20.19-23; Kpambɪsɪ 1.6-8

14 Ɛɛ hal tɪyaŋ nɛ Yesu hatɪnna fi abee kɪdɪgɪ hʋ hɔŋ kɪ di kɪna. Ba aa di kɪna hʋ tɪyaŋ nɛ, dɪ Yesu rɛ gɛɛ. Ʋ nɔsɪ ba akuu ba aa bɪ laa ʋ di wɪya, abee ba bembiye aa deye wɪya, beewɪya ba bɪ laa nala hʋ mɛ a baa ba na ʋ dɪ ʋ sii sʋʋ tɪyaŋ di.
15 Ɛɛ rɛ ʋ basɪ tɪya ba a baa, “Ma mʋ dʋnɪya logiŋ kɛ buloŋ a basɪ Wɪɪsɪ wɪweliye hʋ a tɪya nal kɛ buloŋ.
16 Nal hʋ buloŋ aa ko laa ŋ wɪya di, aŋ leŋ ba fo ʋ wɪɪkyʋwalnɪɪ, Wɪɪsɪ sɪ laa ʋ ta. Amɛ nal hʋ aa ko bɪ laa ŋ wɪya di, Wɪɪsɪ sɪ kpa kyogisi tɪya ʋ kyɛɛ hʋ ʋ aa sɪ di dʋnɪya nala buloŋ sarɪya.

17 Wımagıla no rɛ ma sı na a gyıŋ nala hʊ aa laa ŋ wıya di. Ba aa rɛ nyɛ.
Ba sı wuwo kı kile gyıŋbɔmɔ ŋ dee tıyaŋ. Ba sı wuwo kı bası taadʊŋsı
mɛ.
18 Ba sı wuwo kı kol dʊma, a nyʊwa daaluliye aa kpʊ nala, ka ʊ bı sı
yaa ba wıı buloŋ. Ba sı wuwo kpa ba nosi a dɔbɔ wııla tımma tıyaŋ dı ba
deye.”
19 Á Tıına Yesu a bası wıya no teŋ, Wıısı kpa ʊ a kaŋ mʊ wıısıbee, ʊ
hɔŋ Wıısı noduu logiŋ tıyaŋ.
20 Ɛɛ rɛ ʊ hatınna hʊ sii lıı a mʊ lee kɛ buloŋ a kı bası Wıısı wıya. Á
Tıına Wıısı pɛ ba tıyaŋ ba mʊ a kı yaa wımagıla, dı nala gyıma anıı wıya
hʊ ba aa bası hʊ yaa wıtıı rɛ. Amı.

WIISI WIWELIYE HƱ
LUKA
AA SABA

1-2 Ŋ nɪhɪyawʊ Tiyofilɔsɪ, mɪyaŋ Luka rɛ sabɪ teŋ no a kɪ tɪya ɪ. Nala yʊga rɛ a yaa sɪfɪyaŋ, a sabɪ wɪya hʊ buloŋ aa yaa á sɪɪ tɪyaŋ a biŋ tenni tɪyaŋ. Wɪya hʊ buloŋ nala aa basɪ tɪya ma rɛ ba sabɪ biŋ. Ba kɛ naa wɪya no lipiilii buloŋ nɛ, aŋ mɛ ha pɛ basɪ Wɪɪsɪ wɪya kɪ tɪya nala.

3 Ŋ nɪhɪyawʊ, ŋ gyegile nɪɪ wɪya no buloŋ weliŋ nɛ, a gʊnnɪ ba buloŋ mɛ weliŋ a lɪɪ ba piilii tɪyaŋ buloŋ. Ɛɛwɪya, ŋ naa anɪɪ ʊ yaa wɪwelii rɛ dɪ ŋ sabɪ wɪya no buloŋ aa vala gɛɛ a tɪya ɪ.

4 Ŋ sabɪ kɪ tɪya ɪ rɛ dɪ ɪ gyɪma anɪɪ wɪya hʊ buloŋ ba aa daga ɪ hʊ kɔnɪ yaa wɪtɪɪ rɛ.

Ba basɪ Gyɔɔŋ Wɪɪsɪnɪɪfool hʊ lʊlɪɪ wɪya

5 Baal kɪdɪgɪ rɛ gyɪ we doŋ, ba kɪ yɪrɪ Zakarɪya. Ʊ gyɪ yaa Gyuuma wɪɪkyʊwal sɪlaala kɪdɪgɪ rɛ. Saŋa hʊ tɪyaŋ dɪ ba kaŋ Gyuuma wɪɪkyʊwal sɪlaala buloŋ kpaa kpaa rɛ. Nala hʊ tɪyaŋ ba gyɪ aa kpaa Zakarɪya we, Abigya rɛ gyɪ yaa ba nɪhɪyawʊ. Zakarɪya haaŋ mɛ feŋ nɛ gyɪ yaa Ɛlizabɛtɪ. Ʊ mɛ gyɪ lɪɪ Gyuuma wɪɪkyʊwal sɪlaala doho tɪyaŋ nɛ. Aarɔŋ yaa ʊ naabatuugo rɛ. Saŋa hʊ tɪyaŋ dɪ Hɛrɔtɪ rɛ gyɪ yaa Gyudɪya paalʊʊ buloŋ kuwori.

6 Zakarɪya bee ʊ haaŋ buloŋ gyɪ yaa tɪpʊlʊŋ tɪmma rɛ Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ. Ba buloŋ balɪya gyɪ aa tɪŋ Wɪɪsɪ nyʊwa rɛ weliŋ.

7 Ɛlizabɛtɪ gyɪ yaa hapɪrɪ rɛ, a bɪ lʊl biye buloŋ, aŋka ʊ bee ʊ bala Zakarɪya buloŋ gyɪ hɪyasɪ.

8-9 Ɛɛ rɛ Zakarɪya bee ʊ nala kyɛɛ ko baŋ pele dɪ ba tʊŋ tʊma hʊ Gyuuma wɪɪkyʊwal sɪlaala aa kɪ tʊma saŋa buloŋ. Ɛɛ rɛ ba yuwo gbaŋŋa a lɪɪ Zakarɪya anɪɪ ba aa kɪ yaa gɛɛ saŋa buloŋ, ʊ gyʊʊ Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ. Doŋ nɛ ʊ we diŋ a nyɔgɔ wɪsɪnaaŋ a tɪya Wɪɪsɪ, wɪɪsʊllɪ-kɪna kogu hʊ nyuu tɪyaŋ.

10 Ʊ aa gyʊwa hʊ tɪyaŋ nɛ, ka nɪgyamaa hʊ buloŋ aa ko dɪ ba lɪɪ wɪɪsʊlɪɪ hʊ mɛ sɪŋ gyaŋwuwo hʊ tɪyaŋ, a kɪ kyʊwalɪ Wɪɪsɪ.

11 Saŋa hʊ Zakarɪya gyɪ aa nyɔgɔ wɪsɪnaaŋ hʊ tɪyaŋ nɛ dɪ malɪka ko sɪŋ kogu hʊ noduu logiŋ tɪyaŋ.

12 Ʊ aa naa malɪka hʊ kambɪŋ kana ʊ, ʊ kɪ kyele.

13 Ɛɛ rɛ malɪka hʊ basɪ tɪya ʊ a baa, “Zakarɪya, ta leŋ dɪ kambɪŋ kana ɪ. Wɪɪ hʊ ɪ aa sʊla Wɪɪsɪ kɪ kyɛ, Wɪɪsɪ laa ɪ sʊlɪɪ rɛ. Ɪ haaŋ Ɛlizabɛtɪ sɪ lʊl boyoŋbiye. Ɪ sɪ we ʊ feŋ Gyɔɔŋ.

14 Ɪ teŋ sɪ fɪyɛlɪ rɛ kɪŋkaŋ, dɪ nɪgyamaa tenni mɛ fɪyɛlɪ, ʊ lʊlɪɪ wɪya.

15 Ʊ sɪ yaa nɪbal Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ. Ʊ bɪ sɪ kɪ nyʊwa sɪduwo koo sɪŋ buloŋ aa wiye. Dɪ ba ko lʊla ʊ, Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ sɪ we ʊ tɪyaŋ nɛ weliŋ a kaŋ kɪ mʊ deŋdeŋ.

16 Ʊ sɪ leŋ dɪ Iziral tɪmma yʊga bɪl mɪɪgɪ ko kɪ tɪŋ ba Tɪɪna Wɪɪsɪ.

17 Biye no sɪ laa á Tɪɪna Wɪɪsɪ sɪya ko, dɪ Wɪɪsɪ tɪya ʊ dee anɪɪ ʊ gyɪ aa tɪya ʊ tɪŋdaal Ɛlaagya dee gɛɛ. Ʊ sɪ leŋ dɪ biisi abee ba kuwoma mɪɪgɪ sʊma. Ʊ mɛ sɪ leŋ dɪ nala hʊ aa bee tɪŋ Wɪɪsɪ nyʊwa bɪrɪmɪ ba hakɪllɪ a kaŋ tɪpʊlʊŋ, a leŋ dɪ Wɪɪsɪ nala marɪ ba tɪsɪ a yaa siri pɔ ba Tɪɪna koyi.”

18 Ɛɛ rɛ Zakarɪya pɪyɛsɪ malɪka hʊ a baa, “Ɛɛ rɛ ŋ sɪ yaa a gyɪma anɪɪ wɪya hʊ ɪ aa basɪ kɔnɪ yaa wɪtɪɪ rɛ? Beewɪya ŋ hɪyasa rɛ, ŋ haaŋ mɛ hɪyasɪ.”

19 Ɛɛ rɛ malıka hʊ bıl bası tıya ʊ a baa, “Ŋ feŋ nɛ yaa Geebiral. Ŋ yaa
Wıısı tıŋdaal lɛ. Ʊ rɛ tıma ŋ dı ŋ ko bası wıweliye no a tıya ı.
20 Wıya no ŋ aa bası kı tıya ı kɔnı sı ko yaa, amɛ ı aa bı laa di nyɛ, ı bıl
bı sı wuwo bası wıya a lıı gyınaŋ a kaŋ kı mʊ kyɛɛ hʊ wıya no aa sı yaa.”
21 Saŋa hʊ malıka hʊ gyı aa bası wıya kı tıya Zakarıya Wııkyʊwaldııbal
hʊ tıyaŋ gɛɛ, ʊ gyı yaa nala hʊ aa gyegili Zakarıya gyaŋwuwo hʊ
tıyaŋ wıkperii rɛ, beewıya, ba gyı bı gyıŋ wıı hʊ aa tıŋ ʊ kı pıısı gɛɛ
Wııkyʊwaldıya hʊ tıyaŋ.
22 Ɛɛ rɛ malıka hʊ kpa mʊ, aŋka Zakarıya ko lıı gyaŋwuwo nala hʊ lee.
Ʊ gyı aa ko lıı, ʊ bıl bı wuwo kı bası wıya. Nosi rɛ ʊ gyı kaŋ kı bası wıya
ba lee. Doŋ nɛ ba gyı gyıma anıı ʊ aa bı wuwo kı bası nyɛ, ʊ naa wıı rɛ
Wııkyʊwaldııbal hʊ tıyaŋ ʊ Wıısı kyʊwalıı tıyaŋ.
23 Ɛɛ rɛ Zakarıya tʊma ko teŋ Wııkyʊwaldııbal hʊ tıyaŋ, ʊ mııgı mʊ
dıya.
24 Ʊ gyı bı pıısa, ka ʊ haaŋ Ɛlizabɛtı kaŋ luwol. Ʊ gyı aa kaŋ luwol hʊ
gɛɛ, ʊ gyı kaŋ ʊ tıı faŋa dıya tıyaŋ nɛ peŋsi bɔnɔŋ dı ʊ bı lıı bee.
25 Ɛɛ rɛ ʊ baa, “Wıısı pıısa, ka lagılagı no ʊ kyiyeli ŋ nyɛ. Ʊ tɔɔ ŋ hıısı
rɛ dʊnıya tıyaŋ.”

Ba bası Yesu lʊlıı wıya

26 Ɛlizabɛtı aa kaŋ luwol hʊ, ʊ peŋsi badʊ tıyaŋ nɛ Wıısı tıŋ ʊ malıka
Geebiral dı ʊ mʊ Nazarɛti aa we Galili paalʊʊ tıyaŋ,
27 a kaŋ duwoso mʊ tıya hatoluu kıdıgı ha aa bı gyıŋ baal, ba kı yırı
Mɛɛrı. Gyosɛfʊ aa yaa kuwori Deviti doho nal lɛ gyı kpa Mɛɛrı, amɛ ʊ
beel-ʊ ha gyı bı gyıŋ dɔmɔŋ anıı haaŋ bee baal.
28 Ɛɛ rɛ malıka hʊ ko ʊ lee a kyʊwalı ʊ, a baa, “Wıısı fıyɛlʊʊ we ı lee!
Wıısı we ı lee rɛ, aŋ pɛ ı tıyaŋ mɛ weliŋ.”
29 Mɛɛrı aa nıı wıı no malıka hʊ aa basa tıya ʊ, wıı hʊ kegimi ʊ. Ʊ kı
bıını wıı hʊ memii.
30 Ɛɛ rɛ malıka hʊ bası tıya ʊ a baa, “Mɛɛrı, Wıısı kyo ı wıya rɛ, ta leŋ
dı kambıŋ kana ı.
31 I sı kaŋ luwol a lʊl boyoŋbiye, a we ʊ feŋ Yesu.
32 Ʊ sı sii yaa nıbal, dı ba kana ʊ kı yırı Wııbal hʊ Biye. Á Tıına Wıısı
sı leŋ dı ʊ di koro anıı ʊ naabaa Deviti gyı aa dii koro gɛɛ.
33 Ʊ sı di koro Gyeekɔbı doho nala tıyaŋ a kaŋ kı mʊ deŋdeŋ. Ʊ koro hʊ
bı sı teŋ maakyiye kıdıgı buloŋ.”
34 Ɛɛ rɛ Mɛɛrı bası tıya malıka hʊ a baa, “Ŋ ha bı gyıŋ baal, ɛɛ rɛ wıı
no sı yaa, a wuwo yaa?”
35 Ɛɛ rɛ malıka hʊ bası tıya ʊ a baa, “Wıısı Wiyesi Welii hʊ rɛ sı ko gyʊʊ
ı tıyaŋ, dı ı kaŋ luwol Wıısı dee tıyaŋ. Ɛɛwıya, biye hʊ ı aa sı lʊla, ʊ sı
yaa Tıpʊlʊŋ Tıına dı ba kana ʊ kı yırı Wıısı Biye.
36 Na ı lʊllı Ɛlizabɛtı aa hıyasa gɛɛ. Ba kı bası anıı ʊ yaa hapırı rɛ, amɛ
ʊ yaŋ aa kaŋ luwol, ʊ peŋsi badʊ rɛ nyɛ.
37 Beewıya wıı buloŋ tuwo Wıısı aa bı sı wuwo yaa.”
38 Ɛɛ rɛ Mɛɛrı bası tıya ʊ a baa, “Ŋ yaa Wıısı tʊŋtʊnnı rɛ. Wıya hʊ buloŋ
ı aa bası tıya ŋ, Wıısı sı leŋ dı ba yaa wıtıı.” Ɛɛ rɛ malıka hʊ leme ʊ, aŋ
mʊ.

Mɛɛrı mʊʊ dı ʊ na Ɛlizabɛtı

39 Ɛɛ rɛ Mɛɛrı sii lagı lagı, a kpa mʊ Ɛlizabɛtı bee aa we Gyudıya paalʊʊ
dogiŋsi hʊ nyuu tıyaŋ dı ʊ na ʊ.
40 Mɛɛrı aa mʊʊ pele doŋ, ʊ mʊ gyʊʊ Zakarıya dıya a mʊ kyʊwalı ʊ
haaŋ Ɛlizabɛtı.

41 Ɛlizabɛtɪ aa nɪɪ Mɛɛrɪ kyʊwala hʊ, biye hʊ aa we ʊ luwol tɪyaŋ sii
lugisi. Ɛɛ rɛ Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ ko gyʊʊ Ɛlizabɛtɪ tɪyaŋ.
42 Ʊ heeli basɪ tɪya Mɛɛrɪ a baa, "Wɪɪsɪ kyiyeli ɪ rɛ a te haana buloŋ, a
kyiyeli biye hʊ mɛ ɪ aa sɪ lʊla.
43 Bee rɛ tɪŋ wɪbal no yaa ŋ tɪyaŋ, a mʊ kɪ maga dɪ ŋ Tɪɪna nɪɪna ko dɪ
ʊ na ŋ mɛ nyɛ?
44 Ŋ aa laa ɪ kyʊwala hʊ gɛɛ, biye hʊ aa we ŋ luwol tɪyaŋ teŋ mɛ fɪyɛla
rɛ, ʊ sii lugusi.
45 I yaa nyusʊŋtɪɪna rɛ ɪ aa laa di anɪɪ wɪɪ hʊ Wɪɪsɪ aa basɪ tɪya ɪ sɪ kɔnɪ
yaa."

Mɛɛrɪ yɪɪ yɪɪl a dannɪ Wɪɪsɪ

46 Ɛɛ rɛ Mɛɛrɪ yɪɪ yɪɪl a baa,
"Ŋ teŋ fɪyɛla rɛ yʊga, ŋ kɪ dannɪ Wɪɪsɪ.
47 Wɪɪsɪ rɛ yaa ŋ Laataal. Ɛɛ rɛ tɪŋ ŋ kɪ gyʊwɔsɪ.
48 Ŋ yaa ʊ tʊŋtʊnnɪbiye rɛ, ka ʊ liisi ŋ wɪya.
A lɪɪ gyɪnaŋ a kaŋ kɪ mʊ, nal buloŋ sɪ kana ŋ kɪ yɪrɪ nyusʊŋtɪɪna.
49 Akuu wɪbal no Wɪɪbal hʊ aa yaa tɪya ŋ wɪya.
Ʊ yaa Tɪpʊlʊŋ Tɪɪna rɛ.
50 Nala hʊ buloŋ aa fá Wɪɪsɪ, ʊ mɛ aa fá ba sikii rɛ,
nihuwobiŋ doho kɛ buloŋ tɪyaŋ.
51 Ʊ gaŋdaa-noŋ hʊ rɛ ʊ kaŋ tannɪ,
a ŋmaa babiibala abee ba tɪbɪɪna buloŋ pɪsa.
52 Ʊ kile kuworibala rɛ ba kuworikpasɪnɪ nyuni tɪyaŋ,
aŋ mɪɪgɪ leŋ nɪbiisi laa doŋma hɔŋ.
53 Ʊ kpa kɪweliye rɛ a tɪya nyaaba
aŋ kile kɪna tɪmma ta abee nohɪllɪ.
54 Ʊ fa biŋ nyʊwa rɛ a tɪya á naabaala
dɪ ʊ sɪ pɛ ʊ tʊŋtʊnna Iziral tɪmma tɪyaŋ.
Wɪɪ hʊ ʊ fa aa basa ko yaa wɪtɪɪ rɛ, beewɪya ʊ pɛ ba tɪyaŋ nɛ.
55 Ʊ gyɪ fá Abɪraham sikii rɛ.
Ʊ yaŋ sɪ fá ʊ doho nala buloŋ mɛ sikii a kaŋ kɪ mʊ maakyiye buloŋ."
56 Mɛɛrɪ gyɪ hɔŋ Ɛlizabɛtɪ lee rɛ peŋsi boto, aŋ na mɪɪgɪ mʊ bee.

Ba lʊl Gyɔɔŋ Wɪɪsɪnɪɪfool hʊ

57 Ɛɛ rɛ Ɛlizabɛtɪ lʊl ko pele. Ʊ lʊla boyoŋbiye.
58 Ʊ aa lʊla gɛɛ, ʊ dɔŋtɪŋsɪ abee ʊ lʊlla buloŋ nɪɪ gɛɛ Wɪɪsɪ aa fáá ʊ sikii.
Ba tenni buloŋ gyɪ fɪyɛlɪ, ba beel-ʊ buloŋ kɪ dɪyɛsɪ.
59 Biye hʊ gyɪ aa ko pele kyɛyɛ kyori, ba ko dɪ ba keri ʊ peŋ aŋ we ʊ feŋ.
Ba gyɪ aa kyɛ dɪ ba kpa ʊ kuwo Zakarɪya feŋ nɛ a tɪya ʊ.
60 Ɛɛ rɛ ʊ naa bɪ laa nyʊwa aŋ baa dɪ ba we ʊ feŋ Gyɔɔŋ.
61 Ɛɛ rɛ ba basɪ tɪya ʊ anɪɪ ba doho nal buloŋ ha bɪ maakyiye di Gyɔɔŋ.
62 Nyɛ rɛ ba kaŋ nosi pɪyɛsɪ ʊ kuwo dɪ feŋbee rɛ ʊ kɪ kyɛ dɪ ʊ we biye
hʊ.
63 Doŋ nɛ Zakarɪya leŋ ba kpa daaparɪ ko tɪya ʊ, ʊ sabɪ biye hʊ feŋ we
a baa dɪ ʊ feŋ nɛ yaa Gyɔɔŋ. Ba na feŋ hʊ, ʊ yaa ba wɪkperii.
64 Haŋ lagɪlagɪbiye hʊ, Zakarɪya bɪl piili a kɪ basɪ wɪya a kɪ dannɪ Wɪɪsɪ.
65 Nala hʊ fa aa we doŋ a naa wɪɪ hʊ aa yaa, ʊ yaa ba kambɪŋ. Ba kaŋ
wɪɪ hʊ lɪɪ a basɪ taalɪ Gyudɪya paalʊʊ logiŋ hʊ aa kaŋ dogiŋsi hʊ buloŋ.
66 Nala hʊ buloŋ aa nɪɪ gɛɛ, ba kaŋ wɪɪ hʊ kɪ bɪɪnɪ ba tɪsɪ tɪyaŋ a kɪ basɪ,
"Biye no yaŋ sɪ yaa nɪgɛɛ doho rɛ nyɛ?" Ba naa anɪɪ á Tɪɪna Wɪɪsɪ dee we
ʊ tɪyaŋ nɛ, ɛɛ rɛ tɪŋ ba kɪ basɪ gɛɛ.

Zakarıya dannı Wıısı

67 Ɛɛ rɛ Wıısı Wiyesi Welii hʊ ko gyʊʊ Gyɔɔŋ kuwo Zakarıya tıyaŋ, ʊ bası Wıısı wıya Wiyese Welii hʊ dee tıyaŋ a baa,
68 "Ma leŋ dı á dannı Wıısı, Wıısı hʊ Iziral tımma aa tıŋ.
Beewıya, ʊ ko dı ʊ pɛ ʊ nala tıyaŋ nɛ a laa ba ta.
69 Ʊ lıı niduwo rɛ ʊ ko, dı ʊ laa ma ta.
Nal no lıı Wıısı tʊŋtʊnnı Deviti doho nala tıyaŋ nɛ.
70 Faafaa buloŋ nɛ Wıısı tıŋ ʊ tıŋdaala tıyaŋ, a bası tıya ma
71 anıı ʊ sı laa ma ta á dɔmɔ
abee nala hʊ buloŋ aa haası ma nosi tıyaŋ.
72 Ʊ mɛ fa basa anıı ʊ sı fá á naabaala sikii, ka dı wıya hʊ buloŋ mɛ ʊ aa wee nyʊwa a baa dı ʊ sı yaa hʊ, dı ʊ kɔnı yaa ba mɛ.
73-74 Ʊ fa wee nyʊwa tıya á naabaa Abıraham nɛ abee sıfıyası buloŋ anıı ʊ sı laa ma ta á dɔmɔ nosi tıyaŋ,
a leŋ dı á kı tıŋa ʊ, aŋ ta kı fá kambıŋ.
75 Ɛɛ rɛ á sı wuwo yaa nıtııma, a kaŋ tıpʊlʊŋ ʊ sıya tıyaŋ
á mııbol buloŋ tıyaŋ."
76 Zakarıya gyı aa bası wıya no ko teŋ, ʊ mııgı bası tıya ʊ biye hʊ mɛ a baa,
"Ɲ biye, ı sı yaa Wııbal hʊ tıŋdaal
Ɪ sı laa á Tıına sıya mʊ,
a marı ʊ ŋmanıı bin-ʊ.
77 Ɪ sı bası tıya Wıısı nala anıı Wıısı sı kpa ba wıbɔmɔ kyɛ ba aŋ laa ba ta.
78 Wıısı kaŋ bɔnyɛ rɛ, a kı fá nala sikii mɛ.
Ʊ sı laa ma ta, a leŋ dı á hɔŋ pʊlʊŋ tıyaŋ.
79 Pʊlʊŋ no sı lıı wıısıbee, a kyaanı we nala hʊ buloŋ aa we bilhuu tıyaŋ, ka sʊʊ wıya yaa ba beŋkyekpa.
Ʊ sı daga ma ŋmanıı hʊ aa kaŋ fıyɛlʊʊ dı á kı tıŋa."
80 Ɛɛ rɛ biye hʊ sii waa abee dee, a kaŋ wıgyʊŋ mɛ. Biye no gyı sii mʊ we pogo tıyaŋ nɛ, a mʊ pele kyɛɛ hʊ ʊ aa piile kı bası Wıısı wıya Iziral nala buloŋ na ʊ.

2

Ba lʊl Yesu
Matiwu 1.18-25

1 Saŋa no tıyaŋ, baal kıdıgı rɛ gyı we doŋ, ba kı yırı Ɔgɛsitu Siiza. Ʊ rɛ fa yaa Roma paalʊʊ buloŋ kuworibal. Nyɛ rɛ ʊ sii baa dı ba dıısı paalʊʊ hʊ nala buloŋ. Ba ha gyı bı maakyiye dıısı nala paalʊʊ hʊ tıyaŋ aŋka. Ba piilii rɛ ha gyı nyɛ.
2 Saŋa hʊ ba aa dıısı nala hʊ, dı baal kıdıgı ba aa yırı Kuriniyɔsı mɛ rɛ gyı laa kuworibal hʊ naası sıŋ Siiriya paalʊʊ tıyaŋ.
3 Ɛɛ rɛ nal buloŋ mʊ ʊ bee dı ba dıısı ʊ doŋ.
4 Gyosɛfʊ mɛ gyı sii lıı Nazarɛti aa we Galili paalʊʊ tıyaŋ, a mʊ Bɛtılɛhɛm aa we Gyudıya paalʊʊ tıyaŋ. Bɛtılɛhɛm nɛ Gyosɛfʊ naabaa Kuworo Deviti gyı lıı, ɛɛ rɛ tıŋ ʊ gyı mʊ doŋ gɛɛ.
5 Ʊ bee Mɛɛrı buloŋ nɛ gyı mʊwa dı ba dıısı ba doŋ, beewıya ba gyı wee nyʊwa tıya dɔmɔŋ nɛ, nal buloŋ gyıma, anıı ba sı yal dɔmɔŋ. Saŋa no tıyaŋ dı Mɛɛrı gyı kaŋ luwol hʊ rɛ.
6 Ba gyı aa mʊʊ pele Bɛtılɛhɛm dı Mɛɛrı lʊl mɛ pele,

7 amɛ ba gyɪ bɪ naa lee dɪ ba gyʊʊ. Ɛɛ rɛ tɪŋ ba gyɪ mʊ gyʊʊ gyadɪya kɪdɪgɪ. Doŋ nɛ Mɛɛrɪ gyɪ lʊl ʊ hatobiye, ʊ yaa boyoŋbiye. Ɛɛ rɛ ʊ kaŋ gakɔsʊŋsɪ bɔ tɔ ʊ, a kpa ʊ biŋ gya-ɔhɔ nyuu tɪyaŋ.

Malɪkasɪ basɪ Yesu lʊlɪɪ wɪya tɪya pedaala

8 Haŋ saŋa hʊ tɪyaŋ dɪ pedaala badɔmɔŋ mɛ gyɪ we paalʊʊ hʊ logiŋ kɪdɪgɪ tɪyaŋ, a kyʊwa ɔhɔ tɪyaŋ, a kɪ deŋ ba piyese.
9 Ɛɛ rɛ malɪka kɪdɪgɪ ko ba lee. Ʊ aa ko gɛɛ, Wɪɪsɪ pʊlʊŋ kyaanɪ we ba tɪyaŋ. Kambɪŋ gyɪ kaŋ ba, ba nyuni gyɪ ŋmala ŋmala.
10 Ɛɛ rɛ malɪka hʊ basɪ tɪya ba a baa, “Ma ta leŋ dɪ kambɪŋ kaŋ ma. Duwosi-welii rɛ ŋ kaŋ ko dɪ ŋ tɪya ma. Nal hʊ buloŋ aa sɪ nɪɪ duwosi-welii no, ʊ teŋ sɪ fɪyɛlɪ rɛ kɪŋkaŋ.
11 Gyɪnaŋ ba lʊl ma Laataal lɛ Bɛtɪlɛhɛm tɪyaŋ, ba kɪ yɪrɪ ʊ á Tɪɪna Krisita, laataal hʊ Wɪɪsɪ aa lɪya dɪ ʊ laa ʊ nala ta.
12 Dɪ ma ko mʊ, nyɛ rɛ ma sɪ kpa gyɪma ʊ. Ma sɪ na biye dɪ ba kaŋ gakɔsʊŋsɪ bɔ tɔ ʊ, a kpa ʊ biŋ gya-ɔhɔ nyuu tɪyaŋ.”
13 Ɛɛ rɛ malɪkasɪ yʊga pirigi ko lɪɪ, a pɛ malɪka hʊ tɪyaŋ, ba yɪɪ yɪɪla a kɪ dannɪ Wɪɪsɪ a baa,
14 “Ma leŋ dɪ á dannɪ Wɪɪsɪ aa we wɪɪsɪbee tɪyaŋ.
Wɪɪsɪ nikyooliye mɛ aa we taŋha nyuu tɪyaŋ sɪ na fɪyɛlʊʊ.”
15 Malɪkasɪ hʊ aa mɪɪgɪ mʊ wɪɪsɪbee ko teŋ, pedaala hʊ basɪ tɪya dɔmɔŋ a baa, “Ma leŋ dɪ á mʊ Bɛtɪlɛhɛm, a na wɪɪ hʊ á Tɪɪna Wɪɪsɪ aa leŋ ʊ malɪkasɪ hʊ ko basɪ tɪya ma.”
16 Doŋ nɛ ba sii fá lagɪ lagɪ, a mʊ na Mɛɛrɪ abee Gyosɛfʊ, aŋ na biye hʊ mɛ dɪ ʊ pɪŋ gya-ɔhɔ nyuu tɪyaŋ.
17 Ɛɛ rɛ pedaala hʊ basɪ tɪya biye hʊ nɪɪna abee ʊ kuwo wɪya hʊ malɪka hʊ aa basɪ tɪya ba a mʊ kɪ tile biye hʊ tɪyaŋ.
18 Nala hʊ buloŋ aa nɪɪ wɪɪ no pedaala hʊ aa basa, ʊ gyɪ yaa ba wɪkperii rɛ.
19 Ka Mɛɛrɪ kɛ laa wɪya hʊ buloŋ a we ʊ hakɪla tɪyaŋ a kaŋ kɪ bɪɪnɪ.
20 Ɛɛ rɛ pedaala hʊ mɪɪgɪ mʊ ba pedaa. Ba aa mʊʊ hʊ tɪyaŋ nɛ ba yɪɪ yɪɪla a kɪ dannɪ Wɪɪsɪ, beewɪya wɪya hʊ buloŋ malɪka hʊ aa basɪ tɪya ba, ba kɔnɪ naa ba rɛ.

Ba wee Yesu feŋ

21 Biye hʊ gyɪ aa ko pele kyɛyɛ kyori, ba keri ʊ peŋ aŋ we ʊ feŋ Yesu. Feŋ no rɛ malɪka hʊ gyɪ daga tɪya Mɛɛrɪ ka ʊ na kaŋ luwol hʊ.

Ba kaŋ Yesu mʊ Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ

22 Saŋa hʊ gyɪ aa ko pele dɪ Mɛɛrɪ bee Gyosɛfʊ pɪɪsɪ ba bisiŋ ta anɪɪ Wɪɪsɪ mɪrɪsɪ hʊ Moosi fa aa saba aa daga gɛɛ, ba sii kaŋ biye hʊ mɛ pɛ mʊ Gyerusalɛm dɪ ba kpa ʊ tɪya Wɪɪsɪ, beewɪya ba saba Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ nɛ a baa,
23 “Dɪ baal bee ʊ haaŋ nɛ ko lʊl ba biibuŋbuŋ, dɪ ʊ rɛ ko yaa boyoŋbiye, ʊ maga dɪ ba kpa ʊ tɪya Wɪɪsɪ rɛ.”
24 Ba bɪl saba rɛ anɪɪ ʊ maga dɪ ba kpa kokosi balɪya mɛ rɛ a sʊla Wɪɪsɪ. Ɛɛ rɛ Gyosɛfʊ bee Mɛɛrɪ sii mʊ Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ dɪ ba yaa wɪya no.
25 Saŋa hʊ tɪyaŋ baal kɪdɪgɪ rɛ gyɪ we Gyerusalɛm tɪyaŋ ba kɪ yɪrɪ Simiyɔŋ. Ʊ fa yaa nɪtɪɪ rɛ a kɪ fá Wɪɪsɪ, aŋ fa kɪ gyegili dɪ Wɪɪsɪ laa Iziral tɪmma ta.
26 Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ fa aa we ʊ tɪyaŋ basɪ tɪya ʊ rɛ anɪɪ ʊ bɪ sɪ sʊba see dɪ ʊ na Krisita hʊ, laataal hʊ Wɪɪsɪ aa wee nyʊwa baa dɪ ʊ sɪ ta dɪ ʊ ko.

27 Ɛɛ rɛ Yesu kuwo abee ʋ naa mʋ gyʋʋ Wɪɪkyʋwaldɪɪbal hʋ dɪ ba kpa
Yesu tɪya Wɪɪsɪ aŋ pɛ yaa gɛɛ hʋ buloŋ Wɪɪsɪ mɪrɪsɪ hʋ aa daga. Haŋ saŋa
hʋ dɪ Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʋ kaŋ Simiyɔŋ mɛ ko gyʋʋ Wɪɪkyʋwaldɪɪbal hʋ.
28 Simiyɔŋ na biye hʋ, a laa ʋ we ʋ nosi tɪyaŋ aŋ dannɪ Wɪɪsɪ a baa,
29 “Ŋ Tɪɪna, ɪ aa wee nyʋwa a baa ɪ sɪ yaa wɪɪ hʋ, ɪ kɔnɪ yaa ʋ rɛ.
Nyɛ kɛ, leŋ dɪ mɪyaŋ ɪ tʋŋtʋnnɪ sʋba a mʋ bee laaŋfɪya.
30 Ŋ kɔnɪ naa nal hʋ aa ko dɪ ʋ laa dʋnɪya nala ta rɛ abee ŋ sɪɪ.
31 Ɪ tɪma ʋ rɛ ʋ ko dɪ nal buloŋ na ʋ.
32 Biye no sɪ yaa pʋlʋŋ a daga nala hʋ aa bɪ yaa Gyuuma ɪ ŋmanɪɪ,
ka dɪ ɪ nala Iziral tɪmma mɛ na feŋ.”
33 Simiyɔŋ aa basɪ gɛɛ ko teŋ, wɪya hʋ ʋ fa aa basa a mʋ kɪ tile biye hʋ
tɪyaŋ fa yaa ʋ kuwo bee ʋ naa wɪkperii rɛ.
34 Ɛɛ rɛ Simiyɔŋ sʋla Wɪɪsɪ tɪya ba aŋ basɪ tɪya Mɛɛrɪ, biye hʋ nɪɪna a
baa, “Wɪɪsɪ rɛ lɪɪ ɪ biye no. Nala hʋ aa bɪ sɪ laa ʋ wɪya di Iziral tɪmma
tɪyaŋ, ba sɪ na tʋwara; amɛ nala hʋ aa sɪ laa ʋ wɪya di, ʋ sɪ laa ba ta. Wɪɪsɪ
taa biye no rɛ dɪ ʋ yaa ʋ magɪl, ka nala yʋga bɪ sɪ tɪŋa ʋ nyʋwa. Amɛ ʋ sɪ
kpa ba memii ta.”
35 Ɛɛ rɛ ʋ bɪl basɪ tɪya Mɛɛrɪ a baa, “Ɪ tɪɪ tɪya mɛ sɪ kyogi rɛ weliŋ ɪ biye
no wɪya, a kɪɪ gɛɛ anɪɪ ba aa kpaa takoobii kyɔgɔ ɪ.”
36 Hanɪhɪyawʋ kɪdɪgɪ mɛ rɛ gyɪ we doŋ, ba kɪ yɪrɪ Ana. Ʊ gyɪ yaa Wɪɪsɪ
tɪŋdaal lɛ. Ʊ kuwo feŋ nɛ gyɪ yaa Fanuwɛl, a lɪɪ Asa doho tɪyaŋ.
37 Saŋa no tɪyaŋ, haaŋ no gyɪ yaa bɪsɪ mɔllɪ banaa abee banaa rɛ. Ʊ
gyɪ aa yal bala, ʋ bɪŋpɛɛ tɪyaŋ nɛ bala hʋ sʋba. Kyɛɛ kɛ buloŋ, ʋ aa we
Wɪɪkyʋwaldɪɪbal hʋ tɪyaŋ nɛ wɪɪhaa abee tebine buloŋ. Ʊ aa kɪ vʋwa
nyʋwa rɛ doŋ a kɪ kyʋwalɪ Wɪɪsɪ.
38 Simiyɔŋ fa aa basɪ wɪya kɪ tɪya Mɛɛrɪ tɪyaŋ, dɪ Ana mɛ rɛ ko gyʋʋ gɛɛ.
Ʊ aa naa biye hʋ, ʋ dannɪ Wɪɪsɪ aŋ basɪ ʋ wɪya tɪya nala hʋ buloŋ fa aa
gyegili dɪ Wɪɪsɪ laa Iziral tɪmma ta.

Yesu bee ʋ kuwo abee ʋ naa mɪɪgɪ mʋ Nazarɛti

39 Gyosɛfʋ bee Mɛɛrɪ aa yaa wɪya hʋ buloŋ Wɪɪsɪ mɪrɪsɪ hʋ aa daga dɪ
ba yaa Gyerusalɛm tɪyaŋ ko teŋ, ba mɪɪgɪ mʋ ba bee Nazarɛti aa we Galili
paalʋʋ tɪyaŋ.
40 Ɛɛ rɛ Biye hʋ sii waa weliŋ, a kaŋ dee abee wɪgyʋŋ, ka Wɪɪsɪ noŋ mɛ
dɔbɔ ʋ tɪyaŋ saŋa buloŋ.

Yesu we Wɪɪkyʋwaldɪɪbal hʋ tɪyaŋ

41 Bɪna kɛ buloŋ Yesu kuwo abee ʋ naa aa mʋ Gyerusalɛm nɛ a di Dɪɪsɪ-
parɪ-banɪɪ Kyɛbal hʋ.
42 Yesu gyɪ aa ko yaa bɪsɪ fi abee balɪya, ʋ bee ʋ kuwo bee ʋ naa mʋ
Dɪɪsɪ-parɪ-banɪɪ Kyɛbal hʋ Gyerusalɛm tɪyaŋ, anɪɪ ba aa kɪ yaa gɛɛ bɪna
bɪna buloŋ.
43 Kyɛbal hʋ wɪkanɪya aa ko teŋ, ba mɪɪgɪ kɪ mʋ bee aŋka Yesu kɛ mɪɪgɪ
ka Gyerusalɛm tɪyaŋ dɪ ʋ naa bee ʋ kuwo bɪ gyɪma.
44 Ba fa bɪɪna anɪɪ ʋ we ba bee nala hʋ aa we hal kɪ ko tɪyaŋ nɛ. Ɛɛ rɛ
ba vala gɛɛ wɪɪsɪ mʋ gyʋʋ ka ba bɪ na ʋ. Doŋ tɪyaŋ nɛ ba yaŋ piili kɪ kyɛ
ʋ ba lʋlla abee ba kyaŋsɪ tɪyaŋ.
45 Nyɛ rɛ ba kyɛ ʋ lɔlɔ ba tɪyaŋ, aŋ mɪɪgɪ kile ʋ lugo mʋ Gyerusalɛm, a
deŋ kɪ kyɛ ʋ doŋ.
46 Ʊ kyɛtoo kyɛɛ rɛ ba mʋ na ʋ Wɪɪkyʋwaldɪɪbal hʋ tɪyaŋ, dɪ ʋ bee Wɪɪsɪ
Teŋ dɪdagɪla hɔnɔ. Ʊ kɪ gyegili wɪya hʋ ba aa basɪ aŋ pɛ kɪ pɪyɛsɪ ba wɪya
mɛ.

47 Nala hʋ buloŋ aa we doŋ a nıı ʋ aa lıı wıya hʋ sıya abee wıgyʋŋ gɛɛ,
ba nyʋʋsı fıyɛlı kıŋkaŋ.
48 Ʋ kuwo bee ʋ naa gyı aa ko na ʋ, ba nyʋʋsı mɛ gyı fıyɛla rɛ. Doŋ nɛ
ʋ naa pıyɛsı ʋ a baa, “Ŋ biye, deŋ na ı aa yaa ma gɛɛ! Ŋ bee ı kuwo buloŋ
gɔllɔ kyɛ ı gɛɛ rɛ a mʋ lɔlɔ á buloŋ, haalı ı wıya mııgı yaa ma beŋkyekpa.”
49 Ɛɛ rɛ ʋ pıyɛsı ba a baa, “Bee rɛ tıŋ ma gɔllı kı kyɛ ŋ? Ma bı gyıma
anıı ŋ maga dı ŋ we ŋ Kuwo dıya tıyaŋ nɛ?”
50 Amɛ ba fa bı gyıŋ wıı hʋ ʋ aa bası tıya ba memii.
51 Ɛɛ rɛ Yesu mııgı tıŋ ʋ naa bee ʋ kuwo hal, ba buloŋ kpa mʋ Nazarɛti.
Ba aa we doŋ, ʋ gyı aa tıŋ ba nyʋwa rɛ weliŋ, ka ʋ naa kpa wıya hʋ buloŋ
aa yaa a we ʋ hakıla tıyaŋ a kı bıını.
52 Ɛɛ rɛ Yesu sii waa weliŋ, a kaŋ wıgyʋŋ mɛ. Wıısı teŋ fıyɛlı ʋ tıyaŋ,
nihuwobisi mɛ kyo ʋ wıya weliŋ.

3

Gyɔɔŋ Wıısınııfool hʋ bası Wıısı wıya
Matiwu 3.1-12; Maakı 1.1-8; Gyɔɔŋ 1.19-28

1-2 Zakarıya biibaal Gyɔɔŋ ha gyı we pogo hʋ tıyaŋ nɛ. Doŋ tıyaŋ nɛ
Wıısı gyı bası tıya ʋ dı ʋ mʋ bası Wıısı wıya a tıya nala. Saŋa no tıyaŋ,
Roma paalʋʋ buloŋ kuworibal Tibeeriyo gyı aa dii koro, ʋ bısı fi abee
bɔnɔŋ tıyaŋ nɛ gyı gɛɛ. Ɛɛ saŋa dı Pɔŋtiyo Pilato mɛ rɛ fa laa Roma
kuworibal hʋ naası sıŋ Gyudıya paalʋʋ tıyaŋ. Hɛrɔtı mɛ rɛ fa aa deŋ
Galili paalʋʋ, ka ʋ naabiye Fılıpı mɛ fa kı deŋ Ituriya abee Tirakonati
paalʋʋ. Baal kıdıgı aa lıı Lisaniya mɛ rɛ fa aa deŋ Abiliini paalʋʋ. Anaası
bee Kayifası mɛ rɛ fa yaa Gyuuma wıkyʋwal sılaala nıhıyası Gyerusalɛm
tıyaŋ.
3 Ɛɛ rɛ Gyɔɔŋ gɔllı Gyɔɔdaŋ fuwo hʋ nyʋwa buloŋ, a bası Wıısı wıya
kı tıya nala a baa, “Ma bırımı lıı ma wıbɔmɔ tıyaŋ, aŋ leŋ dı ŋ fo ma
wıkyʋwalnıı, dı Wıısı kpa ma wıbɔmɔ kyɛ ma.”
4 Wıısı tıŋdaal Azaaya fa saba wıı no Wıısı teŋ logiŋ kıdıgı tıyaŋ nɛ, a
baa:
“Nal lɛ we pogo tıyaŋ, a heeli kı bası,
‘Ma ko marı ma tısı anıı ma aa marı ŋmanıı a pɔ nıbal koyi gɛɛ,
dı ma tıına ko tıŋa. Dı mamaa rɛ yaa gɛɛ dı ʋ ko ko, ʋ lıvalıı sı pıŋ
weliŋ.
5 Ma giri dogiŋbala abee dogiŋbiisi hʋ buloŋ
a tuu tɔ pallı hʋ buloŋ
a kaŋ gyarı dı ba maga dɔmɔŋ,
ŋmaŋsı hʋ buloŋ aa golo, ma kaŋ ba degini.
Ŋmaŋsı hʋ buloŋ mɛ aa kaŋ bootigini, ma we ba buloŋ taŋha dı ba pıŋ
namama.
6 Dʋnıya nala buloŋ sı na gɛɛ hʋ Wıısı aa laa nala kı ta.” ’
7 Ɛɛ rɛ nıgyamaa ko lıı Gyɔɔŋ lee dı ʋ fo ba wıkyʋwalnıı. Ʋ bası tıya
ba a baa, “Ɛɛdɔŋ dʋma! Ma dawarı yʋga ma tıyaŋ. Kıbee rɛ mʋrı ma
anıı wıkyʋwalnıı no ŋ aa sı fo ma dʋŋ sı wuwo laa ma ta Wıısı sarıya
hʋ kyɛdiilii?
8 Ma leŋ dı ma wıyaalıya daga anıı ma bırıma lıı ma wıbɔmɔ yayı tıyaŋ
nɛ, aŋ ta leŋ ma aa yaa Abıraham doho nala wıya dʋŋ yaa wıı. Beewıya
Wıısı aa wuwo ʋ leŋ bʋwa no ma aa naa nyɛ sii bırımı Abıraham doho
nala rɛ.
9 Ma gyıma! Wıısı yaa siri rɛ abee ʋ saa dı ʋ ŋmaŋ tıya hʋ buloŋ aa bee
nɔŋ nɔŋweliye a lo, a keri paa yuwo we diŋ tıyaŋ.”

10 Ɛɛ rɛ nala hʋ pɪyɛsɪ ʋ a baa, “Ɛɛ rɛ yaŋ maga dɪ á yaa?”
11 Ʋ basɪ tɪya ba a baa, “Nal hʋ aa kaŋ gannɪ balɪya, ʋ maga dɪ ɪ kpa
kɪdɪgɪ tɪya nal hʋ aa bɪ kaŋ gal lɛ. Nal hʋ mɛ aa kaŋ kɪdiiliye, ʋ maga dɪ
ʋ yaa kpaa nala hʋ aa bɪ naa ba di rɛ.”
12 Ɛɛ rɛ lampolaala badɔmɔŋ mɛ ko dɪ ʋ fo ba wɪɪkyʋwalnɪɪ. Ba mɛ
pɪyɛsɪ ʋ a baa, “Nɪhɪyawʋ, ɛɛ rɛ á mɛ sɪ yaa?”
13 Ʋ basɪ tɪya ba a baa, “Ma ta laa molbiye te gɛɛ hʋ aa maga dɪ ma laa.”
14 Laalyuwolo badɔmɔŋ mɛ pɪyɛsɪ ʋ a baa, “Aŋka á mɛ, ɛɛ rɛ á mɛ sɪ
yaa?” Ʋ basɪ tɪya ba mɛ a baa, “Ma ta fugisi nal buloŋ a laa molbiye, a ta
nyɪya wɪya a kɪ tɪya nala mɛ. Ma leŋ dɪ tuno hʋ ma aa laa maga ma.”
15 Ɛɛ rɛ nala hʋ fa aa gyegili Krisita hʋ koyi fa piili kɪ bɪɪnɪ anɪɪ Gyɔɔŋ
nɛ yaa Krisita hʋ.
16 Ɛɛ rɛ Gyɔɔŋ basɪ tɪya ba buloŋ a baa, “Nɪɪ dʋŋ nɛ ŋ kɛ kaŋ kɪ fo ma.
Amɛ nal kɪdɪgɪ rɛ sɪ ko, ʋ rɛ yaa nɪbal a te ŋ. Ŋ paalɪ bɪ maga dɪ ŋ kpaga
ʋ, a kaŋ ʋ naatɔbɔ ŋmasɪ mɛ puri. Ʋ kɛ sɪ kpa Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʋ abee
diŋ a fo ma wɪɪkyʋwalnɪɪ.
17 Ʋ kolo ʋ mɪkyaarɪgbaha rɛ. Dɪ ʋ rɛ ko ŋmaa ʋ mɪya hʋ teŋ, ʋ sɪ kyaarɪ
lɪɪ miŋbii hʋ a we ʋ busol tɪyaŋ, aŋ kpa mɪŋgyɔrʋ hʋ a we diŋ aa bee dɪsɪ
tɪyaŋ.”
18 Ŋmaŋgyamaa rɛ Gyɔɔŋ gyɪ kpa a basɪ Wɪɪsɪ wɪweliye hʋ a tɪya nala,
aŋ kpaanɪ ba weliŋ dɪ ba bɪrɪmɪ lɪɪ ba wɪbɔmɔ yayɪ tɪyaŋ.
19 Wɪya badɔmɔŋ nɛ Hɛrɔtɪ gyɪ yaa, ɛɛ rɛ Gyɔɔŋ gyɪ basɪ ʋ sɪya wɪya
tɪya ʋ. Hɛrɔtɪ rɛ gyɪ aa deŋ Galili paalʋʋ. Ʋ maana ha gyɪ hɔnɔ rɛ ka ʋ
kaŋ ʋ haaŋ ba aa yɪrɪ Hɛrodiya a fasɪ. Ɛɛ rɛ Gyɔɔŋ gyɪ basɪ tɪya ʋ anɪɪ ʋ bɪ
yaa ŋmanɪɪ dɪ ʋ kaŋ ʋ maana haaŋ fasɪ. Hɛrɔtɪ gyɪ yaa wɪbɔmɔ badɔmɔŋ
mɛ rɛ yʋga a pɛ wɪɪ no tɪyaŋ. Ba buloŋ wɪya rɛ tɪŋ Gyɔɔŋ gyɪ basɪ ʋ sɪya
wɪya tɪya ʋ gɛɛ.
20 Hɛrɔtɪ gyɪ yaŋ aa sɪ marɪ yaa wɪbɔŋ hʋ rɛ yaa, ʋ gyɪ bɪl sii leŋ ba kaŋ
Gyɔɔŋ tɔ nɪtɔdɪya tɪyaŋ.

Gyɔɔŋ foo Yesu wɪɪkyʋwalnɪɪ
Matiwu 3.13-17; Maakɪ 1.9-11

21-22 Gyɔɔŋ gyɪ aa foo nala hʋ buloŋ wɪɪkyʋwalnɪɪ ko teŋ, ɛɛ rɛ ʋ fo Yesu
mɛ wɪɪkyʋwalnɪɪ. Doŋ tɪyaŋ nɛ Yesu kɪ kyʋwalɪ Wɪɪsɪ dɪ ʋ naa wɪɪsɪnyuu
pirigi lɔgɔ suri. Nyɛ rɛ Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʋ kɪɪ gɛɛ anɪɪ kokomo, a ko
tuu saga ʋ tɪyaŋ. Ɛɛ hal lɛ ʋ nɪɪ taal kɪdɪgɪ dɪ ʋ lɪɪ wɪɪsɪnyuu a basɪ tɪya ʋ
a baa, “I rɛ yaa ŋ Biikyoolii. Ŋ teŋ fɪyɛla rɛ ɪ tɪyaŋ.”

Yesu doho nala
Matiwu 1.1-17

23 Saŋa hʋ Yesu gyɪ aa piili ʋ tʋma hʋ, dɪ ʋ gyɪ yaa bɪsɪ mɔlɪya abee fi rɛ.
Nala gyɪ bɪɪna anɪɪ Gyosɛfʋ rɛ lʋl Yesu. Nyɛ rɛ Yesu doho tɪŋa: Gyosɛfʋ
kuwo feŋ nɛ yaa Heli.
24 Heli mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Mataati. Mataati mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Levi.
Levi mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Mɛlki. Mɛlki mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Gyanna.
Gyanna mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Gyosɛfʋ.
25 Gyosɛfʋ mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Matatiya. Matatiya mɛ kuwo feŋ nɛ yaa
Emosi. Emosi mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Nahum. Nahum mɛ kuwo feŋ nɛ yaa
Ɛsili. Ɛsili mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Nagayi.
26 Nagayi mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Maati. Maati mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Matatiya.
Matatiya mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Simeeni. Simeeni mɛ kuwo feŋ nɛ yaa
Gyosɛkɪ. Gyosɛkɪ mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Gyoda.

27 Gyoda mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Gyuwanaŋ. Gyuwanaŋ mɛ kuwo feŋ nɛ
yaa Risa. Risa mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Zerubabɛl. Zerubabɛl mɛ kuwo feŋ nɛ
yaa Siyatiil. Siyatiil mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Neeri.
28 Neeri mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Mɛlki. Mɛlki mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Adi.
Adi mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Kosam. Kosam mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Ɛlimadam.
Ɛlimadam mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Ɛri.
29 Ɛri mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Gyoosʊwa. Gyoosʊwa mɛ kuwo feŋ nɛ yaa
Ɛliyeza. Ɛliyeza mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Gyorim. Gyorim mɛ kuwo feŋ nɛ yaa
Mataati. Mataati mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Levi.
30 Levi mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Simiyɔŋ. Simiyɔŋ mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Gyuda.
Gyuda mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Gyosɛfʊ. Gyosɛfʊ mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Gyonam.
Gyonam mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Ɛliyakim.
31 Ɛliyakim mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Mɛlıya. Mɛlıya mɛ kuwo feŋ nɛ yaa
Mɛna. Mɛna mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Mataata. Mataata mɛ kuwo feŋ nɛ yaa
Neetaŋ. Neetaŋ mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Deviti.
32 Deviti mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Gyesi. Gyesi mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Obɛdı.
Obɛdı mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Buwasi. Buwasi mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Salmɔŋ.
Salmɔŋ mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Naasuŋ.
33 Naasuŋ mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Amiinadabu. Amiinadabu mɛ kuwo feŋ
nɛ yaa Adimıŋ. Adimıŋ mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Aani. Aani mɛ kuwo feŋ nɛ
yaa Hɛzʊrɔŋ. Hɛzʊrɔŋ mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Pɛrɛsı. Pɛrɛsı mɛ kuwo feŋ nɛ
yaa Gyuda.
34 Gyuda mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Gyeekɔbı. Gyeekɔbı mɛ kuwo feŋ nɛ yaa
Azıkı. Azıkı mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Abıraham. Abıraham mɛ kuwo feŋ nɛ
yaa Tɛɛra. Tɛɛra mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Nahɔ.
35 Nahɔ mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Sɛrugu. Sɛrugu mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Ruu.
Ruu mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Pɛlɛgı. Pɛlɛgı mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Iiba. Iiba mɛ
kuwo feŋ nɛ yaa Sɛla.
36 Sɛla mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Kayinaŋ. Kayinaŋ mɛ kuwo feŋ nɛ yaa
Afagisaadi. Afagisaadi mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Sɛm. Sɛm mɛ kuwo feŋ nɛ yaa
Nowa. Nowa mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Lamɛkı.
37 Lamɛkı mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Matusela. Matusela mɛ kuwo feŋ nɛ yaa
Inɔkı. Inɔkı mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Gyarɛdı. Gyarɛdı mɛ kuwo feŋ nɛ yaa
Mahalalı. Mahalalı mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Kayinaŋ.
38 Kayinaŋ mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Inɔsı. Inɔsı mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Sɛɛtı.
Sɛɛtı mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Adama. Wıısı rɛ ta Adama.

4

Sıtaanı magısı Yesu
Matiwu 4.1-11; Maakı 1.12-13

1 Ɛɛ rɛ Yesu gyı mııgı lıı Gyɔɔdaŋ fuwo hʊ tıyaŋ ko lıı, dı Wıısı Wiyesi
Welii hʊ we ʊ tıyaŋ weliŋ, a kpa ʊ gyʊʊ pogo.
2 Ʊ we doŋ kyɛyɛ mɔllıbalıya. Sıtaanı aa ko magısı magısı ʊ a mʊ lɔlɔ.
Ʊ aa we doŋ kyɛyɛ mɔllı balıya no buloŋ, ʊ bı kıŋ buloŋ diye. Kyɛyɛ
mɔllıbalıya hʊ ko mʊ kı teŋ dı losi yaŋ kana ʊ.
3 Ɛɛ rɛ Sıtaanı ko bası tıya ʊ a baa, “Dı ı baa ı yaa Wıısı Biye kɛ, leŋ dı
bʊwa no aa pına sii bırımı paanʊʊ.”
4 Ɛɛ rɛ Yesu mııgı bası tıya ʊ a baa, “Ba saba Wıısı teŋ tıyaŋ nɛ a baa,
‘Kıdiiliye dʊŋ daa aa tıya nihuwobiŋ mııbol.” ’
5 Ɛɛ hal tıyaŋ, Sıtaanı bıl kana ʊ kpa gyıŋ wıısınyuu, aŋ leŋ ʊ gul lurimi
na dʊnıya paalʊʊsı abee ba korisi buloŋ gɛɛ fine.

6 Doŋ tıyaŋ nɛ ʊ bası tıya ʊ a baa, “Kına no buloŋ yaa ŋ kına rɛ. Ŋ sı leŋ dı ı kaŋ ba buloŋ dee, a tıŋ ba buloŋ a kı nıı ba sʊma. Ŋ aa wuwo dı
ŋ kpa ba tıya nal hʊ buloŋ ŋ aa kyɛ rɛ.
7 Ɛɛwıya, dı ı rɛ tuu gbinni ŋ sıya tıyaŋ, a kyʊwalı ŋ, ŋ sı kpa kına no
buloŋ tıya ı.”
8 Ɛɛ rɛ Yesu bıl bası tıya ʊ a baa, “Ba saba Wıısı teŋ tıyaŋ nɛ a baa,
‘Ʊ maga dı á kı tıŋ á Tıına Wıısı dʊŋ nɛ
aŋ kı kyʊwalı ʊ dʊŋ.” ’
9 Ɛɛ rɛ Sıtaanı bıl kana ʊ mʊ Gyerusalɛm, a kana ʊ gyıŋ Wııkyʊwaldııbal
hʊ nyugbaŋfara, aŋ bası tıya ʊ a baa, “Dı ı baa ı yaa Wıısı Biye kɛ, sıŋ
daha aŋ gyaa kyigisi taŋha.
10 Na ba sabı biŋ Wıısı teŋ tıyaŋ nɛ anıı Wıısı sı leŋ dı ʊ malıkası sıŋ pɔ
ı a kı deŋe ı.
11 Ba bıl saba rɛ anıı
‘Ba sı kyeŋ kana ı dı ı naaŋ mɛ ta paalı dige taŋha.” ’
12 Ɛɛ rɛ Yesu bıl bası tıya ʊ a baa, “Ba bıl saba Wıısı teŋ tıyaŋ nɛ a baa
‘Ta magısı á Tıına Wıısı.” ’
13 Sıtaanı aa kpaa ŋmaŋsı no buloŋ a magısı Yesu mʊ lɔlɔ, ʊ leme ʊ, aŋ
kpa biŋ pɔ kyɛɛ hʊ ʊ bıl aa sı na ŋmanıı kıdıgı.

Yesu piile ʊ tʊma Galili paalʊʊ tıyaŋ
Matiwu 4.12-17; Maakı 1.14-15

14 Wıısı Wiyesi Welii hʊ dee tıyaŋ, Yesu gyı bıl lıı pogo hʊ tıyaŋ nɛ, a
mııgı kpa mʊ Galili paalʊʊ. Ɛɛ rɛ ʊ wıya taalı doŋ buloŋ.
15 Doŋ nɛ ʊ kı daga nala Gyuuma wııkyʊwaldıısı tıyaŋ, nal nal buloŋ kı
bigisi ʊ.

Nazarɛti tımma vıya Yesu
Matiwu 13.53-58; Maakı 6.1-6

16-17 Ɛɛ rɛ Yesu sii mʊ Nazarɛti, lee hʊ tıyaŋ ʊ aa waa. Kyɛwiyesii hʊ
kyɛɛ ko pele, ʊ sii mʊ gyʊʊ Gyuuma wııkyʊwaldıya anıı ʊ aa kı yaa gɛɛ
saŋa buloŋ. Ɛɛ rɛ ʊ sii sıŋ dı ʊ karımı Wıısı teŋ a tıya nala hʊ. Ba kpa
Wıısı teŋ logiŋ hʊ Wıısı tıŋdaal Azaaya aa saba a tıya ʊ. Nyɛ rɛ ʊ suri mʊ
lee hʊ Azaaya aa saba a baa,
18 “Wıısı Wiyesi Welii hʊ we ŋ tıyaŋ nɛ.
Ʊ lıı ŋ nɛ dı ŋ ko bası Wıısı wıweliye hʊ a tıya nyaaba.
Ʊ tıma ŋ nɛ dı ŋ ko bası tıya yosi anıı Wıısı sı laa ba ta,
a bıl bası tıya nyʊlıma mɛ dı ba sıya sı suri.
Ʊ tıma ŋ nɛ dı ŋ laa nala hʊ buloŋ ba aa kaŋ kı tıya sikii ta,
19 aŋ bası tıya ba anıı saŋa hʊ á Tıına Wıısı aa sı laa ʊ nala ta pele rɛ.”
20 Yesu aa karımı teŋ hʊ teŋ, ʊ kaŋ tɔ aŋ kpa tıya nal hʊ aa biŋ teŋ hʊ
aŋ tuu hɔŋ. Nala hʊ buloŋ aa we wııkyʊwaldıya hʊ tıyaŋ mııgı kyirigi
sıya we ʊ tıyaŋ.
21 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, “Wıya hʊ ŋ aa karıma teŋ hʊ tıyaŋ ma
nıı nyɛ, gyınaŋ ba buloŋ sʊʊ ba bʊʊsı rɛ.”
22 Yesu wıbasıı hʊ buloŋ gyı yaa nala hʊ teŋfıyɛl lɛ, ba nyʊʊsı mɛ gyı
fıyɛlı abee wıweliye hʊ ʊ aa basa wıya. Ɛɛ rɛ ba kı pıyɛsı dɔmɔŋ a baa,
“Gyosɛfʊ biibaal hʊ daa nyɛ dʊ?”
23 Ɛɛ rɛ Yesu bıl bası tıya ba a baa, “Ŋ gyıma anıı ma sı maga namaga
no tıya ŋ a baa, ‘Tııba tıına, tııbı ı tıı.’ Ma bıl sı bası tıya ŋ a baa dı wıya
hʊ buloŋ ma aa nıya dı ŋ aa yaa Kapɛɛnam tıyaŋ, dı ŋ yaa ba ŋ tıı bee
tıyaŋ mɛ.”

24 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl baa, “Wɪtɪɪ rɛ, Wɪɪsɪ tɪŋdaal kɛ buloŋ, ʊ bee tɪɪ nala aa
bee tɪya ʊ gyɪrɪma.”
25 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl baa, “Ma gyegili nɪɪ daha. Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma.
Saŋa hʊ Wɪɪsɪ tɪŋdaal Ɛlaagya gyɪ aa we ʊ mɪɪbol tɪyaŋ, lohaana gyɪ yʊga
rɛ a we Iziral paalʊʊ tɪyaŋ. Haŋ saŋa hʊ duwoŋ mɛ bɪ nɪya bɪsɪ boto abee
kyalɪɪ. Nyɛ rɛ losiŋbɔŋ gyɪ gyʊʊ Iziral paalʊʊ buloŋ.
26 Amɛ Wɪɪsɪ gyɪ bɪ tɪŋ Ɛlaagya ʊ mʊ Gyuuma lohaana no kɪdɪgɪ buloŋ
lee. Amɛ ʊ gyɪ tɪma ʊ rɛ, ʊ mʊ lohaaŋ kɪdɪgɪ aa lɪɪ Siidɔŋ paalʊʊ dʊŋ lee,
tɔɔ kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ Zarɛfatɪ tɪyaŋ.
27 Saŋa hʊ tɪyaŋ Wɪɪsɪ tɪŋdaal Ilaasa mɛ gyɪ aa we ʊ mɪɪbol tɪyaŋ, gbegisi
gyɪ yʊga rɛ a we Iziral paalʊʊ tɪyaŋ, amɛ Wɪɪsɪ gyɪ bɪ leŋ Ilaasa tɪɪbɪ ba
kɪdɪgɪ buloŋ, see gbege kɪdɪgɪ aa lɪɪ Siiriya paalʊʊ ba kɪ yɪrɪ Naamaŋ dʊŋ.”
28 Nala hʊ buloŋ gyɪ aa we wɪɪkyʊwaldɪya hʊ tɪyaŋ aa nɪɪ wɪya no, ba
baaŋ gyɪ sii ʊ nyuu tɪyaŋ.
29 Ɛɛ rɛ ba sii kaŋ Yesu, a kana ʊ tarɪ lɪɪ bee hʊ samanɪ, a kana ʊ mʊ
gyɪŋ dogimo hʊ nyuu tɪyaŋ bee hʊ fa aa sɪna. Ba gyɪ kana ʊ mʊ dogimo
hʊ lee aa geese yʊga rɛ, a kɪ kyɛ dɪ ba kpa ʊ yuwo ta dɪ ʊ tuu tele taŋha.
Doŋ tɪyaŋ nɛ ba sɪŋ,
30 ka ʊ vala tɪŋ nala hʊ tɪyaŋ a lɪɪ mʊ.

Yesu kile gyɪŋbɔŋ ta baal kɪdɪgɪ tɪyaŋ
Maakɪ 1.21-28

31 Ɛɛ rɛ Yesu lɪɪ Nazarɛti tɪyaŋ, a kpa mʊ Kapɛɛnam aa we Galili paalʊʊ
tɪyaŋ. Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ, ʊ mʊ gyʊʊ Gyuuma wɪɪkyʊwaldɪya a kɪ daga
nala.
32 Ʊ aa daga ba gɛɛ, ba nyʊʊsɪ buloŋ fɪyɛlɪ, beewɪya gɛɛ hʊ ʊ aa basɪ
wɪya hʊ daga anɪɪ ʊ kaŋ wɪya hʊ ʊ aa basɪ dee rɛ.
33 Dɪ baal kɪdɪgɪ gyɪŋbɔŋ aa kana mɛ gyɪ we wɪɪkyʊwaldɪya hʊ tɪyaŋ.
Ɛɛ rɛ ʊ faasɪ kyɪɪrɪ
34 a baa, “Yesu aa lɪɪ Nazarɛti, bekiŋ nɛ ɪ kɪ kyɛ ɪ yaa ma? Ɪ ko dɪ ɪ kpʊ
ma rɛ? Ŋ gyɪma ɪ rɛ. Ɪ rɛ yaa Wɪɪsɪ tɪŋdaal hʊ aa yaa tɪpʊlʊŋ tɪɪna.”
35 Yesu aa nɪɪ wɪya hʊ baal hʊ aa basa, ʊ nɔsɪ gyɪŋbɔŋ hʊ a baa, “Leŋ
kyagɪŋsɪ aŋ ko lɪɪ baal hʊ tɪyaŋ.” Gyɪŋbɔŋ hʊ lɪɪ baal hʊ lo ba buloŋ sɪya
tɪyaŋ doŋ, aŋ lɪɪ ʊ tɪyaŋ. Amɛ ʊ gyɪ bɪ yaa ʊ wɪbɔŋ buloŋ.
36 Ba aa naa gɛɛ, ʊ yaa nal buloŋ wɪkperii. Ɛɛ rɛ ba kɪ pɪyɛsɪ dɔmɔŋ a
baa, “Bekine wɪduwoni rɛ ʊ kɪ basɪ nyɛ? Baal no paalɪ kaŋ dee rɛ, a wuwo
gyɪŋbɔmɔ, a nɔsɪ ba ba kɪ lɪɪ nala tɪyaŋ.”
37 Ɛɛ rɛ Yesu wɪya taalɪ lee hʊ buloŋ.

Yesu tɪɪbɪ nala yʊga
Matiwu 8.14-17; Maakɪ 1.29-34

38 Ɛɛ rɛ Yesu lɪɪ wɪɪkyʊwaldɪya hʊ tɪyaŋ, a kpa mʊ baal kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ
Siimɔŋ dɪya. Ʊ mʊwa dɪ Siimɔŋ hɪɪla pɪna a kɪ wɪɪlɪ, ʊ teŋ buloŋ nɪma.
Ɛɛ rɛ ba basɪ ʊ wɪya tɪya ʊ.
39 Yesu sii mʊ sɪŋ haaŋ hʊ logiŋ, aŋ nɔsɪ wɪɪl hʊ dɪ ʊ lɪɪ ʊ tɪyaŋ. Wɪɪl
hʊ leŋ haaŋ hʊ, aŋka ʊ teŋ sii yaa kɪdiiliye tɪya ba.
40 Ʊ dɪdaana aa ko pele, nala hʊ buloŋ aa kaŋ kyaŋsɪ ba kaŋ wɪɪla iriŋ
iriŋ buloŋ, ba mʊ kaŋ ba ko Yesu lee dɪ ʊ tɪɪbɪ ba. Yesu kpa ʊ nosi dɔbɔ
ba kɪdɪgɪ kɪdɪgɪ buloŋ tɪyaŋ ba na laaŋfɪya.
41 Gyɪŋbɔmɔ mɛ gyɪ lɪɪ nala tɪyaŋ yʊga, aa kɪ kyɪɪrɪ, a basɪ tɪya Yesu
a baa, “Ɪ rɛ yaa Wɪɪsɪ Biye hʊ.” Ɛɛ rɛ Yesu nɔsɪ ba dɪ ba ta basɪ ʊ wɪya,
beewɪya ba gyɪma anɪɪ ʊ rɛ yaa Krisita hʊ, laataal hʊ Wɪɪsɪ aa lɪya dɪ ʊ ko
laa dʊnɪya nala ta.

Yesu basɪ Wɪɪsɪ wɪya Gyudɪya paalʊʊ tɪyaŋ
Maakɪ 1.35-39

42 Ʊ sɪgballɪnyʊwa, Yesu sii lɪɪ bee hʊ tɪyaŋ, a mʊ lee hʊ nala aa tuwo.
Ɛɛ rɛ ka bee hʊ nala piili kɪ kyɛ ʊ. Ba aa ko na ʊ, ba kɪ lʊga dɪ ba kana ʊ
biŋ dɪ ʊ ta bɪl mʊʊ lee buloŋ.
43 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, "Ʊ maga dɪ ŋ mʊ tɔnɪ badɔmɔŋ mɛ rɛ,
a basɪ Wɪɪsɪ koro hʊ wɪya doŋma mɛ. Beewɪya, ɛɛ wɪya rɛ Wɪɪsɪ tɪma ŋ,
ŋ ko."
44 Ɛɛ rɛ ʊ gɔllɪ kɪ basɪ Wɪɪsɪ wɪya Gyudɪya paalʊʊ Gyuuma
wɪɪkyʊwaldɪɪsɪ tɪyaŋ.

5

Yesu yɪrɪ ʊ buŋbuŋ hatɪnna
Matiwu 4.18-22; Maakɪ 1.16-20

1 Kyɛɛ kɪdɪgɪ Yesu gyɪ sɪŋ fuwo hʊ ba aa yɪrɪ Gɛnɛsarɛti nyʊwa tɪyaŋ nɛ,
ka nɪgyamaa mʊ yige dɔmɔŋ kɪ ko ʊ lee dɪ ba nɪɪ Wɪɪsɪ wɪya.
2 Doŋ nɛ Yesu na nɪɪduworiborisi balɪya dɪ ba vʊwa nɪɪ hʊ nyʊwa. Ba
tɪmma gyɪ kaŋ ko vʊwa rɛ, aŋ mʊ dɪ ba sasɪ ba gyoŋsi.
3 Ɛɛ rɛ Yesu mʊ gyʊʊ nɪɪduworiborisi hʊ kɪdɪgɪ aa yaa Siimɔŋ kɪŋ, aŋ
leŋ ʊ yige ʊ bee boro hʊ we nɪɪ hʊ tɪyaŋ. Nyɛ rɛ Yesu hɔŋ nɪɪduworiboro
hʊ tɪyaŋ aŋ kɪ daga nɪgyamaa hʊ buloŋ.
4 Ʊ aa basɪ wɪya tɪya nala hʊ ko teŋ, ʊ basɪ tɪya Siimɔŋ a baa, "Kuwosi
nɪɪduworiboro hʊ dɪ ʊ mʊ lilunjii mʊhʊ, dɪ ɪ bee ɪ dɔŋtɪŋsɪ hʊ yuwo ma
gyoŋsi, a kasɪ fuwonamɪɪsɪ."
5 Ɛɛ rɛ Siimɔŋ basɪ tɪya ʊ a baa, "Ŋ nɪhɪyawʊ, á yuwo gyoŋsi rɛ dɪya
tebine buloŋ, aŋ bɪ kaŋ kɪŋ buloŋ. Amɛ ʊ aa yaa ɪ kɛ aa baa dɪ ŋ yuwo
wɪya, ŋ sɪ yuwo."
6 Nyɛ rɛ ba yuwo ba gyoŋsi, a kasɪ fuwonamɪɪsɪ kɪŋkaŋ, ba gyoŋsi gba
kɪ kyɛ dɪ ba pʊʊrɪ.
7 Dɪ ba dɔŋtɪŋsɪ badɔmɔŋ mɛ we nɪɪduworiboro kɪdɪgɪ tɪyaŋ. Ɛɛ rɛ
ba kolli yɪrɪ ba dɪ ba ko kyiyeli ba. Ba ko kuwoni fuwonamɪɪsɪ hʊ, a su
nɪɪduworiborisi hʊ balɪya buloŋ. Borisi hʊ su, a paalɪ kɪ kyɛ dɪ ba tuu
nɪɪmemii.
8 Siimɔŋ Piita aa naa wɪya hʊ buloŋ aa yaa, ʊ tuu gbinni Yesu sɪya tɪyaŋ
aŋ baa, "Ŋ Tɪɪna, kɪ mʊ aŋ leme ŋ. Ŋ yaa wɪbɔŋyaal lɛ."
9 Ɛɛ hʊ Piita bee ʊ nala hʊ aa kasɪ fuwonamɪɪsɪ hʊ, ʊ gyɪ yaa ba mɛ tɪɪ
wɪkperii rɛ.
10 Dɪ Siimɔŋ dɔŋtɪŋsɪ Gyemsi abee Gyɔɔŋ mɛ fa we doŋ. Ba fa yaa Zebedi
biibaala rɛ. Ba nyʊʊsɪ mɛ gyɪ fɪyɛla rɛ abee wɪya hʊ ba aa naa. Ɛɛ rɛ Yesu
basɪ tɪya Siimɔŋ a baa, "Ta leŋ dɪ kambɪŋ kana ɪ. A lɪɪ gyɪnaŋ kɪ mʊ, ɪ sɪ
kɪ kasɪ nihuwobisi anɪɪ ɪ fa aa kasɪ fuwonamɪɪsɪ gɛɛ."
11 Ɛɛ hal tɪyaŋ nɛ, ba sii a kaŋ nɪɪduworiborisi hʊ tarɪ ko lɪɪ nɪɪ hʊ nyʊwa,
a leŋ ba kɪŋ kɪŋ buloŋ ta doŋ, aŋ sii tɪŋ Yesu hal.

Yesu tɪɪbɪ gbege
Matiwu 8.1-4; Maakɪ 1.40-45

12 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl sii mʊ tɔɔ kɪdɪgɪ dɪ gbege kɪdɪgɪ rɛ gɛɛ. Ʊ aa naa Yesu, ʊ
tuu gbinni ʊ sɪya tɪyaŋ a sʊla ʊ, a baa, "Ŋ nɪhɪyawʊ, dɪ ɪ rɛ kyo, ɪ sɪ wuwo
tɪɪbɪ ŋ."
13 Ɛɛ rɛ Yesu kpa ʊ noŋ a dige ʊ aŋ baa, "Ŋ kyo rɛ. Deye." Gbegisi hʊ
pirigi leŋ baal hʊ.

14 Doŋ nɛ Yesu basɪ tɪya ʊ abee sɪfɪyaŋ a baa, “Ta ko basɪ wɪɪ no kɪ tɪya
nal buloŋ. Amɛ degini wɪɪkyʊwal sɪlaal lee, a kaŋ ɪ tɪɪ mʊ daga ʊ, dɪ ʊ lɪɪ
wɪɪsʊlɪɪ, a pɪɪsɪ ɪ bisiŋ ta anɪɪ Moosi aa daga gɛɛ. Dɪ ɪ rɛ yaa gɛɛ, nal buloŋ
sɪ na anɪɪ ɪ bɪl bɪ kaŋ bisiŋ.”
15 Aŋka wɪɪ hʊ ha vɪya aŋ marɪ taalɪ lee buloŋ a gyʊʊ mʊ. Nala yʊga kɪ
ko ʊ lee dɪ ba nɪɪ ʊ wɪbasɪɪ, aŋka dɪ ʊ pɛ tɪɪbɪ ba mɛ.
16 Ka Yesu aa sii mʊ lee hʊ nala aa tuwo, a kyʊwalɪ Wɪɪsɪ.

Yesu tɪɪbɪ gbarɪgɪ
Matiwu 9.1-8; Maakɪ 2.1-12

17 Kyɛɛ kɪdɪgɪ rɛ Yesu kɪ daga nala dɪ Farasiima abee Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla
aa lɪɪ Galili paalʊʊ abee Gyudɪya paalʊʊ abee Gyerusalɛm buloŋ mɛ fa hɔŋ
doŋ. Wɪɪsɪ gyɪ tɪya Yesu dee rɛ, ʊ gyɪ kɪ tɪɪbɪ wɪɪla tɪmma.
18 Ɛɛ rɛ nala badɔmɔŋ mʊ kyʊŋ gbarɪgɪ kɪdɪgɪ abee ʊ wasa a ko, a kɪ
lʊga dɪ ba kana ʊ gyʊʊ biŋ Yesu sɪya tɪyaŋ, dɪya hʊ tɪyaŋ.
19 Amɛ, akuu nala fa aa yʊga lee hʊ tɪyaŋ wɪya, ba gyɪ bɪ wuwo na
ŋmanɪɪ dɪ ba kana ʊ gyʊʊ dɪya hʊ. Ɛɛ rɛ ba kana ʊ kaŋ gyɪŋ dɪya hʊ nyuu
a luri lee, a kpa ʊ ta ʊ tɪŋ doŋ a tuu pɪŋ Yesu sɪya tɪyaŋ nɪgyamaa hʊ tʊtʊʊ
tɪyaŋ.
20 Ba aa yaa gɛɛ rɛ Yesu na anɪɪ ba laa ʊ di rɛ weliŋ. Ɛɛ rɛ ʊ basɪ tɪya
gbarɪgɪ hʊ a baa, “Ŋ bagyʊwa, ŋ kpa ɪ wɪbɔmɔ kyɛ ɪ rɛ.”
21 Ɛɛ rɛ Farasiima abee Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla hʊ piili kɪ bɪɪnɪ ba tɪsɪ tɪyaŋ
a baa, “Kɪbee rɛ yaa nal no aa tʊʊsɪ Wɪɪsɪ nyɛ? Nal buloŋ bɪ sɪ wuwo kpa
wɪbɔmɔ kyɛ nal, see Wɪɪsɪ dʊŋ.”
22 Ɛɛ rɛ Yesu wuwo gyɪŋ ba tɪbɪɪna a pɪyɛsɪ ba a baa, “Bee rɛ tɪŋ ma kɪ
bɪɪnɪ wɪya no ma tɪsɪ tɪyaŋ?
23 Ŋ aa sɪ baa dɪ ŋ kpaa ʊ wɪbɔmɔ kyɛ ʊ rɛ, abee ŋ aa sɪ baa dɪ ʊ sii kɪ
vala, ba tɪyaŋ kɪbee basɪɪ rɛ yaa mɔl?
24 Ŋ sɪ daga ma anɪɪ mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye kaŋ dee rɛ dʊnɪya tɪyaŋ ŋ
aa sɪ wuwo kpa wɪbɔmɔ kyɛ nala.” Ɛɛ rɛ ka ʊ basɪ tɪya gbarɪgɪ hʊ a baa,
“Sii, a kpa ɪ wasa kɪ mʊ dɪya.”
25 Doŋ nɛ gbarɪgɪ hʊ nyagɪ sii sɪŋ ba sɪya tɪyaŋ, a kpa ʊ wasa hʊ tɪyaŋ ʊ
fa aa pɪna, a vala kɪ mʊ dɪya aŋ kɪ dannɪ Wɪɪsɪ.
26 Wɪɪ hʊ yaa nala hʊ buloŋ fa aa we doŋ wɪkperii. Kambɪŋ gyʊʊ ba, ba
dannɪ Wɪɪsɪ a baa, “Á naa wɪkperiye rɛ gyɪnaŋ.”

Yesu yɪrɪ Levi
Matiwu 9.9-13; Maakɪ 2.13-17

27 Ɛɛ hal tɪyaŋ nɛ Yesu sii lɪɪ a na lampolaal kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ Levi dɪ ʊ
hɔŋ ʊ tʊŋtʊnnɪ dɪya tɪyaŋ. Nyɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʊ a baa, “Sii ko kɪ tɪŋa ŋ
hal.”
28 Ɛɛ rɛ Levi sii, a leŋ ʊ kɪŋ kɪŋ buloŋ ta doŋ aŋ kɪ tɪŋa ʊ hal.
29 Ɛɛ hal tɪyaŋ, Levi gyɪ leŋ ba marɪ kɪdiiliye yʊga ʊ dɪya tɪyaŋ a tɪya
Yesu, a yɪrɪ nɪgyamaa mɛ. Nɪgyamaa hʊ ʊ gyɪ aa yɪra tɪyaŋ, lampolaala
yʊga gyɪ we ba tɪyaŋ nɛ.
30 Ɛɛ rɛ Farasiima badɔmɔŋ abee Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla mɛ aa yaa Farasiima
sii ko, a pɪyɛsɪ Yesu hatɪnna hʊ a baa, “Bee rɛ tɪŋ ma bee lampolaala abee
wɪbɔŋyaala buloŋ laŋŋɪ hɔŋ kɪ di kɪna?”
31 Yesu nɪɪ ba aa basɪ gɛɛ, a basɪ tɪya ba a baa, “Nala hʊ aa kaŋ laaŋfɪya,
ba bee kyɛ tɪɪba tɪɪna, see nala hʊ aa wɪɪlɪ.
32 Ŋ ko dɪ ŋ yɪrɪ wɪbɔŋyaala rɛ dɪ ba leŋ ba wɪbɔmɔ. Ŋ bɪ ko dɪ ŋ yɪrɪ
tɪpʊlʊŋ tɪmma.”

Ba pɪyɛsɪ Yesu nyʊwa vʊwayɪ wɪya
Matiwu 9.14-17; Maakɪ 2.18-22

33 Ɛɛ rɛ nala badɔmɔŋ ko pɪyɛsɪ Yesu a baa, "Gyɔɔŋ Wɪɪsɪnɪɪfool hʊ hatɪnna aa kɪ vʊwa nyʊwa rɛ, a kɪ kyʊwalɪ Wɪɪsɪ mɛ saŋa buloŋ. Farasiima hatɪnna mɛ kɪ yaa gɛɛ tɪɪ. Amɛ ɪ hatɪnna kɛ bee vʊwa nyʊwa."
34 Ɛɛ rɛ Yesu pɪyɛsɪ ba a baa, "Dɪ nal lɛ kpaa haaŋ, dɪ ʊ bee ʊ kyaŋsɪ kɪ gbɪyalɪ hafalɪɪ hʊ gbɪyala, ʊ kyaŋsɪ hʊ sɪ wuwo vʊwa nyʊwa? Aayɪ, ba bɪ sɪ wuwo vʊwa nyʊwa.
35 Amɛ saŋa kɪdɪgɪ rɛ sɪ pele, dɪ ba kaŋ hafalɪɪ bala hʊ mʊ lee kɪdɪgɪ. Ɛɛ tɪyaŋ nɛ ʊ kyaŋsɪ hʊ yaŋ sɪ vʊwa nyʊwa."
36 Ɛɛ rɛ ʊ bɪl maga namaga no tɪya ba a baa, "Nal buloŋ bɪ sɪ lɔgɔ taŋfalɪɪ a kpa ala tɔ gabɪnɪɪ bol. Dɪ ɪ rɛ yaa gɛɛ, ɪ sɪ kyogi gafalɪɪ hʊ, ka dɪ taŋfalɪɪ hʊ bee gabɪnɪɪ hʊ mɛ bɪ sɪ kɪɪ dɔmɔŋ.
37 Ɛɛ tɪɪ rɛ nal mɛ bɪ sɪ kpa sɪhuwo a we pulbɪnɪɪ tɪyaŋ. Dɪ ɪ rɛ yaa gɛɛ, pul hʊ sɪ pɔsɔ, dɪ sɪŋ hʊ buloŋ bɪsɪ ta.
38 Sɪhuwo maga dɪ ɪ kpa we viiweliye tɪyaŋ nɛ.
39 Dɪ nal lɛ aa nyʊwa sɪwiilii, ʊ bɪl bɪ sɪ kɪ kyɛ dɪ ʊ nyʊwa sɪhuwo, beewɪya tɪɪna aa baa dɪ sɪwiilii rɛ weliye te sɪhuwo."

6

Ba pɪyɛsɪ Yesu Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ wɪya
Matiwu 12.1-8; Maakɪ 2.23-28

1 Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ kɪdɪgɪ, Yesu bee ʊ hatɪnna hʊ gyɪ sii mʊ tɪŋ nyoŋso baga kɪdɪgɪ tɪyaŋ nɛ a kɪ mʊ. Ɛɛ rɛ ʊ hatɪnna hʊ bori nyoŋso hʊ, a piisi kɪ kyaŋ.
2 Dɪ Farasiima badɔmɔŋ mɛ gyɪ we doŋ a na ba. Doŋ nɛ ba pɪyɛsɪ ba a baa, "Bee rɛ tɪŋ ma kɪ yaa nyɛ? Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ sɪna daa ma kɪ kyogi gɛɛ?"
3 Ɛɛ rɛ Yesu pɪyɛsɪ ba a baa, "Ma ha bɪ karɪma na wɪɪ hʊ Deviti gyɪ aa yaa?
4 Losi gyɪ kaŋ ʊ bee ʊ hatɪnna rɛ, ʊ gyɪ mʊ gyʊʊ Wɪɪsɪ dɪya hʊ, a kpa paanʊʊ hʊ ba fa aa kaŋ ko sʊla Wɪɪsɪ, a lɔgɔ kyaŋ aŋ kpa tɪya ʊ hatɪnna hʊ mɛ, ba mɛ laa kyaŋ. Ʊ fa yaa sɪna rɛ anɪɪ nɪwaasɪ aa sɪ kpa haŋ paanʊʊ hʊ dige ʊ nyʊwa, see wɪɪkyʊwal sɪlaala dʊŋ, ka Deviti bee ʊ nala hʊ gyɪ kyaŋ ba gɛɛ."
5 Ka Yesu yaŋ basɪ tɪya ba a baa, "Mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye rɛ yaa Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ tɪɪna."

Yesu tɪɪbɪ banosʊʊ tɪɪna
Matiwu 12.9-14; Maakɪ 3.1-6

6 Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ kɪdɪgɪ Yesu bɪl sii gyʊʊ Gyuuma wɪɪkyʊwaldɪya, a kɪ daga nala, dɪ baal kɪdɪgɪ mɛ gyɪ we doŋ, ʊ noduu noŋ sʊba.
7 Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla abee Farasiima badɔmɔŋ mɛ gyɪ we doŋ. Ba gyɪ aa kyɛ wɪɪ rɛ dɪ ba tɪŋ gɛɛ tɪyaŋ a kaŋ Yesu, a baa dɪ ʊ kyogo ba sɪŋsɪ rɛ. Ɛɛwɪya, ba buloŋ gyɪ lɪɪ sɪya pɔ ʊ tɪyaŋ, dɪ ba na dɪ ʊ sɪ tɪɪbɪ baal hʊ Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ rɛ koo?
8 Amɛ Yesu fa gyɪŋ ba tɪbɪɪna buloŋ nɛ. Ɛɛ rɛ ʊ basɪ tɪya nosʊʊ hʊ tɪɪna a baa dɪ ʊ sii ko lɪɪ sɪŋ ba sɪya tɪyaŋ. Nyɛ rɛ baal hʊ sii mʊ lɪɪ sɪŋ doŋ.
9 Doŋ nɛ Yesu pɪyɛsɪ ba a baa, "Ɛɛ rɛ Wɪɪsɪ mɪrɪsɪ hʊ daga dɪ á kɪ yaa Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ? Dɪ á kɪ kyiyeli nala koo dɪ á kɪ dɔgɪsɪ ba? Dɪ á kɪ laa nala mɪɪbolo koo dɪ á kɪ kpʊ ba?"

10 Yesu aa basɪ gɛɛ, ʋ mɪɪgɪ deŋ nala hʋ aa hɔŋ doŋ buloŋ aŋ basɪ tɪya
nosʋʋ hʋ tɪɪna dɪ ʋ kaŋ ʋ noŋ tannɪ. Ʋ kaŋ tannɪ. Nosʋʋ hʋ mɪɪgɪ kɪɪ
kɪduwo hʋ.
11 Yesu aa yaa gɛɛ, nala hʋ buloŋ baaŋ sii kɪŋkaŋ. Ba kɪ vʋʋlɪ wɪɪ hʋ ba
aa sɪ yaa ʋ.

Yesu lɪɪ ʋ kpambɪsɪ fi abee balɪya
Matiwu 10.1-4; Maakɪ 3.13-19

12 Kyɛɛ kɪdɪgɪ Yesu sii mʋ gyɪŋ dogimo kɪdɪgɪ nyuu dɪ ʋ kyʋwalɪ Wɪɪsɪ.
Ʋ we doŋ, a kyʋwalɪ Wɪɪsɪ gɛɛ deŋdeŋ sɪya mʋ gballɪ.
13 Sɪya aa gballa, ʋ yɪrɪ ʋ hatɪnna buloŋ ba ko ʋ lee. Ɛɛ rɛ ʋ lɪɪ ba tɪyaŋ
nala fi abee balɪya dɪ ba yaa ʋ kpambɪsɪ.
14 Nala hʋ ʋ gyɪ aa lɪya rɛ nyɛ: Siimɔŋ (Yesu fa kana ʋ kɪ yɪrɪ Piita
rɛ) abee ʋ naabiibaal Aŋduru, abee Gyemsi abee Gyɔɔŋ abee Fɪlɪpɪ abee
Batolomi
15 abee Matiwu abee Tɔmaasɪ abee Alfiyasɪ biibaal Gyemsi, abee Siimɔŋ,
nal hʋ aa kyɪl ʋ nala wɪya kɪŋkaŋ,
16 abee Gyemsi biibaal Gyudasɪ, abee Gyudasɪ Isɪkarɔtɪ, nal hʋ aa ko yaa
minaafigi tɪɪna hʋ.

Yesu daga nala aŋ tɪɪbɪ ba badɔmɔŋ mɛ
Matiwu 4.23-25

17 Ɛɛ rɛ Yesu bee ʋ kpambɪsɪ hʋ sii lɪɪ dogimo hʋ nyuu ko tuu, dɪ
ʋ hatɪnna badɔmɔŋ mɛ sɪŋ dogimo hʋ naasɪ tɪyaŋ. Nɪgyamaa mɛ gyɪ
sɪŋ doŋ, ba badɔmɔŋ gyɪ lɪɪ Gyudɪya paalʋʋ rɛ, ba badɔmɔŋ mɛ gyɪ lɪɪ
Gyerusalɛm, ba badɔmɔŋ mɛ gyɪ lɪɪ Taaya bee Siidɔŋ aa kpaga fuwobal hʋ
nyʋwa.
18 Nala no buloŋ gyɪ ko dɪ ba gyegili nɪɪ wɪya hʋ Yesu aa basɪ rɛ aŋ ka
dɪ ʋ tɪɪbɪ ba. Nala badɔmɔŋ mɛ gyɪŋbɔmɔ aa kana mɛ gyɪ ko rɛ dɪ Yesu
tɪɪbɪ ba.
19 Nala hʋ buloŋ gyɪ aa we doŋ kɪ lʋga dɪ ba dige ʋ, beewɪya ba gyɪ naa
anɪɪ dee kɪdɪgɪ rɛ aa lɪɪ ʋ tɪyaŋ, a leŋ nala buloŋ kɪ na laaŋfɪya.

Teŋfɪyɛlʋʋ abee tɪkyogi
Matiwu 5.1-12

20 Nyɛ rɛ Yesu mɪɪgɪ deŋ ʋ hatɪnna hʋ aŋ baa,
“Nyusʋŋtɪmma rɛ yaa ma nala hʋ a yaa nyaaba,
mamaa rɛ sɪ gyʋʋ Wɪɪsɪ koro hʋ.
21 Nyusʋŋtɪmma rɛ yaa ma nala hʋ losi aa kpʋʋ gyɪnaŋ,
Wɪɪsɪ sɪ leŋ dɪ ma vɔgɔ.
Nyusʋŋtɪmma rɛ yaa ma nala hʋ aa wii gyɪnaŋ,
Wɪɪsɪ sɪ leŋ dɪ ma mʋma.
22 Nyusʋŋtɪmma rɛ yaa ma nala hʋ ba aa haasa, a lɪɪ ma kɪ ta nala tɪyaŋ
a kɪ tʋʋsɪ ma a kɪ kyogi ma feŋ aŋ baa dɪ ma yaa nɪbɔmɔ rɛ, akuu ma aa
tɪŋ mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye hal wɪya.
23 Dɪ gɛɛ rɛ ko puu ma, ma leŋ dɪ ma tenni fɪyɛlɪ, dɪ ma kɪ gʋwa a kɪ
gyʋwɔsɪ, beewɪya ma tuno yʋga rɛ a pɪŋ wɪɪsɪbee tɪyaŋ. Ɛɛ tɪɪ rɛ ba
naabaala mɛ gyɪ dɔgɪsɪ Wɪɪsɪ tɪŋdaala hʋ gyɪ aa laa sɪya ko.
24 Amɛ ma nala hʋ aa yaa kɪna tɪmma gyɪnaŋ, ma sɪ na tʋwara
beewɪya ma laa sɪya di ma sʋma buloŋ teŋ nɛ.
25 Ma nala hʋ mɛ aa vɔgɔ gyɪnaŋ, ma mɛ sɪ na tʋwara
dɪ losi kpʋ ma.
Ma nala hʋ mɛ aa mʋŋ gyɪnaŋ, ma sɪ na tʋwara.
Ma tɪsɪ sɪ kyogi, dɪ ma wii sɪnɪɪl.

26 Dı dʊnıya nala buloŋ nɛ ko kı bigisi ma, ma gyıma anıı tʊwara tıyaŋ
nɛ ma we gɛɛ, beewıya, ɛɛ tıı rɛ ba naabaala gyı kı bigisi nala hʊ gyı aa
nyıya wıya baa dı ba yaa Wıısı tıŋdaala rɛ.”

Ma kyo ma dɔmɔ
Matiwu 5.38-48; 7.12

27 “Amɛ ma nala no aa we daha, a gyegili kı nıı ŋ wıbasıı no, ma leŋ dı
ŋ bası tıya ma, ma kyo ma dɔmɔ aŋ yaa wıweliye kı tıya nala hʊ aa haası
ma.
28 Ma sʊl Wıısı kı tıya nal buloŋ aa bası wıbɔmɔ kı tıya ma, aŋ kyʊwalı
Wıısı kı tıya nala hʊ buloŋ aa dɔgısı ma.
29 Dı nal lɛ ŋmaa ı nogɔbɔ kyaŋkpaŋ, kaŋ ı noduu kyaŋkpaŋ mɛ tıya ʊ
dı ʊ ŋmaa. Dı nal lɛ kaŋ ı gabal fası, wuri ı gabiye mɛ pɛ tıya ʊ.
30 Dı nal lɛ ko sʊla ı kıŋ, kpa tıya ʊ. Dı nal mɛ rɛ kyıma ı kıŋ, ta pıyɛsı
ʊ laa.
31 Wıya hʊ ma aa kyɛ dı nala kpa kı yaa ma, ma mɛ kpa ba tıı kı yaa
nala.
32 Dı mamaa rɛ kyo nala hʊ aa kyo ma dʊŋ, ma bı kaŋ tuno buloŋ Wıısı
lee, beewıya wıbɔŋyaala mɛ gba kyo nala hʊ aa kyo ba rɛ.
33 Dı mamaa rɛ yaa wıweliye kı tıya nala hʊ aa yaa wıweliye kı tıya ma
dʊŋ, ma bı kaŋ tuno buloŋ Wıısı lee, beewıya wıbɔŋyaala mɛ gba aa yaa
gɛɛ rɛ.
34 Dı mamaa rɛ kpaa kına kı kyıŋ nala hʊ ma aa gyıma anıı ba sı wuwo
tuŋ tıya ma dʊŋ, ma bı kaŋ tuno buloŋ Wıısı lee, beewıya wıbɔŋyaala mɛ
gba aa kpa kına kyıŋ ba dɔŋtıŋsı rɛ aŋ kı yıyɛlı dı ba mııgı tuŋ gɛɛ tıı
tıya ba.
35 Amɛ wıya hʊ ŋ aa kyɛ dı ma kɛ kı yaa rɛ nyɛ: Ma kyo ma dɔmɔ, a
yaa wıweliye kı tıya ba, a kı kyıŋ ba kına aŋ ta kı yıyɛla dı ba tuŋ ma.
Dı mamaa rɛ ko kı yaa nyɛ, ma tuno bı sı kyallı Wıısı lee, ka dı Wıısı ha
leŋ dı ma yaa ʊ Wııbal hʊ tıı balıya. Beewıya tahaa tımma abee nıbɔmɔ
buloŋ nɛ Wıısı yaa wıweliye kı tıya.
36 Ma kı fá nala sikii anıı ma Kuwo Wıısı aa fá nala sikii gɛɛ.

Ma ta kı dii nala sarıya
Matiwu 7.1-5

37 Ta dii ı dɔŋtıına sarıya, dı Wıısı mɛ ta dii ı sarıya. Ta kpaa kyogisi
tıya ı dɔŋtıına dı Wıısı mɛ ta kpaa kyogisi tıya ı. Ma kpa wıya kı kyɛ ma
dɔŋtıŋsı. Dı mamaa rɛ aa yaa gɛɛ, Wıısı mɛ sı kpa wıya kı kyɛ ma.
38 Ma kpa kına kı tıya nala. Dı mamaa rɛ aa yaa gɛɛ, Wıısı mɛ sı kpa
kına kı tıya ma. Ʊ sı magısı kına a su kıŋ yurutu, a nyagı we, ka dı ba ha
yuwori kı tuu, dı ʊ kpa tıya ma. Amɛ kıŋ hʊ ı aa kaŋ magısı kına tıya ı
dɔŋtıına, ʊ tıı rɛ Wıısı mɛ sı kaŋ magısı tıya ı.”
39 Ɛɛ rɛ Yesu bıl maga namaga tıya ba a baa, “Nyʊlʊŋ bı sı wuwo kaŋ
ʊ dɔŋtıına nyʊlʊŋ daaŋ. Dı ʊ rɛ yaa gɛɛ, ba buloŋ balıya sı tele bootogi
tıyaŋ.
40 Nal hʊ aa gʊnnı wıı bı sı wuwo te nal hʊ aa daga ʊ, amɛ dı ʊ rɛ ko
gʊnnı wıı hʊ teŋ, ʊ mɛ aa kıı nal hʊ aa daga ʊ rɛ.
41 Ɛɛ rɛ ı sı yaa na gyagıŋ hʊ aa we ı dɔŋtıına sıı tıyaŋ, aŋ bı naa daakuu
hʊ aa we ı tıı sıı tıyaŋ.
42 Ɛɛ rɛ ı sı yaa baa dı ı dɔŋtıına leŋ dı ı lıı gyagıŋ hʊ aa we ʊ sıı tıyaŋ
ta tıya ʊ, aŋ bee na daakuu hʊ kɛ aa gırıga ı tıı sıı tıyaŋ. Ɛɛdɔŋ minaafigi
tıına kıdıgı! Laasıya lıı daakuu hʊ aa we ı tıı sıı tıyaŋ, ka dı ı wuwo kı
na weliŋ, a na lıı gyagıŋ hʊ aa we ı dɔŋtıına sıı tıyaŋ.”

Tıya abee ʊ nɔnɔ
Matiwu 7.16-20; 12.33-35

43 Ɛɛ rɛ Yesu bıl maga namaga tıya ba a baa, “Tıya hʊ aa bee wıılı, ʊ bee nɔŋ nɔŋbɔŋlɔrını. Ɛɛ rɛ tıya hʊ mɛ aa kaŋ wııla, ʊ mɛ bee nɔŋ nɔŋweliye.
44 Tıya nɔnɔ rɛ aa daga tıya hʊ doho ʊ aa yaa. Sɔgyaŋ bee nɔŋ tutogo nɔnɔ, kanıı mɛ bee nɔŋ babılıya.
45 Niwelii aa kaŋ tıbııŋweliye rɛ ʊ tıya tıyaŋ, ɛɛ rɛ tıŋ ʊ kı yaa wıweliye. Nıbɔŋ mɛ aa kaŋ tıbııŋbɔmɔ rɛ ʊ tıya tıyaŋ, ɛɛ rɛ tıŋ ʊ mɛ kı yaa wıbɔmɔ. Beewıya, wıı hʊ aa we ı tıya tıyaŋ, ʊ rɛ ı nyʊwa kı bası.”

Yesu maga dıısaala balıya namaga
Matiwu 7.24-27

46 Ɛɛ rɛ Yesu bıl baa, “Bee rɛ tıŋ ma kı yırı ŋ ma Tıına, aŋ bee yaa wıya hʊ ŋ aa bası kı tıya ma?
47 Nal hʊ buloŋ aa ko ŋ lee a gyegile nıı ŋ wıbasıya, a kı tıŋ ba, ŋ sı daga ma gɛɛ ʊ tıına aa kıya.
48 Ʊ kıı gɛɛ rɛ anıı nal aa kyɛ dı ʊ saa dıya, a hulo dıya hʊ memii ʊ tuu yı bʊyı, ka ʊ na saa. Ɛɛ rɛ duwoŋ ko nıı, fuwo su gbarı, nıı ko gyıŋ sına dıya hʊ, ka ʊ bı gyigise mɛ gba, beewıya, ba saa ʊ weliŋ nɛ.
49 Amɛ nal hʊ aa gyegile nıı ŋ wıbasıya aŋ bee tıŋ ba, ʊ tıına kıı gɛɛ rɛ anıı nal hʊ aa saa ʊ dıya, aŋ bı hulo dıya hʊ memii ʊ tuu aŋ saa dıya hʊ. Ɛɛ rɛ duwoŋ ko nıı, fuwo su gbarı, nıı ko gyıŋ sına dıya hʊ, ʊ tele wuroo, a muŋsi ʊ buloŋ muno muno.”

7

Yesu tııbı Roma tımma laalyuwolo nıhıyawʊ dıya tʊŋtʊnnı
Matiwu 8.5-13

1 Yesu aa bası wıya no buloŋ a tıya nala hʊ ko teŋ, ʊ sii mʊ tɔɔ kıdıgı ba aa yırı Kapɛɛnam.
2 Roma tımma laalyuwolo nıhıyawʊ kıdıgı rɛ gyı we doŋ, a kaŋ ʊ dıya tʊŋtʊnnı, a fa kyo ʊ wıya weliŋ. Ɛɛ rɛ ʊ dıya tʊŋtʊnnı hʊ sii kı wıılı, a pıŋ kı kyɛ dı ʊ sʊba.
3 Laalyuwolo nıhıyawʊ hʊ aa nıı Yesu wıya, ʊ sii lıı Gyuuma nıhıyası badɔmɔŋ dı ba mʊ sʊla ʊ dı ʊ ko tııbı ʊ tʊŋtʊnnı hʊ.
4 Nyɛ rɛ ba sii mʊ Yesu lee a sʊla ʊ abee sıfıyası buloŋ a baa, “Baal no yaa nıtıı rɛ. Ʊ maga dı ı pɛ ʊ tıyaŋ nɛ.
5 Ʊ kyo á nala rɛ weliŋ, haalı a gba saa á wııkyʊwaldıya tıya ma.”
6 Ɛɛ rɛ Yesu kpa tıŋ ba hal kı mʊ. Ba aa mʊ kpaga laalyuwolo nıhıyawʊ hʊ dıya, ʊ tıma ʊ kyaŋsı dı ba ko lıı bası tıya Yesu a baa, “Ŋ nıhıyawʊ, ta dɔgısı ı tıı ko ŋ dıya. Ŋ bı maga dı ı ko gyʊʊ ŋ dıya.
7 Ŋ tıı mɛ gba bı maga dı ŋ ko ı lee. Amɛ dı ı yaŋ suri ı nyʊwa a baa dı ŋ tʊŋtʊnnı hʊ deye mɛ, ka ʊ sı deye.
8 Ŋ mɛ aa tıŋ ŋ nıhıyası nyʊwa rɛ, ka laalyuwolo badɔmɔŋ mɛ yaa ŋ noŋ nala, a mɛ kı tıŋa ŋ nyʊwa. Dı mıyaŋ nɛ baa dı kıdıgı mʊ daha, ʊ aa mʊʊ rɛ. Dı ŋ bıl baa kıdıgı mɛ ko daha, ʊ aa ko rɛ. Dı mıyaŋ nɛ bası tıya ŋ tʊŋtʊnnı dı ʊ yaa wıı no, ʊ aa yaa rɛ.”
9 Yesu aa nıı wıya no, ʊ nyʊwa fıyɛlı kıŋkaŋ. Doŋ nɛ ʊ mııgı galdaası ʊ hal a bası tıya nıgyamaa hʊ fa aa tıŋa ʊ hal a baa, “Ŋ ha bı naa nal aa laa Wıısı di nyɛ Iziral tımma tıı mɛ gba tıyaŋ.”
10 Nyɛ rɛ tıŋdaala hʊ mııgı kpa mʊ laalyuwolo nıhıyawʊ hʊ dıya, dı ʊ tʊŋtʊnnı hʊ kɔnı deye.

Yesu kyisi lohaaŋ kıdıgı biibaal sʊʊ tıyaŋ

11 Ɛɛ hal tıyaŋ nɛ Yesu kpa mʊ tɔɔ kıdıgı ba aa yırı Neeŋ. Ʊ hatınna hʊ
bee nıgyamaa mɛ gyı sii tıŋa ʊ hal mʊ.
12 Ʊ gyı aa mʊʊ kı pele bee hʊ, ʊ naa dı nıgyamaa mʊʊ kı ko gɛɛ bilili, a
kpa bapʊwasıı kıdıgı aa sʊba, a kaŋ kı mʊ dı ba hogo. Bapʊwasıı no dʊŋ
nɛ ʊ naa gyı lʊla, ka ʊ naa hʊ mɛ yaa lohaaŋ.
13 Á tıına Yesu aa naa haaŋ hʊ, sikii buloŋ kana ʊ. Ʊ bası tıya ʊ a baa
"Ta kı wiye."
14 Ɛɛ rɛ ka ʊ kpa mʊ, a dige sʊʊdaga hʊ. Nala hʊ fa aa kyʊŋ daga hʊ
mııgı sıŋ. Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya sʊʊ hʊ a baa, "Bapʊwasıbiye, sii."
15 Doŋ nɛ baal hʊ sii hɔŋ, a piili kı bası wıya. Ɛɛ rɛ Yesu kpa ʊ tıya ʊ
naa.
16 Kambıŋ kaŋ nala hʊ buloŋ, ba kı dannı Wıısı a baa, "Wıısı tıŋdaalbal
lɛ ko tuu á lee nyɛ. Wıısı rɛ ko dı ʊ laa ma ta."
17 Wıı no Yesu aa yaa gyı taalı Gyudıya paalʊʊ abee tɔbiisi hʊ aa gol doŋ
buloŋ.

Gyɔɔŋ, Wıısınııfool hʊ tıŋ nala Yesu lee
Matiwu 11.2-19

18 Nyɛ rɛ Gyɔɔŋ hatınna bası wıya no buloŋ Yesu aa yaa a tıya ʊ.
19 Ɛɛ rɛ Gyɔɔŋ, Wıısınııfool hʊ yırı ba tıyaŋ nala balıya, a tıŋ ba dı ba
mʊ á Tıına Yesu lee, a pıyɛsı ʊ a baa, "Ɪ rɛ yaa nal hʊ Gyɔɔŋ aa baa dı ʊ
sı ko hʊ, koo á ha kı gyegili nıdıma?"
20 Ba aa ko Yesu lee, ba bası tıya ʊ a baa, "Gyɔɔŋ, Wıısınııfool hʊ rɛ tıŋ
ma dı á ko pıyɛsı ı anıı ı rɛ yaa nal hʊ ʊ aa baa dı ʊ sı ko hʊ, koo á ha kı
gyegili nıdıma?"
21 Haŋ saŋa hʊ tıı tıyaŋ dı Yesu tııbı wııla tımma yʊga, a kile gyıŋbɔmɔ
mɛ ta nala tıyaŋ, aŋ suri nyʊlıma mɛ yʊga sıya.
22 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya Gyɔɔŋ hatınna hʊ a baa, "Ma mııgı mʊ a bası tıya
Gyɔɔŋ wıya hʊ buloŋ ma aa nıya abee wıya hʊ buloŋ ma aa naa. Nyʊlıma
sıya aa suri rɛ, gbarıga kı vala, gbegisi kı deye. Wonni kı nıı wıya. Nala
aa sʊba kı sii sʊʊ tıyaŋ. Nyaaba mɛ kı nıı Wıısı wıweliye hʊ.
23 Nyusʊŋtımma rɛ yaa nala hʊ aa bee yaa ŋ sige."
24 Ɛɛ rɛ Gyɔɔŋ hatınna hʊ mııgı kpa mʊ, ka Yesu piili bası Gyɔɔŋ wıya
kı tıya nıgyamaa hʊ. Ʊ gyı pıyɛsı ba rɛ a baa, "Ma gyı aa lıı mʊ Gyɔɔŋ lee
pogo hʊ tıyaŋ, bekiŋ nɛ ma fa liisi anıı ma sı na? Ma gyı mʊʊ dı ma na
ɔhɔ puwo aa kaŋ kı gyiyegi rɛ koo?
25 Bekiŋ nɛ ma gyı yaŋ lıı mʊ dı ma na? Ma gyı lıı mʊ dı ma na nal aa
laalı gaweliye rɛ koo? Aayı, beewıya nala hʊ aa laalı gaweliye, ba aa hɔŋ
kuworidıısı tıyaŋ nɛ, a kı nıı sʊma.
26 Ma yaŋ daga ŋ kıŋ hʊ ma gyı aa lıı mʊ dı ma na. Ma gyı lıı mʊ dı ma
na Wıısı tıŋdaal lɛ koo? Ŋ bası kı tıya ma rɛ anıı nal hʊ ma gyı aa mʊʊ
na hʊ, ʊ tee Wıısı tıŋdaal lɛ.
27 Haŋ Gyɔɔŋ hʊ wıya rɛ ba sabı biŋ Wıısı teŋ tıyaŋ, a baa dı Wıısı baa,
'Ŋ sı tıma ŋ tıŋdaal
dı ʊ laa ı sıya a mʊ a marı ı ŋmanıı bin-ı." '
28 Ɛɛ rɛ Yesu bıl bası tıya nala hʊ a baa, "Gyɔɔŋ nɛ tee nihuwobiŋ buloŋ
ba aa lʊla. Amɛ nal hʊ aa yaa nıbiye Wıısı koro hʊ tıyaŋ, ʊ rɛ tee Gyɔɔŋ."
29 Nala hʊ buloŋ gyı nıı wıya hʊ Yesu aa basa rɛ. Nala no buloŋ gyı
tıŋ Wıısı nyʊwa hʊ Gyɔɔŋ gyı aa daga rɛ, haalı ba bee lampolaala buloŋ,
beewıya ba gyı leŋ Gyɔɔŋ fo ba wıkyʊwalnıı rɛ.

30 Amɛ Farasiima abee Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla hʊ kɛ gyɪ vɪya Wɪɪsɪ nyʊwa rɛ, beewɪya ba gyɪ bɪ leŋ Gyɔɔŋ gyɪ fo ba wɪɪkyʊwalnɪɪ.
31 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl baa, "Bekiŋ nɛ ŋ sɪ kpa gyɪnaŋ nala magɪsɪ? Ɛɛ rɛ ba kɪɪ?
32 Ba kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ biibiisi aa gbɪyalɪ bee tɪyaŋ, a nɔsɪ basɪ kɪ tɪya dɔmɔŋ a baa, 'Á mʊʊ loŋbiye tɪya ma rɛ, ka ma vɪya gʊwayɪ, á yɪɪ haŋyee mɛ tɪya ma, ka ma vɪya wiyi'
33 Saŋa hʊ tɪyaŋ Gyɔɔŋ Wɪɪsɪnɪɪfool hʊ gyɪ aa ko ma lee, ʊ gyɪ aa vʊwa nyʊwa rɛ a bee nyʊwa sɪŋ mɛ. Ɛɛ rɛ ma baa dɪ gyɪŋbɔŋ nɛ kana ʊ.
34 Aŋka Mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye kɛ ko ma lee, a kɪ di kɪna aŋ kɪ nyʊwa sɪŋ mɛ. Ɛɛ rɛ ma basɪ tɪya dɔmɔŋ a baa dɪ baal no kɛ yaa laboriŋ tɪɪna rɛ, a yaa sɪnyʊwal mɛ, aŋ pɛ kaŋ lampolaala abee wɪbɔŋyaala buloŋ yaa ʊ kyaŋsɪ.
35 Nala hʊ aa kaŋ wɪgyʊŋ hʊ aa lɪɪ Wɪɪsɪ lee, ba wɪyaalɪya rɛ aa daga anɪɪ ba wɪgyʊŋ hʊ kɔnɪ lɪɪ Wɪɪsɪ lee rɛ."

Yesu gyʊʊ Farasii kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ Siimɔŋ dɪya

36 Kyɛɛ kɪdɪgɪ Farasii kɪdɪgɪ yɪrɪ Yesu dɪ ʊ ko ʊ dɪya di kɪna. Yesu mʊ a hɔŋ dɪ ʊ di kɪna hʊ.
37 Dɪ hasɔŋsɔnnɪ kɪdɪgɪ mɛ gyɪ we tɔɔ hʊ tɪyaŋ. Haaŋ no gyɪ aa nɪɪ Yesu wɪya anɪɪ ʊ we Farasii hʊ dɪya tɪyaŋ a kɪ di kɪna, ʊ sii kpa pʊrʊŋtʊwa bee tʊranɪɪ a kaŋ mʊ gyʊʊ dɪya hʊ.
38 Haaŋ hʊ aa ko gyʊʊ dɪya hʊ, ʊ mʊ sɪŋ Yesu hal, aŋ wii sɪnɪɪl kɪ we ʊ naasɪ tɪyaŋ. Sɪnɪɪl hʊ aa tuu Yesu naasɪ tɪyaŋ gɛɛ, ʊ kaŋ ʊ nyupʊna tɪɪgɪ tɪɪgɪ, aŋ tuu gbinni, a kaŋ Yesu naaŋ tɪyaŋ, aŋ kpa tʊranɪɪ hʊ bɪsɪ we ʊ naasɪ tɪyaŋ.
39 Dɪya hʊ tɪɪna aa naa wɪɪ no haaŋ hʊ aa yaa, ʊ hɔŋ kɪ liisi ʊ tɪya tɪyaŋ a baa, "Dɪ baal no fa kɔnɪ yaa Wɪɪsɪ tɪŋdaal, ʊ fa sɪ gyɪma anɪɪ haaŋ no aa dige ʊ hʊ yaa wɪbɔŋyaal lɛ."
40 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʊ a baa, "Siimɔŋ, ŋ kaŋ wɪɪ rɛ dɪ ŋ basɪ tɪya ɪ." Siimɔŋ mɛ basɪ tɪya ʊ a baa, "Ŋ nɪhɪyawʊ, basɪ tɪya ŋ." Nyɛ rɛ Yesu baa,
41 "Baala balɪya rɛ sii mʊ kyɪŋ molbiye kɪna tɪɪna kɪdɪgɪ lee. Kɪdɪgɪ kyɪŋ bʊwara tusi kɔɔ rɛ, kɪdɪgɪ mɛ kyɪŋ bʊwara tusi.
42 Baala no balɪya tɪyaŋ, ba kɪdɪgɪ buloŋ bɪ wuwo tuŋ kyɪŋ hʊ. Ɛɛ rɛ kɪna tɪɪna hʊ kpa kyɪma hʊ a kyɛ ba buloŋ balɪya. Baala no balɪya tɪyaŋ, ba kɪbee rɛ sɪ kyo kɪna tɪɪna hʊ wɪya yʊga?"
43 Ɛɛ rɛ Siimɔŋ basɪ tɪya ʊ a baa, "Ŋ liise anɪɪ nal hʊ kyɪŋ aa yʊga hʊ rɛ sɪ kyo baal hʊ wɪya yʊga." Doŋ nɛ Yesu basɪ tɪya ʊ "Wɪtɪɪ rɛ ɪ basɪ."
44 Nyɛ rɛ Yesu yaŋ mɪɪgɪ deŋ haaŋ hʊ aŋ basɪ tɪya Siimɔŋ a baa, "Na ɪ naa haaŋ no rɛ? Ŋ ko ɪ dɪya rɛ, aŋka ɪ bɪ yaa nɪɪ tɪya ŋ dɪ ŋ sɔmɔ ŋ naasɪ, aŋka ʊ kɛ kpaa ʊ sɪnɪɪl sɔmɔ ŋ naasɪ aŋ kaŋ ʊ nyupʊna mɛ tɪɪgɪ ŋ naasɪ tɪya ŋ.
45 Ŋ aa ko ɪ dɪya, ɪ bɪ guwori ŋ, amɛ ŋ aa ko gyʊʊ daha buloŋ, haaŋ no ko tuu gbinni kana ŋ naaŋ tɪyaŋ nɛ, a ha bɪ siye bee nyɛ buloŋ.
46 Ɪ bɪ tɪsɪ ŋ nyuu bee nʊʊ, ka ʊ kɛ yaa tʊranɪɪ tɪsɪ ŋ naasɪ.
47 Ŋ basɪ kɪ tɪya ɪ rɛ anɪɪ ʊ wɪbɔŋgyamaa hʊ buloŋ nɛ Wɪɪsɪ kpa kyɛ ʊ. Ɛɛ rɛ tɪŋ ʊ kyo ŋ wɪya yʊga gɛɛ. Amɛ nal hʊ buloŋ ba aa kpaa ʊ wɪbɔmɔ mʊhʊ kyɛ ʊ, ʊ mɛ aa kyo tɪɪna mʊhʊ rɛ."
48 Ɛɛ rɛ ka Yesu basɪ tɪya haaŋ hʊ a baa, "Ŋ kpaa ɪ wɪbɔmɔ kyɛ ɪ rɛ."
49 Nɪkaalɪya hʊ fa aa hɔŋ kɪ di kɪdiiliye hʊ mɪɪgɪ kɪ bɪɪnɪ ba tɪsɪ tɪyaŋ anɪɪ kɪbee rɛ paalɪ yaa baal no, a kpa wɪbɔmɔ kɪ kyɛ nala?

50 Amɛ Yesu basɪ tɪya haaŋ hʊ a baa, “I laadii rɛ laa ɪ ta. Kɪ mʊ abee
laaŋfɪya.”

8

Haana hʊ gyɪ aa tɪŋ Yesu hal

1-3 Ɛɛ hal tɪyaŋ nɛ Yesu gɔllɪ mʊ tɔbala abee tɔbiisi buloŋ, a basɪ
Wɪɪsɪ koro wɪweliye hʊ a kɪ tɪya nala. Ʊ hatɪnna hʊ fi abee balɪya
abee haana badɔmɔŋ nɛ gyɪ aa tɪŋ ʊ hal. Gyɪŋbɔmɔ abee wɪɪla gyɪ kaŋ
haana no badɔmɔŋ nɛ, Yesu gyɪ tɪɪbɪ ba. Yesu gyɪ kile gyɪŋbɔmɔ bapɛ rɛ
Mɛɛrɪ Magidalina tɪyaŋ, a tɪɪbɪ Gyuwana abee Suzaana abee hagyamaa.
Gyuwana bala fa yaa nɪhɪyawʊ rɛ kuwori Hɛrɔtɪ dɪya tɪyaŋ, ba kɪ yɪrɪ
Kyuuza. Haana no buloŋ gyɪ aa tɪŋ Yesu hal lɛ, a kpa ba tɪɪ kɪna a kɪ
kyiyeli ʊ bee ʊ hatɪnna hʊ.

Kɪdohil namaga
Matiwu 13.1-9; Maakɪ 4.1-9

4 Ɛɛ rɛ nala gyɪ lɪɪ tɔnɪ yʊga, a kɪ ko Yesu lee. Ʊ gyɪ aa ko na dɪ nala
laŋŋa yʊga gɛɛ, ʊ maga namaga no tɪya ba a baa,
5 “Baal kɪdɪgɪ rɛ gyɪ siye, a kaŋ ʊ kɪdoho mʊ dɪ ʊ gyaasɪ ʊ baga tɪyaŋ. Ʊ
aa gyaasɪ kɪna hʊ tɪyaŋ nɛ, kɪdoho hʊ badɔmɔŋ tele nɪɪbʊʊsɪ tɪyaŋ. Nala
vala kɪ nʊwɔsɪ, ka digibiisi mɛ ko tʊwasɪ di.
6 Badɔmɔŋ mɛ tele bʊnyɪŋ tɪyaŋ, a nyʊ aŋ sʊba, beewɪya fɪyɛl gyɪ tuwo
doŋ.
7 Badɔmɔŋ mɛ gyɪ tele sɔsɪ tɪyaŋ a nyʊ, ba bee sɔsɪ buloŋ sii waa we
dɔmɔŋ, ka sɔsɪ hʊ nʊŋ kaŋ ba, ba pʊgɪmɪ.
8 Kɪdoho hʊ badɔmɔŋ mɛ gyɪ tele taŋhawelii tɪyaŋ, a nyʊ, a waa, a marɪ
weliŋ, a we biye kɔɔ kɔɔ.” Yesu aa maga namaga hʊ teŋ, ʊ baa, “Nala hʊ
aa kaŋ dɪgɪna, ma gyegili nɪɪ wɪya no weliŋ.”

Yesu daga wɪɪ hʊ aa tɪŋ ʊ kaŋ namagɪsɪ kɪ daga nala Wɪɪsɪ wɪya
Matiwu 13.10-17; Maakɪ 4.10-12

9 Ɛɛ rɛ Yesu hatɪnna hʊ pɪyɛsɪ ʊ namaga hʊ memii.
10 Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Ma nala no rɛ Wɪɪsɪ daga wɪya hʊ aa yaa
wɪfaŋɪya ʊ koro hʊ tɪyaŋ memii tɪya. Amɛ nɪkaalɪya hʊ kɛ buloŋ, namagɪsɪ
rɛ ʊ aa kaŋ kɪ daga ba. Ɛɛ rɛ tɪŋ ba aa gyegili gyegili, aŋ bee gyɪŋ ba
memiye, a bɪl deŋ deŋ mɛ aŋ bee na kɪŋ buloŋ.

Yesu daga kɪdohil namaga hʊ memii
Matiwu 13.18-23; Maakɪ 4.13-20

11 Kɪdohil namaga hʊ memii rɛ nyɛ: Kɪdoho hʊ rɛ yaa Wɪɪsɪ wɪbii hʊ.
12 Kɪna hʊ aa tele nɪɪbʊʊsɪ hʊ tɪyaŋ nɛ yaa nala hʊ aa nɪɪ Wɪɪsɪ wɪya,
ka Sɪtaanɪ ko kaŋ wɪɪ hʊ lɪɪ ba tɪsɪ tɪyaŋ, dɪ ba ta laa di, dɪ Wɪɪsɪ laa ba ta.
13 Kɪna hʊ mɛ aa tele bʊnyɪŋ hʊ tɪyaŋ mɛ rɛ yaa nala hʊ aa nɪɪ Wɪɪsɪ
wɪbii hʊ, a laa di abee teŋfɪyɛlʊʊ. Amɛ wɪɪ hʊ bɪ kaŋ lɪpɪnɪɪ ba tɪsɪ tɪyaŋ.
Ba aa laa wɪɪ hʊ rɛ, a tɪŋa mʊ maga gɛɛ, amɛ dɪ wɪɪ rɛ ko gyʊʊ ba wɪɪ hʊ
tɪŋɪɪ tɪyaŋ, ba aa kpaa ta rɛ.
14 Kɪna hʊ mɛ aa tele sɔsɪ hʊ tɪyaŋ mɛ rɛ yaa nala hʊ aa nɪɪ Wɪɪsɪ wɪbii
hʊ, ka dʊnɪya kɪna abee dʊnɪya wɪyaalɪya wɪya kyɪl ba. Dʊnɪya kɪna wɪya,
ba aa bɪ wuwo dɪ ba tɪŋ Wɪɪsɪ wɪbii hʊ mʊ sɪya, aŋ kpa ta.
15 Kɪna hʊ aa tele taŋhawelii hʊ tɪyaŋ mɛ rɛ yaa nala hʊ aa nɪɪ Wɪɪsɪ
wɪbii hʊ, a laa we ba hakɪllɪ tɪyaŋ, aŋ kaŋ kenyiri abee mala wɪɪ hʊ tɪŋɪɪ
tɪyaŋ, ʊ mʊ kaŋ doho.”

Yesu maga fɪŋtɪna namaga
Maakɪ 4.21-25

16 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl basɪ baa, “Nal buloŋ bɪ sɪ nyɔgɔ fɪŋtɪna ʋ dɪya tɪyaŋ, aŋ bɪl kpa sɪgɪ godo memii tɪyaŋ, koo a kpa gbaha kyige tɔ. Ʊ aa kpaa dɪ ʋ saga fɪŋtɪŋdaaŋ tɪyaŋ nɛ dɪ ʋ kyaanɪ tɪya nala hʋ aa ko kɪ gyʋʋ dɪya hʋ.
17 Wɪfaŋɪɪ buloŋ tuwo dɪ ʋ bɪ sɪ ko lɪɪ lɪgyalɪɪ. Wɪɪ buloŋ mɛ aa we bilhuu tɪyaŋ, ʋ mɛ sɪ ko lɪɪ pʋlʋŋ.
18 Ma fɪyɛlɪ ma sɪya weliŋ abee wɪya hʋ ma aa nɪɪ tɪyaŋ. Nal hʋ buloŋ aa kaŋ yʋga, Wɪɪsɪ sɪ marɪ tɪya ʋ yʋga pɛ. Nal hʋ mɛ aa bɪ kaŋ kɪŋ, mʋhʋ hʋ mɛ gba ʋ aa bɪɪna anɪɪ ʋ kana, Wɪɪsɪ sɪ kaŋ laa ʋ lee.”

Yesu nɪɪna abee ʋ naabalɪya
Matiwu 12.46-50; Maakɪ 3.31-35

19 Ɛɛ rɛ Yesu nɪɪna abee ʋ naabalɪya sii ko ʋ lee, dɪ ba na ʋ. Amɛ nala gyɪ aa yʋga doŋ wɪya, ba gyɪ bɪ wuwo dɪ ba na ʋ.
20 Ɛɛ rɛ nal kɪdɪgɪ basɪ tɪya Yesu a baa, “I naa abee ɪ naabalɪya rɛ sɪŋ gyaŋhal tɪyaŋ a kɪ kyɛ dɪ ba na ɪ.”
21 Doŋ nɛ Yesu basɪ tɪya ba buloŋ a baa, “Nala hʋ aa nɪɪ Wɪɪsɪ wɪya a kɪ tɪŋ ba, ba aa rɛ yaa ŋ naama abee ŋ naabalɪya.”

Yesu leŋ puwo sige
Matiwu 8.23-27; Maakɪ 4.35-41

22 Kyɛɛ kɪdɪgɪ Yesu basɪ tɪya ʋ hatɪnna hʋ dɪ ba leŋ dɪ ba kyol fuwo hʋ kyolo. Ɛɛ rɛ ba sii gyʋʋ nɪɪduworiboro, a duwori kɪ mʋ.
23 Ba aa duwori kɪ mʋ hʋ tɪyaŋ nɛ, Yesu kpa doo pɪŋ. Ka puwoduwo kɪdɪgɪ mɛ piili kɪ yaa, a ko ŋmaa nɪɪ kɪ we nɪɪduworiboro hʋ tɪyaŋ ʋ kɪ kyɛ dɪ ʋ su. Boro hʋ fa kaa mʋhʋ ka dɪ ʋ tuu nɪɪmemii.
24 Nyɛ rɛ Yesu hatɪnna hʋ mʋ lee hʋ ʋ fa aa pɪna, a kyisi ʋ a basɪ tɪya ʋ a baa, “Á nɪhɪyawʋ, ba aa nɪɪ ma rɛ! Boro hʋ aa kyɛ dɪ ʋ tuu nɪɪmemii rɛ.” Ɛɛ rɛ Yesu sii doo hʋ tɪyaŋ, a nɔsɪ puwo hʋ bee nɪɪ hʋ buloŋ dɪ ba fɪyɛlɪ pɪŋ. Doŋ nɛ puwo hʋ sige, ka lee buloŋ yaa siyee.
25 Ɛɛ rɛ Yesu pɪyɛsɪ ʋ hatɪnna hʋ a baa, “Bee rɛ tɪŋ ma bɪ laa ŋ di?” Wɪɪ hʋ yaa ba buloŋ wɪkperii, haalɪ kambɪŋ kaŋ ba.
Ɛɛ rɛ ba kɪ pɪyɛsɪ dɔmɔŋ a baa, “Nɪgɛɛ iriŋ nɛ paalɪ yaa baal no? Ʊ nɔsɪ puwo abee nɪɪgbaŋpumo, ba buloŋ tɪŋa ʋ nyʋwa?”

Yesu tɪɪbɪ baal kɪdɪgɪ gyɪŋbɔmɔ aa kana
Matiwu 8.28-34; Maakɪ 5.1-20

26 Ɛɛ rɛ Yesu bee ʋ hatɪnna hʋ duwori ko pele Gɛrasa paalʋʋ aa we Galili fuwo hʋ kyolo tɪyaŋ.
27 Ba aa mʋʋ pele doŋ, Yesu lɪɪ nɪɪ hʋ nyʋwa. Ʊ lɪɪ dɪ ʋ sɪŋ, dɪ baal kɪdɪgɪ gyɪŋbɔmɔ aa kana mɛ lɪɪ tɔɔ hʋ tɪyaŋ a ko kyeme ʋ. Ʊ gyɪ aa gɔllɪ we bilni nyuni tɪyaŋ nɛ a kɪ gbɛ abee ʋ teŋbil aŋ pɔ ʋ bee gyʋʋ dɪya.
28 Ʊ aa naa Yesu, ʋ kyiyesi, aŋ tuu tele ʋ sɪya tɪyaŋ, aŋ kyɪɪrɪ basɪ tɪya ʋ a baa, “Yesu, Wɪɪbal hʋ Biye, bee rɛ ɪ kɪ kyɛ ɪ yaa ŋ? Ŋ aa sʋla ɪ, ta dɔgɪsɪ ŋ.”
29 Yesu fa nɔsɪ gyɪŋbɔŋ hʋ rɛ dɪ ʋ lɪɪ baal hʋ tɪyaŋ, ɛɛ rɛ tɪŋ baal hʋ basɪ gɛɛ. Gyɪna hʋ gyɪ ville kɪ kana ʋ rɛ saŋa buloŋ. Ɛɛwɪya, ba gyɪ aa kana ʋ tɔ dɪya tɪyaŋ nɛ, a we ʋ nosi bee ʋ naasɪ buloŋ kpɪyasɪ aŋ ha lɪɪ nala we dɪ ba kɪ deŋ ʋ. Amɛ ʋ gyɪ aa kaŋ kpɪyasɪ hʋ tɔrɪ rɛ, ka gyɪŋbɔmɔ hʋ kpa ʋ gyʋʋ pogo.

30 Ɛɛ rɛ Yesu pɪyɛsɪ ʊ a baa, “Ɪ feŋ nɛ bee?” Baal hʊ baa “Ɲ feŋ nɛ yaa
kɪgyamaa.” Gyɪŋgyamaa rɛ gyɪ we ʊ tɪyaŋ, ɛɛ rɛ tɪŋ ʊ baa dɪ ʊ feŋ nɛ
kɪgyamaa gɛɛ.
31 Ɛɛ rɛ gyɪŋsɪ hʊ sʊla Yesu a baa dɪ dɪ ʊ ko kil ba ta baal hʊ tɪyaŋ, dɪ ʊ
ta kil ba we bootogilunjii hʊ aa bɪ kaŋ litenii tɪyaŋ dɪ ba kɪ na tʊwara.
32 Dɪ poriku-gyamaa badɔmɔŋ mɛ sɪŋ dogimo kɪdɪgɪ aa kpaga doŋ logiŋ
tɪyaŋ, a kɪ di kɪna. Ɛɛ rɛ gyɪŋsɪ hʊ sʊla Yesu dɪ ʊ leŋ dɪ ba mʊ gyʊʊ
porikusi hʊ tɪyaŋ. Ʊ tɪya ba ŋmanɪɪ.
33 Ɛɛ rɛ ba lɪɪ baal hʊ tɪyaŋ a mʊ gyʊʊ porikusi hʊ tɪyaŋ. Porikusi hʊ
buloŋ sii fá a lɪɪ dogimo hʊ logiŋ aa geese yʊga a mʊ tuu tele fuwo hʊ
tɪyaŋ, a nyʊwa nɪɪ sʊba.
34 Porikudaala hʊ aa naa wɪɪ no aa yaa, ba fá mʊ heeli basɪ tɪya bee hʊ
nala abee nala hʊ aa we bagɪsɪ tɪyaŋ buloŋ.
35 Nyɛ rɛ nala sii lɪɪ mʊ lee hʊ Yesu aa we, dɪ ba na wɪɪ hʊ aa yaa. Ba aa
ko dɪ baal hʊ tɪyaŋ Yesu aa kile gyɪŋbɔmɔ hʊ, dɪ ʊ deye, a hɔŋ Yesu logiŋ
a laalɪ gawelii. Ba aa naa gɛɛ, ʊ yaa ba kambɪŋ.
36 Nala hʊ gyɪ aa we doŋ ka Yesu tɪɪbɪ baal hʊ, ba basɪ tɪya nɪkaalɪya hʊ
gɛɛ Yesu aa yaa a tɪɪbɪ ʊ.
37 Ba aa nɪɪ wɪya hʊ, kambɪŋ kaŋ ba weliŋ. Ɛɛ rɛ paalʊʊ hʊ nala buloŋ ko
basɪ tɪya Yesu dɪ ʊ lɪɪ ba paalʊʊ tɪyaŋ. Nyɛ rɛ Yesu sii gyʊʊ nɪɪduworiboro,
ʊ bee ʊ hatɪnna hʊ duwori mʊ.
38 Baal hʊ tɪyaŋ Yesu gyɪ aa kile gyɪŋbɔmɔ hʊ mɛ sʊla ʊ, dɪ ʊ leŋ dɪ ʊ ko
dɪ ba mʊ. Ɛɛ rɛ Yesu kaŋ vɪya, aŋ basɪ tɪya ʊ a baa,
39 “Mɪɪgɪ mʊ dɪya a basɪ tɪya nala wɪɪ hʊ Wɪɪsɪ aa yaa tɪya ɪ.” Doŋ nɛ
baal hʊ mʊ gɔllɪ bee hʊ tɪyaŋ buloŋ a kɪ basɪ wɪɪ hʊ Yesu aa yaa tɪya ʊ.

Yesu kyisi Gyeerusi toluu sʊʊ tɪyaŋ
Matiwu 9.18-26; Maakɪ 5.21-43

40 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl gyʊʊ nɪɪduworiboro a duwori kyol fuwo hʊ. Ʊ aa ko
kyolo hʊ dɪ nɪgyamaa laŋŋa doŋ. Ba aa naa dɪ ʊ aa ko, ba sii mʊ kyeme ʊ
abee teŋfɪyɛlʊʊ, beewɪya ba buloŋ fa hɔŋ kɪ gyegili ʊ rɛ.
41-42 Doŋ nɛ baal kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ Gyeerusi mɛ mʊ kpa ko. Ʊ fa yaa
Gyuuma wɪɪkyʊwaldɪya nɪhɪyawʊ rɛ. Ɛɛ rɛ ʊ ko tuu gbinni Yesu sɪya
tɪyaŋ, aŋ baa, “Ɲ aa sʊla ɪ, ko ŋ dɪya, beewɪya ŋ toldɪgɪ dʊŋ ŋ aa lʊla rɛ
pɪŋ kɪ kyɛ dɪ ʊ sʊba.” Haŋtolibiye hʊ fa yaa nɪɪ bɪsɪ fi abee balɪya rɛ. Ɛɛ
rɛ Yesu sii kpa kɪ mʊ Gyeerusi dɪya. Ʊ aa mʊʊ hʊ tɪyaŋ nɛ, nala gol ʊ kyige
lee buloŋ.
43 Haaŋ kɪdɪgɪ mɛ gyɪ we nala hʊ tɪyaŋ, a gyɪ kɪ yaa ʊ hawɪya ka ba bee
teŋ bɪsɪ fi abee balɪya, haalɪ ʊ gɔllɪ yaa luliye weliŋ, a kpa ʊ molbiye buloŋ
kyogi ta waasʊ, ka nal buloŋ bɪ wuwo tɪɪbɪ ʊ.
44 Ɛɛ rɛ ʊ lugisi nala hʊ tɪyaŋ a ko sɪŋ Yesu hal, aŋ dige ʊ galnyʊwa tɪyaŋ.
Ʊ aa dige Yesu galnyʊwa hʊ tɪyaŋ nɛ, wɪɪl hʊ pirigi teŋ doŋ.
45 Ɛɛ rɛ Yesu pɪyɛsɪ a baa dɪ kɪbee rɛ dige ʊ. Nal buloŋ baa dɪ ʊ kɛ daa.
Ɛɛ rɛ Piita basɪ tɪya Yesu a baa, “Nɪhɪyawʊ, ka ɪ naa nala aa yʊga gɛɛ rɛ a
gol ɪ kyige, a kɪ yige dɔmɔŋ, ka ɪ ha kɪ pɪyɛsɪ baa dɪ kɪbee rɛ dige ɪ gal.”
46 Amɛ Yesu ha baa, “Nal kɪdɪgɪ dige ŋ nɛ, beewɪya ŋ gyɪma anɪɪ dee lɪɪ
ŋ tɪyaŋ nɛ.”
47 Haaŋ hʊ aa naa anɪɪ ʊ bɪ sɪ wuwo kaŋ wɪɪ hʊ faŋa, ʊ ko tuu gbinni
Yesu sɪya tɪyaŋ, a kɪ kyele, a basɪ tɪya nala hʊ wɪɪ hʊ aa tɪŋ ʊ dige ʊ, a
daga gɛɛ hʊ ʊ aa dige ʊ, a pirigi na laaŋfɪya.
48 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʊ a baa, “Ɲ toluu, ɪ aa laa ŋ di rɛ tɪŋ ɪ deye. Kɪ
mʊ abee laaŋfɪya.”

49 Yesu ha fa aa basɪ wɪya no gɛɛ, dɪ ba tɪŋ nal ʋ lɪɪ Gyeerusi dɪya ko, a
ko basɪ tɪya Gyeerusi a baa, “Ɪ toluu hʋ sʋba rɛ, ta bɪl kɪ dɔŋ á nɪhɪyawʋ
hʋ.”
50 Yesu aa nɪɪ gɛɛ, ʋ basɪ tɪya Gyeerusi a baa, “Ta leŋ dɪ kambɪŋ kana ɪ.
Ɪ kɛ laa ŋ di, ʋ sɪ sii.”
51 Yesu aa mʋʋ pele baal hʋ dɪya, ʋ bɪ leŋ nal buloŋ tɪŋa ʋ hal gyʋʋ dɪya
hʋ, see Piita abee Gyɔɔŋ abee Gyemsi, a pɛ biye hʋ kuwo abee ʋ naa tɪyaŋ.
52 Ba aa mʋʋ gyʋʋ dɪya hʋ dɪ nala hʋ buloŋ aa we doŋ sɪŋ kɪ wɪɪ biye
hʋ loho. Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Ma ta kɪ wiye, biye hʋ bɪ sʋba, doo
rɛ ʋ pɪŋ.”
53 Ɛɛ rɛ ba buloŋ kpa ʋ mʋma, beewɪya ba gyɪma anɪɪ biye hʋ sʋba rɛ.
54 Nyɛ rɛ Yesu tuu kaŋ biye hʋ noŋ tɪyaŋ aŋ yɪrɪ ʋ a baa, “Ŋ biye, sii.”
55 Doŋ nɛ ʋ mɪɪgɪ sii sʋʋ tɪyaŋ haŋ lagɪlagɪbiye hʋ. Ɛɛ rɛ Yesu baa dɪ ba
yaa kɪdiiliye tɪya biye hʋ dɪ ʋ di.
56 Wɪɪ no gyɪ yaa biye hʋ kuwo abee ʋ naa buloŋ wɪkperii rɛ, ka Yesu
basɪ tɪya ba abee sɪfɪyaŋ dɪ ba ta ko basɪ wɪɪ hʋ tɪya nal buloŋ.

9

Yesu tɪŋ ʋ kpambɪsɪ fi abee balɪya hʋ
Matiwu 10.5-15; Maakɪ 6.7-13

1 Ɛɛ rɛ Yesu yɪrɪ ʋ hatɪnna fi abee balɪya hʋ, a ko laŋŋɪ, a tɪya ba dee
abee ŋmanɪɪ dɪ ba wuwo kɪ kile gyɪŋbɔmɔ, aŋ wuwo kɪ tɪɪbɪ wɪɪla tɪmma
mɛ.
2 Ɛɛ rɛ ʋ tɪŋ ba dɪ ba lɪɪ mʋ a basɪ Wɪɪsɪ koro hʋ wɪya aŋ pɛ tɪɪbɪ wɪɪla
tɪmma mɛ.
3 Aŋ bɪl basɪ tɪya ba a baa, “Ŋmanɪɪ no valɪɪ tɪyaŋ, ma ta paa daatɪgɪya,
koo ma diikusi, a ta kol kɪdiiliye koo molbiye. Ma ta paa gannɪ pɛ gannɪ
hʋ ma aa sɪ laalɪ tɪyaŋ. Kɪŋ buloŋ paalɪ bɪ maga dɪ ʋ tɪŋ ma hal.
4 Dɪ mamaa rɛ ko mʋ tɔɔ buloŋ, dɪ tɔɔ hʋ nala ko kyaga laa ma abee
nosi balɪya, lee hʋ ba aa sɪ kpa tɪya ma dɪ ma gyʋʋ, ʋ maga dɪ ma we doŋ
nɛ a mʋ pele kyɛɛ hʋ ma aa sɪ lɪɪ tɔɔ hʋ tɪyaŋ.
5 Dɪ mamaa rɛ ko mʋ tɔɔ buloŋ, dɪ tɔɔ hʋ nala bɪ tɔgɪmɔ ma, ma piisi
ma naasɪ taŋha ta doŋ, aŋ lɪɪ tɔɔ hʋ tɪyaŋ. Ɛɛ sɪ leŋ dɪ ba gyɪma anɪɪ ba
aa vɪya ma nyɛ, Wɪɪsɪ sɪ dɔgɪsɪ ba.”
6 Nyɛ rɛ ba sii gɔllɪ mʋ tɔnɪ, a kɪ basɪ Wɪɪsɪ wɪweliye hʋ, aŋ pɛ kɪ tɪɪbɪ
nala mɛ, lee hʋ kɛ buloŋ ba aa mʋwa.

Hɛrɔtɪ hakɪla vʋgɪma
Matiwu 14.1-12; Maakɪ 6.14-29

7 Nal hʋ gyɪ aa deŋ Galili paalʋʋ ba kɪ yɪrɪ Hɛrɔtɪ gyɪ aa nɪɪ wɪya hʋ Yesu
bee ʋ hatɪnna hʋ aa gɔllɔ kɪ yaa, ʋ hakɪla buloŋ gyɪ vʋgɪma rɛ, beewɪya
nala badɔmɔŋ gyɪ aa basɪ rɛ anɪɪ Gyɔɔŋ Wɪɪsɪnɪɪfool hʋ rɛ mɪɪgɪ sii sʋʋ
tɪyaŋ.
8 Nala badɔmɔŋ mɛ gyɪ baa dɪ Ɛlaagya rɛ mɪɪgɪ ko, ka badɔmɔŋ mɛ baa
dɪ faafaa Wɪɪsɪ tɪŋdaala hʋ kɪdɪgɪ rɛ mɪɪgɪ sii sʋʋ tɪyaŋ.
9 Nyɛ rɛ Hɛrɔtɪ baa, “Ŋ gyɪ leŋ ba keri Gyɔɔŋ nyuu rɛ, ka kɪbee wɪya rɛ
ŋ yaŋ bɪl kɪ nɪɪ nyɛ?” Ɛɛ rɛ ʋ kɪ lʋga dɪ ʋ na Yesu.

Yesu tɪya nɪgyamaa kɪdiiliye
Matiwu 14.13-21; Maakɪ 6.30-44; Gyɔɔŋ 6.1-14

10 Nyɛ rɛ Yesu kpambɪsɪ hʋ mɪɪgɪ ko ʋ lee, a yaa ba ŋmanɪɪ duwoso tɪya
ʋ, ka ʋ beel-ba dʋŋ sii kpa tɪŋ Bɛsaada dɪɪlaŋ mʋ.

11 Nala aa nıı Yesu wıya anıı ʊ mʊʊ Bɛsaada, ba sii kile ʊ lugo mʊ doŋ.
Ba aa mʊʊ pele doŋ, ʊ lɔllı ba weliŋ, aŋ bası Wıısı koro hʊ wıya tıya ba,
aŋ tııbı wııla tımma mɛ.
12 Dıdaana aa ko pele, Yesu kpambısı hʊ bası tıya ʊ a baa, “Leŋ dı nala
hʊ mʊ tɔnı hʊ abee bagısı hʊ aa kpaga daha, a kyɛ kıdiiliye abee lıpınıya,
beewıya kıŋ buloŋ tuwo daha ba aa sı di.”
13 Ɛɛ rɛ Yesu mııgı bası tıya ba a baa, “Ma tıı mʊ kyɛ kıdiiliye tıya ba
dı ba di.” Ɛɛ rɛ ba bası tıya ʊ a baa, “Kıŋ hʊ á aa kana rɛ yaa paanʊʊ
gama bɔnɔŋ abee fuwonaŋhılıya balıya. Ɛɛ rɛ á sı yaa a yɔbɔ kıdiiliye
tıya nıgyamaa no buloŋ?”
14 Baala dʊŋ gyı aa we nala hʊ tıyaŋ gyı pele tusi bʊnɔŋ nɛ. Ɛɛ rɛ Yesu
bası tıya ʊ hatınna hʊ a baa, “Ma leŋ dı nala hʊ laŋŋı hɔŋ gulo gulo, a leŋ
dı gul buloŋ yaa nala mɔllıbalıya abee fi.”
15 Ɛɛ rɛ ʊ hatınna hʊ leŋ nala hʊ buloŋ tuu hɔŋ gulo gulo.
16 Ka Yesu kpa paanʊʊ hʊ bɔnɔŋ abee fuwonamıısı hʊ balıya, a wil deŋ
wıısınyuu aŋ kyʊwalı Wıısı aŋgyʊwasʊ, aŋ kaŋ lɔgɔ lɔgɔ, a kpa tıya ʊ
hatınna hʊ, ba mɛ laa kaŋ kpaa nala hʊ.
17 Nala hʊ buloŋ kyaŋ, a vɔgɔ aŋ ka. Ʊ hatınna hʊ paa kıkaalıya hʊ su
simbiisi fi abee balıya.

Piita daga nal hʊ Yesu aa yaa
Matiwu 16.13-19; Maakı 8.27-29

18 Kyɛɛ kıdıgı rɛ Yesu dʊŋ mʊ kı kyʊwalı Wıısı. Ɛɛ rɛ ʊ hatınna hʊ sii
mʊ ʊ lee. Doŋ nɛ ʊ pıyɛsı ba a baa, “Aŋnɛ rɛ nala baa ŋ yaa?”
19 Ɛɛ rɛ ʊ hatınna hʊ baa, “Badɔmɔŋ baa dı ı rɛ yaa Gyɔɔŋ, Wıısınııfool
hʊ. Badɔmɔŋ mɛ baa dı ı rɛ yaa Ɛlaagya. Badɔmɔŋ mɛ ha baa dı ı yaa
faafaa Wıısı tıŋdaala hʊ kıdıgı rɛ, a mııgı sii sʊʊ tıyaŋ.”
20 Nyɛ rɛ Yesu mııgı pıyɛsı ʊ hatınna hʊ mɛ a baa, “Aŋka ma mɛ, aŋnɛ
rɛ ma baa ŋ yaa?” Ɛɛ rɛ Piita baa, “Ɪ rɛ yaa Krisita hʊ, laataal hʊ Wıısı aa
lıya dı ʊ laa dʊnıya nala ta.”
21 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba abee sıfıyası dı ba ta ko bası wıı no kı tıya nal
buloŋ.

Yesu bası ʊ tʊwara nayı abee ʊ sʊʊ wıya
Matiwu 16.20-28; Maakı 8.30–9.1

22 Yesu bıl bası tıya ba a baa, “Mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye sı na tʊwara rɛ
kıŋkaŋ. Gyuuma nıhıyası abee Gyuuma wııkyʊwal sılaala nıhıyası abee
Wıısı Teŋ dıdagıla buloŋ sı vıya ŋ. Ba sı kpʊ ŋ, amɛ ŋ sı sii sʊʊ tıyaŋ ʊ
kyɛtoo kyɛɛ.”
23 Ɛɛ rɛ ʊ bası tıya nala hʊ buloŋ a baa, “Dı nal buloŋ nɛ aa kyɛ dı ʊ tıŋa
ŋ, see dı ʊ vıya ʊ tıı ŋmanıı ta aŋ kpa ʊ daagarıı baası kyɛɛ kɛ buloŋ, a
kı tıŋa ŋ hal.
24 Nal hʊ buloŋ aa kyɛ dı ʊ laa ʊ tıı mııbol, ʊ bı sı kaŋ mııbol hʊ aa bı
kaŋ tenii, amɛ nal hʊ aa kuu ŋ wıya a vıya ʊ mııbol ta, ʊ tıına rɛ sı kaŋ
mııbol hʊ aa bı kaŋ tenii.
25 Dı ı rɛ tıŋ dʊnıya no buloŋ, aŋka dı ı bı sı na mııbol hʊ aa bı kaŋ
tenii, bekiŋ tɔnɔ rɛ ı na?
26 Dı nal buloŋ nɛ ko leŋ dı Mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye bee ŋ wıbasıya yaa ʊ
hıısı, ʊ tıına wıya mɛ sı yaa ŋ hıısı kyɛɛ hʊ ŋ aa sı mııgı ko dʊnıya abee
gaŋdarı abee ŋ kuwo Wıısı gaŋdarı abee ʊ malıkaweliye hʊ gaŋdarı.
27 Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, nala badɔmɔŋ we daha, ba bı sı sʊba ka dı
Wıısı koro hʊ ko.”

Yesu bırıma
Matiwu 17.1-8; Maakı 9.2-8

28 Yesu aa bası wıya no hal tıyaŋ, ʋ kyɛyɛ kyori kyɛɛ, ʋ sii kaŋ Piita bee
Gyɔɔŋ abee Gyemsi, a mʋ gyıŋ dogimo kıdıgı nyuu dı ʋ kyʋwalı Wıısı.
29 Ʋ fa aa kyʋwalı Wıısı hʋ tıyaŋ nɛ, ʋ sıya pirigi bırımı, a bıl bı kıı ʋ
kıyı. Ʋ gannı buloŋ mııgı pʋrısı gɛɛ pogipogi, a kı tʋla gɛɛ nyʋlıınyʋlıı.
30-31 Doŋ tıyaŋ nɛ Moosi bee Ɛlaagya pirigi lıı wıısıbee, a ko pɛ Yesu
tıyaŋ, ba gannı mɛ kı tʋla gɛɛ tıı. Ba beel-ʋ sıŋ kı bası gɛɛ hʋ Yesu aa sı
sʋba Gyerusalɛm tıyaŋ, a leŋ dı wıı hʋ wıya Wıısı aa tıma ʋ ko su ʋ bʋwa.
32 Piita bee ʋ dɔŋtıŋsı hʋ fa aa pıŋ doo rɛ, amɛ ba aa hirige sii, ba naa
Yesu dı ʋ aa tʋl, a na baala hʋ balıya mɛ aa sıŋ ʋ lee.
33 Nyɛ rɛ baala hʋ ta Yesu aŋ kpa dı ba mʋ. Ɛɛ rɛ Piita bası tıya Yesu a
baa, "Tıına, ʋ yaa wıwelii rɛ á aa we daha. Á sı we gyama boto, dı ı tıŋ
kıdıgı, dı Moosi mɛ tıŋ kıdıgı, ka dı Ɛlaagya mɛ tıŋ kıdıgı." (Piita aa bası
wıya no buloŋ, ka ʋ tıı fa paalı bı gyıŋ wıı hʋ ʋ aa bası.)
34 Piita ha fa aa bası wıya hʋ tıyaŋ nɛ, taalbal kıdıgı pirigi ko tuu tɔ ba.
Ɛɛ rɛ kambıŋ kaŋ Yesu hatınna hʋ.
35 Ka taal kıdıgı lıı taalbal hʋ tıyaŋ a baa, "Ŋ Biye rɛ nyɛ. Ʋ rɛ yaa nal
hʋ ŋ aa lıya. Ma gyegili kı nıı ʋ nyʋwa."
36 Taal hʋ aa bası wıya no ko teŋ, dı Yesu dʋŋ nɛ kaa sıŋ doŋ. Ɛɛ rɛ ʋ
hatınna hʋ tallı ba nyʋwa. Ba bı laa nyʋwa bası wıı no ba aa naa a tıya
nal buloŋ.

Yesu kile gyıŋbɔŋ ta boyoŋbiye kıdıgı tıyaŋ
Matiwu 17.14-18; Maakı 9.14-27

37 Ʋ sıgballıya, Yesu bee ʋ hatınna hʋ boto lıı dogimo hʋ nyuu ko tuu
dogimo hʋ naası. Doŋ nɛ nıgyamaa ko kyeŋ Yesu.
38 Dı baal kıdıgı lıı nıgyamaa hʋ tıyaŋ a huwori Yesu a baa, "Nıhıyawʋ,
ŋ aa sʋla ı, deŋ ŋ biye no aŋ ha kyiyeli ŋ, beewıya ŋ biye buloŋ nɛ gɛɛ.
39 Gyıŋbɔŋ nɛ kana ʋ, ʋ kı tele kpuŋkpuŋsi. Dı ʋ ko sii ʋ tıyaŋ buloŋ,
ʋ aa pirigi kyıırı rɛ aŋ lıı tele, a kı kyele, ka ʋ nyʋwa buloŋ tɔ naŋtʋwɔ-
fʋŋfʋga. Ʋ aa villi kı sii ʋ tıyaŋ nɛ saŋa buloŋ, a kı dɔgısı ʋ.
40 Ɛɛ rɛ ŋ ko sʋla ı hatınna hʋ dı ba kile gyıŋbɔŋ hʋ ta ʋ tıyaŋ, amɛ ba
bı wuwo kile."
41 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, "Ma gyınaŋ nala, ma yaa nınyʋgısıya
rɛ, a bı laa Wıısı mɛ di. Abaa! Kyɛyɛ baŋmɛ rɛ ŋ baa ŋ yaa ma lee?" Aŋ
mııgı bası tıya baal hʋ a baa, "Kaŋ ı biye hʋ ko daha."
42 Ɛɛ rɛ biye hʋ sii kpa dı ʋ mʋ. Doŋ nɛ gyıŋbɔŋ hʋ lıı ʋ lo taŋha ʋ pıŋ
kı kyele. Ɛɛ rɛ Yesu nɔsı gyıŋbɔŋ hʋ dı ʋ lıı biye hʋ tıyaŋ. Ʋ lıı, ka biye
hʋ deye. Yesu mııgı kpa ʋ tıya ʋ kuwo.

Yesu bıl bası ʋ sʋʋ wıya
Matiwu 17.22-23; Maakı 9.30-32

43 Nala hʋ buloŋ nyʋʋsı gyı fıyɛla rɛ abee Wıısı debal hʋ ba aa naa. Ɛɛ
rɛ ba gyı sıŋ kı bıını wıkperiye hʋ buloŋ Yesu aa yaa. Ɛɛ tıyaŋ nɛ Yesu
bası tıya ʋ hatınna hʋ a baa,
44 "Ma ta ko yeŋŋi wıı no ŋ aa kyɛ dı ŋ bası tıya ma! Ba sı kpa mıyaŋ,
Nihuwobiŋ Biye a yallı tıya dʋnıya nala."
45 Amɛ ʋ hatınna hʋ gyı bı gyıŋ wıı hʋ ʋ aa basa memii. Ʋ yaa wıfaŋıı
rɛ ba lee. Ɛɛ rɛ tıŋ ba gyı bı wuwo gyıŋ ʋ memii. Amɛ ba kı fá kambıŋ ba
aa sı pıyɛsı ʋ wıı hʋ memii.

Yesu hatınna hʋ kaŋ ba tıyaŋ nıbal wıya kı kpa dɔmɔŋ
Matiwu 18.1-5; Maakı 9.33-37

46 Ɛɛ rɛ Yesu hatınna hʋ kaŋ ba tıyaŋ nıbal wıya kı kpa dɔmɔŋ.
47 Yesu fa gyıŋ wıı hʋ ba aa bıını rɛ, ɛɛ rɛ ʋ kaŋ biibiye ko sıgı ʋ logiŋ,
48 aŋ bası tıya ba a baa, “Dı nal buloŋ nɛ kuu ŋ wıya a kaŋ biibiye no weliŋ, mıyaŋ nɛ ʋ tıına kaŋ weliŋ gɛɛ. Nal hʋ mɛ buloŋ aa kana ŋ weliŋ, ŋ dʋŋ daa ʋ kaŋ weliŋ gɛɛ. Nal hʋ aa tıma ŋ mɛ rɛ ʋ kaŋ weliŋ gɛɛ. Nal hʋ aa yaa nıbiye ma tıyaŋ, ʋ rɛ yaa ma tıyaŋ nıbal.”

Nal hʋ buloŋ aa bı haası ı, ʋ kyo ı rɛ
Maakı 9.38-40

49 Ɛɛ rɛ Gyɔɔŋ bası tıya Yesu a baa, “Nıhıyawʋ, á fa naa baal kıdıgı rɛ dı ʋ kpaa ı feŋ a kı kile gyıŋbɔmɔ nala tıyaŋ. Á kile ʋ dı ʋ ta kı yaa gɛɛ, beewıya ʋ bı yaa á kıdıgı.”
50 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya Gyɔɔŋ abee ʋ hatınna hʋ nıkaalıya a baa, “Ma ta kile ʋ, beewıya nal hʋ buloŋ aa bı lıı á hal tıyaŋ, ʋ yaa á kıdıgı rɛ.”

Samaarıya tımma vıya Yesu wıya

51 Kyɛɛ hʋ aa ko kpaga dı Wıısı kpa Yesu gyıŋ wıısıbee, Yesu sii yaa ʋ siri, a lıı kpa ŋmanıı kı mʋ Gyerusalɛm.
52 Ʋ gyı taa nala rɛ dı ba laa sıya mʋ marı lee bine ʋ Samaarıya paalʋʋ tɔbiye kıdıgı tıyaŋ.
53 Amɛ doŋ nala gyı bı yaa siri dı ba laa ʋ, beewıya ba gyı gyıma anıı Gyerusalɛm nɛ ʋ kı mʋ.
54 Gyemsi abee Gyɔɔŋ aa naa wıı no, ba pıyɛsı Yesu a baa, “Á Tıına, ı bı sı leŋ dı á sʋla Wıısı dı ʋ leŋ diŋ lıı wıısınyuu ko tuu kpa ba di?”
55 Ɛɛ rɛ Yesu mııgı bırımı kyaası ba, aŋ nɔsı ba.
56 Ɛɛ hal lɛ ka ba parı mʋ tɔdıma.

Nala hʋ aa maga dı ba tıŋ Yesu hal
Matiwu 8.19-22

57 Ba aa kpaa ŋmanıı hʋ kı mʋ tıyaŋ nɛ, baal kıdıgı bası tıya Yesu a baa, “Ŋ yaa siri rɛ dı ŋ tıŋa ı hal a mʋ lee kɛ buloŋ ı aa sı mʋ.”
58 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ʋ a baa, “Ŋmanyɔnı kaŋ bʋʋsı rɛ a kı gyʋʋ, digibiisi mɛ kaŋ gyannı a kı pıŋ, amɛ mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye kɛ bı kaŋ lee ŋ aa sı kpa ŋ nyuu biŋ a wiyesi.”
59 Ɛɛ rɛ Yesu mııgı bası tıya baal kıdıgı mɛ a baa, “Ko kı tıŋa ŋ hal.” Ʋ bası tıya ʋ a baa, “Nıhıyawʋ, leŋ dı ŋ laa sıya mʋ kpa ŋ kuwo hogo.”
60 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ʋ a baa, “Leŋ dı sʋʋnı kı hogo ba tıı sʋʋnı, aŋ ka dı ı mɛ mʋ bası Wıısı koro hʋ wıya kı tıya nala.”
61 Nal kıdıgı mɛ bıl bası tıya Yesu a baa, “Nıhıyawʋ, ŋ sı tıŋa ı hal, amɛ leŋ dı ŋ mʋ ta ŋ dıya nala aŋ ko.”
62 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ʋ a baa, “Nal hʋ buloŋ aa tıga nɔpalıya pal kı pala, aŋ kpa ʋ sıya ta gama, ʋ tıına bı kaŋ tɔnɔ buloŋ Wıısı koro hʋ tıyaŋ.

10

Yesu tıŋ ʋ hatınna mɔllıboto abee fi abee balıya

1 Ɛɛ hal tıyaŋ nɛ Yesu lıı nala mɔllıboto abee fi abee balıya a kaŋ ba kpaa balıya balıya, a tıŋ ba dı ba laa sıya mʋ tɔnı hʋ abee leye hʋ buloŋ ʋ tıı aa kyɛ dı ʋ mʋ.
2 Ɛɛ rɛ ka ʋ bası tıya ba a baa, “Baga hʋ kıkʋmıya yʋga, amɛ kıkʋnna hʋ bı yʋga. Ɛɛ wıya ma sʋla baga hʋ tıına dı ʋ ta tʋŋtʋnna dı ba ko kʋŋ kına hʋ.

3 Ma sii mʊ! Ma kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ pebiisi, ŋ kɪ tɪŋ ma dɪ ma mʊ guwosi
gboni tɪyaŋ.
4 Ma ta kol molbiye, a ta paa diikusi mɛ. Ma ta paa naatɔbɔ pɛ kɪna hʊ
ma aa sɪ tʊʊ tɪyaŋ, a ta sɪŋ kyʊwalɪ nala mɛ kɪ pɪɪsɪ ŋmanɪɪ tɪyaŋ.
5 Dɪ mamaa rɛ ko mʊ gyʊʊ dɪya buloŋ, ma laa sɪya basɪ tɪya dɪya hʊ
nala a baa, 'Wɪɪsɪ sɪ leŋ dɪ ʊ fɪyɛlʊʊ we dɪya no tɪyaŋ.'
6 Dɪ nal lɛ ko we doŋ, a kyo fɪyɛlʊʊ hʊ ma aa sʊla tɪya ba, ma leŋ dɪ ʊ
hɔŋ abee laaŋfɪya anɪɪ ma aa sʊla gɛɛ. Amɛ dɪ nal ko tuwo dɪya hʊ tɪyaŋ
a kyo fɪyɛlʊʊ hʊ, ma leŋ dɪ fɪyɛlʊʊ hʊ ma aa sʊla mɪɪgɪ ko ma lee.
7 Dɪ ba aa rɛ ko tɪya ma lɪpɪnɪɪ, ma we doŋ, a di aŋ kɪ nyʊwa kɪŋ hʊ kɛ
buloŋ ba aa sɪ tɪya ma. Beewɪya tʊŋtʊnnɪ buloŋ maga dɪ ba tun-ʊ rɛ. Ma
ta gɔllɪ kɪ pɪŋ nala dɪɪsɪ tɪyaŋ.
8 Dɪ mamaa rɛ ko mʊ tɔɔ buloŋ, dɪ ba laa ma weliŋ, kɪŋ kɛ buloŋ ba aa
sɪ tɪya ma, ma di.
9 Ma tɪɪbɪ wɪɪla tɪmma aa we tɔɔ hʊ tɪyaŋ aŋ basɪ tɪya bee hʊ nala a baa,
'Wɪɪsɪ koro hʊ ko kpaga ma rɛ.'
10 Amɛ dɪ mamaa rɛ ko mʊ tɔɔ buloŋ, dɪ ba bɪ laa ma weliŋ, ma lɪɪ sɪŋ
ŋmanɪɪ tɪyaŋ aŋ basɪ tɪya ba a baa,
11 'Ma bee hʊ taŋha aa mal á naasɪ tɪyaŋ, ba aa rɛ á piisi we ma tɪyaŋ
nyɛ. Amɛ ʊ maga dɪ ma gyɪma rɛ anɪɪ Wɪɪsɪ koro hʊ ko kpaga ma rɛ.'
12 Ŋ basɪ kɪ tɪya ma rɛ, Sarɪya hʊ kyɛdiilii, Wɪɪsɪ sɪ dɔgɪsɪ haŋ tɔɔ hʊ
nala a te Sodɔm nala."

Tɔnɪ hʊ nala aa bɪ laa Yesu wɪya di
Matiwu 11.20-24

13 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl basɪ baa, "Mamaa Kɔrazɪŋ tɪmma, ma tʊwara sɪ yʊga!
Mamaa Bɛsaada tɪmma mɛ, ma tʊwara mɛ sɪ yʊga! Wɪmagɪla hʊ ba aa
yaa ma tɪyaŋ, dɪ ba aa rɛ fa yaa ba Taaya abee Siidɔŋ nala tɪyaŋ, ba fa bɪ
sɪ yaa gyegye ka dɪ ba paa ba logannɪ laalɪ, aŋ yaa tʊwɔl bʊgɪ ba tɪɪ a daga
anɪɪ ba tɪsɪ kyogo rɛ, ba bɪrɪmɪ lɪɪ ba wɪbɔmɔ tɪyaŋ.
14 Sarɪya hʊ kyɛdiilii, Wɪɪsɪ sɪ fá Taaya abee Siidɔŋ nala sikii a te ma.
15 Mamaa Kapɛɛnam tɪmma, ma aa kyɛ dɪ ma kaŋ ma tɪɪ gyɪŋ wɪɪsɪbee
rɛ. Amɛ Wɪɪsɪ sɪ kpa ma yuwo ta dɪ ma tuu gyʊʊ diŋ."
16 Ɛɛ rɛ ka Yesu bɪl basɪ tɪya ʊ hatɪnna hʊ a baa, "Nal hʊ buloŋ aa gyegile
nɪɪ ma nyʊwa, ŋ nyʊwa mɛ rɛ ʊ gyegile nɪɪ gɛɛ. Nal hʊ buloŋ mɛ aa vɪya
ma nyʊwa, ŋ nyʊwa rɛ ʊ vɪya gɛɛ. Haŋ nal hʊ buloŋ mɛ aa vɪya ŋ nyʊwa,
nal hʊ aa tɪma ŋ nyʊwa mɛ rɛ ʊ tɪɪna vɪya gɛɛ."

Yesu hatɪnna mɔllɪboto abee fi abee balɪya hʊ mɪɪgɪ ko ʊ lee

17 Ɛɛ rɛ Yesu hatɪnna mɔllɪboto abee fi abee balɪya hʊ mɪɪgɪ ko ʊ lee
abee teŋfɪyɛlʊʊ, a basɪ tɪya ʊ a baa, "Á Tɪɪna, á aa mʊwa, dɪ ámaa rɛ ko
nɔsɪ gyɪŋbɔmɔ ɪ feŋ tɪyaŋ, ba aa tɪŋ á nyʊwa rɛ, a yaa wɪɪ hʊ buloŋ á aa
baa dɪ ba yaa."
18 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, "Ŋ naa Sɪtaanɪ rɛ dɪ ʊ lɪɪ wɪɪsɪnyuu ko
tuu tele gɛɛ anɪɪ duwoŋ aa lɪgɪsa."
19 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl basɪ tɪya ba a baa, "Ma gyegile nɪɪ daha. Ŋ tɪya ma dee
rɛ dɪ ma wuwo vala dʊma abee nʊʊŋsɪ nyuni tɪyaŋ, ka dɪ ba bɪ sɪ wuwo
dʊŋ ma. A bɪl tɪya ma dee mɛ dɪ ma wuwo Sɪtaanɪ abee ʊ wɪɪ buloŋ.
Ɛɛwɪya, wɪɪ buloŋ bɪ sɪ wuwo dɔŋ ma.
20 Amɛ ma ta leŋ dɪ ma tenni fɪyɛlɪ akuu gyɪŋbɔmɔ aa tɪŋ ma nyʊwa
wɪya, ma leŋ dɪ ma tenni fɪyɛlɪ ba aa sabɪ ma fene biŋ wɪɪsɪbee tɪyaŋ
wɪya."

Yesu dannı Wıısı
Matiwu 11.25-27; 13.16-17

21 Saŋa no tıyaŋ, dı Wıısı Wiyesi Welii hʊ leŋ Yesu teŋ fıyɛlı. Nyɛ rɛ ʊ baa, "Ŋ Kuwo, ı rɛ yaa wıısınyuu abee taŋha buloŋ Tıına. Ŋ aa kyʊwalı ı aŋgyʊwasʊ rɛ yʊga, beewıya, wıya hʊ ı aa kpaa faŋa wıgyʊnna, ba aa rɛ ı kpaa daga nala hʊ aa bı yaa wıgyʊnna. Wıtıı rɛ ŋ Kuwo, ı tıı kyɛrı tıyaŋ nɛ ı yaa wıya no buloŋ."
22 Ɛɛ rɛ ʊ bıl bası tıya ʊ hatınna hʊ a baa, "Ŋ Kuwo kpaa kıŋ buloŋ dee tıya ŋ nɛ. Nal buloŋ tuwo a gyıŋ gɛɛ hʊ mıyaŋ biye hʊ aa kıya, see ŋ kuwo dʊŋ. Ŋ dʊŋ mɛ rɛ gyıŋ gɛɛ ŋ kuwo aa kıya, abee nala hʊ ŋ aa daga ɛɛ ŋ Kuwo hʊ aa kıya a tıya ŋ kyɛrı tıyaŋ."
23 Nyɛ rɛ Yesu mııgı bırımı kyaası ʊ hatınna hʊ dʊŋ aŋ bası tıya ba a baa, "Ma nyuu sʊma rɛ abee ma aa na wıya no.
24 Ŋ bası kı tıya ma rɛ, Wıısı tıŋdaala abee kuworo buloŋ fa aa kyɛ dı ba na wıya no ma aa naa rɛ, amɛ ba bı wuwo na ba; a fa lʊga mɛ dı ba nıı wıya no ma aa nıı, aŋ bı wuwo nıı ba."

Yesu daga ɛɛ aa maga dı á kyo á dɔŋtıŋsı

25 Ɛɛ rɛ Wıısı Teŋ dıdagıl kıdıgı ko kı kyɛ dı ʊ magısı Yesu, a pıyɛsı ʊ a baa, "Nıhıyawʊ, ɛɛ rɛ ŋ sı yaa a kaŋ mııbol hʊ aa bı kaŋ tenii?"
26 Nyɛ rɛ Yesu pıyɛsı ʊ a baa, "Ɛɛ rɛ ba sabı biŋ Wıısı teŋ hʊ tıyaŋ? Wıya hʊ ba aa saba biŋ memii rɛ yaa bee ı lee?"
27 Doŋ nɛ baal hʊ bası tıya Yesu a baa, "Ba saba baa 'Kyo ı tıına Wıısı abee ı tıya buloŋ, abee ı dʊma buloŋ, abee ı dee buloŋ, abee ı hakıla buloŋ, aŋ kyo ı dɔŋtıına mɛ anıı ı aa kyo ı tıı gɛɛ." '
28 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ʊ a baa, "Wıya hʊ buloŋ ı aa basa yaa wıtıı rɛ. Dı ı rɛ aa tıŋ ba, ı sı kaŋ mııbol."
29 Nyɛ rɛ Wıısı Teŋ dıdagıl hʊ ha kı kyɛ dı ʊ daga anıı ʊ yaa nıtıı rɛ. Ɛɛ rɛ ʊ bıl pıyɛsı Yesu a baa, "Aŋnɛ rɛ yaa ŋ dɔŋtıına?"
30 Doŋ tıyaŋ nɛ Yesu maga namaga no a baa, "Baal kıdıgı rɛ gyı siye, a lıı Gyerusalɛm a kı mʊ Gyɛriko. Ʊ aa mʊʊ hʊ tıyaŋ nɛ, gaala ko lıı bori ʊ ŋmanıı, a kaŋ ʊ kıŋ kıŋ buloŋ laa, aŋ ŋmaa ʊ a bɔŋsı, aŋ vıya ʊ ta doŋ, ʊ pıŋ kı kyɛ dı ʊ sʊba.
31 Ɛɛ rɛ dı Gyuuma wııkyʊwal sılaal kıdıgı mɛ kpaa ŋmanıı hʊ kı ko. Ʊ aa ko a na baal hʊ, ʊ tıŋ gama, a kpala baŋ mʊ.
32 Ɛɛ rɛ Wııkyʊwaldııbal tʊŋtʊnnı kıdıgı mɛ bıl kı ko, a na ʊ, a mɛ kpala tıŋ gama baŋ mʊ.
33 Ɛɛ rɛ dı Samaarıya tımma baal kıdıgı mɛ fa kpaa ŋmanıı hʊ kı ko. Ʊ aa ko na baal hʊ, sikii kana ʊ.
34 Ʊ kpa mʊ pele ʊ, a sası ʊ dʊgʊlıya hʊ, a we luliye aŋ vʊwa, aŋ kpa ʊ saga ʊ tıı kokumo tıyaŋ a kana ʊ mʊ nıhʊwala dıya kıdıgı, a leŋ ba kı deŋ ʊ.
35 Ʊ sıgballıya, ʊ sii kpa molbii tıya dıya hʊ tıına aŋ bası tıya ʊ a baa, 'Kı deŋ ʊ nyuu tıyaŋ weliŋ. Dı mıyaŋ nɛ ko mııgı ko, kyıŋ mɔɔgɛɛ buloŋ ı aa ŋmaa pɛ baal hʊ nyuu tıyaŋ, ŋ sı tuŋ tıya ı.'
36 Ɛɛ rɛ Yesu pıyɛsı Wıısı Teŋ dıdagıl hʊ a baa, 'I aa naa, nala no boto tıyaŋ, kıbee rɛ yaa baal hʊ gaala aa ŋmaa hʊ dɔŋtıına?'
37 Ɛɛ rɛ Wıısı Teŋ dıdagıl hʊ baa, 'Baal hʊ aa fáá ʊ sikii hʊ.' Yesu yaŋ bası tıya ʊ, 'Tɔɔ, ı mɛ mʊ a kı yaa gɛɛ tıı." '

Yesu mʊʊ dı ʊ na Maata abee Mɛɛrı

38 Yesu bee ʊ hatınna hʊ sii kpa ŋmanıı kı mʊ, a ko pele tɔɔ kıdıgı. Haaŋ kıdıgı gyı we tɔɔ no tıyaŋ, ba kı yırı Maata. Ɛɛ rɛ ʊ kaŋ Yesu gyʊʊ ʊ dıya.

39 Maata nɪɪnatoluu mɛ fa we doŋ, ba kɪ yɪrɪ Mɛɛrɪ. Yesu aa hɔŋ dɪya
hʊ tɪyaŋ, Mɛɛrɪ ko hɔŋ ʊ logiŋ a kɪ gyegile wɪya hʊ ʊ aa basɪ,
40 ka Maata sii mɛ fɪyɛsɪ, ʊ kɪ tʊŋ tʊma dɪya hʊ tɪyaŋ. Ɛɛ rɛ ʊ na dɪ tʊma
hʊ yʊga tɪya ʊ, ʊ ko basɪ tɪya Yesu a baa, "Ŋ Tɪɪna, ɪ bɪ naa ŋ naabiye aa
leŋ tʊma hʊ buloŋ tɪya ŋ dʊŋ? Leŋ dɪ ʊ sii ko lɪɪ kyiyeli ŋ."
41 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʊ a baa, "Maata, ɪ leŋ wɪgyamaa rɛ kɪ dɔm-ɪ.
42 Amɛ wɪdɪgɪ dʊŋ nɛ yaa sɪfɪyaŋ wɪɪ. Haŋ wɪɪ hʊ rɛ Mɛɛrɪ kɛ kpa gɛɛ.
Nal buloŋ mɛ bɪ sɪ wuwo kaŋ wɪɪ no laa ʊ lee."

11

Yesu daga ɛɛ á aa sɪ kɪ kyʊwalɪ Wɪɪsɪ
Matiwu 6.9-13; 7.7-11

1 Kyɛɛ kɪdɪgɪ Yesu sii mʊ dɪ ʊ kyʊwalɪ Wɪɪsɪ lee kɪdɪgɪ tɪyaŋ. Ʊ aa
kyʊwalɪ Wɪɪsɪ hʊ teŋ, ʊ hatɪnna hʊ kɪdɪgɪ basɪ tɪya ʊ a baa, "Á Tɪɪna,
daga ma gɛɛ á aa sɪ kɪ kyʊwalɪ Wɪɪsɪ, anɪɪ Gyɔɔŋ fa aa daga ʊ hatɪnna hʊ
gɛɛ."
2 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, "Dɪ ma ko kɪ kyɛ dɪ ma kyʊwalɪ Wɪɪsɪ
buloŋ, ma baa,
"Á Kuwo Wɪɪsɪ,
leŋ dɪ ɪ feŋ gyɪŋ,
leŋ dɪ ɪ koro hʊ ko.
3 Tɪya ma á nyʊwa kɪdiilii kyɛɛ buloŋ.
4 Kpa á wɪbɔmɔ kɪ kyɛ ma anɪɪ á mɛ aa kpaa á dɔŋtɪŋsɪ wɪbɔmɔ kɪ kyɛ
ba gɛɛ,
aŋ lɪɪ ma wɪɪ buloŋ aa sɪ kaŋ ma we wɪbɔŋ yayɪ tɪyaŋ."
5 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʊ hatɪnna hʊ a baa, "Ma leŋ dɪ á kpa anɪɪ ma
kɪdɪgɪ rɛ mʊʊ ʊ kyana dɪya tekere, a basɪ tɪya ʊ a baa, 'Ŋ kyana, sii kyɪma
ŋ paanʊʊ gama boto.
6 Ŋ kyana rɛ lɪɪ ŋmanɪɪ a ko ŋ lee tebine no, ka ŋ bɪ kaŋ kɪŋ buloŋ dɪ ŋ
yaa tɪya ʊ dɪ ʊ di.'
7 Ɛɛ rɛ ɪ kyana hʊ we dɪya tɪyaŋ aŋ basɪ tɪya ɪ a baa, 'Ta kɪ dɔmɪ-ŋ, ŋ
dimbee lara rɛ. Ka ŋ bee ŋ balɪya buloŋ mɛ pɪŋ. Ŋ bɪ sɪ wuwo sii a yaa
wɪɪ buloŋ tɪya ɪ.'
8 Ŋ basɪ kɪ tɪya ma rɛ, kapuwo ʊ bɪ sɪ sii kpa paanʊʊ hʊ tɪya ɪ akuu ma
aa yaa kyaŋsɪ wɪya. Amɛ ʊ sɪ sii tɪya kɪŋ hʊ buloŋ ɪ aa kyɛɛ, akuu ɪ aa bɪ
fáá hɪɪsɪ aŋ sɪŋ kɪ sʊla deŋdeŋ wɪya.
9 Ɛɛwɪya, ŋ basɪ kɪ tɪya ma rɛ, dɪ ɪ rɛ aa sʊl kɪŋ Wɪɪsɪ lee deŋdeŋ, ʊ sɪ
kpa tɪya ɪ. Dɪ ɪ rɛ aa kyɛ kɪŋ Wɪɪsɪ lee mɛ, ɪ sɪ na ʊ. Dɪ ɪ rɛ aa ŋmaa boro
hʊ, Wɪɪsɪ sɪ kaŋ suri tɪya ɪ.
10 Beewɪya, nal hʊ buloŋ aa sʊl kɪna Wɪɪsɪ lee, ʊ aa tɪya ʊ rɛ. Nal hʊ mɛ
buloŋ aa kyɛ kɪŋ Wɪɪsɪ lee, ʊ aa na ʊ rɛ. Nal hʊ mɛ buloŋ aa ŋmaa boro
hʊ, Wɪɪsɪ aa kaŋ suri tɪya ʊ rɛ.
11 Kuwo bee rɛ we daha, aa sɪ kpa dʊŋ a tɪya ɪ biye dɪ ʊ rɛ sʊla
fuwonamɪya ɪ lee?
12 Koo ma kɪbee rɛ sɪ kpa nʊʊma tɪya ɪ biye, dɪ ʊ rɛ sʊla gyihal ɪ lee?
13 Dɪ mamaa yaŋ aa yaa nɪbɔmɔ rɛ gyɪŋ ma aa sɪ kpa kɪweliye tɪya ma
biisi. Ɛɛ rɛ ma Kuwo Wɪɪsɪ aa yaa wɪweliye buloŋ tɪɪna, a we Wɪɪsɪbee
tɪyaŋ, kɛ sɪ yaa ʊ bɪ kpaa Wiyesi Welii hʊ kɪ tɪya nala hʊ aa sʊla ʊ kɪ kyɛ."

Yesu abee Bɛlizebul
Matiwu 12.22-30, 43-45; Maakɪ 3.20-27

14 Yesu gyı kile gyıŋbɔŋ kı ta baal kıdıgı tıyaŋ nɛ. Gyına hʊ aa lıı ko teŋ, baal hʊ wuwo kı bası wıya, beewıya gyına hʊ fa leŋ ʊ ganıya rɛ. Wıı no gyı yaa gyamaa hʊ buloŋ aa laŋŋa doŋ wıkperii rɛ.
15 Amɛ nala hʊ badɔmɔŋ baa dı gyıŋbɔmɔ kuwori hʊ ba aa yırı Bɛlizebul lɛ tıya ʊ dee dı ʊ kı kile gyıŋbɔmɔ gɛɛ.
16 Nala hʊ badɔmɔŋ mɛ kı kyɛ dı ba magısı Yesu. Ɛɛ rɛ ba baa dı ʊ yaa wımagıl dı ba na, a gyıma anıı Wıısı rɛ tıya ʊ dee ʊ kı yaa gɛɛ.
17 Yesu wuwo gyıŋ ba tıbıına a bası tıya ba a baa, "Dı paalʊʊ nala rɛ we doŋ a bı kaŋ nyʊʊdıgı, ba paalʊʊ hʊ sı tele. Dı nımmabalıya mɛ rɛ we doŋ a bı kaŋ nyʊʊdıgı, ba dıya sı tele.
18 Ɛɛwıya, dı Sıtaanı nala rɛ we doŋ a gʊla kı kaa dɔmɔŋ, Sıtaanı koro hʊ mɛ bı sı sıŋ."
19 "Na ma baa dı Bɛlizebul lɛ tıya ŋ dee ŋ kaŋ kı kile gyıŋbɔmɔ nala tıyaŋ. Dı gɛɛ rɛ yaa wıtıı, kıbee rɛ yaŋ tıya ma hatınna mɛ dee ba kı kile gyıŋbɔmɔ nala tıyaŋ? Ma hatınna no tıı daga anıı ma yaa wınyıyɛla rɛ.
20 Amɛ Wıısı dee rɛ ŋ kɛ kaŋ kı kile gyıŋbɔmɔ nala tıyaŋ. Wıı no rɛ yaŋ daga anıı Wıısı koro hʊ teŋ we ma tıyaŋ nɛ.
21 Dı gaduwogi rɛ vʊwa ʊ tʊwanı, a hɔŋ pɔ ʊ dıya, nal buloŋ bı sı wuwo gyʊʊ dıya hʊ a kpa kıŋ buloŋ.
22 Amɛ dı nal mɛ aa deye te ʊ rɛ ko kyigi ʊ, ʊ aa kaŋ ʊ balaala hʊ buloŋ tıyaŋ ʊ fa aa kpaa ʊ bayıyɛla we rɛ ʊ laa, aŋ paa ʊ kına hʊ buloŋ mʊ dı ʊ bee ʊ kyaŋsı kaŋ kpaa dɔmɔŋ.
23 Nal hʊ buloŋ aa bı yaa ŋ nal, ʊ tıına lıı ŋ hal lɛ. Nal hʊ mɛ buloŋ aa bı pɛɛ ŋ tıyaŋ dı á kaŋ nala kı laŋŋı, ʊ tıına ŋmaa pısa kı ta rɛ."
24 Ɛɛ rɛ Yesu bıl bası tıya nala hʊ a baa, "Dı gyıŋbɔŋ nɛ ko lıı nal tıyaŋ, ʊ aa mʊ gɔllı taŋhahılıı tıyaŋ nɛ a kı kyɛ liwiyesii. Dı ʊ rɛ ko bı naa lee, ʊ aa bası tıya ʊ tıı rɛ a baa, 'Ɲ sı mııgı mʊ lee hʊ ŋ aa lıya.'
25 Dı ʊ rɛ ko mııgı mʊ a na dı bisiŋ tuwo dıya hʊ tıyaŋ, ka ba marı ʊ buloŋ weliŋ,
26 ʊ aa mııgı lıı rɛ, a kaŋ gyıŋbɔmɔ bapɛ, kına mɛ aa bɔmɔ te ʊ tıı, ba ko gyʊʊ a pɛ ʊ tıyaŋ. Ɛɛ tıyaŋ nɛ ba yaŋ sı lɔrı nal hʊ tıyaŋ a te buŋbuŋ hʊ."
27 Yesu aa bası gɛɛ teŋ, dı haaŋ kıdıgı mɛ we nıgyamaa hʊ tıyaŋ a faası bası tıya ʊ a baa, "Nyusʊŋtıına rɛ yaa haaŋ hʊ aa lʊla ı, a dıyɛsı ı."
28 Ɛɛ rɛ Yesu mııgı bası tıya ʊ a baa, "Ɛɛ daa! Amɛ nyusʊŋtımma rɛ yaa nala hʊ aa nıı Wıısı wıya, a kı tıŋ ba."

Ba baa dı Yesu yaa wımagıl
Matiwu 12.38-42

29 Nala aa gol Yesu gɛɛ, ʊ bası tıya ba a baa, "Ma gyınaŋ nala bɔmɔ rɛ kıŋkaŋ. Ma baa dı ŋ yaa wımagıl dı ma na a gyıma anıı ŋ dee hʊ lıı Wıısı lee rɛ. Ɲ bı sı yaa gɛɛ. Wımagıl hʊ ma aa kyɛ, ma bı sı na ʊ, see wımagıl hʊ Wıısı gyı aa yaa ʊ tıŋdaal Gyoona tıyaŋ.
30 Ɛɛ hʊ Wıısı tıŋdaal Gyoona gyı aa yaa magıl a tıya Ninive tımma, ɛɛ tıı rɛ Mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye mɛ sı yaa magıl a tıya gyınaŋ nala.
31 Haaŋ kıdıgı rɛ gyı dii paalʊʊ kıdıgı ba aa yırı Siiba koro. Dʊnıya sarıya hʊ kyɛdiilii, haaŋ no sı kpa kyogisi tıya ma gyınaŋ nala. Beewıya, ʊ paalʊʊ bee Iziral paalʊʊ gyı boliye rɛ weliŋ, ka ʊ gyı sii mʊ doŋ dı ʊ gyegili nıı wıgyʊŋ hʊ Iziral kuwori Solomɔn aa kana a kı daga nala. Ɲ bası kı tıya ma rɛ anıı nal lɛ we ma tıyaŋ daha a te Solomɔn, ka ma bı yaa siri dı ma gyegili nıı ʊ nyʊwa.

32 Dʊnıya sarıya kyɛdiilii, Ninive nala mɛ sı sii a kpa kyogisi a tıya ma weliŋ. Saŋa hʊ tıyaŋ Gyoona gyı aa mʊ bası Wıısı wıya tıya Ninive nala, ba gyı bırıma lıı ba wıbɔmɔ tıyaŋ nɛ aŋ tıŋ Wıısı. Ɲ bası kı tıya ma rɛ anıı nal lɛ we ma tıyaŋ a te Gyoona, ka ma bı yaa siri dı ma gyegili nıı ʊ nyʊwa."

Nihuwobiŋ sıya rɛ yaa ʊ kyaanʊʊ
Matiwu 5.15; 6.22-23

33 Ɛɛ rɛ Yesu bıl daga ba a baa, "Nal buloŋ bı sı nyɔgɔ fıŋtına ʊ dıya tıyaŋ, aŋ kpa faŋa, koo a kpa gbaha kyige tɔ. Ʊ aa kpa dı ʊ saga fıŋtıŋdaaŋ nyuu tıyaŋ nɛ dı ʊ kyaanı dıya hʊ tıyaŋ a tıya nala hʊ buloŋ aa ko kı gyʊʊ.
34 Ɪ sıya rɛ yaa ı teŋ kyaanʊʊ. Dı ı sıya rɛ weliye, ı teŋ buloŋ aa kaŋ kyaanʊʊ rɛ, amɛ dı ı sıya rɛ bı weliye, ı teŋ buloŋ we bilhuu tıyaŋ nɛ.
35 Ma pɔ dı kyaanʊʊ hʊ ma aa kana ta ko bırımı bilhuu.
36 Dı ı teŋ buloŋ nɛ kaŋ kyaanʊʊ, dı ı lee buloŋ mɛ tuwo bilhuu tıyaŋ, ı teŋ lee buloŋ sı we kyaanʊʊ tıyaŋ, anıı fıŋtına aa kyaanı we ı tıyaŋ gɛɛ."

Yesu bası Farasiima abee Wıısı Teŋ dıdagıla wıya
Matiwu 23.1-36; Maakı 12.38-40

37 Yesu aa bası wıya no ko teŋ, ɛɛ rɛ Farasii kıdıgı yırı ʊ dı ʊ ko ʊ dıya a di kına. Ɛɛ rɛ Yesu mʊ hɔŋ dı ʊ di kıdiiliye hʊ, aŋ bı sɔŋ nıı anıı ba lesiri aa daga gɛɛ, aŋ kı di kına hʊ.
38 Farasii hʊ aa naa gɛɛ, ʊ nyʊwa fıyɛlı.
39 Ɛɛ rɛ á Tıına Yesu bası tıya ʊ a baa, "Mamaa Farasiima, ma aa sası ma gbaŋsı abee ma nıınyʊwagbaŋbiisi hala rɛ ba weliye, aŋ bee sası ba tısı kɛ, ka ba tısı buloŋ birisi. Ma kıı gɛɛ rɛ anıı nıınyʊwagbaŋbiisi abee gbaŋsı no. Ma tenni rɛ weliye, amɛ ma tısı kɛ tıyaŋ, ma kaŋ tıhɔllʊʊ rɛ abee tıbııŋbɔmɔ.
40 Ɛɛ dɔŋ bambugo! Wıısı hʊ aa marı ma teŋbiye, ʊ rɛ marı ma tısı mɛ.
41 Dı mamaa rɛ aa kyɛ dı ma tısı pʊllı, ma kpa gbaŋsı hʊ tıya kına tıya nyaaba.
42 Mamaa Farasiima, ma sı na tʊwara yʊga! Paaponni hʊ buloŋ ma aa kpa we kıdiiliye tıyaŋ ba sʊwala sʊma, ma aa kaŋ ba kpaa leye fi rɛ, a kpa lıdıgı sʊla Wıısı. Ma aa yaa wımʊlla no buloŋ nɛ, aŋ aa vıya wıtıı ŋmanıı hʊ kɛ, a bı kyo Wıısı mɛ. Ma aa kaŋ ma kına kpaa leye fi fi, a kpa lıdıgı tıya Wıısı gɛɛ, ʊ yaa wıwelii rɛ, amɛ ɛɛ bı daga anıı ma vıya wıkaalıya hʊ kɛ ta.
43 Mamaa Farasiima, ma sı na tʊwara yʊga! Dı mamaa rɛ ko gyʊʊ wıkyʊwaldıısı, ma aa kı kyɛ nıbala nıhɔnıya rɛ dı ma hɔŋ. Dı mamaa rɛ ko gyʊʊ gyamaa tıyaŋ mɛ, ma aa kı kyɛ dı nal nal buloŋ yʊwɔgı kı kyʊwalı ma rɛ abee gyırıma.
44 Ma sı na tʊwara yʊga! Ma kıı gɛɛ rɛ anıı bilni bee taŋha aa pıŋ maga dɔmɔŋ, nala bı gyıma aŋ kı vala ba nyuu, a kyogi ba sına."
45 Yesu aa bası gɛɛ teŋ, Wıısı teŋ dıdagıl kıdıgı bası tıya ʊ a baa, "Nıhıyawʊ, ı aa ko kı bası wıya no, ı aa kı tʊʊsı ma mɛ rɛ gɛɛ."
46 Ɛɛ rɛ Yesu bıl baa, "Mamaa Wıısı Teŋ dıdagıla mɛ, ma sı na tʊwara yʊga. Ma aa kpa kyʊgıyoho rɛ a kyʊgı nala, ba bıl lɔlɔ ba kyʊŋ. Aŋka ma tıı mɛ bı sı laa nyʊwa pɛ ba tıyaŋ mʊhʊ mɛ dı ba wuwo kyʊŋ kyʊgısı hʊ.
47 Ma sı na tʊwara yʊga! Ma aa saa bilweliye rɛ a we Wıısı tıŋdaala hʊ tıı ma naabaala aa kpʊwa.
48 Nyɛ daga anıı ma laa di anıı wıı hʊ ma naabaala aa yaa kpaa ŋmanıı rɛ. Beewıya, ba kpʊʊ Wıısı tıŋdaala hʊ rɛ, ma mɛ saa bilni we ba.

49 Wıı no wıya, Wıısı wıgyʊŋ tıyaŋ, ʊ basa rɛ a baa, ‘Ɲ sı ta ŋ tıŋdaala
abee ŋ kpambısı dı ba mʊ ba lee. Ba sı kpʊ ba badɔmɔŋ aŋ dɔgısı ba
badɔmɔŋ mɛ.’
50 Wıısı sı dɔgısı gyınaŋ nala akuu Wıısı tıŋdaala hʊ ba aa kpʊwa a lıı
dʊnıya piili tıyaŋ buloŋ wıya,
51 a lıı saŋa hʊ ba aa kpʊʊ Abɛl a kaŋ mʊ pele saŋa hʊ ba aa kpʊʊ
Zakarıya Wııkyʊwaldııbal hʊ gyaŋwuwo tıyaŋ, kogu hʊ tıyaŋ ba aa kpa
kına a lıı wıısʊlıı kı tıya Wıısı abee Wııkyʊwaldııbal hʊ tıı paga tıyaŋ.
Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, Wıısı sı dɔgısı gyınaŋ nala buloŋ kıŋkaŋ akuu
nala no buloŋ wıya.
52 Mamaa Wıısı Teŋ dıdagıla, ma mɛ sı na tʊwara yʊga! Ma kaŋ dıya hʊ
nala aa sı gyʊʊ a na wıgyʊŋ lara rɛ, aŋ lıı saafııbiye hʊ faŋa. Ma tıı bee
kyɛ dı ma gyʊʊ dıya hʊ aŋ pɔ dı nala hʊ aa kyɛ dı ba gyʊʊ mɛ ta gyʊwa.”
53 Yesu aa bası wıya no tıya ba ko teŋ, aŋ kı lıı, Wıısı teŋ dıdagıla hʊ
abee Farasiima hʊ piili kı bası ʊ wıya abee baaŋ, a kı pıyɛsı ʊ wıgyamaa.
54 Beewıya ba fa aa kyɛ dı ʊ baaŋ sii rɛ dı ʊ bası wıı kyogi Wıısı mırısı
hʊ, dı ba tıŋ doŋ kana ʊ.

12

Yesu baa dı gyambatımma kı gyıma
Matiwu 10.26-27

1 Gyamaa hʊ gyı aa ko laŋŋı Yesu lee gyı bı kyalla, lee hʊ buloŋ gyı su
abee nala, haalı ba kı fırıgı dɔmɔŋ lee buloŋ. Ɛɛ rɛ Yesu laa sıya bası tıya
ʊ hatınna hʊ a baa, “Ma gyıŋ tıya ma tıı ma weliŋ abee Farasiima hʊ wıya,
beewıya ba yaa minaafigi tımma rɛ. Ba wıdagıya kıı gɛɛ rɛ anıı sıbʊl. (Dı
ı rɛ kpaa ʊ mʊhʊ mɛ we kına tıyaŋ, ka ba aa sii pʊʊsı rɛ).
2 Wıı buloŋ aa faŋa, ʊ sı ko lıı lıgyalıı dı nala nıı ʊ.
3 Wıı hʊ buloŋ mɛ ba aa basa bilhuu tıyaŋ, ba sı nıı ʊ pʊlʊŋ tıyaŋ. Wıı
hʊ buloŋ mɛ ba aa miŋse bası dıya tıyaŋ, ba sı gyıŋ heeli bası ʊ salnı
nyuni tıyaŋ.”

Ma kı fá Wıısı aŋ ta kı fáá nihuwobiŋ
Matiwu 10.28-33

4 Ɛɛ rɛ Yesu bıl baa, “Ɲ kyaŋsı, ŋ bası kı tıya ma rɛ, ma ta kı fáá nal hʊ
aa sı wuwo kpʊ ma teŋbiye dʊŋ, aŋ bı sı wuwo yaa ma wıbɔŋ buloŋ pɛ.
5 Ɲ sı daga ma nal hʊ aa maga dı ma kı fá. Ma kı fá Wıısı, beewıya ʊ
rɛ kaŋ dee ʊ aa sı wuwo kpʊ ma, aŋ bıl kaŋ dee mɛ ʊ aa sı wuwo kpa ma
we diŋ tıyaŋ. Ɲ bası kı tıya ma rɛ, ʊ rɛ maga dı ma kı fá ʊ.
6 Ma aa kpa kokosi bɔnɔŋ nɛ a yallı kobo balıya dʊŋ. Amɛ Wıısı kɛ bee
yeŋŋi ba tıyaŋ kıdıgı mɛ wıya.
7 Ɛɛwıya, ma ta leŋ dı wıı buloŋ wıya yaa ma kambıŋ, beewıya Wıısı
paalı gyıŋ ma nyupʊna mɛ gba nyʊwa rɛ. Wıısı lee tıyaŋ, ma kıdıgı buloŋ
kaŋ tɔnɔ te kokogyamaa rɛ.
8 Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, nal hʊ buloŋ aa sı suri ʊ nyʊwa gyamaa
tıyaŋ a baa dı ʊ yaa ŋ hatınna rɛ, Mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye mɛ sı bası gɛɛ
tıı tıya ʊ Wıısı malıkası sıya tıyaŋ.
9 Amɛ nal hʊ mɛ buloŋ aa vıya ŋ wıya gyamaa tıyaŋ, Mıyaŋ Nihuwobiŋ
Biye mɛ sı vıya ʊ wıya Wıısı malıkası sıya tıyaŋ.
10 Nal hʊ buloŋ aa bası wıbɔŋ a tıya mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye, Wıısı sı
kpa kyɛ ʊ, amɛ nal hʊ buloŋ aa tʊʊsı Wıısı Wiyesi Welii hʊ, Wıısı bı sı
kpa kyɛ ʊ tıına.

11 Dı ba aa rɛ kaŋ ma gyʊʊ Gyuuma wıkyʊwaldıısı, koo a kaŋ ma mʊ
kuworo abee nıhıyası sıya dı ba di ma sarıya, ma ta leŋ dı ma bembiye
kı sii abee gɛɛ ma aa sı bası a laa ma tıı, koo wıı kɛ buloŋ ma aa sı bası.
12 Saŋa hʊ tıı tıyaŋ, Wıısı Wiyesi Welii hʊ rɛ sı daga ma wıı hʊ ma aa
sı bası."

Yesu maga kına tıına kıdıgı aa yaa bambugi namaga

13 Yesu fa aa bası wıya kı tıya nıgyamaa hʊ tıyaŋ, baal kıdıgı sii bası
tıya ʊ a baa, "Nıhıyawʊ, á kuwo sʊba rɛ aŋ ka ʊ kyaŋ. Ɲ aa sʊla ı dı ı bası
tıya ŋ maana dı ʊ kaŋ kyaŋ hʊ kpaa, a kpa ŋ tol tıya ŋ."
14 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ʊ a baa, "Ɲ bagyʊwa, aŋnɛ rɛ lıı ŋ dı ŋ di ma wıı
no sarıya, koo dı ŋ kaŋ ma kuwo kyaŋ kpaa ma."
15 Ɛɛ rɛ Yesu mııgı bası tıya nala hʊ a baa, "Ma gyıŋ tıya ma tııma
weliŋ, a pɔ dı ma ta kaŋ tıbal ma kına kyɛyı tıyaŋ. Dı nal lɛ kyo ʊ kaŋ
kına mɔɔgɛɛ buloŋ mɛ, amɛ kına hʊ daa aa tıya ʊ mııbol."
16 Doŋ nɛ Yesu yaŋ maga namaga no tıya ba a baa, "Baal kıdıgı rɛ gyı
we doŋ a kaŋ kına weliŋ a biŋ ʊ baga. Ʊ baga hʊ kına mɛ yaa weliŋ.
17 Ɛɛ rɛ ʊ gyı kı bıını ʊ tıya tıyaŋ a baa, 'Ɛɛ rɛ ŋ sı yaa? Ɲ bı kaŋ lee ŋ
aa sı we ŋ kına no buloŋ.'
18 Doŋ nɛ ʊ liisi ʊ tıya tıyaŋ a baa, 'Nyɛ rɛ ŋ sı yaa! Ɲ sı kyeŋŋi ŋ busolo
ŋ aa kana, aŋ marı saa kıbala, a yaŋ kpa ŋ panyʊwa kına hʊ buloŋ a we
doŋ.
19 Aŋka dı ŋ yaŋ bası tıya ŋ tıı a baa, 'Ɲ yaa nyusʊŋtıına rɛ! Ɲ biŋ kına
rɛ yʊga. Ɲ sı yaa bıŋgyamaa dı ŋ bı kyɛɛ kıŋ buloŋ lɔlɔ. Ɲ sı ta gyıya, a
di kına aŋ nyʊwa vɔgɔ abee teŋfıyɛlʊʊ.'
20 Ɛɛ rɛ Wıısı bası tıya ʊ, 'Ɛɛ dɔŋ bambugi! Tebine no buloŋ ŋ sı laa ı
mııbol ı lee. Ka dı á na nal hʊ aa sı tıŋ kına hʊ ı aa kyɛɛ biŋ.'
21 Yesu aa maga namaga hʊ teŋ, ʊ baa, 'Nala hʊ buloŋ aa kyɛɛ kına biŋ
ba tıı wıya, ba kıı gɛɛ rɛ anıı baal no, beewıya ba bı yaa kına tımma Wıısı
sıya tıyaŋ." '

Yesu daga nala dı ba yelli Wıısı
Matiwu 6.25-34

22 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ʊ hatınna hʊ a baa, "Ɛɛwıya, ŋ bası kı tıya ma rɛ,
ma ta leŋ kıdiiliye hʊ ma aa sı di a kaŋ mııbol wıya kı dɔŋ ma, a ta leŋ dı
gannı hʊ mɛ ma aa sı kpa we ma tenni wıya mɛ kı dɔŋ ma.
23 Ma mııbol lɛ yaa sıfıyaŋ a te kıdiiliye, ma tenni wıya mɛ yaa sıfıyaŋ
a te gannı.
24 Ma na digibiisi! Ba bee pala, ba bı kaŋ busolo mɛ a kı we kıdiiliye,
ka Wıısı kı dıyɛsı ba. Amɛ Wıısı sıya tıyaŋ, mamaa rɛ kaŋ tɔnɔ kıŋkaŋ
buloŋ a te digibiisi.
25 Dı mamaa rɛ leŋ kına no wıya kı dɔŋ ma kɛ, ma kıbee rɛ sı wuwo
kuu ɛɛ wıya a kaŋ kyɛdıgı mɛ gba pɛ ʊ mııbol tıyaŋ, dı ʊ kyɛsʊʊ rɛ pele.
26 Dı mamaa rɛ yaŋ bı sı wuwo kaŋ kyɛdıgı mɛ pɛ ma mııbol tıyaŋ dı
ma kyɛyɛ rɛ pele, bee rɛ tıŋ ma leŋ kına no wıya kı dɔŋ ma?
27 Ma na tııfııla! Ba bee tʊŋ tʊma, ba bı sʊwa gannı mɛ kı laalı, amɛ ba
weliye rɛ kıŋkaŋ. Saŋa hʊ Kuwori Solomɔn fa aa we ʊ mııbol tıyaŋ, ʊ fa
kaŋ kına rɛ weliŋ. Amɛ ʊ gannı mɛ gba fa bı weliye maga tııfııla no.
28 Wıısı rɛ aa leŋ ɔhɔ nyʊ, a waa, a weliye, ka ba aa bee pıısı aŋ hıla,
ba kpa diŋ nyɔgɔ ta. Dı Wıısı rɛ aa wuwo leŋ ɔhɔ weliye gɛɛ, bee rɛ tıŋ
ma kı bıını anıı ʊ bı sı wuwo tıya ma ma teŋbii kına? Ma bı laa Wıısı di
yʊga!

29 Ɛɛwıya, ma ta leŋ dı kına hʊ ma aa sı di abee kına hʊ ma aa sı nyʊwa
wıya dʊŋ kyıl ma.
30 Nala hʊ aa bı gyıŋ Wıısı dʊnıya no tıyaŋ, ba aa rɛ aa lʊga kı kyɛ kına
no. Ma Kuwo Wıısı gyıma anıı ma aa kyɛ kına no rɛ.
31 Ɛɛwıya, ma laa sıya leŋ dı Wıısı koro hʊ wıya kyıl ma. Ʊ sı kpa ma
kıkyɛɛlıya buloŋ pɛ tıya ma."

Wıısıbee dʊwa
Matiwu 6.19-21

32 Ɛɛ rɛ Yesu bıl baa, "Ma nala hʊ aa tıŋa ŋ, ma bı yʊga, amɛ ma ta leŋ
dı kambıŋ kaŋ ma. Ma Kuwo Wıısı teŋ fıyɛla rɛ ʊ aa sı leŋ ma di wıısıbee
koro.
33 Ma kpa ma kına buloŋ yallı a kpa molbiye hʊ tıya nyaaba. Ma kı kyɛ
kına hʊ aa bee kyogi a biŋ ma tıı Wıısıbee tıyaŋ. Doŋ nɛ ba bı sı teŋ,
beewıya gaal tuwo doŋ aa sı gaa ba, tuyi mɛ tuwo doŋ aa sı di ba.
34 Lee hʊ ı sıfıyaŋ kına aa wee, doŋ nɛ ı hakıla mɛ aa we.
35 Ma kırısı ma tıı ma weliŋ, a yaa siri pɔ wıı hʊ buloŋ aa sı ko ma
tıyaŋ.
36 Ma kıı gɛɛ anıı dıya tʊŋtʊnnı weliye aa kyol ba fıŋtıŋsı a hɔŋ kı
gyegili ba dıya tıına dı ʊ lıı hafalıı gbıyala ko. Dı ʊ rɛ ko saŋa buloŋ mɛ,
a ŋmaa boro hʊ, ba sı kaŋ suri tıya ʊ lagı lagı.
37 Ʊ sı yaa wıwelii rɛ a tıya tʊŋtʊnna hʊ dı ba dıya tıına hʊ rɛ ko puu
ba dı ba hɔŋ kı gyegili ʊ. Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, ʊ sı wuri ʊ gabal, aŋ
leŋ dı tʊŋtʊnna hʊ hɔŋ dı ʊ yaa kıdiiliye tıya ba dı ba di.
38 Dı ʊ rɛ mııgı ko tekere koo saŋa kɛ buloŋ, aŋ ko puu ba dı ba hɔŋ kı
gyegili ʊ, ʊ sı yaa wıwelii rɛ kıŋkaŋ a tıya ba.
39 Ma bıını wıı no na weliŋ! Dı nal lɛ gyıŋ saŋa hʊ gaala aa sı ko gaa ʊ
dıya kına, ʊ sı bara doo a hɔŋ pɔ ʊ dıya hʊ dı gaala hʊ ta ko gaa ʊ kına.
40 Ma mɛ yaŋ yaa siri, beewıya, mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye sı ko saŋa hʊ
tıyaŋ ma aa bı yıyɛla."

Tʊŋtʊnnı hʊ aa kaŋ wıtıı abee tʊŋtʊnnı hʊ aa bı kaŋ wıtıı
Matiwu 24.45-51

41 Ɛɛ rɛ Piita pıyɛsı Yesu a baa, "Tıına, á dʊŋ nɛ ı maga namaga no kı
tıya koo, ı maga kı tıya nal buloŋ nɛ?"
42 Ɛɛ rɛ á Tıına Yesu mııgı pıyɛsı ba a baa, "Kıbee rɛ yaŋ yaa tʊŋtʊnnı
hʊ aa kaŋ wıtıı abee wıgyʊŋ? Ʊ rɛ yaa nal hʊ ʊ nıhıyawʊ aa lıya dı ʊ kı
deŋ ʊ dıya, aŋ pɛ kı tıya ʊ tʊŋtʊnnı dɔŋtıŋsı mɛ kıdiiliye saŋa hʊ ʊ aa
maga dı ʊ tıya ba.
43 Dı tʊŋtʊnnı hʊ rɛ aa yaa wıya hʊ ʊ nıhıyawʊ aa daga ʊ dı ʊ yaa, ʊ
teŋ sı fıyɛlı saŋa hʊ ʊ nıhıyawʊ hʊ aa sı mııgı ko.
44 Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, ʊ nıhıyawʊ hʊ sı kpa ʊ kına buloŋ we
tʊŋtʊnnı no nosi tıyaŋ dı ʊ kı deŋ.
45 Amɛ dı tʊŋtʊnnı hʊ rɛ ko liisi ʊ tıya tıyaŋ anıı ʊ dıya hʊ tıına sı pıısı,
ka dı ʊ piili kı dɔgısı ʊ tʊŋtʊnnı dɔŋtıŋsı hʊ, ba baala abee haana buloŋ,
aŋ kı di kıdigalma, a nyʊwa sıŋ kı bugo,
46 Kyɛɛ hʊ tʊŋtʊnnı no aa bı yıyɛla abee saŋa hʊ ʊ aa bı gyıma, haŋ
kyɛɛ hʊ rɛ ʊ nıhıyawʊ hʊ sı mııgı ko. Doŋ tıyaŋ nɛ ʊ sı kana ʊ, a dɔgısı
ʊ weliŋ, aŋ kile ʊ ta, a leŋ dı ʊ na tʊwara hʊ nala hʊ aa bı laa Wıısı di aa
sı na.
47 Tʊŋtʊnnı hʊ aa gyıŋ wıı hʊ ʊ nıhıyawʊ aa kyɛ dı ʊ yaa aŋ bı yaa siri
dı ʊ yaa haŋ wıı hʊ, ʊ nıhıyawʊ hʊ sı vıırı ʊ kıŋkaŋ.
48 Amɛ tʊŋtʊnnı hʊ aa bı gyıŋ wıı hʊ ʊ nıhıyawʊ aa kyɛ dı ʊ yaa, aŋ
yaa wıı hʊ aa maga dı ba vıırı ʊ mɛ, ba sı vıırı ʊ mʊhʊ. Dı ba kpaa kına

yʊga a tɪya nal dɪ ʊ kɪ deŋ, ba sɪ kɪ kyɛ kɪna yʊga rɛ a lɪɪ ʊ lee. Dɪ ba kpaa kɪna yʊga kɪŋkaŋ mɛ a tɪya nal dɪ ʊ kɪ deŋ, ba sɪ kɪ kyɛ kɪna yʊga kɪŋkaŋ a lɪɪ ʊ lee."

Nala sɪ kuu Yesu wɪya a porigi dɔmɔŋ
Matiwu 10.34-36

49 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl baa, "Ŋ ko dɪ ŋ we dʊnɪya diŋ nɛ. Ŋ kɛ wɪkyɛɛlɪɪ rɛ fa gba yaa dɪ diŋ hʊ fa piili kɪ di lagɪlagɪ no.
50 Nɪɪfori kɪdɪgɪ rɛ we doŋ ba aa sɪ fo ŋ. Dɪ ba aa rɛ bɪ foo ŋ teŋ, ŋ hakɪla bɪ sɪ pɪŋ lɪdɪgɪ.
51 Ma bɪɪna anɪɪ fɪyɛlʊʊ rɛ ŋ kaŋ ko dʊnɪya? Fɪyɛlʊʊ daa! Ŋ ko rɛ dɪ nala kuu ŋ wɪya a porigi dɔmɔŋ.
52 A lɪɪ gyɪnaŋ kaŋ kɪ mʊ, dɪ dɪɪdɪgɪ nala rɛ yaa bɔnɔŋ a we doŋ, ba sɪ porigi dɔmɔŋ, dɪ boto kɪŋ yaa kɪdɪgɪ, dɪ balɪya kɪŋ mɛ yaa kɪdɪgɪ. Nala boto hʊ sɪ yaa nyʊʊdɪgɪ, a kaŋ nala balɪya hʊ kɪ kaa kaasɪ.
53 Kuwoma bee ba biibaala sɪ gʊla kɪ kaa dɔmɔŋ, dɪ nɪmma bee ba toliye mɛ gʊla kɪ kaa dɔmɔŋ. Balama nɪmma bee ba biihaana sɪ gʊla kɪ kaa dɔmɔŋ."

Ʊ maga dɪ ma gyɪŋ saŋa hʊ wɪya no aa sɪ yaa rɛ
Matiwu 16.2-3

54 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl basɪ tɪya nala hʊ a baa, "Dɪ mamaa rɛ ko na taala sɪŋ ma dosɪɪ tɪyaŋ, ma aa baa dɪ duwoŋ aa kyɛ dɪ ʊ nɪɪ rɛ. Duwoŋ mɛ kɔnɪ aa nɪɪ rɛ.
55 Dɪ mamaa rɛ bɪl ko na puwo lɪɪ fuwomemii dɪɪlaŋ, ma aa baa dɪ lee sɪ nɪma. Lee mɛ kɔnɪ aa nɪma rɛ.
56 Minaafigi tɪmma! Ma aa wuwo deŋ taŋha rɛ a deŋ wɪɪsɪnyuu mɛ a wuwo daga wɪɪ hʊ aa sɪ yaa. Bee rɛ yaŋ tɪŋ ma bɪ sɪ wuwo gyɪŋ wɪya hʊ aa yaa dʊnɪya tɪyaŋ lagɪlagɪ no memii?"

Dɔmɔŋ mɪɪgɪ marɪɪ
Matiwu 5.25-26

57 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl baa, "Ma aa gyɪŋ wɪɪ hʊ aa maga dɪ ma yaa, bee rɛ tɪŋ ma aa bee yaa ʊ?
58 Dɪ nal lɛ sama ɪ, a kana ɪ kɪ mʊ sarɪya lidiilii, yaa kuwokeri dɪ ma basɪ wɪɪ hʊ we dɔmɔŋ ŋmanɪɪ tɪyaŋ aŋ na pele. Dɪ gɛɛ daa, ʊ sɪ kana ɪ tarɪ mʊ sarɪdiil lee, dɪ ʊ mɛ kpa ɪ we porisi noŋ tɪyaŋ dɪ ba kana ɪ mʊ tɔ dɪya tɪyaŋ.
59 Ŋ basɪ kɪ tɪya ma rɛ, ba bɪ sɪ lɪɪ ɪ dɪya no tɪyaŋ, see dɪ ɪ tuŋ kyɪŋ hʊ ba aa kere tɪya ɪ teŋ."

13

Yesu basɪ tɪya nala dɪ ba bɪrɪmɪ lɪɪ ba wɪbɔmɔ yayɪ tɪyaŋ

1 Yesu ha gyɪ aa basɪ wɪya kɪ tɪya nala hʊ gɛɛ rɛ, nala badɔmɔŋ basɪ tɪya ʊ gɛɛ hʊ Pilato gyɪ aa leŋ ba kpʊ Galili tɪmma badɔmɔŋ. Galili tɪmma no gyɪ aa kyʊwalɪ Wɪɪsɪ rɛ, a kpa kɪna kɪ sʊla Wɪɪsɪ, ka Pilato gyɪ kpʊ ba.
2 Ɛɛ rɛ Yesu pɪyɛsɪ ba a baa, "Ma bɪɪna anɪɪ gɛɛ hʊ Pilato gyɪ aa kpʊʊ Galili tɪmma no daga anɪɪ ba aa rɛ yaa wɪbɔmɔ a te Galili tɪmma buloŋ koo?
3 Aayɪ, ɛɛ daa. Dɪ mamaa rɛ bɪ bɪrɪma lɪɪ ma wɪbɔmɔ tɪyaŋ, ma buloŋ mɛ sɪ sʊba.
4 Ka dɪɪdolii hʊ gyɪ aa tele ŋmaa nala fi abee kyori hʊ kpʊ Silom tɪyaŋ, ma bɪɪna anɪɪ ba aa rɛ yaa wɪbɔmɔ a te nala hʊ buloŋ gyɪ aa we Gyerusalɛm tɪyaŋ koo?

5 Aayı, ɛɛ daa. Ma leŋ dı ŋ bası tıya ma, dı ma bı bırıma lıı ma wıbɔmɔ
tıyaŋ, ma buloŋ mɛ sı sʊba.”

Tıya hʊ aa bee nɔnɔ namaga

6 Ɛɛ rɛ Yesu maga namaga tıya ba a baa, “Baal kıdıgı rɛ gyı pɔɔ tutogo
ʊ baga tıyaŋ. Nyɛ rɛ kyɛɛ kıdıgı ʊ mʊ dı ʊ tɔrı ʊ nɔnɔ dı tıya hʊ bı nɔnɔ.
7 Ɛɛ rɛ ʊ bası tıya ʊ bagıdaal hʊ a baa, ‘Bısı boto rɛ nyɛ tıya no aa bı
nɔnɔ. Ʊ maga dı ı ŋmana ʊ ta rɛ, beewıya ʊ sıŋ tɔ lee waasʊ rɛ.’
8 Doŋ nɛ bagıdaal hʊ bası tıya ʊ a baa, ‘Ɲ nıhıyawʊ, leŋ dı ʊ ha sıŋ
bındıgı pɛ dı á na. Ɲ sı hulo baarı ʊ memii, a we nɔbıŋ.
9 Bına dıılaŋ dı ʊ rɛ ko nɔnɔ, ʊ yaa wıwelii rɛ. Amɛ dı ʊ rɛ ko bı nɔnɔ,
ɛɛ kɛ ı sı wuwo leŋ dı ŋ ŋmaŋ ta.” ’

Yesu tııbı haaŋ kıdıgı Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ

10 Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ kıdıgı Yesu gyı aa daga nala Wıısı wıya gyuuma
wııkyʊwaldıya tıyaŋ nɛ.
11 Dı haaŋ kıdıgı mɛ gyı we doŋ. Gyınbɔŋ nɛ gyı kana ʊ, a kpa wııla we
ʊ, ʊ wıılı gɛɛ bısı fi abee kyori. Wııla hʊ gyı leŋ ʊ gʊla rɛ, a bı wuwo sii
sıŋ kı tannı.
12 Yesu aa naa haaŋ hʊ, ʊ yırı ʊ a baa, “Haŋtolibiye, ı wııla hʊ lıı ı tıyaŋ
nɛ.”
13 Ɛɛ rɛ ʊ kpa ʊ nosi a dɔbɔ haaŋ hʊ tıyaŋ. Haaŋ hʊ tıı sii tannı haŋ
lagılagıbiye hʊ, aŋ kı dannı Wıısı.
14 Ɛɛ rɛ wııkyʊwaldıya hʊ nıhıyawʊ na baaŋ Yesu nyuu tıyaŋ akuu ʊ
aa tııbı nala Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ wıya. Aŋ mııgı bası tıya nala hʊ a baa,
“Kyɛyɛ badʊ rɛ we doŋ a maga dı á kpa kı tʊŋ tʊma. Kyɛyɛ no badʊ kıdıgı
buloŋ tıyaŋ, ma sı wuwo ko dı ba tııbı ma, amɛ kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ kɛ
daa.”
15 Ɛɛ rɛ á Tıına Yesu bası tıya ʊ a baa, “Ɛɛ dɔŋ minaafigi tımma! Ma
kıbee rɛ we doŋ aa bı sı puri ʊ nɔpalıya koo ʊ kokumo a kaŋ mʊ dı ba
nyʊwa nıı Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ?
16 Haaŋ no yaa Abıraham doho nal lɛ. Sıtaanı kana ʊ vʊwa biŋ bısı fi
abee kyori. Ʊ yaŋ bı maga dı á laa ʊ ta Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ koo?”
17 Yesu aa bası gɛɛ, hıısı kaŋ ʊ dɔmɔ hʊ buloŋ, aŋka nıkaalıya hʊ kɛ
tenni fıyɛlı wımagıla hʊ Yesu aa yaa wıya.

Yesu maga namagısı balıya a daga ɛɛ hʊ Wıısı koro hʊ aa kıya
Matiwu 13.31-33; Maakı 4.30-32

18 Ɛɛ rɛ Yesu pıyɛsı nala hʊ a baa, “Ɛɛ rɛ Wıısı koro hʊ kıı? Bekiŋ nɛ ŋ
sı kpa ʊ magısı?
19 Ʊ kıı kıdoho kıdıgı bii aa muro kıŋkaŋ nɛ ba kı yırı masıtadı. Baal
kıdıgı kpa doho ʊ baga tıyaŋ. Ʊ nyʊ, a waa, a bırımı tııbal. Ɛɛ rɛ digibiisi
ko sʊwa ba gyannı ʊ naası tıyaŋ.”
20 Ɛɛ rɛ Yesu bıl pıyɛsı ba a baa, “Bekiŋ nɛ ŋ bıl sı kpa Wıısı koro hʊ
magısı?
21 Wıısı koro hʊ kıı gɛɛ rɛ anıı sıbʊl haaŋ aa kpaa we paanʊʊ muŋ
kʊrʊba bʊto tıyaŋ. Mʊhʊ ko kı pɛ dı paanʊʊ muŋ hʊ sii pʊwarı su
tahaŋbal.”

Dimbeenyʊwa hʊ aa bı gyalıya
Matiwu 7.13-14, 21-23

22 Yesu gyı sii kı mʊ Gyerusalɛm nɛ, a gɔllı tıŋ tɔnı hʊ buloŋ aa we doŋ
dıılaŋ, a kı daga nala Wıısı wıya.

23 Ɛɛ rɛ nal kıdıgı ko pıyɛsı ʊ a baa, “Á Tıına, nala baŋmana dʊŋ nɛ
Wıısı sı laa ta koo nıgyamaa rɛ ʊ sı laa ta?”
24 Nyɛ rɛ Yesu bası tıya nala hʊ a baa, “Dı mamaa rɛ aa kyɛ dı ma gyʊʊ
Wıısı koro hʊ, ma yaa sıfıyaŋ a wuwo tıŋ dimbeenyʊwa hʊ aa bı gyalıya
a gyʊʊ. Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, nala yʊga sı lʊga dı ba tıŋ doŋ gyʊʊ,
amɛ ba bı sı wuwo.
25 Kyɛɛ kıdıgı dıya hʊ tıına sı kaŋ ʊ dimbee tɔ. Ka dı ma ko sıŋ gyaŋhala
tıyaŋ, a kı ŋmaa boro hʊ a baa, ‘Á Tıına, kaŋ dimbeenyʊwa hʊ suri tıya
ma.’ Doŋ tıyaŋ nɛ ʊ sı bası tıya ma a baa, ‘Ɲ kɛ bı gyıŋ ma lee buloŋ
tıyaŋ.’
26 Ɛɛ rɛ ma mɛ sı bası tıya ʊ a baa, ‘Á beel-ı buloŋ nɛ fa we doŋ, a laŋŋı
kı di kına. Ɪ gba daga ma wıya yʊga á bee tıyaŋ mɛ.’
27 Ɛɛ rɛ ʊ bıl sı bası tıya ma a baa, ‘Ɲ baa ŋ bı gyıŋ lee hʊ ma aa lıya.
Ma fası lıı ŋ sıya tıyaŋ. Ɛɛ dɔŋ nıbɔmɔ!’
28 Kyɛɛ kıdıgı ma sı na Abıraham abee Azıkı abee Gyeekɔbı, abee Wıısı
tıŋdaala buloŋ, dı ba hɔŋ Wıısı koro hʊ tıyaŋ, ka dı ma kɛ sıŋ gyaŋhal
tıyaŋ. Ɛɛ tıyaŋ nɛ ma sı wii sınııl, a kyaŋ ma nyıŋa, aŋ bı sı wuwo gyʊʊ
doŋ.
29 Nala sı lıı dʊnıya logiŋ logiŋ buloŋ a gyʊʊ Wıısı koro hʊ, a hɔŋ kı di
kına aŋ kı gbıyalı.
30 Wıtıı rɛ, nala aa yaa nıbiisi gyınaŋ, ba sı mııgı ko yaa nıbala, ka dı
nala mɛ aa yaa nıbala gyınaŋ mııgı ko yaa nıbiisi.”

Yesu kyo Gyerusalɛm nala
Matiwu 23.37-39

31 Saŋa no tıı tıyaŋ nɛ Farasiima badɔmɔŋ mʊ Yesu lee, a bası tıya ʊ a
baa, “Ʊ maga dı ı lıı Galili paalʊʊ tıyaŋ nɛ, beewıya Kuwori Hɛrɔtı aa kyɛ
dı ʊ kpʊ ı rɛ.”
32 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, “Ma mʊ bası tıya haŋ badarı hʊ, dı ŋ aa
kile gyıŋbɔmɔ rɛ nala tıyaŋ, aŋ kı tııbı nala mɛ daha gyınaŋ abee kyiye,
dı kyiyetuwo rɛ ŋ sı teŋ ŋ tʊma.
33 Abee gɛɛ buloŋ, ʊ maga dı ŋ we ŋmanıı tıyaŋ nɛ gyınaŋ abee kyiye
abee kyiyetuwo buloŋ, a kı mʊ Gyerusalɛm. Beewıya, ka doŋ dʊŋ tıyaŋ
nɛ ba foŋ kı kpʊ Wıısı tıŋdaala buloŋ.
34 O! Gyerusalɛm tımma! Mamaa rɛ aa kpʊ Wıısı tıŋdaala hʊ buloŋ, aŋ
paa bʊwa kı yaga nala hʊ buloŋ Wıısı aa tıma dı ba ko ma lee. Ɲ lʊga rɛ
dı ŋ fa kaŋ ma buloŋ ko laŋŋı dɔmɔŋ, a kyige tɔ ma anıı gyimii aa kyige
tɔ ʊ biisi gɛɛ, ka ma bı laa.
35 Ɛɛwıya, Wıısı baanı ma bee tıya ma rɛ. Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma,
ma bıl bı sı na ŋ a kaŋ kı mʊ kyɛɛ hʊ ma aa sı na ŋ a baa, ‘Wıısı sı kyiyeli
nal hʊ aa ko á Tıına Wıısı feŋ tıyaŋ.” ’

14

Yesu bıl tııbı nal Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ

1 Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ kıdıgı, Yesu mʊ dı ʊ di kına Farasiima nıhıyawʊ
kıdıgı dıya tıyaŋ. Ɛɛ rɛ nala hʊ buloŋ gyı aa we doŋ lıı sıya pɔ ʊ tıyaŋ, a
kı deŋ dı ba na wıı hʊ ʊ aa sı yaa.
2 Dı baal kıdıgı naası bee ʊ nosi buloŋ aa pʊʊsa mɛ gyı we doŋ. Ɛɛ rɛ ʊ
sii kpa mʊ Yesu lee.
3 Doŋ nɛ Yesu pıyɛsı Wıısı Teŋ dıdagıla abee Farasiima hʊ a baa, “Wıısı
mırısı hʊ tıya ŋmanıı dı á kı tııbı nala Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ koo gɛɛ ŋmanıı
tuwo?”

4 Ba buloŋ tallı ba nyʊʊsı. Ɛɛ rɛ Yesu kaŋ baal hʊ, a tııbı ʊ aŋ leŋ ʊ mʊ dıya.
5 Ɛɛ rɛ ʊ bıl pıyɛsı ba a baa, “Ma kıbee biye koo ʊ nʊhʊ rɛ sı tele kɔlʊŋ tıyaŋ Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ, dı ʊ tıına vıya ʊ lıyı?”
6 Ʊ aa bası nyɛ, ba kıdıgı buloŋ bı wuwo laa wıı bası.

Yesu bası á tıı kaŋ hʊwɔlıı abee bɔnyɛ wıya

7 Doŋ nɛ Yesu na dı nala hʊ ba aa yıra ko gyʊʊ bagısı lıı nıbala lıhɔnıya a kı hɔŋ. Ɛɛ rɛ ʊ maga namaga no tıya ba a baa,
8 “Dı ba yırı ı dı ı ko laŋŋıbal, ta laa sıya mʊ bagısı lıı nıbal lıhɔnıı a hɔŋ. Kapuwo ba yırı nal mɛ aa te ı rɛ dı ʊ ko laŋŋʊʊ hʊ.
9 Ɛɛwıya, nal hʊ aa yırı ma sı wuwo ko bası tıya ı a baa, ‘Sii ka dı nal no hɔŋ ı lıhɔnıı hʊ.’ Dı gɛɛ rɛ yaa, ı sı na dı ʊ yaa ı hıısı, beewıya, ı aa mııgı ı mʊ hɔŋ nıbiisi lıhɔnıı rɛ.
10 Ɛɛwıya, dı ba aa rɛ ko yırı ı dı ı ko laŋŋıbal, dı ı ko mʊ, laasıya mʊ hɔŋ nıbiisi lıhɔnıı. Dı nal hʊ aa yırı ı hʊ rɛ ko na ı, ʊ sı bası tıya ı a baa, ‘Ŋ kyana, sii ko hɔŋ lıhɔŋwelii no.’ Dı ʊ rɛ yaa gɛɛ, ʊ tıya ı yohuŋ nɛ gɛɛ nala hʊ buloŋ sıya tıyaŋ.
11 Nal hʊ buloŋ aa gyigisi ʊ tıı, Wıısı sı kana ʊ hʊwɔlı. Nal hʊ mɛ aa kaŋ ʊ tıı kı hʊwɔlı, Wıısı sı kpa ʊ yohuŋ.”
12 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya nal hʊ aa yırı ʊ dı ʊ ko di kıdiiliye hʊ a baa, “Dı ı rɛ ko yaa kıdiiliye, ta yırı ı kyaŋsı koo ı naabalıya, koo ı lʊlla, koo ı dɔŋtıŋsı kına tımma. Beewıya ba mɛ sı wuwo maakyiye yırı ı dı ı ko di kıdiiliye ba lee a tuŋ ı kyıŋ.
13 Dı ı ko baa ı yırı nala dı ba ko gbıyalı gbıyala, a di kıdiiliye, yırı nyaaba abee gbarıga abee nala naası koo nosi aa sʊba abee nyʊlıma buloŋ.
14 Dı ı rɛ yaa gɛɛ, Wıısı mɛ sı pɛ ı tıyaŋ, beewıya ba aa rɛ bı sı wuwo tuŋ ı kyıŋ. Wıısı sı tuŋ ı kyıŋ kyɛɛ hʊ tıpʊlʊŋ tımma aa sı sii sʊʊ tıyaŋ.”

Yesu maga laŋŋıbal namaga
Matiwu 22.1-10

15 Yesu aa bası wıı no, ɛɛ rɛ nala hʊ aa hɔŋ kı di kına hʊ kıdıgı bası tıya ʊ a baa, “Nyusʊŋtımma rɛ yaa nala hʊ aa sı di kına Wıısı koro hʊ tıyaŋ.”
16 Ɛɛ rɛ Yesu maga namaga no a baa, “Baal kıdıgı rɛ gyı sii yırı laŋŋıbal, a leŋ ba yaa kıdiiliye su lee buloŋ.
17 Kıdiiliye hʊ gyı aa ko yaa siri, ʊ tıŋ ʊ tʊŋtʊnna kıdıgı dı ʊ mʊ bası tıya nala hʊ ʊ aa yıra anıı wıı buloŋ yaa siri rɛ, dı ba kı ko.
18 Ʊ aa mʊʊ yırı ba, ba buloŋ vıya, ka kıdıgı buloŋ kı daga wıı hʊ aa tıŋ ʊ bı sı wuwo mʊ. Laa sıya nal hʊ baa, ‘Baga rɛ ŋ yɔbɔ a kı kyɛ dı ŋ mʊ na. Ɛɛwıya, ŋ aa sʊla ı rɛ, ŋ bı sı wuwo ko.’
19 Kıdıgı mɛ baa, ‘Nɔpalıya tʊŋnyʊwa bʊnɔŋ nɛ ŋ yɔbɔ a kı kyɛ dı ŋ kaŋ mʊ pala na. Ɛɛwıya, sʊlıı rɛ, ŋ mɛ bı sı wuwo ko.’
20 Kıdıgı tıına mɛ baa, ‘Kyɛɛ no rɛ ŋ kpaa haaŋ. Ɛɛ wıya ŋ mɛ bı sı wuwo ko.’
21 Ɛɛ rɛ tʊŋtʊnnı hʊ mııgı mʊ bası tıya ʊ nıhıyawʊ hʊ. Ʊ aa nıı gɛɛ, ʊ baaŋ sii kıŋkaŋ. Ɛɛ rɛ ʊ bıl bası tıya ʊ a baa, ‘Lıı lagılagı, a mʊ ŋmaŋbala hʊ nyʊʊsı abee bee hʊ tıyaŋ ŋmaŋbiisi buloŋ, a yırı nyaaba abee gbarıga abee nyʊlıma, abee nala hʊ naası abee ba nosi aa sʊba buloŋ.’
22 Lagılagı dı tʊŋtʊnnı hʊ lıya rɛ, a yırı nala hʊ buloŋ ba ko gyʊʊ. Ka ʊ gyʊʊ bası tıya ʊ nıhıyawʊ hʊ anıı nala hʊ ko rɛ, dı amɛ lee ha kaa rɛ.
23 Ɛɛ rɛ ʊ nıhıyawʊ hʊ bıl bası tıya ʊ a baa, ‘Bıl lıı mʊ bagısı ŋmaŋsı abee bagısı hʊ tıı, a yırı nala dı ba ko gyʊʊ, dı dıya hʊ su.’

24 Ŋ basɪ kɪ tɪya ma rɛ, nala hʊ ŋ aa laa sɪya yɪrɪ hʊ, ba kɪdɪgɪ buloŋ
nyʊwa paalɪ bɪ sɪ dige kɪdiiliye no.”

Yesu hal tɪŋɪɪ memii
Matiwu 10.37-38

25 Yesu bɪl aa lɪɪ kpa ŋmanɪɪ kɪ mʊ, nɪgyamaa sii paa tɪŋa ʊ hal. Nyɛ rɛ
ʊ mɪɪgɪ basɪ tɪya ba a baa,
26 “Dɪ nal buloŋ nɛ sɪ ko ŋ lee, see dɪ ʊ tɪɪna kyo ŋ a te gɛɛ ʊ aa kyo ʊ
kuwo abee ʊ naa, abee ʊ haaŋ bee ʊ balɪya, abee ʊ naabalɪya abee ʊ tɪɪ.
Dɪ gɛɛ daa, ʊ bɪ sɪ wuwo yaa ŋ hatɪnnɪ.
27 Nal hʊ buloŋ aa bɪ kpaa ʊ tɪɪ daagarɪɪ baasɪ a kɪ tɪŋa ŋ hal, ʊ bɪ maga
dɪ ʊ yaa ŋ hatɪnnɪ.
28 Dɪ nal lɛ aa kyɛ dɪ ʊ saa dɪya, ʊ aa laa sɪya hɔŋ nɛ, a bɪɪnɪ na dɪ
molbiye hʊ ʊ aa kana sɪ wuwo saa dɪya hʊ teŋ koo ba bɪ sɪ wuwo.
29 Dɪ ʊ rɛ bɪ yaa gɛɛ, aŋ piili dɪya hʊ sayɪ, dɪ molbiye hʊ ko buwo dɪ ʊ
bɪ saa dɪya hʊ teŋ, nala sɪ na wɪboriye hʊ ʊ aa yaa, a mʊma ʊ.
30 Ba sɪ baa, ‘Baal no piile dɪ ʊ saa dɪya rɛ aŋ bɪ wuwo saa teŋ.’
31 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl maga namaga kɪdɪgɪ a baa, ‘Dɪ kuwori rɛ sii kaŋ nala
tusi fi, a kɪ mʊ dɪ ʊ yuwo ʊ kuwori dɔŋtɪɪna, ka dɪ ʊ kuwori dɔŋtɪɪna hʊ
mɛ kaŋ nala tusi mɔlɪya, see dɪ ʊ ha laa sɪya hɔŋ a bɪɪnɪ na dɪ ʊ sɪ wuwo
yuwo di ʊ dɔŋtɪɪna hʊ koo ʊ bɪ sɪ wuwo yuwo di ʊ, ka dɪ ʊ na mʊ yuwo
hʊ.
32 Dɪ ʊ rɛ ko bɪɪnɪ na anɪɪ ʊ bɪ sɪ wuwo yuwo di ʊ kuwori dɔŋtɪɪna hʊ,
see dɪ ʊ ta tɪŋdaala dɪ ba mʊ kyeŋ ʊ kuwori dɔŋtɪɪna hʊ libolii tɪyaŋ, a
sʊla ʊ dɪ ʊ leŋ dɪ ba marɪ dɔmɔŋ.’
33 Nyɛ rɛ Yesu yaŋ basɪ tɪya ba a baa, ‘Ɛɛ tɪɪ rɛ, ma kɪdɪgɪ buloŋ bɪ sɪ
wuwo yaa ŋ hatɪnnɪ, see dɪ ɪ vɪya kɪŋ buloŋ ɪ aa kana a ta.” ’

Kɪŋ aa bɪ kaŋ tɔnɔ, ba aa kpa yuwo ta rɛ
Matiwu 5.13; Maakɪ 9.50

34 “Yɪsɪ sʊma, amɛ dɪ ʊ sʊmɪŋ nɛ ko lɪɪ, ɪ bɪl bɪ sɪ wuwo yaa dɪ ʊ sʊma.
35 Ɪ bɪl bɪ sɪ wuwo kpa ʊ we baga tɪyaŋ mɛ gba dɪ ʊ leŋ dɪ kɪna marɪ.
See ɪ aa kpaa yuwo ta, beewɪya ʊ bɪl bɪ kaŋ tɔnɔ buloŋ. Nala hʊ aa kaŋ
dɪgɪna, ma gyegili nɪɪ wɪya no weliŋ.”

15

Yesu maga piyesi aa nyʊgɪsa namaga
Matiwu 18.12-14

1 Kyɛɛ kɪdɪgɪ lampolaala abee wɪbɔŋyaala yʊga sii ko Yesu lee rɛ, dɪ ba
gyegili nɪɪ ʊ wɪbasɪɪ.
2 Ɛɛ rɛ Farasiima abee Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla hʊ piili kɪ gʊrɪmɪ wɪya a baa,
“Baal no leŋ wɪbɔŋyaala kɪ ko ʊ lee rɛ, haalɪ ʊ beel-ba laŋŋɪ kɪ di kɪna.”
3 Yesu aa nɪɪ gɛɛ, ʊ maga namaga no tɪya ba a baa,
4 “Ma leŋ á kpa anɪɪ ma kɪdɪgɪ rɛ kaŋ piyese kɔɔ, dɪ kɪdɪgɪ nyʊgɪsɪ, ɛɛ
rɛ ʊ sɪ yaa? Ʊ aa leŋ piyese mɔllɪbanaa bee fi abee nibi hʊ rɛ ʊ ta pogo
tɪyaŋ, ka dɪ ʊ gɔllɪ kyɛ piyesi hʊ aa nyʊgɪsa hʊ. Dɪ ʊ rɛ ko bɪ na ʊ, ʊ bɪ sɪ
laa nyʊwa mɪɪgɪ ko bee.
5 Dɪ ʊ rɛ ko na ʊ, ʊ aa kpa ʊ rɛ ʊ baasɪ mʊ dɪya abee teŋfɪyɛlʊʊ.
6 Dɪ ʊ ko pele dɪya, ʊ aa yɪrɪ ʊ kyaŋsɪ abee ʊ dɔŋtɪŋsɪ rɛ, ʊ basɪ tɪya ba a
baa, ‘Ma leŋ dɪ á buloŋ tenni fɪyɛlɪ. Beewɪya, ŋ naa ŋ piyesi hʊ aa nyʊgɪsa
hʊ rɛ.’
7 Ɛɛ tɪɪ rɛ, ‘Dɪ wɪbɔŋyaaldɪgɪ dʊŋ mɛ rɛ bɪrɪma lɪɪ ʊ wɪbɔmɔ tɪyaŋ, nala
hʊ aa we Wɪɪsɪbee tɪyaŋ tenni sɪ fɪyɛlɪ ʊ wɪya, a te nala mɔllɪbanaa bee fi

abee nibi aa bɪɪna anɪɪ ba kaŋ tɪpʊlʊŋ nɛ, a bɪ maga dɪ ba bɪrɪma lɪɪ ba wɪbɔmɔ tɪyaŋ.” ’

Haaŋ hʊ molbinʊʊ aa nyʊgɪsa

8 “Koo ma leŋ á kpa anɪɪ haaŋ kɪdɪgɪ rɛ kaŋ molbinʊʊ kɪna fi, dɪ kɪdɪgɪ nyʊgɪsɪ, ɛɛ rɛ ʊ sɪ yaa? Ʊ aa kyol diŋ nɛ, dɪ ʊ tige ʊ dɪya buloŋ, a deŋ weliŋ a ko mʊ na ʊ.
9 Dɪ ʊ rɛ ko na ʊ, ʊ aa yɪrɪ ʊ kyaŋsɪ abee ʊ dɔŋtɪŋsɪ buloŋ nɛ ʊ ko laŋŋɪ, a basɪ tɪya ba a baa, ‘Ma leŋ dɪ á buloŋ tenni fɪyɛlɪ. Ɲ molbii hʊ aa nyʊgɪsa hʊ, ŋ naa ʊ rɛ.’
10 Ɛɛ rɛ Yesu baa, ‘Ɲ basɪ kɪ tɪya ma rɛ, nyɛ tɪɪ rɛ Wɪɪsɪ malɪkasɪ mɛ tenni aa fɪyɛlɪ, dɪ wɪbɔŋyaaldɪgɪ rɛ ko bɪrɪma lɪɪ ʊ wɪbɔmɔ tɪyaŋ.” ’

Yesu maga biye hʊ aa nyʊgɪsa namaga

11 Yesu bɪl maga namaga kɪdɪgɪ a baa, “Baal kɪdɪgɪ rɛ gyɪ we doŋ a kaŋ ʊ biibaala balɪya.
12 Ɛɛ rɛ haŋbiye hʊ tɪɪna sii basɪ tɪya ʊ kuwo a baa, ‘Ɲ kuwo, kyaŋ hʊ ɪ aa sɪ sʊba aŋ ka tɪya ma, kpa ŋ tol tɪya ŋ.’ Ɛɛ rɛ ʊ kaŋ kɪna hʊ kpaa ba.
13 Ʊ bɪ pɪɪsa, ka haŋbiye hʊ tɪɪna sii kpa kɪna hʊ buloŋ ʊ aa laa, a yallɪ, a sii kpa mʊ we paalʊʊ bolii kɪdɪgɪ tɪyaŋ. Doŋ nɛ ʊ kaŋ molbiye hʊ mʊ, a kpa yaa wɪvɪyagyɪmɪya, ba buloŋ teŋ.
14 Saŋa hʊ ʊ kɪŋ kɪŋ buloŋ aa tene tɪyaŋ nɛ losi sii gyʊʊ doŋ paalʊʊ kɪŋkaŋ, ʊ kyɛ kɪdiilii buloŋ lɔlɔ dɪ ʊ di.
15 Nyɛ rɛ ʊ sii mʊ na tʊma tɔɔ hʊ tɪmma baal kɪdɪgɪ lee. Baal hʊ kana ʊ mʊ dɪ ʊ kɪ deŋ ʊ porikusi ʊ baga tɪyaŋ.
16 Ʊ aa deŋ porikusi hʊ mɛ, ka nal buloŋ bee tɪya ʊ kɪdiiliye. Ʊ aa hɔŋ deŋ anɪɪ dɪ ʊ rɛ fa naa porikusi hʊ kɪdiiliye badɔmɔŋ mɛ gba, ʊ aa dii rɛ.
17 Doŋ tɪyaŋ nɛ ʊ hakɪla yaŋ ko wɪɪ hʊ ʊ aa yaa, abee tʊwara hʊ tɪyaŋ ʊ aa wee. Ɛɛ rɛ ʊ bɪɪnɪ ʊ tɪya tɪyaŋ a baa, ‘Ɲ kuwo mɛ kaŋ tʊŋtʊnna rɛ yʊga. Ba buloŋ nʊrɪgɪ kɪdiiliye tɪyaŋ, a di aŋ kɪ ka, aŋka ŋ ko we daha a kɪ sʊba losi.
18 Ɲ sɪ sii a mɪɪgɪ mʊ ŋ kuwo lee. Dɪ mɪyaŋ nɛ ko mʊ, ŋ sɪ basɪ tɪya ʊ a baa, Ɲ kuwo, wɪɪ hʊ ŋ aa yaa, ŋ yaa kyogi Wɪɪsɪ rɛ, a yaa kyogi ɪ mɛ.
19 Ɲ bɪl bɪ maga dɪ ɪ kana ŋ yaa ɪ biye. Kpa ŋ dɪ ŋ yaa ɪ tʊŋtʊnna hʊ kɪdɪgɪ á tʊma kɪ tɪya ɪ.’ Ɛɛ rɛ ka ʊ sii kpa kɪ mʊ ʊ kuwo lee.
20 Ʊ ha gyɪ mʊʊ we libolii rɛ a kɪ ko, ka ʊ kuwo hʊ na ʊ. Sikii buloŋ kana ʊ. Ʊ sii fá mʊ guwori ʊ.
21 Ɛɛ rɛ biye hʊ basɪ tɪya ʊ kuwo a baa, ‘Ɲ yaa kyogi Wɪɪsɪ rɛ, a yaa kyogi ɪ mɛ. Ɲ bɪl bɪ maga dɪ ɪ kana ŋ yaa ɪ biye.’
22 Amɛ ʊ kuwo basɪ tɪya ʊ dɪya tʊŋtʊnna a baa, ‘Ma mʊ lagɪlagɪ, a paa gaweliye kaŋ ko laalɪ ʊ. Ma kpa nonipiri a we ʊ noŋ aŋ paa naatɔbɔ mɛ a we ʊ.
23 Ma lɪɪ kaŋ nɔfara ko gyʊʊ kpʊ, dɪ á buloŋ kyaŋ, dɪ á tenni fɪyɛlɪ.
24 Ʊ kɪɪ gɛɛ anɪɪ ŋ biye no fa sʊba rɛ aŋ sii. Ʊ fa nyʊgɪsa rɛ, ka á bɪl na ʊ nyɛ. Ɛɛ rɛ ba kɪ di kɪna, a kɪ gbɪyalɪ abee teŋfɪyɛlʊʊ.” ’
25 Saŋa no tɪyaŋ dɪ biye hʊ maana mɛ we baga tɪyaŋ. Ʊ bee koyi saŋa aa ko pele, ʊ sii kɪ ko bee. Ʊ ko kɪ kpaga dɪya, dɪ ʊ nɪɪ ba aa ŋmaa kɪna a kɪ gʊwa.
26 Ɛɛ rɛ ʊ yɪrɪ ʊ kuwo dɪya tʊŋtʊnna kɪdɪgɪ a pɪyɛsɪ ʊ a baa, “Bekine wɪya rɛ ba kɪ yaa daha?”
27 Ɛɛ rɛ ʊ basɪ tɪya ʊ a baa, “Ɪ naabiye hʊ rɛ mɪɪgɪ ko. Ɛɛ rɛ ɪ kuwo kaŋ nɔfara kpʊ a tɪya ʊ, beewɪya ʊ mɪɪgɪ ko dɪya abee laaŋfɪya rɛ.”

28 Nyɛ rɛ biye hʋ maana hʋ na baaŋ kɪŋkaŋ, aŋ vɪya dɪya gyʋʋyɪ. Ɛɛ rɛ
ʋ kuwo ko lɪɪ, a sʋla ʋ dɪ ʋ ko gyʋʋ dɪya.
29 Doŋ nɛ ʋ basɪ tɪya ʋ kuwo a baa, "Bɪsɪ no buloŋ tɪyaŋ ŋ tʋŋ tʋma rɛ
weliŋ a tɪya ɪ anɪɪ yoŋ. Ɲ ha bɪ maakyiye vɪya ɪ nyʋwa kyɛdɪgɪ mɛ. Ba
buloŋ tɪyaŋ, bekiŋ nɛ ɪ yaa tɪya ŋ? Ɪ ha bɪ kaŋ bʋʋŋ mɛ gba tɪya ŋ dɪ ŋ
bee ŋ kyaŋsɪ mɛ kpʋ kyaŋ.
30 Ka ɪ biye no kaŋ ɪ kɪna buloŋ mʋ kyogi ta gyaŋtɪrɪsɪ tɪyaŋ, aŋ mɪɪgɪ
ko dɪya, ɪ ha bɪl sii kaŋ nɔfara kpʋ tɪya ʋ."
31 Ɛɛ rɛ biye hʋ kuwo basɪ tɪya ʋ a baa, "Ɲ biye, ɪ kɛ we dɪya tɪyaŋ nɛ
saŋa buloŋ. Kɪŋ buloŋ ŋ aa kana, ɪ rɛ tɪŋa ʋ.
32 Amɛ ʋ maga dɪ á leŋ á tenni fɪyɛlɪ rɛ dɪ á gbɪyalɪ, beewɪya ʋ kɪɪ gɛɛ
anɪɪ ɪ naabiye no fa sʋba rɛ aŋ sii. Ʋ fa nyʋgɪsa rɛ, ka á bɪl na ʋ nyɛ."

16

Yesu maga tʋŋtʋnnɪ-hɪyawʋ hʋ aa bɪ kaŋ wɪtɪɪ namaga

1 Yesu gyɪ maga namaga no tɪya ʋ hatɪnna rɛ a baa, "Kɪna tɪɪna kɪdɪgɪ
rɛ gyɪ we doŋ, a kaŋ tʋŋtʋnnɪ kɪdɪgɪ, a leŋ ʋ kɪ deŋ ʋ kɪna. Ɛɛ rɛ nala ko
basɪ tɪya kɪna tɪɪna hʋ anɪɪ ʋ tʋŋtʋnnɪ hʋ kaŋ ʋ dʋwa buloŋ kyogi kɪ ta
rɛ.
2 Ʋ aa nɪɪ gɛɛ, ʋ leŋ ba mʋ yɪrɪ ʋ ko, ʋ pɪyɛsɪ ʋ a baa, 'Deŋ na ɪ wɪkanɪya
hʋ ŋ aa nɪɪ. Ɪ bɪl bɪ maga dɪ ɪ yaa ŋ tʋŋtʋnnɪ-hɪyawʋ. Ɛɛwɪya, leŋ dɪ ŋ
gyɪŋ ɛɛ bee ɛɛ buloŋ ɪ aa kpaa ŋ molbiye tʋma.'
3 Ɛɛ rɛ baal hʋ bɪɪnɪ ʋ tɪya tɪyaŋ a baa, 'Ɲ nɪhɪyawʋ aa kyɛ dɪ ʋ kile ŋ
tʋma tɪyaŋ nyɛ, ɛɛ rɛ ŋ sɪ yaa? Ɲ bɪ kaŋ dee ŋ aa sɪ pala di. Ɲ bɪl bɪ sɪ
wuwo gɔllɪ kɪ sʋla kɪna mɛ. Ɲ sɪ kɪ fá hɪɪsɪ.
4 Ɲ gyɪŋ gɛɛ ŋ aa sɪ yaa a wuwo kaŋ kyaŋsɪ rɛ, dɪ ŋ tʋma no rɛ ko kyogi
mɛ, dɪ ba kana ŋ weliŋ ba dɪɪsɪ tɪyaŋ.'
5 Ɛɛ rɛ ʋ yɪrɪ nala hʋ buloŋ aa di ʋ nɪhɪyawʋ hʋ kyɪma, ba kɪ ko kɪdɪgɪ
kɪdɪgɪ. Ɛɛ rɛ ʋ yɪrɪ buŋbuŋ nal hʋ a pɪyɛsɪ ʋ, 'Ɲ nɪhɪyawʋ kyɪŋ ɪ aa diye
yaa baŋmɛ rɛ?'
6 Ɛɛ rɛ ʋ baa dɪ nʋʋ aŋkʋrɪsɪ kɔɔ rɛ ʋ kyɪma. Ɛɛ rɛ tʋŋtʋnnɪ-hɪyawʋ hʋ
kpaa teŋ hʋ aa daga ʋ kyɪŋ a tɪya ʋ aŋ baa, 'Teŋ no daga anɪɪ ɪ kyɪŋ yaa
nʋʋ aŋkʋrɪsɪ kɔɔ rɛ. Amɛ mɪɪgɪ kaŋ sabɪ aŋkʋrɪsɪ mɔllɪbalɪya abee fi.'
7 Ɛɛ rɛ ʋ bɪl yɪrɪ kɪdɪgɪ tɪɪna mɛ a pɪyɛsɪ ʋ a baa, 'Ka ɪ mɛ?' Ʋ mɛ baa dɪ
ʋ kyɪŋ yaa mɪbʋwara tusi rɛ. Ɛɛ rɛ tʋŋtʋnnɪ-hɪyawʋ hʋ basɪ tɪya ʋ a baa,
'Teŋ hʋ aa daga ɪ kyɪŋ nɛ nyɛ. Amɛ mɪɪgɪ kaŋ sabɪ bʋwara kɔɔsɪ kyori.
8 Ɛɛ hal tɪyaŋ nɛ kɪna tɪɪna hʋ bigisi sɪŋgɪrɪŋtɪɪna no aŋ baa dɪ ʋ yaa
kuwokeri rɛ abee wɪgyʋŋ no ʋ aa kana a kaŋ kɪ yaa wɪbɔmɔ. Beewɪya
nala hʋ aa kyo dʋnɪya kɪna kɪŋkaŋ, ba kaŋ kɪ kyɛ wɪgyʋŋ nɛ weliŋ, a kɪ
pɛ dɔmɔŋ tɪyaŋ a te nala hʋ aa tɪŋ Wɪɪsɪ.'
9 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl basɪ tɪya ʋ hatɪnna hʋ a baa, 'Ɲ basɪ kɪ tɪya ma rɛ, ma
kpa ma dʋnɪya kɪna a kyɛ kyaŋsɪ. Dɪ kɪna hʋ rɛ ko teŋ, dɪ Wɪɪsɪ laa ma
we ʋ lee, dɪ ma we doŋ a kaŋ kɪ mʋ deŋdeŋ.'
10 Dɪ nal lɛ wuwo deŋ kɪna mʋhʋ nyuu abee wɪtɪɪ, ɛɛ daga anɪɪ ʋ aa
wuwo ʋ deŋ kɪgyamaa mɛ rɛ abee wɪtɪɪ. Amɛ dɪ nal lɛ bɪ wuwo deŋ kɪna
mʋhʋ nyuu abee wɪtɪɪ, ɛɛ daga anɪɪ ʋ bɪ sɪ wuwo deŋ kɪgyamaa nyuu mɛ
abee wɪtɪɪ.
11 Dɪ ɪ rɛ bɪ wuwo kɪ deŋ dʋnɪya kɪna nyuu abee wɪtɪɪ, nal buloŋ bɪ sɪ
kpa kɪna aa kaŋ tɔnɔ a we ɪ nosi tɪyaŋ dɪ ɪ kɪ deŋ.
12 Dɪ ɪ rɛ bɪ wuwo kɪ deŋ nala kɪna abee wɪtɪɪ, aŋnɛ rɛ sɪ laa nyʋwa kpa
ɪ tɪɪ kɪna tɪya ɪ dɪ ɪ kɪ deŋ?

13 Yoŋdıgı bı sı wuwo tʊma kı tıya nıhıyası balıya. Ʊ sı kyo kıdıgı aŋ
haası kıdıgı. Ʊ sı kı tıŋ kıdıgı abee wıtıı aŋ kı tıŋ kıdıgı mɛ abee dawarı.
Ɛɛ tıı rɛ, nal bı sı wuwo tıŋ molbiye tıyaŋ aŋ bıl tıŋ Wıısı mɛ."

Yesu bası wıya tıya Farasiima
Matiwu 11.12-13; 5.31-32; Maakı 10.11-12

14 Farasiima hʊ aa nıı wıya hʊ Yesu aa basa, ba kı kyʊʊsı lee lee buloŋ,
beewıya ba fa kyo molbiye rɛ weliŋ.
15 Doŋ nɛ Yesu bıl bası tıya ba a baa, "Na ma aa kyɛ dı nala bıını anıı
ma kaŋ wıtıı rɛ, amɛ Wıısı kɛ gyıŋ ma tısı rɛ. Kına hʊ aa yaa sıfıyaŋ kına
nihuwobisi lee, ba aa rɛ yaa kıtɔɔnı Wıısı kɛ lee."
16 Nyɛ rɛ Yesu bıl baa, "Wıısı mırısı hʊ Moosi gyı aa saba biŋ, abee wıya
hʊ Wıısı tıŋdaala gyı aa basa, ba buloŋ gyı pına rɛ, a kaŋ mʊ pele saŋa
hʊ Gyɔɔŋ Wıısınııfool hʊ gyı aa ko. Ɛɛ hal tıyaŋ, a yaŋ bıl piili haŋ saŋa
hʊ a kaŋ kı ko gyınaŋ, ba bası Wıısı koro hʊ wıweliye rɛ a kı tıya nala.
Ɛɛ rɛ nal buloŋ sii kı lʊga sıfıyaŋ dı ʊ gyʊʊ Wıısı koro hʊ.
17 Wıısınyuu abee taŋha buloŋ aa sı pirigi dııgı, ʊ rɛ sı yaa mɔl a te
wıbiibiye mɛ aa sı dısı mırısı hʊ Moosi aa saba tıyaŋ.
18 Baal hʊ buloŋ aa vıya ʊ haaŋ, aŋ bıl mʊ kpa hadıma, ʊ yaa sɔŋsɔnnı
rɛ. Baal hʊ mɛ buloŋ aa kpaa haaŋ aa vıya ʊ bala, ʊ mɛ yaa sɔŋsɔnnı."

Yesu maga kına tıına kıdıgı abee Laazʊrɔsı namaga

19 Ɛɛ rɛ Yesu bıl maga namaga a baa, "Kına tıına kıdıgı rɛ gyı we doŋ,
a gyı kı laalı gabala dʊŋ, aŋ we sʊma dʊŋ tıyaŋ kyɛɛ bee ʊ nyʊwa buloŋ.
20-21 Nyaabʊ kıdıgı mɛ gyı we doŋ ba kı yırı Laazʊrɔsı, ʊ teŋ buloŋ
gyı yaa dʊgʊlıya. Ʊ gyı aa sii leŋ ba kana ʊ mʊ holli kına tıına hʊ
dimbeenyʊwa tıyaŋ nɛ. Ʊ gyı aa kı yıyɛlı anıı kına tıına hʊ ko kı di
kına, kına hʊ aa sı tele taŋha dı ʊ mɛ paa ba di. Haalı, ka vası mɛ gyı aa
ko kı lenni nyaabʊ hʊ dʊgʊlıya hʊ.
22 Ɛɛ rɛ nyaabʊ hʊ sii sʊba. Malıkası ko kpa ʊ a kaŋ mʊ holli Abıraham
logiŋ Wıısıbee tıyaŋ, ʊ kı nıı sʊma.
23 Ka kına tıına hʊ mɛ sii sʊba, ba kpa ʊ hogo. Ʊ mʊ gyʊʊ diŋ a we
tʊwara tıyaŋ. Ɛɛ rɛ ʊ deŋ mʊ na Abıraham dı ʊ hɔŋ libolii, ka Laazʊrɔsı
mɛ hɔŋ ʊ logiŋ.
24 Ɛɛ rɛ ʊ yırı Abıraham a baa, 'Ŋ kuwo Abıraham, fá ŋ sikii aŋ tıŋ
Laazʊrɔsı dı ʊ kaŋ ʊ nonii taga nıı, a kaŋ ko lulo we ŋ naŋdeliŋ tıyaŋ. Ŋ
aa na tʊwara rɛ weliŋ diŋ no tıyaŋ.'
25 Ɛɛ rɛ Abıraham bası tıya ʊ a baa, 'Ŋ biye, liisi mʊ pele saŋa hʊ ı gyı aa
we ı mııbol tıyaŋ, ı fa aa nıı sʊma rɛ weliŋ, aŋka Laazʊrɔsı fa we tʊwara
tıyaŋ. Amɛ lagılagı no, Wıısı leŋ Laazʊrɔsı bembii fıyɛlı rɛ daha, aŋka ı
mɛ we tʊwara tıyaŋ.
26 Ɛɛ dʊŋ mɛ daa, bootogi luŋii rɛ pıŋ á beel-ma paga tıyaŋ. Dı nala hʊ
aa we á lee rɛ aa kyɛ dı ba lıı kyol a mʊ ma lee, ba bı sı wuwo. Nal mɛ bı
sı wuwo lıı ma lee a kyol ko á lee.'
27 Ɛɛ rɛ kına tıına hʊ bıl bası tıya ʊ a baa, 'Ŋ kuwo Abıraham, ɛɛ kɛ, ŋ
aa sʊla ı dı ı tıŋ Laazʊrɔsı dı ʊ mʊ ŋ kuwo dıya.
28 Ŋ naabalıya bɔnɔŋ ha we doŋ. Leŋ dı ʊ mʊ kʊrısı ba dıgına dı ba mɛ
ta maakyiye ko gyʊʊ tʊwara no tıyaŋ.'
29 Ɛɛ rɛ Abıraham bası tıya ʊ a baa, 'Wıya hʊ Moosi abee Wıısı tıŋdaala
hʊ aa saba biŋ, ı naabalıya hʊ gyıŋ ba rɛ. Leŋ dı ba gyegili nıı ba aŋ kı
tıŋ ba.'
30 Ɛɛ rɛ kına tıına hʊ bıl baa, 'Ŋ kuwo, ɛɛ dʊŋ bı maga. Amɛ dı nal lɛ
sii sʊʊ tıyaŋ a mʊ ba lee, ɛɛ kɛ ba sı bırımı lıı ba wıbɔmɔ tıyaŋ.'

31 Ɛɛ rɛ Abıraham bıl bası tıya ʊ a baa, ‘Dı ba aa rɛ bı sı gyegili nıı wıya
hʊ Moosi abee Wıısı tıŋdaala hʊ aa saba, ɛɛ daga anıı dı nal lɛ sii sʊʊ
tıyaŋ a mʊ bası tıya ba mɛ, ba ha bı sı laa di.” ’

17

Yesu bası wıbɔmɔ yayı wıya
Matiwu 18.6-7, 21-22; Maakı 9.42

1 Yesu gyı bası tıya ʊ hatınna hʊ rɛ a baa, “Wıya hʊ aa sı leŋ dı nala yaa
wıbɔmɔ, ba sı we doŋ. Amɛ nal hʊ aa sı leŋ dı nala yaa wıbɔmɔ, ʊ tıına
sı na tʊwara kıŋkaŋ.
2 Dı ba aa rɛ kpaa nɔŋ vʊwa laalı ʊ bagına tıyaŋ, a kpa ʊ yuwo we
mpʊwɔnʊʊ tıyaŋ dı ʊ nyʊwa nıı sʊba, ɛɛ rɛ kpıya ʊ aa we ʊ mııbol tıyaŋ
a leŋ dı nala hʊ aa tıŋa ŋ hal kıdıgı yaa wıbɔŋ.
3 Ma pɔ ma tıı ma weliŋ. Dı ı dɔŋtıına ko yaa ı wıbɔŋ, leŋ dı ʊ gyıma.
Dı ʊ rɛ ko baa ʊ kyogo rɛ, kpa kyɛ ʊ.
4 Dı ı dɔŋtıına rɛ villi yaa wıı kyogi ı kyɛdıgı a maga gɛɛ buloŋ mɛ, ka
dı ʊ ko yaa buloŋ, ʊ mııgı ko a baa dı ʊ kyogo rɛ, kpa kyɛ ʊ.”

Wıısı laadii

5 Ɛɛ rɛ Yesu kpambısı hʊ bası tıya ʊ a baa, “Á Tıına, leŋ dı á marı laa
Wıısı di yʊga.”
6 Ɛɛ rɛ á Tıına Yesu bası tıya ba a baa, “Dı mamaa rɛ fa laa Wıısı di
mʊhʊ tıı mɛ, ma sı wuwo bası tıya tıya no dı ʊ bee ʊ naaliliye buloŋ sii
kyuri mʊ pɔ mpʊwɔnʊʊ tıyaŋ, dı ʊ kɔnı tıŋ ma nyʊwa.”

Tʊŋtʊnnı-welii wıyaalıya

7 Ɛɛ rɛ Yesu bıl baa, “Dı ma kıdıgı rɛ kaŋ tʊŋtʊnnı dı ʊ kı pala ı baga,
koo ʊ kı daa ı piyese, dı ʊ rɛ lıı baga koo pedaa ko, ı sı bası tıya ʊ a baa
dı ʊ yaa lagı a di ʊ kıdiiliye koo?
8 Aayı, ı sı bası tıya ʊ dı ʊ sii yaa kıdiiliye tıya ı, aŋ yaa siri a ko tıga
tıya ı, aŋ yaa wıı hʊ buloŋ ı aa kyɛ a tıya ı. Dı ı rɛ ko di teŋ, dı ʊ mɛ yaŋ
na di.
9 Ɪ sı laa nyʊwa kyʊwalı ı tʊŋtʊnnı akuu ʊ aa tʊŋ tʊma hʊ ı aa daga ʊ
wıya koo?
10 Ɛɛ rɛ ma mɛ yaŋ kıı! Dı mamaa rɛ ko tʊŋ tʊma hʊ ba aa tıya ma dı
ma tʊma, ʊ maga dı ma baa, ‘Á yaa tʊŋtʊnna rɛ, á bı maga dı ba lɔllı ma,
beewıya á tʊma rɛ á tʊma.” ’

Yesu tııbı gbegisi fi

11 Ɛɛ rɛ Yesu gyı bıl sii kı mʊ Gyerusalɛm, a gyı mʊ tıŋ Samaarıya abee
Galili paalʊʊ paga a kı mʊ.
12 Ʊ mʊʊ dı ʊ gyʊʊ tɔɔ kıdıgı, dı gbegisi fi rɛ ko kı kyeme ʊ gɛɛ.
13 Ɛɛ rɛ ba gyı mʊ sıŋ libolii, aŋ huwori yırı ʊ a baa, “Yesu, á nıhıyawʊ,
fá á sikii.”
14 Doŋ nɛ Yesu na ba a bası tıya ba a baa, “Ma kaŋ ma tıı mʊ daga
wııkyʊwal sılaala hʊ dı ba sʊnnı ma na.” Nyɛ rɛ ba kpa kı mʊ. Ba aa mʊʊ
hʊ tıyaŋ nɛ, ba gbegisi hʊ pirigi nyʊgısı.
15 Ba tıyaŋ kıdıgı aa yaa Samaarıya tıına aa naa dı ʊ deye gɛɛ, ʊ mııgı
ko Yesu lee a kı dannı Wıısı yʊga.
16 A mʊ tuu gbinni Yesu sıya tıyaŋ aŋ kyʊwalı ʊ aŋgyʊwasʊ.
17 Ɛɛ rɛ Yesu pıyɛsı ʊ a baa, “Ma nala fi hʊ buloŋ daa ŋ tııbı? Lee rɛ nibi
hʊ kɛ we?

18 Bee rɛ tɪŋ baal no aa bɪ yaa Gyuu dʊŋ mɪɪgɪ ko dɪ ʊ kyʊwalɪ Wɪɪsɪ
aŋgyʊwasʊ?”
19 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya baal hʊ a baa, “Sii kɪ mʊ, ɪ aa laa Wɪɪsɪ di rɛ tɪŋ
ɪ deye.”

Yesu basɪ Wɪɪsɪ koro hʊ koyi wɪya
Matiwu 24.23-28, 37-41

20 Farasiima badɔmɔŋ gyɪ pɪyɛsɪ Yesu dɪ saŋa bee tɪyaŋ nɛ Wɪɪsɪ koro
hʊ sɪ ko? Ɛɛ rɛ ʊ basɪ tɪya ba a baa, “Wɪɪsɪ koro hʊ koyi bɪ yaa wɪɪ ɪ aa sɪ
wuwo na abee ɪ sɪɪ.
21 Wɪɪsɪ koro hʊ we ma tɪyaŋ nɛ. Ɛɛwɪya, nal buloŋ bɪ sɪ wuwo baa, ‘Ma
deŋ na, ʊ we daha, koo ʊ we lee kɪdɪgɪ dɔŋ.” ’
22 Doŋ nɛ Yesu mɪɪgɪ basɪ tɪya ʊ hatɪnna hʊ a baa, “Saŋa kɪdɪgɪ sɪ pele
dɪ ma kɪ kyɛ dɪ ma hɔŋ Mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye lee kyɛdɪgɪ dʊŋ mɛ gba,
amɛ ma bɪ sɪ na gɛɛ.”
23 Nala badɔmɔŋ sɪ basɪ tɪya ma a baa, “Na, ʊ rɛ nyɛ, koo, na ʊ rɛ we
daha.” Dɪ ba aa rɛ ko basɪ gɛɛ, ma ta lɪɪ gɔllɪ kɪ kyɛ ʊ.
24 Kyɛɛ hʊ Mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye aa sɪ mɪɪgɪ ko, nal buloŋ sɪ na ŋ anɪɪ
duwoŋ aa lɪgɪsɪ a kyaanɪ wɪɪsɪnyuu nal nal buloŋ na ʊ gɛɛ.
25 Amɛ ŋ sɪ laa sɪya na tʊwara, ka dɪ ma gyɪnaŋ nala ha vɪya ŋ.
26 Saŋa hʊ mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye aa sɪ mɪɪgɪ ko, ʊ sɪ kɪɪ gɛɛ anɪɪ saŋa
hʊ Nowa gyɪ aa we ʊ mɪɪbol tɪyaŋ.
27 Nowa saŋa hʊ tɪyaŋ, nal nal buloŋ gyɪ we doŋ nɛ, a di aŋ kɪ nyʊwa,
haana kɪ yala balama, baala mɛ kɪ paa haana, a mʊ pele kyɛɛ hʊ Nowa
gyɪ aa gyʊʊ nɪɪduworiboro hʊ, ka nɪɪ ko kpʊ nɪkaalɪya hʊ buloŋ.
28 Ɛɛ rɛ ba gyɪ kɪɪ saŋa hʊ tɪyaŋ Lɔɔtɪ mɛ gyɪ aa we ʊ mɪɪbol tɪyaŋ. Nala
buloŋ gyɪ we doŋ nɛ, a di aŋ kɪ nyʊwa, badɔmɔŋ kɪ yallɪ kɪna, badɔmɔŋ
mɛ kɪ yɔbɔ, badɔmɔŋ kɪ doho kɪna, badɔmɔŋ mɛ kɪ saa dɪɪsɪ.
29 Ka kyɛɛ hʊ Lɔɔtɪ aa lɪɪ Sodɔm tɪyaŋ, diŋ abee gyɪrɪbʊyɪ gyɪ lɪɪ
wɪɪsɪnyuu rɛ, a ko tuu kpa nɪkaalɪya hʊ buloŋ aa we doŋ di.
30 Ɛɛ tɪɪ rɛ ba sɪ kɪɪ kyɛɛ hʊ mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye mɛ aa sɪ mɪɪgɪ ko.
31 Haŋ kyɛɛ hʊ dɪ nal lɛ we salnyuu, ʊ ta bɪl kɪ lʊga dɪ ʊ tuu gyʊʊ ʊ dɪya
a paa ʊ kɪna. Ɛɛ tɪɪ rɛ, dɪ nal mɛ rɛ we baga tɪyaŋ, ʊ ta bɪl kɪ lʊga dɪ ʊ
mɪɪgɪ mʊ dɪya a kpa kɪŋ buloŋ.
32 Ma liisi mʊ na wɪɪ hʊ gyɪ aa yaa Lɔɔtɪ haaŋ.
33 Nal hʊ buloŋ aa kyɛ dɪ ʊ laa ʊ tɪɪ mɪɪbol, ʊ bɪ sɪ kaŋ mɪɪbol aa bɪ kaŋ
tenii, amɛ nal hʊ aa kuu ŋ wɪya a vɪya ʊ mɪɪbol ta, ʊ tɪɪna rɛ sɪ kaŋ mɪɪbol
aa bɪ kaŋ tenii.
34 Ŋ basɪ kɪ tɪya ma rɛ, haŋ kyɛɛ hʊ, nala balɪya sɪ pɪŋ doo gododɪgɪ
tɪyaŋ tebine, dɪ ba kpa kɪdɪgɪ aŋ leŋ kɪdɪgɪ ta.
35 Haana balɪya sɪ kɪ nɔŋ mʊŋ, dɪ ba kpa kɪdɪgɪ aŋ leŋ kɪdɪgɪ ta.
36 (Baala balɪya sɪ we baga tɪyaŋ, dɪ ba kpa kɪdɪgɪ aŋ leŋ kɪdɪgɪ ta.)
37 Ɛɛ rɛ Yesu hatɪnna hʊ pɪyɛsɪ ʊ a baa, “Á Tɪɪna, lee tɪyaŋ nɛ wɪya no
sɪ yaa?” Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Lee hʊ kɪpʊwa aa pɪna, doŋ nɛ
duuno kɪ laŋŋɪ.”

18

Yesu maga lohaaŋ kɪdɪgɪ abee sarɪdiil namaga

1 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl maga namaga tɪya ʊ hatɪnna hʊ, a daga ba anɪɪ ba aa
yaa ba kɪ kyʊwalɪ Wɪɪsɪ saŋa buloŋ, aŋ ta leŋ dɪ ba tenni kɪ yʊwɔrɪ.
2 Ʊ baa, “Sarɪdiil kɪdɪgɪ rɛ gyɪ we tɔɔ kɪdɪgɪ tɪyaŋ. Ʊ gyɪ bee fá Wɪɪsɪ, a
bee tɪya nihuwobisi mɛ gyɪrɪma.

3 Lohaaŋ kıdıgı mɛ rɛ gyı we tɔɔ hʊ tıyaŋ. Saŋa buloŋ, ʊ gyı aa sii mʊ
sarıdiil no lee, a kı sʊla ʊ dı ʊ kyiyeli ʊ, a di sarıya lo ʊ dɔŋtıına kıdıgı
tıya ʊ.
4 Piili hʊ tıyaŋ, lohaaŋ no gyı ville sarıdiil no lee rɛ yʊga, ka ʊ vıya ʊ
kyiyelii. Amɛ akuu lohaaŋ hʊ aa vala kı ko ʊ lee kyɛɛ bee ʊ nyʊwa buloŋ
wıya, sarıdiil hʊ bıını ʊ tıya tıyaŋ a baa, 'Ŋ paalı bee fá Wıısı, ŋ bee tıya
nihuwobisi mɛ gyırıma,
5 Amɛ lohaaŋ no aa vala kı dɔmɔ ŋ nyɛ, ŋ sı pɛ ʊ tıyaŋ, a di sarıya no
tıya ʊ. Dı gɛɛ daa, ʊ ha sı vıya aŋ vala kı dɔmɔ ŋ dı ŋ lɔgʊ mʊ lıı.'
6 Ɛɛ rɛ á Tıına Yesu mııgı bası tıya ʊ hatınna hʊ a baa, Sarıdiil no aa ta
bı kaŋ wıtıı, amɛ ma gyegili nıı wıı hʊ ʊ aa basa.
7 Ma yaŋ bıına anıı Wıısı kɛ rɛ bı sı wuwo pɛ ʊ nala tıyaŋ dı ba laa
wısʊma koo? Dı ba aa rɛ ŋmaa wulo kı tıya ʊ wııhaa abee tebine buloŋ,
ʊ bı sı yaa gyegye, ka dı ʊ pɛ ba tıyaŋ.
8 Ŋ bası kı tıya ma rɛ, ʊ sı di ba sarıya lagılagı, a kpa wısʊma tıya ba.
Amɛ kyɛɛ hʊ Mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye aa sı mııgı ko, ŋ sı na nala aa laa
Wıısı di?"

Yesu maga Farasii kıdıgı abee lampolaal namaga

9 Nyɛ rɛ Yesu bıl maga namaga no a tıya nala hʊ aa laa ba tıı di anıı ba
aa rɛ kaŋ tıpʊlʊŋ a te nal buloŋ, aŋ kaŋ ba dɔŋtıŋsı kı kʊwası.
10 Ʊ baa, "Baala balıya rɛ gyı sii mʊ Wııkyʊwaldııbal hʊ dı ba kyʊwalı
Wıısı. Kıdıgı gyı yaa Farasii rɛ, ka kıdıgı hʊ mɛ yaa lampolaal.
11 Ɛɛ rɛ Farasii hʊ sii sıŋ, a kyʊwalı Wıısı ʊ tıya tıyaŋ a baa, 'Ŋ Tıına
Wıısı, ŋ aa kyʊwalı ı aŋgyʊwasʊ rɛ, beewıya ŋ bı kıı nala hʊ aa gɔllı kaŋ
nala kına kı fası, koo nala hʊ aa bı kaŋ wıtıı, koo nala hʊ aa gɔllı kyɛ nala
haana kı baŋ. Ŋ bı kıı lampolaal no mɛ aa we daha.
12 Ŋ aa vʊwa nyʊwa bʊlıya rɛ yɔbɔ buloŋ tıyaŋ. Kıŋ hʊ buloŋ mɛ ŋ aa
naa, ŋ aa kaŋ kpaa leye fi rɛ, a kpa lıdıgı tıya ı.'
13 Ka lampolaal hʊ mɛ mʊ sıŋ libolii, a paalı bı kaŋ ʊ nyuu mɛ gye, aŋ
paa ʊ nosi vʊwa ʊ nyuu aŋ baa, 'Wıısı, fá ŋ sikii. Ŋ yaa wıbɔŋyaal lɛ.'
14 Ɛɛ rɛ Yesu bıl baa, "Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, saŋa hʊ ba aa kyʊwalı
Wıısı hʊ teŋ, ba balıya tıyaŋ, lampolaal hʊ rɛ yaa tıpʊlʊŋ tıına Wıısı sıya
tıyaŋ. Nal hʊ buloŋ aa kpa ʊ tıı yohuŋ, Wıısı sı kana ʊ fʊŋısı. Amɛ nal
hʊ buloŋ aa kaŋ ʊ tıı kı hʊwɔlı, Wıısı sı kpa ʊ yohuŋ."

Yesu sʊla Wıısı tıya biibiisi
Matiwu 19.13-15; Maakı 10.13-16

15 Nala badɔmɔŋ mɛ rɛ gyı sii kaŋ ba biibiisi ko Yesu lee dı ʊ kpa ʊ nosi
dɔbɔ ba tıyaŋ, a sʊla Wıısı tıya ba. Yesu hatınna hʊ na ba, a nɔsı ba.
16 Ɛɛ rɛ Yesu yırı biibiisi hʊ, aŋ bası tıya ʊ hatınna hʊ a baa, "Ma leŋ dı
biibiisi hʊ ko ŋ lee. Ma ta kil ba. Nala hʊ aa kıı biibiisi no, ba aa rɛ we
Wıısı koro hʊ tıyaŋ."
17 Nyɛ rɛ ʊ bıl bası tıya nala hʊ a baa, "Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, dı ı
bı yelli Wıısı anıı biibiye aa yelli ʊ kuwo abee ʊ naa gɛɛ, ı bı sı wuwo na
Wıısı koro hʊ gyʊʊ."

Kına tıına kıdıgı ko Yesu lee
Matiwu 19.16-30; Maakı 10.17-31

18 Ɛɛ rɛ Gyuuma nıhıyawʊ kıdıgı ko Yesu lee a pıyɛsı ʊ a baa,
"Nıhıyawelii, ɛɛ rɛ ŋ sı yaa a kaŋ mııbol aa bı kaŋ tenii?"
19 Ɛɛ rɛ Yesu pıyɛsı ʊ a baa, "Bee rɛ tıŋ ı yırı ŋ nıhıyawelii? Nal buloŋ
bı weliye, see Wıısı dʊŋ.

20 Na ɪ gyɪŋ wɪya hʊ Moosi aa saba biŋ dɪ ma kɪ tɪŋa hʊ rɛ? Ba aa rɛ nyɛ:
Ta kyɛɛ nal haaŋ koo nal bala. Ta kpʊʊ nal. Ta gaa. Dɪ ɪ rɛ yaa daŋsɪya
wɪɪ tɪyaŋ, ta nyɪya wɪya, kɪ fá ɪ kuwo abee ɪ naa."
21 Ɛɛ rɛ baal hʊ baa, "Ŋ aa tɪŋ wɪya no kɛ buloŋ nɛ a lɪɪ ŋ biibiri tɪyaŋ
buloŋ."
22 Ʊ aa basɪ gɛɛ, Yesu bɪl basɪ tɪya ʊ a baa, "Wɪdɪgɪ rɛ kaa ɪ ha aa sɪ yaa.
Mʊ kpa ɪ kɪŋ kɪŋ buloŋ yallɪ, a kpa molbiye hʊ tɪya nyaaba, aŋ ko kɪ tɪŋa
ŋ. Dɪ ɪ rɛ yaa gɛɛ, ɪ sɪ kaŋ kɪna wɪɪsɪbee tɪyaŋ."
23 Baal hʊ aa nɪɪ wɪɪ no, ʊ tɪya buloŋ kyogi, beewɪya ʊ gyɪ kaŋ kɪna rɛ
weliŋ.
24 Yesu aa naa dɪ ʊ tɪya kyogo gɛɛ, ʊ baa, "Ʊ yaa wɪduwo rɛ anɪɪ kɪna
tɪmma aa sɪ wuwo gyʊʊ Wɪɪsɪ koro hʊ tɪyaŋ.
25 Nyɔgɪmaa aa sɪ tɪŋ gahaŋ sɪɪ lɪɪ, ʊ rɛ yaa mɔl a te gɛɛ kɪna tɪɪna aa sɪ
yaa a gyʊʊ Wɪɪsɪ koro hʊ."
26 Nala hʊ aa nɪɪ Yesu aa basɪ gɛɛ, ba pɪyɛsɪ ʊ a baa, "Kɪbee rɛ yaŋ Wɪɪsɪ
sɪ laa ta?"
27 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, "Wɪɪ hʊ aa kperi nihuwobiŋ, ʊ bɪ kpere
Wɪɪsɪ kɛ."
28 Ɛɛ rɛ Piita basɪ tɪya ʊ a baa, "Deŋ na, á kɛ leŋ á kɪŋ kɪŋ buloŋ ta rɛ aŋ
kɪ tɪŋa ɪ hal."
29 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, "Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, nal hʊ buloŋ
aa sɪ kuu Wɪɪsɪ koro hʊ wɪya a leŋ ʊ dɪya abee ʊ haaŋ koo ʊ naabalɪya
koo ʊ kuwo abee ʊ naa koo ʊ biisi,
30 Wɪɪsɪ sɪ tɪya ʊ tɪɪna kɪna yʊga a te kɪna hʊ ʊ aa leŋ ta. Dɪ ʊ rɛ ko sʊba
mɛ, Wɪɪsɪ sɪ tɪya ʊ mɪɪbol hʊ aa bɪ kaŋ tenii."

Yesu bɪl basɪ ʊ sʊʊ wɪya
Matiwu 20.17-19; Maakɪ 10.32-34

31 Ɛɛ rɛ Yesu kaŋ ʊ hatɪnna fi abee balɪya hʊ gɪɪgɪ lɪɪ, a basɪ tɪya ba
a baa, "Ma gyegili nɪɪ daha. Á aa mʊ Gyerusalɛm nɛ. Doŋ tɪyaŋ, Mɪyaŋ
Nihuwobiŋ Biye wɪya hʊ Wɪɪsɪ tɪŋdaala hʊ aa saba biŋ, ba buloŋ sɪ ko su
ba bʊʊsɪ.
32 Ba sɪ kpa ŋ we nala hʊ aa bɪ yaa Gyuuma nosi tɪyaŋ dɪ ba yaa ŋ sɪya.
Ba sɪ tʊʊsɪ ŋ aŋ pɛ tʊ naŋtʊwɔl mɛ we ŋ tɪyaŋ.
33 Ba sɪ vɪɪrɪ ŋ aŋ kpʊ ŋ, amɛ ŋ sɪ sii sʊʊ tɪyaŋ ʊ kyɛtoo kyɛɛ."
34 Amɛ Yesu hatɪnna hʊ gyɪ bɪ gyɪŋ wɪya no memii. Wɪya no buloŋ gyɪ
yaa wɪfaŋɪya rɛ ba lee. Ba gyɪ bɪ gyɪŋ wɪɪ hʊ wɪya Yesu aa basɪ.

Yesu suri nyʊlʊŋ kɪdɪgɪ aa sʊl kɪna sɪya
Matiwu 20.29-34; Maakɪ 10.46-52

35 Yesu bee ʊ hatɪnna hʊ aa mʊʊ hʊ tɪyaŋ nɛ, ba mʊ kpaga tɔɔ kɪdɪgɪ ba
aa yɪrɪ Gyɛriko. Dɪ banyʊlʊŋ kɪdɪgɪ mɛ hɔŋ ŋmanɪɪ hʊ nyʊwa a kɪ sʊla
kɪna.
36 Nyʊlʊŋ hʊ aa nɪɪ nɪgyamaa hʊ aa baŋ dɔmɔ, ʊ pɪyɛsɪ a baa, "Bee rɛ
aa yaa?"
37 Ɛɛ rɛ ba basɪ tɪya ʊ anɪɪ Yesu aa lɪɪ Nazarɛti rɛ aa baŋ.
38 Ɛɛ rɛ ʊ yɪrɪ Yesu a baa, "Yesu, Deviti nihii, fá ŋ sikii."
39 Nala hʊ aa we ʊ sɪya nɔsɪ ʊ, dɪ ʊ leŋ ʊ kyagɪŋsɪ hʊ. Amɛ ʊ marɪ yɪrɪ
yʊga a te gɛɛ a baa, "Yesu, Deviti nihii, fá ŋ sikii."
40 Ɛɛ rɛ Yesu sɪŋ aŋ baa dɪ ba kaŋ nyʊlʊŋ hʊ ko ʊ lee.
41 Ba aa kana ʊ ko pele, Yesu pɪyɛsɪ ʊ a baa, "Bekiŋ nɛ ɪ kɪ kyɛ dɪ ŋ yaa
tɪya ɪ?" Ʊ basɪ tɪya ʊ a baa, "Ŋ nɪhɪyawʊ, ŋ aa kyɛ dɪ ŋ bɪl kɪ na rɛ."

42 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʊ, “Ɪ sɪya suro rɛ. Ɪ aa laa Wɪɪsɪ dɪ rɛ rɛ tɪŋ ɪ deye.”
43 Doŋ nɛ ʊ sɪya pirigi suri, ʊ sii kɪ tɪŋ Yesu hal a kɪ dannɪ Wɪɪsɪ. Nɪgyamaa hʊ buloŋ aa naa gɛɛ, ba buloŋ mɛ kɪ dannɪ Wɪɪsɪ.

19

Yesu bee Zakiyo

1 Nyɛ rɛ Yesu gyɪ bɪl mʊ lɪɪ Gyɛriko, a vala tɪŋ bee hʊ tɪyaŋ kɪ mʊ, dɪ baal kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ Zakiyo rɛ gɛɛ.
2 Ʊ fa yaa lampolaala nɪhɪyawʊ rɛ, a fa kaŋ kɪna mɛ weliŋ.
3 Zakiyo gyɪ aa kyɛ dɪ ʊ na haŋ nal hʊ iriŋ Yesu aa yaa rɛ, amɛ gyamaa gyɪ aa we doŋ wɪya, ʊ gyɪ bɪ wuwo dɪ ʊ na ʊ, beewɪya ʊ gyɪ yaa nɪkuu rɛ.
4 Ɛɛ rɛ ʊ parɪ nala hʊ buloŋ ta, aŋ fá mʊ sɪya, a gyɪŋ tɪya dɪ ʊ wuwo na Yesu. Ʊ gyɪ gyɪma anɪɪ Yesu sɪ ko tɪŋ tɪya hʊ memii baŋ nɛ.
5 Yesu aa ko tɪŋ tɪya hʊ memii kɪ baŋ, ʊ wil deŋ tɪya hʊ nyuu a na Zakiyo, a basɪ tɪya ʊ a baa, “Zakiyo, ko tuu lagɪ, beewɪya ɪ dɪyaŋ nɛ ŋ sɪ pɪŋ gyɪnaŋ.”
6 Zakiyo aa nɪɪ gɛɛ, ʊ teŋ buloŋ fɪyɛlɪ. Ʊ gɪlɪŋsɪ ko tuu lagɪ lagɪ a kaŋ Yesu mʊ ʊ dɪya.
7 Nala hʊ buloŋ aa we doŋ aa naa gɛɛ, ba piili kɪ gʊrɪmɪ wɪya a baa, “A! Ma na baal no kɔnɪ aa mʊ dɪ ʊ pɪŋ wɪbɔŋyaal no dɪya tɪyaŋ.”
8 Saŋa hʊ á Tɪɪna Yesu aa we Zakiyo dɪya tɪyaŋ, Zakiyo sii sɪŋ a basɪ tɪya ʊ a baa, “Ŋ nɪhɪyawʊ, ŋ sɪnɪɪ no tɪyaŋ, ŋ sɪ kaŋ ŋ kɪna buloŋ kpaa leye balɪya, a kpa lɪdɪgɪ tɪya nyaaba. Ka dɪ mɪyaŋ nɛ fa firimi nal buloŋ mɛ, ŋ sɪ tuŋ ʊ tɪɪna maga gɛɛ ŋ aa firimi ʊ naaŋsɪɪnyʊwa bʊnaa.”
9 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʊ a baa, “Wɪɪsɪ laa ɪ bee ɪ dɪya nala buloŋ ta rɛ gyɪnaŋ. Beewɪya ɪ mɛ yaa Abɪraham doho nal lɛ.
10 Mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye ko dɪ ŋ kyɛ na nala hʊ aa nyʊgɪsa rɛ, a laa ba ta.”

Yesu maga salma molbinʊʊ namaga
Matiwu 25.14-30

11 Saŋa hʊ Yesu gyɪ aa ko kpaga Gyerusalɛm, ɛɛ rɛ ʊ maga namaga no tɪya nala hʊ aa gyegile kɪ nɪɪ wɪya hʊ ʊ aa basɪ. Beewɪya nala hʊ gyɪ aa bɪɪnɪ anɪɪ ʊ aa kpaga Gyerusalɛm nyɛ, Wɪɪsɪ koro hʊ koyi mɛ kpaga rɛ.
12 Ʊ gyɪ baa, “Nɪbal kɪdɪgɪ rɛ gyɪ siye, a kɪ mʊ paalʊʊ bolii kɪdɪgɪ, dɪ ba holli ʊ ʊ bee koro, ka dɪ ʊ mɪɪgɪ ko.
13 Ʊ gyɪ aa sii dɪ ʊ mʊ, ʊ gyɪ yɪrɪ ʊ dɪya tʊŋtʊnna fi ko laŋŋɪ rɛ, a kpa salɪŋbidɪgɪ dɪgɪ tɪya ba kɪdɪgɪ buloŋ, aŋ baa dɪ ba kaŋ kɪ bɪrɪmɪ dɪ ʊ mʊ aŋ ko.
14 Amɛ nɪbal no bee nala gyɪ haasɪ ʊ rɛ weliŋ. Ʊ gyɪ aa mʊ ko teŋ, ba mɛ gyɪ sii tɪŋ tɪŋdaala dɪ ba kile ʊ lugo, a mʊ basɪ tɪya kuworibal hʊ lee ʊ aa mʊ dɪ ʊ holli ʊ koro hʊ, anɪɪ ba bɪ kyo dɪ baal hʊ yaa ba kuwori.
15 Abee gɛɛ buloŋ, ka ba gyɪ holli baal hʊ koro hʊ, ka ʊ mɪɪgɪ ko. Ʊ gyɪ aa mɪɪgɪ ko, ʊ yɪrɪ ʊ tʊŋtʊnna hʊ ʊ fa aa kpaa molbiye hʊ tɪya, dɪ ʊ na ba kɪdɪgɪ buloŋ aa naa tɔnɔ maga gɛɛ.
16 Nyɛ rɛ buŋbuŋ tʊŋtʊnnɪ ko basɪ tɪya ʊ a baa, ‘Ŋ nɪhɪyawʊ, molbii hʊ ɪ aa kpaa tɪya ŋ hʊ, ŋ mɛ kaŋ tʊma rɛ a na maga gɛɛ fi a pɛ.’
17 Ɛɛ rɛ ʊ nɪhɪyawʊ hʊ basɪ tɪya ʊ a baa, ‘Gyaaŋbiye, gasɪbɪnaa! Ɪ yaa tʊŋtʊnnɪtɪɪ rɛ. Ɪ aa yaa gɛɛ a deŋ kɪbiibiye no nyuu weliŋ abee wɪtɪɪ nyɛ, ŋ sɪ leŋ dɪ ɪ kɪ deŋ tɔbala fi.’

18 Ɛɛ rɛ tʊŋtʊnnılıya hʊ tıına mɛ ko ʊ lee a baa, ‘Ŋ nıhıyawʊ, molbii hʊ
ı aa kpaa tıya ŋ hʊ, ŋ mɛ kaŋ tʊma rɛ a na maga gɛɛ bʊnɔŋ a pɛ.’
19 Ɛɛ rɛ ʊ nıhıyawʊ hʊ bası tıya ʊ dı ʊ mɛ sı kı deŋ tɔbala bɔnɔŋ.
20 Ɛɛ rɛ tʊŋtʊnna hʊ kıdıgı mɛ ko a bası tıya ʊ a baa, ‘Ŋ nıhıyawʊ, na ı
molbii hʊ ı aa kpaa tıya ŋ. Ŋ kaŋ mʊ gulo gakɔsʊŋ tıyaŋ nɛ a kpa faŋa.
21 Ŋ aa fá ı rɛ, beewıya ı wıya hayɛ rɛ kıŋkaŋ. Ɪ aa kaŋ nala kına kı fası
rɛ aŋ aa kı kʊŋ kına mɛ ı aa bı doho.’
22 Ɛɛ rɛ ʊ nıhıyawʊ hʊ bası tıya ʊ a baa, ‘Ɪ yaa tʊŋtʊnnıbɔŋ nɛ. Wıya
hʊ ı aa basa tıı rɛ ŋ sı kpa di ı sarıya dı ı tele. Ɪ gyıma anıı ŋ wıya hayɛ
rɛ, ŋ kaŋ nala kına kı fası, aŋ pɛ kı kʊŋ kına ŋ aa bı doho.
23 Bee rɛ yaŋ tıŋ ı fa bı kaŋ ŋ molbii hʊ mʊ biŋ bangi tıyaŋ? Ŋ fa aa
mııgı ko nyɛ, ŋ fa sı laa molbii hʊ abee ʊ tɔnɔ buloŋ.’
24 Ɛɛ rɛ ʊ bası tıya ʊ tʊŋtʊnnı dɔŋtıŋsı hʊ fa aa sıŋ doŋ a baa, ‘Ma laa
salıŋbidıgı hʊ ʊ lee, a kpa tıya nal hʊ aa kaŋ kına fi hʊ.’
25 Ɛɛ rɛ ba bası tıya ʊ a baa, ‘Nıhıyawʊ, na ʊ kɛ foŋ kaŋ molbiye fi rɛ.’
26 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, ‘Nal hʊ aa kaŋ kına yʊga, Wıısı sı marı
kpa kına yʊga a pɛ a tıya ʊ, amɛ nal hʊ aa bı kaŋ kına yʊga, mʊhʊ hʊ mɛ
ʊ aa kana, Wıısı sı kaŋ ba laa ʊ lee.
27 Ka nala hʊ mɛ aa haası ŋ, a bı kyo dı ŋ yaa ba kuwori hʊ, ma kası ba
ko ŋ sıya daha, a kpʊ ba ŋ sıı tıyaŋ.” ’

Yesu gyʊʊ Gyerusalɛm abee gandarı
Matiwu 21.1-11; Maakı 11.1-11; Gyɔɔŋ 12.12-19

28 Yesu aa bası wıya no ko teŋ, ʊ sii kpa ŋmanıı, a laa ʊ hatınna hʊ sıya,
ba kı mʊ Gyerusalɛm.
29 Ba aa ko kpaga Bɛtifage abee Bɛɛtani, a ko pele Olivi dogimo hʊ lee,
ɛɛ rɛ Yesu lıı ʊ hatınna hʊ tıyaŋ nala balıya a tıŋ ba a baa,
30 “Ma mʊ tɔɔ hʊ aa we ma sıya. Dı mamaa rɛ ko mʊ, ma sı na kokubiye
dı ba kaŋ vʊwa sıgı. Nal buloŋ ha bı maakyiye gyına ʊ. Ma puri a kaŋ ko.
31 Dı nal buloŋ nɛ ko pıyɛsı ma a baa dı bee rɛ tıŋ ma kı puri, ma baa
dı Tıına hʊ rɛ baa dı ma puri kaŋ ko.”
32 Ba aa mʊʊ doŋ, wıya hʊ buloŋ kɔnı yaa rɛ anıı gɛɛ Yesu aa bası tıya
ba.
33 Ba aa puri kokubiye hʊ tıyaŋ nɛ, ʊ tımma pıyɛsı ba a baa, “Bee rɛ tıŋ
ma kı puri kokubiye hʊ?”
34 Ɛɛ rɛ ba bası tıya ba a baa, “Tıına hʊ rɛ aa kyɛ ʊ.”
35 Ɛɛ rɛ ba kaŋ kokubiye hʊ mʊ tıya Yesu, a wuri ba gabala a dɔbɔ
kokubiye hʊ tıyaŋ, aŋ tıga tıya Yesu ʊ gyıŋ.
36 Ʊ aa gyıŋ kokubiye hʊ kı mʊ tıyaŋ, nala kpa ba gabala a gyarı ŋmanıı
hʊ tıyaŋ, ʊ kı vala ba tıyaŋ.
37 Yesu aa mʊʊ kpaga Gyerusalɛm, lee hʊ ŋmanıı hʊ a lıı Olivi dogimo
hʊ nyuu tuu, nıgyamaa hʊ fa aa tıŋ ʊ hal piili kı gyʊwɔsı, a kı dannı Wıısı
yʊga akuu wımagıla hʊ buloŋ ba aa naa wıya.
38 Ba baa, “Wıısı sı pɛ kuwori hʊ aa ko á Tıına Wıısı feŋ tıyaŋ. Fıyɛlʊʊ
sı we Wıısıbee tıyaŋ, ka dı Wıısı feŋ mɛ yırı.”
39 Ɛɛ rɛ Farasiima badɔmɔŋ fa aa we nıgyamaa hʊ tıyaŋ bası tıya Yesu
a baa, “Nıhıyawʊ, bası tıya ı hatınna hʊ dı ba leŋ kyagıŋsı.”
40 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, “Ma leŋ dı ŋ bası tıya ma, dı nala no rɛ
tallı ba nyʊʊsı mɛ, bʊwa no tıı sı sii dannı Wıısı.”

Yesu wii Gyerusalɛm wıya

41 Yesu aa ko kpaga Gyerusalɛm a na tɔɔ hʋ, ʋ tɪya buloŋ gyɪ kyogi, ʋ wii
bee hʋ bee ʋ nala wɪya, aŋ baa,
42 "Ŋ fa kyo dɪ ma bee no nala gyɪŋ wɪɪ hʋ ma aa sɪ yaa a hɔŋ abee
laaŋfɪya rɛ gyɪnaŋ, amɛ lagɪlagɪ no ʋ yaa wɪfaŋɪɪ rɛ ma lee.
43 Kyɛɛ kɪdɪgɪ sɪ pele dɪ ma dɔmɔ ko kyige ma bee no, a tɔ ma we, dɪ ma
kyɛ lee lɔlɔ dɪ ma lɪɪ fá.
44 Ba sɪ kpʋ bee no nal nal buloŋ, aŋ kyeŋŋi bee hʋ mɛ buloŋ. Bʋdɪgɪ
mɛ bɪ sɪ ka dɔbɔ ʋ dɔŋtɪɪna tɪyaŋ. Beewɪya, saŋa hʋ tɪyaŋ Wɪɪsɪ aa ko dɪ
ʋ laa ma ta, ma vɪya ʋ nyʋwa rɛ."

Yesu gyʋʋ Wɪɪkyʋwaldɪɪbal hʋ
Matiwu 21.12-17; Maakɪ 11.15-19; Gyɔɔŋ 2.13-22

45 Nyɛ rɛ Yesu sii mʋ gyʋʋ Wɪɪkyʋwaldɪɪbal hʋ, a na dɪ nala aa yallɪ kɪna
doŋ. Ɛɛ rɛ ʋ piili kil ba kɪ ta ba kɪ lɪɪ,
46 aŋ basɪ tɪya ba a baa, "Ba saba Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ nɛ a baa dɪ Wɪɪsɪ baa:
'Ŋ dɪya sɪ yaa lee hʋ nala aa sɪ kɪ kyʋwalɪ ŋ nɛ'. Aŋka ma kɛ mɪɪgɪ kaŋ
bɪrɪmɪ gaala dɪya."
47 Kyɛɛ kɛ buloŋ nɛ Yesu gyɪ aa kɪ daga nala Wɪɪkyʋwaldɪɪbal hʋ tɪyaŋ.
Ɛɛ rɛ Gyuuma wɪɪkyʋwal sɪlaala nɪhɪyasɪ abee Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla abee
Gyuuma nɪhɪyasɪ kɪ kyɛ dɪ ba kpʋ ʋ.
48 Amɛ ba gyɪ bɪ gyɪŋ ŋmanɪɪ hʋ ba aa sɪ tɪŋa kpʋ ʋ, beewɪya nala hʋ
buloŋ fa aa we doŋ gyegile kɪ nɪɪ wɪya hʋ ʋ aa basɪ rɛ abee sɪfɪyasɪ a bee
kyɛ dɪ wɪdɪgɪ mɛ bɪ ba dɪgɪŋ.

20

Ba pɪyɛsɪ Yesu ʋ dee wɪya
Matiwu 21.23-27; Maakɪ 11.27-33

1 Kyɛɛ kɪdɪgɪ, Yesu gyɪ sii mʋ Wɪɪkyʋwaldɪɪbal hʋ rɛ a kɪ daga nala aŋ
pɛ basɪ Wɪɪsɪ wɪweliye hʋ kɪ tɪya ba. Ɛɛ rɛ Gyuuma wɪɪkyʋwal sɪlaala
nɪhɪyasɪ abee Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla abee Gyuuma nɪhɪyasɪ sii kpa ko ʋ lee.
2 A pɪyɛsɪ ʋ a baa, "Degɛɛ rɛ ɪ kana a wuwo kɪ yaa wɪya no? Kɪbee rɛ
tɪya ɪ ŋmanɪɪ ɪ kɪ yaa wɪya no buloŋ?"
3 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, "Ŋ mɛ sɪ pɪyɛsɪ ma wɪɪ, dɪ ma lɪɪ ʋ sɪɪ
tɪya ŋ.
4 Aŋnɛ rɛ gyɪ tɪya Gyɔɔŋ ŋmanɪɪ ʋ kɪ fo nala wɪɪkyʋwalnɪɪ gɛɛ, Wɪɪsɪ rɛ
koo nihuwobisi rɛ?"
5 Nyɛ rɛ ba sɪŋ kɪ vʋʋlɪ dɪ ba kyɛ wɪɪ hʋ ʋ aa pɪyɛsɪ ba sɪɪ, a kɪ pɪyɛsɪ
dɔmɔŋ a baa, "Wɪbee rɛ á sɪ basɪ? Dɪ ámaa rɛ baa Wɪɪsɪ rɛ tɪya Gyɔɔŋ
gɛɛ ŋmanɪɪ, ʋ sɪ pɪyɛsɪ ma a baa dɪ bee rɛ yaŋ tɪŋ á gyɪ bɪ laa wɪya hʋ ʋ
gyɪ aa basɪ di?
6 Dɪ ámaa rɛ bɪl baa dɪ nihuwobisi rɛ tɪya ʋ gɛɛ ŋmanɪɪ, gyamaa no aa
laŋŋa daha sɪ paa bʋwa yaga ma, beewɪya ba buloŋ laa di anɪɪ Gyɔɔŋ fa
yaa Wɪɪsɪ tɪŋdaal lɛ."
7 Ɛɛ rɛ ba basɪ tɪya ʋ a baa, "Á bɪ gyɪŋ nal hʋ aa tɪya ʋ gɛɛ ŋmanɪɪ."
8 Doŋ nɛ Yesu mɛ basɪ tɪya ba a baa, "Tɔɔ, ŋ mɛ bɪ sɪ daga ma nal hʋ aa
tɪya ŋ ŋmanɪɪ ŋ kɪ yaa wɪya no."

Yesu maga baga tʋŋtʋnna badɔmɔŋ namaga
Matiwu 21.33-46; Maakɪ 12.1-12

9 Ɛɛ rɛ Yesu gyɪ bɪl maga namaga a tɪya nala hʋ aa we doŋ a baa, "Baal
kɪdɪgɪ rɛ gyɪ kpaa ʋ baga, a pɔ tɪsɪ badɔmɔŋ aa kaŋ nɔŋkyɪga a kɪɪ gɛɛ

anıı kyʊkyɔyı, ba kı yırı girepisi. Ɛɛ rɛ ʊ paa nala we dı ba kı deŋ baga hʊ, aŋ sii mʊ paalʊʊ kıdıgı, a pıısı doŋ weliŋ.
10 Nyɛ rɛ tıısı hʊ ko nɔnɔ a yaa tɔrıı. Baga hʊ tıına sii tıŋ ʊ dıya tʊŋtʊnna
kıdıgı dı ʊ mʊ baga tʊŋtʊnna hʊ lee a laa ʊ tıınɔnɔ tol ko tıya ʊ. Ʊ sii mʊ,
ba kana ʊ a ŋmaa ʊ weliŋ, aŋ kile ʊ ta, ʊ mııgı kaŋ nohıllı mʊ baga hʊ
tıına lee.
11 Ɛɛ rɛ ʊ bıl tıŋ ʊ tʊŋtʊnna hʊ kıdıgı mɛ. Ʊ mɛ bıl mʊ. Baga tʊŋtʊnna
hʊ ŋmaa ʊ mɛ, aŋ we ʊ hıısı tıyaŋ aŋ bıl kile ʊ mɛ ta, ʊ mɛ mııgı mʊ abee
nohıllı.
12 Ɛɛ rɛ ʊ bıl tıŋ nitoo hʊ tıına. Ba bıl ŋmaa ʊ mɛ we wııla, aŋ kile ʊ ta.
13 Ɛɛ rɛ baga hʊ tıına baa, ‘Ɛɛ rɛ ŋ sı yaa? Ŋ sı tıŋ ŋ biye tıı. Kapuwo,
ba sı tıya ʊ kɛ gyırıma.’ Ɛɛ rɛ ʊ sii tıŋ ʊ biikyoolii ʊ mɛ kpa mʊ.
14 Tʊŋtʊnna hʊ aa naa biye hʊ dı ʊ aa ko, ɛɛ rɛ ba bası tıya dɔmɔŋ a
baa, ‘Baga hʊ tıına biye tıı rɛ nyɛ. Dı baga hʊ tıına rɛ ko sʊba, biye no rɛ
sı di ʊ kına hʊ buloŋ kyaŋ. Ma leŋ dı á kpʊ ʊ, aŋka dı baga hʊ bırımı á
kıŋ.’
15 Ɛɛ rɛ ba kana ʊ tarı lıı baga hʊ tıyaŋ a ŋmaa ʊ kpʊ. Doŋ nɛ Yesu
pıyɛsı nala hʊ a baa, ‘Ɛɛ rɛ ma bıını anıı baga hʊ tıına sı yaa nala no?
16 Ʊ sı ko kpʊ tʊŋtʊnna hʊ buloŋ, aŋ kpa baga hʊ a tıya nıdʊŋsı.’

Nala hʊ aa nıı wıya hʊ Yesu aa basa, ba baa dı Wıısı ta laa nyʊwa dı
gɛɛ yaa.
17 Ɛɛ rɛ Yesu deŋ ba, aŋ pıyɛsı ba a baa, ‘Ba sabı Wıısı teŋ tıyaŋ nɛ anıı
bʊyı hʊ dıısaala hʊ aa vıya ta, ʊ rɛ ko yaa dıya hʊ bʊwa buloŋ sıfıyaŋ
bʊyı. Wıı no memii rɛ yaa bee?
18 Nal hʊ buloŋ aa sı tele bʊyı no nyuu, ʊ tıına sı kyɔrısı kyɔrɔkyɔrɔ. Dı
bʊyı no mɛ rɛ ko tele nal buloŋ nyuu, ʊ sı nɔmɔ ʊ tıına nʊgʊgʊ.” ’

Ba pıyɛsı Yesu lampoo tunii wıya
Matiwu 22.15-22; Maakı 12.13-17

19 Ɛɛ rɛ Wıısı Teŋ dıdagıla abee Gyuuma wııkyʊwal sılaala nıhıyası kı
lʊga dı ba kaŋ Yesu doŋ tıyaŋ, beewıya ba gyıma anıı ba aa rɛ ʊ maga
namaga hʊ kı daga. Amɛ ba gyı aa fá nala hʊ aa we doŋ nɛ.
20 Ɛɛ rɛ ba kı kyɛ ŋmanıı hʊ ba aa sı tıŋa a kana ʊ. Nyɛ rɛ ba kaŋ
molbiye mʊ kpala nala badɔmɔŋ, aŋ leŋ ba fugo mʊ Yesu lee gɛɛ anıı ba
aa yaa nıtııma. Ba baa dı ba mʊ magısı ʊ, a pıyɛsı ʊ wıya a na dı ʊ rɛ ko
bası wıı kyogi, dı ba tıŋ gɛɛ tıyaŋ kana ʊ mʊ we Roma nıhıyawʊ hʊ aa
deŋ doŋ paalʊʊ nosi tıyaŋ, dı ʊ yaa ʊ gɛɛ buloŋ ʊ aa kyɛ.
21 Ɛɛ rɛ nala hʊ ba aa turo we hʊ sii mʊ Yesu lee, a pıyɛsı ʊ a baa,
“Nıhıyawʊ, á gyıma anıı wıya hʊ ı aa bası abee wıya hʊ ı daga ma buloŋ
yaa wıtıı rɛ. Á gyıma anıı ı aa daga Wıısı ŋmanıı tıı rɛ, aŋ bee fá nal
buloŋ mɛ sıı.
22 Tɔɔ, á yaŋ aa kyɛ dı á gyıma rɛ dı ʊ yaa ŋmanıı rɛ dı á tuŋ lampoo a
kı tıya Roma paalʊʊ kuworibal hʊ koo ʊ bı yaa ŋmanıı?”
23 Amɛ Yesu kɛ gyı gyıŋ ba dawarı hʊ buloŋ, a bası tıya a ba a baa,
24 “Ma kaŋ molbinʊʊ hʊ ko dı ŋ na.” Ba aa kpaa molbinʊʊ hʊ tıya ʊ,
ʊ mııgı pıyɛsı ba a baa, “Kıbee nyuu abee ʊ feŋ nɛ ba kpa biŋ molbii hʊ
tıyaŋ nyɛ?” Ɛɛ rɛ ba baa dı Roma paalʊʊ kuworibal hʊ feŋ abee ʊ nyuu
rɛ.”
25 Ɛɛ rɛ Yesu baa, “Ɛɛ kɛ, kıŋ hʊ aa yaa Roma paalʊʊ kuworibal hʊ kıŋ,
ma kpa tıya ʊ, ka kıŋ hʊ mɛ aa yaa Wıısı kıŋ, ma kpa tıya Wıısı.”

26 Ʊ aa basɪ gɛɛ, ba bɪl bɪ naa wɪɪ buloŋ ba aa sɪ wuwo tɪŋ gɛɛ tɪyaŋ
kana ʋ nala aa we doŋ sɪya tɪyaŋ. Wɪya hʋ ʋ aa basa yaa ba wɪkperii rɛ,
ba nyʋʋsɪ buloŋ mɛ fɪyɛlɪ.

Ba pɪyasɪ Yesu sʋʋnɪ mɪɪgɪ siiyi wɪya
Matiwu 22.23-33; Maakɪ 12.18-27

27 Ɛɛ rɛ Sadusiima badɔmɔŋ mɛ sii ko Yesu lee. Nala no gyɪ laa di rɛ anɪɪ
nala hʋ aa sʋba bɪl bɪ sɪ wuwo sii sʋʋ tɪyaŋ. Ɛɛ rɛ ba pɪyɛsɪ Yesu a baa,
28 "Á nɪhɪyawʋ, Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ, Moosi daga ma anɪɪ dɪ baal lɛ kpaa
haaŋ, dɪ ʋ bee haaŋ hʋ bɪ kaŋ biye, aŋka dɪ baal hʋ sʋba, dɪ ʋ maga ʋ
naabiye kpa lohaaŋ hʋ rɛ a lʋl biisi tɪya ʋ maana hʋ aa sʋba.
29 Tɔɔ, nɪmmabalɪya bapɛ rɛ gyɪ we doŋ, ba buloŋ yaa baala. Ba
kɪhɪyawʋ tɪɪna kpa haaŋ. Ʊ bee haaŋ hʋ bɪ lʋl biye, ka ʋ sʋba.
30 Ɛɛ rɛ ʋ katɪyal kpa haaŋ hʋ. Ʊ beel-ʋ mɛ bɪ lʋl biye, aŋ ka ʋ mɛ sʋba.
31 Too hʋ tɪɪna mɛ kpa haaŋ hʋ. Ɛɛ tɪɪ puu ʋ mɛ. Nyɛ rɛ nɪmmabalɪya
no bapɛ buloŋ kpa haaŋ hʋ, a sʋba mʋ teŋ dɪ ba kɪdɪgɪ buloŋ bee haaŋ hʋ
bɪ lʋl biye.
32 Ɛɛ hal tɪyaŋ nɛ haaŋ hʋ mɛ sii sʋba.
33 Kyɛɛ hʋ nala aa sɪ mɪɪgɪ sii sʋʋ tɪyaŋ, baala no bapɛ tɪyaŋ kɪbee rɛ sɪ
tɪŋ haaŋ hʋ? Beewɪya ba buloŋ bapɛ rɛ ʋ yala ko baŋ parɪ."
34 Ɛɛ rɛ Yesu mɪɪgɪ basɪ tɪya ba a baa, "Gyɪnaŋ dʋnɪya no tɪyaŋ kɛ, baala
aa paa haana rɛ, haana mɛ kɪ yala balama.
35 Amɛ saŋa hʋ nala hʋ aa sɪ sii sʋʋ tɪyaŋ a kaŋ mɪɪbol hʋ aa bɪ kaŋ
tenii hʋ tɪyaŋ kɛ, baala bɪl bɪ sɪ kɪ paa haana, haana mɛ bɪl bɪ sɪ kɪ yala
balama.
36 Ba buloŋ aa mɪɪgɪ ba kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ malɪkasɪ. Ba bɪl bɪ sɪ kɪ sʋba.
Wɪɪsɪ aa kyisi ba sʋʋ tɪyaŋ wɪya, ba yaa Wɪɪsɪ biisi rɛ.
37 Moosi daga anɪɪ nala hʋ aa sʋba sɪ mɪɪgɪ sii sʋʋ tɪyaŋ nɛ a kaŋ mɪɪbol.
Wɪɪsɪ teŋ logiŋ kɪdɪgɪ tɪyaŋ ba fa saba rɛ anɪɪ Moosi naa dɪ diŋ we tɪɪbiye
kɪdɪgɪ tɪyaŋ nɛ, aŋ bee di tɪya hʋ bee ɔhɔ hʋ aa we doŋ buloŋ, ka Moosi
basɪ baa, 'Á Tɪɪna Wɪɪsɪ yaa Abɪraham abee Azɪkɪ abee Gyeekɔbɪ Wɪɪsɪ rɛ.
38 Ʊ aa basɪ nyɛ daga anɪɪ Wɪɪsɪ yaa weye Wɪɪsɪ rɛ, ʋ bɪ yaa sʋʋnɪ Wɪɪsɪ,
beewɪya Wɪɪsɪ kɛ lee nal buloŋ weye rɛ." '
39 Ɛɛ rɛ Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla badɔmɔŋ basɪ tɪya ʋ a baa, "Nɪhɪyawʋ, ɪ bee
nyɪya! Ɪ basɪ ba bʋʋsɪŋ nɛ."
40 Beewɪya ba gyɪ bɪl bɪ kaŋ nyʋwa ba aa sɪ pɪyɛsɪ ʋ wɪɪ buloŋ.

Ba pɪyɛsɪ Krisita, laataal hʋ Wɪɪsɪ aa lɪya wɪya
Matiwu 22.41-46; Maakɪ 12.35-37

41 Ɛɛ rɛ Yesu pɪyɛsɪ ba a baa, "Ɛɛ rɛ ba sɪ wuwo baa dɪ Krisita hʋ, laataal
hʋ Wɪɪsɪ aa lɪya, sɪ yaa Deviti nihii rɛ?
42 Deviti tɪɪ basa Wɪɪsɪ teŋ logiŋ kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ Yɪɪla tɪyaŋ nɛ a baa,
"Ŋ Tɪɪna Wɪɪsɪ basɪ tɪya ŋ Tɪɪna rɛ a baa,
'hɔŋ ŋ noduu logiŋ,
43 ka dɪ ŋ yuwo di ɪ dɔmɔ buloŋ teŋ'.
44 Deviti tɪɪ yɪrɪ nal no ʋ Tɪɪna rɛ. Ɛɛ rɛ ʋ yaŋ sɪ yaa a yaa Deviti nihii
dʋŋ?"

Yesu basɪ Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla hʋ wɪya
Matiwu 23.1-36; Maakɪ 12.38-40

45 Nala hʋ buloŋ gyɪ aa gyegile kɪ nɪɪ Yesu wɪbasɪɪ hʋ tɪyaŋ nɛ, ʋ mɪɪgɪ
basɪ tɪya ʋ hatɪnna hʋ a baa,

46 “Ma pɔ ma tɪɪ ma weliŋ abee Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla no wɪya. Ba aa gɔllɪ
kɪ baŋ abee ba gadoliye rɛ gyiyegyiye, a kɪ kyɛ dɪ nala yʊwɔgɪ kɪ kyʊwalɪ
ba. Dɪ ba aa rɛ ko mʊ wɪɪkyʊwaldɪya koo laŋŋɪbal buloŋ, ba aa kɪ kyɛ dɪ
ba hɔŋ nɪbala lɪhɔnɪya rɛ.
47 Ba aa fugo kyʊwalɪ Wɪɪsɪ kɪ pɪɪsɪ rɛ, a kaŋ lohaana kɪna kɪ fasɪ. Saŋa
hʊ Wɪɪsɪ aa sɪ di dʊnɪya sarɪya, ba tʊwara bɪ sɪ kyallɪ.”

21

Lohaaŋ kɪdɪgɪ kpaa ʊ molbii buloŋ ʊ aa kana a sʊla Wɪɪsɪ
Maakɪ 12.41-44

1 Saŋa kɪdɪgɪ Yesu gyɪ we Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ tɪyaŋ nɛ a na kɪna tɪmma
dɪ ba lɪɪ molbiye kɪ sʊla Wɪɪsɪ.
2 Doŋ nɛ ʊ na lohaaŋ kɪdɪgɪ mɛ dɪ ʊ kpaa aniiniima balɪya a ko lo we
wɪɪsʊllɪ-gbaha hʊ tɪyaŋ.
3 Ɛɛ rɛ Yesu baa, “Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, lohaaŋ no rɛ wee a te nala
hʊ buloŋ.
4 Beewɪya, nala hʊ buloŋ aa kpaa molbiye a sʊla Wɪɪsɪ, ba lɪya rɛ aŋ ka.
Amɛ haaŋ no kɛ, abee ʊ nyaabʊsɪ hʊ buloŋ, ʊ dɪya abee ʊ bee buloŋ nɛ ʊ
kpa sʊla Wɪɪsɪ gɛɛ.”

Yesu basɪ Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ telii wɪya
Matiwu 24.1-2; Maakɪ 13.1-2

5 Yesu hatɪnna hʊ badɔmɔŋ gyɪ aa basɪ Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ wɪya rɛ, a
baa dɪ ʊ weliye, dɪ bʊwa hʊ ba aa kpaa saa ʊ mɛ weliye, abee kɪweliye hʊ
iriŋ nala aa kpaa sʊla Wɪɪsɪ ba kpa marɪ dɪya hʊ tɪya, dɪ ba buloŋ nɛ leŋ
dɪya hʊ weliye gɛɛ.
6 Nyɛ rɛ Yesu baa, “Dɪya no bee ʊ kɪweliye hʊ buloŋ ma aa naa nyɛ, saŋa
kɪdɪgɪ sɪ pele dɪ ba ŋmaa ba buloŋ lo. Bʊdɪgɪ mɛ paalɪ bɪ sɪ ka a dɔbɔ ʊ
dɔŋtɪɪna tɪyaŋ.”

Yesu basa ba aa sɪ dɔgɪsɪ nala hʊ aa tɪŋa ʊ wɪya
Matiwu 24.3-14; Maakɪ 13.3-13

7 Ɛɛ rɛ ba pɪyɛsɪ Yesu a baa, “Nɪhɪyawʊ, saŋa bee tɪyaŋ nɛ wɪya no sɪ
yaa? Bekiŋ wɪɪ rɛ sɪ yaa dɪ á na a gyɪma anɪɪ wɪya no kpaga yayɪ rɛ?”
8 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Ma kɪ gyɪma weliŋ dɪ nal buloŋ ta ko
mʊrɪ ma. Nala yʊga sɪ ko a kpa ŋ feŋ anɪɪ ba aa rɛ yaa Krisita hʊ, a baa
dɪ saŋa hʊ dʊnɪya aa sɪ teŋ kpaga rɛ. Amɛ ma ta ko kɪ tɪŋ ba hal.
9 Ma sɪ nɪɪ yuwo abee kaasɪ dɔmɔ lɪkpagɪsɪ abee liboliye tɪyaŋ. Dɪ
mamaa rɛ ko nɪɪ ba wɪya, ma ta leŋ dɪ ma bembiye kɪ sii. Wɪya no buloŋ
sɪ laa sɪya yaa, amɛ gɛɛ bɪ daga nɪɪ dʊnɪya hʊ tenii pele rɛ.”
10 “Paalʊʊ kɪdɪgɪ nala sɪ sii a mʊ yuwo paalʊʊ kɪdɪgɪ nala. Tɔɔ kɪdɪgɪ
kuwori abee ʊ nala sɪ sii giri a mʊ yuwo kuwori kɪdɪgɪ mɛ abee ʊ nala.
11 Taŋha sɪ gyigili kɪŋkaŋ, dɪ losi mɛ gyʊʊ. Wɪɪla sɪ gyʊʊ nala lee buloŋ
tɪyaŋ, wɪbɔŋlɔrɪnɪ abee wɪmagɪla buloŋ sɪ yaa wɪɪsɪnyuu tɪyaŋ.
12 Aŋka dɪ wɪya no buloŋ na yaa, ba sɪ kasɪ ma, a dɔgɪsɪ ma. Ba sɪ kaŋ
ma gyʊʊ wɪɪkyʊwaldɪɪsɪ, a di ma sarɪya aŋ kaŋ ma tɔ dɪɪsɪ tɪyaŋ. Ba sɪ
kuu ŋ wɪya, a kaŋ ma mʊ kuworo abee nɪbala sɪya.
13 Wɪya no tɪyaŋ nɛ ma sɪ na ŋmanɪɪ a basɪ Wɪɪsɪ wɪweliye hʊ tɪya ba.
14 Amɛ ma kaŋ ma tɪɪ ma weliŋ, a sɪŋ wɪdɪgɪ tɪyaŋ, aŋ ta leŋ dɪ ɛɛ hʊ
ma aa sɪ basɪ wɪya a laa ma tɪɪ kɪ dɔŋ ma.
15 Beewɪya ŋ sɪ kpa wɪgyʊŋ tɪya ma, dɪ ma wuwo basɪ wɪya ma dɔmɔ
sɪya tɪyaŋ, dɪ ba bɪ sɪ wuwo kaŋ wɪɪ buloŋ tarɪ anɪɪ wɪtɪɪ daa.

16 Ma kuwoma abee ma nımmabalıya abee ma lʊlla tıı abee ma kyaŋsı
sı kpa ma yallı tıya ma dɔmɔ, dı ba kpʊ ma badɔmɔŋ.
17 Nal nal buloŋ sı haası ma ŋ wıya.
18 Amɛ ma kıdıgı buloŋ nyupʊŋ mɛ bı sı nyʊgısı.
19 Dı mamaa rɛ sıŋ ma wıtıı tıyaŋ, a kaŋ kenyiri abee mala, ma sı laa
ma tıı ta."

Yesu bası Gyerusalɛm kyeŋŋii wıya
Matiwu 24.15-21; Maakı 13.14-19

20 Ɛɛ rɛ Yesu bıl baa, "Dı mamaa rɛ ko na dı laal tɔɔ Gyerusalɛm, ma
gyıma anıı bee hʊ kyeŋŋii pele rɛ.
21 Ɛɛ tıyaŋ, ma leŋ dı nala hʊ aa we Gyudıya paalʊʊ tıyaŋ fá mʊ gyıŋ
dogiŋsi nyuni. Nala hʊ mɛ aa we bee hʊ tıyaŋ, ʊ maga dı ba lıı bee hʊ
tıyaŋ nɛ. Nala hʊ mɛ aa we ba bagısı tıyaŋ, ba mɛ ta mııgı gyʊʊ bee hʊ
tıyaŋ.
22 Haŋ saŋa hʊ rɛ Wıısı sı dɔgısı Iziral tımma, a leŋ dı wıya hʊ buloŋ
ba aa saba biŋ Wıısı teŋ tıyaŋ kɔnı yaa wıtıı.
23 Saŋa no tıyaŋ, haluwokanna abee biifıllı nımma sı na tʊwara rɛ weliŋ.
Wıısı sı na baaŋ paalʊʊ no nala nyuu tıyaŋ, a dɔgısı ba kıŋkaŋ.
24 Ba sı kpʊ ba badɔmɔŋ abee takoobiye, aŋ kası ba badɔmɔŋ mɛ mʊ yaa
yosi paalʊʊ dʊŋsı tıyaŋ, aŋka dı nala hʊ aa bı yaa Gyuuma laa Gyerusalɛm
tıŋa, a mʊ pele saŋa hʊ Wıısı aa tıya ba ŋmanıı dı ba we doŋ."

Yesu bası ʊ mııgı koyi wıya
Matiwu 24.29-31; Maakı 13.24-27

25 Ɛɛ rɛ Yesu bıl baa, "Wımagıla sı yaa wııpɔsıı abee pene abee
kyıŋwʊlıya tıyaŋ. Dʊnıya buloŋ tıyaŋ, nala tısı sı kyogi dı ba bı gyıŋ
wıı hʊ buloŋ tıyaŋ ba aa wee. Beewıya mpʊwɔnʊʊ sı dɔŋ, dı kambıŋ
gyʊʊ nala.
26 Kambıŋ sı gyʊʊ nala dı ba yiyegi, akuu ba aa lurimi na wıı hʊ aa sı
yaa dʊnıya buloŋ tıyaŋ wıya. Beewıya ba sı kile wıısınyuu kına buloŋ aa
kaŋ dee dı ba lıı ba liweeliye tıyaŋ.
27 Ɛɛ tıyaŋ nɛ ma sı na mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye dı ŋ we taala tıyaŋ ko kı
tuu, a kaŋ dee abee gaŋdarı.
28 Dı wıya no rɛ ko piili kı yaa, ma sii sıŋ a kaŋ ma nyuni kpa, beewıya
saŋa hʊ Wıısı aa sı laa ma ta pele rɛ."

Yesu maga tutogo namaga
Matiwu 24.32-35; Maakı 13.28-31

29 Ɛɛ rɛ Yesu maga namaga no tıya ba a baa, "Ma deŋ na tutogo abee
tıısı buloŋ.
30 Dı mamaa rɛ ko na tıısı piile kı tɔsɔ, ma aa gyıma anıı yʊʊ kpaga rɛ.
31 Ɛɛ tıı rɛ, dı mamaa rɛ ko na wıya no buloŋ ŋ aa daga ma piile kı yaa,
ma gyıma anıı Wıısı koro hʊ kpaga rɛ.
32 Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, ma nala no aa we ma mııbol tıyaŋ gyınaŋ,
ma buloŋ bı sı sʊba, aŋka dı wıya no yaa.
33 Wıısınyuu abee taŋha buloŋ sı teŋ, amɛ wıya hʊ ŋ aa basa kɛ bı sı
maakyiye nyʊgısı.

Wıı hʊ aa tıŋ ʊ maga dı á gyıŋ tıya á tıı

34 Ma gyıŋ tıya ma tıı ma weliŋ, a ta kpaa ma hakıllı bee ma nyuni
buloŋ we kıdiiliye abee sınyʊwabal dʊŋ tıyaŋ, a ta leŋ dı dʊnıya kına
wıya dʊŋ kyıl ma. Dı ma ko leŋ dı wıya no dʊŋ wıya kyıl ma, kyɛɛ hʊ

Mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye aa sı mııgı ko, ʋ sı pirigi ma tıyaŋ gɛɛ anıı barıgı aa pirigi kaŋ bagıl gɛɛ.
35 Beewıya kyɛɛ hʋ aa puu nal buloŋ aa we dʋnıya logiŋ buloŋ tıyaŋ nɛ.
36 Ma gyıŋ tıya ma tıı, a kı kyʋwalı Wıısı saŋa buloŋ dı ma wuwo gyʋʋ wıya no buloŋ tıyaŋ a lıı bee laaŋfıya, aŋ wuwo maakyiye sıŋ Mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye sıya tıyaŋ.”
37 Yesu fa aa we Wııkyʋwaldııbal hʋ tıyaŋ nɛ kyıkyʋwala abee wıhaa buloŋ a kı daga nala. Dı dıdaana rɛ ko pele buloŋ, ʋ aa mʋ Olivi dogimo hʋ nyuu rɛ a kyʋwa doŋ.
38 Sıgballıya buloŋ, nala aa mʋ Wııkyʋwaldııbal hʋ rɛ dı ba gyegile nıı wıya hʋ ʋ aa bası.

22

Ba vʋʋla dı ba kpʋ Yesu
Matiwu 26.1-5; Maakı 14.1-2; Gyɔɔŋ 11.45-53

1 Dıısı-parı-banıı Kyɛbal hʋ tıyaŋ ba aa kyaŋ paanʋʋ hʋ ba aa bı wee sıbʋl gyı ko kpaga rɛ.
2 Ɛɛ rɛ Gyuuma wııkyʋwal sılaala nıhıyası abee Wıısı Teŋ dıdagıla hʋ kı lʋga dı ba na ŋmanıı hʋ ba aa sı tıŋa a lʋwɔlı kpʋ Yesu, beewıya ba gyı aa fá nala hʋ rɛ.

Gyudası laa nyʋwa dı ʋ kpa Yesu yallı
Matiwu 26.14-16; Maakı 14.10-11; Gyɔɔŋ 11.45-53

3 Ɛɛ rɛ Sıtaanı ko gyʋʋ Yesu hatınna fi abee balıya hʋ kıdıgı, ba kı yırı Gyudası Isıkarɔtı.
4 Nyɛ rɛ ʋ sii mʋ, ʋ bee Gyuuma wııkyʋwal sılaala nıhıyası abee nala hʋ aa pɔ Wııkyʋwaldııbal hʋ nıhıyası vʋʋlı gɛɛ ʋ aa sı yaa a kpa Yesu yallı tıya ba.
5 Ba tenni gyı fıyɛlı weliŋ, ba laa nyʋwa anıı ba sı tıya ʋ molbiye.
6 Ɛɛ rɛ Gyudası mɛ laa nyʋwa, aŋ piili kı kyɛ ŋmanıı hʋ ʋ aa sı tıŋa a kpa Yesu yallı tıya ba dı nala bı gyıma.

Yesu bee ʋ hatınna dii Dıısı-parı-banıı Kyɛbal hʋ kıdiiliye
Matiwu 26.17-25; Maakı 14.12-21; Gyɔɔŋ 13.21-30

7 Dıısı-parı-banıı Kyɛbal hʋ tıyaŋ, kyɛɛ kıdıgı rɛ we doŋ ba aa kyaŋ paanʋʋ ba aa bı wee sıbʋl. Kyɛɛ no tıı mɛ rɛ ba aa kpʋ pepɔrɔ hʋ ba aa sı kpa marı Kyɛbal hʋ kıdiiliye.
8 Ɛɛ rɛ Yesu tıŋ Piita abee Gyɔɔŋ, a baa dı ba mʋ marı Dıısı-parı-banıı Kyɛbal hʋ kıdiiliye dı ba di.
9 Nyɛ rɛ ba pıyɛsı ʋ a baa, “Lee tıyaŋ nɛ ı kı kyɛ dı á mʋ marı kıdiiliye hʋ?”
10 Ʋ bası tıya ba a baa, “Dı mamaa rɛ ko mʋ kı gyʋʋ bee hʋ, ma sı na baal kıdıgı dı ʋ baası vii abee nıı. Ma tıŋa ʋ hal mʋ gyʋʋ dıya hʋ ʋ aa sı gyʋʋ.
11 Dı mamaa rɛ ko gyʋʋ, ma bası tıya dıya hʋ tıına dı ma nıhıyawʋ baa dı ma pıyɛsı ʋ dı lee rɛ ʋ nıhʋwala dıya we, dı ʋ bee ʋ hatınna ko gyʋʋ hɔŋ di Dıısı-parı-banıı Kyɛbal hʋ kıdiiliye?”
12 “Ʋ sı daga ma dııbal kıdıgı. Ʋ yaa sal nyuu dıya rɛ, ba marı ʋ buloŋ weliŋ. Doŋ nɛ ma sı marı kıdiiliye hʋ.”
13 Nyɛ rɛ ba kpa mʋ a na wıya hʋ buloŋ ʋ aa bası tıya ba anıı ba sı na. Ɛɛ rɛ ba marı Dıısı-parı-banıı Kyɛbal kıdiiliye hʋ doŋ.

Kıdiiliye hʋ á aa sı di a kı liisi Yesu wıya
Matiwu 26.26-30; Maakı 14.22-26; 1 Koriŋti 11.23-25

14 Kıdiiliye hʋ dii saŋa aa ko pele, Yesu abee ʋ hatınna hʋ buloŋ hɔŋ dı
ba di kına hʋ.
15 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, "Ŋ fa paalı kyo dı ŋ beel-ma di kına no
rɛ, aŋka dı ŋ na na tʋwara.
16 Beewıya, ŋ bıl bı sı maakyiye di kıdiiliye no iriŋ, see saŋa hʋ Wıısı
koro hʋ aa sı ko. Ɛɛ tıyaŋ nɛ ma sı gyıŋ kıdiiliye no dii memii."
17 Ɛɛ rɛ Yesu kpa gbaŋbiye bee sıŋ, a kyʋwalı Wıısı aŋgyʋwasʋ, aŋ kpa
tıya ʋ hatınna hʋ aŋ baa, "Ma laa gbaŋbiye bee sıŋ no a kaŋ kpaa dɔmɔŋ
nyʋwa.
18 Ŋ bası kı tıya ma rɛ, ŋ bıl bı sı maakyiye nyʋwa sıŋ no, see saŋa hʋ
Wıısı koro hʋ aa sı ko."
19 Ɛɛ rɛ Yesu bıl kpa paanʋʋ mɛ, a kyʋwalı Wıısı aŋgyʋwasʋ aŋ kaŋ lɔgɔ
lɔgɔ, a kpa tıya ba aŋ baa, "Ŋ teŋbii rɛ nyɛ, ŋ kpa sʋla Wıısı ma wıya. Ma
laa kyaŋ. Ma kı yaa nyɛ a kı liisi ŋ wıya."
20 Ba aa dii kına hʋ teŋ, ʋ bıl kpa gbaŋbiye hʋ abee sıŋ a tıya ba aŋ baa,
"Gbaŋbiye no sıŋ nɛ yaa nyʋʋfalıı hʋ Wıısı aa wee tıya ma. Ŋ kyal hʋ aa
gyaasa ma wıya rɛ Wıısı kpa we nyʋwa no.
21 Amɛ ma naa rɛ? Nal hʋ aa sı kpa ŋ yallı, ʋ we á tıyaŋ daha. Ŋ beel-ʋ
rɛ laŋŋa kı di kına hʋ nyɛ.
22 Mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye, ŋ sı sʋba anıı Wıısı aa daga gɛɛ, amɛ nal hʋ
aa sı kpa ŋ yallı, ʋ sı na tʋwara yʋga."
23 Ɛɛ rɛ Yesu kpambısı hʋ piili kı pıyɛsı dɔmɔŋ anıı ba tıyaŋ kıbee rɛ sı
yaa wıı no?

Yesu hatınna kaŋ nıbalıŋ wıya kı kpa dɔmɔŋ

24 Yesu hatınna hʋ gyı kaŋ ba tıyaŋ nıbal wıya kı kpa dɔmɔŋ nɛ.
25 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, "Dʋnıya no kuworo aa hɔŋ ba nala nyuu
tıyaŋ nɛ, a kaŋ ba kı fıla, ka kuworo hʋ badɔmɔŋ mɛ aa kı kyɛ dı nala hʋ
kaŋ ba kı yırı bɔnyɛ tımma.
26 Amɛ ʋ bı maga dı ma kɛ kı yaa gɛɛ. Ʋ maga dı ma tıyaŋ nıbal lɛ
bırımı biibiye, dı ma sılaala mɛ tʋma kı tıya ma.
27 Nal aa hɔnɔ aŋka nal kıdıgı yaa kıdiiliye kı tıya ʋ, ʋ bee nal hʋ aa
yaa kıdiiliye hʋ kı tıya ʋ hʋ, ba kıbee rɛ yaa nıbal? Nal hʋ aa hɔnɔ, aŋka
ba yaa kıdiiliye kı tıya ʋ, ʋ rɛ yaa nıbal. Amɛ ŋ kɛ we ma lee rɛ, a tʋma
kı tıya ma.
28 Ŋ tʋwara nayı tıyaŋ, mamaa rɛ yaa nala hʋ aa sına ŋ hal, a bı vıya ŋ
ta.
29 Ŋ Kuwo tıya ŋ ŋmanıı rɛ dı ŋ yaa kuworibal. Ɛɛ tıı rɛ ŋ mɛ sı tıya
ma ŋmanıı dı ma yaa kuworibala.
30 Dı ŋ beel-ma buloŋ maakyiye wuwo di kıdiiliye ŋ koro hʋ tıyaŋ. Ma
sı hɔŋ kuworikpasını nyuni a kı deŋ Iziral tımma bekyige fi abee balıya
hʋ nyuu."

Yesu baa dı Piita sı tʋwa a baa ʋ bı gyıma ʋ
Matiwu 26.31-35; Maakı 14.27-31; Gyɔɔŋ 13.36-38

31 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya Siimɔŋ Piita a baa, "Siimɔŋ, gyegili nıı daha!
Sıtaanı ko sʋla ŋmanıı rɛ dı ʋ magısı ma, a tʋwası ma niweliye a lıı ma
nıbɔmɔ tıyaŋ, anıı ba aa kyaarı mıya, a lıı miŋbii aŋ ka mıŋgyɔrʋ gɛɛ.
32 Amɛ ŋ kyʋwalı Wıısı tıya ı Siimɔŋ nɛ, dı ı Wıısı laadii ta ko nyʋgısı.
Dı ı rɛ ko mııgı ko ŋ lee, pɛ ı dɔŋtıŋsı hʋ mɛ tıyaŋ dı ba sıŋ ba Wıısı
laadii tıyaŋ weliŋ."

33 Ɛɛ rɛ Piita basɪ tɪya ʊ a baa, “Ŋ Tɪɪna, dɪ ba aa rɛ sɪ kana ɪ tɔ dɪyaŋ,
ŋ yaa siri rɛ dɪ ba kana ŋ mɛ tɔ. Dɪ ba sɪ kpʊ ɪ mɛ, ŋ yaa siri rɛ dɪ ŋ beel-ɪ
buloŋ sʊba.”
34 Ɛɛ rɛ Yesu baa, “Piita, ŋ basɪ kɪ tɪya ɪ rɛ, gyibala ha bɪ sɪ wɪɪ gyɪnaŋ
tebine no, aŋka dɪ ɪ tʊwa naaŋsɪɪnyʊwa bʊto anɪɪ ɪ bɪ gyɪma ŋ.”

Yesu basɪ molbiye abee takoobiye wɪya

35 Ɛɛ rɛ Yesu pɪyɛsɪ ʊ hatɪnna hʊ a baa, “Saŋa hʊ ŋ gyɪ aa tɪŋ ma, ma
gyɪ bɪ kolo molbiye, a bɪ paa diikusi, a bɪ paa naatɔbɔ tʊŋnyʊwa bʊlɪya
bʊlɪya mɛ, aŋ mʊ. Ma gyɪ yaŋ aa mʊwa, bekiŋ nɛ ma gyɪ kyɛ lɔlɔ?” Ba
baa dɪ ba gyɪ bɪ kyɛɛ kɪŋ buloŋ lɔlɔ.
36 Doŋ nɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Amɛ nyɛ kɛ, ma nal hʊ buloŋ aa kaŋ
molbiye koo diiku, ʊ maga dɪ ʊ kpa kolo rɛ. Ma nal hʊ mɛ buloŋ aa bɪ kaŋ
takoobii, ʊ maga dɪ ʊ kpa ʊ gabal yallɪ rɛ a yɔbɔ kɪdɪgɪ.
37 Ba saba Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ nɛ a baa, ‘Ba kana ʊ pɛ wɪbɔŋyaala tɪyaŋ nɛ’.
Wɪya no buloŋ, ŋ wɪya rɛ ba sabɪ gɛɛ. Ba buloŋ sɪ yaa ŋ tɪyaŋ nɛ, dɪ wɪya
hʊ buloŋ ba aa saba ŋ wɪya kɔnɪ su ba bʊʊsɪ.”
38 Ɛɛ rɛ ʊ hatɪnna hʊ basɪ tɪya ʊ a baa, “Á Tɪɪna, deŋ na, takoobiye balɪya
rɛ nyɛ.” Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Tɔɔ, ba maga rɛ.”

Yesu kyʊwalɪ Wɪɪsɪ Olivi dogimo hʊ nyuu tɪyaŋ
Matiwu 26.36-46; Maakɪ 14.32-42

39 Ɛɛ rɛ Yesu sii lɪɪ Gyerusalɛm tɪyaŋ, a mʊ gyɪŋ Olivi dogimo hʊ nyuu,
anɪɪ ʊ aa kɪ yaa gɛɛ saŋa buloŋ. Ɛɛ rɛ ʊ hatɪnna hʊ mɛ sii tɪŋa ʊ hal mʊ.
40 Ba aa mʊʊ pele doŋ, ʊ basɪ tɪya ba a baa, “Ma kɪ sʊla Wɪɪsɪ, dɪ Sɪtaanɪ
ta wuwo mʊrɪ ma.”
41 Ʊ aa basɪ gɛɛ teŋ, ʊ parɪ ʊ hatɪnna hʊ mʊ sɪya mʊhʊ, a tuu gbinni a
kyʊwalɪ Wɪɪsɪ, a baa,
42 “Ŋ Kuwo, dɪ ʊ ko yaa ɪ kyɛrɪ, lɪɪ ŋ tʊwara no aa ko tɪyaŋ. Amɛ mɪyaŋ
kɛ kyɛrɪ daa, leŋ dɪ ɪ kyɛrɪ yaa.”
43 Doŋ nɛ malɪka lɪɪ wɪɪsɪbee a ko tuu fɪyɛlɪ ʊ bembii.
44 Ʊ tɪya gyɪ kyogo rɛ kɪŋkaŋ buloŋ. Ɛɛ rɛ ʊ faasɪ kyʊwalɪ Wɪɪsɪ abee
sɪfɪyasɪ. Ʊ suwolii paalɪ kɪ tuu taŋha gɛɛ anɪɪ kyal.
45 Ʊ aa kyʊwalɪ Wɪɪsɪ hʊ teŋ, ʊ sii a mɪɪgɪ mʊ ʊ hatɪnna hʊ lee, dɪ ba
pɪŋ doo, beewɪya tɪkyogi hʊ gyɪ leŋ lɔl gyʊʊ ba rɛ weliŋ.
46 Ɛɛ rɛ Yesu ko pɪyɛsɪ ba a baa, “Ma kɔnɪ pɪŋ kɪ pɪŋ doo rɛ? Ma sii a kɪ
sʊla Wɪɪsɪ, dɪ Sɪtaanɪ ta wuwo mʊrɪ ma.”

Ba kaŋ Yesu
Matiwu 26.47-56; Maakɪ 14.43-50; Gyɔɔŋ 18.3-11

47 Yesu ha gyɪ aa basɪ wɪya hʊ tɪyaŋ nɛ, dɪ Yesu hatɪnna fi abee balɪya
hʊ kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ Gyudasɪ rɛ gyɪ mʊ laa nɪygamaa sɪya gɛɛ ba kɪ ko ʊ
lee. Ba aa ko pele, Gyudasɪ vala a mʊ guwori Yesu.
48 Ɛɛ rɛ Yesu baa, “Gyudasɪ, ɪ kɔnɪ ko guwori ŋ nɛ dɪ ɪ kpa Mɪyaŋ
Nihuwobiŋ Biye yallɪ koo?”
49 Yesu hatɪnna hʊ fa aa we doŋ a na wɪɪ hʊ aa kyɛ dɪ ʊ yaa, ɛɛ rɛ ba
pɪyɛsɪ Yesu a baa, “Á Tɪɪna, á kyuri á takoobiye koo?”
50 Nyɛ rɛ Yesu hatɪnna hʊ kɪdɪgɪ teŋ kyuri takoobii, a ŋmaŋ Gyuuma
wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyawʊ dɪya yoŋ noduu dɪgɪŋ kyɔl.
51 Ɛɛ rɛ Yesu baa, “Ʊ maga rɛ. Ma leŋ.” Ʊ basɪ gɛɛ rɛ, aŋ dige baal hʊ
dɪgɪŋ, ʊ mɪɪgɪ taasɪ.
52 Ɛɛ rɛ Yesu pɪyɛsɪ Gyuuma wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyasɪ abee nala hʊ aa
pɔ Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ nɪhɪyasɪ abee ba bee nɪhɪyasɪ hʊ aa ko dɪ ba kana

ʊ, a baa, “Ɲ yaa biibɔŋ nɛ, ma sii kol takoobiye abee daŋgulo a kɪ ko dɪ ma kana ŋ?
53 Ɲ beel-ma buloŋ nɛ fa aa we Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ tɪyaŋ kyɛɛ bee ʊ nyʊwa buloŋ, aŋka ma bɪ lʊga dɪ ma kana ŋ doŋ. Amɛ saŋa no rɛ Wɪɪsɪ tɪya ma ŋmanɪɪ dɪ ma kana ŋ. Saŋa no tɪyaŋ mɛ rɛ wɪbɔmɔ kuwori, Sɪtaanɪ mɛ we ʊ tʊma tɪyaŋ.”

Piita tʊwa a baa ʊ bɪ gyɪŋ Yesu
Matiwu 26.57-58, 69-75; Maakɪ 14.53-54, 66-72; Gyɔɔŋ 18.12-18, 25-27

54 Ɛɛ rɛ ba kaŋ Yesu, a kana ʊ kɪ mʊ Gyuuma wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyawʊ dɪya, ka Piita mɛ daasɪ kɪ tɪŋ ba hal.
55 Ba mʊwa dɪ ba tuu diŋ gyaŋwuwo hʊ tɪyaŋ nala kɪ wiyeni. Nyɛ rɛ Piita mʊ pɛ nala hʊ aa wiyeni diŋ hʊ tɪyaŋ a hɔŋ.
56 Haŋtolibiye kɪdɪgɪ mɛ gyɪ we ba tɪyaŋ, a yaa dɪya hʊ tʊŋtʊnnɪ. Ʊ aa naa Piita dɪ ʊ hɔŋ kɪ wiyeni diŋ hʊ, ɛɛ rɛ ʊ deŋ ʊ sɪya tɪyaŋ gɛɛ sɪrɪtɪtɪ, aŋ baa, “Baal no mɛ fa aa tɪŋ Yesu hal lɛ.”
57 Ɛɛ rɛ Piita baa, “Haŋtolibiye, ŋ paalɪ bɪ gyɪma ʊ mɛ gba.”
58 Mʊhʊ sʊwaa dɪ baal kɪdɪgɪ mɛ na ʊ a baa, “Ɪ mɛ yaa ba kɪdɪgɪ rɛ.” Ɛɛ rɛ Piita bɪl baa, “Ɲ bagyʊwa, ŋ kɛ daa.”
59 Ʊ bɪl bɪ pɪɪsa, dɪ baal kɪdɪgɪ mɛ rɛ gɛɛ, a hara pɔ anɪɪ Piita yaa Yesu hatɪnna hʊ kɪdɪgɪ rɛ, dɪ beewɪya ʊ yaa Galili tɪɪna rɛ.
60 Ɛɛ rɛ Piita bɪl basɪ tɪya ʊ mɛ a baa, “Ɲ bagyʊwa, ŋ paalɪ bɪ gyɪŋ wɪɪ hʊ ɪ aa basɪ tɪyaŋ.” Piita aa yaŋ basɪ gɛɛ, ʊ nyʊwa ha bɪ tele taŋha, dɪ gyibal wiye.
61 Ɛɛ rɛ á Tɪɪna Yesu galdaasɪ, a deŋ Piita sɪya tɪyaŋ. Doŋ nɛ ʊ liisi wɪɪ hʊ Yesu fa aa basɪ tɪya ʊ anɪɪ ʊ sɪ tʊwa naaŋsɪɪnyʊwa bʊto a baa dɪ ʊ bɪ gyɪma ʊ, ka dɪ gyibal na wii.
62 Ɛɛ rɛ Piita sii lɪɪ bee a wɪɪ weliŋ.

Ba yaa Yesu sɪya, aŋ ŋmaa ʊ
Matiwu 26.67-68; Maakɪ 14.65

63 Ɛɛ rɛ nala hʊ aa pɔ Yesu kɪ huuri ʊ, aŋ kɪ ŋmaa ʊ.
64 Ba gyɪ vʊwa ʊ sɪya tɔ rɛ, aŋ aa ŋmaa ʊ, aŋ pɪyɛsɪ ʊ dɪ ʊ daga nal hʊ aa ŋmaa ʊ.
65 Ba gyɪ basɪ wɪya mɛ rɛ yʊga a tʊʊsɪ ʊ.

Ba kaŋ Yesu mʊ bee-hɪyarɪ sɪya
Matiwu 26.59-66; Maakɪ 14.55-64; Gyɔɔŋ 18.19-24

66 Ʊ sɪgballɪya, Gyuuma bee nɪhɪyasɪ abee Gyuuma wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyasɪ abee Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla buloŋ laŋŋɪ, aŋ leŋ ba kaŋ Yesu ko ba sɪya.
67 Ɛɛ rɛ ba pɪyɛsɪ Yesu a baa, “Daga ma, ɪ rɛ yaa Krisita hʊ, laataal hʊ Wɪɪsɪ aa lɪya?” Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Dɪ mɪyaŋ nɛ basɪ tɪya ma mɛ, ma bɪ sɪ laa di.
68 Dɪ mɪyaŋ nɛ yaŋ bɪl pɪyɛsɪ ma wɪɪ mɛ, ma bɪ sɪ lɪɪ ʊ sɪɪ tɪya ŋ.
69 Amɛ a lɪɪ nyɛ a kaŋ kɪ mʊ, Mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye sɪ hɔŋ Wɪɪbal hʊ noduu logiŋ tɪyaŋ.”
70 Ɛɛ rɛ ba buloŋ pɪyɛsɪ ʊ a baa, “Ɪ rɛ yaŋ yaa Wɪɪsɪ Biye hʊ koo?” Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Wɪtɪɪ rɛ ma basɪ, ma aa baa dɪ mɪyaŋ nɛ yaa Wɪɪsɪ biye hʊ.”
71 Ɛɛ rɛ nala hʊ baa, “Á bɪl bee kyɛ daŋsɪya tɪɪna buloŋ. Á tɪɪ mɛ nɪɪ wɪɪ hʊ ʊ tɪɪ nyʊwa tɪyaŋ nɛ.”

23

Ba kaŋ Yesu mʊ Pilato sɪya
Matiwu 27.1-2, 11-14; Maakɪ 15.1-5; Gyɔɔŋ 18.28-38

1 Ɛɛ rɛ nala no buloŋ sii, a kaŋ Yesu mʊ nal hʊ aa laa Roma paalʊʊ
kuworibal hʊ naasɪ sɪŋ Gyudɪya paalʊʊ tɪyaŋ ba kɪ yɪrɪ Pilato sɪya.
2 Doŋ nɛ ba piili a kɪ basɪ wɪya hʊ ba aa baa dɪ ʊ yaa kyogi, a baa, "Á
kaŋ baal no rɛ dɪ ʊ aa mʊrɪ nala, aŋ baa dɪ ba ta tuŋ lampoo kɪ tɪya Roma
paalʊʊ kuworibal hʊ. Aŋ bɪl kɪ daga anɪɪ ʊ rɛ yaa Krisita hʊ, laataal hʊ
Wɪɪsɪ aa lɪya dɪ ʊ laa dʊnɪya nala ta, aŋ ha bɪl baa dɪ ʊ yaa kuwori mɛ rɛ."
3 Ɛɛ rɛ Pilato pɪyɛsɪ ʊ a baa, "I rɛ yaa Gyuuma kuwori hʊ koo?" Yesu
basɪ tɪya ʊ a baa, "Na ɛɛ rɛ ɪ basɪ gɛɛ."
4 Ɛɛ rɛ Pilato basɪ tɪya Gyuuma wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyasɪ abee
nɪgyamaa hʊ buloŋ aa laŋŋa doŋ a baa, "Ŋ bɪ naa wɪɪ hʊ baal no aa yaa
kyogi, a maga dɪ ba kpʊ ʊ."
5 Amɛ nala hʊ ha hara a baa, "Ʊ daga nala Gyudɪya paalʊʊ buloŋ tɪyaŋ
nɛ a leŋ ba kɪ laa taawɛɛ. Galili paalʊʊ tɪyaŋ nɛ ʊ piili wɪɪ no, aŋ sii kpa
ko daha mɛ nyɛ."

Ba kaŋ Yesu mʊ Hɛrɔtɪ sɪya

6 Pilato aa nɪɪ wɪɪ no, ʊ pɪyɛsɪ nala hʊ a baa, "Baal no yaa Galili tɪɪna
rɛ?"
7 Pilato aa ko gyɪma anɪɪ Galili paalʊʊ rɛ Yesu lɪɪ, ʊ leŋ ba kana ʊ mʊ
Hɛrɔtɪ lee, beewɪya Hɛrɔtɪ rɛ gyɪ aa deŋ doŋ paalʊʊ. Saŋa no tɪyaŋ dɪ
Hɛrɔtɪ gyɪ we Gyerusalɛm tɪyaŋ nɛ.
8 Hɛrɔtɪ teŋ buloŋ gyɪ fɪyɛla rɛ weliŋ ʊ aa naa Yesu, beewɪya ʊ gyɪ nɪɪ ʊ
wɪya rɛ faafaa buloŋ, a kɪ kyɛ dɪ ʊ na ʊ. Ʊ fa aa kyɛ dɪ Yesu yaa wɪmagɪl
lɛ dɪ ʊ na.
9 Ɛɛ rɛ Hɛrɔtɪ pɪyɛsɪ Yesu wɪya yʊga, amɛ ʊ gyɪ bɪ laa wɪɪ buloŋ basɪ.
10 Gyuuma wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyasɪ abee Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla hʊ sii
tarɪsɪ mʊ Yesu tɪyaŋ, a daga wɪya yʊga ba aa bɪɪna anɪɪ ʊ yaa kyogi.
11 Hɛrɔtɪ bee ʊ laalyuwolo mɛ yaa Yesu sɪya weliŋ, aŋ leŋ ba kpa gawil
kɪdɪgɪ laalɪ ʊ, aŋ mɪɪgɪ kana ʊ mʊ Pilato lee.
12 Hɛrɔtɪ bee Pilato fa bee na dɔmɔŋ sɪɪ. Haŋ kyɛɛ hʊ rɛ ba mɪɪgɪ bɪrɪmɪ
kyaŋsɪ.

Ba kpaa kyogisi tɪya Yesu aŋ baa dɪ ba kpʊ ʊ
Matiwu 27.15-26; Maakɪ 15.6-15; Gyɔɔŋ 18.39–19.16

13 Ɛɛ rɛ Pilato yɪrɪ Gyuuma wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyasɪ abee Gyuuma
nɪhɪyasɪ abee nala hʊ buloŋ aa laŋŋa doŋ, a basɪ tɪya ba a baa,
14 "Ma kaŋ baal no ko ŋ lee rɛ, a basɪ tɪya ŋ anɪɪ ʊ aa mʊrɪ nala rɛ. Ŋ
pɪyɛsɪ ʊ wɪya rɛ ma buloŋ sɪɪ tɪyaŋ. Wɪya hʊ buloŋ ma aa baa dɪ ʊ yaa
kyogi, ŋ kɛ bɪ naa ʊ wɪkyogii ba tɪyaŋ.
15 Hɛrɔtɪ mɛ bɪ naa ʊ wɪkyogii buloŋ, ɛɛ rɛ tɪŋ ʊ leŋ ba bɪl mɪɪgɪ kana ʊ
ko daha. Ma na, baal no bɪ yaa wɪɪ buloŋ kyogi a maga dɪ ba kpʊ ʊ.
16 Ɛɛwɪya, ŋ sɪ leŋ dɪ ba vɪɪrɪ ʊ, aŋka dɪ ŋ kpa ʊ ta."
17 Amɛ dɪ Dɪɪsɪ-parɪ-banɪɪ Kyɛbal hʊ rɛ ko pele buloŋ, ba aa leŋ Pilato
lɪɪ nala hʊ ba aa kaŋ tɔ dɪya tɪyaŋ kɪdɪgɪ rɛ a ta, nal hʊ Gyuuma hʊ aa kyo
dɪ ba lɪya.
18 Ɛɛ rɛ nala hʊ buloŋ kyɪɪrɪ a baa, "Kpʊ Yesu aŋ lɪɪ Barabaasɪ tɪya ma."
19 (Saŋa kɪdɪgɪ, nala gyɪ sii laa taawɛɛ rɛ Gyerusalɛm tɪyaŋ, a gyɪ kpʊ
nala. Ɛɛ wɪya rɛ tɪŋ ba gyɪ kaŋ Barabaasɪ tɔ dɪyaŋ.)

20 Pilato fa aa kyɛ dı ʋ kpa Yesu ta rɛ, ɛɛ rɛ ʋ bıl marı bası wıya tıya
nıgyamaa hʋ.
21 Amɛ ba marı kyıırı yʋga a baa, “Kpaası ʋ mal daagarıı tıyaŋ, kpaası
ʋ daagarıı tıyaŋ!”
22 Ɛɛ rɛ Pilato bıl bası tıya ba a baa, “Bekiŋ wıı rɛ baal no yaa kyogi? Ŋ
kɛ bı naa wıı hʋ ʋ aa yaa kyogi a maga dı ba kpʋ ʋ. Ɛɛwıya, ŋ sı leŋ dı ba
vıırı ʋ, aŋka dı ŋ kpa ʋ ta.”
23 Ka nala hʋ ha vıya aŋ hara, a marı kyıırı yʋga a baa, “Ʋ maga dı ba
kaŋ Yesu kpaası daagarıı tıyaŋ nɛ.” Ba aa yaa kyagıŋsı hʋ gɛɛ rɛ Pilato
kyɛ wıı lɔlɔ, aŋ laa ba nyʋwa hʋ,
24 a baa dı ba kaŋ Yesu mʋ kpaası mal daagarıı tıyaŋ.
25 Ɛɛ rɛ Pilato leŋ ba lıı Barabaası ta. Baal hʋ ba gyı aa kaŋ tɔ dıya tıyaŋ
akuu taawɛɛ aa siye bee hʋ tıyaŋ ba kpʋ nala wıya. Aŋ kpa Yesu mɛ tıya
ba dı ba kaŋ mʋ yaa gɛɛ hʋ buloŋ ba aa sı yaa.

Ba kpaası Yesu mal daagarıı tıyaŋ
Matiwu 27.32-44; Maakı 15.21-32; Gyɔɔŋ 19.17-27

26 Ɛɛ rɛ laalyuwolo hʋ kaŋ Yesu lıı dı ba kana ʋ mʋ kpaası mal daagarıı
hʋ tıyaŋ. Ba aa mʋʋ hʋ tıyaŋ nɛ, ba kyeŋ baal kıdıgı aa lıı Sariini ba kı
yırı Siimɔŋ, dı ʋ lıı baga a ko kı gyʋʋ Gyerusalɛm. Ɛɛ rɛ ba kana ʋ, a kpa
daagarıı hʋ tıya ʋ ʋ baası, a kı tıŋ Yesu hal.
27 Ka gyamaa hʋ buloŋ mɛ gyı lıı tıŋa ʋ hal. Haana badɔmɔŋ nɛ gyı we
ba tıyaŋ, a kı wii Yesu wıya kıŋkaŋ.
28 Ɛɛ rɛ Yesu mııgı deŋ ba, aŋ bası tıya ba a baa, “Gyerusalɛm haana,
ma ta kı wii ŋ wıya. Ma kı wii ma tıı ma abee ma biisi wıya.
29 Saŋa kıdıgı sı pele dı nala baa, ‘Haana hʋ aa yaa hapıra, haana hʋ aa
bı lʋl biisi na, abee haana hʋ aa bı dıyɛsı biisi na, ma yaa nyusʋŋtımma
rɛ.’
30 Saŋa no tıı tıyaŋ, nala sı kı kyɛ dı ba faŋa doginŋsi hala, koo dı doginŋsi
tele tɔ ba.
31 Dı daasɔnɔ rɛ ko kı di diŋ, aŋnɛ rɛ bıl sı kı bası daahılıya mɛ wıya?”
32 Ba gyı aa kaŋ Yesu kı mʋ dı ba kpʋ gɛɛ, wıbɔŋyaala balıya mɛ rɛ ba
gyı kaŋ pɛ ʋ tıyaŋ.
33 Ɛɛ rɛ ba mʋ pele lee hʋ ba aa yırı “Nyukuŋkogilo.” Doŋ tıyaŋ nɛ ba
kpaası Yesu abee wıbɔŋyaala hʋ balıya daagarıya nyuni tıyaŋ. Kıdıgı we
Yesu noduu dıılaŋ, kıdıgı mɛ we ʋ nogɔbɔ dıılaŋ.
34 Ɛɛ rɛ Yesu kyʋwalı Wıısı a baa, “Ŋ Kuwo, kpa wıı no ba aa yaa kyɛ
ba, beewıya ba bı gyıŋ wıı hʋ buloŋ ba aa yaa.” Ɛɛ rɛ ka ba yuwo gbaŋŋa,
a kaŋ Yesu gannı kpaa dɔmɔŋ.
35 Nala badɔmɔŋ mɛ gyı sıŋ doŋ a kı deŋ, aŋka Gyuuma nıhıyası kı yaa
ʋ sıya, a baa, “Na ʋ baa ʋ rɛ yaa Krisita hʋ, laataal hʋ Wıısı aa lıya, a laa
nala kı ta, ma leŋ dı ʋ laa ʋ tıı ta dı á na.”
36 Laalyuwolo hʋ mɛ kı yaa ʋ sıya, a yaa sıkyaakyaa mʋ we ʋ nyʋwa
tıyaŋ dı ʋ nyʋwa,
37 aŋ bası tıya ʋ a baa, “Dı ı rɛ kɔnı yaa Gyuuma kuwori kɛ, laa ı tıı ta
dı á na.”
38 Ba gyı saba mal ʋ daagarıı hʋ tıyaŋ nɛ a baa, “Gyuuma kuwori hʋ rɛ
nyɛ.”
39 Ɛɛ rɛ wıbɔŋyaala hʋ kıdıgı mɛ aa saga ʋ daagarıı tıyaŋ tʋʋsı Yesu a
baa, “Na ı baa ı rɛ yaa Krisita hʋ, laataal hʋ Wıısı aa lıya, koo ŋ nyıya rɛ?
Ɛɛ kɛ laa ı tıı ta, aŋ laa ma mɛ ta dı á na.”

40 Ɛɛ rɛ ʊ dɔŋtɪɪna wɪbɔŋyaal hʊ nɔsɪ ʊ a baa, “I bee fá Wɪɪsɪ koo? Á
beel-ʊ buloŋ we tʊwarɪdɪgɪ tɪyaŋ nɛ.
41 Á kɛ maga dɪ ba yaa ma nyɛ rɛ, beewɪya á yaa wɪbɔŋ nɛ. Amɛ baal
no kɛ bɪ yaa wɪɪ buloŋ kyogi.”
42 Ɛɛ rɛ ka ʊ basɪ tɪya Yesu a baa, “Yesu, dɪ ɪ rɛ ko di ɪ koro hʊ, ta ko
yeŋŋi ŋ wɪya.”
43 Doŋ nɛ Yesu basɪ tɪya ʊ a baa, “Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ɪ, ŋ beel-ɪ sɪ we
wɪɪsɪbee tɪyaŋ gyɪnaŋ.”

Yesu sʊba
Matiwu 27.45-56; Maakɪ 15.33-41; Gyɔɔŋ 19.28-30

44 Wɪɪsɪ aa ko maga nyutʊtʊʊ saŋa gɛɛ, wɪɪsɪ pirigi nyʊgɪsɪ, ka lee buloŋ
bɪl gɛɛ timm, a mʊ pele dɪdaana kerifi boto, ka lee bɪl na kyaanɪ.
45 Patɪɪsa hʊ fa aa bori Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ kɪyɛsɪ balɪya.
46 Ɛɛ rɛ ka Yesu kyiyesi yʊga a baa, “Ŋ Kuwo, ŋ kpaa ŋ tɪɪ a we ɪ nosi
tɪyaŋ nɛ.” Nyɛ rɛ ʊ basɪ, aŋ wiyesi ʊ wiyesi-kateŋse aŋ sʊba.
47 Laalyuwolo nɪhɪyawʊ hʊ fa aa sɪŋ doŋ aa naa wɪɪ hʊ aa yaa, ʊ dannɪ
Wɪɪsɪ a baa, “Wɪtɪɪ, baal no kɔnɪ fa yaa tɪpʊlʊŋ tɪɪna rɛ.”
48 Nala hʊ buloŋ fa aa laŋŋa doŋ aa naa wɪɪ hʊ aa yaa, ba mɪɪgɪ mʊ dɪɪsɪ
abee tɪkyogi.
49 Nala hʊ buloŋ fa aa gyɪŋ Yesu abee haana hʊ buloŋ fa aa tɪŋ ʊ hal a
lɪɪ Galili ko, ba sɪŋ libolii rɛ aŋ kɪ deŋ wɪya hʊ buloŋ aa yaa.

Ba hogo Yesu
Matiwu 27.57-61; Maakɪ 15.42-47; Gyɔɔŋ 19.38-42

50-51 Gyuuma baal kɪdɪgɪ rɛ gyɪ we doŋ ba kɪ yɪrɪ Gyosɛfʊ, a lɪɪ Arimatiya
aa we Gyudɪya paalʊʊ tɪyaŋ. Ʊ fa yaa nɪtɪɪ rɛ weliŋ, ka nala fa kɪ tɪya ʊ
gyɪrɪma weliŋ. Ʊ fa aa gyegili Wɪɪsɪ koro hʊ koyi rɛ, a fa yaa nala hʊ aa
laŋŋɪ kɪ vʊʊlɪ wɪya kɪdɪgɪ. Amɛ saŋa hʊ ba fa aa vʊʊlɪ Yesu kpʊyɪ wɪya,
ʊ kɛ fa bɪ sɪŋ ba kɪŋ tɪyaŋ.
52 Ɛɛ rɛ ʊ sii mʊ Pilato lee, a sʊla ʊ dɪ ʊ tɪya ʊ ŋmanɪɪ dɪ ʊ kpa Yesu mʊ
hogo. Pilato tɪya ʊ ŋmanɪɪ.
53 Nyɛ rɛ ʊ mʊ lallɪ Yesu daagarɪɪ hʊ nyuu tɪyaŋ, a we ʊ liŋe, aŋ kpa ʊ
mʊ hogo bʊbʊwa kɪdɪgɪ ba aa lurigo tɪyaŋ. Ba ha gyɪ bɪ maakyiye hogo
nal buloŋ doŋ.
54 Wɪɪ no gyɪ yaa Alagyima kyɛɛ rɛ, dɪ ba gyɪ yaŋ kɪ yaa siri dɪ ba piili
Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ wɪkanɪya.
55 Haana hʊ gyɪ aa tɪŋ Yesu hal a lɪɪ Galili paalʊʊ ko sii tɪŋ Gyosɛfʊ hal
a mʊ dɪ ba na ɛɛ ba aa hogo Yesu bʊbʊwa hʊ tɪyaŋ.
56 Ɛɛ rɛ ba mɪɪgɪ mʊ dɪya haŋ dɪdaana hʊ, a marɪ kɪna badɔmɔŋ sʊwala
aa sʊma gɛɛ anɪɪ tʊranɪɪ dɪ ba kaŋ mʊ tɪsɪ ʊ dɪ ʊ ta pʊw. Amɛ haŋ dɪdaana
hʊ tɪɪ mɛ rɛ ba Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ wɪkanɪya aa piili. Ɛɛ rɛ tɪŋ ba gyɪ bɪl
bɪ wuwo mɪɪgɪ mʊ bɪl hʊ lee. Nyɛ rɛ ba wiyesi haŋ kyɛɛ hʊ anɪɪ Wɪɪsɪ
mɪrɪsɪ hʊ aa daga gɛɛ.

24

Yesu sii sʊʊ tɪyaŋ
Matiwu 28.1-10; Maakɪ 16.1-8; Gyɔɔŋ 20.1-10

1 Alahadi kyɛɛ sɪgballɪnyʊwa, haana hʊ sii, a kaŋ kɪna hʊ ba aa mara ba
sʊwala sʊma gɛɛ anɪɪ tʊranɪɪ hʊ, a kaŋ mʊ bil hʊ lee.
2 Ba mʊwa dɪ bʊyɪ hʊ ba fa aa kpaa tɔ bʊbʊwa hʊ nyʊwa suro.
3 Ɛɛ rɛ ba mʊ gyʊʊ bʊbʊwa hʊ, amɛ ba bɪ naa á Tɪɪna Yesu teŋbii.

4 Ɛɛ rɛ ba sɪŋ doŋ, a bɪ gyɪŋ wɪɪ hʊ buloŋ ba aa sɪ yaa. Ba yaa dɪ ba deŋ,
dɪ baala balɪya rɛ pirigi ko sɪŋ ba logiŋ gɛɛ, ka ba ganni buloŋ kɪ tʊla gɛɛ
nyʊlɪɪnyʊlɪɪ.
5 Nyɛ rɛ kambɪŋ kaŋ haana hʊ, ba kaŋ ba nyuni gʊra gʊra. Ɛɛ rɛ baala
hʊ pɪyɛsɪ ba a baa, “Bee rɛ tɪŋ ma deŋ kɪ kyɛ nal hʊ aa weye nɪsʊʊnɪ
tɪyaŋ?
6 Ʊ tuwo daha. Ʊ siye rɛ. Ma liisi wɪɪ hʊ ʊ gyɪ aa basɪ tɪya ma, saŋa hʊ
tɪyaŋ ʊ gyɪ aa we Galili tɪyaŋ.
7 Ʊ gyɪ basɪ tɪya ma rɛ anɪɪ ba sɪ kpa ʊ Nihuwobiŋ Biye we wɪbɔŋyaala
nosi tɪyaŋ dɪ ba kpaasɪ ʊ mal daagarɪɪ tɪyaŋ, dɪ ʊ sʊba, dɪ amɛ dɪ ʊ sɪ sii
sʊʊ tɪyaŋ ʊ kyɛtoo kyɛɛ.”
8 Doŋ nɛ haana hʊ liisi wɪɪ hʊ ʊ gyɪ aa basɪ tɪya ba.
9 Ɛɛ rɛ ba lɪɪ bʊbʊwa hʊ tɪyaŋ, a mʊ basɪ wɪya hʊ buloŋ aa yaa a tɪya
Yesu kpambɪsɪ fi abee kɪdɪgɪ hʊ, abee nɪkaalɪya hʊ buloŋ fa aa tɪŋ ʊ hal.
10 Haana hʊ gyɪ aa mʊʊ bil hʊ lee rɛ nyɛ: Mɛɛrɪ Magidalina, Gyuwana
abee Gyemsi nɪɪna Mɛɛrɪ. Ba bee ba hadɔŋtɪŋsɪ hʊ gyɪ aa mʊʊ na wɪya
hʊ rɛ gyɪ ko basɪ wɪya no tɪya Yesu kpambɪsɪ hʊ.
11 Amɛ Yesu kpambɪsɪ hʊ fa bɪɪna anɪɪ wɪɪ hʊ haana hʊ aa basa yaa
wɪnyɪyɛl lɛ. Ɛɛwɪya, ba gyɪ bɪ laa di.
12 Amɛ Piita sii a fá mʊ bʊwa hʊ lee, a mʊ tuu lurimi bʊwa hʊ, a na liŋe
hʊ ba fa aa kpaa we Yesu dɪ ʊ pɪna, aŋka ʊ bɪ naa kɪŋ buloŋ. Ɛɛ rɛ wɪɪ hʊ
kpere ʊ, ʊ mɪɪgɪ mʊ dɪya.

Yesu kaŋ ʊ tɪɪ ko daga ʊ hatɪnna balɪya Imayosi ŋmanɪɪ tɪyaŋ
Maakɪ 16.12-13

13 Haŋ kyɛɛ hʊ tɪɪ rɛ Yesu hatɪnna balɪya sii kɪ mʊ tɔɔ kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ
Imayosi. Imayosi bee Gyerusalɛm fa yaa anɪɪ meeldaasɪ bapɛ rɛ.
14 Ba aa mʊʊ hʊ tɪyaŋ nɛ, ba vala a basɪ wɪya hʊ aa yaa a kɪ tɪya dɔmɔŋ.
15 Ba aa basɪ wɪya hʊ a vala kɪ mʊ tɪyaŋ nɛ Yesu tɪɪ ko pɛ ba tɪyaŋ ba
buloŋ kɪ vala.
16 Ba gyɪ na ʊ rɛ, amɛ ba gyɪ bɪ wuwo gyɪma anɪɪ ʊ rɛ.
17 Ɛɛ rɛ Yesu pɪyɛsɪ ba a baa, “Bekine wɪya rɛ ma vala kɪ basɪ gɛɛ?” Ɛɛ
rɛ ba mɪɪgɪ sɪŋ, ba tɪsɪ buloŋ kyogi.
18 Nyɛ rɛ ba kɪdɪgɪ tɪɪna ba aa yɪrɪ Kiliyopasi pɪyɛsɪ ʊ a baa, “I dʊŋ nɛ
yaa nɪhʊwal Gyerusalɛm tɪyaŋ a bɪ gyɪŋ wɪɪ hʊ aa yaa doŋ kyɛbʊʊsɪ no
koo?”
19 Ɛɛ rɛ ʊ pɪyɛsɪ ba a baa, “Wɪbee rɛ gɛɛ?” Ɛɛ rɛ ba basɪ tɪya ʊ a baa,
“Ka wɪɪ hʊ ba aa yaa Yesu aa lɪɪ Nazarɛti. Baal no fa yaa Wɪɪsɪ tɪŋdaal lɛ.
Ʊ wɪbasɪya abee ʊ wɪyaalɪya buloŋ tɪyaŋ, ʊ fa yaa nal hʊ aa kaŋ dee rɛ
Wɪɪsɪ abee nihuwobisi buloŋ sɪya tɪyaŋ.
20 Á Gyuuma wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyasɪ abee Gyuuma nɪhɪyasɪ kpa ʊ
we Pilato nosi tɪyaŋ dɪ ʊ kpʊ ʊ. Ɛɛ rɛ Pilato leŋ ba kpaasɪ ʊ mal daagarɪɪ
tɪyaŋ, ʊ sʊba.
21 Amɛ á fa aa yɪyɛlɪ anɪɪ ʊ rɛ yaa nal hʊ aa ko dɪ ʊ laa Iziral tɪmma ta.
Ka ba aa kpʊ ʊ, ʊ kyɛyɛ boto rɛ yaa gyɪnaŋ.
22 Wɪya no buloŋ hal tɪyaŋ mɛ, á bee haana hʊ fa aa tɪŋ Yesu hal badɔmɔŋ
ko basɪ wɪɪ rɛ tɪya ma, wɪɪ hʊ kperi ma. Ba baa dɪ ba sii mʊ bʊwa hʊ lee
rɛ sɪgballɪnyʊwa, aŋ bɪ naa Yesu teŋbii bʊwa hʊ tɪyaŋ.
23 Ba baa dɪ ba naa malɪkasɪ rɛ ba basɪ tɪya ba anɪɪ Yesu weye rɛ.
24 Ɛɛ rɛ á badɔmɔŋ mɛ sii mʊ bʊwa hʊ lee a na anɪɪ wɪɪ hʊ haana hʊ aa
basa hʊ yaa wɪtɪɪ. Amɛ ba mɛ gyɪ bɪ naa Yesu.”

25 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Ma yaa bambugo rɛ kɪŋkaŋ, a bɪ wuwo
dɪ ma laa wɪya hʊ Wɪɪsɪ tɪŋdaala aa basa mɛ di.
26 Ma bɪ gyɪma anɪɪ ʊ maga dɪ Krisita hʊ, laataal hʊ Wɪɪsɪ aa lɪya, na
tʊwara rɛ aŋ na di ʊ gaŋdaa-feŋ Wɪɪsɪ lee tɪyaŋ koo?”
27 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ wɪya hʊ buloŋ ba aa saba Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ a mʊ kɪ tile ʊ
tɪyaŋ, a tɪya ba. Ʊ gyɪ piile tenni hʊ Moosi aa saba tɪyaŋ nɛ a kaŋ mʊ pele
tenni hʊ buloŋ Wɪɪsɪ tɪŋdaala mɛ aa saba, a daga wɪya no buloŋ memiye
mɛ tɪya ba.
28 Ba aa ko kpaga Imayosi, Yesu fugo yaa gɛɛ anɪɪ ʊ aa kyɛ dɪ ʊ parɪ mʊ.
29 Ɛɛ rɛ ba kana ʊ biŋ, aŋ baa dɪ lee bile rɛ, dɪ ʊ pɪŋ sɪya gballɪ. Ɛɛ rɛ
ba beel-ʊ buloŋ kpa gyʊʊ dɪya.
30 Ɛɛ tɪyaŋ nɛ ba hɔŋ dɪ ba di kɪna. Nyɛ rɛ Yesu kpa paanʊʊ, a kyʊwalɪ
Wɪɪsɪ aŋgyʊwasʊ aŋ kaŋ lɔgɔ lɔgɔ tɪya ba.
31 Ʊ aa yaa gɛɛ tɪyaŋ nɛ, ba sɪya yaŋ polli ba gyɪma anɪɪ Yesu rɛ. Haŋ
lagɪlagɪbiye hʊ, ʊ pirigi dɪɪgɪ ba sɪɪ tɪyaŋ.
32 Ɛɛ rɛ ba basɪ tɪya dɔmɔŋ a baa, “Saŋa hʊ ʊ fa aa basɪ wɪya kɪ tɪya ma
aŋ daga Wɪɪsɪ teŋ wɪya hʊ memiye kɪ tɪya ma ŋmanɪɪ hʊ tɪyaŋ, á tenni fa
fɪyɛla rɛ kɪŋkaŋ buloŋ.”
33 Ɛɛ rɛ ba sii lagɪ lagɪ, a mɪɪgɪ mʊ Gyerusalɛm, a na Yesu kpambɪsɪ fi
abee kɪdɪgɪ hʊ, abee nɪkaalɪya hʊ buloŋ fa aa tɪŋ Yesu hal dɪ ba laŋŋa
lɪdɪgɪ.
34 Ɛɛ rɛ Yesu hatɪnna hʊ fi abee kɪdɪgɪ hʊ basɪ tɪya ba a baa, “Á Tɪɪna
Yesu kɔnɪ sii sʊʊ tɪyaŋ nɛ, beewɪya, ʊ kaŋ ʊ tɪɪ ko daga Siimɔŋ nɛ!”
35 Doŋ nɛ baala hʊ balɪya mɛ basɪ wɪɪ hʊ aa yaa ŋmanɪɪ hʊ tɪyaŋ, abee
gɛɛ ba aa ko gyɪma anɪɪ á Tɪɪna Yesu rɛ. Ba basɪ tɪya ba rɛ anɪɪ saŋa hʊ ʊ
aa kaŋ paanʊʊ lɔgɔ a tɪya ba hʊ tɪyaŋ nɛ ba gyɪma anɪɪ ʊ rɛ.

Yesu kaŋ ʊ tɪɪ ko daga ʊ hatɪnna
Matiwu 28.16-20; Maakɪ 16.14-18; Gyɔɔŋ 20.19-23; Kpambɪsɪ 1.6-8

36 Saŋa hʊ baala hʊ balɪya aa tɪya ba ŋmanɪɪ duwoso tɪyaŋ nɛ dɪ Yesu tɪɪ
rɛ bɪl pirigi ko sɪŋ ba buloŋ sɪya tɪyaŋ gɛɛ, aŋ basɪ tɪya ba a baa, “Fɪyɛlʊʊ
we ma lee.”
37 Ɛɛ rɛ kambɪŋ kaŋ ba, beewɪya ba kɛ fa bɪɪna anɪɪ nɪdʊma rɛ ba na
gɛɛ.
38 Nyɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Ma ta leŋ dɪ kambɪŋ kaŋ ma, a ta kaŋ
wɪya mɛ kɪ kyɪɪsɪ ma hakɪllɪ tɪyaŋ.
39 Ma deŋ ŋ nosi bee ŋ naasɪ na, ma sɪ gyɪma anɪɪ ŋ tɪɪ rɛ. Ma dige ŋ na
weliŋ, ma sɪ gyɪma anɪɪ ŋ tɪɪ rɛ kɔnɪ, beewɪya nɪdʊma bɪ kaŋ hogo bee
naŋpʊna anɪɪ ma aa naa dɪ ŋ kana nyɛ.”
40 Ʊ aa basɪ gɛɛ ko teŋ, ʊ kaŋ ʊ nosi abee ʊ naasɪ buloŋ a daga ba.
41 Wɪɪ no fa yaa ba wɪkperii rɛ, a bɪl yaa ba teŋfɪyɛlʊʊ mɛ kɪŋkaŋ. Amɛ
ba ha fa bɪ laa ʊ di. Ɛɛ rɛ Yesu mɪɪgɪ pɪyɛsɪ ba a baa, “Ma kaŋ kɪdiiliye
daha rɛ?”
42 Ɛɛ rɛ ba kpa fuwonaŋ-kyabɪɪ, a tɪya ʊ.
43 Ʊ laa kyaŋ ba sɪɪ tɪyaŋ.
44 Ɛɛ rɛ ʊ basɪ tɪya ba a baa, “Saŋa hʊ tɪyaŋ ŋ beel-ma aa we doŋ, wɪya
no buloŋ nɛ ŋ laa sɪya basɪ tɪya ma. Wɪya hʊ buloŋ Moosi aa saba a mʊ
kɪ tile ŋ tɪyaŋ, abee wɪya hʊ buloŋ Wɪɪsɪ tɪŋdaala aa saba, abee wɪya hʊ
ba aa saba Wɪɪsɪ teŋ logiŋ hʊ ba aa yɪrɪ Yɪɪla tɪyaŋ, ba buloŋ maga dɪ ba
ko su ba bʊʊsɪ rɛ.”
45 Doŋ nɛ Yesu leŋ ba hakɪllɪ suri dɪ ba wuwo gyɪŋ wɪya hʊ ba aa saba
Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ memiye.

46 Aŋ bıl bası tıya ba a baa, “Nyɛ rɛ ba sabı bıŋ:
Ʊ maga dı Krisita hʊ, laataal hʊ Wıısı aa lıya na tʊwara rɛ, a sʊba
aŋ sii sʊʊ tıyaŋ ʊ kyɛtoo kyɛɛ.”
47 “Ba bıl saba rɛ dı nala sı bası Wıısı wıya, nal hʊ Wıısı aa lıya feŋ tıyaŋ,
dʊnıya logiŋ buloŋ tıyaŋ. Ba sı piili Gyerusalɛm tıyaŋ a bası tıya nala dı
ba bırımı lıı ba wıbɔmɔ tıyaŋ dı Wıısı kpa ba wıbɔmɔ kyɛ ba.
48 Mamaa rɛ yaa wıya no buloŋ aa yaa daŋsıya diile.
49 Wiyesi Welii hʊ ŋ Kuwo aa wee nyʊwa dı ʊ sı kpa tıya ma hʊ, ŋ sı kpa
ʊ we ma tıyaŋ. Amɛ ʊ maga dı ma gyegili Gyerusalɛm tıyaŋ, a mʊ pele
saŋa hʊ Wiyesi Welii no aa sı lıı Wıısı lee a ko tuu gyʊʊ ma tıyaŋ, a tıya
ma dee.”

Wıısı kpa Yesu gyıŋ Wıısıbee
Maakı 16.19-20; Kpambısı 1.9-11

50 Ɛɛ rɛ Yesu kaŋ ʊ hatınna hʊ ba lıı tɔbal hʊ tıyaŋ a kpa mʊ Bɛɛtani
dıılaŋ. Ba aa we doŋ tıyaŋ nɛ ʊ kaŋ ʊ nosi gyarı tɔ ba, a sʊla Wıısı tıya
ba dı ʊ pɛ ba tıyaŋ.
51 Saŋa hʊ ʊ gyı aa sʊla Wıısı kı tıya ba hʊ tıyaŋ nɛ, ʊ leŋ ba ta, ka Wıısı
kpa ʊ kaŋ gyıŋ Wıısıbee.
52 Nyɛ rɛ ba kyʊwalı ʊ doŋ aŋ mııgı mʊ Gyerusalɛm abee teŋfıyɛlʊʊ
yʊga.
53 Ba gyı aa we Wııkyʊwaldııbal hʊ tıyaŋ nɛ saŋa buloŋ, a kı dannı
Wıısı, aŋ kı kyʊwalı ʊ aŋgyʊwasʊ.

WIISI WIWELIYE HƱ GYƆƆŊ AA SABA

Wiisi wibii hɔ aa tiya miibol

1 Ka di Wiisi na mari dɔniya, di nal hɔ ba aa yiri wibii hɔ gyi we doŋ
nɛ, ɔ bee Wiisi rɛ gyi we doŋ. Wibii no yaa Wiisi rɛ.
2 Haŋ saŋa hɔ buloŋ di ɔ bee Wiisi we doŋ nɛ.
3 Ʊ tiyaŋ nɛ Wiisi tiŋa a ta kiŋ buloŋ. Kiŋ buloŋ tuwo di ɔ tiyaŋ daa
Wiisi tiŋa a ta ɔ.
4 Wibii no rɛ aa tiya miibol. Miibol no rɛ kaŋ pɔlɔŋ ko ki tiya nala, a
leŋ ba gyiŋ Wiisi witii hɔ.
5 Pɔlɔŋ hɔ aa kyaani bilhuu tiyaŋ nɛ, amɛ bilhuu hɔ mɛ bi maakyiye
wuwo tɔ pɔlɔŋ hɔ.
6 Ɛɛ rɛ Wiisi tiŋ ɔ tiŋdaal kidigi ba ki yiri Gyɔɔŋ.
7 Ʊ ko a basi pɔlɔŋ hɔ wiya tiya dɔniya nala di ba nii a laa di.
8 Gyɔɔŋ daa gyi yaa pɔlɔŋ hɔ, amɛ ɔ ta ko di ɔ basi pɔlɔŋ hɔ wiya rɛ a
tiya nala.
9 Nal hɔ aa yaa pɔlɔŋ hɔ tii si ko tuu dɔniya a kyaani we nal nal buloŋ
tiyaŋ di ba na ɔ.
10 Nal no gyi we dɔniya tiyaŋ. Abee Wiisi gyi aa tiŋ ɔ tiyaŋ a mari
dɔniya mɛ, ka dɔniya nala gyi bi gyima ɔ.
11 Ʊ ko ɔ tii nala lee rɛ, ka ba bi laa ɔ we.
12 Amɛ nala hɔ buloŋ aa laa ɔ we aŋ laa ɔ wiya di aŋ yelli-ɔ, ɔ tiya ba
ŋmanii rɛ ba birimi Wiisi biisi.
13 Nala no bi yaa Wiisi biisi anii haaŋ bee baal aa lɔl ba gɛɛ, ba kyɛri
tiyaŋ. Amɛ Wiisi tii rɛ lii ba, ba yaa ɔ baliya.
14 Ɛɛ rɛ wibii hɔ birimi nihuwobiŋ a ko we á tiyaŋ, á na ɔ gaŋdari, a
na ɔ bɔnyɛ abee ɔ kyori aa maga gɛɛ, a na ɔ witii mɛ mɔgisi. Gaŋdaa-feŋ
hɔ ɔ aa kana, ɔ Kuwo Wiisi rɛ kpaa tiya ɔ, a daga anii ɔ rɛ yaa ɔ Biidigi
dɔŋ.
15 Gyɔɔŋ gyi heeli basi ɔ wiya rɛ a baa, “Nal no wiya rɛ ŋ gyi basi a baa,
‘Nal hɔ aa si tiŋa ŋ hal ko rɛ tee ŋ, beewiya ɔ we doŋ nɛ faafaa buloŋ ka
ba na lɔla ŋ.” ’
16 Ʊ bɔnyɛ aa yɔga beel-ma rɛ tiŋ ɔ ki kyiyeli á buloŋ kyɛɛ bee ɔ nyɔwa
buloŋ.
17 Wiisi tiŋ Moosi tiyaŋ nɛ a biŋ ɔ mirisi tiya ma. Amɛ Yesu Krisita
tiyaŋ nɛ Wiisi tiŋa a daga ma ɔ bɔnyɛ abee ɔ witii.
18 Nal buloŋ ha bi maakyiye na Wiisi. Amɛ ɔ Biidigi hɔ dɔŋ ɔ beel-ɔ aa
yaa kidigi ka ɔ hɔŋ ɔ logiŋ hɔ, ɔ rɛ ko daga ma gɛɛ hɔ Wiisi aa kiya.

Gyɔɔŋ Wiisiniifool hɔ duwoso
Matiwu 3.1-12; Maaki 1.1-8; Luka 3.1-18

19 Ɛɛ rɛ Gyuuma nihiyasi hɔ gyi aa we Gyerusalɛm tiyaŋ sii tiŋ ba
wiikyɔwal silaala abee Levi doho nala hɔ aa ki kyiyeli wiikyɔwal silaala
hɔ wiikyɔwaldiibal hɔ tiyaŋ, di ba ko Gyɔɔŋ lee a piyɛsi ɔ a baa, “Aŋnɛ
rɛ yaa i?”
20 Gyɔɔŋ gyi bi yaa nii we ɔ nyɔwa tiyaŋ, ɔ gyi basi witii tiya ba rɛ anii
ɔ daa yaa Krisita hɔ, laataal hɔ Wiisi aa liya.

21 Ɛɛ rɛ ba bıl pıyɛsı ʊ a baa, “Aŋnɛ rɛ yaŋ yaa ı? Ɪ rɛ yaa Ɛlaagya koo?”
Ʊ baa dı ʊ daa. Ɛɛ rɛ ba bıl pıyɛsı ʊ a baa, “Ɪ rɛ yaa Wıısı tıŋdaal hʊ á aa
gyegili hʊ?” Ʊ bıl baa dı ʊ daa.
22 Ɛɛ rɛ ba bası tıya ʊ a baa, “Ɛɛ kɛ, yaŋ daga ma nal hʊ ı aa yaa?
Beewıya, ʊ maga dı ı daga nal hʊ ı aa yaa tıya ma rɛ, dı á mʊ bası tıya
nala hʊ aa tıŋ ma. Aŋnɛ yaŋ paalı yaa ı?”
23 Ɛɛ rɛ Gyɔɔŋ bası wıya hʊ Wıısı tıŋdaal Azaaya aa saba a baa, “Mıyaŋ
nɛ yaa taal hʊ aa we pogo tıyaŋ a heeli kı bası a baa, ‘Ma marı ŋmaŋ-
deginii biŋ dı á Tıına ko tıŋa.” ’
24 Nala hʊ ba aa tıma Gyɔɔŋ lee ba ko pıyɛsı wıya no, ba badɔmɔŋ fa
yaa Farasiima rɛ.
25 Ɛɛ rɛ ba bıl pıyɛsı ʊ a baa, “Na ı baa dı ı daa yaa Krisita hʊ, laataal
hʊ Wıısı aa lıya, ı daa yaa Ɛlaagya mɛ, ı bıl bı yaa Wıısı tıŋdaal hʊ aa
gyegili mɛ. Bee rɛ yaŋ tıŋ ı kı fo nala wıkyʊwalnıı?”
26 Ɛɛ rɛ Gyɔɔŋ baa, “Nıı dʊŋ nɛ ŋ kɛ kaŋ kı fo nala wıkyʊwalnıı, amɛ
nal kıdıgı rɛ we ma tıyaŋ daha, ka ma bı gyıma ʊ.
27 Ʊ rɛ sı tıŋa ŋ hal ko. Ŋ paalı bı maga dı ŋ kaŋ ʊ naatɔbɔ ŋması mɛ
kaŋ puri.”
28 Wıya no buloŋ gyı yaa Bɛɛtani tıyaŋ nɛ, Gyɔɔdaŋ fuwo hʊ kyolo, lee
hʊ Gyɔɔŋ gyı aa fo nala wıkyʊwalnıı hʊ.

Nal hʊ aa laa dʊnıya nala kı ta ba wıbɔmɔ tıyaŋ

29 Ʊ sıgballıya, Gyɔɔŋ naa Yesu dı ʊ aa ko ʊ lee. Ɛɛ rɛ ʊ baa, “Ma deŋ
na, Wıısı Pebiye hʊ rɛ nyɛ. Ʊ rɛ laa dʊnıya nala kı ta ba wıbɔmɔ tıyaŋ.
30 Baal no wıya rɛ ŋ gyı bası tıya ma a baa, ‘Nal hʊ aa sı tıŋa ŋ hal ko,
ʊ rɛ tee ŋ beewıya ʊ we doŋ nɛ faafaa buloŋ ka ba na lʊla ŋ.
31 Ŋ tıı fa paalı bı gyıŋ nal hʊ buloŋ ʊ aa yaa. Amɛ ŋ kɛ ta ko rɛ a kpa
nıı dʊŋ kı fo nala wıkyʊwalnıı, dı Iziral tımma (Wıısı nala) ko gyıŋ nal
hʊ iriŋ ʊ aa yaa.” ’
32 Gyɔɔŋ tıı wıya hʊ ʊ aa basa tıya nala rɛ nyɛ: Ʊ baa, “Ŋ naa Wıısı
Wiyesi Welii hʊ rɛ dı ʊ lıı wıısınyuu anıı kokomo, a ko tuu saga ʊ tıyaŋ.
33 Ŋ mɛ tıı ha fa bı gyıma ʊ. Amɛ Wıısı aa tıma ŋ dı ŋ fo nala
wıkyʊwalnıı abee nıı dʊŋ, ʊ rɛ bası tıya ŋ a baa, ‘Ɪ sı na Wıısı Wiyesi
Welii hʊ dı ʊ ko tuu a we nal tıyaŋ. Nal no tıına rɛ sı kpa Wıısı Wiyesi
Welii hʊ a fo nala wıkyʊwalnıı!’
34 Ɛɛ rɛ Gyɔɔŋ bıl baa, ‘Ŋ kɔnı naa wıya no yayı rɛ, a yaŋ bası kı tıya
ma anıı ʊ rɛ yaa Krisita hʊ, laataal hʊ Wıısı aa lıya.” ’

Yesu buŋbuŋ hatınna ʊ aa lıya

35 Ʊ sıgballıya, Gyɔɔŋ bee ʊ hatınna balıya bıl sıŋ doŋ.
36 Gyɔɔŋ aa naa Yesu dı ʊ aa baŋ, ɛɛ rɛ ʊ baa, “Ma na, Wıısı Pebiye hʊ
rɛ nyɛ.”
37 Ʊ hatınna hʊ balıya aa nıı ʊ aa bası wıı no, ba sii tıŋ Yesu hal mʊ.
38 Yesu mııgı galdaası, dı ʊ naa ba aa tıŋa ʊ hal. Ɛɛ rɛ ʊ pıyɛsı ba a baa,
“Bekiŋ nɛ ma kı kyɛ?” Ɛɛ rɛ ba mɛ pıyɛsı ʊ a baa, “Nıhıyawʊ, lee rɛ ı kı
gyʊʊ?”
39 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, “Ma ko na.” Ɛɛ rɛ ba tıŋa ʊ hal mʊ a na
lee hʊ ʊ aa gyʊʊ. Saŋa no, dı ʊ gyı yaa dıdaana rɛ. Ɛɛ rɛ ba we ʊ lee sıya
gballı.
40 Nala no balıya kıdıgı feŋ nɛ Aŋduru, a fa yaa Siimɔŋ Piita nıınabiye.
41 Ɛɛ rɛ Aŋduru mɛ kyɛ ʊ maana Siimɔŋ lee haŋ lagılagıbiye hʊ, a bası
tıya ʊ a baa, “Á naa Krisita, laataal hʊ Wıısı aa lıya hʊ rɛ.”

42 Ʊ kaŋ Siimɔŋ ko Yesu lee. Nyɛ rɛ Yesu deŋ ʋ, aŋ basɪ tɪya ʋ a baa, “Ɪ
Gyɔɔŋ biibaal Siimɔŋ, ba sɪ kana ɪ kɪ yɪrɪ Siifaasi.” Siifaasi bee Piita yaa
feŋdɪgɪ rɛ. Ʊ memii rɛ yaa bʋtaal.

Yesu yɪrɪ Fɪlɪpɪ abee Nataniyɛl

43 Ʊ sɪgballɪya Yesu sii dɪ ʋ mʋ Galili paalʋʋ. Ɛɛ rɛ ʋ na Fɪlɪpɪ a basɪ tɪya
ʋ a baa, “Kɪ tɪŋa ŋ hal.”
44 Fɪlɪpɪ fa lɪɪ Bɛsaada rɛ, tɔɔ hʋ Aŋduru bee Piita mɛ aa lɪya.
45 Ɛɛ rɛ Fɪlɪpɪ na Nataniyɛl a basɪ tɪya ʋ a baa, “Á naa nal hʋ wɪya Moosi
fa aa saba biŋ Wɪɪsɪ mɪrɪsɪ hʋ tɪyaŋ, ka Wɪɪsɪ tɪŋdaala hʋ mɛ fa basɪ ʋ
wɪya hʋ rɛ. Ʊ rɛ yaa Gyosɛfʋ biibaal Yesu aa lɪɪ Nazarɛti.”
46 Ɛɛ rɛ Nataniyɛl pɪyɛsɪ ʋ a baa, “Ɪ ha maakyiye na wɪwelii lɪɪ Nazarɛti?”
Ɛɛ rɛ Fɪlɪpɪ basɪ tɪya ʋ a baa, “Ko na.”
47 Yesu aa naa Nataniyɛl dɪ ʋ aa ko ʋ lee, ʋ basɪ ʋ wɪya a baa, “Nal no
yaa Iziral tɪɪna tɪɪtɪɪ rɛ. Ʊ kaŋ wɪtɪɪ rɛ weliŋ.”
48 Ɛɛ rɛ Nataniyɛl pɪyɛsɪ ʋ a baa, “Ɛɛ rɛ ɪ yaa gyɪma ŋ?” Ɛɛ rɛ Yesu basɪ
tɪya ʋ a baa, “Ɲ naa ɪ rɛ dɪ ɪ ha hɔŋ tutogo hʋ memii, ka Fɪlɪpɪ na yɪrɪ ɪ.”
49 Ɛɛ rɛ Nataniyɛl basɪ tɪya ʋ a baa, “Nɪhɪyawʋ, ɪ rɛ yaa Wɪɪsɪ Biye hʋ. Ɪ
rɛ yaa Iziral tɪmma kuwori hʋ.”
50 Ɛɛ rɛ Yesu pɪyɛsɪ ʋ a baa, “Ɲ aa baa dɪ ŋ naa ɪ dɪ ɪ hɔŋ tutogo hʋ
memii rɛ tɪŋ, ɪ laa ŋ wɪya di nyɛ koo? Ɪ sɪ na wɪkperiye a te nyɛ.”
51 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, ma sɪ na
wɪɪsɪnyuu dɪ ʋ suro, dɪ malɪkasɪ lɪɪ doŋ a ko tuu mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye
lee, aŋ mɪɪgɪ kɪ gyɪŋ.”

2

Ba gbɪyalɪ hafalɪɪ gbɪyala Keena tɪyaŋ

1 Ʊ kyɛtoo kyɛɛ, dɪ ba gyɪ aa gbɪyalɪ hafalɪɪ gbɪyala Galili paalʋʋ tɔɔ
kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ Keena tɪyaŋ. Yesu nɪɪna gyɪ we doŋ nɛ.
2 Ba gyɪ yɪrɪ Yesu bee ʋ hatɪnna hʋ mɛ rɛ, ba mɛ mʋ hafalɪɪ gbɪyala hʋ.
3 Ba ha fa we gbɪyala hʋ tɪyaŋ nɛ ka ba sɪŋ hʋ buloŋ teŋ. Ɛɛ rɛ Yesu
nɪɪna basɪ tɪya ʋ a baa, “Nala hʋ sɪŋ hʋ tene rɛ”.
4 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʋ a baa, “Ta leŋ dɪ wɪɪ no lɔl ma. Beewɪya, saŋa
hʋ ha bɪ pele dɪ ŋ yaa wɪɪ buloŋ.”
5 Doŋ nɛ Yesu nɪɪna mɪɪgɪ basɪ tɪya dɪya hʋ tʋŋtʋnna a baa, “Ma yaa wɪɪ
hʋ buloŋ ʋ aa sɪ baa dɪ ma yaa.”
6 Gyuuma fa aa kɪ sɔŋ nɪɪ rɛ anɪɪ ba wɪɪkyʋwal lesiri aa daga gɛɛ. Ɛɛwɪya,
viigyenni badʋ ba aa kaŋ bʋwa marɪ rɛ fa sɪŋ doŋ abee nɪɪ. Viini no kɪdɪgɪ
buloŋ sɪ kɪ gyʋʋ anɪɪ nɪɪ-galaŋ mɔlɪya koo galaŋ mɔlɪya bee fi.
7 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya dɪya tʋŋtʋnna hʋ a baa, “Ma yaa nɪɪ su viini hʋ.”
Nyɛ rɛ ba yaa nɪɪ su viini hʋ buloŋ pɪlpɪl.
8 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl basɪ tɪya ba a baa, “Ma yaa nɪɪ hʋ vii hʋ tɪyaŋ a kaŋ mʋ
tɪya nal hʋ aa deŋ gbɪyala hʋ. Ɛɛ rɛ ba yaa mʋ tɪya ʋ.”
9 Ʊ laa nɪɪ hʋ nyʋwa a na dɪ ʋ bɪrɪmɪ sɪŋ. Ʊ kɛ fa bɪ gyɪŋ lee hʋ ba aa
naa sɪŋ hʋ. Amɛ dɪya hʋ tʋŋtʋnna hʋ kɛ fa gyɪma rɛ. Ɛɛ rɛ ʋ yɪrɪ hafalɪɪ
hʋ bala,
10 a basɪ tɪya ʋ a baa, “Gbɪyala buloŋ tɪyaŋ, ba aa laasɪya kaŋ sɪwelii rɛ
ko lɪɪ ba nyʋwa. Dɪ nal buloŋ yaŋ ko nyʋwa vɔgɔ, ɪ yaŋ na kaŋ sɪŋ hʋ aa
bɪ sʋma, a tɪŋ hal ko. Ka ɪ kɛ mɪɪgɪ kpa sɪwelii hʋ biŋ hal, a ko pele saŋa
no buloŋ.”

11 Yesu aa leŋ nıı bırımı sıŋ Keena aa we Galili paalʊʊ tıyaŋ nɛ gyı yaa
ʊ wımagılbuŋbuŋ ʊ aa yaa. Doŋ nɛ ʊ daga gɛɛ ʊ gaŋdarı aa maga. Ʊ
hatınna hʊ aa naa gɛɛ, ba marı laa ʊ wıya di.
12 Gbıyala hʊ aa ko teŋ, ɛɛ rɛ Yesu bee ʊ naa abee ʊ naabalıya abee ʊ
hatınna hʊ sii mʊ Kapɛɛnam, a we doŋ kyɛyɛ baŋmana.

Yesu kil nala ta Wııkyʊwaldııbal hʊ tıyaŋ
Matiwu 21.12-13; Maakı 11.15-17; Luka 19.45-46

13 Ʊ gyı ko ka mʊhʊ rɛ ka dı Gyuuma Dıısı-parı-banıı Kyɛbal hʊ pele.
Ɛɛ rɛ Yesu sii mʊ Gyerusalɛm.
14 Doŋ nɛ ʊ mʊ gyʊʊ Wııkyʊwaldııbal hʊ gyaŋwuwo, a na dı nala aa
yallı nʊsı, abee piyese abee kokosi, ka badɔmɔŋ mɛ hɔŋ teebʊlsı hal a kı
lenni molbinʊʊ.
15 Ɛɛ rɛ Yesu kaŋ ŋması mına a marı kyapıya, a kile piyese hʊ bee nʊsı
hʊ buloŋ ta, ba lıı Wııkyʊwaldııbal hʊ gyaŋwuwo tıyaŋ, aŋ kaŋ nala hʊ
aa lenni molbiye teebʊlsı mɛ bırımı kyige kyige, ba molbinʊʊ hʊ buloŋ
gyaası taŋha.
16 Ɛɛ rɛ ka ʊ nɔsı bası tıya nala hʊ mɛ aa yallı kokosi hʊ a baa, “Ma kası
ma kokosi hʊ lıı daha. Ma ta kaŋ ŋ kuwo dıya bırımı yɔbɔ.”
17 Ɛɛ rɛ ʊ hatınna liisi wıı hʊ ba aa saba Wıısı teŋ tıyaŋ a baa, “Wıısı,
ɛɛ hʊ ı dıya no wıya aa kyıla ŋ sı bori ŋ bembii.”
18 Akuu wıya hʊ Yesu aa yaa Wııkyʊwaldııbal hʊ gyaŋwuwo tıyaŋ wıya,
Gyuuma nıhıyası hʊ mııgı ko pıyɛsı ʊ a baa, “Bekiŋ wımagıl lɛ ı sı wuwo
yaa, a daga ma anıı Wıısı rɛ tıya ı ŋmanıı dı ı kı yaa wıya no?”
19 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, “Dı mamaa rɛ ŋmaa Wııkyʊwaldıya no
lo, ŋ sı wuwo kpa kyɛyɛ boto a bıl saa ʊ”.
20 Ɛɛ rɛ ba bası tıya ʊ a baa, “Kaa! Aŋnɛ rɛ mʊrı ı gɛɛ? Bısı mɔllıbalıya
abee badʊ rɛ ba kpa saa Wııkyʊwaldııbal no, ka ı kɛ baa dı ı sı kpa kyɛyɛ
boto a saa ʊ.”
21 Amɛ Yesu aa bası Wııkyʊwaldıya hʊ wıya gɛɛ, ʊ tıı teŋbii rɛ ʊ kı daga
gɛɛ.
22 Saŋa hʊ ʊ aa ko sii sʊʊ tıyaŋ nɛ ʊ hatınna hʊ liisi mʊ parı anıı ʊ gyı
bası wıı no rɛ. Ɛɛ rɛ ba marı laa wıya hʊ ba aa saba we Wıısı teŋ tıyaŋ
abee wıya hʊ Yesu aa basa a di.

Yesu gyıŋ nihuwobiŋ tıya rɛ

23 Yesu ha fa aa we Gyerusalɛm tıyaŋ, Dıısı-parı-banıı Kyɛbal hʊ saŋa,
nıgyamaa gyı laa ʊ wıya di rɛ, akuu ba aa naa wımagıla hʊ ʊ aa yaa wıya.
24 Amɛ Yesu ka gyı bı laa ba wıya di, beewıya ʊ gyıŋ nihuwobiŋ buloŋ
tıya aa kıı gɛɛ rɛ.
25 Ʊ bı maga dı nal buloŋ bıl bası nihuwobisi wıya tıya ʊ, beewıya ʊ kɛ
gyıŋ nihuwobisi tısı wıkanıya buloŋ nɛ.

3

Nikodemu ko Yesu lee

1 Gyuuma nıhıyawʊ kıdıgı rɛ gyı we doŋ ba kı yırı Nikodemu, a fa yaa
Farasiima wııkyʊwal noŋ nal.
2 Tebine kıdıgı, ʊ sii ko Yesu lee a baa, “Dıdagıl, á gyıma anıı ı yaa nal
Wıısı aa tıma dı ı ko kı daga nala rɛ. Nal buloŋ bı sı wuwo yaa wımagıla
hʊ ı aa yaa, dı Wıısı bı pɛɛ tıına tıyaŋ.”
3 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ʊ a baa, “Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ı, nal buloŋ bı sı
wuwo gyʊʊ Wıısı koro hʊ tıyaŋ, see dı ba bıl mııgı lʊl tıına.”

4 Ɛɛ rɛ Nikodemu pɪyɛsɪ ʊ a baa, “Ɛɛ rɛ ba sɪ yaa a bɪl mɪɪgɪ lʊl nal aa hɪyasa. Beewɪya ʊ bɪl bɪ sɪ wuwo mɪɪgɪ gyʊʊ ʊ naa luwol dɪ ʊ bɪl lʊla ʊ?”
5 Ɛɛ rɛ Yesu baa, “Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ɪ, nal buloŋ bɪ sɪ wuwo gyʊʊ Wɪɪsɪbee koro hʊ tɪyaŋ, see dɪ ba fo ʊ tɪɪna wɪɪkyʊwalnɪɪ, ka dɪ Wɪɪsɪ kpa ʊ Wiyesi Welii hʊ we tɪɪna tɪyaŋ.
6 Nihuwobiŋ aa lʊl nihuwobiŋ ʊ kaŋ mɪɪbol lɛ taŋha no tɪyaŋ. Aŋka Wɪɪsɪ mɛ rɛ aa kpa ʊ Wiyesi Welii hʊ a we ʊ tɪɪna tɪyaŋ, ʊ kaŋ mɪɪbol Wɪɪsɪ lee.
7 Ta leŋ dɪ ʊ yaa ɪ wɪkperii abee ŋ aa basɪ tɪya ɪ anɪɪ ʊ maga dɪ ba bɪl mɪɪgɪ lʊl nal buloŋ nɛ.
8 Puwo aa dɔŋ kɪ mʊ lee hʊ buloŋ ʊ aa kyo rɛ. Ɪ kɪ nɪɪ ʊ dɔmɔ, amɛ ɪ bɪ sɪ gyɪŋ lee hʊ ʊ aa lɪɪ kɪ ko, a bɪ gyɪŋ lee hʊ mɛ ʊ aa mʊʊ. Nyɛ rɛ yaŋ nal buloŋ Wɪɪsɪ aa kpa ʊ Wiyesi Welii hʊ we ʊ tɪyaŋ ʊ kaŋ mɪɪbofalɪɪ mɛ kɪɪ.”
9 Ɛɛ rɛ Nikodemu mɪɪgɪ pɪyɛsɪ ʊ a baa, “Ɛɛ rɛ wɪɪ no sɪ wuwo yaa.”
10 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʊ a baa, “Ɪ sɪ yaa kerikyibal Iziral paalʊʊ tɪyaŋ, aŋ bɪ gyɪŋ wɪɪ no memii?
11 Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ɪ, wɪɪ hʊ á aa gyɪma rɛ á kɪ basɪ, a kɪ di wɪɪ hʊ mɛ á aa naa daŋsɪya. Amɛ ma kɪdɪgɪ buloŋ bee kyɛ dɪ ʊ laa wɪɪ hʊ á aa basɪ di.
12 Ŋ basɪ dʊnɪya wɪya rɛ kɪ tɪya ma, ka ma bɪ laa di. Dɪ mɪyaŋ nɛ yaŋ basɪ wɪɪsɪbee wɪya tɪya ma, ɛɛ rɛ ma sɪ yaa laa di?
13 Nal buloŋ ha bɪ maakyiye mʊ wɪɪsɪbee, see mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye aa lɪɪ doŋ ko tuu dʊŋ.
14 Moosi fa aa we pogo hʊ tɪyaŋ, ʊ fa kaŋ hɔgɪ a lugo dʊŋ nɛ, a kpa mal daaŋ tɪyaŋ a kaŋ gye. Nal hʊ buloŋ gyɪ aa deŋ na dʊŋ no aa gyee gɛɛ, ʊ bɪl bɪ sʊba aŋ kaŋ mɪɪbol. Ɛɛ tɪɪ rɛ ba sɪ kpaasɪ mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye mɛ daaŋ tɪyaŋ a kaŋ gye.
15 Nal hʊ buloŋ mɛ aa laa ŋ wɪya di, ʊ tɪɪna sɪ kaŋ mɪɪbol hʊ aa bɪ kaŋ tenii.
16 Wɪɪsɪ kyo dʊnɪya nala rɛ a mʊ parɪ, ɛɛ rɛ tɪŋ ʊ kpa ʊ Biidɪgɪ hʊ ʊ aa kana a tɪya ma, dɪ nal hʊ buloŋ aa laa ʊ wɪya di, ʊ tɪɪna bɪ sɪ nyʊgɪsɪ, amɛ ʊ sɪ kaŋ mɪɪbol hʊ aa bɪ kaŋ tenii.
17 Beewɪya Wɪɪsɪ bɪ taa ʊ Biye dɪ ʊ ko tuu di dʊnɪya nala sarɪya a kpa kyogisi tɪya ba, amɛ ʊ taa ʊ rɛ dɪ ʊ ko tuu laa dʊnɪya nala ta.
18 Nal kɛ buloŋ aa laa Yesu wɪya di, Wɪɪsɪ bɪ sɪ di ʊ tɪɪna sarɪya a kpa kyogisi tɪya ʊ, amɛ nal hʊ buloŋ aa bɪ laa ʊ wɪya di, Wɪɪsɪ teŋ dii ʊ tɪɪna sarɪya rɛ a kpa kyogisi tɪya ʊ, beewɪya ʊ tɪɪna bɪ laa Wɪɪsɪ Biidɪgɪ hʊ wɪya di.
19 Wɪɪ hʊ aa tɪŋ Wɪɪsɪ di dʊnɪya nala sarɪya a kpa kyogisi tɪya ba rɛ nyɛ: Ʊ taa pʊlʊŋ hʊ aa dagɪ ʊ wɪtɪɪ rɛ ʊ ko tuu dʊnɪya, amɛ dʊnɪya nala kyo bilhuu rɛ a te pʊlʊŋ, beewɪya ba wɪyaalɪya lɔrɔ rɛ kɪŋkaŋ.
20 Nal hʊ buloŋ aa yaa wɪbɔmɔ, ʊ bɪ kyo pʊlʊŋ, ʊ bee lɪɪ pʊlʊŋ tɪyaŋ, beewɪya ʊ bee kyɛ dɪ ʊ wɪbɔmɔ hʊ lɪɪ pʊlʊŋ.
21 Amɛ nal hʊ buloŋ aa yaa wɪweliye, ʊ tɪɪna aa kyo pʊlʊŋ nɛ, a kɪ lɪɪ pʊlʊŋ tɪyaŋ mɛ, dɪ nala na anɪɪ Wɪɪsɪ nyʊwa rɛ ʊ tɪŋa, a kɪ yaa wɪya hʊ ʊ aa yaa.”

Gyɔɔŋ basɪ Yesu wɪya

22 Ɛɛ hal tɪyaŋ nɛ Yesu bee ʊ hatɪnna hʊ lɪɪ Gyerusalɛm, a kpa mʊ Gyudɪya paalʊʊ. Ba yaa kyɛyɛ baŋmana rɛ doŋ tɪyaŋ, aŋ fo nala wɪɪkyʊwalnɪɪ.

23 Dı Gyɔɔŋ mɛ gyı we lee kıdıgı aa kpaga Saalim, ba kı yırı Eenɔŋ a kı
fo nala wııkyʊwalnıı, beewıya doŋ fa kaŋ nıı rɛ weliŋ. Nala fa aa kı mʊ
ʊ lee rɛ ʊ kı fo ba wııkyʊwalnıı.
24 (Saŋa no tıyaŋ dı ba ha gyı bı kaŋ Gyɔɔŋ tɔ dıya tıyaŋ).
25 Ɛɛ rɛ Gyɔɔŋ hatınna badɔmɔŋ abee Gyuuma kıdıgı sii kaŋ ba lesiri
nıı sɔmıı wıya kı kpa dɔmɔŋ.
26 Ɛɛ rɛ ba mʊ pıyɛsı Gyɔɔŋ a baa, “Á nıhıyawʊ, ı liisi ı bee baal hʊ gyı
aa we Gyɔɔdaŋ fuwo hʊ kyolo wıya ı gyı aa bası hʊ rɛ? Lagılagı no, ʊ mɛ
aa fo nala wııkyʊwalnıı rɛ, nal nal buloŋ kı mʊ ʊ lee.”
27 Ɛɛ rɛ Gyɔɔŋ baa, “Nal buloŋ bı sı wuwo yaa nyɛ dı Wıısı daa tıya ʊ
tıına ŋmanıı.”
28 Ma tıı yaa ŋ daŋsıya rɛ, ka ŋ bası anıı ŋ daa yaa Krisita hʊ, laataal
hʊ Wıısı aa lıya, amɛ Wıısı ta tıma ŋ nɛ, dı ŋ laa sıya ko ʊ tıyaŋ.
29 Hafalıı bala rɛ tıŋ haaŋ, amɛ dı hafalıı hʊ bala kyana rɛ ko sıŋ doŋ a
kı gyegili wıya hʊ ba aa bası, ʊ teŋ aa fıyɛlı rɛ dı ʊ rɛ nıı hafalıı hʊ bala
taal. Ɛɛ tıı rɛ ŋ teŋ mɛ fıyɛlı weliŋ Yesu wıya.
30 Ʊ rɛ maga dı ʊ yaa nıbal, ka dı ŋ yaa nıbiye.
31 Nal hʊ aa lıı wıısıbee ko, ʊ rɛ tee nal buloŋ. Nal hʊ aa lıı dʊnıya no
tıyaŋ, ʊ tıına yaa dʊnıya no nyuu nal lɛ, a kı bası dʊnıya wıkanıya mɛ.
Amɛ nal hʊ aa lıı wıısıbee ko, ʊ rɛ tee nal buloŋ.
32 Ʊ aa bası wıya ʊ aa naa aŋ nıı mɛ rɛ, amɛ nal buloŋ bı laa ʊ di.
33 Amɛ nal hʊ mɛ buloŋ aa laa ʊ wıya di aa daga rɛ anıı Wıısı kaŋ wıtıı
rɛ.
34 Nal hʊ Wıısı aa tıma, ʊ aa bası Wıısı nyʊwa wıya rɛ, beewıya Wıısı
kpaa ʊ Wiyesi Welii hʊ dee buloŋ nɛ tıya ʊ.
35 Wıısı kyo ʊ Biye rɛ, ɛɛ rɛ tıŋ ʊ kpa kıŋ buloŋ dee we ʊ nosi tıyaŋ.
36 Nal hʊ buloŋ aa tıŋ Wıısı Biye hʊ nyʊwa, ʊ tıına sı kaŋ mııbol hʊ aa
bı kaŋ tenii, amɛ nal hʊ mɛ buloŋ aa bee tıŋ Wıısı Biye hʊ nyʊwa, ʊ tıına
bı sı maakyiye na mııbol hʊ aa bı kaŋ tenii, amɛ Wıısı sı na baaŋ ʊ tıına
nyuu tıyaŋ, a kaŋ kı mʊ deŋdeŋ.

4

Yesu bası wıya tıya Samaarıya tımma haaŋ kıdıgı

1 Ɛɛ rɛ Farasiima hʊ ko nıı anıı Yesu naa hatınna kı te Gyɔɔŋ nɛ, aa leŋ
ba kı fo ba wııkyʊwalnıı.
2 (Amɛ Yesu kɛ tıı gyı bı foo nal buloŋ wııkyʊwalnıı, ʊ hatınna hʊ dʊŋ
nɛ gyı aa kı fo nala wııkyʊwalnıı.)
3 Yesu aa nıya dı ba aa bası ʊ wıya gɛɛ, ɛɛ rɛ ʊ sii lıı Gyudıya paalʊʊ
tıyaŋ a mııgı mʊ Galili paalʊʊ.
4 Ʊ aa mʊ Galili hʊ tıyaŋ nɛ, Wıısı leŋ ʊ tıŋ Samaarıya paalʊʊ,
5 a ko pele tɔɔ kıdıgı ba aa yırı Siika. Doŋ bee taŋha hʊ Gyeekɔbı gyı aa
kpaa tıya ʊ biibaal Gyosɛfʊ fa bı boliye.
6 Gyeekɔbı kɔlʊŋ gyı we doŋ tıyaŋ nɛ. Yesu fa aa vala ŋmanıı hʊ gɛɛ, lɔl
gyʊʊ ʊ, ɛɛ rɛ ʊ mʊ hɔŋ kɔlʊŋ hʊ nyʊwa. Saŋa no tıyaŋ dı Wıısı gyı yaŋ
maga nyutʊtʊʊ rɛ.
7 Ɛɛ rɛ Samaarıya tımma haaŋ kıdıgı ko kɔlʊŋ hʊ dı ʊ yaa nıı. Ɛɛ rɛ
Yesu bası tıya ʊ a baa, “Yaa nıı tıya ŋ dı ŋ nyʊwa.”
8 Saŋa no tıyaŋ dı Yesu hatınna hʊ gyı mʊʊ bee hʊ tıya rɛ dı ba yɔbɔ
kıdiiliye.
9 Ɛɛ rɛ Samaarıya tımma haaŋ hʊ pıyɛsı Yesu a baa, “Bee rɛ tıŋ ı Gyuu
kı sʊla nıı mıyaŋ Samaarıya tıına lee?” (Gyuuma gyı bı sı laa nyʊwa dı

ba bee Samaarıya tıına pɛ kıdigbaha, koo nıınyʊwagbaŋbiidıgı. Ɛɛ rɛ tıŋ haaŋ hʊ bası gɛɛ.)

10 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ʊ a baa, “Dı ı rɛ fa gyıŋ kıŋ hʊ Wıısı aa kpa tıya nala, a fa gyıŋ nal hʊ aa sʊla nıı ı lee nyɛ, ı fa sı sʊla ʊ dı ʊ tıya ı nıı hʊ aa tıya mııbol.”

11 Ɛɛ rɛ haaŋ hʊ pıyɛsı ʊ a baa, “Nıhıyawʊ, ı bı kaŋ gʊʊga ı aa sı kaŋ yaa nıı hʊ, ka kɔlʊŋ hʊ mɛ luŋiye. Lee tıyaŋ nɛ ı sı na nıı hʊ aa tıya mııbol?

12 Á naabaa Gyeekɔbı rɛ kpaa kɔlʊŋ no tıya ma. Ʊ bee ʊ biisi abee ʊ pʊsı buloŋ nyʊwa kɔlʊŋ no nıı rɛ. Ɪ aa kyɛ ı baa ı tee Gyeekɔbı rɛ koo?”

13 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ʊ a baa, “Nal hʊ buloŋ aa sı nyʊwa nıı no, nıınyʊwası ha bıl sı kaŋ ʊ tıına.

14 Amɛ nal hʊ buloŋ aa sı nyʊwa nıı hʊ ŋ aa sı tıya ʊ, nıınyʊwası bıl bı sı maakyiye kana ʊ tıına. Nıı hʊ ŋ aa sı tıya ʊ sı kıı gɛɛ rɛ anıı bulo ʊ tıına tıyaŋ, a bulo nıı hʊ aa tıya mııbol aa bı kaŋ tenii a kı tıya ʊ tıına.”

15 Ɛɛ rɛ haaŋ hʊ bası tıya ʊ a baa, “Nıhıyawʊ, tıya ŋ nıı no, dı nıınyʊwası ta bıl maakyiye kana ŋ, dı ŋ ta bıl ko kı yaa nıı daha mɛ.”

16 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ʊ a baa, “Mʊ yırı ı bala dı ma ko”

17 Nyɛ rɛ haaŋ hʊ baa dı ʊ bı kaŋ bala. Ɛɛ rɛ Yesu bıl bası tıya ʊ a baa, “Wıtıı rɛ ı bası ı aa baa ı bı kaŋ bala,

18 beewıya ı laa sıya yal balama bɔnɔŋ nɛ, ı bee baal hʊ aa we doŋ lagılagı no, ʊ kɔnı bı yaa ı bala.”

19 Ɛɛ rɛ haaŋ hʊ bası tıya Yesu a baa, “Nıhıyawʊ, ŋ naa nıı ı yaa Wıısı tıŋdaal lɛ.”

20 Ɛɛ rɛ haaŋ hʊ bıl bası tıya ʊ a baa, “Á Samaarıya tımma naabaala kyʊwalı Wıısı dogimo no nyuu tıyaŋ nɛ, aŋka ma Gyuuma mɛ baa dı Gyerusalɛm nɛ yaa lee hʊ á aa maga dı á kı kyʊwalı Wıısı.”

21 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ʊ a baa, “Haŋtolibiye, laa ŋ di anıı saŋa kıdıgı sı pele dı nala bıl bı sı kı kyʊwalı á Kuwo Wıısı dogimo no nyuu koo Gyerusalɛm tıyaŋ.

22 Ma Samaarıya tımma paalı bı gyıŋ nal hʊ ma aa kyʊwalı, amɛ á Gyuuma kɛ gyıŋ nal hʊ á aa kyʊwalı rɛ. Beewıya Gyuuma rɛ sı daga ma gɛɛ Wıısı aa sı laa dʊnıya nala ta.

23 Saŋa kıdıgı sı pele, ʊ paalı pele rɛ gba, dı nala hʊ kɔnı aa kyʊwalı Wıısı, kyʊwalı ʊ abee wıtıı, Wıısı Wiyesi Welii hʊ dee tıyaŋ. Wııkyʊwalla no iriŋ nɛ Wıısı kı kyɛ dı ba kı kyʊwalı ʊ.

24 Wıısı kıı gɛɛ rɛ anıı wiyese, ɛɛ wıya nala hʊ aa kyɛ dı ba kyʊwalı ʊ, ʊ maga dı ba kyʊwalı ʊ abee wıtıı rɛ, ʊ Wiyesi Welii hʊ dee tıyaŋ.”

25-26 Ɛɛ rɛ haaŋ hʊ bası tıya ʊ a baa, “Ŋ gyıma anıı Krisita, laataal hʊ Wıısı aa lıya, sı ko. Dı ʊ rɛ ko ko, ʊ sı daga ma wıı buloŋ sıı.” Yesu mııgı bası tıya ʊ a baa, “Mıyaŋ nɛ yaŋ gɛɛ. Mıyaŋ nal no aa bası wıya ı lee hʊ nɛ yaa Krisita hʊ.”

27 Saŋa no tıyaŋ dı Yesu hatınna hʊ mɛ mııgı ko. Ba nyʊʊsı gyı fıyɛla rɛ kıŋkaŋ ba aa ko na dı ʊ bee haaŋ hʊ aa bası wıya. Amɛ ba kıdıgı buloŋ gyı bı suri nyʊwa a pıyɛsı haaŋ hʊ anıı bee rɛ ʊ kı kyɛ Yesu lee, koo a pıyɛsı Yesu baa bee rɛ tıŋ ʊ kı bası wıya haaŋ no lee.

28 Ɛɛ rɛ haaŋ hʊ leŋ ʊ vii hʊ doŋ, aŋ mııgı mʊ bee hʊ tıya, a bası tıya nala a baa,

29 “Ma ko na baal kıdıgı aa wuwo daga wıya hʊ buloŋ ŋ aa yaa ŋ mııbol tıyaŋ. Kapuwo ʊ rɛ yaa Krisita hʊ.”

30 Ɛɛ rɛ ba lıı bee hʊ tıyaŋ a kpa kı mʊ Yesu lee.

31 Saŋa no tıyaŋ dı Yesu hatınna hʊ aa sʊla ʊ rɛ a baa, “Á nıhıyawʊ, di kıŋ mʊhʊ.”
32 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, “Ŋ kaŋ kıdiiliye rɛ ma aa bı gyıŋ ba wıya.”
33 Ɛɛ rɛ Yesu hatınna hʊ mııgı sıŋ kı pıyɛsı dɔmɔŋ “Nal lɛ yaŋ kaŋ kıdiiliye ko tıya ʊ ka á bı gyıma koo?”
34 Doŋ nɛ Yesu bası tıya ba a baa, “Ŋ kıdiiliye rɛ yaa dı ŋ yaa nal hʊ aa tıma ŋ kyɛrı, a teŋ tʊma hʊ ʊ aa tıya ŋ dı ŋ tʊma.
35 Ma aa baa dı ʊ kaa peŋsi banaa rɛ, ka dı ma na kʊŋ ma bagısı kına pɛ dɔmɔŋ. Amɛ ŋ bası kı tıya ma rɛ, ma deŋ bagısı hʊ na, kına hʊ buloŋ yaa kʊmıı rɛ.
36 Nal hʊ buloŋ aa kʊŋ baga hʊ kına kı pɛ dɔmɔŋ ʊ tıına kaŋ ʊ tuno rɛ. Ʊ kʊŋ kına no kı pɛ dɔmɔŋ nɛ dı ba na mııbol aa bı kaŋ tenii. Ɛɛwıya, nal hʊ aa doho abee nal hʊ aa kʊma, ba buloŋ tenni sı fıyɛlı.
37 Namaga no ba aa bası kɔnı yaa wıtıı rɛ, nal aa doho rɛ, nal mɛ kʊma.
38 Ŋ tıŋ ma rɛ dı ma mʊ kʊŋ kına baga hʊ tıyaŋ ma aa bı tʊma. Nala badɔmɔŋ nɛ tʊma baga no tıyaŋ, ka ma kı di ʊ tɔnɔ gɛɛ.”

Samaarıya tımma yʊga laa Yesu wıya di

39 Samaarıya tımma gyı yʊga haŋ tɔɔ hʊ tıyaŋ a ko laa Yesu wıya di, akuu haaŋ hʊ aa baa dı Yesu bası ʊ mııbol wıkanıya buloŋ wıya tıya ʊ wıya.
40 Samaarıya tımma hʊ aa ko Yesu lee, ba gyı sʊla ʊ rɛ dı ʊ we ba lee. Yesu laa nyʊwa, a we doŋ kyɛyɛ balıya.
41 Doŋ tıyaŋ nɛ nıgyamaa bıl marı laa ʊ wıya di, akuu wıya hʊ ʊ aa bası wıya.
42 Ɛɛ rɛ nala hʊ bası tıya haaŋ hʊ a baa, “Lagılagı no kɛ, á laa ʊ wıya di rɛ akuu á tıı aa nıı ʊ nyʊwa wıya, ʊ bı kıı nıı wıı hʊ ı aa bası tıya ma rɛ tıŋ. Nyɛ kɛ á tıı gyıma rɛ anıı ʊ rɛ kɔnı yaa dʊnıya nala Laataal.”

Yesu tııbı nıbal kıdıgı biibaal

43 Yesu aa yaa kyɛyɛ balıya doŋ, ʊ sii a bıl mııgı mʊ Galili paalʊʊ.
44 Yesu tıı fa bası tıya nala rɛ a baa, “Wıısı tıŋdaal buloŋ, ba aa bee tıya ʊ gyırıma ʊ tıı bee tıyaŋ.”
45 Yesu gyı aa ko pele Galili paalʊʊ, doŋ nala gyı kana ʊ weliŋ nɛ, beewıya ba tıı gyı naa wıya hʊ buloŋ ʊ aa yaa rɛ saŋa hʊ ba gyı aa mʊʊ Gyerusalɛm dı ba di Dıısı-parı-banıı Kyɛbal hʊ.
46 Ɛɛ rɛ Yesu bıl mııgı mʊ Keena aa we Galili paalʊʊ tıyaŋ, lee hʊ ʊ gyı aa leŋ nıı bırımı sıŋ hʊ. Dı kerikyibal kıdıgı mɛ gyı we doŋ, ʊ biye gyı pıŋ kı wıılı tɔɔ kıdıgı ba aa yırı Kapɛɛnam tıyaŋ.
47 Ʊ aa nıya anıı Yesu lıı Gyudıya paalʊʊ a ko Galili paalʊʊ, ʊ mʊ sʊla ʊ dı ʊ mʊ Kapɛɛnam a tııbı ʊ biye hʊ tıya ʊ, dı biye hʊ aa kyɛ dı ʊ sʊba rɛ.
48 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ʊ a baa, “Ma kıdıgı buloŋ bı sı maakyiye laa ŋ di, see ma na dı ŋ yaa wımagıla abee wıkperiye.”
49 Ɛɛ rɛ kerikyi hʊ bası tıya ʊ a baa, “Nıhıyawʊ, ko lagı dı gɛɛ daa, ŋ biye hʊ sı sʊba”
50 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ʊ a baa, “Kı mʊ dıya, ı biye hʊ deye rɛ.” Baal hʊ laa wıı hʊ Yesu aa bası tıya ʊ di, aŋ kpa kı mʊ.
51 Ʊ aa mʊʊ hʊ tıyaŋ nɛ, ʊ dıya tʊŋtʊnnı ko kyeme ʊ, a bası tıya ʊ anıı biye hʊ deye rɛ.
52 Ʊ pıyɛsı dı ʊ na saŋa hʊ tıyaŋ biye hʊ aa deye. Ba bası tıya ʊ anıı dıya wııhaa, anıı kerifi dıgı saŋa rɛ wııla hʊ leme ʊ.

53 Ɛɛ rɛ biye hʋ kuwo liisi anıı saŋa no tıı tıyaŋ nɛ Yesu dıya bası tıya ʋ anıı ʋ biye sı deye. Ɛɛ rɛ ʋ bee ʋ dıya nala buloŋ laa ʋ wıya di.
54 Yesu aa lıı Gyudıya paalʋʋ ko Galili paalʋʋ, ʋ wımagıl-lıya tıına rɛ nyɛ ʋ aa yaa.

5

Yesu tııbı gbarıgı

1 Nyɛ hal tıyaŋ nɛ Yesu bıl sii mʋ Gyerusalɛm dı ʋ gbıyalı Gyuuma wııkyʋwal gbıyala kıdıgı.
2 Gyerusalɛm tıyaŋ, nııbıŋ kıdıgı rɛ fa we doŋ, a kpaga paga hʋ ba aa yırı Piyesi Paga. Hiiburu taal tıyaŋ, ba fa kaŋ nııbıŋ no kı yırı Betizata rɛ. Ba gyı wee gyama bɔnɔŋ nɛ doŋ.
3 Wııla tımma yʋga gyı aa mʋ kı pıŋ gyama hʋ tıyaŋ nɛ. Badɔmɔŋ gyı yaa nyʋlıma rɛ, badɔmɔŋ mɛ yaa naasʋʋnı abee nosʋʋnı tımma, ka badɔmɔŋ mɛ yaa gbarıga. (Ba fa aa hɔŋ kı gyegili nıı hʋ rɛ dı ʋ dɔŋ.)
4 Beewıya saŋa kıdıgı malıka fa aa ko tuu kaŋ nıı hʋ vuugi rɛ. Dı ʋ ko kı vuugi nıı hʋ, wııla tıına hʋ aa sı laa sıya tuu nıı hʋ tıyaŋ, tıına wııla kyo dı ba kıı gɛɛ buloŋ mɛ, ka ʋ aa deye rɛ.
5 Baal kıdıgı mɛ rɛ fa we wııla tımma hʋ tıyaŋ, ʋ bısı mɔlıya abee fi abee kyori rɛ nyɛ ʋ aa gbarıga.
6 Yesu aa naa baal no dı ʋ pıŋ doŋ, ʋ gyıma anıı ʋ wııla hʋ pıısa ʋ tıyaŋ nɛ. Ɛɛ rɛ ʋ pıyɛsı ʋ a baa, "Ɪ aa kyɛ dı ı deye rɛ?"
7 Ɛɛ rɛ baal hʋ baa, "Nıhıyawʋ, ŋ bı kaŋ nal daha ʋ aa sı kpa ŋ tuu nıı hʋ saŋa hʋ malıka hʋ aa ko kaŋ nıı hʋ kı vuugi. Ɛɛwıya, ŋ aa kı lʋga dı ŋ tuu rɛ, dı nal teŋ laa sıya tuu ŋ tıyaŋ."
8 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya baal hʋ a baa, "Sii, a kpa ı wasa kı mʋ."
9 Nyɛ rɛ baal hʋ pirigi deye, a sii kpa ʋ wasa a kı mʋ. Kyɛwiyesii hʋ kyɛɛ rɛ wıı no gyı yaa.
10 Ɛɛ rɛ Gyuuma nıhıyası hʋ bası tıya baal hʋ Yesu aa tııba a baa, "Gyınaŋ yaa Kyɛwiyesii hʋ kyɛɛ rɛ. Ʋ yaa sına rɛ dı ı kyʋŋ ı wasa gyınaŋ kyɛɛ."
11 Ɛɛ rɛ baal hʋ mɛ baa, "Nal hʋ aa tııbı ŋ nɛ bası tıya ŋ dı ŋ sii kpa ŋ wasa a kı mʋ."
12 Ɛɛ rɛ ba pıyɛsı ʋ abaa, "Aŋnɛ rɛ yaa baal no aa bası wıı no tıya ı?"
13 Amɛ baal hʋ gyı bı gyıŋ nal hʋ aa tııbı ʋ, beewıya gyamaa hʋ gyı yʋga doŋ nɛ. Ɛɛ rɛ Yesu luuri tıŋ nala hʋ tıyaŋ mʋ.
14 Ɛɛ hal tıyaŋ nɛ, Yesu na baal hʋ Wııkyʋwaldııbal hʋ tıyaŋ a bası tıya ʋ a baa, "Nıı daha, lagılagı no ı deye rɛ, ɛɛ wıya, leŋ wıbɔmɔ yayı. Dı gɛɛ daa, wıı aa lɔrɔ te nyɛ sı puu ı."
15 Ɛɛ rɛ baal hʋ sii mʋ bası tıya Gyuuma nıhıyası hʋ anıı Yesu rɛ fa tııbı ʋ gɛɛ.
16 Yesu aa tııbı gbarıgı hʋ Kyɛwiyesii hʋ kyɛɛ rɛ tıŋ Gyuuma nıhıyası kana ʋ yaa ba dɔŋ a kı kyɛ dı ba dɔgısı ʋ.
17 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, "Saŋa buloŋ nɛ ŋ kuwo aa kı tʋŋ tʋma. Ɛɛwıya ʋ maga dı ŋ mɛ kı tʋŋ tʋma rɛ."
18 Yesu aa bası gɛɛ hʋ rɛ marı leŋ Gyuuma nıhıyası hʋ sıı fıyɛsı, ba kı kyɛ ŋmanıı hʋ ba aa sı tıŋa a kpʋ ʋ. Wıya balıya rɛ ba baa dı ʋ yaa kyogi: Ba baa dı ʋ kyogi ba Kyɛwiyesii hʋ kyɛɛ sına rɛ, aŋ ha bıl baa dı Wıısı rɛ yaa ʋ Kuwo. Ɛɛ daga anıı ʋ bee Wıısı maga dɔmɔŋ nɛ gɛɛ.
19 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya nala hʋ aa baa, "Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, mıyaŋ Wıısı Biye bı wuwo kı yaa wıı buloŋ ŋ tıı dee tıyaŋ. Wıı hʋ ŋ aa naa ŋ

kuwo aa yaa, ʋ rɛ ŋ mɛ kɪ yaa. Wɪɪ kɛ buloŋ ʋ aa yaa, ʋ rɛ mɪyaŋ Biye hʋ mɛ kɪ yaa,
20 beewɪya ŋ Kuwo kyo ŋ nɛ, a daga ŋ wɪya hʋ buloŋ ʋ tɪɪ aa yaa. Ʊ ha sɪ daga ŋ wɪya a te nyɛ dɪ ŋ yaa, dɪ ma buloŋ nyʋʋsɪ fɪyɛlɪ.
21 Ŋ Kuwo aa kyisi nala hʋ aa sʋba ba bɪl kaŋ mɪɪbol gɛɛ, ɛɛ tɪɪ rɛ mɪyaŋ, ʋ Biye hʋ mɛ sɪ tɪya nala hʋ ŋ aa kyɛ mɪɪbol.
22 Ŋ Kuwo kɛ bee di nal buloŋ sarɪya, amɛ ʋ tɪya ŋ ŋmanɪɪ rɛ dɪ ŋ di nal buloŋ sarɪya.
23 Ʊ yaa gɛɛ rɛ dɪ nal buloŋ kɪ kpa mɪyaŋ ʋ Biye hʋ yohuŋ, anɪɪ ba aa kpa ŋ Kuwo yohuŋ gɛɛ. Nal hʋ buloŋ aa bee kpa mɪyaŋ Wɪɪsɪ Biye hʋ yohuŋ, ʋ tɪɪna mɛ bee kpa ŋ Kuwo Wɪɪsɪ aa tɪma ŋ mɛ yohuŋ.
24 Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, nal hʋ buloŋ aa gyegile nɪɪ ŋ nyʋwa, a laa nal hʋ aa tɪma ŋ mɛ wɪya di, ʋ tɪɪna kaŋ mɪɪbol hʋ aa bɪ kaŋ tenii rɛ. Ba bɪl bɪ sɪ di ʋ tɪɪna sarɪya, beewɪya ʋ tɪɪna foŋ lɪɪ sʋʋ tɪyaŋ nɛ a kaŋ mɪɪbol.
25 Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, saŋa hʋ sɪ pele, ʋ gba pele mɛ rɛ, dɪ nala hʋ aa bɪ gyɪŋ Wɪɪsɪ aŋ kɪɪ gɛɛ anɪɪ sʋʋnɪ nɪɪ mɪyaŋ Wɪɪsɪ Biye taal. Nala hʋ aa nɪɪ ŋ taal, a tɪŋ ŋ nyʋwa sɪ kaŋ mɪɪbol.
26 Ŋ Kuwo aa kaŋ dee a kɪ tɪya nala mɪɪbol gɛɛ, ɛɛ tɪɪ rɛ ʋ leŋ mɪyaŋ ʋ Biye mɛ kaŋ dee a kɪ tɪya nala mɪɪbol.
27 Ʊ yaŋ tɪya mɪyaŋ ʋ Biye dee rɛ dɪ ŋ di nala sarɪya, beewɪya mɪyaŋ nɛ yaa Nihuwobiŋ Biye hʋ.
28 Ma ta leŋ dɪ wɪɪ no yaa ma wɪkperii. Beewɪya saŋa hʋ sɪ ko dɪ nala hʋ buloŋ aa sʋba nɪɪ ŋ taal.
29 Ba yaŋ sɪ sii sʋʋ tɪyaŋ. Nala hʋ aa yaa wɪweliye sɪ sii a kaŋ mɪɪbol, dɪ nala hʋ aa yaa wɪbɔmɔ mɛ sii dɪ Wɪɪsɪ di ba sarɪya a kpa kyogisi tɪya ba."

Yesu daŋsɪya tɪmma

30 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl baa, "Ŋ bɪ wuwo kɪ yaa wɪɪ buloŋ ŋ tɪɪ dee tɪyaŋ. Ŋ aa di nala sarɪya gɛɛ Wɪɪsɪ aa baa ŋ di rɛ. Ɛɛwɪya, ŋ aa di sarɪya hʋ rɛ abee wɪtɪɪ, beewɪya ŋ bee yaa ŋ tɪɪ wɪkyɛɛlɪɪ, amɛ nal hʋ aa tɪma ŋ, ʋ kyɛrɪ rɛ ŋ kɪ yaa.
31 Dɪ ŋ dʋŋ nɛ basɪ ŋ tɪɪ wɪya, ʋ bɪ sɪ kaŋ yohuŋ.
32 Amɛ nal mɛ rɛ we doŋ a yaa ŋ daŋsɪya. Ŋ gyɪma anɪɪ ŋ wɪya hʋ ʋ aa basɪ yaa wɪtɪɪ rɛ.
33 Ma tɪŋ ma tɪŋdaala rɛ ba mʋ Gyɔɔŋ lee a pɪyɛsɪ ŋ wɪya, ʋ basɪ wɪtɪɪ hʋ tɪya ma.
34 Ʊ bɪ kɪɪ nɪɪ nal lɛ ŋ kɪ kyɛ dɪ ʋ ko basɪ wɪya a daga nal hʋ ŋ aa yaa, amɛ ŋ basɪ wɪɪ no rɛ, dɪ Wɪɪsɪ laa ma ta.
35 Wɪɪ hʋ Gyɔɔŋ gyɪ aa basa kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ kyaanʋʋ a tɪya ma, ma fa kyo dɪ ma nɪɪ ʋ wɪbasɪɪ hʋ sʋma mʋ sɪya mʋhʋ, beewɪya wɪbasɪɪ no gyɪ fɪyɛlɪ ma teŋ nɛ.
36 Amɛ ŋ kaŋ daŋsɪya tɪɪna kɪdɪgɪ rɛ ʋ gba tee Gyɔɔŋ. Ʊ rɛ yaa wɪya hʋ ŋ aa yaa. Tʋma hʋ ŋ kuwo aa kpaa tɪya ŋ dɪ ŋ tʋma, ba aa rɛ daga anɪɪ ŋ kuwo rɛ tɪma ŋ.
37 Ŋ Kuwo hʋ aa tɪma ŋ, ʋ mɛ basɪ ŋ wɪya rɛ. Ma ha bɪ maakyiye nɪɪ ʋ taal, a ha bɪ maakyiye na ʋ abee ma sɪɪ mɛ.
38 Ʊ wɪya tuwo ma tɪsɪ tɪyaŋ, beewɪya ma bɪ laa mɪyaŋ nal hʋ ʋ aa tɪma wɪya di.
39 Ma aa fɪyɛsɪ sɪɪ rɛ a kɪ gʋnnɪ Wɪɪsɪ teŋ hʋ beewɪya ma liise anɪɪ ba tɪyaŋ nɛ ma sɪ na mɪɪbol hʋ aa bɪ kaŋ tenii. Ka Wɪɪsɪ teŋ no ma aa karɪmɪ, ŋ wɪya rɛ ʋ kɪ basɪ,
40 ka ma vɪya ma aa sɪ ko ŋ lee a kaŋ mɪɪbol hʋ aa kaŋ tɔnɔ.

41 Nihuwobisi bigisii bɪ kaŋ tɔnɔ ŋ lee.
42 Ŋ gyɪŋ nala hʊ iriŋ ma aa yaa rɛ. Ŋ gyɪma anɪɪ ma tɪsɪ tɪyaŋ ma bɪ kyo Wɪɪsɪ.
43 Ŋ Kuwo dee tɪyaŋ nɛ ŋ ko, ka ma vɪya ŋ. Amɛ dɪ nal kɪdɪgɪ rɛ ko ʊ tɪɪ dee tɪyaŋ, ʊ rɛ ma sɪ laa we.
44 Ma kyo dɔmɔŋ bigisii rɛ, amɛ ma bee kyɛ dɪ ma yaa wɪya hʊ aa sɪ leŋ dɪ Wɪɪsɪ dʊŋ bigisi ma. Ɛɛ rɛ ma yaŋ sɪ wuwo yaa a laa ŋ wɪya di?
45 Ma yaŋ ta liise nɪɪ mɪyaŋ nɛ sɪ mʊ basɪ wɪya hʊ ma aa yaa kyogi a tɪya ŋ kuwo. Ma bayɪyɛla buloŋ we Moosi tɪyaŋ nɛ, amɛ ʊ rɛ yaŋ yaa nal hʊ aa sɪ mʊ basɪ wɪya hʊ ma aa kyogi tɪya ŋ kuwo.
46 Dɪ mamaa rɛ kɔnɪ fa laa Moosi wɪya di, ma fa sɪ laa ŋ wɪya mɛ di, beewɪya ŋ wɪya rɛ Moosi gyɪ sabɪ gɛɛ.
47 Amɛ dɪ mamaa rɛ bɪ laa wɪya hʊ ʊ aa saba biŋ a di, ɛɛ rɛ ma sɪ yaa a laa wɪya hʊ ŋ aa basɪ kɛ di?”

6

Yesu tɪya nala tusibɔnɔŋ kɪdiiliye
Matiwu 14.13-21; Maakɪ 6.30-44; Luka 9.10-17

1 Ɛɛ hal tɪyaŋ nɛ, Yesu bee ʊ hatɪnna hʊ gyɪ bɪl mɪɪgɪ kyol Galili fuwobal hʊ kyolo. (Fuwo no feŋ kɪdɪgɪ mɛ rɛ yaa Tibeeriya.)
2 Nɪgyamaa gyɪ aa tɪŋa ʊ hal lɛ, beewɪya ba gyɪ naa gɛɛ hʊ ʊ aa yaa wɪmagɪla wɪɪla tɪmma tɪyaŋ nɛ ba deye.
3 Ɛɛ rɛ Yesu bee ʊ hatɪnna hʊ mʊ gyɪŋ hɔŋ dogimo kɪdɪgɪ tɪyaŋ.
4 Saŋa no tɪyaŋ dɪ Gyuuma Dɪɪsɪ-parɪ-banɪɪ Kyɛbal hʊ mɛ gyɪ kpaga.
5 Ba aa hɔŋ doŋ hʊ tɪyaŋ nɛ, Yesu na dɪ nɪgyamaa aa ko ʊ lee. Ɛɛ rɛ ʊ pɪyɛsɪ Fɪlɪpɪ a baa, “Lee rɛ á sɪ na kɪdiiliye a yɔbɔ tɪya nala no buloŋ dɪ ba di vɔgɔ?”
6 Yesu tɪɪ fa gyɪŋ wɪɪ hʊ ʊ aa sɪ yaa rɛ, amɛ ʊ gyɪ ta basɪ gɛɛ rɛ dɪ ʊ gyɪŋ Fɪlɪpɪ hakɪla.
7 Ɛɛ rɛ Fɪlɪpɪ basɪ tɪya ʊ a baa, “Dɪ nal lɛ paalɪ kpa ʊ peŋsi kyori tuno yɔbɔ kɪdiiliye tɪya nala no mɛ, ka ba bee pel ba.”
8 Ɛɛ rɛ ʊ hatɪnna hʊ kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ Aŋduru, a yaa Siimɔŋ Piita nɪɪnabiye mɛ basɪ tɪya Yesu a baa,
9 “Boyoŋbiye kɪdɪgɪ rɛ we daha, a kaŋ paanʊʊ gama bɔnɔŋ abee fuwonaŋhɪlɪya balɪya. Amɛ kɪna no ka ta bɪ sɪ wuwo yaa nala no wɪɪ buloŋ.”
10 Ɛɛ rɛ Yesu baa, “Ma leŋ dɪ nala hʊ tuu hɔŋ”. (Na dɪ ɔhɔ mɛ tɔsɔ lee hʊ tɪyaŋ weliŋ.) Ɛɛ rɛ ba leŋ nala hʊ buloŋ tuu hɔŋ ɔfɪyɛl hʊ tɪyaŋ. Nala hʊ tɪyaŋ baala dʊŋ gyɪ yaa anɪɪ tusibɔnɔŋ nɛ.
11 Ɛɛ rɛ Yesu laa paanʊʊ hʊ, a kyʊwalɪ Wɪɪsɪ aŋgyʊwasʊ, aŋ leŋ ba kaŋ kpaa nala hʊ. Ɛɛ rɛ ka ʊ bɪl laa fuwonaŋhɪlɪya hʊ balɪya mɛ a kyʊwalɪ Wɪɪsɪ aŋgyʊwasʊ aŋ leŋ ba kaŋ kpaa ba, ba kɪdɪgɪ buloŋ di a vɔgɔ.
12 Ba aa dii a vɔgɔ gɛɛ, ʊ basɪ tɪya ʊ hatɪnna hʊ a baa, “Ma mʊ paa kɪna hʊ buloŋ aa kaa, dɪ ba mʊhʊ mɛ ta taa.”
13 Ɛɛ rɛ ba paa kɪkaalɪya hʊ a su simbiisi fi abee balɪya.
14 Nala hʊ aa we doŋ a na Yesu aa yaa wɪmagɪl no, ɛɛ rɛ ba baa, “Wɪtɪɪ rɛ, baal no rɛ kɔnɪ yaa Wɪɪsɪ Tɪŋdaal hʊ wɪya ba aa saba we Wɪɪsɪ Teŋ tɪyaŋ anɪɪ ʊ sɪ ko dʊnɪya hʊ.”
15 Yesu gyɪma anɪɪ ba aa kyɛ dɪ ba ko fɪla ʊ rɛ dɪ ʊ yaa ba kuwori, ɛɛ rɛ ʊ dʊŋ bɪl sii dogimo hʊ nyuu tɪyaŋ a fasɪ mʊ sɪya mʊhʊ.

Yesu vala nıı nyuu tıyaŋ
Matiwu 14.22-33; Maakı 6.45-52

16 Ʊ dıdaana aa ko pele, Yesu hatınna hʊ tuu fuwo hʊ nyʊwa,
17 a gyʊʊ nııduworiboro, a bıl duwori kı mʊ Kapɛɛnam aa we fuwo hʊ kyolo tıyaŋ. Ɛɛ rɛ lee mʊ bıl, ka Yesu ha bı ko ba lee.
18 Saŋa no tıyaŋ dı puwoduwo kıdıgı mɛ luro, a kaŋ nıı hʊ buloŋ kı yeŋŋi.
19 Ʊ hatınna hʊ gyı duwori mʊ anıı meeldaası boto koo banaa rɛ, dı ba naa Yesu dı ʊ mʊʊ vala nıı hʊ nyuu tıyaŋ a kı ko nııduworiboro hʊ lee. Ba aa naa gɛɛ, kambıŋ kaŋ ba.
20 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, "Ma ta leŋ dı kambıŋ kaŋ ma. Mıyaŋ nɛ."
21 Ɛɛ rɛ ba leŋ ʊ gyʊʊ nııduworiboro hʊ. Haŋ lagılagıbiye hʊ dı nııduworiboro hʊ teŋ pele lee hʊ ba fa aa mʊʊ nıınyʊwa.

Yesu rɛ yaa kıdiiliye hʊ aa tıya nala mııbol

22 Ʊ sıgballıya, gyamaa hʊ ha fa we fuwo hʊ kyolo, lee hʊ Yesu aa yaa wımagıl hʊ tıyaŋ. Ba gyı gyıma anıı nııduworiboridıgı dʊŋ nɛ fa we doŋ. Ba gyıma anıı Yesu hatınna hʊ dʊŋ nɛ gyʊʊ nııduworiboridıgı hʊ mʊ. Yesu gyı tuwo ba tıyaŋ.
23 Nııduworiborisi badɔmɔŋ mɛ rɛ gyı lıı Tibeeriya ko sıŋ fuwo hʊ kyolo a kpaga lee hʊ Yesu gyı aa kpaa paanʊʊ hʊ a kyʊwalı Wıısı aŋ kpa tıya ba ba di hʊ.
24 Gyamaa no aa kyɛɛ Yesu bee ʊ hatınna hʊ buloŋ lɔlɔ doŋ tıyaŋ gɛɛ, ɛɛ rɛ ba gyʊʊ nııduworiborisi hʊ a mʊ Kapɛɛnam, a kı kyɛ Yesu doŋ.
25 Nala hʊ aa naa Yesu Kapɛɛnam tıyaŋ, ɛɛ rɛ ba pıyɛsı ʊ a baa, "Nıhıyawʊ, saŋa bee rɛ ı teŋ pel daha."
26 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, "Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, paanʊʊ hʊ ma aa kyaŋ vɔgɔ wıya rɛ ma gɔllı kı kyɛ ŋ, ʊ bı kıı nıı ma aa gyıŋ wımagıla hʊ ŋ aa yaa memii wıya rɛ tıŋ, ma kı kyɛ ŋ.
27 Ma ta kı kyɛɛ kıdiiliye hʊ aa sı kyogi dʊŋ, amɛ ma lʊga kı kyɛ kıdiiliye hʊ aa sı tıya ma mııbol hʊ aa bı kaŋ tenii. Kıdiiliye no rɛ mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye sı tıya ma, beewıya ŋ Kuwo Wıısı kpaa ɛɛ dee tıya ŋ nɛ. Ŋ kuwo Wıısı we ŋ lee rɛ."
28 Ɛɛ rɛ ba pıyɛsı ʊ a baa, "Ɛɛ rɛ á sı yaa a wuwo yaa wıya hʊ Wıısı aa kyɛ dı á yaa?"
29 Ɛɛ rɛ ʊ baa, "Wıya hʊ Wıısı aa kyɛ dı ma kı yaa rɛ nyɛ: Ma laa nal hʊ Wıısı aa tıma di."
30 Ɛɛ rɛ ba bıl pıyɛsı ʊ a baa, "Wımagıl bee rɛ ı sı yaa dı á na a laa ı di? Bee rɛ ı sı yaa?
31 Na á naabaala dii kıdiiliye hʊ ba aa yırı Mana rɛ pogo tıyaŋ, anıı ba aa saba gɛɛ Wıısı teŋ tıyaŋ a baa,
'Ʊ kpaa kıdiiliye hʊ aa lıı wıısıbee rɛ a tıya ba, ba di." '
32 Ɛɛ rɛ Yesu baa, "Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, Moosi daa gyı tıya ma kıdiiliye hʊ aa lıı wıısıbee ko tuu. Amɛ ŋ kuwo Wıısı rɛ aa tıya ma kıditııma hʊ aa lıı wıısıbee.
33 Mıyaŋ nal hʊ aa lıı wıısıbee ko tuu a kı tıya dʊnıya nala mııbol, mıyaŋ nɛ yaa haŋ kıdiiliye hʊ Wıısı aa tıya."
34 Ɛɛ rɛ ba baa, "Nıhıyawʊ, ɛɛ kɛ, kı tıya ma kıdiiliye no saŋa buloŋ."
35 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, "Mıyaŋ nɛ yaa kıdiiliye hʊ aa tıya nala mııbol. Nal hʊ buloŋ aa ko ŋ lee, losi bıl bı sı kaŋ ʊ tıına. Nal hʊ mɛ aa laa ŋ wıya di, nıınyʊwası mɛ bıl bı sı maakyiye kana ʊ.
36 Ŋ bası tıya ma rɛ anıı ma naa ŋ nɛ, amɛ ma bı laa ŋ di.

37 Nal hʊ buloŋ ŋ Kuwo aa kpaa we ŋ nosi tɪyaŋ, ʊ sɪ ko tɪŋa ŋ. Nal hʊ mɛ
buloŋ aa ko ŋ lee, ŋ bɪ sɪ maakyiye kile ʊ ta,
38 beewɪya ŋ lɪɪ wɪɪsɪbee ko tuu dɪ ŋ tɪŋ nal hʊ aa tɪma ŋ kyɛrɪ rɛ, ŋ tɪɪ
kyɛrɪ daa ŋ ko dɪ ŋ tɪŋa.
39 Nal hʊ aa tɪma ŋ kyɛrɪ rɛ yaa dɪ ŋ ta leŋ dɪ nala hʊ ʊ aa kpaa we ŋ nosi
tɪyaŋ kɪdɪgɪ buloŋ ko nyʊgɪsɪ, amɛ dɪ ŋ kyisi ba buloŋ dʊnɪya kyɛtenii, dɪ
ba kaŋ mɪɪbol.
40 Wɪɪ hʊ ŋ Kuwo aa kyɛɛ rɛ nyɛ: Dɪ nal hʊ buloŋ aa gyɪma ŋ anɪɪ ŋ yaa
Wɪɪsɪ biye rɛ, a laa ŋ wɪya di, dɪ ʊ kaŋ mɪɪbol hʊ aa bɪ kaŋ tenii, ka dɪ
dʊnɪya kyɛtenii mɛ, dɪ ŋ kyisi ʊ sʊʊ tɪyaŋ dɪ ʊ kaŋ mɪɪbol.”

41 Ɛɛ rɛ Gyuuma hʊ piili kɪ gʊrɪmɪ wɪya akuu ʊ aa baa, “Mɪyaŋ nɛ yaa
kɪdiiliye hʊ aa lɪɪ wɪɪsɪbee ko tuu.”

42 Doŋ nɛ ba baa, “Baal no daa yaa Gyosɛfʊ biye Yesu? Á gyɪŋ ʊ kuwo
abee ʊ naa buloŋ nɛ. Ɛɛ rɛ yaŋ lagɪlagɪ no, ʊ baa dɪ ʊ lɪɪ wɪɪsɪbee rɛ a ko
tuu?”

43 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl basɪ tɪya ba a baa, “Ma leŋ wɪya gʊrɪmɪɪ.

44 Nal buloŋ bɪ sɪ wuwo ko tɪŋa ŋ see dɪ ŋ Kuwo hʊ aa tɪma ŋ kaŋ ʊ
tɪɪna kaŋ ko ŋ lee, ka dɪ ŋ kyisi ʊ tɪɪna sʊʊ tɪyaŋ dʊnɪya kyɛtenii dɪ ʊ kaŋ
mɪɪbol.

45 Wɪɪsɪ tɪŋdaala hʊ kɪdɪgɪ sabɪ nyɛ rɛ Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ, a baa,
“Wɪɪsɪ sɪ daga nala buloŋ”.
Nal hʊ buloŋ aa gyegile nɪɪ wɪya hʊ Wɪɪsɪ aa daga ʊ, a gʊnnɪ wɪya ʊ lee,
ʊ rɛ sɪ ko kɪ tɪŋa ŋ.
46 Nyɛ bɪ daga anɪɪ nal kɪdɪgɪ buloŋ naa ŋ Kuwo Wɪɪsɪ rɛ, dɪ mɪyaŋ aa lɪɪ
Wɪɪsɪ lee dʊŋ daa.
47 Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, nal hʊ buloŋ aa laa ŋ wɪya di, ʊ sɪ kaŋ mɪɪbol
hʊ aa bɪ kaŋ tenii.
48 Mɪyaŋ nɛ yaa kɪdiiliye hʊ aa tɪya nala mɪɪbol.
49 Ma naabaala gyɪ dii kɪdiiliye hʊ ba aa yɪrɪ Mana rɛ pogo hʊ tɪyaŋ. Abee
gɛɛ buloŋ, ba ha gyɪ sʊba rɛ.
50 Amɛ kɪdiiliye hʊ aa lɪɪ wɪɪsɪbee ko tuu, dɪ nal lɛ dii ba, ʊ bɪ sɪ sʊba.
51 Mɪyaŋ nɛ yaa kɪdiiliye hʊ aa tɪya mɪɪbol, a lɪɪ wɪɪsɪbee ko tuu. Dɪ nal lɛ
dii kɪdiiliye no, ʊ sɪ kaŋ mɪɪbol hʊ aa bɪ kaŋ tenii. Ŋ teŋbii rɛ yaa kɪdiiliye
hʊ ŋ aa sɪ kpa tɪya dʊnɪya nala dɪ ba kaŋ mɪɪbol.

52 Yesu aa basɪ gɛɛ, Gyuuma hʊ piili kaŋ wɪɪ hʊ kɪ kpa dɔmɔŋ abee baaŋ
a baa, “Ɛɛ rɛ baal no sɪ yaa kpa ʊ teŋ namɪya tɪya ma dɪ á kyaŋ?”

53 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, dɪ mamaa
rɛ bɪ kyaŋ mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye teŋ namɪya, a nyʊwa ŋ kyal mɛ, ma bɪ
sɪ kaŋ mɪɪbol hʊ aa kaŋ tɔnɔ.
54 Nal hʊ buloŋ aa kyaŋ ŋ teŋ namɪya, a nyʊwa ŋ kyal mɛ, ʊ tɪɪna sɪ kaŋ
mɪɪbol hʊ aa bɪ kaŋ tenii. Dʊnɪya kyɛtenii hʊ mɛ, ŋ sɪ kyisi ʊ tɪɪna sʊʊ
tɪyaŋ, dɪ ʊ kaŋ mɪɪbol,
55 beewɪya ŋ teŋ namɪya yaa kɪditɪɪma rɛ, ŋ kyal mɛ yaa kɪnyʊwatɪɪma.

56 Nal hʊ buloŋ aa kyaŋ ŋ teŋ namɪya, a nyʊwa ŋ kyal mɛ, ʊ tɪɪna sɪ we
ŋ lee a kaŋ kɪ mʊ deŋdeŋ, dɪ ŋ mɛ we ʊ tɪɪna lee a kaŋ kɪ mʊ deŋdeŋ.

57 Ŋ Kuwo aa yaa mɪɪbol buloŋ tɪɪna rɛ tɪma ŋ, ʊ nyubaanɪŋ nɛ ŋ kaŋ
mɪɪbol. Ɛɛ wɪya dɪ nal buloŋ mɛ rɛ kyaŋ ŋ teŋ namɪya, ŋ mɛ sɪ leŋ dɪ ʊ
tɪɪna kaŋ mɪɪbol.

58 Kɪdiiliye hʊ aa lɪɪ wɪɪsɪbee ko tuu rɛ nyɛ, ʊ bɪ kɪɪ kɪdiiliye hʊ ma
naabaala gyɪ aa dii aŋ ha sʊba hʊ. Nal hʊ buloŋ aa dii kɪdiiliye no, ʊ sɪ
kaŋ mɪɪbol hʊ aa bɪ kaŋ tenii.”

59 Yesu gyı aa bası wıya no dı ʊ we Kapɛɛnam tıyaŋ nɛ a kı daga nala
Gyuuma wııkyʊwaldıya tıyaŋ.

Wıya hʊ aa tıya nala mııbol hʊ aa bı kaŋ tenii

60 Nala hʊ gyı aa tıŋ Yesu hal aa nıı wıya no ʊ aa basa, ba gyeniŋ buloŋ
baa, "Wıya no ʊ aa dagı deye rɛ kıŋkaŋ. Kıbee rɛ sı wuwo tıŋ ba?"
61 Nal buloŋ gyı bı bası wıı tıya Yesu ka ʊ gyıma anıı ʊ hatınna hʊ aa
gʊrımı wıya rɛ, akuu wıya hʊ ʊ aa bası tıya ba wıya. Ɛɛ rɛ ʊ pıyɛsı ba a
baa, "Wıya no leŋ ma kı kyɛ ma bıla hal lɛ koo?
62 Ka dı mamaa rɛ yaŋ fa naa mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye dı ŋ mııgı gyıŋ kı
mʊ lee hʊ ŋ aa lıya, ɛɛ rɛ ma sı yaa?
63 Wıısı Wiyesi Welii hʊ rɛ aa tıya ma mııbol hʊ aa bı kaŋ tenii.
Nihuwobiŋ dee bı kaŋ tɔnɔ buloŋ, beewıya ʊ bı sı wuwo tıya mııbol.
Wıya no ŋ aa bası tıya ma, ba aa rɛ aa leŋ Wıısı Wiyesi Welii hʊ aa tıya
mııbol ko gyʊʊ ma tıyaŋ.
64 Abee gɛɛ buloŋ ma badɔmɔŋ ha bı laa ŋ wıya di." A lıı saŋa hʊ Yesu
aa piile kı daga nala buloŋ ʊ gyı gyıŋ nala hʊ aa bı laa ʊ wıya di rɛ, abee
nal hʊ aa sı kpa ʊ yallı.
65 Ɛɛ rɛ Yesu bıl baa, "Wıı no wıya rɛ tıŋ ŋ bası tıya ma anıı nal buloŋ
bı sı wuwo ko tıŋa ŋ, dı ŋ Kuwo bı tıya ʊ tıına ŋmanıı."
66 Akuu wıı no wıya, nıgyamaa hʊ gyı aa tıŋa ʊ tıyaŋ yʊga gyı bıla hal
lɛ.
67 Ɛɛ rɛ Yesu pıyɛsı ʊ hatınna fi abee balıya hʊ a baa, "Aŋka ma mɛ, ma
mɛ aa kyɛ dı ma mııgı ŋ hal lɛ koo?"
68 Ɛɛ rɛ Siimɔŋ Piita baa, "Á Tıına, kıbee lee rɛ á mɛ sı mııgı mʊ? Ɪ dʊŋ
nɛ kaŋ wıya hʊ aa tıya nala mııbol hʊ aa bı kaŋ tenii.
69 Nyɛ kɛ á gyıma rɛ, a laa di mɛ anıı ı rɛ yaa Tıpʊlʊŋ Tıına hʊ aa lıı
Wıısı lee."
70 Ɛɛ rɛ Yesu pıyɛsı ba a baa, "Na Mıyaŋ nɛ lıı ma nala no fi abee balıya,
amɛ ma kıdıgı yaa Sıtaanı rɛ."
71 Gyudası, Siimɔŋ Isıkarɔtı biibaal hʊ wıya rɛ ʊ gyı bası gɛɛ. Gyudası
gyı yaa Yesu hatınna fi abee balıya hʊ kıdıgı rɛ, amɛ ʊ rɛ gyı sı ko kpa
Yesu yallı.

7

Yesu bee ʊ naabalıya

1 Yesu aa bası wıya no buloŋ ko teŋ, ʊ gyı sii mʊ we Galili paalʊʊ tıyaŋ
nɛ a kı gɔllı. Ʊ gyı bee kyɛ dı ʊ mʊ kı gɔllı Gyudıya paalʊʊ tıyaŋ, beewıya
Gyuuma nıhıyası hʊ aa we doŋ fa aa kyɛ ŋmanıı hʊ ba aa sı tıŋa rɛ a
wuwo kpʊ ʊ.
2 Saŋa no tıyaŋ dı Gyuuma kyɛbal hʊ ba aa yırı Gyama Kyɛbal mɛ kpaga.
3 Ɛɛ rɛ Yesu nımmabalıya bası tıya ʊ a baa, "Lıı daha, a mʊ Gyudıya
paalʊʊ, dı ı hatınna na wımagıla hʊ ı aa yaa."
4 Beewıya nal hʊ buloŋ aa kyɛ dı ba gyıma ʊ, ʊ bı faŋa kı yaa wıya.
Ɛɛwıya, wıya no ı aa yaa nyɛ, leŋ dı dʊnıya nala buloŋ gyıma ı.
5 Ʊ naabalıya hʊ tıı mɛ gyı bı laa ʊ wıya di, ɛɛ rɛ tıŋ ba bası gɛɛ.
6 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, "Saŋa hʊ ŋ aa sı mʊ doŋ ha bı pele. Amɛ
ma kɛ aa wuwo ma mʊ doŋ nɛ saŋa buloŋ.
7 Dʊnıya nala bı haası ma, amɛ ba haası ŋ kɛ rɛ, beewıya, saŋa buloŋ
nɛ ŋ bası kı tıya ba anıı ba wıyaalıya lɔrɔ rɛ.
8 Ma lıı mʊ gbıyala hʊ, amɛ ŋ kɛ ha bee mʊ, beewıya saŋa hʊ aa sı pele
dı ŋ mʊ gbıyala hʊ ha bı pele."

9 Ʊ basɪ gɛɛ rɛ aŋ ha hɔŋ Galili paalʊʊ tɪyaŋ kyɛyɛ baŋmana.
10 Yesu nɪmmabalɪya hʊ aa mʊʊ gbɪyala hʊ ko teŋ, ɛɛ rɛ ʊ dʊŋ mɛ sii
mʊ, dɪ nal buloŋ bɪ gyɪma ʊ wɪya doŋ tɪyaŋ.
11 Gyuuma nɪhɪyasɪ hʊ aa we gbɪyala hʊ tɪyaŋ gyɪ deŋ kɪ kyɛ Yesu rɛ
doŋ tɪyaŋ, a kɪ pɪyɛsɪ nala a baa, "Lee rɛ ʊ we?"
12 Ɛɛ rɛ nala hʊ aa we gbɪyala hʊ lee gyeniŋ piili a miŋsi a kɪ basɪ Yesu
wɪya. Badɔmɔŋ baa, "Ʊ yaa niwelii rɛ." Badɔmɔŋ mɛ baa, "Aayɪ, ʊ aa
mʊrɪ nala rɛ."
13 Amɛ ba buloŋ fa aa fá Gyuuma nɪhɪyasɪ hʊ rɛ, ɛɛ rɛ tɪŋ ba faŋa kɪ
basɪ ʊ wɪya gɛɛ.

14 Gbɪyala hʊ aa ko mʊ gyʊʊ tʊtʊʊ, ɛɛ rɛ Yesu mʊ gyʊʊ Wɪɪkyʊwaldɪɪbal
hʊ a piili kɪ daga nala.
15 Ʊ aa daga nala hʊ gɛɛ, ʊ yaa Gyuuma nɪhɪyasɪ hʊ aa gyegile kɪ nɪɪ
wɪya hʊ nyʊʊfɪyɛlɪ. Doŋ nɛ ba baa, "Ɛɛ rɛ baal no yaa gyɪŋ Gyuuma mɪrɪsɪ
kɪŋkaŋ nyɛ, aŋ bɪ gʊnna ba nal buloŋ lee?"
16 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, "Wɪya no ŋ aa dagɪ lɪɪ Wɪɪsɪ lee rɛ, ŋ
lee daa ba lɪɪ.
17 Nal hʊ buloŋ aa yaa siri dɪ ʊ yaa wɪɪ hʊ Wɪɪsɪ aa kyo, ʊ tɪɪna sɪ gyɪma
dɪ wɪya hʊ ŋ aa dagɪ lɪɪ Wɪɪsɪ lee rɛ koo ŋ tɪɪ lee rɛ ba lɪɪ.
18 Nal hʊ aa basɪ wɪya ʊ tɪɪ dee tɪyaŋ, ʊ aa basɪ kɪ kyɛ ʊ tɪɪ feŋ nɛ. Amɛ
nal hʊ aa kyɛ dɪ nal hʊ aa tɪma ʊ feŋ gyɪŋ, ʊ yaa nɪtɪɪ rɛ, a bee nyɪya wɪya
mɛ.
19 Na Moosi biŋ mɪrɪsɪ tɪya ma rɛ dɪ ma kɪ tɪŋa. Amɛ ma kɪdɪgɪ buloŋ
bee tɪŋ mɪrɪsɪ no. Bee rɛ yaŋ tɪŋ ma kɪ lʊga dɪ ma kpʊ ŋ?"
20 Ɛɛ rɛ gyamaa hʊ aa we doŋ pɪyɛsɪ ʊ a baa, "Na ʊ kɪɪ gyɪŋbɔmɔ rɛ
kana ɪ? Kɪbee rɛ aa kyɛ dɪ ʊ kpʊ ɪ?"
21 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, "Ɲ yaa wɪmagɪl kɪdɪgɪ rɛ ma Kyɛwiyesii
hʊ kyɛɛ, ʊ yaa ma wɪkperii.
22 Amɛ akuu Moosi aa basɪ tɪya ma a baa ma kɪ keri ma biisi pene wɪya,
ma aa kɪ keri ma biisi pene rɛ kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ. Moosi daa piili wɪɪ no,
ma naabaala rɛ piili ʊ.
23 Dɪ mamaa rɛ yaŋ sɪ wuwo keri biye peŋ kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ akuu ma
aa bee kyɛ dɪ ma kyogi Moosi mɪrɪsɪ hʊ wɪya, bee rɛ yaŋ sɪ tɪŋ ma kɪ na
baaŋ ŋ nyuu tɪyaŋ akuu ŋ aa tɪɪbɪ nal kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ wɪya.
24 Dɪ nal lɛ yaa wɪɪ, ma ta pese kpa kyogisi tɪya ʊ. Ma bɪɪnɪ wɪɪ hʊ ʊ aa
yaa weliŋ na a gyɪŋ ʊ wɪtɪɪ, aŋ na kpa kyogisi tɪya ʊ."

25 Ɛɛ rɛ nala badɔmɔŋ mɛ aa lɪɪ Gyerusalɛm pɪyɛsɪ a baa, "Baal no daa
á bee nɪhɪyasɪ kɪ kyɛ dɪ ba kpʊ gɛɛ?
26 Na, ʊ rɛ yaŋ sɪŋ nala tɪyaŋ gɛɛ a kɪ basɪ wɪya, ka nal buloŋ bɪ wuwo
basɪ wɪɪ buloŋ, koo nyɛ kɛ Gyuuma nɪhɪyasɪ hʊ laa di rɛ anɪɪ ʊ rɛ yaa
Krisita hʊ?
27 Nal buloŋ bɪ sɪ gyɪŋ lee hʊ Krisita hʊ aa lɪya, amɛ á buloŋ nɛ gyɪŋ lee
hʊ baal no aa lɪya."
28 Yesu aa daga nala Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ tɪyaŋ gɛɛ, ɛɛ rɛ ʊ pɪyɛsɪ a baa,
"Na ma kɔnɪ gyɪma ŋ nɛ, a gyɪŋ lee hʊ ŋ aa lɪya mɛ? Amɛ ŋ tɪɪ dee tɪyaŋ
daa ŋ ko. Nal lɛ tɪma ŋ. Nal hʊ mɛ yaŋ aa tɪma ŋ, ʊ yaa Wɪtɪɪ Tɪɪna rɛ.
Ma bɪ gyɪma ʊ.
29 Amɛ ŋ kɛ gyɪma ʊ rɛ, beewɪya ʊ lee rɛ ŋ lɪɪ, ʊ rɛ tɪma ŋ."
30 Ɛɛ rɛ ba kɪ kyɛ dɪ ba kana ʊ, amɛ saŋa hʊ ba aa sɪ kana ʊ ha gyɪ bɪ
pele. Ɛɛwɪya nal buloŋ bɪ wuwo kpa noŋ dige ʊ.

31 Amɛ nıgyamaa gyı laa ʋ wıya di rɛ nala hʋ tıyaŋ aŋ baa, “Ma bıına anıı dı Krisita hʋ, laataal hʋ Wıısı aa lıya rɛ ko, ʋ sı yaa wımagıla te baal no?”

Ba tıŋ nala dı ba mʋ kaŋ Yesu

32 Farasiima hʋ badɔmɔŋ aa nıya dı nala mıŋse kı bası Yesu wıya gɛɛ, ɛɛ rɛ ba bee Gyuuma wıkyʋwal sılaala nıhıyası tıŋ ba laalyuwolo hʋ aa sıŋ kı pɔ Wıkyʋwaldııbal hʋ dimbee dı ba mʋ kaŋ Yesu.
33 Ɛɛ rɛ Yesu bası baa, “Ɲ sı we ma lee kyɛyɛ baŋmana, aŋ mııgı mʋ nal hʋ aa tıma ŋ lee.
34 Ma sı kyɛ ŋ, amɛ ma bı sı na ŋ, beewıya lee hʋ ŋ aa sı we, ma bı sı wuwo mʋ doŋ.”
35 Ɛɛ rɛ Gyuuma nıhıyası hʋ mııgı kı pıyɛsı dɔmɔŋ a baa, “Lee rɛ baal no kı kyɛ dı ʋ mʋ, dı á bıl bı sı na ʋ. Kapuwo, ʋ aa kyɛ dı ʋ mʋ Giriki paalʋʋ hʋ tıyaŋ Gyuuma aa guwoso rɛ, a kı daga nala hʋ aa bı yaa Gyuuma. Ba bıl baa,
36 ‘Ʋ baa dı á sı kyɛ ʋ aŋ bı sı na ʋ, a bıl baa dı á bıl bı sı wuwo mʋ lee hʋ mɛ ʋ aa sı we. Wıya no buloŋ ʋ aa bası, ba memii rɛ yaa bee?” ’

Mııbol wıya

37 Gbıyala hʋ kyɛtenii kyɛɛ rɛ aa yaa gbıyala hʋ sıfıyaŋ kyɛɛ. Ɛɛ rɛ Yesu sii sıŋ a heeli baa, “Nal hʋ buloŋ nıınyʋwası aa kana, ʋ tıına ko ŋ lee a nyʋwa nıı.”
38 Wıısı teŋ tıyaŋ ba basa rɛ a baa, “Nal hʋ buloŋ aa laa ŋ wıya di, Wıısı wıbii hʋ aa tıya mııbol sı bulo kı lıı ʋ tıına tıya tıyaŋ anıı nıı aa lıı bulo tıyaŋ gɛɛ.”
39 Wıısı Wiyesi Welii hʋ Yesu aa sı kpa we nala hʋ aa laa ʋ di tıyaŋ wıya rɛ ʋ kı bası gɛɛ. Saŋa no tıyaŋ dı ʋ ha gyı bı kpaa Wiyesi Welii hʋ we ba tıyaŋ, beewıya ba ha gyı bı kpaası ʋ mal daagarıı hʋ nyuu tıyaŋ dı ʋ laa feŋ.

Nala porigi dɔmɔŋ Yesu wıya

40 Nıgyamaa hʋ aa nıı wıya hʋ Yesu aa basa, ba badɔmɔŋ baa, “Baal no rɛ kɔnı yaa Wıısı Tıŋdaal hʋ a aa gyegili dı ʋ lıı Wıısı lee ko.”
41 Badɔmɔŋ mɛ baa dı ʋ rɛ yaa Krisita hʋ, laataal hʋ Wıısı aa lıya. Amɛ badɔmɔŋ mɛ baa dı Krisita hʋ bı sı lıı Galili paalʋʋ.
42 Wıısı teŋ tıyaŋ ba basa anıı Krisita hʋ, laataal hʋ Wıısı aa lıya, sı yaa Deviti doho nal lɛ, a lıı Bɛtılɛhɛm, lee hʋ Deviti aa lıya.
43 Ɛɛ rɛ nala hʋ kaŋ wıı no kı kpa dɔmɔŋ, akuu Yesu wıya porigi dɔmɔŋ.
44 Ba badɔmɔŋ kı kyɛ dı ba kaŋ Yesu, amɛ nal buloŋ bı wuwo kpa noŋ dige ʋ.
45 Ɛɛ rɛ laalyuwolo hʋ ba aa tʋma dı ba mʋ kaŋ Yesu hʋ mııgı mʋ Farasiima abee wıkyʋwal sılaala nıhıyası hʋ lee abee nohıllı. Ɛɛ rɛ ba pıyɛsı ba a baa, “Bee rɛ tıŋ ma bı kana ʋ ko?”
46 Ɛɛ rɛ ba baa, “Nal buloŋ ha bı maakyiye bası wıya anıı baal no aa bası gɛɛ.”
47 Nyɛ rɛ Farasiima nıhıyası hʋ pıyɛsı ba a baa, “Na ʋ kıı ʋ mʋrı ma mɛ rɛ?
48 Ma ha maakyiye nıı dı Gyuuma nıhıyası koo Farasiima kıdıgı mɛ ha laa ʋ wıya di?
49 Amɛ nıgyamaa no buloŋ aa laŋŋa, kıdıgı buloŋ bı gyıŋ wıya hʋ Moosi aa saba biŋ. Ɛɛwıya Wıısı sı kʋsı ba nyuni.”

50 Baal kıdıgı mɛ rɛ gyı we ba tıyaŋ, ba kı yırı Nikodemu. Ʊ mɛ fa yaa
Farasiima kıdıgı rɛ. Ʊ kɛ fa laa sıya mʊ Yesu lee rɛ aŋ ka.
51 Ɛɛ rɛ ʊ bası tıya ba a baa, "Á mıra bı daga dı á kpa kyogisi tıya nal dı
ʊ rɛ yaa wıı, see dı á laa sıya nıı tıına nyʊwa, a gyıŋ wıı hʊ ʊ aa yaa."
52 Ɛɛ rɛ Farasiima hʊ pıyɛsı ʊ a baa, "Ɪ mɛ yaa Galili tıına rɛ koo? Dı ı
rɛ deŋ Wıısı teŋ hʊ tıyaŋ, ı sı na anıı Wıısı tıŋdaala hʊ kıdıgı buloŋ bı
maakyiye lıı Galili."
53 Ɛɛ rɛ ka ba buloŋ sii pısa, a mʊ ba dıısı.

8

Ba kaŋ haaŋ kıdıgı sɔŋsɔŋ tıyaŋ

1 Nala hʊ buloŋ aa mʊʊ ko teŋ, Yesu mɛ kpa mʊ gyıŋ Olivi dogimo hʊ.
2 Ʊ sıgballıya kyıkyʊwala, ʊ bıl mııgı mʊ a gyʊʊ Wııkyʊwaldııbal hʊ.
Nyɛ rɛ nala hʊ buloŋ aa we doŋ ko gol-ʊ, ʊ hɔŋ, a bıl piili kı daga ba.
3 Ɛɛ rɛ Wıısı teŋ dıdagıla abee Farasiima kaŋ haaŋ kıdıgı ko gyʊʊ. Ba
kaŋ haaŋ no sɔŋsɔŋ tıyaŋ nɛ. Nyɛ rɛ ba leŋ haaŋ hʊ sii sıŋ ba buloŋ sıya
tıyaŋ.
4 Ɛɛ rɛ ba bası tıya Yesu a baa, "Nıhıyawʊ, haaŋ no kaŋ bala rɛ, ka á
kana ʊ dı ʊ bee badıma pına.
5 Moosi mırısı hʊ daga anıı dı haaŋ buloŋ nɛ ko yaa gɛɛ, dı á yaga ʊ
tıına kpʊ abee bʊwa. Ɛɛ rɛ ı mɛ na?"
6 Ba bası gɛɛ dı ba ŋmaa Yesu fuu na rɛ, a wuwo na ŋmanıı a kana ʊ
anıı ʊ kyogo rɛ. Ɛɛ rɛ Yesu kaŋ nyuu kyugili, aŋ kaŋ ʊ nonii kı sabı kına
taŋha tıyaŋ.
7 Nyɛ rɛ ka ba ha sıŋ, a kı pıyɛsı ʊ wıya. Doŋ tıyaŋ nɛ Yesu kaŋ ʊ nyuu
gye, a bası tıya ba a baa, "Dı nal lɛ we ma tıyaŋ daha a ha bı maakyiye
yaa wıbɔŋ, ma leŋ dı ʊ tıına laa sıya kpa bʊyı a yaga haaŋ no."
8 Ɛɛ rɛ ʊ bıl kaŋ ʊ nyuu kyugili a bıl kaŋ ʊ nonii a kı sabı kına taŋha
tıyaŋ.
9 Ba aa nıı wıı hʊ ʊ aa basa, ba buloŋ mııgı fá kıŋ kıŋ. Ba tıyaŋ nıhıyası
rɛ gyı laa sıya fá aŋ leŋ Yesu bee haaŋ hʊ dʊŋ gyamaa hʊ sıya tıyaŋ.
10 Ɛɛ rɛ Yesu kaŋ ʊ nyuu gye, a pıyɛsı haaŋ hʊ a baa, "Lee rɛ nala hʊ
we? Ɛɛ kɛ nal buloŋ bı kaa ʊ aa sı kpa kyogisi tıya ı a maga dı ba kpʊ ı?"
11 Nyɛ rɛ haaŋ hʊ baa dı nal buloŋ bıl bı kaa. Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ʊ a
baa, "Tɔɔ, ŋ mɛ bı sı kpa kyogisi aa maga ba kpʊ ı a tıya ı. Amɛ kı mʊ aŋ
ta bıl kı yaa wıbɔmɔ."

Yesu rɛ yaa dʊnıya pʊlʊŋ

12 Nyɛ rɛ Yesu bıl bası tıya Farasiima hʊ a baa, "Mıyaŋ nɛ yaa dʊnıya
nala pʊlʊŋ. Nal hʊ buloŋ aa tıŋa ŋ, ʊ tıına bı sı maakyiye vala bilhuu
tıyaŋ. Ʊ tıına sı kaŋ pʊlʊŋ hʊ aa tıya nala mııbol."
13 Ɛɛ rɛ Farasiima hʊ bası tıya ʊ a baa, "Ɪ tıı rɛ yaa ı tıı daŋsıya tıına
gɛɛ. Wıya hʊ ı aa bası bı kaŋ tɔnɔ kıdıgı buloŋ."
14 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, "Dı mıyaŋ nɛ yaa ŋ tıı daŋsıya tıına mɛ,
wıı hʊ ŋ aa bası yaa wıtıı rɛ, beewıya ŋ gyıŋ lee hʊ ŋ aa lıya rɛ, a gyıŋ
lee hʊ mɛ ŋ aa mʊʊ. Amɛ ma kɛ bı gyıŋ lee hʊ ŋ aa lıya, a bı gyıŋ lee hʊ
mɛ ŋ aa mʊʊ.
15 Dʊnıya nala hakıla rɛ ma aa kpa kı di nala sarıya a kpa kyogisi tıya
ba. Amɛ ŋ kɛ bı kpaa kyogisi kı tıya nal buloŋ.
16 Dı mıyaŋ nɛ kpaa kyogisi tıya nal mɛ, ʊ yaa wıtıı rɛ, beewıya ŋ dʊŋ
daa kpaa kyogisi kı tıya ʊ tıına, amɛ nal hʊ aa tıma ŋ pɛɛ ŋ tıyaŋ nɛ wıı
no tıyaŋ.

17 Mɪrɪsɪ hʊ Moosi fa aa bine daga anɪɪ dɪ nala balɪya rɛ yaa wɪɪ daŋsɪya anɪɪ ʊ yaa wɪtɪɪ rɛ, ɛɛ daga anɪɪ wɪɪ hʊ kɔnɪ yaa wɪtɪɪ rɛ.
18 Ŋ yaa ŋ tɪɪ daŋsɪya tɪɪna rɛ, ŋ Kuwo hʊ aa tɪma ŋ mɛ yaa ŋ daŋsɪya tɪɪna."
19 Ɛɛ rɛ ba pɪyɛsɪ ʊ a baa, "Lee rɛ ɪ Kuwo hʊ we?" Ɛɛ rɛ Yesu baa, "Ma kɔnɪ bɪ gyɪma ŋ, a bɪ gyɪŋ ŋ Kuwo mɛ. Dɪ mamaa rɛ fa gyɪma ŋ, ma fa sɪ gyɪŋ ŋ Kuwo mɛ."
20 Saŋa hʊ Yesu aa basɪ wɪya no buloŋ kɪ tɪya nala Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ tɪyaŋ gɛɛ dɪ ʊ gyɪ yaŋ kpaga lee hʊ ba aa kpa wɪɪsʊlɪɪ gbaŋsɪ hʊ kɪ biŋ nɛ. Amɛ nal buloŋ gyɪ bɪ kana ʊ, beewɪya saŋa hʊ ba aa sɪ kana ʊ ha gyɪ bɪ pele.

Yesu basa ʊ Wɪɪsɪbee mɪɪgɪ mʊyɪ wɪya

21 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl basɪ tɪya nala hʊ a baa, "Ŋ sɪ mʊ. Ma sɪ pɪya sɪya kyɛ ŋ, amɛ ma sɪ sʊba ma wɪbɔmɔ tɪyaŋ. Lee hʊ ŋ aa mʊʊ, ma bɪ sɪ wuwo mʊ doŋ."
22 Ɛɛ rɛ Gyuuma nɪhɪyasɪ hʊ pɪyɛsɪ dɔmɔŋ a baa, "Ʊ baa dɪ á bɪ sɪ wuwo mʊ lee hʊ ʊ aa mʊʊ. Ʊ yaŋ basa magɪsɪ anɪɪ ʊ sɪ kpʊ ʊ tɪɪ rɛ koo ɛɛ rɛ ʊ basɪ nyɛ?"
23 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl basɪ tɪya ba a baa, "Taŋhanyuu daha rɛ ma lɪɪ, amɛ ŋ kɛ lɪɪ wɪɪsɪbee rɛ. Ma yaa dʊnɪya no nala rɛ, amɛ ŋ kɛ bɪ lɪɪ dʊnɪya no.
24 Ɛɛ rɛ tɪŋ ŋ gyɪ laa sɪya basɪ tɪya ma anɪɪ ma sɪ sʊba ma wɪbɔmɔ tɪyaŋ. Ma kɔnɪ yaŋ sɪ sʊba ma wɪbɔmɔ tɪyaŋ, dɪ ma ko bɪ laa di anɪɪ mɪyaŋ nɛ yaa nal hʊ ŋ aa baa ŋ yaa."
25 Ɛɛ rɛ ba pɪyɛsɪ ʊ a baa, "Aŋnɛ nɛ rɛ yaa ɪ?" Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, "Piili hʊ tɪyaŋ buloŋ nɛ ŋ daga ma nal hʊ ŋ aa yaa.
26 Ŋ kaŋ wɪya yʊga rɛ ŋ aa sɪ wuwo tɪŋ ba tɪyaŋ a kpa kyogisi tɪya ma. Amɛ nal hʊ aa tɪma ŋ, ʊ kɔnɪ yaa Wɪtɪɪ Tɪɪna rɛ. Wɪya hʊ ŋ aa nɪya ʊ nyʊwa tɪyaŋ, ba dʊŋ nɛ ŋ basɪ kɪ tɪya dʊnɪya nala."
27 Ʊ aa basɪ gɛɛ, nala hʊ ha fa bɪ gyɪma anɪɪ ʊ Kuwo Wɪɪsɪ wɪya rɛ ʊ basɪ tɪya ba gɛɛ.
28 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, "Dɪ mamaa rɛ kaŋ mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye kpaasɪ mal daagarɪɪ tɪyaŋ, ma sɪ gyɪma anɪɪ mɪyaŋ nɛ yaa nal hʊ ŋ aa baa ŋ yaa. Ɛɛ mɛ tɪyaŋ nɛ ma sɪ tɪŋ gyɪma anɪɪ ŋ bee yaa wɪɪ buloŋ ŋ tɪɪ dee tɪyaŋ, amɛ wɪya hʊ ŋ Kuwo aa daga ŋ nɛ ŋ kɪ basɪ.
29 Nal hʊ mɛ aa tɪma ŋ ʊ bɪ vɪya ŋ ta, ʊ we ŋ lee rɛ, beewɪya saŋa buloŋ ŋ aa kɪ yaa wɪya hʊ aa fɪyɛlɪ ʊ teŋ nɛ."
30 Ʊ wɪbasɪɪ no gyɪ leŋ nala yʊga laa ʊ wɪya di rɛ.

Wɪtɪɪ hʊ rɛ sɪ laa ma ta

31 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya nala hʊ aa laa ʊ wɪya di a baa, "Dɪ mamaa rɛ gyegile kɪ nɪɪ ŋ nyʊwa, ma kɔnɪ yaa ŋ hatɪnna rɛ.
32 Ma sɪ gyɪŋ Wɪɪsɪ wɪtɪɪ hʊ, dɪ wɪtɪɪ no leŋ dɪ ma tɪŋ ma tɪɪ."
33 Ɛɛ rɛ nala hʊ mɛ baa, "Á yaa Abɪraham doho nala rɛ. Á ha bɪ maakyiye yaa nal buloŋ yosi. Bee rɛ yaŋ tɪŋ ɪ baa dɪ á sɪ tɪŋ á tɪɪ?"
34 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, "Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, nal hʊ kɛ buloŋ aa yaa wɪbɔmɔ, ʊ tɪɪna yaa wɪbɔmɔ yoŋ nɛ.
35 Dɪ yoŋ nɛ we nal dɪya tɪyaŋ, ʊ bɪ sɪ wuwo yaa dɪya hʊ doho nal tɪɪ. Amɛ dɪ dɪya hʊ tɪɪna rɛ kaŋ biye, biye hʊ kɛ aa yaa dɪya hʊ doho nal lɛ a kɪ mʊ deŋdeŋ.
36 Dɪ mɪyaŋ Wɪɪsɪ Biye rɛ laa ma ta dɪ ma tɪŋ ma tɪɪ, ma kɔnɪ aa tɪŋ ma tɪɪ rɛ.

37 Ŋ gyıma anıı ma yaa Abıraham doho nala rɛ, aŋka ma kı kyɛ dı ma kpʊ ŋ, beewıya wıya hʊ ŋ aa daga ma bı gyʊʊ ma dıgına.
38 Wıya hʊ ŋ kuwo aa daga ŋ nɛ ŋ kı bası, ka ma mɛ kı yaa wıya hʊ ma kuwo aa daga ma dı ma kı yaa."
39 Ɛɛ rɛ ba bası tıya ʊ a baa, "Abıraham nɛ yaa á kuwo." Ɛɛ rɛ Yesu mɛ baa, "Dı mamaa rɛ kɔnı fa yaa Abıraham biisi, ɛɛ kɛ ma fa sı kı yaa wıya hʊ Abıraham fa aa yaa.
40 Ŋ kɛ sıfıyaŋ buloŋ nɛ yaa dı ŋ bası Wıısı wıtıı hʊ ʊ aa kpaa tıya ŋ dı ŋ bası tıya ma, ka ma ha kı kyɛ dı ma kpʊ ŋ. Amɛ Abıraham kɛ bı yaa nyɛ.
41 Ma aa yaa wıya hʊ ma kuwo aa yaa rɛ." Ɛɛ rɛ ba baa, "Á yaa Wıısı biisi tıı rɛ. Wıısı dʊŋ nɛ yaa á kuwo á aa kana."
42 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, "Dı Wıısı rɛ kɔnı fa yaa ma Kuwo, ma fa sı kyo ŋ wıya, beewıya, Wıısı lee rɛ ŋ lıı ko we daha. Ŋ tıı dee tıyaŋ daa ŋ ko. Ʊ rɛ tıma ŋ.
43 Bee rɛ yaŋ tıŋ ma bı gyıŋ wıya hʊ ŋ aa basa memii? Ma bee kyɛ dı ma gyegile nıı wıya hʊ ŋ aa bası. Ɛɛ rɛ tıŋ ma bı gyıŋ ba memii gɛɛ.
44 Ma kuwo rɛ yaa Sıtaanı. Ɛɛ rɛ tıŋ ma aa kı kyɛ dı ma kı yaa ʊ teŋfıyɛl wıya. A lıı dʊnıya lipiilii buloŋ, ʊ yaa nıkpʊʊl lɛ. Ʊ tıı paalı bı kaŋ wıtıı, beewıya wıtıı buloŋ tuwo ʊ tıyaŋ. Dı ʊ rɛ aa nyıya wıya, ʊ kıyı rɛ paalı gɛɛ. Beewıya ʊ yaa wınyıyɛl lɛ, a yaa wınyıyɛla buloŋ kuwo mɛ.
45 Amɛ ŋ aa bası wıtıı hʊ wıya rɛ tıŋ ma bı laa ŋ wıya di.
46 Ma kıbee rɛ sı wuwo daga wıbɔŋ hʊ ŋ ha aa maakyiye yaa? Dı mıyaŋ nɛ aa bası wıtıı, bee rɛ yaŋ tıŋ ma bı laa ŋ wıya di?
47 Nal hʊ buloŋ aa lıı Wıısı lee aa gyegile kı nıı wıya hʊ Wıısı aa bası rɛ. Ma kɛ bı lıı Wıısı lee, ɛɛ rɛ tıŋ ma bı gyegile kı nıı Wıısı wıya."

Gyuuma badɔmɔŋ vıya Yesu wıya

48 Ɛɛ rɛ Gyuuma hʊ bası tıya Yesu a baa, "Á kɔnı aa baa dı ı yaa Samaarıya tıına, ka gyıŋbɔŋ mɛ kana ı hʊ, ʊ yaa wıtıı rɛ."
49 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, "Gyıŋbɔŋ tuwo ŋ tıyaŋ. Amɛ ŋ aa tıya ŋ Kuwo gyırıma rɛ, aŋka ma kɛ bee tıya ŋ gyırıma.
50 Ŋ bı kyɛɛ feŋ kı tıya ŋ tıı. Amɛ nal lɛ we doŋ a kyɛ feŋ kı tıya ŋ. Ʊ rɛ yaŋ sı di nala hʊ aa vıya ŋ wıya sarıya abee wıtıı a kpa kyogisi tıya ba.
51 Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, nal hʊ buloŋ aa tıŋa ŋ nyʊwa, ʊ bı sı maakyiye sʊba."
52 Ɛɛ rɛ Gyuuma hʊ bası tıya ʊ a baa, "Nyɛ kɛ, á yaŋ paalı gyıma anıı gyıŋbɔŋ nɛ kɔnı kana ı. Abıraham sʊba rɛ. Wıısı tıŋdaala hʊ mɛ sʊba. Aŋka ı baa dı nal hʊ buloŋ aa tıŋa ı nyʊwa bı sı maakyiye sʊba.
53 Á kuwo Abıraham tıı gba sʊba rɛ. Ɪ yaŋ bıına nıı ı rɛ tee ʊ koo? Wıısı tıŋdaala hʊ mɛ sʊba. Aŋnɛ rɛ yaŋ yaa ı kɛ?"
54 Ɛɛ rɛ Yesu bıl bası tıya ba a baa, "Dı mıyaŋ nɛ fa kyɛɛ feŋ kı tıya ŋ tıı, haŋ feŋ hʊ fa bı sı kaŋ tɔnɔ buloŋ. Ŋ Kuwo rɛ yaa nal hʊ aa tıya ŋ feŋ, nal hʊ tıı ma aa baa dı ʊ rɛ yaa ma Wıısı hʊ.
55 Ma ha bı maakyiye gyıma ʊ amɛ ŋ kɛ gyıma ʊ rɛ. Dı mıyaŋ nɛ baa ŋ bı gyıma ʊ, ŋ yaa wınyıyɛl lɛ anıı ma mɛ aa yaa wınyıyɛla gɛɛ. Ŋ gyıma ʊ rɛ a kı tıŋa ʊ nyʊwa mɛ.
56 Ma naabaa Abıraham gyı aa lurimi na a gyıma anıı ŋ sı ko dʊnıya, ʊ teŋ gyı fıyɛlı rɛ weliŋ ŋ koyi wıya."
57 Ɛɛ rɛ Gyuuma hʊ bası tıya ʊ a baa, "Ɪ ha paalı bı pele bısı mɔllıbalıya bee fi. Ɛɛ rɛ ı yaŋ yaa a na Abıraham?"

58 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, ka dɪ ba na lʊl Abɪraham, dɪ ŋ kɛ foŋ we doŋ nɛ.”
59 Ɛɛ rɛ ba paa bʊwa dɪ ba yaga ʊ, ʊ faŋa a lʊwɔlɪ lɪɪ Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ tɪyaŋ.

9

Yesu suro nyʊlʊŋ kɪdɪgɪ sɪya

1 Yesu aa kpaa ŋmanɪɪ vala kɪ mʊ hʊ tɪyaŋ nɛ, ʊ na baal kɪdɪgɪ ba aa lʊla ʊ dɪ ʊ nyʊlɪma.
2 Ɛɛ rɛ Yesu hatɪnna pɪyɛsɪ ʊ a baa, “Nɪhɪyawʊ, bee rɛ tɪŋ ba lʊl baal no dɪ ʊ nyʊlɪma? Baal hʊ tɪɪ wɪbɔmɔ rɛ tɪŋ koo ʊ kuwo bee ʊ naa wɪbɔmɔ rɛ tɪŋ?”
3 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Baal no nyʊlʊŋsɪ hʊ bɪ lɪɪ ʊ tɪɪ wɪbɔmɔ tɪyaŋ koo ʊ kuwo bee ʊ naa wɪbɔmɔ tɪyaŋ. Ʊ nyʊlɪma rɛ dɪ Wɪɪsɪ wuwo tɪŋ gɛɛ tɪyaŋ a daga ʊ dee.
4 Á aa we pʊlʊŋ tɪyaŋ nyɛ, ma leŋ dɪ á kɪ yaa wɪya hʊ nal hʊ aa tɪma ŋ aa baa dɪ á kɪ yaa. Bilhuu sɪ ko dɪ nal buloŋ bɪl bɪ sɪ wuwo yaa wɪɪ buloŋ.
5 Ŋ ha aa we dʊnɪya tɪyaŋ nyɛ, mɪyaŋ nɛ yaa dʊnɪya nala pʊlʊŋ.”
6 Yesu aa basɪ gɛɛ ko teŋ, ʊ tʊ naŋtʊwɔl biŋ taŋha, a kaŋ buu buu, a paa taa baal hʊ sɪya, aŋ basɪ tɪya ʊ a baa,
7 “Sii tuu Silom fuwo hʊ a sɔmɔ ɪ sɪya.” (Silom memii rɛ yaa tɪmɪɪ). Ɛɛ rɛ baal hʊ sii tuu fuwo hʊ, a yaa nɪɪ sɔmɔ ʊ sɪya. Ʊ sɪya suri doŋ, ʊ mɪɪgɪ mʊ dɪya.
8 Ɛɛ rɛ ʊ bee nala hʊ aa gyʊʊ kɪ kpaga dɔmɔŋ, abee nala hʊ buloŋ fa aa naa baal no dɪ ʊ fa aa kɪ sʊla kɪna, ba kɪ pɪyɛsɪ dɔmɔŋ a baa, “Baal no daa fa aa hɔŋ kɪ sʊla kɪna gɛɛ?”
9 Badɔmɔŋ baa dɪ ʊ rɛ, badɔmɔŋ mɛ baa dɪ ʊ daa, dɪ ba ta kɪɪ dɔmɔŋ nɛ. Ɛɛ rɛ baal hʊ tɪɪ baa “Mɪyaŋ nɛ gɛɛ.”
10 Ɛɛ rɛ ba pɪyɛsɪ ʊ a baa, “Ɛɛ rɛ ɪ yaa a wuwo kɪ na nyɛ kɛ.”
11 Ɛɛ rɛ baal hʊ baa, “Baal hʊ ba aa yɪrɪ Yesu, ʊ rɛ buu taŋha a paa taa ŋ sɪya, aŋ baa dɪ ŋ tuu Silom fuwo hʊ a yaa nɪɪ sɔmɔ. Ɛɛ rɛ ŋ tuu sɔmɔ, ŋ sɪya pirigi suri.”
12 Ɛɛ rɛ ba pɪyɛsɪ ʊ a baa, “Lee tɪyaŋ nɛ ʊ we?” Baal hʊ baa, “Ŋ bɪ gyɪma”.

Farasiima tɪŋ nyʊlʊŋ hʊ tɪɪbɪɪ naasɪ

13 Ɛɛ rɛ ba kaŋ baal hʊ fa aa nyʊlɪma a mʊ Farasiima hʊ lee.
14 Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ rɛ Yesu gyɪ buu taŋha a paa taa baal hʊ sɪya ba suri gɛɛ.
15 Ɛɛ rɛ Farasiima hʊ mɛ bɪl pɪyɛsɪ baal hʊ gɛɛ ʊ aa yaa ʊ sɪya suri. Baal hʊ basɪ tɪya ba a baa, “Taŋha rɛ ʊ buu a paa taa ŋ sɪya, ŋ mʊ sɔmɔ ta ŋ sɪya suri.”
16 Ɛɛ rɛ Farasiima hʊ badɔmɔŋ baa, “Baal hʊ aa yaa wɪɪ no, Wɪɪsɪ daa tɪma ʊ, beewɪya ʊ bee tɪŋ á Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ sɪŋsɪ.” Ɛɛ rɛ badɔmɔŋ mɛ baa, “Ɛɛ rɛ nal hʊ aa yaa wɪbɔŋyaal sɪ wuwo kɪ yaa wɪmagɪla no?” Doŋ nɛ nyʊʊtaaduwo gyʊʊ ba, ba porigi dɔmɔŋ.
17 Ɛɛ rɛ Farasiima hʊ bɪl pɪyɛsɪ baal hʊ a baa, “Ka ɪ baa ʊ suri ɪ sɪya rɛ, aŋnɛ rɛ ɪ bɪɪnɪ anɪɪ ʊ yaa?” Nyɛ rɛ baal hʊ baa “Ʊ yaa Wɪɪsɪ tɪŋdaala lɛ.”
18 Amɛ Gyuuma nɪhɪyasɪ hʊ fa bee kyɛ dɪ ba laa di anɪɪ baal hʊ fa kɔnɪ nyʊlɪma rɛ, aŋ mɪɪgɪ ko kɪ na gɛɛ, see dɪ ba na ʊ kuwo bee ʊ naa.

19 Nyɛ rɛ ba tɪŋ yɪrɪ baal hʊ nɪɪna abee ʊ kuwo a pɪyɛsɪ ba a baa, “Ma
biye rɛ nyɛ? Ma baa dɪ ma lʊla ʊ dɪ ʊ nyʊlɪma rɛ? Ɛɛ rɛ ʊ yaŋ yaa a kɪ na
nyɛ kɛ?”
20 Ɛɛ rɛ ba baa, “Á gyɪma anɪɪ á biye rɛ nyɛ. Á gyɪma anɪɪ á lʊla ʊ dɪ ʊ
nyʊlɪma rɛ.
21 Amɛ ɛɛ hʊ ʊ aa yaa ʊ sɪya suri kɛ, á bɪ gyɪma. Á bɪ gyɪŋ nal hʊ mɛ aa
leŋ ʊ sɪya suri. Ma kɪ pɪyɛsɪ ʊ, ʊ hɪyasa rɛ. Ʊ aa wuwo ʊ basɪ wɪya rɛ ʊ
tɪɪ.”
22 Baal hʊ kuwo abee ʊ naa fa aa fá Gyuuma nɪhɪyasɪ hʊ rɛ, ɛɛ rɛ tɪŋ
ba basɪ gɛɛ. Beewɪya Gyuuma nɪhɪyasɪ hʊ fa baa dɪ nal hʊ buloŋ ko baa
Yesu rɛ yaa Krisita hʊ, laataal hʊ Wɪɪsɪ aa lɪya, dɪ ba sɪ kile ʊ tɪɪna ta ba
wɪɪkyʊwaldɪya tɪyaŋ.
23 Biye hʊ nɪɪna bee ʊ kuwo gyɪŋ gɛɛ tɪyaŋ nɛ, ɛɛ rɛ tɪŋ ba baa dɪ ʊ
hɪyasa rɛ, dɪ ba pɪyɛsɪ ʊ gɛɛ.
24 Ɛɛ rɛ Farasiima hʊ bɪl yɪrɪ baal hʊ fa aa nyʊlɪma hʊ a baa, “Á gyɪma
anɪɪ baal no yaa wɪbɔŋyaal lɛ. Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ, basɪ wɪtɪɪ tɪya ma.”
25 Baal hʊ baa, “Ɲ kɛ bɪ gyɪma dɪ baal no yaa wɪbɔŋyaal koo ʊ bɪ yaa
wɪbɔŋyaal. Amɛ wɪɪ hʊ ŋ kɛ aa gyɪma rɛ nyɛ: Ɲ fa nyʊlɪma rɛ, amɛ lagɪlagɪ
no ŋ aa naa rɛ.”
26 Ɛɛ rɛ ba pɪyɛsɪ ʊ a baa, “Ɛɛ rɛ ʊ yaa ɪ, ɪ sɪya suri?”
27 Ɛɛ rɛ baal hʊ basɪ tɪya ba a baa, “Ɲ laa sɪya basɪ tɪya ma rɛ, ka ma bɪ
gyegile nɪɪ. Bee rɛ tɪŋ ma bɪl kɪ kyɛ dɪ ma nɪɪ? Ma mɛ aa kyɛ dɪ ma yaa ʊ
hatɪnna rɛ koo?”
28 Ɛɛ rɛ ba tʊʊsɪ ʊ weliŋ aŋ baa, “Ɪ rɛ yaa baal no hatɪnnɪ, amɛ á kɛ yaa
Moosi hatɪnna rɛ.
29 Á gyɪma anɪɪ Wɪɪsɪ fa basɪ wɪya tɪya Moosi rɛ, amɛ baal no kɛ, á gba
bɪ gyɪŋ lee hʊ ʊ aa lɪya.”
30 Ɛɛ rɛ baal hʊ baa, “Ma na wɪkperii ga! Ma bɪ gyɪŋ lee hʊ ʊ aa lɪya,
amɛ ʊ rɛ suri ŋ sɪya.
31 Á gyɪma anɪɪ Wɪɪsɪ bɪ gyegile kɪ nɪɪ wɪbɔŋyaala nyʊwa. Ʊ aa gyegili
kɪ nɪɪ nala hʊ aa fá ʊ rɛ, aŋ pɛ kɪ yaa wɪya hʊ ʊ aa kyo.
32 Dʊnɪya aa piile buloŋ, ma ha nɪya ba baa dɪ nal suri nal ba aa lʊla dɪ
ʊ nyʊlɪma sɪya?
33 Dɪ baal no fa bɪ lɪɪ Wɪɪsɪ lee, ʊ fa bɪ sɪ wuwo yaa wɪɪ buloŋ.”
34 Ɛɛ rɛ ba basɪ tɪya baal hʊ a baa, “Ba paalɪ kɪ lʊla ɪ dɪ ɪ yaa wɪbɔŋyaal lɛ,
ka ɪ mɛ yaŋ kɪ kyɛ dɪ ɪ daga ma koo?” Ɛɛ rɛ ba kile ʊ ta ʊ lɪɪ Wɪɪkyʊwaldɪya
hʊ tɪyaŋ.

Hakɪl-nyʊlɪma tɪmma

35 Yesu aa nɪya dɪ ba kile baal hʊ ta Wɪɪkyʊwaldɪya hʊ tɪyaŋ, ʊ mʊ kyɛ
na ʊ a pɪyɛsɪ ʊ a baa, “Ɪ laa Nihuwobiŋ Biye hʊ wɪya di rɛ?”
36 Ɛɛ rɛ baal hʊ pɪyɛsɪ ʊ a baa, “Aŋnɛ rɛ gɛɛ? Daga ŋ tɪɪna, ŋ nɪhɪyawʊ,
dɪ ŋ laa ʊ wɪya di.”
37 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʊ a baa, “Ɪ foŋ na ʊ rɛ. Ʊ rɛ yaa nal hʊ aa basɪ
wɪya ɪ lee nyɛ.”
38 Ɛɛ rɛ baal hʊ tuu gbinni Yesu sɪya tɪyaŋ, a kyʊwalɪ ʊ aŋ baa, “Ɲ Tɪɪna,
ŋ laa ɪ di rɛ.”
39 Nyɛ rɛ Yesu baa, “Ɲ ko dʊnɪya rɛ dɪ dʊnɪya nala na ba wɪbɔmɔ, ka dɪ
ŋ leŋ nala hʊ aa nyʊlɪma sɪyasɪ suri, ka nala hʊ mɛ aa baa dɪ ba sɪya suro
dɪ ba mɛ nyʊlɪmɪ.”
40 Farasiima badɔmɔŋ mɛ fa aa sɪŋ doŋ, aŋ nɪɪ Yesu aa basɪ gɛɛ, ba pɪyɛsɪ
ʊ a baa, “Ɪ bɪɪna anɪɪ á mɛ nyʊlɪma rɛ koo?”

41 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Dɪ mamaa rɛ fa nyʊlɪma, ma fa bɪ sɪ
kaŋ wɪkyogii buloŋ. Amɛ ma foŋ aa baa dɪ ma aa naa nyɛ, a gyɪŋ wɪtɪɪ
hʊ, ɛɛ rɛ tɪŋ ma ha we ma kyogisi tɪyaŋ.”

10

Yesu rɛ yaa Pedaalwelii hʊ

1 Ɛɛ rɛ Yesu maga namaga a baa, “Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, nal hʊ
buloŋ aa bɪ tɪŋ dimbeenyʊwa hʊ a gyʊʊ pedɪya hʊ, aŋ wile tɪŋ gyekariya
gyʊʊ, ʊ tɪɪna yaa gaal lɛ, a kɪ fasɪ nala kɪna mɛ.
2 Amɛ nal hʊ aa tɪŋ pedɪya hʊ dimbeenyʊwa gyʊʊ, ʊ tɪɪna rɛ yaa piyese
hʊ tɪɪna.
3 Pedɪya didenni hʊ aa suri pedɪya hʊ dimbeenyʊwa rɛ a tɪya ʊ. Piyese
hʊ mɛ gyɪŋ ʊ taal. Piyesi hʊ tɪɪna aa yɪrɪ ba kɪdɪgɪ buloŋ feŋ nɛ, a laa ba
sɪya a kaŋ ba lɪɪ.
4 Dɪ ʊ rɛ ko kaŋ ba buloŋ lɪɪ teŋ, ʊ aa laa ba sɪya rɛ, ka piyese hʊ kɪ tɪŋa
ʊ hal, beewɪya ba gyɪŋ ʊ taal lɛ.
5 Ba bɪ sɪ laa nyʊwa tɪŋ nɪdʊma hal, see dɪ ba mɪɪgɪ fá tɪɪna hal tɪyaŋ,
beewɪya ba bɪ gyɪŋ ʊ taal.”
6 Yesu gyɪ maga namaga no tɪya ba rɛ, amɛ ba gyɪ bɪ gyɪŋ wɪɪ hʊ ʊ aa
basɪ tɪya ba memii.
7 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl basɪ tɪya ba a baa, “Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, mɪyaŋ nɛ
yaa pedɪya hʊ dimbeenyʊwa.
8 Nala hʊ buloŋ aa laa sɪya ko ŋ tɪyaŋ a nyɪya wɪya baa dɪ Wɪɪsɪ rɛ tɪŋ
ba, ba buloŋ yaa gaala rɛ, a kɪ fasɪ nala kɪna mɛ, piyese hʊ mɛ bee tɪŋ ba
nyʊwa.
9 Mɪyaŋ nɛ yaa dimbeenyʊwa hʊ. Nal hʊ buloŋ aa tɪŋa ŋ tɪyaŋ a kɪ gyʊʊ,
ŋ sɪ pɔ ʊ weliŋ. Ʊ sɪ lɪɪ aŋ mɪɪgɪ ko kɪ gyʊʊ abee laaŋfɪya, a na kɪdiweliye
mɛ kɪ di.
10 Gaal hʊ kɛ ko dɪ ʊ gaa rɛ, a kpʊ, aŋ kyogi kyogisi, amɛ ŋ kɛ ko rɛ dɪ
nala hʊ aa tɪŋa ŋ nyʊwa kaŋ mɪɪbol aa kaŋ tɔnɔ.”
11 Yesu bɪl baa, “Mɪyaŋ nɛ yaa pedaalwelii hʊ. Pedaalwelii aa kpa ʊ
mɪɪbol lenni sʊʊ rɛ ʊ piyese wɪya.
12 Amɛ nal hʊ ba aa kpaa ʊ kɪ daa piyese hʊ a kɪ laa tuno, ʊ tɪɪna daa
tɪŋ piyese hʊ. Ɛɛwɪya dɪ ʊ rɛ ko na gboo dɪ ʊ aa ko, ʊ aa vɪya piyese hʊ ta
rɛ aŋ fá. Gboo hʊ aa ko kaŋ kɪdɪgɪ rɛ aŋ ŋmaa kɪkaalɪya hʊ buloŋ pɪsa.
13 Ʊ aa fá rɛ, beewɪya ʊ tuno wɪya rɛ ʊ kɪ daa piyese hʊ. Ʊ sɪya tuwo
piyese hʊ tɪyaŋ.
14 Mɪyaŋ nɛ yaa pedaalwelii hʊ. Ɲ gyɪma ŋ piyese rɛ, ŋ piyese mɛ gyɪma
ŋ.
15 Anɪɪ ɛɛ hʊ ŋ Kuwo aa gyɪma ŋ, ɛɛ rɛ ŋ mɛ gyɪma ʊ. Ɲ yaa siri rɛ dɪ ŋ
kpa ŋ mɪɪbol lenni sʊʊ ŋ piyese wɪya.
16 Ɲ kaŋ piyese badɔmɔŋ mɛ rɛ, aŋka ba tuwo pedɪya no tɪyaŋ. Ʊ maga
dɪ ŋ kasɪ ba mɛ ko pɛ piyese no tɪyaŋ nɛ, dɪ ba buloŋ yaa nɪdɪgɪ piyese a
gyɪŋ ŋ taal, ka dɪ ba pedaal mɛ yaa nɪdɪgɪ.
17 Ɲ kuwo kyo ŋ wɪya rɛ, beewɪya ŋ yaa siri rɛ dɪ ŋ sʊba ŋ tɪɪ kyɛrɪ tɪyaŋ.
Ka dɪ ŋ ha bɪl sii sʊʊ tɪyaŋ mɛ.
18 Nal buloŋ bɪ sɪ wuwo kpʊ ŋ dɪ ŋ bɪ tɪya ʊ tɪɪna ŋmanɪɪ. Ɲ tɪɪ kyɛrɪ
tɪyaŋ nɛ ŋ sɪ kpa ŋ mɪɪbol tɪya sʊʊ. Ɲ kaŋ dee rɛ ŋ aa sɪ kpa ŋ mɪɪbol tɪya
sʊʊ, a bɪl kaŋ dee mɛ ŋ aa sɪ laa ʊ sʊʊ lee. Ɲ kuwo aa baa ŋ yaa wɪɪ rɛ
gɛɛ.”
19 Yesu aa basɪ wɪya no, Gyuuma hʊ kuu ɛɛ wɪya a porigi dɔmɔŋ.

20 Ba gyeniŋ buloŋ baa, “Bee rɛ tɪŋ ma gyegili kɪ nɪɪ baal no wɪbasɪɪ?
Gyɪŋbɔŋ nɛ kana ʊ! Ʊ aa yaarɪ rɛ!”
21 Ba badɔmɔŋ mɛ baa, “Nal hʊ gyɪŋbɔŋ aa kana bɪ sɪ wuwo kɪ basɪ
wɪya no. Gyɪŋbɔŋ wuwo kɪ suri nyʊlʊŋ sɪya rɛ?”

Ba vɪya Yesu

22 Ɛɛ rɛ Gyuuma kyɛbal hʊ tɪyaŋ ba aa kɪ liisi saŋa hʊ ba gyɪ aa kpaa ba
Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ we Wɪɪsɪ nosi tɪyaŋ bɪl ko pele. Kyɛbal no gyɪ aa ko
puwo saŋa rɛ Gyerusalɛm tɪyaŋ.
23 Saŋa no tɪyaŋ dɪ Yesu gyɪ we Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ gyambarɪŋ hʊ ba
aa yɪrɪ Solomɔn Gyambarɪŋ tɪyaŋ nɛ a kɪ vala.
24 Ɛɛ rɛ nala ko gol-ʊ, a pɪyɛsɪ ʊ a baa, “Mɔɔgɛɛ rɛ ɪ kɪ kyɛ dɪ á gyegili
maga ka dɪ ɪ na daga nal hʊ ɪ aa yaa tɪya ma? Dɪ ɪ rɛ yaa Krisita hʊ, laataal
hʊ Wɪɪsɪ aa lɪya, basɪ polli tɪya ma dɪ á gyɪma.”
25 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Ŋ laa sɪya basɪ tɪya ma rɛ, ka ma bɪ laa
di. Tʊma hʊ ŋ aa tʊŋ ŋ Kuwo dee tɪyaŋ, ba aa rɛ aa di ŋ daŋsɪya.
26 Amɛ ma bɪ yaa ŋ piyese, ɛɛ rɛ tɪŋ ma bɪ laa ŋ wɪya di.
27 Ŋ piyese gyɪma ŋ taal lɛ, ŋ mɛ gyɪŋ ba, ba kɪ tɪŋa ŋ hal.
28 Ŋ aa tɪya ba mɪɪbol hʊ aa bɪ kaŋ tenii rɛ, ba bɪ sɪ maakyiye sʊba. Nal
buloŋ mɛ bɪ sɪ wuwo kaŋ ba laa ŋ nosi tɪyaŋ maakyiye kɪdɪgɪ buloŋ.
29 Ŋ Kuwo aa kpaa ba tɪya ŋ, ʊ rɛ tee kɪŋ buloŋ. Nal buloŋ mɛ yaŋ bɪ sɪ
wuwo kaŋ ba laa ʊ nosi tɪyaŋ.
30 Ŋ bee ŋ Kuwo buloŋ yaa kɪdɪgɪ rɛ.”
31 Yesu aa basɪ gɛɛ, Gyuuma hʊ bɪl paa bʊwa dɪ ba yaga ʊ.
32 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Ŋ Kuwo tɪya ŋ dee rɛ ŋ yaa wɪweliye
yʊga ma sɪɪ tɪyaŋ. Ba kɪbee wɪya rɛ tɪŋ ma kɪ kyɛ dɪ ma yaga ŋ nyɛ?”
33 Gyuuma hʊ mɛ mɪɪgɪ baa, “Á bee kyɛ dɪ á yaga ɪ akuu ɪ aa yaa
wɪweliye no kɪdɪgɪ buloŋ wɪya, amɛ ɪ yaa nihuwobiŋ nɛ aŋ kpa ɪ tɪɪ anɪɪ
ɪ rɛ yaa Wɪɪsɪ, ɛɛ rɛ tɪŋ.”
34 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Ma tɪɪ mɪrɪsɪ tɪyaŋ ba basa rɛ anɪɪ Wɪɪsɪ
baa, ‘Ma yaa wɪɪbiisi rɛ.” ’
35 Á gyɪma anɪɪ wɪya hʊ ba aa sabɪ biŋ Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ yaa wɪtɪɪ rɛ, aa
bɪ sɪ maakyiye dɪsɪ. Wɪɪsɪ kaŋ haŋ nala hʊ kɪ yɪrɪ wɪɪbiisi rɛ. Dɪ Wɪɪsɪ tɪɪ
sɪ yɪrɪ nala no ʊ aa kpaa ʊ duwoso tɪya wɪɪbiisi,
36 bee rɛ yaŋ sɪ tɪŋ dɪ Wɪɪsɪ lɪɪ ŋ, a tɪma ŋ ŋ ko tuu dʊnɪya, dɪ ma baa ŋ
kpaa ŋ tɪɪ kɪ magɪsɪ Wɪɪsɪ rɛ akuu ŋ aa baa dɪ ŋ yaa Wɪɪsɪ Biye wɪya?
37 Dɪ mɪyaŋ nɛ ko bee yaa wɪya hʊ ŋ Kuwo aa kyɛ dɪ ŋ yaa, ɛɛ kɛ ma ta
laa ŋ wɪya di.
38 Amɛ dɪ mɪyaŋ nɛ aa yaa wɪya hʊ ŋ Kuwo aa baa ŋ kɪ yaa, abee ma aa
bɪ laa ŋ di nyɛ buloŋ mɛ, ka ʊ maga dɪ ma laa wɪya no di rɛ a kɔnɪ wuwo
gyɪma anɪɪ ŋ bee ŋ kuwo buloŋ yaa kɪdɪgɪ rɛ.
39 Ʊ aa basɪ gɛɛ, ba bɪl kɪ kyɛ dɪ ba kana ʊ, ɛɛ rɛ ʊ lʊwɔlɪ lɪɪ doŋ.
40 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl mɪɪgɪ mʊ kyol Gyɔɔdaŋ fuwo hʊ, a mʊ we lee hʊ tɪyaŋ
Gyɔɔŋ fa aa fo nala wɪɪkyʊwalnɪɪ hʊ.
41 Nyɛ rɛ nɪgyamaa kɪ ko ʊ lee. Ba basɪ tɪya dɔmɔŋ a baa, “Gyɔɔŋ fa bɪ
yaa wɪmagɪl buloŋ, amɛ wɪya hʊ buloŋ ʊ fa aa basa a mʊ kɪ tile baal no
tɪyaŋ kɔnɪ yaa wɪtɪɪ rɛ.”
42 Ɛɛ rɛ nɪgyamaa hʊ gyɪ aa we doŋ laa Yesu wɪya di.

11

Laazʊrɔsɪ sʊʊ

1-2 Baal kıdıgı rɛ gyı we doŋ a lıı Bɛɛtani ba kı yırı Laazʊrɔsı. Doŋ nɛ
Mɛɛrı bee ʊ naatoluu Maata mɛ gyı lıı. (Mɛɛrı no tıı rɛ yaa nal hʊ gyı aa
kpaa tʊranıı bısı we á Tıına Yesu naası tıyaŋ, aŋ kaŋ ʊ nyupʊna tııgı gɛɛ).
Ɛɛ rɛ ba nıınabiibaal Laazʊrɔsı gyı sii kı wıılı.
3 Nyɛ rɛ ʊ naatoliye hʊ tıma ba mʊ bası tıya Yesu a baa, "Á Tıına, ı
kyaŋkyoolii hʊ aa wıılı rɛ."
4 Yesu aa nıı wıı no, ʊ baa, "Wııla no litenii daa sı yaa Laazʊrɔsı sʊʊ,
amɛ ʊ pıŋ wııla no rɛ dı nala na Wıısı gaŋdarı, ka dı mıyaŋ Wıısı Biye
mɛ tıŋ gɛɛ tıyaŋ a laa ŋ gaŋdarı."
5 Yesu fa kyo Maata abee ʊ naatoluu Mɛɛrı abee Laazʊrɔsı wıya rɛ weliŋ.
6 Amɛ abee ʊ aa nıya dı Laazʊrɔsı aa wıılı buloŋ, ka ʊ ha gyı hɔŋ lee
hʊ ʊ aa wee tıyaŋ nɛ kyɛyɛ balıya.
7 Ɛɛ hal tıyaŋ nɛ ʊ bası tıya ʊ hatınna hʊ a baa, "Ma leŋ dı á mııgı mʊ
Gyudıya paalʊʊ."
8 Ɛɛ rɛ Yesu hatınna hʊ bası tıya ʊ a baa, "Á nıhıyawʊ, dıyaraŋ biisi no
ı daa Gyuuma paa bʊwa kı kyɛ ba yaga gɛɛ. Bee rɛ yaŋ tıŋ ı bıl kı kyɛ dı
ı mʊ doŋ?"
9 Ɛɛ rɛ Yesu baa, "Sıgballıya buloŋ kaŋ ʊ tebine bee ʊ wııhaa rɛ. Ɛɛwıya,
nal hʊ aa vala wııhaa, ʊ bee garı kına, beewıya lee buloŋ aa kyaanı rɛ.
10 Amɛ nal hʊ aa vala tebine, ʊ aa kı garı kına rɛ, beewıya pʊlʊŋ tuwo."
11 Ɛɛ rɛ Yesu bıl bası tıya ʊ hatınna hʊ a baa, "Á kyana Laazʊrɔsı pıŋ
doo rɛ, amɛ ŋ sı mʊ kyisi ʊ doo hʊ tıyaŋ."
12 Ɛɛ rɛ ʊ hatınna hʊ bası tıya ʊ a baa, "Dı ʊ rɛ pıŋ doo, ɛɛ daga anıı ʊ
sı deye."
13 Yesu aa bası gɛɛ, ʊ daga anıı Laazʊrɔsı sʊba rɛ gɛɛ, amɛ ʊ hatınna hʊ
kɛ fa bıına anıı doo tıı rɛ ʊ kɔnı pıŋ.
14 Nyɛ rɛ Yesu kaŋ bası polli tıya ba anıı Laazʊrɔsı sʊba rɛ.
15 Ɛɛ rɛ Yesu baa, "Ma wıya, ŋ teŋ fıyɛla abee Laazʊrɔsı aa sʊba dı ŋ
tuwo doŋ. Ma sı tıŋ gɛɛ tıyaŋ, a laa ŋ wıya di. Ma leŋ dı á mʊ ʊ lee."
16 Ɛɛ rɛ Tɔmaası, Yesu hatınna hʊ kıdıgı ba aa yırı daalıyanı, bası tıya
ʊ dɔŋtıŋsı hʊ a baa, "Ma leŋ dı á buloŋ tıŋ Yesu hal mʊ, dı ʊ rɛ sı sʊba
mɛ, dı á buloŋ sʊba."
17 Ɛɛ rɛ Yesu bee ʊ hatınna hʊ kpa mʊ Bɛɛtani. Ba aa mʊʊ pele doŋ, ɛɛ
rɛ Yesu nıı anıı Laazʊrɔsı kyɛyɛ banaa rɛ gɛɛ ba aa hogo ʊ.
18 Bɛɛtani abee Gyerusalɛm gyı bı pele meeldaası balıya.
19 Gyuuma fa yʊga a lıı Gyerusalɛm ko Bɛɛtani dı ba lɔllı Maata abee
Mɛɛrı, ba nıınabiibaal hʊ aa sʊba wıya.
20 Maata aa nıya anıı Yesu we ŋmanıı tıyaŋ, ɛɛ rɛ ʊ sii lıı mʊ dı ʊ kyeme
ʊ, aŋka Mɛɛrı kɛ fa we dıya tıyaŋ.
21 Ɛɛ rɛ Maata bası tıya Yesu a baa, "Ŋ Tıına, dı ı rɛ fa we daha, ŋ
naabiibaal hʊ fa bı sı sʊba.
22 Ka abee gɛɛ buloŋ, ŋ gyıma anıı dı ı rɛ sʊla Wıısı kı kyɛ wıı buloŋ, ʊ
sı yaa tıya ı."
23 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ʊ, "Ɪ naabiibaal hʊ sı mııgı sii sʊʊ tıyaŋ a kaŋ
mııbol".
24 Ɛɛ rɛ Maata bası tıya ʊ a baa, "Ŋ gyıma anıı dʊnıya kyɛtenii, ʊ sı sii
sʊʊ tıyaŋ."
25 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ʊ a baa, "Mıyaŋ nɛ yaa nal hʊ aa kyisi nala sʊʊ
tıyaŋ a tıya ba mııbol. Nala hʊ buloŋ aa laa ŋ wıya di, dı ba aa rɛ sʊba
mɛ, ba sı kaŋ mııbol.

26 Nala hʋ mɛ buloŋ aa weye aŋ laa ŋ wɪya di, bɪ sɪ maakyiye sʋba. Ɪ laa
wɪɪ no di rɛ koo?”
27 Ɛɛ rɛ Maata baa, “Waa, ŋ Tɪɪna. Ɲ laa di anɪɪ ɪ rɛ yaa Krisita hʋ,
laataal hʋ Wɪɪsɪ aa lɪya, a yaa Wɪɪsɪ Biye mɛ, nal hʋ Wɪɪsɪ aa baa ʋ sɪ ko
tuu dʋnɪya no.”

Yesu wiye

28 Maata aa basɪ wɪya no teŋ, ʋ mɪɪgɪ gyʋʋ dɪya a lʋwɔlɪ yɪrɪ ʋ naatoluu
Mɛɛrɪ, a miŋsi basɪ tɪya ʋ a baa, “Mɛɛrɪ, á nɪhɪyawʋ hʋ ko rɛ, a pɪyɛsɪ kɪ
kyɛ ɪ.”
29 Mɛɛrɪ aa nɪɪ gɛɛ, ʋ sii lagɪ lagɪ, a lɪɪ dɪ ʋ kyeme ʋ.
30 Saŋa no tɪyaŋ dɪ Yesu ha bɪ gyʋʋ bee hʋ tɪyaŋ, dɪ ʋ ha gyɪ we lee hʋ
Maata aa kyeme ʋ hʋ tɪyaŋ nɛ.
31 Nala hʋ fa aa we dɪya hʋ tɪyaŋ a kɪ fɪyɛlɪ Mɛɛrɪ bembii, aa naa dɪ ʋ
sii tarɪsɪ kɪ lɪɪ gɛɛ, ba mɛ sii tɪŋa ʋ hal, beewɪya ba kɛ fa bɪɪna anɪɪ ʋ aa
kyɛ dɪ ʋ mʋ wii Laazʋrɔsɪ bil hʋ lee rɛ.
32 Mɛɛrɪ aa mʋʋ pele lee hʋ Yesu fa aa wee a na ʋ, ʋ tuu tele ʋ naasɪ
tɪyaŋ aŋ baa, “Ɲ Tɪɪna, dɪ ɪ rɛ fa we daha, ŋ naabiibaal no fa bɪ sɪ sʋba.”
33 Yesu aa naa Mɛɛrɪ abee nala hʋ aa tɪŋa ʋ hal aa wii gɛɛ, ʋ tɪya kyogi
kɪŋkaŋ. Ʋ nyuu buloŋ nyiiri.
34 Ɛɛ rɛ ʋ pɪyɛsɪ ba a baa, “Lee tɪyaŋ nɛ ma hogo ʋ?” Ba basɪ tɪya ʋ a
baa, “Á Tɪɪna, ko na doŋ.”
35 Yesu wii.
36 Ɛɛ rɛ nala hʋ basɪ tɪya dɔmɔŋ a baa, “Ma na ʋ aa kyo ʋ gɛɛ.”
37 Badɔmɔŋ mɛ pɪyɛsɪ a baa, “Ka ʋ rɛ gyɪ suri nyʋlʋŋ hʋ sɪya gɛɛ, ʋ fa
bɪ sɪ wuwo leŋ dɪ Laazʋrɔsɪ ta sʋba?”
38 Ba aa basɪ gɛɛ, Yesu nyuu bɪl nyiiri. Ɛɛ rɛ ba mʋ pele bʋwa hʋ lee.
Bʋwa hʋ fa yaa bʋbʋwa rɛ, ka ba kpa bʋyɪ tɔ ʋ nyʋwa.
39 Ɛɛ rɛ Yesu baa dɪ ba kaŋ bʋyɪ hʋ suri bʋwa hʋ nyʋwa tɪyaŋ. Ɛɛ rɛ
Maata, Laazʋrɔsɪ nɪɪnatoliye hʋ kɪdɪgɪ basɪ tɪya ʋ a baa, “Ɲ Tɪɪna, ʋ aa
sʋba ʋ kyɛyɛ banaa rɛ yaa gyɪnaŋ. Mɔɔnyɛ ʋ aa sʋwalɪ.”
40 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʋ a baa, “Ɲ bɪ basɪ tɪya ɪ anɪɪ dɪ ɪ rɛ laa ŋ wɪya
di, ɪ sɪ na Wɪɪsɪ dee aa maga gɛɛ?”
41 Ɛɛ rɛ ba kaŋ bʋyɪ hʋ suri. Yesu wil deŋ wɪɪsɪnyuu aŋ baa, “Ɲ Kuwo,
ŋ aa kyʋwalɪ ɪ aŋgyʋwasʋ abee ɪ aa gyegile kɪ nɪɪ ŋ wulo.
42 Ɲ gyɪma anɪɪ ɪ gyegili kɪ nɪɪ ŋ wulo rɛ saŋa buloŋ. Amɛ nala no aa
we daha wɪya rɛ tɪŋ ŋ basɪ wɪɪ no, dɪ ba wuwo laa di anɪɪ ɪ rɛ tɪma ŋ.”
43 Yesu aa basɪ gɛɛ ko teŋ, ʋ nɔsɪ yɪrɪ a baa, “Laazʋrɔsɪ, ko lɪɪ!”
44 Ʋ aa basɪ gɛɛ baal hʋ aa sʋba hʋ sii ko lɪɪ. Ʋ aa ko lɪɪ dɪ liŋe hʋ ha
fa vʋwa ʋ naasɪ abee ʋ nosi buloŋ, ka kɪdɪgɪ mɛ tɔ ʋ sɪya. Ɛɛ rɛ Yesu basɪ
tɪya nala hʋ a baa, “Ma kaŋ kɪna hʋ puri ta ʋ tɪyaŋ dɪ ʋ mʋ.”

Ba vʋʋla dɪ ba kpʋ Yesu
Matiwu 26.1-5; Maakɪ 14.1-2; Luka 22.1-2

45 Nala hʋ gyɪ aa ko dɪ ba kyʋwalɪ Mɛɛrɪ, a na wɪɪ hʋ Yesu aa yaa, ba
tɪyaŋ nala yʋga gyɪ laa ʋ wɪya di rɛ.
46 Ka ba badɔmɔŋ mɛ mɪɪgɪ mʋ basɪ tɪya Farasiima badɔmɔŋ wɪɪ hʋ
Yesu aa yaa.
47 Ɛɛ rɛ Farasiima hʋ abee wɪɪkyʋwal sɪlaala nɪhɪyasɪ hʋ abee bee hʋ
nɪhɪyasɪ na dɔmɔŋ a baa, “Wɪbee rɛ á sɪ yaa? Ma na wɪmagɪla no buloŋ
baal no aa yaa.

48 Dı ámaa rɛ leŋ dı ʊ yaa wıya no kı mʊ deŋdeŋ, nal nal buloŋ sı ko
laa ʊ wıya di. Dı gɛɛ rɛ ko yaa, Roma paalʊʊ nala sı ko kaŋ á taŋha abee
á Wııkyʊwaldııbal hʊ buloŋ laa."
49 Gyuuma nıhıyası hʊ tıyaŋ kıdıgı rɛ ba fa kı yırı Kayifası. Haŋ bına
hʊ tıyaŋ, ʊ rɛ gyı yaa Gyuuma wııkyʊwal sılaala nıhıyawʊ. Ɛɛ rɛ ʊ baa,
"Ma yaa bambugo kıŋkaŋ!
50 Ma bı gyıma anıı dı nıdıgı rɛ laa paalʊʊ no nala buloŋ nyuu sʊba, ʊ
rɛ kpıya á paalʊʊ no nala buloŋ aa sʊba, koo ma bı gyıŋ gɛɛ tıyaŋ?"
51 Ʊ aa bası gɛɛ, ʊ bı kıı nıı ʊ tıı hakıla tıyaŋ nɛ ʊ bası gɛɛ, amɛ ʊ aa
yaa wııkyʊwal sılaala nıhıyawʊ haŋ bına hʊ, ɛɛ rɛ tıŋ ʊ wuwo bası wıya
Wıısı Wiyesi Welii hʊ dee tıyaŋ, anıı Yesu rɛ sı laa paalʊʊ hʊ nala buloŋ
nyuu sʊba.
52 Ba paalʊʊ hʊ nala mɛ dʊŋ wıya daa ʊ sı sʊba, amɛ dı ʊ wuwo pɛ kası
Wıısı biisi hʊ aa pısa we lee buloŋ tıyaŋ mɛ, a pɛ dɔmɔŋ.
53 A yaŋ lıı haŋ kyɛɛ hʊ kı mʊ, ɛɛ rɛ Gyuuma nıhıyası hʊ piili kı kyɛ
ŋmanıı hʊ ba aa sı tıŋa a kpʊ Yesu.
54 Ɛɛwıya, Yesu gyı bıl bı gɔllɔ kı mʊ leye hʊ Gyuuma aa sı kı na ʊ. Ʊ
gyı lıı Gyudıya paalʊʊ tıyaŋ nɛ, ʊ bee ʊ hatınna hʊ mʊ we tɔɔ kıdıgı ba
aa yırı Efirem aa kpaga pogibal hʊ tıyaŋ.
55 Saŋa no tıyaŋ dı Gyuuma Dıısı-parı-banıı Kyɛbal hʊ gyı kpaga. Ɛɛ rɛ
Gyuuma yʊga lıı ba beye, a mʊ Gyerusalɛm, dı ba pıısı ba bisiŋ ta, aŋka
dı kyɛbal hʊ na pele.
56 Ɛɛ rɛ ba deŋ kı kyɛ Yesu. Ba aa we Wııkyʊwaldııbal hʊ tıyaŋ, ɛɛ rɛ
ba kı pıyɛsı dɔmɔŋ a baa, "Ma bıına ʊ sı ko gbıyala hʊ koo, ʊ bı sı ko?"
57 Saŋa hʊ tıyaŋ, dı wııkyʊwal sılaala nıhıyası abee Farasiima hʊ tıya
nyʊwa anıı dı nal buloŋ nɛ gyıŋ lee hʊ Yesu aa wee, dı ʊ tıına ko tıya ba
duwoso dı ba wuwo kana ʊ.

12

Mɛɛrı kpaa nʊʊ tısı Yesu naası
Matiwu 26.6-13; Maakı 14.3-9

1 Ʊ gyı kaa kyɛyɛ badʊ rɛ ka dı Gyuuma Dıısı-parı-banıı Kyɛbal hʊ pele.
Ɛɛ rɛ Yesu sii mʊ Bɛɛtani, lee hʊ Laazʊrɔsı aa wee, baal hʊ ʊ fa aa kyise
sʊʊ tıyaŋ hʊ.
2 Doŋ tıyaŋ nɛ ba marı kıdiiliye dı ba hʊwɔlı ʊ. Laazʊrɔsı mɛ gyı pɛɛ
nala hʊ bee Yesu aa hɔŋ kı di kına hʊ tıyaŋ nɛ, ka Maata mɛ gyı pɛ kı kpaa
kıdiiliye hʊ.
3 Ɛɛ rɛ Mɛɛrı kpa tʊranıı kıdıgı sʊwala aa sʊma weliŋ ka ʊ yalıı mɛ
hayɛ, ʊ kpa bısı mısı Yesu naası, a kaŋ ʊ nyupʊna tııgı. Ɛɛ rɛ tʊranıı hʊ
sʊwala sii tɔ dıya hʊ buloŋ.
4 Dı Yesu hatınna hʊ kıdıgı ba aa yırı Gyudası Isıkarɔtı, nal hʊ fa aa ko
kpa Yesu yallı hʊ, baa,
5 "Bee rɛ tıŋ ba bı kpaa tʊranıı no yallı a kpa molbiye hʊ tıya nyaaba.
Tʊranıı no yalıı fa sı maga nal kıdıgı biŋ piliŋ tuno."
6 Ʊ aa bası gɛɛ, ʊ bı kıı nıı ʊ aa kyo nyaaba rɛ tıŋ, amɛ ʊ fa yaa gaal lɛ.
Ʊ rɛ fa aa biŋ ba molbiye, aa gaa lıı kı yaa ʊ tıı wıkanıya.
7 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, "Ma leŋ haaŋ no bee laaŋfıya, ʊ fa kpaa
tʊranıı no biŋ kı pɔ kyɛɛ hʊ ba aa sı hogo ŋ nɛ.
8 Ma bee nyaaba sı we doŋ saŋa buloŋ, amɛ ŋ beel-ma kɛ bı sı we doŋ
kı mʊ deŋdeŋ."

Ba vʊʊla dı ba kpʊ Laazʊrɔsı

9 Nıgyamaa gyı nıya anıı Yesu we Bɛɛtani tıyaŋ nɛ. Ɛɛ rɛ ba sii mʊ doŋ.
Amɛ Yesu dʊŋ wıya daa ba gyı mʊ doŋ. Ba gyı mʊwa ka dı ba pɛ na
Laazʊrɔsı mɛ rɛ, nal hʊ Yesu aa kyise sʊʊ tıyaŋ.
10 Ɛɛ rɛ Gyuuma wıkyʊwal sılaala nıhıyası vʊʊlı anıı see dı ba kpʊ
Laazʊrɔsı mɛ.
11 Beewıya, Yesu aa kyisi Laazʊrɔsı sʊʊ tıyaŋ wıya, Gyuuma yʊga vıya
ba nıhıyası hʊ nyʊwa rɛ, aŋ laa Yesu wıya di.

Yesu gyʊʊ Gyerusalɛm abee gaŋdarı
Matiwu 21.1-11; Maakı 11.1-11; Luka 19.28-40

12 Ʊ sıgballıya, gyamaa hʊ aa ko Dıısı-parı-banıı Kyɛbal hʊ nıya anıı
Yesu aa ko Gyerusalɛm nɛ.
13 Ɛɛ rɛ ba buloŋ gyaa wııwıısı paaponni, a kaŋ mʊ dı ba kyeme ʊ, a kı
yaa kyagıŋsı yʊga a baa, “Ma dannı Wıısı. Wıısı sı kyiyeli nal hʊ aa ko á
Tıına Wıısı feŋ tıyaŋ. Wıısı sı kyiyeli Iziral tımma kuwori hʊ.
14 Nyɛ rɛ Yesu na kokubiye a kaŋ gyıŋ. Ba fa sabı gɛɛ rɛ Wıısı teŋ tıyaŋ
a baa,
15 “Zaayɔŋ nala, ma ta kı fáá kambıŋ. Ma na, ma kuwori rɛ gyıŋ kokubiye
a kı ko.”
16 Yesu hatınna hʊ gyı bı gyıŋ wıya no buloŋ aa yaa, amɛ Wıısı aa kyisi
Yesu ʊ sii sʊʊ tıyaŋ a laa feŋ hʊ gɛɛ hal tıyaŋ nɛ ba liisi anıı wıya hʊ ba aa
saba Wıısı teŋ tıyaŋ a mʊ kı tile Yesu tıyaŋ, ba aa rɛ kɔnı ko yaa ʊ tıyaŋ
gɛɛ.
17 Nıgyamaa hʊ gyı aa we doŋ a na Yesu dı ʊ yırı Laazʊrɔsı a kyisi ʊ sʊʊ
tıyaŋ ʊ lıı bʊwa hʊ tıyaŋ nɛ gyı bası wıı no kı tıya nala.
18 Nıgyamaa hʊ gyı aa nıya anıı Yesu rɛ yaa wımagıl no, ɛɛ rɛ tıŋ ba buloŋ
gyı ko lıı dı ba kyeme ʊ.
19 Ɛɛ rɛ Farasiima hʊ bası tıya dɔmɔŋ a baa, “Á lʊga á wıı hʊ kı lɔlɔ rɛ.
Ma deŋ na, dʊnıya nala buloŋ nɛ aa tıŋa ʊ hal gɛɛ.”

Giriisi tımma badɔmɔŋ ko kı kyɛ dı ba na Yesu

20 Giriisi tımma badɔmɔŋ mɛ rɛ fa we nala hʊ gyı aa mʊʊ Gyerusalɛm
Dıısı-parı-banıı Kyɛbal hʊ saŋa dı ba kyʊwalı Wıısı hʊ tıyaŋ.
21 Ɛɛ rɛ nala no sii mʊ Fılıpı lee, (Fılıpı fa lıı Bɛsaada aa we Galili paalʊʊ
tıyaŋ nɛ) a bası tıya ʊ a baa, “Nıhıyawʊ, á aa kyɛ á na Yesu rɛ.”
22 Fılıpı mɛ sii mʊ bası tıya Aŋduru. Ɛɛ rɛ ba buloŋ balıya mʊ bası tıya
Yesu.
23 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, “Nyɛ kɛ, saŋa hʊ pele rɛ dı Wıısı daga
mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye gaŋdarı.
24 Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, dı ı rɛ bı kpaa miŋbii doho, dı ʊ sʊba, ʊ
aa yaa miŋbidıgı dʊŋ nɛ. Amɛ dı ı rɛ ko kpa ʊ doho dı ʊ sʊba ʊ aa we
miŋbigyamaa rɛ.
25 Nal hʊ buloŋ aa kyıl ʊ tıı wıya, ʊ tıına bı sı kaŋ kıŋ buloŋ. Amɛ nal
hʊ mɛ buloŋ aa bı kyıl ʊ dʊŋ wıya dʊnıya no tıyaŋ, ʊ tıına yaa gɛɛ kı pɔ
ʊ tıı rɛ dı ʊ maakyiye na mııbol hʊ aa bı kaŋ tenii.
26 Nal hʊ buloŋ aa kyɛ dı ʊ tʊma kı tıya ŋ, see tıına tıŋa ŋ nyʊwa. Lee
hʊ buloŋ ŋ aa wee, ʊ tıına mɛ sı we doŋ. Nal hʊ buloŋ aa tʊma kı tıya ŋ,
ŋ Kuwo sı kpa ʊ tıına yohuŋ.”

Yesu bası ʊ sʊʊ wıya

27-28 Ɛɛ rɛ Yesu baa, “Lagılagı no, ŋ tıya buloŋ nɛ kyogo. Wıbee rɛ ŋ sı
bası? Ŋ baa dı ŋ Kuwo ta leŋ dı tʊwara hʊ ŋ aa gyıma anıı ŋ sı na ko ŋ
tıyaŋ koo? Aayı, ŋ bı sı wuwo bası gɛɛ. Beewıya tʊwara no wıya rɛ tıŋ ŋ

ko dʋnıya. Ŋ kuwo, daga ı gaŋdarı." Ɛɛ rɛ taal lıı wıısıbee a baa, "Ŋ daga ŋ gaŋdarı aa maga gɛɛ rɛ. Ŋ bıl sı daga ŋ gaŋdarı."
29 Nıgyamaa hʋ aa sıŋ doŋ a nıı taal hʋ, ba badɔmɔŋ baa dı duwoŋ nɛ nɔsɔ. Badɔmɔŋ mɛ baa dı malıka rɛ bası wıya tıya ʋ.
30 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, "Ma wıya rɛ tıŋ taal no bası gɛɛ, ŋ wıya daa.
31 Saŋa hʋ Wıısı aa sı di dʋnıya nala sarıya pele rɛ. Saŋa no tıyaŋ nɛ ʋ sı kile Sıtaanı, nal hʋ aa yaa dʋnıya nala kuwori a ta ʋ kuwori kpasa tıyaŋ.
32 Amɛ dı ba aa rɛ ko kpaası ŋ mal daagarıı hʋ nyuu tıyaŋ, ŋ sı kaŋ nala buloŋ ko ŋ lee."
33 (Ʊ aa bası wıı no, sʋʋ hʋ iriŋ ʋ aa sı sʋba rɛ ʋ daga gɛɛ.)
34 Ɛɛ rɛ nala hʋ baa, "Ba daga ma á mırısı hʋ tıyaŋ a baa, 'Krisita hʋ, laataal hʋ Wıısı aa lıya, ʋ bı sı sʋba, ʋ sı we doŋ deŋdeŋ kı mʋ. Ɛɛ rɛ ı yaŋ sı yaa baa dı ba sı kaŋ Nihuwobiŋ Biye a kpaası mal daagarıı tıyaŋ? Aŋnɛ rɛ yaa Nihuwobiŋ Biye no wıya ı aa bası?'
35 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba aa baa, "Pʋlʋŋ hʋ bı sı we ma lee pıısı. Pʋlʋŋ hʋ ha aa we doŋ nyɛ, ma kı vala pʋlʋŋ hʋ tıyaŋ, dı bilhuu ta pirigi gyʋʋ ma, beewıya nal hʋ aa vala bilhuu tıyaŋ, ʋ bı gyıŋ lee hʋ ʋ aa mʋʋ.
36 Nal hʋ aa tıya pʋlʋŋ hʋ ha aa we ma lee nyɛ, ma laa ʋ wıya di. Ɛɛ rɛ ma sı yaa nala hʋ aa we pʋlʋŋ tıyaŋ." Yesu aa bası wıya no ko teŋ, ʋ sii lıı a kana ʋ tıı faŋa dı ba ta na ʋ.

Gyuuma gyeniŋ buloŋ vıya Yesu wıya

37 Abee wımagıla hʋ buloŋ ʋ aa yaa ba sıı tıyaŋ, ka ba ha bı laa ʋ wıya di.
38 Ba aa bı laa ʋ wıya di gɛɛ, ɛɛ leŋ wıya hʋ Wıısı tıŋdaal Azaaya fa aa basa ko yaa wıtıı rɛ. Ʊ gyı baa,
"Tıına, aŋnɛ rɛ laa wıya hʋ ŋ aa bası di,
aŋnɛ rɛ Wıısı daga ʋ dee hʋ tıya."
39 Ɛɛ rɛ tıŋ ba kɔnı gyı bı laa Wıısı wıya di gɛɛ. Beewıya Azaaya gyı bıl bası ba wıya rɛ abaa,
40 "Wıısı tɔɔ ba sıya rɛ, dı ba ta wuwo na kıŋ buloŋ.
a kaŋ ba hakıllı mɛ tɔ, dı ba ta wuwo gyıŋ wıya memiye.
Dı gɛɛ fa daa, ba fa sı ko Wıısı lee dı ʋ tııbı ba."
41 Azaaya kɛ gyı laa sıya na Yesu gaŋdarı aa sı kıı gɛɛ rɛ, ɛɛ rɛ tıŋ ʋ bası ʋ wıya gɛɛ.
42 Abee gɛɛ buloŋ, Gyuuma nıhıyası yʋga gyı laa Yesu wıya di rɛ, ka kambıŋ gyı kaŋ ba Farasiima hʋ wıya. Ɛɛ rɛ tıŋ ba bı wuwo kyaası bası anıı ba laa ʋ wıya di rɛ. Dı ba aa rɛ bası gɛɛ, ba fa sı kile ba ta ba wııkyʋwaldıya tıyaŋ.
43 Ba fa kyo dı nala kı bigisi ba rɛ a te Wıısı aa sı kı bigisi ba. Ɛɛ rɛ tıŋ ba fa kaŋ ba laadii faŋa.
44 Ɛɛ rɛ Yesu heeli bası a baa, "Nal hʋ buloŋ aa laa ŋ wıya di, nal hʋ aa tıma ŋ wıya mɛ rɛ ʋ tıına laa di gɛɛ, ŋ dʋŋ wıya daa.
45 Nal hʋ buloŋ aa naa ŋ, ʋ tıına naa nal hʋ aa tıma ŋ mɛ rɛ.
46 Ŋ ko tuu dʋnıya rɛ dı ŋ yaa dʋnıya nala pʋlʋŋ a kyaanı tıya ba. Ɛɛwıya, nal hʋ buloŋ aa laa ŋ wıya di, ʋ tıına bıl bı sı we bilhuu tıyaŋ kı mʋ deŋdeŋ.
47 Nal hʋ buloŋ aa nıı ŋ wıbasıya aŋ bee tıŋ ba, ŋ bı sı di ʋ tıına sarıya, beewıya ŋ bı ko dı ŋ di dʋnıya nala sarıya a kpa kyogisi tıya ba. Amɛ ŋ ko dı ŋ laa dʋnıya nala ta rɛ.

48 Sarıdiil lɛ we doŋ ʊ aa sı di nal hʊ buloŋ aa vıya ŋ wıya sarıya. Dʊnıya
kyɛtenii ŋ wıbasıya rɛ ba sı kpa di nal buloŋ aa bı laa ŋ wıya di sarıya a
kpa kyogisi tıya ʊ.
49 Wıtıı rɛ ŋ kı bası, beewıya wıya hʊ ŋ aa basa, ŋ tıı dee tıyaŋ daa ŋ bası
ba. Ŋ Kuwo hʊ aa tıma ŋ, ʊ rɛ daga ŋ wıya hʊ ŋ aa sı bası abee ɛɛ hʊ ŋ
aa sı bası ba.
50 Ŋ gyıma anıı wıya hʊ ʊ aa daga ŋ dı ŋ bası aa tıya nala mııbol hʊ aa
bı kaŋ tenii rɛ. Ɛɛwıya, wıya hʊ buloŋ ŋ aa bası, ŋ Kuwo rɛ daga ŋ.”

13

Yesu sɔmɔ ʊ hatınna naası

1 Ʊ gyı ko ka kyɛdıgı rɛ ka dı Gyuuma Dıısı-parı-banıı Kyɛbal hʊ pele.
Yesu gyı gyıma anıı saŋa hʊ ʊ aa sı lıı dʊnıya no tıyaŋ a mʊ ʊ Kuwo lee
pele rɛ. Ʊ gyı kyo nala hʊ aa tıŋa ʊ hal lɛ dʊnıya no tıyaŋ weliŋ, ʊ ha sı
kyo ba a kaŋ kı mʊ dʊnıya tenii.
2 Kyɛɛ no dıdaana, Yesu bee ʊ hatınna hʊ hɔŋ kı di kıdiiliye. Saŋa no
tıyaŋ dı Sıtaanı kɛ foŋ gyʊʊ Siimɔŋ biibaal Gyudası Isıkarɔtı hakıla tıyaŋ
nɛ dı ʊ kpa Yesu yallı.
3 Yesu gyı gyıma anıı ʊ Kuwo kpaa kıŋ buloŋ dee rɛ tıya ʊ. Ʊ tıı fa gyıma
anıı Wıısı lee rɛ ʊ lıı ko, ɛɛwıya ʊ fa gyıma anıı ʊ bıl aa mııgı ʊ mʊ Wıısı
lee rɛ.
4 Ɛɛ rɛ Yesu sii kıdiiliye hʊ nyuu, a wuri ʊ gabal biŋ, aŋ kpa bɔrıdʊba
vʊwa ʊ tıŋa,
5 aŋ yaa nıı we kıŋ tıyaŋ, a piili kı sɔmɔ ʊ hatınna hʊ naası aŋ kaŋ
bɔrıdʊba hʊ ʊ aa kpaa vʊwa ʊ tıŋa a kı bıllı ba naası.
6 Ʊ aa ko pele Siimɔŋ Piita, ɛɛ rɛ Piita pıyɛsı ʊ a baa, “Ŋ Tıına, ı aa kyɛ
dı ı sɔmɔ ŋ naası rɛ?”
7 Yesu bası tıya ʊ a baa, “Gyınaŋ kɛ ı bı gyıŋ wıı no ŋ aa yaa memii,
amɛ ʊ hal tıyaŋ ı sı gyıma ʊ memii.”
8 Piita bıl bası tıya ʊ a baa, “Ŋ bı sı laa nyʊwa dı ı sɔmɔ ŋ naası maakyiye
kıdıgı buloŋ.” Ɛɛ rɛ Yesu baa, “Dı mıyaŋ nɛ bı sɔmɔ ı naası, ŋ beel-ı bıl
bı sı pɛ wıı buloŋ.”
9 Ɛɛ rɛ Piita bıl baa, “Ŋ Tıına, dı ɛɛ kɛ rɛ haa, ta sɔmɔ ŋ naası dʊŋ, sɔmɔ
ŋ nyuu abee ŋ nosi buloŋ.”
10 Ɛɛ rɛ Yesu baa, “Nal hʊ buloŋ aa foo nıı, ʊ teŋ lee buloŋ aa weliye rɛ,
ʊ bıl bı maga dı ʊ tıına fo nıı, see dı ʊ sɔmɔ ʊ naası dʊŋ. Ma buloŋ yaŋ
bı kaŋ bisiŋ, amɛ nıdıgı dʊŋ nɛ kaŋ bisiŋ ma tıyaŋ.”
11 Yesu gyı gyıŋ nal hʊ aa sı kpa ʊ yallı rɛ. Ɛɛ rɛ tıŋ ʊ baa dı ba buloŋ
daa kaŋ bisiŋ, dı see nıdıgı dʊŋ gɛɛ.
12 Yesu aa sɔmɔ ʊ hatınna hʊ naası ko teŋ, ʊ bıl kpa ʊ gabal hʊ laalı, a
bıl mʊ hɔŋ ʊ lıhɔnıı, aŋ pıyɛsı ba a baa, “Ma gyıŋ wıı no ŋ aa yaa memii
rɛ?
13 Ma kana ŋ kı yırı ma dıdagıl lɛ abee ma Tıına. Ʊ yaa ŋmanıı rɛ dı
ma kı yırı ŋ gɛɛ, beewıya ŋ kɔnı maga gɛɛ rɛ.
14 Ŋ aa yaa ma Tıına abee ma dıdagıl aŋ sɔmɔ ma naası nyɛ, ʊ maga dı
ma mɛ kı sɔmɔ dɔmɔŋ naası rɛ.
15 Ŋ laa sıya yaa rɛ dı ma na, a mɛ wuwo yaa gɛɛ tıı kı tıya dɔmɔŋ.
16 Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, yoŋ buloŋ bı tee ʊ tıına. Nal ba aa tıma mɛ
bı tee nal hʊ aa tıma ʊ.
17 Nyɛ kɛ, ma aa gyıŋ wıtıı no nyɛ, dı mamaa rɛ aa tıŋa ʊ, Wıısı sı kyiyeli
ma.

18 Ma buloŋ daa ŋ kı daga. Ŋ gyıŋ nala hʊ ŋ aa lıya rɛ. Amɛ wıı hʊ ba
aa saba biŋ Wıısı teŋ tıyaŋ maga dı ʊ yaa rɛ. Ba basa anıı ŋ bee nal hʊ
aa pɛɛ dɔmɔŋ di kıdiiliye rɛ sı mııgı bırımı ŋ dɔŋ.
19 Ŋ bası wıı no kı tıya ma rɛ ka dı ʊ na yaa, dı gɛɛ rɛ kɔnı ko yaa, ma
sı gyıma anıı mıyaŋ nɛ yaa nal hʊ ŋ aa baa ŋ yaa.
20 Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, nal hʊ buloŋ aa kaŋ nal hʊ ŋ aa tıma weliŋ,
mıyaŋ nɛ ʊ tıına kaŋ weliŋ gɛɛ. Nal hʊ mɛ buloŋ aa kana ŋ weliŋ, nal hʊ
aa tıma ŋ mɛ rɛ ʊ tıına kaŋ weliŋ gɛɛ.”

Yesu basa wıı hʊ aa sı puu ʊ
Matiwu 26.20-25; Maakı 14.17-21; Luka 22.21-23

21 Yesu aa bası wıya no ko teŋ, ʊ tıya buloŋ kyogi kıŋkaŋ. Ɛɛ rɛ ʊ bası
polli tıya ba a baa, “Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, ma kıdıgı rɛ sı kpa ŋ yallı.”
22 Ɛɛ rɛ ʊ hatınna hʊ mııgı gal kı daası dɔmɔŋ, ka wıı hʊ kperi ba,
beewıya ba gyı bı gyıŋ ba nal hʊ ʊ aa dagı.
23 Yesu hatınna hʊ tıyaŋ nal hʊ wıya ʊ fa aa kyo kıŋkaŋ nɛ fa hɔŋ ʊ
logiŋ.
24 Ɛɛ rɛ Siimɔŋ Piita lɔgı ʊ anıı ʊ pıyɛsı Yesu na dı aŋnɛ rɛ ʊ kı daga
gɛɛ?
25 Ɛɛ rɛ hatınnı hʊ fa aa hɔŋ Yesu logiŋ hʊ marı fası mʊ kpaga Yesu a
pıyɛsı ʊ a baa, “Ŋ Tıına, aŋnɛ rɛ?”
26 Ɛɛ rɛ Yesu baa, “Ŋ aa sı kpa paanʊʊ hʊ yuu dısı a tıya nal hʊ, ʊ
rɛ gɛɛ.” Ɛɛ rɛ ʊ kpaa paanʊʊ hʊ a yuu dısı a kpa tıya Gyudası, Siimɔŋ
Isıkarɔtı biibaal hʊ.
27 Gyudası aa yıya laa paanʊʊ hʊ teŋ, Sıtaanı ko gyʊʊ ʊ. Ɛɛ rɛ Yesu bası
tıya ʊ, “Wıı hʊ ı aa kyɛ dı ı yaa, kı yaa lagı lagı.”
28 Nıkaalıya hʊ buloŋ fa aa di kıdiiliye hʊ gyı bı gyıŋ wıı hʊ aa tıŋ ʊ fa
bası gɛɛ tıya Gyudası.
29 Gyudası rɛ fa aa biŋ ba molbiye. Ɛɛ wıya Yesu hatınna hʊ badɔmɔŋ
kɛ fa bıına anıı Yesu fa aa kyɛ dı Gyudası mʊ yɔbɔ kına hʊ ba aa sı di rɛ
gbıyala hʊ tıyaŋ, koo ʊ baa ʊ kaŋ kıŋ nɛ a lıı tıya nyaaba.
30 Gyudası aa laa paanʊʊ hʊ teŋ, ʊ nyagı sii lıı lagı lagı. Saŋa no tıyaŋ
dı lee gyı bile rɛ.

Yesu wee nyʊʊfalıı tıya nala

31 Gyudası aa lıya ko teŋ, ɛɛ rɛ Yesu baa, “Nyɛ kɛ, Wıısı daga mıyaŋ
Nihuwobiŋ Biye gaŋdarı rɛ a tıya nala. Ʊ sı tıŋa ŋ tıyaŋ a leŋ dı nala na
ʊ gaŋdarı.”
32 Ɛɛ rɛ Yesu bıl baa, “Dı Wıısı rɛ si tıŋa ŋ tıyaŋ a daga ʊ gaŋdarı aa
maga gɛɛ, ɛɛ tıı rɛ Wıısı sı tıŋa ʊ tıı mɛ tıyaŋ a daga mıyaŋ Nihuwobiŋ
Biye gaŋdarı aa maga gɛɛ. Ʊ bı sı pıısı ka dı ʊ yaa wıya no buloŋ.
33 Ŋ nikyooliye, ŋ bıl bı sı we ma lee pıısı. Ma sı deŋ kyɛ ŋ. Amɛ, wıı
hʊ ŋ aa bası tıya Gyuuma nıhıyası hʊ, ʊ tıı rɛ ŋ bası kı tıya ma mɛ. Lee
hʊ ŋ aa sı mʊ, ma bı sı wuwo mʊ doŋ.
34 Mırıfalıı rɛ ŋ biŋ kı tıya ma. Ʊ rɛ nyɛ: Ma kyo dɔmɔŋ, anıı ŋ aa kyo
ma gɛɛ.
35 Dı mamaa rɛ kyo dɔmɔŋ, ɛɛ tıyaŋ nɛ nala buloŋ sı tıŋa a gyıma anıı
ma kɔnı yaa ŋ hatınna rɛ.”

Yesu baa dı Piita sı tʊwa a baa dı ʊ bı gyıma ʊ
Matiwu 26.31-35; Maakı 14.27-31; Luka 22.31-34

36 Ɛɛ rɛ Siimɔŋ Piita pɪyɛsɪ Yesu a baa, “Ŋ Tɪɪna, lee rɛ ɪ kɪ mʊ?” Ɛɛ rɛ
Yesu mɛ basɪ tɪya ʊ a baa, “Lee hʊ ŋ aa mʊʊ lagɪlagɪ no, ɪ bɪ sɪ wuwo tɪŋa
ŋ mʊ doŋ, amɛ ŋ mʊyɪ hal tɪyaŋ nɛ ɪ sɪ wuwo kile ŋ lugo.”
37 Ɛɛ rɛ Piita bɪl pɪyɛsɪ ʊ a baa, “Ŋ Tɪɪna, bee rɛ tɪŋ ŋ bɪ sɪ wuwo tɪŋa ɪ
hal lagɪlagɪ no? Ŋ paalɪ yaa siri rɛ dɪ ŋ kpa ŋ mɪɪbol lenni sʊʊ ɪ wɪya.”
38 Ɛɛ rɛ Yesu pɪyɛsɪ ʊ a baa, “Ɪ kɔnɪ yaa siri dɪ ɪ kpa ɪ mɪɪbol lenni sʊʊ
ŋ wɪya rɛ? Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ɪ, ka dɪ gyibal na wii gyɪnaŋ, ɪ sɪ tʊwa
naaŋsɪɪnyʊwa bʊto anɪɪ ɪ bɪ gyɪma ŋ.”

14

Yesu rɛ yaa Ŋmanɪɪ hʊ aa mʊ Wɪɪsɪ lee

1 Ɛɛ rɛ Yesu baa, “Ma ta leŋ dɪ ma tɪsɪ kyogi. Ma laa Wɪɪsɪ di, a laa ŋ mɛ
di.
2 Ŋ Kuwo bee tɪyaŋ dɪɪgyamaa rɛ we doŋ. Dɪ gɛɛ fa daa, ŋ fa bɪ sɪ basɪ
tɪya ma anɪɪ ŋ sɪ mʊ marɪ lee a biŋ ma.
3 Dɪ mɪyaŋ nɛ mʊwa a marɪ lee hʊ biŋ ma ko teŋ, ŋ sɪ mɪɪgɪ ko a kaŋ
ma mʊ ŋ lee dɪ á buloŋ we lɪdɪgɪ.
4 Lee hʊ mɛ ŋ aa sɪ mʊ, ma gyɪŋ ŋmanɪɪ hʊ rɛ.”
5 Ɛɛ rɛ Tɔmaasɪ basɪ tɪya ʊ a baa, “Á Tɪɪna, á bɪ gyɪŋ lee hʊ ɪ aa mʊʊ, ɛɛ
rɛ á sɪ wuwo yaa gyɪŋ ʊ ŋmanɪɪ?”
6 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʊ a baa, “Mɪyaŋ nɛ yaa ŋmanɪɪ hʊ, abee Wɪɪsɪ
wɪtɪɪ, a kɪ tɪya mɪɪbol mɛ. Nal buloŋ bɪ sɪ wuwo mʊ ŋ Kuwo lee, dɪ ʊ tɪɪna
bɪ tɪŋa ŋ tɪyaŋ.
7 Dɪ mamaa rɛ kɔnɪ gyɪma ŋ, ma sɪ gyɪŋ ŋ Kuwo mɛ. A lɪɪ gyɪnaŋ kaŋ
kɪ mʊ, ma paalɪ gyɪma ʊ rɛ, a na ʊ mɛ.”
8 Ɛɛ rɛ Fɪlɪpɪ basɪ tɪya ʊ a baa, “Ŋ Tɪɪna, daga ma Kuwo hʊ, wɪɪ hʊ á aa
kyɛɛ buloŋ nɛ gɛɛ.”
9 Ɛɛ rɛ Yesu pɪyɛsɪ ʊ a baa, “Fɪlɪpɪ, ŋ beel-ma buloŋ sɪ we doŋ a pɪɪsɪ
maga nyɛ, ka ɪ ha bɪ gyɪma ŋ? Nal hʊ buloŋ aa naa ŋ, ʊ tɪɪna naa ŋ Kuwo
mɛ rɛ. Bee rɛ yaŋ tɪŋ ɪ baa dɪ ŋ daga ma ŋ Kuwo?
10 Ɪ bɪ laa di anɪɪ ŋ bee ŋ Kuwo buloŋ yaa kɪdɪgɪ rɛ koo? Wɪya hʊ buloŋ
ŋ aa basɪ tɪya ma, ŋ tɪɪ dee tɪyaŋ daa ŋ basɪ ba. Wɪya hʊ mɛ ŋ aa yaa, ŋ
Kuwo tɪɪ rɛ tɪŋa ŋ ŋ kɪ yaa ba gɛɛ.
11 Ma laa di anɪɪ ŋ aa baa ŋ bee ŋ kuwo buloŋ yaa kɪdɪgɪ rɛ. Dɪ mamaa
bɪ sɪ laa ŋ di akuu ŋ aa baa ŋ bee ŋ kuwo yaa kɪdɪgɪ wɪya, amɛ ma laa ŋ
di akuu wɪya hʊ ŋ aa yaa nyubaanɪŋ.
12 Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, nal hʊ buloŋ aa laa ŋ wɪya di, ʊ tɪɪna sɪ
wuwo kɪ yaa wɪya hʊ ŋ aa yaa. Ʊ tɪɪna gba sɪ paalɪ wuwo yaa wɪya a te
wɪya hʊ ŋ aa yaa, beewɪya ŋ aa mʊʊ ŋ Kuwo lee rɛ.
13 Wɪɪ kɛ buloŋ ma aa sʊla kɪ kyɛ ŋ feŋ tɪyaŋ, ŋ sɪ yaa tɪya ma. Ŋ sɪ yaa
gɛɛ dɪ nala tɪŋa ŋ tɪyaŋ a na ŋ Kuwo gaŋdarɪ aa maga gɛɛ.
14 Dɪ mamaa rɛ sʊla kɪ kyɛ wɪɪ buloŋ ŋ feŋ tɪyaŋ, ŋ sɪ yaa tɪya ma.”

Yesu wee nyʊwa baa ʊ sɪ leŋ dɪ Wiyesi Welii hʊ ko

15 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl baa, “Dɪ mamaa rɛ kyo ŋ, ma sɪ kɪ tɪŋa ŋ nyʊwa.
16 Dɪ mamaa rɛ aa yaa gɛɛ, ŋ sɪ sʊla ŋ Kuwo dɪ ʊ kpa kyɪkyagɪl kɪdɪgɪ
mɛ tɪya ma. Ʊ sɪ we ma lee a kaŋ kɪ mʊ deŋdeŋ.
17 Ʊ rɛ yaa Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ aa daga ma Wɪɪsɪ aa kɪɪ gɛɛ. Dʊnɪya
nala bɪ sɪ wuwo laa ʊ we ba tɪsɪ tɪyaŋ, beewɪya ba bee na ʊ, ba bɪ gyɪma
ʊ mɛ. Amɛ ma kɛ gyɪma ʊ rɛ. Beewɪya ʊ we ma lee rɛ, a we ma tɪsɪ tɪyaŋ
a kɪ mʊ deŋdeŋ.

18 Dı mıyaŋ nɛ ko mʊ, ŋ bı sı vıya ma ta dı ma kıı gɛɛ anıı busuluŋbiisi.
Ŋ sı mııgı ko ma lee.
19 Ʊ kaa mʊhʊ ka dʊnıya nala bıl bı sı na ŋ, amɛ ma kɛ sı na ŋ. Ŋ aa sı
kaŋ mııbol wıya, ma mɛ sı kaŋ mııbol.
20 Kyɛɛ hʊ ŋ aa sı sii sʊʊ tıyaŋ a bıl kaŋ mııbol, haŋ kyɛɛ hʊ rɛ ma sı
gyıma nıı ŋ beel-ma yaa kıdıgı rɛ anıı ŋ bee ŋ kuwo aa yaa kıdıgı gɛɛ.
21 Nal hʊ buloŋ aa nıı ŋ nyʊwa, a kı tıŋa ŋ, ʊ tıına rɛ kyo ŋ. Ŋ Kuwo
mɛ yaŋ sı kyo nal hʊ aa kyo ŋ. Ŋ mɛ sı kyo tıına a kaŋ ŋ tıı daga ʊ."
22 Ɛɛ rɛ Gyudası baa "Ŋ Tıına, ɛɛ rɛ ı sı yaa a kaŋ ı tıı daga ma, aŋ bı sı
kaŋ ı tıı daga dʊnıya nala." (Gyudası no daa yaa Isıkarɔtı biibaal hʊ).
23 Nyɛ rɛ Yesu bası tıya ʊ a baa, "Nal hʊ buloŋ aa kyo ŋ, ʊ sı kı tıŋa ŋ
nyʊwa. Ŋ Kuwo mɛ sı kyo ʊ. Ŋ bee ŋ Kuwo buloŋ sı ko we ʊ tıına lee.
24 Nal hʊ buloŋ aa bı kyo ŋ, ʊ bee tıŋa ŋ nyʊwa. Wıya hʊ buloŋ ŋ aa
daga ma bı yaa ŋ tıı wıdagıya. Amɛ ba lıı ŋ kuwo aa tıma ŋ lee rɛ.
25 Ŋ ha aa we ma lee rɛ tıŋ ŋ bası wıya no kı tıya ma nyɛ.
26 Amɛ kyıkyagıl hʊ ŋ Kuwo aa sı tıma ŋ feŋ tıyaŋ, ʊ rɛ yaa ʊ Wiyesi
Welii hʊ. Ʊ sı kı pɛ ma tıyaŋ a daga ma wıı buloŋ, a leŋ dı ma kı liisi wıya
hʊ buloŋ ŋ aa bası tıya ma.
27 Fıyɛlʊʊ we ma lee. Ŋ fıyɛlʊʊ hʊ ŋ aa kana tıı rɛ ŋ kpaa kı tıya ma.
Fıyɛlʊʊ no ŋ aa kpaa kı tıya ma, ʊ bee dʊnıya nala fıyɛlʊʊ bı kıı dɔmɔŋ.
Ma ta leŋ dı ma hakıllı kı viisi, a ta leŋ dı kambıŋ mɛ kaŋ ma akuu wıı
hʊ aa sı puu ma wıya.
28 Ŋ bası tıya ma rɛ a baa, 'Ŋ aa mʊʊ rɛ ka dı ŋ bıl mııgı ko ma lee.' Dı
mamaa rɛ fa kyo ŋ, ma tenni fa sı fıyɛlı, ŋ aa mʊʊ ŋ kuwo lee nyɛ wıya,
beewıya ʊ rɛ tee ŋ.
29 Ŋ bası wıya no buloŋ kı tıya ma rɛ, ka dı ba na yaa. Dı ba aa rɛ ko kı
yaa, ma sı laa di anıı wıya hʊ buloŋ ŋ aa bası kɔnı yaa wıtıı rɛ.
30 Ŋ bı sı wuwo bası wıya ma lee pıısı, beewıya dʊnıya kuwori hʊ aa
ko rɛ. Amɛ ʊ bı kaŋ ŋ dee wıı buloŋ tıyaŋ.
31 Amɛ ŋ aa kyɛ dı dʊnıya nala gyıma rɛ anıı ŋ kyo ŋ Kuwo rɛ. Ɛɛ rɛ tıŋ
ŋ kı yaa wıya hʊ buloŋ ʊ aa baa dı ŋ yaa. Ma sii dı á lıı daha tıyaŋ."

15

Yesu rɛ yaa tıya hʊ tıı

1 Ɛɛ rɛ Yesu baa, "Mıyaŋ nɛ yaa tıya hʊ tıı. Ŋ Kuwo mɛ rɛ aa deŋ tıya
hʊ.
2 Tıya hʊ naaŋ buloŋ aa bee nɔnɔ, ʊ aa keri keri ta rɛ, a marı marı tıya
hʊ we, dı ʊ wuwo kı nɔnɔ yʊga.
3 Ma tısı kɛ bıl bı kaŋ bisiŋ buloŋ, akuu wıya hʊ ŋ aa bası tıya ma
nyuniŋ.
4 Ma mal ŋ tıyaŋ dı ŋ mɛ mal ma tıyaŋ. Tıya naası dʊŋ bı sı wuwo nɔnɔ,
see dı ba mal tıya hʊ maŋkpaŋ tıyaŋ. Ma mɛ bı sı wuwo yaa wıı buloŋ,
dı ma bı mal ŋ tıyaŋ."
5 Ɛɛ rɛ Yesu bıl baa, "Mıyaŋ nɛ yaa tıya hʊ, mamaa mɛ rɛ yaa tıya hʊ
naası. Nal hʊ buloŋ aa mal ŋ tıyaŋ, ŋ mɛ mal tıına tıyaŋ nɛ. Ɛɛ rɛ sı
wuwo leŋ dı ʊ yaa wıweliye weliŋ, beewıya dı mamaa rɛ bı mal ŋ, ma bı
sı wuwo yaa wıı buloŋ.
6 Dı nal lɛ bı mal ŋ tıyaŋ, ba sı kpa tıına yuwo ta anıı ba aa keri tıya
naası ta, ba hıla, ba paa yuwo we diŋ tıyaŋ ba di gɛɛ.
7 Dı ma mal ŋ tıyaŋ, a leŋ dı wıya hʊ ŋ aa bası tıya ma we ma tısı tıyaŋ,
wıı hʊ buloŋ ma aa sʊla ŋ kı kyɛ, ŋ sı yaa tıya ma.

8 Dı mamaa rɛ aa yaa wıweliye yʊga, ɛɛ rɛ ŋ Kuwo feŋ sı yırı. Ɛɛ mɛ rɛ
sı daga anıı ma yaa ŋ hatınna rɛ.
9 Ŋ kyo ma rɛ anıı ŋ Kuwo aa kyo ŋ gɛɛ. Ɛɛwıya, ma mal ŋ tıyaŋ dı ŋ
kyo ma a kaŋ kı mʊ deŋdeŋ.
10 Dı mamaa rɛ aa tıŋa ŋ nyʊwa, ŋ sı kyo ma a kaŋ kı mʊ deŋdeŋ, anıı
ŋ aa tıŋ ŋ Kuwo nyʊwa, a mal ʊ tıyaŋ ʊ kyo ŋ gɛɛ.
11 Ŋ bası wıya no tıya ma rɛ dı ma wuwo na teŋfıyɛlʊʊ hʊ ŋ aa kpaa
tıya ma. Ɛɛ mɛ rɛ ma tenni sı marı fıyɛlı weliŋ a mʊ teŋ.
12 Wıı hʊ ŋ aa kpaa kı tıya ma rɛ nyɛ: Ma kyo dɔmɔŋ anıı ŋ aa kyo ma
gɛɛ.
13 Dı nal lɛ yaa siri dı ʊ kpa ʊ mııbol yɔbɔ sʊʊ ʊ kyana wıya, ɛɛ daga
anıı ʊ kyo ʊ rɛ a te wıı buloŋ.
14 Dı mamaa rɛ aa yaa wıya hʊ ŋ aa bası tıya ma dı ma kı yaa, ma sı
yaa ŋ kyaŋsı.
15 Ŋ bıl bı kaŋ ma kı yırı ŋ tʊŋtʊnna, beewıya tʊŋtʊnnı bı gyıŋ wıı hʊ
ʊ nıhıyawʊ aa yaa. Amɛ ŋ kaŋ ma kı yırı ŋ kyaŋsı rɛ, beewıya wıya hʊ
buloŋ ŋ kuwo aa bası tıya ŋ, ŋ mɛ bası ba tıya ma rɛ.
16 Ma daa lıı ŋ, mıyaŋ nɛ lıı ma. Ŋ lıı ma rɛ dı ma mʊ a marı kı yaa
wıweliye, wıweliye hʊ aa bı sı maakyiye nyʊgısı. Dı mamaa rɛ aa yaa gɛɛ,
ŋ Kuwo sı tıya ma kıŋ buloŋ ma aa sʊla kı kyɛ ŋ feŋ tıyaŋ.
17 Wıı hʊ ŋ aa bası tıya ma dı ma kı yaa rɛ nyɛ: Ma kyo dɔmɔŋ.

Yesu bası gɛɛ dʊnıya nala aa haası ʊ bee ʊ hatınna

18 Dı dʊnıya nala rɛ haası ma, ma gyıma anıı ba laa sıya haası ŋ nɛ.
19 Dı mamaa rɛ fa yaa dʊnıya nala, dʊnıya nala fa sı kyo ma rɛ weliŋ
anıı ba aa kyo dɔmɔŋ gɛɛ. Amɛ ma bee dʊnıya nala bı yaa kıdıgı. Ŋ lıı
ma dʊnıya nala tıyaŋ nɛ, ɛɛ rɛ tıŋ ba haası ma.
20 Ŋ laa sıya bası tıya ma rɛ anıı yoŋ bı sı wuwo te ʊ tıına. Ma liisi wıı
no na. Ba aa dɔgısı ŋ gɛɛ, gɛɛ tıı rɛ ba sı dɔgısı ma mɛ. Dı ba aa rɛ fa laa
ŋ nyʊwa, ba fa sı laa ma mɛ nyʊwa.
21 Ba sı yaa wıya no buloŋ akuu ma aa tıŋa ŋ hal wıya. Ba bı gyıŋ nal
hʊ aa tıma ŋ, ɛɛ rɛ tıŋ ba kı yaa gɛɛ.
22 Dı mıyaŋ nɛ fa bı ko bası wıya tıya ba, ba aa yaa wıbɔmɔ hʊ buloŋ, ŋ
fa bı sı wuwo baa dı ba kyogi wıı buloŋ. Amɛ ŋ foŋ aa ko bası wıya tıya
ba wıya, ba bıl bı sı wuwo baa dı ba fa bı gyıma.
23 Nal hʊ aa haası ŋ, tıına haası ŋ Kuwo mɛ rɛ.
24 Wıya hʊ buloŋ ŋ aa yaa, nal buloŋ bı yaa ba. Dı mıyaŋ nɛ fa bı yaa
ba dı ba na, ba fa bı sı kaŋ wıkyogii buloŋ. Amɛ ba naa ba buloŋ nɛ aŋ
ha haası ŋ bee ŋ Kuwo buloŋ.
25 Ba aa haası ŋ gɛɛ, wıya hʊ buloŋ ba aa saba Wıısı teŋ tıyaŋ kɔnı yaa
wıtıı rɛ. Nyɛ rɛ ba sabı,
'Ŋ bı yaa wıı buloŋ kyogi, ka ba haası ŋ.'
26 Amɛ ŋ sı leŋ dı Wıısı Wiyesi Welii hʊ lıı ŋ Kuwo lee a ko tuu we ma
tıyaŋ. Ʊ sı pɛ ma tıyaŋ a daga ma wıtıı hʊ. Ʊ rɛ sı marı bası ŋ wıya tıya
ma.
27 Ma mɛ sı bası ŋ wıya tıya nala, beewıya ma we ŋ lee rɛ a lıı saŋa hʊ ŋ
aa piile kı daga nala buloŋ.

16

1 Ŋ bası wıya no buloŋ tıya ma rɛ dı ma ta ko mııgı hal ma laadii tıyaŋ.

2 Ba sı kile ma ta Gyuuma wıkyʊwaldıısı tıyaŋ. Saŋa kıdıgı sı pele, dı
nal lɛ ko kpʊ ma kıdıgı buloŋ, ʊ tıına aa bıını anıı Wıısı ŋmanıı rɛ ʊ kı
tıŋa gɛɛ.
3 Ba sı yaa ma wıya no buloŋ, beewıya ba bı gyıma ŋ Kuwo, a bı gyıma
ŋ mɛ.
4 Ŋ laa sıya bası wıya no buloŋ nɛ a tıya ma, dı saŋa hʊ rɛ ko pele dı
wıya no kı yaa, ma sı liisi anıı ŋ gyı bası ba tıya ma rɛ.

Wıısı Wiyesi Welii hʊ tʊma

Ŋ gyı aa we ma lee rɛ tıŋ ŋ bı bası wıya no tıya ma piili hʊ tıyaŋ buloŋ
ma aa ko yaa ŋ hatınna.
5 Amɛ nyɛ kɛ, ŋ aa mʊ nal hʊ aa tıma ŋ lee rɛ, aŋka ma kıdıgı buloŋ ha
bı pıyɛsı ŋ anıı lee rɛ ŋ kı mʊ?
6 Ŋ aa bası wıya no tıya ma nyɛ, lagılagı no ma tısı kyogo rɛ kıŋkaŋ.
7 Amɛ wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma. Akuu ma wıya, ŋ aa mʊwa rɛ kpıya.
Beewıya dı mıyaŋ nɛ bı mʊwa, kyıkyagıl hʊ bı sı ko ma lee. Amɛ dı ŋ ko
mʊ ŋ sı ta ʊ dı ʊ ko ma lee.
8 Dı ʊ rɛ yaŋ ko ko, ʊ sı leŋ dı dʊnıya nala gyıma anıı ba nyıya rɛ ba aa
baa ba gyıŋ wıı hʊ aa yaa wıbɔŋ, a gyıŋ wıı hʊ aa kpaa ŋmanıı mɛ, abee
ba aa baa ba gyıŋ Wıısı sarıya kyɛdiilii hʊ mɛ wıya rɛ.
9 Ba bı gyıŋ wıı hʊ aa yaa wıbɔŋ, beewıya ba bı laa ŋ wıya di.
10 Ba bı gyıŋ wıı hʊ aa kpaa ŋmanıı mɛ beewıya ŋ mııgı kı mʊ ŋ Kuwo
lee rɛ, ma bıl bı sı maakyiye na ŋ.
11 Ba bı gyıŋ Wıısı sarıya hʊ kyɛdiilii mɛ wıya beewıya Wıısı foŋ di
dʊnıya kuwori (Sıtaanı) sarıya rɛ ʊ tele.
12 Ŋ ha kaŋ wıya yʊga rɛ ŋ aa sı bası tıya ma, amɛ ma bı kaŋ bembii ma
aa sı nıı ba buloŋ.
13 Amɛ dı Wıısı Wiyesi Welii hʊ aa daga ma gɛɛ hʊ Wıısı aa kıya rɛ ko
ko, ʊ sı leŋ dı ma gyıŋ wıtıı hʊ buloŋ aa we Wıısı lee. Ʊ bı sı kı bası wıya
ʊ tıı dee tıyaŋ, amɛ wıya hʊ buloŋ ʊ aa sı nıı, ba aa rɛ ʊ sı bası. Ʊ mɛ sı
daga ma wıya hʊ buloŋ aa sı maakyiye yaa.
14 Wıya hʊ buloŋ ŋ aa kana dı ŋ bası tıya ma, ʊ sı kaŋ ko bası tıya ma
dı gɛɛ wuwo leŋ dı nala na ŋ gaŋdarı.
15 Kıŋ hʊ buloŋ ŋ Kuwo a kana yaa ŋ kıŋ nɛ. Ɛɛ rɛ tıŋ ŋ bası tıya ma
anıı wıya hʊ buloŋ ŋ aa kana dı ŋ bası, ŋ sı kpa tıya Wiyesi Welii hʊ dı ʊ
ko bası tıya ma gɛɛ.”

Tikyogi sı bırımı teŋfıyɛlʊʊ

16 Ɛɛ rɛ Yesu bıl bası tıya ba a baa, “Mʊhʊ sʊwaa, ma bıl bı sı na ŋ, amɛ
ʊ kyɛyɛ baŋmana hal, ma bıl sı na ŋ.”
17 Ɛɛ rɛ ʊ hatınna hʊ badɔmɔŋ kı pıyɛsı dɔmɔŋ a baa, “Wıı no memii
rɛ yaa bee? Ʊ bası tıya ma anıı mʊhʊ sʊwaa á bı sı na ʊ amɛ dı ʊ kyɛyɛ
baŋmana hal dı á bıl sı na ʊ. Ʊ bıl baa ʊ aa sı mʊ ʊ kuwo lee rɛ tıŋ á bıl
bı sı na ʊ gɛɛ.
18 Ʊ aa baa kyɛyɛ baŋmana no, ʊ memii rɛ yaa bee? Á bı gyıŋ wıı no ʊ
aa bası memii.”
19 Yesu gyıma anıı ba aa kyɛ dı ba pıyɛsı ʊ gyıŋ wıı no memii rɛ. Ɛɛ rɛ
ʊ bası tıya ba a baa, “Ŋ aa baa dı mʊhʊ sʊwaa ma bı sı na ŋ, ka dı kyɛyɛ
baŋmana hal dı ma bıl na ŋ hʊ wıya rɛ ma kı pıyɛsı dɔmɔŋ nyɛ koo?
20 Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, ma sı wii gʊwagı sınııl, amɛ dʊnıya nala
tenni kɛ sı fıyɛlı. Ma tısı sı kyogi, amɛ ma tıkyogi hʊ sı mııgı bırımı
teŋfıyɛlʊʊ.

21 Dı haaŋ halʊllı-luwol lɛ ko kı wıı, ʊ tıya aa kyogi rɛ, beewıya ʊ gyıma tʊwara puu ʊ rɛ. Amɛ dı ʊ rɛ ko lʊl biye hʊ teŋ, ʊ aa yeŋŋi ʊ tʊwara hʊ buloŋ nɛ, a kuu ʊ aa lʊla biifalıı wıya.
22 Ɛɛ rɛ ʊ yaŋ kıı ma tıyaŋ mɛ. Nyɛ kɛ, ma tısı kyogo rɛ, amɛ ŋ bıl sı na ma, a leŋ dı ma tenni fıyɛlı fıyɛlıı hʊ iriŋ nal buloŋ aa bı sı wuwo leŋ dı ʊ lıı ma kıdıgı buloŋ tıyaŋ.
23 Dı kyɛɛ hʊ rɛ ko pele, ma bı sı pıyɛsı ŋ kı kyɛ wıı buloŋ. Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, ŋ Kuwo sı tıya ma kıŋ hʊ buloŋ ma aa sʊla ʊ kı kyɛ ŋ feŋ tıyaŋ.
24 Abee gyınaŋ, ma ha bı sʊla ʊ a kyɛ kıŋ buloŋ ŋ feŋ tıyaŋ. Ɛɛwıya, ma yaŋ sʊla ʊ, ʊ sı kpa kıŋ hʊ ma aa sʊla ʊ kı kyɛ tıya ma dı ma tenni fıyɛlı a mʊ teŋ.
25 Wıya no buloŋ ŋ aa bası tıya ma, namagısı rɛ ŋ kı maga. Amɛ saŋa kıdıgı sı pele, ŋ bıl bı sı maga namagısı, ŋ sı bası ŋ kuwo wıya polli tıya ma.
26 Dı haŋ kyɛɛ hʊ rɛ ko pele, ma sı sʊla ʊ kı kyɛ kına ŋ feŋ tıyaŋ. Ŋ bı baa mıyaŋ nɛ sı sʊla ʊ tıya ma,
27 beewıya ŋ Kuwo tıı mɛ kyo ma rɛ. Ma kyo ŋ nɛ, a laa ŋ wıya di anıı ŋ lıı ʊ lee rɛ. Ɛɛ rɛ tıŋ ʊ mɛ kyo ma gɛɛ.
28 Ŋ lıı ŋ Kuwo lee rɛ a ko tuu dʊnıya. Nyɛ kɛ, ŋ yaŋ sı lıı dʊnıya no tıyaŋ a mııgı mʊ ŋ Kuwo lee."
29 Ɛɛ rɛ ʊ hatınna hʊ bası tıya ʊ a baa, "Nyɛ kɛ, ı kyaası bası wıya kı polli rɛ. Ɪ bıl bee maga namagısı.
30 Nyɛ kɛ, á gyıma anıı ı gyıŋ wıı buloŋ aa we nihuwobiŋ hakıla tıyaŋ nɛ, ɛɛwıya ı bıl bı maga dı ı pıyɛsı nal wıı buloŋ. Nyɛ leŋ á gyıma anıı ı lıı Wıısı lee rɛ."
31 Ɛɛ rɛ Yesu pıyɛsı ba a baa, "Nyɛ kɛ ma yaŋ laa ŋ wıya di rɛ koo?
32 Saŋa kıdıgı sı pele, ʊ gba pele mɛ rɛ, dı ma buloŋ fá pısa mʊ ma dıısı, aŋ ka ŋ dʊŋ. Amɛ ŋ bı sı yaa ŋ dʊŋ beewıya ŋ Kuwo we ŋ lee rɛ saŋa buloŋ.
33 Ŋ bası wıya no kı tıya ma rɛ, dı ŋ beel-ma yaa kıdıgı dı ma wuwo tıŋ ŋ tıyaŋ a na fıyɛlʊʊ. Dʊnıya no tıyaŋ ma sı na tʊwara. Amɛ ma kaŋ ma tıı, beewıya ŋ yuwo di dʊnıya rɛ."

17

Yesu kyʊwalı Wıısı tıya ʊ hatınna

1 Yesu aa bası wıya no ko teŋ, ʊ wil deŋ wıısınyuu aŋ baa, "Ŋ Kuwo, saŋa hʊ pele rɛ. Leŋ dı dʊnıya nala na mıyaŋ ı biye hʊ gaŋdarı dı ŋ mɛ leŋ dı ba na ı gaŋdarı.
2 Ɪ rɛ kpaa dʊnıya nala wıı buloŋ dee a we ŋ nosi tıyaŋ, dı ŋ kpa mııbol hʊ aa bı kaŋ tenii a tıya nala hʊ ı aa leŋ ba yaa ŋ hatınna.
3 Nala hʊ aa gyıma anıı ı dʊŋ nɛ kɔnı yaa Wıısı, aŋ pɛ gyıŋ mıyaŋ Yesu Krisita, laataal hʊ mɛ ı aa tıma, ba aa rɛ kaŋ mııbol hʊ aa bı kaŋ tenii.
4 Ŋ daga ı gaŋdarı rɛ dʊnıya tıyaŋ daha, beewıya tʊma hʊ ı aa kpaa tıya ŋ, ŋ tʊŋ ba buloŋ teŋ nɛ.
5 Ŋ kuwo tıya ŋ gaŋdarı ı sıya tıyaŋ lagılagı no. Gaŋdarı hʊ ŋ fa aa kana ı lee ka ı na marı dʊnıya hʊ.
6 Nala hʊ ı aa lıı tıya ŋ dʊnıya nala tıyaŋ, ŋ leŋ ba gyıma ı rɛ. Ba fa yaa ı nala rɛ, ka ı kpa ba tıya ŋ. Ba laa ı wıya di rɛ.
7 Ɛɛwıya, lagılagı no, ba gyıma anıı kına hʊ buloŋ ŋ aa kana lıı ı lee rɛ.
8 Duwoso hʊ ı aa kpaa tıya ŋ, ŋ bası tıya ba rɛ. Ba laa di rɛ a gyıma anıı wıtıı rɛ, ŋ kɔnı lıı ı lee rɛ. Ba laa di mɛ rɛ anıı ı rɛ tıma ŋ.

9 Nala hʋ ɪ aa lɪɪ tɪya ŋ dʋŋ wɪya rɛ ŋ kɪ sʋla ɪ, beewɪya ba aa rɛ yaa ɪ
nala. Dʋnɪya nala buloŋ wɪya daa ŋ kɪ sʋla ɪ:
10 I nala yaa ŋ nala rɛ, ŋ nala mɛ yaa ɪ nala. Ba tɪyaŋ nɛ ɪ tɪŋa a daga ŋ
gaŋdarɪ.
11 Lagɪlagɪ no, ŋ aa ko ɪ lee rɛ, ŋ bɪl bɪ sɪ we dʋnɪya no tɪyaŋ, amɛ ba kɛ
sɪ we dʋnɪya no tɪyaŋ. Ŋ Kuwo, ɪ rɛ maga dɪ á kyʋwalɪ ɪ abee gyɪrɪma. Kɪ
deŋ nala hʋ ɪ aa lɪɪ tɪya ŋ nyuu weliŋ abee ɪ dee hʋ ɪ aa kpaa tɪya ŋ a leŋ
dɪ ba yaa kɪdɪgɪ, anɪɪ ŋ beel-ɪ aa yaa kɪdɪgɪ gɛɛ.
12 Ŋ fa aa we ba lee, ŋ deŋ ba nyuu rɛ weliŋ abee dee hʋ ɪ aa kpaa tɪya
ŋ. Ŋ fa sɪŋ pɔ ba rɛ a deŋ ba nyuu weliŋ. Ba kɪdɪgɪ buloŋ bɪ nyʋgɪsa ɪ
ŋmanɪɪ tɪyaŋ, see nal hʋ aa maga dɪ ʋ nyʋgɪsɪ dʋŋ, dɪ gɛɛ leŋ wɪya hʋ ba
fa aa saba ɪ teŋ tɪyaŋ kɔnɪ ko yaa wɪtɪɪ.
13 Lagɪlagɪ no, ŋ aa ko ɪ lee rɛ. Amɛ ŋ ha aa we dʋnɪya no tɪyaŋ nyɛ,
ŋ basɪ wɪya no kɪ tɪya ba rɛ dɪ teŋfɪyɛlʋʋ hʋ buloŋ ŋ aa kana mɛ we ba
tɪyaŋ.
14 Ŋ basɪ ɪ nyʋwa wɪya tɪya ba rɛ. Amɛ dʋnɪya nala ha haasɪ ba rɛ
beewɪya ba bee dʋnɪya nala bɪ yaa kɪdɪgɪ anɪɪ ŋ bee dʋnɪya nala mɛ aa
bɪ yaa kɪdɪgɪ gɛɛ.
15 Ŋ bɪ baa dɪ ɪ lɪɪ ba dʋnɪya no tɪyaŋ, amɛ ŋ aa sʋla ɪ rɛ dɪ ɪ pɔ ba a lɪɪ
ba Sɪtaanɪ nosi tɪyaŋ.
16 Ŋ bee dʋnɪya no nala bɪ yaa kɪdɪgɪ. Ɛɛ tɪɪ rɛ ba mɛ bee dʋnɪya no
nala bɪ yaa kɪdɪgɪ.
17 Tɪŋa ɪ wɪtɪɪ hʋ tɪyaŋ, a lɪɪ ba dɪ ba yaa ɪ tɪɪ nala, ɪ wɪbii hʋ rɛ yaa
wɪtɪɪ. Tɪŋa ɪ wɪbii hʋ aa yaa wɪtɪɪ tɪyaŋ a lɪɪ ba dɪ ba yaa ɪ tɪɪ nala.
18 Ɛɛ hʋ ɪ aa yaŋ tɪma ŋ, ŋ ko dʋnɪya no, ɛɛ tɪɪ rɛ ŋ mɛ tɪŋ ba dʋnɪya no
tɪyaŋ.
19 Ba wɪya, ŋ kpaa ŋ tɪɪ tɪya ɪ rɛ a kɪ tɪŋa ɪ nyʋwa, dɪ gɛɛ wuwo leŋ dɪ
ba mɛ kpa ba tɪɪ tɪya ɪ a kɪ tɪŋa ɪ nyʋwa abee wɪtɪɪ.
20 Ŋ bɪ sʋla ɪ kɪ tɪya ba dʋŋ, amɛ ŋ sʋla ɪ kɪ tɪya nala hʋ buloŋ aa sɪ laa
ŋ wɪya hʋ ba aa sɪ basɪ di mɛ rɛ.
21 Ŋ bɪl aa sʋla ɪ rɛ dɪ ɪ leŋ ba buloŋ ko yaa kɪdɪgɪ. Ŋ kuwo, leŋ dɪ á
beel-ba buloŋ yaa kɪdɪgɪ anɪɪ ŋ beel-ɪ aa yaa kɪdɪgɪ gɛɛ. Leŋ dɪ ba yaa
kɪdɪgɪ dɪ dʋnɪya nala laa di anɪɪ ɪ rɛ kɔnɪ tɪma ŋ.
22 Gaŋdarɪ hʋ ɪ aa kpaa tɪya ŋ, ʋ tɪɪ rɛ ŋ mɛ kpa tɪya ba. Ŋ yaa gɛɛ rɛ
dɪ ba buloŋ yaa kɪdɪgɪ anɪɪ ŋ beel-ɪ buloŋ aa yaa kɪdɪgɪ gɛɛ.
23 Ŋ we ba lee rɛ, ɪ mɛ we ŋ lee. Leŋ dɪ ba kɔnɪ yaa kɪdɪgɪ, dɪ gɛɛ leŋ dɪ
dʋnɪya nala gyɪma anɪɪ ɪ rɛ kɔnɪ tɪma ŋ. Leŋ dɪ ba gyɪma anɪɪ ɛɛ hʋ ɪ aa
kyo ŋ, ɛɛ tɪɪ rɛ ɪ kyo ba mɛ.
24 Ŋ Kuwo, nala hʋ ɪ aa kpaa tɪya ŋ, ŋ aa kyɛ dɪ ba mɛ we lee hʋ tɪyaŋ ŋ
aa sɪ we rɛ, dɪ ba wuwo na ŋ gaŋdarɪ hʋ ɪ aa kpaa tɪya ŋ. I kpaa gaŋdarɪ
no tɪya ŋ nɛ beewɪya ɪ kyo ŋ nɛ aŋ na marɪ dʋnɪya no.
25 Ŋ kuwo, tɪpʋlʋŋ tɪɪna, dʋnɪya nala bɪ gyɪma ɪ, amɛ ŋ kɛ gyɪma ɪ rɛ.
Nala no mɛ gyɪma rɛ anɪɪ ɪ rɛ tɪma ŋ.
26 Ŋ leŋ ba gyɪma ɪ rɛ. Ŋ ha sɪ leŋ dɪ ba marɪ gyɪma ɪ dɪ gɛɛ leŋ ba kyo
ba dɔŋtɪŋsɪ anɪɪ ɛɛ hʋ ɪ aa kyo ŋ, ka dɪ ŋ mɛ we ba lee.”

18

Ba kaŋ Yesu
Matiwu 26.47-56; Maakɪ 14.43-50; Luka 22.47-53

1 Yesu aa kyʋwalɪ Wɪɪsɪ hʋ ko teŋ, ʋ bee ʋ hatɪnna hʋ sii kyol fuwonaaŋ
kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ Kidirɔŋ, a mʋ gyʋʋ baga kɪdɪgɪ tɪyaŋ ba aa pɔɔ olivi tɪɪsɪ.

2 Gyudasɪ, nal hʊ aa ko kpa Yesu yallɪ hʊ gyɪ gyɪŋ baga no lee rɛ, beewɪya
ba bee Yesu gyɪ aa kɪ mʊ doŋ nɛ saŋa buloŋ.
3 Ɛɛ rɛ Gyuuma wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyasɪ abee Farasiima hʊ sii lɪɪ
Roma laalyuwolo badɔmɔŋ abee Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ pʊpɔɔlɔ badɔmɔŋ,
dɪ Gyudasɪ kaŋ ba mʊ dɪ ba kaŋ Yesu. Ba gyɪ nyʊgɪlɪ ba bakɪna rɛ, aŋ kolo
fɪŋtɪŋsɪ abee kapɪla.
4 Yesu gyɪ gyɪŋ wɪɪ hʊ buloŋ ba aa sɪ yaa ʊ rɛ. Ɛɛ rɛ ʊ lɪɪ kyeŋ ba a pɪyɛsɪ
ba a baa, “Aŋnɛ rɛ ma kɪ kyɛ?”
5 Ɛɛ rɛ ba baa, “Yesu aa lɪɪ Nazarɛti rɛ á kɪ kyɛ.” Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba
a baa, “Mɪyaŋ nɛ nyɛ.” Gyudasɪ, gyambatɪɪna hʊ mɛ fa pɛɛ ba tɪyaŋ nɛ a
sɪŋ doŋ.
6 Yesu aa basɪ baa mɪyaŋ nɛ nyɛ, ba mɪɪgɪ mʊ hal, a lɪɪ tele.
7 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl pɪyɛsɪ ba a baa, “Aŋnɛ rɛ ma kɪ kyɛ?” Ba baa, “Yesu aa
lɪɪ Nazarɛti.”
8 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Ŋ foŋ basɪ tɪya ma rɛ anɪɪ mɪyaŋ nɛ nyɛ.
Dɪ mɪyaŋ kɛ rɛ ma kɪ kyɛ, ma leŋ dɪ ŋ hatɪnna no kɛ kɪ mʊ.”
9 Ʊ basɪ gɛɛ rɛ dɪ wɪɪ hʊ ʊ fa aa laa sɪya basɪ kɔnɪ ko yaa wɪtɪɪ. Ʊ fa baa
“Ŋ kuwo, nala hʊ buloŋ ɪ aa lɪɪ tɪya ŋ, ba kɪdɪgɪ buloŋ bɪ nyʊgɪsa.”
10 Dɪ Siimɔŋ Piita fa kol takoobii doŋ. Ɛɛ rɛ ʊ tʊʊrɪ, a ŋmaŋ Gyuuma
wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyawʊ kɪdɪgɪ yoŋ ba aa yɪrɪ Malku noduu dɪgɪŋ a
kyɔl.
11 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya Piita a baa, “Kpa ɪ takoobii hʊ tʊʊ ʊ tʊʊl tɪyaŋ. Ɪ
bɪɪna anɪɪ ŋ bee kyɛ dɪ ŋ na tʊwara hʊ ŋ kuwo aa kpaa bine ŋ nɛ koo?”

Ba kaŋ Yesu mʊ Anaasɪ sɪya

12 Ɛɛ rɛ Roma laalyuwolo hʊ abee ba nɪhɪyawʊ abee Wɪɪkyʊwaldɪɪbal
hʊ pʊpɔɔlɔ kaŋ Yesu, a vʊwa ʊ,
13 a laa sɪya kana ʊ mʊ Anaasɪ lee. Anaasɪ fa yaa Kayifasɪ hɪɪla rɛ.
Haŋ bɪna hʊ, Kayifasɪ rɛ fa yaa Gyuuma wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyasɪ buloŋ
nɪhɪyawʊ.
14 Kayifasɪ no rɛ gyɪ basɪ tɪya Gyuuma nɪhɪyasɪ anɪɪ dɪ nɪdɪgɪ rɛ laa
paalʊʊ no nala buloŋ nyuu sʊba, ʊ rɛ sɪ kpɪya ba paalʊʊ hʊ nala buloŋ aa
sɪ sʊba.

Piita tʊwa anɪɪ ʊ bɪ gyɪŋ Yesu
Matiwu 26.69-70; Maakɪ 14.66-68; Luka 22.55-57

15 Siimɔŋ Piita bee Yesu hatɪnna hʊ kɪdɪgɪ gyɪ tɪŋ Yesu hal lɛ. Wɪɪkyʊwal
sɪlaala nɪhɪyawʊ hʊ gyɪ gyɪŋ haŋ hatɪnnɪ hʊ rɛ weliŋ. Ɛɛwɪya, ʊ kɛ gyɪ
tɪŋ Yesu hal a gyʊʊ gyaŋwuwo hʊ rɛ.
16 Ka Piita kɛ sɪŋ paga hʊ nyʊwa tɪyaŋ. Ɛɛ rɛ Yesu hatɪnnɪ no mɪɪgɪ lɪɪ, a
basɪ wɪya tɪya haŋtolibiye hʊ aa pɔɔ paga hʊ nyʊwa, aŋ kaŋ Piita ko gyʊʊ.
17 Ɛɛ rɛ haŋtolibiye hʊ aa sɪŋ pɔ paganyʊwa hʊ pɪyɛsɪ Piita a baa, “Ka
ɪ yaa baal no hatɪnna hʊ kɪdɪgɪ rɛ?” Ɛɛ rɛ Piita baa, “Aayɪ, ŋ bɪ yaa ba
kɪdɪgɪ.”
18 Saŋa no tɪyaŋ waal gyɪ we doŋ nɛ weliŋ. Ɛɛ rɛ dɪya hʊ tʊŋtʊnna abee
Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ pʊpɔɔlɔ we diŋ a sɪŋ gol a kɪ wiyeni. Nyɛ rɛ Piita mɛ
mʊ sɪŋ ba lee a kɪ wiyeni diŋ hʊ.

Gyuuma wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyawʊ hʊ pɪyɛsɪ Yesu wɪya
Matiwu 26.59-66; Maakɪ 14.55-64; Luka 22.66-71

19 Ɛɛ rɛ Gyuuma wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyawʊ hʊ pɪyɛsɪ Yesu ʊ hatɪnna
hʊ wɪya abee wɪya hʊ ʊ fa aa dagɪ.

20 Ɛɛ rɛ Yesu baa, “Ŋ bɪ lʊwɔlɪ basɪ wɪɪ buloŋ a tɪya nal buloŋ. Ŋ aa sɪŋ lɪgyalɪɪ tɪyaŋ nɛ a basɪ wɪya kɪ tɪya nala. Ŋ aa kɪ daga nala Gyuuma wɪɪkyʊwaldɪɪsɪ tɪyaŋ nɛ abee Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ tɪyaŋ lee hʊ nala aa kɪ laŋŋɪ.
21 Bee rɛ yaŋ tɪŋ ɪ kɪ pɪyɛsɪ ŋ nyɛ? Pɪyɛsɪ nala hʊ aa nɪɪ wɪya hʊ ŋ aa basa, dɪ ba daga ɪ. Beewɪya ba gyɪŋ wɪya hʊ ŋ aa basa rɛ.”
22 Yesu aa basɪ gɛɛ, Wɪɪkyʊwaldɪɪbal pʊpɔɔlɔ hʊ kɪdɪgɪ ŋmaa ʊ kyaŋkpaŋ tɪyaŋ aŋ baa, “Aŋnɛ rɛ yaa ɪ, ɪ basɪ wɪya nyɛ kɪ tɪya Gyuuma wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyawʊ hʊ?”
23 Ɛɛ rɛ Yesu baa, “Dɪ mɪyaŋ nɛ basɪ wɪɪ kyogi, ʊ maga dɪ ɪ basɪ dɪ nal buloŋ nɪɪ rɛ. Amɛ dɪ wɪɪ hʊ ŋ aa basa rɛ yaa wɪtɪɪ, bee rɛ tɪŋ ɪ leŋ ba ŋmaa ŋ kyaŋkpaŋ?”
24 Ɛɛ rɛ Anaasɪ ha leŋ Yesu vʊwa gɛɛ, ka ʊ leŋ ba kana ʊ mʊ Gyuuma wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyawʊ Kayifasɪ lee.

Piita bɪl tʊwa anɪɪ ʊ bɪ gyɪŋ Yesu
Matiwu 26.71-75; Maakɪ 14.69-72; Luka 22.58-62

25 Piita ha gyɪ sɪŋ gyaŋwuwo hʊ tɪyaŋ nɛ a kɪ wiyeni diŋ hʊ. Ɛɛ rɛ nala hʊ badɔmɔŋ pɪyɛsɪ ʊ a baa, “Ka ɪ mɛ yaa baal no hatɪnna hʊ kɪdɪgɪ rɛ.” Piita tʊwa a baa, “Aayɪ, ŋ bɪ yaa ba kɪdɪgɪ.”
26 Dɪ Gyuuma wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyawʊ hʊ yoŋ kɪdɪgɪ mɛ gyɪ we doŋ. Ʊ gyɪ yaa nal hʊ dɪgɪŋ Piita gyɪ aa ŋmaŋ kyɔl hʊ lʊllɪ rɛ. Ɛɛ rɛ ʊ pɪyɛsɪ Piita a baa, “Na ŋ gyɪ naa ɪ bee Yesu no rɛ olivi tɪɪsɪ baga hʊ tɪyaŋ?”
27 Ɛɛ rɛ Piita bɪl tʊwa a baa dɪ aayɪ. Piita aa basɪ gɛɛ ko teŋ dɪ gyibal wiye.

Ba kaŋ Yesu mʊ Pilato sɪya
Matiwu 27.1-2, 11-14; Maakɪ 15.1-5; Luka 23.1-5

28 Ʊ kyɪkyʊwala pipi, ba sii kaŋ Yesu lɪɪ Kayifasɪ dɪya tɪyaŋ, a mʊ Pilato dɪya. Pilato rɛ fa laa Roma kuworibal hʊ naasɪ sɪŋ doŋ paalʊʊ tɪyaŋ. Gyuuma hʊ gyɪ bɪ gyʊʊ gyaŋwuwo hʊ. Beewɪya ba gyɪ bee kyɛ dɪ ba ko kyogi ba sɪna, ka dɪ ba wuwo di Dɪɪsɪ-parɪ-banɪɪ Kyɛbal kɪdiiliye hʊ.
29 Ɛɛ rɛ Pilato ko lɪɪ pɪyɛsɪ ba a baa, “Wɪbee rɛ ma baa baal no yaa kyogi?”
30 Ɛɛ rɛ ba basɪ tɪya ʊ a baa, “Dɪ ʊ rɛ fa bɪ yaa wɪɪ kyogi, á fa bɪ sɪ kana ʊ ko ɪ lee.”
31 Ɛɛ rɛ Pilato basɪ tɪya ba a baa, “Ɛɛ kɛ, ma kana ʊ mʊ di ʊ sarɪya ma tɪɪ lesiri tɪyaŋ.” Ɛɛ rɛ ba basɪ tɪya ʊ a baa, “Mamaa Roma nala bɪ tɪya ma ŋmanɪɪ dɪ á kpʊ nal buloŋ”.
32 Wɪya no buloŋ yaa rɛ dɪ wɪya hʊ buloŋ Yesu aa basa a mʊ tile ɛɛ hʊ ʊ aa sɪ sʊba kɔnɪ koo yaa wɪtɪɪ.
33 Ɛɛ rɛ Pilato mɪɪgɪ gyʊʊ dɪya, aŋ leŋ ba kaŋ Yesu ko ʊ sɪya ʊ pɪyɛsɪ ʊ a baa, “Ɪ rɛ yaa Gyuuma kuwori hʊ?”
34 Ɛɛ rɛ Yesu pɪyɛsɪ ʊ a baa, “Ɪ tɪɪ rɛ basɪ wɪɪ no koo nal lɛ basɪ ŋ wɪya tɪya ɪ?”
35 Ɛɛ rɛ Pilato bɪl baa, “Ŋ bɪ yaa Gyuu. Ɪ tɪɪ nala abee ma wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyasɪ rɛ kana ɪ ko we ŋ nosi tɪyaŋ. Wɪbee rɛ ɪ yaa kyogi?”
36 Ɛɛ rɛ Yesu baa, “Ŋ koro tuwo dʊnɪya no tɪyaŋ. Dɪ ŋ koro rɛ fa we dʊnɪya no tɪyaŋ, ŋ nala fa sɪ yuwo laa ŋ, dɪ Gyuuma ta wuwo kana ŋ. Amɛ ŋ koro tuwo daha.”
37 Ɛɛ rɛ Pilato pɪyɛsɪ ʊ a baa, “Ɪ yaŋ yaa kuwori rɛ koo?” Ɛɛ rɛ Yesu baa, “Ɪ tɪɪ rɛ basa. Wɪdɪgɪ dʊŋ wɪya rɛ ŋ kuu ko, ba lʊla ŋ dʊnɪya no tɪyaŋ.

Wɪɪsɪ wɪtɪɪ hʊ rɛ ŋ ko dɪ ŋ basɪ tɪya nala. Nal hʊ buloŋ aa kyɛ wɪtɪɪ no, ʊ tɪɪna aa gyegile nɪɪ ŋ nyʊwa rɛ."
38 Ɛɛ rɛ Pilato pɪyɛsɪ ʊ a baa, "Wɪtɪɪ rɛ yaa bee?"

Nala hʊ baa dɪ ba kpʊ Yesu
Matiwu 27.15-31; Maakɪ 15.6-20; Luka 23.13-25

Ɛɛ rɛ Pilato mɪɪgɪ lɪɪ Gyuuma hʊ lee a basɪ tɪya ba a baa, "Ŋ bɪ naa wɪɪ hʊ baal no aa yaa a maga dɪ ŋ kpa kyogisi tɪya ʊ.
39 Amɛ bɪna kɛ buloŋ, dɪ Dɪɪsɪ-parɪ-banɪɪ Kyɛbal hʊ rɛ ko pele, ŋ aa kuu ma wɪya rɛ aa lɪɪ nala hʊ ba aa kaŋ tɔ dɪya tɪyaŋ nɪdɪgɪ a ta, anɪɪ ma lesiri aa daga gɛɛ. Ma aa kyɛ dɪ ŋ kpa Gyuuma kuwori hʊ rɛ ta koo?"
40 Ɛɛ rɛ ba nɔsɪ a baa, "Aayɪ, baal no kɛ daa! Lɪɪ Barabaasɪ ta tɪya ma. (Barabaasɪ gyɪ yaa nɪbɔŋ nɛ ba kaŋ tɔ dɪyaŋ.)"

19

1 Ɛɛ rɛ Pilato leŋ ba kaŋ Yesu a vɪɪrɪ ʊ,
2 ka laalyuwolo hʊ kpa sɔsɪ sʊwa nyupugi aa kɪɪ kuwori nyupugi, a kpa kyige ʊ, aŋ kpa gafɪyaŋdolii kɪdɪgɪ laalɪ ʊ,
3 aŋ aa villi mʊ kɪ kyʊwalɪ ʊ a baa, "Gyuuma kuwori, Wɪɪsɪ sɪ tɪya ɪ mɪɪbodolii!" Aŋ aa ŋmaa ʊ kyaŋkpaŋ tɪyaŋ.
4 Ɛɛ rɛ Pilato bɪl mɪɪgɪ lɪɪ gyamaa hʊ lee a basɪ tɪya ba a baa, "Ma deŋ na, ŋ sɪ kana ʊ ko lɪɪ ma lee dɪ ma gyɪma anɪɪ ŋ kɛ bɪ naa wɪɪ buloŋ baal no aa yaa a maga dɪ ŋ kpa kyogisi tɪya ʊ."
5 Ɛɛ rɛ ba kaŋ Yesu ko lɪɪ dɪ ʊ ha kyige sɔsɪ nyupugi hʊ abee gafɪyaŋdolii hʊ ba aa kpaa laalɪ ʊ. Ɛɛ rɛ Pilato basɪ tɪya ba a baa, "Baal hʊ rɛ nyɛ."
6 Gyuuma wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyasɪ abee Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ pʊpɔɔlɔ aa naa ʊ, ba kyɪɪrɪ yʊga a baa, "Ma kpaasɪ ʊ mal daagarɪɪ tɪyaŋ." Ɛɛ rɛ Pilato basɪ tɪya ba a baa, "Ma tɪɪ kana ʊ mʊ kpaasɪ mal daagarɪɪ tɪyaŋ. Ŋ kɛ bɪ naa wɪɪ hʊ ʊ aa yaa a maga dɪ ŋ kpa kyogisi tɪya ʊ."
7 Ɛɛ rɛ Gyuuma hʊ bɪl baa, "Ʊ kaŋ ʊ tɪɪ kɪ yɪrɪ Wɪɪsɪ Biye rɛ. Á mɪrɪsɪ daga anɪɪ nal hʊ buloŋ ko yaa gɛɛ, ʊ tɪɪna maga dɪ ba kpʊ ʊ rɛ."
8 Pilato aa nɪɪ ba aa basɪ gɛɛ, kambɪŋ marɪ kana ʊ anɪɪ ʊ aa sɪ kpa kyogisi tɪya Yesu.
9 Ɛɛ rɛ ʊ bɪl mɪɪgɪ gyʊʊ dɪya hʊ a pɪyɛsɪ Yesu a baa, "Lee rɛ ɪ lɪɪ?" Amɛ Yesu bɪ laa wɪɪ buloŋ basɪ.
10 Ɛɛ rɛ Pilato pɪyɛsɪ ʊ a baa, "Ɪ bee tɔgɪmɪ ŋ? Ɪ bɪ gyɪma anɪɪ ŋ kaŋ dee rɛ ŋ aa sɪ wuwo kpa ɪ ta, a bɪl kaŋ dee mɛ ŋ aa sɪ wuwo leŋ dɪ ba kpaasɪ ɪ mal daagarɪɪ tɪyaŋ koo?"
11 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʊ a baa, "Ɪ fa bɪ sɪ kana ŋ dee dɪ Wɪɪsɪ fa bɪ tɪya ɪ gɛɛ dee. Amɛ nala hʊ aa kana ŋ ko we ɪ nosi tɪyaŋ wɪbɔŋ nɛ yʊga a te wɪbɔŋ buloŋ."
12 Pilato aa nɪɪ gɛɛ, ʊ fa kɪ kyɛ dɪ ʊ kpa Yesu ta. Ɛɛ rɛ Gyuuma hʊ bɪl kyɪɪrɪ yʊga a baa, "Dɪ ɪ rɛ ko kpa ʊ ta, ɪ bɪl bɪ yaa á paalʊʊ kuworibal Siiza kyana. Beewɪya nal hʊ buloŋ aa kaŋ ʊ tɪɪ kɪ yɪrɪ kuwori, ʊ tɪɪna yaa kuworibal hʊ dɔŋ nɛ."
13 Pilato aa nɪɪ gɛɛ, ʊ kaŋ Yesu ko lɪɪ, aŋ mʊ hɔŋ ʊ sarɪdi-kpasa nyuu tɪyaŋ. Bʊwa rɛ ba fa kpa marɪ kuwori kpasa hʊ lɪsɪnɪɪ a kaŋ doŋ kɪ yɪrɪ Gabata Hiiburu taal tɪyaŋ.
14 Saŋa no tɪyaŋ dɪ wɪɪsɪ gyɪ maga nyutʊtʊʊ rɛ. Kyɛɛ no rɛ Gyuuma aa yaa siri, a sii ʊ sɪgballɪya, ba di Dɪɪsɪ-parɪ-banɪɪ Kyɛbal hʊ. Ɛɛ rɛ Pilato basɪ tɪya ba a baa, "Ma kuwori hʊ rɛ nyɛ."

15 Ɛɛ rɛ ba marı kyıırı yʊga a baa, “Kpʊ ʊ! Kpʊ ʊ! Kpaası ʊ mal daagarıı tıyaŋ.” Ɛɛ rɛ Pilato pıyɛsı ba a baa, “Ma aa kyɛ dı ŋ kpaası ma kuwori hʊ daagarıı tıyaŋ nɛ koo?” Ɛɛ rɛ Gyuuma wııkyʊwal sılaala nıhıyası baa, “Á bı kaŋ kuwori buloŋ a pɛ Siiza, á kuworibal hʊ tıyaŋ.”
16 Ɛɛ rɛ Pilato kpa Yesu tıya ba dı ba kaŋ mʊ kpaası mal daagarıı tıyaŋ.

Ba kpaası Yesu mal daagarıı tıyaŋ
Matiwu 27.32-44; Maakı 15.21-32; Luka 23.26-43

17 Ɛɛ rɛ laalyuwolo hʊ laa ʊ a kana ʊ kı mʊ. Ba kaŋ Yesu ko kı lıı dı ʊ baası ʊ tıı daagarıı rɛ, ɛɛ rɛ ba mʊ pele lee hʊ ba aa kyɛ dı ba kpaası ʊ. Doŋ feŋ nɛ yaa Golgota, Hiiburu taal tıyaŋ. Golgota memii rɛ yaa nyukuŋkogilo.
18 Doŋ tıyaŋ nɛ ba kpaası Yesu mal daagarıı hʊ tıyaŋ. Ba fa kpaası nala balıya mɛ rɛ daagarıya balıya nyuni tıyaŋ a pɛ Yesu tıyaŋ. Kıdıgı we ʊ noduu dıılaŋ, kıdıgı mɛ we ʊ nogɔbɔ dıılaŋ.
19 Ɛɛ rɛ Pilato leŋ ba sabı mal Yesu daagarıı hʊ nyuu tıyaŋ a baa, “Yesu aa lıı Nazarɛti, Gyuuma kuwori hʊ.”
20 Gyuuma gyı yʊga a karımı wıı no beewıya lee hʊ ba gyı aa kpaası Yesu mal daagarıı hʊ tıyaŋ gyı kpaga Gyerusalɛm nɛ. Pilato gyı leŋ ba sabı wıı no Hiiburu abee Laatın abee Giriki taanı tıyaŋ nɛ.
21 Ɛɛ rɛ Gyuuma wııkyʊwal sılaala nıhıyası bası tıya Pilato anıı ʊ ta saba a baa dı Gyuuma kuwori rɛ nyɛ, amɛ dı ʊ sabı a baa dı baal no rɛ baa dı ʊ rɛ yaa Gyuuma kuwori.
22 Ɛɛ rɛ Pilato baa, “Wıı hʊ ŋ foŋ aa saba, ŋ bıl bı kaŋ kı bırımı.”
23 Laalyuwolo hʊ aa kpaası Yesu mal daagarıı hʊ tıyaŋ ko teŋ, ba paa ʊ gannı a kaŋ kpaa leye banaa. Laalyuwol buloŋ di lıdıgı. Ɛɛ rɛ ka ba kpa ʊ gadolii hʊ mɛ. Gasıdıgı rɛ ba fa kpa sʊwa ʊ buloŋ.
24 Ɛɛ rɛ laalyuwolo hʊ bası tıya dɔmɔŋ a baa, “Ma ta leŋ dı á kaŋ gal hʊ kıyɛsı, ma leŋ dı á yuwo gbaŋŋa, a na nal hʊ aa sı di ʊ.” Ba yaa wıı no dı wıya hʊ ba fa aa saba Wıısı teŋ tıyaŋ ko yaa wıtıı rɛ. Ba fa saba abaa,
“Ba paa ŋ gannı kpaa dɔmɔŋ nɛ
aŋ kuu ŋ gadolii hʊ wıya a yuwo gbaŋŋa.”
Ɛɛ tıı rɛ laalyuwolo hʊ mɛ kɔnı yaa.
25 Yesu nıına, abee Yesu ʊ naa nıına toluu abee Kulopasi haaŋ Mɛɛrı, abee Mɛɛrı Magidalina fa sıŋ kpaga Yesu daagarıı hʊ rɛ.
26 Yesu aa naa ʊ naa abee ʊ hatınnı hʊ wıya ʊ fa aa kyo kıŋkaŋ dı ba sına, ɛɛ rɛ ʊ bası tıya ʊ naa a baa, “Ŋ naa, ı biibaal lɛ nyɛ.”
27 Aŋ bıl bası tıya ʊ hatınnı hʊ mɛ a baa, “ı naa rɛ nyɛ.” A lıı haŋ saŋa hʊ tıyaŋ, ʊ hatınnı hʊ kaŋ Yesu nıına mʊ ʊ dıya a kı deŋ ʊ.

Yesu sʊba
Matiwu 27.45-56; Maakı 15.33-41; Luka 23.44-49

28 Yesu gyı gyıma anıı nyɛ kɛ ʊ tʊŋ tʊma hʊ ʊ kuwo aa kpaa tıya ʊ teŋ nɛ. Ɛɛ rɛ ʊ baa “Nıınyʊwası kana ŋ nɛ.” Nyɛ leŋ wıya hʊ ba aa sabı biŋ Wıısı teŋ tıyaŋ ko yaa wıtıı rɛ.
29 Dı sıkyaakyaa mɛ gyı suu gbaha a sıŋ doŋ. Ɛɛ rɛ ba kpa gbara a sına sıŋ hʊ tıyaŋ, a kpa kaakelii lıı gbara hʊ a kaŋ gyıŋ dige ʊ nyʊʊpine.
30 Yesu aa lamısı sıŋ hʊ ko teŋ, ɛɛ rɛ ʊ baa, “Wıı buloŋ tene rɛ!” Aŋ kaŋ ʊ nyuu kyugili a sʊba.
31 Kyɛɛ no dı Gyuuma hʊ mɛ aa yaa ba siri, beewıya ʊ sıgballıya rɛ sı yaa Dıısı-parı-banıı Kyɛbal hʊ. Kyɛwiyesii hʊ mɛ kyɛɛ rɛ gɛɛ. Ɛɛ rɛ tıŋ ba gyı bee kyɛ dı nala hʊ saga daagarıya hʊ nyuu haŋ kyɛbal hʊ. Nyɛ rɛ ba

mʊ sʊla Pilato dɪ ʊ leŋ dɪ laalyuwolo hʊ mʊ bori ba naasɪ aŋ lallɪ ba tuu daagarɪya hʊ tɪyaŋ.
32 Ɛɛ rɛ laalyuwol hʊ mʊ ŋmaa baala hʊ ba aa kpaasa a pɛ Yesu tɪyaŋ naasɪ bori.
33 Ba aa ko Yesu lee dɪ ʊ sʊba. Ɛɛ wɪya ba gyɪ bɪ bori ʊ naasɪ kɛ.
34 Amɛ laalyuwol hʊ kɪdɪgɪ kpa ʊ tiŋ a kyɔgɔ Yesu logiŋ luri. Ɛɛ rɛ kyal abee nɪɪ gyaa lɪɪ gyaasɪ.
35 Mɪyaŋ nal hʊ aa basɪ wɪya no buloŋ kɛ naa ba rɛ abee ŋ sɪɪ. Wɪya no buloŋ mɛ ŋ aa basɪ kɔnɪ yaa wɪtɪɪ rɛ. Ŋ tɪɪ gyɪma anɪɪ ŋ bee nyɪya wɪya. Daŋsɪya no rɛ ŋ di, dɪ ɛɛ leŋ dɪ ma mɛ wuwo laa di.
36 Wɪya no buloŋ yaa rɛ dɪ wɪya hʊ ba aa saba Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ ko yaa wɪtɪɪ. Ba saba a baa,
"Ba bɪ sɪ bori ʊ hogidɪgɪ mɛ."
37 Wɪɪsɪ teŋ logiŋ kɪdɪgɪ tɪyaŋ, ba bɪl basa rɛ anɪɪ nala sɪ deŋ nal hʊ logiŋ ba aa kyɔgɔ.

Ba hogo Yesu
Matiwu 27.57-61; Maakɪ 15.42-47; Luka 23.50-56

38 Baal kɪdɪgɪ rɛ gyɪ we doŋ ba kɪ yɪrɪ Gyosɛfʊ, a lɪɪ Arimatiya. Ʊ fa yaa Yesu hatɪnna kɪdɪgɪ rɛ. Amɛ ʊ fa kaŋ ʊ tɪɪ faŋa rɛ Gyuuma nɪhɪyasɪ hʊ wɪya. Yesu aa ko sʊba, ɛɛ rɛ ʊ mʊ sʊla Pilato dɪ ʊ leŋ dɪ ʊ mʊ kpa Yesu. Nyɛ rɛ Pilato tɪya ʊ ŋmanɪɪ ʊ mʊ kpa ʊ.
39 Ɛɛ rɛ Nikodemu nal hʊ gyɪ aa laa sɪya mʊ Yesu lee tebine hʊ mɛ sii tɪŋ Gyosɛfʊ hal ba mʊ. Nikodemu gyɪ kpaa tɪɪnaaluliye badɔmɔŋ ba aa yɪrɪ mɛɛ abee alɔɔsɪ rɛ a marɪ kɪna badɔmɔŋ dɪ ʊ kaŋ mʊ tɪsɪ Yesu teŋbii dɪ ʊ ta pʊw lagɪ. Kɪna no yohuŋ gyɪ maga nihuwobiŋ piliŋ yohuŋ nɛ.
40 Ba balɪya rɛ gyɪ mʊʊ kpa Yesu teŋbii, a kpa kɪna hʊ ʊ aa mara tɪsɪ ʊ aŋ kpa gapʊlʊŋ, a bɔ tɔ ʊ, anɪɪ Gyuuma sʊʊnɪ hogii lesiri aa daga gɛɛ.
41 Dipolo kɪdɪgɪ rɛ fa we lee hʊ tɪyaŋ ba gyɪ aa kpaasɪ Yesu mal daagarɪɪ hʊ tɪyaŋ. Dipolo hʊ tɪyaŋ, bʊbʊwa kɪdɪgɪ rɛ fa we doŋ, ba ha bɪ maakyiye hogo nal buloŋ doŋ.
42 Akuu ʊ sɪgballɪya aa sɪ yaa Gyuuma kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ wɪya, ka bʊbʊwa no mɛ gyɪ aa kpaga doŋ wɪya, ba gyɪ kpa Yesu hogo ʊ tɪyaŋ.

20

Yesu sii sʊʊ tɪyaŋ
Matiwu 28.1-8; Maakɪ 16.1-8; Luka 24.1-12

1 Alahadi kyɛɛ sɪgballɪnyʊwa pipi, Mɛɛrɪ Magidalina sii foŋ mʊ bʊwa hʊ lee. Ʊ mʊwa dɪ dabʊyɪ hʊ ba aa kpaa tɔ bʊwa hʊ suro.
2 Nyɛ rɛ ʊ mɪɪgɪ fá mʊ Siimɔŋ Piita abee Yesu hatɪnnɪ hʊ Yesu fa aa kyo kɪŋkaŋ hʊ lee, a basɪ tɪya ba a baa, "Ba lɪɪ á Tɪɪna Yesu bʊwa hʊ tɪyaŋ nɛ. Ka á bɪ gyɪŋ lee hʊ ba aa kpaa ʊ biŋ."
3 Ɛɛ rɛ Piita bee Yesu hatɪnnɪ-kyoolii hʊ gyɪ sii fá kɪ mʊ bʊwa hʊ lee.
4 Nyɛ rɛ kɪdɪgɪ hʊ tɪɪna fá kaŋ Piita ta, aŋ laa sɪya fá mʊ pele bʊwa hʊ lee.
5 Amɛ ʊ gyɪ bɪ gyʊʊ bʊwa hʊ tɪyaŋ. Ʊ gyɪ tuu luŋ nɛ a deŋ na dɪ Yesu liŋe hʊ dʊŋ pɪŋ bʊwa hʊ tɪyaŋ.
6 Amɛ Piita kɛ aa tɪŋ hal ko, ʊ bɪl bɪ gyegile aŋ mʊ gyʊʊ bʊwa hʊ a na dɪ Yesu liŋe hʊ dʊŋ pɪna.
7 Ka gal hʊ ba fa aa kpaa vʊwa Yesu nyuu mɛ kulo pɪŋ ʊ dʊŋ.
8 Ɛɛ rɛ nal hʊ aa laa sɪya mʊ bʊwa hʊ lee mɛ mʊ gyʊʊ bʊwa hʊ tɪyaŋ a na wɪɪ hʊ aa yaa, a laa di anɪɪ Yesu kɔnɪ sii sʊʊ tɪyaŋ nɛ.

9 Amɛ ba ha gyı bı gyıŋ wıı hʊ ba fa aa saba Wıısı teŋ tıyaŋ memii anıı
ʊ maga dı Yesu sii sʊʊ tıyaŋ nɛ.

Yesu kaŋ ʊ tıı ko daga Mɛɛrı Magidalina
Matiwu 28.9-10; Maakı 16.9-11

10 Ɛɛ rɛ Yesu hatınna hʊ mııgı mʊ bee.
11 Ka Mɛɛrı Magidalina ha sıŋ bʊwa hʊ logiŋ a kı wii. Ʊ aa wii gɛɛ rɛ aŋ
tuu luŋ dı ʊ deŋ bʊwa hʊ tıyaŋ,
12 dı ʊ naa malıkası balıya bʊwa hʊ tıyaŋ dı ba laalı gapʊllı a hɔŋ lee
hʊ Yesu fa aa pına. Kıdıgı hɔŋ Yesu nyuu fa aa mʊʊ lee hʊ rɛ, ka kıdıgı
mɛ hɔŋ ʊ naası fa aa mʊʊ lee hʊ.
13 Nyɛ rɛ ba pıyɛsı ʊ a baa, "Haŋtolibiye, bee rɛ tıŋ ı kı wii?" Ɛɛ rɛ ʊ
baa, "Ba kpaa ŋ Tıına bʊwa hʊ tıyaŋ nɛ, ka ŋ bı gyıŋ lee hʊ ba aa kpaa ʊ
mʊ biŋ."
14 Ɛɛ rɛ ʊ mııgı dı ʊ bırımı, dı ʊ naa Yesu dı ʊ sıŋ doŋ. Amɛ Mɛɛrı fa bı
gyıma anıı Yesu rɛ gɛɛ.
15 Ɛɛ rɛ Yesu mɛ pıyɛsı Mɛɛrı a baa, "Haŋtolibiye, bee rɛ tıŋ ı kı wii?
Kıbee rɛ ı kı kyɛ?" Mɛɛrı fa bıına anıı baal hʊ aa deŋ dipolo hʊ rɛ. Ɛɛ rɛ
ʊ pıyɛsı ʊ a baa, "Nıhıyawʊ, dı ı rɛ kpa ʊ, daga ŋ lee hʊ ı aa kana ʊ mʊ
biŋ, dı ŋ mʊ kpa ʊ."
16 Ɛɛ rɛ Yesu yırı ʊ feŋ a baa, "Mɛɛrı". Nyɛ rɛ Mɛɛrı mııgı galdaası aŋ
bası Hiiburu taal tıyaŋ a baa, "Rabboni" (Rabboni memii rɛ yaa dıdagıl.)
17 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ʊ a baa, "Ta dige ŋ, beewıya ŋ ha bı mʊʊ ŋ Kuwo
lee. Amɛ mʊ bası tıya ŋ hatınna hʊ anıı ŋ mııgı kı gyıŋ ŋ Kuwo lee rɛ. Ʊ
rɛ yaa ŋ beel-ma buloŋ Kuwo a yaa ŋ beel-ma buloŋ Wıısı mɛ."
18 Ɛɛ rɛ Mɛɛrı Magidalina mʊ Yesu hatınna hʊ lee, a bası tıya ba a baa
dı ʊ naa Tıına Yesu rɛ, a bası wıya hʊ mɛ buloŋ ʊ aa bası tıya ʊ a tıya ba.

Yesu kaŋ ʊ tıı ko daga ʊ hatınna
Matiwu 28.16-20; Maakı 16.14-18; Luka 24.36-49

19 Haŋ Alahadi hʊ kyɛɛ dıdaana, ʊ hatınna hʊ gyı laŋŋa dıya tıyaŋ nɛ
aŋ kaŋ dimbee hʊ lara, beewıya ba gyı aa fá Gyuuma nıhıyası hʊ rɛ. Ɛɛ
rɛ Yesu ko sıŋ ba tʊtʊʊ aŋ baa, "Fıyɛlʊʊ we ma lee."
20 Ʊ aa bası gɛɛ ko teŋ, ʊ kaŋ ʊ nosi abee ʊ logiŋ daga ba dı ba na fʊfʊʊnı
hʊ. Ʊ hatınna hʊ buloŋ tenni gyı fıyɛla rɛ weliŋ ba aa naa Tıına hʊ nyuniŋ.
21 Ɛɛ rɛ Yesu bıl bası tıya ba a baa, "Fıyɛlʊʊ we ma lee." Ŋ Kuwo aa tıma
ŋ gɛɛ, ɛɛ tıı rɛ ŋ mɛ kı tıŋ ma.
22 Ʊ aa bası gɛɛ teŋ, ʊ wiyesi we ba tıyaŋ aŋ baa, "Ma laa Wıısı Wiyesi
Welii hʊ a leŋ dı ʊ we ma tısı tıyaŋ.
23 Dı mamaa rɛ ko kpa nal wıbɔmɔ kyɛ ʊ, Wıısı mɛ sı kpa ʊ tıına wıbɔmɔ
kyɛ ʊ. Dı mamaa rɛ ko bı kpaa nal wıbɔmɔ kyɛ ʊ, Wıısı mɛ bı sı kpa ʊ
tıına wıbɔmɔ kyɛ ʊ."

Yesu kaŋ ʊ tıı ko daga Tɔmaası

24 Saŋa hʊ tıyaŋ Yesu aa kaŋ ʊ tıı ko daga ʊ hatınna hʊ, dı ʊ hatınna hʊ
kıdıgı ba aa yırı Tɔmaası kɛ fa tuwo. Ʊ feŋ kıdıgı mɛ rɛ fa yaa Daalıyanı.
25 Ɛɛ rɛ ʊ hatınnı-kaalıya hʊ bası tıya ʊ a baa, "Á naa á Tıına rɛ." Ɛɛ rɛ
Tɔmaası bası tıya ba a baa, "See dı ŋ na habibʊʊsı hʊ ʊ nosi tıyaŋ, a kpa
ŋ nonii dige doŋ fʊfʊʊnı, a kpa ŋ nonii tʊʊ ʊ logiŋ bʊwa hʊ mɛ tıyaŋ, ka
dı ŋ na laa ma wıı hʊ di."
26 Ʊ kyɛyɛ kyori hal tıyaŋ, Yesu hatınna hʊ bıl gyʊʊ dıya a kaŋ dimbee
hʊ lara. Saŋa no tıyaŋ kɛ dı Tɔmaası mɛ we ba tıyaŋ. Ba ko yaa dı ba deŋ
dı Yesu sıŋ ba tʊtʊʊ aŋ baa, "Fıyɛlʊʊ we ma lee."

27 Ɛɛ rɛ ka ʋ basɪ tɪya Tɔmaasɪ a baa, “Kpa ɪ nonii a tʋʋ ŋ noŋ bʋwa hʋ
tɪyaŋ aŋ deŋ ŋ nosi na, aŋ kpa ɪ nonii tʋʋ ŋ logiŋ bʋwa hʋ mɛ tɪyaŋ a na.
Laa di, ta kɪ yaa sige.”
28 Ɛɛ rɛ Tɔmaasɪ baa, “Ɪ rɛ yaa ŋ tɪɪna abee ŋ Wɪɪsɪ.”
29 Ɛɛ rɛ Yesu pɪyɛsɪ ʋ baa, “Ɪ aa naa ŋ nɛ tɪŋ ɪ laa di nyɛ koo?
Nyusʋŋtɪmma rɛ yaa nala hʋ aa bɪ naa ŋ, aŋ laa ŋ wɪya di.”
30 Yesu gyɪ yaa wɪmagɪla yʋga rɛ ʋ hatɪnna hʋ sɪɪ tɪyaŋ. Amɛ wɪya no
buloŋ daa ŋ sabɪ we teŋ no tɪyaŋ.
31 Amɛ ŋ sabɪ wɪya no rɛ dɪ ma wuwo laa di anɪɪ Yesu rɛ yaa Krisita hʋ,
laataal hʋ Wɪɪsɪ aa lɪya, a yaa Wɪɪsɪ Biye mɛ. Dɪ mamaa rɛ laa ʋ wɪya di,
ma sɪ kaŋ mɪɪbol aa bɪ kaŋ tenii.

21

Yesu kaŋ ʋ tɪɪ ko daga ʋ hatɪnna bapɛ

1 Ɛɛ hal tɪyaŋ nɛ Yesu gyɪ bɪl kaŋ ʋ tɪɪ ko daga ʋ hatɪnna badɔmɔŋ fuwo
kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ Tibeeriya nyʋwa tɪyaŋ.
2 Siimɔŋ Piita abee Tɔmaasɪ, nal hʋ ba fa aa yɪrɪ Daalɪyanɪ, abee
Nataniyɛl fa aa lɪɪ Keena aa we Galili paalʋʋ tɪyaŋ, abee Zebedi biisi hʋ,
abee Yesu hatɪnna hʋ balɪya buloŋ nɛ gyɪ laŋŋa ka wɪɪ no yaa.
3 Nyɛ rɛ Yesu gyɪ tɪŋa a kaŋ ʋ tɪɪ ko daga ba: Ba gyɪ sɪŋ fuwo hʋ nyʋwa
rɛ. Ɛɛ rɛ Siimɔŋ Piita basɪ tɪya ʋ dɔŋtɪŋsɪ hʋ anɪɪ ʋ aa mʋ dɪ ʋ kasɪ
fuwonamɪɪsɪ rɛ. Ɛɛ rɛ ba buloŋ baa dɪ ba sɪ tɪŋa ʋ mʋ. Ɛɛ rɛ ba mʋ kpa
nɪɪduworiboro a gyʋʋ nɪɪ hʋ tɪyaŋ, amɛ haŋ tebine hʋ buloŋ ba gyɪ bɪ kaŋ
fuwonaŋ-dɪgɪ mɛ.
4 Ʊ sɪgballɪnyʋwa, Yesu ko sɪŋ nɪɪ hʋ nyʋwa, amɛ ʋ hatɪnna hʋ gyɪ bɪ
gyɪma anɪɪ ʋ rɛ.
5 Ɛɛ rɛ Yesu pɪyɛsɪ ba a baa, “Ŋ kyaŋsɪ, ma ha bɪ kaŋ fuwonamɪya
buloŋ?” Ba baa dɪ aayɪ.
6 Ɛɛ rɛ ʋ basɪ tɪya ba a baa, “Ma yuwo ma gyoŋ hʋ we nɪɪduworiboro
hʋ noduu logiŋ dɪɪlaŋ, ma sɪ kasɪ fuwonamɪɪsɪ.” Ɛɛ rɛ ba yuwo gyoŋ hʋ
a kasɪ fuwonamɪɪsɪ su. Ʊ aa suwo gɛɛ, ba bɪ wuwo dɪ ba gba tarɪ gyoŋ hʋ
gyɪŋ.
7 Ɛɛ rɛ Yesu hatɪnnɪ hʋ ʋ fa aa kyo kɪŋkaŋ hʋ basɪ tɪya Piita a baa, “Á
Tɪɪna rɛ basɪ wɪya kɪ ma gɛɛ.” Saŋa no tɪyaŋ dɪ Piita fa wuri ʋ gal lɛ. Ʊ
aa nɪɪ gɛɛ, ʋ kpa ʋ gal hʋ laalɪ, aŋ lɪɪ nɪɪduworiboro hʋ tɪyaŋ, a gyaa tuu
nɪɪ hʋ dɪ ʋ duwori mʋ Yesu lee.
8 Doŋ bee nɪɪ hʋ nyʋwa fa bɪ boliye. Ʊ fa pele naaŋsɪɪnyʋwa kɔɔsɪ boto
rɛ. Ka Yesu hatɪnna nɪkaalɪya hʋ aa we nɪɪduworiboro hʋ tɪyaŋ tarɪ gyoŋ
hʋ abee fuwonamɪɪsɪ hʋ ko lɪɪ nɪɪ hʋ nyʋwa.
9 Ba aa ko lɪɪ nɪɪ hʋ nyʋwa, ba na diŋ dɪ fuwonamɪɪsɪ kyɛbɛ ka ba na
paanʋʋ mɛ.
10 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Ma lɪɪ fuwonamɪɪsɪ hʋ badɔmɔŋ ma aa
kasa lagɪlagɪ no hʋ a kaŋ ko.”
11 Ɛɛ rɛ Siimɔŋ Piita mɪɪgɪ mʋ pɛ ba tarɪ gyoŋ hʋ ko gyɪŋ dogimo, dɪ
fuwonamɪɪbala suwo. Fuwonamɪɪsɪ hʋ fa yaa kɔɔ abee mɔllɪbalɪya abee
fi abee boto rɛ. Abee fuwonamɪɪsɪ hʋ gyɪ aa yʋga gɛɛ buloŋ amɛ gyoŋ hʋ
gyɪ bɪ kɪyɛsa.
12 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Ma ko bɪllɪ nyʋwa.” Ʊ aa basɪ gɛɛ,
ʋ hatɪnna hʋ kɪdɪgɪ buloŋ gyɪ bɪ wuwo dɪ ʋ pɪyɛsɪ baa “Aŋnɛ rɛ yaa ɪ.”
Beewɪya ba buloŋ gyɪma anɪɪ Tɪɪna hʋ rɛ.

13 Ɛɛ rɛ Yesu kaŋ paanʊʊ hʊ kpaa tɪya ba, a kpaa fuwonamɪɪsɪ hʊ mɛ
tɪya ba.
14 Ʊ aa sii sʊʊ tɪyaŋ, ʊ bʊto rɛ yaŋ nyɛ ʊ aa kaŋ ʊ tɪɪ ko daga ʊ hatɪnna.

Yesu basɪ wɪya tɪya Piita

15 Ba aa dii kɪna hʊ ko teŋ, ɛɛ rɛ Yesu pɪyɛsɪ Siimɔŋ Piita a baa, "Gyɔɔŋ
biibaal Siimɔŋ, ɪ kyo ŋ a te gɛɛ ɪ dɔŋtɪŋsɪ no aa kyo ŋ nɛ?" Ɛɛ rɛ Piita baa,
"Waa, ŋ Tɪɪna, ɪ tɪɪ gyɪma anɪɪ ŋ kyo ɪ rɛ." Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʊ a baa,
"Kɪ deŋ ŋ hatɪnna nyuu anɪɪ pedaal aa kɪ deŋ ʊ piyese nyuu gɛɛ."
16 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl pɪyɛsɪ ʊ a baa, "Gyɔɔŋ biibaal Siimɔŋ, ɪ kɔnɪ kyo ŋ nɛ?"
Ɛɛ rɛ Piita bɪl baa, "Waa, ŋ Tɪɪna, ɪ gyɪma anɪɪ ŋ kyo ɪ rɛ." Ɛɛ rɛ Yesu bɪl
basɪ tɪya ʊ a baa, "Kɪ deŋ ŋ hatɪnna nyuu anɪɪ pedaal aa kɪ deŋ ʊ piyese
nyuu gɛɛ."
17 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl pɪyɛsɪ Piita bʊto tɪɪna a baa, "Gyɔɔŋ biibaal Siimɔŋ, ɪ
kyo ŋ nɛ?" Yesu aa pɪyɛsɪ ʊ bʊto gɛɛ, Piita tɪya buloŋ kyogi, ʊ basɪ tɪya
Yesu a baa, "Ŋ Tɪɪna, ɪ gyɪŋ wɪɪ buloŋ nɛ. Ɪ gyɪma anɪɪ ŋ kyo ɪ rɛ." Ɛɛ rɛ
Yesu bɪl basɪ tɪya ʊ a baa, "Kɪ deŋ ŋ hatɪnna nyuu anɪɪ pedaal aa kɪ deŋ ʊ
piyese nyuu gɛɛ.
18 Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ɪ, ɪ fa aa yaa bapʊwasɪɪ, ɪ aa sii nyʊgɪlɪ ɪ tɪɪ rɛ,
a kɪ mʊ lee hʊ buloŋ ɪ aa kyɛ. Amɛ dɪ ɪ rɛ ko hɪyasɪ, ɪ sɪ kaŋ ɪ nosi gye,
aŋka dɪ ba vʊwa ɪ, a kana ɪ mʊ lee hʊ ɪ aa bee kyɛ."
19 Yesu aa basɪ wɪɪ no daga gɛɛ hʊ Piita aa sɪ sʊba rɛ, a leŋ dɪ nala tɪŋ
gɛɛ tɪyaŋ a na Wɪɪsɪ gaŋdarɪ aa maga gɛɛ. Ɛɛ rɛ ka Yesu basɪ tɪya ʊ a baa,
"Kɪ tɪŋa ŋ hal."
20 Ɛɛ rɛ Piita galdaasɪ hal, a na dɪ Yesu hatɪnnɪ hʊ Yesu fa aa kyo kɪŋkaŋ
hʊ dɪ ʊ aa tɪŋ ba hal. Ʊ rɛ yaa nal no tɪɪna gyɪ aa hɔŋ kpala Yesu saŋa hʊ
ba gyɪ aa di kɪdiiliye hʊ, a gyɪ pɪyɛsɪ ʊ a baa, "Ŋ Tɪɪna, aŋnɛ rɛ sɪ kpa ɪ
yallɪ?"
21 Piita aa naa ʊ, ɛɛ rɛ ʊ pɪyɛsɪ Yesu a baa, "Ŋ Tɪɪna, ka baal no mɛ, bee
rɛ sɪ yaa ʊ mɛ?"
22 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʊ a baa, "Dɪ mɪyaŋ nɛ aa kyɛ dɪ ʊ we doŋ a mʊ
pele saŋa hʊ ŋ aa sɪ mɪɪgɪ ko dʊnɪya mɛ, ɪ wɪbee rɛ we doŋ? Ɪ kɛ kɪ tɪŋa
ŋ hal."
23 Yesu aa basɪ nyɛ wɪya, ʊ hatɪnna buloŋ gyɪ aa basɪ rɛ anɪɪ ʊ hatɪnnɪ
no kɛ bɪ sɪ sʊba. Amɛ Yesu gyɪ bɪ baa dɪ ʊ bɪ sɪ sʊba. Wɪɪ hʊ ʊ gyɪ aa basa
rɛ nyɛ: "Dɪ mɪyaŋ nɛ aa kyɛ dɪ baal no we doŋ a mʊ pele saŋa hʊ ŋ aa sɪ
mɪɪgɪ ko dʊnɪya mɛ, Piita, ɪ wɪɪ tuwo."
24 Hatɪnnɪ no rɛ yaa nal hʊ aa basɪ wɪya no, a bɪl sabɪ ba biŋ teŋ tɪyaŋ
mɛ. Á gyɪma anɪɪ wɪya hʊ buloŋ ʊ aa basa yaa wɪtɪɪ rɛ.
25 Yesu yaa wɪya badɔmɔŋ mɛ rɛ yʊga a pɛ wɪya hʊ ŋ aa saba we teŋ no
tɪyaŋ. Dɪ mɪyaŋ nɛ fa sabɪ wɪya hʊ buloŋ kɪŋ kɪŋ a biŋ tenni tɪyaŋ, ŋ bɪ
tama tenni hʊ fa sɪ na lee a pɪŋ dʊnɪya no tɪyaŋ.

YESU KPAMBISI HU TUMA

1 Ŋ nıhıyawʊ Tiyofilɔsı, mıyaŋ Luka rɛ bıl sabı teŋ no kı tıya ı. Teŋ hʊ
ŋ aa laa sıya sabı tıya ı tıyaŋ, ŋ daga wıya hʊ buloŋ Yesu aa yaa rɛ abee
wıya hʊ ʊ aa daga, a lıı saŋa hʊ ʊ aa piile kı tuŋ ʊ tʊma,
2 a mʊ pele kyɛɛ hʊ Wıısı aa kpaa ʊ gyıŋ wıısıbee. Wıısı Wiyesi Welii
hʊ dee tıyaŋ, ʊ gyı daga ʊ kpambısı hʊ ʊ aa lıya tʊma hʊ ba aa sı kı tʊma
rɛ, aŋ na mʊ wıısıbee.
3 Ʊ aa sii sʊʊ tıyaŋ mɛ, ʊ kana ʊ tıı ko daga ʊ kpambısı hʊ buloŋ nɛ ʊ
sʊʊ kyɛyɛ mɔllıbalıya paga tıyaŋ. Ŋmaŋgyamaa rɛ ʊ gyı kpa, a kana ʊ tıı
ko daga ba, ba na ʊ, dı nal buloŋ ta yaa sige anıı ʊ mııgı sii sʊʊ tıyaŋ nɛ.
Ɛɛ rɛ ka ʊ gyı bası Wıısı koro hʊ wıya tıya ba, aŋ na mʊ wıısıbee.
4 Yesu ha gyı aa we ʊ hatınna hʊ lee, ʊ gyı bası tıya ba rɛ abee sıfıyası
a baa, “Ma ta ko kı lıı Gyerusalɛm tıyaŋ. Ma gyegili bɔnyɛ kıŋ hʊ ŋ Kuwo
aa wee nyʊwa a baa dı ʊ sı tıya ma. Ŋ laa sıya bası ʊ wıya tıya ma rɛ.
5 Gyɔɔŋ, Wıısınııfool hʊ kɛ, nıı rɛ ʊ gyı kaŋ kı fo nala wııkyʊwalnıı.
Amɛ ʊ bı sı pıısı, ka dı Wıısı kpa ʊ Wiyesi Welii hʊ fo ma wııkyʊwalnıı.”

Yesu gyıŋ wıısıbee
Maakı 16.19-20; Luka 24.50-53

6 Yesu bee ʊ kpambısı hʊ aa laŋŋa gɛɛ rɛ, ba pıyɛsı ʊ a baa, “Á Tıına,
lagılagı no kɛ, ı sı leŋ dı Iziral tımma bıl di ba paalʊʊ koro koo?”
7 Doŋ nɛ Yesu bası tıya ba a baa, “Wıya no abee kyɛɛ hʊ ba aa sı yaa,
ba we Ŋ kuwo lee rɛ. Ʊ kyɛrı tıyaŋ nɛ ʊ biŋ ba buloŋ. Ɛɛwıya, ʊ bı maga
dı ma gyıŋ kyɛɛ hʊ.
8 Amɛ dı Wıısı ko kpa ʊ Wiyesi Welii hʊ we ma tıyaŋ, ma sı kaŋ dee a
yaa ŋ daŋsıya diile a bası ŋ wıya Gyerusalɛm tıyaŋ, abee Gyudıya paalʊʊ
buloŋ tıyaŋ abee Samaarıya paalʊʊ buloŋ tıyaŋ, a kaŋ kı mʊ dʊnıya logiŋ
kɛ buloŋ.”
9 Yesu aa bası gɛɛ ko teŋ, Wıısı kpa ʊ kaŋ gyıŋ wıısıbee, ka ʊ kpambısı
hʊ sıŋ wil nyuni kı deŋ wıısınyuu. Nyɛ rɛ taal ko tɔ ʊ, ba bıl bı na ʊ.
10 Ba ha aa sıŋ wil nyuni kı deŋ wıısınyuu gɛɛ, dı baala balıya rɛ ko sıŋ
ba logiŋ tıyaŋ gɛɛ, a laalı gapʊllı
11 a pıyɛsı ba a baa, “Galili tımma, bee rɛ tıŋ ma sıŋ kı deŋ wıısınyuu
nyɛ? Ɛɛ hʊ ma aa yaŋ na Wıısı kpaa Yesu a kaŋ kı gyıŋ wıısıbee ma sıı
tıyaŋ nyɛ, ɛɛ tıı rɛ ʊ sı bıl mııgı lıı wıısıbee ko tuu.”

Ba lıı nal dı ʊ laa Gyudası nyuu
Matiwu 27.3-10

12 Ɛɛ rɛ Yesu kpambısı hʊ lıı Olivi dogimo hʊ nyuu a mııgı mʊ
Gyerusalɛm. A lıı dogimo hʊ kı mʊ Gyerusalɛm sı yaa anıı meeldaa-kyalıı.
13 Ba ko pele Gyerusalɛm, a kpa mʊ ba dııgyʊʊlıı gyirambisa nyuu
dıya kıdıgı tıyaŋ. Ba nala hʊ gyı aa laŋŋa kı gyʊʊ doŋ nɛ nyɛ: Piita,
Gyɔɔŋ, Gyemsi, Aŋduru, Fılıpı, Tɔmaası, Batolomi, Matiwu, Alfiyası
biibaal Gyemsi, Siimɔŋ, nal hʊ aa kyıl ʊ nala wıya, abee Gyemsi biibaal
Gyudası.
14 Ba bee haana badɔmɔŋ abee Yesu nıına Mɛɛrı abee Yesu nımmabalıya
buloŋ nɛ gyı yaa nyʊʊdıgı aa kı laŋŋı doŋ saŋa buloŋ, a kı kyʊwalı Wıısı
abee sıfıyası.
15 Nyɛ rɛ kyɛɛ kıdıgı ba ko laŋŋı dɔmɔŋ. Ba fa pel nala kɔɔ abee mɔlıya.
Ɛɛ rɛ Piita sii sıŋ a baa,

16 “Ŋ naabalıya, Wıısı Wiyesi Welii hʊ fa leŋ Deviti daga wıya hʊ
Gyudası aa sı yaa rɛ. Ʊ maga dı Wıısı nyʊwa no Deviti aa basa kɔnı
ko yaa wıtıı rɛ. Beewıya Gyudası rɛ yaa nal hʊ aa kaŋ nala mʊ ba kaŋ
Yesu.
17 Yesu fa lıı ʊ rɛ ʊ yaa á kıdıgı, a mɛ pɛ á tʊma no tıyaŋ.”
18 (Gyudası gyı yaa wıbɔŋ nɛ, a na molbiye doŋ a kpa yɔbɔ taŋha kıdıgı.
Haŋ taŋha hʊ tıyaŋ nɛ ʊ tele pɔsɔ, ʊ nabolimo buloŋ lıı gyaası.
19 Nala hʊ aa we Gyerusalɛm tıyaŋ buloŋ nɛ gyı nıı ʊ wıya. Ɛɛ rɛ tıŋ ba
kaŋ lee hʊ kı yırı Akɛldama, ba taal tıyaŋ. Ʊ memii rɛ yaa taŋha hʊ tıyaŋ
kyal aa gyaasa.)
20 “Deviti saba we Wıısı teŋ logiŋ hʊ ba aa yırı Yıula tıyaŋ nɛ a baa,
‘Wıısı sı leŋ dı ʊ dıya pıŋ gyikpiye, dı nal buloŋ ta kı gyʊʊ.’
Aŋ bıl sabı abaa,
‘Amɛ ʊ tʊma kɛ, see dı nal laa ʊ nyuu a kı tʊma.’
21 Ɛɛ wıya ʊ maga dı nal laa ʊ nyuu rɛ a pɛ á tıyaŋ dı á di daŋsıya anıı á
Tıına Yesu sii sʊʊ tıyaŋ nɛ. Nal no tıına maga dı ʊ lıı á nala hʊ gyı aa tıŋ
á Tıına Yesu hal lɛ, á beel-ʊ we doŋ saŋa buloŋ,
22 a lıı saŋa hʊ Gyɔɔŋ gyı aa foo Yesu wıkyʊwalnıı a kaŋ ko pele kyɛɛ hʊ
Wıısı aa kpaa ʊ á sıı tıyaŋ, a gyıŋ wıısıbee.”
23 Nyɛ rɛ ba daga nala balıya. Ba kıdıgı feŋ nɛ yaa Gyosɛfʊ Basabaası. (Ʊ
feŋ kıdıgı mɛ rɛ fa yaa Gyusitu.) Kıdıgı hʊ mɛ feŋ nɛ fa yaa Matıyası.
24-25 Ba aa daga nala hʊ gɛɛ rɛ, ba kyʊwalı Wıısı a baa, “Á Tıına, ı rɛ gyıŋ
nihuwobiŋ buloŋ tıya. Ɛɛwıya, nala no balıya tıyaŋ, daga ma nal hʊ ı aa
lıya dı ʊ yaa ı kpambısı hʊ kıdıgı a laa Gyudası nyuu, a kı tuŋ ʊ tʊma.
Beewıya Gyudası leŋ ma rɛ aŋ mʊ ʊ bee lee hʊ aa maga.”
26 Nyɛ rɛ ba yuwo gbaŋŋa, Matıyası di, ba lıı ʊ pɛ Yesu kpambısı fi abee
kıdıgı hʊ tıyaŋ.

2

Wıısı Wiyesi Welii hʊ kotuuyi

1 Nyɛ rɛ ba kyɛbal hʊ ba aa yırı Pɛŋtikosi kyɛɛ ko pele. Kyɛɛ no dı nala
hʊ buloŋ aa laa Yesu wıya di doŋ tıyaŋ ko laŋŋı dııdıgı tıyaŋ nɛ.
2 Ba ko baa dı ba deŋ, dı dɔmɔ kıdıgı lıı wıısınyuu, a kıı gɛɛ anıı
puwobal lɛ aa dɔŋ. Dɔmɔ hʊ ko gyʊʊ tɔ dıya hʊ buloŋ.
3 Ɛɛ rɛ ka ba na kına badɔmɔŋ aa kıı gɛɛ anıı dıŋtʊlnı, a ko pısa saga
ba kıdıgı kıdıgı buloŋ tıyaŋ.
4 Nala hʊ buloŋ tıyaŋ dıŋtʊlnı hʊ gyı aa saga, Wıısı gyı kpaa ʊ Wiyesi
Welii hʊ we ba tıyaŋ nɛ, ʊ gyı leŋ ba piili kı bası wıya abee taanı ba aa bı
gyıma.
5 Gyuuma badɔmɔŋ mɛ fa we Gyerusalɛm tıyaŋ, a yaa wıkyʊwalla aa
lıı dʊnıya logiŋ kɛ buloŋ.
6 Nıgyamaa no buloŋ gyı aa nıı kyagıŋsı hʊ, ba buloŋ ko kyige doŋ. Ba
aa kyige gɛɛ, ba kıdıgı buloŋ gyı nıı Yesu Krisita hatınna wıbasıı hʊ rɛ ʊ
tıı taal tıyaŋ. Ʊ gyı yaa ba wıkperii.
7-8 Nyɛ rɛ wıı hʊ marı yaa ba wıkperii, ba kı pıyɛsı dɔmɔŋ, a baa, “Ka
nala no buloŋ aa bası wıya hʊ yaa Galili tımma rɛ, ɛɛ rɛ á kıdıgı buloŋ
yaŋ yaa kı nıı ba wıbasıı hʊ á tıı taanı tıyaŋ nyɛ?
9 Á buloŋ lıı paalʊʊ dʊŋsı rɛ. Á badɔmɔŋ lıı Paatıya rɛ, á badɔmɔŋ
lıı Midiisi, á badɔmɔŋ mɛ lıı Ilam. Á badɔmɔŋ lıı Mesopotemiya rɛ, á
badɔmɔŋ lıı Gyudıya, á badɔmɔŋ mɛ lıı Kapadoosıya, á badɔmɔŋ mɛ lıı
Pɔŋtusi, á badɔmɔŋ mɛ lıı Esıya.

10 Á badɔmɔŋ lıı Firigyiya rɛ, á badɔmɔŋ mɛ lıı Pamfilıya, á badɔmɔŋ
lıı Igyipiti, ka á badɔmɔŋ mɛ lıı Libiya logiŋ kıdıgı aa kpaga tɔɔ hʊ ba aa
yırı Sariini. Á badɔmɔŋ mɛ yaa nıhʊwala rɛ, a lıı Roma. Á badɔmɔŋ yaa
Gyuuma, á badɔmɔŋ mɛ bı yaa Gyuuma, aŋ ta kı kyʊwalı Gyuuma Wıısı,
a kı tıŋ ba lesiri mɛ.
11 Á badɔmɔŋ lıı Kiriti rɛ, á badɔmɔŋ mɛ lıı Areebıya. Á kıdıgı buloŋ
mɛ yaŋ bee ʊ taal lɛ, ka á nıı dı ba aa bası Wıısı wıduwoni hʊ ʊ aa yaa á
tıı taanı tıyaŋ.”
12 Nyɛ rɛ wıı hʊ ha kperi ba, ba hakıllı buloŋ vʊgımı, ba kı pıyɛsı dɔmɔŋ
a baa, “Wıya no buloŋ memii rɛ yaa bee?”
13 Ɛɛ rɛ ka nala hʊ badɔmɔŋ mɛ kı yaa Yesu hatınna hʊ sıya a baa dı ba
nyʊwa sıŋ bugo rɛ.

Piita bası Wıısı wıya tıya gyamaa hʊ

14 Nyɛ rɛ Yesu kpambısı hʊ sii sıŋ, ka Piita heeli bası tıya gyamaa hʊ a
baa, “Ŋ kuwobalıya Gyuuma abee nala hʊ buloŋ aa we Gyerusalɛm tıyaŋ,
ma wuwoli ma dıgına, dı ŋ bası wıya no aa yaa memii tıya ma.
15 Ma aa bıını anıı nala no bugo rɛ? Amɛ, ma yaŋ gyıma anıı ba bı bugo.
Beewıya, ʊ ha yaa kyıkyʊwala kerifi nibi rɛ, ɛɛ rɛ nal sı yaa bugo?
16 Amɛ Wıısı tıŋdaal Gyowɛl gyı basa wıya no aa yaa wıya rɛ anıı nyɛ
sı maakyiye yaa. Ʊ basa anıı,
17 Wıısı baa, ‘Dı dʊnıya rɛ ko kpaga tenii, nyɛ rɛ ŋ sı yaa. Ŋ sı kpa ŋ
Wiyesi Welii hʊ we nala iriŋ buloŋ tıyaŋ. Ma biibaala abee ma toliye
sı bası wıya ŋ Wiyesi Welii hʊ dee tıyaŋ. Ma bapʊwasıya abee ma
banıhıyası buloŋ mɛ sı kı na Wıısı wıtıı hʊ ba duwoso tıyaŋ.
18 Haŋ saŋa hʊ, ŋ sı kpa ŋ Wiyesi Welii hʊ tıya baala abee haana hʊ aa
tıŋa ŋ kyɛrı, dı ba buloŋ kı bası wıya ŋ Wiyesi Welii hʊ dee tıyaŋ.
19 Ŋ sı kı yaa wıkperiye Wıısınyuu tıyaŋ, aŋ kı yaa wımagıla mɛ dʊnıya
abee taŋhanyuu tıyaŋ daha. Kyal, diŋ, abee nyʊwɔsı sı we doŋ.
20 Sıgballıya sı kıı gɛɛ anıı tebine. Ka dı pene mɛ fıyɛsı gɛɛ anıı kyal.
Wıya no buloŋ sı yaa rɛ, ka dı á Tıına Kyɛbal hʊ yaŋ na pele.
21 Haŋ kyɛɛ hʊ, nal hʊ buloŋ aa yırı á Tıına Wıısı, ʊ sı laa ʊ ta.’
22 Ɛɛ hal tıyaŋ nɛ Piita bıl baa, ‘Iziral tımma, ma ha marı wuwoli ma dıgına
weliŋ a nıı wıya no ŋ aa bası kı tıya ma: Yesu aa lıı Nazarɛti, Wıısı rɛ
kɔnı tıma ʊ. Wımagıla hʊ abee wıkperiye hʊ buloŋ Wıısı aa leŋ ʊ wuwo
yaa, ba aa rɛ daga gɛɛ. Ma buloŋ mɛ gyıŋ wıya no tıyaŋ nɛ, beewıya ma
sıı tıyaŋ nɛ ʊ yaa ba buloŋ.
23 Wıısı kyɛrı tıyaŋ nɛ, ʊ gyımaa mɛ we doŋ, ka ba kaŋ Yesu Krisita we
ma nosi tıyaŋ. Ɛɛ rɛ ma kpa ʊ tıya wıbɔŋyaala, ba kpaası ʊ mal daagarıı
tıyaŋ, ʊ sʊba.
24 Amɛ Wıısı kyisi ʊ sʊʊ tıyaŋ nɛ, a lıı tʊwara hʊ buloŋ ʊ aa naa ʊ sʊʊ
saŋa ta. Beewıya sʊʊ bı kaŋ dee ʊ aa sı wuwo kana ʊ biŋ dı ʊ ta siye.’
25 Deviti fa bası ʊ wıya rɛ a baa,
‘Ŋ gyı naa ŋ Tıına rɛ dı ʊ laa ŋ sıya, aŋ we ŋ lee saŋa buloŋ, dı nal buloŋ
ta wuwo yaa ŋ wıbɔŋ.
26 Nyɛ aa leŋ ŋ bembii pıŋ lıdıgı rɛ, ŋ kı bası wıya abee teŋfıyɛlʊʊ. Ŋ yaa
nihuwobiŋ nɛ, a gyıma anıı ŋ sı maakyiye sʊba. Amɛ ŋ bayıyɛla
buloŋ mɛ we wıya hʊ Wıısı aa sı yaa tıya ŋ tıyaŋ nɛ.
27 Dı mıyaŋ nɛ ko sʊba, ı Wıısı bı sı laa nyʊwa vıya ŋ ta lalıyabee tıyaŋ.
Ɪ bı sı laa nyʊwa leŋ dı ı tʊŋtʊnnı hʊ aa kaŋ wıtıı pıŋ bʊwa tıyaŋ
a pʊwa.

28 I daga ŋ ŋmanii hʋ ŋ aa sɪ tɪŋa a kaŋ mɪɪbol lɛ. I aa we ŋ lee mɛ rɛ yaŋ
sɪ leŋ dɪ ŋ kaŋ teŋfɪyɛlʋʋ.'
29 Nyɛ rɛ Piita bɪl basɪ baa, Ŋ kuwobalɪya, ŋ sɪ basɪ á naabaa Deviti wɪya
a kaŋ polli tɪya ma. Deviti sʋba rɛ, ba kpa ʋ hogo, ʋ bil ha pɪŋ á bee tɪyaŋ
daha a kaŋ kɪ ko gyɪnaŋ.
30 Ʋ fa yaa Wɪɪsɪ tɪŋdaal lɛ, a gyɪŋ wɪya hʋ buloŋ Wɪɪsɪ aa wee nyʋwa dɪ
ʋ sɪ yaa tɪya ʋ. Wɪɪsɪ wee nyʋwa rɛ anɪɪ ʋ sɪ leŋ dɪ Deviti doho nal dɪ koro
a kɪɪ gɛɛ anɪɪ Deviti fa aa kɪya.
31 Deviti fa aa naa wɪɪ hʋ Wɪɪsɪ fa aa kyɛ dɪ ʋ yaa, ʋ wuwo basɪ Krisita
sʋʋ tɪyaŋ mɪɪgɪ siiyi wɪya rɛ a baa, 'Wɪɪsɪ bɪ laa nyʋwa vɪya ʋ ta lalɪyabee
tɪyaŋ. Ʋ bɪ laa nyʋwa leŋ ʋ teŋbii pɪŋ bʋwa tɪyaŋ a pʋwa.'
32 Yesu no tɪɪ rɛ yaŋ Wɪɪsɪ kyisi sʋʋ tɪyaŋ gɛɛ. Á buloŋ nɛ yaa wɪɪ no
daŋsɪya beewɪya á naa wɪya no buloŋ aa yaa rɛ.
33 Wɪɪsɪ kyisi ʋ sʋʋ tɪyaŋ nɛ ʋ sii gyɪŋ hɔŋ ʋ kuwo Wɪɪsɪ noduu logiŋ tɪyaŋ,
ka ʋ kpa Wiyesi Welii hʋ wɪya ʋ fa aa wee nyʋwa a tɪya ʋ. Wiyesi Welii
no rɛ Yesu kpa we á tɪyaŋ gyɪnaŋ, ʋ rɛ yaa wɪya hʋ ma aa na abee wɪya
hʋ ma aa nɪɪ gɛɛ.
34 Deviti tɪɪ fa bɪ gyɪŋ mʋ Wɪɪsɪbee anɪɪ Yesu aa mʋwa gɛɛ, amɛ Yesu wɪya
rɛ ʋ fa basɪ a baa,
'Á Tɪɪna basɪ tɪya ŋ Tɪɪna rɛ, a baa Ko hɔŋ ŋ noduu logiŋ tɪyaŋ,'
35 Ka dɪ ŋ yuwo di ɪ dɔmɔ buloŋ teŋ.
36 Ɛɛwɪya, Iziral tɪmma, ma buloŋ yaŋ gyɪma anɪɪ ʋ yaa wɪtɪɪ rɛ anɪɪ Yesu
no ma aa kaŋ kpaasɪ mal daagarɪɪ hʋ tɪyaŋ, ʋ tɪɪ rɛ Wɪɪsɪ leŋ ʋ yaa á Tɪɪna.
Ʋ rɛ bɪl yaa nal hʋ Wɪɪsɪ aa lɪya dɪ ʋ laa dʋnɪya nala ta."
37 Nala no aa nɪɪ wɪya hʋ buloŋ Piita fa aa basa, ʋ fa yaa ba dɔgɪsɪɪ rɛ
kɪŋkaŋ. Ɛɛ rɛ ba mɪɪgɪ pɪyɛsɪ Piita bee Yesu kpambɪsɪ hʋ nɪkaalɪya hʋ a
baa, 'Á nɪmmabalɪya, wɪya no yaŋ aa kɪɪ nyɛ, ɛɛ rɛ maga dɪ á yaa?'
38 Nyɛ rɛ Piita basɪ tɪya ba a baa, 'Ma bɪrɪmɪ lɪɪ ma wɪbɔmɔ tɪyaŋ, aŋ leŋ
dɪ ba fo ma wɪɪkyʋwalnɪɪ Yesu Krisita feŋ tɪyaŋ, dɪ Wɪɪsɪ kpa ma wɪbɔmɔ
kyɛ ma, aŋ kpa ʋ Wiyesi Welii hʋ we ma tɪyaŋ.
39 Beewɪya, Wiyesi Welii hʋ wɪya Wɪɪsɪ aa wee nyʋwa a baa dɪ ʋ sɪ tɪya
ma bee ma doho nala, abee nala hʋ buloŋ aa lɪɪ liboliye, abee nal hʋ kɛ
buloŋ Wɪɪsɪ aa yɪra dɪ ʋ ko ʋ lee, ma wɪya rɛ ʋ we haŋ nyʋwa hʋ." '
40 Ɛɛ hal tɪyaŋ, Piita bɪl basɪ wɪya rɛ kɪŋkaŋ a kpaanɪ ba abee sɪfɪyasɪ,
aŋ ha sʋl ba a baa, "Ma lɪɪ ma tɪɪma nɪbɔmɔ no tɪyaŋ, dɪ tʋwara hʋ aa sɪ
ko ba nyuu tɪyaŋ ta ko daagɪ ma."
41 Piita wɪbasɪɪ hʋ hal tɪyaŋ, nɪgyamaa gyɪ ko laa wɪya hʋ ʋ aa basa di
rɛ, aŋ leŋ ba fo ba wɪɪkyʋwalnɪɪ. Nala hʋ gyɪ aa laa Yesu wɪya di haŋ kyɛɛ
hʋ, ba gyɪ pele nala tusi bʋto rɛ, a pɛ nɪbɪnɪya hʋ tɪyaŋ.
42 Ba gyɪ kaŋ nyʋʋdɪgɪ rɛ, a kaŋ sɪfɪyala mɛ, aŋ kpa ba nyuni we wɪya
hʋ buloŋ Yesu kpambɪsɪ hʋ aa daga ba tɪyaŋ. Ba buloŋ nɛ gyɪ aa laŋŋɪ
kɪ di kɪdiiliye hʋ Yesu fa aa baa dɪ ba di a kɪ liisi ʋ wɪya, aŋ pɛ dɔmɔŋ kɪ
kyʋwalɪ Wɪɪsɪ, a kɪ gʋnnɪ Wɪɪsɪ Teŋ wɪya hʋ mɛ.

Ɛɛ hʋ nala hʋ aa laa Yesu wɪya di aa laŋŋa kɪ gyʋʋ

43 Yesu kpambɪsɪ hʋ gyɪ aa yaa wɪmagɪla abee wɪkperiye rɛ yʋga, ʋ gyɪ
yaa nal buloŋ nyʋʋfɪyɛlɪ.
44 Saŋa kɛ buloŋ, nala hʋ aa laa Yesu wɪya di aa ko laŋŋɪ dɔmɔŋ nɛ, a
kpa ba kɪna buloŋ mɛ we lɪdɪgɪ, a kpa kɪ kpaa dɔmɔŋ.
45 Dɪ ba ko yallɪ ba kɪna mɛ, ba aa kaŋ molbiye hʋ kpaa dɔmɔŋ nɛ, a
maga gɛɛ hʋ nal buloŋ aa kyɛɛ.

46-47 Kyɛɛ buloŋ ba aa laŋŋı ba dıısı tıyaŋ nɛ, a kı di kıdiiliye abee teŋfıyɛlʊʊ, abee tıdıgı, aŋ kı dannı Wıısı. Aŋ ha bıl aa kı laŋŋı Wııkyʊwaldııbal hʊ tıyaŋ, a kı kyʊwalı Wıısı aŋ kı bigisi ʊ. Ka nala mɛ kı bigisi ba abee ba wıyaalıya buloŋ tıyaŋ. Kyɛɛ buloŋ nɛ á Tıına aa laa nıfalıya ta, ba ko kı pɛ nala hʊ aa laa Yesu wıya di tıyaŋ.

3

Piita bee Gyɔɔŋ tııbı gbarıgı

1 Kyɛɛ kıdıgı, Piita bee Gyɔɔŋ gyı sii mʊ Wııkyʊwaldııbal hʊ rɛ Wıısı kyʊwalıı saŋa. Saŋa no gyı yaa nıı wııhaa kerifi boto rɛ.
2 Ba aa mʊ dı baal kıdıgı mɛ we doŋ. Ʊ naa paalı kı lʊla ʊ dı ʊ gbarıga rɛ. Kyɛɛ kɛ buloŋ ʊ nala aa kpa ʊ mʊ holli Wııkyʊwaldııbal hʊ paganyʊwa hʊ ba aa yırı Pagıwelii hʊ tıyaŋ nɛ. Doŋ tıyaŋ nɛ ʊ gyı aa hɔŋ, a kı sʊla kına nala hʊ aa gyʊʊ Wııkyʊwaldııbal hʊ lee.
3 Ʊ gyı aa naa Piita bee Gyɔɔŋ dı ba aa ko dı ba gyʊʊ wııkyʊwaldıya hʊ, ʊ sʊla kına ba lee.
4 Nyɛ rɛ ba kı deŋ ʊ sıya tıyaŋ, aŋka Piita bası tıya ʊ dı ʊ mɛ kı deŋ ba.
5 Ɛɛ rɛ ʊ kı deŋ ba aŋ kı yıyɛlı anıı ba sı tıya ʊ kıŋ.
6 Nyɛ rɛ Piita mııgı bası tıya ʊ, “Ŋ bı kaŋ molbii buloŋ ŋ aa sı tıya ı, amɛ kıŋ hʊ ŋ aa kana, ʊ rɛ ŋ sı kpa tıya ı. Yesu Krisita aa lıı Nazarɛti feŋ tıyaŋ, ŋ baa ‘Sii kı vala.” ’
7 Ʊ aa bası gɛɛ rɛ, ʊ kana ʊ noduu noŋ tıyaŋ, a kana ʊ tarı sii sıŋ. Ʊ naası buloŋ pirigi tannı, a deye deye.
8 Nyɛ rɛ ʊ sii gyaa kyigisi ʊ naası tıyaŋ, a kı vala. Ɛɛ rɛ ba buloŋ kpa gyʊʊ Wııkyʊwaldııbal hʊ. Ka baal hʊ vala aŋ sii kı gyaa, a kı dannı Wıısı.
9 Nala hʊ buloŋ na ʊ, dı ʊ aa val aŋ kı dannı Wıısı.
10 Ba aa na ʊ, ba wuwo gyıma rɛ anıı ʊ rɛ fa aa hɔŋ Pagıwelii hʊ nyʊwa tıyaŋ kı sʊla kına gɛɛ. Nyɛ rɛ ba buloŋ hirigi, beewıya ba kɛ lee, wıkperii rɛ ba na gɛɛ.

Piita bası Wıısı wıya Wııkyʊwaldııbal hʊ tıyaŋ

11 Nyɛ rɛ Piita bee Gyɔɔŋ abee baal hʊ buloŋ sii mʊ gyʊʊ gyambarıŋ kıdıgı ba kı yırı Solomɔn Gyambarıŋ. Nala hʊ aa naa baal hʊ dı ʊ aa tıŋ Piita bee Gyɔɔŋ hal gɛɛ, ba sii giri fá mʊ dı ba na ʊ, beewıya wıkperii rɛ ba kɛ na gɛɛ.
12 Piita aa naa nala hʊ aa yaa gɛɛ rɛ, ʊ pıyɛsı ba a baa, “Ŋ kuwobalıya Iziral tımma, bee rɛ tıŋ wıı no yaa wıkperii ma lee, haalı, ma paalı kuwoni ma sıyası we á tıyaŋ nyɛ? Ma ta ko liisi anıı á tıı dee koo á wıweliye yayı rɛ tıŋ baal no sii kı vala nyɛ.
13 Abıraham abee Azıkı abee Gyeekɔbı abee á naabaala Wıısı hʊ rɛ kpaa feŋbal a tıya ʊ tʊŋtʊnnı Yesu. Nal hʊ ma aa kaŋ tıya ba di ʊ sarıya. Ɛɛ rɛ ka ma bıl tʊwa Pilato, sarıdiil hʊ sıya tıyaŋ, anıı ma bı gyıma ʊ. Haalı, Pilato fa kı kyɛ dı ʊ kpa ʊ ta, ka ma bı laa nyʊwa dı ʊ ta ʊ.
14 Wıısı Tıpʊlʊŋ Tıına, nal hʊ aa yaa wıweliye hʊ, ʊ rɛ ma vıya, aŋ sʊla dı ba kpa Barabaası, nal hʊ aa kpʊ nala, a ta.
15 Aŋ leŋ ba kpʊ nal hʊ aa tıya mııbol hʊ aa bı kaŋ tenii. Amɛ á dii daŋsıya rɛ anıı Wıısı kyisi baal no rɛ sʊʊ tıyaŋ.
16 Baal no ma aa naa dı ʊ deye nyɛ, haŋ Yesu hʊ dee tıyaŋ nɛ. Á laa ʊ dee hʊ wıya di rɛ, ɛɛ rɛ tıŋ wıı no wuwo yaa nyɛ. Á aa laa ʊ wıya di hʊ rɛ tıŋ baal no wuwo na laaŋfıya ma buloŋ sıı tıyaŋ nyɛ.

17 Ŋ naabalıya, ŋ gyıma anıı ma bee ma nıhıyası gyı aa bı gyıma rɛ tıŋ
ma kpʊ Yesu Krisita gɛɛ.
18 Faafaa buloŋ nɛ Wıısı leŋ ʊ tıŋdaala bası anıı nal hʊ ʊ aa lıya dı ʊ
ko laa dʊnıya nala ta sı na tʊwara. Ɛɛ mɛ kɔnı yaŋ ko yaa wıtıı rɛ.
19 Ɛɛwıya, ma bırımı lıı ma wıbɔmɔ tıyaŋ aŋ kı tıŋ Wıısı, dı ʊ kpa ma
wıbɔmɔ kyɛ ma, a leŋ dı ma bembiye fıyɛlı.
20 Ka dı Wıısı bıl tıŋ Krisita hʊ, nal hʊ ʊ aa lıya dı ʊ ko ma lee. Ʊ rɛ yaa
Yesu.
21 Ʊ maga dı ʊ we Wıısıbee tıyaŋ nɛ, a kaŋ kı mʊ saŋa hʊ Wıısı aa sı
leŋ dı dʊnıya wıı buloŋ ko bırımı wıfalıı. Faafaa buloŋ nɛ Wıısı leŋ ʊ
tıŋdaala bası wıya no ʊ Wiyesi Welii hʊ dee tıyaŋ.
22 Moosi mɛ fa yaa Wıısı tıŋdaala no kıdıgı rɛ. Ʊ gyı bası baa,

‘Á Tıına Wıısı sı tıŋ ʊ tıŋdaal kıdıgı dı ʊ ko ma lee anıı ʊ aa tıma ŋ gɛɛ.
Ʊ sı yaa ma nıınabiye tıı. Dı ʊ rɛ ko ko, ma laa ʊ nyʊwa wıbasıya
buloŋ di, aŋ tıŋa ʊ.

23 Nal hʊ buloŋ ko bı tıŋ ʊ nyʊwa, Wıısı sı lıı ʊ tıına ta ʊ nala tıyaŋ.’
24 Wıya no buloŋ á aa naa nyɛ gyınaŋ, Wıısı tıŋdaala hʊ ʊ aa taa dı ba ko
bası ʊ wıya hʊ laa sıya bası wıya no aa sı yaa wıya rɛ. A piili Samuwɛl
abee nala hʊ buloŋ aa tıŋa ʊ hal ko, ba buloŋ mɛ bası wıya no yayı wıya
rɛ.
25 Nyʊʊsı hʊ buloŋ Wıısı aa bine ʊ tıŋdaala hʊ ko bası gɛɛ, mamaa rɛ
ʊ biŋ ba buloŋ tıya. Ʊ biŋ tıya á naabaala rɛ ka ba ha pıŋ gbal ma mɛ
gyınaŋ. Beewıya ʊ gyı bası tıya Abıraham nɛ a baa,

‘I doho nala tıyaŋ nɛ ŋ sı tıŋa a leŋ dı dʊnıya nala buloŋ na marısı.’
26 Ɛɛ rɛ tıŋ Wıısı lıı ʊ tʊŋtʊnnı Yesu á Tıına, dı ʊ laa sıya ko ma lee, a pɛ
ma tıyaŋ dı ma buloŋ bırımı lıı ma wıbɔmɔ tıyaŋ.”

4

Ba kaŋ Piita bee Gyɔɔŋ mʊ dı ba di ba sarıya

1 Piita bee Gyɔɔŋ ha fa aa sıŋ bası wıya kı tıya nala hʊ gɛɛ, dı Gyuuma
wıkyʊwal sılaala hʊ badɔmɔŋ abee nala hʊ aa sıŋ kı pɔ Wıkyʊwaldııbal
nıhıyawʊ abee nala hʊ ba aa yırı Sadusiima badɔmɔŋ nɛ mʊ kpa ko ba
lee gɛɛ.
2 Nyɛ rɛ ba ko na baaŋ Piita bee Gyɔɔŋ nyuu tıyaŋ kıŋkaŋ, beewıya, ba
fa aa daga nala hʊ rɛ anıı Yesu sii sʊʊ tıyaŋ nɛ. Ɛɛ daga anıı dı nal lɛ sʊba,
ʊ tıına sı mııgı sii sʊʊ tıyaŋ nɛ gɛɛ.
3 Nyɛ rɛ ba kaŋ Piita bee Gyɔɔŋ mʊ tɔ dıya tıyaŋ sıya gballı. (Ba gyı aa
kası ba saŋa hʊ dı wıısı gyʊwa rɛ. Ɛɛ rɛ tıŋ ba gyı kaŋ ba mʊ tɔ dıya tıyaŋ
dı sıya gballı).
4 Ka nala hʊ aa nıı wıya hʊ ba aa basa, ba yʊga gyı ko laa Yesu wıya di
rɛ. Nala hʊ gyı aa laa Yesu wıya di tıyaŋ, ba baala dʊŋ gyı pele nala tusi
bɔnɔŋ nɛ.
5 Ʊ sıgballıya, Gyuuma sılaala abee ba nıhıyası abee Wıısı Tenni
dıdagıla buloŋ nɛ gyı ko laŋŋı Gyerusalɛm tıyaŋ.
6 Ba bee Anaası, Gyuuma wıkyʊwal sılaala nıhıyawʊ hʊ, abee Kayifası,
abee Gyɔɔŋ abee Alizaŋda, abee nala hʊ kɛ buloŋ aa lıı ba wıkyʊwal
sılaala nıhıyawʊ hʊ doho nala tıyaŋ nɛ gyı ko laŋŋı.
7 Ba aa ko laŋŋı teŋ, ba yırı Yesu kpambısı hʊ balıya ba lıı sıŋ ba tʊtʊʊ
tıyaŋ, a pıyɛsı ba a baa, “Degɛɛ rɛ ma kana, a wuwo leŋ baal no deye nyɛ,
koo aŋnɛ feŋ nɛ ma yırı a leŋ baal no deye nyɛ?”

8 Ɛɛ rɛ Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ dee tɪyaŋ Piita basɪ tɪya ba a baa, “Mamaa
aa yaa sɪlaala abee nɪhɪyasɪ,
9 ma kaŋ ma ko kɪ di á sarɪya rɛ gyɪnaŋ akuu á aa yaa wɪwelii a tɪɪbɪ
gbarɪgɪ no wɪya.
10 Ʊ yaŋ maga dɪ ma nala no abee Iziral tɪmma buloŋ gyɪma rɛ anɪɪ Yesu
Krisita aa lɪɪ Nazarɛti, ʊ feŋ tɪyaŋ nɛ baal no wuwo deye a sɪŋ ma sɪya
tɪyaŋ nyɛ. Ʊ rɛ ma leŋ ba kaŋ kpaasɪ mal daagarɪɪ hʊ tɪyaŋ ʊ sʊba gɛɛ, ka
Wɪɪsɪ kyisi ʊ sʊʊ tɪyaŋ.
11 Yesu wɪya rɛ ba basɪ Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ a baa,
‘Bʊyɪ hʊ dɪɪsaala hʊ aa vɪya ta, ʊ rɛ ko yaa wara hʊ buloŋ tɪyaŋ sɪfɪyaŋ
bʊyɪ.’
12 Nal buloŋ tuwo dʊnɪya no tɪyaŋ aa sɪ wuwo laa ma ta dɪ Yesu dʊŋ daa.
Ʊ dʊŋ feŋ nɛ Wɪɪsɪ baa dɪ á yɪrɪ, dɪ ʊ laa ma ta.”
13 Nala hʊ buloŋ aa laŋŋa aa ko na anɪɪ Gyɔɔŋ bee Piita aa basɪ wɪya hʊ
abee nyuduwo gɛɛ, ba nyʊʊsɪ gyɪ mɪɪgɪ fɪyɛlɪ rɛ, beewɪya ba gyɪma anɪɪ
ba tuwo bol buloŋ tɪyaŋ, a yaa nyugulɪŋ tɪmma mɛ, a bɪ mʊʊ sakuuri. Doŋ
tɪyaŋ nɛ ba hakɪllɪ yaŋ ko anɪɪ ba gyɪ aa tɪŋ Yesu hal lɛ.
14 Nyɛ rɛ ba kyɛ wɪɪ lɔlɔ ba aa sɪ basɪ, beewɪya ba naa Piita bee Gyɔɔŋ
abee gbarɪgɪ hʊ ba aa tɪɪba, dɪ ba buloŋ sɪŋ doŋ.
15 Nyɛ rɛ ba basɪ tɪya ba dɪ ba mʊ lɪɪ dɪya hʊ tɪyaŋ. Ɛɛ rɛ ba kpa lɪɪ, ka
ba yaŋ hɔŋ kɪ pɪyɛsɪ dɔmɔŋ; “Ɛɛ rɛ á sɪ yaa baala no balɪya?
16 Á bɪ sɪ wuwo baa dɪ wɪɪ no yaa wɪnyɪyɛl lɛ, beewɪya nal buloŋ aa we
Gyerusalɛm tɪyaŋ gyɪma rɛ anɪɪ ba aa rɛ yaa wɪmagɪl no.
17 Amɛ dɪ ámaa rɛ aa kyɛ dɪ wɪɪ no ta marɪ taalɪ yʊga, ma leŋ dɪ á basɪ
tɪya ba abee sɪfɪyasɪ anɪɪ ba ta bɪl ko maakyiye basɪ Yesu Krisita wɪya a
tɪya nal buloŋ.”
18 Nyɛ rɛ ba bɪl yɪrɪ ba ko gyʊʊ, a basɪ tɪya ba abee sɪfɪyasɪ anɪɪ ba ta
bɪl ko maakyiye basɪ Yesu wɪya koo a daga nala ʊ feŋ tɪyaŋ.
19 Ɛɛ rɛ Piita bee Gyɔɔŋ pɪyɛsɪ ba a baa, “Á aa tɪŋ ma nyʊwa, abee á aa
tɪŋ Wɪɪsɪ nyʊwa, kɪbee rɛ yaa ŋmanɪɪ Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ? Ma basɪ wɪtɪɪ.
20 Á yaŋ bɪ sɪ wuwo tallɪ á nyʊwa, see dɪ á basɪ wɪya hʊ á aa nɪya abee
wɪya hʊ á aa naa.”
21 Nyɛ rɛ nala hʊ bɪl marɪ fugisi Piita bee Gyɔɔŋ kɪŋkaŋ, aŋ na kpa ba
ta. Amɛ ba gyɪ naa anɪɪ ba bɪ sɪ wuwo yaa ba wɪɪ buloŋ, beewɪya nala hʊ
buloŋ gyɪ aa dannɪ Wɪɪsɪ rɛ abee wɪɪ hʊ aa yaa tɪyaŋ.
22 Gbarɪgɪ no ba gyɪ aa tɪɪba, ʊ gyɪ tee bɪsɪ mɔllɪbalɪya rɛ.

Nala hʊ aa laa Yesu wɪya di sʊla Wɪɪsɪ dɪ ʊ tɪya ba nyuduwo

23 Ba aa yaŋ kpa Piita bee Gyɔɔŋ ta, ba mɪɪgɪ mʊ nɪkaalɪya hʊ aa laa Yesu
wɪya di lee rɛ, ba beel-ba laŋŋɪ. Doŋ nɛ ba kpa wɪya hʊ buloŋ Gyuuma
wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyasɪ hʊ abee bee nɪhɪyasɪ hʊ aa basa, a basɪ tɪya
ba.
24 Ba aa basɪ wɪya no ko teŋ, ba buloŋ piili kɪ kyʊwalɪ Wɪɪsɪ abee tɪdɪgɪ
a baa, “Á Tɪɪna Wɪɪsɪ, ɪ rɛ taa wɪɪsɪnyuu abee taŋha buloŋ, abee fuwoni
abee kɪna hʊ buloŋ aa we ba tɪyaŋ.
25 I Wiyesi Welii hʊ dee tɪyaŋ nɛ ɪ leŋ á naabaa Deviti, I tʊŋtʊnnɪ hʊ basɪ
a baa,
‘Bee rɛ tɪŋ nala hʊ aa bɪ yaa Gyuuma kɪ na baaŋ kɪŋkaŋ nyɛ? Bee rɛ tɪŋ
nala no aa vʊʊlɪ dɪ ba sɪ kyogi Wɪɪsɪ tʊma aŋ lɔlɔ?

26 Dʊnıya nyuu kuworo laŋŋı dɔmɔŋ nɛ, a yaa siri, ba tıyaŋ nıhıyası naa
dɔmɔŋ nɛ, a yaa nyʊʊdıgı dı ba yuwo á Tıına abee ʊ Krisita hʊ,
laataal hʊ ʊ aa lıya dı ʊ ko laa dʊnıya nala ta.'
27 Wıya no buloŋ yaŋ kɔnı ko yaa wıtıı rɛ, Beewıya Hɛrɔtı bee Pɔŋtiyo
Pilato abee nala hʊ aa bı yaa Gyuuma abee Iziral tımma, ba buloŋ gyı ko
laŋŋı rɛ bee no tıyaŋ dı ba yuwo Yesu, Ɪ tʊŋtʊnnı welii hʊ Ɪ aa lıya dı ʊ
yaa Krisita hʊ.
28 Ba gyı laŋŋa yaa wıya hʊ ı aa paalı gyıma ı dee tıyaŋ abee ı kyɛrı tıyaŋ
anıı ba sı kɔnı yaa rɛ.
29 Á Tıına Wıısı, yaŋ deŋ na, gyınaŋ kyɛɛ no ɛɛ hʊ ba aa fugisi ma anıı ba
sı dɔgısı ma. Ɛɛwıya, pɛ ı tʊŋtʊnna tıyaŋ dı á tenni polli, dı á wuwo kı
bası ı wıya abee nyuduwo.
30 Daga ı dee, a leŋ dı wııla tımma abee taaga buloŋ na laaŋfıya. Ka dı
á mɛ wuwo kı yaa wıkperiye abee wımagıla, Ɪ tʊŋtʊnnı welii Yesu feŋ
tıyaŋ."
31 Ba aa kyʊwalı Wıısı hʊ ko teŋ, dı lee hʊ ba aa laŋŋa buloŋ gyigise rɛ.
Wıısı Wiyesi Welii hʊ ko gyʊʊ ba kıdıgı buloŋ tıyaŋ. Ba piili kı bası Wıısı
wıya abee nyuduwo.

Nala hʊ aa laa Yesu wıya di aa kyiyeli dɔmɔŋ

32 Nala hʊ buloŋ aa laa Yesu wıya di fa kaŋ nyʊʊdıgı rɛ, a kaŋ tıdıgı mɛ.
Dı ba kıdıgı buloŋ nɛ kaŋ kıŋ mɛ, ʊ aa bı kaŋ kı yırı ʊ dʊŋ kıŋ. Ʊ aa kpa
ʊ nıı ʊ bırımı ba buloŋ kıŋ nɛ.
33 Wıısı dee tıyaŋ, Yesu kpambısı hʊ gyı wuwo kaŋ dee abee nyuduwo
rɛ, a bası kı tıya nala anıı á Tıına Yesu sii sʊʊ tıyaŋ nɛ, ka Wıısı mɛ kı pɛ
nala hʊ buloŋ aa laa Yesu wıya di tıyaŋ kıŋkaŋ.
34 Nala hʊ buloŋ fa aa kaŋ dıısı abee bagısı, ba aa kpa ba buloŋ yallı rɛ,
a kaŋ molbiye hʊ ba aa naa, a mʊ Yesu kpambısı hʊ lee.
35 Ba gyı aa kaŋ molbiye hʊ kpaa dɔmɔŋ nɛ, nal buloŋ na a maga ɛɛ hʊ
ʊ aa kyɛ. Ɛɛwıya, ba nala hʊ kıdıgı buloŋ fa bı kyɛɛ kıŋ kı lɔlɔ.
36 Baal kıdıgı mɛ rɛ gyı we ba tıyaŋ ba kı yırı Gyosɛfʊ. Yesu kpambısı
hʊ fa kana ʊ kı yırı Banabaası. (Banabaası memii rɛ yaa nal hʊ aa bası
wıya kı polli nala tenni). Ʊ fa yaa Levi doho nal lɛ, a lıı Saapʊrɔsı paalʊʊ.
37 Ʊ fa kaŋ baga kıdıgı rɛ. Nyɛ rɛ ʊ kpa yallı, a kaŋ molbiye hʊ mʊ Yesu
kpambısı hʊ sıya.

5

Ananiyası bee Safiira

1 Amɛ ba tıyaŋ baal kıdıgı mɛ rɛ gyı we doŋ ba kı yırı Ananiyası. Ʊ
haaŋ mɛ feŋ nɛ yaa Safiira. Nyɛ rɛ ʊ bee ʊ haaŋ hʊ sii kpa ba sıfıyaŋ kına
badɔmɔŋ yallı. Ʊ bee ʊ haaŋ hʊ buloŋ yaa nyʊʊdıgı,
2 a lıı molbiye hʊ badɔmɔŋ faŋa, ka Ananiyası sii kaŋ molbikaalıya hʊ
mʊ Yesu kpambısı hʊ lee.
3 Nyɛ rɛ Piita pıyɛsı ʊ a baa, "Ananiyası, bee rɛ tıŋ ı leŋ Sıtaanı mʊrı ı, ı
lıı kına hʊ ı aa yalla molbiye badɔmɔŋ faŋa, aŋ nyıya wıya Wıısı Wiyesi
Welii hʊ sıya tıyaŋ nyɛ?
4 Na kına hʊ yaa ı kına rɛ ka ı na kpa yallı? Ɪ bıl aa yalla mɛ, molbiye
hʊ yaa ı molbiye rɛ. Ɛɛ rɛ ı yaŋ liisi ı tıya tıyaŋ, aŋ yaa wıı no nyɛ?
Nihuwobisi sıya tıyaŋ daa ı nyıya wıya no, amɛ Wıısı sıya tıyaŋ nɛ ı
nyıya wıya no gɛɛ."

5 Ananiyası aa nıı wıı no, ʋ lıı tele doŋ nɛ, a sʋba haŋ lagılagıbiye hʋ.
Nyɛ rɛ kambıŋ gyı gyʋʋ nala hʋ buloŋ aa nıı wıı no.
6 Nyɛ rɛ bapʋwasıya ko gyʋʋ, a we ʋ liŋe, a kpa ʋ lıı mʋ hogo.
7 Mʋhʋ sʋwaa, dı ʋ haaŋ hʋ mɛ ko gyʋʋ. Ʊ kɛ fa bı gyıŋ wıı hʋ aa yaa
tıyaŋ.
8 Nyɛ rɛ Piita pıyɛsı ʋ a baa, "I bala kaŋ molbiye badɔmɔŋ ko daha rɛ.
Ma aa yallı kına hʋ, molbii hʋ nyʋwa rɛ ʋ kaŋ ko gɛɛ?" Ɛɛ rɛ haaŋ hʋ baa
dı molbii hʋ nyʋwa rɛ gɛɛ.
9 Ɛɛ rɛ Piita bıl pıyɛsı ʋ a baa, "Bee rɛ tıŋ ı bee ı bala buloŋ vʋʋlı dı ma
nyıya wıya Wıısı Wiyesi Welii hʋ sıya tıyaŋ nyɛ, aŋ liisi anıı ʋ bı sı dɔgısı
ma? Deŋ na, nala hʋ aa kpaa ı bala mʋ hogo, ba aa rɛ ha sıŋ dimbee hʋ
nyʋwa tıyaŋ gɛɛ. Ba yaŋ sı kpa ı mɛ mʋ."
10 Ɛɛ rɛ ʋ mɛ pirigi lıı tele ʋ sıya tıyaŋ doŋ, a sʋba. Bapʋwasıya hʋ aa
kpaa ʋ bala mʋ hogo ko kı gyʋʋ dı ʋ mɛ sʋba. Ɛɛ rɛ ba kpa ʋ mɛ a kaŋ lıı
hogo kpala ʋ bala hʋ.
11 Nala hʋ buloŋ aa laa Yesu wıya di, aŋ aa ko kı laŋŋı, abee nala hʋ
buloŋ mɛ gyı aa nıı wıı no, kambıŋ gyı gyʋʋ ba rɛ kıŋkaŋ.

Wıkperiye bee wımagıla

12 Yesu kpambısı hʋ gyı yaa wımagıla abee wıkperiye rɛ yʋga nala tıyaŋ.
Nala hʋ buloŋ aa laa Yesu wıya di, ba buloŋ nɛ gyı aa kı laŋŋı dɔmɔŋ abee
nyʋʋdıgı. Wııkyʋwaldııbal hʋ gyambarıŋ ba aa yırı Solomɔn Gyambarıŋ,
ʋ tıyaŋ nɛ ba gyı aa kı laŋŋı.
13 Nala hʋ buloŋ gyı aa bı laa Yesu wıya di, ba kıdıgı buloŋ gyı bı kaŋ
nyuduwo ʋ aa sı wuwo gyʋʋ pɛ ba tıyaŋ. Abee gɛɛ buloŋ, ka nala ha gyı
aa kı bigisi ba rɛ weliŋ.
14 Amɛ kyɛɛ bee ʋ nyʋwa buloŋ, nala aa laa Yesu wıya di rɛ, baala abee
haana buloŋ, a ko kı pɛ nıbınıya hʋ tıyaŋ.
15 Akuu wıya no buloŋ Yesu kpambısı hʋ aa yaa wıya, nala aa paa ba
wııla tımma bee ba kıpınıya rɛ, a ko lıı biŋ ŋmaŋsı nyʋʋsı tıyaŋ. Ba aa
yaa gɛɛ rɛ dı Piita rɛ ko kı baŋ, dı ʋ daaliiŋ gyʋʋ ba tıyaŋ. Beewıya dı
Piita daaliiŋ mɛ gba ko gyʋʋ ba tıyaŋ, ba aa na laaŋfıya rɛ.
16 Nıgyamaa mɛ gyı lıı tɔnı hʋ aa kpaga Gyerusalɛm nɛ, aa kaŋ wııla
tımma abee nala hʋ gyıŋbɔmɔ aa kana, a kaŋ ko ba lee ba buloŋ na
laaŋfıya.

Ba dɔgısı Yesu kpambısı hʋ

17 Ɛɛ rɛ Gyuuma wııkyʋwal sılaala nıhıyawʋ hʋ abee ʋ hatınna hʋ aa we
Sadusiima paati hʋ tıyaŋ, ba sii kpa baaŋ abee tıhɔllı kyeŋ Yesu kpambısı
hʋ.
18 Ɛɛ tıyaŋ nɛ ba kası Yesu kpambısı hʋ a mʋ tɔ dıyaŋ.
19 Amɛ haŋ kyɛɛ hʋ tıı tebine rɛ malıka kıdıgı ko kaŋ nıtɔdıya hʋ dimbee
suri, aŋ leŋ ba lıı. Ka ʋ bası tıya ba a baa,
20 "Ma mʋ gyʋʋ sıŋ Wııkyʋwaldııbal hʋ tıyaŋ, a bası wııkyʋwal-
ŋmaŋfalıı no wıya a tıya nala."
21 Ɛɛ rɛ Yesu kpambısı hʋ tıŋa ʋ nyʋwa hʋ. Ʊ sıgballınyʋwa, ba sii mʋ
gyʋʋ Wııkyʋwaldııbal hʋ a piili kı daga nala. Nyɛ rɛ Gyuuma wııkyʋwal
sılaala nıhıyawʋ hʋ abee ʋ hatınna sii yırı Gyuuma nıhıyası abee nala
hʋ buloŋ dı ba ko laŋŋı vʋʋlı. Ka ba tıma dı ba mʋ lıı Yesu kpambısı hʋ
nıtɔdıya hʋ tıyaŋ a kaŋ ba ko.
22 Laalyuwolo hʋ aa mʋwa ba bı naa Yesu kpambısı hʋ nıtɔdıya hʋ
tıyaŋ. Nyɛ rɛ ba mııgı ko ba nıhıyası hʋ lee a baa,

23 “Á aa mʊʊ nɪtɔdɪya hʊ, nal buloŋ bɪ suro boro hʊ, ka nala hʊ aa pɔ
nɪtɔdɪya hʊ mɛ sɪŋ boro hʊ nyʊwa. Amɛ á aa mʊʊ suri, á bɪ naa Yesu
kpambɪsɪ hʊ.”
24 Nala hʊ aa pɔ Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ nɪhɪyawʊ abee Gyuuma wɪɪkyʊwal
sɪlaala nɪhɪyasɪ aa nɪɪ wɪɪ no, ʊ yaa wɪkperii rɛ kɪŋkaŋ a tɪya ba. Ba bɪ
gyɪŋ wɪɪ hʊ aa puu ba.
25 Doŋ tɪyaŋ nɛ, dɪ baal kɪdɪgɪ rɛ ko gyʊʊ gɛɛ, a basɪ tɪya ba anɪɪ ba naa
nala hʊ ba aa kasa tɔ dɪya hʊ tɪyaŋ nɛ, dɪ ba ko lɪɪ sɪŋ Wɪɪkyʊwaldɪɪbal
hʊ tɪyaŋ a kɪ daga nala.
26 Ɛɛ rɛ Wɪɪkyʊwaldɪɪbal laalyuwolo nɪhɪyawʊ hʊ abee ʊ noŋ nala sii lɪɪ
a mʊ kasɪ ba a mɪɪgɪ kaŋ ko. Amɛ ba gyɪ bɪ kpaa dee a kasɪ ba, beewɪya
kambɪŋ fa kaŋ ba rɛ anɪɪ nala hʊ aa we Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ tɪyaŋ sɪ paa
bʊwa yaga ba.

27 Ba aa kaŋ ba ko gyʊʊ, nyɛ rɛ ba leŋ ba sɪŋ nala hʊ aa laŋŋɪ kɪ vʊʊlɪ
wɪya hʊ sɪya tɪyaŋ. Nyɛ rɛ Gyuuma wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyawʊ hʊ basɪ
tɪya ba a baa,
28 “Á basɪ tɪya ma rɛ daha abee sɪfɪyasɪ anɪɪ ma ta bɪl ko maakyiye basɪ
Yesu wɪya tɪya nal buloŋ, koo a yɪrɪ ʊ feŋ mɛ gba. Amɛ ma deŋ na, ma
vɪya aŋ kaŋ wɪɪ hʊ gɔllɪ gyaasɪ Gyerusalɛm buloŋ nɛ, a kɪ kyɛ dɪ ma kpa
baal no sʊʊ wɪya kyʊgɪ ma.”
29 Ɛɛ rɛ Piita abee Yesu kpambɪsɪ hʊ nɪkaalɪya mɪɪgɪ basɪ tɪya ba a baa,
“Ʊ maga dɪ á tɪŋ Wɪɪsɪ nyʊwa rɛ, aŋ vɪya nihuwobiŋ nyʊwa.
30 Á naabaala Wɪɪsɪ hʊ rɛ kyisi Yesu sʊʊ tɪyaŋ. Nal hʊ ma aa kaŋ kpaasɪ
mal daagarɪɪ hʊ nyuu tɪyaŋ ʊ sʊba hʊ.
31 Wɪɪsɪ kyisi ʊ rɛ, ʊ sii gyɪŋ hɔŋ ʊ noduu logiŋ, dɪ ʊ yaa sɪlaal abee
laataal, a tɪya Iziral tɪmma ŋmanɪɪ dɪ ba bɪrɪmɪ lɪɪ ba wɪbɔmɔ yayɪ tɪyaŋ,
ka dɪ Wɪɪsɪ kpa ba wɪbɔmɔ kyɛ ba.
32 Wɪya no buloŋ á aa basɪ nyɛ, á bee Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ ʊ aa kpaa
we nala hʊ aa tɪŋa ʊ nyʊwa, buloŋ yaa ba daŋsɪya rɛ.”
33 Nala no aa nɪɪ wɪɪ no, nyɛ rɛ ba na baaŋ kɪŋkaŋ aŋ kɪ kyɛ dɪ ba kpʊ
ba.
34 Amɛ ba kɪdɪgɪ rɛ gyɪ we doŋ, a lɪɪ Farasiima paati hʊ tɪyaŋ, ba kɪ yɪrɪ
Gamaliyɛl. Ʊ fa yaa Wɪɪsɪ teŋ dɪdagɪl lɛ, nala fa kɪ tɪya gyɪrɪma weliŋ. Nyɛ
rɛ ʊ sii sɪŋ aŋ baa, “Ma leŋ dɪ Yesu kpambɪsɪ hʊ lɪɪ lɪgyalɪɪ mʊhʊ.”
35 Ɛɛ rɛ ʊ yaŋ basɪ tɪya ba a baa, “Mamaa Iziral tɪmma, ma fɪyɛlɪ ma
sɪya abee wɪya hʊ ma aa kyɛ dɪ ma yaa nala no.
36 Saŋa hʊ, baal kɪdɪgɪ rɛ gyɪ we doŋ, ba kɪ yɪrɪ Tiyodasɪ. Ʊ gyɪ kpaa ʊ
tɪɪ anɪɪ ʊ yaa nɪbal lɛ. Nala gyɪ pele kɔɔsɪbanaa, a kɪ tɪŋa ʊ hal. Amɛ ba
gyɪ aa ko kpʊ ʊ, ʊ hatɪnna hʊ buloŋ gyɪ fáá pɪsa rɛ. Doŋ tɪyaŋ nɛ ʊ ŋmanɪɪ
hʊ sɪŋ dɪsɪ, ka ʊ feŋ mɛ nyʊgɪsɪ.
37 Ɛɛ hal tɪyaŋ nɛ, baal kɪdɪgɪ mɛ bɪl lɪɪ, saŋa hʊ tɪyaŋ dɪ ba gyɪ aa dɪɪsɪ
á paalʊʊ nala rɛ. Ʊ mɛ feŋ nɛ gyɪ yaa Gyudasɪ, a lɪɪ Galili paalʊʊ. Ʊ mɛ gyɪ
kasɪ nala yʊga rɛ ba kɪ tɪŋa ʊ hal. Ba gyɪ aa ko kpʊ ʊ mɛ, haŋ nɪgyamaa
hʊ mɛ buloŋ fa aa tɪŋa ʊ hal fáá pɪsa rɛ.
38 Ɛɛwɪya, wɪɪ no tɪyaŋ, ŋ kɛ aa naa wɪɪ rɛ nyɛ, ma ta yaa nala no wɪɪ
buloŋ. Ma kɛ kpa ba ta. Dɪ ba wɪyaalɪya no ko lɪɪ nihuwobiŋ dee tɪyaŋ,
tʊma hʊ sɪ nyʊgɪsɪ ba tɪɪ.
39 Amɛ, dɪ ʊ ko yaa Wɪɪsɪ tʊma, ma bɪ sɪ wuwo kaŋ tʊma no kyogi. Dɪ
mamaa rɛ paalɪ kɪ kyɛ ma kyogi ba mɛ, ma sɪ na anɪɪ ma bee Wɪɪsɪ sɪ
mɪɪgɪ kaŋ wɪɪ.”

40 Ɛɛ rɛ ba gyegili nii baal hʋ nyʋwa hʋ. Doŋ nɛ ba yiri Yesu kpambisi
hʋ ba ko gyʋʋ, ba leŋ ba viiri ba, aŋ basi tiya ba anii ba ta bil ko basi
wiya Yesu feŋ tiyaŋ, aŋ kpa ba ta.
41 Nyɛ rɛ Yesu kpambisi hʋ kpa lii nala hʋ tiyaŋ, ka ba tenni buloŋ gyi
fiyɛli akuu ba aa dɔgisi ba Yesu wiya nyuniŋ. Beewiya ba kɛ lee, ʋ yaa
nyusʋŋ nɛ anii Wiisi aa naa di ba mɛ maga di ba di tʋwara Yesu wiya.
42 Kyɛɛ buloŋ ba aa mʋ Wiikyʋwaldiibal hʋ rɛ, abee nala diisi, a ki basi
Wiisi wiya aŋ ki daga nala Wiisi wiweliye hʋ a mʋ ki tile á tiina Yesu
Krisita tiyaŋ, nal hʋ Wiisi aa liya di ʋ laa dʋniya nala ta.

6

Ba lii nala bapɛ di ba ki kyiyeli Yesu kpambisi hʋ

1 Saŋa no tiyaŋ di nala hʋ aa laa Yesu wiya di gyi mari wala ki pɛ rɛ.
Nyɛ rɛ ba tiyaŋ Gyuuma hʋ aa basi Giriki taal abee Gyuuma hʋ aa basi
Hiiburu taal piili ki kaa dɔmɔŋ. Beewiya Gyuuma hʋ aa basi Giriki taal
gyi baa di Hiiburu timma hʋ aa viya ba lohaana ki ta rɛ ba kina kpayi
tiyaŋ kyɛɛ buloŋ.
2 Nyɛ rɛ Yesu Kpambisi hʋ fi abee baliya yiri nala hʋ buloŋ aa laa Yesu
wiya di a ko laŋŋi, a basi tiya ba a baa, "Ʋ bi maga di á ki deŋ molbiye
koo kidiiliye wikaniya, aŋ yeŋŋi Wiisi wiya basii ta.
3 Ɛɛwiya, ŋ naabaliya, ma lii nala bapɛ ma tiyaŋ. Ma lii nala hʋ aa kaŋ
wigyʋŋ, nala ki tiya ba gyirima, ka Wiisi Wiyesi Welii hʋ mɛ we ba tiyaŋ.
Ma lii ba, di á kpa á molbiye wikaniya we ba nosi tiyaŋ.
4 Ka di á mɛ kpa á nyuu buloŋ we Wiisi kyʋwalii abee Wiisi wiya basii
tiyaŋ."
5 Ɛɛ rɛ nala hʋ buloŋ aa we doŋ tenni fiyɛli abee wiya hʋ Yesu kpambisi
hʋ aa basa. Nyɛ rɛ ba lii baal kidigi ba aa yiri Sitiiviŋ. Ʋ fa yaa nal hʋ
aa laa Wiisi di rɛ weliŋ, ka Wiyesi Welii hʋ mɛ we ʋ tiyaŋ. Nyɛ rɛ ba bil
lii Filipi abee Purokurɔsi abee Nikaano abee Tiimɔŋ abee Paamina, a bil
bee Nikolasi aa lii Aŋtiyɔki. Nikolasi fa bi yaa Gyuu, aŋ ta ki tiŋ Gyuuma
wiikyʋwal ŋmaŋsi abee ba lesiri.
6 Ɛɛ rɛ ba kaŋ nala no bapɛ ba aa liya a mʋ Yesu kpambisi hʋ siya. Ba
kpa ba nosi dɔbɔ ba nyuni tiyaŋ, aŋ kyʋwali Wiisi tiya ba.
7 Nyɛ rɛ ka Wiisi wibii hʋ mari pisa mʋ lee buloŋ. Nala hʋ aa laa Yesu
wiya di mari yʋga ki pɛ weliŋ Gyerusalɛm tiyaŋ. Gyuuma wiikyʋwal
silaala mɛ gyi yʋga rɛ weliŋ, a ko laa Yesu wiya di.

Gyuuma nihiyasi leŋ ba kaŋ Sitiiviŋ

8 Wiisi noŋ gyi dɔbɔ Sitiiviŋ tiyaŋ nɛ, ʋ dee mɛ we ʋ tiyaŋ yʋga, ʋ wuwo
ki yaa wikperiye abee wimagila nala tiyaŋ.
9 Nala badɔmɔŋ mɛ fa we doŋ, a fa yaa Gyuuma, aŋ lii Sariini, ka
badɔmɔŋ mɛ lii Alizaŋdiriya. Ba fa yaa wiikyʋwaldiya hʋ ba aa yiri "Yosi
ba aa kpaa ta wiikyʋwaldiya" nala rɛ. Ka badɔmɔŋ mɛ fa yaa Gyuuma, a
mɛ lii Silisiya abee Esiya. Nala no buloŋ fa bi siŋ Sitiiviŋ kiŋ tiyaŋ. Ɛɛ rɛ
ba beel-ʋ kaŋ nyʋʋtaaduwo abee wiya hʋ ʋ aa basi tiyaŋ.
10 Amɛ ba fa bi wuwo basi wiya lo ʋ wii buloŋ tiyaŋ, beewiya Wiisi
Wiyesi Welii hʋ fa we ʋ lee rɛ, ka ʋ kaŋ wigyʋŋ mɛ ʋ wibasii buloŋ tiyaŋ.
11 Nyɛ rɛ ba lʋwɔli we nala badɔmɔŋ nyuu di ba basi baa ba nii Sitiiviŋ
basi wiya ki kyogi Moosi abee Wiisi feŋ nɛ.
12 Nala no aa basi wiya no, ɛɛ rɛ bee hʋ nala abee ba nihiyasi abee Wiisi
Teŋ didagila hʋ buloŋ baaŋ sii Sitiiviŋ nyuu tiyaŋ kiŋkaŋ. Nyɛ rɛ ba kana
ʋ mʋ hiyari siya.

13 Aŋ kaŋ nala mɛ ko dı ba ko nyıya wıya tıya ʊ. Ɛɛ rɛ nala nyıya
wıya tıya ʊ a baa, “Saŋa buloŋ, baal no aa bası wıya rɛ a kı kyogi
Wııkyʊwaldııwelii hʊ á aa saa, abee Wıısı mırısı hʊ buloŋ ʊ aa leŋ Moosi
sabı biŋ dı á kı tıŋa.
14 Á nıya dı ʊ baa Yesu no aa lıı Nazarɛti sı yige Wıısı dıya no lo, aŋ kaŋ
wıya hʊ Moosi fa aa daga a naabaala dı ba kı tıŋa hʊ mɛ a bırımı kyige.”
15 Nala hʊ buloŋ fa aa hɔŋ doŋ kuwoni ba sıya pɔ Sıtııvıŋ tıyaŋ. Doŋ
tıyaŋ nɛ ba na dı ʊ sıya kıı gɛɛ anıı malıka sıya.

7

Sıtııvıŋ wıbasıı

1 Nyɛ rɛ Gyuuma wııkyʊwal sılaala nıhıyawʊ hʊ pıyɛsı Sıtııvıŋ a baa,
“Wıya no ba aa basa, ba yaa wıtıı rɛ koo ba nyıya tıya ı rɛ.”
2 Ɛɛ rɛ Sıtııvıŋ baa, “Ŋ kuwoma abee ŋ naabalıya, ma gyegili nıı daha.
Wııbal hʊ, feŋbal hʊ tıına gyı kaŋ ʊ tıı ko daga á naabaa Abıraham nɛ dı
ʊ ha gyı hɔŋ Mesopotemiya taŋha tıyaŋ. Haŋ saŋa hʊ dı ʊ ha gyı bı mʊʊ
Haraŋ paalʊʊ.
3 Ɛɛ rɛ Wıısı bası tıya ʊ dı ʊ sii leŋ ʊ dıya nala buloŋ, aŋ lıı ʊ paalʊʊ
mɛ tıyaŋ, a mʊ paalʊʊ hʊ ʊ aa sı daga ʊ.
4 Nyɛ rɛ ʊ sii lıı Kaldıya paalʊʊ tıyaŋ, a mʊ hɔŋ tɔɔ kıdıgı ba aa yırı
Haraŋ tıyaŋ. Doŋ tıyaŋ nɛ ʊ kuwo sʊba. Ɛɛ rɛ Wıısı bıl leŋ ʊ sii doŋ, a ko
hɔŋ paalʊʊ no tıyaŋ ma aa hɔnɔ gyınaŋ.
5 Saŋa hʊ tıyaŋ, Wıısı fa bı keri taŋha hʊ mʊhʊ mɛ a tıya Abıraham a
pel naaŋsıınyʊwa kıdıgı mɛ, dı ʊ tıı kana. Amɛ ʊ gyı wee nyʊwa tıya ʊ
rɛ anıı ʊ sı kpa paalʊʊ no tıya ʊ bee ʊ doho nala. Saŋa hʊ tıyaŋ Wıısı aa
bası gɛɛ dı Abıraham ha bı lʊla.
6 Nyɛ rɛ Wıısı bası tıya ʊ, ‘I doho nala sı yaa nıhʊwala paalʊʊ kıdıgı
tıyaŋ a yaa yosi. Ba sı dɔgısı ba kıŋkaŋ bısı kɔɔsıbanaa.
7 Amɛ ŋ sı dɔgısı haŋ paalʊʊ hʊ nala aa kaŋ ba bırımı yosi ba tʊma kı
tıya ba hʊ. Ɛɛ hal tıyaŋ, ba sı lıı doŋ tıyaŋ, a bıl ko daha, a kı kyʊwalı
mıyaŋ Wıısı.’
8 Ɛɛ rɛ Wıısı kpa ʊ nyʊwa tıya Abıraham. Ʊ nyʊwa hʊ magıl lɛ yaa
Abıraham bee ʊ doho nala aa keri ba pene. Nyɛ rɛ Abıraham lʊl Azıkı.
Ʊ kyɛyɛ kyori kyɛɛ, Abıraham keri ʊ peŋ. Azıkı mɛ sii lʊl Gyeekɔbı.
Gyeekɔbı mɛ lʊl biisi fi abee balıya. Ba aa rɛ ko yaa á naabaala.
9 Ba tıyaŋ kıdıgı feŋ nɛ fa yaa Gyosɛfʊ. Nyɛ rɛ nıkaalıya hʊ gyı haası ʊ,
ba tısı kı hɔllı ʊ. Ba kuu gɛɛ wıya a kana ʊ mʊ yallı tıya baala badɔmɔŋ.
Ba mɛ kana ʊ mʊ Igyipiti, a mʊ yallı tıya baal kıdıgı, ʊ yaa yoŋ. Amɛ Wıısı
ha gyı aa pɛ ʊ tıyaŋ nɛ weliŋ,
10 a lıı ʊ tʊwara buloŋ tıyaŋ ʊ gyı aa gyʊwa. Ʊ fa aa mʊʊ Igyipiti Kuwori
Faaro sıya, Wıısı dee tıyaŋ, ʊ wuwo kaŋ wıgyʊŋ nɛ abee gyogiweliye. Ɛɛ
rɛ Kuwori Faaro lıı ʊ, ʊ yaa ʊ paalʊʊ nıhıyawʊ, a kı deŋ ʊ paalʊʊ abee ʊ
dıya buloŋ.
11 Ɛɛ rɛ losiŋbɔŋ kıdıgı gyı ko gyʊʊ Igyipiti paalʊʊ abee Keenaŋ paalʊʊ
buloŋ, nala kı na sikii kıŋkaŋ, á naabaala hʊ gyı kyɛ kıdiilii buloŋ lɔlɔ dı
ba di.
12 Doŋ tıyaŋ nɛ Gyeekɔbı nıı anıı kıdiiliye we Igyipiti paalʊʊ tıyaŋ nɛ.
Ʊ tıma ʊ balıya dı ba mʊ yɔbɔ ko. Ɛɛ rɛ ba mʊ yɔbɔ ko.
13 Nyɛ rɛ Gyeekɔbı balıya hʊ bıl mııgı mʊ Igyipiti lıya tıına dı ba yɔbɔ
kıdiiliye. Doŋ tıyaŋ nɛ Gyosɛfʊ kaŋ ʊ tıı dagı ba, aŋ kaŋ ba mʊ daga

Kuwori Faaro mɛ. Ɛɛ tıyaŋ nɛ Kuwori Faaro yaŋ gyıŋ Gyosɛfʋ doho aa lıı lee hʋ.
14 Ɛɛ rɛ ka Gyosɛfʋ tıma dı ba mʋ bası tıya ʋ kuwo Gyeekɔbı, dı ʋ kaŋ
ʋ dıya nala buloŋ ko Igyipiti paalʋʋ. Gyeekɔbı dıya nala hʋ ʋ aa paa mʋ
Igyipiti paalʋʋ, ba buloŋ gyı yaa nala mɔllıboto rɛ abee fi abee bɔnɔŋ.
15 Doŋ tıyaŋ nɛ ʋ bee ʋ balıya buloŋ sʋba.
16 Ba mııgı kaŋ ba mʋ Keenaŋ paalʋʋ, a hogi ba Sɛkɛm tıyaŋ. Bʋbʋʋbal
kıdıgı rɛ Abıraham fa yɔbɔ Hamɔ nala lee. Doŋ tıyaŋ nɛ ba hogi ba.
17 Wıısı gyı wee nyʋwa rɛ dı ʋ sı yaa wıı kıdıgı tıya Abıraham. Ʋ gyı ko
ka mʋhʋ rɛ ka dı Wıısı yaa wıı no. Haŋ saŋa hʋ dı Gyeekɔbı doho nala
mɛ fa wala yʋga rɛ weliŋ Igyipiti paalʋʋ tıyaŋ.
18 Ɛɛ rɛ kuwori hʋ fa aa gyıŋ Gyosɛfʋ Igyipiti tıyaŋ ko sʋba aŋka nıdıma
mııgı di Igyipiti paalʋʋ koro. Ʋ kɛ fa bı gyıŋ Gyosɛfʋ wıya.
19 Nyɛ rɛ ʋ kı mʋrı á naabaala hʋ, a kı dɔgısı ba kıŋkaŋ, aŋ fıla ba dı
ba paa ba biifıllı lıı ta dı ba sʋba.
20 Haŋ saŋa hʋ tıyaŋ nɛ ba gyı lʋl Moosi. Ʋ fa yaa biiwelii nyɛ rɛ. Ɛɛ
wıya, ba kpa ʋ faŋa ʋ kuwo dıya tıyaŋ peŋsi boto, aŋ na kpa ʋ lıı ta.
21 Ba aa kpa ʋ lıı ta gɛɛ, Kuwori Faaro tıı toluu ko kpa ʋ a dıyɛsı ʋ anıı
ʋ biilʋlıı.
22 Ba daga ʋ Igyipiti tımma wıgyʋŋ buloŋ. Ʋ wıyaalıya abee ʋ wıbasıya
buloŋ gyı daga anıı ʋ yaa nıbal lɛ.
23 Moosi gyı aa ko pele bısı mɔllıbalıya, ʋ na anıı ʋ maga dı ʋ mʋ na ɛɛ
hʋ ʋ nala Iziral tımma hɔnıı aa kıya rɛ.
24 Ʋ gyı aa mʋʋ dı ʋ naa Igyipiti tımma hʋ kıdıgı dı ʋ aa dɔgısı Iziral
tımma hʋ kıdıgı. Ɛɛ rɛ ʋ mʋ laa pɛ Iziral tıına hʋ tıyaŋ, a ŋmaa Igyipiti
tıına hʋ kpa lo ʋ sʋba.
25 Ʋ fa liise anıı ʋ nala hʋ sı gyıma anıı Wıısı aa kyɛ dı ʋ rɛ laa ba ta,
amɛ ba bı wuwo gyıma.
26 Ʋ sıgballıya, ʋ bıl mʋwa dı Iziral tımma balıya aa kaa dɔmɔŋ. Ʋ mʋ
dı ʋ laa ba ta, aŋ marı ba dɔmɔŋ. Nyɛ rɛ ʋ bası tıya ba a baa, ‘Ma yaa
nımmabalıya rɛ, bee rɛ tıŋ ma mııgı gul kı kaa dɔmɔŋ?’
27 Ɛɛ rɛ nal hʋ fa aa di dee ʋ dɔŋtıına hʋ nyuu tıyaŋ kaŋ Moosi yige ta
aŋ pıyɛsı ʋ a baa, ‘Aŋnɛ rɛ lıı ı dı ı kı deŋ á nyuu, a laa á wıya kı bası?
28 Koo ı aa kyɛ ı kpʋ ŋ mɛ rɛ anıı ı dıya aa kpʋʋ Igyipiti tıına hʋ gɛɛ
rɛ?’
29 Moosi aa nıı gɛɛ, ʋ lıı fá Igyipiti paalʋʋ tıyaŋ, a mʋ yaa nıhʋwal
Mıdıya paalʋʋ tıyaŋ. Doŋ tıyaŋ nɛ ʋ hɔŋ a kpa haaŋ, a lʋl boyoŋbiisi
balıya.
30 Ʋ fa hɔŋ doŋ bısı mɔllıbalıya rɛ. Ɛɛ rɛ kyɛɛ kıdıgı, malıka kıdıgı ko
ʋ lee ɔhɔ tʋtʋʋ tıyaŋ, a kpaga dogimo kıdıgı ba aa yırı Saana. Ʋ ko lıı a
kıı gɛɛ anıı tııbiye rɛ aa di diŋ.
31 Moosi aa naa gɛɛ, ʋ yaa ʋ wıkperii. Ɛɛ rɛ ʋ mʋ pele dı ʋ marı na
tııbiye hʋ weliŋ. Doŋ tıyaŋ nɛ ʋ nıı á Tıına Wıısı taal, dı ʋ bası tıya ʋ a
baa,
32 ‘Mıyaŋ nɛ yaa ı naabaala Abıraham abee Azıkı abee Gyeekɔbı Wıısı’.
Ʋ aa bası gɛɛ, Moosi sıŋ kı kyele. Ʋ bıl bı wuwo dı ʋ deŋ.
33 Sıtııvıŋ bıl bası baa, ‘Ɛɛ rɛ á Tıına Wıısı bası tıya Moosi a baa, kuwoni
ı naatɔbɔ ı naası tıyaŋ. Wıısı we lee hʋ tıyaŋ ı aa sına tıyaŋ nɛ.
34 Ŋ naa ɛɛ hʋ ba aa dɔgısı ŋ nala rɛ Igyipiti paalʋʋ tıyaŋ, a nıı ba wiile
mɛ. Ŋ ko tuu dı ŋ laa ba ta rɛ. Sii dı ŋ tıma ı dı ı mııgı mʋ Igyipiti.’
35 Ɛɛ rɛ Sıtııvıŋ bıl marı kpa, a baa, ‘Moosi no rɛ Iziral tımma hʋ gyı
vıya aŋ pıyɛsı ʋ baa, Aŋnɛ rɛ baa dı ı kı deŋ ma a laa á wıya kı bası?’ Ʋ

rɛ Wɪɪsɪ yaŋ tɪma dɪ ʊ yaa ba nɪhɪyawʊ abee ba laataal. Wɪɪsɪ rɛ gyɪ tɪŋ
ʊ malɪka, ʊ gyɪ ko Moosi lee a gyɪ kɪɪ gɛɛ anɪɪ tɪɪbiye rɛ aa di diŋ, a ko pɛ
Moosi tɪyaŋ dɪ ʊ laa ʊ nala ta.
36 Moosi gyɪ yaa wɪmagɪla abee wɪkperiye rɛ Igyipiti paalʊʊ tɪyaŋ, aŋ
na kasɪ ʊ nala hʊ lɪɪ doŋ tɪyaŋ. Ba gyɪ aa mʊʊ pele fuwo kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ
Fuwofɪyaŋ, ʊ gyɪ bɪl yaa wɪmagɪla rɛ doŋ. Ba gyɪ vala pogo mɛ dʊŋ tɪyaŋ
nɛ bɪsɪ mɔllɪ balɪya, ka Moosi ha kɪ yaa wɪmagɪla abee wɪkperiye ŋmanɪɪ
hʊ tɪyaŋ.
37 Moosi no tɪɪ rɛ bɪl basɪ tɪya Iziral tɪmma a baa,
'Wɪɪsɪ sɪ tɪŋ ʊ tɪŋdaal dɪ ʊ ko ma lee anɪɪ ʊ aa tɪma ŋ gɛɛ. Ʊ sɪ yaa ma
nɪɪnabiye tɪɪ.'
38 Moosi bee á naabaala gyɪ laŋŋa pogo tʊtʊʊ tɪyaŋ nɛ. Doŋ tɪyaŋ nɛ Moosi
gyɪ na malɪka doginbal kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ Saana nyuu tɪyaŋ. Ɛɛ rɛ malɪka
hʊ kpa Wɪɪsɪ nyʊwa hʊ aa kaŋ mɪɪbol tɪya ʊ dɪ ʊ laa basɪ tɪya ma.
39 Ɛɛ rɛ ka á naabaala hʊ gyɪ vɪya ʊ nyʊwa, aŋ kpa ba hal yɪya ʊ, ka ba
tɪliise buloŋ fa kɪ tɪya ba anɪɪ ba mɪɪgɪ mʊ Igyipiti paalʊʊ.
40 Nyɛ rɛ ba basɪ tɪya Aarɔŋ a baa, 'Mɔ tɔdʊnnɪ tɪya ma dɪ ba kɪ deŋ ma.
Moosi no aa kaŋ ma lɪɪ Igyipiti paalʊʊ ko daha, á bɪ gyɪŋ wɪɪ hʊ buloŋ aa
kana ʊ.'
41 Ɛɛ rɛ ba sii mɔ vʊgɪ kɪdɪgɪ ʊ kɪɪ gɛɛ anɪɪ nɔbiye. Nyɛ rɛ ba sii marɪ ʊ,
ba tenni buloŋ fɪyɛlɪ kɪŋ hʊ ba tɪɪ aa mɔɔ tɪyaŋ.
42 Nyɛ rɛ tɪŋ Wɪɪsɪ gyɪ kpa ʊ hal yɪya ba, a vɪya ba ta ba kɪ kyʊwalɪ
kyɪŋwʊlɪya abee pene abee wɪɪpɔsɪɪ. Ba saba gɛɛ rɛ Wɪɪsɪ Teŋ logiŋ hʊ
Wɪɪsɪ tɪŋdaala aa saba tɪyaŋ. Ba kɪdɪgɪ saba rɛ anɪɪ dɪ Wɪɪsɪ baa,
'Mamaa Iziral tɪmma, bɪsɪ mɔllɪbalɪya hʊ ma fa aa we pogo hʊ tɪyaŋ, ŋ
daa ma fa kpa ma kɪna koo ma pʊsɪ kɪ sʊla.
43 Amɛ ma tɔdʊŋ hʊ ma aa yɪrɪ Mɔlɔkɪ, ʊ rɛ ma marɪ taŋtɪ-dɪya we gɛɛ,
abee ma kyɪŋwʊlɪya tɔdʊŋ hʊ ma aa yɪrɪ Rɛfaŋ, ba aa rɛ ma gyɪ
kyʊŋ kɪ vala gɛɛ. Ma tɪɪ rɛ mɔɔ ba, a kɪ marɪ ba. Ɛɛwɪya, ŋ sɪ leŋ dɪ
ba kasɪ ma mʊ lee aa para Baabilɔŋ.'
44 Ɛɛ rɛ Sɪtɪɪvɪŋ bɪl basɪ baa, Á naabaala gyɪ aa we pogo hʊ tɪyaŋ, ba gyɪ
marɪ taŋtɪ-dɪya rɛ doŋ a tɪya Wɪɪsɪ. Taŋtɪ-dɪya no rɛ gyɪ daga anɪɪ Wɪɪsɪ
kɔnɪ we ba lee rɛ. Wɪɪsɪ tɪɪ rɛ gyɪ daga Moosi ɛɛ ʊ aa sɪ marɪ dɪya no. Ɛɛ
hʊ buloŋ Wɪɪsɪ gyɪ aa kyɛ rɛ ʊ daga Moosi, ʊ mɛ leŋ ba marɪ ʊ gɛɛ.
45 Ɛɛ hal tɪyaŋ nɛ á naabaala laa taŋtɪ-dɪya no ba kuwoma lee. Saŋa hʊ
Wɪɪsɪ gyɪ aa leŋ ba bee Gyoosʊwa mʊ yuwo paalʊʊ kɪdɪgɪ nala, a kil ba ta
aŋ laa ba taŋha hɔŋ hʊ, dɪ ba ha kyʊŋ taŋtɪ-dɪya no rɛ. Taŋtɪ-dɪya no gyɪ
we ba lee rɛ, a ko pele á naabaa Deviti saŋa.
46 Wɪɪsɪ gyɪ sɪŋ pɔ Deviti rɛ weliŋ. Ɛɛ rɛ Deviti gyɪ sʊla Wɪɪsɪ dɪ ʊ pɛ ʊ
tɪyaŋ dɪ ʊ wuwo saa dɪya tɪya ʊ Wɪɪsɪ hʊ á naabaa Gyeekɔbɪ fa aa kyʊwalɪ.
47 Amɛ Deviti gyɪ bɪ wuwo saa dɪya hʊ. Ʊ biibaal Solomɔn nɛ gyɪ mɪɪgɪ
ko saa ʊ, a tɪya Wɪɪsɪ.
48 Amɛ Wɪɪsɪ aa tee kɪŋ buloŋ, ʊ bee gyʊʊ dɪɪsɪ hʊ nihuwobiŋ aa saa
dʊŋ. Wɪɪsɪ tɪŋdaal kɪdɪgɪ gyɪ basɪ wɪɪ no wɪya rɛ, a baa dɪ
49 Wɪɪsɪ baa, 'Wɪɪsɪbee tɪyaŋ nɛ ŋ kuworikpasa we, taŋha daha rɛ yaa ŋ
naasɪ libinii. Dɪɪgɛɛ rɛ ma sɪ wuwo saa tɪya ŋ? Lee rɛ ŋ liwiyesii
we?
50 Ŋ daa marɪ kɪna no buloŋ?'
51 Ɛɛ rɛ Sɪtɪɪvɪŋ bɪl basɪ baa, 'Ma bembiye deye rɛ kɪŋkaŋ! Ma dɪgɪna mɛ
bee nɪɪ wɪya. Ma kaŋ nyuduwo rɛ anɪɪ nala hʊ aa bee tɪŋ Wɪɪsɪ. Ɛɛ rɛ tɪŋ
ma mɛ aa vɪya ma aa sɪ kɪ tɪŋ Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ anɪɪ ma naabaala fa
aa yaa gɛɛ.

52 Wiisi tiŋdaal buloŋ tuwo di ma naabaala gyi bi tiŋ ŋmaniı kidigi a dɔgisi ʊ. Ba gyi kpʊʊ nala hʊ buloŋ aa laa siya basi Wiisi tipʊlʊŋ tʊŋtʊnni hʊ koyi wiya rɛ. Ɛɛ rɛ ʊ ko, ma mɛ kpa ʊ yallı tiya nala, ba kpʊ ʊ.
53 Wiisi leŋ ʊ malıkasi dagi ma ʊ mirisi buloŋ nɛ, amɛ ma bi tiŋa ʊ nyʊwa." '

Ba yaga Sitiiviŋ kpʊ abee bʊwa

54 Nala hʊ gyi aa laŋŋi ki vʊʊli wiya hʊ aa gyegile niı Sitiiviŋ wibasiı hʊ ko mʊ maga nyɛ, di ba buloŋ baaŋ mari sii ʊ tiyaŋ nɛ, ba ki kyaŋ ba nyiŋa lee lee buloŋ.
55 Ɛɛ rɛ Wiisi Wiyesi Welii hʊ mari gyʊʊ Sitiiviŋ yʊga. Ʊ wil deŋ wiisinyuu a na Wiibal hʊ gaŋdari, a na Yesu mɛ di ʊ siŋ Wiisi noduu logiŋ.
56 Ɛɛ rɛ Sitiiviŋ basi baa, "Ma deŋ na, ŋ naa wiisibee dimbeenyʊwa rɛ di ʊ suro, ka Nihuwobiŋ Biye hʊ siŋ Wiisi noduu logiŋ tiyaŋ."
57 Doŋ tiyaŋ nɛ nala hʊ buloŋ kyiiri yʊga, aŋ tɔ ba digina, ka ba buloŋ teŋ sii giri mʊ kyige ʊ,
58 a kana ʊ yige ta ʊ lii bee hʊ samani. Doŋ tiyaŋ nɛ ba yaŋ paa bʊwa tɔ kana ʊ, a ki yaga lee lee buloŋ. Nala hʊ aa yaga Sitiiviŋ buloŋ gyi wuri ba ganni rɛ a kpa tiya bapʊwasibiye kidigi ba aa yiri Sɔɔl di ʊ ki deŋ.
59 Ba aa yaga Sitiiviŋ gɛɛ rɛ, ka ʊ ki yiri á Tiina Yesu a ki sʊla ʊ, "Ŋ Tiina Yesu, laa ŋ dʊma mʊ i lee."
60 Ɛɛ tiyaŋ nɛ ʊ tuu gbinni, a kyiyesi yʊga a baa, "Ŋ Tiina Yesu, ŋ aa sʊla i, ta tuŋ wibɔŋ no ba aa yaa kyiŋ ba nyuu tiyaŋ." Nyɛ rɛ ʊ basi aŋ yaŋ keri ʊ wiyesi kateŋse. Sɔɔl mɛ gyi laa rɛ aniı ba kpʊʊ Sitiiviŋ maga rɛ.

8

Sɔɔl aa dɔgisi nala hʊ aa laa Yesu wiya di

1 Haŋ kyɛɛ hʊ buloŋ nɛ ba piili ki dɔgisi nala hʊ aa laa Yesu wiya di aŋ ki laŋŋi Gyerusalɛm tiyaŋ, a kaŋ ba ki tiya sikii kiŋkaŋ. Ɛɛ rɛ ba buloŋ sii pisa gyʊʊ Gyudiya abee Samaariya paalʊʊ buloŋ. See Yesu kpambisi hʊ dʊŋ nɛ gyi kaa Gyerusalɛm tiyaŋ.
2 Nala badɔmɔŋ aa fá Wiisi mɛ rɛ gyi kpaa Sitiiviŋ hogo, aŋ wii ʊ loho weliŋ.
3 Amɛ Sɔɔl gyi yaa siri rɛ di ʊ yalmi nala hʊ aa laa Yesu wiya di. Ʊ gyi aa sii gɔlli ba diisi rɛ, a tari ba baala abee ba haana buloŋ ko lii, a leŋ ba kasi ba mʊ tɔ diya tiyaŋ.

Ba basi Wiisi wiweliye hʊ Samaariya paalʊʊ tiyaŋ

4 Ka Yesu hatinna hʊ mɛ gyi aa lii fá Gyerusalɛm tiyaŋ hʊ, ba mɛ gɔlli mʊ lee buloŋ, a ki basi Yesu Krisita wiweliye hʊ.
5 Nyɛ rɛ Filipi sii mʊ Samaariya paalʊʊ tɔbal kidigi, a basi Yesu Krisita, laataal hʊ Wiisi aa tima wiya, a ki tiya doŋ nala.
6 Gyamaa hʊ buloŋ gyi wee digiŋgyegil lɛ a ki niı wiya hʊ ʊ gyi aa basi. Ba buloŋ gyi gyegile niı wiya hʊ ʊ aa basa rɛ, a na wimagila hʊ buloŋ mɛ ʊ aa yaa.
7 Filipi gyi aa basi wiya hʊ tiyaŋ, gyiŋbɔmɔ yʊga gyi lii nala ba aa kana tiyaŋ nɛ. Di gyiŋbɔŋ buloŋ nɛ fa ko ki lii mɛ, ʊ aa kyiiri rɛ yʊga aŋ na lii. Ka gbariga abee naasʊʊni abee nosʊʊni timma yʊga mɛ gyi na laaŋfiya, ba tenni leye buloŋ miigi siŋ ba bʊʊsi tiyaŋ.
8 Ɛɛwiya, haŋ tɔɔ hʊ timma buloŋ tenni gyi fiyɛla rɛ kiŋkaŋ.

9 Haŋ tɔɔ hʊ tɪyaŋ, baal kɪdɪgɪ mɛ rɛ gyɪ we doŋ, ba kɪ yɪrɪ Siimɔŋ. Ʊ gyɪ
kaŋ daaluliye rɛ weliŋ, a kɪ vʊga. Ʊ wɪyaalɪya buloŋ gyɪ yaa Samaarɪya
paalʊʊ nala wɪkperii rɛ. Ɛɛ rɛ tɪŋ ʊ mɛ gyɪ aa kɪ daga ʊ tɪɪ anɪɪ ʊ bɪra rɛ.
10 Nɪhɪyasɪ bee biibiisi buloŋ gyɪ kpa ba nyuu we ʊ wɪyaalɪya tɪyaŋ nɛ a
kɪ basɪ a baa, "Baal no rɛ yaa Wɪɪsɪ, ʊ kaŋ dee rɛ yʊga, dee hʊ ba aa yɪrɪ
Wɪɪsɪ debal hʊ, ʊ rɛ ʊ kana."
11 Ʊ aa yaa wɪkperiye no pɪɪsɪ rɛ, ɛɛ rɛ tɪŋ nala na anɪɪ ʊ bɪra rɛ. Ɛɛ rɛ
tɪŋ ba kpa ba nyuni we ʊ wɪyaalɪya tɪyaŋ gɛɛ.
12 Amɛ Fɪlɪpɪ gyɪ aa basɪ Wɪɪsɪ wɪweliye hʊ wɪya, a kɪ daga Wɪɪsɪ koro
hʊ wɪya, a basɪ Yesu Krisita wɪya mɛ, nala hʊ gyɪ laa wɪya hʊ di rɛ, ba fo
ba wɪɪkyʊwalnɪɪ, baala abee haana buloŋ.
13 Siimɔŋ tɪɪ mɛ gyɪ ko laa Yesu wɪya hʊ di rɛ, ba fo ʊ mɛ wɪɪkyʊwalnɪɪ.
Ɛɛ hal tɪyaŋ, ʊ kɪ mal Fɪlɪpɪ kɪŋkaŋ. Ʊ aa naa wɪkperiye hʊ bee wɪmagɪla
hʊ Fɪlɪpɪ aa yaa, ʊ yaa ʊ wɪkperii rɛ.
14 Yesu kpambɪsɪ hʊ aa we Gyerusalɛm tɪyaŋ nɪɪ anɪɪ Samaarɪya paalʊʊ
nala laa Wɪɪsɪ wɪya di rɛ. Ɛɛ rɛ ba ta Piita bee Gyɔɔŋ dɪ ba mʊ doŋ.
15 Ɛɛ rɛ Piita bee Gyɔɔŋ mʊ kyʊwalɪ Wɪɪsɪ tɪya ba dɪ Wɪɪsɪ leŋ ʊ Wiyesi
Welii hʊ ko tuu gyʊʊ ba tɪyaŋ.
16 Beewɪya haŋ saŋa hʊ dɪ Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ ha gyɪ bɪ gyʊʊ
Samaarɪya paalʊʊ nal kɪdɪgɪ buloŋ tɪyaŋ. Á Tɪɪna Yesu Krisita feŋ dʊŋ
tɪyaŋ nɛ ba fa fo ba wɪɪkyʊwalnɪɪ hʊ.
17 Nyɛ rɛ Piita bee Gyɔɔŋ kpa ba nosi dɔbɔ ba nyuni tɪyaŋ, a kyʊwalɪ
Wɪɪsɪ tɪya ba. Ɛɛ tɪyaŋ nɛ Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ ko tuu gyʊʊ ba tɪyaŋ.
18 Siimɔŋ aa naa dɪ Yesu kpambɪsɪ hʊ kpa ba nosi dɔbɔ nala hʊ aa laa
Yesu wɪya di tɪyaŋ, Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ gyʊʊ ba tɪyaŋ gɛɛ, ʊ sii kpa
molbii a sʊl ba a baa,
19 "Ma laa aŋ tɪya ŋ ma dee no dɪ ŋ mɛ ko kpa nosi dɔbɔ nal buloŋ tɪyaŋ,
dɪ Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ gyʊʊ ʊ tɪɪna tɪyaŋ." Ɛɛ rɛ Piita basɪ tɪya ʊ, a baa,
20 "Ɪ liise ɪ sɪ wuwo kpa molbiye yɔbɔ Wɪɪsɪ aa kpaa kɪŋ hʊ tɪya nala ʊ
bɔnyɛ tɪyaŋ nɛ koo? Wɪɪsɪ sɪ leŋ ɪ bee ɪ molbiye no buloŋ gyʊʊ diŋ.
21 Ɪ noŋ tuwo á tʊma no tɪyaŋ, beewɪya ɪ bɪ pʊllɪ ɪ tɪya tɪya Wɪɪsɪ.
22 Mɪɪgɪ bɪrɪmɪ lɪɪ ɪ wɪbɔmɔ no tɪyaŋ aŋ sʊla Wɪɪsɪ dɪ ʊ kpa ɪ tɪliisibɔmɔ
no kyɛ ɪ.
23 Ŋ naa anɪɪ ɪ tɪya bile rɛ kɪŋkaŋ, ka ɪ bɪl yaa wɪbɔmɔ yoŋ mɛ."
24 Ɛɛ rɛ Siimɔŋ sʊla Piita bee Gyɔɔŋ dɪ ba kyʊwalɪ Wɪɪsɪ tɪya ʊ dɪ wɪya
no buloŋ ba aa basa ta yaa ʊ tɪyaŋ.
25 Ba aa basɪ Wɪɪsɪ wɪya hʊ ko teŋ, a daga wɪya hʊ buloŋ ba aa gyɪma
Yesu lugo tɪyaŋ a tɪya ba, ba sii doŋ nɛ, a mɪɪgɪ mʊ Gyerusalɛm. Saŋa
hʊ ba aa mʊ Gyerusalɛm hʊ tɪyaŋ, ba basɪ Yesu Krisita wɪweliye hʊ rɛ
Samaarɪya paalʊʊ tɔnɪ yʊga tɪyaŋ.

Fɪlɪpɪ kyeŋ baal kɪdɪgɪ aa lɪɪ Itoopiya paalʊʊ

26 Ɛɛ rɛ ka malɪka kɪdɪgɪ ko basɪ tɪya Fɪlɪpɪ a baa, "Sii, a mʊ wɪɪpɔsɪɪ
noduu dɪɪlaŋ, a mʊ ŋmaŋbɪnɪɪ hʊ aa lɪɪ Gyerusalɛm kɪ mʊ Gasa." Nyɛ rɛ
Fɪlɪpɪ sii kpa mʊ.
27 Ʊ aa mʊ pele ŋmanɪɪ hʊ, dɪ Itoopiya tɪmma baal kɪdɪgɪ rɛ gɛɛ. Ʊ fa
yaa bafara rɛ, a tʊma kɪ tɪya Itoopiya Kuwori. Kuwori hʊ fa yaa haaŋ nɛ,
ka ʊ kuwori feŋ yaa Kandesi. Baal no fa yaa ʊ tʊŋtʊnna tɪyaŋ nɪbal kɪdɪgɪ
rɛ. Ʊ rɛ fa aa deŋ kuwori hʊ molbiye wɪkanɪya abee ʊ dʊwa buloŋ nyuu.
Gyerusalɛm nɛ ʊ fa mʊ a kyʊwalɪ Wɪɪsɪ aŋ fa mɪɪgɪ kɪ mʊ bee abee gyaagʊ
toriku.

28 Ʊ fa hɔŋ toriku hʊ tɪyaŋ gɛɛ rɛ, aŋ kɪ karɪmɪ Wɪɪsɪ Teŋ lee kɪdɪgɪ Wɪɪsɪ
tɪŋdaal Azaaya aa saba.
29 Ɛɛ rɛ Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ basɪ tɪya Fɪlɪpɪ dɪ ʊ vala mʊ puu toriku
hʊ.
30 Nyɛ rɛ Fɪlɪpɪ fá mʊ puu ʊ, dɪ ʊ nɪɪ baal hʊ aa karɪmɪ Wɪɪsɪ teŋ logiŋ
hʊ Azaaya aa saba. Ɛɛ rɛ ʊ pɪyɛsɪ ʊ dɪ ʊ gyɪŋ wɪya hʊ ʊ aa karɪmɪ hʊ
memii rɛ?
31 Nyɛ rɛ baal hʊ baa, "Ɛɛ rɛ ŋ sɪ yaa gyɪŋ ba memii dɪ nal bɪ daga tɪya
ŋ." Aŋ yɪrɪ Fɪlɪpɪ dɪ ʊ ko gyɪŋ hɔŋ pɛ ʊ tɪyaŋ.
32 Wɪɪsɪ teŋ lee hʊ ʊ fa aa karɪmɪ hʊ, wɪɪ no rɛ ba sabɪ doŋ:
"Anɪɪ ba aa kaŋ piyesi kɪ mʊ dɪ ba kpʊ ka ʊ tallɪ ʊ nyʊwa gɛɛ, anɪɪ ba aa
kɪ kʊsɪ pebiye pʊna ka ʊ nyʊwa bee suri gɛɛ, ɛɛ tɪɪ rɛ ʊ mɛ bɪ suro
ʊ nyʊwa.
33 Ba gyɪ yalmɪ ʊ rɛ weliŋ, ʊ kɪna gyɪ sʊma mɛ, ka ba vʊʊlɪ vɔmɔ ʊ, a kpa
kyogisi tɪya ʊ. Ʊ mɪɪbol yaŋ aa tene taŋha no nyuu nyɛ, aŋnɛ rɛ sɪ
wuwo tɪŋ ʊ doho nala naasɪ."
34 Baal hʊ aa karɪma Wɪɪsɪ wɪya hʊ teŋ, ʊ pɪyɛsɪ Fɪlɪpɪ, a baa "Aŋnɛ wɪya
rɛ Wɪɪsɪ tɪŋdaal hʊ kɪ basɪ nyɛ? Ʊ tɪɪ wɪya rɛ koo, nɪdɪma kɪdɪgɪ wɪya
rɛ?"
35 Ɛɛ rɛ Fɪlɪpɪ yaŋ piili wɪya no ʊ aa karɪma tɪyaŋ, a basɪ Yesu Wɪweliye
hʊ buloŋ a tɪya baal hʊ.
36 Nyɛ rɛ ka ba kpa ŋmanɪɪ hʊ kɪ mʊ, a mʊ pele lee kɪdɪgɪ dɪ nɪɪ pɪŋ
doŋ. Ɛɛ rɛ baal hʊ basɪ tɪya Fɪlɪpɪ a baa, "Na nɪɪ rɛ nyɛ. Bee rɛ sɪ tɔ ŋ
wɪɪkyʊwalnɪɪ foyi daha?"
37 Ɛɛ rɛ Fɪlɪpɪ basɪ tɪya ʊ a baa, "Dɪ ɪ rɛ laa Yesu wɪya hʊ buloŋ di abee
ɪ tɪya buloŋ, ŋ sɪ fo ɪ wɪɪkyʊwalnɪɪ." Ɛɛ rɛ baal hʊ baa, "Ŋ laa di rɛ anɪɪ
Yesu Krisita rɛ yaa Wɪɪsɪ biye."
38 Ɛɛ rɛ baal hʊ leŋ gyaagʊ hʊ fa aa tarɪ toriku hʊ sɪŋ, ka ʊ bee Fɪlɪpɪ buloŋ
kpa tuu nɪɪ hʊ. Doŋ tɪyaŋ nɛ Fɪlɪpɪ fo ʊ wɪɪkyʊwalnɪɪ.
39 Ba aa ko dɪ ba lɪɪ nɪɪ hʊ tɪyaŋ, Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ ko kpa Fɪlɪpɪ dɪɪgɪ.
Baal hʊ bɪrɪma dɪ ʊ bɪl bɪ naa Fɪlɪpɪ, aŋka ʊ kpa ʊ ŋmanɪɪ kɪ vala, ʊ teŋ
buloŋ fɪyɛlɪ kɪŋkaŋ.
40 Fɪlɪpɪ yaa dɪ ʊ sɪŋ dɪ ʊ we tɔ kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ Azotu tɪyaŋ. Ɛɛ rɛ ʊ gɔllɪ
tɔbiisi hʊ buloŋ mɛ aa we doŋ a kɪ basɪ Wɪɪsɪ wɪya. Ɛɛ rɛ ʊ yaa a mʊ pele
tɔɔ kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ Sizaariya.

9

Ɛɛ aa yaa Sɔɔl ko laa Yesu wɪya di
Kpambɪsɪ 22.6-16; 26.12-18

1 Ɛɛ rɛ ka Sɔɔl mɛ ha lɪɪ sɪɪ pɔ Yesu hatɪnna hʊ tɪyaŋ, a kɪ fugisi ba, a kɪ
basɪ anɪɪ ʊ sɪ kpʊ ba.
2 Nyɛ rɛ ʊ sii mʊ Gyuuma wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyawʊ hʊ lee a sʊla ʊ,
ʊ sabɪ tenni tɪya ʊ dɪ ʊ kaŋ mʊ tɔɔ kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ Damaasiku. Tenni
no fa daga anɪɪ dɪ Sɔɔl ko mʊ gyʊʊ Gyuuma wɪɪkyʊwaldɪya buloŋ aa we
Damaasiku tɪyaŋ, dɪ ba tɪya ʊ ŋmanɪɪ dɪ ʊ kasɪ nala hʊ aa tɪŋ Yesu Krisita
ŋmanɪɪ hʊ, ba baala abee ba haana buloŋ, a kaŋ ba mɪɪgɪ mʊ Gyerusalɛm.
3 Ɛɛ rɛ Sɔɔl gyɪ sii lɪɪ kpa ŋmanɪɪ a kɪ mʊ Damaasiku. Ʊ gyɪ ko mʊ kpaga
Damaasiku rɛ, dɪ kyaanʊʊ kɪdɪgɪ pirige lɪɪ wɪɪsɪnyuu, a kyaanɪ we ʊ tɪyaŋ.
4 Ʊ lɪɪ tele, aŋka ʊ nɪɪ nal taal dɪ ʊ basɪ tɪya ʊ a baa, "Sɔɔl, Sɔɔl, bee rɛ
tɪŋ ɪ kɪ dɔgɪsɪ ŋ nyɛ."
5 Ɛɛ rɛ Sɔɔl pɪyɛsɪ, "Aŋnɛ rɛ yaa ɪ, ŋ Tɪɪna?" Ɛɛ rɛ taal hʊ baa, "Mɪyaŋ
Yesu rɛ, nal hʊ ɪ aa dɔgɪsɪ hʊ.

6 Sii mʊ gyʊʊ tɔɔ hʊ. Doŋ tɪyaŋ nɛ ba sɪ daga ɪ wɪɪ hʊ ɪ aa sɪ yaa.”
7 Sɔɔl bee nala hʊ fa aa val hʊ buloŋ mɪɪgɪ sɪŋ tuwori kɪ deŋ. Beewɪya
ba mɛ nɪɪ taal hʊ rɛ, amɛ ba bɪ naa nal buloŋ.
8 Ɛɛ rɛ Sɔɔl nyagɪ sii sɪŋ, a kaŋ ʊ sɪya suri. Ʊ sɪya gyɪ ta kyirigi waasʊ
gɛɛ rɛ, ka ʊ bee na kɪŋ buloŋ. Ʊ noŋ tɪyaŋ nɛ ba gyɪ kana, a kana ʊ tarɪ
mʊ pele Damaasiku.
9 Ʊ nyʊlɪma we doŋ gɛɛ rɛ ʊ kyɛyɛ boto, dɪ ʊ bɪ wuwo di kɪŋ buloŋ, a bɪ
wuwo nyʊwa nɪɪ mɛ.
10 Yesu hatɪnna hʊ kɪdɪgɪ mɛ gyɪ we Damaasiku tɪyaŋ, ba kɪ yɪrɪ
Ananiyasɪ. Nyɛ rɛ ʊ duwosi dɪ á Tɪɪna Yesu yɪrɪ ʊ a basɪ tɪya ʊ a baa,
“Ananiyasɪ!” Ɛɛ rɛ ʊ saŋa a baa, “Mɪyaŋ nɛ nyɛ, Tɪɪna.”
11 Ɛɛ rɛ á Tɪɪna Yesu basɪ tɪya ʊ a baa, “Sii kpa ŋmanɪɪ hʊ ba yɪrɪ ŋmaŋ-
deginii hʊ, a mʊ baal kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ Gyudasɪ dɪya. Dɪ ɪ ko mʊ, pɪyɛsɪ
ʊ dɪ baal kɪdɪgɪ aa lɪɪ Taasu rɛ ɪ kɪ kyɛ. Ʊ feŋ nɛ yaa Sɔɔl. Ʊ rɛ ha yaŋ kɪ
kyʊwalɪ Wɪɪsɪ gɛɛ.
12 Wɪɪsɪ hʊ kyʊwalɪɪ tɪyaŋ, ʊ naa anɪɪ ɪ Ananiyasɪ rɛ ko gyʊʊ a kpa ɪ
nosi dɔbɔ ʊ tɪyaŋ ʊ sɪya bɪl suri.”
13 Ɛɛ rɛ Ananiyasɪ basɪ baa, “Ŋ Tɪɪna, nala yʊga rɛ kɪŋkaŋ a basɪ tɪya ŋ
anɪɪ baal no bɔmɔ rɛ weliŋ abee ɪ nala hʊ aa we Gyerusalɛm tɪyaŋ.
14 Gyuuma wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyasɪ rɛ tɪya ʊ ŋmanɪɪ dɪ ʊ ko
Damaasiku daha, a kasɪ nala hʊ buloŋ aa kyʊwalɪ ɪ.”
15 Á Tɪɪna Yesu basɪ tɪya Ananiyasɪ a baa, “Sii mʊ. Mɪyaŋ nɛ lɪɪ ʊ dɪ
ʊ tuŋ ŋ tʊma. Ʊ sɪ mʊ basɪ ŋ wɪya tɪya nala hʊ aa bɪ yaa Gyuuma abee
kuworo abee Iziral tɪmma mɛ.
16 Mɪyaŋ nɛ sɪ daga ʊ tʊwara maga gɛɛ ʊ aa sɪ na ŋ wɪya.”
17 Ɛɛ rɛ Ananiyasɪ sii kpa mʊ dɪya hʊ Sɔɔl aa gyʊwa. Nyɛ rɛ ʊ gyʊʊ a
kpa ʊ nosi dɔbɔ Sɔɔl tɪyaŋ aŋ baa, “Ŋ naabiye Sɔɔl, á Tɪɪna Yesu hʊ ɪ aa
naa ŋmanɪɪ hʊ tɪyaŋ dɪ ɪ aa ko daha, ʊ rɛ tɪma ŋ dɪ ŋ ko daha dɪ ɪ sɪya
wuwo suri, ka dɪ Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ mɛ gyʊʊ ɪ tɪyaŋ.”
18 Ʊ aa basɪ gɛɛ, dɪ kɪna badɔmɔŋ aa kɪɪ gɛɛ anɪɪ fuwonamɪya para
pirige lɪɪ tele ʊ sɪya tɪyaŋ, ka ʊ bɪl wuwo kɪ na. Doŋ tɪyaŋ nɛ ʊ sii, ba fo ʊ
wɪɪkyʊwalnɪɪ.
19 Ka ʊ di kɪna a bɪl kaŋ dee. Ʊ gyɪ we Damaasiku tɪyaŋ nɛ kyɛyɛ
baŋmana, ʊ bee Yesu hatɪnna hʊ aa we doŋ.

Sɔɔl basɪ Wɪɪsɪ wɪya a tɪya nala Damaasiku tɪyaŋ

20 Ʊ aa we doŋ gɛɛ rɛ, ʊ aa sii mʊ wɪɪkyʊwaldɪɪsɪ a piili kɪ basɪ Yesu
wɪya a kɪ tɪya nala anɪɪ Yesu rɛ yaa Wɪɪsɪ biye hʊ.
21 Nala hʊ buloŋ gyɪ aa nɪɪ wɪya hʊ Sɔɔl aa basɪ, ʊ gyɪ yaa ba buloŋ
wɪkperii rɛ. Ba kɪ pɪyɛsɪ dɔmɔŋ, a baa “Baal no daa fa we Gyerusalɛm
tɪyaŋ a kɪ kpʊ nala hʊ aa laa Yesu wɪya di gɛɛ? Ka gɛɛ wɪya rɛ ʊ bɪl ko
daha dɪ ʊ ko kasɪ ba mʊ Gyuuma wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyasɪ hʊ lee?”
22 Ɛɛ rɛ ka Sɔɔl marɪ kɪ basɪ wɪya hʊ abee nyuduwo, a te faafaa hʊ. Ʊ
wuwo daga rɛ anɪɪ Yesu rɛ yaa Krisita hʊ, laataal hʊ Wɪɪsɪ aa lɪya dɪ ʊ ko
laa dʊnɪya nala ta. Ʊ paalɪ basɪ gɛɛ rɛ Gyuuma hʊ buloŋ aa we Damaasiku
tɪyaŋ polo buloŋ yʊwɔrɪ, ba bɪl bɪ wuwo laa wɪɪ buloŋ basɪ.
23 Ʊ gyɪ we doŋ pɪɪsɪ rɛ. Nyɛ rɛ kyɛɛ kɪdɪgɪ, Gyuuma hʊ sii vʊʊlɪ dɪ ba
kpʊ ʊ.
24 Ɛɛ rɛ Sɔɔl ko nɪɪ ba aa kyɛ dɪ ba kpʊ ʊ hʊ wɪya. Wɪɪhaa bee tebine
buloŋ, ba aa sɪŋ ba bee pagɪbal hʊ tɪyaŋ nɛ dɪ ba na ʊ a kpʊ.

25 Nyɛ rɛ kyɛɛ kıdıgı tebine, Sɔɔl noŋ nala hʊ kpa ʊ we simbiye tıyaŋ,
a kaŋ ŋmaŋ vʊwa, a kpa ʊ ta ʊ tuu gyee hʊ ba aa saa baarı bee hʊ hal
sɔmmm, a sii mʊ Gyerusalɛm.

Sɔɔl we Gyerusalɛm tıyaŋ

26 Sɔɔl aa mʊʊ Gyerusalɛm, ʊ gyı aa kyɛ dı ʊ gyʊʊ Yesu hatınna hʊ aa
we doŋ tıyaŋ nɛ. Amɛ ba gyı bı laa di anıı ʊ mɛ laa Yesu wıya di rɛ. Ɛɛ rɛ
gyı tıŋ ba gyı kı fá ʊ.
27 Yesu hatınna hʊ kıdıgı ba aa yırı Banabaası rɛ gyı pɛɛ Sɔɔl tıyaŋ, a
kana ʊ mʊ Yesu kpambısı hʊ lee. Ʊ rɛ gyı bası tıya ba ɛɛ hʊ Sɔɔl aa naa á
tıına Yesu ŋmanıı hʊ tıyaŋ, ʊ bası wıya tıya ʊ. Áŋ ha gyı bıl bası tıya ba
ɛɛ hʊ Sɔɔl aa bası Yesu wıya abee nyuduwo a tıya nala Damaasiku tıyaŋ.
28 Nyɛ rɛ ba laa ʊ we ba tıyaŋ, ba beel-ʊ buloŋ we doŋ, a kı gɔllı
Gyerusalɛm tıyaŋ,
29 a kı bası Wıısı wıya abee nyuduwo á Tıına Yesu feŋ tıyaŋ. Ʊ bee
Gyuuma hʊ aa bası Giriki taal gyı aa kaŋ wıya kı kpa dɔmɔŋ nɛ. Ba kı
lʊga dı ba kpʊ ʊ.
30 Ʊ dɔŋtıŋsı hʊ aa ko nıı anıı dı ba aa lʊga dı ba kpʊ ʊ rɛ, ba sii kana
ʊ a mʊ Sizaariya, ʊ sıŋ doŋ kpa mʊ Taasu.
31 Ɛɛ hal tıyaŋ nɛ, nala hʊ aa laa Yesu wıya di Gyudıya abee Galili abee
Samaarıya paalʊʊ tıyaŋ, ba buloŋ yaŋ na wiyese, a marı laa Wıısı wıya
di weliŋ, a kı tıŋ Yesu á Tıına, a kı fá ʊ mɛ. Wıısı Wiyesi Welii hʊ mɛ pɛ
ba tıyaŋ, ba wala kı pɛ.

Piita mʊʊ Liida abee Gyoopa

32 Lee buloŋ nɛ Piita fa kı gɔllı. Kyɛɛ kıdıgı, ʊ sii kpa mʊ Liida dı ʊ na
Wıısı nala hʊ aa we doŋ tıyaŋ.
33 Ʊ aa mʊ doŋ, ʊ na baal kıdıgı ba aa yırı Eniyası. Ʊ fa gbarıga rɛ, a
pıŋ dıya tıyaŋ bısı kyori, dı ʊ bı wuwo lıı bee.
34 Ɛɛ rɛ Piita bası tıya ʊ a baa, “Eniyası, Yesu Krisita tıya ı laaŋfıya rɛ.
Sii kpa ı wasa.” Doŋ tıyaŋ nɛ Eniyası pirigi nyagı sii sıŋ abee dee.
35 Nala hʊ buloŋ aa lıı Liida abee Saarɔŋ aa naa gɛɛ, ba bırımı lıı ba
wıbɔmɔ tıyaŋ nɛ aŋ kı tıŋ á Tıına Yesu.
36 Haaŋ kıdıgı mɛ rɛ fa we Gyoopa tıyaŋ, a mɛ fa yaa Yesu hatınnı. Ʊ
feŋ nɛ fa yaa Tabiita (Giriki tımma fa aa yırı ʊ Dɔɔkası; Ʊ memii rɛ yaa
wiyeme.) Ʊ fa kaŋ bɔnyɛ rɛ weliŋ a kı pɛ nyaaba abee nıtaaga tıyaŋ.
37 Piita ha gyı aa we Liida tıyaŋ gɛɛ rɛ ka haaŋ no sʊba Gyoopa tıyaŋ.
Nyɛ rɛ ba fo ʊ nıı, a kana ʊ gyıŋ biŋ salnyuu dıya kıdıgı tıyaŋ.
38 Gyoopa bee Liida fa bı boliye. Nala hʊ aa laa Yesu wıya di Gyoopa
tıyaŋ nıı anıı Piita we Liida tıyaŋ nɛ. Nyɛ rɛ ba tıŋ nala balıya ʊ lee dı ba
mʊ sʊla ʊ dı ʊ fa ba wulo lagı. Ɛɛ rɛ ba mʊ bası tıya ʊ.
39 Piita sii tıŋ ba hal a mʊ ko. Ʊ aa ko pele doŋ, ɛɛ rɛ ba kana ʊ gyıŋ
salnyuu dıya hʊ. Ka lohaana badɔmɔŋ aa we doŋ buloŋ sıŋ ʊ hal a kı wii,
a paa galaalıya abee gavʊwalıya Dɔɔkası aa mara, a ko lıı kı daga Piita.
40 Ɛɛ rɛ Piita leŋ ba buloŋ lıı dıya hʊ tıyaŋ. Ba aa lıı dıya hʊ tıyaŋ ko
teŋ, ɛɛ rɛ ʊ tuu gbinni a kyʊwalı Wıısı. Ʊ aa kyʊwalı Wıısı hʊ mʊ teŋ, ʊ
mııgı bırımı sʊʊ hʊ lee, a bası baa, “Tabiita, sii!” Nyɛ rɛ ʊ kaŋ ʊ sıya suri.
Ʊ aa naa Piita, ʊ sii hɔŋ.
41 Nyɛ rɛ Piita mʊ pele ʊ, a kaŋ ʊ noŋ tıyaŋ, ʊ sii sıŋ. Ɛɛ rɛ ʊ yırı Wıısı
nala hʊ abee lohaana hʊ buloŋ ko laŋŋı, a kpa Tabiita tıya ba. Ba buloŋ
na ʊ dı ʊ bıl weye.

42 Nyɛ rɛ wıı no taalı Gyoopa buloŋ. Nala yʊga ko laa á Tıına Yesu wıya
di.
43 Piita gyı we Gyoopa tıyaŋ a pıısı mʊhʊ rɛ. Baal kıdıgı gyı we doŋ a
kı tıgısı pulo, ba kı yırı Siimɔŋ. Ʊ dıya rɛ Piita gyı gyʊʊ.

10

Piita bası Yesu Wıweliye hʊ tıya Kɔniiliyo

1 Baal kıdıgı rɛ gyı we Sizaariya tıyaŋ ba kı yırı Kɔniiliyo. Ʊ fa yaa
laalyuwolo aa lıı Itali paalʊʊ tıyaŋ nıhıyawʊ rɛ, a fa kı laa ba kɔɔ sıya.
2 Ʊ fa aa tıŋ Wıısı ŋmanıı rɛ weliŋ, ʊ bee ʊ dıya nala buloŋ fa kı kyʊwalı
Wıısı. Ʊ gyı aa kı pɛ Gyuuma nıtaaga tıyaŋ nɛ, aŋ kı kyʊwalı Wıısı mɛ
saŋa buloŋ.
3 Kyɛɛ kıdıgı wııhaa anıı kerifi boto saŋa, Kɔniiliyo na ʊ duwoso tıyaŋ
dı malıka kıdıgı ko gyʊʊ yırı ʊ, “Kɔniiliyo.”
4 Nyɛ rɛ ʊ kaŋ ʊ sıya suri dı ʊ deŋ malıka hʊ. Kambıŋ kana ʊ. Ɛɛ rɛ
ʊ pıyɛsı a baa, “Bekiŋ nɛ, ŋ Tıına?” Nyɛ rɛ malıka hʊ bası tıya ʊ a baa,
“Wıısı nıı ɛɛ hʊ ı aa kı kyʊwalı ʊ rɛ, a bıl na ɛɛ hʊ ı aa yaa wıweliye kı
tıya nıtaaga mɛ. Nyɛ wıya Wıısı nıı ı kyʊwala rɛ.
5 Leŋ dı nala mʊ Gyoopa lagılagı no, a kyɛ yırı baal kıdıgı ba aa yırı
Siimɔŋ Piita dı ʊ ko ı lee.
6 Ʊ aa gyʊʊ pul-tıgısıl kıdıgı dıya rɛ ba kı yırı ʊ mɛ Siimɔŋ. Ʊ dıya sıŋ
kpaga mpʊwɔnʊʊ nyʊwa rɛ.”
7 Malıka hʊ aa bası wıya no teŋ, ʊ mııgı mʊ. Ɛɛ hal tıyaŋ nɛ ka Kɔniiliyo
yırı ʊ dıya tʊŋtʊnna balıya a pɛ ʊ laalyuwolo kıdıgı tıyaŋ. Laalyuwol no
fa yaa nala hʊ aa sıŋ kı pɔ Kɔniiliyo tıyaŋ kıdıgı rɛ, a fa kı fá Wıısı mɛ
kıŋkaŋ.
8 Nyɛ rɛ Kɔniiliyo bası wıya hʊ buloŋ ʊ aa naa a tıya ba, aŋ ta ba, ba
kpa mʊ Gyoopa.
9 Ʊ sıgballıya, wıısı ko kı maga nyutʊtʊʊ gɛɛ, dı ba kpaga Gyoopa rɛ.
Saŋa no tıı tıyaŋ nɛ Piita mɛ sii gyıŋ salnyuu dı ʊ kyʊwalı Wıısı.
10 Doŋ tıyaŋ nɛ losi fa kana ʊ kıŋkaŋ, ʊ baa dı ba yaa kıdiiliye tıya ʊ dı
ʊ di. Nyɛ rɛ ba sii kı yaa kıdiiliye dı ba tıya ʊ. Ba aa yaa kıdiiliye hʊ tıyaŋ
nɛ, ka Piita na wıı anıı duwoso tıyaŋ
11 dı Wıısı nyuu lɔgɔ suri. Ka kıŋ kıdıgı kıı gɛɛ anıı wagyɛbal a lıı
wıısınyuu, a kıı gɛɛ anıı nala rɛ kaŋ ganyʊʊsı hʊ banaa tıyaŋ, a kaŋ ko
kı tuu taŋha.
12 Ka pʊsı bee bagıla kɛ iriŋ buloŋ abee gyaala iriŋ buloŋ, abee kına aa
tuuri taŋha buloŋ iriŋ iriŋ we ʊ tıyaŋ.
13 Ɛɛ rɛ ʊ nıı nal taal dı ʊ bası tıya ʊ a baa, “Piita, sii kpʊ kı kyaŋ.”
14 Ɛɛ rɛ Piita baa, “Aayı, ŋ Tıına, ŋ ha bı maakyiye kyaŋ kıŋ buloŋ aa
yaa bisiŋ kıŋ, koo á sına.”
15 Ɛɛ rɛ taal hʊ bıl mııgı bası tıya ʊ a baa, “Kıŋ kɛ buloŋ Wıısı aa baa ʊ
weliye, ta bası baa ʊ yaa bisiŋ kıŋ nɛ.”
16 Wıya no buloŋ yaa gɛɛ rɛ naaŋsıınyʊwa bʊto, ka kına hʊ bıl mııgı
gyıŋ wıısınyuu, aŋ bıl bı ko tuu.
17 Wıı hʊ yaa Piita wıkperii. Ɛɛ rɛ ʊ hɔŋ kı kyɛ wıı hʊ ʊ aa naa memii, dı
nala hʊ Kɔniiliyo fa aa tıma hʊ rɛ pıyɛsa ko sıŋ Siimɔŋ paganyʊwa tıyaŋ
gɛɛ.
18 Nyɛ rɛ ba na nal kıdıgı gyaŋwuwo hʊ tıyaŋ a pıyɛsı a baa, “Nıhʊwal
kıdıgı we dıya no tıyaŋ ba kı yırı Siimɔŋ Piita rɛ?”

19 Piita ha fa hɔnɔ rɛ a kaŋ wii hʊ ʊ fa aa naa hʊ ki biini di ʊ na ʊ
memii. Ɛɛ rɛ Wiisi Wiyesi Welii hʊ basi tiya ʊ a baa, “Deŋ na, baala boto
rɛ we daha a ki kyɛ i.
20 Sii tuu, a ta yaa gyegye, ka di i tiŋ ba tiyaŋ mʊ. Miyaŋ nɛ tim-ba i
lee”
21 Nyɛ rɛ Piita sii ko tuu, a basi tiya ba a baa, “Miyaŋ nɛ yaa nal hʊ ma
aa kyɛ. Bekiŋ wii rɛ ma kaŋ ki kyɛ ŋ?”
22 ƐƐ rɛ ba baa, “Laalyuwolo nihiyawʊ kidigi ba aa yiri Kɔniiliyo, ʊ rɛ
tim-ma. Ʊ yaa tipʊlʊŋ tiina rɛ, a ki fá Wiisi mɛ kiŋkaŋ. Gyuuma mɛ buloŋ
ki tiya ʊ gyirima weliŋ. Malika kidigi rɛ ko basi tiya ʊ di ʊ yiri i, di di i
rɛ ko ʊ diya, di ʊ si nii wii hʊ i aa si basi tiya ʊ.”
23 Ɛɛ rɛ Piita sʊl ba di ba gyʊʊ piŋ siya gballi. Ʊ siya aa gballa, ʊ sii ba
buloŋ kpa mʊ. Nala hʊ aa laa Yesu wiya di Gyoopa tiyaŋ, ba badɔmɔŋ mɛ
sii tiŋa ʊ mʊ.
24 Ba aa lii ŋmanii, ʊ kyɛliya kyɛɛ rɛ ba gyʊʊ Sizaariya. Bee no tiyaŋ
nɛ Kɔniiliyo fa we. Ba aa mʊ di ʊ bee ʊ lʊlla abee ʊ kyaŋsi badɔmɔŋ ʊ aa
yira, di ba buloŋ hɔŋ ki gyegili ʊ.
25 Piita aa ko di ʊ gyʊʊ, Kɔniiliyo sii mʊ kyem-ʊ, a tuu gbinni ʊ siya
tiyaŋ, a kyʊwali ʊ.
26 Doŋ tiyaŋ nɛ Piita leŋ ʊ sii siŋ, ka ʊ basi tiya ʊ a baa, “Ta yaa gɛɛ,
beewiya, ŋ mɛ yaa nihuwobiŋ nɛ anii i.”
27 Piita bee Kɔniiliyo basi wiya kpa tiŋ dɔmɔŋ ki gyʊʊ diya hʊ. Piita aa
gyʊʊ di nala bi kyalla a laŋŋi doŋ.
28 Nyɛ rɛ Piita basi tiya ba a baa, “Ma tiitii gyima rɛ anii Gyuuma
wiikyʊwal ŋmanii tiyaŋ, ʊ yaa sina rɛ di ba laŋŋi nala hʊ aa bi yaa
Gyuuma tiyaŋ. Ba paali bee gyʊʊ ba diisi mɛ gba. Amɛ, ŋ kɛ, Wiisi daga
ŋ nɛ di ŋ ta buloŋ kaŋ nal buloŋ ki yiri bisiŋ tiina.
29 Ɛɛ rɛ tiŋ ba aa ko yiri ŋ, ŋ bi kaŋ viya. Ŋ aa ko nyɛ, yaŋ basi wii hʊ
aa tiŋ i yiri ŋ?”
30 Nyɛ rɛ Kɔniiliyo basi tiya ʊ a baa, “Ʊ kyɛyɛ banaa rɛ nyɛ, anii saŋa
no tii tiyaŋ nɛ, wiihaa kerifi boto saŋa, ŋ ki kyʊwali Wiisi ŋ diya tiyaŋ.
Di baal kidigi rɛ gɛɛ, a ko siŋ ŋ siya tiyaŋ. Ka ʊ ganni buloŋ ki tʊla.
31 Nyɛ rɛ ʊ basi tiya ŋ a baa, ‘Kɔniiliyo, Wiisi nii i aa ki kyʊwali ʊ gɛɛ
rɛ, a na i aa ki pɛ nyaaba abee nitaaga mɛ tiyaŋ gɛɛ.
32 Sii tiŋ nala di ba mʊ Gyoopa, a kyɛ yiri baal kidigi ba aa yiri Siimɔŋ
Piita di ʊ ko. Ʊ aa gyʊʊ pul-tigisil kidigi diya rɛ, ba ki yiri ʊ mɛ Siimɔŋ.
Ʊ diya siŋ kpaga mpʊwɔnʊʊ hʊ nyʊwa rɛ.’
33 Kɔniiliyo bil basi baa, ‘Ɛɛ rɛ tiŋ ŋ ta nala lagilagi di ba ko yiri i. Ɪ mɛ
yaa kuwokeri rɛ, i aa wuwo ko nyɛ. Lagilagi no, á buloŋ laŋŋa rɛ Wiisi
siya tiyaŋ, a ki gyegili di á nii wii hʊ buloŋ Wiisi aa daga i di i basi tiya
ma.” ’

Piita wibasii

34 Nyɛ rɛ Piita yaŋ kaŋ nyʊwa suri, a baa, “Witii rɛ, nyɛ kɛ ŋ gyima anii
Wiisi kɛ siya tiyaŋ, nihuwobiŋ buloŋ yaa kidigi rɛ.
35 Nal kɛ buloŋ aa fá Wiisi, aŋ ki yaa wiya hʊ aa tiŋ ŋmanii, Wiisi aa
laa ʊ rɛ. Beewiya, Wiisi bee lugisi nala a kuu ba aa yaa haŋ nihuwobiŋ
iriŋ hʊ tiyaŋ.
36 Na ma nii duwoso hʊ Wiisi aa kpaa tiya Iziral timma rɛ. Ʊ basi tiya
ba rɛ di ba tiŋ Yesu Krisita di ba bee Wiisi miigi mari dɔmɔŋ, beewiya,
ʊ rɛ yaa nihuwobiŋ buloŋ Tiina.

37 A piili saŋa hʋ Gyɔɔŋ gyɪ aa basɪ Wɪɪsɪ nɪɪfori hʋ wɪya Galili tɪyaŋ,
ma buloŋ gyɪŋ wɪbal hʋ gyɪ aa yaa rɛ Iziral paalʋʋ tɪyaŋ.
38 Ma mɛ nɪɪ Yesu aa lɪɪ Nazarɛti wɪya rɛ. Wɪɪsɪ tɪya ʋ dee rɛ, aŋ kpa ʋ
Wiyesi Welii hʋ we ʋ tɪyaŋ. Ɛɛ rɛ ʋ sii mʋ lee buloŋ, a yaa wɪweliye kɪ
tɪya nala, ka nala hʋ buloŋ mɛ Sɪtaanɪ aa vʋwa biŋ, ʋ puri ba mɛ ta, aŋ
tɪɪbɪ ba buloŋ. Wɪɪsɪ fa sɪŋ ʋ hal lɛ, ɛɛ rɛ tɪŋ ʋ fa wuwo kɪ yaa wɪya no
buloŋ.
39 Wɪya hʋ buloŋ ʋ aa yaa Gyerusalɛm tɪyaŋ abee Gyuuma paalʋʋ tɪyaŋ,
ba buloŋ nɛ á na, a yaa ba daŋsɪya diile mɛ. Ba kana ʋ rɛ, a kpaasɪ ʋ mal
daagarɪɪ hʋ nyuu tɪyaŋ, ʋ sʋba.
40 Amɛ ʋ kyɛyɛ boto kyɛɛ, Wɪɪsɪ bɪl kyisi ʋ sʋʋ tɪyaŋ nɛ, a leŋ nala na ʋ.
41 Ka ʋ aa mɪɪgɪ sii hal tɪyaŋ, nal buloŋ daa bɪl na ʋ, see á nala hʋ Wɪɪsɪ
aa lɪya dɪ á yaa ʋ daŋsɪya diile. Á dʋŋ nɛ na ʋ. Ʊ aa sii sʋʋ tɪyaŋ mɛ, á
beel-ʋ buloŋ laŋŋa di kɪna rɛ.
42 Ɛɛ rɛ ka ʋ basɪ tɪya ma abee sɪfɪyasɪ dɪ á basɪ Wɪɪsɪ wɪweliye hʋ kɪ
tɪya nala, a kɪ daga ba anɪɪ ʋ rɛ Wɪɪsɪ lɪɪ, dɪ ʋ yaa niweye abee sʋʋnɪ buloŋ
sarɪdiil.
43 Wɪɪsɪ tɪŋdaala hʋ buloŋ mɛ fa basɪ ʋ wɪya rɛ, a baa dɪ nal buloŋ nɛ
ko laa ʋ wɪya di, dɪ Wɪɪsɪ sɪ kpa ʋ wɪbɔmɔ buloŋ kyɛ ʋ Yesu Krisita feŋ
tɪyaŋ."

Wɪɪsɪ kpaa ʋ Wiyesi Welii hʋ we nala aa bɪ yaa Gyuuma tɪyaŋ

44 Piita ha aa sɪŋ kɪ basɪ wɪya hʋ gɛɛ, dɪ Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʋ ko tuu
gyʋʋ nala hʋ buloŋ fa aa gyegile kɪ nɪɪ wɪya hʋ tɪyaŋ.
45-46 Gyuuma hʋ fa aa laa Yesu wɪya di, a lɪɪ Gyoopa tɪŋ Piita hal ko, ba
nɪya anɪɪ ba aa basɪ wɪya abee taanɪ ba aa bɪ gyɪma, a kɪ dannɪ Wɪɪsɪ. Ʊ
yaa ba wɪkperii, beewɪya, ba fa bɪ liise anɪɪ Wɪɪsɪ sɪ kpa ʋ Wiyesi Welii hʋ
we nala hʋ aa bɪ yaa Gyuuma mɛ tɪyaŋ. Ɛɛ rɛ Piita basɪ baa,
47 "Ɛɛ hʋ Wɪɪsɪ aa yaŋ kpa ʋ Wiyesi Welii hʋ we á tɪyaŋ, ɛɛ tɪɪ rɛ ʋ kpa
ʋ we nala no mɛ tɪyaŋ. Wɪbee rɛ yaŋ sɪ wuwo tɔ nala no dɪ ba ta foo ba
wɪɪkyʋwalnɪɪ?"
48 Ɛɛ rɛ ka ʋ leŋ ba fo ba wɪɪkyʋwalnɪɪ Yesu Krisita feŋ tɪyaŋ. Ɛɛ hal
tɪyaŋ nɛ ba sʋla Piita, dɪ ʋ hɔŋ ba lee kyɛyɛ baŋmana.

11

Piita tɪya ʋ ŋmanɪɪ duwoso

1 Yesu kpambɪsɪ hʋ abee nala hʋ buloŋ aa laa Yesu wɪya di Gyudɪya
paalʋʋ buloŋ tɪyaŋ, ba buloŋ nɪya anɪɪ nala hʋ aa bɪ yaa Gyuuma mɛ laa
Wɪɪsɪ wɪya di rɛ.
2 Ɛɛ rɛ ka Piita mɛ mɪɪgɪ ko Gyerusalɛm. Doŋ tɪyaŋ nɛ Gyuuma badɔmɔŋ
sii kɪ basɪ ʋ wɪya akuu wɪya hʋ ʋ aa yaa nala hʋ aa bɪ yaa Gyuuma tɪyaŋ
wɪya.
3 Ɛɛ rɛ ba pɪyɛsɪ Piita a baa, "Bee rɛ tɪŋ ɪ mʋ nala hʋ aa bee keri ba pene
lee, haalɪ, ɪ beel-ba gba laŋŋɪ di kɪna?"
4 Ɛɛ rɛ Piita yaŋ piili a basɪ wɪya hʋ aa vala gɛɛ buloŋ a tɪya ba.
5 Ʊ baa, "Ŋ gyɪ we Gyoopa tɪyaŋ nɛ. Ɛɛ rɛ kyɛɛ kɪdɪgɪ, ŋ hɔŋ kɪ kyʋwalɪ
Wɪɪsɪ. Wɪɪsɪ hʋ kyʋwalɪɪ tɪyaŋ nɛ, ʋ kɪɪ gɛɛ anɪɪ ŋ aa duwosi, ka ŋ na kɪŋ
kɪdɪgɪ dɪ ʋ kɪɪ gɛɛ anɪɪ wagyɛbal aa lɪɪ wɪɪsɪnyuu ko kɪ tuu, ka ba kaŋ ʋ
nyʋʋsɪ hʋ banaa tɪyaŋ, a kaŋ ko tuu biŋ ŋ sɪya tɪyaŋ.
6 Ŋ yaa dɪ ŋ deŋ ʋ tɪyaŋ dɪ ŋ naa pʋsɪ abee bagɪla abee kɪna hʋ buloŋ
aa tuuri taŋha abee gyaala iriŋ iriŋ buloŋ we ʋ tɪyaŋ.
7 Ɛɛ rɛ ka ŋ nɪɪ nal basɪ tɪya ŋ a baa, 'Piita, sii kpʋ kɪ kyaŋ.'

8 Ɛɛ rɛ ŋ baa, ‘Aayı, ŋ Tıına, ŋ ha bı maakyiye di bisiŋ kıŋ buloŋ.” ’
9 Nyɛ rɛ taal hʊ bıl lıı wıısınyuu, a bası tıya ŋ a baa, “Kıŋ kɛ buloŋ Wıısı
aa baa ʊ weliye, ta baa dı ʊ yaa bisiŋ kıŋ nɛ.
10 Wıı no yaa gɛɛ rɛ naaŋsıınyʊwa bʊto, ka kına hʊ bıl mııgı gyıŋ
wıısınyuu.
11 Haŋ saŋa hʊ tıı rɛ baala boto mɛ ba aa tıma ŋ lee, ba lıı Sizaariya, dı
ba mɛ yaŋ ko kı pele dıya hʊ tıyaŋ ŋ fa aa gyʊʊ.
12 Ɛɛ rɛ Wıısı Wiyesi Welii hʊ bası tıya ŋ dı ŋ ta yaa gyegye, akuu ba
aa bı yaa Gyuuma wıya, ka dı ŋ tıŋ ba hal mʊ. Nyɛ rɛ ŋ bee ŋ naabalıya
hʊ aa laa Yesu wıya di Gyoopa tıyaŋ nala badʊ sii kpa mʊ Sizaariya, a mʊ
gyʊʊ Kɔniiliyo dıya.
13 Ɛɛ rɛ ʊ bası tıya ma ɛɛ hʊ ʊ aa naa malıka dı ʊ sıŋ ʊ dıya tıyaŋ, a bası
tıya ʊ dı ʊ tıŋ nala dı ba mʊ Gyoopa a yırı baal kıdıgı ba aa yırı Siimɔŋ
Piita dı ʊ ko.
14 Dı ʊ sı bası wıya tıya ba, aŋ daga ba wıya hʊ aa sı laa ʊ bee ʊ dıya
nala buloŋ ta.
15 Ɛɛwıya, ŋ aa piili kı bası wıya hʊ, Wıısı Wiyesi Welii hʊ ko tuu gyʊʊ
ba tıyaŋ nɛ anıı ʊ gyı aa laa sıya ko gyʊʊ á tıyaŋ piili hʊ tıyaŋ gɛɛ.
16 Wıı no aa ko yaa tıyaŋ nɛ, ŋ liisi wıı hʊ á Tıına Yesu fa aa basa. Ʊ fa
baa,
‘Nıı dʊŋ nɛ Gyɔɔŋ kaŋ kı fo nala wııkyʊwalnıı, amɛ ŋ kɛ sı kpa Wiyesi
Welii hʊ fo ma wııkyʊwalnıı.’
17 Ɛɛ hʊ Wıısı gyı aa yaŋ kpa ʊ Wiyesi Welii hʊ we á tıyaŋ saŋa hʊ tıyaŋ á
aa laa á Tıına Yesu Krisita wıya di, ɛɛ tıı rɛ ʊ kpa ʊ we ba tıyaŋ mɛ. Mıyaŋ
nɛ yaŋ yaa aŋnɛ, ŋ aa sı tɔ Wıısı ŋmanıı dı ʊ ta yaa ʊ wıkyɛɛlıı.”
18 Ba aa nıı wıya no, ba bıl bı wuwo bası wıı buloŋ. Nyɛ rɛ ba dannı Wıısı
a baa, “Wıısı tıya nala mɛ aa bı yaa Gyuuma ŋmanıı rɛ dı ba mɛ wuwo
bırımı lıı ba wıbɔmɔ tıyaŋ, aŋ kaŋ mııbol hʊ aa bı kaŋ tenii.”

Nala hʊ aa laa Yesu wıya di aŋ kı laŋŋı Aŋtiyɔki tıyaŋ

19 Ba aa kpʊʊ Sıtııvıŋ hal tıyaŋ, ɛɛ hʊ ba gyı aa dɔgısı nala hʊ aa laa
Yesu wıya di Gyerusalɛm tıyaŋ gyı leŋ ba gyeniŋ buloŋ lıı fá pısa mʊ leye
rɛ. Ba tıyaŋ, badɔmɔŋ gyı mʊʊ pele Fɔniisıya abee Saapʊrɔsı paalʊʊ rɛ,
abee tɔɔ hʊ ba aa yırı Aŋtiyɔki. Doŋ tıyaŋ ba bası Wıısı wıya a kı tıya
Gyuuma hʊ dʊŋ aa we doŋ.
20 Amɛ nala hʊ badɔmɔŋ aa laa Yesu wıya di Saapʊrɔsı abee Sariini tıyaŋ
sii mʊ Aŋtiyɔki, a bası á Tıına Yesu wıweliye hʊ a kı tıya nala hʊ mɛ aa
bı yaa Gyuuma.
21 Wıısı gyı pɛɛ ba tıyaŋ nɛ, a sıŋ ba hal mɛ. Ɛɛ rɛ nala yʊga gyı laa
Yesu wıya di a bırımı kı tıŋa ʊ.
22 Nyɛ rɛ wıı no duwoso gyı pele Yesu hatınna hʊ aa we Gyerusalɛm
tıyaŋ. Ba sii tıŋ Banabaası dı ʊ mʊ Aŋtiyɔki na.
23 Ʊ gyı aa mʊwa, ʊ naa ɛɛ hʊ Wıısı aa pɛɛ nala hʊ tıyaŋ nɛ. Ʊ teŋ buloŋ
gyı fıyɛlı. Ʊ bası wıya kyagılı ba weliŋ aŋ baa dı ba sıŋ á Tıına Yesu laadii
tıyaŋ abee ba tısı buloŋ aŋ ta ko kpa kı ta.
24 Banabaası fa yaa tıpʊlʊŋ tıına rɛ, a fa laa Wıısı di weliŋ. Wıısı Wiyesi
Welii hʊ mɛ fa we ʊ tıyaŋ weliŋ. Ɛɛ nyuniŋ, nala gyı yʊga rɛ a ko laa Yesu
wıya di.
25 Nyɛ rɛ Banabaası sii mʊ Taasu, dı ʊ kyɛ Sɔɔl lee.
26 Ʊ aa mʊʊ na ʊ, ʊ kana ʊ, ba buloŋ mııgı ko Aŋtiyɔki. Banabaası bee
Sɔɔl buloŋ gyı hɔŋ doŋ nɛ bıŋpiliŋ. Ba bee nıgyamaa hʊ aa laa Yesu wıya

di aa vala kı laŋŋı saŋa buloŋ, ba kı daga nala hʊ Wıısı wıya. Aŋtiyɔki tıyaŋ nɛ ba gyı piili kaŋ Yesu hatınna kı yırı Krisitabiisi.
27 Saŋa no tıyaŋ nɛ Wıısı tıŋdaala badɔmɔŋ mɛ lıı Gyerusalɛm a ko Aŋtiyɔki.
28 Ba kıdıgı feŋ nɛ Agabu. Nyɛ rɛ ʊ sii sıŋ a tıya Wıısı tıŋdarı, a baa dı losiŋbɔŋ sı gyʊʊ dʊnıya buloŋ. (Losi no gyı ko kı gyʊʊ dı Kilodiyasi rɛ fa yaa Roma paalʊʊ kuworibal.)
29 Nyɛ rɛ Yesu hatınna hʊ vʊʊlı anıı ba sı kıyɛsı molbiye, a tıma dı ba kaŋ mʊ tıya ba dɔŋtıŋsı Krisitabiisi hʊ aa we Gyudıya paalʊʊ tıyaŋ. Ba baa dı nal buloŋ tıya maga gɛɛ hʊ buloŋ ʊ aa kana.
30 Ɛɛ rɛ ba kıyɛsı molbiye no ko pɛ dɔmɔŋ, a kpa tıya Banabaası bee Sɔɔl dı ba kaŋ mʊ tıya Krisitabiisi nıhıyası hʊ aa we Gyerusalɛm tıyaŋ.

12

Ba marı kı dɔgısı Yesu hatınna hʊ

1 Saŋa no tıyaŋ, Gyuuma paalʊʊ kuworibal feŋ nɛ fa yaa Hɛrɔtı. Ɛɛ rɛ ʊ mɛ sii piili a kı dɔgısı Krisitabiisi hʊ badɔmɔŋ.
2 Ʊ gyı leŋ ba kaŋ Gyɔɔŋ maana Gyemsi rɛ, a keri ʊ nyuu abee takoobii.
3 Ʊ gyı aa na dı Gyuuma hʊ teŋ fıyɛla abee wıı hʊ ʊ aa yaa tıyaŋ, ʊ bıl leŋ ba kaŋ Piita mɛ tɔ dıyaŋ. (Ba kyɛbal hʊ tıyaŋ ba aa kyaŋ paanʊʊ ba aa bı wee sıbʊl hʊ, ʊ tıyaŋ nɛ ba gyı kaŋ Piita gɛɛ).
4 Ba gyı aa kaŋ Piita, ba gyı kana ʊ mʊ tɔ dıya tıyaŋ nɛ. Ka Kuwori Hɛrɔtı leŋ laalyuwolo fi abee badʊ sıŋ kı pɔ ʊ. Ba nala banaa gyı aa deŋ ʊ mʊ maga gɛɛ rɛ ka banaa mɛ bıl ko laa ba. Kuwori Hɛrɔtı fa aa kyɛ dı Dıısı-parı-banıı Kyɛbal hʊ rɛ fa baŋ, ka dı ʊ yaŋ lıı Piita nıtɔdıya hʊ tıyaŋ, a tıya nala hʊ dı ba di ʊ sarıya.
5 Piita gyı we nıtɔdıya hʊ tıyaŋ nɛ, ka Krisitabiisi hʊ aa laŋŋı saŋa buloŋ, a kyʊwalı Wıısı kı tıya ʊ sıfıyaŋ abee ba tısı buloŋ.

Malıka lıı Piita nıtɔdıya hʊ tıyaŋ

6 Nyɛ rɛ kyɛɛ kıdıgı tebine, Piita gyı pıŋ laalyuwol hʊ aa deŋ ʊ balıya tʊtʊʊ, ka ba kaŋ kyɔrʊmɔ balıya vʊwa ʊ a mʊ mal ba kıdıgı buloŋ tıyaŋ. Ka laalyuwolo mɛ ha sıŋ pɔ nıtɔdıya hʊ dimbeenyʊwa. Ʊ sıya rɛ fa sı sii gballı dı Hɛrɔtı lıı ʊ nıtɔdıya hʊ tıyaŋ a tıya bee hʊ nala dı ba di ʊ sarıya.
7 Nyɛ rɛ malıka kıdıgı pirigi ko sıŋ Piita lee. Nıtɔdıya hʊ buloŋ kyaanı. Nyɛ rɛ malıka hʊ ko pıyɛsı Piita vaaŋ tıyaŋ, a kyisi ʊ, a bası tıya ʊ dı ʊ sii lagı. Nyɛ rɛ kyɔrʊmɔ hʊ pirigi yɔrımı lıı Piita nosi tıyaŋ a tuu tele.
8 Ɛɛ rɛ malıka hʊ bası tıya ʊ a baa, “Sii paa ı kına laalı aŋ paa ı naatɔbɔ mɛ we. Doŋ nɛ Piita yaa gɛɛ. Malıka hʊ bıl bası tıya ʊ a baa, ‘Kpa ı wagyɛ tɔ, a kı tıŋa ŋ hal.” ’
9 Nyɛ rɛ ʊ tıŋa ʊ hal lıı nıtɔdıya hʊ tıyaŋ. Ʊ aa tıŋ malıka hʊ hal gɛɛ, ka ʊ ha fa bı gyıma dı wıı hʊ malıka hʊ aa yaa yaa wıtıı rɛ, koo ʊ aa duwoso rɛ.
10 Ba mʊ gallı laalyuwolo hʊ aa sıŋ sıya a kı deŋ nıtɔdıya hʊ a bıl mʊ gallı laalyuwolo hʊ badɔmɔŋ mɛ aa sıŋ hal a mɛ ha kı deŋ nıtɔdıya hʊ, a mʊ pele hɔgı boro hʊ aa tɔɔ pagıbal hʊ aa gyʊʊ bee hʊ. Ɛɛ rɛ boro hʊ suri ʊ tıı tıyaŋ ba mʊ lıı. Ba lıı kpa ŋmanıı kıdıgı a vala kı mʊ. Ba aa kpa vala mʊhʊ malıka hʊ leŋ Piita ta doŋ, aŋ mʊ.
11 Doŋ tıyaŋ nɛ Piita hakıla yaŋ ko, ʊ gyıma anıı wıya hʊ aa yaa hʊ yaa wıtıı rɛ. Ɛɛ rɛ ʊ baa, “Nyɛ kɛ, ŋ gyıma anıı Wıısı rɛ tıŋ ʊ malıka dı ʊ ko laa ŋ ta Kuwori Hɛrɔtı nosi tıyaŋ abee wıbɔmɔ hʊ buloŋ Gyuuma hʊ fa aa liisi dı ba yaa ŋ.”

12 Piita aa ko gyɪŋ nyɛ tɪyaŋ, ʊ kpa mʊ Gyɔɔŋ Maakɪ nɪɪna Mɛɛrɪ dɪya.
Ʊ mʊʊ doŋ dɪ nɪgyamaa laŋŋa a kɪ kyʊwalɪ Wɪɪsɪ.
13 Ɛɛ rɛ Piita mʊ ŋmaa pagɪbal hʊ boro. Haŋtolibiye kɪdɪgɪ aa yaa
dʊŋdɔbɪɪ haŋ dɪya hʊ tɪyaŋ, ba kɪ yɪrɪ Roda, ko lɪɪ dɪ ʊ na nal hʊ aa
ŋmaa boro hʊ.
14 Ʊ aa ko nɪɪ tɪɪna taal, ʊ gyɪma anɪɪ Piita rɛ. Ʊ teŋ buloŋ fɪyɛlɪ kɪŋkaŋ.
Ɛɛ rɛ ʊ bɪl bɪ suro boro hʊ, aŋ mɪɪgɪ fá gyʊʊ basɪ tɪya nala hʊ aa we dɪya
hʊ tɪyaŋ anɪɪ Piita rɛ sɪŋ gyaŋhala tɪyaŋ.
15 Ɛɛ rɛ ba mɪɪgɪ basɪ tɪya ʊ dɪ ʊ aa yaarɪ rɛ. Ka ʊ ha vɪya aŋ baa dɪ
wɪtɪɪ rɛ ʊ kɪ basɪ. Ɛɛ rɛ ba baa dɪ gɛɛ kɛ Piita dʊma rɛ ʊ na gɛɛ.
16 Ba aa basɪ wɪya no buloŋ gɛɛ, ka Piita mɛ ha sɪŋ kɪ ŋmaa boro hʊ. Ɛɛ
rɛ ba ko kaŋ boro hʊ suri dɪ ʊ rɛ sɪna gɛɛ, ba buloŋ nyʊʊsɪ fɪyɛlɪ kɪŋkaŋ.
17 Ɛɛ rɛ Piita kaŋ ʊ noŋ viri ba dɪ ba leŋ kyagɪŋsɪ, aŋ basɪ tɪya ba ɛɛ hʊ
Wɪɪsɪ aa lɪɪ ʊ nɪtɔdɪya hʊ tɪyaŋ. Ʊ baa dɪ ba basɪ wɪɪ no tɪya Gyemsi abee
ba nɪkaalɪya hʊ mɛ aa laa Yesu wɪya di. Ʊ aa basɪ wɪya no buloŋ ko teŋ ʊ
leŋ ba aŋ mʊ lee kɪdɪgɪ.
18 Ʊ sɪya aa gballa kyɪkyʊwala ba kyɛ Piita lɔlɔ. Ɛɛ rɛ nyʊʊtaaduwo gyʊʊ
ba, ba hakɪllɪ buloŋ vʊgɪmɪ, ba kɪ pɪyɛsɪ dɔmɔŋ anɪɪ lee rɛ Piita we?
19 Ɛɛ rɛ Kuwori Hɛrɔtɪ baa dɪ ba kyɛ kaŋ Piita ko. Nyɛ rɛ ba kyɛ ʊ lɔlɔ.
Kuwori Hɛrɔtɪ marɪ pɪyɛsɪ laalyuwolo hʊ dɪ ʊ gyɪŋ ɛɛ hʊ wɪya hʊ aa vala,
aŋ baa dɪ ba kpʊ ba. Ɛɛ hal tɪyaŋ nɛ Kuwori Hɛrɔtɪ sii Gyudɪya paalʊʊ
tɪyaŋ, a kpa mʊ Sizaariya, a hɔŋ doŋ.

Ɛɛ kuwori Hɛrɔtɪ aa sʊba

20 Saŋa no tɪyaŋ, Kuwori Hɛrɔtɪ gyɪ naa baaŋ nɛ kɪŋkaŋ Taaya bee Siidɔŋ
tɪmma nyuu tɪyaŋ. Ɛɛ rɛ ba sii yaa nyʊʊdɪgɪ mʊ dɪ ba na Kuwori Hɛrɔtɪ.
Nyɛ rɛ ba laa sɪya mʊ na Bilasitu, nal hʊ aa deŋ Kuwori hʊ dɪya, dɪ ʊ pɛ ba
tɪyaŋ. Ɛɛ rɛ ʊ laa nyʊwa dɪ ʊ sɪ pɛ ba tɪyaŋ. Nyɛ rɛ ba kpa mʊ Hɛrɔtɪ lee,
a sʊla ʊ dɪ ʊ leŋ dɪ ba beel-ʊ mɪɪgɪ marɪ dɔmɔŋ. Kuwori Hɛrɔtɪ paalʊʊ rɛ
Taaya bee Siidɔŋ tɪmma kɪdiiliye fa aa lɪɪ kɪ ko. Ɛɛ rɛ tɪŋ ba gyɪ ko dɪ ba
beel-ʊ mɪɪgɪ marɪ dɔmɔŋ gɛɛ.
21 Nyɛ rɛ Kuwori Hɛrɔtɪ tɪya ba kyɛɛ dɪ ba ko. Kyɛɛ hʊ aa ko pele, Kuwori
Hɛrɔtɪ sii laalɪ ʊ kuwori gannɪ a lɪɪ hɔŋ ʊ kuworikpasa nyuu tɪyaŋ a basɪ
wɪya kɪ tɪya nala hʊ.
22 Ɛɛ rɛ nala hʊ buloŋ kyɪɪrɪ yʊga, a kɪ basɪ, “Nihuwobiŋ wɪbasɪɪ daa
nyɛ, Wɪɪsɪ rɛ aa basɪ.”
23 Ba gyɪ aa basɪ gɛɛ, Kuwori Hɛrɔtɪ gyɪ bɪ basɪ tɪya ba anɪɪ ʊ bɪ yaa
Wɪɪsɪ, aŋ mɪɪgɪ laa Wɪɪsɪ yohuŋ tɪya ʊ tɪɪ. Ɛɛ rɛ tɪŋ, haŋ lagɪlagɪbiye hʊ,
malɪka ko tuu ŋmaa ʊ biŋ wɪɪla, kyaaŋkyʊwana gyʊʊ kpa ʊ tɪya buloŋ di
ʊ sʊba.
24 Ka Wɪɪsɪ wɪya hʊ kɛ ha marɪ taalɪ gyʊʊ kɪ mʊ lee buloŋ, nɪgyamaa
nɪɪ a laa di.
25 Saŋa no tɪyaŋ, dɪ Banabaasɪ bee Sɔɔl mɛ gyɪ teŋ wɪɪ hʊ ba aa ko
Gyerusalɛm dɪ ba yaa rɛ. Ɛɛ rɛ ba kaŋ Gyɔɔŋ Maakɪ pɛ ba tɪyaŋ, a mɪɪgɪ
mʊ Aŋtiyɔki.

13

Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ lɪɪ Banabaasɪ bee Sɔɔl dɪ ba gɔllɪ basɪ Wɪɪsɪ wɪya

1 Krisitabiisi hʊ aa we Aŋtiyɔki tɪyaŋ, ba badɔmɔŋ fa yaa Wɪɪsɪ tɪŋdaala
rɛ, badɔmɔŋ mɛ fa yaa nala hʊ aa daga Yesu hatɪnna hʊ. Ba fene rɛ
nyɛ: Banabaasɪ abee Simiyɔŋ (Ba fa kaŋ Simiyɔŋ kɪ yɪrɪ nibiŋ nɛ), abee

Lusıya aa lıı Sariini paalʊʊ, abee Sɔɔl, a yaŋ bee Meniyaŋ. (Ba paalʊʊ hʊ Kuworibal hʊ ba aa yırı Hɛrɔtı dıya tıyaŋ nɛ Meniyaŋ fa waa).
2 Nyɛ rɛ kyɛɛ kıdıgı, nala no sii vʊwa nyʊwa, a kı kyʊwalı Wıısı. Ɛɛ tıyaŋ nɛ Wıısı Wiyesi Welii hʊ bası tıya ba a baa, "Ma lıı Banabaası bee Sɔɔl tıya ŋ. Ŋ lıı ba rɛ dı ba tʊŋ ŋ tʊma tıya ŋ."
3 Nyɛ rɛ ba vʊwa nyʊwa, a kpa nosi dɔbɔ ba nyuni tıyaŋ, a kyʊwalı Wıısı tıya ba, aŋ na ta ba ba lıı ŋmanıı.

Banabaası bee Sɔɔl mʊʊ Saapʊrɔsı

4 Wıısı Wiyesi Welii hʊ aa tıŋ Banabaası bee Sɔɔl gɛɛ, ba sii kpa tuu mʊ tɔɔ kıdıgı aa sıŋ mpʊwɔnʊʊ nyʊwa, ba kı yırı Selusıya. Doŋ tıyaŋ nɛ ba sıŋ kpa nııduworibori bal, a mʊ Saapʊrɔsı paalʊʊ. Nıı fa gol Saapʊrɔsı paalʊʊ buloŋ nɛ ko baŋ kyeme.
5 Ɛɛ rɛ ba mʊ pele Saapʊrɔsı paalʊʊ tɔɔ kıdıgı ba aa yırı Salami. Doŋ tıyaŋ, ba gyı gyʊʊ Gyuuma wıkyʊwaldıısı rɛ, a bası Wıısı wıya kı tıya nala yʊga. Ba gyı kaŋ Gyɔɔŋ Maakı mɛ tıŋ ba tıyaŋ nɛ, dı ʊ kı kyiyeli ba tʊma hʊ tıyaŋ.
6 Nyɛ rɛ ba gɔllı Saapʊrɔsı paalʊʊ buloŋ, a mʊ pele tɔɔ kıdıgı ba aa yırı Paafɔsı. Doŋ tıyaŋ nɛ ba gyı na daaluliye tıına kıdıgı ba aa yırı Baa-Yesu. (Ʊ feŋ hʊ memii rɛ yaa Gyoosʊwa biibaal). Ʊ fa yaa Gyuu rɛ, a gyı kı mʊrı nala anıı ʊ yaa Wıısı tıŋdaal lɛ.
7 Roma nıhıyawʊ hʊ fa aa deŋ doŋ paalʊʊ ba kı yırı Sɛɛgyiyo Pawulo dıya tıyaŋ nɛ ʊ fa we. Sɛɛgyiyo Pawulo fa kaŋ wıgyʊŋ nɛ weliŋ. Nyɛ rɛ ʊ yırı Banabaası bee Sɔɔl dı ba ko ʊ dıya. Beewıya ʊ fa aa kyɛ dı ba ko bası Wıısı wıya tıya ʊ rɛ.
8 Ɛɛ rɛ Ɛliması, daaluliye hʊ tıına, sii kpa nyʊʊtaaduwo gyʊʊ Sɔɔl ma wıbasıı hʊ tıyaŋ, a kı lʊga dı ʊ mʊrı Sɛɛgyiyo Pawulo dı ʊ ta laa Yesu wıya di. (Giriki taal tıyaŋ nɛ ba fa kaŋ Baa-Yesu kı yırı Ɛliması).
9 Ɛɛ rɛ Wıısı Wiyesi Welii hʊ ko gyʊʊ Sɔɔl tıyaŋ. (Sɔɔl feŋdıgı mɛ rɛ fa bıl yaa Pɔɔl). Ɛɛ rɛ ʊ gıyɛnı daaluliye hʊ tıına,
10 aŋ bası tıya ʊ a baa, "Ɛɛ dɔŋ Sıtaanı biye, Ɪ kɛ bı sıŋ pɔ dı wıwelii buloŋ yaa. Ɪ yaa gyambatıına rɛ, a yaa nıbɔmɔ buloŋ kuwori. Ɪ lʊgı buloŋ nɛ yaa dı ı kaŋ Wıısı wıtıı hʊ bırımı kyige dı ʊ bırımı wınyıyɛl.
11 Yaŋ kı gyıma, Wıısı sı ko ı tıyaŋ, dı ı nyʊlımı, a maga magıı kıdıgı aŋ na na pʊlʊŋ." Pɔɔl aa bası nyɛ teŋ, Ɛliması pirige baa dı ʊ deŋ, dı bilhuu kıdıgı ko tɔ ʊ sıya, ʊ nyʊlımı. Ʊ teŋ sii gɔllı lannı kı kyɛ nal dı ʊ kaŋ ʊ noŋ tıyaŋ.
12 Roma nıhıyawʊ hʊ aa naa wıı hʊ aa yaa, ʊ sıŋ doŋ laa Yesu wıya di. Beewıya, á Tıına Yesu Krisita wıya hʊ buloŋ ba aa basa fa yaa ʊ nyʊʊfıyɛlı lɛ.

Banabaası bee Pɔɔl mʊʊ Aŋtiyɔki hʊ aa we Pisidıya paalʊʊ tıyaŋ

13 Nyɛ rɛ Pɔɔl bee ʊ hatınna hʊ sii gyʊʊ nııduworibori bal, a lıı Paafɔsı tıyaŋ, a kpa mʊ tɔɔ kıdıgı ba aa yırı Pɛɛga, a we Pamfilıya paalʊʊ tıyaŋ. Doŋ nɛ Gyɔɔŋ Maakı kɛ ta ba, aŋ mııgı mʊ Gyerusalɛm.
14 Ba mɛ sii doŋ, a kpa mʊ Aŋtiyɔki aa we Pisidıya paalʊʊ tıyaŋ. Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ ko baŋ pele, ba sii mʊ Gyuuma wıkyʊwaldıya.
15 Ɛɛ rɛ nal kıdıgı sii karımı Wıısı Teŋ, a lıı mırısı hʊ Moosi fa aa saba biŋ dı ba kı tıŋa tıyaŋ, abee Wıısı tıŋdaala fa aa saba tenni hʊ tıyaŋ. Ʊ aa karımı wıya no ko teŋ, wıkyʊwaldıya hʊ nıhıyası tıma dı ba mʊ bası tıya Pɔɔl ma a baa, "Á nımmabalıya, dı mamaa rɛ kaŋ wıı ma aa kyɛ dı ma bası tıya nala hʊ, dı ba tenni marı polli, ma sı wuwo sii bası."

16 Ɛɛ rɛ Pɔɔl sii sɪŋ, a kaŋ ʊ nosi viri dɪ ba leŋ kyagɪŋsɪ, aŋ yaŋ piili kɪ basɪ, "Ɲ kuwobalɪya Iziral tɪmma, abee nala hʊ aa bɪ yaa Gyuuma, aŋ we daha a yaa wɪɪkyʊwalla, ma buloŋ gyegili nɪɪ daha.
17 Wɪɪsɪ hʊ ámaa Iziral tɪmma aa kyʊwalɪ, ʊ rɛ lɪɪ á naabaala, a leŋ ba wala, a yaa paalʊʊ piliŋ nala, saŋa hʊ ba gyɪ aa yaa nɪhʊwala Igyipiti paalʊʊ tɪyaŋ. Ʊ dee tɪyaŋ nɛ ʊ kaŋ ba lɪɪ Igyipiti paalʊʊ tɪyaŋ.
18 Ʊ gyɪ deŋ ba rɛ abee kenyiri bɪsɪ mɔllɪbalɪya pogo tʊtʊʊ tɪyaŋ.
19 Ʊ gyɪ leŋ ba yuwo laa paalʊʊbala bapɛ rɛ Keenaŋ paalʊʊ tɪyaŋ, ba bɪrɪmɪ ba kɪna. Wɪya no buloŋ gyɪ yaa rɛ bɪsɪ kɔɔsɪbanaa abee mɔllɪbalɪya bee fi paga tɪyaŋ.
20 Ba gyɪ aa hɔŋ doŋ tɪyaŋ, Wɪɪsɪ gyɪ aa lɪɪ sɪlaala rɛ, ba kɪ deŋ ba abee ba paalʊʊ hʊ. Ɛɛ rɛ ʊ yaa gɛɛ, a mʊ pele saŋa hʊ Wɪɪsɪ tɪŋdaal Samuwɛl aa ko we doŋ.
21 Ɛɛ rɛ ba sʊla Wɪɪsɪ dɪ ʊ lɪɪ kuworibal tɪya ba. Nyɛ rɛ Wɪɪsɪ laa nyʊwa, a lɪɪ Sɔɔl tɪya ba dɪ ʊ yaa ba kuworibal. Sɔɔl fa yaa Kisi biibaal lɛ, a lɪɪ Bɛngyamin bekyigi nala tɪyaŋ. Ʊ gyɪ dii koro hʊ rɛ bɪsɪ mɔllɪbalɪya.
22 Ɛɛ hal tɪyaŋ nɛ Wɪɪsɪ wuri koro hʊ, aŋ mɪɪgɪ leŋ Deviti di. Nyɛ rɛ Wɪɪsɪ gyɪ basɪ Deviti wɪya. Ʊ baa, 'Gyesi biibaal Deviti rɛ yaa ŋ teŋfɪyɛl nal. Ʊ rɛ sɪ yaa wɪɪ hʊ kɛ buloŋ ŋ aa kyɛ dɪ ʊ yaa.'
23 Deviti doho nala tɪyaŋ nɛ Yesu mɛ lɪɪ. Wɪɪsɪ rɛ leŋ ʊ ko yaa Iziral tɪmma laataal, anɪɪ ʊ fa aa wee nyʊwa gɛɛ.
24 Ka dɪ Yesu mɛ na ko, Gyɔɔŋ fa basɪ Wɪɪsɪ wɪya tɪya Iziral tɪmma buloŋ nɛ. Ʊ basɪ tɪya ba rɛ dɪ ba bɪrɪmɪ lɪɪ ba wɪbɔmɔ tɪyaŋ ka dɪ ʊ fo ba wɪɪkyʊwalnɪɪ.
25 Gyɔɔŋ tʊma aa ko kpaga tenii, ʊ pɪyɛsɪ nala hʊ rɛ a baa, 'Kɪbee rɛ ma bɪɪnɪ dɪ ŋ yaa? Ɲ daa yaa nal hʊ ma aa gyegili dɪ ʊ ko hʊ. Ʊ rɛ sɪ tɪŋ ŋ hal ko. Ɲ mɛ gba paalɪ bɪ maga dɪ ŋ kaŋ haŋ nal hʊ naatɔbɔ ŋmasɪ mɛ gba puri!'

26 Ɲ naabalɪya, Abɪraham doho nala abee ma nala hʊ aa bɪ yaa Gyuuma aŋ kɪ kyʊwalɪ Wɪɪsɪ, ámaa rɛ ba basɪ wɪya hʊ aa daga ɛɛ hʊ Wɪɪsɪ aa sɪ laa ma ta, a tɪya gɛɛ.
27 Yesu aa ko, nala hʊ aa we Gyerusalɛm tɪyaŋ abee ba nɪhɪyasɪ buloŋ fa bɪ gyɪma anɪɪ ʊ rɛ yaa á laataal hʊ. Ba mɛ fa bɪ gyɪŋ Wɪɪsɪ tɪŋdaala hʊ wɪbasɪɪ memii, abee wɪya hʊ ba fa aa kɪ karɪmɪ Kyɛwiyesii kyɛɛ buloŋ. Ɛɛ rɛ tɪŋ ba kpʊ Yesu, a leŋ Wɪɪsɪ tɪŋdaala wɪbasɪya hʊ ko yaa wɪtɪɪ.
28 Ba paalɪ bɪ naa wɪɪ buloŋ ʊ aa yaa kyogi, a fa maga dɪ ba kpʊ ʊ, ka ba vɪya, aŋ sʊla Pilato dɪ ʊ leŋ dɪ ba kpʊ ʊ.
29 Wɪya hʊ buloŋ ba aa saba Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ anɪɪ ba sɪ yaa Yesu, ba buloŋ nɛ ba yaa ʊ. Ɛɛ hal tɪyaŋ, ba yaŋ lallɪ ʊ daagarɪɪ hʊ tɪyaŋ, a kana ʊ mʊ hogo.
30 Amɛ Wɪɪsɪ gyɪ kyisi ʊ rɛ sʊʊ tɪyaŋ.
31 Ʊ aa sii sʊʊ tɪyaŋ mɛ, ʊ kana ʊ tɪɪ ko daga nala hʊ fa aa tɪŋa ʊ tɪyaŋ a lɪɪ Galili mʊ Gyerusalɛm nɛ kyɛgyamaa. Lagɪlagɪ no, ba aa rɛ yaa ʊ daŋsɪya tɪmma, a basɪ ʊ wɪya kɪ tɪya Iziral tɪmma.
32 Á mɛ ko daha rɛ dɪ á basɪ Wɪɪsɪ wɪweliye hʊ tɪya ma. Wɪɪ hʊ Wɪɪsɪ aa wee nyʊwa tɪya á naabaala dɪ ʊ sɪ yaa,
33 nyɛ kɛ, ʊ yaa tɪya ma rɛ, á nala hʊ aa yaa ba doho nala, akuu ʊ aa kyisi Yesu sʊʊ tɪyaŋ wɪya. Ba saba gɛɛ wɪya Wɪɪsɪ Teŋ logiŋ kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ Yɪɪla tɪyaŋ nɛ. Yɪɪla teŋ no tɪyaŋ, ba sabɪ Yesu wɪya rɛ a baa,

'I yaa ŋ biibaal lɛ, Mɪyaŋ nɛ yaa ɪ kuwo gyɪnaŋ.'

34 Wiisi Teŋ lee kidigi tiyaŋ, Wiisi bil basi ɛɛ hu u aa si kyisi Yesu suu
tiyaŋ nɛ, a ta leŋ di u puw buwa tiyaŋ, a baa,
'Ŋ kɔni si pɛ ma weliŋ aniı ŋ fa aa wee nyuwa tiya Deviti gɛɛ.'
35 Logiŋ digi tiyaŋ mɛ bila, ba bil saba rɛ, a baa,
'I bi si leŋ di I Tipuluŋ Tiina suba a puw buwa tiyaŋ.'
36 Deviti fa tiŋ Wiisi kyɛri rɛ u miibol buloŋ tiyaŋ, aŋ ko suba. Ba kpa u
hogo pɛ u naabaala tiyaŋ, u puwa.
37 Amɛ nal hu kɛ Wiisi aa kyise suu tiyaŋ, u bi puw buwa tiyaŋ.
38 Ŋ naabaliya, á aa kyɛ di ma gyima weliŋ nɛ aniı baal no lahɔruɔmɔ tiyaŋ
nɛ á wuwo gyiŋ ɛɛ hu Wiisi aa kpa wibɔmɔ ki kyɛ nala, á mɛ wuwo basi
ki tiya ma nyɛ.
39 Nal hu buloŋ aa laa u wiya di, u laa u tiina ta u wibɔmɔ buloŋ tiyaŋ nɛ,
a leŋ u yaa tipuluŋ tiina Wiisi siya tiyaŋ. Amɛ mirisi hu buloŋ Moosi fa
aa saba biŋ di nala ki tiŋa kɛ fa bi wuwo laa ma ki ta ma wibɔmɔ tiyaŋ.
40 Ma fiyɛli ma siya weliŋ, di wiya hu Wiisi tiŋdaala fa aa basa ta ko di
ma. Ba baa,
41 'Ma nala hu aa muŋ Wiisi, ma ki gyima weliŋ. Wii hu ŋ aa si yaa ma
miibol tiyaŋ, ma bi si laa di, haali di nal mɛ rɛ fa basi tiya ma mɛ,
ka ma bee gyima u sii. Amɛ u si yaa ma wikperii a leŋ di ma suba." '
42 Pɔɔl bee Banabaasi aa basi wiya no buloŋ teŋ, ba sii di ba lii
wiikyuwaldiya hu tiyaŋ. Ɛɛ rɛ nala hu sul ba di ba bil miigi ko kyɛwiyesii
no aa ko kyɛɛ, a bil mari basi wiya no tiya ba.
43 Nala hu buloŋ aa ko lii wiikyuwaldiya hu tiyaŋ, ɛɛ rɛ Gyuuma abee nala
hu buloŋ aa bi yaa Gyuuma, aŋ ki kyuwali Gyuuma Wiisi sii giri tiŋ Pɔɔl
bee Banabaasi hal. Doŋ tiyaŋ nɛ Pɔɔl bee Banabaasi basi wiya yuga a tiya
ba, aŋ kpaani ba di ba kpa ba wii buloŋ tiya Wiisi aŋ yelli Wiisi duŋ.
44 Ʊ hal kyɛwiyesii hu kyɛɛ bil aa pele, bee hu nala gyeniŋ buloŋ nɛ gyi
sii mu wiikyuwaldiya hu di ba nii Wiisi wiya.
45 Amɛ Gyuuma hu fa aa naa nigyamaa hu laŋŋa yuga gɛɛ, ba tisi ki
hɔlli. Ɛɛ rɛ ba sii kpa nyuutaaduwo kyeŋ Pɔɔl, aŋ ki tuusi u, a ki kyogi u
feŋ.
46 Ka Pɔɔl bee Banabaasi kɛ yeŋŋi ba wiya, aŋ mari basi wiya abee
nyuduwo a baa, "Ʊ fa maga di ba laa siya basi Wiisi wiya tiya mamaa
Gyuuma rɛ, amɛ ma bi laa di, aŋ baa di ba yaa winyiyɛl lɛ. Nyɛ tiyaŋ, ma
daga aniı ma bi maga di ma kaŋ miibol aa bi kaŋ tenii rɛ gɛɛ. Ɛɛwiya, á
si leŋ ma aŋ mu nala hu aa bi yaa Gyuuma lee.
47 Beewiya, Wiisi basi tiya ma Wiisi Teŋ logiŋ kidigi tiyaŋ nɛ aniı gɛɛ
rɛ á si yaa. Ʊ baa,
'Miyaŋ nɛ lii ma di ma yaa nala hu aa bi yaa Gyuuma kyaanuu, a daga ba
ŋmaniı hu ŋ aa si tiŋa a laa duniya nala buloŋ miibol ta." '
48 Nala hu aa bi yaa Gyuuma aa nii wii no, ba tenni buloŋ fiyɛli, ba ki
danni Wiisi abee wiya hu ba aa niya. Nala hu mɛ Wiisi aa liya di ba kaŋ
miibol hu aa bi kaŋ tenii, ba mɛ laa wiya no di rɛ.
49 Ɛɛ rɛ ka nigyamaa nii á Tiina Yesu wiya haŋ paaluu hu tiyaŋ buloŋ.
50 Amɛ Gyuuma hu sii muri bee hu nihiyasi abee habiibala hu aa kyuwali
Wiisi doŋ tiyaŋ. Ba bee Gyuuma hu piili ki dɔgisi Pɔɔl abee Banabaasi,
aŋ leŋ ba kil ba ta ba paaluu hu tiyaŋ.
51 Pɔɔl bee Banabaasi piisi ba naasi taŋha ta, aŋ lii kpa mu Ikoniya. Ba
aa piisi ba naasi taŋha ta hu daga aniı bee hu nala yaa wii kyogi ba rɛ, ɛɛ
wiya, ba beel-ba bil bi pɛɛ wii buloŋ.

52 Ka Krisitabiisi aa we Aŋtiyɔki tıyaŋ kɛ tenni buloŋ fıyɛlı. Wıısı Wiyesi
Welii hʊ mɛ we ba tıyaŋ weliŋ.

14

Banabaası bee Pɔɔl mʊʊ bası Wıısı wıya Ikoniya tıyaŋ

1 Ikoniya tıyaŋ mɛ, Pɔɔl bee Banabaası gyı bıl sii mʊ gyʊʊ Gyuuma
wıkyʊwaldıya rɛ, a kı bası Wıısı wıya. Ɛɛ hʊ ba aa bası Wıısı wıya
doŋ tıyaŋ leŋ nıgyamaa ko laa Yesu wıya di, Gyuuma abee Giriisi tımma
buloŋ.
2 Amɛ Gyuuma hʊ aa bı laa Yesu wıya di sii turo nala hʊ aa bı yaa
Gyuuma we, ba baaŋ kı sii Yesu hatınna hʊ buloŋ aa we doŋ tıyaŋ.
3 Pɔɔl bee Banabaası gyı hɔŋ doŋ tıyaŋ pıısı rɛ weliŋ, a kı bası á Tıına
Yesu wıya abee nyuduwo saŋa buloŋ. Ɛɛ rɛ Yesu mɛ pɛ ba tıyaŋ, a tıya ba
dee ba wuwo kı yaa wımagıla abee wıkperiye. Wıya no rɛ leŋ nala hʊ ko
gyıma anıı á Tıına bɔnyɛ hʊ wıya ba aa bası kɔnı yaa wıtıı rɛ.
4 Doŋ tıyaŋ nɛ nyʊʊtaaduwo gyʊʊ bee hʊ nala, ba porigi leye balıya.
Badɔmɔŋ sıŋ Gyuuma hʊ hal, ka badɔmɔŋ mɛ sıŋ Yesu kpambısı hʊ hal.
5 Ɛɛ rɛ nala hʊ aa bı yaa Gyuuma abee Gyuuma abee ba bee nıhıyası sii
yaa nyʊʊdıgı dı ba dɔgısı Pɔɔl bee Banabaası, aŋ yaga ba bee bʊwa.
6 Amɛ Pɔɔl bee Banabaası aa ko gyıŋ wıı no tıyaŋ, ba sii lıı fá a mʊ
Liisira, a lıı doŋ kpa mʊ Dɛɛbi. Liisira bee Dɛɛbi buloŋ fa yaa tɔbala rɛ a
we Lakooniya paalʊʊ tıyaŋ. Ɛɛ hal tıyaŋ ba gɔllı mʊ tɔnı hʊ buloŋ aa golo
doŋ paalʊʊ,
7 a bası á Tıına Yesu Krisita wıya doŋ buloŋ tıyaŋ.

Banabaası bee Pɔɔl mʊʊ bası Wıısı wıya Lisitira bee Dɛɛbi tıyaŋ

8 Ba gyı aa mʊʊ Lisitira gɛɛ, dı gbarıgı kıdıgı we doŋ. Ba gyı lʊla ʊ bee
gbarıgısı rɛ. Ɛɛ wıya ʊ ha bı maakyiye vala na.
9 Ʊ mɛ gyı hɔŋ gyamaa hʊ tıyaŋ nɛ, a kı gyegili wıya hʊ Pɔɔl gyı aa bası.
Ɛɛ rɛ Pɔɔl deŋ ʊ gɛɛ sırıtıtı, a na dı gbarıgı hʊ laa di ʊ tıya tıyaŋ anıı Yesu
rɛ sı wuwo tııbı ʊ.
10 Ɛɛ rɛ ʊ faası bası tıya ʊ a baa, “Sii sıŋ ı naası tıyaŋ.” Ʊ teŋ nyagı sii
sıŋ ʊ naası tıyaŋ, a kı vala.
11 Gyamaa hʊ buloŋ fa aa laŋŋa aa na wıı hʊ Pɔɔl aa yaa, ba piili kı
yaa kyagıŋsı a kı bası bee ba taal tıyaŋ a baa, “Á tɔdʊnnı hʊ rɛ bırımı
nihuwobisi a ko á lee.”
12 Ɛɛ rɛ ba baa dı Banabaası rɛ yaa Zeeyosi, ka Pɔɔl mɛ yaa Hɛɛmısı.
(Zeeyosi rɛ fa yaa ba paalʊʊ buloŋ tɔdʊŋbal, ka Hɛɛmısı mɛ yaa tɔdʊŋbal
no tıŋdaal, aa laa ʊ wıya buloŋ bası kı tıya ʊ). Pɔɔl fa aa bası wıya hʊ
buloŋ nɛ tıŋ ba baa dı ʊ rɛ yaa Hɛɛmısı gɛɛ.
13 Zeeyosi toŋo fa sıŋ bee hʊ samanı tıyaŋ nɛ, ba aa mʊ kı marı. Nyɛ rɛ
toŋo hʊ tıına sii kaŋ nɔbolli abee tııfııla a kaŋ ko Zeeyosi vʊgımarı dıya
hʊ dimbeenyʊwa. Doŋ nɛ bee hʊ nala buloŋ laŋŋı, a kı kyɛ dı ba marı
vʊga no tıya Pɔɔl bee Banabaası.
14 Banabaası bee Pɔɔl aa ko nıı wıı hʊ ba aa kyɛ dı ba yaa, ba kaŋ ba
tıı ganni kıyɛsı, (Ba aa kaŋ ba ganni kıyɛsı hʊ daga anıı ba bı laa nyʊwa
dı ba yaa wıı hʊ ba aa kyɛ dı ba yaa), aŋ fá gyʊʊ nala hʊ tıyaŋ a heeli kı
bası,
15 “Á kyaŋsı, bee rɛ tıŋ ma kı yaa nyɛ? Á mɛ yaa nihuwobisi rɛ anıı ma
kıdıgı buloŋ aa we daha, á bı yaa tɔdʊnnı. Á ko dı á bası á Tıına Yesu
wıweliye hʊ rɛ tıya ma, dı ma wuwo leŋ ma tɔdʊnnı abee ma vʊga no
marıı ta aŋ mııgı tıŋ Wıısı hʊ aa weye, beewıya vʊga marıı bı kaŋ tɔnɔ

buloŋ. Ʊ rɛ taa wɪɪsɪnyuu abee taŋha nyuu, fuwoni abee kɪŋ kɛ buloŋ aa we dʊnɪya tɪyaŋ daha.
16 Faafaa hʊ tɪyaŋ, Wɪɪsɪ fa leŋ á naabaala ta rɛ ba kɪ tɪŋ ba tɪɪ ŋmaŋsɪ.
17 Abee gɛɛ buloŋ, ʊ ha fa leŋ nala gyɪŋ haŋ Wɪɪsɪ hʊ iriŋ ʊ aa yaa rɛ, a kuu wɪweliye hʊ ʊ aa yaa kɪ tɪya ba tɪyaŋ. Ʊ aa leŋ duwoŋ kɪ nɪɪ rɛ, a leŋ baga kɪna marɪ ba saŋa tɪyaŋ, ma na kɪdiiliye a di kɪ vɔgɔ, aŋ leŋ ma buloŋ kaŋ teŋfɪyɛlʊʊ."
18 Banabaasɪ bee Pɔɔl gyɪ basɪ wɪya no buloŋ nɛ, ka nala hʊ ha vɪya aŋ kɪ kyɛ dɪ ba marɪ ba vʊga hʊ tɪya ba. Ɛɛ rɛ Pɔɔl bee Banabaasɪ sʊl ba abee sɪfɪyasɪ, ka ba na ko leŋ.
19 Nyɛ rɛ dɪ Gyuuma badɔmɔŋ mɛ lɪɪ Aŋtiyɔki aa we Pisidɪya paalʊʊ tɪyaŋ a ko Lisitira, badɔmɔŋ mɛ lɪɪ Ikoniya a ko. Nyɛ rɛ ba ko mʊrɪ nɪgyamaa we, ba sii pɛ ba tɪyaŋ, ba paa bʊwa yaga Pɔɔl ʊ yiyegi. Ɛɛ rɛ ba kana ʊ tuuri lɪɪ ta ba bee hʊ samanɪ tɪyaŋ, beewɪya, ba kɛ fa liise anɪɪ ʊ sʊba rɛ.
20 Ɛɛ tɪyaŋ nɛ Yesu hatɪnna hʊ aa we doŋ sii mʊ sɪŋ gol ʊ. Doŋ nɛ ʊ sii, ba mɪɪgɪ gyʊʊ dɪya. A sii ʊ sɪgballɪya, ʊ bee Banabaasɪ kpa mʊ Dɛɛbi.

Pɔɔl bee Banabaasɪ mɪɪgɪ mʊ Aŋtiyɔki aa we Siiriya paalʊʊ tɪyaŋ

21 Pɔɔl bee Banabaasɪ gyɪ basɪ Yesu wɪweliye hʊ Dɛɛbi tɪyaŋ mɛ rɛ. Ba wɪbasɪɪ hʊ tɪyaŋ nala yʊga gyɪ ko laa Yesu wɪya di rɛ, aŋ bɪrɪmɪ ʊ hatɪnna. Doŋ tɪyaŋ nɛ ba sɪŋ, a mɪɪgɪ paa ba naabʊʊsɪ, a mʊ Lisitira, a sii doŋ a bɪl kpa mʊ Ikoniya, a bɪl lɪɪ doŋ mɛ a mɪɪgɪ mʊ Aŋtiyɔki hʊ aa we Pisidɪya paalʊʊ tɪyaŋ.
22 Leye no buloŋ nɛ ba pele, a basɪ Wɪɪsɪ wɪya tɪya nala hʊ aa laa Yesu wɪya di dɪ ba leŋ dɪ ba laadii yʊga, a leŋ dɪ ba tenni polli dɪ ba wuwo kaŋ kenyiri abee Yesu Krisita tɪŋɪɪ tɪyaŋ, aŋ ta ko kpa ta. Ba basɪ tɪya ba rɛ anɪɪ á nala hʊ aa laa Yesu wɪya di sɪ na tʊwara rɛ kɪŋkaŋ, ka dɪ á na gyʊʊ Wɪɪsɪ koro hʊ tɪyaŋ.
23 Tɔɔ hʊ kɛ buloŋ tɪyaŋ nala aa laa Yesu wɪya di aŋ aa kɪ laŋŋɪ, ba gyɪ aa lɪɪ nala rɛ ba tɪyaŋ dɪ ba yaa ba sɪlaala. Dɪ ba gyɪ ko lɪɪ sɪlaala buloŋ, ba aa vʊwa nyʊwa rɛ, a kyʊwalɪ Wɪɪsɪ tɪya ba, aŋ kpa ba we á Tɪɪna Yesu nosi tɪyaŋ. Beewɪya, á Tɪɪna Yesu rɛ ba yelli wɪɪ buloŋ tɪyaŋ.
24 Nyɛ rɛ ba gɔllɪ Pisidɪya paalʊʊ buloŋ teŋ aŋ bɪl kpa mʊ Pamfilɪya paalʊʊ mɛ.
25 Pamfilɪya paalʊʊ tɪyaŋ, Pɛɛga rɛ ba laa sɪya mʊ, a basɪ Wɪɪsɪ wɪya doŋ. A bɪl lɪɪ doŋ mɛ a kpa tuu mʊ Atalɪya.
26 Doŋ tɪyaŋ nɛ ba sɪŋ kpa nɪɪduworibor ibal, a mɪɪgɪ mʊ Aŋtiyɔki. Beewɪya Aŋtiyɔki tɪyaŋ nɛ ba fa kpa ba we Wɪɪsɪ nosi tɪyaŋ dɪ ʊ pɛ ba tɪyaŋ dɪ ba wuwo tʊŋ Wɪɪsɪ tʊma hʊ. Wɪɪsɪ dee tɪyaŋ mɛ yaŋ, tʊma hʊ ba aa lɪɪ ba dɪ ba tʊma, ba wuwo na ba sɪɪ rɛ.
27 Ba aa mɪɪgɪ ko Aŋtiyɔki, ba yɪrɪ nala hʊ buloŋ aa laa Yesu wɪya di a ko laŋŋɪ, a kpa wɪweliye hʊ buloŋ Wɪɪsɪ aa leŋ ba wuwo yaa a basɪ tɪya ba, a bɪl basɪ tɪya ba ɛɛ Wɪɪsɪ aa suri ŋmanɪɪ tɪya nala hʊ aa bɪ yaa Gyuuma mɛ, ba mɛ laa Yesu wɪya di.
28 Ɛɛ rɛ ka Pɔɔl bee Banabaasɪ hɔŋ Aŋtiyɔki tɪyaŋ, ba bee nala hʊ aa laa Yesu wɪya di we doŋ peŋgyamaa.

15

Yesu kpambɪsɪ hʊ bee Krisitabiisi nɪhɪyasɪ laŋŋa Gyerusalɛm tɪyaŋ

1 Baala badɔmɔŋ mɛ rɛ gyı lıı Gyudıya paalʊʊ ko Aŋtiyɔki, a piili kı daga
nala hʊ aa laa Yesu wıya di a baa, “Wıısı bı sı wuwo laa ma ta, see dı ma
keri ma pene anıı Moosi gyı aa biŋ mıra hʊ tıya ma gɛɛ.”
2 Nyɛ rɛ wıı no kaŋ nyʊʊtaaduwo ko ba bee Pɔɔl abee Banabaası paga.
Ba buloŋ hɔŋ kaŋ wıı hʊ kı kpa dɔmɔŋ. Nyɛ rɛ ba vʊʊlı lıı Pɔɔl abee
Banabaası abee Krisitabiisi hʊ badɔmɔŋ aa we Aŋtiyɔki tıyaŋ, dı ba kaŋ
wıı hʊ mʊ Gyerusalɛm, a na sılaala hʊ abee Yesu kpambısı hʊ aa we doŋ.
3 Ɛɛ rɛ Krisitabiisi hʊ aa we Aŋtiyɔki tıyaŋ sii ta ba, ba mʊ. Ba aa mʊʊ hʊ
tıyaŋ, ba gyı tıŋ Fɔniisıya abee Samaarıya paalʊʊ rɛ, a bası tıya Krisitabiisi
hʊ aa we doŋ, ɛɛ hʊ nala hʊ aa bı yaa Gyuuma mɛ aa ko laa Wıısı wıya
di, a kı tıŋ Yesu Krisita. Nala hʊ gyı aa nıı wıya no, ba tenni buloŋ gyı
fıyɛla rɛ kıŋkaŋ.
4 Ba aa mʊʊ pele Gyerusalɛm, Yesu kpambısı hʊ abee Krisitabiisi hʊ
buloŋ aa we doŋ, abee ba sılaala buloŋ, lɔllı ba, aŋ kaŋ ba nıhɔrı weliŋ.
Ɛɛ tıyaŋ nɛ, ka ba mɛ bası wıya hʊ buloŋ Wıısı aa leŋ ba wuwo yaa, a tıya
ba.
5 Amɛ nala badɔmɔŋ fa we doŋ, a fa yaa Farasiima aŋ na ko laa Yesu
wıya di. Nyɛ rɛ nala no mɛ sii sıŋ a bası tıya ba a baa, “Nala hʊ buloŋ aa
bı yaa Gyuuma, aŋ laa Yesu wıya di, ʊ maga dı ba keri ba pene rɛ, aŋ kı
tıŋ wıya hʊ Moosi fa aa bine dı á kı tıŋa hʊ.”
6 Yesu kpambısı hʊ bee Krisitabiisi nıhıyası bıl laŋŋı dı ba vʊʊlı kyɛ wıı
no sii.
7 Ba gyı hɔŋ kaŋ wıı hʊ tarı pıısı rɛ weliŋ. Ɛɛ rɛ Piita sii sıŋ aŋ baa,
“Ŋ naabalıya, ma gyıma anıı faafaa buloŋ nɛ Wıısı lıı ŋ ma tıyaŋ, dı ŋ
mʊ bası Wıısı wıweliye hʊ a kı tıya nala hʊ aa bı yaa Gyuuma dı ba mɛ
wuwo nıı, a ko laa Yesu wıya di.
8 Wıısı gyıŋ nihuwobiŋ buloŋ tıya rɛ. Ɛɛ rɛ Wıısı kpa ʊ Wiyesi Welii hʊ
we ba tıyaŋ anıı ʊ fa aa kpaa we á tıyaŋ gɛɛ. Ɛɛ daga anıı Wıısı laa ba
mɛ ta rɛ.
9 Ʊ bı kaŋ á nala hʊ aa yaa Gyuuma abee nala hʊ aa bı yaa Gyuuma kı
porigi. Nala hʊ mɛ aa bı yaa Gyuuma mɛ laa Yesu wıya di rɛ, ɛɛ rɛ tıŋ
Wıısı kpa ba wıbɔmɔ mɛ kyɛ ba gɛɛ.
10 Bee rɛ tıŋ ma kpa kyʊgıbal no a kı kyʊgı nala hʊ aa bı yaa Gyuuma aŋ
laa Yesu wıya di. Wıısı daa ma kı magısı gɛɛ? Beewıya, á bee á naabaala
buloŋ fa bı wuwo kyʊŋ kyʊga no.
11 Ŋmanıı tuwo dı ma yaa gɛɛ! Á laa di rɛ anıı á Tıına Yesu dʊŋ lahɔrʊmɔ
tıyaŋ nɛ Wıısı sı laa á buloŋ ta anıı ʊ aa laa ba ta gɛɛ.”
12 Piita aa bası gɛɛ ko teŋ, nala hʊ buloŋ fa aa laŋŋa doŋ yaa sırıtıtı,
aŋ kı gyegili wıya hʊ Banabaası bee Pɔɔl mɛ aa bası. Ɛɛ rɛ ba mɛ kpa
wımagıla hʊ bee wıkperiye hʊ buloŋ Wıısı aa leŋ ba wuwo yaa nala hʊ
aa bı yaa Gyuuma tıyaŋ, a bası tıya ba.
13 Ba aa bası wıya no buloŋ ko teŋ, Gyemsi mɛ sii sıŋ a baa, “Ŋ naabalıya,
ma gyegili nıı daha.
14 Siimɔŋ Piita ha yaŋ bası tıya ma rɛ ɛɛ hʊ Wıısı aa laa sıya kyo nala
hʊ aa bı yaa Gyuuma, a lıı nala ba tıyaŋ dı ba yaa ʊ nala.
15 Wıısı tıŋdaala mɛ fa laa sıya bası wıı no rɛ Wıısı teŋ tıyaŋ. Ba baa
dı Wıısı bası baa,
16 ‘Nyɛ hal tıyaŋ, ŋ sı mııgı ko saa Deviti dıya hʊ aa tele. Ŋ sı marı saa ʊ
dı ʊ sıŋ weliŋ.
17 Ŋ sı yaa gɛɛ dı dʊnıya nıkaalıya mɛ ko kyɛ Wıısı a kı tıŋa ʊ. Nala hʊ
mɛ ŋ aa lıya, nala hʊ aa bı yaa Gyuuma tıyaŋ dı ba yaa ŋ nala ba
mɛ sı ko kyɛ ŋ a tıŋa ŋ.

18 Faafaa buloŋ nɛ Wiisi basi wii no di nala gyima.’
19 Ɛɛ rɛ Gyemsi bil basi baa, Ɛɛwiya, ŋ kɛ aa naa wii rɛ nyɛ: Ʊ bi maga di
á ki dɔŋ nala hʊ aa bi yaa Gyuuma aŋ miigi ko ki tiŋ Wiisi ŋmaniı.
20 Amɛ ma leŋ di á sabi teŋ tiya ba, a basi tiya ba di ba ta bil ki dii vʊga
kina, ka di ba leŋ sɔŋsɔŋ, aŋ ta ki kyaŋ kiŋ aa sʊba pimmiliŋ, a ta ki kyaŋ
pʊsi kyal mɛ.
21 Beewiya wiya hʊ buloŋ Moosi fa aa bine di á ki tiŋa a ta kaŋ bisiŋ, ba
aa rɛ ba kpa daga ma faafaa buloŋ, a kaŋ ki ko gyinaŋ. Wiya no mɛ buloŋ
nɛ ba yaŋ aa karimi wiikyʊwaldiisi tiyaŋ kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ kɛ buloŋ tɔɔ
tɔɔ buloŋ tiyaŋ.”

Ba sabi teŋ tiya Krisitabiisi hʊ aa bi yaa Gyuuma

22 Nyɛ rɛ Yesu kpambisi hʊ abee nihiyasi hʊ abee Krisitabiisi hʊ aa we
Gyerusalɛm tiyaŋ, ba buloŋ gyi vʊʊla rɛ a lii nala ba tiyaŋ, a tiŋ ba di
ba bee Pɔɔl abee Banabaasi mʊ Aŋtiyɔki. Ba gyi lii Gyudasi rɛ (ʊ feŋ digi
mɛ rɛ fa yaa Basabaasi) abee Silaasi. Baala no baliya mɛ fa yaa silaala rɛ
Krisitabiisi hʊ tiyaŋ.
23 Ba kpa teŋ hʊ tiŋ ba. Nyɛ rɛ ba gyi sabi we teŋ hʊ tiyaŋ, “Ma
nimmabaliya Yesu kpambisi abee Krisitabiisi nihiyasi rɛ sabi teŋ no a
ki tiya Krisitabiisi hʊ buloŋ aa bi yaa Gyuuma, a we Aŋtiyɔki tiyaŋ, abee
Siiriya paalʊʊ tiyaŋ, abee Silisiya paalʊʊ tiyaŋ. Á aa kyʊwali ma buloŋ!
24 Á niya aniı á nala badɔmɔŋ ko ma lee rɛ, a ki dɔŋ ma, a kaŋ ma hakilli
ki vʊgimi. Ka á mɛ daa tiya ba ɛɛ ŋmaniı.
25 Ɛɛwiya, á mɛ laŋŋa rɛ, a vʊʊli. Á naa di ʊ yaa wiwelii rɛ a tiya ma,
di á lii nala a tiŋ ba ma lee. Ba bee á kyaŋsi Banabaasi bee Pɔɔl lɛ si ko.
26 Baala no baliya kpaa ba miibol yɔbɔ sʊʊ rɛ ba aa tuŋ á Tiina Yesu
Krisita tʊma wiya.
27 Ɛɛwiya, Gyudasi abee Silaasi rɛ á tima di ba ko ma lee. Wiya hʊ á aa
saba ki tiya ma, ba tii rɛ ba mɛ si kaŋ nyʊwa basi tiya ma.
28 Á bee Wiisi Wiyesi Welii hʊ buloŋ yaa nyʊʊdigi rɛ aniı á bi si kpa
kyʊgi yohii buloŋ kyʊgi ma. Amɛ ʊ maga di ma tiŋa siŋsi no baŋmana á
aa daga ma rɛ. Ba aa rɛ nyɛ:
29 Ma ta ki dii vʊga kina, ma ta ki kyaŋ kyal, ma ta ki kyaŋ kiŋ buloŋ aa
sʊba pimmiliŋ, a ta bil ki sɔnnɔ mɛ. Di mamaa rɛ wuwo lii ma tii wiya
no tiyaŋ, ma hɔniı si weliye. Ma hɔŋ weliŋ.”
30 Nyɛ rɛ ba ta nala hʊ ba aa liya, ba sii kpa mʊ Aŋtiyɔki. Ba aa mʊʊ
doŋ, ba yiri Krisitabiisi hʊ buloŋ aa we doŋ ko laŋŋi, a kpa teŋ hʊ tiya ba.
31 Ba aa karima teŋ hʊ, wiya hʊ buloŋ ba aa saba yaa ba teŋfiyɛlʊʊ rɛ.
Ba tenni buloŋ polli.
32 Gyudasi bee Silaasi fa yaa Wiisi tiŋdaala rɛ. Ba gyi basi wiya rɛ yʊga
a tiya nala hʊ. Ba wibasii hʊ leŋ nala hʊ tenni mari polli, ba mari kaŋ ba
Wiisi tiŋii hʊ weliŋ.
33 Gyudasi bee Silaasi gyi piisa mʊhʊ rɛ Aŋtiyɔki tiyaŋ. Nyɛ rɛ
Krisitabiisi hʊ aa we Aŋtiyɔki tiyaŋ sii ta ba, ba miigi mʊ Gyerusalɛm
abee laaŋfiya.
34 [Amɛ Silaasi kɛ gyi miigi hɔŋ Aŋtiyɔki tiyaŋ nɛ.]
35 Pɔɔl bee Banabaasi mɛ gyi miigi ka Aŋtiyɔki tiyaŋ nɛ, a yaa peŋsi
baŋmana. Nigyamaa gyi pɛɛ ba tiyaŋ nɛ, ba gyi basi á Tiina Yesu wiya,
aŋ pɛ ki daga ba mɛ.

Pɔɔl bee Banabaasi porigi dɔmɔŋ

36 Saŋa kıdıgı aa ko pele, Pɔɔl bası tıya Banabaası a baa, “Leŋ dı á mııgı
mʊ tɔnı hʊ buloŋ á aa laa sıya mʊ bası Wıısı wıya, a na Krisitabiisi hʊ aa
we doŋ, ka dı á na ɛɛ hʊ ba hɔnıı aa kıya.”
37 Banabaası gyı aa kyɛ dı ʊ kaŋ Gyɔɔŋ Maakı tıŋ ba hal mʊ rɛ.
38 Ɛɛ rɛ Pɔɔl baa dı ʊ bı maga dı ba bıl kana ʊ pɛ ba tıyaŋ, dı beewıya
ba beel-ʊ rɛ gyı laa sıya lıı dı ba gɔllı bası Wıısı wıya. Dı ɛɛ rɛ ba mʊ pele
Pamfilıya, ʊ vıya ba ta doŋ aŋ mııgı fá.
39 Ɛɛ rɛ Pɔɔl bee Banabaası gyı kaŋ wıı hʊ kpa dɔmɔŋ kıŋkaŋ, akuu
gɛɛ wıya porigi dɔmɔŋ. Nyɛ rɛ Banabaası kaŋ Gyɔɔŋ Maakı, ba mʊ gyʊʊ
nııduworibori bal, a duwori mʊ Saapʊrɔsı.
40 Ka Pɔɔl mɛ lıı Silaasi, ʊ beel-ʊ mɛ mʊ. Krisitabiisi hʊ gyı sʊla Wıısı
tıya ba rɛ, a kpa ba we Wıısı nosi tıyaŋ dı ʊ kı deŋ ba.
41 Nyɛ rɛ ba mʊ tıŋ Siiriya bee Silisıya paalʊʊ, a marı bası Wıısı wıya
tıya Krisitabiisi hʊ aa we doŋ tıyaŋ, dı ba marı sıŋ ba laadii hʊ tıyaŋ weliŋ.

16

Timoti tıŋ Pɔɔl bee Silaasi hal

1 Nyɛ rɛ Pɔɔl sii mʊ Dɛɛbi, a lıı doŋ a kpa mʊ Lisitira. Lisitira tıyaŋ, ʊ
na Yesu hatınnı kıdıgı aa we doŋ ba kı yırı Timoti. Timoti nıına fa yaa
Gyuu rɛ, a mɛ fa laa Yesu wıya di, aŋka ʊ kuwo kɛ fa yaa Giriki tıına.
2 Krisitabiisi aa we Liisira abee Ikoniya buloŋ tıyaŋ fa aa bigisi Timoti rɛ
weliŋ.
3 Pɔɔl gyı aa kyɛ dı ʊ kaŋ Timoti tıŋa ʊ hal lɛ. Ɛɛ rɛ tıŋ ʊ gyı leŋ ba keri
Timoti peŋ. Beewıya Gyuuma hʊ buloŋ aa we doŋ paalʊʊ tıyaŋ gyı gyıma
rɛ anıı Timoti bı keri ʊ peŋ, beewıya ʊ kuwo gyı yaa Giriki tıına rɛ, ka
Giriki tımma mɛ bee keri ba biisi pene.
4 Saŋa hʊ ba aa mʊ tɔnı no buloŋ, ba gyı bası wıya tıya Krisitabiisi hʊ aa
we doŋ ma tıyaŋ nɛ. Wıya hʊ Yesu kpambısı hʊ abee Krisitabiisi nıhıyası
aa we Gyerusalɛm tıyaŋ aa biŋ tıya ba dı ba kı tıŋa, ba aa rɛ ba bası tıya
ba.
5 Nyɛ rɛ Krisitabiisi hʊ buloŋ aa we doŋ marı laa Yesu wıya di weliŋ, aŋ
marı wala kı pɛ kyɛɛ bee ʊ nyʊwa buloŋ.

Pɔɔl naa wıya anıı ʊ aa duwosi Turowası tıyaŋ

6 Pɔɔl bee ʊ dɔŋtıŋsı hʊ gyı gɔllɔ rɛ weliŋ, a tıŋ Firigyiya bee Galetiya
paalʊʊ, beewıya Wıısı Wiyesi Welii hʊ gyı bı tıya ba ŋmanıı dı ba bası
Wıısı wıya Esıya paalʊʊ tıyaŋ.
7 Ɛɛ rɛ ba vala gɛɛ, a mʊ kpaga Maasıya paalʊʊ. Doŋ tıyaŋ nɛ ba lʊga
dı ba fa tıŋ Bitiiniya paalʊʊ mʊ, amɛ Yesu Wiyesi Welii hʊ gyı bı tıya ba
ŋmanıı.
8 Nyɛ rɛ ba tıŋ Maasıya paalʊʊ a mʊ pele Turowası.
9 Ʊ tebine, Pɔɔl na anıı ʊ aa duwosi, a na dı baal kıdıgı lıı Masidooniya
paalʊʊ, a ko sıŋ ʊ sıya tıyaŋ, a kı sʊla ʊ, a baa, “Ko kyiyeli ma Masidooniya
paalʊʊ tıyaŋ.”
10 Pɔɔl aa naa gɛɛ ko teŋ, á beel-ʊ yaa siri dı á mʊ Masidooniya paalʊʊ,
beewıya á naa anıı Wıısı rɛ kɔnı daga ma baa dı á mʊ bası Wıısı wıweliye
hʊ a tıya nala hʊ aa we doŋ tıyaŋ.

Haaŋ kıdıgı ba aa yırı Liidiya laa Yesu wıya di Filipi tıyaŋ

11 Nyɛ rɛ á bıl sii doŋ a kpa mʊ gyʊʊ nııduworibori bal, a duwori kyol a
kpa mʊ Samotiresi. Ʊ sıgballıya á bıl sii kpa mʊ Niyapoli.

12 Á bıl lıı doŋ a vala mʊ Filipi. Doŋ fa yaa tɔbal lɛ a we Masidooniya
paalʊʊ logiŋ kıdıgı tıyaŋ. Roma kuwori rɛ fa ta tıŋ doŋ taŋha buloŋ. Ɛɛ
rɛ á gyı bıl hɔŋ doŋ mɛ kyɛyɛ baŋmana.
13 Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ gyı pele ma doŋ nɛ. Ɛɛ rɛ á gyı lıı bee hʊ tıyaŋ, a
tuu mʊ fuwo hʊ nyʊwa. Á fa bıına á sı na Wıısı lıkyʊwalıı rɛ doŋ. Nyɛ
rɛ á mʊ hɔŋ doŋ, a bası Wıısı wıya kı tıya haana hʊ fa aa laŋŋa doŋ dı
ba kyʊwalı Wıısı.
14 Haana hʊ gyı aa gyegili nıı wıya hʊ á aa bası, ba kıdıgı feŋ nɛ gyı
yaa Liidiya. Ʊ gyı lıı Tiyatira rɛ. Ʊ fa aa yallı gannı rɛ, aŋ fa kı kyʊwalı
Wıısı mɛ. Ɛɛ rɛ Wıısı gyı suri ʊ dıgına abee ʊ hakıla, ʊ gyegili nıı wıya
hʊ buloŋ Pɔɔl fa aa bası, a laa ba buloŋ mɛ di.
15 Doŋ tıyaŋ nɛ ba fo ʊ bee ʊ dıya nala buloŋ wıkyʊwalnıı. Ɛɛ rɛ ka
haaŋ hʊ sʊl ma a baa, “Dı mamaa rɛ laa di anıı ŋ kɔnı laa Yesu wıya di rɛ,
ma ko gyʊʊ ŋ dıya.” Ʊ gyı sʊl ma rɛ weliŋ abee sıfıyası ka á na mʊ gyʊʊ
ʊ dıya.

Ba kaŋ Pɔɔl bee Silaasi tɔ dıya tıyaŋ Filipi tıyaŋ

16 Nyɛ rɛ kyɛɛ kıdıgı, á bıl kı mʊ Wıısı lıkyʊwalıı. Ɛɛ rɛ haŋtolibiye
kıdıgı aa yaa yoŋ ko kyem-ma. Gyıŋsı rɛ gyı kana ʊ, ʊ vʊga kı tıya nala.
Ʊ vʊgʊ hʊ fa leŋ ʊ tımma kı na molbiye rɛ weliŋ.
17 Nyɛ rɛ ʊ kı tıŋ á bee Pɔɔl hal, aŋ kyıırı kı bası, “Nala no yaa Wııbal
hʊ aa tee kıŋ buloŋ tʊŋtʊnna rɛ. Ɛɛ hʊ ma aa sı yaa dı Wıısı laa ma ta rɛ
ba kı bası gɛɛ.”
18 Nyɛ rɛ haŋtolibiye no aa kı yaa kyɛɛ bee ʊ nyʊwa buloŋ. Ɛɛ rɛ Pɔɔl
baaŋ ko sii, ʊ mııgı bırımı kyaası haŋtolibiye hʊ aŋ bası tıya gyına hʊ a
baa, “Yesu Krisita feŋ tıyaŋ nɛ ŋ kı bası nyɛ, lıı haŋtolibiye hʊ tıyaŋ.” Ɛɛ
rɛ gyına hʊ lıı haŋtolibiye hʊ tıyaŋ haŋ lagılagıbiye hʊ.
19 Haŋtolibiye hʊ tımma aa na dı ba bıl bee na molbiye, ba sii kaŋ Pɔɔl
bee Silaasi tarı mʊ ba bee hıyarı sıya.
20 Nyɛ rɛ ba kaŋ ba mʊ ba Roma nıhıyası sıya, a bası tıya ba a baa, “Nala
no yaa Gyuuma rɛ aŋ ko kaŋ á bee buloŋ kı dɔŋ.
21 Ba aa daga ma rɛ dı á kı yaa wıya hʊ á Roma tımma aa sıŋ, ka á mɛ
bı sı laa nyʊwa yaa ba, beewıya á mɛ yaa Roma tımma rɛ.”
22 Haŋ nıgyamaa hʊ buloŋ fa aa laŋŋa sii pɛ ba nıhıyası hʊ tıyaŋ ba
kaŋ Pɔɔl bee Silaasi. Nyɛ rɛ Roma tımma nıhıyası hʊ leŋ ba kaŋ Pɔɔl bee
Silaasi gannı wuri, aŋ leŋ ba vıırı ba kıŋkaŋ.
23 Ba fa aa vıırı ba ko teŋ, ba kaŋ ba tɔ dıya tıyaŋ, aŋ bası tıya nıtɔdıya
didenni hʊ dı ʊ tɔ ba weliŋ dı ba ta ko wuwo lıı.
24 Ʊ mɛ nıı ba nyʊwa hʊ, a kaŋ Pɔɔl bee Silaasi gallı gyʊʊ sıya dıya hʊ,
a kaŋ ba naası balıya balıya buloŋ we kuliye.
25 Anıı ʊ tekere saŋa gɛɛ, Pɔɔl bee Silaasi sii kı kyʊwalı Wıısı, a yıı yııla
kı dannı Wıısı. Nala hʊ aa we nıtɔdıya hʊ tıyaŋ mɛ gyegili kı nıı.
26 Ɛɛ rɛ taŋha buloŋ pirigi gyigili, aŋ kaŋ nıtɔdıya hʊ mɛ gyigisi. Borisi
hʊ buloŋ suri suri. Nala buloŋ kuliye mɛ lıı tele tele ba naası tıyaŋ.
27 Nal hʊ aa deŋ nıtɔdıya hʊ hirigi sii doo sıya tıyaŋ, a na dı nıtɔdıya
hʊ borisi buloŋ suro. Ʊ kɛ fa liise anıı nala hʊ buloŋ ba aa kaŋ tɔ dıya hʊ
tıyaŋ lıı fá mʊ rɛ gɛɛ. Ɛɛ rɛ ʊ lıı ʊ takoobii dı ʊ kpʊ ʊ tıı.
28 Ɛɛ rɛ Pɔɔl nɔsı ʊ a baa, “Ta kpʊ ı tıı. Á buloŋ nɛ we doŋ.”
29 Nal hʊ aa deŋ nıtɔdıya hʊ leŋ ba kaŋ fıŋtına ko. Ʊ laa fá gyʊʊ, a tuu
tele Pɔɔl bee Silaasi naası tıyaŋ, a kı kyele.

30 Ʊ kaŋ ba lıı pıyɛsı ba a baa, “Ŋ kyaŋsı, ɛɛ rɛ ŋ sı yaa dı Wıısı laa ŋ ta?”
31 Ɛɛ rɛ ba bası tıya ʋ a baa, “Laa á Tıına Yesu wıya di, dı Wıısı mɛ laa ı bee ı dıya nala buloŋ ta.”
32 Ɛɛ rɛ ba bası á Tıına Yesu wıya tıya ʋ bee ʋ dıya nala buloŋ.
33 Haŋ tebine hʋ tıı rɛ nal hʋ aa deŋ nıtɔdıya hʋ kaŋ ba a sası ba teŋ dʋgʋlıya, ka ba fo ʋ bee ʋ dıya nala buloŋ wııkyʋwalnıı.
34 Nal hʋ aa deŋ nıtɔdıya hʋ kaŋ Pɔɔl abee Silaasi, a mʋ ʋ dıya, a tıya ba kıdiiliye ba di. Ka ʋ bee ʋ dıya nala buloŋ tenni fıyɛlı abee ba aa wuwo laa Wıısı wıya di.
35 Ʊ sıya aa gballa, Roma nıhıyası hʋ tıŋ porisi nıhıyası dı ba mʋ bası tıya nal hʋ aa deŋ nıtɔdıya hʋ dı ʋ lıı Pɔɔl bee Silaasi ta dı ba kı mʋ.
36 Nyɛ rɛ nal hʋ aa deŋ nıtɔdıya hʋ bası tıya Pɔɔl baa dı Roma nıhıyası hʋ tıma rɛ dı ba bası tıya ʋ dı ʋ lıı ʋ bee Silaasi ta. Ɛɛ wıya dı ba sii kı mʋ abee laaŋfıya.
37 Nyɛ rɛ Pɔɔl bası tıya porisi nıhıyası hʋ a baa, “Ba vıırı ma rɛ nala sıya tıyaŋ, aŋ bı daga á wıkyogii, aŋka á mɛ yaa Roma tımma, aŋka ba ha kaŋ ma tɔ dıya tıyaŋ. Ka nyɛ kɛ, ba kı kyɛ dı ba lʋwɔlı lıı ma ta. Aayı, á bee laa! Ʊ maga dı Roma nıhıyası hʋ tıı rɛ ko daha, a lıı ma.”
38 Ɛɛ rɛ porisi nıhıyası hʋ mʋ bası tıya Roma nıhıyası hʋ anıı Pɔɔl bee Silaasi mɛ yaa Roma tımma rɛ. Ba aa nıı gɛɛ, kambıŋ kaŋ ba.
39 Nyɛ rɛ ba sii mʋ sʋla ba anıı ba kyogo rɛ, aŋ lıı ba nıtɔdıya hʋ tıyaŋ, aŋ bası tıya ba dı ba lıı ba bee hʋ tıyaŋ.
40 Ba aa lıı nıtɔdıya hʋ tıyaŋ nɛ, ba kpa mʋ Liidiya dıya. Doŋ nɛ ba na Krisitabiisi badɔmɔŋ. Pɔɔl bee Silaasi bası wıya tıya nala hʋ. Ba wıbasıı gyı leŋ nala hʋ tenni polli rɛ weliŋ. Ɛɛ hal tıyaŋ nɛ ba lıı doŋ, a bıl kpa kı mʋ ba lımʋʋlıya.

17

Pɔɔl bee Silaasi mʋ Tesaloniika paalʋʋ

1 Ba aa mʋʋ hʋ tıyaŋ nɛ, ba mʋ tıŋ tɔɔ kıdıgı ba aa yırı Amfipolisi, a bıl sii doŋ a kpa tıŋ tɔɔ kıdıgı mɛ ba aa yırı Apolooniya, a bıl lıı doŋ a kpa mʋ tɔɔ kıdıgı mɛ ba aa yırı Tesaloniika. Gyuuma wııkyʋwaldıya gyı we tɔɔ no tıyaŋ nɛ.
2 Nyɛ rɛ Pɔɔl gyı mʋ gyʋʋ Gyuuma wııkyʋwaldıya hʋ anıı ʋ aa vala kı yaa gɛɛ lee buloŋ tıyaŋ. Yɔbısı boto paga tıyaŋ, ba bee nala hʋ kı vʋʋlı Wıısı wıya wııkyʋwaldıya hʋ tıyaŋ Kyɛwiyesii hʋ kyɛɛ buloŋ.
3 Ʊ karımı Wıısı tenni hʋ kı tıya ba, a daga ba sıya mɛ kı tıya ba, aŋ pɛ daga tıya ba ɛɛ Krisita hʋ aa maga dı ʋ na tʋwara, a sʋba aŋ bıl sii sʋʋ tıyaŋ. Aŋ bıl bası tıya ba a baa, “Yesu no wıya ŋ aa bası kı tıya ma nyɛ, ʋ rɛ yaa Krisita hʋ, laataal hʋ Wıısı aa lıya dı ʋ laa dʋnıya nala ta.”
4 Gyuuma hʋ badɔmɔŋ laa wıya hʋ dı aŋ mɛ pɛ Pɔɔl bee Silaasi tıyaŋ. Giriki tımma mɛ aa kyʋwalı Wıısı, ba bee bee hʋ habiibala badɔmɔŋ mɛ yʋga laa wıya hʋ di, aŋ mɛ pɛ ba tıyaŋ.
5 Nyɛ rɛ Gyuuma badɔmɔŋ gyı kı na baaŋ, akuu nala yʋga aa laa Pɔɔl wıbasıı hʋ dı wıya. Ɛɛ rɛ ba mʋ kyɛ kası nyuduwo tımma hʋ aa hɔŋ yɔbısı abee ŋmaŋsı tıyaŋ a pɛ ba tıı tıyaŋ. Ba buloŋ ko laŋŋı a kaŋ bee hʋ buloŋ vʋgımı abee kyagıŋsı dʋŋ. Doŋ tıyaŋ nɛ ba mʋ gyʋʋ baal kıdıgı ba aa yırı Gyeesiŋ dıya, a kı kyɛ Pɔɔl bee Silaasi dı ba kası ko lıı tıya nala hʋ.

6 Amɛ ba gyı bı naa ba doŋ, aŋ mııgı kaŋ Gyeesiŋ abee Krisitabiisi hʊ
badɔmɔŋ, a tarı ba lıı ba bee nıhıyası sıya, aŋ kaŋ kyagıŋsı lee buloŋ a
baa, “Nala no kyogi lee buloŋ nɛ aŋ yaŋ bıl ko á bee mɛ.
7 Ka Gyeesiŋ laa ba biŋ ʊ dıya tıyaŋ. Ba aa kyogi mırısı hʊ á kuworibal
hʊ aa bine rɛ. Beewıya ba aa bası anıı kuwori kıdıgı mɛ rɛ bıl we doŋ ba
kı yırı Yesu.”
8 Ba wıbasıı no ba aa bası hʊ nɛ gyı leŋ nala hʊ abee ba bee nıhıyası
buloŋ bı gyıŋ wıı hʊ buloŋ ba aa sı yaa, aŋ kı yaa kyagıŋsı dʊŋ.
9 Nyɛ rɛ bee hʊ nıhıyası leŋ Gyeesiŋ abee ʊ kyaŋsı hʊ kpa molbiye biŋ
anıı ba bıl bı sı maakyiye yaa wıı hʊ ba aa yaa, aŋka ba na leŋ ba, ba mʊ.

Pɔɔl bee Silaasi mʊʊ Bɛriya paalʊʊ

10 Ʊ lee aa ko bıl, Krisitabiisi hʊ sii leŋ Pɔɔl bee Silaasi mʊ Bɛriya. Ba aa
mʊʊ pele Bɛriya, ba mʊ gyʊʊ Gyuuma wııkyʊwaldıya.
11 Bɛriya tımma rɛ gyı kpıya Tesaloniika tımma. Beewıya ba kɛ kyaga laa
Wıısı wıya hʊ rɛ abee nosi balıya, a kı karımı Wıısı teŋ hʊ abee sıfıyası
kyɛɛ kɛ buloŋ dı ba na dı wıya hʊ Pɔɔl aa basa kɔnı yaa wıtıı rɛ koo wıtıı
daa.
12 Gyuuma gyı yʊga ba tıyaŋ nɛ a laa Yesu wıya di. Giriki tımma haana
aa yaa habiibala doŋ tıyaŋ abee ba baala buloŋ mɛ gyı laa Yesu wıya di
rɛ.
13 Gyuuma hʊ aa we Tesaloniika tıyaŋ aa nıya dı Pɔɔl bıl aa bası Wıısı
wıya Bɛriya tıyaŋ. Ba bıl sii mʊ doŋ mɛ a mʊrı haŋ nıgyamaa hʊ buloŋ
we dı ba mɛ bıl laa taawɛɛ.
14 Ɛɛ rɛ Krisitabiisi hʊ leŋ Pɔɔl lıı a mʊ mpʊwɔnʊʊ nyʊwa. Ka Silaasi
bee Timoti kɛ ha we Bɛriya tıyaŋ.
15 Nala hʊ badɔmɔŋ aa lıı Bɛriya kyiyeli Pɔɔl, a mʊ pele Atɛŋsi. Ka Pɔɔl
mııgı tıŋ ba dı ba mʊ bası tıya Silaasi bee Timoti dı ba ko puu ʊ lagı.

Pɔɔl we Atɛŋsi tıyaŋ

16 Saŋa hʊ Pɔɔl aa hɔŋ Atɛŋsi tıyaŋ a kı gyegili Silaasi bee Timoti gɛɛ, ʊ
na dı daaluliye suu bee hʊ buloŋ. Ʊ tıya buloŋ kyogi kıŋkaŋ.
17 Ɛɛ rɛ Pɔɔl aa sii mʊ gyʊʊ Gyuuma wııkyʊwaldıya, ʊ bee Gyuuma abee
nala hʊ aa bı yaa Gyuuma aŋ kı kyʊwalı Wıısı aa kı vʊʊlı wıya, a kaŋ wıya
kı kpa dɔmɔŋ. Ka kyɛɛ buloŋ mɛ, ʊ aa sii gyʊʊ gbɛ gyamaa tıyaŋ, a bası
Yesu Krisita wıya a kı tıya nala hʊ buloŋ kɛ aa we doŋ.
18 Kerikyisi badɔmɔŋ aa tıŋ Ɛpikuura abee Sitɔyiki ŋmanıı ko doŋ, ʊ
beel-ba mɛ kaŋ wıya kı kpa dɔmɔŋ. Ɛɛ rɛ ba badɔmɔŋ baa, “Bekine wıya
rɛ bambugi no mɛ sıŋ kı bası nyɛ?” Ba badɔmɔŋ mɛ baa, “Tɔdʊŋ falıya
badɔmɔŋ wıya rɛ ʊ kı bası.” Pɔɔl gyı aa bası Yesu wıweliye hʊ wıya rɛ,
anıı ʊ sii sʊʊ tıyaŋ nɛ, ɛɛ rɛ tıŋ ba gyı kı bası gɛɛ.
19 Nyɛ rɛ ba kana ʊ mʊ lee hʊ ba aa kı laŋŋı. Ba aa yırı doŋ Ariyopagusi.
Doŋ tıyaŋ nɛ ba bası tıya ʊ a baa, “Á aa kyɛ dı á gyıŋ wıfalıı no wıya ı aa
bası hʊ rɛ.
20 Wıya hʊ badɔmɔŋ ı aa bası yaa wıfalıya rɛ á kɛ lee. Ɛɛ wıya á yaŋ
kyo dı á gyıŋ ba memii rɛ.”
21 (Atɛŋsi tımma abee ʊ nıhʊwala buloŋ gyı bı kaŋ wıı buloŋ pɛ wıfalıya
no ba aa nıya basıı tıyaŋ, aŋ mɛ kyo dı ba gyegili nıı wıfalıya nala lee
tıyaŋ. Ba mɛ wıyaalıı buloŋ nɛ gɛɛ.)
22 Ɛɛ rɛ Pɔɔl sii sıŋ nala hʊ fa laŋŋa tʊtʊʊ tıyaŋ, aŋ bası tıya ba a baa,
“Atɛŋsi tımma, ŋ aa ko daha, ŋ naa anıı ma kyo vʊga marıı rɛ kıŋkaŋ.
23 Ŋ aa gɔllɔ ma bee hʊ tıyaŋ, ŋ naa ma tɔdʊnnı rɛ. Ŋ bıl naa kogu
kıdıgı mɛ ma aa saa rɛ. Nyɛ rɛ ma sabı we ʊ tıyaŋ, ‘Wıısı hʊ á aa bı

gyıma lımarıı rɛ nyɛ.’ Ɛɛ rɛ Pɔɔl bıl bası baa, Wıısı hʊ ma aa kyʊwalı aŋ bı gyıma ʊ hʊ, ʊ wıya rɛ ŋ bası kı tıya ma gɛ.
24 Wıısı hʊ aa marı dʊnıya abee kıŋ kıŋ buloŋ aa we dʊnıya no tıyaŋ, ʊ rɛ yaa wıısınyuu abee taŋha buloŋ Tıına, ʊ bee pıŋ wıkyʊwaldıısı nihuwobisi aa saa tıyaŋ.
25 Ʊ bı kıı nıı ʊ aa kyɛ kıŋ lɔlɔ rɛ tıŋ ʊ kı kyɛ dı nihuwobisi tʊma tıya ʊ. Ʊ rɛ tıya nihuwobisi mııbol abee wiyese abee kıŋ kɛ buloŋ.
26 Piili hʊ tıyaŋ, nıdıgı rɛ Wıısı fa marı. Haŋ nıdıgı hʊ tıyaŋ nɛ dʊnıya nala doho buloŋ tıŋ ko a hɔŋ dʊnıya logiŋ kɛ buloŋ tıyaŋ. Ka dı Wıısı na marı ba, ʊ tıı rɛ daga saŋa hʊ abee leye hʊ ba aa sı we duniya no tıyaŋ.
27 Ʊ marı ba gɛɛ rɛ dı ba wuwo kyɛ ʊ lee, a kı lannı lee buloŋ dı ba na ʊ. Amɛ Wıısı mɛ yaŋ bı boliye abee á kıdıgı buloŋ lee.
28 Nal kıdıgı rɛ basa a baa, ‘Ʊ dee tıyaŋ nɛ á wuwo kaŋ mııbol no a we doŋ aŋ wuwo kı vala mɛ.’ Ma haŋye-taala badɔmɔŋ mɛ fa basa gɛɛ tıı rɛ dı á mɛ yaa ʊ biisi rɛ.
29 Á yaŋ aa yaa ʊ balıya nyɛ, ʊ bı maga dı á kı bıını anıı Wıısı kıı kına hʊ nihuwobisi aa kpa salma marı rɛ, koo kıŋ hʊ ba aa kpa hɔgı koo bʊyı marı. Ʊ bı kıı kına no nihuwobisi aa kpa ba wıgyʊŋ marı.
30 Saŋa hʊ nihuwobisi fa aa bı gyıma ʊ, Wıısı fa yaa faasıŋ nɛ ba nyuu tıyaŋ. Amɛ nyɛ kɛ ʊ bası kı tıya nala buloŋ nɛ lee kɛ buloŋ tıyaŋ dı ba bırımı lıı ba wıbɔmɔ tıyaŋ,
31 beewıya ʊ biŋ kyɛɛ rɛ ʊ aa sı di dʊnıya nala buloŋ sarıya abee tıdıgı. Nal hʊ ʊ aa lıya dı ʊ laa dʊnıya nala ta tıyaŋ nɛ ʊ sı tıŋa a di sarıya no. Nal no ʊ aa lıya, ʊ kyisi ʊ rɛ sʊʊ tıyaŋ, dı nal buloŋ gyıma anıı wıtıı rɛ.”
32 Nala hʊ aa nıya anıı Pɔɔl aa bası sʊʊnı mııgı sii wıya gɛɛ, ba badɔmɔŋ mɛ baa, “Á aa kyɛ dı ı bıl kyɛ kyɛɛ rɛ, a bası wıı no tıya ma dı á marı nıı weliŋ.” Ka ba badɔmɔŋ mɛ kı yaa ʊ sıya.
33 Ɛɛ rɛ Pɔɔl sii lıı lee hʊ ba aa laŋŋa tıyaŋ, a kpa mʊ.
34 Nala hʊ badɔmɔŋ mɛ gyı laa Wıısı wıya hʊ dı rɛ, aŋ kı tıŋ Pɔɔl hal. Ba kıdıgı feŋ nɛ Dayonisiyo. Ʊ mɛ fa we nala hʊ aa kı laŋŋı Ariyopagusi hʊ tıyaŋ nɛ. Haaŋ kıdıgı mɛ rɛ ba fa kı yırı Damaarısı, ʊ bee nala badɔmɔŋ mɛ gyı laa wıya hʊ dı rɛ.

18

Pɔɔl mʊʊ Koriŋti

1 Ɛɛ rɛ Pɔɔl sii Atɛŋsi tıyaŋ, a kpa mʊ tɔɔ kıdıgı ba aa yırı Koriŋti.
2 Doŋ tıyaŋ nɛ ʊ na Gyuu baal kıdıgı aa lıı Pɔŋtusi, ba kı yırı Akula. Ʊ bee ʊ haaŋ Pirisila gyı aa lıı Roma ko, ba ha gyı bı pıısa. Roma tımma kuworibal hʊ ba aa yırı Kilodiyasi fa bası tıya Gyuuma buloŋ nɛ dı ba lıı Roma tıyaŋ. Ɛɛ rɛ tıŋ ba lıı ko Koriŋti gɛɛ. Nyɛ rɛ Pɔɔl mʊ ba dıya dı ʊ kyʊwalı ba.
3 Ʊ mʊ we ba dıya tıyaŋ, beewıya ʊ beel-ba buloŋ tʊma fa yaa kıdıgı rɛ. Taŋtısı rɛ ba fa aa ala kı yallı.
4 Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ kɛ buloŋ, ʊ aa mʊ ba wıkyʊwaldıya rɛ. Ʊ bee Gyuuma abee Giriki tımma buloŋ kaŋ Wıısı wıya hʊ kı kpa dɔmɔŋ. Ʊ aa kı lʊga dı ba laa Wıısı wıya hʊ di.
5 Ɛɛ rɛ Silaasi bee Timoti lıı Masidooniya paalʊʊ ko. Saŋa hʊ ba aa ko tıyaŋ, Pɔɔl kpa ʊ nyuu buloŋ we Wıısı wıya basıı tıyaŋ nɛ, a daga Gyuuma weliŋ anıı Yesu rɛ yaa Krisita hʊ, laataal hʊ Wıısı aa lıya dı ʊ laa dʊnıya nala ta.

6 Nyɛ rɛ Gyuuma hʋ lıı ʋ hal aŋ kı tʋʋsı ʋ. Ba aa yaa gɛɛ hʋ tıyaŋ nɛ,
Pɔɔl pigisi ʋ gannı kʋŋkɔyı we ba tıyaŋ (Nyɛ daga anıı ʋ noŋ bıl tuwo ba
wıkanıya tıyaŋ), aŋ bası tıya ba a baa, “Dı ma kıdıgı buloŋ nɛ ko nyʋgısı
Wıısı ŋmanıı hʋ tıyaŋ, ʋ tıına haakye maga ʋ rɛ. Ŋ kɛ wıı bıl daa. A yaŋ
lıı gyınaŋ kı mʋ, ŋ sı mʋ bası Wıısı wıweliye hʋ a tıya nala hʋ aa bı yaa
Gyuuma.”
7 Ʋ aa bası wıya no hal tıyaŋ nɛ, ʋ sii mʋ gyʋʋ baal kıdıgı aa bı yaa
Gyuu aŋ kı kyʋwalı Wıısı dıya, ba kı yırı Titiyo Gyusitu. Ʋ dıya mɛ fa sıŋ
kpaga Gyuuma wıkyʋwaldıya hʋ rɛ.
8 Baal kıdıgı ba aa yırı Kirisipu rɛ fa yaa wıkyʋwaldıya no sılaal. Ʋ bee
ʋ dıya nala kɛ buloŋ nɛ fa laa á Tıına Yesu wıya di. Nala yʋga mɛ fa nıı
Wıısı wıya hʋ rɛ Koriŋti tıyaŋ, a mɛ laa di. Ba fo ba buloŋ wıkyʋwalnıı.
9 Nyɛ rɛ kyɛɛ kıdıgı tebine, Pɔɔl duwoso tıyaŋ, ʋ na dı Wıısı bası tıya ʋ
baa, “Ta kı fá kambıŋ. Ɪ kɛ ha bası wıya kı tıya nala hʋ, aŋ ta kpaa ta.
10 Beewıya, ŋ sıŋ ı hal lɛ. Nal buloŋ bı sı wuwo kana ı yaa wıbɔŋ buloŋ,
beewıya ŋ nala yʋga rɛ bee no tıyaŋ.”
11 Pɔɔl hɔŋ doŋ nɛ bına abee kyalıı, a kı daga nala Wıısı wıya.
12 Haŋ saŋa hʋ tıyaŋ Galiyo rɛ fa yaa Roma nıhıyawʋ hʋ aa deŋ Akaaya
paalʋʋ. Ɛɛ rɛ Gyuuma hʋ sii laŋŋı dɔmɔŋ a kaŋ Pɔɔl mʋ ba sarıya lidiilii.
13 Ba baa, “Baal no aa lʋgı rɛ dı nala laa ʋ nyʋwa hʋ di, a kı tıŋ Wıısı
abee ŋmanıı hʋ aa sı kyogi á sıŋsı.”
14 Pɔɔl aa yaa dı ʋ bası wıya, ɛɛ rɛ Galiyo bası tıya Gyuuma hʋ a baa,
“Gyuuma, dı baal no rɛ fa yaa wıı kyogi, ʋ fa kaŋ ŋmanıı rɛ dı ŋ di kenyiri,
aŋ gyegili nıı ma wıbasıı.
15 Amɛ ʋ aa yaa wıbasıı abee ma fene yırıı wıya, abee ma tıı sıŋsı wıya
nyɛ, ʋ maga dı ma tıı kaŋ mʋ dıya rɛ a bası we dɔmɔŋ. Ŋ bı sı wuwo laa
wıı no gyıma tıya ma.”
16 Ɛɛ rɛ ʋ kil ba ta ba lıı sarıya hʋ lidiilii tıyaŋ.
17 Ba buloŋ lıı gol kaŋ Sɔsıtınɛɛsı, nal hʋ fa aa yaa Gyuuma
wıkyʋwaldıya hʋ sılaal, a ŋmaa ʋ weliŋ sarıya hʋ lidiilii dimbeenyʋwa
tıyaŋ. Abee gɛɛ buloŋ, ka Galiyo paalı bı tɔgımɔ ba.

Pɔɔl mııgı mʋ Aŋtiyɔki

18 Pɔɔl fa pıısa rɛ weliŋ Koriŋti tıyaŋ. Ɛɛ rɛ ʋ sii a kyʋwalı Krisitabiisi
hʋ aa we Koriŋti tıyaŋ, aŋ lıı doŋ. Ʋ bee Pirisila abee Akula buloŋ sii mʋ a
gyʋʋ nııduworibor bal dı ba mʋ Siiriya paalʋʋ. Ka dı ba na lıı Keŋkiriya
tıyaŋ, Pɔɔl fa fʋma ʋ nyuu rɛ, beewıya ʋ fa dii nyʋwa rɛ Wıısı lee.
19 Ba mʋ pele tɔɔ kıdıgı ba aa yırı Ɛfiso. Doŋ tıyaŋ nɛ Pɔɔl leŋ Pirisila
abee Akula, aŋ mʋ gyʋʋ wıkyʋwaldıya. Ʋ bee Gyuuma kaŋ wıya kı kpa
dɔmɔŋ.
20 Nala hʋ badɔmɔŋ bası baa, dı ʋ fa hɔŋ ba lee pıısı mʋhʋ, ka ʋ mɛ bı
laa nyʋwa dı ʋ hɔŋ.
21 Ʋ aa ko sii doŋ, ɛɛ rɛ ʋ bası tıya ba a baa, “Dı Wıısı rɛ ko tıya ŋ
ŋmanıı, ŋ sı mııgı ko ma lee.”
Ɛɛ rɛ ʋ sii mʋ gyʋʋ nııduworibor bal a kpa lıı Ɛfiso tıyaŋ.
22 Nyɛ rɛ ʋ mʋ pele tɔɔ kıdıgı nyʋwa ba kı yırı Sizaariya. Doŋ nɛ ʋ sıŋ
a kpa mʋ Gyerusalɛm, a mʋ kyʋwalı Krisitabiisi hʋ aa we doŋ. Ʋ bıl sii
doŋ a kpa mʋ Aŋtiyɔki.
23 Ʋ hɔŋ doŋ mɛ pıısı mʋhʋ rɛ aŋ bıl sii tıŋ Galetiya bee Firigyiya paalʋʋ,
a bası wıya kı tıya Krisitabiisi hʋ aa we doŋ, dı ba marı laa Yesu wıya di
weliŋ.

Apolo mʊʊ Ɛfiso abee Koriŋti

24 Gyuu kıdıgı aa lıı Alizaŋdiriya mɛ rɛ fa we doŋ, ba kı yırı Apolo. Ʊ
mɛ sii ko Ɛfiso. Ʊ fa gyıŋ wıya basıı rɛ weliŋ, a bıl gyıŋ Wıısı teŋ hʊ mɛ
weliŋ.
25 Ba fa daga ʊ á Tıına Yesu ŋmanıı hʊ tıŋıı rɛ weliŋ. Ʊ aa kı daga Yesu
wıya weliŋ abee sıfıyası. Ka wıya hʊ buloŋ ʊ aa bası a mʊ kı tile Yesu
tıyaŋ mɛ yaa wıtıı. Abee gɛɛ buloŋ, dı ʊ rɛ ko kı bası wıkyʊwalnıı foyi
wıya, Gyɔɔŋ Wıısı nııfool hʊ aa fo nala wıkyʊwalnıı hʊ dʊŋ wıya rɛ ʊ
gyıma.
26 Ʊ aa we Ɛfiso tıyaŋ, ʊ bası Wıısı wıya rɛ abee nyuduwo
wıkyʊwaldıya hʊ tıyaŋ. Pirisila bee Akula mɛ we doŋ a nıı wıya hʊ ʊ
aa bası. Nyɛ rɛ ba kana ʊ mʊ ba dıya a marı daga ʊ Wıısı ŋmanıı hʊ
weliŋ.
27 Ɛɛ rɛ Apolo sii kı kyɛ dı ʊ mʊ Akaaya paalʊʊ. Krisitabiisi hʊ aa we
Ɛfiso tıyaŋ sabı teŋ tıya Krisitabiisi hʊ aa we Giriisi tıyaŋ, a kpaanı ba
weliŋ dı Apolo kı ko doŋ, dı ba kana ʊ weliŋ. Ʊ aa mʊʊ doŋ, ʊ pɛɛ nala
hʊ aa laa Yesu wıya di rɛ Wıısı lahɔrʊmɔ tıyaŋ,
28 amarıkpatıya dı ʊ bee Gyuuma rɛ ko kaŋ wıya kı kpa dɔmɔŋ nala
tıyaŋ, ʊ aa kpa Wıısı teŋ wıya rɛ a bası wıya lo ba, a daga anıı Yesu rɛ
yaa Krisita hʊ.

19

Pɔɔl mʊʊ Ɛfiso

1 Apolo fa aa we Koriŋti tıyaŋ gɛɛ rɛ, Pɔɔl bıl gɔllı gɛɛ a ko pele Ɛfiso.
Doŋ tıyaŋ nɛ ʊ na nala badɔmɔŋ aa laa Yesu wıya di.
2 Ɛɛ rɛ Pɔɔl pıyɛsı ba a baa, “Saŋa hʊ ma aa laa Yesu wıya di, Wıısı
kpa ʊ Wiyesi Welii hʊ we ma tıyaŋ nɛ?” Nyɛ rɛ ba baa, “Aayı, á kɛ ha bı
maakyiye nıı Wıısı Wiyesi Welii no wıya gba.”
3 Ɛɛ rɛ Pɔɔl bıl pıyɛsı ba, “Nyʊʊbee rɛ ma tıŋa, ka ba na fo ma
wıkyʊwalnıı hʊ?” Ɛɛ rɛ ba bası baa, “Á tıŋ wıya hʊ buloŋ Gyɔɔŋ Wıısı
nııfool hʊ aa daga ma rɛ.”
4 Ɛɛ rɛ Pɔɔl bıl baa, “Nala hʊ aa mııgı lıı ba wıbɔmɔ tıyaŋ nɛ Gyɔɔŋ gyı
kı fo wıkyʊwalnıı. Amɛ ʊ fa bası tıya Iziral tımma rɛ anıı ʊ koyi no hal
tıyaŋ, nal sı ko dı ba kı yırı ʊ tıına Yesu, aŋ bıl baa dı ʊ rɛ ko ko, dı ba
laa ʊ wıya di.”
5 Ba aa nıı wıı no Pɔɔl aa basa, ba leŋ ʊ fo ba wıkyʊwalnıı á Tıına Yesu
feŋ tıyaŋ.
6 Ɛɛ rɛ Pɔɔl kpa ʊ nosi dɔbɔ ba tıyaŋ. Ʊ aa yaa gɛɛ rɛ, Wıısı Wiyesi Welii
hʊ ko tuu gyʊʊ ba tıyaŋ. Ba piili kı bası taanı hʊ ba kıdıgı buloŋ aa bı
gyıma, aŋ bıl bası wıya hʊ mɛ Wıısı aa kpaa tıya ba a baa dı ba laa bası.
7 Nala no buloŋ gyı yaa anıı baala fi abee balıya rɛ.
8 Pɔɔl aa we Ɛfiso tıyaŋ, ʊ vala kı gyʊʊ wıkyʊwaldıya gɛɛ rɛ deŋdeŋ ʊ
peŋsi boto, aa paalı kı bası Wıısı koro hʊ wıya abee nyuduwo. Ʊ bee nala
hʊ aa kaŋ wıya no kı kpa dɔmɔŋ nɛ ʊ kı lʊga dı ba laa wıı hʊ ʊ aa bası
di.
9 Amɛ nala hʊ badɔmɔŋ gyı kaŋ nyuduwo rɛ kıŋkaŋ. Akuu ba nyuduwo
no wıya, ba gyı bı laa Wıısı wıya hʊ di, aŋ ha hɔŋ gyamaa hʊ tıyaŋ, a bası
wıbɔmɔ a mʊ kı tile á Tıına Yesu ŋmanıı hʊ tıŋıı tıyaŋ. Ɛɛ rɛ Pɔɔl sii leŋ
nyuduwo tımma hʊ ta doŋ, ka ʊ bee nala hʊ aa laa Yesu wıya di sii kpa
mʊ Tiraanusi dııbal hʊ. Dıya no tıyaŋ nɛ Pɔɔl bee nala hʊ fa aa sıŋ kaŋ
wıya kı kpa dɔmɔŋ kyɛɛ bee ʊ nyʊwa buloŋ.

10 Ʊ val yaa gɛɛ rɛ a mʊ pele bısı balıya. Gyuuma abee Giriki tımma hʊ
buloŋ aa we Esıya paalʊʊ tıyaŋ wuwo nıı á Tıına Yesu wıya.

Siiva balıya gɔllɔ kı kile gyıŋbɔmɔ

11 Wıısı gyı leŋ Pɔɔl wuwo kı yaa wımagıla rɛ kıŋkaŋ.
12 Haalı, ba aa paa gannı bee gakɔsʊŋsı hʊ Pɔɔl aa dige rɛ a kaŋ mʊ tıya
wııla tımma, ba dige, a na laaŋfıya. Dı gyıŋbɔmɔ rɛ fa kaŋ nal mɛ, ba aa
lıı ʊ tıına tıyaŋ nɛ ka ʊ na laaŋfıya.
13 Gyuuma badɔmɔŋ mɛ fa we doŋ a gɔllı kı kile gyıŋbɔmɔ nala tıyaŋ.
Ba mɛ kı lʊga dı ba yaa gɛɛ á Tıına Yesu feŋ tıyaŋ. Dı ba ko kı kyɛ dı ba
kile gyıŋbɔmɔ, ba aa bası baa, "Ɲ baa ma lıı Yesu feŋ tıyaŋ, nal hʊ wıya
Pɔɔl aa bası."
14 Baala bapɛ rɛ fa aa yaa gɛɛ. Ba kuwo feŋ nɛ Siiva. Ʊ fa yaa Gyuuma
wıkyʊwal sılaala nıhıyawʊ rɛ.
15 Ɛɛ rɛ kyɛɛ kıdıgı gyıŋbɔŋ kıdıgı bası tıya ba a baa, "Ɲ gyıŋ Yesu rɛ, a
gyıŋ Pɔɔl mɛ, aŋka ma mɛ yaa kıbeema rɛ?"
16 Nyɛ rɛ gyıŋsı hʊ aa kaŋ baal hʊ sii kaŋ ba, a ŋmaa ba weliŋ, aŋ pırı
ba pɛ. Ka ba gannı mɛ buloŋ kıyɛsı, ba buloŋ lıı fá dıya hʊ tıyaŋ abee
teŋkpelli.
17 Gyuuma hʊ bee Giriki tımma hʊ abee nala hʊ buloŋ aa we Ɛfiso tıyaŋ
aa nıı wıı no, kambıŋ gyı gyʊʊ ba buloŋ nɛ. Doŋ tıyaŋ nɛ ba marı kı kpa
á Tıına Yesu yohuŋ weliŋ.
18 Nala hʊ aa laa Yesu wıya di yʊga ko, a bası ba wıbɔmɔ hʊ buloŋ ba
aa yaa a tıya Pɔɔl, haŋ nıgyamaa hʊ sıya tıyaŋ.
19 Ba tıyaŋ nala fa yʊga a yaa daaluliye tımma. Ɛɛ rɛ ba buloŋ paa tenni
hʊ ba fa aa karımı a kı yaa daaluliye hʊ ko we diŋ nala hʊ sıya tıyaŋ. Dı
ba kaŋ tenni hʊ buloŋ yalıı ko pɛ dɔmɔŋ, ʊ sı yaa mogyamaa.
20 Wımagıla no buloŋ leŋ á Tıına nyʊwa hʊ taalı lee buloŋ, aŋ kaŋ dee
mɛ weliŋ.

Taawɛɛ siye Ɛfiso tıyaŋ

21 Wıya no hal tıyaŋ nɛ Pɔɔl na anıı ʊ sı tıŋ Masidooniya paalʊʊ abee
Akaaya paalʊʊ a mʊ Gyerusalɛm. Ɛɛ rɛ ʊ baa, "Dı mıyaŋ nɛ mʊ doŋ, ʊ
maga dı ŋ mʊ Roma mɛ rɛ."
22 Nyɛ rɛ Pɔɔl tıŋ nala hʊ fa aa kı pɛ ʊ tıyaŋ ba tıyaŋ nala balıya dı ba
mʊ Masidooniya. Timoti bee Irasitu rɛ ʊ tıma. Aŋka ʊ tıı kɛ ha hɔŋ Ɛfiso
tıyaŋ.
23 Saŋa no tıyaŋ nɛ nyʊʊtaaduwo gyı gyʊʊ Ɛfiso nala abee sıfıyası a mʊ
kı tile á Tıına Yesu ŋmanıı hʊ tıŋıı tıyaŋ.
24 Lugil kıdıgı rɛ fa we doŋ ba kı yırı Dɛmitiriyo. Salma rɛ ʊ fa aa kpa
kı lugo kına aa kıı Atɛmısı, ba vʊgıbal hʊ dıya. Tʊma no tıyaŋ nɛ ʊ bee ʊ
tʊŋtʊnna buloŋ ko yaa kına tımma.
25 Nyɛ rɛ kyɛɛ kıdıgı ʊ yırı ʊ tʊŋtʊnna abee ʊ tʊŋtʊnnı dɔŋtıŋsı a ko
laŋŋı, a bası tıya ba a baa, "Ɲ kyaŋsı, ma gyıma anıı tʊma no tıyaŋ nɛ á
dʊwa buloŋ lıı. Beewıya tʊma no rɛ aa tıya ma molbiye.
26 Ma tıı mɛ nıya rɛ, a kı na mɛ wıya hʊ Pɔɔl aa yaa. Ʊ baa dı vʊga hʊ
nihuwobiŋ aa lugo bı yaa Wıısı. Ɛfiso abee Esıya paalʊʊ gyeniŋ buloŋ nɛ
ʊ wuwo kaŋ nıgyamaa hakıllı bırımı ba ko laa wıı no di.
27 Wıı hʊ ŋ aa fá rɛ nyɛ: Nala sı kyogi á tʊma no feŋ, a bıl kı fá mɛ anıı
á vʊgıbal hʊ Atɛmısı sı ko yaa kıtɔɔ. Nala bıl bı sı kı tıya ʊ gyırıma, koo
a kı bigisi ʊ. Beewıya, lagılagı no, Esıya nala abee dʊnıya nal kɛ buloŋ nɛ
nıı ʊ wıya a kı tıya ʊ gyırıma."

28 Nala hʋ aa nɪɪ wɪɪ no, ba buloŋ baaŋ sii. Ba kɪ yaa kyagɪŋsɪ a baa, “Á vʋgɪbal hʋ Atɛmɪsɪ aa we Ɛfiso tɪyaŋ nɛ kaŋ dee.”
29 Ɛɛ rɛ ba kaŋ bee hʋ buloŋ vʋgɪmɪ. Haŋ nɪgyamaa hʋ buloŋ kaŋ Geyosi abee Arisitaakusi aa lɪɪ Masidooniya a kɪ tɪŋa Pɔɔl hal. Nyɛ rɛ ba tarɪ ba kaŋ mʋ lee hʋ bee hʋ nala aa kɪ laŋŋɪ.
30 Ba aa kaŋ ba mʋ doŋ gɛɛ, Pɔɔl tɪɪ fa aa kyɛ dɪ ʋ mʋ gyʋʋ nala hʋ tɪyaŋ nɛ, amɛ nala hʋ aa laa Yesu wɪya di hʋ bɪ laa nyʋwa.
31 Esɪya paalʋʋ nɪhɪyasɪ badɔmɔŋ bee Pɔɔl aa yaa kyaŋsɪ, tɪma dɪ ba mʋ basɪ tɪya Pɔɔl dɪ ʋ ta ko gyʋʋ nala hʋ tɪyaŋ.
32 Nala hʋ buloŋ aa laŋŋa doŋ fa bɪ gyɪŋ wɪɪ hʋ aa yaa. Ba badɔmɔŋ aa yaa kyagɪŋsɪ baa nyɛ rɛ, ka ba badɔmɔŋ mɛ baa dɪ ɛɛ daa, dɪ wɪɪ no rɛ. Ba gyeniŋ buloŋ fa paalɪ bɪ gyɪŋ wɪɪ hʋ aa tɪŋ ba ko laŋŋɪ doŋ tɪyaŋ.
33 Gyuu kɪdɪgɪ rɛ fa we nala hʋ tɪyaŋ ba kɪ yɪrɪ Alizaŋda. Ʋ rɛ Gyuuma hʋ gyɪ leŋ ʋ lɪɪ sɪŋ ba sɪya tɪyaŋ. Ɛɛ rɛ tɪŋ nala hʋ badɔmɔŋ gyɪ liisi anɪɪ ʋ rɛ yaa wɪɪ hʋ tɪyaŋ nɪbal. Ɛɛ rɛ Alizaŋda kaŋ nosi viri dɪ ba leŋ kyagɪŋsɪ, aŋ kɪ lʋga dɪ ʋ basɪ tɪya nala hʋ anɪɪ wɪɪ buloŋ tuwo ba beel-ʋ paga tɪyaŋ.
34 Ʋ aa yaa gɛɛ, ba na nɪɪ ʋ yaa Gyuu rɛ. Ɛɛ rɛ ba buloŋ bɪl yaa kyagɪŋsɪ we dɔmɔŋ a mʋ maga gɛɛ aŋ kɪ basɪ, “Á vʋgɪbal hʋ Atɛmɪsɪ aa we Ɛfiso tɪyaŋ nɛ kaŋ dee.”
35 Nyɛ rɛ ba bee kerikyi-hɪyawʋ kɪdɪgɪ ko lɪɪ a wuwo leŋ ba leŋ kyagɪŋsɪ hʋ, ka ʋ basɪ tɪya ba a baa, “Ɛfiso nala, nal buloŋ gyɪma rɛ anɪɪ ámaa rɛ tɪŋ á Atɛmɪsɪ, á vʋgɪbal hʋ, abee ʋ toŋo hʋ aa yaa bʋyɪ a lɪɪ wɪɪsɪ nyuu ko tuu buloŋ.
36 Nal buloŋ bɪ sɪ wuwo kaŋ wɪɪ no kyɪɪsɪ. Ɛɛwɪya, ma leŋ kyagɪŋsɪ aŋ ta kɪ yaa wɪɪ hʋ aa bɪ kaŋ memii.
37 Nala no bɪ gaa kpa kɪŋ buloŋ á vʋgɪbal hʋ lɪmarɪɪ tɪyaŋ, ba bɪl bɪ basɪ wɪɪ mɛ kyogi á vʋgɪbal hʋ feŋ, ka ma kasɪ ba kaŋ ko daha nyɛ.
38 Dɪ Dɛmitiriyo bee ʋ tʋŋtʋnna rɛ kaŋ wɪɪ bee nal buloŋ mɛ, ka sarɪya mɛ kaŋ ʋ kyɛdiilii rɛ, ma bee hɪyarɪ mɛ we doŋ ba aa sɪ di sarɪya hʋ. Ma leŋ dɪ ba mʋ doŋ kɪ nyaŋ dɔmɔŋ.
39 Amɛ dɪ wɪɪ kɪdɪgɪ mɛ dɔŋ nɛ we doŋ ma kɪ kyɛ dɪ ma basɪ, ma kaŋ mʋ lee hʋ bee hʋ nala aa laŋŋɪ a kɪ vʋʋlɪ wɪya.
40 Dɪ ba aa rɛ pɪyɛsɪ ma, á bɪ sɪ wuwo basɪ wɪɪ buloŋ a mʋ kɪ tile taawɛɛ no aa siye gyɪnaŋ. Wɪɪ hʋ ŋ aa faa rɛ nyɛ, ba sɪ baa dɪ ámaa rɛ we taawɛɛ hʋ.”
41 Ʋ aa basɪ gɛɛ ko teŋ, ʋ leŋ nala hʋ buloŋ fa aa laŋŋa sii mʋ ba dɪɪsɪ.

20

Pɔɔl mʋʋ Masidooniya abee Giriisi paalʋʋ

1 Ɛɛ rɛ taawɛɛ hʋ ko teŋ, ka Pɔɔl yɪrɪ Krisitabiisi hʋ aa we Ɛfiso tɪyaŋ a basɪ nyunyaasɪ wɪya tɪya ba. Ʋ aa basɪ wɪya hʋ ko teŋ, ɛɛ rɛ ʋ ta ba, aŋ sii kpa mʋ Masidooniya paalʋʋ.
2 Masidooniya paalʋʋ buloŋ nɛ ʋ gɔllɪ a basɪ nyunyaasɪ wɪya yʋga a kɪ tɪya Krisitabiisi hʋ aa we doŋ. Ɛɛ rɛ ka ʋ bɪl lɪɪ doŋ a kpa mʋ Giriisi paalʋʋ.
3 Ʋ we Giriisi paalʋʋ tɪyaŋ nɛ ʋ peŋsi boto. Ɛɛ rɛ ʋ sii yaa ʋ siri dɪ ʋ gyʋʋ nɪɪduworiboro a mʋ Siiriya paalʋʋ. Ʋ aa yaa siri gɛɛ, ʋ nɪɪ anɪɪ Gyuuma aa vʋʋlɪ rɛ dɪ ba kpʋ ʋ. Nyɛ rɛ ʋ bɪrɪmɪ ʋ hakɪla, a mɪɪgɪ sii tɪŋ Masidooniya dɪɪlaŋ mʋ.
4 Nala no rɛ gyɪ aa tɪŋ Pɔɔl hal: Faarusi biibaal Sopata aa lɪɪ Bɛriya, abee Arisitaakusi bee Sɛkundu aa lɪɪ Tesaloniika; abee Geyosi aa lɪɪ Dɛɛbi, a yaŋ

bee Takikusi bee Turofimɔsɪ mɛ aa lɪɪ Esɪya paalʊʊ. Nala no bee Timoti rɛ fa aa tɪŋ Pɔɔl hal.
5 Ba aa rɛ laa sɪya a mʊ gyegili ma Turowasɪ tɪyaŋ.
6 Gbɪyalbal hʊ tɪyaŋ ba aa dɪ paanʊʊ hʊ aa bɪ kaŋ sɪbʊl gyɪ ko parɪ rɛ, ka á na sii Filipi tɪyaŋ a gyʊʊ nɪɪduworiboro, a vala kyɛyɛ bɔnɔŋ, aŋ na mʊ puu ba Turowasɪ tɪyaŋ, a we doŋ kyɛyɛ bapɛ.

Pɔɔl mʊʊ Turowasɪ ʊ mʊ kateŋse

7 Asibiti kyɛɛ dɪdaana, á buloŋ sii laŋŋɪ dɔmɔŋ dɪ a dɪ kɪdiiliye hʊ Krisita fa aa baa dɪ á kɪ di aŋ kɪ liisi ʊ wɪya hʊ. Ʊ sɪya rɛ sɪ gballɪ dɪ Pɔɔl sii mɪɪgɪ mʊ. Ɛɛ rɛ ʊ basɪ wɪya gɛɛ deŋdeŋ lee mʊ kerisi.
8 Salnyuu dɪya tɪyaŋ nɛ á fa hɔŋ aŋ nyɔgɔ fɪŋtɪŋsɪ yʊga.
9 Bapʊwasɪbiye kɪdɪgɪ mɛ rɛ fa we doŋ ba kɪ yɪrɪ Yutikusi. Tokoro tɪyaŋ nɛ ʊ fa hɔŋ. Pɔɔl aa basɪ wɪya hʊ kɪ pɪɪsɪ gɛɛ, ʊ hɔŋ kɪ dɪyɛgɪ doo, a ko kpa doo pɪŋ. Doo hʊ pɪnɪɪ tɪyaŋ nɛ, ʊ fori lɪɪ salnyuu dɪya hʊ tɪyaŋ, a tuu tele taŋha. Ba tuu kɪ kpa ʊ dɪ ʊ sʊba.
10 Ɛɛ rɛ Pɔɔl mɛ sii tuu a luŋ guwori ʊ aŋ basɪ tɪya nala hʊ a baa, “Ma ta leŋ dɪ ʊ yaa wɪɪ buloŋ, ʊ ha weye rɛ.”
11 Ɛɛ rɛ ka Pɔɔl bɪl mɪɪgɪ gyɪŋ salnyuu dɪya hʊ, ba kɪ di kɪdiiliye hʊ Krisita fa aa baa dɪ ba kɪ di á kɪ liisi ʊ wɪya. Ʊ aa dii kɪna hʊ ko teŋ, ba bɪl kaŋ ba wɪbasɪɪ gɛɛ sɪya mʊ gballɪ. Ɛɛ rɛ ka Pɔɔl sii mʊ.
12 Bapʊwasɪbiye hʊ weye rɛ ba kana ʊ mʊ dɪya abee teŋfɪyɛlʊʊ.

Pɔɔl sii Turowasɪ tɪyaŋ a mʊ Miletu

13 Nyɛ rɛ á sii mʊ gyʊʊ nɪɪduworiboribal a duwori mʊ Asɔɔsɪ. Pɔɔl fa basɪ tɪya ma rɛ anɪɪ á gyʊʊ nɪɪduworiboribal hʊ duwori kɪ mʊ Asɔɔsɪ, ka dɪ ʊ kɛ vala naasɪ ko gyʊʊ nɪɪduworiboribal hʊ Asɔɔsɪ tɪyaŋ. Nyɛ rɛ á gyʊʊ nɪɪduworiboribal hʊ a mʊ Asɔɔsɪ dɪ á fa kpa Pɔɔl.
14 Pɔɔl aa ko puu ma Asɔɔsɪ tɪyaŋ, ɛɛ rɛ á kpa ʊ abee nɪɪduworiboribal hʊ a mʊ tɪŋ Mitilini.
15 Ʊ sɪgballɪya, á kpa ko Kiyɔsi. Ʊ sɪya bɪl gballɪ, á kpa mʊ Samɔsi. Doŋ nɛ á bɪl sii ʊ sɪgballɪya a kpa ko pele Miletu.
16 Á bɪl aa sii Miletu mɛ tɪyaŋ, Pɔɔl baa dɪ ʊ bɪ sɪ sɪŋ Ɛfiso tɪyaŋ. Beewɪya dɪ ʊ bee kyɛ dɪ ʊ pɪɪsɪ Esɪya paalʊʊ tɪyaŋ. Ʊ fa aa kyɛ dɪ ʊ mʊ Gyerusalɛm lagɪ rɛ a puu Pɛŋtikosi kyɛbal hʊ doŋ tɪyaŋ.

Pɔɔl basɪ wɪya tɪya Krisitabiisi nɪhɪyasɪ Ɛfiso tɪyaŋ

17 Ɛɛ rɛ á kpa gallɪ ko Miletu. Nyɛ rɛ Pɔɔl tɪma yɪrɪ Krisitabiisi nɪhɪyasɪ hʊ aa we Ɛfiso tɪyaŋ dɪ ba ko.
18 Ba aa ko, ʊ basɪ tɪya ba a baa, “Ma tɪɪ gyɪŋ ɛɛ hʊ ŋ aa kɪya rɛ saŋa hʊ ŋ beel-ma fa aa we doŋ, a lɪɪ saŋa hʊ tɪyaŋ ŋ aa piile ko Esɪya paalʊʊ a kaŋ kɪ ko gyɪnaŋ.
19 Akuu Gyuuma aa vʊʊlɪ dɪ ba kpʊ ŋ wɪya, ŋ naa tʊwara rɛ kɪŋkaŋ, a wɪɪ sɪnɪɪl mɛ weliŋ. Amɛ abee gɛɛ buloŋ, ŋ ha kaŋ ŋ tɪɪ bɪrɪmɪ biibiye rɛ, dɪ ŋ wuwo tuŋ á Tɪɪna Wɪɪsɪ tʊma hʊ anɪɪ Wɪɪsɪ tʊŋtʊnnɪ.
20 Ŋ daga ma Wɪɪsɪ wɪya rɛ nala tɪyaŋ abee ma dɪɪsɪ tɪyaŋ buloŋ. Wɪɪ kɛ buloŋ aa sɪ pɛ ma tɪyaŋ nɛ ŋ kpa daga ma. Ŋ bɪ laa nyʊwa kaŋ wɪɪ buloŋ faŋa ma.
21 Gyuuma abee Giriki tɪmma buloŋ nɛ ŋ basɪ tɪya abee sɪfɪyasɪ anɪɪ ba bɪrɪmɪ lɪɪ ba wɪbɔmɔ yayɪ tɪyaŋ aŋ ko kɪ tɪŋa Wɪɪsɪ aŋ laa á Tɪɪna Yesu wɪya di.
22 Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ rɛ daga ŋ dɪ ŋ mʊ Gyerusalɛm. Ʊ nyʊwa hʊ rɛ ŋ tɪŋa a kɪ mʊ nyɛ. Ŋ bɪ gyɪŋ wɪɪ hʊ buloŋ aa sɪ puu ŋ doŋ tɪyaŋ.

23 Ŋ ta gyıma rɛ anıı tɔɔ kɛ buloŋ ŋ aa mʊwa, Wıısı Wiyesi Welii hʊ aa bası tıya ŋ nɛ abee sıfıyası anıı wıya sı gyʊʊ ŋ, ka dı ba ha kana ŋ tɔ dıya tıyaŋ.
24 Amɛ ŋ aa deŋ dı ŋ mııbol bı yaa kıŋ buloŋ ŋ kɛ lee. Ŋ kɛ sıya tuwo dı ŋ sʊba koo dı ŋ weye. Ŋ Tıına Yesu aa tıya ŋ tʊma hʊ rɛ ŋ kı kyɛ dı ŋ tʊma teŋ. Tʊma hʊ ʊ aa kpaa tıya ŋ nɛ yaa dı ŋ bası Wıısı wıweliye hʊ tıya nala, a bası tıya ba ɛɛ hʊ Wıısı aa sı fa ba sikii.
25 Nyɛ kɛ, ŋ gyıma rɛ anıı ma nala no ŋ aa yaŋ gɔllı bası Wıısıbee koro hʊ wıya kı tıya nyɛ, ma bıl bı sı maakyiye na ŋ.
26-27 Wıısı wıya hʊ buloŋ ŋ aa bası tıya ma, ŋ bı kaŋ wıı buloŋ faŋa ma. Ŋ yaŋ bası kı tıya ma rɛ abee sıfıyası gyınaŋ sıgballıya no anıı dı ma kıŋ hʊ buloŋ nɛ ko yaa dı ʊ nyʊgısa, ŋ wıı kɛ bıl daa. Ʊ tıına haakye maga ʊ rɛ.
28 Ɛɛwıya, ma kı deŋ ma tıı nyuu weliŋ, aŋ pɛ kı deŋ nala hʊ mɛ ʊ Wiyesi Welii hʊ aa kpaa we ma nosi tıyaŋ. Ma kı deŋ Krisitabiisi mɛ nyuu weliŋ anıı pedaal aa kı deŋ ʊ piyese nyuu tıyaŋ gɛɛ. Wıısı rɛ kpaa ʊ tıı biye kyal yɔbɔ ma.
29 Ŋ gyıma rɛ anıı dı mıyaŋ nɛ leŋ ma, nıbɔmɔ sı ko gyʊʊ ma tıyaŋ anıı gboni aa gyʊʊ pʊsı tıyaŋ gɛɛ. Nıbɔmɔ hʊ bı sı leŋ ma, ba sı kı dɔŋ ma kıŋkaŋ.
30 Haalı, nala sı lıı ma tıı tıyaŋ a yaa wınyıyɛla a kaŋ wıya hʊ ŋ aa daga ma bırımı kyige, aŋ mʊrı Krisitabiisi dı ba mııgı hal a ko kı tıŋ ba.
31 Ɛɛ rɛ tıŋ ŋ bası baa ma kı deŋ ma tıı ma nyuu tıyaŋ gɛɛ. Ma gyıma anıı ŋ bısı boto rɛ nyɛ ŋ aa daga ma kıdıgı kıdıgı buloŋ wııhaa abee tebine buloŋ, a wıı sınııl mɛ weliŋ ma wıya.
32 Nyɛ kɛ, ŋ kpaa ma we Wıısı nosi tıyaŋ nɛ. Duwoso hʊ aa daga bɔnyɛ hʊ Wıısı aa kana abeel-ma, ʊ rɛ sı pɛ ma tıyaŋ dı ma kaŋ dee a wuwo sıŋ ma laadii tıyaŋ. Ʊ sı leŋ dı ma na wıweliye hʊ buloŋ Wıısı aa yaa biŋ a gbala ʊ nala buloŋ.
33 Ŋ ha bı maakyiye laa ma kıdıgı buloŋ molbii koo gannı koo salma a yaa ŋ kına.
34 Ma tıı gyıma rɛ anıı ŋ tʊma rɛ weliŋ abee ŋ nosi no, aŋ na na ŋ bee ŋ kyaŋsı kıkyɛɛlıya buloŋ.
35 Ŋ yaa gɛɛ rɛ dı ŋ daga ma dı ma mɛ kı tʊŋ tʊma gɛɛ. Dı ámaa rɛ aa tʊŋ tʊma abee sıfıyası gɛɛ, ɛɛ rɛ á sı wuwo pɛ taaga tıyaŋ, aŋ kı liisi wıı hʊ á Tıına Yesu fa aa basa. Ʊ baa,
'I aa kpaa kıŋ tıya nal, ʊ rɛ kaŋ teŋfıyɛlʊʊ a te ı aa laa kıŋ nal lee." '
36 Pɔɔl aa bası wıya no buloŋ ko teŋ, ʊ beel-ba buloŋ tuu gbinni, ʊ kyʊwalı Wıısı tıya ba buloŋ.
37 Ɛɛ rɛ ba buloŋ ko guwori ʊ, aŋ kı wıı sınııl.
38 Ba tısı buloŋ gyı kyogo rɛ weliŋ, beewıya ʊ fa bası tıya ba rɛ anıı ba bıl bı sı maakyiye na ʊ. Nyɛ rɛ ka ba buloŋ kpa tıŋa ʊ tıyaŋ a mʊ nııduworiboro hʊ lee.

21

Pɔɔl mʊʊ Gyerusalɛm

1 Nyɛ rɛ á ta dɔmɔŋ aŋ gyʊʊ nııduworiboribal hʊ, a vala sıdeŋ a mʊ lıı tɔɔ kıdıgı ba aa yırı Kɔsı. Ʊ sıgballıya á bıl sii doŋ a kpa mʊ Rodisi, a bıl lıı doŋ mɛ a kpa mʊ Patara.
2 Doŋ tıyaŋ nɛ á na nııduworiboribal dı ʊ aa mʊ Fɔniisıya paalʊʊ. Ɛɛ rɛ á gyʊʊ ʊ mʊ.

3 Á aa mʊʊ hʊ tɪyaŋ nɛ, a na tɔɔ kɪdɪgɪ ba kɪ yɪrɪ Saapʊrɔsɪ. Nyɛ rɛ á
gallɪ doŋ a kpa tɪŋ wɪɪpɔsɪɪ noduu dɪɪlaŋ, a mʊ pele Siiriya paalʊʊ, a mʊ
sɪŋ tɔɔ kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ Taaya. Doŋ nɛ nɪɪduworiboribal hʊ gyɪ maga dɪ
ʊ sɪŋ dɪ ba kuwoni kyʊgɪsɪ hʊ aa we ʊ tɪyaŋ.
4 Nyɛ rɛ á kyɛ mʊ na Krisitabiisi hʊ aa we doŋ tɪyaŋ, a gyɪ hɔŋ ba lee
kyɛyɛ bapɛ. Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ dee tɪyaŋ, ba gyɪ basɪ tɪya Pɔɔl lɛ dɪ ʊ
ta mʊ Gyerusalɛm.
5 Kyɛyɛ bapɛ no hal tɪyaŋ nɛ, á bɪl lɪɪ doŋ a kpa á ŋmanɪɪ. Baala abee
ba haana abee ba biisi kaŋ ma ko lɪɪ dɪ ba we ŋmanɪɪ tɪyaŋ. Ɛɛ rɛ á buloŋ
tuu gbinni nɪɪ hʊ nyʊwa tɪyaŋ a kyʊwalɪ Wɪɪsɪ.
6 Doŋ nɛ á ta dɔmɔŋ aŋ gyʊʊ nɪɪduworiboribal hʊ ka ba mɛ mɪɪgɪ mʊ
dɪya.
7 Á bɪl lɪɪ Taaya tɪyaŋ mɛ a kpa á ŋmanɪɪ a mʊ tɔɔ kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ
Pitolimiiyasɪ. Ɛɛ rɛ á mʊ kyʊwalɪ Krisitabiisi hʊ aa we doŋ aŋ pɪŋ ba lee.
8 Ʊ sɪya aa gballa, á sii kpa mʊ Sizaariya, a mʊ gyʊʊ baal kɪdɪgɪ ba aa
yɪrɪ Fɪlɪpɪ dɪya. Ʊ mɛ fa gɔllɔ basɪ Wɪɪsɪ wɪya kɪ tɪya nala rɛ. Ʊ fa yaa
nala hʊ bapɛ ba aa lɪya Gyerusalɛm tɪyaŋ dɪ ba kɪ kyiyeli Yesu kpambɪsɪ
hʊ kɪdɪgɪ rɛ.
9 Ʊ fa kaŋ toliye banaa rɛ, ka ba kɪdɪgɪ buloŋ fa bɪ yal bala aŋ yaa Wɪɪsɪ
tɪŋdaala.
10 Doŋ nɛ á we kyɛyɛ baŋmana, dɪ baal kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ Agabu mɛ lɪɪ
Gyudɪya paalʊʊ ko. Ʊ mɛ fa yaa Wɪɪsɪ tɪŋdaal lɛ.
11 Ɛɛ rɛ ʊ ko á lee, a laa Pɔɔl tɛpɪɪŋbii a vʊwa ʊ tɪɪ naasɪ abee ʊ nosi
buloŋ aŋ basɪ baa, Nyɛ rɛ Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ basɪ, “Gyuuma sɪ kaŋ
tɛpɪɪŋbii no tɪɪna a vʊwa ʊ nyɛ Gyerusalɛm tɪyaŋ aŋ kpa ʊ we nala hʊ aa
bɪ yaa Gyuuma nosi tɪyaŋ.”
12 Á aa nɪɪ wɪɪ no, á bee nala hʊ buloŋ fa aa we doŋ sʊla Pɔɔl dɪ ʊ ta mʊ
Gyerusalɛm.
13 Ɛɛ rɛ Pɔɔl basɪ tɪya ma a baa, “Bee rɛ tɪŋ ma kɪ wii, a leŋ ŋ tɪya buloŋ
kyogi nyɛ? Dɪ ba aa rɛ sɪ kana ŋ vʊwa, koo dɪ ba aa rɛ kpʊ ŋ Gyerusalɛm
tɪyaŋ mɛ, akuu ŋ Tɪɪna Yesu wɪya, ŋ kɛ laa rɛ.”
14 Ʊ aa basɪ gɛɛ ko teŋ, á na anɪɪ á bɪ sɪ wuwo tɔ ʊ ŋmanɪɪ. Ɛɛ rɛ á mɛ
leŋ aŋ basɪ tɪya ʊ dɪ Wɪɪsɪ sɪ leŋ dɪ wɪɪ kɛ buloŋ ʊ aa kyɛ ʊ yaa, kɔnɪ yaa.
15 Ɛɛ rɛ ka á mɛ yaa siri a sii mʊ Gyerusalɛm.
16 Nala hʊ badɔmɔŋ aa laa Yesu wɪya di a lɪɪ Sizaariya mɛ tɪŋ á hal mʊ,
a kaŋ ma mʊ gyʊʊ baal kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ Mineesiŋ a lɪɪ Saapʊrɔsɪ dɪya.
Saŋa hʊ ba fa aa piile kɪ basɪ Yesu wɪya kɪ tɪya nala hʊ tɪyaŋ nɛ ʊ gyɪ laa
Yesu wɪya di.

Pɔɔl mʊʊ dɪ ʊ na Gyemsi

17 Á gyɪ aa ko pele Gyerusalɛm, Krisitabiisi hʊ gyɪ kaŋ ma weliŋ nɛ.
18 Ʊ sɪgballɪya, á bee Pɔɔl sii mʊ dɪ á na Gyemsi. Á mʊwa dɪ Krisitabiisi
nɪhɪyasɪ hʊ buloŋ laŋŋa doŋ.
19 Nyɛ rɛ Pɔɔl kyʊwalɪ ba aŋ basɪ tɪya ba ɛɛ hʊ buloŋ Wɪɪsɪ aa pɛɛ ʊ
tɪyaŋ ʊ wuwo tʊŋ tʊma nala hʊ aa bɪ yaa Gyuuma tɪyaŋ.
20 Ba aa nɪɪ wɪɪ no ko teŋ, ba dannɪ Wɪɪsɪ aŋ basɪ tɪya Pɔɔl a baa, “Á
nihiyabiye Pɔɔl, ɪ kɛ deŋ na Gyuuma aa maga gɛɛ a laa Yesu wɪya di. Ba
pele nala tusi tusi, ka ba buloŋ wuwo kɪ tɪŋ mɪrɪsɪ hʊ buloŋ Moosi fa aa
saba biŋ dɪ nala kɪ tɪŋa.
21 Ba nɪɪ ɪ wɪya rɛ. Ba baa dɪ ɪ aa kɪ daga Gyuuma hʊ buloŋ aa we nala
hʊ aa bɪ yaa Gyuuma tɪyaŋ nɛ, aŋ baa dɪ ba vɪya mɪrɪsɪ hʊ buloŋ Moosi

fa aa saba biŋ dı nala kı tıŋa hʊ mɛ. Aŋ bıl baa dı ı baa ba ta kı keri ba biisi pene, aŋ ta bıl kı tıŋ Gyuuma naabaala lesiri hʊ mɛ.
22 Ba sı nıı anıı ı ko daha rɛ. Wıbee rɛ á yaŋ sı yaa?
23 Wıı kɛ buloŋ á aa sı baa ı yaa, tıŋa á nyʊwa. Baala banaa rɛ we daha. Ba dii nyʊwa rɛ Wıısı lee aŋ kı kyɛ dı ba lıı nyʊwa hʊ.
24 Kaŋ ba dı ma buloŋ mʊ dı ı pıısı ı bisiŋ ta, aŋ tuŋ molbiye dı ba mɛ pıısı ba bisiŋ ta aŋ fʊŋ ba nyuni mɛ. Dı ı rɛ yaa gɛɛ, nal buloŋ sı tıŋ gɛɛ tıyaŋ a gyıma anıı wıya hʊ buloŋ ba aa bası a mʊ kı tile ı tıyaŋ bı yaa wıtıı. Ba sı na anıı ı tıı mɛ gba aa tıŋ mırısı hʊ Moosi fa aa saba biŋ dı nala kı tıŋa rɛ.
25 Amɛ Krisitabiisi hʊ aa bı yaa Gyuuma, á laa sıya sabı teŋ a bası tıya ba rɛ, dı ba laa nyʊwa anıı ba bıl bı sı kı di vʊga kına, a ta bıl kı kyaŋ pʊsı kyal mɛ, a ta kı kyaŋ kına aa sʊba pimmiliŋ mɛ, aŋ lıı ba tıı mɛ sɔŋsɔŋ tıyaŋ.”
26 Pɔɔl kyaŋsı hʊ aa bası gɛɛ, ʊ sıya gballı, Pɔɔl kaŋ baala hʊ banaa mʊ, ba buloŋ pıısı ba bisiŋ ta aŋ gyʊʊ Wııkyʊwaldııbal hʊ. Ka ʊ daga Gyuuma wııkyʊwal sılaala kyɛyɛ mɔɔgɛɛ ba aa sı pıısı ba bisiŋ ta, ka dı ba kıdıgı buloŋ na kpa kına sʊla Wıısı. Kyɛyɛ bapɛ rɛ ʊ daga ba.

Ba kaŋ Pɔɔl Wııkyʊwaldııbal hʊ tıyaŋ

27 Kyɛyɛ bapɛ hʊ aa ko dı ʊ pele, Gyuuma badɔmɔŋ aa lıı Esıya paalʊʊ na Pɔɔl dı ʊ we Wııkyʊwaldııbal hʊ tıyaŋ. Ba mʊrı nıgyamaa we ba mʊ kaŋ Pɔɔl.
28 Nyɛ rɛ ba kyiyesi yʊga a baa, “Iziral tımma, ma ko pɛ á tıyaŋ. Baal no aa gɔllı kı kyogi Iziral tımma ŋmanıı hʊ rɛ, abee mırısı hʊ Moosi aa saba biŋ dı á kı tıŋa, aŋ ha bıl bası wıbɔmɔ mɛ a mʊ kı tile Wııkyʊwaldııbal no tıyaŋ. Ʊ baa dı ba kıdıgı buloŋ bı kaŋ tɔnɔ. Ma na ʊ rɛ nyɛ. Giriki tımma hʊ aa bı maga dı ba gyʊʊ á Wııkyʊwaldııbal hʊ, ba aa rɛ ʊ kaŋ ko gyʊʊ gɛɛ. Nyɛ yaa bisiŋ nɛ á lesiri tıyaŋ.”
29 Wıı hʊ aa tıŋ ba bası gɛɛ rɛ nyɛ: Ba fa naa Ɛfiso tımma baal kıdıgı ba aa yırı Turofimɔsı rɛ dı ʊ aa tıŋ Pɔɔl hal bee hʊ tıyaŋ. Ba kɛ fa liise anıı Pɔɔl kana ʊ gyʊʊ Wııkyʊwaldııbal hʊ rɛ.
30 Ɛɛ rɛ bee hʊ nala buloŋ laa taawɛɛ, nala hʊ buloŋ sii tıŋ dɔmɔŋ a kaŋ Pɔɔl tarı lıı Wııkyʊwaldııbal hʊ tıyaŋ, aŋ kaŋ dimbeye hʊ tɔ haŋ lagılagıbiye hʊ.
31 Ba aa lʊga dı ba kpʊ ʊ gɛɛ rɛ, Roma laalyuwolo nıhıyawʊ hʊ nıı anıı taawɛɛ rɛ sii Gyerusalɛm buloŋ tıyaŋ.
32 Ɛɛ rɛ ʊ sii lıı laalyuwolo hʊ badɔmɔŋ abee ba nıhıyası haŋ lagılagıbiye hʊ a pɛ ʊ tıyaŋ, ba fá mʊ lee hʊ ba aa yaa taawɛɛ hʊ. Nala hʊ aa naa dı ʊ bee laalyuwolo hʊ aa ko gɛɛ, ba bıl bı ŋmaa Pɔɔl.
33 Laalyuwolo nıhıyawʊ hʊ mʊ kaŋ Pɔɔl, a leŋ ba kaŋ kyɔrʊmɔ balıya vʊwa ʊ. Ɛɛ rɛ ʊ pıyɛsı nala hʊ a baa, “Kıbee rɛ yaa nal no tıına? Bekiŋ wıı rɛ ʊ yaa kyogi?”
34 Ɛɛ rɛ ba buloŋ kı yaa kyagıŋsı, ba badɔmɔŋ baa nyɛ rɛ, badɔmɔŋ mɛ baa dı ɛɛ daa, dı nyɛ rɛ. Nala hʊ fa aa yaa kyagıŋsı gɛɛ, laalyuwolo nıhıyawʊ hʊ bı gyıŋ wıı hʊ buloŋ aa paalı tıŋ ba kı yaa gɛɛ. Ɛɛ rɛ ʊ leŋ ʊ nala hʊ kaŋ Pɔɔl mʊ we laalyuwolo dııduwo hʊ tıyaŋ.
35 Ba aa mʊ pele dıya hʊ lıtıŋgyınıı, nala hʊ kaŋ Pɔɔl kı tarı a kı lʊga dı ba kpʊ ʊ. Ɛɛ rɛ laalyuwolo hʊ kpa ʊ kyʊŋ.
36 Nala hʊ buloŋ tıŋa ʊ hal aŋ yaa kyagıŋsı kı bası, “Ma kpʊ ʊ.”

Pɔɔl bası wıya dı ʊ laa ʊ tıı

37 Saŋa hʋ ba aa gyɪŋ sal hʋ a kɪ kyɛ dɪ ba gyʋʋ dɪya hʋ, Pɔɔl sʋl
laalyuwolo nɪhɪyawʋ hʋ a baa dɪ ʋ leŋ dɪ ʋ basɪ wɪɪ tɪya ʋ. Nyɛ rɛ
laalyuwolo nɪhɪyawʋ hʋ pɪyɛsɪ Pɔɔl a baa, "Ɛɛ kɛ ɪ aa nɪɪ Giriki taal lɛ?
38 I daa yaa Igyipiti tɪmma baal hʋ gyɪ aa piile kɪ laa taawɛɛ aŋ kaŋ nala
tusibʋnaa hʋ aa kpʋ nala a kaŋ mʋ pogo tʋtʋʋ tɪyaŋ gɛɛ?"
39 Pɔɔl baa, "Aayɪ, ŋ yaa gyuu rɛ a lɪɪ Taasu, Silisɪya paalʋʋ tɔbal hʋ. Ŋ
aa sʋla ɪ rɛ dɪ ɪ leŋ dɪ ŋ basɪ wɪya tɪya nala no."
40 Ɛɛ rɛ laalyuwolo nɪhɪyawʋ hʋ tɪya ʋ ŋmanɪɪ. Pɔɔl sɪŋ dɪya hʋ saŋgyɪŋ
hʋ tɪyaŋ, aŋ kaŋ ʋ nosi viri dɪ nala hʋ buloŋ leŋ kyagɪŋsɪ. Ɛɛ rɛ ba buloŋ
yaa fʋɪɪ, ka Pɔɔl piili kɪ basɪ wɪya Gyuuma taal tɪyaŋ.

22

1 Doŋ nɛ ʋ basɪ tɪya ba a baa, "Ŋ kuwoma abee ŋ naabalɪya, ma gyegili
nɪɪ wɪɪ hʋ ŋ aa kana dɪ ŋ basɪ laa ŋ tɪɪ."
2 Ba aa nɪɪ dɪ Pɔɔl basɪ wɪya ba tɪɪ taal tɪyaŋ gɛɛ, ba buloŋ yaa fʋɪɪ. Ɛɛ
rɛ Pɔɔl basɪ tɪya ba a baa,
3 "Ŋ yaa gyuu rɛ. Taasu aa we Silisɪya paalʋʋ tɪyaŋ nɛ ba lʋla ŋ. Ŋ
gyɪ yaa haŋbiye rɛ ka ba kana ŋ ko Gyerusalɛm daha, ŋ waa daha tɪyaŋ.
Gamaliyɛl rɛ dɪyɛsɪ ŋ. Ʋ gyɪ daga ŋ á naabaala lesiri abee ba ŋmaŋsɪ buloŋ
nɛ abee sɪfɪyasɪ. Wɪya hʋ ʋ aa daga ŋ, ŋ mɛ gyɪ kpaa ba tɪŋ Wɪɪsɪ rɛ abee
ŋ tɪya buloŋ, anɪɪ ma kɪdɪgɪ buloŋ aa we daha gyɪnaŋ.
4 Ŋ fa tɪŋ naasɪ dɔgɪsɪ nala hʋ aa tɪŋ Yesu ŋmanɪɪ hʋ rɛ kɪŋkaŋ, a gba
kpʋ ba badɔmɔŋ. Ba baala abee haana buloŋ nɛ ŋ leŋ ba kasɪ vʋwa, aŋ
kasɪ ba tɔ dɪɪsɪ tɪyaŋ mɛ.
5 Gyuuma wɪɪkyʋwal sɪlaala nɪhɪyawʋ hʋ abee nɪhɪyasɪ hʋ buloŋ aa
laŋŋa daha sɪ wuwo basɪ tɪya ma anɪɪ wɪɪ no ŋ aa basɪ yaa wɪtɪɪ rɛ. Ba
gyɪ sabɪ teŋ tɪya ŋ nɛ dɪ ŋ kaŋ mʋ Damaasiku a tɪya Gyuuma hʋ aa we
doŋ. Ba gyɪ yaa gɛɛ rɛ dɪ ŋ wuwo kasɪ nala hʋ buloŋ aa laa Yesu wɪya di
Damaasiku tɪyaŋ, a vʋwa ba a kaŋ ko Gyerusalɛm daha, dɪ ba dɔgɪsɪ ba."

Pɔɔl daga ɛɛ aa yaa, ʋ ko bɪrɪmɪ Yesu hatɪnnɪ
Kpambɪsɪ 9.1-19; 26.12-18

6 Ɛɛ rɛ Pɔɔl bɪl baa, "Ŋ aa lɪɪ kpa Damaasiku ŋmanɪɪ kɪ mʋ, a ko kpaga
bee hʋ anɪɪ wɪɪhaa saŋa gɛɛ sek, pʋlʋŋbal kɪdɪgɪ pirigi lɪɪ wɪɪsɪnyuu a
kyaanɪ we ŋ tɪyaŋ.
7 Ŋ tuu tele taŋha aŋ nɪɪ nal taal dɪ ʋ aa basɪ wɪya ŋ lee a baa, 'Sɔɔl,
Sɔɔl! Bee rɛ tɪŋ ɪ kɪ dɔgɪsɪ ŋ nyɛ?" '
8 Ɛɛ rɛ ŋ mɛ pɪyɛsɪ, "Kɪbee rɛ yaa ɪ, ŋ Tɪɪna?" Taal hʋ basɪ baa, "Mɪyaŋ
nɛ yaa Yesu aa lɪɪ Nazarɛti, nal hʋ ɪ aa dɔgɪsɪ hʋ."
9 Ŋ bee nala hʋ fa aa val hʋ, ba gyɪ naa kyaanʋʋ hʋ rɛ aŋ fa bɪ nɪɪ nal
hʋ aa basɪ wɪya ŋ lee taal.
10 Ɛɛ rɛ ŋ pɪyɛsɪ, "Ŋ Tɪɪna, ŋ yaa bee?" Ŋ Tɪɪna bɪl basɪ baa, "Sii mʋ
Damaasiku. Doŋ tɪyaŋ nɛ ba sɪ daga ɪ wɪɪ hʋ Wɪɪsɪ aa lɪɪ ɪ dɪ ɪ yaa."
11 Pʋlʋŋ hʋ aa kyʋʋlɪ ŋ sɪya gɛɛ, ŋ bɪl bɪ wuwo dɪ ŋ na. Ɛɛ rɛ ŋ bee nala
hʋ fa aa val hʋ kaŋ ŋ noŋ tɪyaŋ a tarɪ ŋ mʋ Damaasiku.
12 Baal kɪdɪgɪ rɛ fa we doŋ ba kɪ yɪrɪ Ananiyasɪ. Ʋ fa aa fá Wɪɪsɪ rɛ
kɪŋkaŋ aŋ fa kɪ tɪŋ mɪrɪsɪ hʋ Moosi fa aa saba biŋ dɪ nala kɪ tɪŋa mɛ.
Gyuuma hʋ buloŋ aa we Damaasiku tɪyaŋ fa aa tɪya ʋ gyɪrɪma rɛ weliŋ.
13 Ɛɛ rɛ ʋ ko sɪŋ ŋ logiŋ tɪyaŋ a basɪ tɪya ŋ a baa, "Ŋ naabiye Sɔɔl, kaŋ ɪ
sɪya suri! Haŋ lagɪlagɪbiye hʋ ŋ sɪya pirigi suri, ŋ wuwo na ʋ."

14 Ɛɛ rɛ Ananiyasɪ basɪ tɪya ŋ a baa, “Wɪɪsɪ hʊ á bee á naabaala aa tɪŋ,
ʊ rɛ lɪɪ ɪ dɪ ɪ gyɪŋ wɪɪ hʊ ʊ aa kyɛ dɪ ɪ yaa. Ʊ leŋ ɪ na Wɪɪsɪ Tɪpʊlʊŋ tɪɪna
hʊ rɛ a nɪɪ ʊ taal mɛ ʊ aa basɪ wɪya tɪya ɪ.
15 Ɪ sɪ yaa ʊ daŋsɪya tɪɪna, a basɪ tɪya nala wɪɪ hʊ ɪ aa nɪya aŋ pɛ na mɛ.
16 Bee rɛ yaŋ tɪŋ ɪ ha hɔŋ kɪ pɪɪsɪ? Sii mʊ leŋ dɪ ba fo ɪ wɪɪkyʊwalnɪɪ, a
sasɪ ɪ wɪbɔmɔ buloŋ ta Yesu feŋ tɪyaŋ.”

Wɪɪsɪ yɪrɪ Pɔɔl dɪ ʊ basɪ Wɪɪsɪ wɪya tɪya nala hʊ aa bɪ yaa Gyuuma

17 Ɛɛ rɛ ŋ mɪɪgɪ mʊ Gyerusalɛm a gyʊʊ wɪɪkyʊwaldɪya a kɪ kyʊwalɪ
Wɪɪsɪ. Saŋa hʊ ŋ aa kyʊwalɪ Wɪɪsɪ hʊ tɪyaŋ nɛ,
18 ŋ na á Tɪɪna Yesu anɪɪ duwoso tɪyaŋ gɛɛ. Ʊ basɪ tɪya ŋ a baa, “Sii lɪɪ
Gyerusalɛm tɪyaŋ lagɪ, beewɪya nala hʊ aa we daha bɪ sɪ laa nyʊwa laa ŋ
wɪya hʊ ɪ aa sɪ basɪ tɪya ba di.”
19 Nyɛ rɛ ŋ mɛ basɪ tɪya ʊ a baa, “Ɲ Tɪɪna, ba tɪɪ gyɪŋ bee baa lee hʊ
kɛ buloŋ ŋ aa mʊwa, ŋ aa gyʊʊ wɪɪkyʊwaldɪɪsɪ rɛ a kasɪ nala hʊ aa laa ɪ
wɪya dɪ doŋ tɪyaŋ, a ŋmaa ba aŋ kasɪ ba mʊ tɔ dɪɪsɪ tɪyaŋ.
20 Saŋa hʊ tɪyaŋ ba aa kpʊ Sɪtɪɪvɪŋ, nal hʊ fa aa yaa ɪ daŋsɪya tɪɪna a
basɪ ɪ wɪya kɪ tɪya nala, mɪyaŋ Pɔɔl tɪɪ mɛ fa we doŋ, a laa nyʊwa baa dɪ
ba kpʊ ʊ. Ba gyɪ aa kpʊ ʊ hʊ tɪyaŋ mɛ, mɪyaŋ nɛ fa sɪŋ pɔ nala no ganni
ba fa aa wire biŋ, aŋka ba kpʊ ʊ.”
21 Nyɛ rɛ ŋ Tɪɪna basɪ tɪyaŋ a baa, “Sii daha, ŋ sɪ tɪma ɪ dɪ ɪ mʊ libolii,
nala hʊ aa bɪ yaa Gyuuma lee.”
22 Pɔɔl fa aa basɪ wɪya hʊ gɛɛ, nala hʊ buloŋ nɛ fa gyegile kɪ nɪɪ. Amɛ ʊ
aa ko basɪ wɪɪ no, ba bɪl piili kɪ yaa kyagɪŋsɪ a baa, “Ma kpʊ nɪtɔɔ no, ʊ
bɪ maga dɪ ʊ we dʊnɪya no tɪyaŋ.”
23 Ka ba kɪ yaa kyagɪŋsɪ, aŋ kaŋ ba ganni kɪ pigisi aŋ yaa taŋha kɪ yuwo.
24 Nyɛ rɛ Roma laalyuwolo nɪhɪyawʊ basɪ baa dɪ laalyuwolo hʊ kaŋ Pɔɔl
gyʊʊ laalyuwolo dɪɪduwo hʊ. Ʊ baa dɪ ba vɪɪrɪ ʊ aŋ pɪyɛsɪ na wɪɪ hʊ aa
tɪŋ nala no buloŋ lɪɪ ʊ hal aŋ kɪ yaa kyagɪŋsɪ nyɛ.
25 Nyɛ rɛ ba vʊwa ʊ dɪ ba vɪɪrɪ. Saŋa hʊ ba aa yaa siri dɪ ba vɪɪrɪ Pɔɔl
hʊ rɛ ʊ pɪyɛsɪ laalyuwolo nɪhɪyawʊ hʊ fa aa sɪŋ doŋ a baa, “Ʊ yaa ŋmanɪɪ
rɛ dɪ ba vɪɪrɪ nal hʊ aa yaa Roma tɪɪna rɛ, dɪ ba bɪ dii ʊ sarɪya a daga ʊ
wɪkyogii koo?”
26 Ʊ aa nɪɪ wɪɪ hʊ Pɔɔl aa basa, ɛɛ rɛ ʊ mɛ mɪɪgɪ mʊ ʊ nɪhɪyawʊ hʊ lee
a basɪ tɪya ʊ baa, “Deŋ na wɪɪ hʊ ɪ aa kyɛ dɪ ɪ yaa, baal hʊ yaa Roma tɪɪna
rɛ.”
27 Nyɛ rɛ laalyuwolo nɪhɪyawʊ hʊ tɪɪ sii kpa mʊ Pɔɔl lee a pɪyɛsɪ ʊ, “Ɪ
yaa Roma tɪɪna rɛ? Basɪ tɪya ŋ.” Ɛɛ rɛ Pɔɔl baa dɪ waa.
28 Laalyuwolo nɪhɪyawʊ hʊ mɛ basɪ baa, “Ɲ mɛ yaa kɪdɪgɪ rɛ. Ɲ kɛ ta
tuŋ molbiye rɛ yʊga aŋ na ko yaa Roma tɪɪna.” Ɛɛ rɛ Pɔɔl baa, “Ba paalɪ
lʊla ŋ ŋ yaa Roma tɪɪna rɛ.”
29 Nyɛ rɛ nala hʊ fa aa kyɛ dɪ ba vɪɪrɪ Pɔɔl aŋ pɪyɛsɪ ʊ wɪya hʊ buloŋ
mɪɪgɪ fasɪ kɪ lɪɪ hal mʊhʊ mʊhʊ. Laalyuwolo nɪhɪyawʊ hʊ aa ko gyɪma
anɪɪ Pɔɔl yaa Roma tɪɪna rɛ, ka ʊ leŋ ba kaŋ kyɔrʊmɔ vʊwa ʊ gɛɛ, kambɪŋ
mɪɪgɪ kana ʊ mɛ tɪɪ rɛ.

Ba kaŋ Pɔɔl mʊ bee hɪyarɪ sɪya

30 Ɛɛ rɛ laalyuwolo nɪhɪyawʊ hʊ kɪ kyɛ dɪ ʊ kɔnɪ gyɪŋ wɪɪ hʊ aa tɪŋ
Gyuuma hʊ kɪ basɪ Pɔɔl wɪya. Ʊ sɪya aa gballa, ʊ leŋ ba kana ʊ puri, a
leŋ Gyuuma wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyasɪ abee nɪhɪyasɪ hʊ aa laŋŋɪ kɪ vʊʊlɪ
wɪya hʊ buloŋ ko laŋŋɪ. Ba aa laŋŋa ko teŋ, ʊ kaŋ Pɔɔl lɪɪ sɪgɪ ba sɪya
tɪyaŋ.

23

1 Pɔɔl fa aa sɪŋ ba sɪya tɪyaŋ gɛɛ rɛ, ka ʊ sɪya buloŋ fa pɔ nɪhɪyasɪ hʊ aa laŋŋɪ kɪ vʊʊlɪ wɪya hʊ tɪyaŋ. Ɛɛ rɛ ʊ basɪ tɪya ba a baa, "Ŋ kuwobalɪya, ŋ tɪŋ Wɪɪsɪ rɛ ŋ mɪɪbol buloŋ tɪyaŋ. Ɛɛwɪya, a kaŋ kɪ ko gyɪnaŋ sɪgballɪya no, ŋ hakɪla bɪ daga ŋ anɪɪ ŋ yaa wɪɪ kɪdɪgɪ buloŋ kyogi rɛ."
2 Ɛɛ rɛ Gyuuma wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyawʊ hʊ ba aa yɪrɪ Ananiyasɪ basɪ tɪya nala hʊ aa sɪŋ kpaga Pɔɔl, a baa dɪ ba ŋmaa ʊ kyaŋkpaŋ tɪyaŋ.
3 Ba aa ŋmaa ʊ gɛɛ, Pɔɔl mɛ tʊʊsɪ ʊ a baa, "Na ʊ aa kɪɪ gɛɛ anɪɪ gyee ba aa yaa tʊwɔl bʊgɪ! Ɪ aa yaŋ leŋ ba ŋmaa ŋ nyɛ, ɛɛ tɪɪ rɛ Wɪɪsɪ mɛ sɪ ŋmaa ɪ. Na ɪ hɔnɔ dɪ ɪ kpa mɪrɪsɪ hʊ Moosi aa saba biŋ dɪ á kɪ tɪŋa rɛ, a di ŋ sarɪya, aŋka ɪ baa dɪ ba ŋmaa ŋ. Wɪya no tɪɪ daa ɪ kɪ kyogi gɛɛ?"
4 Nala hʊ aa sɪŋ kpaga Pɔɔl pɪyɛsɪ ʊ a baa, "Wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyawʊ hʊ daa ɪ kɪ tʊʊsɪ gɛɛ?"
5 Nyɛ rɛ Pɔɔl bɪl baa, "Ŋ naabalɪya, ma kɪna sʊma rɛ. Ba saba Wɪɪsɪ tenni tɪyaŋ nɛ anɪɪ ʊ bɪ maga dɪ á basɪ wɪbɔmɔ a kɪ tɪya nal hʊ aa deŋ nala. Ŋ bɪ gyɪma anɪɪ ʊ rɛ yaa á wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyawʊ hʊ."
6 Pɔɔl aa deŋ nala hʊ aa laŋŋɪ kɪ vʊʊlɪ wɪya hʊ tɪyaŋ, ʊ na anɪɪ ba badɔmɔŋ yaa nala hʊ ba aa yɪrɪ Sadusiima rɛ. Ba badɔmɔŋ mɛ yaa Farasiima. Nyɛ rɛ ʊ faasɪ basɪ tɪya nɪhɪyasɪ hʊ aa laŋŋɪ kɪ vʊʊlɪ wɪya hʊ a baa, "Ŋ naabalɪya, ŋ yaa Farasii rɛ, ŋ kuwo mɛ yaa Farasii. Ŋ laa di rɛ anɪɪ nala hʊ aa sʊba sɪ mɪɪgɪ sii sʊʊ tɪyaŋ a kaŋ mɪɪbol. Ɛɛ rɛ tɪŋ ba kɪ di ŋ sarɪya gɛɛ."
7 Ʊ aa basɪ wɪɪ no, nyʊʊtaaduwo gyʊʊ Farasiima hʊ abee Sadusiima hʊ, ba porigi dɔmɔŋ.
8 Sadusiima baa dɪ dɪ nal lɛ sʊba, ʊ bɪl bɪ sɪ wuwo sii sʊʊ tɪyaŋ a kaŋ mɪɪbol, aŋ bɪl basɪ baa dɪ malɪkasɪ mɛ tuwo, dɪ nɪdʊŋsɪ mɛ tuwo. Amɛ Farasiima hʊ kɛ baa dɪ wɪya no buloŋ we doŋ nɛ.
9 Nyɛ rɛ nala hʊ buloŋ sii a faasɪ kɪ yaa kyagɪŋsɪ. Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla hʊ badɔmɔŋ aa we Farasiima paati hʊ tɪyaŋ sii a faasɪ kaŋ wɪya hʊ kɪ tarɪ a baa, "Á kɛ bɪ naa wɪɪ hʊ baal no aa yaa kyogi. Dɪ nɪdɪma koo malɪka rɛ kɔnɪ basɪ wɪya hʊ tɪya ʊ, á bɪ sɪ wuwo gyɪma."
10 Nyɛ rɛ ba marɪ kaŋ wɪɪ hʊ kɪ kpa dɔmɔŋ, lee hʊ buloŋ nɪma. Kambɪŋ kaŋ laalyuwolo nɪhɪyawʊ hʊ anɪɪ ba sɪ kaŋ Pɔɔl tarɪ pʊ̃ʊ̃. Ɛɛ rɛ ʊ leŋ ʊ laalyuwolo hʊ gyʊʊ nala hʊ tɪyaŋ a lorigi laa Pɔɔl, a kana ʊ kaŋ mʊ laalyuwolo dɪɪduwo hʊ.
11 Lee aa ko bɪl, haŋ tebine hʊ tɪɪ á Tɪɪna Yesu ko Pɔɔl lee, a sɪŋ ʊ logiŋ, aŋ basɪ tɪya ʊ a baa, "Kana ɪ tɪɪ. Ʊ maga dɪ ɪ di ŋ daŋsɪya rɛ a basɪ ŋ wɪya Roma tɪyaŋ anɪɪ ɪ aa basɪ ŋ wɪya Gyerusalɛm tɪyaŋ gɛɛ."

Gyuuma aa vʊʊlɪ dɪ ba kpʊ Pɔɔl

12 Ʊ sɪya aa gballa, Gyuuma badɔmɔŋ laŋŋɪ dɔmɔŋ a kɪ vʊʊlɪ dɪ ba kpʊ Pɔɔl. Ba ŋmɪyɛsa rɛ anɪɪ dɪ ba aa rɛ ko bɪ kpʊ ʊ, ba bɪ sɪ di kɪna, a bɪ sɪ nyʊwa nɪɪ mɛ.
13 Nala hʊ fa aa hɔŋ vʊʊlɪ wɪɪ no fa tee nala mɔllɪbalɪya.
14 Ɛɛ rɛ ba sii mʊ Gyuuma wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyasɪ hʊ abee bee hʊ nɪhɪyasɪ lee a basɪ tɪya ba a baa, "Á ŋmɪyɛsa rɛ anɪɪ dɪ ámaa rɛ ko bɪ kpʊʊ Pɔɔl, á bɪ sɪ di kɪna koo a nyʊwa nɪɪ mɛ.
15 Ɛɛwɪya, ma bee nala hʊ aa laŋŋɪ kɪ vʊʊlɪ wɪya nɪhɪyasɪ, ma tɪma dɪ ba mʊ basɪ tɪya Roma laalyuwolo nɪhɪyawʊ hʊ dɪ ʊ leŋ dɪ Pɔɔl ko ma lee. Ma fugo baa dɪ ma aa kyɛ dɪ ma marɪ pɪyɛsɪ ʊ weliŋ nɛ, a gyɪŋ wɪɪ hʊ ʊ kɔnɪ aa yaa. Á sɪ yaa siri, dɪ ʊ rɛ leŋ dɪ ʊ kɪ ko, ʊ bɪ sɪ pele ma lee, ka dɪ á kpʊ ʊ ŋmanɪɪ tɪyaŋ."

16 Ɛɛ rɛ Pɔɔl dıya toluu biibaal mɛ nıı ba aa vʊʊlı wıı hʊ. Ɛɛ rɛ ʊ sii mʊ
gyʊʊ laalyuwolo dııduwo hʊ, a bası wıı hʊ tıya Pɔɔl.
17 Nyɛ rɛ Pɔɔl yırı laalyuwolo nıhıyası hʊ kıdıgı a bası tıya ʊ a baa, “Kaŋ
bapʊwasıbiye no mʊ ma nıhıyawʊ hʊ lee, ʊ kaŋ wıı rɛ dı ʊ bası tıya ʊ.”
18 Ɛɛ rɛ ʊ kana ʊ mʊ ba nıhıyawʊ hʊ lee a bası tıya ʊ a baa, “Pɔɔl, nal hʊ
ba aa kaŋ tɔ dıya hʊ tıyaŋ nɛ yırı ŋ a bası tıya ŋ baa dı ŋ kaŋ bapʊwasıbiye
no ko ı lee, dı ʊ kaŋ wıı rɛ dı ʊ bası tıya ı.”
19 Ɛɛ rɛ nıhıyawʊ hʊ kaŋ biye hʊ noŋ tıyaŋ, ba fası lıı mʊhʊ, ʊ fıyɛlı
pıyɛsı ʊ dı wıbee rɛ ʊ kana dı ʊ bası tıya ʊ?
20 Ɛɛ rɛ ʊ baa, “Gyuuma nıhıyası vʊʊla rɛ dı ba bası tıya ı dı ı kyiye leŋ
dı Pɔɔl ko nıhıyası hʊ aa laŋŋı kı vʊʊlı wıya lee. Ba sı fugo baa dı ba aa
kyɛ dı ba marı pıyɛsı ʊ weliŋ nɛ a gyıŋ wıı hʊ ʊ kɔnı aa yaa.
21 Amɛ ta laa nyʊwa, beewıya nala hʊ badɔmɔŋ sı faŋa ŋmanıı tıyaŋ a
kı pɔ ʊ. Ba tee baala mɔllı balıya. Ba ŋmıyɛsa rɛ anıı dı ba aa rɛ ko bı
kpʊ Pɔɔl, ba bı sı di kına a bı sı nyʊwa nıı mɛ. Ba kɛ yaa ba siri rɛ dı ı rɛ
ko tıya ʊ ŋmanıı dı ʊ ko.”
22 Ʊ aa bası gɛɛ ko teŋ, nıhıyawʊ hʊ bası tıya bapʊwasıbiye hʊ baa, “Ta
ko bası wıı no ı aa bası tıya ŋ, a tıya nal buloŋ.” Ɛɛ rɛ ka ʊ ta biye hʊ, ʊ
mʊ.

Ba kaŋ Pɔɔl mʊ Roma nıhıyawʊ Fɛlisi sıya

23 Nyɛ rɛ laalyuwolo nıhıyawʊ hʊ yırı ʊ laalyuwolo nıhıyası balıya a
bası tıya ba a baa, “Ma lıı laalyuwolo kɔɔsıbalıya dı ba yaa siri dı ba bee
Pɔɔl mʊ Sizaariya, a pɛ gyagyınna mɔllıboto bee fi tıyaŋ, abee tiŋ-yuwolo
kɔɔsıbalıya. Ma leŋ dı ba yaa siri, a lıı tebine no kerifi nibi saŋa.
24 Ma kyɛ gyaagʊ tıya Pɔɔl dı ʊ mɛ gyıŋ, a kana ʊ weliŋ a kaŋ mʊ
Sizaariya, a kana ʊ mʊ we Roma nıhıyawʊ hʊ aa deŋ paalʊʊ hʊ ba kı
yırı Fɛlisi nosi tıyaŋ.”
25 Ɛɛ rɛ ka laalyuwolo nıhıyawʊ hʊ sabı teŋ a tıya ba dı ba kaŋ mʊ tıya
Fɛlisi wıı no wıya. Nyɛ rɛ ʊ bası we teŋ hʊ tıyaŋ:
26 “Mıyaŋ Kilodiyasi Lisiyası rɛ sabı teŋ no kı tıya ı, ŋ nıhıyawʊ kuwori
Fɛlisi. Ŋ aa kyʊwalı ı weliŋ.
27 Baal no ŋ aa leŋ ba kaŋ kı ko ı lee nyɛ, Gyuuma rɛ fa kana ʊ dı ba
kpʊ. Ba aa kyɛ dı ba yaa ɛɛ hʊ tıyaŋ nɛ, ŋ nıı anıı ʊ yaa Roma tıına rɛ.
Nyɛ rɛ ŋ kaŋ ŋ laalyuwolo mʊ, á lorigi laa ʊ ba nosi tıyaŋ.
28 Ŋ fa aa kyɛ dı ŋ gyıŋ wıı hʊ ʊ aa yaa kyogi rɛ. Nyɛ rɛ ŋ kana ʊ mʊ ba
nıhıyası hʊ aa hɔŋ kı vʊʊlı wıya lee.
29 Ba aa pıyɛsı ʊ wıya hʊ tıyaŋ, ŋ na anıı ʊ bı kyogo wıı buloŋ a maga
dı ba kpʊ ʊ, koo dı ba kana ʊ tɔ dıya tıyaŋ. Wıı hʊ ba aa baa dı ʊ yaa
kyogi mııgı mʊ kı tile ba tıı sıŋsı tıyaŋ nɛ.
30 Ba bası tıya ŋ anıı Gyuuma badɔmɔŋ vʊʊla rɛ dı ba kpʊ ʊ. Ɛɛ rɛ tıŋ
ŋ baa dı ba kana ʊ ko tıya ı lagı. Ka ŋ yaŋ bası tıya ba anıı ba ko ı lee, a
daga wıı hʊ ʊ aa yaa kyogi ba, a tıya ı.”
31 Ʊ aa sabı teŋ hʊ ko teŋ, laalyuwolo hʊ kɔnı yaa gɛɛ hʊ ʊ aa bası tıya
ba dı ba yaa rɛ. Haŋ tebine hʊ buloŋ, ba kaŋ Pɔɔl mʊ pele tɔɔ kıdıgı ba
kı yırı Aŋtipaatirisi.
32 Ʊ sıya aa gballa, laalyuwolo hʊ aa val naası hʊ, mııgı ko ba dııduwo
hʊ, aŋka gyagyınna hʊ kana ʊ mʊ Sizaariya.
33 Ba aa mʊʊ pele doŋ, ba kpa Pɔɔl tıya ba paalʊʊ hʊ didenni hʊ aŋ kpa
teŋ hʊ mɛ pɛ tıya ʊ.
34 Nyɛ rɛ Fɛlisi karımı teŋ hʊ ko teŋ, aŋ mııgı pıyɛsı Pɔɔl lee hʊ ʊ aa
lıya. Ɛɛ rɛ ʊ baa dı ʊ lıı Silisıya paalʊʊ rɛ. Ʊ aa nıı gɛɛ,

35 ʊ basɪ tɪya ʊ a baa, “Dɪ ɪ nala hʊ rɛ ko ko, ŋ sɪ nɪɪ wɪɪ hʊ ɪ aa kana dɪ
ɪ basɪ, aŋka dɪ ŋ na di ɪ sarɪya.” Ɛɛ rɛ ka ʊ leŋ ba kaŋ Pɔɔl mʊ we kuwori
Hɛrɔtɪ aa saa ʊ dɪya hʊ tɪyaŋ, a leŋ laalyuwolo kɪ pɔ ʊ doŋ tɪyaŋ.

24

Ba dii Pɔɔl sarɪya Roma nɪhɪyawʊ Fɛlisi sɪya tɪyaŋ

1 Ʊ kyɛyɛ bɔnɔŋ hal tɪyaŋ nɛ Gyuuma wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyawʊ ba aa
yɪrɪ Ananiyasɪ abee bee hʊ nɪhɪyasɪ badɔmɔŋ abee sarɪdiil kɪdɪgɪ ba aa
yɪrɪ Tɛɛtulusi, sii kpa mʊ Sizaariya, dɪ ba na Roma nɪhɪyawʊ Fɛlisi. Ba mʊ
kpa wɪya hʊ ba aa baa dɪ Pɔɔl kyogo, a biŋ Fɛlisi sɪya tɪyaŋ.
2 Tɛɛtulusi rɛ ba gyɪ laa sɪya yɪrɪ dɪ ʊ ko lɪɪ daga wɪɪ hʊ Pɔɔl aa kyogo.
Nyɛ rɛ ʊ piili a baa, “Ŋ nɪhɪyawʊ, ɪ wɪgyʊŋ nyuniŋ, ɪ wuwo kɪ deŋ á paalʊʊ
no weliŋ nɛ, a leŋ á hɔŋ abee laaŋfɪya. Ɪ bɪl marɪ wɪya mɛ rɛ yʊga á paalʊʊ
no tɪyaŋ, ba yaa wɪweliye tɪya ma.
3 Wɪya no buloŋ nyuniŋ, nal nal buloŋ teŋ fɪyɛla rɛ weliŋ paalʊʊ no logiŋ
buloŋ tɪyaŋ. Ɛɛwɪya, á aa kyʊwalɪ ɪ rɛ kɪŋkaŋ.
4 Ŋ bee kyɛ dɪ ŋ basɪ wɪgyamaa. Ŋ yaŋ aa sʊla ɪ rɛ dɪ ɪ di kenyiri aŋ
gyegili nɪɪ wɪɪ hʊ á aa kana dɪ á basɪ. Wɪɪ hʊ á aa kyɛ dɪ á basɪ hʊ mɛ, á
sɪ kaŋ keri kɪkuu.
5 Á naa dɪ baal no yaa wɪweel lɛ. Gyuuma aa we dʊnɪya logiŋ buloŋ
tɪyaŋ, ʊ aa mʊ doŋ nɛ, a kaŋ ba we ba kɪ kaa kaasɪ. Ʊ mɛ rɛ yaa Nazarɛti
tɪmma paati hʊ sɪlaal.
6 Ʊ fa aa kyɛ dɪ ʊ yaa bisiŋ wɪya rɛ Wɪɪkyʊwaldɪya hʊ tɪyaŋ. Ɛɛ rɛ á
kana ʊ, a fa kɪ kyɛ dɪ á di ʊ sarɪya á naabaala lesiri tɪyaŋ.
7 Ɛɛ rɛ laalyuwolo nɪhɪyawʊ hʊ ba aa yɪrɪ Lisiyasɪ ko nyasa, a kana ʊ
lorigi laa á nosi tɪyaŋ.
8 Ʊ rɛ basɪ tɪya á nala hʊ buloŋ aa basɪ Pɔɔl wɪya dɪ á ko ɪ lee a basɪ tɪya
ɪ wɪɪ hʊ aa tɪŋ á kɪ basɪ ʊ wɪya. Dɪ ɪ rɛ pɪyɛsɪ baal no, ɪ tɪɪtɪɪ mɛ sɪ gyɪma
anɪɪ wɪya hʊ buloŋ á aa basa a mʊ kɪ tile ʊ tɪyaŋ yaa wɪtɪɪ rɛ.”
9 Nyɛ rɛ Gyuuma hʊ buloŋ sii sɪŋ pɛ, a basɪ baa dɪ wɪya hʊ buloŋ
Tɛɛtulusi aa basa kɔnɪ yaa wɪtɪɪ rɛ.

Pɔɔl basɪ wɪya dɪ ʊ laa ʊ tɪɪ Fɛlisi sɪya tɪyaŋ

10 Ɛɛ rɛ paalʊʊ hʊ didenni hʊ tɪya Pɔɔl mɛ ŋmanɪɪ dɪ ʊ mɛ ko lɪɪ basɪ
wɪɪ hʊ ʊ aa kana. Ɛɛ rɛ Pɔɔl baa, “Ŋ tɪɪ gyɪma rɛ anɪɪ ɪ aa di sarɪya taŋha
no tɪyaŋ ʊ bɪsɪ bɪ kpaga daha. Ŋ teŋ yaŋ fɪyɛla rɛ abee ŋ aa sɪ basɪ wɪya
a laa ŋ tɪɪ ɪ sɪya tɪyaŋ.
11 Ɪ tɪɪ sɪ wuwo pɪyɛsɪ na, anɪɪ saŋa hʊ ŋ aa ko mʊ Gyerusalɛm dɪ ŋ
kyʊwalɪ Wɪɪsɪ, ʊ ha bɪ para kyɛyɛ fi abee balɪya.
12 Gyuuma bɪ naa dɪ ŋ bee ba bee nal buloŋ kaŋ wɪya kɪ kpa dɔmɔŋ
Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ tɪyaŋ. Ba mɛ bɪl bɪ naa dɪ ŋ we kaasɪ wɪɪkyʊwaldɪɪsɪ
tɪyaŋ mɛ koo lee kɪdɪgɪ buloŋ tɪyaŋ.
13 Wɪɪ buloŋ tuwo ba aa sɪ wuwo kpa daga anɪɪ wɪya hʊ ba aa baa dɪ ŋ
yaa kyogi mɛ kɔnɪ yaa wɪtɪɪ rɛ.
14 Wɪɪ hʊ ŋ aa sɪ basɪ tɪya ɪ anɪɪ ʊ yaa wɪtɪɪ rɛ nyɛ: Ŋ kɛ gyɪma anɪɪ
ŋmanɪɪ no ŋ aa tɪŋ nyɛ, á naabaala Wɪɪsɪ hʊ rɛ ŋ kɪ kyʊwalɪ gɛɛ. Beewɪya,
mɪrɪsɪ hʊ buloŋ Moosi aa biŋ tɪya ma, abee wɪya hʊ buloŋ Wɪɪsɪ tɪŋdaala
aa saba, ŋ mɛ laa ba buloŋ dɪ rɛ. Amɛ ba kɛ baa dɪ ŋmanɪɪ hʊ ŋ aa tɪŋ hʊ
yaa wɪnyɪyɛl lɛ.
15 Ŋ mɛ laa di rɛ anɪɪ Wɪɪsɪ sɪ kyisi niweliye abee nɪbɔmɔ buloŋ sʊʊ
tɪyaŋ anɪɪ nala no buloŋ aa sɪŋ daha mɛ aa laa di gɛɛ.

16 Ŋ aa lʊgɪ rɛ saŋa buloŋ dɪ ŋ gyɪma ŋ hakɪla tɪyaŋ anɪɪ ŋ bɪ kaŋ wɪkyogii
buloŋ Wɪɪsɪ abee nihuwobiŋ sɪya tɪyaŋ.
17 Ŋ lɪɪ Gyerusalɛm tɪyaŋ pɪɪsɪ rɛ, a pel bɪŋgyamaa, aŋ na mɪɪgɪ mʊ doŋ,
dɪ ŋ kaŋ kɪna mʊ tɪya ŋ nala ka dɪ ŋ pɛ kpʊ pʊsɪ tɪya Wɪɪsɪ mɛ.
18 Ɛɛ tɪyaŋ nɛ ba na ŋ Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ tɪyaŋ. Saŋa hʊ tɪyaŋ ba aa
naa ŋ dɪ ŋ pɪɪsɪ ŋ bisiŋ teŋ nɛ. Nɪgyamaa mɛ daa ŋ kaŋ gyʊʊ doŋ. Ŋ bɪ
wee kaasɪ buloŋ mɛ.
19 Gyuuma badɔmɔŋ mɛ aa lɪɪ Esɪya paalʊʊ mɛ rɛ fa we doŋ. Dɪ ba aa
rɛ fa kaŋ wɪɪ buloŋ abeel-ŋ, ʊ fa maga dɪ ba tɪɪ ko basɪ rɛ daha tɪyaŋ.
20 Dɪ ɛɛ mɛ ko daa, leŋ dɪ nala no aa we daha basɪ wɪɪ hʊ ba mɛ aa naa
dɪ ŋ yaa kyogi, saŋa hʊ ba aa kana ŋ mʊ nɪhɪyasɪ hʊ aa laŋŋɪ kɪ vʊʊlɪ
wɪya sɪya.
21 Wɪɪ hʊ buloŋ ŋ aa yaa rɛ nyɛ: Ba sɪya tɪyaŋ, ŋ fa nɔsɔ basɪ tɪya ba rɛ
a baa, ‘Gyɪnaŋ ma aa di ŋ sarɪya rɛ, dɪ ma kpa kyogisi tɪya ŋ, akuu ŋ aa
laa di anɪɪ sʊʊnɪ sɪ mɪɪgɪ sii sʊʊ tɪyaŋ a kaŋ mɪɪbol wɪya.” ’
22 Fɛlisi aa nɪɪ gɛɛ, ʊ basɪ tɪya ba a baa, “Ma sii. See dɪ ŋ leŋ dɪ Lisiyasɪ,
laalyuwolo nɪhɪyawʊ hʊ ko, ka dɪ ŋ na dɪ wɪɪ no sarɪya.” Fɛlisi fa gyɪŋ
ŋmanɪɪ hʊ Pɔɔl aa tɪŋ wɪya rɛ weliŋ, ɛɛ rɛ tɪŋ ʊ basɪ gɛɛ.
23 Ʊ leŋ laalyuwolo hʊ kɪdɪgɪ kɪ deŋ Pɔɔl, aŋ basɪ tɪya ʊ dɪ ʊ kana ʊ tɔ
aŋ leŋ dɪ ʊ kɪ na wiyese, dɪ ʊ tɪya ʊ kyaŋsɪ ŋmanɪɪ dɪ ba ko kɪ na ʊ. Dɪ ʊ
rɛ aa kyɛ kɪŋ mɛ, dɪ ba wuwo pɛ ʊ tɪyaŋ abee haŋ kɪbalɪɪ hʊ.

Pɔɔl sɪŋ Fɛlisi bee Durusila sɪya tɪyaŋ

24 Ʊ gyɪ bɪ pɪɪsa ka Fɛlisi bee ʊ haaŋ Durusila mɛ ko doŋ. Durusila fa
yaa Gyuu rɛ. Nyɛ rɛ Fɛlisi tɪma yɪrɪ Pɔɔl dɪ ʊ ko. Pɔɔl aa ko, ʊ leŋ ʊ basɪ
Yesu Krisita laadii memii a tɪya ʊ.
25 Pɔɔl gyɪ basɪ wɪya mɛ rɛ a mʊ kɪ tile wɪweliye yayɪ tɪyaŋ, a bee ɛɛ ɪ
aa sɪ wuwo kaŋ ɪ tɪɪ, a bɪl basɪ kyɛɛ hʊ Wɪɪsɪ aa sɪ di dʊnɪya nala sarɪya
wɪya mɛ. Ʊ aa basɪ wɪya no, kambɪŋ buloŋ kaŋ Fɛlisi. Ɛɛ rɛ ʊ baa dɪ ʊ leŋ
mɔɔgɛɛ aŋ kɪ mʊ, dɪ amɛ dɪ ʊ rɛ ko na sɪnɪɪ, dɪ ʊ sɪ bɪl yɪrɪ ʊ.
26 Ʊ kɛ fa bɪɪna anɪɪ Pɔɔl sɪ kaŋ molbiye ko kpala ʊ rɛ. Ɛɛwɪya, ʊ gyɪ aa
kɪ yɪrɪ ʊ bʊlɪya bʊlɪya, dɪ ba kɪ basɪ wɪya.
27 Ʊ bɪsɪ balɪya hal tɪyaŋ, baal kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ Pɔɔkɪyɔsɪ Fɛsitusi rɛ fa
mɪɪgɪ ko laa Fɛlisi nyuu, a kɪ deŋ paalʊʊ hʊ. Fɛlisi fa aa kyɛ dɪ Gyuuma
hʊ kyo ʊ rɛ. Ɛɛ rɛ tɪŋ ʊ gyɪ leŋ ba ha leŋ Pɔɔl nɪtɔdɪya hʊ tɪyaŋ gɛɛ.

25

Pɔɔl sʊla dɪ ba kana ʊ mʊ Roma paalʊʊ buloŋ kuworibal hʊ sɪya

1 Fɛsitusi aa ko laa paalʊʊ hʊ, ʊ hɔŋ Sizaariya tɪyaŋ kyɛyɛ boto rɛ aŋ sii
kpa mʊ Gyerusalɛm.
2 Ʊ aa mʊ Gyerusalɛm gɛɛ, Gyuuma wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyasɪ hʊ abee
Gyuuma nɪhɪyasɪ buloŋ ko basɪ wɪɪ hʊ Pɔɔl aa yaa kyogi ba, a tɪya ʊ, aŋ
sʊla ʊ dɪ ʊ pɛ ba tɪyaŋ, a leŋ dɪ Pɔɔl ko Gyerusalɛm.
3 Ba gyɪ vʊʊla rɛ dɪ ba kyeŋ kpʊ Pɔɔl ŋmanɪɪ tɪyaŋ. Ɛɛ rɛ tɪŋ ba gyɪ kɪ
sʊla Fɛsitusi dɪ ʊ leŋ dɪ Pɔɔl ko Gyerusalɛm gɛɛ.
4 Ɛɛ rɛ Fɛsitusi mɪɪgɪ basɪ tɪya ba a baa, “Sizaariya tɪyaŋ nɛ ba kaŋ Pɔɔl
tɔ dɪya tɪyaŋ. Ŋ mɛ sɪ mɪɪgɪ mʊ doŋ kyɛɛ no buloŋ.
5 Ɛɛwɪya, ma leŋ dɪ ma nɪhɪyasɪ tɪŋ ŋ hal dɪ á buloŋ mʊ Sizaariya. Wɪɪ
hʊ ma aa liise anɪɪ baal hʊ yaa kyogi, dɪ ba basɪ tɪya ŋ doŋ, dɪ ŋ nɪɪ.”
6 Fɛsitusi gyɪ we Gyerusalɛm tɪyaŋ kyɛyɛ kyori koo fi rɛ aŋ na mɪɪgɪ mʊ
Sizaariya. Ʊ sɪgballɪya, ʊ mʊ hɔŋ sarɪya hʊ lidiilii tɪyaŋ aŋ leŋ ba kaŋ Pɔɔl
ko.

7 Pɔɔl aa ko, Gyuuma hʊ aa lıı Gyerusalɛm ko buloŋ ko sıŋ gol ʊ kyige
aŋ baa dı wıya hʊ Pɔɔl aa kyogo yʊga rɛ kıŋkaŋ. Amɛ ba gyı bı wuwo
daga anıı wıya hʊ ba aa baa dı ʊ kyogo yaa wıtıı rɛ.
8 Ɛɛ rɛ Pɔɔl mɛ bası wıya dı ʊ laa ʊ tıı, a baa, "Ŋ bı kyogi wıı kıdıgı
buloŋ Gyuuma naabaala ŋmanıı hʊ tıyaŋ. Ŋ bı kyogi Wııkyʊwaldııbal
hʊ sına buloŋ mɛ. Ŋ bıl bı yaa wıı buloŋ mɛ kyogi Roma paalʊʊ buloŋ
kuworibal hʊ."
9 Amɛ Fɛsitusi mɛ fa aa kyɛ dı ʊ yaa wıya dı Gyuuma hʊ tenni fıyɛlı rɛ.
Ɛɛ rɛ ʊ pıyɛsı Pɔɔl a baa, "Ɪ sı kı kyɛ dı ı mʊ Gyerusalɛm, dı ŋ mʊ dı wıı
no sarıya doŋ tıyaŋ, akuu wıya no ba aa baa dı yaa kyogi wıya koo?"
10 Ɛɛ rɛ Pɔɔl baa, "Aayı, paalʊʊ hʊ buloŋ kuworibal sarıya lidiilii tıyaŋ
nɛ ŋ sıŋ nyɛ. Ɛɛwıya, daha rɛ maga dı ma di ŋ sarıya. Ɪ tııtıı gyıma rɛ
weliŋ anıı ŋ bı yaa wıı buloŋ kyogi Gyuuma.
11 Dı mıyaŋ nɛ fa yaa wıı kyogi, a maga dı ba kpʊ ŋ, ŋ fa aa laa rɛ, amɛ
dı wıya hʊ buloŋ ba aa basa yaa wınyıyɛl kɛ, nal buloŋ bı kaŋ ŋmanıı dı ʊ
kpa ŋ we ba nosi tıyaŋ dı ba kpʊ ŋ. Ŋ aa sʊl lɛ, dı ı leŋ dı ŋ mʊ kuworibal
hʊ lee dı ʊ di ŋ sarıya."
12 Ɛɛ rɛ Fɛsitusi bee ʊ nıhıyası na dɔmɔŋ. Ka ʊ bası tıya Pɔɔl a baa, "Na
ı baa ı sı mʊ kuworibal hʊ lee dı ʊ di ı sarıya. Ŋ mɛ kɔnı yaŋ sı leŋ dı ı
mʊ."

Fɛsitusi bası Pɔɔl wıya tıya Kuwori Agırıpa abee Bɛɛnisi

13 Kyɛyɛ baŋmana hal tıyaŋ, kuwori kıdıgı ba aa yırı Agırıpa bee ʊ dıya
toluu kıdıgı ba aa yırı Bɛɛnisi ko dı ba kyʊwalı Fɛsitusi Sizaariya tıyaŋ.
14 Ba aa we doŋ kyɛyɛ baŋmana, Fɛsitusi bası Pɔɔl wıya buloŋ tıya ba a
baa, "Baal kıdıgı rɛ we daha. Fɛlisi rɛ fa leŋ ba kana ʊ tɔ dıya tıyaŋ. Ʊ ha
we doŋ.
15 Ŋ aa mʊ Gyerusalɛm, Gyuuma wııkyʊwal sılaala nıhıyası abee
Gyuuma nıhıyası ko bası wıya hʊ ba aa baa dı ʊ yaa kyogi ba rɛ, a tıya ŋ,
aŋ baa dı ŋ di ʊ sarıya a kpa kyogisi tıya ʊ.
16 Nyɛ rɛ ŋ bası tıya ba anıı á Roma tımma bı sı laa nyʊwa kpa kyogisi
tıya nal, aŋ kpa tıına we ʊ dɔmɔ nosi tıyaŋ, see dı á buloŋ hɔnɔ, dı kıdıgı
buloŋ bası ʊ nyʊwa.
17 Ɛɛ rɛ ba sii kpa ko daha. Ba aa ko, ŋ bı kaŋ wıı hʊ pıısı. Ʊ sıgballıya
buloŋ nɛ, ŋ sii mʊ sarıya hʊ lidiilii aŋ leŋ ba kaŋ baal hʊ ko lıı.
18 Nala hʊ bee Pɔɔl fa aa kaŋ wıya kı kpa dɔmɔŋ hʊ, sii sıŋ dı ba daga
wıya hʊ ba aa baa dı Pɔɔl yaa kyogi. Wıbɔmɔ hʊ ŋ kɛ fa aa bıına anıı ba
sı baa dı ʊ yaa, ba bı basa ba kıdıgı buloŋ.
19 Amɛ wıı hʊ ba aa basa yaa wıkaŋtarıya rɛ, ba sıŋ kaŋ kı tarı a mʊ
kı tile ba wııkyʊwalı lugo tıyaŋ abee baal kıdıgı aa sʊba ba kı yırı Yesu
tıyaŋ. Akuu Pɔɔl aa kı bası anıı Yesu sii sʊʊ tıyaŋ nɛ, a we ʊ mııbol tıyaŋ
wıya.
20 Ŋ fa bı gyıŋ ɛɛ hʊ buloŋ ŋ aa sı yaa, a gyıŋ wıı no naası. Nyɛ rɛ ŋ
pıyɛsı Pɔɔl anıı ʊ sı laa nyʊwa a mʊ Gyerusalɛm dı ba di ʊ sarıya doŋ
tıyaŋ?
21 Amɛ Pɔɔl bı laa nyʊwa, aŋ sʊla ŋ dı ŋ leŋ dı ba deŋ ʊ a kana ʊ mʊ
kuworibal hʊ lee, dı ʊ di ʊ sarıya. Ɛɛ rɛ ŋ leŋ ba kı deŋ ʊ. Dı mıyaŋ nɛ ko
na ŋmanıı ŋ sı leŋ dı ba kana ʊ mʊ kuworibal hʊ lee dı ʊ di ʊ sarıya."
22 Ɛɛ rɛ kuwori Agırıpa bası tıya Fɛsitusi anıı ʊ tıı kyo dı ʊ mɛ nıı baal
hʊ nyʊwa rɛ. Nyɛ rɛ Fɛsitusi bası tıya ʊ anıı ʊ kyiye sı nıı ʊ wıbasıı.

Ba kaŋ Pɔɔl mʊ Kuwori Agırıpa bee Bɛɛnisi sıya

23 Ʊ sıya aa gballa, Kuwori Agırıpa bee Bɛɛnisi sii mʊ sarıya hʊ lidiilii.
Ba gyı laalı ba kuwori gannı rɛ, ba sii ŋmaa kuwori kına tıŋ ba hal, ba mʊ
gyʊʊ dııbal hʊ. Ba bee laalyuwolo nıhıyası abee bee hʊ nıhıyası buloŋ ko
gyʊʊ hɔŋ dıya hʊ tıyaŋ. Ba buloŋ aa hɔnɔ ko teŋ, Fɛsitusi leŋ ba kaŋ Pɔɔl
ko gyʊʊ.
24 Ɛɛ rɛ Fɛsitusi baa, "Kuwori Agırıpa, ı bee nala hʊ buloŋ aa we daha,
ma na baal no. Ʊ wıya rɛ tıŋ Gyuuma hʊ aa we daha abee Gyuuma hʊ
buloŋ aa lıı Gyerusalɛm, ko kana ŋ bagına tıyaŋ, a kı yaa kyagıŋsı a baa
dı ʊ bı maga dı ʊ we ʊ mııbol tıyaŋ.
25 Ŋ kɛ bı naa wıı hʊ ʊ aa yaa kyogi, a maga dı ba kpʊ ʊ. Amɛ ʊ tıı rɛ
sʊla ŋ anıı ʊ sı mʊ kuworibal hʊ lee dı ʊ di ʊ sarıya. Ŋ mɛ yaŋ sı leŋ dı
ʊ mʊ.
26 Amɛ ŋ paalı bı kyaası gyıŋ wıı hʊ buloŋ ŋ aa sı sabı tıya kuworibal
hʊ baal no wıya. Ɛɛ rɛ tıŋ ŋ kana ʊ ko ma lee dı ma mɛ nıı ʊ nyʊwa. Ɪ
kuwori Agırıpa lee rɛ ŋ yaŋ paalı kana ʊ ko. Ŋ bıına anıı dı ı mɛ gyʊʊ
wıı no tıyaŋ, ı sı wuwo na wıı dı ŋ wuwo sabı teŋ tıya kuworibal hʊ.
27 Ŋ kɛ lee, ʊ bı yaa ŋmanıı abee ŋ aa sı leŋ dı ba kaŋ nal a lıı nıtɔdıya
tıyaŋ a mʊ kuworibal hʊ lee, ka dı ŋ bı wuwo daga wıı buloŋ ʊ aa yaa
kyogi."

26

Pɔɔl bası wıya dı ʊ laa ʊ tıı Kuwori Agırıpa sıya tıyaŋ

1 Nyɛ rɛ Kuwori Agırıpa bası tıya Pɔɔl a baa, "Ŋmanıı we doŋ nɛ anıı ı
aa sı wuwo bası wıya a laa ı tıı." Ɛɛ rɛ Pɔɔl kaŋ ʊ noŋ gye, aŋ baa,
2 "Kuwori Agırıpa, wıya hʊ ŋ aa bı yaa, ba aa rɛ Gyuuma baa dı ŋ yaa
rɛ. Ɛɛwıya, ŋ sı baa dı ŋ nyuu sʊma rɛ gyınaŋ, ŋ aa sı wuwo bası wıya ı
sıya tıyaŋ a laa ŋ tıı,
3 beewıya ı kɛ paalı gyıŋ Gyuuma lesiri buloŋ nɛ abee ba wıkaŋtarıya
buloŋ. Ŋ yaŋ aa sʊla ı rɛ dı ı di kenyiri aŋ gyegili nıı ŋ nyʊwa.
4 Gyuuma buloŋ gyıŋ ɛɛ hʊ ŋ aa kıya rɛ a lıı ŋ haŋbiri tıyaŋ buloŋ. Ba
gyıŋ ɛɛ ŋ gyogo aa kıya rɛ, a lıı saŋa hʊ ŋ aa yaa biibiye ŋ bee tıyaŋ, abee
saŋa hʊ buloŋ ŋ aa we Gyerusalɛm tıyaŋ.
5 Dı ba aa rɛ fa sı laa nyʊwa bası wıtıı, ba tıı gyıma rɛ anıı piilii hʊ
tıyaŋ buloŋ, Farasiima paati hʊ tıyaŋ nɛ ŋ we. Paati no nala rɛ fa aa tıŋ á
wııkyʊwal ŋmanıı hʊ abee wıtıı a te nıkaalıya hʊ buloŋ.
6 Ka lagılagı no, ba leŋ ŋ sıŋ daha rɛ dı ba di ŋ sarıya akuu ŋ aa kaŋ
bayıyɛla abee wıı hʊ Wıısı aa wee nyʊwa dı ʊ sı yaa tıya á naabaala wıya.
7 Ŋ kuwo kpıyana, á Iziral tımma dimbeye fi abee balıya hʊ buloŋ laa
di rɛ anıı Wıısı sı yaa wıı no tıya ma. Ɛɛ rɛ tıŋ á yaa sıfıyaŋ a kı kyʊwalı
Wıısı wııhaa bee tebine buloŋ. Ŋ mɛ aa laa wıya no dı wıya rɛ tıŋ,
Gyuuma baa dı ŋ kyogo rɛ, aŋ kı bası ŋ wıya gɛɛ.
8 Bee rɛ tıŋ ma kıdıgı buloŋ bı sı wuwo laa di anıı Wıısı sı kyisi nala
hʊ aa sʊba dı ba sii sʊʊ tıyaŋ?
9 Ŋ mɛ tıı fa laa di rɛ anıı ʊ maga dı ŋ yaa wıı hʊ buloŋ ŋ aa sı wuwo
yaa rɛ a kyogi Yesu aa lıı Nazarɛti feŋ.
10 Ɛɛ rɛ ŋ yaa Gyerusalɛm tıyaŋ. Gyuuma wııkyʊwal sılaala nıhıyası fa
tıya ŋ ŋmanıı rɛ, ŋ kası Wıısı nala yʊga a tɔ dıya tıyaŋ. Dı ba aa rɛ fa ko
kı kyɛ dı ba kpʊ ba mɛ, ŋ aa laa nyʊwa rɛ ba kpʊ ba.
11 Ŋ vala dɔgısı ba rɛ yʊga Gyuuma wııkyʊwaldıısı buloŋ tıyaŋ, a kı
lʊga dı ba bası baa ba bıl bı laa Yesu Krisita wıya di. Ŋ baaŋ gyı siye rɛ

kɪŋkaŋ ba nyuu tɪyaŋ. Ŋ paalɪ kile ba lugo mʊ tɔnɪ hʊ badɔmɔŋ aa tuwo Gyuuma paalʊʊ tɪyaŋ, a dɔgɪsɪ ba doŋ tɪyaŋ mɛ."

Pɔɔl daga ɛɛ aa yaa ʊ ko laa Yesu wɪya di Kpambɪsɪ 9.1-19; 22.6-16

12 "Wɪɪ no tɪɪ wɪya, ŋ gyɪ sii mʊ Gyuuma wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyasɪ lee rɛ, ba tɪya ŋ ŋmanɪɪ dɪ ŋ mʊ Damaasiku.
13 Ŋ kuwo kpɪyana, ŋ aa mʊ ŋmanɪɪ hʊ tɪyaŋ nɛ, anɪɪ wɪɪhaa keserige saŋa gɛɛ, ŋ na pʊlʊŋ dɪ ʊ lɪɪ wɪɪsɪnyuu a kyaanɪ we ŋ bee nala hʊ fa aa val tɪyaŋ. Ʊ gyɪ kyaana te wɪɪpɔsɪɪ.
14 Ɛɛ rɛ á buloŋ tuu tele taŋha. Ka ŋ nɪɪ nal taal dɪ ʊ basɪ kɪ tɪya ŋ Hiiburu taal tɪyaŋ a baa, 'Sɔɔl, Sɔɔl! Bee rɛ tɪŋ ɪ kɪ dɔgɪsɪ ŋ nyɛ? Ɪ tɪɪ rɛ ɪ kɪ lɔlɔ. Ɪ kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ gbuŋgbogo ba aa kaŋ we ŋmaŋ, ka ʊ bɪ laa nyʊwa dɪ ʊ vala, aŋ kɪ lɔlɔ ʊ tɪɪ gɛɛ.'
15 Ɛɛ rɛ ŋ pɪyɛsɪ, 'Aŋnɛ rɛ, Tɪɪna?' Ɛɛ rɛ Tɪɪna hʊ baa, 'Mɪyaŋ Yesu rɛ, nal hʊ ɪ aa tɪŋ naasɪ kɪ dɔgɪsɪ hʊ.
16 Amɛ sii sɪŋ. Ŋ kaŋ ŋ tɪɪ ko daga ɪ rɛ, dɪ ŋ lɪɪ ɪ, dɪ ɪ tʊŋ tʊma kɪ tɪya ŋ, a yaa ŋ daŋsɪya tɪɪna, a basɪ kɪ tɪya nala, ɪ aa naa ŋ nyɛ gyɪnaŋ, abee wɪya hʊ ŋ aa sɪ maakyiye kpa daga ɪ.
17 Ŋ sɪ tɪma ɪ, dɪ ɪ mʊ Iziral tɪmma lee abee nala hʊ aa bɪ yaa Gyuuma buloŋ lee. Dɪ ba aa rɛ ko kɪ dɔgɪsɪ ɪ, ŋ sɪ laa ɪ ta ba nosi tɪyaŋ.
18 Ŋ sɪ tɪma ɪ dɪ ɪ mʊ leŋ dɪ ba sɪya suri, a kaŋ ba dɪ ba bɪrɪmɪ lɪɪ bilhuu tɪyaŋ a ko gyʊʊ pʊlʊŋ tɪyaŋ, a leŋ dɪ ba lɪɪ Sɪtaanɪ nosi tɪyaŋ a ko Wɪɪsɪ lee. Dɪ ba aa rɛ yaa gɛɛ, aŋ laa ŋ wɪya di, Wɪɪsɪ sɪ kpa ba wɪbɔmɔ buloŋ kyɛ ba, ka dɪ ba wuwo na lee nala hʊ Wɪɪsɪ aa lɪya tɪyaŋ." '

Pɔɔl basɪ ʊ tʊma wɪya

19 "Ɛɛ wɪya kuwori, ŋ bɪ vɪya taal hʊ aa lɪɪ wɪɪsɪnyuu.
20 Doŋ nɛ ŋ piili basɪ Wɪɪsɪ wɪya Damaasiku tɪyaŋ abee Gyerusalɛm tɪyaŋ abee Gyudɪya paalʊʊ buloŋ tɪyaŋ, abee nala hʊ aa bɪ yaa Gyuuma tɪyaŋ mɛ. Ŋ basɪ tɪya ba rɛ dɪ ba bɪrɪmɪ lɪɪ ba wɪbɔmɔ tɪyaŋ aŋ tɪŋ Wɪɪsɪ, aŋ kɪ yaa wɪya hʊ aa daga anɪɪ ba kɔnɪ bɪrɪma lɪɪ ba wɪbɔmɔ tɪyaŋ nɛ.
21 Wɪɪ no wɪya rɛ tɪŋ Gyuuma kana ŋ Wɪɪkyʊwaldɪya hʊ tɪyaŋ a kɪ kyɛ dɪ ba kpʊ ŋ gɛɛ.
22 Amɛ abee gyɪnaŋ buloŋ Wɪɪsɪ ha aa pɛ ŋ tɪyaŋ nɛ. Ɛɛ rɛ tɪŋ ŋ wuwo sɪŋ daha a kɪ basɪ wɪya no buloŋ ŋ aa yaa daŋsɪya, a kɪ tɪya ma, ma nɪbala abee ma nɪbiisi buloŋ. Wɪɪ no ŋ aa basɪ nyɛ, ʊ tɪɪtɪɪ rɛ Wɪɪsɪ tɪŋdaala abee Moosi buloŋ fa basɪ anɪɪ ʊ kɔnɪ sɪ yaa.
23 Nala no fa basa rɛ anɪɪ Krisita hʊ sɪ na tʊwara, a sʊba, aŋ laa sɪya sii sʊʊ tɪyaŋ nala hʊ buloŋ aa sʊba tɪyaŋ. A bɪl baa dɪ Krisita no tɪyaŋ nɛ Gyuuma abee nala hʊ aa bɪ yaa Gyuuma buloŋ sɪ tɪŋa a na Wɪɪsɪ kyaanʊʊ hʊ aa sɪ laa ba ta."
24 Pɔɔl aa basɪ wɪya dɪ laa ʊ tɪɪ gɛɛ, Fɛsitusi nɔsɪ ʊ, aŋ basɪ tɪya ʊ baa, "Pɔɔl, ɪ aa yaarɪ rɛ dʊ? Ɪ wɪgyʊŋ kɪŋkaŋ hʊ rɛ leŋ ɪ kɪ yaarɪ gɛɛ."
25 Nyɛ rɛ Pɔɔl baa, "Ŋ kuwo kpɪyana, ŋ kɛ paalɪ bee yaarɪ. Wɪtɪɪ rɛ ŋ kɪ basɪ.
26 Kuwori Agɪrɪpa, ɪ gyɪŋ wɪya no buloŋ tɪyaŋ nɛ. Ɛɛ rɛ tɪŋ ŋ wuwo kɪ basɪ ba abee nyuduwo gɛɛ. Ŋ gyɪma rɛ anɪɪ wɪya no buloŋ tɪyaŋ wɪɪ buloŋ tuwo ɪ aa bɪ gyɪma, beewɪya wɪya no aa yaa kɪdɪgɪ buloŋ bɪ yaa wɪfaŋɪɪ.
27 Kuwori Agɪrɪpa, ɪ laa Wɪɪsɪ tɪŋdaala hʊ wɪbasɪya dɪ rɛ? Ŋ gyɪma anɪɪ ɪ laa di rɛ."
28 Ɛɛ rɛ kuwori Agɪrɪpa pɪyɛsɪ Pɔɔl a baa, "Ɪ liise anɪɪ lagɪlagɪbiye no ɪ teŋ sɪ wuwo leŋ dɪ ŋ laa Yesu wɪya di a kɪ tɪŋa ʊ koo?"

29 Ɛɛ rɛ Pɔɔl baa, “Dı lagılagıbiye no rɛ, koo dı lagılagıbiye no daa, ŋ
kɛ wıısʊlıı rɛ yaa dı ı bee nıkaalıya hʊ bulɔŋ aa gyegile kı nıı ŋ taal no
gyınaŋ, dı ma ko laa Yesu wıya di anıı ŋ aa laa ʊ wıya di gɛɛ. Amɛ ŋ bee
sʊla Wıısı dı ba kaŋ ma kɛ we kyɔrʊmɔ tıyaŋ anıı mıyaŋ nyɛ.”
30 Pɔɔl aa bası wıya no ko teŋ, ɛɛ rɛ ba paalʊʊ Kuwori hʊ abee Roma
nıhıyawʊ hʊ aa deŋ paalʊʊ hʊ abee Bɛɛnisi abee nala hʊ bulɔŋ fa aa hɔnɔ
sii dı ba mʊ.
31 Ba aa lıı lıgyalıı ko teŋ, ba bası kı tıya dɔmɔŋ a baa, “Baal no bı kyogo
wıı bulɔŋ a maga dı ba kpʊ ʊ koo dı ba kana ʊ tɔ dıya tıyaŋ.”
32 Ɛɛ rɛ Kuwori Agırıpa bası tıya Fɛsitusi a baa, “Dı baal no fa bı sʊla
ŋmanıı anıı ʊ sı mʊ kuworibal hʊ lee dı ʊ di ʊ sarıya rɛ, ŋ kɛ fa aa baa ı
kpa ʊ ta rɛ.”

27

Ba kaŋ Pɔɔl mʊʊ Roma

1 Nyɛ rɛ ba vʊʊlı dı á gyʊʊ nııduworiboro a mʊ Itali paalʊʊ. Ɛɛ rɛ ba
kpa Pɔɔl bee nıtɔdıya nala hʊ badɔmɔŋ a we laalyuwolo nıhıyawʊ kıdıgı
ba aa yırı Gyulıyɔsı noŋ tıyaŋ. Gyulıyɔsı fa yaa nıhıyawʊ rɛ Roma paalʊʊ
kuworibal hʊ laalyuwolo tıyaŋ.
2 Á mʊ gyʊʊ nııduworiboribal kıdıgı aa lıı Adıramıtıyam, dı ʊ mɛ yaŋ
kı yaa siri dı ʊ mʊ tɔnı hʊ aa we mpʊwɔnʊʊ hʊ nyʊwa Esıya paalʊʊ tıyaŋ.
Baal kıdıgı mɛ rɛ fa we á tıyaŋ ba kı yırı Arisitaakusi. Ʊ fa lıı Tesaloniika
aa we Masidooniya paalʊʊ tıyaŋ nɛ.
3 Ʊ sıgballıya rɛ á mʊ pele tɔɔ kıdıgı ba kı yırı Siidɔŋ. Gyulıyɔsı fa kaŋ
bɔnyɛ bee Pɔɔl lɛ weliŋ, a tıya ʊ ŋmanıı ʊ mʊ kı na ʊ kyaŋsı, dı ʊ rɛ aa
kyɛ kıŋ, dı ʊ kyaŋsı hʊ wuwo pɛ ʊ tıyaŋ abee haŋ kıŋ hʊ.
4 Doŋ nɛ á bıl sii, a kpa á ŋmanıı kı mʊ. Á aa mʊʊ hʊ tıyaŋ nɛ, dı puwo
luro lıı lee hʊ á sıya fa aa kyaasa. Ɛɛ rɛ á mııgı mʊ tıŋ tɔɔ kıdıgı nıı aa
golo baŋ kyeme, ba kı yırı Saapʊrɔsı, a tıŋ logiŋ hʊ puwo aa tuwo a ko
baŋ.
5 Nyɛ rɛ á kpala tıŋ Silisıya abee Pamfilıya paalʊʊ nyʊwa, a mʊ pele lee
kıdıgı ba aa yırı Maara, a we Liisıya paalʊʊ tıyaŋ.
6 Doŋ tıyaŋ nɛ laalyuwolo nıhıyawʊ hʊ na nııduworiboribal kıdıgı mɛ
dı ʊ lıı Alizaŋdiriya a kı mʊ Itali. Ʊ leŋ á gyʊʊ ʊ.
7 Á fıyɛlı sıya duwori gɛɛ rɛ deŋdeŋ kyɛgyamaa, a na tʊwara kıŋkaŋ,
aŋ yaŋ na ko kpaga tɔɔ kıdıgı ba kı yırı Kinidusi. Puwo hʊ gyı bı laa di
á tıŋ doŋ. Nyɛ rɛ á bıl kpala tıŋ tɔɔ kıdıgı nıı aa golo baŋ kyeme, ba kı
yırı Kireti, a ko pele lee kıdıgı ba kı yırı Salmooni, a kpala tıŋ tɔɔ hʊ logiŋ
puwo aa tuwo.
8 Á aa kpala tıŋ nıı hʊ nyʊwa gɛɛ, a naa tʊwara rɛ weliŋ aŋ na ko sıŋ
lee kıdıgı ba kı yırı Nııduworiborisi Lısıŋwelii. Doŋ fa kpaga tɔɔ kıdıgı
ba aa yırı Laasıya rɛ.
9 Á hɔŋ doŋ nɛ a pıısı mʊhʊ, Gyuuma kyɛbal hʊ ba aa kpa pʊsı lıı
wıısʊlıı tıya Wıısı dı ʊ kpa ba wıbɔmɔ kyɛ ba hʊ ko parı baŋ. Haŋ saŋa
hʊ mɛ nıı duworii aa hayɛ rɛ weliŋ. Ɛɛ rɛ Pɔɔl bası wıya kyagılı ba a baa,
10 “Ŋ naabalıya, ŋ naa anıı á ŋmanıı hʊ valıı sı kperi ma. Ma leŋ dı á
hɔŋ daha. Dı ámaa rɛ baa á sı mʊ, á nııduworiboro hʊ bee á kyʊgısı hʊ
bulɔŋ sı kyogi, ka dı á badɔmɔŋ mɛ sʊba.”
11 Amɛ laalyuwolo nıhıyawʊ hʊ fa bı gyegile nıı Pɔɔl nyʊwa hʊ, aŋ
gyegili nıı nııduworiboro hʊ nıhıyawʊ abee nııduworiboro hʊ tıına
nyʊwa.

12 Nyɛ rɛ ba baa dı lee hʊ bı weliye abee ba aa sı we doŋ yʊʊ no tıyaŋ.
Ba gyeniŋ buloŋ fa kyo dı ba gyʊʊ nııduworiboro hʊ rɛ, a ta kı lʊga dı ba
wuwo mʊ pele tɔɔ kıdıgı ba aa yırı Finiisi a we doŋ yʊʊ hʊ tıyaŋ. Finiisi
fa yaa nııduworiborisi lısınıı rɛ a we Kiriti paalʊʊ tıyaŋ. Nııduworiborisi
lısınıı no fa yaa fuwobal goloŋ nɛ a kyaası wııpɔsıı noduu dıılaŋ abee
wııgyʊʊyı nogɔbɔ dıılaŋ.

Puwo luro fuwobal hʊ tıyaŋ

13 Nyɛ rɛ puwo fʊʊfʊʊbiye kıdıgı luri a lıı wııpɔsıı noduu dıılaŋ. Nala
hʊ kɛ fa bıına anıı ba sı na ŋmanıı a vala anıı gɛɛ ba fa aa liisi ba tısı
tıyaŋ nɛ. Nyɛ rɛ ba kaŋ hɔgıbal hʊ ba aa kaŋ kyaga nııduworiboro hʊ sıgı,
a lıı we nııduworiboro hʊ tıyaŋ aŋ duwori kpala ko tıŋ Kiriti bee nyʊwa
gɛɛ baŋ.
14 Ʊ gyı bı pıısa ka puwoduwo kıdıgı marı luri, a lıı wııpɔsıı abee
wııpɔsıı nogɔbɔ dıılaŋ paga. Taŋha hʊ nıı aa golo baŋ kyeme hʊ dıılaŋ
nɛ ʊ lıı kı ko.
15 Ʊ ko ŋmaa nııduworiboro hʊ, amɛ á fa bı wuwo dı á kyaası lee hʊ
dıılaŋ puwo hʊ aa lıı kı ko. Á mɛ bıl bı wuwo dı á yaa wıı buloŋ, ɛɛ rɛ á
leŋ puwo hʊ kaŋ nııduworiboro hʊ kı mʊ lee hʊ ʊ aa dɔŋ kı mʊ.
16 Ɛɛ rɛ á tıŋ bee kıdıgı ba aa yırı Kawʊda, doŋ mɛ buloŋ nɛ nıı fa gol
a ko baŋ kyeme. Doŋ puwo kɛ fa siyese mʊhʊ rɛ. Doŋ tıyaŋ mɛ, á gyı
naa tʊwara rɛ kıŋkaŋ aŋ na wuwo kaŋ nııduworiboribiye hʊ á fa aa kpaa
vʊwa nııduworiboribal hʊ hal.
17 Ɛɛ rɛ ba tarı nııduworiboribiye hʊ ko gyʊʊ nııduworiboribal hʊ tıyaŋ
a kaŋ ŋması vʊwa ʊ mal nııduworiboribal hʊ tıyaŋ kpaŋkpaŋ, aŋ vʊwa
nııduworiboribal hʊ mɛ dı ʊ ta ko yɔrımı. Kambıŋ fa kaŋ ba rɛ, beewıya
ba kɛ fa bıına anıı nııduworiboro hʊ sı yı taŋha Libiya mpʊwɔnʊʊ hʊ
nyʊwa tıyaŋ nɛ, beewıya doŋ nıı bı luŋiye. Nyɛ rɛ ba kaŋ gannı hʊ ba fa
aa kaŋ vʊwa nııduworiboro hʊ nyuu puri ta ba tuu, aŋ leŋ puwo hʊ kaŋ
nııduworiboro hʊ kı vala.
18 Puwo hʊ gyı faası dɔŋ nɛ weliŋ. Ɛɛ rɛ ʊ sıgballıya ba piili kuwoni
kyʊgısı hʊ aa we nııduworiboro hʊ tıyaŋ a yuwo kı ta.
19 Ʊ sıya bıl aa gballa, ba kuwoni nııduworiboro hʊ tıı kına badɔmɔŋ
mɛ a yuwo ta.
20 Á gyı naa kyɛgyamaa rɛ dı wıısı bı pɔsɔ, kyıŋwʊlıya mɛ bı lıya. Ka
puwo hʊ mɛ ha marı kı dɔŋ kıŋkaŋ. Ɛɛ hʊ puwo hʊ gyı aa marı kı dɔŋ
hʊ, á gyı bıl bı liise anıı á sı waa.
21 Nala hʊ gyı pıısa dı ba bı dii kına. Ɛɛ rɛ Pɔɔl bası tıya ba a baa, “Ŋ
naabalıya, ʊ fa maga dı ma gyegili nıı ŋ nyʊwa hʊ rɛ. Dı mamaa rɛ fa
gyegile nıı ŋ nyʊwa, dı á fa hɔŋ Kiriti tıyaŋ, á kına no buloŋ aa kyogo nyɛ,
ba fa bı sı kyogi. Kına hʊ mɛ buloŋ aa nyʊgısa mɛ fa bı sı nyʊgısı.
22 Amɛ ŋ aa sʊl ma, ma kaŋ ma tıı aŋ kaŋ bembii mɛ. Á nııduworiboro
hʊ dʊŋ nɛ sı kyogi, amɛ ma kɛ kıdıgı buloŋ bı sı sʊba.
23 Wıısı hʊ aa tıŋa ŋ, ŋ mɛ kı kyʊwalı ʊ, ʊ malıka dıya ko ŋ lee rɛ tebine,
24 a bası tıya ŋ a baa, ‘Pɔɔl, ta leŋ dı kambıŋ kana ı. Ɪ sı mʊ sıŋ
kuworibal hʊ sıya tıyaŋ. Wıısı sı kuu ı wıya a leŋ ı bee nala hʊ buloŋ aa
we nııduworiboro hʊ tıyaŋ buloŋ kaŋ mııbol.’
25 Ɛɛwıya, ŋ naabalıya, ma kaŋ ma tıı aŋ leŋ dı ma bembiye deye. Ŋ laa
Wıısı di rɛ anıı ʊ sı yaa wıı hʊ buloŋ ʊ aa baa ʊ sı yaa.
26 Amɛ puwo no sı yigi ma mʊ ta taŋha biye kıdıgı nıı aa golo ko baŋ
tıyaŋ.”

27 Puwo hʊ kaŋ ma vala gɛɛ rɛ á kyɛyɛ fi abee banaa Adiriya mpʊwɔnʊʊ
hʊ tɪyaŋ. Kyɛɛ fi bee banaa hʊ kyɛɛ tebine, anɪɪ tekere gɛɛ, nala hʊ aa
duwori boro hʊ kɛ fa liise anɪɪ á aa mʊ dogimo nyʊwa rɛ.
28 Ɛɛ rɛ ba kpa kɪŋ we nɪɪ hʊ tɪyaŋ dɪ ba magɪsɪ na nɪɪ hʊ luŋiŋ. Ba
na dɪ ʊ luŋiye a maga naaŋsɪɪnyʊwa kɔɔ abee mɔlɪya. Mʊhʊ pɛ, ba bɪl
magɪsɪ, a na dɪ ʊ yaa naaŋsɪɪnyʊwa mɔllɪ banaa abee fi.
29 Kambɪŋ fa kaŋ ba rɛ anɪɪ ba aa sɪ mʊ ŋmaa bʊyɪ wɪya. Ɛɛ rɛ ba
kuwoni hɔgɪnɪ hʊ ba aa kaŋ kyaga nɪɪduworiboro hʊ sɪgɪ. Ba banaa rɛ
ba kuwoni nɪɪduworiboro hʊ hal a kyaga ʊ sɪgɪ, aŋ kɪ sʊla Wɪɪsɪ dɪ sɪya
gballɪ dɪ ba na pʊlʊŋ.
30 Ɛɛ rɛ nala hʊ fa aa duwori boro hʊ lɪɪ kɪ kyɛ dɪ ba fá, aŋ vɪya nɪkaalɪya
hʊ bee boro hʊ ta. Ba lɪɪ nɪɪduworiboribiye hʊ a we nɪɪ hʊ tɪyaŋ, a fugo kɪ
yaa gɛɛ anɪɪ ba aa kyɛ dɪ ba lɪɪ hɔgɪnɪ hʊ ba aa kaŋ kyaga nɪɪduworiboribal
hʊ sɪya rɛ.
31 Ɛɛ rɛ Pɔɔl basɪ tɪya laalyuwolo nɪhɪyawʊ hʊ abee laalyuwolo hʊ a baa,
“Dɪ nala hʊ aa duwori boro hʊ ko lɪɪ nɪɪduworiboro hʊ tɪyaŋ, ma kɪdɪgɪ
buloŋ mɛ bɪ sɪ waa.”
32 Pɔɔl aa basɪ gɛɛ, laalyuwolo hʊ keri ŋmasɪ hʊ ba fa aa kaŋ vʊwa
nɪɪduworiboribiye hʊ a leŋ nɪɪ hʊ kpa ʊ kɪ mʊ.
33 Sɪya aa ko kpaga gballɪɪ, Pɔɔl sʊla nala hʊ buloŋ aa we boro hʊ tɪyaŋ
dɪ ba di kɪna, aŋ baa, “Ma kyɛyɛ fi abee banaa rɛ nyɛ dɪ ma bɪ dii kɪŋ
buloŋ, aŋ kyɪla hɔŋ.
34 Ɛɛwɪya, ŋ aa sʊla ma rɛ dɪ ma di kɪna. Dɪ mamaa rɛ dii kɪna, ma sɪ
kaŋ dee a wuwo laa ma tɪɪ a kaŋ mɪɪbol. Wɪɪ buloŋ bɪ sɪ yaa ma kɪdɪgɪ
buloŋ.”
35 Pɔɔl aa basɪ gɛɛ ko teŋ, ʊ kpa paanʊʊ, a kyʊwalɪ Wɪɪsɪ ba buloŋ sɪya
tɪyaŋ aŋ lɔgɔ kɪ kyaŋ.
36 Nyɛ rɛ ba buloŋ kaŋ ba tɪɪ aŋ di kɪdiiliye hʊ.
37 Á nala hʊ buloŋ fa aa we boro hʊ tɪyaŋ fa yaa kɔɔsɪbalɪya abee
mɔllɪboto abee fi abee badʊ rɛ (276).
38 Ba buloŋ aa dii kɪna hʊ vɔgɔ, ba kuwoni mɪya hʊ fa aa we
nɪɪduworiboro hʊ tɪyaŋ a ta, ka dɪ boro hʊ fʊŋɪsɪ.

Nɪɪduworiboribal hʊ wara

39 Ʊ sɪgballɪya, á ko pele dogimo ka nala hʊ aa duwori boro hʊ bɪ gyɪŋ
lee hʊ buloŋ ba aa wee. Ba na nɪɪ-goloŋ kɪdɪgɪ, ka nɪɪ hʊ mɛ aa we doŋ
bɪ gyalɪya, ka nɪɪ hʊ mɛ buloŋ bɪ luŋiye. Ba fa bɪɪna ba sɪ wuwo kaŋ
nɪɪduworiboro hʊ lɪɪ nɪɪ hʊ nyʊwa rɛ.
40 Nyɛ rɛ ba keri hɔgɪbala hʊ buloŋ ba fa aa kaŋ kyaga boro hʊ a lo we
nɪɪ hʊ tɪyaŋ. Ba kaŋ ŋmasɪ hʊ mɛ ba fa aa kaŋ kɪ vʊwa kuunyiŋdaabiisi
hʊ ba aa kaŋ kɪ kuwosi boro hʊ mɛ puri. Ba bɪl marɪ kaŋ ganni hʊ mɛ
ba aa kaŋ vʊwa boro hʊ sɪya tɪyaŋ ta ba gyɪŋ vʊwa, dɪ puwo wuwo kaŋ
nɪɪduworiboro hʊ vala mʊ nɪɪ hʊ nyʊwa.
41 Amɛ boro hʊ fa fáá mʊ gyʊʊ bumbugulo badɔmɔŋ nɪɪ aa kulo biŋ
tɪyaŋ nɛ ʊ sɪya mʊʊrɪ gyʊʊ, ʊ bɪ wuwo dɪ ʊ vala, aŋ ka puwobal hʊ leŋ
nɪɪyigil ko ŋmaa boro hʊ hal warɪ tala tala.
42 Nyɛ rɛ laalyuwolo hʊ vʊʊlɪ dɪ ba kpʊ nɪtɔdɪya nala hʊ buloŋ, dɪ ba
kɪdɪgɪ buloŋ ta ko duwori kyol fá nyʊgɪsɪ.
43 Amɛ laalyuwolo nɪhɪyawʊ hʊ fa bee kyɛ dɪ ba kpʊ Pɔɔl. Ɛɛ rɛ ʊ basɪ
tɪya ba baa dɪ ba ta yaa gɛɛ. Aŋ baa dɪ nala hʊ buloŋ aa we boro hʊ tɪyaŋ
a gyɪŋ nɪɪ duworii, dɪ ba laa sɪya gyaa tuu duwori mʊ nɪɪ hʊ nyʊwa,

44 aŋka dı nıkaalıya hʊ mɛ tuu paa daaboriye hʊ bee daawarıya hʊ, dı a
mɛ kaŋ duwori kyol. Nyɛ rɛ á buloŋ yaa a lıı nıı hʊ nyʊwa abee laaŋfıya.

28

Wıı hʊ aa puu Pɔɔl Mɔlta tıyaŋ

1 Á aa wuwo lıı nıı hʊ nyʊwa abee laaŋfıya gɛɛ, nala hʊ aa we doŋ bası
tıya ma anıı paalʊʊ hʊ feŋ nɛ yaa Mɔlta. Nıı fa gol taŋha hʊ buloŋ nɛ ko
baŋ kyeme.
2 Nala hʊ gyı kaŋ ma weliŋ nɛ doŋ tıyaŋ, a pɛ á tıyaŋ kıŋkaŋ. Á gyı aa
we doŋ tıyaŋ gɛɛ rɛ, duwoŋ gyı piili kı nıı. Lee buloŋ gyı fıyɛlı kıŋkaŋ.
Ɛɛ rɛ ba gyı we diŋ tıya ma, á kı wiyeni.
3 Pɔɔl mʊ paa daası a ko we diŋ hʊ tıyaŋ, dı dʊŋ we daası hʊ tıyaŋ. Ɛɛ
rɛ nʊŋ kaŋ dʊŋ hʊ, ʊ ko lıı a dʊŋ-pɔ Pɔɔl noŋ tıyaŋ.
4 Nala hʊ aa we doŋ na dı dʊŋ hʊ dʊŋ-pɔ Pɔɔl noŋ tıyaŋ gɛɛ, ba bası
kı tıya dɔmɔŋ a baa, "Ʊ kıı nıı baal no yaa nıkpʊʊl lɛ. Ʊ wuwo lıı nıı hʊ
tıyaŋ nɛ aŋ ha kaŋ mııbol, amɛ ʊ wıbɔmɔ rɛ ha aa dı ʊ gɛɛ."
5 Ɛɛ rɛ Pɔɔl kaŋ dʊŋ hʊ pigisi ta, ʊ tele diŋ hʊ tıyaŋ, amɛ dʊŋ hʊ aa dʊma
ʊ gɛɛ, ʊ bı yaa ʊ wıı buloŋ.
6 Ba gyı aa gyegile rɛ dı ba na, dʊŋ hʊ aa dʊŋ Pɔɔl gɛɛ dı doŋ fa sı ŋmala,
koo dı Pɔɔl fa sı lıı tele a sʊba ba sii tıyaŋ. Ba gyegili lɔlɔ, aŋ mııgı baa dı
Pɔɔl yaa tɔdʊŋ nɛ.
7 Bee hʊ kuwori feŋ nɛ fa yaa Pubiliyɔsı. Ʊ bagısı mɛ fa kpaga doŋ nɛ.
Ʊ mɛ gyı kaŋ ma nıhɔrı weliŋ kyɛyɛ boto, ʊ dıya tıyaŋ.
8 Dı Kuwori hʊ kuwo mɛ fa aa wıılı, a pıŋ dıya tıyaŋ. Fıyɛlʊʊ abee
hamɔlʊŋ nɛ fa kana ʊ. Ɛɛ rɛ Pɔɔl gyʊʊ na ʊ dıya tıyaŋ a kpa ʊ nosi dɔbɔ
ʊ tıyaŋ a kyʊwalı Wıısı tıya ʊ, ʊ na laaŋfıya.
9 Pɔɔl fa aa yaa gɛɛ, wııla tımma hʊ buloŋ fa aa we doŋ ko Pɔɔl lee rɛ ʊ
tııbı ba buloŋ, ba na laaŋfıya.
10 Ba gyı tıya ma bɔnyɛ kına rɛ yʊga. Saŋa hʊ tıyaŋ á aa kyɛ dı á sii
gyʊʊ nııduworiboro a duwori kyol mʊ, ba kpa kına hʊ buloŋ á aa kyɛ a
we boro hʊ tıyaŋ dı á kaŋ vala ŋmanıı hʊ.

Pɔɔl lıı Mɔlta tıyaŋ a mʊ Roma

11 Á gyı we doŋ nɛ peŋsi boto aŋ na sii lıı gyʊʊ nııduworiboro kıdıgı aa
lıı Alizaŋdiriya. Nııduworiboro no feŋ nɛ fa yaa Tɔdʊŋ-daalıyanı. Boro
no gyı sıŋ Mɔlta fuwo hʊ nyʊwa tıyaŋ nɛ, a lıı yʊʊ saŋa a mʊ pele puwo
saŋa.
12 Á aa mʊʊ hʊ tıyaŋ nɛ, á mʊ pele tɔɔ kıdıgı ba kı yırı Siraakusi, a hɔŋ
doŋ kyɛyɛ boto.
13 Á bıl sii lıı doŋ a mʊ gyʊʊ nııduworiboro, a duwori mʊ tɔɔ kıdıgı ba kı
yırı Riigyiyɔm. Ʊ sıya aa gballa, puwo bıl piili kı dɔŋ, a lıı wııpɔsıı noduu
dıılaŋ. Ʊ kyɛyɛ balıya kyɛɛ rɛ á ko pele tɔɔ kıdıgı ba kı yırı Putiyoli.
14 Á gyı na Krisitabiisi badɔmɔŋ nɛ doŋ. Ba baa dı á hɔŋ ba lee kyɛyɛ
bapɛ. Ɛɛ rɛ á hɔŋ. Nyɛ rɛ á vala pıŋ ŋmanıı tıyaŋ gɛɛ, a mʊ pele Roma.
15 Á nımmabalıya hʊ aa laa Yesu wıya di Roma tıyaŋ nıı á wıya anıı
á aa ko rɛ. Ba ko kyeŋ ma libolii tıyaŋ. Ba badɔmɔŋ gyı kyeŋ ma Apiya
Yɔbɔ hʊ tıyaŋ nɛ. Ka ba badɔmɔŋ mɛ kyeŋ ma lee hʊ ba aa yırı Dıısı boto
nıhʊwala aa pıŋ doŋ. Pɔɔl aa naa ba, ʊ teŋ buloŋ gyı pollo rɛ, ʊ kyʊwalı
Wıısı aŋgyʊwasʊ.

Pɔɔl we Roma tıyaŋ

16 Á aa mʊʊ pele Roma, ba tɪya Pɔɔl ŋmanɪɪ rɛ dɪ ʊ kɪ gyʊʊ ʊ dʊŋ dɪya,
ka ba leŋ laalyuwolo hʊ kɪdɪgɪ kɪ deŋ ʊ.
17 Ʊ kyɛyɛ boto kyɛɛ, Pɔɔl yɪrɪ Gyuuma nɪhɪyasɪ aa we bee hʊ tɪyaŋ ba ko
laŋŋɪ. Ba aa laŋŋa gɛɛ rɛ ʊ basɪ tɪya ba a baa, "Ŋ naabalɪya Iziral tɪmma,
ŋ bɪ yaa wɪɪ buloŋ kyogi á nala. Ŋ bɪ kyogo á naabaala sɪŋsɪ mɛ. Ka ba
kana ŋ tɔ dɪya tɪyaŋ Gyerusalɛm tɪyaŋ, a bɪl kpa ŋ we Roma tɪmma mɛ
nosi tɪyaŋ.
18 Nyɛ rɛ Roma tɪmma di ŋ sarɪya, a na dɪ ŋ bɪ kyogo wɪɪ buloŋ a maga
dɪ ba kpʊ ŋ. Ɛɛwɪya, ba fa kɪ kyɛ dɪ ba kpa ŋ ta.
19 Amɛ Gyuuma hʊ gyɪ bɪ laa dɪ ba kpa ŋ ta. Ɛɛ rɛ ŋ bɪl wɪɪ lɔlɔ aŋ sʊla
ŋmanɪɪ dɪ ba kana ŋ ko kuworibal hʊ lee dɪ ʊ di ŋ sarɪya. Amɛ ŋ kɛ bɪ
kaŋ wɪbɔŋ buloŋ dɪ ŋ basɪ a mʊ kɪ tile ŋ tɪɪ nala tɪyaŋ.
20 Nyɛ rɛ tɪŋ ŋ baa ŋ sɪ na ma dɪ á basɪ wɪya gɛɛ. Nal hʊ wɪya Iziral
tɪmma aa kaŋ bayɪyɛla anɪɪ ʊ sɪ ko, ʊ wɪya rɛ tɪŋ ba kaŋ kyɔrʊmɔ no
vʊwa ŋ nyɛ."
21 Pɔɔl aa basɪ gɛɛ, ba basɪ tɪya ʊ a baa, "Á bɪ laa teŋ buloŋ a lɪɪ Gyudɪya
paalʊʊ a mʊ kɪ tile ɪ tɪyaŋ. Á nɪmmabalɪya kɪdɪgɪ mɛ bɪ lɪɪ doŋ ko a basɪ
ɪ wɪbɔŋ.
22 Amɛ á gyɪma anɪɪ lee kɛ buloŋ nala aa kɪ basɪ wɪbɔmɔ rɛ a mʊ kɪ tile
paati hʊ tɪyaŋ ɪ aa wee. Ɛɛ rɛ tɪŋ á kɪ kyɛ dɪ á gyɪŋ wɪɪ hʊ ɪ aa kana."
23 Ɛɛ rɛ ba tɪya Pɔɔl kyɛɛ. Kyɛɛ hʊ aa ko pele, nala yʊga sii ko lee hʊ
Pɔɔl aa gyʊʊ. A yaŋ piili ʊ kyɪkyʊwala buloŋ a kaŋ kɪ mʊ ʊ dɪdaana, Pɔɔl
basɪ Wɪɪsɪ koro hʊ wɪya gɛɛ rɛ a tɪya nala abee sɪfɪyasɪ. Ʊ gyɪ kpaa wɪya
hʊ Moosi aa bine abee wɪya hʊ Wɪɪsɪ tɪŋdaala aa saba Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ nɛ,
a daga nala hʊ anɪɪ Yesu Krisita wɪya hʊ ʊ aa basɪ yaa wɪtɪɪ rɛ. Aŋ kɪ lʊga
dɪ ba laa wɪya hʊ di.
24 Nala hʊ aa nɪɪ wɪya hʊ ʊ aa basɪ, ba badɔmɔŋ laa di, ka ba badɔmɔŋ
mɛ bɪ laa di.
25 Amɛ wɪdɪgɪ rɛ Pɔɔl gyɪ ko basɪ, nyʊʊtaaduwo gyʊʊ ba, ba sii pɪsa. Wɪɪ
hʊ ʊ gyɪ aa basa rɛ nyɛ. Ʊ baa, "Wɪya hʊ Wɪɪsɪ Wiyese Welii hʊ aa tɪŋ
Wɪɪsɪ tɪŋdaal Azaaya tɪyaŋ a basɪ tɪya ma naabaala hʊ yaa wɪtɪɪ rɛ.
26 Ʊ fa basɪ baa,
'Mʊ nala no lee a basɪ tɪya ba baa, Ma sɪ gyegili nɪɪ wɪya abee sɪfɪyasɪ, aŋ
bɪ sɪ gyɪŋ ba memiye. Ma sɪ kyirigi ma sɪya aŋ bɪ sɪ na kɪŋ buloŋ
mɛ,
27 beewɪya nala no nyuni deye rɛ kɪŋkaŋ, ka ba tɔ ba dɪgɪna mɛ dɪ ba ta
nɪɪ wɪɪ buloŋ. Ba kaŋ ba sɪya mɛ tɔ rɛ dɪ ba ta na kɪŋ buloŋ. Wɪɪsɪ
baa dɪ gɛɛ fa daa, ba sɪya fa sɪ kɪ na, dɪ ba dɪgɪna mɛ fa kɪ nɪɪ wɪya.
Ba hakɪllɪ mɛ fa sɪ kɪ gyɪŋ wɪya memiye. Ɛɛ rɛ fa sɪ leŋ dɪ ba mɪɪgɪ
ko tɪŋa ŋ, dɪ ŋ leŋ dɪ ba na laaŋfɪya." '
28 Nyɛ rɛ Pɔɔl bɪl basɪ tɪya ba a baa, "Ma yaŋ gyɪma anɪɪ Wɪɪsɪ tɪŋ ʊ
tɪŋdaala rɛ dɪ ba mʊ basɪ wɪya hʊ aa daga gɛɛ hʊ Wɪɪsɪ aa laa nala kɪ ta,
a tɪya nala hʊ aa bɪ yaa Gyuuma mɛ. Ba kɛ sɪ gyegili nɪɪ."
29 (Ʊ aa basɪ wɪɪ no, Gyuuma hʊ kpa mʊ, a kaŋ wɪɪ hʊ kɪ kpa dɔmɔŋ.)
30 Pɔɔl gyɪ hɔŋ Roma tɪyaŋ nɛ bɪsɪ balɪya, a laa dɪya kɪ gyʊʊ, aŋ kɪ tuŋ.
Nal buloŋ aa ko ko dɪ ʊ na ʊ, ʊ aa kaŋ ʊ tɪɪna weliŋ nɛ.
31 Ʊ gyɪ basɪ Wɪɪsɪ koro hʊ wɪya kɪ tɪya nala rɛ, a kɪ daga á Tɪɪna Yesu
Krisita wɪya mɛ abee nyuduwo. Ka nal buloŋ mɛ bɪ tɔɔ ʊ ŋmanɪɪ dɪ ʊ ta
basɪ Yesu wɪya doŋ.

TEŊ HƱ PƆƆL AA SABA TIYA
ROMA TIMMA

1 Mıyaŋ Pɔɔl aa yaa Yesu Krisita tƱŋtƱnnı rɛ sabı teŋ no a kı tıya mamaa
Roma tımma. Wıısı rɛ yırı ŋ dı ŋ yaa Ʊ kpambıya aŋ bıl lıı ŋ dı ŋ bası Ʊ
wıweliye hƱ a kı tıya nala.
2 Ba saba Wıısı Teŋ tıyaŋ nɛ anıı Wıısı gyı tıŋ Ʊ tıŋdaala tıyaŋ nɛ faafaa
buloŋ, a we nyƱwa wıweliye no wıya.
3 Ʊ biye á Tıına Yesu Krisita wıya rɛ wıweliye no kı daga. Yesu
nihuwobiŋlıŋ tıyaŋ, Ʊ gyı lıı Kuwori Deviti doho tıyaŋ nɛ.
4 Amɛ Ʊ aa lıı Wıısı lee a yaa tıpƱlƱŋ tıına lugo tıyaŋ kɛ, Wıısı gyı kpa
Ʊ debal lɛ a kyisi Ʊ sƱƱ tıyaŋ, a daga anıı Ʊ yaa Ʊ biye rɛ.
5 Ʊ tıyaŋ nɛ Wıısı tıŋa a lıı ma abee bɔnyɛ, a leŋ á yaa Ʊ kpambısı a
bası Ʊ wıweliye hƱ kı tıya dƱnıya nala buloŋ dı ba laa Ʊ wıya di, a kı tıŋa
Ʊ nyƱwa dı Ʊ feŋ yırı.
6 Mamaa Roma tımma hƱ mɛ Wıısı aa yıra ma ko yaa Yesu Krisita nala,
ma mɛ pɛɛ nala no tıyaŋ nɛ.
7 Ɛɛwıya, ŋ sabı teŋ no kı tıya ma nala hƱ buloŋ Wıısı aa kyo, a yırı
ma, ma yaa Ʊ nala Roma tıyaŋ nɛ. Á kuwo Wıısı abee á Tıına Yesu Krisita
bɔnyɛ abee ba fıyɛlƱƱ sı we ma lee.

Pɔɔl kyƱwalı Wıısı aŋgyƱwasƱ

8 Ka dı ŋ na bası wıı buloŋ, ŋ tıŋ Yesu Krisita tıyaŋ nɛ a kı kyƱwalı Wıısı
aŋgyƱwasƱ ma buloŋ wıya, beewıya dƱnıya nala buloŋ aa nıı gɛɛ hƱ ma
aa laa Wıısı wıya di rɛ.
9 Wıısı hƱ ŋ aa tıŋ abee ŋ tıdıgı, a kı bası Ʊ Biye wıweliye hƱ, Ʊ rɛ yaa
ŋ daŋsıya tıına anıı saŋa kɛ buloŋ dı mıyaŋ nɛ ko kı kyƱwalı Ʊ, ŋ aa kı
liisi ma wıya rɛ.
10 Ŋ aa sƱla Ʊ rɛ anıı dı Ʊ ko yaa Ʊ kyɛrı, nyɛ kɛ Ʊ leŋ dı ŋ na ŋmanıı a
ko na ma.
11 Ŋ kyɛrı rɛ yaa dı ŋ ko na ma a pɛ ma tıyaŋ abee Wıısı Wiyesi Welii hƱ
bɔnyɛ kına, dı ɛɛ wuwo leŋ dı ma marı sıŋ weliŋ ma Wıısı laadii tıyaŋ.
12 Wıı hƱ ŋ aa bası memii rɛ nyɛ: Dı mıyaŋ nɛ ko ma lee ŋ Wıısı laadii
sı leŋ dı ma tenni polli, dı ma Wıısı laadii mɛ leŋ dı ŋ teŋ mɛ polli.
13 Ŋ naabalıya, ŋ aa kyɛ dı ma gyıma rɛ anıı ŋ aa lƱgı rɛ weliŋ dı ŋ ko
na ma, amɛ ŋ ŋmanıı rɛ aa bee lıı sıı. Ŋ kyo dı ŋ naa nala a lıı ma doŋ
tıyaŋ mɛ rɛ dı ba ko tıŋ Wıısı, anıı ŋ aa yaa gɛɛ ma dɔŋtıŋsı hƱ aa bı yaa
Gyuuma leye badɔmɔŋ tıyaŋ.
14 Beewıya Ʊ yaa fılıı rɛ dı ŋ bası Wıısı wıweliye hƱ a tıya nala iriŋ
buloŋ: Sısuri tımma abee nıgƱrısı, wıgyƱnna abee bambugo.
15 Nyɛ rɛ tıŋ Ʊ yaa ŋ sıfıyası, dı ŋ bası Wıısı Wıweliye hƱ a tıya ma nala
hƱ aa we Roma tıyaŋ mɛ.
16 Wıısı wıweliye hƱ basıı bı yaa ŋ hıısı, beewıya ŋ gyıma anıı ba aa rɛ
yaa Wıısı dee Ʊ aa kpaa kı laa nala hƱ buloŋ aa laa ba di. Gyuuma rɛ sı
laa sıya dı nala hƱ aa bı yaa Gyuuma mɛ kı tıŋa.
17 Wıısı wıweliye hƱ rɛ daga gɛɛ Wıısı aa leŋ nala wuwo yaa tıpƱlƱŋ
tımma Ʊ sıya tıyaŋ. Ba daga anıı dı nala hƱ aa laa Wıısı di rɛ wuwo sıŋ
ba laadii tıyaŋ a mƱ teŋ, ba sı yaa tıpƱlƱŋ tımma Wıısı sıya tıyaŋ. Ba sabı
nyɛ rɛ Wıısı teŋ tıyaŋ a baa,
“TıpƱlƱŋ tıına Wıısı laadii rɛ sı leŋ dı Ʊ kaŋ mııbol aa bı kaŋ tenii.”

Nal buloŋ kaŋ wɪkyogii rɛ Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ

18 Wɪɪsɪ aa we wɪɪsɪbee tɪyaŋ daga anɪɪ ʊ naa baaŋ nɪbɔmɔ abee nala
hʊ aa bee tɪŋ ʊ nyʊwa nyuu tɪyaŋ nɛ, beewɪya ba wɪyaabɔmɔ nyagɪ Wɪɪsɪ
wɪtɪɪ hʊ biŋ nɛ.
19 Wɪɪsɪ naa baaŋ ba nyuu tɪyaŋ nɛ, beewɪya wɪya hʊ buloŋ aa maga dɪ
ba gyɪma a mʊ kɪ tile Wɪɪsɪ tɪyaŋ, ba bɪ yaa wɪfaŋɪya. Wɪɪsɪ tɪɪ kaŋ ba
polli tɪya ba rɛ.
20 A lɪɪ dʊnɪya piili tɪyaŋ buloŋ, Wɪɪsɪ wɪya badɔmɔŋ we doŋ nɛ
nihuwobisi bee na abee ba sii. Wɪya no rɛ yaa Wɪɪsɪ dee hʊ aa bɪ kaŋ
tenii, abee ʊ kɪɪlʊŋ hʊ aa daga nɪɪ ʊ yaa Wɪɪsɪ rɛ. Abee á bee na wɪya no
bee a sɪɪ nyɛ buloŋ, ka á aa wuwo deŋ Wɪɪsɪ kɪmarɪya tɪyaŋ nɛ a gyɪŋ ba
sɪɪ. Ɛɛwɪya, nal kɪdɪgɪ buloŋ bɪ sɪ wuwo baa dɪ ʊ kɛ fa bɪ gyɪŋ Wɪɪsɪ wɪya.
21 Ba gyɪma anɪɪ Wɪɪsɪ we doŋ nɛ, amɛ ba bɪ kpa ʊ gyɪrɪma kɪ tɪya ʊ
anɪɪ ʊ yaa Wɪɪsɪ rɛ, a bee kyʊwalɪ ʊ aŋgyʊwasʊ mɛ. Amɛ wɪfɔgɪsɪ dʊŋ nɛ
ba kɪ bɪɪnɪ ba hakɪllɪ tɪyaŋ. Bambugi-hakɪllɪ rɛ ba kana, a kɪ kpa Wɪɪsɪ ɛɛ
hʊ aa bɪ kpa ŋmanɪɪ.
22 Ba aa baa dɪ ba yaa wɪgyʊnna rɛ, aŋ yaa bambugo.
23 Ba fa maga dɪ ba kɪ kyʊwalɪ Wɪɪsɪ hʊ aa bee sʊba rɛ, ka ba vɪya aŋ
mɪɪgɪ marɪ kɪna aa kɪɪ nihuwobisi aa sʊbɪ, koo kɪna aa kɪɪ digibiisi koo
pʊsɪ koo kɪna aa tuuri taŋha, a kɪ kpaarɪ ba.
24 Ɛɛwɪya, Wɪɪsɪ leŋ ba wɪya tɪya ba rɛ, ba kɪ yaa bisiŋ wɪya hʊ ba tɪɪ
hakɪllɪ aa kyo, a kɪ yaa hɪɪsɪ wɪya bee dɔmɔŋ.
25 Ba vɪya Wɪɪsɪ wɪtɪɪ hʊ rɛ aŋ mɪɪgɪ laa wɪnyɪyɛl di, a mɪɪgɪ kpa ba tɪɪ
tɪya kɪna Wɪɪsɪ aa mara a kɪ kpaarɪ ba, aŋ vɪya Nal hʊ tɪɪ aa marɪ kɪna hʊ
kyʊwalɪɪ. Ʊ rɛ maga dɪ á kɪ dannɪ ʊ a kaŋ kɪ mʊ deŋdeŋ. Amɪ.
26 Ba aa yaa wɪya no wɪya, Wɪɪsɪ leŋ ba ta rɛ ba kɪ yaa wɪlaama abee
hɪɪsɪ wɪya hʊ ba aa kyo. Haana aa vɪya ba bee baala aa sɪ pɪŋ nɛ, aŋ kɪ
pɪŋ ba hadɔŋtɪŋsɪ.
27 Ɛɛ tɪɪ rɛ baala mɛ aa vɪya haana kyɛyɪ anɪɪ Wɪɪsɪ aa daga gɛɛ, aŋ mɪɪgɪ
hiini kɪ kyɛ ba badɔŋtɪŋsɪ, a kɪ yaa hɪɪsɪ wɪya bee dɔmɔŋ. Ba aa yaa bisiŋ
wɪya no, dɔgɪsɪɪ hʊ aa maga, ʊ rɛ ba yɪrɪ kɪ we ba tɪɪ tɪyaŋ gɛɛ.
28 Nala no aa bɪ laa nyʊwa dɪ ba kpa Wɪɪsɪ wɪtɪɪ hʊ ba aa gyɪma a we
ba hakɪllɪ tɪyaŋ wɪya, Wɪɪsɪ mɛ leŋ ba ta rɛ dɪ ba kɪ tɪŋ ba tɪbɪɪŋbɔmɔ hʊ
tɪyaŋ, a kɪ yaa wɪya hʊ aa bɪ maga.
29 Ɛɛ rɛ tɪŋ ba kɪ yaa wɪbɔmɔ kɛ iriŋ buloŋ. Ba bɔŋsɪ bɪ kyalla, ba aa
kaŋ tɪbala, a kaŋ gyogibɔŋlɔrɪnɪ mɛ. Ba tɪsɪ aa kɪ hɔllɪ nala rɛ, ba kɪ kpʊ
nala, a kɪ kaa kaasɪ. Ba aa kɪ mʊrɪ nala rɛ, a kɪ yaa nala teŋbeeli wɪya.
Ba aa kɪ basɪ nala wɪya rɛ,
30 a kɪ kyogi dɔmɔŋ fene mɛ. Ba haasɪ Wɪɪsɪ rɛ, a yaa nyuduwo tɪmma
mɛ. Ba aa kɪ daga ba tɪɪ rɛ, a kɪ bigisi ba tɪɪ. Ba aa kyɛ ŋmaŋsɪ rɛ ba aa sɪ
tɪŋa a marɪ kɪ yaa wɪbɔmɔ, a bee tɪŋ ba kuwoma abee ba nɪmma nyʊʊsɪ.
31 Ba wuwo hɪɪsɪ rɛ weliŋ, a bɪ kaŋ wɪtɪɪ mɛ. Ba bɪ kyo nala, a bee fá
nala sikii mɛ.
32 Ba gyɪma anɪɪ Wɪɪsɪ baa dɪ nala hʊ aa yaa wɪya no bɪ sɪ kaŋ mɪɪbol,
aŋ ka ba ha vɪya aŋ kɪ yaa. Aŋ ha aa pɛ kɪ we nala hʊ aa yaa wɪya no iriŋ
mɛ nyuni, dɪ ba marɪ kɪ yaa.

2

Wɪɪsɪ sɪ di nal buloŋ sarɪya

1 Ɪ nal hʊ aa kpa kyogisi kɪ tɪya ɪ dɔŋtɪɪna, ɪ tɪɪ mɛ bɪ lɪɪ wɪɪ tɪyaŋ. Dɪ
ɪ rɛ yaŋ ko kpa kyogisi kɪ tɪya ɪ dɔŋtɪɪna, gyɪma weliŋ anɪɪ ɪ tɪɪ rɛ ɪ kpa

kyogisi kı tıya gɛɛ, beewıya wıya hʋ ı aa baa dı ı dɔŋtıına hʋ yaa ı kpa kyogisi kı tıya ʋ gɛɛ, ba tıı bee ba nyuu rɛ ı mɛ kı yaa.

2 Á gyıma anıı dı Wıısı rɛ ko dı nala hʋ aa yaa wıya no irıŋ sarıya a kpa kyogisi tıya ba, ʋ yaa maga rɛ.

3 Dı ı nihuwobiŋ mɛ rɛ yaŋ aa di nala sarıya a kpa kyogisi kı tıya ba, aŋ mɛ ha we haŋ wıya hʋ tıı bee ba nyuu tıyaŋ kı yaa, ı bıına anıı ı kɛ sı wuwo fá nyʋgısı dı Wıısı ta di ı sarıya rɛ koo?

4 Koo ʋ kıı gɛɛ anıı ı aa deŋ bɔnyɛ hʋ abee kenyiri hʋ Wıısı aa kana beel-ı waasʋ? Ʋ maga dı ı gyıma rɛ anıı wıı hʋ aa tıŋ Wıısı kaŋ bɔnyɛ beel-ı rɛ yaa dı ɛɛ wuwo leŋ dı ı bırımı lıı wıbɔmɔ tıyaŋ?

5 Amɛ ı bembii deye rɛ kıŋkaŋ, ı bı vʋwa dı ı bırımı lıı ı wıbɔmɔ tıyaŋ. Ɛɛwıya, dɔgısıı hʋ Wıısı aa sı dɔgısı ı kıŋkaŋ kyɛɛ hʋ ʋ aa sı kpa baaŋ abee wıtıı a di dʋnıya nala sarıya ba wıbɔmɔ wıya, I leŋ ʋ marı yʋga kı pɛ rɛ.

6 Beewıya nal buloŋ wıyaalıya tuno aa maga gɛɛ rɛ Wıısı sı kpa tıya ʋ.

7 Nala badɔmɔŋ we doŋ a kaŋ mala bee wıweliye yayı, beewıya ba aa kı kyɛ dı ba kaŋ yohuŋ abee feŋ abee mııbol aa bı kaŋ tenii rɛ Wıısı sıya tıyaŋ. Nala no rɛ Wıısı sı kpa mııbol aa bı kaŋ tenii tıya.

8 Amɛ nala badɔmɔŋ mɛ we doŋ, a kyıla ba dʋŋ wıya, a vıya wıtıı hʋ ŋmanıı tıŋıı, aŋ kı tıŋ wıbɔmɔ tıyaŋ. Nala no nyuu tıyaŋ nɛ Wıısı baaŋ sı sii kıŋkaŋ, dı ba na tʋwara bee tıkyogi kıŋkaŋ.

9 Nal kɛ buloŋ aa yaa wıbɔmɔ, ʋ tıına sı na tʋwara kıŋkaŋ. Gyuuma rɛ sı laasıya dı nala hʋ aa bı yaa Gyuuma mɛ kı tıŋa.

10 Amɛ nala hʋ buloŋ aa yaa wıweliye, ba sı na yohuŋ abee feŋ abee laaŋfıya Wıısı lee. Gyuuma rɛ sı laasıya dı nala hʋ aa bı yaa Gyuuma mɛ kı tıŋa.

11 Beewıya, Wıısı bee lugisi nala ʋ sarıya dii tıyaŋ.

12 Nala hʋ aa bı yaa Gyuuma bı gyıŋ Wıısı mırısı hʋ Moosi gyı aa saba tıya Gyuuma. Ɛɛwıya dı ba aa rɛ ko kı yaa wıbɔmɔ, mırısı hʋ daa Wıısı sı kpa di ba sarıya, amɛ abee gɛɛ buloŋ dɔgısıı hʋ ba aa sı na rɛ yaa sʋʋ aa bı kaŋ tenii. Amɛ dı Gyuuma kɛ rɛ ko kı yaa wıbɔmɔ, haŋ mırısı hʋ tıı rɛ Wıısı sı kpa di ba sarıya beewıya ba kɛ gyıŋ ba rɛ.

13 Mırısı nıyı dʋŋ bı sı wuwo leŋ dı nal yaa tıpʋlʋŋ tıına Wıısı sıya tıyaŋ. Amɛ nala hʋ aa tıŋ mırısı hʋ mʋ su, ba aa rɛ Wıısı sı leŋ dı ba yaa tıpʋlʋŋ tımma ʋ sıya tıyaŋ.

14 Abee nala hʋ aa bı yaa Gyuuma aa bı gyıŋ mırısı hʋ Moosi aa saba buloŋ, dı ba hakıllı rɛ ko daga ba dı ba yaa wıya mırısı no aa daga, ɛɛ daga nıı mırısı hʋ we ba hakıllı tıyaŋ nɛ gɛɛ, abee ba aa bı gyıŋ mırısı no buloŋ.

15 Ba wıyaalıya daga anıı wıya hʋ mırısı hʋ aa daga we ba tısı tıyaŋ nɛ. Ba hakıllı mɛ daga anıı mırısı no we ba tısı tıyaŋ nɛ, beewıya, dı ba aa rɛ ko yaa wıbɔŋ koo wıwelii, ba aa gyıma rɛ ba hakıllı tıyaŋ.

16 Ɛɛwıya, Wıısı Wıweliye hʋ ŋ aa bası daga anıı nyɛ rɛ ba sı kıı kyɛɛ hʋ Wıısı aa sı kaŋ nala wıfaŋıya buloŋ ko lıı pʋlʋŋ a tıŋ Yesu Krisita tıyaŋ a di ba sarıya.

17 Ka I mɛ, I nal aa baa dı ı yaa Gyuu rɛ, a kpa ı wıı buloŋ we Wıısı mırısı hʋ Moosi aa saba biŋ tıyaŋ, a kı daga ı tıı anıı ı gyıŋ Wıısı weliŋ nɛ.

18 I baa dı ı gyıŋ wıya hʋ Wıısı aa kyɛ dı ı kı yaa rɛ, beewıya mırısı hʋ Moosi aa saba biŋ daga ı wıya hʋ aa kpaa ŋmanıı rɛ.

19 I baa dı ı rɛ yaa nyʋlıma daatıgıı, a yaa nala hʋ aa we bilhuu tıyaŋ mɛ kyaanʋʋ.

20 I baa dı ı rɛ yaa nal hʊ aa daga bambugo abee nala aa bı gyıŋ wıı
buloŋ. Beewıya, ı laa di rɛ anıı ı aa gyıŋ Wıısı mırısı hʊ Moosi aa saba
biŋ wıya, ı gyıŋ wıı buloŋ nɛ, a gyıŋ wıı hʊ buloŋ aa yaa wıtıı mɛ.
21 I nal hʊ aa daga nala, bee rɛ tıŋ ı bee daga ı tıı kɛ? I aa daga nala rɛ
dı ba ta kı gaa, aŋka ı tıı kɛ kı gaa.
22 I aa baa dı nala ta kı kyɛɛ ba dɔŋtıŋsı haana koo balama, aŋka ı tıı
kɛ kı kyɛɛ nala haana abee nala balama. I aa baa dı ı haası vʊga marıı
rɛ, aŋ mʊ kı gaa kına vʊga dıısı tıyaŋ.
23 I aa daga ı tıı rɛ anıı ı kɛ gyıŋ Wıısı mırısı hʊ Moosi aa saba biŋ nɛ,
aŋ gʊla kı kyogi mırısı no, a kı we Wıısı hıısı tıyaŋ.
24 Wıısı teŋ tıyaŋ ba saba rɛ a baa,
“Mamaa Gyuuma rɛ leŋ nala hʊ aa bı yaa Gyuuma kı kyogi Wıısı feŋ.”
25 Dı mamaa rɛ aa tıŋ Wıısı mırısı hʊ Moosi aa saba biŋ kyurrr, ɛɛ kɛ
ma pene hʊ kerii kaŋ memii rɛ. Amɛ dı mamaa rɛ ko bee tıŋ ba, ma fa aa
bı keri ma pene rɛ kpıya.
26 Dı nal hʊ aa bı keri ʊ peŋ nɛ aa tıŋ Wıısı mırısı hʊ Moosi aa saba biŋ
kyurrr, Wıısı aa kpa ʊ anıı ʊ keri ʊ peŋ nɛ.
27 Mamaa Gyuuma, ma gyıŋ mırısı no rɛ beewıya mamaa rɛ ba sabı ba
tıya, ka ma keri ma pene mɛ, amɛ abee gɛɛ buloŋ ma bee tıŋ mırısı hʊ.
Ɛewıya, nala hʊ aa bı keri ba pene aŋ kı tıŋ mırısı hʊ ba sı maakyiye di
ma sarıya a kpa kyogisi tıya ma.
28 Nyɛ daga anıı wıya ba aa yaa nal teŋbii tıyaŋ daa rɛ aa leŋ ʊ yaa Gyuu
tıı. Ba aa keri ı peŋ mɛ dʊŋ daa daga anıı ı yaa Gyuu tıı rɛ.
29 Amɛ dı nal yaa Gyuu tıı, ʊ yaa ʊ tıya tıyaŋ wıı rɛ, ʊ bı yaa wıı ba
aa yaa ʊ teŋ tıyaŋ. Ʊ rɛ bıl yaa nal hʊ Wıısı Wiyesi Welii hʊ aa kaŋ ʊ
hakıla bırımı, ʊ yaa tıpʊlʊŋ tıına Wıısı sıya tıyaŋ, ʊ bı kıı nıı ʊ aa tıŋ
Wıısı mırısı hʊ Moosi aa saba biŋ nɛ tıŋ. Nal no iriŋ bigisii lıı Wıısı lee
rɛ, nihuwobiŋ lee daa ʊ lıı.

3

1 Ba nyɛ tıyaŋ, dı nal lɛ yaa Gyuu, wıbee rɛ ʊ kpa kpıya nal hʊ aa bı yaa
Gyuu. Gyuu yayı tɔnɔ rɛ yaa bee? Koo peŋ kerii tɔnɔ rɛ yaa bee?
2 Wıtıı rɛ Gyuu yayı kaŋ tɔnɔ rɛ ŋmanıı buloŋ tıyaŋ. Tɔnɔ hʊ aa laasıya
rɛ nyɛ: Gyuuma nosi tıyaŋ nɛ Wıısı gyı kpa ʊ wıya we.
3 Wıtıı rɛ, ba badɔmɔŋ gyı bı kaŋ wıtıı Wıısı wıya hʊ tıŋıı tıyaŋ. Amɛ
nyɛ yaŋ sı wuwo leŋ dı Wıısı ta yaa wıya hʊ ʊ aa baa ʊ sı yaa?
4 Aayı, ba mʊra rɛ! Abee nihuwobisi buloŋ aa yaa wınyıyɛla mɛ, Wıısı
kɛ kaŋ wıtıı rɛ. Ba saba Wıısı wıtıı wıya rɛ Wıısı teŋ tıyaŋ a baa,
“Dı ı ko kı bası wıya, nal buloŋ aa na ba yaa wıtıı rɛ,
dı ı rɛ dii nal buloŋ sarıya mɛ, ba aa na nıı ı kına sʊma rɛ.”
5 Amɛ dı á wıbɔmɔ yayı rɛ leŋ nala na weliŋ anıı Wıısı kɛ kaŋ wıtıı rɛ, á
sı wuwo baa dı Wıısı bee yaa weliŋ ʊ aa dɔgısı ma á wıbɔmɔ wıya? (Wıı
hʊ nal buloŋ aa sı pıyɛsı rɛ nyɛ:)
6 Aayı, ba mʊra rɛ! Beewıya dı Wıısı rɛ fa bı kaŋ wıtıı, ɛɛ rɛ ʊ sı yaa a di
dʊnıya nala sarıya?
7 Ka dı ŋ wınyıyɛl lɛ leŋ Wıısı wıtıı kyaası lıı sıŋ, a daga ʊ gaŋdarı, bee
rɛ sı tıŋ dı ʊ ha di ŋ sarıya a kpa kyogisi tıya ŋ a baa dı ŋ yaa wıbɔŋyaal
lɛ.
8 Dı gɛɛ rɛ fa, bee rɛ tıŋ á fa bı sı baa dı ma leŋ dı á kı yaa wıbɔmɔ, dı
wıweliye ko. Nala badɔmɔŋ paalı kyogi ŋ feŋ nɛ anıı ŋ tıı gba bası nyɛ rɛ.
Kyogisi hʊ aa maga bee nala no, ʊ rɛ Wıısı sı kpa tıya ba.

Nal buloŋ bɪ yaa tɪpʋlʋŋ tɪɪna Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ

9 Dɪ nyɛ rɛ yaŋ, ma bɪɪna anɪɪ á nala hʋ aa yaa Gyuuma kɛ kpɪya nala
hʋ aa bɪ yaa Gyuuma rɛ? Aayɪ, á mɛ bɪ kpɪya ba. Ŋ laa sɪya leŋ ma gyɪma
rɛ anɪɪ Gyuuma abee nala hʋ aa bɪ yaa Gyuuma buloŋ yaa wɪbɔmɔ yosi
rɛ.
10 Ba sabɪ gɛɛ rɛ Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ a baa,
"Nal buloŋ bɪ yaa tɪpʋlʋŋ tɪɪna Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ, haalɪ nɪdɪgɪ mɛ.
11 Nal buloŋ tuwo a kaŋ wɪgyʋŋ, nal buloŋ mɛ tuwo a kyo dɪ ʋ tɪŋ Wɪɪsɪ.
12 Nal buloŋ kpaa hal yɪya Wɪɪsɪ rɛ. Ba buloŋ yaa wɪbɔmɔ nyʋgɪsɪ gyʋʋ
mʋ rɛ.
Nal buloŋ tuwo a kɪ yaa wɪweliye, haalɪ nɪdɪgɪ mɛ.
13 Ba nyʋʋsɪ wɪbasɪya mʋrɪ nala kɪ kpʋ rɛ.
Wɪnyɪyɛ-bɔŋlɔrɪnɪ dʋŋ nɛ we ba nyʋʋsɪ tɪyaŋ
Wɪɪ buloŋ ba aa basɪ kaŋ hʋwoŋ nɛ anɪɪ dʋŋ hʋwoŋ.
14 Ba aa ŋmɪyɛsɪ ŋmɪyɛsɪ-bɔŋlɔrɪnɪ rɛ kɪ tɪya nala.
15 Ba bee yaa gyegye nala kpʋyɪ tɪyaŋ.
16 Dɪ ba aa rɛ ko mʋ lee kɛ buloŋ, kyogisi dʋŋ nɛ ba aa kyogi, a leŋ nala
tɪsɪ kyogi.
17 Ba bɪ sɪ laa nyʋwa yaa wɪɪ buloŋ aa sɪ leŋ dɪ ba bee nala sʋma.
18 Ba bee fá Wɪɪsɪ mɛ."
19 Á gyɪma anɪɪ dɪ Wɪɪsɪ mɪrɪsɪ hʋ Moosi aa saba biŋ nɛ aa daga wɪɪ
buloŋ mɛ, nala hʋ aa tɪŋ ba rɛ ba daga kɪ tɪya. Ɛɛ wɪya nal buloŋ bɪl bɪ sɪ
wuwo baa dɪ ʋ kɛ bɪ yaa wɪɪ maga dɪ Wɪɪsɪ dɔgɪsɪ ʋ. Ɛɛ daga anɪɪ dʋnɪya
nal buloŋ sarɪya rɛ Wɪɪsɪ sɪ di.
20 Nal buloŋ bɪ sɪ wuwo tɪŋ Wɪɪsɪ mɪrɪsɪ hʋ Moosi aa saba biŋ, dɪ ba leŋ
dɪ ʋ yaa tɪpʋlʋŋ tɪɪna Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ. Wɪɪ hʋ mɪrɪsɪ no aa yaa buloŋ nɛ
dɪ ba leŋ nal buloŋ gyɪma nɪɪ ʋ yaa wɪbɔŋyaal lɛ.

Ɛɛ Wɪɪsɪ aa leŋ á yaa tɪpʋlʋŋ tɪmma ʋ sɪya tɪyaŋ

21 Amɛ lagɪlagɪ no, Wɪɪsɪ daga ŋmanɪɪ hʋ nala aa sɪ tɪŋa a wuwo yaa
tɪpʋlʋŋ tɪmma ʋ sɪya tɪyaŋ nɛ. Ʋ ŋmanɪɪ hʋ bɪ lɪɪ Wɪɪsɪ mɪrɪsɪ hʋ Moosi
aa saba biŋ tɪŋɪɪ tɪyaŋ. Amɛ Wɪɪsɪ mɪrɪsɪ hʋ Moosi aa saba biŋ abee Wɪɪsɪ
tɪŋdaala buloŋ gyɪ dii ŋmanɪɪ no wɪya daŋsɪya rɛ.
22 Nala Yesu Krisita laadii tɪyaŋ nɛ Wɪɪsɪ aa tɪŋa a leŋ dɪ nala yaa tɪpʋlʋŋ
tɪmma ʋ sɪya tɪyaŋ. Nal buloŋ aa laa Yesu Krisita wɪya di, dɪ ʋ tɪɪna yaa
Gyuu koo ʋ bɪ yaa Gyuu, ʋ rɛ yaa tɪpʋlʋŋ tɪɪna Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ, beewɪya
Wɪɪsɪ kɛ lee nal buloŋ yaa kɪdɪgɪ rɛ.
23 Nal nal buloŋ yaa wɪbɔmɔ rɛ, ɛɛ rɛ tɪŋ á bɪ kaŋ Wɪɪsɪ gaŋdarɪ hʋ fa
aa maga dɪ á kana.
24 Amɛ Wɪɪsɪ tɪɪ bɔnyɛ tɪyaŋ nɛ ʋ tɪŋ Yesu Krisita tɪyaŋ a laa ma ta a leŋ
á yaa tɪpʋlʋŋ tɪmma ʋ sɪya tɪyaŋ. Á bɪ yaa wɪɪ buloŋ a maga dɪ ʋ yaa nyɛ
tɪya ma.
25 Wɪɪsɪ tɪɪ rɛ leŋ Yesu Krisita kpa ʋ mɪɪbol a lɪɪ wɪɪsʋlɪɪ dɪ Wɪɪsɪ tɪŋ ʋ
sʋʋ hʋ tɪyaŋ a kpa á wɪbɔmɔ kyɛ ma. Ɛɛwɪya nal hʋ buloŋ aa laa Yesu
Krisita wɪya di, Wɪɪsɪ aa kpa ʋ tɪɪna wɪbɔmɔ kyɛ ʋ rɛ. Wɪɪsɪ yaa wɪɪ no
rɛ dɪ ʋ daga anɪɪ ʋ yaa tɪpʋlʋŋ tɪɪna rɛ. Faafaa tɪyaŋ, ʋ fa kaŋ kenyiri rɛ
a kpa ʋ nyuŋgolo yɪya nihuwobisi wɪbɔmɔ yayɪ.
26 Amɛ lagɪlagɪ no kɛ, Wɪɪsɪ bɪrɪmɪ ʋ sɪya kyaasɪ á wɪbɔmɔ rɛ. Nyɛ tɪyaŋ
ʋ daga anɪɪ ʋ yaa tɪpʋlʋŋ tɪɪna rɛ, aŋ bɪl daga anɪɪ dɪ nal buloŋ nɛ ko laa
Yesu wɪya di, ʋ aa leŋ ʋ tɪɪna yaa tɪpʋlʋŋ tɪɪna rɛ ʋ sɪya tɪyaŋ.

27 Wıbee rɛ á yaŋ kana, a kı daga á tıı? Á bı kaŋ wıı buloŋ, beewıya mırısı hʊ tıŋıı daa sı leŋ dı nal yaa tıpʊlʊŋ tıına Wıısı sıya tıyaŋ, see ʊ tıına Wıısı laadii.
28 Ɛɛwıya, wıya hʊ tıyaŋ á aa sına rɛ yaa nal Wıısı laadii rɛ sı wuwo leŋ dı ʊ tıına yaa tıpʊlʊŋ tıına Wıısı sıya tıyaŋ, mırısı hʊ tıŋıı kɛ daa.
29 Koo ma bıına anıı Wıısı yaa Gyuuma dʊŋ Wıısı rɛ? Aayı. Ʊ yaa nala hʊ aa bı yaa Gyuuma mɛ Wıısı rɛ.
30 Wıısı yaa Wııdıgı dʊŋ nɛ. Gyuuma abee nala hʊ aa bı yaa Gyuuma buloŋ, ba laadii tıyaŋ nɛ ʊ aa tıŋa, a leŋ dı ba yaa tıpʊlʊŋ tımma ʊ sıya tıyaŋ.
31 Nyɛ yaŋ daga anıı á laadii leŋ á kpa Wıısı mırısı hʊ Moosi aa saba biŋ ta rɛ koo? Aayı, ba mʊra rɛ! Amɛ á Wıısı laadii hʊ rɛ sı leŋ dı á marı gyıŋ tıŋ mırısı hʊ Moosi aa saba biŋ weliŋ.

4

Abıraham Wıısı laadii

1 Wıbee rɛ á sı bası á Gyuuma naabaa Abıraham lugo tıyaŋ? Ʊ mııbol tıyaŋ, wıgɛɛma rɛ ʊ na wıya no á aa bası tıyaŋ.
2 Dı ʊ wıyaalıya rɛ fa tıŋ Wıısı leŋ ʊ yaa tıpʊlʊŋ tıına ʊ sıya tıyaŋ, ɛɛ kɛ ʊ fa kaŋ wıı ʊ aa sı wuwo kpa kı daga ʊ tıı, amɛ Wıısı kɛ sıya tıyaŋ fa ta daa.
3 Amɛ Wıısı teŋ tıyaŋ ba basa rɛ anıı Abıraham gyı aa laa Wıısı di rɛ tıŋ Wıısı gyı leŋ ʊ yaa tıpʊlʊŋ tıına ʊ sıya tıyaŋ.
4 Dı nal lɛ tʊŋ tʊma dı ba tun-ʊ, tuno hʊ ʊ aa laa bı yaa kyɔgıta. Ʊ tʊma rɛ a laa.
5 Amɛ dı nal lɛ bee deŋ ʊ wıyaalıya tıyaŋ aŋ laa Wıısı di anıı ʊ rɛ aa leŋ wıbɔŋyaal yaa tıpʊlʊŋ tıına ʊ sıya tıyaŋ, ʊ tıına laadii no tıyaŋ nɛ Wıısı sı tıŋa a leŋ dı ʊ yaa tıpʊlʊŋ tıına ʊ sıya tıyaŋ.
6 Wıı no rɛ Kuwori Deviti gyı bası, a daga anıı dı Wıısı rɛ leŋ dı nal yaa tıpʊlʊŋ tıına ʊ sıya tıyaŋ, aŋ bı yaa gɛɛ akuu tıına wıyaalıya wıya, dı ʊ tıına yaa nyusʊŋtıına rɛ. Nyɛ rɛ Kuwori Deviti bası:
7 “Nyusʊŋtımma rɛ yaa nala hʊ wıyaakyogiye Wıısı aa kpaa kyɛ ba.
Nala hʊ wıbɔmɔ Wıısı bıl aa bee liisi,
8 Nyusʊŋtıına rɛ yaa nal hʊ Wıısı aa bı magılı ʊ wıbɔmɔ kı biŋ.”
9 Nyusʊŋ no wıya Kuwori Deviti aa basa, ʊ yaa nala hʊ aa keri ba pene dʊŋ kıŋ nɛ? Aayı, nala hʊ aa bı keri ba pene mɛ pɛɛ rɛ. Á aa kı bası saŋa buloŋ nɛ anıı Abıraham Wıısı laadii rɛ gyı leŋ ʊ yaa tıpʊlʊŋ tıına Wıısı sıya tıyaŋ.
10 Saŋa bee tıyaŋ nɛ Wıısı gyı leŋ Abıraham yaa tıpʊlʊŋ tıına no? Haŋ saŋa hʊ tıyaŋ, dı ʊ gyı keri ʊ peŋ nɛ koo dı ʊ ha gyı bı keri ʊ peŋ? Wıısı gyı aa leŋ ʊ yaa tıpʊlʊŋ tıına gɛɛ dı ʊ ha gyı bı keri ʊ peŋ.
11 Abıraham peŋ hʊ kerii gyı yaa magıl lɛ, a daga anıı ʊ aa laa Wıısı di rɛ tıŋ ʊ yaa tıpʊlʊŋ tıına Wıısı sıya tıyaŋ, dı ʊ ha bı keri ʊ peŋ. Ɛɛ wıya nala hʊ buloŋ aa bı keri ba pene aŋ laa Wıısı di, ʊ leŋ ba mɛ yaa tıpʊlʊŋ tımma ʊ sıya tıyaŋ, Abıraham nɛ yaa ba naabaa.
12 Ʊ rɛ yaa nala hʊ aa keri ba pene mɛ naabaa. Amɛ ʊ bı kıı nıı ba aa keri ba pene dʊŋ wıya rɛ tıŋ ʊ yaa ba naabaa. Ba mııbol tıyaŋ, ba laa Wıısı di a pɛ ba pene hʊ kerii tıyaŋ nɛ, anıı á naabaa Abıraham mɛ gyı aa laa Wıısı di aŋ na keri ʊ peŋ gɛɛ.
13 Nyʊwa hʊ Wıısı gyı aa wee tıya Abıraham bee ʊ doho nala anıı ʊ sı kpa dʊnıya buloŋ tıya ba, ʊ bı kıı Abıraham gyı aa tıŋ mırısı hʊ Moosi gyı

aa saba biŋ nɛ tɪŋ Wɪɪsɪ gyɪ we nyʊwa no. Amɛ Abɪraham gyɪ aa laa Wɪɪsɪ di ka Wɪɪsɪ leŋ ʊ yaa tɪpʊlʊŋ tɪɪna ʊ sɪya tɪyaŋ nɛ tɪŋ ʊ gyɪ we nyʊwa no.
14 Dɪ nala hʊ aa tɪŋ mɪrɪsɪ hʊ Moosi gyɪ aa saba biŋ dʊŋ nɛ Wɪɪsɪ fa we nyʊwa no tɪya, ɛɛ kɛ Wɪɪsɪ laadii fa yaa waasʊ rɛ, ka nyʊwa hʊ Wɪɪsɪ aa we mɛ fa bee kaŋ tɔnɔ buloŋ.
15 Beewɪya Wɪɪsɪ mɪrɪsɪ hʊ Moosi gyɪ aa saba biŋ leŋ Wɪɪsɪ baaŋ kɪ sii nala nyuu tɪyaŋ nɛ. Dɪ mɪrɪsɪ rɛ fa tuwo, wɪkyogiye mɛ fa bee we doŋ.
16 Ɛɛwɪya, nyʊwa hʊ Wɪɪsɪ aa wee, nala laadii tɪyaŋ nɛ ʊ sɪ tɪŋa a yaa wɪɪ hʊ wɪya ʊ aa wee nyʊwa hʊ, dɪ ʊ yaa wɪɪ Wɪɪsɪ aa yaa tɪya ma waasʊ ʊ bɔnyɛ tɪyaŋ. Nyɛ yaŋ daga anɪɪ Abɪraham doho nala buloŋ kɔnɪ sɪ na wɪɪ hʊ wɪya ʊ aa wee nyʊwa hʊ. Ʊ bɪ kɪɪ nɪɪ ba nala hʊ aa tɪŋ Wɪɪsɪ mɪrɪsɪ hʊ dʊŋ nɛ ʊ sɪ yaa wɪɪ no tɪya, amɛ abee ba nala hʊ buloŋ aa laa Wɪɪsɪ di anɪɪ Abɪraham gyɪ aa laa Wɪɪsɪ di gɛɛ. Beewɪya Abɪraham nɛ yaa á buloŋ naabaa Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ. Ba basɪ nyɛ rɛ Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ abaa,
17 “Ŋ leŋ ɪ yaa paalʊʊ gyamaa nala kuwo rɛ.”
Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ Abɪraham nɛ yaa á buloŋ kuwo. Wɪɪsɪ hʊ aa wuwo leŋ sʊʊnɪ mɪɪgɪ sii sʊʊ tɪyaŋ, aŋ bɪl wuwo leŋ kɪna gyɪ aa tuwo mɛ we doŋ, Wɪɪsɪ no rɛ Abɪraham gyɪ laa di gɛɛ.
18 Wɪɪ buloŋ gyɪ tuwo aa sɪ leŋ dɪ Abɪraham kɪ yɪyɛlɪ anɪɪ wɪɪ no Wɪɪsɪ aa baa ʊ sɪ yaa, kɔnɪ sɪ yaa, amɛ ʊ gyɪ laa Wɪɪsɪ di rɛ, a ha kɪ yɪyɛlɪ. Ɛɛwɪya, ʊ kɔnɪ gyɪ ko yaa paalʊʊ gyamaa nala kuwo rɛ anɪɪ Wɪɪsɪ gyɪ aa basɪ tɪya ʊ dɪ ʊ doho nala sɪ yʊga anɪɪ kyɪŋwʊlɪya gɛɛ.
19 Saŋa hʊ tɪyaŋ Wɪɪsɪ gyɪ aa basɪ wɪɪ no tɪya Abɪraham, dɪ Abɪraham gyɪ yaa nɪɪ bɪsɪ kɔɔ rɛ. Ʊ gyɪ gyɪma anɪɪ ʊ hɪyasa rɛ, a bɪl bɪ kaŋ dee aa sɪ wuwo lʊl biye. Ʊ haaŋ Saara mɛ gyɪ yaa hapɪrɪ rɛ, a mɛ hɪyasɪ. Abee gɛɛ buloŋ, Abɪraham ha gyɪ laa Wɪɪsɪ di rɛ.
20 Abɪraham gyɪ bɪ yaa Wɪɪsɪ sige nyʊwa hʊ ʊ aa wee tɪyaŋ. Amɛ ʊ gyɪ marɪ laa Wɪɪsɪ di rɛ weliŋ, a kɪ dannɪ ʊ wɪɪ hʊ ʊ aa sɪ yaa tɪya ʊ wɪya.
21 Beewɪya ʊ gyɪ laa Wɪɪsɪ di rɛ weliŋ, a bee yaa sige mʊhʊ mɛ anɪɪ Wɪɪsɪ kaŋ dee rɛ ʊ aa sɪ yaa wɪɪ hʊ wɪya ʊ aa wee nyʊwa hʊ.
22 Ʊ gyɪ aa laa Wɪɪsɪ di nyɛ rɛ tɪŋ Wɪɪsɪ gyɪ leŋ ʊ yaa tɪpʊlʊŋ tɪɪna ʊ sɪya tɪyaŋ.
23 Ba aa saba a baa dɪ Wɪɪsɪ leŋ ʊ yaa tɪpʊlʊŋ tɪɪna ʊ sɪya tɪyaŋ, Abɪraham dʊŋ wɪya daa ba sabɪ gɛɛ.
24 Ba saba gɛɛ á nala hʊ mɛ Wɪɪsɪ aa sɪ leŋ dɪ á yaa tɪpʊlʊŋ tɪmma akuu á aa laa ʊ di wɪya rɛ. Wɪɪsɪ rɛ yaa nal hʊ aa kyisi á Tɪɪna Yesu sʊʊ tɪyaŋ.
25 Ʊ leŋ Yesu sʊba á wɪbɔmɔ wɪya rɛ, a bɪl leŋ ʊ sii sʊʊ tɪyaŋ mɛ dɪ á wuwo yaa tɪpʊlʊŋ tɪmma ʊ sɪya tɪyaŋ.

5

Nyɛ kɛ á bee Wɪɪsɪ mɪɪgɪ sʊma rɛ

1 Nyɛ kɛ á aa laa Wɪɪsɪ di, ʊ leŋ á yaa tɪpʊlʊŋ tɪmma ʊ sɪya tɪyaŋ nyɛ, Wɪɪsɪ tɪŋ á Tɪɪna Yesu Krisita tɪyaŋ nɛ a leŋ á beel-ʊ mɪɪgɪ sʊma.
2 Akuu á aa laa Krisita di wɪya, ʊ leŋ á gyʊʊ Wɪɪsɪ lahɔrʊmɔ tɪyaŋ nɛ. Lagɪlagɪ no á aa gyʊʊ Wɪɪsɪ lahɔrʊmɔ tɪyaŋ nyɛ, á aa gyʊwɔsɪ rɛ beewɪya á kaŋ bayɪyɛla rɛ anɪɪ kyɛɛ kɪdɪgɪ, Wɪɪsɪ sɪ leŋ dɪ á mɛ kaŋ ʊ gaŋdarɪ hʊ.
3 Ɛɛ mɛ dʊŋ daa, á aa gyʊwɔsɪ rɛ akuu tʊwara hʊ á aa naa wɪya, beewɪya á gyɪma anɪɪ tʊwara no sɪ leŋ dɪ á kaŋ mala.
4 Dɪ ámaa rɛ kaŋ mala, ɛɛ rɛ sɪ leŋ dɪ Wɪɪsɪ teŋ fɪyɛlɪ á tɪyaŋ. Dɪ ámaa rɛ gyɪma anɪɪ Wɪɪsɪ teŋ fɪyɛla á tɪyaŋ, ɛɛ rɛ sɪ leŋ dɪ á kaŋ bayɪyɛla.

5 Bayıyɛla hʊ á aa kana, á bı sı maakyiye dı hıısı, beewıya Wıısı tıŋ ʊ
Wiyesi Welii hʊ ʊ aa kpaa tıya ma tıyaŋ nɛ a kpa ʊ kyori we á tısı tıyaŋ.
6 Beewıya saŋa hʊ á ha fa aa we á wıbɔmɔ tıyaŋ, a bı kaŋ dee á aa sı
wuwo lıı á tıı ba tıyaŋ, haŋ saŋa hʊ tıyaŋ nɛ Wıısı biŋ kyɛɛ, a leŋ Krisita
ko sʊba á wıya.
7 Ʊ yaa wıduwo rɛ abee nal aa sı laa nyʊwa sʊba nıtıı wıya. Amɛ kapuwo
nal kɛ sı laa nyʊwa sʊba nal aa yaa wıweliye wıya.
8 Amɛ Wıısı daga ma anıı ʊ kyo ma rɛ kıŋkaŋ, beewıya saŋa hʊ á ha
gyı aa yaa wıbɔŋyaala tıyaŋ nɛ Krisita sʊba á wıya.
9 Krisita aa sʊba a kpa ʊ kyal sası á wıbɔmɔ a leŋ á mııgı yaa tıpʊlʊŋ
tımma Wıısı sıya tıyaŋ nyɛ, nyɛ kɛ rɛ gba Wıısı sı marı kuu Krisita wıya
a laa ma ta kyɛɛ hʊ ʊ aa sı na baaŋ dʊnıya nala buloŋ nyuu tıyaŋ dʊnıya
kyɛtenii.
10 Á bee Wıısı fa kyogi dɔmɔŋ nɛ. Amɛ Wıısı mııgı leŋ á beel-ʊ yaa sʊma
rɛ, akuu ʊ Biye hʊ aa sʊba á wıya nyubaanıŋ. Krisita sʊʊ aa leŋ á mııgı
yaa Wıısı kyaŋsı nyɛ, ʊ aa weye nyɛ kɛ rɛ ʊ sı marı laa ma ta dı Wıısı ta
dɔgısı ma.
11 Amɛ ɛɛ mɛ dʊŋ daa, Krisita nyubaanıŋ, á tenni fıyɛla Wıısı tıyaŋ nɛ,
beewıya ʊ á Tıına Yesu Krisita tıyaŋ nɛ Wıısı tıŋa a leŋ á beel-ʊ mııgı
sʊma.

Ba kpaa Adama abee Krisita magısı dɔmɔŋ

12 Nıdıgı tıyaŋ nɛ wıbɔmɔ yayı tıŋa a ko gyʊʊ dʊnıya. Wıbɔmɔ yayı mɛ
rɛ tıŋ sʊʊ we dʊnıya tıyaŋ, beewıya dʊnıya nala buloŋ aa yaa wıbɔmɔ rɛ
tıŋ sʊʊ we dʊnıya buloŋ tıyaŋ.
13 Wıbɔmɔ yayı gyı we dʊnıya tıyaŋ nɛ, ka Wıısı gyı na kpa ʊ mırısı hʊ
tıya Moosi, amɛ dı mırısı rɛ tuwo, ba bı magılı wıbɔmɔ mɛ kı biŋ.
14 A lıı á naabaa Adama saŋa hʊ a kaŋ kı ko á naabaa Moosi saŋa hʊ,
sʊʊ rɛ gyı laa dʊnıya buloŋ tıŋa, haalı abee nala hʊ gyı aa we doŋ a bı
vıya Wıısı nyʊwa anıı Adama gyı aa vıya Wıısı nyʊwa gɛɛ. Adama rɛ gyı
yaa nal hʊ aa sı ko daaliiŋ, nal no rɛ yaa Krisita.
15 Amɛ nala no balıya bı yaa kıdıgı, beewıya Wıısı bɔnyɛ wıı hʊ ʊ aa
kpaa yaa ma ʊ bee wıı hʊ Adama wıbɔŋ hʊ yayı aa kaŋ ko bı kıı dɔmɔŋ.
Ʊ yaa wıtıı rɛ anıı Adama wıbɔŋ hʊ ʊ aa yaa leŋ nala yʊga sʊba rɛ, amɛ
Krisita lahɔrʊmɔ tıyaŋ, Wıısı daga ʊ bɔnyɛ tıya nala yʊga rɛ a te gɛɛ.
16 Amɛ Wıısı bɔnyɛ wıı hʊ ʊ aa kpaa yaa ma ʊ bee wıı hʊ Adama wıbɔŋ
hʊ aa kaŋ ko dʊnıya kʊla rɛ. Akuu nıdıgı no wıbɔŋ hʊ ʊ aa yaa wıya,
Wıısı kpaa kyogisi tıya á buloŋ nɛ. Amɛ nala aa yaa wıbɔmɔ yʊga hal
tıyaŋ, Wıısı tıŋ ʊ bɔnyɛ hʊ tıyaŋ nɛ a kpa á wıbɔmɔ kyɛ ma, aŋ leŋ á yaa
tıpʊlʊŋ tımma ʊ sıya tıyaŋ.
17 Adama wıbɔŋ hʊ ʊ aa yaa rɛ tıŋ sʊʊ ko laa dʊnıya tıŋa. Amɛ wıı hʊ
Yesu Krisita aa yaa tıya ma, ʊ tɔnɔ rɛ tee wıı hʊ Adama wıbɔŋ hʊ aa kaŋ
ko. Wıısı tıŋ Yesu tıyaŋ nɛ a fá á sikii yʊga a leŋ á yaa tıpʊlʊŋ tımma ʊ
sıya tıyaŋ abee bɔnyɛ. Nala hʊ aa laa Wıısı bɔnyɛ no, ka ʊ fá ba sikii a leŋ
ba yaa tıpʊlʊŋ tımma ʊ sıya tıyaŋ, ba sı kaŋ mııbol hʊ aa bı kaŋ tenii, ka
dı ba bee Yesu Krisita dı koro.
18 Ɛɛwıya, nıdıgı wıbɔŋ aa yaŋ wuwo leŋ Wıısı kpa kyogisi tıya nal
buloŋ gɛɛ, ɛɛ tıı rɛ nıdıgı tıpʊlʊŋ wıyaaweliye mɛ wuwo leŋ nal buloŋ
yaa tıpʊlʊŋ tıına Wıısı sıya tıyaŋ, a kaŋ mııbol.
19 Nıdıgı aa vıya Wıısı nyʊwa aa leŋ nala yʊga yaa wıbɔŋyaala gɛɛ, ɛɛ
tıı rɛ nıdıgı aa tıŋ Wıısı nyʊwa mɛ sı leŋ dı nala yʊga yaa tıpʊlʊŋ tımma
Wıısı sıya tıyaŋ.

20 Wıı hʊ aa tıŋ Wıısı gyı kpa ʊ Mırısı hʊ tıya Moosi rɛ yaa dı ba leŋ
nala gyıŋ ba wıbɔmɔ aa yʊga maga gɛɛ. Amɛ saŋa hʊ nala aa ko marı yaa
wıbɔmɔ yʊga, haŋ saŋa hʊ rɛ Wıısı mɛ marı daga ʊ bɔnyɛ yʊga á lee.
21 Ɛɛwıya, wıbɔmɔ gyı aa yaŋ tıŋ sʊʊ tıyaŋ a laa dʊnıya tıŋa gɛɛ, ɛɛ tıı
rɛ Wıısı bɔnyɛ mɛ mııgı tıŋ tıpʊlʊŋ hʊ ʊ aa leŋ á kana tıyaŋ a laa dʊnıya
tıŋa, dı gɛɛ leŋ á tıŋ á Tıına Yesu Krisita tıyaŋ a kaŋ mııbol hʊ aa bı kaŋ
tenii.

6

Krisita rɛ leŋ á mııbol kaŋ tɔnɔ

1 Ba aa kıı nyɛ, wıbee rɛ á yaŋ sı bası? Á marı kı yaa wıbɔmɔ dı Wıısı
mɛ marı kı daga ma ʊ bɔnyɛ koo?
2 Aayı, ba mʊra rɛ! Á kpʊʊ wıbɔmɔ yayı ta á tısı tıyaŋ nɛ. Ɛɛ rɛ á yaŋ
sı yaa a ha we wıbɔmɔ tıyaŋ kı yaa?
3 Ma buloŋ gyıma anıı ba aa foo ma wıkyʊwalnıı á bee Yesu Krisita yaa
kıdıgı wıya, ɛɛ daga anıı á beel-ʊ buloŋ nɛ sʊba gɛɛ.
4 Á wıkyʊwalnıı hʊ foyi kıı gɛɛ anıı á beel-ʊ buloŋ nɛ sʊba, ba kpa
ma hogo gɛɛ. Dı gɛɛ leŋ dı á mɛ kaŋ mııbofalıı anıı Wıısı gyı aa kpaa ʊ
gaŋdaa dee hʊ a kyisi Krisita sʊʊ tıyaŋ ʊ mııgı kaŋ mııbol gɛɛ.
5 Beewıya, dı á beel-ʊ rɛ sʊba sʊʊdıgı, ɛɛ daga anıı Wıısı sı kyisi ma mɛ
sʊʊ tıyaŋ nɛ anıı ʊ gyı aa kyisi ʊ gɛɛ.
6 Á gyıma anıı ba gyı aa kaŋ Krisita kpaası mal daagarıı hʊ nyuu ʊ sʊba
gɛɛ, ʊ bee á mııbobınıı hʊ wıkanıya buloŋ nɛ ba gyı kpʊ gɛɛ. Ɛɛ yaa rɛ dı
á wıyaabɔmɔ ta bıl kaŋ dee á nyuu tıyaŋ a leŋ dı á bıl yaa wıbɔmɔ yosi.
7 Beewıya dı nal buloŋ nɛ ko sʊba, ʊ foro rɛ, wıbɔmɔ bıl bı kaŋ dee ʊ
nyuu tıyaŋ.
8 Ʊ aa kıı gɛɛ anıı á bee Krisita buloŋ aa sʊba wıya, á laa di rɛ anıı á mɛ
sı mııgı sii sʊʊ tıyaŋ a we ʊ lee.
9 Á gyıma anıı Wıısı aa yaŋ kyisi Krisita sʊʊ tıyaŋ gɛɛ, ʊ bıl bı sı sʊba,
ɛɛ wıya sʊʊ bıl bı kaŋ dee ʊ nyuu tıyaŋ.
10 Sʊʊ hʊ ʊ aa sʊba daga anıı ʊ kpʊʊ wıbɔmɔ yayı ta rɛ, a kaŋ kı mʊ
maakyiye buloŋ. Ɛɛwıya, mııbol hʊ ʊ aa kana gyınaŋ, Wıısı wıya rɛ ʊ
kana ʊ.
11 Ɛɛ tıı rɛ ʊ maga dı ma mɛ kpa ma tıı anıı ma kpʊʊ wıbɔmɔ yayı ta
rɛ, aŋ kaŋ mııbofalıya Wıısı wıya, akuu ma bee Yesu Krisita aa yaa kıdıgı
wıya.
12 Ɛɛwıya ma ta bıl leŋ dı wıbɔmɔ yayı laa ma teŋbiye no aa yaa kısʊbıya
tıŋa, dı ma kı yaa wıbɔmɔ hʊ ma teŋbiye aa kyɛ.
13 Ʊ bı maga dı ma kpa ma teŋbiye lee kıdıgı buloŋ we wıbɔmɔ yayı
tıyaŋ. Amɛ ma kpa ma tııma tıya Wıısı anıı nala ba aa kyise sʊʊ tıyaŋ,
ba kaŋ mııbol, a kpa ma teŋbiye leye buloŋ tıya Wıısı dı ʊ leŋ dı ma kı
yaa wıya aa kpaa ŋmanıı.
14 Ma ta leŋ dı wıbɔmɔ bıl kaŋ dee ma nyuu tıyaŋ, beewıya mırısı hʊ
Moosi aa bine daa ma bıl kı tıŋa, amɛ Wıısı rɛ aa deŋ ma ʊ bɔnyɛ tıyaŋ
dı ma ta kı yaa wıbɔmɔ.
15 Ɛɛ rɛ á yaŋ sı bası? Lagılagı no mırısı hʊ Moosi aa bine bıl aa bı kaŋ
dee á nyuu tıyaŋ, ka Wıısı kı deŋ ma abee ʊ bɔnyɛ nyɛ, á sı wuwo kuu
gɛɛ wıya kı yaa wıbɔmɔ koo? Aayı, ba mʊra rɛ!
16 Ma bı gyıma anıı dı mamaa rɛ kpaa ma tıı tıya nal, a kı tıŋa ʊ nyʊwa
anıı yosi, ma kɔnı yaa tıına yosi rɛ? Ɛɛ daga anıı dı mamaa rɛ ko leŋ
wıbɔmɔ kaŋ ma yaa yosi, ma litenii buloŋ nɛ yaa sʊʊ. Amɛ dı mamaa rɛ

ko kpa ma tɪɪ tɪya Wɪɪsɪ, a kɪ tɪŋa ʊ nyʊwa anɪɪ yosi, ʊ sɪ leŋ dɪ ma yaa tɪpʊlʊŋ tɪmma ʊ sɪya tɪyaŋ.
17 Amɛ á aa kyʊwalɪ Wɪɪsɪ aŋgyʊwasʊ rɛ, beewɪya ma fa yaa wɪbɔmɔ yosi rɛ, ka lagɪlagɪ no ma mɪɪgɪ kɪ tɪŋ Wɪɪsɪ wɪya hʊ ba aa daga ma abee ma tɪsɪ buloŋ nɛ.
18 Wɪɪsɪ laa ma ta wɪbɔmɔ nosi tɪyaŋ nɛ, ma mɪɪgɪ ko yaa Wɪɪsɪ yosi, dɪ ma wuwo kɪ yaa wɪya hʊ aa kpaa ŋmanɪɪ.
19 (Wɪya hʊ ma aa gyɪma rɛ ŋ kpa basɪ kɪ magɪsɪ nyɛ, beewɪya, ɛɛ hʊ ma aa kɪya, ma wɪya memii nɪɪ hayɛ). Ma fa kaŋ ma tɪɪma bɪrɪmɪ wɪbɔmɔ yosi rɛ, a fa yaa bisiŋ wɪya abee tahaa wɪya gyʊʊ kɪ mʊ. Lagɪlagɪ no, ɛɛ tɪɪ rɛ ʊ maga dɪ ma kaŋ ma tɪɪma bɪrɪmɪ Wɪɪsɪ yosi, dɪ gɛɛ leŋ ma wuwo kɪ yaa wɪya hʊ aa kpaa ŋmanɪɪ a ko yaa tɪpʊlʊŋ tɪmma ʊ sɪya tɪyaŋ.
20 Saŋa hʊ ma fa aa yaa wɪbɔmɔ yosi hʊ, ma sɪya fa tuwo wɪya hʊ aa kpaa ŋmanɪɪ Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ yayɪ.
21 Wɪya hʊ ma fa aa yaa, bekiŋ tɔnɔ rɛ ma na ba tɪyaŋ? Lagɪlagɪ no, haŋ wɪya hʊ mɪɪgɪ yaa hɪɪsɪ rɛ ma lee. Wɪya no litenii buloŋ nɛ yaa sʊʊ.
22 Amɛ lagɪlagɪ no, Wɪɪsɪ laa ma ta rɛ wɪbɔmɔ nosi tɪyaŋ ma yaa ʊ yosi. Wɪɪ no tɔnɔ rɛ yaa ma aa sɪ yaa nɪtɪɪma Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ dɪ gɛɛ leŋ dɪ ma kaŋ mɪɪbol hʊ aa bɪ kaŋ tenii.
23 Beewɪya, wɪbɔmɔ yayɪ tuno rɛ yaa sʊʊ. Amɛ Wɪɪsɪ bɔnyɛ kɪŋ hʊ ʊ aa tɪŋ á Tɪɪna Yesu Krisita tɪyaŋ a kpa tɪya ma rɛ yaa mɪɪbol aa bɪ kaŋ tenii.

7

Mɪrɪsɪ hʊ bɪl bɪ kaŋ dee á nyuu tɪyaŋ

1 Ŋ naabalɪya, ŋ gyɪma anɪɪ ma yaa nala hʊ aa gyɪŋ Wɪɪsɪ Mɪrɪsɪ hʊ Moosi fa aa saba biŋ nɛ. Ma gyɪma anɪɪ dɪ nihuwobiŋ buloŋ nɛ we ʊ mɪɪbol tɪyaŋ, ʊ yaa fɪlɪɪ rɛ dɪ ʊ kɪ tɪŋ mɪrɪsɪ no.
2 Ma leŋ dɪ á kpa ʊ magɪsɪ anɪɪ haaŋ aa yala bala. Dɪ haaŋ nɛ ko yala bala, mɪra daga anɪɪ ʊ bɪl bɪ tɪŋa ʊ tɪɪ ʊ bala hal tɪyaŋ saŋa hʊ ʊ bala hʊ aa we ʊ mɪɪbol tɪyaŋ. Amɛ dɪ ʊ bala hʊ rɛ ko sʊba, ɛɛ daga nɪɪ ʊ laa ʊ tɪɪ rɛ haŋ bala yalɪɪ mɪra hʊ tɪyaŋ.
3 Ɛɛ wɪya dɪ ʊ bala hʊ rɛ ha we ʊ mɪɪbol tɪyaŋ, ka dɪ ʊ vɪya ʊ aŋ mʊ yala badɪma, ba aa yɪrɪ ʊ hasɔŋsɔnnɪ rɛ. Amɛ dɪ ʊ bala hʊ rɛ ko sʊba, mɪra daga anɪɪ ʊ laa ʊ tɪɪ rɛ. Ɛɛwɪya, dɪ ʊ rɛ yaŋ mʊ yala badɪma mɛ, nal buloŋ bɪ sɪ wuwo baa dɪ ʊ yaa sɔŋsɔnnɪ rɛ.
4 Ŋ naabalɪya, nyɛ tɪɪ rɛ ʊ kɪɪ ma mɛ lee, beewɪya Krisita aa sʊba gɛɛ daga anɪɪ ma mɛ kpʊʊ mɪrɪsɪ hʊ Moosi aa bine tɪŋɪɪ ta rɛ gɛɛ. Lagɪlagɪ no, Krisita, laataal hʊ Wɪɪsɪ aa kyise sʊʊ tɪyaŋ nɛ tɪŋ ma, dɪ gɛɛ leŋ dɪ á wuwo kɪ yaa wɪya aa kaŋ tɔnɔ a tɪya Wɪɪsɪ.
5 Saŋa hʊ á teŋbii wɪyaabɔmɔ fa aa kaŋ dee á nyuu tɪyaŋ, Wɪɪsɪ Mɪrɪsɪ hʊ Moosi fa aa saba biŋ fa leŋ wɪbɔmɔ yayɪ yʊwaŋ kaŋ ma rɛ, a kaŋ á buloŋ mʊ we sʊʊ bʊwa tɪyaŋ.
6 Amɛ lagɪlagɪ no, Wɪɪsɪ laa ma ta wɪya hʊ fa aa kaŋ ma yaa yosi tɪyaŋ nɛ akuu á aa kpʊʊ mɪrɪsɪ no tɪŋɪɪ ta wɪya, dɪ á wuwo kɪ tɪŋ ŋmaŋfalɪɪ hʊ Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ aa daga ma aŋ ta kɪ tɪŋ ŋmaŋbɪnɪɪ hʊ Wɪɪsɪ Mɪrɪsɪ hʊ Moosi fa aa saba biŋ aa daga ma.

Wɪɪsɪ Mɪrɪsɪ hʊ rɛ aa daga wɪɪ hʊ aa yaa wɪbɔŋ

7 Wɪbee rɛ á yaŋ sɪ basɪ? Á sɪ wuwo baa dɪ Wɪɪsɪ Mɪrɪsɪ hʊ yaa wɪbɔmɔ rɛ koo? Aayɪ, ba mʊra rɛ! Amɛ Wɪɪsɪ mɪrɪsɪ hʊ rɛ leŋ ŋ gyɪŋ wɪɪ hʊ aa

yaa wɪbɔŋ. Dɪ Wɪɪsɪ mɪrɪsɪ hʊ rɛ fa bɪ baa dɪ á ta kpaa á hakɪllɪ we nala kɪna tɪyaŋ, ŋ fa bɪ sɪ gyɪma anɪɪ gɛɛ yaa wɪbɔŋ nɛ.
8 Amɛ mɪra no aa we doŋ wɪya, wɪbɔmɔ tɪŋ ʊ tɪyaŋ nɛ a mʊrɪ ŋ we, ŋ kpa ŋ hakɪla we kɪna irɪŋ buloŋ tɪyaŋ. Dɪ mɪrɪsɪ rɛ fa tuwo, wɪbɔmɔ fa yaa wɪsʊʊnɪ rɛ.
9 Saŋa hʊ ŋ fa aa bɪ gyɪŋ Wɪɪsɪ mɪrɪsɪ hʊ ʊ fa kɪɪ gɛɛ anɪɪ ŋ aa bɪ kaŋ wɪkyogii buloŋ. Amɛ ŋ aa ko gyɪŋ mɪra no ko teŋ, ɛɛ tɪyaŋ nɛ ŋ yaŋ na anɪɪ ŋ yaa wɪbɔŋyaal lɛ, a sʊba Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ.
10 Ŋ naa anɪɪ mɪra hʊ fa aa maga dɪ ʊ tɪya ŋ mɪɪbol, ʊ rɛ mɪɪgɪ ko kana ŋ we sʊʊ bʊwaŋ.
11 Mɪra no aa we doŋ wɪya, wɪbɔmɔ tɪŋ ʊ tɪyaŋ nɛ, a mʊrɪ kpʊ ŋ.
12 Ɛɛ nyunɪŋ, Wɪɪsɪ mɪrɪsɪ hʊ tɪɪ kɛ bɪ kaŋ wɪbɔŋ buloŋ, ba kɪdɪgɪ buloŋ mɛ bɪ yaa wɪbɔŋ. Ba buloŋ lɪɪ Wɪɪsɪ lee rɛ, a yaa wɪya aa kpaa ŋmanɪɪ, a weliye mɛ.
13 Nyɛ yaŋ daga anɪɪ wɪya hʊ aa yaa wɪweliye rɛ kana ŋ we sʊʊ bʊwaŋ koo? Aayɪ, ɛɛ daa! Wɪbɔmɔ yayɪ rɛ kpʊʊ ŋ. Wɪbɔmɔ tɪŋ wɪya hʊ aa yaa wɪweliye tɪyaŋ nɛ a kpʊ ŋ dɪ á wuwo gyɪŋ gɛɛ wɪbɔmɔ kɔnɪ aa kɪya. Wɪɪsɪ mɪrɪsɪ hʊ rɛ leŋ á marɪ gyɪma anɪɪ wɪbɔmɔ yayɪ lɔrɔ rɛ kɪŋkaŋ.

Lʊgʊ hʊ aa we á tɪsɪ tɪyaŋ

14 Á gyɪma anɪɪ Mɪrɪsɪ hʊ lɪɪ Wɪɪsɪ lee rɛ. Amɛ ŋ kɛ yaa nihuwobiŋ aa sɪ maakyiye sʊba rɛ, a yaa wɪbɔmɔ yoŋ.
15 Ŋ bɪ gyɪŋ wɪɪ hʊ buloŋ aa kana ŋ kɪ yaa, beewɪya ŋ bee yaa wɪya hʊ ŋ aa kyo dɪ ŋ kɪ yaa, amɛ wɪya hʊ ŋ aa bɪ kyo, ba aa rɛ ŋ kɪ yaa.
16 Ŋ aa yaa wɪya hʊ ŋ aa bɪ kyo nyɛ, ɛɛ daga anɪɪ ŋ laa di anɪɪ Wɪɪsɪ mɪrɪsɪ hʊ kpaa ŋmanɪɪ rɛ.
17 Ɛɛwɪya, ba aa kɪɪ nyɛ, ŋ tɪɪ daa aa yaa wɪya no, amɛ bɔŋlɪŋ hʊ aa we ŋ tɪya tɪyaŋ nɛ leŋ ŋ kɪ yaa gɛɛ.
18 Ŋ gyɪma anɪɪ wɪwelii buloŋ tuwo ŋ nihuwobiŋlɪŋ tɪyaŋ. Beewɪya ŋ fa kyo dɪ ŋ kɪ yaa wɪweliye rɛ, aŋ bɪ wuwo kɪ yaa ba.
19 Wɪweliye hʊ ŋ aa kyo dɪ ŋ kɪ yaa, ba daa ŋ kɪ yaa amɛ wɪbɔmɔ hʊ ŋ aa bɪ kyo ŋ kɪ yaa ba aa rɛ ŋ kɪ yaa.
20 Dɪ mɪyaŋ nɛ yaŋ aa yaa wɪya hʊ ŋ aa bɪ kyo, ɛɛ daga anɪɪ ŋ daa aa yaa, amɛ bɔŋlɪŋ hʊ aa we ŋ tɪya tɪyaŋ nɛ leŋ ŋ kɪ yaa ba.
21 Nyɛ kɛ, ŋ naa anɪɪ wɪɪ hʊ aa yaa ŋ nɛ nyɛ: Dɪ mɪyaŋ nɛ ko kɪ kyɛ dɪ ŋ yaa wɪwelii, wɪbɔŋ nɛ ŋ aa mɪɪgɪ kpa yaa.
22 Ŋ tɪya tɪyaŋ, ŋ kyo Wɪɪsɪ mɪrɪsɪ hʊ rɛ, a kyo dɪ ŋ kɪ tɪŋ ba mɛ.
23 Amɛ ŋ naa anɪɪ wɪdʊma rɛ mɪɪgɪ we ŋ tɪyaŋ, a kana ŋ kɪ tʊma, a kaŋ wɪɪ hʊ ŋ aa kyo ŋ hakɪla tɪyaŋ kɪ lʊga. Wɪɪ no leŋ ŋ yaa wɪɪ hʊ aa leŋ ŋ kɪ yaa wɪbɔmɔ yoŋ nɛ.
24 Ŋ wɪya kaŋ sikii rɛ. Ŋ teŋbii wɪyaalɪya kana ŋ kɪ mʊ dɪ ba we sʊʊ bʊwaŋ nɛ. Aŋnɛ rɛ sɪ laa ŋ ta?
25 Ŋ aa kyʊwalɪ Wɪɪsɪ aŋgyʊwasʊ rɛ, beewɪya ʊ rɛ sɪ wuwo laa ŋ ta wɪɪ no tɪyaŋ, á Tɪɪna Yesu Krisita nyubaanɪŋ. Wɪɪ hʊ tɪyaŋ ŋ aa wee rɛ nyɛ: Ŋ hakɪla tɪyaŋ ŋ kyo dɪ ŋ tɪŋ Wɪɪsɪ mɪrɪsɪ hʊ rɛ amɛ ŋ nihuwobiŋlɪŋ tɪyaŋ ŋ yaa wɪbɔmɔ yoŋ nɛ.

8

Mɪɪbofalɪɪ hʊ Wɪɪsɪ aa tɪya ma

1 Ɛɛwɪya, Wɪɪsɪ bɪl bɪ sɪ kpa kyogisi tɪya nala hʊ bee Krisita aa yaa kɪdɪgɪ.

2 Beewıya, Yesu Krisita nyubaanıŋ, Wıısı Wiyesi Welii hʊ laa ma ta rɛ
wıbɔmɔ abee sʊʊ nosi tıyaŋ, a tıya ma mııbol.
3 Mırısı hʊ fa bı wuwo lıı ma lıı wıbɔmɔ yayı tıyaŋ, beewıya á
nihuwobiŋlıŋ bı leŋ á wuwo tıŋ mırısı hʊ. Amɛ Wıısı mııgı tıŋ ŋmaŋdıma
rɛ a laa ma ta. Ŋmaŋdıma no rɛ yaa ʊ aa taa ʊ tıı biye ʊ kıı á nihuwobisi aa
yaa wıbɔŋyaala, a ko tuu dʊnıya a kpa ʊ tıı mııbol lıı wıısʊlıı á wıbɔmɔ
wıya, a tıŋ gɛɛ tıyaŋ a kpʊ dee hʊ wıbɔmɔ fa aa kana á nyʊʊ tıyaŋ a ta.
4 Wıısı yaa wıı no rɛ dı á nala hʊ aa tıŋ Wiyesi Welii hʊ kyɛrı á mııbol
tıyaŋ, aŋ bee tıŋ á teŋbii wıkyɛɛlıya tıyaŋ wuwo tıŋ Wıısı Mırısı hʊ ba
bʊwaŋ, beewıya ba yaa wıya aa kpaa ŋmanıı rɛ.
5 Nala hʊ aa tıŋ ba teŋbii wıkyɛɛlıya ba mııbol tıyaŋ, ba aa kpa ba hakıllı
buloŋ we ba teŋbii wıkyɛɛlıya dʊŋ tıyaŋ nɛ, amɛ nala hʊ kɛ aa tıŋ Wıısı
Wiyesi Welii hʊ nyʊwa ba mııbol tıyaŋ, aa kpa ba hakıllı buloŋ we wıya
hʊ Wiyesi Welii aa kyo tıyaŋ nɛ.
6 Dı ámaa rɛ kpaa á nyuu we á teŋbii wıkyɛɛlıya tıyaŋ, wıı hʊ á aa sı
na lıı doŋ nɛ yaa sʊʊ. Amɛ dı á maa rɛ kpaa á nyuu we Wıısı Wiyesi Welii
hʊ wıkyɛɛlıya tıyaŋ, Wıısı sı leŋ dı á kaŋ mııbol a hɔŋ abee laaŋfıya.
7 Ɛɛ wıya, dı nal lɛ kpa ʊ nyuu buloŋ we ʊ teŋbii wıkyɛɛlıya tıyaŋ, ʊ aa
bırımı Wıısı dɔŋ nɛ, beewıya, ʊ bee tıŋ wıya hʊ Wıısı aa daga, ʊ paalı bı
sı wuwo tıŋ ba mɛ gba.
8 Nala hʊ aa tıŋ ba teŋbii wıkyɛɛlıya tıyaŋ, ba bı sı wuwo fıyɛlı Wıısı
teŋ.
9 Amɛ dı Krisita Wiyesi Welii hʊ rɛ ko we ma tıyaŋ, ma kɛ bee tıŋ ma
teŋbii wıkyɛɛlıya tıyaŋ. Ma aa tıŋ wıya hʊ Krisita Wiyesi Welii hʊ aa daga
ma rɛ. Dı Wıısı Wiyesi Welii hʊ rɛ tuwo nal buloŋ tıyaŋ, ʊ tıına bı yaa
Krisita nal.
10 Dı Krisita rɛ we ma tısı tıyaŋ, abee ma teŋbiye kɛ ha aa sı sʊba akuu
ma wıbɔmɔ wıya buloŋ mɛ, ka Wiyesi Welii hʊ leŋ ma kaŋ mııbol lɛ,
beewıya Wıısı leŋ ma yaa tıpʊlʊŋ tımma rɛ ʊ sıya tıyaŋ.
11 Dı Wıısı, nal hʊ aa kyisi Yesu sʊʊ tıyaŋ Wiyesi Welii hʊ rɛ we ma
tıyaŋ, ʊ sı tıŋa haŋ Wiyesi Welii hʊ tıyaŋ, a kyisi ma teŋbiye hʊ aa sı sʊba
mɛ sʊʊ tıyaŋ, a leŋ dı ma kaŋ mııbol.
12 Ɛɛwıya, ŋ naabalıya, wıı hʊ aa yaa fılıı tıya ma rɛ yaa dı á kı tıŋ
Wiyesi Welii hʊ nyʊwa, aŋ ta kı tıŋ á teŋbii wıkyɛɛlıya tıyaŋ.
13 Beewıya dı mamaa rɛ aa tıŋ ma teŋbii wıkyɛɛlıya tıyaŋ, ma sı sʊba.
Amɛ dı mamaa rɛ leŋ Wiyesi Welii hʊ kpʊ ma teŋbii wıyaabɔmɔ ta, ka dı
ma kı tıŋa ʊ nyʊwa ma sı kaŋ mııbol aa bı kaŋ tenii.
14 Beewıya, nala hʊ buloŋ aa tıŋ Wıısı Wiyesi Welii hʊ nyʊwa, ba aa rɛ
yaa Wıısı biisi tıı.
15 Wıısı Wiyesi Welii hʊ ʊ aa kpaa we ma tıyaŋ bı kaŋ ma bırımı yosi,
a kpa kambıŋ we ma, amɛ ʊ leŋ ma yaa Wıısı biisi rɛ. Ɛɛ rɛ tıŋ, Wıısı
Wiyesi Welii hʊ dee tıyaŋ, á kıdıgı buloŋ aa wuwo yırı Wıısı abaa, "Ŋ
Kuwo Wıısı."
16 Wıısı Wiyesi Welii hʊ rɛ leŋ á gyıma á hakıllı tıyaŋ anıı á kɔnı yaa
Wıısı biisi rɛ.
17 Á aa yaa Wıısı biisi nyɛ, á bee Krisita buloŋ nɛ sı tıŋ kına hʊ buloŋ
Wıısı aa kpaa biŋ gbala ʊ nala. Dı ámaa rɛ na tʊwara anıı Krisita aa naa
tʊwara gɛɛ, Wıısı sı leŋ dı á mɛ yaa gaŋdaala anıı ʊ aa leŋ Krisita yaa
gaŋdaal gɛɛ.

Gaŋdarı hʊ á aa sı maakyiye kana

18 Ŋ gyıma anıı tʊwara hʊ á aa na gyınaŋ bı yaa kıŋ, dı ámaa rɛ kpa ʊ mʊ magısı gaŋdarı hʊ Wıısı á aa sı maakyiye leŋ dı á na.
19 Wıısı kıtaalıya buloŋ aa gyegili Wıısı rɛ abee teŋkyel dı ʊ daga nala hʊ aa yaa ʊ biisi.
20 Wıı hʊ wıya Wıısı aa taa dʊnıya kına buloŋ, dagısı fa daga anıı ba fa bı sı wuwo yaa ʊ, ka dı ba fa ta waası. Amɛ ba tıı kyɛrı tıyaŋ daa ba fa sı yaa wıı hʊ lɔlɔ. Wıısı tıı rɛ magılı wıı no biŋ. Amɛ abee gɛɛ buloŋ Wıısı ha leŋ á kaŋ bayıyɛla rɛ
21 anıı kyɛɛ kıdıgı Wıısı sı laa dʊnıya kına buloŋ ta sʊʊ bʊwa hʊ tıyaŋ ba aa we, a leŋ dı ba tıŋ ba tıı, a yaa gaŋdaala anıı Wıısı biisi.
22 Á gyıma anıı dʊnıya kına buloŋ aa na tʊwara rɛ, a kı kyama a kaŋ kı ko gyınaŋ, anıı haaŋ aa kı kyɛ dı ʊ lʊla a kı kyama gɛɛ.
23 Dʊnıya kına dʊŋ daa, amɛ á nala hʊ aa kaŋ Wiyesi Welii hʊ aa yaa Wıısı buŋbuŋ bɔnyɛ kıŋ ʊ aa kpaa tıya ma, á mɛ aa kyama rɛ á tısı tıyaŋ, aŋ kı gyegili abee teŋkyel saŋa hʊ Wıısı aa sı laa ma ta á teŋbii tʊwara tıyaŋ a leŋ á yaa ʊ biisi.
24 Á aa kaŋ bayıyɛla no Wıısı tıyaŋ nɛ tıŋ ʊ laa ma ta. Amɛ dı ámaa rɛ ko na wıı hʊ wıya á aa yıyɛlı, ʊ wıya bıl bı yaa bayıyɛla. Beewıya, nal buloŋ bı sı kaŋ kıŋ, aŋ ha bıl kı yıyɛlı ʊ wıya.
25 Amɛ dı á aa yıyɛlı kına hʊ á ha aa bı naa wıya, á aa kaŋ kenyiri rɛ, a kı gyegili.
26 Ɛɛ tıı rɛ Wıısı Wiyesi Welii hʊ mɛ aa kı pɛ á tıyaŋ, beewıya á bı kaŋ dee á aa sı wuwo pɛ á tıı tıyaŋ. Á bı gyıŋ gɛɛ aa maga dı á kı kyʊwalı Wıısı. Amɛ Wiyesi Welii hʊ tıı aa sʊla Wıısı kı tıya ma rɛ abee wıhuŋsiye ba aa bı sı wuwo kaŋ nyʊwa bası.
27 Wıısı aa na nihuwobiŋ tıya buloŋ nɛ, a gyıŋ wıya hʊ Wiyesi Welii hʊ tıbıına mɛ aa kana. Beewıya Wıısı kyɛrı tıyaŋ nɛ ʊ Wiyesi Welii hʊ aa sʊla Wıısı kı tıya ʊ nala gɛɛ.
28 Á gyıma anıı wıı buloŋ tıyaŋ, Wıısı aa leŋ wıya buloŋ aa yaa mʊ pɛ dɔmɔŋ nɛ, a yaa wıwelii a tıya nala hʊ aa kyo ʊ. Ba aa rɛ yaa nala hʊ Wıısı aa yıra ʊ kyɛrı tıyaŋ.
29 Nala hʊ Wıısı foŋ aa laa sıya lıı, ʊ leŋ ba lıı ba dʊŋ nɛ, dı ʊ ko kaŋ ba bırımı dı ba kıı ʊ tıı Biye, aŋ leŋ dı ʊ Biye hʊ yaa ʊ biihıyawʊ ba buloŋ tıyaŋ.
30 Ɛɛwıya, nala hʊ Wıısı foŋ aa leŋ ba lıı ba dʊŋ hʊ, ba aa rɛ ʊ yırı, a leŋ ba yaa tıpʊlʊŋ tımma ʊ sıya tıyaŋ, aŋ leŋ ba yaa gaŋdaala mɛ.

Kıŋ buloŋ tuwo aa sı wuwo tɔrı ma Krisita kyori tıyaŋ

31 Wıya no buloŋ tıyaŋ, wıbee rɛ á yaŋ sı bası? Dı Wıısı rɛ sıŋ á hal, kıbee rɛ sı wuwo di dee á nyuu tıyaŋ?
32 Nal buloŋ tuwo, beewıya Wıısı bı vɔŋ ma ʊ tıı Biye, aŋ kpa ʊ tıya nala, ba kpʊ ʊ á buloŋ wıya. Ʊ aa wuwo kpa ʊ tıı biye tıya ma nyɛ, bekiŋ nɛ yaŋ bıl we doŋ ʊ aa bı sı wuwo kpa pɛ tıya ma ʊ bɔnyɛ tıyaŋ?
33 Kıbee rɛ yaŋ bıl sı kpa kyogisi tıya nala hʊ Wıısı aa lıya? Nal buloŋ tuwo, beewıya Wıısı tıı rɛ leŋ ba yaa tıpʊlʊŋ tımma ʊ sıya tıyaŋ.
34 Kıbee rɛ sı kpa kyogisi tıya Wıısı nala hʊ ʊ aa lıya? Nal buloŋ tuwo. Yesu Krisita mɛ daa, beewıya ʊ tıı sʊba rɛ á wıya. Ɛɛ dʊŋ mɛ daa. Wıısı gba kyisi rɛ ʊ sʊʊ tıyaŋ, ʊ kaŋ mııbol a hɔŋ Wıısı noduu logiŋ, a sʊla Wıısı kı tıya ma.

35 Bekiŋ nɛ yaŋ sɪ kaŋ ma tɔrɪ Krisita kyori tɪyaŋ? Wahala koo wɪgyʊʊlɪya, koo dɔgɪsɪɪ, koo losi, koo nyaa, koo wɪsɪŋgbalɪya, koo sʊʊ? Wɪɪ buloŋ tuwo.
36 Ba sabɪ wɪɪ no wɪya Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ nɛ a baa:
"Akuu ɪ wɪya, á aa we sʊʊ bʊwaŋ nɛ saŋa buloŋ.
Ba kpa ma á kɪɪ gɛɛ anɪɪ piyese ba aa kyɛ dɪ ba kpʊ."
37 Abee gɛɛ buloŋ, dɪ wɪya no kɪdɪgɪ buloŋ nɛ ko gyʊʊ ma, á aa wuwo yuwo lɪɪ rɛ, nal hʊ aa kyo ma nyubaanɪŋ.
38-39 Ŋ laa di rɛ anɪɪ kɪŋ buloŋ tuwo aa sɪ wuwo tɔrɪ ma Krisita kyori tɪyaŋ. Sʊʊ, koo mɪɪbol, koo malɪkasɪ, koo kɪna á aa bee na ka ba kaŋ dee a kɪ deŋ leye, koo kɪna aa we doŋ gyɪnaŋ, koo kɪna aa sɪ maakyiye we doŋ, koo kɪna aa we wɪɪsɪnyuu tɪyaŋ a kaŋ dee, koo kɪna aa kaŋ dee a we taŋha memii. Wɪɪsɪ aa tɪŋ á Tɪɪna Yesu Krisita tɪyaŋ a kyo ma gɛɛ, dʊnɪya kɪŋ buloŋ tuwo aa sɪ wuwo tɔrɪ ma haŋ kyori hʊ tɪyaŋ.

9

Nala hʊ Wɪɪsɪ aa lɪya

1 Wɪtɪɪ rɛ ŋ kɪ basɪ. Ŋ bee nyɪya wɪya, beewɪya ŋ yaa Krisita nal lɛ. Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ aa laa ŋ hakɪla tɪŋa yaa ŋ daŋsɪya rɛ anɪɪ ŋ bee nyɪya wɪya ŋ aa baa dɪ
2 ŋ tɪya kyogo rɛ kɪŋkaŋ ŋ tɪɪ nala Gyuuma wɪya. Ba wɪya aa dɔmɪ-ŋ nɛ deŋdeŋ.
3 Ŋ fa sɪ kyo, dɪ Wɪɪsɪ rɛ fa kaabɪ tɪya ŋ, a kana ŋ bee Krisita porigi dɔmɔŋ, ŋ nala tɪɪ wɪya.
4 Nala no rɛ yaa Iziral tɪmma, nala hʊ Wɪɪsɪ aa lɪya, a kaŋ ba yaa ʊ biisi, aŋ leŋ ba na ʊ gaŋdarɪ. Wɪɪsɪ gyɪ wee nyʊʊsɪ tɪya ba rɛ, a leŋ Moosi sabɪ ʊ mɪrɪsɪ biŋ tɪya ba dɪ ba kɪ tɪŋa, a daga ba Wɪɪsɪ kyʊwalɪɪ tɪɪ aŋ ha we nyʊwa dɪ ʊ sɪ yaa wɪya yʊga tɪya ba.
5 Ba aa rɛ yaa á naabaala hʊ Wɪɪsɪ aa lɪya doho nala. Krisita nihuwobiŋlɪŋ tɪyaŋ, ʊ yaa ba doho nal lɛ. Ma leŋ dɪ á kɪ dannɪ Wɪɪsɪ a kaŋ kɪ mʊ maakyiye buloŋ beewɪya ʊ rɛ aa deŋ kɪŋ kɪŋ buloŋ.
6 Amɛ wɪɪ hʊ Wɪɪsɪ aa wee nyʊwa a baa dɪ ʊ sɪ yaa tɪya Iziral tɪmma, ʊ bɪ kɪɪ nɪɪ ʊ yaa lɔlɔ rɛ, beewɪya Iziral doho nala buloŋ daa yaa Wɪɪsɪ nala tɪɪ.
7 Ɛɛ tɪɪ rɛ Abɪraham doho nala mɛ, ba buloŋ daa yaa Abɪraham doho nala tɪɪ Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ, beewɪya, Wɪɪsɪ gyɪ basɪ tɪya Abɪraham nɛ a baa, "Azɪkɪ tɪyaŋ nɛ ɪ doho nala tɪɪ hʊ sɪ lɪɪ."
8 Wɪɪ no daga anɪɪ biisi hʊ Abɪraham aa lʊla buloŋ daa yaa Wɪɪsɪ nala, see biisi hʊ Wɪɪsɪ aa wee nyʊwa anɪɪ Abɪraham sɪ lʊla, ba dʊŋ nɛ ʊ leŋ ba yaa Abɪraham doho nala tɪɪ.
9 Beewɪya nyɛ rɛ Wɪɪsɪ gyɪ basɪ a we nyʊwa hʊ tɪya Abɪraham.
"Dɪ saŋa hʊ ŋ aa bine rɛ ko pele, ŋ aa ko mɪɪgɪ kɪ ko,
dɪ ɪ haaŋ Saara lʊl boyoŋbiye rɛ."
10 Wɪɪ no mɛ dʊŋ daa. Boyoŋbiisi hʊ balɪya Ribeeka gyɪ aa lʊla, ba buloŋ balɪya kuwo rɛ gyɪ yaa á naabaa Azɪkɪ.
11-12 Amɛ Wɪɪsɪ gyɪ aa kyɛ dɪ ʊ daga anɪɪ ʊ kyɛrɪ tɪyaŋ nɛ ʊ sɪ lɪɪ ʊ nala. Ɛɛ rɛ tɪŋ ʊ gyɪ basɪ tɪya Ribeeka a baa
"Boyoŋbiisi hʊ ɪ aa sɪ lʊla, kɪhɪyawʊ hʊ sɪ tʊma kɪ tɪya haŋbiye hʊ."
Ʊ gyɪ basɪ wɪɪ no rɛ ka ba gyɪ na lʊl biisi hʊ, dɪ ba kɪdɪgɪ buloŋ ha bɪ yaa wɪwelii koo wɪbɔŋ. Ɛɛ wɪya Wɪɪsɪ kyɛrɪ tɪyaŋ nɛ ʊ aa lɪɪ ʊ nala, ʊ bɪ kɪɪ nɪɪ ba wɪyaaweliye wɪya rɛ tɪŋ ʊ aa lɪɪ ba.

13 Ba bɪl sabɪ wɪɪ no tɪɪ Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ nɛ a baa:
“Ŋ lɪɪ Gyeekɔbɪ rɛ, aŋ vɪya Isawʊ ta.”
14 Wɪbee rɛ á yaŋ sɪ basɪ? Á sɪ wuwo baa Wɪɪsɪ aa lɪɪ kɪdɪgɪ aŋ vɪya
kɪdɪgɪ ta wɪya ʊ bɪ yaa weliŋ koo? Ba mʊra rɛ!
15 Beewɪya Wɪɪsɪ fa basɪ tɪya Moosi rɛ a baa,
“Nala hʊ ŋ aa kyɛ dɪ ŋ fá ba wulo, ŋ sɪ fá ba wulo.
Nala hʊ mɛ ŋ aa kyɛ dɪ ŋ fá ba sikii, ŋ sɪ fá ba sikii.”
16 Ɛɛwɪya, dɪ Wɪɪsɪ rɛ lɪɪ nal, ʊ bɪ kɪɪ nɪɪ ʊ tɪɪna wɪkyɛɛlɪya koo ʊ wɪyaalɪya
rɛ tɪŋ, amɛ Wɪɪsɪ aa fá ʊ sikii rɛ tɪŋ,
17 beewɪya ba sabɪ Igyipiti tɪmma kuwori wɪya Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ nɛ anɪɪ
Wɪɪsɪ basɪ tɪya ʊ a baa,
“Wɪɪ hʊ aa tɪŋ ŋ leŋ ɪ dɪ koro rɛ nyɛ:
Ŋ aa kyɛ dɪ ŋ tɪŋa ɪ tɪyaŋ nɛ a daga ŋ dee,
dɪ ba yɪrɪ ŋ feŋ dʊnɪya buloŋ tɪyaŋ.”
18 Nala hʊ Wɪɪsɪ yaŋ aa kyɛ dɪ ʊ fá ba sikii, ʊ aa fá ba sikii rɛ. Nala hʊ mɛ
ʊ aa kyɛ dɪ ʊ leŋ ba bembiye deye, ʊ aa leŋ ba bembiye deye rɛ.
19 Ma kɪdɪgɪ sɪ wuwo pɪyɛsɪ a baa, “Dɪ Wɪɪsɪ rɛ aa yaa nyɛ, ɛɛ rɛ ʊ sɪ
yaa a bɪl kpa kyogisi kɪ tɪya nala? Dɪ kɪbee rɛ sɪ wuwo leŋ dɪ Wɪɪsɪ kyɛrɪ
ta yaa?”
20 Kɪbee rɛ yaa nihuwobiŋ, ɪ aa sɪ wuwo laa wɪya basɪ Wɪɪsɪ nyʊwa
tɪyaŋ? Vii bɪ sɪ wuwo pɪyɛsɪ nal hʊ aa mɔ ʊ a baa, “Bee rɛ tɪŋ ɪ mɔ ŋ, ŋ
kɪɪ nyɛ?”
21 Viimɔɔl kaŋ ŋmanɪɪ rɛ ʊ aa sɪ lɔgɔ kyʊl a mɔ viiweliye, a kpa biŋ pɔ
kyɛbala, aŋ bɪl lɔgɔ haŋ kyʊl hʊ tɪɪ a mɔ viini mɛ a kaŋ kɪ we kɪna kyɛɛ
buloŋ. Beewɪya viimɔɔl aa kyo gɛɛ rɛ ʊ kɪɪ yaa.
22 Ɛɛ tɪɪ rɛ Wɪɪsɪ mɛ yaa nihuwobisi tɪyaŋ. Ʊ fa aa kyɛ dɪ ʊ daga ʊ baaŋ
nɛ, a leŋ dɪ ba gyɪma ʊ dee. Amɛ ʊ gyɪ dii kenyiri rɛ weliŋ nala hʊ aa leŋ
ʊ baaŋ sii tɪyaŋ, abee ba gyɪ aa maga dɪ ʊ kyogi ba ta buloŋ.
23 Ʊ gyɪ fáá á nala hʊ sikii ʊ aa kyɛ ʊ fá rɛ, beewɪya ámaa rɛ ʊ aa leŋ á
yaa siri pɔ dɪ á na ʊ gaŋdarɪ.
24 Ámaa rɛ yaa nala hʊ ʊ aa yɪra. Amɛ á buloŋ bɪ lɪɪ Gyuuma doho tɪyaŋ,
á badɔmɔŋ lɪɪ nala hʊ aa bɪ yaa Gyuuma tɪyaŋ nɛ.
25 Nyɛ rɛ ba basɪ Wɪɪsɪ teŋ logiŋ hʊ Wɪɪsɪ tɪŋdaal Hoziya aa saba tɪyaŋ,
“Nala hʊ fa aa bɪ yaa ŋ nala,
ŋ sɪ kaŋ ba kɪ yɪrɪ ŋ nala.
Nala hʊ mɛ ŋ fa aa bɪ kyo,
ŋ sɪ kaŋ ba yɪrɪ ŋ nɪkyooliye.
26 Lee hʊ tɪɪ tɪyaŋ ba fa aa basɪ tɪya nala anɪɪ ba bɪ yaa Wɪɪsɪ nala,
doŋ tɪɪ tɪyaŋ nɛ ba sɪ yɪrɪ ba Wɪɪsɪ hʊ aa weye biisi.”
27 Wɪɪsɪ tɪŋdaal Azaaya mɛ gyɪ heeli Iziral tɪmma wɪya rɛ a baa, “Dɪ Iziral
tɪmma kyo ba yʊga kɪŋkaŋ anɪɪ mpʊwɔnʊʊ nyʊwa bumbugulo mɛ, ba
tɪyaŋ nala baŋmana dʊŋ nɛ Wɪɪsɪ sɪ laa ta,
28 beewɪya á Tɪɪna Wɪɪsɪ bɪ sɪ pɪɪsɪ ka dɪ ʊ di dʊnɪya nala sarɪya dɪgɪ dʊŋ.
29 Wɪɪsɪ tɪŋdaal Azaaya gyɪ laa sɪya basɪ nyɛ wɪya rɛ a baa,
“Dɪ á Tɪɪna Wɪɪsɪ, dee buloŋ tɪɪna rɛ fa bɪ leŋ á naabaa doho nala
baŋmana,
á buloŋ nɛ fa sɪ sʊba,
anɪɪ Sodɔm abee Gomora nala buloŋ gyɪ aa sʊba gɛɛ.”
30 Ɛɛ wɪya, á sɪ baa dɪ nala hʊ aa bɪ yaa Gyuuma fa bee lʊga dɪ ba yaa
tɪpʊlʊŋ tɪmma Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ. Amɛ ba aa rɛ mɪɪgɪ ko yaa tɪpʊlʊŋ tɪmma
Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ akuu ba aa laa Wɪɪsɪ di wɪya.

31 Ka Iziral tımma mɛ fa kı lʊga dı ba tıŋ mırısı hʊ aa sı leŋ dı ba yaa tıpʊlʊŋ tımma Wıısı sıya tıyaŋ. Amɛ mırısı no tıŋıı bı wuwo leŋ ba yaa tıpʊlʊŋ tımma Wıısı sıya tıyaŋ.
32 Bee rɛ tıŋ ba bı wuwo yaa tıpʊlʊŋ tımma? Ba bı wuwo yaa tıpʊlʊŋ tımma, beewıya ba bı bıına anıı ba Wıısı laadii rɛ sı leŋ dı ba yaa tıpʊlʊŋ tımma, aŋ kı lʊga dı ba tıŋ ba tıı wıyaalıya tıyaŋ a yaa tıpʊlʊŋ tımma Wıısı sıya tıyaŋ. Ba ŋmaa naaŋ bʊyı hʊ tıyaŋ nala aa ŋmaa naası kı tele rɛ.
33 Ba sabı bʊyı no wıya Wıısı teŋ tıyaŋ nɛ a baa,

"Deŋ na, ŋ kpaa bʊyı biŋ Zaayɔŋ tıyaŋ nɛ,
bʊyı no rɛ nala sı ŋmaa, a garıgı,

bʊyı no rɛ nala sı ŋmaa, a tele.
Amɛ nal hʊ buloŋ aa laa nal hʊ aa yaa bʊyı no wıya di, ʊ tıına bı sı maakyiye dı hıısı."

10

1 Ŋ naabalıya, ŋ bembii wıkyɛɛlıı abee ŋ wıısʊlıı rɛ yaa dı Wıısı laa ŋ tıı nala Gyuuma ta.
2 Ŋ gyıma anıı ba kpaa ba nyuu buloŋ we Wıısı tıŋıı tıyaŋ nɛ, amɛ ba bı gyıŋ Wıısı ŋmaŋtıı hʊ.
3 Ba bı gyıŋ ŋmanıı hʊ Wıısı aa tıŋa a leŋ nala yaa tıpʊlʊŋ tımma ʊ sıya tıyaŋ, aŋ kı lʊga dı ba tıŋ ba tıı ŋmaŋsı a yaa tıpʊlʊŋ tımma. Ɛɛ rɛ tıŋ ba bı kaŋ ba tıı hʊwɔlı a kı tıŋ Wıısı ŋmanıı hʊ ʊ aa tıŋa a leŋ nala kı yaa tıpʊlʊŋ tımma ʊ sıya tıyaŋ gɛɛ.
4 Krisita koyi leŋ mırısı hʊ buloŋ su ba bʊʊsı rɛ, a daga anıı mırısı hʊ tıŋıı bıl bı kaŋ tɔnɔ buloŋ. Ɛɛ wıya, nal hʊ buloŋ aa laa ʊ wıya di, ʊ tıına rɛ aa kaŋ tıpʊlʊŋ Wıısı sıya tıyaŋ.

5 Moosi fa sabı ɛɛ hʊ Wıısı aa leŋ nala yaa tıpʊlʊŋ tımma ʊ sıya tıyaŋ, akuu ba aa tıŋ mırısı ʊ aa bine wıya rɛ a baa, "Dı nal buloŋ nɛ wuwo tıŋ mırısı no buloŋ kyurrr, ʊ tıına sı kaŋ mııbol."
6 Dı ı rɛ laa di anıı ı Krisita laadii rɛ sı leŋ dı ı yaa tıpʊlʊŋ tıına Wıısı sıya tıyaŋ, ɛɛ kɛ ı bıl bı sı pıyɛsı a baa, "Kıbee rɛ sı gyıŋ Wıısıbee a kaŋ Krisita ko tuu"?
7 "Koo dı kıbee rɛ sı tuu taŋha memii a kyisi Krisita ko gyıŋ?"
8 Amɛ nyɛ rɛ ba bası Wıısı teŋ tıyaŋ a mʊ kı tile nala hʊ aa yaa tıpʊlʊŋ tımma Wıısı sıya tıyaŋ akuu ba aa laa Krisita di wıya. Ba baa, "Wıısı wıweliye hʊ kpaga ma rɛ. Ba we ma nyʊʊsı tıyaŋ nɛ, a we ma tısı tıyaŋ mɛ. Wıısı wıweliye hʊ rɛ yaa Wıısı laadii wıya hʊ á aa bası.
9 Dı ı rɛ suri ı nyʊwa nala sıya tıyaŋ a bası anıı Yesu rɛ yaa ı Tıına, a laa di ı tıya tıyaŋ mɛ anıı Wıısı kyisi ʊ sʊʊ tıyaŋ nɛ, Wıısı sı laa ı ta.
10 Beewıya á tısı tıyaŋ nɛ á aa laa Wıısı wıya di ʊ leŋ á yaa tıpʊlʊŋ tımma ʊ sıya tıyaŋ, á nyʊʊsı mɛ rɛ a aa kaŋ bası anıı Yesu rɛ yaa á Tıına, Wıısı laa ma ta.
11 Wıısı teŋ tıyaŋ, nyɛ rɛ ba bası: 'Nal kɛ buloŋ aa laa Krisita wıya di, ʊ tıına bı sı maakyiye dı hıısı.'
12 Dı ʊ tıına yaa Gyuu koo dı ʊ bı yaa Gyuu, ba buloŋ yaa kıdıgı rɛ Wıısı lee. Wıısı yaa nal buloŋ Tıına rɛ. Dı nal buloŋ nɛ ŋmaa wulo tıya ʊ, ʊ sı pɛ ʊ tıına tıyaŋ weliŋ.
13 Nyɛ rɛ ba bası Wıısı teŋ tıyaŋ: 'Nal kɛ buloŋ aa ŋmaa wulo tıya á Tıına Wıısı, ʊ sı laa ʊ tıına ta." '

14 Amɛ dɪ ba aa rɛ bɪ laa ʊ wɪya di, ɛɛ rɛ ba sɪ yaa a ŋmaa wulo tɪya ʊ
dɪ ʊ laa ba ta? Dɪ ba aa rɛ bɪl bɪ nɪɪ ʊ wɪya, ɛɛ rɛ ba sɪ yaa a laa ʊ wɪya
di? Dɪ nal mɛ rɛ yaŋ bɪ basɪ ʊ wɪya tɪya ba, ɛɛ rɛ ba sɪ yaa a nɪɪ ʊ wɪya?
15 Dɪ Wɪɪsɪ rɛ bɪ tɪŋ nala dɪ ba mʊ basɪ ʊ wɪya, ɛɛ rɛ ba sɪ yaa a basɪ ʊ
wɪya? Ba saba Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ nɛ a baa, "Nala hʊ aa ko dɪ ba basɪ Wɪɪsɪ
wɪweliye hʊ, ba koyi yaa wɪwelii rɛ."
16 Amɛ nala hʊ aa nɪɪ wɪweliye hʊ, ba buloŋ daa laa ba di. Azaaya fa bɪl
basɪ wɪɪ no wɪya rɛ a baa, "Á Tɪɪna Wɪɪsɪ, kɪbee rɛ we doŋ a laa wɪya hʊ
á aa basɪ tɪya ba di?"
17 Ɛɛ wɪya, dɪ nala rɛ bɪ nɪɪ Wɪɪsɪ wɪweliye hʊ, ba bɪ sɪ wuwo laa ba di.
Dɪ ba mɛ rɛ yaŋ bɪ basɪ Krisita wɪya, nala bɪ sɪ wuwo nɪɪ Wɪɪsɪ wɪweliye
hʊ.
18 Amɛ ma yaŋ leŋ dɪ ŋ pɪyɛsɪ wɪɪ no: Ʊ yaa wɪtɪɪ rɛ anɪɪ nala no bɪ nɪɪ
Wɪɪsɪ wɪweliye hʊ? Ba nɪɪ ba rɛ. Ba sabɪ Wɪɪsɪ wɪweliye hʊ wɪya Wɪɪsɪ
teŋ tɪyaŋ nɛ a baa,
"Wɪya no pele dʊnɪya logiŋ buloŋ nɛ.
Dʊnɪya nal buloŋ nɛ nɪɪ wɪya no."
19 Ma yaŋ leŋ dɪ ŋ bɪl pɪyɛsɪ wɪɪ no: "Iziral tɪmma aa nɪɪ wɪya hʊ, ba bɪ
gyɪŋ ba memii?" Moosi rɛ yaa nal hʊ aa laa sɪya lɪɪ wɪɪ no sɪɪ tɪya ma. Ʊ
baa dɪ Wɪɪsɪ baa,
"Ŋ sɪ leŋ dɪ ma tɪsɪ kɪ hɔllɪ nala hʊ aa bɪ yaa Gyuuma.
Ŋ bɪl sɪ leŋ dɪ nala hʊ aa bɪ kaŋ wɪgyʊŋ wɪya leŋ dɪ ma baaŋ kɪ sii.
20 Azaaya kɛ gyɪ bɪ fáá kambɪŋ wɪɪ no basɪɪ tɪyaŋ ʊ aa baa dɪ Wɪɪsɪ baa,
"Nala hʊ aa bɪ deŋ kɪ kyɛ ŋ, ba aa rɛ naa ŋ.
Nala hʊ mɛ aa bee pɪyɛsɪ ŋ wɪya, ba aa rɛ ŋ kpa ŋ tɪɪ daga."
21 Amɛ nyɛ rɛ ʊ basɪ Iziral tɪmma wɪya, a baa dɪ Wɪɪsɪ baa,
"Ŋ kyaga ŋ nosi rɛ saŋa buloŋ dɪ ŋ laa ba we, amɛ ba yaa kelɪŋbaaŋtɪmma
rɛ, a bɪ yaa siri dɪ ba nɪɪ ŋ nyʊwa."

11

Wɪɪsɪ fáá Iziral tɪmma sikii

1 Ba yaŋ aa maga nyɛ, ma leŋ dɪ ŋ pɪyɛsɪ wɪɪ no: Wɪɪsɪ vɪya ʊ tɪɪ nala
hʊ ta rɛ koo? Aayɪ ʊ bɪ vɪya ba ta, beewɪya ŋ mɛ tɪɪ yaa Iziral tɪɪna rɛ, a
yaa Abɪraham doho nal, a lɪɪ Bɛngyamin bekyigi tɪyaŋ.
2 Wɪɪsɪ bɪ vɪya ʊ nala hʊ ʊ aa lɪya a lɪɪ dʊnɪya piili tɪyaŋ buloŋ ta. Ma
bee liisi Wɪɪsɪ tɪŋdaal Ɛlaagya wɪya hʊ ba aa sabɪ Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ? Ba
saba anɪɪ Ɛlaagya gyɪ basɪ Iziral tɪmma wɪbɔmɔ yayɪ wɪya tɪya Wɪɪsɪ rɛ,
3 a baa,
"Ŋ Tɪɪna Wɪɪsɪ, deŋ na, ba kpʊʊ ɪ tɪŋdaala buloŋ nɛ,
a ŋmaa kogini hʊ mɛ buloŋ ba aa saa tɪya ɪ, a lo.
Ŋ dʊŋ nɛ kaa,
ba kɪ lʊga dɪ ba kpʊ ŋ mɛ."
4 Wɪbee rɛ Wɪɪsɪ mɛ gyɪ basɪ tɪya ʊ? Wɪɪsɪ gyɪ basɪ tɪya ʊ a baa,
"Ɛlaagya, ɪ dʊŋ daa kaa.
Ŋ lɪɪ nala tusi bapɛ rɛ ba yaa ŋ nala.
Nala no kɪdɪgɪ buloŋ ha bɪ maakyiye marɪ vʊgɪ hʊ ba aa yɪrɪ Beel."
5 Ɛɛ tɪɪ rɛ ʊ kɪɪ gyɪnaŋ mɛ. Wɪɪsɪ lɪɪ nala baŋmana rɛ ʊ bɔnyɛ tɪyaŋ, ba
yaa ʊ nala.
6 Ʊ aa lɪɪ ba gɛɛ, ʊ bɔnyɛ tɪyaŋ nɛ ʊ lɪɪ ba, ʊ bɪ kɪɪ nɪɪ ba wɪyaalɪya rɛ tɪŋ.
Dɪ ʊ rɛ fa kuu nala wɪyaalɪya ba aa yaa wɪya a kɪ lɪɪ ba, ɛɛ kɛ, Wɪɪsɪ bɔnyɛ
hʊ fa bɪ yaa bɔnyɛ tɪɪ.

7 Wıbee rɛ á yaŋ sı bası? Wıtıı rɛ, wıı hʊ Iziral tımma fa aa hiine kı
kyɛ, ba bı na ʊ. Amɛ nala baŋmana hʊ Wıısı aa lıya rɛ na ʊ. Nikaalıya hʊ
kɛ tɔɔ ba dıgına rɛ, a vıya Wıısı yıra hʊ.
8 Ba bası wıı no rɛ Wıısı teŋ tıyaŋ a baa,
"Wıısı leŋ ba hakıllı sʊba rɛ, ba bı wuwo kı nıı wıya memiye.
Ɛɛwıya, abee gyınaŋ, ba hakıllı bee na,
ba dıgına mɛ bee nıı wıya."
9 Kuwori Deviti mɛ gyı sʊla Wıısı rɛ a baa,
"Saŋa hʊ tıyaŋ ba tenni aa ko fıyɛlı ba ko laŋŋı a kı di kına gɛɛ,
leŋ dı ba teŋfıyɛlʊʊ hʊ bırıgı tıkyogi ba tıyaŋ,
Leŋ dı ba na tʊwara tuŋ ba wıbɔmɔ hʊ kyıŋ.
10 Leŋ dı ba sıya tɔ dı ba ŋmaa naaŋ,
leŋ dı wıya nyagı ba, dı ba na tʊwara kı mʊ deŋdeŋ."
11 Ma yaŋ leŋ dı ŋ pıyɛsı wıı no: Iziral tımma gyı ŋmaa naaŋ tele dı ta
bıl wuwo sii rɛ koo? Aayı ba gyı bıl siye rɛ. Amɛ Gyuuma wıbɔmɔ yayı
rɛ suri ŋmanıı tıya nala hʊ aa bı yaa Gyuuma dı ba mɛ na Wıısı laatayı.
Wıısı yaa gɛɛ rɛ dı Gyuuma tısı kı hɔllı ba.
12 Gyuuma wıbɔmɔ yayı rɛ suri ŋmanıı tıya dʊnıya nala buloŋ ba na
Wıısı kyiyelii yʊga. Ba aa tele gɛɛ, ʊ leŋ nala hʊ aa bı yaa Gyuuma ŋmaa
naasuŋ nɛ. Dı ʊ rɛ yaŋ kıı nyɛ, saŋa hʊ tıyaŋ Gyuuma buloŋ aa sı ko laa
Wıısı wıya di, ɛɛ kɛ, dʊnıya nal buloŋ sı marı na Wıısı kyiyelii yʊga.

Wıısı laa nala hʊ aa bı yaa Gyuuma mɛ ta rɛ

13 Nyɛ kɛ, ma nala hʊ aa bı yaa Gyuuma rɛ ŋ bası wıya no kı tıya. Ŋ
aa yaa Krisita kpambıya hʊ aa bası Wıısı wıya kı tıya nala hʊ aa bı yaa
Gyuuma wıya, ŋ kpaa tʊma no ba yaa sıfıyaŋ tʊma rɛ a tıya ŋ.
14 Kapuwo, ŋ tʊma no tʊmıı sı leŋ dı ŋ naabalıya Gyuuma tısı kı hɔllı
ma, dı gɛɛ wuwo leŋ dı Wıısı laa ba badɔmɔŋ ta.
15 Gyuuma aa vıya Wıısı wıya rɛ tıŋ dʊnıya nala nıkaalıya buloŋ bee
Wıısı mııgı sʊma. Dı Gyuuma rɛ yaŋ bıl ko laa Wıısı wıya di, ɛɛ rɛ yaŋ ʊ
sı kıı? Ʊ sı kıı gɛɛ anıı nala aa sı sii sʊʊ tıyaŋ.
16 Dı ı rɛ kaŋ kıŋ, a laa sıya kpa ʊ mʊhʊ a tıya Wıısı, ɛɛ daga anıı kıŋ
hʊ buloŋ bırımı Wıısı kıŋ nɛ. Ɛɛ tıı rɛ dı tıya naaliliye rɛ yaa Wıısı kıŋ,
tıya hʊ buloŋ aa yaa ʊ kıŋ nɛ.
17 Gyuuma kıı gɛɛ rɛ anıı Olivi tıya Wıısı aa pɔɔ. Nala hʊ aa bı yaa
Gyuuma mɛ kıı gɛɛ rɛ anıı ɔhɔ Olivi tıya. Lagılagı no ʊ kıı gɛɛ rɛ anıı
Wıısı aa kere Olivi tıya no ʊ aa pɔɔ naası badɔmɔŋ ta, aŋ mııgı mʊ kere
ɔhɔ Olivi tıya hʊ naası a kaŋ ko kyosi ʊ tıyaŋ. Ɛɛwıya, lagılagı no, ma
nala hʊ aa bı yaa Gyuuma mɛ pɛɛ kaŋ dee hʊ tıya hʊ aa kana rɛ, a pɛ kı
nyʊwa nıı hʊ mɛ aa lıı tıya hʊ tıyaŋ.
18 Ɛɛwıya, ma ta kı daga ma tıı anıı ma kpıya tıınaası hʊ ba aa kere ta
hʊ rɛ. Ʊ maga dı ma gyıma anıı tıya hʊ naası daa kaŋ tıya hʊ naaliliye
sıgı, amɛ tıya hʊ naaliliye rɛ kaŋ tıya hʊ naası sıgı.
19 Ma sı wuwo baa dı ba keri tıya hʊ naası ta rɛ, aŋ kpa ma mal ba lee
tıyaŋ.
20 Wıtıı rɛ, Wıısı keri Gyuuma ta akuu ba aa bı laa ʊ di wıya rɛ. Amɛ
ma nala hʊ aa bı yaa Gyuuma kɛ, ma aa laa Wıısı di dʊŋ wıya rɛ tıŋ ma
sıŋ lee hʊ ma aa sına. Ɛɛwıya, ma ta kı daga ma tıı, ka dı ma gyıŋ tıya
ma tıı weliŋ, beewıya dı
21 Wıısı rɛ bı fáá tıya hʊ ʊ tıı aa pɔɔ naası sikii, aŋ keri ba ta, ʊ bı sı fá
ma mɛ sikii dı mamaa rɛ bı fıyɛlı sıya.

22 Wıı no tıyaŋ, á naa gɛɛ Wıısı aa kaŋ bɔnyɛ rɛ, aŋ bıl na gɛɛ ʋ sarıya
mɛ aa deye. Ʋ sarıya deye tıya nala hʋ aa bee tıŋa ʋ nyʋwa rɛ. Amɛ, dı
mamaa rɛ laa nyʋwa a kı tıŋa ʋ bɔnyɛ hʋ tıyaŋ anıı ma aa piile gɛɛ, ʋ sı
daga ma ʋ bɔnyɛ. Dı gɛɛ daa, ʋ sı keri ma mɛ ta.
23 Dı Gyuuma rɛ paalı mııgı ko kı tıŋ Wıısı, Wıısı sı bıl kaŋ ba mal Olivi
tıya hʋ ʋ aa pɔɔ hʋ tıyaŋ, beewıya Wıısı kaŋ dee ʋ aa sı wuwo yaa gɛɛ rɛ.
24 Ma nala hʋ aa bı yaa tıya hʋ Wıısı aa pɔɔ naası aŋ yaa ɔhɔ Olivi tıya
hʋ naası, Wıısı kaŋ ma rɛ ko kyosi tıya hʋ ʋ aa pɔɔ tıyaŋ, abee ba aa bee
yaa gɛɛ buloŋ. Ɛɛwıya, ʋ bı sı yaa wıduwo tıya Wıısı dı ʋ bıl mııgı paa
naası hʋ ʋ aa kere ta, a ko mal ba lee.

Wıısı sı laa Iziral tımma buloŋ mɛ ta

25 Ŋ naabalıya, wıı kıdıgı rɛ we doŋ a yaa wıfaŋıı, ŋ kı kyɛ dı ma gyıma
ʋ. Wıı no sı leŋ dı ma ta kı daga ma tıı. Wıı hʋ rɛ nyɛ: Iziral tımma aa
vıya Wıısı laadii gɛɛ, ba bı sı kaŋ gɛɛ kı mʋ deŋdeŋ. Amɛ dı saŋa hʋ rɛ
ko pele, dı Wıısı aa yırı nala hʋ aa bı yaa Gyuuma ko pele ba nyʋwa a laa
Wıısı wıya di, Iziral tımma mɛ bıl bı sı vıya Wıısı laadii.
26 Nyɛ tıyaŋ nɛ Wıısı sı tıŋa a laa Iziral tımma buloŋ ta. Ba sabı gɛɛ
Wıısı teŋ tıyaŋ nɛ a baa,
"Laataal hʋ sı lıı Zaayɔŋ.
A lıı Iziral tımma ba wıbɔmɔ buloŋ tıyaŋ."
27 Haŋ saŋa hʋ rɛ ŋ sı laa ba ta ba wıbɔmɔ buloŋ tıyaŋ a daga anıı nyʋwa
hʋ ŋ aa wee tıya ba suwo rɛ.
28 Iziral tımma aa vıya Wıısı wıweliye hʋ wıya, ba bırımı Wıısı dɔmɔ
rɛ ma nala hʋ aa bı yaa Gyuuma wıya. Amɛ ʋ aa lıı ba wıya ba yaa ʋ
nikyooliye rɛ ba naabaala nyubaanıŋ,
29 beewıya dı Wıısı rɛ lıı ı koo dı ʋ rɛ kpaa kıŋ tıya ı abee bɔnyɛ, ʋ bıl
bee bıla hal.
30 Amɛ, mamaa nala hʋ aa bı yaa Gyuuma, ma fa vıya Wıısı nyʋwa rɛ,
amɛ lagılagı no Wıısı fáá ma sikii rɛ, akuu Iziral tımma aa vıya ʋ nyʋwa
wıya.
31 Ɛɛ tıı rɛ Iziral tımma mɛ aa bee tıŋ Wıısı nyʋwa lagılagı no, Wıısı sı
maakyiye fá ba sikii mɛ, anıı ʋ aa fáá ma sikii gɛɛ.
32 Beewıya Wıısı leŋ dʋnıya nala buloŋ hakıllı tɔ rɛ ba vıya ʋ nyʋwa dı
gɛɛ wuwo leŋ dı ʋ fá ba buloŋ sikii.
33 Ma yaŋ bı naa! Wıısı bɔnyɛ abee ʋ wıgyʋŋ abee ʋ gyımaa bı kaŋ
magısıı. Kıbee rɛ sı wuwo gyıŋ Wıısı hakıla wıı? Kıbee rɛ sı wuwo
gyıŋ Wıısı wıyaalıya memii?
34 Kıbee rɛ sı wuwo gyıŋ Wıısı tıbıına?
Kıbee rɛ sı wuwo bası wıya kyagılı Wıısı?
35 Kıbee rɛ ha maakyiye kpa kıŋ kyıma Wıısı, aŋ kı gyegili dı ʋ mııgı tuŋ
tıya ʋ?
36 Beewıya Wıısı rɛ marı kıŋ buloŋ. Ʋ dee tıyaŋ nɛ kıŋ buloŋ we doŋ. Ʋ
rɛ tıŋ kıŋ buloŋ. Ʋ rɛ maga dı á kı bigisi ʋ deŋdeŋ. Amı.

12

Wııkyʋwal ŋmanıı tıŋıı tıı

1 Ɛɛwıya, ŋ naabalıya, Wıısı aa fáá á sikii yʋga wıya, ŋ aa sʋla ma dı
ma kpa ma tııma lıı wıısʋl-welii tıya Wıısı ma mııbol tıyaŋ, aŋ kı tıŋa ʋ,
a kı yaa ʋ teŋfıyɛl wıya. Wııkyʋwal ŋmanıı tıı hʋ aa maga dı ma kı tıŋa
rɛ gɛɛ.

2 Ma ta bıl kı yaa dʊnıya nala wıyaalıya. Amɛ ma leŋ dı Wıısı kaŋ ma
hakıllı abee ma tıbıına buloŋ kı bırımı dı ma yaa nıfalıya. Ɛɛ rɛ ma sı
wuwo gyıŋ wıı hʊ aa yaa Wıısı kyɛrı tıı, a degini, a weliye mʊ teŋ, a kı
fıyɛlı Wıısı teŋ mɛ.
3 Akuu Wıısı aa yaa ŋ bɔnyɛ a kpa ʊ kyɔgıta tıya ŋ wıya, ŋ aa sʊla ma
kıdıgı buloŋ dı ʊ ta kpaa ʊ tıı anıı ʊ tee gɛɛ ʊ aa maga rɛ. Amɛ ma leŋ dı
ma sıya fıyɛlı, ka dı nal buloŋ kpa laadii hʊ maga gɛɛ Wıısı aa kpaa tıya
ʊ, a sʊnnı ʊ tıı a gyıŋ nal ʊ aa yaa.
4 Nihuwobiŋ teŋbii yaa kıdıgı rɛ, aŋ kaŋ lıgyamaa, ka ʊ lee buloŋ mɛ
kaŋ ʊ tʊma.
5 Ɛɛ tıı rɛ á mɛ kıı. Á yaa nıgyamaa rɛ, amɛ Krisita tıyaŋ, á buloŋ yaa
kıdıgı rɛ anıı nihuwobiŋ teŋbii. Á yaa nı-iriŋ iriŋma rɛ, a mal dɔmɔŋ a
yaa teŋbidıgı.
6 Á kıdıgı buloŋ kaŋ ʊ bɔnyɛ kıŋ Wıısı aa kpaa tıya ʊ rɛ. Ɛɛwıya, ʊ maga
dı á kaŋ ba kı tʊma rɛ, a maga gɛɛ hʊ Wıısı aa kpaa tıya ma. Dı ʊ rɛ leŋ
ı wuwo kı bası wıya Wıısı Wiyesi Welii hʊ dee tıyaŋ, bası kı maga laadii
hʊ ı aa kana Wıısı tıyaŋ.
7 Dı ʊ rɛ leŋ ı wuwo kı kyiyeli nala, kı kyiyeli ba. Dı ʊ rɛ leŋ ı wuwo kı
daga nala, kı daga ba.
8 Dı ʊ rɛ leŋ ı wuwo bası wıya kı fıyɛlı nala bembiye, kı yaa gɛɛ. Dı ʊ
rɛ leŋ ı kaŋ bɔnyɛ a kı pɛ nala tıyaŋ, kı pɛ ba tıyaŋ abee ı tıya buloŋ. Dı
ʊ rɛ leŋ ı yaa sılaal, ʊ maga dı ı kaŋ sıfıyaŋ nɛ. Dı ʊ rɛ leŋ ı kaŋ bɔnyɛ
abee nala, kı daga ba bɔnyɛ teŋfıyɛlʊʊ tıyaŋ.

Ma kyo dɔmɔŋ

9 Ma kyo dɔmɔŋ abee wıtıı. Ma haası wıbɔmɔ, aŋ kpa ma tıı we
wıweliye yayı tıyaŋ.
10 Ma kyo dɔmɔŋ anıı nımmabalıya aa maga dı ba kyo dɔmɔŋ gɛɛ, akuu
ma aa yaa Krisitabiisi wıya, aŋ kı tıya ma dɔŋtıŋsı gyırıma a te ma tııma.
11 Ma ta kaŋ teŋwıı, amɛ Wiyesi Welii hʊ dee tıyaŋ, ma kı tıŋ Wıısı abee
ma hakıllı buloŋ.
12 Ma leŋ dı bayıyɛla hʊ ma aa kana leŋ dı ma tenni fıyɛlı. Dı mamaa
rɛ ko kı na tʊwara, ma kaŋ kenyiri aŋ kı kyʊwalı Wıısı saŋa buloŋ.
13 Ma kı pɛ ma nımmabalıya hʊ aa laa Wıısı di tıyaŋ abee ba kıkyɛɛlıya
aŋ kı kaŋ nıhʊwala mɛ weliŋ.
14 Ma sʊla Wıısı dı ʊ kyiyeli nala hʊ aa dɔgısı ma, aŋ ta kaabı kı tıya
ba.
15 Dı nala tenni rɛ fıyɛla, ma leŋ dı ʊ yaa ma mɛ teŋfıyɛlʊʊ. Dı nala tısı
rɛ kyogo, ma leŋ dı ʊ yaa ma mɛ tıkyogi.
16 Ma buloŋ kaŋ nyʊʊdıgı. Ma ta kaŋ ma tıı kı gyıgısı, amɛ ma laa nyʊwa
a leŋ dı ma bee nala hʊ aa bı yaa nıbala dʊnıya sıya tıyaŋ kı mal dɔmɔŋ.
Ma ta kı bıına anıı mamaa rɛ gyıŋ wıya te nal buloŋ.
17 Dı nal lɛ kpaa wıbɔŋ yaa ma, ma kɛ ta kpaa wıbɔŋ yaa ʊ tuŋ. Amɛ
ma kı yaa wıya hʊ nal buloŋ aa naa dı ba yaa wıweliye.
18 Dı ba aa rɛ kaa maga ı dʊŋ, leŋ dı ı bee nal buloŋ sʊma.
19 Ŋ kyaŋsı, dı nal lɛ kpa wıbɔŋ yaa ma, ma ta kı lʊga dı ma yaa tuŋ.
Ma leŋ tıya Wıısı. Beewıya ba saba rɛ Wıısı teŋ tıyaŋ a baa dı á Tıına
Wıısı baa, “Mıyaŋ nɛ aa tuŋ wıbɔŋ kyıŋ.” Ɛɛwıya,
“Dı nal lɛ yaa wıbɔŋ, mıyaŋ nɛ sı tuŋ tıına.”
20 “Amɛ dı losi rɛ kana ı dɔŋ, yaa kıdiiliye tıya ʊ.
Dı nıınyʊwası mɛ rɛ kana ʊ, yaa nıı tıya ʊ dı ʊ nyʊwa.
Dı ı rɛ yaa gɛɛ, hıısı sı kana ʊ kıŋkaŋ.”

21 Ma ta leŋ dı wıbɔmɔ wuwo ma. Amɛ ma kpa wıweliye a wuwo wıbɔmɔ.

13

Ma kı tıŋ ma paalʊʊ sılaala nyʊwa

1 Nal buloŋ maga dı ʊ kı tıŋ nala hʊ aa deŋ ʊ paalʊʊ nyʊwa rɛ. Beewıya, nal buloŋ bı wuwo kı deŋ lee dı Wıısı daa lıı ʊ tıına a tıya ʊ gɛɛ dee. Ma sılaala hʊ aa we doŋ gyınaŋ, Wıısı rɛ lıı ba.

2 Ɛɛwıya, nal hʊ buloŋ aa vıya ʊ paalʊʊ sılaala nyʊwa tıŋıı, Wıısı wıbinii rɛ ʊ tıına vıya gɛɛ. Nal hʊ buloŋ aa yaa gɛɛ, dɔgısıı rɛ ʊ tıına kyɛ tıya ʊ tıı gɛɛ.

3 Nala hʊ aa yaa wıya hʊ aa kpaa ŋmanıı bee fá ba paalʊʊ sılaala kambıŋ, see nala hʊ aa yaa wıbɔmɔ. Dı ı rɛ bee kyɛ dı ı kı fá ı paalʊʊ sılaala kambıŋ, ɛɛ kɛ kı yaa wıya hʊ aa kpaa ŋmanıı, ɛɛ rɛ ba sı bigisi ı.

4 Beewıya ba yaa Wıısı tʊŋtʊnna rɛ, a kı tʊma ma marısı wıya. Amɛ dı mamaa rɛ aa yaa wıbɔmɔ, ma sı kı fá ba kambıŋ, beewıya ba kɔnı kaŋ dee rɛ ba aa sı wuwo dɔgısı ma. Ba yaa Wıısı tʊŋtʊnna rɛ, a laa Wıısı naası a kı dɔgısı nala hʊ aa yaa wıbɔmɔ.

5 Ɛɛwıya, ma kı tıŋ ma paalʊʊ sılaala nyʊwa. Ma ta kı tıŋ ba nyʊwa akuu ba aa sı dɔgısı ma dʊŋ wıya. Amɛ ma kı tıŋ ba nyʊwa, beewıya ma hakıllı tıyaŋ, ma gyıma anıı ʊ maga dı ma kı tıŋ ba nyʊwa rɛ.

6 Wıı hʊ aa tıŋ ma kı tuŋ lampoo mɛ rɛ nyɛ: Paalʊʊ sılaala hʊ yaa Wıısı tʊŋtʊnna rɛ, a kpa ba wıı buloŋ we paalʊʊ hʊ deŋii tıyaŋ.

7 Ma tuŋ nal hʊ buloŋ kyıŋ ma aa kana. Lampoo hʊ irıŋ buloŋ aa maga dı ma tuŋ, ma tuŋ ba. Nala hʊ aa maga dı ma kı kpa ba yohuŋ, a kı tıya ba gyırıma, ma kı kpa ba yohuŋ, aŋ kı tıya ba gyırıma.

Ma kyo dɔmɔŋ

8 Ma ta leŋ dı wıı buloŋ yaa kyıŋ ma bee nal kıdıgı buloŋ paga tıyaŋ. Wıı hʊ aa sı yaa kyıŋ tıya ma buloŋ nɛ yaa dɔmɔŋ kyoyi. Beewıya nal hʊ buloŋ aa kyo ʊ dɔŋtıına, ʊ tıına tıŋ Wıısı mırısı hʊ buloŋ ba su rɛ.

9 Mırısı hʊ badɔmɔŋ nɛ nyɛ: "Ta kyɛɛ ı dɔŋtıına haaŋ, ta kpʊʊ nal, ta gaa, ta leŋ ı haahii we nal kıŋ tıyaŋ." Mırısı no abee mırı-kaalıya hʊ buloŋ aa we doŋ, ba buloŋ ko pɛ dɔmɔŋ a yaa wıdıgı rɛ. Ʊ rɛ nyɛ: "Kyo ı dɔŋtıına anıı ı aa kyo ı tıı gɛɛ."

10 Dı ı rɛ kyo ı dɔŋtıına, ı bı sı laa nyʊwa yaa ʊ wıbɔŋ buloŋ. Ɛɛwıya, dı ı rɛ kyo ı dɔŋtıına, ı aa tıŋ mırısı hʊ buloŋ nɛ gɛɛ.

11 Ʊ maga dı ma kı yaa wıya no rɛ, beewıya ma paalı gyıŋ gɛɛ hʊ saŋa no tıyaŋ á aa wee aa kıya rɛ. Saŋa hʊ tıyaŋ ma aa sı sii doo tıyaŋ pele rɛ. Saŋa hʊ tıyaŋ Wıısı aa sı laa ma ta dʊnıya no tıyaŋ marı kpaga rɛ. Gyınaŋ, ʊ kpaga te saŋa hʊ tıyaŋ á aa buŋ laa Yesu wıya di rɛ.

12 Sıya kpaga gballıı rɛ. Ʊ kaa mʊhʊ, ka dı wıısı pɔsɔ. Ma yaŋ leŋ dı á leŋ bilhuu tıyaŋ wıyaalıya, aŋ paa pʊlʊŋ-bayuwo kına laalı.

13 Ma leŋ dı á kaŋ á tııma welıŋ anıı nala aa we pʊlʊŋ tıyaŋ. Ma ta leŋ dı á kı gbıyalı gbıyalıtɔɔnı, a kı bugo, a kı yaa bisıŋ wıya, koo a kı yaa wılaama. Ma ta leŋ dı á kı kaa dɔmɔŋ. Ma ta leŋ dı á tısı mɛ kı hɔllı dɔmɔŋ.

14 Amɛ ma leŋ dı á Tıına Yesu Krisita laa ma wıkanıya buloŋ tıŋa, ka dı ma kpa hal yıya ma teŋbii wıkyɛɛlıya buloŋ.

14

Ma ta kı dii dɔmɔŋ sarıya

1 Nala hʋ aa laa Yesu wɪya di aŋ ha bɪ gyige ba laadii tɪyaŋ, ma kaŋ
ba weliŋ. Amɛ ma ta leŋ dɪ wɪɪ hʋ ma hakɪllɪ aa kana kaŋ ma we
nyʋʋtaaduwo-tɔɔnɪ tɪyaŋ.
2 Nal kɪdɪgɪ Wɪɪsɪ laadii aa deye wɪya, ʋ laa di anɪɪ ʋ aa wuwo ʋ di kɪŋ
buloŋ nɛ. Amɛ nal kɪdɪgɪ Wɪɪsɪ laadii mɛ aa bɪ deye wɪya, ʋ laa di anɪɪ ʋ
kɛ bɪ sɪ kyaŋ namɪya iriŋ buloŋ see dɪ ʋ kɪ di dɪpaaponni dʋŋ.
3 Nal hʋ aa wuwo kɪ di kɪŋ buloŋ, ʋ bɪ maga dɪ ʋ kɪ kʋwasɪ nal hʋ aa
sɪŋ kɪna badɔmɔŋ. Nal hʋ mɛ aa sɪŋ kɪna badɔmɔŋ, ʋ bɪ maga dɪ ʋ mɛ kɪ
kʋwasɪ nal hʋ aa di kɪŋ buloŋ beewɪya Wɪɪsɪ laa ba buloŋ we rɛ.
4 Kɪbee rɛ yaa ɪ, ɪ aa sɪ kpa kyogisi tɪya nal kɪdɪgɪ tʋŋtʋnnɪ? Tʋŋtʋnnɪ
hʋ nɪhɪyawʋ dʋŋ nɛ sɪ wuwo gyɪma anɪɪ ʋ tʋŋtʋnnɪ hʋ aa yaa weliŋ nɛ
koo ʋ bee yaa weliŋ. Ʋ mɛ yaŋ aa wuwo ʋ kɪ yaa weliŋ nɛ beewɪya á Tɪɪna
Wɪɪsɪ kaŋ gɛɛ dee rɛ.
5 Nal kɪdɪgɪ we doŋ a kɪ lugisi kyɛyɛ, ka nal kɪdɪgɪ mɛ we doŋ a na anɪɪ
kyɛɛ buloŋ yaa kyɛwelii rɛ. Wɪɪ hʋ nal kɪdɪgɪ buloŋ hakɪla aa daga ʋ, ʋ
sɪŋ ʋ tɪyaŋ weliŋ.
6 Nal hʋ aa kpa kyɛɛ kɪdɪgɪ anɪɪ ʋ tee kyɛyɛ buloŋ, ʋ aa kpa haŋ kyɛɛ hʋ
a kɪ tɪya Wɪɪsɪ gyɪrɪma rɛ. Nal hʋ mɛ aa di kɪna buloŋ, ʋ mɛ yaa gɛɛ a kɪ
tɪya Wɪɪsɪ gyɪrɪma rɛ, beewɪya ʋ aa kyʋwalɪ Wɪɪsɪ aŋgyʋwasʋ rɛ. Nal hʋ
mɛ aa di dɪpaaponni dʋŋ ʋ mɛ yaa gɛɛ kɪ tɪya Wɪɪsɪ gyɪrɪma rɛ, beewɪya
ʋ mɛ aa kyʋwalɪ Wɪɪsɪ aŋgyʋwasʋ rɛ.
7 Á kɪdɪgɪ buloŋ bɪ tɪŋa ʋ tɪɪ ʋ mɪɪbol tɪyaŋ, koo ʋ sʋʋ tɪyaŋ.
8 Dɪ ámaa rɛ we á mɪɪbol tɪyaŋ, á Tɪɪna Yesu wɪya rɛ tɪŋ á we doŋ. Dɪ á
bɪl ko sʋba mɛ, á Tɪɪna Yesu wɪya rɛ tɪŋ á sʋba. Ɛɛwɪya, dɪ ámaa rɛ we á
mɪɪbol tɪyaŋ koo dɪ á sʋba, á Tɪɪna Yesu rɛ tɪŋ ma.
9 Nyɛ rɛ tɪŋ Krisita sʋba aŋ bɪl sii sʋʋ tɪyaŋ, dɪ ʋ yaa niweye abee sʋʋnɪ
buloŋ tɪɪna.
10 Ɛɛwɪya ma ta kɪ dii dɔmɔŋ sarɪya, a ta kɪ kʋwasɪ dɔmɔŋ mɛ beewɪya
á buloŋ nɛ sɪ maakyiye sɪŋ Wɪɪsɪ sɪya dɪ ʋ di á sarɪya.
11 Anɪɪ gɛɛ hʋ ba aa saba Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ a baa dɪ Wɪɪsɪ baa,
"Mɪyaŋ nɛ yaa Wɪɪsɪ hʋ aa we doŋ a kaŋ kɪ mʋ maakyiye buloŋ,
nal buloŋ sɪ gbinni ŋ sɪya tɪyaŋ
a suri ʋ nyʋwa a basɪ anɪɪ mɪyaŋ nɛ kɔnɪ yaa Wɪɪsɪ."
12 Ɛɛwɪya, á kɪdɪgɪ buloŋ sɪ daga wɪya hʋ buloŋ ʋ aa yaa a tɪya Wɪɪsɪ.

Ta yaa wɪɪ hʋ aa sɪ leŋ dɪ ɪ dɔŋtɪɪna yaa wɪbɔŋ

13 Ɛɛwɪya, ma ta leŋ dɪ á bɪl kpa kyogisi kɪ tɪya dɔmɔŋ. Amɛ ʋ maga dɪ á
kɪdɪgɪ buloŋ yaa ʋ hakɪla rɛ anɪɪ ʋ bɪ sɪ yaa wɪɪ hʋ aa sɪ leŋ dɪ ʋ dɔŋtɪɪna
yaa wɪbɔŋ.
14 Akuu ŋ aa yaa Krisitabiye wɪya, ŋ gyɪma anɪɪ kɪdiilii buloŋ tuwo a yaa
sɪna. Amɛ dɪ nal kɪdɪgɪ buloŋ nɛ ko kpa kɪdiilii ʋ yaa sɪna, ɛɛ kɛ ʋ tɪɪna
lee rɛ ʋ yaa sɪna gɛɛ.
15 Dɪ kɪna hʋ ɪ aa sɪ di rɛ sɪ leŋ dɪ ɪ dɔŋtɪɪna tɪya kyogi, ɛɛ daga nɪɪ ɪ bɪl
bɪ kyo ʋ rɛ gɛɛ. Ta leŋ dɪ kɪdiiliye hʋ ɪ aa dii leŋ dɪ ɪ dɔŋtɪɪna ŋmaa naaŋ
beewɪya ʋ wɪya rɛ Krisita sʋba.
16 Wɪɪ hʋ ɪ aa gyɪma anɪɪ ʋ yaa wɪwelii, ta leŋ dɪ ʋ ko bɪrɪmɪ wɪbɔŋ nala
sɪya tɪyaŋ.
17 Beewɪya Wɪɪsɪkoro hʋ wɪya bɪ yaa kɪdiiliye abee kɪnyʋwalɪya dʋŋ
wɪya. Wɪɪ hʋ aa yaa sɪfɪyaŋ wɪɪ Wɪɪsɪkoro hʋ tɪyaŋ nɛ yaa dɪ á kaŋ tɪpʋlʋŋ,
abee fɪyɛlʋʋ abee teŋfɪyɛlʋʋ hʋ Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʋ aa tɪya.
18 Dɪ nala rɛ kaŋ nyɛ a kɪ tɪŋ Krisita, Wɪɪsɪ teŋ sɪ fɪyɛlɪ ba tɪyaŋ, ka dɪ
nala mɛ kɪ tɪya ba gyɪrɪma.

19 Ɛɛwıya, ma leŋ dı á aa yaa á kı bıını wıya hʊ aa sı leŋ dı á bee
á dɔŋtıŋsı hɔnıı weliye, aŋ wuwo kı kyiyeli dɔmɔŋ mɛ dı á laadii marı
deye.
20 Ma ta leŋ dı kıdiiliye wıya leŋ dı ma kyogi wıya hʊ Wıısı aa yaa.
Kıdiilii buloŋ weliye rɛ, ʊ bı kaŋ sına. Amɛ dı kıdiilii ı aa sı di rɛ sı leŋ dı
ı dɔŋtıına yaa wıbɔŋ, ʊ bı maga dı ı di ʊ.
21 Ɪ aa vıya namıya kyaŋıı koo sıŋ nyʊwayı koo wıı kɛ buloŋ aa sı leŋ
dı ı dɔŋtıına ŋmaa naaŋ Wıısı ŋmanıı tıyaŋ, ʊ rɛ kpıya.
22 Ɛɛwıya, wıı hʊ buloŋ nal buloŋ aa laa di anıı ʊ yaa ŋmanıı wıı no
lugo tıyaŋ, ʊ tıına leŋ dı ʊ we ʊ bee Wıısı dʊŋ paga tıyaŋ. Nyusʊŋtıına
rɛ yaa nal hʊ aa yaa wıı hʊ ʊ aa laa di anıı ʊ weliye rɛ ka ʊ hakıla mɛ bı
dɔmɔ ʊ abee gɛɛ hʊ ʊ aa yaa tıyaŋ.
23 Amɛ dı nal lɛ aa di kına aŋ kı yaa sige, Wıısı sı kpa kyogisi tıya ʊ,
beewıya ʊ aa yaa sige hʊ daga anıı ʊ bı laa Wıısı di wıı hʊ ʊ aa yaa tıyaŋ.
Dı ı rɛ aa yaa wıı buloŋ aŋ bı laa di anıı ʊ maga dı ı yaa ʊ, ʊ yaa wıbɔŋ
nɛ.

15

Ma ta kyıla ma dʊŋ wıya

1 Á nala hʊ Wıısı laadii aa deye, ʊ maga dı á kı pɛ nala hʊ laadii ha aa
bı deye tıyaŋ nɛ, dı ba mɛ marı sıŋ weliŋ. Ʊ bı maga dı á kyıla á tııma
dʊŋ wıya á wıyaalıya tıyaŋ.
2 Ma leŋ dı á kyıla á dɔŋtıŋsı wıya, a kı yaa wıya hʊ aa sı leŋ dı ba tenni
fıyɛlı, aŋ pɛ ba tıyaŋ dı ba laadii marı deye Krisita tıyaŋ.
3 Beewıya, Krisita mɛ gba gyı bı yaa wıya hʊ aa fıyɛlı ʊ tıı teŋ. Ba sabı
ʊ wıya rɛ Wıısı teŋ tıyaŋ anıı dı ʊ bası tıya Wıısı a baa:
"Gyıma hʊ buloŋ nala hʊ aa tʊʊsı ı,
ba tıı rɛ ba kpa tʊʊsı ŋ mɛ."
4 Wıya hʊ buloŋ ba aa saba Wıısı teŋ hʊ tıyaŋ faafaa buloŋ, ba saba dı
ba daga ma rɛ, dı á wuwo kaŋ bayıyɛla a lıı kenyiri abee teŋpolli wıya hʊ
Wıısı aa daga ma ʊ teŋ hʊ tıyaŋ.
5 Ma aa tıŋ Yesu Krisita nyɛ, ŋ wıısʊlıı rɛ yaa dı Wıısı hʊ aa tıya nala
kenyiri, a kı fıyɛlı nala bembiye mɛ kyiyeli ma dı ma kaŋ nyʊʊdıgı,
6 dı ma buloŋ wuwo kpa nyʊʊdıgı abee hakıldıgı a dannı Wıısı, ʊ rɛ yaa
á Tıına Yesu Krisita Kuwo abee ʊ Wıısı.
7 Ɛɛwıya, ma kaŋ dɔmɔŋ weliŋ, anıı Krisita mɛ aa kaŋ ma weliŋ gɛɛ, dı
Wıısı feŋ yırı.
8 Ŋ bası kı tıya ma rɛ anıı tʊma hʊ Krisita aa ko tʊma ʊ mııbol tıyaŋ,
Gyuuma rɛ ʊ tʊma tıya, dı ʊ daga gɛɛ Wıısı aa kaŋ wıtıı a yaa wıya hʊ
buloŋ ʊ aa wee nyʊwa tıya ba naabaala anıı ʊ kɔnı sı yaa,
9 aŋ wuwo leŋ dı nala hʊ aa bı yaa Gyuuma mɛ dannı Wıısı akuu ʊ aa
fá ba sikii wıya. Ba sabı nyɛ rɛ Wıısı teŋ tıyaŋ a baa,
"Wıı no wıya ŋ sı dannı ı, nala hʊ aa bı yaa Gyuuma tıyaŋ.
Ŋ sı yıı yııla mɛ a dannı ı feŋ."
10 Ba bıl saba nyɛ rɛ a baa:
"Ma nala hʊ aa bı yaa Gyuuma, abee nala hʊ buloŋ Wıısı aa lıya, ma kı
gyʊwɔsı."
11 Ba bıl bası nyɛ rɛ:
"Ma nala hʊ aa bı yaa Gyuuma buloŋ,
ma dannı ma Tıına Wıısı,
nal nal buloŋ yıı yııla a dannı Wıısı".

12 Nyɛ rɛ Wɪɪsɪ tɪŋdaal Azaaya mɛ bɪl basɪ:
“Gyeesi doho nal kɪdɪgɪ sɪ ko.
Ʊ rɛ sɪ sii a kɪ deŋ nala hʊ aa bɪ yaa Gyuuma nyuu.
Ba sɪ kpa ba bayɪyɛla buloŋ we ʊ tɪyaŋ.”
13 Wɪɪsɪ hʊ aa leŋ á kaŋ bayɪyɛla, ʊ rɛ sɪ leŋ dɪ ma tenni fɪyɛlɪ, a leŋ dɪ ma hɔŋ abee laaŋfɪya, akuu ma aa laa ʊ di wɪya, dɪ gɛɛ leŋ dɪ ma bayɪyɛla hʊ marɪ yʊga kɪ pɛ ʊ Wiyesi Welii hʊ dee tɪyaŋ.

Wɪɪ hʊ aa tɪŋ Pɔɔl kɪ basɪ wɪya abee nyuduwo

14 Ɲ naabalɪya Krisitabiisi, ŋ paalɪ laa di rɛ anɪɪ ma yaa niweliye rɛ weliŋ, a gyɪŋ wɪya mɛ weliŋ, a wuwo kɪ daga dɔmɔŋ mɛ.
15 Amɛ teŋ no tɪyaŋ, ŋ bɪ fáá ma sii abee wɪya badɔmɔŋ ŋ aa liisi ma. Ɲ bɪ fáá ma sii wɪya no basɪɪ tɪyaŋ, beewɪya Wɪɪsɪ rɛ lɪɪ ŋ ʊ bɔnyɛ tɪyaŋ,
16 dɪ ŋ yaa Yesu Krisita tʊŋtʊnnɪ nala hʊ aa bɪ yaa Gyuuma tɪyaŋ. Ɲ aa tʊŋ ŋ tʊma ma nala hʊ aa bɪ yaa Gyuuma tɪyaŋ anɪɪ wɪɪkyʊwal sɪlaal lɛ, a basɪ Wɪɪsɪ wɪweliye hʊ kɪ tɪya ma. Ɲ aa yaa gɛɛ rɛ dɪ ma nala hʊ aa bɪ yaa Gyuuma kɪɪ gɛɛ anɪɪ wɪɪsʊllɪ-kɪna Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ aa leŋ ba weliye, ŋ kpa sʊla Wɪɪsɪ, ʊ teŋ fɪyɛlɪ ba tɪyaŋ.
17 Ɛɛwɪya, ŋ aa wuwo ŋ kɪ genni akuu tʊma hʊ Yesu Krisita aa leŋ ŋ tʊŋ kɪ tɪya Wɪɪsɪ wɪya rɛ.
18 Ɲ bɪ sɪ basɪ wɪɪ kɪdɪgɪ buloŋ wɪya, see wɪya hʊ Krisita aa leŋ ŋ wuwo yaa, a leŋ nala hʊ aa bɪ yaa Gyuuma ko tɪŋ Wɪɪsɪ nyʊwa. Wɪya hʊ ŋ aa basa abee wɪya hʊ ŋ aa yaa,
19 wɪkperiye hʊ abee wɪmagɪla hʊ ŋ aa yaa Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ dee tɪyaŋ, ba aa rɛ kyiyeli nala hʊ aa bɪ yaa Gyuuma, ba ko tɪŋ Wɪɪsɪ nyʊwa. Ɲ basɪ Krisita wɪweliye hʊ buloŋ nɛ, a piili Gyerusalɛm tɪyaŋ a gɔllɪ gɛɛ a mʊ pele Iliirikum paalʊʊ.
20 Saŋa buloŋ, ŋ lʊgʊ buloŋ nɛ yaa dɪ ŋ mʊ leye ba ha aa bɪ basɪ Krisita wɪweliye hʊ, a basɪ Wɪɪsɪ wɪya doŋma. Beewɪya, ŋ bee kyɛ dɪ ŋ mʊ basɪ Wɪɪsɪ wɪya lee hʊ nala aa laa sɪya mʊ a basɪ Wɪɪsɪ wɪya.
21 Ba sabɪ wɪɪ no Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ nɛ a baa,
“Nala hʊ ba ha aa bɪ basɪ ʊ wɪya tɪya, ba sɪ na ʊ, ka nala hʊ mɛ ha aa bɪ maakyiye nɪɪ ʊ wɪya, ba sɪ nɪɪ ʊ wɪya, a gyɪŋ ba memii mɛ.”

Pɔɔl aa yaa siri dɪ ʊ mʊ Roma

22 Ɲ aa gɔllɪ kɪ basɪ Wɪɪsɪ wɪya leye badɔmɔŋ tɪyaŋ nɛ tɪŋ, ŋ lʊga lʊga dɪ ŋ ko ma lee, aŋ bɪ wuwo ko.
23 Amɛ lagɪlagɪ no, ŋ tʊma aa tene leye no tɪyaŋ nyɛ, ka ŋ mɛ fa paalɪ kɪ kyɛ dɪ ŋ ko na ma taŋbolii buloŋ wɪya, ŋ sɪ ko na ma,
24 aŋ parɪ mʊ Sipeeŋ paalʊʊ. Dɪ mɪyaŋ nɛ ko hɔŋ ma lee kyɛyɛ baŋmana a kpʊ yʊwaŋ, ŋ aa kyɛ dɪ ma kyiyeli ŋ nɛ dɪ ŋ wuwo pele doŋ.
25 Amɛ lagɪlagɪ no, ŋ aa mʊ Gyerusalɛm nɛ dɪ ŋ kaŋ kyiyelii mʊ tɪya Wɪɪsɪ nala hʊ aa we doŋ tɪyaŋ.
26 Beewɪya Krisitabiisi hʊ aa we Masidooniya abee Akaaya paalʊʊ tɪyaŋ, ba kɪyɛsa molbiye rɛ ba kyɛrɪ abee ba teŋfɪyɛlʊʊ tɪyaŋ, dɪ ba kpa kyiyeli nyaaba hʊ aa we Wɪɪsɪ nala tɪyaŋ Gyerusalɛm tɪyaŋ.
27 Ba tɪɪ kyɛrɪ tɪyaŋ nɛ ba yaa gɛɛ. Amɛ ʊ yaa fɪlɪɪ rɛ dɪ ba pɛ ba tɪyaŋ, beewɪya wɪweliye hʊ buloŋ Gyuuma aa naa a lɪɪ Wɪɪsɪ lee, ba leŋ nala hʊ aa bɪ yaa Gyuuma mɛ na ba rɛ. Ɛɛwɪya, ʊ yaa fɪlɪɪ rɛ dɪ ba mɛ kpa dʊnɪya kɪna hʊ ba aa kana badɔmɔŋ a kyiyeli ba.
28 Dɪ mɪyaŋ nɛ ko kaŋ molbiye hʊ buloŋ ba aa kɪyɛsa a mʊ tɪya ba, ŋ sɪ sɪŋ doŋ a mʊ Sipeeŋ paalʊʊ. Dɪ mɪyaŋ ko ko mʊ doŋ, ŋ sɪ ko tɪŋ na ma.

29 Ŋ gyıma anıı dı mıyaŋ nɛ ko ko, ma sı na kyiyelii hʊ buloŋ aa lıı
Krisita lee.
30 Ŋ naabalıya, á Tıına Yesu Krisita feŋ tıyaŋ, abee kyori hʊ Wiyesi Welii
hʊ aa leŋ á kana wıya, ŋ aa sʊl ma rɛ dı ma sıŋ gbala ŋ weliŋ a pɛ kyʊwalı
Wıısı kı tıya ŋ sıfıyası,
31 dı Wıısı lıı ŋ nala hʊ aa bı laa Yesu wıya di Gyudıya paalʊʊ nosi tıyaŋ.
Ma bıl sʊla Wıısı dı ʊ leŋ dı ʊ nala hʊ aa we Gyerusalɛm tıyaŋ tenni mɛ
fıyelı abee wıı hʊ ŋ aa mʊ dı ŋ yaa tıya ba tıyaŋ.
32 Ka dı Wıısı rɛ ko laa nyʊwa, ŋ sı ko ma lee abee teŋfıyelʊʊ, dı gɛɛ leŋ
á buloŋ tenni bıl polli.
33 Wıısı hʊ aa tıya nihuwobiŋ buloŋ fıyelʊʊ sı we ma buloŋ lee. Amı.

16

Kyʊwala

1 Ŋ aa kyɛ dı ma gyıma anıı á nıınatoluu Foobe aa yaa sılaal Krisitabiisi
hʊ aa we Keŋkiriya tıyaŋ yaa nıtıı rɛ.
2 Ɛɛwıya dı ʊ rɛ ko ko ma lee ma kana ʊ weliŋ á Tıına Yesu feŋ tıyaŋ,
anıı ʊ aa maga dı Wıısı nala kaŋ dɔmɔŋ gɛɛ, a pɛ ʊ tıyaŋ abee kıŋ buloŋ ʊ
aa kyɛ ma lee. Beewıya ʊ kyiyeli nıgyamaa rɛ yʊga, a kyiyeli ŋ mɛ weliŋ.
3 Ma kyʊwalı Pirisila abee Akula mɛ tıya ŋ. Ŋ beel-ba yaa tʊŋtʊnnı-dɔsı
rɛ Yesu Krisita tʊma no tıyaŋ.
4 Ba kpaa ba mııbolo yɔbɔ sʊʊ rɛ ŋ wıya. Ɛɛwıya, ŋ dʊŋ daa aa kyʊwalı
ba amɛ ŋ bee Krisitabiisi hʊ aa bı yaa Gyuuma buloŋ nɛ aa kyʊwalı ba
aŋgyʊwasʊ.
5 Ŋ aa kyʊwalı Krisitabiisi hʊ buloŋ aa laŋŋı ba dıya tıyaŋ mɛ. Ma
kyʊwalı ŋ kyaŋkyoolii Ɛpanitusi mɛ tıya ŋ. Ʊ rɛ laa sıya laa Krisita wıya
di Esıya paalʊʊ buloŋ tıyaŋ.
6 Ma kyʊwalı Mɛɛrı mɛ tıya ŋ. Ʊ tʊŋ tʊma rɛ weliŋ a tıya ma.
7 Ma kyʊwalı Aŋduronika abee Gyuniya mɛ tıya ŋ. Ba aa rɛ yaa ŋ
dɔŋtıŋsı Gyuuma ba aa kaŋ ŋ beel-ba tɔ dıya tıyaŋ. Yesu Krisita kpambısı
hʊ gyıŋ ba rɛ weliŋ. Ba aa rɛ laa sıya laa Krisita wıya di ŋ tıyaŋ.
8 Ma kyʊwalı Ampiliyatusi mɛ tıya ŋ. Ʊ yaa ŋ kyaŋkyoolii rɛ á Tıına
Yesu wıya.
9 Ma kyʊwalı Ɛbanusi mɛ tıya ŋ. Ʊ mɛ yaa á tʊŋtʊnnı-dɔŋ nɛ Krisita
tʊma hʊ tıyaŋ. Ma kyʊwalı ŋ kyaŋkyoolii Sitaakisi mɛ tıya ŋ.
10 Ma kyʊwalı Apɛlısı mɛ tıya ŋ. Ʊ kyaası daga anıı ʊ sıŋ Krisita wıya
hʊ tıyaŋ weliŋ nɛ. Ma kyʊwalı Arisitobulusi bee ʊ dıya nala mɛ tıya ŋ.
11 Ma kyʊwalı Hɛrodiyɔŋ mɛ tıya ŋ. Ʊ mɛ yaa ŋ dɔŋtıına Gyuu rɛ. Ma
kyʊwalı Naasisu dıya nala mɛ aa laa á Tıına Yesu wıya di tıya ŋ.
12 Ma kyʊwalı Tirifeena abee Tirifoosa mɛ tıya ŋ. Ba yaa haana hʊ aa
kaŋ sıfıyaŋ nɛ á Tıına Yesu tʊma hʊ tıyaŋ. Ma kyʊwalı ŋ kyaŋkyoolii
Pɛɛsı mɛ tıya ŋ. Ʊ mɛ yaa haaŋ hʊ aa kaŋ sıfıyaŋ nɛ á Tıına Yesu tʊma
hʊ tıyaŋ.
13 Ma kyʊwalı Rufusi mɛ tıya ŋ. Ʊ sıŋ á Tıına Yesu wıya tıyaŋ weliŋ nɛ.
Ma kyʊwalı ʊ naa mɛ tıya ŋ. Ʊ kpaa ŋ nɛ anıı ʊ biilʊlıı tıı.
14 Ma kyʊwalı Asiŋkiritu, abee Filegɔŋ, abee Hɛɛmısı, abee Paturoba,
abee Hɛɛmısı abee á nımmabalıya hʊ buloŋ aa we ba lee.
15 Ma kyʊwalı Filologu, abee Gyulıya, Neeru abee ʊ naatoluu. Ma
kyʊwalı Olimpa mɛ abee Wıısı nala hʊ buloŋ aa we ba lee.
16 Ma kı kyʊwalı dɔmɔŋ abee kyori. Krisitabiisi aa we lee buloŋ tıyaŋ
aa kyʊwalı ma.

17 Ɲ naabalıya, ŋ aa sʊla ma rɛ dı ma pɔ ma tıı weliŋ abee nala hʊ aa leŋ nala kı porigi dɔmɔŋ tıyaŋ. Ba bee tıŋ wıya hʊ á aa daga ma, aŋ aa
kpa wıdʊŋsı a kaŋ nala hakıllı kı vʊgımı laadii hʊ ba a kana Yesu Krisita
tıyaŋ. Ma lıı ma tıı nala no iriŋ tıyaŋ.
18 Beewıya nala no bee tʊŋ á Tıına Krisita tʊma, amɛ ba tıı wıkyooliye
rɛ ba kı yaa. Ba kaŋ nyʊʊpiŋsʊma rɛ a kı mʊrı nala hʊ aa bı gyıŋ wıya
sıya.
19 Nal buloŋ nɛ nıı gɛɛ hʊ ma aa tıŋ Wıısı nyʊwa. Ʊ gɛɛ yaa ŋ teŋfıyɛlʊʊ
rɛ, ŋ kı gyʊwɔsı ma wıya. Ɲ aa kyɛ dı ma kaŋ wıgyʊŋ nɛ, a gyıŋ wıya hʊ
aa weliye, aŋ lıı ma tıı wıbɔmɔ yayı tıyaŋ.
20 Ʊ bı sı pıısı ka dı Wıısı aa tıya nala fıyɛlʊʊ, gbarıgı Sıtaanı biŋ ma
naası memii dı ma kı nʊwɔsı. Á Tıına Yesu Krisita bɔnyɛ sı we ma lee.
21 Timoti aa yaa ŋ tʊŋtʊnnı-dɔŋ mɛ aa kyʊwalı ma. Lusıya abee Gyeesiŋ
abee Sosipata mɛ aa kyʊwalı ma. Ba mɛ yaa ŋ dɔŋtıŋsı Gyuuma rɛ.
22 Mıyaŋ Tɛɛtiyo, nal hʊ Pɔɔl aa leŋ ŋ sabı teŋ no, ŋ mɛ aa kyʊwalı ma
á Tıına Yesu feŋ tıyaŋ.
23 Ɲ dıya tıına Geyosi, nal hʊ dıya tıyaŋ Krisitabiisi hʊ buloŋ aa laŋŋı
mɛ aa kyʊwalı ma. Irasitu, nal hʊ aa deŋ molbiye wıkanıya tɔɔ hʊ tıyaŋ
abee á nıınabiye Kuwɔtusi mɛ aa kyʊwalı ma.
24 Á Tıına Yesu Krisita bɔnyɛ sı we ma buloŋ lee.
25 Ma leŋ dı á dannı Wıısı. Ʊ rɛ sı wuwo leŋ dı ma sıŋ weliŋ ma laadii
tıyaŋ akuu Wıısı wıweliye hʊ ŋ aa bası tıya ma a mʊ kı tile Yesu Krisita
tıyaŋ wıya. Wıtıı no fa yaa wıfaŋıı rɛ faafaa buloŋ, amɛ nyɛ kɛ Wıısı leŋ
á gyıma ʊ rɛ.
26 Nyɛ kɛ, wıtıı no yaa lıgyalıı wıı rɛ, beewıya Wıısı tıŋdaala sabı ʊ
wıya rɛ, ka Wıısı hʊ aa we doŋ maakyiye buloŋ mɛ bıl leŋ ba bası ʊ wıya
tıya dʊnıya nala buloŋ ba gyıma, dı ba wuwo laa wıtıı no di, a kı tıŋa ʊ.
27 Ma leŋ dı á tıŋ Yesu Krisita tıyaŋ a kı dannı Wıısı deŋdeŋ, beewıya
ʊ dʊŋ nɛ yaa wıgyʊŋ buloŋ tıına. Amı.

LAASIYA TEŊ HU PƆƆL AA SABA TIYA KORIŊTI TIMMA

1 Miyaŋ Pɔɔl, abee á niinabiye Sɔsitineesi re sabi teŋ no a ki tiya ma. Wiisi kyeri tiyaŋ ne u lii ŋ di ŋ yaa Yesu Krisita kpambiya.
2 Á sabi teŋ no a ki tiya ma Krisitabiisi hu aa we Koriŋti tiyaŋ ne abee nala hu buloŋ aa we duniya logiŋ ke buloŋ a ki tiŋ á Tiina Yesu Krisita. Yesu Krisita yaa á beel-ba buloŋ Tiina re. Wiisi tiŋ Yesu Krisita tiyaŋ ne a lii ma, a piisi ma bisiŋ buloŋ ta, di ma yaa tipulun timma u siya tiyaŋ.
3 Á Kuwo Wiisi abee á Tiina Yesu Krisita lahɔrumɔ tiyaŋ, ma hɔŋ abee laaŋfiya.
4 Saŋa buloŋ, ŋ aa ki kyuwali Wiisi aŋgyuwasu re weliŋ ma wiya, beewiya Wiisi tiŋ Yesu Krisita tiyaŋ ne a yaa wiweliye yuga tiya ma.
5 Ɛewiya, akuu ma bee Krisita aa yaa kidigi wiya, Wiisi pee ma wii buloŋ tiyaŋ ne, haali a leŋ ma gyiŋ wibasii, a kaŋ wii buloŋ gyimaa me.
6 Beewiya, Krisita wiya hu á aa basi tiya ma, ma kaŋ ba weliŋ ne.
7 Ɛewiya, saŋa no tiyaŋ ma aa gyegili á Tiina Yesu Krisita miigi koyi abee teŋkyel nye, Wiisi leŋ ma na wiweliye hu buloŋ aa lii u lee re.
8 Wiisi si leŋ di ma kaŋ wiya hu ma aa laa di weliŋ, a mu pele saŋa hu á Tiina Yesu Krisita aa si miigi ko. Di gee wuwo leŋ di ma ta kaŋ wikyogii buloŋ haŋ kyee hu.
9 Wiisi kaŋ witii re, u bee birigi u nyuwa. U re lii ma di ma bee u Biye, á Tiina Yesu Krisita, yaa kidigi.

Krisitabiisi gula ki kaa dɔmɔŋ

10 Á Tiina Yesu Krisita nyubaaniŋ, ŋ aa sul ma, ŋ naabaliya, ma buloŋ kaŋ nyuudigi, a ta ki porigi dɔmɔŋ. Ma kaŋ nyuudigi abee tidigi wii buloŋ tiyaŋ.
11 Ŋ naabaliya, á niinabiye Kuloye diya nala basi tiya ŋ aniı ma gula ki kaa dɔmɔŋ ne.
12 Ŋ aa kye di ŋ basi tiya ma re aniı ma kidigi buloŋ bi siŋ ŋmaŋdigi tiyaŋ. Ma kidigi aa baa di u aa tiŋ Pɔɔl hal le, kidigi me baa di u aa tiŋ Apolo hal le. Kidigi me baa di u aa tiŋ Piita hal le, kidigi me baa di u aa tiŋ Krisita hal le.
13 Ŋ baa ŋ piyesi ma re: Á si wuwo kaŋ Krisita kpaa? Ba mura re. Koo miyaŋ Pɔɔl le ba gyi kpaasi mal daagariı tiyaŋ ma wiya gee? Koo ba foo ma wiikyuwalniı di ma yaa ŋ hatinna re?
14 Ŋ aa kyuwali Wiisi aŋgyuwasu re abee ŋ aa bi foo ma kidigi buloŋ wiikyuwalniı, see á niinabiye Kirisipu abee Geyosi duŋ.
15 Ɛewiya, nal buloŋ yaŋ bi si wuwo baa di miyaŋ Pɔɔl feŋ tiyaŋ ne ba fo u wiikyuwalniı, u yaa ŋ hatinni.
16 (Ŋ liise aniı ŋ gyi foo á niinabiye Sitifanasi abee u diya nala me wiikyuwalniı re. A lii gee hal tiyaŋ, ŋ bi liise aniı ŋ bil foo nal kidigi buloŋ wiikyuwalniı.)
17 Beewiya Krisita bi tima ŋ di ŋ ko fo nala wiikyuwalniı. U tima ŋ ne di ŋ ko basi Wiisi wiweliye hu a ki tiya nala. Nihuwobiŋ wigyuŋ daa u kpa tiya ŋ, ŋ kaŋ ki basi wiya hu. U yaa gee re di u suu daagariı tiyaŋ ta yaa waasu.

Krisita re yaa Wiisi dee abee Wiisi wigyuŋ

18 Krisita sʊʊ daagarıı hʊ nyuu tıyaŋ yaa wıtɔɔ rɛ nala hʊ aa nyʊgısa
lee. Amɛ á nala hʊ Wıısı aa laa kı ta kɛ lee, wıı no yaa Wıısı dee rɛ.
19 Wıısı teŋ tıyaŋ Wıısı basa rɛ a baa, "Ŋ sı leŋ dı wıgyʊnna wıgyʊŋ yaa
waasʊ, dı wıgyʊŋ-kıŋkaŋ tımma gyımaa mɛ yaa waasʊ."
20 Dı nyɛ rɛ ba kıı, lee rɛ gyınaŋ dʊnıya no tıyaŋ wıgyʊnna bee dıdagıla
abee wıgyʊŋ-kıŋkaŋ tımma sı we? Wıısı daga anıı dʊnıya no wıgyʊŋ yaa
bambugi wıgyʊŋ nɛ.
21 Wıısı tıı wıgyʊŋ tıyaŋ nɛ ʊ leŋ nihuwobisi bı wuwo tıŋ ba tıı wıgyʊŋ
tıyaŋ a gyıma ʊ. Nala baa dı Wıısı wıweliye hʊ á aa bası yaa wıtɔɔnı rɛ.
Amɛ nala hʊ aa laa wıya no di, ʊ yaa Wıısı kyɛrı rɛ dı ʊ tıŋ wıya hʊ tıyaŋ
a laa ba ta.
22 Gyuuma aa kyɛ dı ba na wımagıla rɛ. Nala hʊ aa bı yaa Gyuuma mɛ
kı kyɛ wıgyʊŋ.
23 Amɛ á kɛ, Krisita ba aa kpaasa mal daagarıı hʊ nyuu tıyaŋ wıya rɛ á
kı bası. Wıı no wıya leŋ Gyuuma baaŋ kı sii rɛ ba nyʊgısı Wıısı ŋmanıı
tıŋıı tıyaŋ aŋka nala hʊ aa bı yaa Gyuuma lee mɛ, ʊ yaa wıtɔɔ.
24 Amɛ nala hʊ buloŋ Wıısı aa lıya kɛ lee, Gyuuma abee nala hʊ aa bı
yaa Gyuuma buloŋ, Krisita rɛ yaa Wıısı dee abee Wıısı wıgyʊŋ.
25 Wıgyʊŋ hʊ aa lıı Wıısı lee, ka nihuwobisi lee ʊ yaa bambugi wıı, ʊ rɛ
baŋ nihuwobiŋ wıgyʊŋ. Dee hʊ mɛ aa lıı Wıısı lee, ka nihuwobisi lee ʊ
yaa yaarısı, ʊ rɛ baŋ nihuwobiŋ dee.
26 Ŋ naabalıya, ma liisi mʊ na gɛɛ hʊ ma fa aa kıya saŋa hʊ tıyaŋ Wıısı
aa lıı ma. Nihuwobisi sıya tıyaŋ, ma tıyaŋ nala baŋmɛ rɛ fa kaŋ wıgyʊŋ,
koo ma tıyaŋ nala baŋmɛ rɛ nala fa kı kpa yohuŋ? Ma nala baŋmɛ mɛ rɛ
fa yaa nıbala nihuwobisi sıya tıyaŋ?
27 Wıısı paala rɛ a lıı nala hʊ dʊnıya nala aa baa dı ba yaa bambugo
rɛ, dı ʊ we dʊnıya wıgyʊnna hıısı tıyaŋ. Wıısı bıl lıı nala hʊ mɛ dʊnıya
nala aa baa dı ba yaa nıtaaga rɛ, dı ʊ we gaduwogo hıısı tıyaŋ.
28 Wıısı lıı nala hʊ dʊnıya nala aa deŋ waasʊ rɛ abee nala hʊ aa bı kaŋ
lee dʊnıya tıyaŋ, dı ʊ yalmı nala hʊ dʊnıya nala a bıına anıı ba yaa nala
rɛ.
29 Ɛɛ daga anıı nal buloŋ bı sı wuwo daga ʊ tıı Wıısı sıya tıyaŋ.
30 Wıısı rɛ leŋ ma bee Yesu Krisita yaa kıdıgı. Ma wıgyʊŋ buloŋ lıı Yesu
Krisita lee rɛ. Ʊ nyubaanıŋ, Wıısı laa ma ta rɛ, a leŋ á yaa tıpʊlʊŋ tımma
ʊ sıya tıyaŋ, a yaa nala aa bı kaŋ bisiŋ.
31 Ɛɛ wıya ba saba Wıısı teŋ tıyaŋ nɛ a baa, "Dı nal buloŋ nɛ aa kyɛ dı
ʊ daga ʊ tıı, ʊ daga ʊ tıı abee wıı hʊ á Tıına aa yaa tıya ʊ."

2

Pɔɔl bası Krisita aa sʊba daagarıı hʊ nyuu tıyaŋ wıya

1 Ŋ naabalıya, ŋ gyı aa ko ma lee dı ŋ bası Wıısı wıweliye hʊ tıya ma, ŋ
gyı bı bası wıya daga anıı ŋ gyıŋ wıbasıı koo ŋ kaŋ wıgyʊŋ baŋ ma kıdıgı
buloŋ.
2 Saŋa hʊ ŋ gyı aa we ma lee, ŋ gyı lıı ŋ hakıla wıı kɛ buloŋ tıyaŋ nɛ,
see Yesu Krisita, a bee ba aa kpaası ʊ mal daagarıı hʊ tıyaŋ wıya dʊŋ.
3 Ŋ gyı aa ko ma lee, lɔl gyı gyʊʊ ŋ nɛ. Kambıŋ mɛ gyı kana ŋ nɛ, ŋ kı
kyele, ka ŋ baŋkyesi kı kpa.
4 Nihuwobiŋ nyʊʊpıŋsʊŋ bee wıgyʊŋ daa ŋ gyı kpa bası Wıısı wıweliye
hʊ tıya ma. Amɛ wıya hʊ ŋ gyı aa bası daga anıı Wıısı Wiyesi Welii hʊ
kaŋ dee rɛ.

5 Nyɛ daga anɪɪ ma laadii bɪ dɔbɔ nihuwobiŋ wɪgyʊŋ tɪyaŋ, amɛ Wɪɪsɪ
dee tɪyaŋ nɛ ʊ dɔbɔ.

Wɪɪsɪ wɪgyʊŋ

6 Amɛ abee gɛɛ buloŋ, nala hʊ aa waa Wɪɪsɪ ŋmanɪɪ tɪŋɪɪ tɪyaŋ, wɪya
hʊ ŋ aa basɪ yaa wɪgyʊŋ nɛ ba lee. Wɪgyʊŋ no ŋ aa dagɪ, ʊ bɪ yaa dʊnɪya
no nala wɪgyʊŋ, dʊnɪya no gaduwogo wɪgyʊŋ mɛ daa. Gaduwogo no dee
aa mʊ tenii rɛ.
7 Wɪgyʊŋ hʊ wɪya ŋ aa basɪ, ʊ lɪɪ Wɪɪsɪ lee rɛ, a yaa wɪfaŋɪɪ dʊnɪya nala
lee. Ka dɪ Wɪɪsɪ na marɪ dʊnɪya, ʊ yaa ʊ hakɪla rɛ anɪɪ wɪgyʊŋ no aa lɪɪ ʊ
lee sɪ leŋ dɪ ba kpa ma yohuŋ.
8 Dʊnɪya no gaduwogo bɪ gyɪŋ wɪgyʊŋ no memii. Dɪ ba aa rɛ fa gyɪma ʊ
memii, ba fa bɪ sɪ kaŋ á Tɪɪna gaŋdarɪ buloŋ tɪɪna hʊ kpaasɪ mal daagarɪɪ
tɪyaŋ.
9 Ba saba Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ nɛ anɪɪ wɪɪ hʊ nihuwobiŋ ha aa bɪ maakyiye
na, abee wɪɪ hʊ nihuwobiŋ ha aa bɪ maakyiye nɪɪ, abee wɪɪ hʊ nihuwobiŋ
ha aa bɪ maakyiye bɪɪnɪ, wɪya no tɪɪ rɛ Wɪɪsɪ marɪ biŋ nala hʊ aa kyo ʊ.
10 Amɛ Wɪɪsɪ tɪŋ ʊ Wiyesi Welii hʊ tɪyaŋ nɛ a leŋ á kɛ gyɪŋ wɪgyʊŋ no
aa yaa wɪfaŋɪɪ. Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ aa gbilli wɪɪ buloŋ nɛ, a paalɪ gyɪŋ
Wɪɪsɪ wɪfaŋɪya buloŋ memii.
11 Nihuwobiŋ bee rɛ sɪ wuwo gyɪŋ wɪɪ hʊ ʊ dɔŋtɪɪna aa bɪɪnɪ? Nal buloŋ
bɪ sɪ wuwo gyɪma, see nal hʊ tɪɪ aa bɪɪnɪ wɪɪ hʊ. Ɛɛ tɪɪ rɛ nal buloŋ mɛ bɪ
sɪ wuwo gyɪŋ wɪya hʊ Wɪɪsɪ aa bɪɪnɪ, see Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ dʊŋ.
12 Amɛ á kɛ, dʊnɪya no wɪgyʊŋ daa Wɪɪsɪ kpa tɪya ma. Ʊ Wiyesi Welii
hʊ rɛ ʊ kpa tɪya ma dɪ á wuwo gyɪŋ kɪna hʊ buloŋ ʊ aa kpaa tɪya abee
bɔnyɛ memii.
13 Wɪya no á aa daga ma nyɛ, nihuwobiŋ wɪgyʊŋ daa á kaŋ kɪ daga ma.
Amɛ Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ rɛ leŋ á wuwo kɪ daga ma wɪya no. Wiyesi
Welii hʊ rɛ aa daga ma ʊ wɪya no memii, á kaŋ kɪ daga nala hʊ tɪyaŋ ʊ aa
wee.
14 Nal hʊ buloŋ tɪyaŋ Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ aa tuwo, ʊ tɪɪna bɪ sɪ wuwo
laa wɪya hʊ aa lɪɪ Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ lee di. Beewɪya wɪya no yaa
wɪtɔɔnɪ rɛ ʊ tɪɪna lee, nal buloŋ bɪ sɪ wuwo gyɪŋ wɪya no memii, see dɪ
Wiyesi Welii hʊ we ʊ tɪɪna tɪyaŋ.
15 Nal hʊ tɪyaŋ Wiyesi Welii hʊ aa wee, ʊ rɛ sɪ wuwo gyɪŋ wɪkanɪya
buloŋ sii, amɛ nal buloŋ bɪ sɪ wuwo gyɪŋ nal hʊ tɪyaŋ Wiyesi Welii hʊ aa
wee wɪkanɪya sɪɪ.
16 Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ, ba saba rɛ a baa,
"Kɪbee rɛ gyɪŋ á Tɪɪna Wɪɪsɪ tɪbɪɪna? Kɪbee rɛ sɪ wuwo basɪ wɪya a kyagɪlɪ
ʊ?"
Amɛ á kɛ gyɪŋ wɪya no memii rɛ, beewɪya á bee Krisita hakɪla yaa kɪdɪgɪ
rɛ.

3

Wɪɪsɪ tʊŋtʊnna

1 Ŋ naabalɪya, saŋa hʊ tɪyaŋ ŋ gyɪ aa we ma lee ŋ gyɪ bɪ wuwo basɪ wɪya
tɪya ma anɪɪ nala hʊ tɪyaŋ Wɪɪsɪ Wiyesi Welii aa wee. Amɛ ŋ gyɪ basɪ wɪya
tɪya ma rɛ anɪɪ nala aa tɪŋ ba teŋbii wɪkyɛɛlɪya tɪyaŋ, koo anɪɪ ma ha aa
yaa biifʊllɪ Krisita ŋmanɪɪ tɪyaŋ.
2 Ʊ kɪɪ gɛɛ anɪɪ ɪl lɛ ŋ gyɪ tɪya ma, kɪdiyoho daa. Beewɪya, ma ha gyɪ bɪ
maga kɪdiyoho dii. Abee gyɪnaŋ mɛ gba, ma ha bɪ maga kɪdiyoho dii.
3 Beewɪya ma ha aa tɪŋ ma teŋbii wɪkyɛɛlɪya tɪyaŋ nɛ: Ma tɪsɪ aa hɔllɪ
dɔmɔŋ nɛ, ma gʊla kɪ kaa dɔmɔŋ. Nyɛ daga anɪɪ ma ha aa tɪŋ ma teŋbii

wɪkyɛɛlɪya tɪyaŋ nɛ. Dɪ mamaa rɛ aa yaa nyɛ, dʊnɪya nala wɪyaalɪya daa ma kɪ yaa gɛɛ?
4 Ma kɪdɪgɪ aa baa dɪ ʊ aa tɪŋ Pɔɔl hal lɛ, kɪdɪgɪ mɛ baa dɪ ʊ aa tɪŋ Apolo hal lɛ. Ma aa yaa nyɛ, dʊnɪya nala wɪyaalɪya daa ma kɪ yaa gɛɛ?

5 Kɪbee rɛ yaŋ yaa Apolo? Koo kɪbee rɛ yaa Pɔɔl? Á kɛ ta yaa Wɪɪsɪ tʊŋtʊnna rɛ. Ámaa rɛ basɪ Wɪɪsɪ wɪya hʊ tɪya ma, ma laa di. Á kɪdɪgɪ buloŋ aa tʊŋ tʊma hʊ á Tɪɪna Wɪɪsɪ aa kpaa tɪya ma rɛ dɪ á kɪ tʊma.
6 Wɪɪsɪ wɪya hʊ á aa basa tɪya ma kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ tɪya á pɔ. Mɪyaŋ nɛ pɔɔ tɪya hʊ, Apolo mɛ rɛ yaa nɪɪ we tɪya hʊ, amɛ Wɪɪsɪ rɛ leŋ tɪya hʊ waa.
7 Ɛɛ wɪya nal hʊ aa pɔɔ tɪya hʊ abee nal hʊ aa yaa nɪɪ we tɪya hʊ buloŋ bɪ yaa sɪfɪyaŋ wɪɪ. Wɪɪsɪ rɛ baŋ ba buloŋ, beewɪya ʊ rɛ leŋ tɪya hʊ waa.
8 Nal hʊ aa pɔɔ tɪya hʊ abee nal hʊ aa yaa nɪɪ we tɪya hʊ, wɪdɪgɪ wɪya rɛ ba buloŋ kɪ tʊma. Wɪɪsɪ sɪ tuŋ nal buloŋ a maga gɛɛ hʊ ʊ aa tʊma.
9 Á buloŋ yaa tʊŋtʊnnɪ-dɔsɪ rɛ, a tʊma kɪ tɪya Wɪɪsɪ. Ma kɪɪ gɛɛ anɪɪ baga Wɪɪsɪ aa pal, a kɪɪ gɛɛ anɪɪ dɪya Wɪɪsɪ aa saa.

10 Wɪɪsɪ aa tɪya ŋ gɛɛ dee nyuniŋ, ŋ biŋ dɪya hʊ memii rɛ anɪɪ dɪɪsaal hʊ aa gyɪŋ tʊma weliŋ, ka nal kɪdɪgɪ mɛ yaŋ saa kɪ gyɪŋ. Amɛ see dɪ nal buloŋ yaŋ fɪyɛlɪ ʊ sɪya weliŋ abee gɛɛ hʊ ʊ aa saa kɪ dɔbɔ gyememii no tɪyaŋ.
11 Beewɪya, Yesu Krisita dʊŋ nɛ Wɪɪsɪ lɪɪ, ʊ yaa dɪya hʊ gyememii. Nal buloŋ bɪl bɪ sɪ wuwo biŋ gyememi-dɪma.
12 Dɪ nal lɛ yaŋ kpaa salma, koo hɔgɪ yalɪɪ aa hayɛ, koo sɪfɪyaŋ bʊyɪ, koo daasɪ, koo kaha, koo kaakeliye a saa dɔbɔ gyememii no tɪyaŋ,
13 Kyɛɛ hʊ Krisita aa sɪ mɪɪgɪ ko, kɪna hʊ nal buloŋ aa kpaa saa dɪya hʊ, ba sɪ na ba. Beewɪya diŋ nɛ sɪ daga kɪŋ hʊ iriŋ ba aa kpaa saa dɪya hʊ. Ba sɪ tɪŋ gɛɛ tɪyaŋ a gyɪŋ tʊma hʊ nal buloŋ aa tʊma.
14 Dɪ diŋ hʊ rɛ bɪ wuwo di kɪna hʊ nal buloŋ aa kpaa saa dɪya hʊ, Wɪɪsɪ sɪ tuŋ ʊ tɪɪna.
15 Amɛ dɪ diŋ hʊ rɛ wuwo di kɪna hʊ nal buloŋ aa kpaa saa dɪya hʊ, ʊ tɪɪna lɔl sɪ yaa waasʊ. Amɛ ʊ tɪɪ kɛ, Wɪɪsɪ sɪ laa ʊ ta. Ʊ ta sɪ kɪɪ gɛɛ anɪɪ Wɪɪsɪ aa korigi lɪɪ ʊ diŋ tɪyaŋ.

16 Ma bɪ gyɪma anɪɪ mamaa rɛ yaa Wɪɪkyʊwaldɪya hʊ Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ aa gyʊʊ koo?
17 Ɛɛwɪya, dɪ nal buloŋ nɛ ko yaa bisiŋ wɪya, a kyogi Wɪɪkyʊwaldɪya no, Wɪɪsɪ mɛ sɪ kyogi ʊ tɪɪna. Beewɪya, Wɪɪkyʊwaldɪya hʊ bɪ kaŋ bisiŋ. Mamaa rɛ yaŋ yaa Wɪɪkyʊwaldɪya no.

18 Nal buloŋ ta mʊrɪ ʊ tɪɪ. Dɪ ma kɪdɪgɪ buloŋ nɛ bɪɪna anɪɪ ʊ kaŋ wɪgyʊŋ nɛ gyɪnaŋ dʊnɪya no tɪyaŋ, ʊ maga dɪ ʊ kaŋ ʊ tɪɪ bɪrɪmɪ bambugi rɛ, a wuwo na wɪgyʊŋ hʊ aa lɪɪ Wɪɪsɪ lee.
19 Dʊnɪya nala wɪgyʊŋ yaa waasʊ rɛ Wɪɪsɪ lee. Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ ba basa rɛ a baa,
"Wɪɪsɪ tɪŋ dʊnɪya wɪgyʊnna dawarɪ tɪyaŋ nɛ
a bara kasɪ ba."
20 Wɪɪsɪ teŋ loginŋ kɪdɪgɪ tɪyaŋ mɛ, ba saba rɛ anɪɪ Wɪɪsɪ gyɪma anɪɪ wɪgyʊnna tɪbɪɪna buloŋ yaa waasʊ rɛ.
21 Ɛɛwɪya, nal buloŋ yaŋ ta ŋmaa ʊ bembii, akuu wɪɪ hʊ nihuwobiŋ aa sɪ wuwo yaa wɪya. Wɪtɪɪ rɛ, mamaa rɛ tɪŋ kɪŋ buloŋ.
22 Mamaa rɛ tɪŋ Pɔɔl, a tɪŋ Apolo, a tɪŋ Piita, a tɪŋ dʊnɪya, a tɪŋ mɪɪbol, a tɪŋ sʊʊ mɛ, a tɪŋ gyɪnaŋ abee maakyiye buloŋ. Mamaa rɛ tɪŋ ba buloŋ.
23 Amɛ Krisita mɛ rɛ tɪŋ ma, ka Wɪɪsɪ mɛ tɪŋ Krisita.

4

Á yaa Krisita Kpambısı rɛ

1 Ma maga ma kpa ma anıı á yaa Krisita tʊŋtʊnna rɛ, Wıısı kpa ʊ wıya
hʊ aa yaa wıfaŋıya a we á nosi tıyaŋ.
2 Nal hʊ buloŋ ba aa kpaa kına we ʊ nosi tıyaŋ, ʊ maga dı ʊ kı deŋ ba
nyuu abee wıtıı rɛ.
3 Ŋ sıya tuwo dı mamaa koo nal kıdıgı buloŋ kana ŋ kı di sarıya. Ŋ tıı
mɛ gba bı kana ŋ tıı kı di sarıya wıı no tıyaŋ.
4 Ŋ tıbıına buloŋ kyaana rɛ. Amɛ ŋ bı sı wuwo baa ŋ bı kaŋ wıkyogii.
Á Tıına Yesu Krisita dʊŋ nɛ aa di ŋ sarıya a na dı ŋ kaŋ wıkyogii koo dı ŋ
bı kaŋ wıkyogii.
5 Ɛɛwıya, ma ta kaŋ nal buloŋ di sarıya dı saŋa hʊ á Tıına Yesu Krisita
aa sı ko ha bı pele. Dı ʊ rɛ ko mııgı ko, wıya hʊ buloŋ nala aa faŋa kı yaa,
ʊ sı leŋ dı ba buloŋ ko lıı lıgyalıı. Nala tıbıına buloŋ ba aa kana mɛ sı ko
lıı lıgyalıı ka dı Wıısı bigisi nal buloŋ a maga gɛɛ ʊ tıına aa tʊma maga
haŋ kyɛɛ hʊ.
6 Ŋ naabalıya, ma wıya rɛ tıŋ ŋ kpa wıya no a magısı gɛɛ ŋ bee Apolo
aa kıya. Ŋ aa kyɛ dı ma wuwo tıŋ gɛɛ tıyaŋ nɛ a gʊnnı wıya hʊ ba aa saba
Wıısı Teŋ tıyaŋ a baa, “Ma ta tıŋ wıı buloŋ a lıı wıya hʊ aa we Wıısı Teŋ
hʊ tıyaŋ hal.” Ɛɛ rɛ sı leŋ dı ma ta lugisi nala badɔmɔŋ kı bigisi, aŋ kpa
sii gyʊʊ badɔmɔŋ.
7 Kıbee rɛ bası tıya ma anıı ma kyo kpıya ma dɔŋtıŋsı rɛ? Bekiŋ nɛ ma
kana dı Wıısı daa kpaa tıya ma? Bee rɛ yaŋ tıŋ ma kı daga ma tıı abee
kına hʊ ma aa kana anıı Wıısı daa kpaa ba tıya ma?
8 Ma kɛ lee, ma teŋ kaŋ ma kıkyɛɛlıya buloŋ nɛ? Ma teŋ bırımı kına
tımma rɛ, a teŋ bırımı kuworo, ka á kɛ ha yaa nıwaasıma? Wıtıı, á fa kyo
dı ma kɔnı dı koro rɛ, dı á beel-ma buloŋ fa yaa kuworo.
9 Ŋ kɛ lee, ʊ kıı gɛɛ anıı Wıısı baa dı á nala hʊ aa yaa Krisita kpambısı
yaa nıfʊŋısıya rɛ. Á kıı gɛɛ rɛ anıı á aa yaa wıı kyogi, a maga dı ba kpʊ
ma gyamaa tıyaŋ dı dʊnıya nala abee malıkası buloŋ na ma.
10 Krisita wıya, á yaa bambugo rɛ, ka ma kɛ baa ma kaŋ wıgyʊŋ nɛ
akuu ma bee Krisita a yaa kıdıgı wıya. Á yaa nıtaaga rɛ, aŋka ma kɛ yaa
gaduwogo. Nala kı deŋ ma waasʊ, aŋ kı tıya ma kɛ gyırıma.
11 A kaŋ kı ko gyınaŋ no sii bʊwaŋ, losi abee nıınyʊwası aa kaŋ ma rɛ,
á kı laalı gakɔsʊŋsı, ba kı ŋmaa ma kıŋkaŋ, á gɔllı baarı kı baŋ.
12 Á aa tʊŋ nɛ abee sıfıyası dı á pɛ á tıı tıyaŋ. Dı nala rɛ bası wıbɔmɔ
tıya ma, á kɛ aa sʊla Wıısı tıya ba rɛ, dı ba aa rɛ aa dɔgısı ma mɛ, á aa
kaŋ kenyiri rɛ.
13 Dı ba aa rɛ aa kyogi á feŋ mɛ, á kɛ aa kı bası wıweliye rɛ ba lee. Abee
gyınaŋ, ʊ kıı gɛɛ anıı ámaa rɛ yaa dʊnıya no buloŋ nıtɔɔnı.
14 Ma yaa ŋ biikyooliye rɛ. Ɛɛwıya, ŋ bı sabı wıya no kı tıya ma dı ŋ we
ma hıısı tıyaŋ, amɛ ŋ aa kyɛ dı ŋ kyagılı ma rɛ.
15 Dı mamaa rɛ kaŋ sılaala tusi fi mɛ dı ba kı daga ma Krisita wıya, amɛ
kuwo dıgı dʊŋ nɛ ma kana. Mıyaŋ nɛ yaa ma kuwo Yesu Krisita tıyaŋ,
akuu ŋ aa bası Wıısı wıweliye hʊ tıya ma wıya.
16 Ɛɛwıya, ŋ aa sʊl ma rɛ gyaaŋgyaaŋ buloŋ dı ma kı kyesi ŋ wıyaalıya.
17 Ɛɛ wıya rɛ tıŋ, ŋ kı tıŋ Timoti dı ʊ ko ma lee. Ʊ yaa ŋ biikyoolii rɛ, a
kaŋ wıtıı mɛ á Tıına Krisita ŋmanıı tıyaŋ. Ʊ sı kı liisi ma gɛɛ ŋ aa kıya
Yesu Krisita ŋmanıı tıŋıı tıyaŋ, abee gɛɛ ŋ aa kpaa wıya no tıı a kı daga
Krisitabiisi lee kɛ buloŋ ŋ aa mʊwa tıyaŋ.

18 Ma badɔmɔŋ mɪɪgɪ kaŋ dagɪŋtɪɪ rɛ kɪŋkaŋ, aŋ yeŋŋi anɪɪ ŋ sɪ ko na
ma.
19 Amɛ dɪ Wɪɪsɪ rɛ laa nyʊwa, ŋ bɪ sɪ pɪɪsɪ ka dɪ ŋ ko na ma. Dɪ mɪyaŋ
nɛ ko ko, ŋ bee kyɛ dɪ ŋ nɪɪ dagɪŋtɪɪ tɪmma no wɪbasɪya dʊŋ, amɛ ŋ sɪ kɪ
kyɛ dɪ ŋ gyɪŋ dee hʊ ba aa kana.
20 Wɪɪsɪ koro hʊ bɪ sɪŋ nihuwobiŋ wɪbasɪya tɪyaŋ, Wɪɪsɪ dee tɪyaŋ nɛ ʊ
sɪŋ.
21 Ŋ aa kpaa kyapɪya ko vɪɪrɪ ma abee ŋ aa kaŋ kyori abee sɪfɪyala ko
ma lee, ba tɪyaŋ kɪbee rɛ ma kɪ kyɛ?

5

Krisitabiisi badɔmɔŋ aa yaa bisiŋ wɪya

1 Ba basɪ tɪya ŋ nɛ anɪɪ nala we ma tɪyaŋ a kɪ yaa sɔŋsɔŋ wɪya. Wɪɪ hʊ
lɔrɔ rɛ kɪŋkaŋ, beewɪya nala hʊ aa bee kyʊwalɪ Wɪɪsɪ mɛ gba paalɪ bɪ sɪ
laa nyʊwa yaa gɛɛ. Ba baa dɪ nal kɪdɪgɪ we ma tɪyaŋ a kaŋ ʊ kuwo haaŋ
kɪ pɪŋ.
2 Ka ma ha kɪ daga ma tɪɪ! Ʊ fa maga ma leŋ ma tɪsɪ kyogi rɛ, ka dɪ ma
lɪɪ nal hʊ aa yaa gɛɛ a ta ma tɪyaŋ.
3 Mɪyaŋ, abee ŋ aa tuwo ma tɪyaŋ nyɛ mɛ, amɛ ŋ hakɪla kɛ tɪyaŋ, ŋ we
ma tɪyaŋ nɛ. Á Tɪɪna Yesu dee tɪyaŋ, ŋ kɛ teŋ dii nal hʊ aa yaa wɪbɔŋ no
sarɪya rɛ, a kpa kyogisi tɪya ʊ anɪɪ ŋ aa we ma tɪyaŋ.
4 Dɪ mamaa rɛ ko laŋŋɪ á Tɪɪna Yesu feŋ tɪyaŋ, ŋ hakɪla tɪyaŋ, ŋ mɛ aa
we ma tɪyaŋ nɛ, á Tɪɪna Yesu Krisita dee mɛ we ma tɪyaŋ. Ɛɛ wɪya
5 ma kpa baal no we Sɪtaanɪ nosi tɪyaŋ, dɪ ʊ dɔgɪsɪ ʊ teŋbii, ka dɪ Wɪɪsɪ
laa ʊ dʊma kɛ ta kyɛɛ hʊ á Tɪɪna Krisita aa sɪ mɪɪgɪ ko.
6 Ɛɛ hʊ ma aa daga ma tɪɪ hʊ bɪ weliye. Ma bɪ gyɪma anɪɪ sɪbʊl mʊhʊ rɛ
ba aa kpa we paanʊʊ muŋ tɪyaŋ, ka ʊ sii pʊwarɪ a yʊga gɛɛ?
7 Ma lɪɪ sɪbʊlbɪnɪɪ hʊ aa yaa wɪbɔŋ a ta ma tɪyaŋ. Ɛɛ rɛ sɪ leŋ dɪ ma yaa
tɪpʊlʊŋ tɪmma, a kɪɪ gɛɛ anɪɪ paanʊʊ muŋfalɪɪ ba aa bɪ wee sɪbʊl. Nyɛ rɛ
ma maga dɪ ma kɪɪ, beewɪya, Krisita, á Dɪɪsɪ-parɪ-banɪɪ Kyɛbal Pebiye hʊ
rɛ ba kaŋ kpʊ a sʊla Wɪɪsɪ á wɪya.
8 Ɛɛwɪya, ma ta leŋ dɪ á di á Dɪɪsɪ-parɪ-banɪɪ Kyɛbal hʊ abee paanʊʊ hʊ
aa kaŋ sɪbʊlbɪnɪɪ. Sɪbʊlbɪnɪɪ no rɛ yaa wɪbɔmɔ abee tahaa. Amɛ ma leŋ
dɪ á gbɪyalɪ abee paanʊʊ hʊ aa bɪ kaŋ sɪbʊl. Paanʊʊ no rɛ yaa wɪtɪɪ abee
tɪpʊlʊŋ.
9 Teŋ hʊ ŋ gyɪ aa saba tɪya ma tɪyaŋ, ŋ gyɪ basɪ tɪya ma a baa dɪ ma lɪɪ
ma tɪɪ nala hʊ aa yaa sɔŋsɔŋ wɪya tɪyaŋ nɛ.
10 Ŋ bɪ baa ma ta kɪ laŋŋɪ dʊnɪya nala aa yaa bisiŋ wɪya tɪyaŋ, koo nala
hʊ aa kaŋ tɪbal, koo gaala, koo vʊgɪmarɪla tɪyaŋ. Dɪ mɪyaŋ nɛ baa ma ta
kɪ laŋŋɪ nala no tɪyaŋ, ɛɛ kɛ ma bɪ sɪ we dʊnɪya no tɪyaŋ.
11 Amɛ wɪɪ hʊ ŋ aa basa rɛ nyɛ: Ma ta kaŋ ma tɪɪ mʊ mal nal hʊ aa baa
dɪ ʊ laa Wɪɪsɪ wɪya di rɛ aŋ kɪ yaa sɔŋsɔŋ wɪya, koo a kaŋ tɪbal, koo a kɪ
marɪ vʊga, koo a gɔllɪ kɪ kyogi nala fene, koo a yaa sɪnyʊwal, koo a yaa
gaal. Ʊ bɪ maga dɪ ma bee iriŋ nal no laŋŋɪ di kɪdiiliye mɛ gba.
12 Ŋ tʊma daa yaa dɪ ŋ kɪ di nala hʊ aa bɪ yaa Krisitabiisi sarɪya. Wɪɪsɪ
rɛ sɪ di ba sarɪya. Amɛ ma kɛ maga dɪ ma kɪ di dɔmɔŋ sarɪya rɛ.
13 Beewɪya, Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ ba baa, “Ma lɪɪ nɪbɔŋ buloŋ ta ma tɪyaŋ.”

6

Ɛɛ aa maga dɪ Krisitabiisi basɪ wɪya kɪ marɪ dɔmɔŋ

1 Dı ma kıdıgı rɛ kaŋ wıı abee ʋ dɔŋtıına Krisitabiye, ʋ paalı bı maga
dı ʋ tıına kaŋ wıı hʋ mʋ nala hʋ aa bee kyʋwalı Wıısı lee dı ba bası.
Amɛ ʋ maga dı ʋ tıına kaŋ wıı hʋ mʋ Krisitabiisi lee rɛ dı ba bası marı
ba dɔmɔŋ.
2 Ma bı gyıma anıı Wıısı nala rɛ sı di dʋnıya nala buloŋ sarıya? Dı
mamaa rɛ yaŋ sı di dʋnıya nala sarıya, bee rɛ sı tıŋ dı ma bı wuwo bası
wıbiibiisi no kı marı dɔmɔŋ?
3 Ma bı gyıma anıı ámaa Wıısı nala rɛ sı di malıkası mɛ sarıya, aŋ yaŋ
ko kı deŋ dʋnıya wıbiibiisi no nyɛ?
4 Ɛɛwıya, dı wıı no iriŋ nɛ ko we ma balıya paga tıyaŋ, ʋ bı maga dı ma
aa sii kaŋ mʋ dʋnıya nala hʋ aa bı kaŋ lısınıı Krisitabiisi sıya tıyaŋ, dı ba
marı wıı hʋ tıya ma.
5 Ma wıı no yaa hıısı rɛ. Ɛɛ kɛ nıdıgı mɛ tuwo ma tıyaŋ a kaŋ wıgyʋŋ,
dı wıı rɛ ko we Krisitabiisi balıya paga tıyaŋ, dı ʋ wuwo bası a marı ba
dɔmɔŋ koo?
6 Amɛ dı Wıısı nala balıya rɛ ko kaŋ wıı, kıdıgı aa kaŋ ʋ dɔŋtıına mʋ
nala hʋ aa bee kyʋwalı Wıısı lee rɛ ba laa wıı hʋ bası tıya ba, bee rɛ tıŋ
gɛɛ.
7 Ma aa vala kaŋ dɔmɔŋ kı mʋ nala lee ba di ma dɔŋtıŋsı sarıya kı tıya
ma gɛɛ, ɛɛ daga anıı ma buloŋ nyʋgısa rɛ Wıısı ŋmanıı tıyaŋ. Dı nal lɛ
yaa wıı kyogi ı, bee rɛ tıŋ ı bı sı wuwo di kenyiri? Dı nal lɛ gırıma laa ı
kıŋ, bee rɛ tıŋ ı bı sı wuwo leŋ kıŋ hʋ tıya ʋ?
8 Amɛ ma tıı gʋla yaa wıya kı kyogi dɔmɔŋ nɛ, a firimi kı laa dɔmɔŋ
kına mɛ. Ma dɔŋtıŋsı Krisitabiisi rɛ gba ma kı yaa gɛɛ.
9 Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma. Ma ta kı mʋrı ma tıı. Beewıya, ma bı gyıma
anıı nıbɔŋ buloŋ bı sı wuwo gyʋʋ Wıısı koro hʋ? Nala hʋ aa yaa sɔŋsɔŋ
wıya, koo nala hʋ aa marı vʋga, koo nala hʋ aa gɔllı kı kyɛ nala haana,
koo baala koo haana balıya aa gʋl kı kyɛ dɔmɔŋ,
10 abee gaala abee tıbal tımma, abee sınyʋwala, abee nala hʋ aa kyogi
nala fene, abee nala hʋ aa firimi kı laa nala kına, nala no kıdıgı buloŋ bı
sı wuwo gyʋʋ Wıısı koro hʋ tıyaŋ.
11 Ma badɔmɔŋ fa aa yaa wıya no rɛ. Amɛ Wıısı sası ma wıbɔmɔ ta
rɛ. Wıısı rɛ tıŋ ma. Á Tıına Yesu Krisita nyubaanıŋ, abee á Tıına Wıısı
Wiyesi Welii hʋ dee tıyaŋ, ma bırımı tıpʋlʋŋ tımma rɛ, a bı kaŋ wıkyogii
buloŋ Wıısı sıya tıyaŋ.

Ʋ bı maga dı á kı sɔnnı

12 Ŋ kaŋ ŋmanıı rɛ ŋ aa sı wuwo yaa wıı kɛ buloŋ ŋ aa kyɛ. Amɛ ŋ
wıyaalıya buloŋ daa rɛ aa kaŋ tɔnɔ tıya ŋ. Ŋ kaŋ ŋmanıı rɛ ŋ aa sı wuwo
yaa wıı buloŋ ŋ aa kyɛ, amɛ ŋ bı sı leŋ dı wıı buloŋ kana ŋ bırımı ʋ yoŋ.
13 Kıdiiliye wıya rɛ tıŋ luwol we doŋ, luwol wıya mɛ rɛ tıŋ kıdiiliye we
doŋ. Wıtıı rɛ, amɛ ba buloŋ kaŋ kyɛɛ rɛ Wıısı aa sı leŋ ba yaa waasʋ.
Wıısı bı kpaa teŋ tıya nihuwobiŋ dı ʋ kaŋ kı sɔnnı, amɛ ʋ baa dı ʋ kaŋ ʋ
teŋ a tʋma kı tıya ʋ rɛ. Beewıya Wıısı rɛ tıŋ ʋ teŋ hʋ mɛ.
14 Wıısı dee tıyaŋ nɛ ʋ kyisi á Tıına Krisita sʋʋ tıyaŋ. Ʋ sı kyisi ma mɛ
sʋʋ tıyaŋ.
15 Ma bı gyıma anıı ma tenni yaa Krisita teŋ logiŋ kıdıgı rɛ? Ma bıına
anıı ma yaŋ sı wuwo kpa Krisita teŋ logiŋ kıdıgı a mʋ mal gyaŋtıra teŋ
tıyaŋ koo? Ba mʋra rɛ!
16 Koo ma bı gyıma anıı dı baal lɛ kaŋ gyaŋtıra pıŋ, ba buloŋ bırımı
nıdıgı rɛ? Beewıya Wıısı teŋ tıyaŋ ba bası polli rɛ a baa, “Baal bee ʋ haaŋ
sı yaa kıdıgı.”

17 Ɛɛ tıı rɛ nal hʊ aa kaŋ ʊ tıı mʊ mal á Tıına Krisita tıyaŋ, ʊ bee Krisita
yaa kıdıgı rɛ ʊ hakıla tıyaŋ.
18 Ma lıı ma tıı sɔŋsɔŋ tıyaŋ. Wıbɔŋ kɛ buloŋ nihuwobiŋ aa yaa, ʊ bee
kyogi ʊ teŋ, amɛ nal hʊ buloŋ aa sɔnnı, ʊ tıına yaa wıbɔŋ kı kyogi ʊ tıı
teŋbii rɛ.
19 Ma bı gyıma anıı ma tenni yaa Wıısı Wiyesi Welii hʊ ʊ aa kpaa we
ma tıyaŋ dıya rɛ? Ma bı tıŋ ma tıı. Wıısı rɛ tıŋ ma.
20 Wıısı kpaa ʊ kyal lɛ a yɔbɔ ma. Ɛɛwıya, ma kaŋ ma teŋbiye kı yaa
wıya hʊ aa fıyɛlı Wıısı teŋ.

7

Haaŋ Kpayı

1 Wıya hʊ ma aa saba a pıyɛsı hʊ, nyɛ kɛ, ŋ aa kyɛ dı ŋ gyʊʊ ba tıyaŋ
nɛ a kyɛ ba sii. Ʊ yaa wıwelii rɛ dı baal buloŋ fa ta kpaa haaŋ.
2 Amɛ akuu sɔŋsɔŋ aa yʊga wıya, ʊ maga dı baal buloŋ kpa haaŋ nɛ, dı
haaŋ buloŋ mɛ yal bala.
3 Ʊ maga dı baal bee ʊ haaŋ kpa ba tıı kı tıya dɔmɔŋ nɛ, a kı yaa dɔmɔŋ
teŋfıyɛl wıya.
4 Haaŋ bı tıŋa ʊ tıı, ʊ bala hal tıyaŋ, baal mɛ bı tıŋa ʊ tıı, ʊ haaŋ hal
tıyaŋ.
5 Dı baal lɛ aa kyɛ dı ʊ kyɛ ʊ haaŋ, ʊ bı maga dı haaŋ hʊ vıya, dı haaŋ
mɛ rɛ aa kyɛ dı ʊ bala pına ʊ, ʊ bı maga dı ʊ bala mɛ vıya. Amɛ kyaha dı
ba buloŋ balıya vʊʊla anıı ba bı sı kyɛ dɔmɔŋ a maga kyɛyɛ baŋmana, ka
dı ba kpa ba tıı buloŋ we Wıısı kyʊwalıı tıyaŋ. Amɛ dı ba Wıısı kyʊwalıı
saŋa hʊ ko teŋ, ʊ maga dı ba bıl piili kı laŋŋı wasa rɛ. Ɛɛ rɛ sı leŋ dı
Sıtaanı ta wuwo na ŋmanıı a kaŋ ba we wıbɔmɔ yayı tıyaŋ, akuu ba aa
bı wuwo kı kaŋ ba tıı wıya.
6 Wıya no ŋ aa bası kı tıya ma, ʊ bı kıı nıı mıra rɛ ŋ biŋ kı tıya ma. Ŋ
ta kı kyagılı ma rɛ.
7 Wıtıı rɛ, ŋ kyɛrı rɛ fa yaa dı ma kıdıgı buloŋ ta kpaa haaŋ anıı ŋ mɛ
aa bı kpaa haaŋ nyɛ. Amɛ nal buloŋ bee Wıısı aa kpaa wıı tıya ʊ rɛ. Wıısı
aa kpa wıı kıdıgı tıya nal kıdıgı rɛ, aŋ kpa wıdʊma a tıya nal kıdıgı mɛ.
8 Ŋ yaŋ aa kyɛ dı ŋ bası tıya ma boŋgyomo abee haboŋgyomo abee ma
lohaana rɛ anıı dı mamaa rɛ fa kıı ŋ, a ta paa haana koo a yal balama, ʊ
fa sı weliye.
9 Amɛ dı mamaa rɛ bı sı wuwo kaŋ ma tıı, baala paa haana, ka dı haana
hʊ mɛ yala balama. Beewıya, dı baal lɛ kpaa haaŋ, koo dı haaŋ nɛ yal bala,
ʊ rɛ kpıya ma aa leŋ baala wıya koo haana wıya we ma hakıllı tıyaŋ, a kı
dɔŋ ma.
10 Ma nala hʊ aa kaŋ haana abee balama, wıı no ŋ aa kyɛ dı ŋ bası nyɛ,
ŋ tıı daa rɛ aa bası. Ʊ lıı á Tıına Wıısı lee rɛ: Haaŋ bı maga dı ʊ vıya ʊ
bala,
11 amɛ dı haaŋ nɛ ko vıya aŋ vıya ʊ bala, ʊ maga dı ʊ ta bıl yal bala rɛ,
ka dı ʊ hɔŋ a yaa haboŋgyoŋ. Dı ʊ rɛ naa dı ʊ bı sı wuwo hɔŋ boŋgyori
hʊ, ʊ maga dı ʊ mııgı mʊ ʊ balbınıı hʊ lee rɛ, dı ba mııgı marı dɔmɔŋ.
Baal buloŋ mɛ bı maga dı ʊ vıya ʊ haaŋ.
12 Ma nıkaalıya hʊ mɛ, mıyaŋ Pɔɔl tıı mɛ aa kaŋ wıı dı ŋ bası tıya ma
rɛ nyɛ. Á Tıına Wıısı lee daa ʊ lıı. Dı Krisitabiye rɛ kaŋ haaŋ aa bı laa
Yesu wıya di, ka dı haaŋ hʊ laa nyʊwa anıı ʊ bee ʊ bala hʊ hɔŋ, baal hʊ
bı maga dı ʊ vıya ʊ.

13 Dɪ haaŋ aa yaa Krisitabiye mɛ rɛ kaŋ bala hʋ aa bɪ laa Yesu wɪya laa
di, ka dɪ baal hʋ laa nyʋwa dɪ ʋ beel-ʋ hɔŋ, ʋ bɪ maga dɪ haaŋ hʋ vɪya ʋ.
14 Beewɪya dɪ haaŋ nɛ laa Yesu wɪya di aŋka ʋ bala bɪ laa di, amɛ akuu
haaŋ hʋ wɪya, baal hʋ mɛ gyʋʋ Wɪɪsɪ sɔŋ tɪyaŋ nɛ. Ɛɛ tɪɪ rɛ, dɪ baal lɛ laa
Yesu wɪya di aŋka ʋ haaŋ bɪ laa di, amɛ akuu baal hʋ wɪya, haaŋ hʋ mɛ
gyʋʋ Wɪɪsɪ sɔŋ tɪyaŋ nɛ. Dɪ gɛɛ fa daa, ba biisi fa sɪ yaa bisiŋ tɪmma Wɪɪsɪ
sɪya tɪyaŋ. Amɛ ba aa kɪɪ nyɛ, ba biisi mɛ sɪ gyʋʋ Wɪɪsɪ sɔŋ tɪyaŋ.
15 Amɛ dɪ baal koo haaŋ aa bɪ yaa Krisitabiye rɛ aa kyɛ dɪ ʋ vɪya ʋ haaŋ
koo ʋ bala aa yaa Krisitabiye, ŋmanɪɪ we doŋ. Wɪya no iriŋ tɪyaŋ, wɪɪ
buloŋ bɪ tɔɔ Krisitabiye hʋ ŋmanɪɪ. Beewɪya Wɪɪsɪ aa kyɛ dɪ á hɔŋ abee
laaŋfɪya rɛ.
16 Ɪ haaŋ hʋ aa yaa Krisitabiye, ɛɛ rɛ ɪ sɪ yaa gyɪma dɪ ɪ wɪya daa sɪ
tɪŋ dɪ Wɪɪsɪ laa ɪ bala hʋ aa bɪ yaa Krisitabiye ta? Ɪ baal hʋ mɛ aa yaa
Krisitabiye, ɛɛ rɛ ɪ sɪ yaa gyɪma anɪɪ ɪ wɪya daa sɪ tɪŋ dɪ Wɪɪsɪ laa ɪ haaŋ
hʋ aa bɪ yaa Krisitabiye ta?
17 Wɪɪ no tɪyaŋ, lee hʋ ɪ fa aa sɪna ka Wɪɪsɪ leŋ ɪ ko laa Yesu wɪya di,
abee wɪɪ hʋ buloŋ Wɪɪsɪ aa kpaa tɪya ɪ, ʋ maga dɪ ɪ ha sɪŋ ba tɪyaŋ nɛ.
Wɪya no tɪɪ rɛ ŋ aa kpa kɪ daga Krisitabiisi aa we lee kɛ buloŋ ŋ aa mʋwa
tɪyaŋ.
18 Dɪ nal lɛ fa keri ʋ peŋ aŋ na ko laa Yesu wɪya di, ʋ ta leŋ dɪ gɛɛ kɪ
dɔmɔ ʋ. Dɪ nal mɛ rɛ bɪ kere ʋ peŋ aŋ na ko laa Yesu wɪya di, ʋ ta kɪ yaa
kparaama dɪ ʋ keri ʋ peŋ.
19 Beewɪya dɪ ɪ keri ɪ peŋ koo dɪ ɪ bɪ kere ɪ peŋ, ba buloŋ yaa wɪdɪgɪ
rɛ Wɪɪsɪ kɛ lee. Amɛ wɪɪ hʋ aa yaa sɪfɪyaŋ wɪɪ rɛ yaa dɪ ma kɪ tɪŋ Wɪɪsɪ
mɪrɪsɪ hʋ saŋa buloŋ.
20 Lee hʋ nal buloŋ fa aa sɪna aŋ na ko laa Yesu wɪya di, ʋ tɪɪna ha sɪŋ
doŋ.
21 Dɪ ɪ rɛ fa yaa yoŋ aŋ na ko laa Yesu wɪya di, ta leŋ dɪ ɛɛ wɪya kɪ dɔm-ɪ.
Amɛ dɪ ɪ rɛ naa ŋmanɪɪ ɪ aa sɪ wuwo kpa a tɪŋa ɪ tɪɪ, sii sɪŋ bɪŋbaŋ.
22 Yoŋ hʋ buloŋ aa laa á Tɪɪna Krisita wɪya di, ʋ tɪɪna tɪŋa ʋ tɪɪ rɛ Krisita
lee. Ɛɛ tɪɪ rɛ nal hʋ fa aa tɪŋa ʋ tɪɪ aŋ na ko laa Krisita wɪya di, ʋ bɪrɪmɪ
Krisita yoŋ nɛ.
23 Wɪɪsɪ leŋ Krisita kpaa ʋ kyal lɛ a yɔbɔ ma. Ɛɛwɪya, ma ta yaa
nihuwobisi yosi.
24 Ŋ naabalɪya, lee hʋ nal buloŋ aa sɪna aŋ na ko laa Yesu wɪya di, ʋ
maga dɪ ʋ ha sɪŋ doŋ tɪɪ rɛ, beewɪya wɪɪ hʋ Wɪɪsɪ aa kyɛ dɪ ɪ yaa rɛ gɛɛ.
25 Ma basɪ baala ha aa bɪ paa haana, abee haana ha aa bɪ yala balama
mɛ wɪya rɛ. Lagɪlagɪ no, ŋ aa kyɛ dɪ ŋ kyɛ doŋ mɛ sii rɛ. Amɛ Wɪɪsɪ bɪ
basɪ wɪɪ buloŋ tɪya ŋ nala no lugo tɪyaŋ. Amɛ Wɪɪsɪ fáá ŋ sikii rɛ, a leŋ
ŋ yaa nal ma aa sɪ wuwo laa di. Ɛɛ wɪya ŋ tɪɪ hakɪla wɪɪ rɛ ŋ kɪ kyɛ dɪ ŋ
basɪ nala no lugo tɪyaŋ.
26 Akuu lagɪlagɪ no taŋha hʋ aa deye wɪya, dɪ baal lɛ bɪ kpa haaŋ, ʋ rɛ
kpɪya.
27 Dɪ ɪ rɛ ko kaŋ haaŋ, ta ko kɪ vɪya ʋ. Dɪ ɪ rɛ ko bɪ kaŋ haaŋ mɛ, ta bɪl
ko kɪ kpa haaŋ.
28 Amɛ dɪ ɪ rɛ kpaa haaŋ, ɪ bɪ yaa wɪbɔŋ. Dɪ hatoluu mɛ ha aa bɪ yala
bala rɛ yal bala, ʋ bɪ yaa wɪbɔŋ. Amɛ baala hʋ aa paa haana abee haana
hʋ aa yala balama, ba sɪ na tʋwara dʋnɪya no tɪyaŋ. Ŋ bee kyɛ dɪ ma gyʋʋ
tʋwara no tɪyaŋ.
29 Ŋ naabalɪya, wɪɪ hʋ ŋ aa basɪ rɛ nyɛ: Á bɪl bɪ sɪ pɪɪsɪ dʋnɪya no tɪyaŋ.
Ɛɛwɪya, nala hʋ aa kaŋ haana, ʋ maga dɪ ba kɪɪ gɛɛ anɪɪ ba bɪ kaŋ haana.

30 Nala hʋ aa wɪɪ, ʋ maga dɪ ba kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ ba tɪsɪ aa bɪ kyogo. Nala
hʋ mɛ aa mʋŋ, ʋ maga dɪ ba kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ ba tenni aa bɪ fɪyɛla. Nala hʋ
mɛ aa yɔbɔ kɪna, ʋ maga dɪ ba kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ kɪna hʋ ba aa yɔbɔ bɪ yaa
ba kɪna.
31 Nala hʋ aa we dʋnɪya wɪkanɪya tɪyaŋ a kɪ yaa, ʋ maga dɪ ba kɪɪ gɛɛ
rɛ anɪɪ ba tuwo ba tɪyaŋ. Dʋnɪya no aa kɪɪ nyɛ gyɪnaŋ, ʋ aa mʋ tenii rɛ.
32 Ŋ bee kyɛ dɪ wɪya kɪ dɔŋ ma. Baal hʋ aa bɪ kaŋ haaŋ, ʋ aa kpa ʋ nyuu
buloŋ we á Tɪɪna tʋma tɪyaŋ nɛ, a kɪ yaa gɛɛ buloŋ ʋ aa wuwo, dɪ á Tɪɪna
Yesu teŋ fɪyɛlɪ.
33 Amɛ baal hʋ aa kaŋ haaŋ, ʋ aa kpa ʋ nyuu buloŋ we dʋnɪya wɪkanɪya
tɪyaŋ nɛ, beewɪya ɛɛ hʋ ʋ aa sɪ yaa dɪ haaŋ hʋ teŋ fɪyɛlɪ wɪya dʋŋ nɛ aa
kyɪla ʋ.
34 Ka ʋ hakɪla mɛ aa bɪ sɪŋ wɪdɪgɪ tɪyaŋ. Haaŋ hʋ ha aa bɪ yal bala, koo
hatoluu hʋ ha aa bɪ gyɪŋ baal, ʋ aa kpa ʋ teŋbii bee ʋ hakɪla buloŋ nɛ a
we á Tɪɪna Krisita tʋma tɪyaŋ, a kɪ lʋga dɪ ʋ yaa tɪpʋlʋŋ tɪɪna Wɪɪsɪ sɪya
tɪyaŋ. Amɛ haaŋ hʋ aa kaŋ bala, dʋnɪya no wɪkanɪya rɛ aa we ʋ hakɪla
tɪyaŋ, beewɪya ɛɛ hʋ ʋ aa sɪ yaa dɪ ʋ bala teŋ fɪyɛlɪ dʋŋ wɪya rɛ aa kyɪla
ʋ.
35 Ma tɪɪ pɛyi wɪya rɛ tɪŋ ŋ kɪ basɪ wɪya no buloŋ. Ʋ bɪ kɪɪ nɪɪ ŋ aa fɪl
ma rɛ dɪ ma ta kɪ yaa ma wɪkyɛɛlɪya. Amɛ ŋ aa kyɛ dɪ ma kɪ yaa wɪya
hʋ aa kpaa ŋmanɪɪ rɛ, a kpa ma tɪɪ abee ma wɪɪ buloŋ a tɪya á Tɪɪna Yesu
Krisita.
36 Dɪ baal bee haaŋ nɛ wee nyʋwa anɪɪ ba sɪ yala dɔmɔŋ, aŋ ha ta kpa
biŋ maakyiye, ka dɪ baal hʋ na anɪɪ ʋ bɪ wuwo kɪ kaŋ ʋ tɪɪ haana lugo
tɪyaŋ, koo ʋ na anɪɪ dɪ haaŋ hʋ aa hɪyasɪ, dɪ ʋ rɛ aa kyɛ, ʋ aa wuwo ʋ kpa
ʋ rɛ. Ʋ gɛɛ bɪ yaa wɪbɔŋ.
37 Amɛ dɪ baal mɛ we doŋ, a gyɪma ʋ hakɪla tɪyaŋ anɪɪ ʋ sɪ wuwo we
doŋ aŋ bɪ kpaa haaŋ, ka dɪ ʋ bɪ kɪɪ nɪɪ ba fɪla ʋ rɛ, aŋ yaa nɪɪ ʋ aa gyɪŋ ʋ
tɪɪ kanɪɪ haana lugo tɪyaŋ nɛ tɪŋ, ɛɛ kɛ dɪ ʋ rɛ vɪya hatoluu hʋ ʋ fa aa kyɛ
dɪ ʋ kpa mɛ, ʋ tɪɪna mɛ yaa wɪɪ aa kpaa ŋmanɪɪ rɛ.
38 Ɛɛwɪya, dɪ baal lɛ kpaa haaŋ, ʋ yaa weliŋ nɛ, amɛ baal hʋ aa bɪ kpa
haaŋ, ʋ rɛ yaŋ marɪ yaa weliŋ.
39 Haaŋ aa kaŋ bala bɪ tɪŋa ʋ tɪɪ, dɪ ʋ bala rɛ ha we ʋ mɪɪbol tɪyaŋ. Amɛ
dɪ ʋ bala hʋ rɛ ko sʋba, ʋ kaŋ ŋmanɪɪ rɛ dɪ ʋ bɪl yala baal hʋ buloŋ ʋ aa
kyɛ. Amɛ ʋ maga dɪ ʋ yala nal hʋ aa yaa Krisitabiye rɛ.
40 Dɪ ŋ kɛ dʋŋ nɛ, ʋ fa ta bɪl yal bala. Ɛɛ rɛ ʋ sɪ hɔŋ abee teŋfɪyɛlʋʋ. Ŋ
gyɪma anɪɪ Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʋ we ŋ mɛ tɪyaŋ nɛ.

8

Vʋga kɪna dii wɪya

1 Ma pɪyɛsɪ ŋ vʋga kɪdiiliye mɛ wɪya rɛ. Lagɪlagɪ no, ŋ aa kyɛ dɪ ŋ basɪ
ba mɛ wɪya rɛ. Ʋ yaa wɪtɪɪ rɛ anɪɪ á buloŋ kaŋ wɪgyʋŋ nɛ. Wɪgyʋŋ no iriŋ
aa leŋ nihuwobiŋ ŋmaa ʋ bembii a kɪ daga ʋ tɪɪ rɛ, amɛ kyori dʋŋ nɛ aa
wuwo leŋ Krisitabiisi kyiyeli dɔmɔŋ a sɪŋ weliŋ Wɪɪsɪ ŋmanɪɪ tɪŋɪɪ tɪyaŋ.
2 Nal hʋ aa bɪɪna anɪɪ ʋ kaŋ wɪgyʋŋ nɛ, ʋ tɪɪna bɪ gyɪŋ wɪɪ buloŋ,
beewɪya, wɪgyʋŋ hʋ fa aa maga dɪ ʋ kana daa ʋ kana gɛɛ.
3 Amɛ nal hʋ aa kyo Wɪɪsɪ, Wɪɪsɪ gyɪŋ ʋ tɪɪna rɛ.
4 Ɛɛwɪya, ma leŋ dɪ á na dɪ ʋ maga dɪ á kɪ di vʋga kɪdiiliye rɛ koo ʋ bɪ
maga. Á tɪɪ gyɪma rɛ weliŋ anɪɪ vʋga bɪ kaŋ tɔnɔ buloŋ dʋnɪya no tɪyaŋ.
Á gyɪma mɛ rɛ anɪɪ wɪɪsɪ buloŋ bɪl tuwo a lɪɪ Naabidiye Wɪɪsɪ hal.

5 Nala badɔmɔŋ baa dı vʊga we taŋha nyuu tıyaŋ daha rɛ, wıısını mɛ
we wıısınyuu tıyaŋ. Ba kɛ laa di rɛ anıı wııgyamaa abee tııŋgyamaa rɛ
we doŋ.
6 Amɛ ámaa Krisitabiisi kɛ lee, Wııdıgı dʊŋ nɛ we doŋ. Ʊ rɛ yaa á kuwo
Wıısı hʊ aa ta kıŋ buloŋ aa we doŋ. Ʊ rɛ tıŋ ma. Tıına buloŋ mɛ tuwo
dı á Tıına Yesu Krisita dʊŋ daa. Ʊ tıyaŋ nɛ Wıısı tıŋa a taa kıŋ buloŋ. Ʊ
tıyaŋ nɛ á tıŋa a kaŋ mııbol mɛ.
7 Amɛ nala buloŋ daa gyıŋ wıtıı no. Nala badɔmɔŋ ha kpaa ba nyuni
buloŋ we vʊga tıyaŋ nɛ kıŋkaŋ. Ɛɛ rɛ tıŋ abee gyınaŋ buloŋ, dı ba aa rɛ ko
di haŋ kıdiiliye hʊ iriŋ, ba ha aa kı bıını anıı vʊga kıdiiliye rɛ. Ba hakıllı
ha bı deye Wıısı ŋmanıı tıyaŋ. Ɛɛwıya, dı ba aa rɛ ko di vʊga kına, ba aa
kı bıını anıı ba dii bisiŋ kına rɛ.
8 Kıdiiliye bı sı wuwo leŋ dı Wıısı bee nihuwobisi paga wıya marı
weliye. Dı ámaa rɛ aa di kıdiilii ka buloŋ koo dı ámaa rɛ aa sıŋ badɔmɔŋ
aŋ kı di badɔmɔŋ, ɛɛ tuwo wıı buloŋ Wıısı lee.
9 Ma nala hʊ aa laa Wıısı wıya di, a gyıma anıı ma sı wuwo di kıŋ buloŋ,
ma fıyɛlı ma sıya weliŋ, dı ma wıyaalıya ta ko leŋ Krisitabiisi hʊ ha aa bı
waa Wıısı wıya tıyaŋ weliŋ ko gyʊʊ wıbɔmɔ yayı tıyaŋ.
10 Dı Krisitabiisi hʊ aa bı waa Wıısı wıya tıyaŋ kıdıgı rɛ naa ma nala hʊ
aa waa Wıısı wıya tıyaŋ kıdıgı dı ʊ hɔŋ vʊga lımarıı, a kı di vʊga kıdiiliye
hʊ, ma bı gyıma anıı ʊ mɛ sı kyesi a kı di kına no koo?
11 Akuu ı wıgyʊŋ kıŋkaŋ wıya, ı naabiye hʊ wıya Krisita aa sʊba, ka ʊ
laadii ha bı deye weliŋ, nyʊgısa rɛ.
12 Ɛɛwıya, dı kıdiiliye hʊ ma aa dii rɛ sı kaŋ ma nımmabalıya Krisitabiisi
hakıllı vʊgımı, ma yaa wıı kyogi ba rɛ. Ʊ gɛɛ mɛ, Krisita tıı rɛ ma yaa wıı
kyogi gɛɛ.
13 Ɛɛwıya, dı kıdiiliye hʊ ŋ aa sı di rɛ sı leŋ dı ŋ naabiye yaa wıbɔŋ, ɛɛ
kɛ ŋ bı sı maakyiye di haŋ kıdiiliye hʊ, beewıya ŋ bee kyɛ dı ŋ naabiye
yaa wıbɔŋ.

9

Wıya hʊ aa maga dı Yesu kpambıya kı yaa

1 Ma aa naa ŋ nyɛ, ŋ bı tıŋa ŋ tıı? Ŋ bı yaa Yesu Krisita kpambıya? Ŋ ha
bı naa á Tıına Yesu? Ma daa yaa tɔnɔ hʊ aa lıı ŋ Wıısı tʊma tʊmıı tıyaŋ?
2 Dı nala badɔmɔŋ nɛ baa ŋ bı yaa Wıısı kpambıya mɛ, amɛ ma kɛ lee ŋ
yaa rɛ. Ma aa laa á Tıına Yesu wıya di ma beel-ʊ yaa kıdıgı wıya, mamaa
rɛ yaa magıl hʊ aa dagı anıı ŋ yaa Krisita kpambıya rɛ.
3 Ɛɛwıya, dı nal buloŋ nɛ ko kı kyogi ŋ feŋ anıı ŋ bı yaa Yesu Krisita
kpambıya, nyɛ rɛ ŋ aa kpa, a bası laa ŋ tıı.
4 Ŋ aa gɔllı bası Wıısı wıya kı tıya nala nyɛ, ɛɛ kɛ ʊ bı maga dı ba kı
tıya ŋ nyʊwa kıdiiliye koo?
5 Ɛɛ kɛ, ŋ aa gɔllı kı bası Wıısı wıya nyɛ, ŋ kɛ bı kaŋ ŋmanıı dı ŋ
kpa haaŋ aa yaa Krisitabiye dı ʊ kı tıŋ ŋ hal anıı ŋ dɔŋtıŋsı Yesu Krisita
kpambısı hʊ badɔmɔŋ abee Yesu nımmabalıya abee Piita aa yaa gɛɛ koo?
6 Koo ŋ bee Banabaası dʊŋ nɛ maga dı á kı bası Wıısı wıya, aŋ ha tʊma
kı kyɛ á nyʊwa kıdiiliye?
7 Laalyuwol bee rɛ we doŋ a tʊŋ kı tuŋ ʊ tıı? Pıparı bee rɛ bee di ʊ tıı
panyʊwa kına? Nɔdaal bee rɛ bı faa ʊ tıı nʊsı ıl kı nyʊwa?
8 Wıı no ŋ aa bası nyɛ, ʊ bı yaa nihuwobiŋ hakıla dʊŋ wıı, beewıya
Wıısı mırısı hʊ Moosi aa saba biŋ Wıısı Teŋ tıyaŋ mɛ bası wıı no tıı rɛ?
9 Mırısı hʊ Moosi aa saba biŋ tıyaŋ, ba basa a baa

“Ba bee vʊwa nɔpalıı hʊ aa ŋmaa mıya nyʊwa.”
Nɔpalıı hʊ wıya daa kyıla Wıısı.
10 Wıısı aa bası wıı no, ámaa rɛ ʊ kı daga gɛɛ. Wıtıı rɛ ámaa rɛ ʊ kı daga.
Pıpara abee kʊkʊnna buloŋ kaŋ bayıyɛla rɛ anıı ba kaŋ ba tol lɛ kıkʊmıya
hʊ tıyaŋ.
11 Ɛɛ tıı rɛ, Wıısı wıweliye hʊ á aa basa tıya ma, ba kıı gɛɛ anıı kıdoho rɛ
á kpa doho ma tıyaŋ gɛɛ. Ɛɛwıya, dı mamaa rɛ aa kyiyeli ma abee dʊnıya
kına, ma ta bıına anıı mɛ yaa kı parı rɛ.
12 Dı mamaa rɛ aa kı kyiyeli nala badɔmɔŋ, á kɛ gba paalı maga dı ma kı
kyiyeli ma a baŋ ba rɛ. Amɛ á kɛ bı kpaa ʊ anıı ʊ yaa kparaama rɛ dı ma
kyiyeli ma. Á kaŋ kenyiri hʊ aa maga rɛ á wıı buloŋ tıyaŋ, dı gɛɛ wuwo
suri ŋmanıı dı Krisita wıweliye pele lee hʊ buloŋ aa maga lagı.
13 Nal buloŋ aa di ʊ tʊma lee rɛ. Ma gyıma anıı nal hʊ aa tʊŋ tʊma
Wııkyʊwaldııbal hʊ tıyaŋ, doŋ nɛ ʊ kı di, ka nala hʊ mɛ aa kpʊʊ pʊsı
kı tıya Wıısı kogu hʊ nyuu tıyaŋ, ba mɛ kaŋ tol lɛ pʊsı hʊ tıyaŋ.
14 Ɛɛ tıı rɛ á Tıına Krisita mɛ baa dı nala hʊ aa bası Wıısı wıya, dı ba mɛ
tıŋ doŋ a kı na ba kıdiiliye.
15 Amɛ ŋ ha bı tıŋ ŋmanıı no a kı kyɛ ŋ kıkyɛɛlıya. Ŋ aa sabı teŋ no
kı tıya ma nyɛ, ʊ bı kıı nıı ŋ aa yıyɛlı nıı ma yaa wıya no tıya ŋ nɛ. Ŋ
aa sʊba rɛ kpıya nal kıdıgı buloŋ aa kpaa kıŋ tıya ŋ, dı gɛɛ leŋ dı ŋ bı sı
wuwo daga ŋ tıı ŋmanıı no ŋ aa tıŋ tıyaŋ.
16 Amɛ ŋ bı kaŋ ŋmanıı dı ŋ kı daga ŋ tıı akuu ŋ aa bası Wıısı wıweliye
hʊ wıya. Beewıya, ʊ yaa fılıı rɛ dı ŋ kı bası Wıısı wıya. Ba sı lɔrı ŋ tıyaŋ
dı mıyaŋ nɛ vıya Wıısı wıweliye hʊ basıı.
17 Dı ʊ fa kıı nıı ŋ tıı kyɛrı tıyaŋ nɛ ŋ kı bası Wıısı wıya, ɛɛ rɛ ŋ fa sı
kı kyɛ dı ŋ laa tuno. Amɛ ŋ tıı kyɛrı tıyaŋ daa, Wıısı rɛ lıı ŋ a kpa tʊma
no we ŋ nosi tıyaŋ ŋ kı tʊma.
18 Ŋ tuno rɛ yaŋ yaa bee? Ŋ tuno rɛ yaa dı ŋ bası Wıısı wıweliye hʊ a
tıya ma aŋ ta laa kıŋ buloŋ. Nyɛ daga anıı ŋ bee laa tuno hʊ aa maga dı
ŋ laa akuu ŋ aa bası Wıısı wıweliye hʊ wıya.
19 Ŋ tıŋa ŋ tıı rɛ. Ŋ bı yaa nal buloŋ yoŋ. Amɛ ŋ kaŋ ŋ tıı bırımı nal
buloŋ yoŋ nɛ dı ŋ wuwo na nala yʊga dı ba ko tıŋ Yesu Krisita.
20 Dı mıyaŋ nɛ ko mʊ Gyuuma lee, ŋ aa kaŋ ŋ tıı bırımı gyuu rɛ, dı ŋ
wuwo bası Wıısı wıya tıya ba, dı ba ko tıŋ Wıısı. Dı mıyaŋ nɛ ko mʊ nala
hʊ aa tıŋ Moosi mırısı hʊ lee, ŋ aa kaŋ ŋ tıı bırımı ba kıdıgı rɛ, amɛ ŋ
hakıla tıyaŋ kɛ ŋ tıı gyıma anıı ŋ bee tıŋ ba ŋmanıı hʊ. Ŋ aa yaa gɛɛ rɛ
dı ŋ wuwo leŋ dı ba badɔmɔŋ ko tıŋ Yesu Krisita.
21 Ɛɛ tıı rɛ, dı mıyaŋ nɛ ko mʊ nala hʊ aa bı yaa Gyuuma lee, ŋ aa kaŋ ŋ
tıı bırımı ba kıdıgı rɛ, aŋ ta bee tıŋ Gyuuma mırısı hʊ dı ŋ wuwo leŋ dı
ba badɔmɔŋ ko tıŋ Yesu Krisita. Wıı no bı kıı nıı ŋ bee tıŋ Wıısı mırısı
hʊ. Amɛ ŋ kɔnı aa tıŋ wıya hʊ Krisita aa basa rɛ.
22 Dı mıyaŋ nɛ ko mʊ nala hʊ Wıısı laadii ha aa bı deye lee, ŋ aa kaŋ ŋ
tıı bırımı ba kıdıgı rɛ, dı ŋ wuwo leŋ dı ba ko tıŋ Yesu Krisita. Dı mıyaŋ
nɛ ko mʊ nala irıŋ buloŋ lee, ŋ aa kaŋ ŋ tıı bırımı ba kıdıgı rɛ, a kpa
ŋmanıı hʊ buloŋ ŋ aa sı kpa dı ŋ wuwo leŋ dı ba badɔmɔŋ ko tıŋ Yesu
Krisita.
23 Wıya no buloŋ ŋ aa yaa nyɛ, Wıısı wıweliye hʊ rɛ ŋ kı kyɛ dı ba pel
lee buloŋ. Dı gɛɛ wuwo leŋ dı ŋ mɛ pɛ na wıweliye hʊ nala hʊ aa laa
Wıısı wıweliye hʊ dı aa sı na Wıısı lee.
24 Ma buloŋ gyıma anıı dı nıgyamaa rɛ aa fá, amɛ ba tıyaŋ nıdıgı rɛ aa
mʊ di. Ɛɛwıya, nal buloŋ kı fá ʊ fáyı buloŋ, dı ʊ yaa nal hʊ aa sı fá mʊ di

kɪŋ hʊ wɪya ma aa fá.
25 Fɪfaal buloŋ ba aa dagɪ, ʊ aa wuwo kaŋ ʊ tɪɪ rɛ wɪɪ kɛ buloŋ tɪyaŋ, dɪ
ʊ wuwo fá a di. Amɛ ʊ aa yaa wɪya no buloŋ dɪ ʊ mʊ laa kɪŋ aa sɪ kyogi
rɛ. Amɛ ámaa Krisitabiisi kɛ aa tuŋ Krisita tʊma dɪ á mʊ laa kɪŋ aa bɪ sɪ
maakyiye kyogi rɛ.
26 Ɛɛ rɛ tɪŋ ŋ fá kɪ mʊ sɪdeŋ, a kɪ deŋ lɪmʊtenii hʊ. Ɛɛ rɛ tɪŋ ŋ kɪɪ gɛɛ
anɪɪ nal aa ŋmaa kyɔrɪya, ŋ bɪ viri ŋ noŋ kɪ ta waasʊ waasʊ.
27 Ŋ fɪla ŋ tɪɪ rɛ, a kana ŋ teŋbii bɪrɪmɪ ŋ yoŋ. Ŋ yaa gɛɛ rɛ dɪ ŋ ta ko
basɪ Wɪɪsɪ wɪweliye hʊ tɪya nala teŋ, ka dɪ ŋ tɪɪ bɪ kaŋ tol Wɪɪsɪ koro hʊ
tɪyaŋ.

10

Ma ta kɪ marɪ vʊga

1 Ŋ naabalɪya, ŋ aa kyɛ dɪ ma liisi mʊ pele wɪɪ hʊ gyɪ aa yaa á naabaala
hʊ fa aa tɪŋ Moosi hal pogo hʊ tɪyaŋ nɛ. Wɪɪsɪ gyɪ leŋ taal lɛ ko geesi tɔ
ba buloŋ, a deŋ ba nyuu weliŋ ba buloŋ mʊ kyol fuwobal hʊ ba aa yɪrɪ
Fuwofɪyaŋ abee laaŋfɪya.
2 Taal hʊ gyɪ aa geesi tɔ ba buloŋ gɛɛ, abee ba buloŋ gyɪ aa kyol fuwo hʊ,
gɛɛ rɛ gyɪ daga anɪɪ ba buloŋ foo wɪɪkyʊwalnɪɪ rɛ, ba yaa Moosi hatɪnna.
3 Ba buloŋ nɛ gyɪ dii kɪdiiliye hʊ Wɪɪsɪ gyɪ aa tɪya ba.
4 Ba buloŋ mɛ rɛ gyɪ nyʊwa nɪɪ hʊ Wɪɪsɪ gyɪ aa leŋ ʊ lɪɪ bʊyɪ hʊ tɪyaŋ.
Krisita tɪɪ rɛ yaa bʊyɪ no, a gyɪ kɪ tɪŋ ba tɪyaŋ.
5 Abee gɛɛ buloŋ, ka Wɪɪsɪ teŋ gyɪ bɪ fɪyɛla ba gyeniŋ buloŋ nyuu tɪyaŋ,
ɛɛ rɛ tɪŋ ba gyɪ sʊba sʊba gyaasɪ pogo hʊ tɪyaŋ buloŋ.
6 Wɪya no buloŋ yaa wɪyaabiniye rɛ, dɪ ba kʊrɪsɪ á dɪgɪna dɪ á ta kpaa
á hakɪllɪ we wɪbɔmɔ yayɪ tɪyaŋ anɪɪ nala no fa aa yaa gɛɛ.
7 Ma ta kɪ marɪ vʊga anɪɪ á naabaala hʊ badɔmɔŋ gyɪ aa yaa gɛɛ. Wɪɪsɪ
teŋ tɪyaŋ ba baa,
“Nala hʊ gyɪ hɔŋ di kɪdiiliye rɛ, a nyʊwa sɪŋ, aŋ sii gʊwa, a yaa wɪlaama.”
8 Ʊ bɪ maga dɪ á kɪ yaa sɔŋsɔŋ wɪya, anɪɪ á naabaala hʊ badɔmɔŋ gyɪ
aa yaa gɛɛ. Ɛɛ rɛ tɪŋ Wɪɪsɪ gyɪ leŋ ba nala tusi-mɔlɪya abee boto sii sʊba
kyɛdɪgɪ.
9 Ʊ bɪ maga dɪ á kɪ magɪsɪ á Tɪɪna Wɪɪsɪ anɪɪ ba badɔmɔŋ gyɪ aa magɪsɪ
Wɪɪsɪ gɛɛ. Ɛɛ rɛ tɪŋ Wɪɪsɪ gyɪ leŋ dʊma dʊŋ ba kpʊ.
10 Ʊ bɪ maga dɪ á kɪ gʊrɪmɪ wɪya anɪɪ ba badɔmɔŋ gyɪ aa yaa gɛɛ. Ɛɛ rɛ
tɪŋ Wɪɪsɪ gyɪ leŋ ʊ malɪka hʊ aa kpʊ nala ko kpʊ ba.
11 Wɪɪsɪ gyɪ yaa ba wɪya no rɛ, ʊ yaa kyagɪlɪ a tɪya nal buloŋ. Amɛ ba sabɪ
wɪya no biŋ dɪ ba kʊrɪsɪ á Krisitabiisi dɪgɪna rɛ. Beewɪya, á we saŋa hʊ
tɪyaŋ dʊnɪya hʊ aa kpaga tenii rɛ.
12 Ɛɛwɪya, nal buloŋ aa bɪɪna anɪɪ ʊ kɛ sɪŋ weliŋ nɛ Wɪɪsɪ ŋmanɪɪ tɪyaŋ,
ʊ tɪɪna fɪyɛlɪ ʊ sɪya weliŋ, dɪ ʊ ta ko tele.
13 Dɪ wɪɪ rɛ ko gʊʊ ɪ, ʊ maga dɪ ɪ gyɪma anɪɪ ɪ dʊŋ tɪyaŋ daa ʊ piili. Ɛɛ
tɪɪ rɛ aa puu nihuwobisi buloŋ. Amɛ Wɪɪsɪ yaa wɪtɪɪ tɪɪna rɛ. Ʊ bɪ sɪ laa
nyʊwa dɪ wɪɪ aa bana ɪ gʊʊ ɪ. Amɛ dɪ wɪɪ rɛ ha ko gʊʊ ɪ, Wɪɪsɪ tɪɪ rɛ aa
tɪya ɪ dee dɪ ɪ wuwo kaŋ kenyiri, aŋ ha daga ɪ ŋmanɪɪ hʊ ɪ aa sɪ tɪŋa a lɪɪ
wɪɪ hʊ tɪyaŋ.
14 Ɛɛwɪya, ŋ kyaŋweliye, ma lɪɪ ma tɪɪ vʊga marɪɪ tɪyaŋ.
15 Ŋ gyɪma anɪɪ ma kaŋ wɪgyʊŋ nɛ, ɛɛ rɛ tɪŋ ŋ basɪ wɪɪ no kɪ tɪya ma.
Ma tɪɪ bɪɪnɪ wɪɪ no na weliŋ.
16 Dɪ á ko kɪ di kɪdiiliye hʊ Krisita aa baa dɪ á di a kɪ liisi ʊ wɪya, á aa
sʊla Wɪɪsɪ rɛ, aŋ kpa nɪɪnyʊwagbaŋbiye hʊ, a buloŋ nyʊwa ʊ tɪya kɪna. Á

aa yaa gɛɛ, ʊ daga anɪɪ Krisita kyal tɪyaŋ, á beel-ʊ buloŋ yaa kɪdɪgɪ rɛ. Dɪ
ámaa rɛ ko kɪ kyaŋ paanʊʊ hʊ mɛ, ʊ gɛɛ daga anɪɪ Krisita teŋbii tɪyaŋ, á
beel-ʊ buloŋ yaa kɪdɪgɪ rɛ.
17 Á yʊga rɛ, amɛ akuu á buloŋ aa kpa paanʊʊ dɪgɪ a kpaa dɔmɔŋ wɪya,
á buloŋ yaa kɪdɪgɪ rɛ.
18 Ma liisi Iziral tɪmma nala hʊ gyɪ aa kpʊ pʊsɪ a fisi kɪ tɪya Wɪɪsɪ wɪya.
Dɪ ba aa rɛ gyɪ ko kpʊ pʊna buloŋ, ba mɛ aa kyaŋ ba tol lɛ. Ɛɛ daga anɪɪ
ba bee Wɪɪsɪ buloŋ yaa kɪdɪgɪ rɛ.
19 Wɪɪ no ŋ aa basa, ʊ memii rɛ yaa bee? Ma bɪɪna ŋ baa dɪ vʊga abee
vʊga kɪdiiliye yaa kɪna rɛ koo?
20 Aayɪ, wɪɪ hʊ ŋ aa basɪ rɛ nyɛ: Dɪ vʊgɪmarɪla rɛ marɪ ba vʊga, kɪŋ kɛ
buloŋ ba aa kpʊwa, ba aa kpʊ tɪya gyɪŋbɔmɔ rɛ. Wɪɪsɪ daa ba aa kpʊ tɪya.
Ŋ yaŋ bee kyɛ dɪ ma bee gyɪŋbɔmɔ pɛ wɪɪ buloŋ.
21 Ma bee Wɪɪsɪ bɪ sɪ wuwo pɛ nɪɪnyʊwagbaŋbiye, aŋka dɪ ma bee
gyɪŋbɔmɔ mɛ bɪl pɛ nɪɪnyʊwagbaŋbiye. Ma bee Wɪɪsɪ bɪ sɪ wuwo pɛ
kɪdigbaha, ka dɪ ma bee gyɪŋbɔmɔ mɛ bɪl kɪdigbaha.
22 Koo á aa kyɛ dɪ á yaa dɪ Wɪɪsɪ baaŋ sii rɛ? Koo á bɪɪna anɪɪ ámaa rɛ
kaŋ dee te Wɪɪsɪ?
23 Á kaŋ ŋmanɪɪ rɛ á aa sɪ wuwo yaa wɪɪ buloŋ, amɛ wɪɪ buloŋ daa kaŋ
tɔnɔ tɪya ma. Wɪɪ buloŋ mɛ daa kaŋ kyiyelii tɪya ma, á Wɪɪsɪ ŋmanɪɪ tɪŋɪɪ
tɪyaŋ.
24 Nal buloŋ ta kyɪla ʊ dʊŋ wɪya, ʊ maga dɪ nal buloŋ kɪ liisi ʊ dɔŋtɪŋsɪ
wɪkyɛɛlɪya mɛ rɛ.
25 Ma sɪ wuwo kyaŋ namɪya kɛ buloŋ ba aa yallɪ yɔbɔ tɪyaŋ. Ma ta leŋ
dɪ ʊ kyaŋɪɪ wɪya kɪ dɔŋ ma hakɪllɪ nɪɪ vʊgɪmarɪ namɪya rɛ koo vʊgɪmarɪ
namɪya daa.
26 Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ ba basa rɛ a baa,
“Dʊnɪya abee kɪna hʊ buloŋ aa we ʊ tɪyaŋ, á Tɪɪna Wɪɪsɪ rɛ tɪŋ ba.”
27 Dɪ nal hʊ aa bee kyʊwalɪ Wɪɪsɪ rɛ yɪrɪ ɪ dɪ ɪ ko di kɪna, dɪ ɪ rɛ ko kɪ kyɛ,
mʊ di. Ta leŋ dɪ ɪ hakɪla kɪ dɔmɔ ɪ kɪdiiliye hʊ wɪya, anɪɪ ʊ maga dɪ ɪ di
koo ʊ bɪ maga dɪ ɪ di.
28 Amɛ dɪ ɪ nal kɪdɪgɪ rɛ basɪ tɪya ɪ anɪɪ kɪdiiliye hʊ yaa vʊga kɪna rɛ, ta
diye, akuu nal hʊ aa basɪ tɪya ɪ hʊ wɪya, abee nal kɪdɪgɪ hakɪla aa sɪ kɪ
dɔmɔ ʊ wɪya.
29 Ta tɪŋa ɪ hakɪla tɪyaŋ a di, tɪŋ nal hʊ aa basɪ tɪya ɪ hakɪla tɪyaŋ, a ta
diye. Dɪ mɪyaŋ nɛ gyɪma anɪɪ ŋ kaŋ ŋmanɪɪ rɛ dɪ ŋ yaa wɪɪ hʊ ŋ aa kyɛ,
bee rɛ yaŋ tɪŋ nal kɪdɪgɪ hakɪla sɪ wuwo tɔ ŋ ŋmanɪɪ dɪ ŋ ta yaa haŋ wɪɪ
hʊ?
30 Dɪ mɪyaŋ nɛ kyʊwalɪ Wɪɪsɪ aŋgyʊwasʊ aŋ na di kɪdiilii, ɛɛ rɛ nal kɪdɪgɪ
sɪ yaa basɪ tɪya ŋ anɪɪ ŋ kyogo rɛ ŋ aa dii kɪdiilii hʊ wɪya?
31 Ɛɛwɪya, kɪŋ kɛ buloŋ ma aa sɪ di abee kɪŋ kɛ buloŋ ma aa sɪ nyʊwa,
koo wɪɪ kɛ buloŋ ma aa sɪ yaa, ma yaa ba buloŋ dɪ Wɪɪsɪ feŋ yɪrɪ.
32 Wɪɪ kɛ buloŋ ma aa yaa tɪyaŋ, ma pɔ ma tɪɪ. Ma ta leŋ dɪ ma wɪyaalɪya
ko leŋ Gyuuma koo nala hʊ aa bɪ yaa Gyuuma, koo Krisitabiisi kɪdɪgɪ buloŋ
ko yaa wɪbɔŋ Wɪɪsɪ ŋmanɪɪ tɪyaŋ.
33 Ma kɪ kyesi ŋ wɪyaalɪya. Wɪɪ kɛ buloŋ ŋ aa yaa, ŋ aa bee kyɪla ŋ tɪɪ
wɪya. Amɛ ŋ aa kɪ kyɛ dɪ ŋ pɛ nɪgyamaa tɪyaŋ nɛ, dɪ Wɪɪsɪ laa ba ta.

11

Ɛɛ aa maga dɪ haana kɪ yaa gyamaa Wɪɪsɪ lɪkyʊwalɪɪ tɪyaŋ

1 Ma kɪ kyesi ŋ wɪyaalɪya anɪɪ ŋ mɛ aa kyesi Krisita gɛɛ.

2 Ma aa yaa kuwokeri rɛ, abee ma aa kɪ liisi ŋ wɪya saŋa buloŋ, a kɪ tɪŋ
wɪya hʊ mɛ ŋ aa kpaa daga ma.
3 Amɛ ŋ aa kyɛ dɪ ma gyɪma rɛ anɪɪ Krisita rɛ aa deŋ baal buloŋ nyuu.
Haaŋ bala mɛ rɛ aa deŋ ʊ haaŋ nyuu. Amɛ Wɪɪsɪ mɛ rɛ aa deŋ Krisita
nyuu.
4 Ɛɛwɪya, dɪ baal lɛ kpaa kɪŋ tɔ ʊ nyuu aŋ kɪ kyʊwalɪ Wɪɪsɪ, koo a kɪ
basɪ Wɪɪsɪ wɪya gyamaa tɪyaŋ, ʊ aa we nal hʊ aa deŋ ʊ nyuu hɪɪsɪ tɪyaŋ
nɛ gɛɛ.
5 Dɪ haaŋ mɛ buloŋ nɛ bɪ kpaa kɪŋ vʊwa tɔ ʊ nyuu, aŋ kɪ kyʊwalɪ Wɪɪsɪ,
koo a kɪ basɪ Wɪɪsɪ wɪya gyamaa tɪyaŋ, ʊ bala rɛ ʊ kɪ we hɪɪsɪ tɪyaŋ gɛɛ.
Ʊ kɪɪ gɛɛ anɪɪ ʊ aa fʊma ʊ nyuu.
6 Dɪ haaŋ nɛ ko bee kyɛ dɪ ʊ kpa kɪŋ vʊwa tɔ ʊ nyuu, ɛɛ kɛ ma leŋ dɪ ʊ
fʊma ʊ nyuu ta. Ʊ aa yaa hɪɪsɪ wɪɪ abee haaŋ aa sɪ ko ʊ nyuu, koo a fʊma
ʊ nyuu wɪya, ʊ maga dɪ haaŋ buloŋ kpa kɪŋ vʊwa tɔ ʊ nyuu rɛ.
7 Baal kɛ bɪ maga dɪ ʊ kpa kɪŋ tɔ ʊ nyuu, beewɪya Wɪɪsɪ marɪ baal ʊ kɪɪ
ʊ Wɪɪsɪ tɪɪ rɛ. Ʊ mɛ rɛ aa daga Wɪɪsɪ gaŋdarɪ. Amɛ haaŋ mɛ rɛ aa daga
baal gaŋdarɪ,
8 beewɪya haaŋ tɪyaŋ daa Wɪɪsɪ tɪŋa a marɪ baal, amɛ baal tɪyaŋ nɛ ʊ
tɪŋa a marɪ haaŋ.
9 Ɛɛ hal tɪyaŋ mɛ bɪla, haaŋ wɪya daa tɪŋ Wɪɪsɪ marɪ baal, amɛ baal wɪya
rɛ tɪŋ ʊ marɪ haaŋ.
10 Wɪɪ no wɪya, abee malɪkasɪ wɪya, haaŋ maga dɪ ʊ kpa kɪŋ vʊwa tɔ ʊ
nyuu rɛ a daga anɪɪ ʊ bala rɛ aa deŋ ʊ nyuu.
11 Amɛ Krisita sɪya tɪyaŋ, baal bɪ tɪŋa ʊ tɪɪ a lɪɪ ʊ haaŋ hal, haaŋ mɛ bɪ
tɪŋa ʊ tɪɪ a lɪɪ ʊ bala hal.
12 Wɪɪsɪ aa yaŋ tɪŋ baal tɪyaŋ a marɪ haaŋ gɛɛ, ɛɛ tɪɪ rɛ haaŋ mɛ kɪ lʊl
baal. Amɛ kɪŋ buloŋ lɪɪ Wɪɪsɪ lee rɛ.
13 Ma pɪyɛsɪ ma tɪɪ wɪɪ no na weliŋ, dɪ haaŋ nɛ aa kyʊwalɪ Wɪɪsɪ gyamaa
tɪyaŋ, aŋ bɪ kpaa kɪŋ vʊwa tɔ ʊ nyuu, ʊ yaa ŋmanɪɪ rɛ?
14 Dʊnɪya wɪkanɪya tɪɪ mɛ gba daga anɪɪ ʊ yaa hɪɪsɪ wɪɪ rɛ dɪ baal kaŋ
nyupʊŋdoliye.
15 Amɛ nyupʊŋdoliye yaa weliŋ kɪna rɛ haaŋ kɛ lee. Wɪɪsɪ kpaa
nyupʊŋdoliye tɪya haaŋ dɪ ʊ kaŋ kɪ tɔ ʊ nyuu rɛ.
16 Dɪ nal buloŋ nɛ aa kyɛ dɪ ʊ kaŋ wɪɪ no tarɪ, wɪɪ hʊ ŋ kɛ aa sɪ basɪ tɪya
ʊ buloŋ nɛ yaa, ŋmanɪɪ kɪdɪgɪ buloŋ bɪl tuwo, ámaa koo Krisitabiisi aa we
lee kɪdɪgɪ buloŋ tɪŋa a kɪ kyʊwalɪ Wɪɪsɪ dɪ ŋmanɪɪ no daa.

Ɛɛ aa maga dɪ á kɪ di kɪna hʊ á aa di a kɪ liisi Yesu wɪya
Matiwu 26.26-29; Maakɪ 14.22-25; Luka 22.14-20

17 Amɛ wɪya no ŋ aa kyɛ dɪ ŋ basɪ tɪya ma lagɪlagɪ no kɛ tɪyaŋ, ma bee
lʊga. Beewɪya, ma aa ko laŋŋɪ dɪ ma kyʊwalɪ Wɪɪsɪ buloŋ, ma wɪyaalɪya
aa kyogi ma rɛ a baŋ ɛɛ ba aa marɪ ma.
18 Wɪɪ hʊ aa we doŋ nɛ nyɛ, ba basɪ tɪya ŋ anɪɪ dɪ mamaa rɛ ko laŋŋɪ dɪ
ma kyʊwalɪ Wɪɪsɪ, nyʊʊdɪgɪ aa tuwo ma tɪyaŋ. Ŋ laa di anɪɪ wɪtɪɪ mʊhʊ
we wɪɪ no tɪyaŋ nɛ.
19 Sige tuwo, ʊ paalɪ maga dɪ ma porigi dɔmɔŋ nɛ, dɪ ba gyɪŋ nala hʊ
kɔnɪ aa sɪŋ wɪtɪɪ ŋmanɪɪ hʊ tɪyaŋ.
20 Ma aa ko laŋŋɪ, kɪdiiliye hʊ á Tɪɪna Krisita aa baa dɪ á di kɪ liisi ʊ
wɪya, ba daa ma aa kɪ di gɛɛ.
21 Beewɪya, ma aa ko ko, ma aa bɪ gyegili dɔmɔŋ aŋ kɪ di ma kɪdiiliye.
Badɔmɔŋ aa di vɔgɔ rɛ, a nyʊwa sɪŋ bugo, ka badɔmɔŋ mɛ kaŋ losi.

22 Bekiŋ wıı rɛ nyɛ! Ma bı kaŋ dıısı ma aa sı wuwo hɔŋ doŋ a di kıdiiliye
aŋ kı nyʊwa ma sıŋ? Koo ma aa kyɛ dı ma kʊwası nala hʊ aa laa Yesu
wıya di aŋ kı laŋŋı rɛ, aŋ leŋ ba nala hʊ aa bı kaŋ lee di hıısı rɛ? Ɛɛ rɛ
ma kı kyɛ dı ŋ bası tıya ma wıı no tıyaŋ? Ŋ tıya ma gyaaŋbiye koo? Aayı,
ŋ bı sı tıya ma gyaaŋbiye.
23 Wıya hʊ á Tıına Krisita tıı aa daga ŋ, ba aa rɛ ŋ mɛ kpa kı daga ma nyɛ.
Haŋ tebine hʊ, ka dı ba na kpa á Tıına Yesu yallı, ʊ gyı kpaa paanʊʊgaŋ
nɛ,
24 a kyʊwalı Wıısı aŋgyʊwasʊ, aŋ kaŋ lɔgɔ aŋ bası tıya ʊ hatınna hʊ a
baa, “Ŋ teŋbii rɛ nyɛ ŋ kpa kı tıya ma. Ma yaa nyɛ a kı liisi ŋ wıya.”
25 Ɛɛ tıı rɛ, ba aa dii kıdiiliye hʊ teŋ, ʊ bıl kpa nıınyʊwagbaŋbiye abee
sıŋ mɛ aŋ baa, “Nıınyʊwagbaŋbiye no tıya kına rɛ yaa ŋ kyal Wıısı aa
kpaa we nyʊʊfalıı hʊ tıya ma. Saŋa kɛ buloŋ dı mamaa rɛ ko kı nyʊwa ʊ
tıya kına, ma nyʊwa a kı liisi ŋ wıya.”
26 A lıı nyɛ kaŋ kı mʊ saŋa hʊ á Tıına aa sı mııgı ko, dı mamaa rɛ ko
laŋŋı saŋa kɛ buloŋ a kyaŋ paanʊʊ no, aŋ nyʊwa nıınyʊwagbaŋbiye no
tıya kına, á Tıına Krisita sʊʊ daŋsıya rɛ ma kı di gɛɛ.
27 Ɛɛwıya, dı nal buloŋ nɛ ko kyaŋ á Tıına paanʊʊ no koo a nyʊwa
ʊ nıınyʊwagbaŋbiye no tıya kına ɛɛ aa bı maga, ʊ tıına yaa wıbɔŋ nɛ,
beewıya ʊ kaŋ á Tıına teŋbii abee ʊ kyal hʊ kʊwası rɛ gɛɛ.
28 Ɛɛwıya, nal buloŋ maga dı ʊ laa sıya sʊnnı ʊ tıı na weliŋ nɛ, aŋ na
kyaŋ paanʊʊ hʊ, koo a nyʊwa nıınyʊwagbaŋbiye hʊ tıya kına mɛ.
29 Dı nal lɛ bı sʊnnı ʊ tıı na weliŋ a gyıma anıı paanʊʊ hʊ ʊ aa kyaŋ
yaa Krisita teŋbii rɛ, sıŋ hʊ mɛ yaa ʊ kyal, ka dı ʊ na di aŋ nyʊwa, ʊ kaŋ
ʊ tıı bagına we ŋmaŋ tıyaŋ nɛ gɛɛ.
30 Ma badɔmɔŋ we doŋ aa bı sʊnnı ba tıı na weliŋ, aŋ kı di kıdiiliye hʊ.
Ɛɛ rɛ tıŋ ma gyeniŋ buloŋ wıılı pʊgımı pʊgımı, ka ma badɔmɔŋ mɛ sʊba
gɛɛ.
31 Dı ámaa rɛ fa aa laa sıya sʊnnı á tıı na weliŋ aŋ na di kıdiiliye hʊ,
Wıısı fa bı sı leŋ dı tʊwara gyʊʊ ma.
32 Amɛ Wıısı naa dı á kyogo rɛ, ɛɛ rɛ tıŋ ʊ laa sıya dɔgısı ma. Beewıya,
ʊ bee kyɛ dı ʊ ko kpa ma pɛ dʊnıya nala hʊ aa bı laa Yesu wıya di tıyaŋ
a di á sarıya, a kpa kyogisi tıya ma.
33 Ɛɛwıya, ŋ naabalıya, dı mamaa rɛ ko laŋŋı dı ma di kıdiiliye hʊ á
Tıına aa baa dı á di a kı liisi ʊ wıya, ma gyegili dɔmɔŋ.
34 Dı losi rɛ kaŋ ma kıdıgı buloŋ, ʊ di kına ʊ dıya tıyaŋ, aŋ na ko laŋŋıı
hʊ. Ɛɛ rɛ sı leŋ dı ma ta yaa wıı kyogi ma laŋŋıı tıyaŋ, dı Wıısı ko kpa
kyogisi tıya ma. Wıkaalıya hʊ kɛ buloŋ, dı mıyaŋ nɛ ko ko, ŋ sı daga ma
ba ŋmaŋsı.

12

Bɔnyɛ kına hʊ Wıısı Wiyesi Welii hʊ aa kpaa tıya ma

1 Ŋ naabalıya, teŋ hʊ ma aa saba tıya ŋ tıyaŋ, ma pıyɛsı ŋ bɔnyɛ kına
hʊ Wiyesi Welii aa kpaa tıya ma wıya rɛ. Lagılagı no, ŋ aa kyɛ dı ma gyıŋ
wıtıı hʊ aa we wıya no lugo tıyaŋ nɛ.
2 Ma tıı gyıma anıı saŋa hʊ tıyaŋ ma fa aa bı yaa Krisitabiisi, ma fa
nyʊgısa rɛ, a fa kı marı vʊga aa bı kaŋ mııbol.
3 Ŋ aa kyɛ dı ma gyıma anıı dı Wıısı Wiyesi Welii hʊ rɛ we nal tıyaŋ, ʊ
tıına bı sı wuwo bası wıbɔŋ a tıya Yesu. Nal buloŋ mɛ bı sı wuwo baa dı
Yesu rɛ yaa á Tıına, see dı Wıısı Wiyesi Welii hʊ we ʊ tıına tıyaŋ.

4 Wiyesi Welii hʋ aa kpa bɔnyɛ kɪna iriŋ iriŋ nɛ a tɪya ma amɛ ba buloŋ
aa lɪɪ haŋ Wiyesi Welidɪgɪ hʋ dʋŋ lee rɛ.
5 Tʋma iriŋ iriŋ yʋga rɛ á tʋma kɪ tɪya Wɪɪsɪ, amɛ Wɪɪdɪgɪ rɛ á tʋŋ ba
buloŋ kɪ tɪya.
6 Nal buloŋ kaŋ ʋ tʋma rɛ ʋ aa sɪ wuwo tʋma a tɪya Wɪɪsɪ, amɛ Wɪɪsɪ rɛ
aa tɪya nal buloŋ dee ʋ kaŋ kɪ tʋŋ tʋma hʋ.
7 Nal buloŋ kaŋ ʋ wɪɪ rɛ Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʋ aa kpaa tɪya ʋ, dɪ ʋ kaŋ
kɪ pɛ ʋ dɔŋtɪŋsɪ Krisitabiisi tɪyaŋ.
8 Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʋ aa wuwo leŋ nal kɪdɪgɪ kɪ basɪ wɪya bee wɪgyʋŋ
nɛ ka kɪdɪgɪ mɛ kɪ basɪ bee gyɪmaa.
9 Wɪɪsɪ Wiyesi Welii no tɪɪ rɛ aa wuwo leŋ nal kɪdɪgɪ laa Wɪɪsɪ di weliŋ,
a leŋ nal kɪdɪgɪ mɛ kaŋ dee a kɪ tɪɪbɪ wɪɪla tɪmma,
10 a leŋ nal kɪdɪgɪ mɛ wuwo kɪ yaa wɪmagɪla, a leŋ nal kɪdɪgɪ mɛ wuwo
kɪ basɪ Wɪɪsɪ wɪya, a leŋ nal kɪdɪgɪ mɛ bɪl kaŋ wɪgyʋŋ, a gyɪŋ wɪya hʋ aa
lɪɪ Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʋ lee abee wɪya hʋ aa bɪ lɪɪ ʋ lee. Wɪɪsɪ Wiyesi
Welii hʋ aa leŋ nal kɪdɪgɪ mɛ wuwo kɪ basɪ wɪya taakperiye tɪyaŋ nɛ, a leŋ
nal kɪdɪgɪ wuwo kɪ daga wɪya hʋ ba aa basɪ taakperiye hʋ tɪyaŋ memii.
11 Tʋŋ iriŋ iriŋ noma buloŋ lɪɪ Wiyesi Welidɪgɪ hʋ dʋŋ lee rɛ. Ʋ tɪɪ kyɛrɪ
tɪyaŋ nɛ ʋ tɪŋa a kpa wɪ-iriŋ iriŋ no ma a tɪya nal buloŋ.
12 Nihuwobiŋ teŋbii yaa kɪdɪgɪ rɛ, aŋ ta kaŋ logiŋgyamaa. Anɪɪ á teŋbii
logimo aa yʋga, ka ba buloŋ ko pɛ dɔmɔŋ a yaa teŋdɪgɪ gɛɛ, ɛɛ tɪɪ rɛ Krisita
mɛ kɪɪ.
13 Nyɛ tɪɪ rɛ á Krisitabiisi mɛ kɪɪ. Á yaa nɪgyamaa rɛ, amɛ á yaa kɪdɪgɪ
rɛ. Wiyesi Welidɪgɪ hʋ dee tɪyaŋ nɛ ba fo á buloŋ wɪɪkyʋwalnɪɪ, á nala hʋ
aa yaa Gyuuma abee nala hʋ aa bɪ yaa Gyuuma, nala hʋ aa yaa yosi abee
nala hʋ aa tɪŋ ba tɪɪ buloŋ. Wɪɪsɪ kpaa ʋ Wiyesi Welidɪgɪ hʋ a we á buloŋ
tɪyaŋ nɛ.
14 Nihuwobiŋ teŋbii buloŋ bɪ yaa logiŋdɪgɪ dʋŋ. Ʋ kaŋ logiŋgyamaa rɛ.
15 Dɪ nihuwobiŋ naaŋ nɛ sii baa, “Ŋ bɪ yaa noŋ, ɛɛ wɪya ŋ bɪ pɛɛ
nihuwobiŋ teŋ tɪyaŋ”, nyɛ basɪɪ sɪ wuwo leŋ dɪ ʋ bɪ yaa nihuwobiŋ teŋ
logiŋ kɪdɪgɪ?
16 Dɪ dɪgɪŋ nɛ sii baa “Ŋ bɪ yaa sii, ɛɛ wɪya ŋ bɪ pɛɛ nihuwobiŋ teŋ tɪyaŋ,
ʋ nyɛ basɪɪ sɪ wuwo leŋ dɪ ʋ bɪ yaa nihuwobiŋ logiŋ kɪdɪgɪ?
17 Dɪ nihuwobiŋ teŋbii buloŋ fa yaa sii dʋŋ, ɛɛ rɛ nihuwobiŋ fa sɪ yaa a
kɪ nɪɪ wɪya? Dɪ nihuwobiŋ teŋbii buloŋ mɛ rɛ fa yaa dɪgɪŋ, ɛɛ rɛ ʋ fa sɪ
yaa a kɪ nɪɪ sʋwala?
18 Amɛ wɪɪ hʋ aa we doŋ nɛ nyɛ, Wɪɪsɪ marɪ nihuwobiŋ logimo buloŋ
nɛ a leŋ ba kɪdɪgɪ buloŋ we lee hʋ ʋ aa kyɛ gɛɛ.
19 Dɪ nihuwobiŋ teŋbii buloŋ fa yaa logiŋdɪgɪ dʋŋ, ʋ fa sɪ kpere?
20 Amɛ wɪɪ hʋ aa we doŋ nɛ nyɛ: nihuwobiŋ teŋbii yaa kɪdɪgɪ dʋŋ nɛ aŋ
kaŋ logiŋgyamaa.
21 Ɛɛwɪya, sɪɪ bɪ sɪ wuwo basɪ tɪya noŋ anɪɪ noŋ bɪ kaŋ tɔnɔ tɪya ʋ. Ɛɛ
tɪɪ rɛ nyuu mɛ bɪ sɪ wuwo basɪ tɪya naasɪ anɪɪ naasɪ bɪ kaŋ tɔnɔ tɪya ʋ.
22 Nihuwobiŋ teŋ leye badɔmɔŋ kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ ba bɪ yaa sɪfɪyaŋ kɪna,
amɛ dɪ ba aa rɛ tuwo ʋ teŋ tɪyaŋ, ʋ bɪ sɪ wuwo yaa wɪɪ buloŋ.
23 Á teŋ leye hʋ á aa bɪɪnɪ anɪɪ ba bɪ yaa sɪfɪyaŋ leye, leye no nyuu tɪyaŋ
nɛ á yaŋ kɪ deŋ abee á sɪfɪyaŋ buloŋ. Á leye hʋ mɛ nala aa bɪ maga dɪ ba
kɪ na, á aa kaŋ kɪŋ tɔ ba rɛ a kɪ deŋ ba nyuu weliŋ abee á sɪfɪyaŋ buloŋ,
amɛ á leye hʋ nala aa naa, ʋ bɪ yaa kparaama dɪ a kɪ deŋ ba nyuu abee
sɪfɪyaŋ no iriŋ.

24 Wɪɪsɪ tɪɪ rɛ kpaa nihuwobiŋ teŋbii leye buloŋ pɛ dɔmɔŋ, a kpa yohuŋ
tɪya leye hʊ á aa bɪɪnɪ ba bɪ yaa sɪfɪyaŋ leye.
25 Wɪɪsɪ yaa gɛɛ rɛ dɪ nihuwobiŋ teŋ lɪgyamaa hʊ buloŋ ta gʊl kɪ kaa
dɔmɔŋ, ka dɪ ba kyɪl dɔmɔŋ wɪya a maga dɔmɔŋ.
26 Dɪ nihuwobiŋ logiŋdɪgɪ rɛ ko kɪ na tʊwara, ʊ teŋ lɪkaalɪya hʊ buloŋ
mɛ aa we haŋ tʊwara hʊ tɪyaŋ nɛ, dɪ ba aa rɛ bɪl bigisi nihuwobiŋ teŋ
logiŋdɪgɪ, ʊ teŋ leye buloŋ tenni mɛ aa fɪyɛlɪ rɛ.
27 Ma buloŋ pɛɛ dɔmɔŋ a yaa Yesu teŋbii rɛ. Ma kɪdɪgɪ buloŋ yaa ʊ teŋbii
logiŋ kɪdɪgɪ rɛ.
28 Ɛɛwɪya, á Krisitabiisi tɪyaŋ, Wɪɪsɪ kpaa nala buloŋ we bolo bolo tɪyaŋ
nɛ: Nala hʊ aa laa sɪya rɛ yaa Yesu kpambɪsɪ hʊ. Nala aa tɪŋ ba tɪyaŋ nɛ
yaa Wɪɪsɪ tɪŋdaala. Nala hʊ mɛ aa tɪŋa rɛ yaa nala hʊ aa daga nala Wɪɪsɪ
wɪya, abee nala hʊ mɛ aa yaa wɪmagɪla abee nala hʊ mɛ Wɪɪsɪ Wiyesi
Welii hʊ aa kpaa dee tɪya ba kɪ tɪɪbɪ wɪɪla tɪmma, abee nala hʊ aa pɛ nala
tɪyaŋ, abee sɪlaala hʊ aa laa nala sɪya kɪ deŋ ba nyuu, abee nala aa basɪ
wɪya taakperiye tɪyaŋ.
29 Ɛɛ kɛ, Krisitabiisi buloŋ nɛ yaŋ yaa Yesu kpambɪsɪ? Koo ba buloŋ nɛ
yaa Wɪɪsɪ tɪŋdaala, koo nala hʊ aa daga nala Wɪɪsɪ wɪya. Ba buloŋ nɛ kaŋ
dee a kɪ yaa wɪmagɪla?
30 Koo ba buloŋ nɛ kaŋ dee a kɪ tɪɪbɪ wɪɪla tɪmma. Ba buloŋ nɛ wuwo
kɪ basɪ wɪya taakperiye tɪyaŋ? Koo ba buloŋ nɛ wuwo kɪ gyɪŋ taakperiye
hʊ memii?
31 Ɛɛwɪya, ma yaa sɪfɪyaŋ kɪ kyɛ bɔnyɛ kɪna hʊ Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ aa
kpaa kɪ tɪya nala. Amɛ ŋ yaŋ sɪ daga ma ŋmanɪɪ hʊ aa baŋ ŋmaŋsɪ buloŋ
dɪ ma kɪ tɪŋa.

13

Kyori

1 Dɪ mɪyaŋ nɛ wuwo kɪ basɪ dʊnɪya no taanɪ buloŋ, abee malɪkasɪ taanɪ
buloŋ mɛ, aŋka dɪ ŋ bɪ kyo nala, ŋ wɪbasɪɪ hʊ buloŋ kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ
tahaŋkpaa rɛ ŋ ŋmaa kɪ yaa kyagɪŋsɪ waasʊ.
2 Dɪ mɪyaŋ nɛ wuwo kɪ basɪ wɪduwoni Wiyesi Welii hʊ dee tɪyaŋ, a
wuwo gyɪŋ wɪfaŋɪɪ buloŋ memii, a kaŋ wɪɪ buloŋ gyɪmaa, a kaŋ laadii ŋ
aa sɪ wuwo leŋ dɪ dogiŋsi kyuri, aŋka dɪ ŋ bɪ kaŋ kyori abee nala, ŋ bɪ
dɔbɔ wɪɪ buloŋ tɪyaŋ.
3 Dɪ mɪyaŋ nɛ kpaa ŋ kɪna buloŋ tɪya nyaaba, aŋ ha kpa ŋ tɪɪ mɛ tɪya dɪ
ba kpa ŋ nyɔgɔ, aŋka dɪ ŋ bɪ kyo nala, ʊ bɪ sɪ kaŋ tɔnɔ buloŋ tɪya ŋ.
4 Dɪ ɪ rɛ kyo nal, ɪ aa kaŋ kenyiri rɛ abee bɔnyɛ tɪɪna lee. Ɪ tɪya bɪ sɪ
kɪ hɔllɪ tɪɪna, ɪ bɪ sɪ kɪ daga ɪ tɪɪ tɪɪna lee, ɪ bɪ sɪ kpa ɪ tɪɪ anɪɪ ɪ rɛ kpɪya
tɪɪna.
5 Dɪ ɪ rɛ kyo nal, ɪ bɪ ŋmaa pʊw kɪ tɪya tɪɪna, ɪ bɪ sɪ kyɪla ɪ dʊŋ wɪya aŋ
yeŋŋi tɪɪna wɪya, ɪ baaŋ bɪ sɪ kɪ sii tɪɪna lagɪlagɪ. Dɪ ɪ rɛ kyo nal, ɪ aa bɪ
laa wɪya hʊ tɪɪna aa yaa kyogi ɪ a kɪ we ɪ fuu tɪyaŋ.
6 Dɪ ɪ rɛ kyo nal, ɪ teŋ bɪ sɪ fɪyɛlɪ dɪ tɪɪna rɛ yaa wɪbɔŋ, amɛ dɪ tɪɪna ko
yaa wɪɪ hʊ aa kpaa ŋmanɪɪ, ɪ teŋ aa fɪyɛlɪ rɛ.
7 Kyori aa leŋ á kaŋ mala rɛ wɪɪ buloŋ tɪyaŋ, a leŋ á laadii abee á bayɪyɛla
abee á kenyiri mɛ sɪŋ weliŋ wɪɪ buloŋ tɪyaŋ, saŋa buloŋ.
8 Wɪɪsɪ wɪya hʊ Wiyesi Welii hʊ aa leŋ á wuwo kɪ basɪ, abee taakperiye
hʊ ʊ aa leŋ á wuwo kɪ basɪ, abee gyɪmaa hʊ buloŋ á aa kana, ba buloŋ sɪ
maakyiye teŋ. Amɛ kyori kɛ bɪ sɪ maakyiye teŋ.

9 Gyımaa hʊ á aa kana abee dee hʊ Wiyesi Welii hʊ aa kpaa tıya ma á wuwo kı bası Wıısı wıya, ba buloŋ ha yaa wıboriye rɛ.
10 Amɛ dı wıpiliŋ hʊ rɛ ko ko, wıboriye hʊ buloŋ sı nyʊgısı.
11 Saŋa hʊ ŋ fa aa yaa haŋbiye, ŋ fa aa kı bası haŋbiiwıya rɛ, a kaŋ haŋbii-hakıla, a fa kı yaa wıya abee haŋbiri. Amɛ ŋ aa ko waa teŋ, ŋ kpaa haŋbiiwıya no buloŋ ta rɛ.
12 Wıısı wıya hʊ á aa na lagılagı no, ba kıı gɛɛ rɛ anıı kıŋ á aa na liine liine nyagısa tıyaŋ. Amɛ á beel-ʊ sıya sı maakyiye pɔ dɔmɔŋ dı á na ʊ weliŋ. Wıya hʊ ŋ aa gyıma lagılagı no, ba ha yaa wıboriye rɛ, amɛ ŋ sı maakyiye gyıŋ ba teŋ, anıı Wıısı aa gyıma ŋ teŋ gɛɛ.
13 Amɛ wıtıı kɛ, wıya boto rɛ we doŋ a bı sı maakyiye teŋ. Ba aa rɛ nyɛ: Laadii, Bayıyɛla abee Kyori. Amɛ ba buloŋ tıyaŋ sıfıyaŋ wıı rɛ yaa KYORI.

14

Pɔɔl bıl marı bası Wiyesi Welii bɔnyɛ kına hʊ wıya

1 Ma kaŋ kyori bee dɔmɔŋ, aŋ yaa sıfıyaŋ kı kyɛ Wiyesi Welii bɔnyɛ kına hʊ, amarıkpatıya kyɔgıta hʊ aa leŋ ma wuwo kı bası Wıısı wıya Wiyesi Welii hʊ dee tıyaŋ.
2 Dı nal lɛ aa bası taakperiye, Wıısı rɛ ʊ tıına bası kı tıya, nihuwobisi daa, beewıya nal buloŋ bee nıı wıya hʊ ʊ aa bası memii. Wıısı Wiyesi Welii hʊ aa we ʊ tıyaŋ nɛ aa leŋ ʊ wuwo kı bası wıkperiye no.
3 Amɛ nal hʊ kɛ aa bası Wıısı wıya Wiyesi Welii hʊ dee tıyaŋ, nihuwobisi rɛ ʊ bası wıya kı tıya. Ʊ wıbasıya aa pɛ nala tıyaŋ nɛ ba marı laa Wıısı di weliŋ, a leŋ ba tenni polli Wıısı wıya tıyaŋ, a leŋ ba bembiye mɛ fıyɛlı.
4 Nal hʊ aa bası taakperiye, ʊ dʊŋ nɛ ba kaŋ tɔnɔ tıya. Amɛ nal hʊ aa bası Wıısı wıya Wiyesi Welii hʊ dee tıyaŋ, ʊ wıbasıya aa kaŋ tɔnɔ tıya Krisitabiisi buloŋ hʊ aa laŋŋa doŋ.
5 Ŋ kyɛrı rɛ fa yaa dı ma buloŋ wuwo kı bası taakperiye no, amɛ wıı hʊ ŋ aa marı kı kyɛ rɛ yaa dı ba buloŋ wuwo kı bası Wıısı wıya Wiyesi Welii hʊ dee tıyaŋ. Beewıya nal hʊ aa bası Wıısı wıya Wiyesi Welii hʊ dee tıyaŋ, ʊ rɛ baŋ nal hʊ aa bası taakperiye. Amɛ kyaha dı nal we doŋ ʊ aa sı wuwo daga wıya hʊ ʊ aa basa memii, dı ba kaŋ tɔnɔ tıya ma Krisitabiisi hʊ aa laŋŋa doŋ.
6 Ŋ naabalıya, dı mıyaŋ nɛ ko ma lee a kı bası taakperiye, bekiŋ tɔnɔ ʊ rɛ sı kana tıya ma? Ʊ bı sı kaŋ tɔnɔ buloŋ tıya ma. Amɛ dı mıyaŋ nɛ bası wıı hʊ Wıısı aa kpaa daga ŋ dı ŋ bası tıya ma, dı ŋ kpa gyımaa kıdıgı daga ma, koo dı ŋ bası wıı kıdıgı tıya ma Wiyesi Welii hʊ dee tıyaŋ, koo dı ŋ daga ma dagıı kıdıgı buloŋ, ŋ liise ʊ rɛ sı kaŋ tɔnɔ tıya ma.
7 Ɛɛ tıı rɛ, Dı ba aa rɛ bı mʊʊ loŋbiye koo a ŋmaa tampannı weliŋ, ba aa bee gyʊʊ dıgıŋ.
8 Dı nal lɛ ŋmaŋ bafaŋtʊwa kı yırı nala dı ba ko mʊ yuwo yuwo, ka dı ʊ bı ŋmaa weliŋ, nal buloŋ bı sı wuwo gyıma anıı bayuwo rɛ ba baa ba lıı mʊ.
9 Ɛɛ tıı ʊ kıı ma mɛ lee. Dı mamaa rɛ aa bası taal hʊ nala aa bee nıı, ɛɛ rɛ ba sı yaa a gyıŋ wıya hʊ ma aa bası memii? Ma ta kı yaa kyagıŋsı waasʊ rɛ.
10 Taanı yʊga rɛ we dʊnıya no tıyaŋ, ba kıdıgı buloŋ mɛ yaŋ tuwo dı ʊ bı kaŋ memii.
11 Dı nal lɛ aa bası wıya taal hʊ ŋ aa bee nıı tıyaŋ, ŋ sı kıı gɛɛ anıı nıhʊwal tıına lee, ka dı tıına mɛ kıı gɛɛ anıı nıhʊwal ŋ lee.

12 Ŋ naa dı ma kyo dı ma kaŋ Wiyesi Welii bɔnyɛ kına hʋ rɛ, amɛ ma kı
yaa sıfıyaŋ dı ma kaŋ bɔnyɛ kına hʋ aa sı leŋ dı Krisitabiisi sıŋ weliŋ ba
laadii tıyaŋ.
13 Ɛɛwıya, nal hʋ aa wuwo kı bası taakperiye Wiyesi Welii hʋ dee tıyaŋ,
ʋ tıına maga dı ʋ sʋla Wıısı rɛ dı ʋ leŋ ʋ wuwo kı daga wıya hʋ ʋ aa bası
memii.
14 Dı mıyaŋ nɛ aa kyʋwalı Wıısı abee taakperiye ŋ aa bee nıı, ŋ dʋma
rɛ aa kyʋwalı, amɛ ŋ hakıla kɛ tuwo doŋ.
15 Ɛɛ rɛ ŋ yaŋ sı yaa? Ŋ sı kyʋwalı Wıısı abee ŋ dʋma, a bıl kyʋwalı ʋ
abee ŋ hakıla mɛ. Ŋ sı yıı yııla abee ŋ dʋma, a bıl yıı yııla abee ŋ hakıla
mɛ.
16 Dı mamaa rɛ laŋŋa, dı nal kıdıgı kaŋ taakperii a kı dannı Wıısı,
nıwaasıma hʋ aa hɔŋ dıya hʋ tıyaŋ a bı gyıŋ wıı hʋ ʋ aa bası memii, dı
ʋ rɛ kyʋwalı teŋ, ɛɛ rɛ ba sı yaa baa ‘Amı’?
17 Wıtıı rɛ, nal sı wuwo kaŋ taakperii a dannı Wıısı weliŋ, amɛ dı ʋ rɛ
yaa gɛɛ, ʋ bı kaŋ tɔnɔ buloŋ tıya nala hʋ aa laŋŋa doŋ.
18 Ŋ aa kyʋwalı Wıısı aŋgyʋwasʋ rɛ abee ŋ aa wuwo kı bası taakperiye
a baŋ ma kıdıgı buloŋ,
19 amɛ dı ámaa rɛ aa ko laŋŋı dı á kyʋwalı Wıısı, ŋ aa kaŋ ŋ hakıla bası
wıya baŋmana a daga nala, ka ba gyıŋ ba memii, ʋ rɛ kpıya ŋ aa sı bası
wıgyamaa abee taakperiye.
20 Ŋ naabalıya, ma ta kaŋ haŋbii-hakıllı. Amɛ ma wıyaalıya tıyaŋ kɛ,
ma kıı gɛɛ anıı biifıllı aa bı gyıŋ wıbɔmɔ, ka dı ma kı bıını wıya anıı nala
aa gyige Wıısı ŋmanıı tıyaŋ.
21 Ba sabı Wıısı teŋ tıyaŋ nɛ anıı Wıısı baa,
“Ŋ sı tıŋ nala aa bası taakperiye tıyaŋ, a bası wıya tıya ŋ nala, ŋ sı tıŋ
nıhʋwala tıyaŋ, a bası wıya tıya ŋ nala, ka abee gɛɛ buloŋ mɛ, ba
bı sı gyegile nıı ŋ nyʋwa.”
22 Ɛɛwıya, taakperiye basıı yaa Wıısı dee magıl lɛ a tıya nala hʋ aa bı laa
Krisita wıya di, amɛ ba basıı bı yaa wıı buloŋ magıl a tıya nala hʋ aa laa
Krisita wıya di. Amɛ dı nal lɛ bası Wıısı wıya Wiyesi Welii hʋ dee tıyaŋ,
ʋ wıbasıı hʋ yaa Wıısı dee wımagıl lɛ a tıya nala hʋ aa laa Krisita wıya
di, amɛ ʋ bı yaa Wıısı dee wımagıl a tıya nala hʋ aa bı laa Krisita wıya
di.
23 Ɛɛwıya, dı Krisitabiisi rɛ ko laŋŋı, dı ba kıdıgı buloŋ kı bası wıya abee
taakperiye, dı nıwaasıma koo nala aa bı laa Krisita wıya di rɛ ko na ba,
ba bı sı baa dı ba nyuni tuwo?
24 Amɛ dı ba kıdıgı buloŋ nɛ aa bası Wıısı wıya Wiyesi Welii hʋ dee tıyaŋ,
dı nal hʋ aa bı laa Wıısı wıya di, koo dı nıwaası ko na ba, ʋ kɔnı sı gyıma
anıı ʋ yaa wıbɔŋyaal lɛ. Beewıya wıya hʋ ba aa bası sı gyʋʋ ʋ hakıla
tıyaŋ dı ʋ na anıı ʋ kyogo rɛ.
25 Tıına tıbıına buloŋ sı ko lıı pʋlʋŋ Wıısı sıya tıyaŋ, dı ʋ tuu gbinni Wıısı
sıya, a kyʋwalı ʋ, a bası anıı wıtıı, Wıısı we ma tıyaŋ nɛ.

Ŋmanıı hʋ aa maga dı Yesu hatınna tıŋa a kı kyʋwalı Wıısı

26 Wıya hʋ ŋ aa bası memii rɛ nyɛ. Dı mamaa rɛ ko laŋŋı dı ma kyʋwalı
Wıısı buloŋ, dı kıdıgı rɛ kaŋ yııl ʋ aa sı yıı, dı kıdıgı mɛ kaŋ wıı ʋ sı kpa
daga nala, koo dı ma kıdıgı aa kyɛ dı ʋ bası wıı hʋ Wıısı aa kpaa daga ʋ,
ka dı kıdıgı mɛ kı kyɛ dı ʋ bası wıı abee taakperiye, dı nal mɛ we doŋ ʋ
aa sı wuwo daga taakperiye hʋ ʋ aa basa memii, ʋ maga dı ma yaa wıya
no buloŋ nɛ dı ba kaŋ kyiyelii a tıya ma nala hʋ buloŋ aa laŋŋa doŋ.

27 Dı nala we ma tıyaŋ a kı kyɛ dı ba bası wıya abee taakperiye, ʋ maga
dı ba yaa balıya koo boto dʋŋ nɛ, a bası aŋ kı tıya dɔmɔŋ, ka dı nal mɛ
we doŋ ʋ aa sı wuwo daga wıya hʋ ba aa basa memii a tıya ma.
28 Amɛ dı nal lɛ tuwo dı ʋ daga wıya no memii tıya ma, ɛɛ kɛ ʋ maga dı
nal hʋ aa bası wıya abee taakperiye hʋ tallı ʋ nyʋwa rɛ, aŋ mııgı miŋsi
kı tıya ʋ tıı abee Wıısı.
29 Ma leŋ dı nala balıya koo boto bası Wıısı wıya Wiyesi Welii hʋ dee
tıyaŋ, ka dı ma nıkaalıya hʋ mɛ sʋnnı ba wıbasıı hʋ na weliŋ, dı wıya hʋ
ba aa bası lıı Wıısı lee rɛ koo ba lıı ba tıı hakıllı tıyaŋ nɛ.
30 Amɛ ma hɔnıı tıyaŋ, dı Wıısı rɛ kpaa wıı daga ma kıdıgı dı ʋ bası
tıya ma, ʋ maga dı nal hʋ aa bası wıya tallı ʋ nyʋwa rɛ, ka dı ma nıı wıı
hʋ Wıısı aa kana dı ʋ tıŋ tıına tıyaŋ a bası tıya ma.
31 Ma nala no boto buloŋ kaŋ ŋmanıı rɛ ma aa sı wuwo bası wıya Wıısı
Wiyesi Welii hʋ dee tıyaŋ, amɛ ʋ maga dı ma kı bası dıgıŋ dıgıŋ nɛ. Ɛɛ rɛ
sı leŋ dı ma kıdıgı buloŋ gʋnnı Wıısı wıya, dı ʋ teŋ polli.
32 Nal hʋ aa bası Wıısı wıya Wiyesi Welii hʋ dee tıyaŋ, ʋ maga dı ʋ gyıŋ
ʋ nyʋwa kanıı rɛ ʋ wıbasıı tıyaŋ.
33 Beewıya, Wıısı bee kyɛ dı ma wıya vʋgımı, amɛ ʋ aa kyɛ dı ma
wıkanıya buloŋ kı vala weliŋ nɛ.
34 Ʋ maga dı haana tallı ba nyʋʋsı rɛ anıı ba aa yaa gɛɛ lee kɛ buloŋ
Krisitabiisi aa laŋŋa tıyaŋ. Ba bı kaŋ ŋmanıı dı ba bası wıı buloŋ. Ʋ
maga dı ba kaŋ ba tııma hʋwɔlı rɛ, anıı Wıısı mırısı hʋ Moosi aa saba aa
daga gɛɛ.
35 Dı ba aa rɛ kaŋ wıpıyɛsıı mɛ, ʋ maga dı ba mʋ dıya rɛ a pıyɛsı ba
balama. Ʋ yaa hıısı wıı rɛ abee haaŋ aa sı laa wıya kı bası Krisitabiisi
laŋŋıı tıyaŋ.
36 Ma lee rɛ Wıısı wıweliye hʋ lıı? Koo ma dʋŋ nɛ yaa nala hʋ ba aa
bası Wıısı wıya hʋ tıya?
37 Dı nal buloŋ nɛ bıına anıı ʋ yaa Wıısı tıŋdaal lɛ koo dı ʋ kaŋ Wiyesi
Welii hʋ bɔnyɛ kıŋ nɛ, ʋ tıına maga dı ʋ gyıma anıı wıı no ŋ aa saba lıı
Wıısı lee rɛ.
38 Amɛ dı nal buloŋ nɛ bee kyɛ dı ʋ gyegili nıı wıı no ŋ aa saba tıya ma,
ma mɛ ta tɔgımı ʋ.
39 Ɛɛ wıya ŋ naabalıya, ma yaa sıfıyaŋ kı kyɛ dı ma kı bası wıya Wıısı
Wiyesi Welii hʋ dee tıyaŋ, a ta leŋ dı taakperiye basıı yaa sına ma tıyaŋ.
40 Amɛ ʋ maga dı ma yaa wıı buloŋ ʋ bʋwaŋ nɛ.

15

Krisita aa sii sʋʋ tıyaŋ wıya

1 Ŋ naabalıya, ŋ aa kyɛ dı ŋ liisi ma Wıısı wıweliye hʋ ŋ aa basa tıya
ma rɛ. Ma laa ba di rɛ, ba kaŋ ma Wıısı laadii sıgı weliŋ.
2 Dı mamaa rɛ kaŋ wıya no weliŋ, Wıısı sı laa ma ta. Amɛ dı mamaa rɛ
ko bı kaŋ ba weliŋ, ɛɛ kɛ, ma Wıısı laadii hʋ yaa waasʋ rɛ.
3 Wıya hʋ á Tıına Yesu aa kpaa daga ŋ, ba tıı rɛ ŋ mɛ kpa kı daga ma,
beewıya ba aa rɛ yaa wıya no buloŋ sıfıyaŋ wıya: Ba aa rɛ nyɛ, dı á
wıbɔmɔ wıya rɛ Krisita sʋba, anıı ba aa saba gɛɛ Wıısı teŋ tıyaŋ.
4 Ɛɛ rɛ ba kpa ʋ hogo, ka ʋ sii sʋʋ tıyaŋ ʋ kyɛtoo kyɛɛ, anıı ba aa saba
gɛɛ Wıısı teŋ tıyaŋ.
5 Ɛɛ rɛ ʋ kaŋ ʋ tıı ko daga Piita, aŋ na kaŋ ʋ tıı ko daga ʋ kpambısı hʋ
fi abee balıya.

6 Ʊ gɛɛ hal tɪyaŋ, saŋa kɪdɪgɪ ʊ kaŋ ʊ tɪɪ ko daga ʊ hatɪnna kɔɔsɪbɔnɔŋ
abee dɔbɔ rɛ. Nala no gyeniŋ buloŋ ha we ba mɪɪbol tɪyaŋ gyɪnaŋ, ka
badɔmɔŋ mɛ sʊba.
7 Ɛɛ hal tɪyaŋ ʊ kaŋ ʊ tɪɪ ko daga Gyemsi, a kaŋ ʊ tɪɪ ko daga ʊ kpambɪsɪ
hʊ buloŋ mɛ.
8 Ba buloŋ hal tɪyaŋ nɛ, ʊ kaŋ ʊ tɪɪ ko daga ŋ mɛ, nal hʊ nal buloŋ aa bɪ
liise anɪɪ ŋ sɪ maakyiye ko laa Yesu wɪya di.
9 Yesu kpambɪsɪ buloŋ tɪyaŋ, mɪyaŋ nɛ paalɪ yaa ba tɪyaŋ nɪbiye. Ɲ gba
paalɪ bɪ maga dɪ ba kana ŋ kɪ yɪrɪ Yesu kpambɪya, beewɪya ŋ gyɪ aa dɔgɪsɪ
Wɪɪsɪ nala rɛ kɪŋkaŋ.
10 Amɛ Wɪɪsɪ fáá ŋ sikii rɛ kɪŋkaŋ. Ʊ lahɔrʊmɔ tɪyaŋ nɛ ŋ yaa nal hʊ
ŋ aa yaa gyɪnaŋ. Bɔnyɛ hʊ mɛ ʊ aa kpaa daga ŋ bɪ yaa waasʊ. Beewɪya
mɪyaŋ nɛ tʊŋ tʊma yʊga a baŋ Yesu kpambɪsɪ hʊ kɪdɪgɪ buloŋ. Amɛ ŋ tɪɪ
dee tɪyaŋ daa ŋ wuwo kɪ tʊŋ tʊma no, Wɪɪsɪ lahɔrʊmɔ tɪyaŋ nɛ.
11 Ka ba buloŋ tɪyaŋ, wɪɪ hʊ aa yaa wɪɪ rɛ nyɛ: Wɪɪsɪ wɪweliye hʊ rɛ á
buloŋ kɪ basɪ. Wɪya hʊ ba aa basɪ, ba aa rɛ ŋ mɛ kɪ basɪ. Wɪya no tɪɪ rɛ
ma mɛ laa di gɛɛ.

Sʊʊnɪ mɪɪgɪ sii

12 Dɪ ámaa rɛ baa Wɪɪsɪ kyisi Krisita sii sʊʊ tɪyaŋ nɛ, bee rɛ tɪŋ ma
badɔmɔŋ baa dɪ sʊʊnɪ mɪɪgɪ sii tuwo?
13 Dɪ sʊʊnɪ mɪɪgɪ sii rɛ ko tuwo, ɛɛ kɛ Wɪɪsɪ bɪ kyisi Krisita mɛ sʊʊ tɪyaŋ.
14 Dɪ Wɪɪsɪ rɛ bɪ kyisi Krisita sʊʊ tɪyaŋ, ɛɛ kɛ Wɪɪsɪ wɪweliye hʊ á aa
basɪ abee wɪya hʊ ma aa laa di hʊ buloŋ yaa waasʊ rɛ.
15 Ɛɛ mɛ yaŋ daga anɪɪ á gba nyɪya wɪya kɪ tɪya Wɪɪsɪ rɛ, beewɪya á baa
ʊ kyisi Krisita sʊʊ tɪyaŋ nɛ. Dɪ sʊʊnɪ mɪɪgɪ sii kɔnɪ ko tuwo, ɛɛ kɛ Wɪɪsɪ
bɪ kyisi Krisita mɛ sʊʊ tɪyaŋ.
16 Dɪ Wɪɪsɪ ko bɪ sɪ kyisi sʊʊnɪ, ɛɛ kɛ ʊ bɪ kyisi Krisita mɛ sʊʊ tɪyaŋ.
17 Dɪ Wɪɪsɪ yaŋ bɪ kyisi Krisita sʊʊ tɪyaŋ, ɛɛ kɛ wɪɪ hʊ ma aa laa di mɛ
yaa waasʊ rɛ, ka ma ha we ma wɪbɔmɔ tɪyaŋ.
18 Ɛɛ yaŋ daga anɪɪ nala hʊ aa laa Yesu wɪya di aŋ sʊba, ba sʊba ta rɛ.
19 Dɪ á mɪɪbol no tɪyaŋ dʊŋ nɛ á kaŋ bayɪyɛla Krisita tɪyaŋ, ɛɛ kɛ á wɪya
rɛ maga dɪ ʊ kaŋ sikii a baŋ nal buloŋ.
20 Amɛ ʊ yaa wɪtɪɪ rɛ anɪɪ Wɪɪsɪ kɔnɪ kyisi Krisita sʊʊ tɪyaŋ nɛ. Ɛɛ rɛ
yaŋ daga anɪɪ nala hʊ Wɪɪsɪ aa sɪ kyisi sʊʊ tɪyaŋ, Krisita rɛ yaa nal hʊ ʊ
aa laa sɪya kyisi.
21 Nɪdɪgɪ tɪyaŋ nɛ sʊʊ tɪŋa a gyʊʊ dʊnɪya. Ɛɛ tɪɪ rɛ nɪdɪgɪ tɪyaŋ mɛ rɛ
nala buloŋ sɪ tɪŋa a sii sʊʊ tɪyaŋ.
22 Adama rɛ tɪŋ nala kɪ sʊba. Ɛɛ tɪɪ rɛ, Krisita mɛ rɛ sɪ tɪŋ dɪ Wɪɪsɪ kyisi
nala sʊʊ tɪyaŋ, a leŋ dɪ ba kaŋ mɪɪbol.
23 Amɛ nal buloŋ bee saŋa hʊ Wɪɪsɪ aa sɪ kyisi ʊ sʊʊ tɪyaŋ nɛ. Krisita rɛ
laa sɪya sii, ka saŋa hʊ ʊ aa sɪ mɪɪgɪ ko dʊnɪya, dɪ nala hʊ aa yaa ʊ nala
buloŋ mɛ yaŋ sii.
24 Ɛɛ hal tɪyaŋ, dʊnɪya tenii aa sɪ pele, haŋ saŋa hʊ rɛ Krisita sɪ yuwo di
gyɪŋbɔmɔ abee kaŋtɔmɔ abee dʊnɪya kuworo hʊ buloŋ aa laa dʊnɪya no
tɪŋa, ka dɪ ʊ yaŋ kpa dʊnɪya koro a we ʊ kuwo Wɪɪsɪ nosi tɪyaŋ.
25 Amɛ ʊ maga dɪ Krisita dɪ koro rɛ, a kaŋ kɪ mʊ saŋa hʊ Wɪɪsɪ aa sɪ
yuwo di ʊ dɔmɔ buloŋ, a kpa ba we ʊ nosi tɪyaŋ.
26 Sʊʊ rɛ yaa ʊ dɔmɔ tɪyaŋ kateŋsi ʊ aa sɪ kpʊ ta.
27 Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ ba basa anɪɪ Wɪɪsɪ kpaa kɪna buloŋ we Krisita nosi
tɪyaŋ nɛ. Amɛ ɛɛ bɪ daga anɪɪ á Kuwo Wɪɪsɪ mɛ we ʊ nosi tɪyaŋ nɛ, beewɪya
ʊ kɛ rɛ kpaa kɪna hʊ buloŋ we Krisita nosi tɪyaŋ.

28 Amɛ dı Wıısı rɛ ko kpa kıŋ buloŋ we ʊ Biye hʊ nosi tıyaŋ, gɛɛ hal tıyaŋ, Biye hʊ tıı mɛ sı kpa ʊ tıı a we Wıısı nosi tıyaŋ, dı Wıısı yaŋ kaŋ kıŋ buloŋ dee, beewıya ʊ rɛ yaa nal hʊ aa kpaa kıŋ buloŋ we ʊ biye hʊ nosi tıyaŋ.
29 Dı sʊʊnı mııgı sii rɛ fa tuwo, bee rɛ tıŋ nala badɔmɔŋ aa laa ba nala aa sʊba nyuu sıŋ, a leŋ ba fo ba wııkyʊwalnıı? Bekiŋ wıya rɛ ba aa leŋ ba fo ba wııkyʊwalnıı no? Dı ʊ kɔnı fa yaa wıtıı rɛ anıı sʊʊnı bı sı mııgı sii sʊʊ tıyaŋ, bee rɛ tıŋ nala no aa laa sʊʊnı nyuni sıŋ ba kı fo ba wııkyʊwalnıı?
30 Dı sʊʊnı mııgı sii rɛ kɔnı tuwo, bekiŋ daasııga rɛ á kpa á tıı kı yuwo saŋa buloŋ?
31 Ŋ naabalıya, kyɛɛ buloŋ, ŋ bee sʊʊ kɛ aa kı lʊga rɛ. Akuu á bee Krisita aa yaa kıdıgı á mııbol tıyaŋ wıya, ŋ wuwo bası wıya kı genni rɛ ma wıya. Ɛɛ rɛ tıŋ ŋ wuwo bası wıı no nyɛ.
32 Ɛfiso tıyaŋ, ŋ bee nala aa kıı gɛɛ anıı ɔhɔ-kıbɔmɔ kaa rɛ, ba kı kyɛ dı ba kpʊ ŋ. Dı nihuwobiŋ hakıla rɛ ŋ fa kana a kı lʊga lʊgʊ no buloŋ, bekiŋ tɔnɔ rɛ ŋ na doŋ. Dı sʊʊnı rɛ bı sı sii sʊʊ tıyaŋ, ɛɛ kɛ ʊ maga dı á buloŋ kı tıŋ wıı hʊ ba aa baa, “Ma leŋ dı á di kına, a kı nyʊwa sıŋ, beewıya, maakyiye á sı sʊba.”
33 Ma ta leŋ dı nal buloŋ mʊrı ma. Dı ı rɛ yaa nıtıı aŋ kı tıŋ nıbɔmɔ hal, ı mɛ aa ko ı yaa nıbɔŋ nɛ.
34 Ma leŋ wıvıyagyımıya yayı, a leŋ wıbɔmɔ ŋmaŋsı mɛ tıŋıı. Ʊ maga dı ma leŋ hıısı kaŋ ma rɛ, beewıya ma badɔmɔŋ bı gyıŋ Wıısı.

Teŋbiye hʊ nala hʊ aa sı sii sʊʊ tıyaŋ aa sı kana

35 Nal kıdıgı sı pıyɛsı anıı ɛɛ rɛ nala hʊ aa sʊba sı wuwo yaa a sii sʊʊ tıyaŋ? Dı dı ba aa rɛ siye, teŋbii gɛɛ ma iriŋ nɛ ba sı kana?
36 Ɛɛ dɔŋ bambugi! Dı ı rɛ ko kpa kıŋ doho, dı ʊ bı pʊw, kıfalıı bee lıı.
37 Dı ı rɛ kpa miŋbii koo kıdoho iriŋ kɛ buloŋ doho, kıŋ hʊ aa sı nyʊ a waa, ʊ bee bii hʊ ı aa kpa doho kıı dɔmɔŋ nɛ?
38 Amɛ Wıısı rɛ aa leŋ kıdoho hʊ nyʊ, a kıı gɛɛ ʊ aa kyɛ. Ʊ rɛ aa leŋ kıdoho iriŋ kɛ buloŋ nyʊ, a waa kıı ʊ kıyı.
39 Kına buloŋ aa we dʊnıya no tıyaŋ a kaŋ mııbol, ba teŋ bı yaa kıdıgı. Nihuwobisi abee pʊsı abee digibiisi abee fuwonamıısı teŋ bı yaa kıdıgı.
40 Wıısınyuu kına we doŋ, taŋha nyuu kına mɛ we doŋ, ba weliŋ mɛ bı kıı dɔmɔŋ.
41 Wııpɔsıı kaŋ ʊ pʊlʊŋ nɛ, pene mɛ kaŋ ʊ pʊlʊŋ, kyıŋwʊlıya mɛ kaŋ ba pʊlʊŋ. Kyıŋwʊlıya tıyaŋ mɛ gba, badɔmɔŋ mɛ pʊrısa rɛ a baŋ badɔmɔŋ.
42 Dı nala rɛ ko sii sʊʊ tıyaŋ, ɛɛ tıı rɛ ʊ sı kıı. Teŋ hʊ ba aa kpaa hogo sı pʊw, amɛ teŋ hʊ aa sı sii sʊʊ tıyaŋ kɛ bı sı maakyiye sʊba.
43 Teŋ hʊ ba aa kpaa hogo lɔrɔ rɛ a bı kaŋ dee mɛ. Amɛ dı ʊ rɛ ko sii sʊʊ tıyaŋ, ʊ sı weliye, a deye mɛ.
44 Teŋ hʊ ba aa sı kpa hogo yaa dʊnıya tıyaŋ kıŋ nɛ. Amɛ teŋ hʊ á aa sı sii sʊʊ tıyaŋ a kana, ʊ kɛ yaa wıısıbee teŋ nɛ. Dı ámaa rɛ kaŋ tenni dʊnıya no tıyaŋ, ʊ maga dı á kaŋ tenni mɛ rɛ wıısıbee tıyaŋ.
45 Wıısı teŋ tıyaŋ ba saba rɛ a baa, “Nihuwobiŋ hʊ Wıısı aa laa sıya marı, ba kı yırı Adama, Wıısı gyı wiyese we ʊ tıyaŋ nɛ, ʊ kaŋ mııbol.” Amɛ Adama hʊ aa tıŋ hal ko kɛ, ʊ rɛ yaa wiyese hʊ aa tıya nala mııbol.
46 Ʊ bı kıı wıısıbee teŋbii hʊ rɛ á laa sıya kana. Dʊnıya no teŋbii hʊ rɛ á laa sıya kana, aŋ na kaŋ wıısıbee teŋbii hʊ.
47 Adama hʊ aa laa sıya ko dʊnıya, taŋha rɛ Wıısı kpa mɔ ʊ. Amɛ Adama hʊ aa tıŋ hal ko kɛ, Wıısıbee rɛ ʊ lıı ko.

48 Ɛɛ hʊ ba aa yaŋ kpa taŋha mɔ Adama ʊ kɪɪ, ɛɛ tɪɪ rɛ dʊnɪya no nala
buloŋ mɛ kɪɪ. Nala hʊ aa yaa wɪɪsɪbee nala, ba mɛ kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ nal hʊ
aa lɪɪ wɪɪsɪbee ko.
49 Á aa kɪɪ nal hʊ ba aa kpaa taŋha mɔ gɛɛ, ɛɛ tɪɪ rɛ á sɪ kɪɪ nal hʊ aa lɪɪ
Wɪɪsɪbee mɛ.
50 Ŋ naabalɪya, wɪɪ hʊ ŋ aa basɪ rɛ nyɛ: kyal bee naŋpʊŋ bɪ sɪ wuwo we
Wɪɪsɪ koro hʊ tɪyaŋ, beewɪya kɪna hʊ aa pʊw bɪ sɪ wuwo we lee hʊ aa we
doŋ deŋdeŋ kɪ mʊ tɪyaŋ.
51 Ma gyegili nɪɪ wɪfaŋɪɪ kɪdɪgɪ aa we doŋ. Ʊ rɛ nyɛ: Á buloŋ bɪ sɪ sʊba
teŋ, ka dɪ dʊnɪya kyɛtenii kabɪl hʊ pʊʊsɪ. Dɪ kabɪl hʊ rɛ ko mʊʊ, á buloŋ
tenni sɪ pirigi bɪrɪmɪ dɪgɪ dʊŋ anɪɪ duwoŋ aa pirigi lɪgɪsɪ gɛɛ.
52 Dɪ kabɪl no rɛ ko mʊʊ, sʊʊnɪ buloŋ sɪ sii sʊʊ tɪyaŋ, a bɪl bɪ sɪ maakyiye
sʊba. Nala hʊ ha aa we ba mɪɪbol tɪyaŋ mɛ, ba teŋbiye sɪ bɪrɪmɪ yaa kɪna
bɪl aa bɪ sɪ maakyiye pʊw.
53 Wɪɪsɪ sɪ kaŋ teŋbiye hʊ aa pʊw a bɪrɪmɪ dɪ ba ta bɪl kɪ pʊw. Ka dɪ á
teŋbiye no mɛ aa sʊʊ nyɛ, ʊ sɪ kaŋ ba mɛ bɪrɪmɪ dɪ ba ta bɪl kɪ sʊba.
54 Dɪ wɪya no buloŋ nɛ ko yaa, dɪ nihuwobisi kaŋ tenni hʊ bɪl aa bee
sʊba koo a kɪ pʊw, ɛɛ daga anɪɪ wɪɪ hʊ ba aa basa Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ ko yaa
wɪtɪɪ rɛ gɛɛ, beewɪya ba saba a baa,
"Á yuwo di rɛ. Sʊʊ bɪl bɪ kaŋ dee á nyuu tɪyaŋ.
55 Sʊʊ, lee rɛ ɪ dee hʊ ɪ aa kaŋ kɪ kpʊ nala bɪl we? Sʊʊ, lee rɛ ɪ hʊwoŋ hʊ
ɪ aa kaŋ kɪ we nala tʊwara tɪyaŋ bɪl we?"
56 Sʊʊ hʊwoŋ lɪɪ wɪbɔmɔ yayɪ tɪyaŋ nɛ, wɪbɔmɔ dee mɛ lɪɪ Wɪɪsɪ mɪrɪsɪ
hʊ tɪyaŋ.
57 Amɛ ma leŋ dɪ á kyʊwalɪ á Kuwo Wɪɪsɪ aŋgyʊwasʊ, beewɪya ʊ tɪŋ á
Tɪɪna Yesu Krisita tɪyaŋ nɛ a tɪya ma dee á wuwo yuwo di.
58 Ɛɛwɪya, ŋ naabiikpɪyanama, ma sɪŋ wɪya hʊ ma aa laa di tɪyaŋ weliŋ,
a ta leŋ dɪ kɪŋ buloŋ kaŋ ma kɪ biyege. Ma leŋ dɪ ma sɪɪ fɪyɛsɪ dɪ ma kɪ
tʊŋ á Tɪɪna Yesu Krisita tʊma hʊ weliŋ saŋa buloŋ. Beewɪya ma gyɪma rɛ
anɪɪ Wɪɪsɪ tʊma hʊ ma aa tʊŋ, ma bɪ sɪ tʊŋ ta waasʊ.

16

Krisitabiisi dɔmɔŋ kyiyelii kɪyɛsʊʊ

1 Lagɪlagɪ no, ŋ aa kyɛ dɪ ŋ basɪ molbiye hʊ ma aa kyɛ dɪ ma kɪyɛsɪ, dɪ
ba kaŋ mʊ pɛ Wɪɪsɪ nala aa we Gyudɪya paalʊʊ tɪyaŋ wɪya rɛ. Ɛɛ hʊ ŋ aa
daga Krisitabiisi hʊ aa we Galetiya paalʊʊ tɪyaŋ dɪ ba kɪyɛsɪ molbiye hʊ,
ma mɛ yaa gɛɛ.
2 Alahadi kyɛɛ kɛ buloŋ, molbiye hʊ ma kɪdɪgɪ buloŋ aa tʊma a na yɔbɔ
hʊ paga tɪyaŋ, nal buloŋ lɪɪ maga gɛɛ ɪ aa wuwo dɪ ba kpa kɪ biŋ. Dɪ
mɪyaŋ nɛ ko ko, ma bɪl bɪ sɪ kɪ kɪyɛsɪ molbiye.
3 Dɪ mɪyaŋ nɛ ko ko, ŋ sɪ sabɪ teŋ tɪya nala hʊ ma aa sɪ lɪɪ, a daga nala
hʊ iriŋ ba aa yaa dɪ ba kaŋ molbiye hʊ ma aa kɪyɛsa a yaŋ bee teŋ hʊ a
mʊ tɪya Krisitabiisi hʊ aa we Gyerusalɛm tɪyaŋ.
4 Dɪ ʊ rɛ ko maga dɪ ŋ tɪɪ mɛ mʊ, ŋ beel-ba buloŋ sɪ tɪŋ dɔmɔŋ mʊ.

Wɪya Pɔɔl aa kyɛ dɪ ʊ yaa

5 Dɪ ŋ ko lɪɪ Masidooniya paalʊʊ tɪyaŋ, ŋ sɪ ko na ma, beewɪya ŋ yaa ŋ
hakɪla rɛ anɪɪ ŋ sɪ tɪŋ Masidooniya paalʊʊ aŋ na ko ma lee.
6 Dɪ mɪyaŋ nɛ ko ko, ŋ sɪ we ma lee a pɪɪsɪ mʊhʊ, kapuwo ŋ sɪ we doŋ
dɪ puwo saŋa hʊ mʊ teŋ. Ŋ sɪ we ma lee a mʊ pele saŋa hʊ ŋ bɪl aa sɪ kpa
ŋmanɪɪ, dɪ ma kyiyeli ŋ, dɪ ŋ bɪl wuwo mʊ lee hʊ buloŋ ŋ aa sɪ mʊ.

7 Ŋ bee kyɛ dı ŋ ko na ma nıma nıma aŋ parı mʊ. Amɛ dı Wıısı rɛ laa nyʊwa, ŋ fa kyo dı ŋ yaa kyɛɛ balıya rɛ ma lee.
8 Ŋ sı hɔŋ Ɛfiso tıyaŋ daha, a mʊ pele kyɛbal hʊ ba aa yırı Pɛŋtikosi kyɛɛ.
9 Beewıya, abee nala aa yʊga a kı tɔ ŋ ŋmanıı buloŋ mɛ, ŋ naa dı Wıısı suri ŋmanıı tıya ŋ nɛ dı ŋ tʊŋ tʊma aa sı kaŋ tɔnɔ yʊga daha.
10 Dı Timoti rɛ ko ko ma lee, ma kana ʊ weliŋ, beewıya, á beel-ʊ buloŋ nɛ aa tʊŋ Wıısı tʊma hʊ.
11 Ma ta ko kı yaa ʊ sıgyʊʊ-wıya. Ma pɛ ʊ tıyaŋ dı ʊ vala ŋmanıı hʊ abee laaŋfıya, aŋ mııgı ko ŋ lee. Beewıya, ŋ aa gyegili ʊ bee á nımmabalıya hʊ badɔmɔŋ nɛ daha.
12 Ka á nıınabiye Apolo mɛ, ŋ sʊla ʊ rɛ weliŋ dı ʊ bee á nımmabalıya hʊ badɔmɔŋ ko na ma. Amɛ ʊ bı bıına anıı ʊ sı wuwo na ŋmanıı ko lagılagı no. Ɛɛwıya, dı ʊ rɛ ko na ŋmanıı saŋa hʊ buloŋ, ʊ sı ko na ma.

Wıkateŋse

13-14 Ma pɔ ma tııma weliŋ, a kaŋ wıya hʊ ma aa laa di weliŋ. Ma kaŋ bembiduwo a leŋ dı ma Wıısı laadii deye. Ma yaa wıı buloŋ bee kyori.
15 Ŋ naabalıya, ka ma gyıma anıı Sıtıfanası bee ʊ dıya nala rɛ laa sıya laa Yesu Krisita wıya di Akaaya paalʊʊ tıyaŋ. Ba kpaa ba tıı we Wıısı tʊma tıyaŋ nɛ, a kı kyiyeli Wıısı nala mɛ weliŋ.
16 Ŋ aa sʊla ma, ŋ naabalıya, ma kı tıŋ nitesi no abee ba tʊŋtʊnnı dɔŋtıŋsı buloŋ nyʊwa.
17 Ŋ teŋ fıyɛlı rɛ weliŋ abee Sıtıfanası, Fɔɔtunaatusı abee Akayikusı aa ko ŋ lee. Ba aa rɛ laa ma nyuu daha.
18 Ba leŋ ŋ teŋ polli rɛ anıı ba aa leŋ ma tenni mɛ polli gɛɛ. Ʊ maga dı ma kı tıya nala no iriŋ gyırıma rɛ.
19 Krisitabiisi hʊ aa we Esıya paalʊʊ tıyaŋ aa kyʊwalı ma. Akula abee Pirisila, abee Krisitabiisi hʊ aa laŋŋı ba dıya tıyaŋ baa dı ŋ kyʊwalı ma weliŋ á Tıına Yesu feŋ tıyaŋ.
20 Á nımmabalıya hʊ buloŋ aa we daha mɛ aa kyʊwalı ma. Ma kı kyʊwalı dɔmɔŋ abee teŋfıyɛlʊʊ akuu ma aa yaa nımmabalıya wıya.
21 Lagılagı no, mıyaŋ Pɔɔl, ŋ tıı rɛ aa sabı wıı no, “Ŋ aa kyʊwalı ma.”
22 Dı nal buloŋ nɛ bı kyo á Tıına Krisita, Wıısı sı dɔgısı tıına. Maranaata! (Ʊ memii rɛ yaa, á Tıına Krisita ko!)
23 Á Tıına Yesu Krisita lahɔrʊmɔ tıyaŋ ma hɔŋ abee laaŋfıya.
24 Ŋ kyo ma buloŋ nɛ á Tıına Yesu Krisita feŋ tıyaŋ. Amı.

TEŊLIYA TIINA PƆƆL AA SABA TIYA KORIŊTI TIMMA

1 Mıyaŋ Pɔɔl, abee á nıınabiye Timoti rɛ sabı teŋ no a kı tıya ma. Wıısı
kyɛrı tıyaŋ nɛ ʋ lıı ŋ, dı ŋ yaa Yesu Krisita kpambıya. Á sabı teŋ no a kı
tıya ma Krisitabiisi hʋ aa we Koriŋti tıyaŋ nɛ, abee Wıısı nala hʋ buloŋ
aa we Akaaya paalʋʋ tıyaŋ.
2 Á Kuwo Wıısı abee á Tıına Yesu Krisita lahɔrʋmɔ tıyaŋ, ma hɔŋ bee
laaŋfıya.

Pɔɔl Kyʋwalı Wıısı aŋgyʋwasʋ

3 Ma leŋ dı á kyʋwalı Wıısı á Tıına Yesu Krisita kuwo hʋ, aŋgyʋwasʋ.
Ʊ rɛ yaa Wıısı, a kı fá nala sikii, aŋ kı fıyɛlı nala bembiye mɛ.
4 Ʊ rɛ yaa nal hʋ aa fıyɛlı á bembiye á tʋwara nayı tıyaŋ dı ɛɛ leŋ dı á
mɛ wuwo fıyɛlı nala hʋ buloŋ mɛ aa na tʋwara bembiye abee bembifıyɛlı
hʋ ʋ aa kpaa tıya ma.
5 Tʋwara hʋ Krisita fa aa naa, ʋ tıı rɛ á mɛ kı na. Ɛɛ hʋ Wıısı aa kyiyeli
Krisita ʋ tʋwara nayı tıyaŋ, ɛɛ tıı rɛ Wıısı sı tıŋ Krisita tıyaŋ, a kyiyeli ma
mɛ weliŋ.
6 Dı ámaa rɛ ko kı na tʋwara, ma kyiyelii abee ma laa tayi wıya rɛ. Dı
ámaa rɛ ko na kyiyelii buloŋ Wıısı lee, haŋ kyiyelii hʋ tıı rɛ ma mɛ aa na,
dı ma wuwo kaŋ kenyiri abee mala, a na tʋwara hʋ iriŋ á mɛ aa naa.
7 Á laa ma di rɛ weliŋ. Á bee yaa ma sige. Á gyıma anıı tʋwara hʋ á aa
naa, ʋ tıı rɛ ma mɛ kı na. Kyiyelii hʋ buloŋ mɛ á aa sı na Wıısı lee, ʋ tıı
rɛ ma mɛ sı na.
8 Ŋ naabalıya, ŋ aa kyɛ dı ma gyıŋ tʋwara mɔɔ gɛɛ á aa naa Esıya paalʋʋ
tıyaŋ nɛ. Tʋwara hʋ iriŋ á gyı aa naa bı kyalla, haalı á gyı bıl bı liise anıı
á sı kaŋ mııbol.
9 Wıtıı, á gyı bıına anıı á sʋba teŋ nɛ. Amɛ gɛɛ kyiyeli ma rɛ dı á ta kı
deŋ á tıı dee tıyaŋ, amɛ dı á kpa á bayıyɛla buloŋ we Wıısı tıyaŋ, ʋ rɛ aa
kyisi nala sʋʋ tıyaŋ.
10 Wıısı rɛ lıı ma sʋʋ bʋwa no tıyaŋ. Maakyiye dı wıı rɛ bıl ko gyʋʋ
ma, ʋ sı bıl lıı ma ʋ tıyaŋ. Ʊ tıyaŋ nɛ á bayıyɛla buloŋ we anıı ʋ rɛ sı kı
lıı ma tʋwara buloŋ tıyaŋ.
11 Beewıya ma sʋl Wıısı kı tıya ma rɛ. Nyɛ rɛ yaŋ sı leŋ dı nıgyamaa
dannı Wıısı akuu ɛɛ hʋ Wıısı aa laa ba sʋlıı a lıı ma á tʋwara no nayı
tıyaŋ.

Pɔɔl bırımı ʋ hakıla wıya hʋ ʋ aa kyɛ dı ʋ yaa tıyaŋ

12 Lagılagı no kɛ, á sı wuwo bigisi á tıı rɛ, beewıya á hakıla daga anıı
á wıyaalıya buloŋ weliye rɛ nal buloŋ lee dʋnıya no tıyaŋ, amarıkpatıya
wıı buloŋ á aa yaa ma lee, á yaa wıya hʋ aa kpaa ŋmanıı Wıısı sıya tıyaŋ
nɛ, aŋ pɛ tıŋ wıtıı hʋ Wıısı aa kyɛ. Nihuwobiŋ wıgyʋŋ tıyaŋ daa á tıŋa a
kı yaa á wıya, amɛ Wıısı lahɔrʋmɔ tıyaŋ nɛ á wuwo kı yaa ba.
13 Wıduwoni daa á sabı kı tıya ma. Wıya hʋ á aa saba, ma aa wuwo ma
karımı ba rɛ, a gyıŋ ba memiye mɛ. Á yaŋ laa di rɛ anıı abee ma aa bı
gyıŋ wıya no memii mʋ teŋ nyɛ mɛ,
14 ka maakyiye ma sı gyıŋ ba memii mʋ teŋ. Ka kyɛɛ hʋ á Tıına Yesu
Krisita aa sı mııgı ko, ɛɛ tıyaŋ nɛ ma sı gyıma anıı ma aa wuwo ma kı
genni á wıya rɛ, dı á mɛ wuwo kı genni ma wıya.

15 Ŋ aa gyɪŋ nyɛ tɪyaŋ nɛ tɪŋ, ŋ fa kɪ kyɛ dɪ ŋ laa sɪya ko ma lee, dɪ ma nɪɪ sʊŋbʊlɪya.
16 Ŋ fa aa kyɛ dɪ ŋ ko tɪŋ ma lee rɛ a na ma, aŋ na mʊ Masidooniya paalʊʊ. Dɪ mɪyaŋ nɛ fa bɪl ko lɪɪ Masidooniya paalʊʊ kɪ ko, dɪ ŋ fa bɪl ko tɪŋ ma lee a na ma, ka dɪ ma pɛ ŋ dɪ ŋ wuwo mʊ Gyudɪya paalʊʊ.
17 Ma bɪɪna anɪɪ wɪya no ŋ aa basɪ nyɛ daga anɪɪ ŋ bɪ sɪ wuwo sɪŋ wɪdɪgɪ naaŋ tɪyaŋ nɛ koo? Ma bɪl bɪɪna anɪɪ ŋ aa yaa ŋ wɪya anɪɪ dʊnɪya nala aa yaa gɛɛ rɛ, dɪ ŋ laa wɪɪ aŋ bɪl sɪŋ doŋ baa dɪ ŋ bɪ laa koo?
18 Ma gyɪma anɪɪ Wɪɪsɪ kaŋ wɪtɪɪ rɛ. Ɛɛ tɪɪ rɛ wɪya hʊ buloŋ á aa basɪ tɪya ma mɛ yaa wɪtɪɪ. Á bee basɪ naŋdeliŋkpara.
19 Wɪɪsɪ Biye Yesu Krisita wɪya hʊ mɪyaŋ Pɔɔl abee Silaasi bee Timoti aa basɪ tɪya ma, wɪya hʊ bɪ daga anɪɪ Yesu yaa nal hʊ aa basɪ naŋdeliŋkpara rɛ. Ʊ rɛ aa daga anɪɪ Wɪɪsɪ bɪ kaŋ naŋdeliŋkpara.
20 Wɪya hʊ buloŋ Wɪɪsɪ aa wee nyʊwa baa ʊ sɪ yaa, Yesu tɪyaŋ nɛ ʊ tɪŋa a yaa ba. Ɛɛ rɛ tɪŋ, dɪ ámaa rɛ ko kyʊwalɪ Wɪɪsɪ teŋ buloŋ, á aa baa dɪ "Yesu Krisita feŋ tɪyaŋ, amɪ" dɪ Wɪɪsɪ feŋ na bigisii
21 Wɪɪsɪ tɪɪ rɛ leŋ á beel-ma buloŋ sɪŋ weliŋ á Tɪɪna Yesu Krisita tɪyaŋ. Wɪɪsɪ tɪɪ rɛ lɪɪ ma á kɪ tʊŋ tʊma no.
22 Ʊ kpaa ʊ Wiyesi Welii hʊ we á tɪsɪ tɪyaŋ nɛ a magɪl ma dɪ á yaa ʊ nala, ka dɪ á gyɪma anɪɪ maakyiye ʊ sɪ kpa wɪweliye hʊ buloŋ aa sɪ tɪŋa mɛ tɪya ma.
23 Wɪɪsɪ tɪɪ rɛ yaa ŋ daŋsɪya, ʊ gyɪma ŋ hakɪla rɛ. Ŋ fa bee kyɛ dɪ ŋ ko dɔŋ ma, ɛɛ rɛ tɪŋ ŋ gyɪ bɪ ko ma lee Koriŋti tɪyaŋ.
24 Á bee kyɛ dɪ á fɪl ma dɪ ma laa wɪya hʊ á aa basɪ kɪ tɪya ma di. Á gyɪma rɛ anɪɪ ma sɪŋ ma laadii tɪyaŋ weliŋ nɛ. Amɛ á aa kyɛ dɪ á beel-ma buloŋ kɪ tʊma rɛ dɪ ma tenni fɪyɛlɪ.

2

1 Ɛɛwɪya, ŋ yaa ŋ hakɪla rɛ anɪɪ ŋ bɪl bɪ sɪ ko ma lee, dɪ ŋ ko leŋ dɪ ma tɪsɪ kyogi.
2 Beewɪya, dɪ mɪyaŋ nɛ leŋ ma tɪsɪ kyogi, nal buloŋ bɪl tuwo ʊ aa sɪ leŋ dɪ ŋ teŋ fɪyɛlɪ dɪ ma nala hʊ tɪsɪ aa kyogo hʊ daa.
3 Dɪ mɪyaŋ nɛ fa ko ma lee, mamaa rɛ sɪ leŋ dɪ ŋ teŋ fɪyɛlɪ. Ɛɛwɪya, dɪ mɪyaŋ nɛ yaŋ leŋ ma tɪsɪ kyogi, ma bɪl bɪ sɪ wuwo leŋ dɪ ŋ teŋ fɪyɛlɪ. Ɛɛ rɛ tɪŋ ŋ gyɪ laa sɪya sabɪ teŋ tɪya ma. Ŋ laa ma buloŋ di rɛ. Ŋ gyɪma anɪɪ dɪ ŋ teŋ nɛ ko fɪyɛlɪ, ma buloŋ tenni mɛ aa fɪyɛlɪ rɛ.
4 Saŋa hʊ tɪyaŋ ŋ aa sabɪ teŋ hʊ kɪ tɪya ma, ŋ tɪya fa kyogo rɛ kɪŋkaŋ. Ŋ paalɪ wɪɪ rɛ ma wɪya. Ŋ bee sabɪ teŋ no dɪ ŋ leŋ dɪ ma tɪsɪ kyogi, amɛ ŋ aa kyɛ dɪ ma gyɪma anɪɪ ŋ kyo ma buloŋ nɛ kɪŋkaŋ.

Dɪ nal lɛ yaa wɪɪ kyogi ɪ, kpa kyɛ ʊ

5 Nal hʊ aa leŋ ma tɪsɪ kyogi, ŋ dʊŋ tɪyaŋ daa ʊ gyʊʊ, amɛ ma tɪyaŋ nɛ ʊ gba gyʊʊ te ŋ. Koo dɪ ʊ bɪ gyʊʊ ma buloŋ tɪyaŋ mɛ, amɛ ʊ gyʊʊ ma badɔmɔŋ tɪyaŋ kɛ rɛ. Ŋ bee kyɛ dɪ ŋ basɪ wɪɪ no bee beere.
6 Nal hʊ aa yaa gɛɛ, ma gyeniŋ buloŋ aa dɔgɪsɪ ʊ maga gɛɛ, ʊ maga rɛ.
7 Amɛ lagɪlagɪ no kɛ ʊ maga dɪ ma kpa wɪɪ buloŋ kyɛ ʊ rɛ, aŋ fɪyɛlɪ ʊ bembii. Dɪ gɛɛ daa, ʊ tɪya sɪ marɪ kyogi mʊ gallɪ, dɪ ʊ yalmɪ.
8 Ɛɛwɪya, ŋ aa sʊla ma rɛ dɪ ma marɪ kana ʊ weliŋ, a leŋ dɪ ʊ gyɪma anɪɪ ma kɔnɪ kyo ʊ rɛ.
9 Ŋ sabɪ haŋ teŋ hʊ tɪya ma, dɪ ŋ na dɪ ma yaa siri dɪ ma tɪŋ ŋ nyʊwa saŋa buloŋ koo ma bɪ yaa siri rɛ.

10 Dı mamaa rɛ kpaa wıı kyɛ nal, ŋ mɛ kpaa kyɛ ʊ rɛ. Dı mıyaŋ nɛ fa
maga dı ŋ kpa wıı kyɛ tıına, ŋ kpaa kyɛ ʊ tıına rɛ, akuu ma wıya. Krisita
rɛ yaa ŋ daŋsıya tıına wıı no tıyaŋ.
11 Ŋ yaa gɛɛ rɛ dı Sıtaanı ta wuwo ma, beewıya, á gyıŋ ʊ dawarı buloŋ
nɛ.

Pɔɔl mʊʊ Turowası

12 Ŋ aa ko Turowası dı ŋ bası Krisita wıweliye hʊ a tıya ba, ŋ naa anıı
á Tıına suri ŋmanıı tıya ŋ nɛ,
13 dı ŋ tʊŋ tʊma doŋ, amɛ ŋ hakıla fa bı pıŋ lıdıgı, beewıya ŋ fa bı naa
á nıınabiye Titusi doŋ. Ɛɛ rɛ ŋ sii doŋ, a ta ba aŋ kpa mʊ Masidooniya
paalʊʊ.

Krisita dee tıyaŋ á yuwo di Sıtaanı rɛ

14 Ma leŋ dı á dannı Wıısı. Ʊ tıya Krisita dee rɛ ʊ yuwo di Sıtaanı, á bee
Krisita aa yaa kıdıgı wıya, á mɛ aa yuwo di Sıtaanı rɛ saŋa buloŋ aŋ kı
gyʊwɔsı anıı bayuwolo aa yuwo di ba dɔmɔ. Wıısı pɛɛ á tıyaŋ nɛ á wuwo
kı bası Krisita wıya lee buloŋ tıyaŋ. Krisita wıweliye no laa lee buloŋ nɛ
anıı tʊranıı aa kpaa sʊwala tɔ lee buloŋ.
15 Beewıya, á tıı kıı gɛɛ rɛ anıı tʊranıı sʊwala aa sʊma, Krisita kpa ma
tıya Wıısı. Nyɛ rɛ Wıısı leŋ á pısa gyʊʊ nala hʊ ʊ aa laa kı ta, abee nala
hʊ aa nyʊgısı buloŋ tıyaŋ.
16 Nala hʊ aa nyʊgısa lee, tʊranıı no sʊwala aa kı kpʊ ba rɛ. Amɛ nala
hʊ Wıısı aa laa kı ta kɛ lee, tʊranıı no sʊwala aa tıya ba mııbol lɛ. Kıbee
rɛ yaŋ maga dı ʊ tʊŋ tʊma no?
17 Nala gyeniŋ buloŋ kpaa Wıısı wıtıı hʊ basıı wıya yaa molbi-kyɛ wıı
rɛ. Amɛ á kɛ aa bası Wıısı wıweliye hʊ rɛ abee wıtıı ʊ sıya tıyaŋ. Á yaa
Wıısı tʊŋtʊnnı tııma rɛ. Ʊ rɛ tıŋ ma á kı bası wıweliye no Krisita dee
tıyaŋ.

3

1 Wıya no ŋ aa bası nyɛ bı kıı anıı á tıı rɛ á bıl kı daga. Ʊ aa maga dı
nala badɔmɔŋ kaŋ tenni aa daga nala hʊ iriŋ ba aa yaa rɛ a ko ma lee, koo
dı ba aa rɛ ko kı mʊ lee kıdıgı ʊ aa maga dı ma sabı tenni aa daga nala
hʊ iriŋ ba aa yaa rɛ a tıya ba ba kaŋ mʊ. Amɛ á kɛ bı kıı nala no, tenni
no iriŋ wıya bı yaa kparaama tıya ma.
2 Ma tıı bee ma nyuu rɛ yaa tenni hʊ aa daga gɛɛ á aa kıya, á sabı we á
tısı tıyaŋ. Nal buloŋ aa karımı rɛ a gyıŋ gɛɛ á aa kıya.
3 Ma kıı gɛɛ rɛ anıı teŋ Krisita aa saba a kpa tımma dı á kaŋ ko. Teŋ no
wıya bı kıı nıı wıya nal kıdıgı aa kpaa kıŋ a sabı mal bʊtala tıyaŋ. Amɛ
Krisita tıı rɛ kpaa Wıısı Wiyesi Welii hʊ a sabı teŋ no we nihuwobisi tısı
tıyaŋ.
4 Krisita lahɔrʊmɔ tıyaŋ, á laa Wıısı di rɛ, ɛɛ rɛ tıŋ á wuwo kı bası wıya
no buloŋ gɛɛ.
5 Ʊ gɛɛ bı kıı nıı tʊma hʊ á aa tʊŋ, dı á tıı dee rɛ á kaŋ kı tʊma. Dee hʊ
á aa kaŋ kı tʊŋ tʊma no lıı Wıısı lee rɛ.
6 Wıısı tıı rɛ tıya ma ŋmanıı abee dee dı á yaa nyʊʊfalıı hʊ ʊ aa kpaa
tıya nihuwobisi tʊŋtʊnna. Nyʊwa no wıya á aa bası bı yaa mıra ba aa
saba biŋ. Nyʊʊfalıı no dee lıı Wıısı Wiyesi Welii hʊ tıyaŋ nɛ. Mırısı hʊ
Moosi aa saba biŋ dı nala kı tıŋa litenii rɛ yaa sʊʊ, amɛ Wıısı Wiyesi Welii
hʊ kɛ aa tıya mııbol lɛ.
7-8 Mırısı hʊ Moosi aa saba biŋ dı nala kı tıŋa, ba gyı sabı mal bʊtala
tıyaŋ nɛ. Mırısı no litenii rɛ yaa sʊʊ. Amɛ saŋa hʊ Wıısı gyı aa kpaa ba

kı tıya Moosi, Wıısı gyı daga ʊ gaŋdarı mɔgı rɛ Moosi tıyaŋ. Ɛɛ rɛ Moosi sıya buloŋ gyı kı tʊla, haalı Iziral tımma hʊ gyı bı wuwo dı ba deŋ ʊ sıya tıyaŋ. Amɛ haŋ tʊla hʊ gyı aa we Moosi sıya tıyaŋ, ʊ kɛ gyı aa dısı rɛ. Dı Wıısı rɛ yaŋ daga ʊ gaŋdarı mırısı hʊ litenii aa yaa sʊʊ tıyaŋ mɔɔnyɛ, maga gɛɛ rɛ ʊ sı daga ʊ gaŋdarı Wiyesi Welii hʊ aa tıya mııbol tʊma tıyaŋ.

9 Mırısı hʊ Moosi gyı aa saba biŋ, Wıısı gyı daga ʊ gaŋdarı rɛ ba tıyaŋ. Amɛ mırısı no fa kpaa kyogisi tıya nala hʊ fa aa tıŋ ba rɛ akuu ba aa bee tıŋ ba weliŋ wıya. Ɛɛwıya, wıya hʊ aa leŋ nala kaŋ tıpʊlʊŋ Wıısı lee, ba tıyaŋ nɛ Wıısı sı marı daga ʊ gaŋdarı yʊga a baŋ Moosi mırısı hʊ.

10 Ɛɛ wıya Wıısı gaŋdarı hʊ aa we doŋ gyınaŋ aa yʊga kıŋkaŋ wıya, buŋbuŋ gaŋdarı hʊ kɛ bıl tuwo.

11 Dı Wıısı rɛ daga ʊ gaŋdarı wıya aa yaa wıparıbanıya tıyaŋ, ɛɛ kɛ Wıısı sı marı daga ʊ gaŋdarı wıya hʊ a we doŋ deŋdeŋ kı mʊ tıyaŋ.

12 Á aa kaŋ bayıyɛla no wıya rɛ tıŋ á kı bası Wıısı wıya abee nyuduwo.

13 Á kɛ bı kıı Moosi, a paa ganni tɔ á sıya. Beewıya saŋa hʊ Wıısı gyı aa daga ʊ gaŋdarı Moosi tıyaŋ, Moosi sıya gyı aa tʊl lɛ. Amɛ tʊla hʊ gyı ko kı dısı ʊ sıya tıyaŋ nɛ, ɛɛ rɛ ʊ gyı kpa gal tɔ ʊ sıya, dı Iziral tımma hʊ ta naa anıı tʊla hʊ aa dısı rɛ.

14 Amɛ Iziral tımma hakıllı fa tɔɔ rɛ Wıısı ŋmanıı tıyaŋ, ba bı wuwo gyıŋ Wıısı wıya hʊ memii. Abee gyınaŋ buloŋ, ɛɛ rɛ ba hakıllı ha kıı. Ɛɛwıya, dı ba aa rɛ ko kı karımı mırısı hʊ Wıısı fa aa kpaa tıya Moosi, ʊ ha aa kıı gɛɛ rɛ anıı haŋ gal hʊ Moosi gyı aa kpaa tɔ ʊ sıya, ʊ tıı rɛ ha tɔ ba sıya. Beewıya Yesu Krisita laadii dʊŋ nɛ sı wuwo leŋ gal hʊ polli nal sıya tıyaŋ dı ʊ gyıŋ Wıısı wıya memii.

15 A ha bee gyınaŋ buloŋ, dı ba aa rɛ ko karımı mırısı hʊ Wıısı fa aa kpaa tıya Moosi, ʊ aa kıı gɛɛ rɛ anıı kıŋ nɛ ha tɔɔ ba hakıllı, ba bı wuwo kı gyıŋ wıya hʊ memii.

16 Amɛ dı nal lɛ ko bırımı a kı tıŋ á Tıına Krisita, gal hʊ aa polli rɛ.

17 Á Tıına Krisita bee Wiyesi Welii hʊ yaa kıdıgı rɛ. Nal hʊ aa kaŋ Wıısı Wiyesi Welii hʊ, ʊ tıına laa ʊ tıı rɛ Moosi mırısı hʊ tıyaŋ.

18 Gal hʊ fa aa tɔɔ á buloŋ sıya, ʊ pollo rɛ, ka Krisita gaŋdarı we á tıyaŋ, á kı daga ʊ gaŋdarı. Wıısı Wiyesi Welii kaŋ ma kı bırımı rɛ saŋa buloŋ, dı á marı kı kıı Krisita á wıı buloŋ tıyaŋ, a marı kı daga ʊ gaŋdarı mɛ. Wıya no buloŋ lıı á Tıına Krisita lee rɛ ʊ rɛ yaa Wıısı Wiyesi Welii hʊ.

4

Krisitabiisi kıı gɛɛ nıı viini, Wıısı kpa ʊ sıfıyaŋ kına we ba tıyaŋ

1 Wıısı bɔnyɛ tıyaŋ nɛ ʊ kpa tʊma no tıya ma dı á kı tʊma, ɛɛ wıya á tenni bee yʊwɔrı ba tʊmıı.

2 Hıısı wıya abee wıya hʊ nala aa lʊwɔlı kı yaa, á kɛ vıya ba yayı rɛ. Á bı gɔllı kı mʊrı nala. Á bı kaŋ Wıısı wıya hʊ kı bırımı wınyıyɛl. Á bı kaŋ wıtıı hʊ kı faŋa nal buloŋ. Lıgyalıı rɛ á aa sıŋ a kı bası wıya no buloŋ dı nal buloŋ gyıma nıı Wıısı rɛ yaa á daŋsıya tıına anıı wıtıı rɛ á kı bası.

3 Amɛ dı Wıısı Wıweliye hʊ á aa bası rɛ ko yaa wıfaŋıya, nala hʊ aa nyʊgısı lee rɛ ba yaa wıfaŋıya.

4 Nala no bı laa Wıısı Wıweliye hʊ di beewıya Sıtaanı aa yaa dʊnıya no kuwori leŋ ba hakıllı we bilhuu tıyaŋ nɛ, a pɔ dı ba ta naa pʊlʊŋ hʊ aa kyaana we ba tıyaŋ. Pʊlʊŋ no rɛ yaa Wıısı Wıweliye hʊ aa daga á Tıına Yesu Krisita gaŋdarı, nal hʊ aa kıı Wıısı tıı.

5 Wıya hʊ á aa bası, ʊ bı kıı nıı á tıı wıya rɛ á kı bası, amɛ Yesu Krisita
wıya rɛ á kı bası, anıı ʊ rɛ yaa á Tıına. Wıı hʊ á aa bası mʊ kı tile á tıı
tıyaŋ buloŋ nɛ yaa nıı Yesu Krisita wıya rɛ tıŋ á tʊma kı tıya ma.
6 Buŋbuŋ hʊ tıyaŋ Wıısı aa marı dʊnıya, ʊ bası rɛ a baa, "Pʊlʊŋ kyaanı
bilhuu tıyaŋ." Haŋ Wıısı hʊ tıı rɛ bıl leŋ pʊlʊŋ ko gyʊʊ á tıyaŋ. Pʊlʊŋ no
rɛ leŋ á gyıŋ Wıısı gaŋdarı hʊ aa we Krisita tıyaŋ.
7 Amɛ á kɛ kıı gɛɛ rɛ anıı viini, Wıısı kpa wıweliye no a we á tıyaŋ. Nyɛ
yaŋ daga anıı debal hʊ aa we á tıyaŋ yaa Wıısı kıŋ nɛ; á tıı dee daa.
8 Á aa na tʊwara rɛ weliŋ lee kɛ buloŋ tıyaŋ, amɛ tʊwara hʊ bı wuwo
ma. Saŋa kıdıgı á aa paalı bı gyıŋ wıı hʊ buloŋ tıyaŋ á aa wee, amɛ á bee
bıla hal.
9 Ba aa kı dɔgısı ma rɛ, amɛ Wıısı aa bı vıya ma ta. Ba aa ŋmaa ma tıya
sʊʊ rɛ, amɛ á bee sʊba.
10 Saŋa kɛ buloŋ á aa kpa á tıı tıya sʊʊ rɛ anıı ba aa kpʊʊ Krisita gɛɛ.
Ɛɛ leŋ nala gyıma anıı mııbol hʊ Krisita aa kana ʊ tıı rɛ á mɛ kana.
11 Á aa we á mııbol tıyaŋ nyɛ, saŋa buloŋ á aa kpa á mııbol yuwo
daasııga rɛ Yesu Krisita wıya, dı ɛɛ leŋ nala na anıı á teŋbiye no aa sı
sʊba mɛ kaŋ mııbol hʊ aa kana rɛ.
12 Ɛɛwıya, á kɛ aa kpa á mııbol yuwo daasııga rɛ saŋa buloŋ, amɛ ɛɛ leŋ
ma kɛ kaŋ mııbol aa bı kaŋ tenni rɛ.
13 Ba saba Wıısı teŋ tıyaŋ nɛ a baa, "Ŋ laa Wıısı di rɛ, ɛɛ rɛ tıŋ ŋ bası ʊ
wıya." Á mɛ laa Wıısı di nyɛ tıı rɛ, ɛɛ rɛ tıŋ á mɛ kı bası ʊ wıya.
14 Á gyıma anıı Wıısı aa yaŋ kyisi á Tıına Yesu sʊʊ tıyaŋ gɛɛ, ɛɛ tıı rɛ
ʊ sı kyisi ma mɛ sʊʊ tıyaŋ, dı á bee Yesu buloŋ kaŋ mııbol, ka dı ʊ kaŋ á
beel-ma buloŋ mʊ Wıısı sıya.
15 Ma wıya rɛ tıŋ wıya no buloŋ yaa, ka dı Wıısı aa tıŋ ʊ bɔnyɛ tıyaŋ a
laa nıgyamaa gyamaa kı ta nyɛ, dı ɛɛ leŋ dı nıgyamaa dannı Wıısı weliŋ,
a leŋ dı ʊ feŋ yırı.
16 Akuu wıı no wıya á tenni bee yʊwɔrı. Teŋbii hʊ á aa kana á mııbol
no tıyaŋ, ʊ aa hıyası rɛ, amɛ á hakıllı kɛ aa kı bırımı kıfalıya rɛ kyɛɛ bee
ʊ nyʊwa buloŋ.
17 Tʊwara hʊ á aa naa lagılagı no bı yʊga, aŋ bıl bı sı pıısı mɛ. Amɛ
tʊwara no rɛ sı leŋ dı á maakyiye kaŋ yohuŋ aa bı kaŋ magısıı abee tenii
Wıısı sıya tıyaŋ. Yohuŋ no rɛ yʊga baŋ tʊwara no á aa naa.
18 Ɛɛwıya, á kɛ bı kpaa á hakıllı we dʊnıya no kına á aa naa tıyaŋ, amɛ
á kpaa á hakıllı we wıısıbee kına á aa bee na tıyaŋ nɛ, beewıya kına hʊ á
aa naa bı sı pıısı aŋ nyʊgısı, amɛ kına hʊ á aa bee na kɛ sı we doŋ a kaŋ
kı mʊ maakyiye buloŋ.

5

Á sı kaŋ teŋbifalıya wıısıbee tıyaŋ

1 Á tıı gyıma nıı teŋbiye no á aa kana dʊnıya no tıyaŋ bı sı piisi aŋ sʊba.
Amɛ dı ba aa rɛ ko sʊba, Wıısı sı tıya ma teŋbifalıya hʊ aa bı yaa dʊnıya
no kına. Wıısı tıı rɛ marı ba a leŋ ba yaa kına aa sı we doŋ kı mʊ deŋdeŋ.
2 Á aa we á mııbol no tıyaŋ, á hiini kı kyɛ teŋbifalıya hʊ Wıısı aa sı kpa
tıya ma rɛ.
3 Dı Wıısı ko kpa teŋbiye no tıya ma, á bıl bı sı kaŋ teŋbil.
4 Teŋbiye hʊ á aa kana á mııbol no tıyaŋ, ba leŋ tʊwara gyʊʊ ma rɛ á kı
hiini. Amɛ ʊ bı kıı nıı sʊʊ rɛ á sʊla kı kyɛ. Á aa kyɛ dı Wıısı kaŋ á teŋbiye

no bırımı rɛ, a kpa teŋbifalıya hʊ aa sı we doŋ kaŋ kı mʊ maakyiye buloŋ a tıya ma.
5 Wıısı tıı rɛ marı ma wıı no wıya. Ɛɛ rɛ ʊ kpa ʊ Wiyesi Welii hʊ we á tıyaŋ, dı gɛɛ leŋ dı á gyıma anıı maakyiye ʊ sı kpa kıŋ hʊ aa sı tıŋa mɛ a tıya ma.
6 Ɛɛwıya, saŋa kɛ buloŋ, á tenni aa polli rɛ. Beewıya á gyıma anıı á ha aa kaŋ teŋbiye no á mııbol tıyaŋ nyɛ, á ha bı gyʊʊ á Tıına Yesu sɔŋ.
7 Á mııbol tıyaŋ, wıya hʊ á aa laa di rɛ á kı tıŋa, wıya hʊ á aa naa daa á kı tıŋa.
8 Wıtıı rɛ, á tenni paalı pollo rɛ, á kyo dı á fa lıı dʊnıya no tıyaŋ a mʊ we á Tıına Yesu lee.
9 Ɛɛwıya, á wıkyɛɛlıı buloŋ nɛ yaa dı á kı tıŋa ʊ kyɛrı lee kɛ buloŋ tıyaŋ á aa wee. Dı ámaa rɛ we dʊnıya no koo dı á lıı ʊ tıyaŋ mɛ,
10 beewıya á buloŋ sı maakyiye mʊ sıŋ Krisita sıya tıyaŋ, dı ʊ di ma sarıya, aŋ tuŋ nal buloŋ wıya hʊ ʊ aa yaa ʊ mııbol tıyaŋ tuno. Amɛ wıbɔmɔ kaŋ ba tuno rɛ, wıweliye mɛ kaŋ ba tuno.

Krisita nyubaanıŋ, á bee Wıısı bırımı kyaŋsı rɛ

11 Á yaa nala aa fá Wıısı rɛ. Ɛɛ rɛ tıŋ á kı lʊga dı á leŋ dı nala ko laa Krisita wıya di. Wıısı gyıŋ gɛɛ á aa kıya rɛ. Ŋ yaŋ liise anıı ma hakıllı tıyaŋ, ma mɛ gyıŋ gɛɛ á aa kıya rɛ.
12 Ʊ bıl bı kıı nıı á tıı rɛ á kı kyɛ dı á daga ma lee. Amɛ á aa kyɛ dı ma kaŋ wıı rɛ ma aa sı wuwo kpa kı genni á wıya, dı gɛɛ leŋ dı ma wuwo na wıı bası tıya nala hʊ aa daga ba tıı nala sii wınaalıya wıya, aŋ bee kyıla gɛɛ ba hakıllı aa kıya Wıısı sıya tıyaŋ.
13 Wıya no á aa bası nyɛ, ma kɛ sı bıını anıı á nyuni tuwo. Dı á nyuni rɛ ko tuwo, Wıısı wıya rɛ tıŋ. Amɛ dı á nyuni ko kı tʊma, ma wıya rɛ tıŋ.
14 Wıı buloŋ á aa yaa, Krisita aa kyo ma rɛ tıŋ á kı yaa, beewıya á gyıma rɛ weliŋ anıı ʊ rɛ laa nal buloŋ nyuu a sʊba. Ɛɛ mɛ daga anıı nal buloŋ mɛ sʊba rɛ gɛɛ.
15 Nal nal buloŋ wıya rɛ tıŋ Krisita sʊba, ɛɛwıya nala hʊ buloŋ aa we ba mııbol tıyaŋ maga dı ba kı tıŋ ʊ kyɛrı rɛ, aŋ ta bıl kı tıŋ ba tıı kyɛrı. Beewıya, ba wıya rɛ Krisita kuu sʊba, aŋka Wıısı bıl kyisi ʊ sʊʊ tıyaŋ.
16 Ɛɛwıya, a lıı gyınaŋ kaŋ kı mʊ, á bee kyɛ dı á bıl kpa nihuwobiŋ buloŋ anıı dʊnıya nala aa kpa nala gɛɛ. Saŋa kıdıgı tıyaŋ, á fa kpaa Krisita anıı nihuwobisi aa kpaa ʊ gɛɛ rɛ, amɛ nyɛ kɛ, á bıl bı kpaa ʊ anıı á fa aa kpaa ʊ gɛɛ.
17 Ɛɛwıya, dı nal buloŋ nɛ ko laa Krisita wıya di, ʊ tıına bırımı nıfalıı rɛ. Wıbınıya hʊ buloŋ ʊ fa aa yaa tene rɛ, ka wıfalıya piili ʊ mııbol tıyaŋ.
18 Wıısı rɛ yaa wıya no buloŋ tıya ma. Wıısı tıŋ Krisita tıyaŋ nɛ a leŋ ʊ bee nihuwobisi mııgı sʊma. Lagılagı no, ʊ tıya ma tʊma rɛ dı á mʊ bası tıya nala dı ba ko, dı ba bee Wıısı mııgı marı dɔmɔŋ.
19 Wıı hʊ ŋ aa bası rɛ nyɛ; Wıısı tıŋ Krisita tıyaŋ nɛ a leŋ ʊ bee dʊnıya nala buloŋ mııgı sʊma, aŋ kpa ba wıbɔmɔ buloŋ kyɛ ba. Wıısı kpaa ʊ wıweliye hʊ tıya ámaa ʊ tʊŋtʊnna rɛ dı á bası tıya nala anıı ʊ aa kyɛ dı ʊ bee dʊnıya nala mııgı sʊma rɛ nyɛ kɛ.
20 Ɛɛwıya, Krisita naası rɛ á laa sıŋ a bası wıya no kı tıya nala. Wıısı tıŋ á tıyaŋ nɛ a kı sʊla ma dı ma ko ʊ lee. Krisita nyubaanıŋ, á aa sʊla ma dı ma leŋ dı ma bee Wıısı marı dɔmɔŋ.
21 Krisita gyı bı kaŋ wıbɔŋ buloŋ, amɛ á wıya rɛ tıŋ Wıısı leŋ ʊ sʊba anıı wıbɔŋyaal. Wıısı yaa gɛɛ rɛ dı á wuwo tıŋ Krisita tıyaŋ a kaŋ tıpʊlʊŋ ʊ sıya tıyaŋ.

6

1 Tʊma no á aa tʊŋ, á bee Wɪɪsɪ buloŋ nɛ aa tʊŋ. Ɛɛwɪya, á aa sʊla ma
gyaaŋgyaaŋ, dɪ ma ta leŋ dɪ Wɪɪsɪ bɔnyɛ hʊ ʊ aa kana beel-ma ko yaa
waasʊ.
2 Beewɪya Wɪɪsɪ basɪ wɪɪ no ʊ teŋ tɪyaŋ nɛ, a baa,
"Saŋa hʊ aa maga dɪ ŋ daga ŋ bɔnyɛ ma lee,
ŋ fáá ma wulo rɛ.
Kyɛɛ hʊ aa maga dɪ ŋ laa ma ta,
ŋ kyiyeli ma rɛ."
Ma gyegili nɪɪ daha, saŋa hʊ Wɪɪsɪ aa sɪ kyiyeli ma rɛ nyɛ, gyɪnaŋ nɛ yaa
kyɛɛ hʊ Wɪɪsɪ aa sɪ laa ma ta.

Tʊwara hʊ Pɔɔl aa naa

3 Á bee kyɛ dɪ nal buloŋ ko kyogi á feŋ á tʊma no lugo tɪyaŋ. Ɛɛwɪya, á
aa lʊgɪ rɛ dɪ á ta ko kpa kɪŋ buloŋ gara nal buloŋ ŋmanɪɪ.
4 Ɛɛwɪya, á wɪkanɪɪ buloŋ tɪyaŋ, á aa daga anɪɪ á kɔnɪ yaa Wɪɪsɪ
tʊŋtʊnna rɛ. Beewɪya, á paalɪ na tʊwara rɛ, a na sikii, wɪgyʊʊlɪya yʊga
mɛ gyʊʊ ma, amɛ ba buloŋ tɪyaŋ mɛ, á wuwo kaŋ kenyiri rɛ abee mala.
5 Ba ŋmaa ma rɛ, a kaŋ ma tɔ dɪyaŋ, nala gol ŋmaa ma, ka bee hʊ buloŋ
laa taawɛɛ. Á tʊŋ tʊma te á faŋŋa rɛ, a bara doo, a pɪŋ losi.
6 Á daga anɪɪ á yaa Wɪɪsɪ tʊŋtʊnna rɛ a bɪ kaŋ wɪkyogii buloŋ. Á gyɪŋ
Wɪɪsɪ wɪbii hʊ rɛ, a kaŋ kenyiri, a kaŋ bɔnyɛ. Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ we á
tɪyaŋ nɛ, á kyo nala abee á wɪtɪɪ buloŋ.
7 Wɪtɪɪ dʊŋ nɛ á kɪ basɪ, Wɪɪsɪ dee mɛ we á tɪyaŋ. Á tɪpʊlʊŋ kɪɪ gɛɛ anɪɪ
bakɪna á kaŋ kɪ pɔ á tɪɪ.
8 Nala badɔmɔŋ aa tɪya ma gyɪrɪma rɛ, ka badɔmɔŋ mɛ kɪ we ma hɪɪsɪ
tɪyaŋ. Á hal nala badɔmɔŋ aa bigisi ma rɛ, ka badɔmɔŋ mɛ kɪ tʊʊsɪ ma.
Ba kpaa ma anɪɪ á yaa wɪnyɪyɛla rɛ, amɛ wɪtɪɪ rɛ á kɪ basɪ.
9 Ba kpaa ma anɪɪ á bɪ yaa nala, amɛ lee kɪdɪgɪ buloŋ tuwo dɪ ba bɪ gyɪŋ
ma. Tʊwara hʊ á aa naa, ʊ fa maga á sʊba rɛ, amɛ á ha we doŋ. Ba aa
ŋmaa tɪya sʊʊ rɛ, ka á bee sʊba.
10 Á tɪsɪ aa kyogi rɛ, aŋka á kɪ gyʊwɔsɪ saŋa buloŋ. Á yaa nyaaba rɛ,
amɛ á aa pɛ nala tɪyaŋ nɛ ba yaa dʊwana Wɪɪsɪ wɪweliye tɪyaŋ. Á bɪ kaŋ
kɪŋ buloŋ, amɛ ámaa rɛ kɔnɪ tɪŋ kɪŋ buloŋ Krisita tɪyaŋ.
11 Abaa! Koriŋti tɪmma! Á basɪ wɪtɪɪ hʊ buloŋ polli tɪya ma rɛ. Á bɪ
kpaa á wɪɪ kɪdɪgɪ buloŋ faŋ ma.
12 Á kɛ kpaa á tɪsɪ buloŋ tɪya ma rɛ abee kyori, amɛ ma kɛ kaŋ ma tɪsɪ
faŋ ma rɛ.
13 Lagɪlagɪ no, ŋ basɪ wɪya kɪ tɪya ma rɛ anɪɪ ŋ balɪya. Ma ta kpaa wɪɪ
buloŋ faŋ ma. Ɛɛ hʊ á aa kɪya beel-ma, ma mɛ kɪɪ gɛɛ beel-ma.

Ma ta leŋ dɪ ma bee nala hʊ aa bɪ laa Yesu wɪya di kɪ pɛ wɪya

14 Ma ta leŋ dɪ ma bee nala hʊ aa bɪ laa Yesu wɪya di kɪ mal dɔmɔŋ.
Tɪpʊlʊŋ tɪɪna bee nɪbɔŋ bɪ sɪ wuwo kɪ mal dɔmɔŋ. Pʊlʊŋ bee bilhuu mɛ
bɪ sɪ wuwo laŋŋɪ lɪdɪgɪ.
15 Krisita bee Sɪtaanɪ bɪ sɪ wuwo yaa nyʊʊdɪgɪ. Ɛɛ tɪɪ rɛ nal hʊ mɛ aa
laa Yesu wɪya di abee nal hʊ aa bɪ laa ʊ wɪya di bɪ sɪ wuwo pɛ wɪɪ buloŋ.
16 Wɪɪsɪ dɪya bee vʊga bɪ sɪ wuwo pɛ wɪɪ buloŋ tɪyaŋ, beewɪya, ámaa
rɛ yaa Wɪɪweyi hʊ dɪya. Wɪɪsɪ tɪɪ basɪ ʊ teŋ tɪyaŋ nɛ a baa,
"Ŋ sɪ we ŋ nala lee
a kɪ gyʊʊ ba lee.
Mɪyaŋ nɛ sɪ yaa ba Wɪɪsɪ,

dı ba mɛ yaa ŋ nala.
17 Ma lıı ma tıı ba tıyaŋ,
a ta kı mal ba. Wıı hʊ Wıısı aa basa rɛ nyɛ.
Ma ta kı dige kına hʊ aa kaŋ bisiŋ.
Dı mamaa bee dige kına hʊ aa kaŋ bisiŋ, ka dı ma ko ŋ lee, ŋ sı laa ma we.
18 Ŋ sı yaa ma Kuwo
dı ma mɛ yaa ŋ balıya.
Á Tıına Wıısı, dee buloŋ tıına rɛ bası nyɛ."

7

1 Ŋ naabiikpıyanama, Wıısı foŋ aa baa dı ʊ sı yaa wıya no buloŋ tıya ma nyɛ, ma leŋ dı á lıı á tıı bisiŋ wıya hʊ aa sı kyogi á teŋbiye abee á dʊŋsı buloŋ tıyaŋ. Ma leŋ dı á kı fá Wıısı, aŋ leŋ dı á wıkanıı buloŋ tʊʊlı ʊ sıya tıyaŋ.

Pɔɔl teŋ fıyɛla

2 Ma suri ma tısı tıya ma. Á bı yaa wıı kyogi nal kıdıgı buloŋ, á bı kyogi nal kıdıgı buloŋ nyuu mɛ, á bıl bı firimi nal kıdıgı buloŋ mɛ.
3 Ŋ aa bası wıya no, ʊ bı kıı nıı ŋ aa kyɛ dı ŋ kpa kyogisi tıya ma rɛ, beewıya ŋ laa sıya bası tıya ma rɛ anıı á kyo ma rɛ kıŋkaŋ. Ɛɛwıya, dı mııbol lɛ, á buloŋ nɛ sı kana ʊ, dı sʊʊ mɛ rɛ, á buloŋ nɛ sı sʊba.
4 Ŋ laa ma di rɛ weliŋ, ŋ bee yaa ma sige. Ŋ wuwo kı genni ma wıya rɛ. Abee tʊwara no á aa naa buloŋ, ka ma wıya, ŋ teŋ bee yʊwɔrı. Ŋ teŋ paalı fıyɛlı rɛ a mʊ gallı.
5 Haalı, á aa ko Masidooniya paalʊʊ mɛ, ka á ha bı naa wiyese. Wıya gyı gyʊʊ ma rɛ weliŋ. Nala gyı kpaa kaası gyıŋ ma rɛ, á hakıllı buloŋ gyı gyarı.
6 Ɛɛ rɛ á nıınabiye Titusi gyı ko á lee. Ʊ koyi hʊ gyı leŋ á bembiye fıyɛlı rɛ. Á gyıma anıı ʊ koyi hʊ gyı yaa Wıısı tʊma rɛ, beewıya Wıısı rɛ yaa nal hʊ aa fıyɛlı nala hʊ tısı aa kyogo bembiye.
7 Ʊ koyi hʊ dʊŋ daa gyı leŋ á tenni fıyɛlı, amɛ duwoso hʊ ʊ gyı aa tıya ma anıı ɛɛ hʊ ma aa kana ʊ weliŋ a leŋ ʊ teŋ fıyɛlı, ɛɛ gyı leŋ á tenni mɛ fıyɛla rɛ. Ʊ bıl bası tıya ma rɛ anıı ŋ wıya kyıl ma rɛ weliŋ, ma fa kyo dı ma naa ŋ. Ʊ baa dı ma tısı kyogo rɛ ŋ wıya, a bıl bası tıya ma anıı ma yaa siri rɛ dı ma laa ŋ kaası kaa. Ɛɛwıya, wıya no buloŋ leŋ ŋ teŋ marı fıyɛlı rɛ kıŋkaŋ.
8 Dı haŋ teŋ hʊ ŋ aa saba tıya ma leŋ ma tısı kyogi mɛ, amɛ ŋ bı yaa hara ŋ aa sabı teŋ hʊ. Ŋ na anıı teŋ hʊ kɔnı gyı leŋ ma tısı kyogi rɛ, ɛɛ gyı leŋ ŋ tıya mɛ kyogi, amɛ ŋ gyıma anıı ma tısı bı sı kyogi kı mʊ deŋdeŋ.
9 Ba nyɛ tıyaŋ, ŋ teŋ fıyɛla rɛ ŋ aa sabı teŋ hʊ. Ʊ bı kıı nıı ŋ aa leŋ ma tısı kyogi wıya rɛ tıŋ ŋ teŋ fıyɛlı, amɛ tıkyogi hʊ aa leŋ ma bırımı lıı ma wıbɔmɔ tıyaŋ, a kı tıŋ Wıısı rɛ tıŋ. Ʊ yaa Wıısı kyɛrı rɛ dı ma tısı kyogi, ɛɛ wıya ŋ gyıma anıı á bı yaa ma wıbɔŋ buloŋ.
10 Dı Wıısı rɛ leŋ nal tıya kyogi akuu ʊ tıına wıbɔmɔ wıya, tıına aa kpa ʊ wıbɔmɔ hʊ ta rɛ, ka Wıısı laa ʊ ta. Nal buloŋ bı sı yaa hara wıı no wıya. Amɛ dı nihuwobisi wıkanıya dʊŋ nɛ leŋ nal tıya kyogi, tıkyogi no iriŋ aa wuwo kpʊ tıına rɛ.
11 Ʊ aa yaa nıı Wıısı rɛ leŋ ma tısı kyogi hʊ, ma na wıı hʊ tıkyogi hʊ aa yaa tıya ma. Tikyogi hʊ leŋ ma yaa siri rɛ dı ma daga anıı ma bı kaŋ wıkyogii wıı no tıyaŋ. Ma baaŋ gyı siye rɛ akuu wıı no aa yaa wıya, ka kambıŋ gyı kaŋ ma. Tikyogi hʊ leŋ ma kyo ŋ nɛ, a yaa sıfıyası dı ma na

ŋ. Ma yaa siri rɛ dɪ ma dɔgɪsɪ nal hʊ aa yaa wɪbɔŋ no ma tɪyaŋ. Wɪya no buloŋ ma aa yaa daga anɪɪ ma gyɪmaa tuwo wɪɪ no yayɪ tɪyaŋ.

12 Ɛɛwɪya, ŋ aa sabɪ teŋ hʊ, ʊ bɪ kɪɪ nɪɪ nal hʊ aa yaa wɪɪ kyogi, koo nal hʊ ba aa yaa wɪɪ hʊ kyogi wɪya rɛ kyɪla ŋ. Amɛ ŋ aa kyɛ dɪ Wɪɪsɪ leŋ ma gyɪŋ ɛɛ hʊ ma aa kyɪla á wɪya rɛ.

13 Wɪya no buloŋ leŋ á hakɪllɪ pɪŋ lɪdɪgɪ rɛ. Titusi aa ko ma lee, ma buloŋ leŋ ʊ teŋ fɪyɛlɪ rɛ kɪŋkaŋ, ʊ hakɪla mɛ pɪŋ lɪdɪgɪ. Nyɛ paalɪ leŋ á tenni marɪ fɪyɛlɪ rɛ kɪŋkaŋ.

14 Ŋ bigisi ma tɪya ʊ rɛ, ma mɛ bɪ leŋ hɪɪsɪ di ŋ. Anɪɪ wɪya hʊ buloŋ á aa basɪ tɪya ma aa yaa wɪtɪɪ gɛɛ, ɛɛ tɪɪ rɛ bigisii hʊ á aa bigisi ma tɪya Titusi mɛ ko yaa wɪtɪɪ.

15 Ɛɛ hʊ ma aa kyaga laa Titusi bee ma nosi balɪya, abee nɪhɔrɪ hʊ ma aa kana ʊ, abee gyɪrɪma hʊ ma aa tɪya ʊ, aŋ yaa siri dɪ ma tɪŋa ʊ nyʊwa wɪya no buloŋ tɪyaŋ, ɛɛ leŋ kyori hʊ ʊ aa kana beel-ma marɪ yʊga kɪ pɛ rɛ saŋa buloŋ.

16 Ʊ yaa ŋ teŋfɪyɛlʊʊ rɛ abee ŋ aa sɪ wuwo yelli ma wɪɪ buloŋ tɪyaŋ.

8

Krisitabiisi dɔmɔŋ kyiyelii kɪyɛsʊʊ

1 Á nɪmmabalɪya, á aa kyɛ dɪ ma gyɪma bɔnyɛ wɪɪ hʊ Wɪɪsɪ aa yaa tɪya Krisitabiisi hʊ aa we Masidooniya paalʊʊ tɪyaŋ nɛ.

2 Á nɪmmabalɪya Krisitabiisi hʊ aa we Masidooniya tɪyaŋ naa wɪgyʊʊlɪya rɛ weliŋ, amɛ saŋa buloŋ nɛ ba tenni aa fɪyɛlɪ. Nyaabʊ buloŋ tuwo a baŋ ba, amɛ teŋfɪyɛlʊʊ hʊ aa we ba tɪyaŋ leŋ ba bɪ kaŋ sii mʊhʊ buloŋ abee ba kɪna kɪyɛsɪɪ tɪyaŋ.

3 Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma anɪɪ nala no tɪya ma kɪna rɛ a maga ba faŋŋa aa maga gɛɛ. Ba gba paalɪ tɪya baŋ ba faŋŋa aa maga gɛɛ rɛ ba tɪɪ kyɛrɪ tɪyaŋ.

4 Ba ha sʊl ma rɛ weliŋ dɪ á leŋ dɪ ba mɛ wuwo kpa kɪna kɪ kyiyeli ba dɔŋtɪŋsɪ Krisitabiisi hʊ aa we Gyudɪya paalʊʊ tɪyaŋ.

5 Á fa bɪ yɪyɛla anɪɪ ba sɪ wuwo tɪya ma kɪna maga gɛɛ. Amɛ ba laa sɪya kpa ba tɪɪ tɪya á Tɪɪna Yesu Krisita rɛ, ka Wɪɪsɪ kyɛrɪ tɪyaŋ mɛ, ba kpaa ba tɪɪ tɪya ma mɛ rɛ.

6 Titusi rɛ yaa nal hʊ aa leŋ ma piili kɪna no kɪyɛsɪɪ. Ɛɛ wɪya á sʊla ʊ rɛ, dɪ ʊ kyiyeli ma dɪ ma wuwo tʊŋ tʊŋweliye hʊ mʊ teŋ.

7 Ma wɪɪ buloŋ tɪyaŋ ma aa yaa kuwokeri rɛ weliŋ, ma laa Wɪɪsɪ di rɛ weliŋ, ma gyɪŋ Wɪɪsɪ wɪbii hʊ basɪɪ rɛ weliŋ, ma kaŋ wɪgyʊŋ nɛ weliŋ, aŋ kaŋ sɪfɪyaŋ mɛ weliŋ ma wɪɪ buloŋ tɪyaŋ. Ma kyo ma rɛ kɪŋkaŋ. Ɛɛ hʊ ma aa yaa kuwokeri wɪya no buloŋ tɪyaŋ ma kaŋ gɛɛ tɪɪ ma wɪɪsʊllɪ kɪna no kɪyɛsɪɪ ma tɪyaŋ.

8 Ŋ aa basɪ wɪya no, ʊ bɪ kɪɪ nɪɪ ŋ aa fɪl ma rɛ. Amɛ ŋ aa kpa gɛɛ hʊ Masidooniya paalʊʊ Krisitabiisi hʊ aa kpaa sɪfɪyasɪ a kɪyɛsɪ kɪyɛsʊʊ hʊ magɪsɪ nyɛ, ŋ aa kyɛ dɪ ŋ na rɛ dɪ ma mɛ kɔnɪ kyo ma dɔŋtɪŋsɪ hʊ rɛ koo dɪ ma ta kɪ tɔ nala sɪya rɛ.

9 Ma tɪɪ gyɪŋ á Tɪɪna Yesu Krisita aa kaŋ kyori abee bɔnyɛ maga gɛɛ rɛ a beel-ma. Ʊ gyɪ kaŋ kɪŋ buloŋ nɛ. Amɛ ma wɪya rɛ ʊ kuu, a ko tuu dʊnɪya no, a yaa nyaabʊ, dɪ ma tɪŋ ʊ nyaabʊsɪ no tɪyaŋ a wuwo yaa kɪna tɪmma Wɪɪsɪ wɪkanɪya tɪyaŋ.

10 Wɪɪ no tɪyaŋ, wɪɪ hʊ ŋ kɛ aa naa dɪ ma maga ma yaa rɛ nyɛ: Wɪɪ hʊ ma dɪɪ aa piile, ma kaŋ teŋ nyɛ kɛ. Beewɪya, mamaa rɛ yaa nala hʊ aa

laa sıya vʊʊlı kına no kıyɛsıı, mamaa rɛ bıl laa sıya kpa ba kıyɛsıı mɛ sii abee teŋ polli.
11 Wıı hʊ ma aa piile, ʊ maga dı ma kaŋ mʊ teŋ nɛ. Ɛɛ hʊ ma tenni aa pollo wıı hʊ piilii tıyaŋ gɛɛ, ma leŋ dı ma tenni polli gɛɛ tıı dı ma kaŋ mʊ teŋ. Ma tıya maga gɛɛ hʊ ma faŋŋa aa maga.
12 Kına hʊ ı aa kana daa yaa sıfıyaŋ wıı. Wıı hʊ aa yaa sıfıyaŋ wıı rɛ yaa ɛɛ hʊ ı aa yaa siri dı ı tıya abee ı tıya buloŋ a lıı kına hʊ ı aa kana tıyaŋ.
13-14 Ŋ aa bası nyɛ, ʊ bı kıı nıı nala badɔmɔŋ kyʊgısı rɛ ŋ baa dı ma laa kyʊŋ, ka ba kɛ we wiyese tıyaŋ. Amɛ gyınaŋ, ma kana rɛ ka ba kɛ bı kana. Ɛɛwıya, ʊ weliŋ nɛ yaa dı ma kyiyeli ba. Dı ba mɛ ko maakyiye kana, ka dı ma mɛ bı kana, ba mɛ sı kyiyeli ma. Dı nyɛ rɛ ko yaa, ma buloŋ kaŋ maga dɔmɔŋ nɛ.
15 Ma liisi wıı hʊ ba aa saba Wıısı teŋ tıyaŋ a mʊ tile kıdiiliye hʊ gyı aa lıı Wıısıbee ko tuu tıyaŋ. Ba baa,

"Nala hʊ buloŋ gyı aa paa yʊga, ba gyı bı diye aŋ ka kıŋ, nala hʊ mɛ gyı aa paa mʊhʊ, ba mɛ gyı bı dii buwo."

Pɔɔl tıŋ Titusi dı ʊ mʊ na Koriŋti tımma

16 Wıısı kaŋ aŋgyʊwasʊ rɛ kıŋkaŋ abee ʊ aa leŋ Titusi kyıl ma wıya weliŋ anıı ŋ mɛ aa kyıl ma wıya gɛɛ.
17 Beewıya, ʊ bı kıı nıı á aa sʊla ʊ dı ʊ ko laa kına ma lee dʊŋ wıya rɛ tıŋ ʊ ko ko. Amɛ ʊ tıı sii mɛ fa fıyɛsa rɛ ʊ paalı kyo dı ʊ ko ma lee.
18 Ʊ bee á nıınabiye kıdıgı rɛ aa ko. Krisitabiisi hʊ buloŋ aa bigisi ʊ rɛ, akuu ʊ aa bası Wıısı wıweliye hʊ wıya.
19 Ʊ bı kıı bigisi dʊŋ nɛ ba kı bigisi ʊ, amɛ Krisitabiisi hʊ buloŋ nɛ paalı laŋŋı lıı ʊ dı á beel-ʊ gɔllı laa kyori kıyɛsʊʊ hʊ a kaŋ mʊ Gyerusalɛm. Ɛɛ rɛ sı daga anıı á kɔnı yaa siri rɛ dı á kyiyeli á nımmabalıya Krisitabiisi hʊ aa bı kaŋ kıŋ buloŋ, dı gɛɛ leŋ dı á Tıına Yesu feŋ yırı.
20 Ɛɛwıya, á aa kyɛ dı á gyıŋ kaŋ bɔnyɛ kına no weliŋ nɛ, dı nal buloŋ ta ko kyogi á feŋ ba kpaayı tıyaŋ.
21 Beewıya, á kyɛrı daa yaa dı á yaa wıı hʊ aa kpaa ŋmanıı Wıısı dʊŋ sıya tıyaŋ amɛ á kyɛrı rɛ yaa dı á yaa wıı hʊ aa kpaa ŋmanıı nihuwobisi mɛ sıya tıyaŋ.
22 Á nıınabiye kıdıgı mɛ rɛ á leŋ ʊ tıŋ ba hal kı ko. Ʊ daga ŋmaŋgyamaa tıyaŋ anıı ʊ kaŋ sıfıyaŋ nɛ. Ʊ marı yaa sıfıyaŋ nɛ dı ʊ kyiyeli ma, akuu ʊ aa laa ma di wıya.
23 Titusi kɛ yaa ŋ tʊŋtʊnnı-dɔŋ nɛ, á buloŋ tʊma kı tıya ma. Amɛ ʊ bee á nımmabalıya hʊ kɛ aa ko, ba aa rɛ yaa nala hʊ aa laa Krisitabiisi buloŋ nyuu sıŋ tʊma no tıyaŋ. Ba leŋ nala kı kpa Krisita yohuŋ nɛ.
24 Ɛɛwıya, ma daga nala no buloŋ aa ko anıı ma kɔnı kyo ba rɛ. Dı mamaa rɛ yaa gɛɛ, Krisitabiisi hʊ aa tıŋ ba sı nıı, a gyıma anıı ɛɛ hʊ á aa bigisi á tıı ma wıya hʊ kɔnı yaa wıtıı rɛ.

9

1 Ʊ bı yaa kparaama dı ŋ bıl sabı teŋ kı tıya ma kıyɛsʊʊ hʊ á aa laa dı á kyiyeli Krisitabiisi hʊ aa we Gyudıya paalʊʊ tıyaŋ wıya.
2 Beewıya, ŋ gyıma anıı ma yaa siri rɛ abee ma tısı buloŋ dı ma kıyɛsı kına hʊ. Ɛɛwıya, ŋ bigisi ma rɛ weliŋ a tıya Krisitabiisi hʊ aa we Masidooniya paalʊʊ tıyaŋ. Ŋ bası tıya ba rɛ anıı Krisitabiisi hʊ aa we Akaaya paalʊʊ tıyaŋ kɛ yaa siri rɛ dıı buloŋ dı ba kıyɛsı kına a kyiyeli

Gyudıya paalʊʊ Krisitabiisi hʊ. Ɛɛ hʊ ma aa kpaa wıı hʊ bee sıfıyaŋ, ʊ leŋ ba gyeniŋ buloŋ mɛ tenni polli rɛ, ba yaa siri dı ba kıyɛsı kına hʊ.
3 Lagılagı no, ŋ aa tıŋ á nımmabalıya no rɛ dı ba ko ma lee, dı bigisii hʊ ŋ aa bigisi ma wıı no tıyaŋ ta ko yaa wınyıyɛl. Beewıya saŋa buloŋ nɛ ŋ aa bası kı tıya Masidooniya tımma hʊ anıı ma kɛ yaa siri pɔ rɛ.
4 Dı ŋ bee Masidooniya paalʊʊ Krisitabiisi hʊ badɔmɔŋ nɛ ko ko, dı ba ko na dı ma kına ha bı yaa siri, ʊ sı yaa ŋ hıısı, akuu ŋ aa laa ma di waasʊ wıya. Ɲ bee bası hıısı hʊ ma tıı kɛ aa sı di wıya.
5 Ɛɛ rɛ tıŋ ŋ na dı ʊ maga dı ŋ tıŋ ŋ naabalıya no dı ba laa sıya ko ŋ tıyaŋ, dı bɔnyɛ kına hʊ ma aa baa dı ma sı kıyɛsı kyiyeli Wıısı nala hʊ, dı ma kpa laŋŋı lıdıgı, ka dı ŋ tıı na ko. Ɛɛ sı daga anıı ma tıı kyɛrı tıyaŋ nɛ ma kıyɛsı bɔnyɛ kına no, ʊ bı kıı ba fıl ma rɛ ma yaa.
6 Wıı hʊ ŋ aa kyɛ dı ma gyıma rɛ nyɛ: Dı ı rɛ doho kına mʊhʊ, ı mɛ aa kʊŋ kına mʊhʊ rɛ, amɛ dı ı doho kına yʊga, ı aa kʊŋ kına yʊga rɛ.
7 Nal buloŋ tıya maga gɛɛ ı hakıla aa daga ı dı ı tıya. Nal buloŋ lıı kına hʊ abee teŋfıyɛlʊʊ, aŋ ta leŋ dı ʊ kıı gɛɛ anıı ʊ yaa fılıı rɛ. Nal buloŋ maga dı ʊ tıya ʊ tıı kyɛrı tıyaŋ nɛ, beewıya nal hʊ aa tıya abee teŋfıyɛlʊʊ, ʊ tıına rɛ Wıısı kyo.
8 Wıısı kaŋ dee rɛ ʊ aa sı wuwo tıya ma kıŋ buloŋ ma aa kyɛ. Ʊ sı paalı tıya ma kıŋ buloŋ a baŋ gɛɛ ma aa kyɛ saŋa buloŋ, dı ma kpa marı ma tıı aŋ ha ka, a kpa kyiyelii ma dɔŋtıŋsı.
9 Ba saba Wıısı teŋ tıyaŋ nɛ a baa,
“Wıısı aa kpa kına kı tıya nyaaba rɛ ʊ bɔnyɛ tıyaŋ. Ʊ bɔnyɛ bee teŋ.”
10 Wıısı rɛ aa tıya nihuwobiŋ kıdoho ʊ doho, a tıya ʊ kıdiiliye mɛ, ʊ di. Ɛɛwıya, Wıısı sı tıya ma kıŋ hʊ buloŋ ma aa kyɛɛ a leŋ dı kına hʊ ma aa kana marı yʊga, dı ma wuwo marı kı kyiyeli nala hʊ aa bı kana weliŋ.
11 Wıısı sı leŋ dı ma noŋ kı gyʊʊ ma wıyaalıı buloŋ tıyaŋ, dı ma wuwo kpa kına kı tıya nala abee bɔnyɛ saŋa buloŋ. Ɛɛ sı leŋ dı nala yʊga kyʊwalı Wıısı aŋgyʊwasʊ akuu ma bɔnyɛ kına hʊ á aa sı kaŋ mʊ tıya ba wıya.
12 Kına no ma aa tıya nyɛ, ʊ bı kıı nıı ma dɔŋtıŋsı Krisitabiisi hʊ kıkyɛɛlıya dʊŋ nɛ ba sı na, amɛ ɛɛ mɛ sı leŋ dı ba kyʊwalı Wıısı aŋgyʊwasʊ weliŋ.
13 Ɛɛ hʊ ma aa tıya kına hʊ daga Krisitabiisi hʊ iriŋ ma aa yaa rɛ. Ɛɛwıya, nala hʊ aa laa kına hʊ sı dannı Wıısı abee gɛɛ hʊ ma aa tıŋ Krisita wıweliye hʊ ma aa laa di abee ma wıtıı buloŋ. Ba sı bıl dannı Wıısı mɛ abee bɔnyɛ hʊ ma aa kana a leŋ ma beel-ba, abee ma Krisitabii-dɔŋtıŋsı hʊ buloŋ kaŋ kına hʊ ma aa kana a kpaa dɔmɔŋ.
14 Ba sı sʊla Wıısı kı tıya ma abee ba tısı buloŋ, akuu bɔnyɛ hʊ aa bı kaŋ magısı Wıısı aa kaŋ daga ma wıya.
15 Ma leŋ dı á dannı Wıısı abee kyɔgıtabal no ʊ aa kpaa tıya ma waasʊ wıya.

10

Pɔɔl daga anıı ʊ kɔnı yaa Yesu kpambıya rɛ

1 Mıyaŋ Pɔɔl tıı rɛ aa sʊla ma wıı no wıya. Ɲ aa kyɛ dı ŋ kpa bɔnyɛ abee sıfıyala rɛ wıı no tıyaŋ anıı Krisita tıı aa sı kpa ʊ gɛɛ. Ma badɔmɔŋ aa bası rɛ anıı dı mıyaŋ nɛ ko we ma lee, dı ŋ aa kıı gɛɛ sɔlɛɛ, dı amɛ dı mıyaŋ ko tuwo ma lee, ma aa baa dı ŋ wıya hayɛ rɛ.
2 Ɲ aa sʊl ma, dı mıyaŋ nɛ ko ko ma lee, ma ta fıla ŋ dı ŋ hayɛ ma nyuu tıyaŋ. Beewıya ŋ gyıma anıı ŋ aa wuwo ŋ bırımı kıhaa rɛ nala hʊ aa baa dı dʊnıya hakıla rɛ ŋ kaŋ kı yaa wıya hʊ ŋ aa yaa nyuu tıyaŋ.

3 Á we dʊnıya tıyaŋ nɛ, amɛ dʊnıya hakıla daa á kaŋ kı lʊga á lʊgʊ
Krisita tıŋıı hʊ tıyaŋ.
4 Dʊnıya bayuwo kına daa á kaŋ kı lʊga á lʊgʊ, amɛ Wıısı tıı dee rɛ ʊ
kpa tıya ma, a wuwo kpa yuwo kı di Sıtaanı leye hʊ buloŋ ʊ aa kaŋ dee
tıyaŋ.
5 Á kpaa Wıısı dee no rɛ a yuwo di dagıŋtıı tımma abee nyʊʊtaaduwo
waasıma hʊ buloŋ ba aa kaŋ tɔ dı nala ta gyıŋ Wıısı, aŋ kaŋ nala hakıllı
bırımı ba kı tıŋ Krisita kyɛrı.
6 Dı mamaa rɛ kɔnı aa tıŋ Krisita nyʊwa weliŋ, ɛɛ kɛ á mɛ sı yaa siri, a
dɔgısı nala hʊ aa bee tıŋ ʊ nyʊwa.
7 Ma aa kpa wıya gyambaa rɛ. Nal hʊ buloŋ aa kpaa ʊ tıı anıı ʊ yaa
Krisita nal lɛ, dı ʊ tıına rɛ marı sʊnnı weliŋ na, ʊ sı gyıma anıı á mɛ yaa
Krisita nala rɛ.
8 Dı mıyaŋ nɛ aa bigisi ŋ tıı kıŋkaŋ dee hʊ Wıısı aa kpaa tıya ma wıya
mɛ, ʊ bı yaa ŋ hıısı, beewıya Wıısı kpaa dee hʊ tıya ma dı á kaŋ kı marı
ma rɛ. Ʊ bı baa dı á kaŋ kı kyogi ma.
9 Ŋ bee kyɛ dı ma kı bıını anıı ŋ sabı tenni kı tıya ma dı ŋ kpa kambıŋ
we ma rɛ.
10 Beewıya, nala badɔmɔŋ baa dı wıya hʊ ŋ aa sabı tıya ma aa deye rɛ, a
hayɛ mɛ, dı amɛ dı ŋ tıı ko we ma lee kɛ, dı ŋ aa kıı sɔlɛɛ rɛ, ka ŋ wıbasıı
mɛ bı kaŋ tɔnɔ buloŋ.
11 Ʊ maga dı nala no tesi gyıma rɛ anıı wıya hʊ á aa yaŋ we gama aŋ
sabı tıya ma, ba tıı rɛ á sı yaa dı ámaa rɛ ko we ma lee mɛ.
12 Á bı sı maakyiye yeŋŋi aŋ kpa á tıı mʊ magısı nala hʊ aa bigisi ba tıı.
Nala no tıı hakıllı rɛ ba aa kpa a kı magısı ba wıyaalıya, a kpa ba tıı kı
magısı dɔmɔŋ. Ba yaa bambugo kıŋkaŋ!
13 Amɛ á kɛ, á bı sı bigisi á tıı a baŋ gɛɛ hʊ aa maga. Á tıı bigisii buloŋ
kɛ we tʊma hʊ Wıısı aa kpaa tıya ma mɔgı tıyaŋ nɛ. Wıısı wıya hʊ á aa
ko bası tıya ma mɛ pɛɛ tʊma no tıyaŋ nɛ.
14 Ma yaŋ aa pɛɛ lee hʊ Wıısı aa keri tıya ma dı á bası ʊ wıya tıyaŋ nyɛ,
dı ámaa rɛ ko bası Wıısı wıya tıya ma, á bı gallı á mɔgı, beewıya ámaa
rɛ yaa nala hʊ aa laa sıya ko bası Krisita wıweliye hʊ tıya ma.
15 Á bee bigisi á tıı tʊma hʊ nala badɔmɔŋ aa tuŋ gallı mɔgı hʊ Wıısı
aa daga ma wıya. Amɛ á bayıyɛla rɛ yaa dı ma laadii marı sıŋ weliŋ, dı
tʊma hʊ á aa tʊŋ ma lee wuwo mʊ sıya. Amɛ á kɛ sı tʊma a kı maga gɛɛ
hʊ Wıısı aa daga ma.
16 Dı nyɛ rɛ ko yaa, á sı wuwo gallı mʊ leye badɔmɔŋ mɛ a bası Wıısı
wıweliye hʊ. Á bee kyɛ dı á laa nal kıdıgı gyaaŋbiye, akuu ʊ aa tʊŋ tʊma
lee hʊ Wıısı aa kpaa tıya ʊ wıya.
17 Wıısı teŋ tıyaŋ ba baa,
"Dı nal buloŋ nɛ aa kyɛ dı ʊ bigisi ʊ tıı, ʊ tıına bigisi ʊ tıı wıı hʊ á Tıına
Krisita aa yaa tıya ʊ wıya."
18 Beewıya, nal hʊ aa bigisi ʊ tıı daa ba kı kpa yohuŋ, amɛ nal hʊ Wıısı
aa bigisi rɛ ba kı kpa yohuŋ.

11

Pɔɔl bası nala hʊ aa fugo baa ba yaa Yesu kpambısı wıya

1 Ŋ aa sʊl ma dı ma kaŋ kenyiri beel-ŋ. Dı ma naa nıı bambugi-wıya rɛ
ŋ kı bası mɛ, ma di kenyiri aŋ gyegile nıı.
2 Ŋ kyıl ma wıya rɛ weliŋ anıı gɛɛ hʊ Wıısı tıı aa kyıl ma wıya. Ŋ aa
kyɛ dı ma laa Krisita dʊŋ di rɛ ma wıı buloŋ tıyaŋ, aŋ kı gyegili kyɛɛ hʊ ʊ

aa sı ko paa ma, anıı hatoluu aa hɔŋ gbala baal hʋ ʋ aa kyɛ dı ʋ yala dʋŋ gɛɛ, ba ko mʋ yala dɔmɔŋ, dı baal buloŋ bı gyıma ʋ.
3 Amɛ ŋ kyıla rɛ anıı ba sı mʋrı ma dı ma ta tıŋ Krisita bee tıdıgı abee wıtıı, anıı dʋŋ hʋ gyı aa kpaa dawarı a mʋrı Hawa gɛɛ.
4 Ma wıya kana ŋ kambıŋ nɛ, beewıya ŋ naa ɛɛ hʋ ma aa kyaga nosi laa nala hʋ aa ko ma lee rɛ. Wıya hʋ ba aa bası kı tıya ma a mʋ kı tile Yesu Krisita tıyaŋ, ba bee wıya hʋ á aa bası tıya ma bı yaa kıdıgı, ka ma aa laa ba di. Wıısı Wiyesi Welii hʋ ʋ aa tıŋ á tıyaŋ a kpa tıya ma, ʋ daa nala no baa dı ba sı kpa tıya ma, ka ma laa ba di. Wıya hʋ ba aa bası kı tıya ma, ba bee Wıısı Wıweliye hʋ á aa laa sıya bası tıya ma bı yaa kıdıgı, ka ma laa ba di.
5 Ŋ gyıma anıı nala hʋ kpaa ba tıı anıı ba yaa Yesu kpambısı rɛ, a kı daga anıı ba aa rɛ tee nal buloŋ, amɛ ŋ liise nıı ba mɛ bı kpıya ŋ mʋhʋ mɛ.
6 Kapuwo dı mıyaŋ nɛ bı gyıŋ wıya basıı mɛ, ka ʋ bı kıı nıı ŋ bı gyı wıı hʋ ŋ aa bası. Á kyaası bası wıya no buloŋ polli tıya ma rɛ wıı kɛ buloŋ tıyaŋ abee lee kɛ buloŋ tıyaŋ.
7 Saŋa hʋ ŋ aa ko ma lee, ŋ kana ŋ tıı hʋwɔlı rɛ a kpa ma yohuŋ, abee ŋ aa bası Wıısı Wıweliye hʋ tıya ma aŋ bı laa kıŋ buloŋ. Ŋ aa yaa nyɛ, ŋ yaa wıbɔŋ nɛ koo?
8 Saŋa hʋ ŋ fa aa we ma lee, a kı tʋma, lıdʋŋsı Krisitabiisi rɛ gyı aa tıya ŋ molbiye, ŋ wuwo kı tʋŋ ŋ tʋma. Ŋ aa wuwo dı ŋ baa ŋ fası ba rɛ dı ŋ wuwo pɛ ma.
9 Saŋa hʋ ŋ gyı aa we ma lee, ŋ gyı aa kyɛ kyiyelii abee molbii mʋhʋ rɛ, amɛ ŋ gyı bı kpaa gɛɛ nyaŋ ma kıdıgı buloŋ. Á nımmabalıya hʋ gyı aa lıı Masidooniya paalʋʋ ko rɛ gyı tıya ŋ kına hʋ buloŋ ŋ aa kyɛ. Ŋ gyı bı kpaa ŋ kıkyɛɛlıya wıya nıı ma. Ɛɛ mɛ rɛ ŋ bı sı maakyiye kpa ŋ wıı buloŋ nıı ma.
10 Krisita nyuniŋ, wıtıı rɛ ŋ kı bası ŋ aa baa dı nal buloŋ tuwo Akaaya paalʋʋ buloŋ tıyaŋ ʋ aa sı wuwo baa dı ŋ ta bigisi ŋ tıı wıı no wıya.
11 Bee rɛ tıŋ ŋ baa ŋ bee kyɛ dı ŋ kpa ŋ wıya nıı ma? Ma bıına anıı ŋ aa bı kyo ma rɛ tıŋ koo? Aayı, Wıısı tıı gyıma anıı ŋ kyo ma rɛ.
12 Ŋ aa tʋŋ ŋ tʋma aŋ bee laa tuno buloŋ ma lee nyɛ, ŋ sı kaŋ gɛɛ kı mʋ deŋdeŋ. Beewıya, ŋ bee kyɛ dı nala hʋ aa nyıya wıya baa dı ba yaa Yesu kpambısı rɛ ko na wıı doŋ, a kı daga ba tıı anıı ŋmaŋdıgı rɛ á beel-ba kpa á kı tʋŋ á tʋma.
13 Nala no aa mʋrı nala rɛ anıı ba yaa Krisita kpambısı rɛ. Ba aa mʋrı nala rɛ ba tʋma tıyaŋ, aŋ aa fugo kaŋ ba tıı yaa gɛɛ anıı ba yaa Krisita kpambısı rɛ.
14 Ʊ gɛɛ yaŋ bı yaa wıkperii, beewıya Sıtaanı mɛ gba aa wuwo fugo kaŋ ʋ tıı yaa gɛɛ anıı ʋ aa yaa malıka rɛ.
15 Ɛɛwıya, dı Sıtaanı tʋŋtʋnna mɛ rɛ fugo kaŋ ba tıı yaa gɛɛ anıı nala aa kaŋ tıpʋlʋŋ, ʋ mɛ bı yaa wıkperii. Ba tenii buloŋ, ba tıı pıwasıya rɛ sı bil ba nyʋʋsı.

Pɔɔl bigisi ʋ tıı tʋwara hʋ ʋ aa na wıya

16 Ma leŋ dı ŋ bıl bası tıya ma anıı nal buloŋ ta bıına anıı ŋ yaa bambugi rɛ. Amɛ dı mamaa rɛ aa kyɛ dı ma kpa ŋ anıı ŋ yaa bambugi mɛ, ʋ maga rɛ. Doŋ nɛ ŋ sı wuwo bigisi ŋ tıı mʋhʋ tʋlıı.
17 Ŋ aa bigisi ŋ tıı nyɛ, Yesu Krisita nyʋwa daa ŋ kı tıŋa gɛɛ. Ŋ gyıma anıı bambugi-wıya rɛ ŋ kı bası.
18 Amɛ nala yʋga aa kuu dʋnıya no wıkanıya wıya rɛ a kı bigisi ba tıı. Ɛɛwıya, ma leŋ dı ŋ mɛ bigisi ŋ tıı.

19 Ma baa ma yaa wɪgyʊnna rɛ, kɛ ma aa kaŋ kenyiri a gyegili kɪ nɪɪ
bambugo wɪbasɪya.
20 Dɪ nal lɛ kaŋ ma bɪrɪmɪ yosi, koo dɪ ʊ kaŋ ma kɪna kɪ fasɪ, koo dɪ ʊ
tɪɪna kaŋ ma kɪ gʊra, koo dɪ ʊ fɪl ma ma kɪ yaa ʊ wɪkyɛɛlɪya, koo dɪ ʊ kaŋ
ma kɪ yaa sɪgyʊʊ wɪya, ka ma aa tallɪ ma nyʊwa rɛ.
21 Ʊ yaa ŋ hɪɪsɪ rɛ anɪɪ á kɛ gyɪ aa bɪ kaŋ nyuduwo á aa sɪ yaa ma wɪya
no. Ŋ gyɪma anɪɪ bambugi-wɪya rɛ ŋ ha kɪ basɪ nyɛ, amɛ dɪ nal kɪdɪgɪ
buloŋ nɛ bɪɪna anɪɪ ʊ kaŋ ŋmanɪɪ rɛ ʊ aa sɪ bigisi ʊ tɪɪ wɪɪ kɪdɪgɪ buloŋ
wɪya, ŋ mɛ kaŋ ŋmanɪɪ rɛ ŋ aa sɪ wuwo bigisi ŋ tɪɪ haŋ wɪɪ hʊ wɪya.
22 Dɪ ba ko baa ba yaa Hiiburu nala, ŋ mɛ yaa kɪdɪgɪ rɛ. Dɪ ba ko baa ba
yaa Iziral tɪmma mɛ, ŋ mɛ yaa kɪdɪgɪ rɛ. Dɪ ba ko baa ba yaa Abɪraham
doho nala mɛ rɛ, ŋ mɛ yaa kɪdɪgɪ rɛ.
23 Dɪ ba ko baa ba yaa Krisita tʊŋtʊnna rɛ, ŋ mɛ yaa kɪdɪgɪ rɛ. Mɪyaŋ nɛ
gba paalɪ yaa Yesu Krisita tʊŋtʊnnɪ a baŋ ba, beewɪya mɪyaŋ nɛ tʊŋ tʊma
yʊga a baŋ ba kɪdɪgɪ buloŋ. Ba villi kana ŋ tɔ dɪya tɪyaŋ nɛ, a villi ŋmaa
ŋ, ŋ bɪ gyɪŋ ba nyʊwa. Ba aa ŋmaa ŋ ŋmaa ŋ tɪya sʊʊ rɛ ka ŋ sii, ŋ bɪ
sɪ wuwo dɪɪsɪ ba. Ŋ aa basɪ wɪya no, ʊ kɪɪ gɛɛ anɪɪ ŋ nyuu tuwo, amɛ ba
wɪtɪɪ rɛ ŋ kɪ basɪ gɛɛ.
24 Gyuuma villi kana ŋ nɛ naaŋsɪɪnyʊwa bʊnɔŋ, a vɪɪrɪ ŋ bee kpaasa
naaŋsɪɪnyʊwa mɔlɪya abee fi abee nibi, ba kɪdɪgɪ buloŋ tɪyaŋ.
25 Roma tɪmma vɪɪrɪ ŋ naaŋsɪɪnyʊwa bʊto mɛ rɛ abee hɔgɪ-kpaasa. Saŋa
kɪdɪgɪ mɛ ba paa bʊwa yaga ŋ nɛ dɪ ba kpʊ. Nɪɪduworiborisi mɛ ŋ aa
gyʊwa ba kyogi nɪɪ tɪyaŋ, ʊ yaa naaŋsɪɪnyʊwa bʊto rɛ. Kyɛɛ kɪdɪgɪ mɛ,
ŋ paalɪ we nɪɪ tɪyaŋ gɛɛ rɛ a lɪɪ kyɪkyʊwala a kaŋ kɪ mʊ ʊ sɪgballɪya mɛ
kyɪkyʊwala, a kɪ lʊga dɪ ŋ lɪɪ.
26 Ŋ ŋmaŋgyamaa no buloŋ valɪɪ tɪyaŋ, ŋ naa tʊwara rɛ weliŋ fuwoni
kyolii tɪyaŋ, ka gaala mɛ dɔgɪsɪ ŋ kɪŋkaŋ. Ŋ dɔŋtɪŋsɪ Gyuuma abee nala
hʊ aa bɪ yaa Gyuuma mɛ buloŋ dɔgɪsɪ ŋ nɛ kɪŋkaŋ. A lɪɪ gɛɛ hal tɪyaŋ, ŋ
naa tʊwara rɛ pogisi abee tɔbala abee fuwobala buloŋ tɪyaŋ mɛ. Nala aa
fugo baa ba yaa Krisitabiisi mɛ dɔgɪsɪ ŋ nɛ kɪŋkaŋ.
27 Ŋ tʊma rɛ kɪŋkaŋ, a lɔlɔ weliŋ. Kyɛyɛ badɔmɔŋ ŋ aa bara doo rɛ. Ŋ
gyɪŋ kɪŋ hʊ ba aa yɪrɪ losi bee nɪɪnyʊwasɪ rɛ. Saŋa kɪdɪgɪ ŋ aa paalɪ bɪ
kaŋ kɪdiilii buloŋ ŋ aa sɪ di. Waal kpʊʊ ŋ nɛ weliŋ, akuu ŋ aa bɪ naa dɪya
ŋ aa sɪ gyʊʊ, koo gal ŋ aa sɪ kpa tɔ ŋ teŋ wɪya.
28 Ŋ bee kyɛ dɪ ŋ bɪl basɪ wɪkaalɪya hʊ kɛ, amɛ kyɛɛ kɛ buloŋ wɪɪ hʊ aa
kyɪla ŋ nɛ yaa Krisitabiisi hʊ aa we lee buloŋ tɪyaŋ wɪya.
29 Dɪ ŋ Krisitabii-dɔŋtɪɪna rɛ ko kaŋ gyoŋ, ʊ aa kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ ŋ mɛ kaŋ
gyoŋ. Dɪ nal ko yaa wɪbɔŋ mɛ, ŋ tɪya aa kyogi rɛ kɪŋkaŋ.
30 Dɪ mɪyaŋ nɛ sɪ bigisi ŋ tɪɪ mɛ, wɪya hʊ aa yaa ŋ gyomo rɛ ŋ sɪ kɪ basɪ.
31 Wɪɪsɪ aa yaa á Tɪɪna Yesu Kuwo gyɪma anɪɪ ŋ bee nyɪya wɪya. Ʊ feŋ
sɪ na bigisii deŋdeŋ.
32 Saŋa hʊ ŋ gyɪ aa we Damaasiku tɪyaŋ, nɪhɪyawʊ hʊ gyɪ aa laa Kuwori
Arita naasɪ sɪŋ doŋ paalʊʊ tɪyaŋ gyɪ sii ta nala rɛ dɪ ba mʊ sɪŋ bee hʊ
paganyʊʊbal hʊ tɪyaŋ, a pɔ kana ŋ.
33 Amɛ ŋ Krisitabii-dɔŋtɪŋsɪ hʊ gyɪ kpaa ŋ a we simbiye tɪyaŋ nɛ, a kpa
ŋ tɪŋ tokoro ta gyee hʊ hal tɪyaŋ ŋ tuu sɔmmm, a sii fá nyʊgɪsɪ, ba kyɛ ŋ
lɔlɔ.

12

Wɪɪsɪ leŋ Pɔɔl na wɪya anɪɪ duwoso tɪyaŋ

1 Ʊ maga dı ŋ bigisi ŋ tıı rɛ, amɛ ŋ gyıma anıı ŋ tıı bigisii no bı kaŋ tɔnɔ
buloŋ. Amɛ ŋ ha sı bigisi ŋ tıı a bası wıya hʊ á Tıına Krisita aa leŋ ŋ na
anıı duwoso tıyaŋ, abee wıya ʊ aa kpaa daga ŋ.
2 Ŋ gyıŋ baal kıdıgı aa laa Krisita wıya di rɛ. Ʊ bısı fi abee banaa rɛ
nyɛ Wıısı gyı aa kpaa ʊ gyıŋ Wıısıbee. Amɛ ŋ bı gyıma dı ʊ kɔnı gyı mʊʊ
Wıısıbee rɛ koo dı ʊ gyı aa duwosi rɛ. Wıısı dʊŋ nɛ gyıma.
3 Ŋ gyıma anıı Wıısı gyı kpaa baal no kaŋ gyıŋ Wıısıbee rɛ. Amɛ ŋ bı
gyıma dı ʊ kɔnı gyı mʊʊ wıısıbee rɛ koo dı ʊ gyı aa duwosi rɛ. Wıısı dʊŋ
nɛ gyıma.
4 Wıya hʊ ʊ gyı aa nıı doŋ, nihuwobiŋ nyʊwa bı sı wuwo bası ba. Ʊ
paalı bı maga dı ba bası ba mɛ gba.
5 Ɛɛwıya, ŋ sı bigisi ŋ tıı baal no iriŋ wıya. Amɛ ŋ tıı bı sı wuwo bigisi
ŋ tıı. Ka dı mıyaŋ nɛ sı bigisi ŋ tıı mɛ, wıya hʊ aa yaa ŋ gyomo wıya rɛ ŋ
sı kı bigisi ŋ tıı.
6 Dı mıyaŋ nɛ fa aa kyɛ dı ŋ bigisi ŋ tıı mɛ, ŋ aa wuwo dı ŋ bigisi rɛ,
beewıya ŋ bı sı kı yaa bambugi wıya, wıtıı hʊ rɛ ŋ sı kı bası. Amɛ ŋ bı
sı laa nyʊwa bigisi ŋ tıı wıya hʊ Wıısı aa kpaa daga ŋ wıya, beewıya ŋ
bee kyɛ dı nala kpa ŋ yohuŋ baŋ gɛɛ aa maga, akuu wıya hʊ ŋ aa yaa, koo
wıya hʊ ŋ aa bası wıya.
7 Wıkperiye hʊ buloŋ Wıısı aa kpaa daga ŋ, ba fa sı wuwo leŋ dı ŋ kı
daga ŋ tıı. Amɛ Wıısı aa bee kyɛ dı ŋ kı daga ŋ tıı wıya, ʊ kpaa teŋnıma
badɔmɔŋ nɛ we ŋ tıyaŋ, ʊ kı wıı gɛɛ anıı sɔrı ba kpa kı kyɔgı ŋ. Sɔrı no
kyɔgıı kıı gɛɛ rɛ anıı Sıtaanı rɛ taa ʊ tıŋdaal dı ʊ ko kı we ŋ tʊwara tıyaŋ,
dı ŋ ta wuwo na ŋmanıı a daga ŋ tıı.
8 Ŋ sʊla á Tıına Yesu Krisita naaŋsıınyʊwa bʊto rɛ, anıı ʊ lıı tʊwara no
ŋ tıyaŋ.
9 Ɛɛ rɛ ʊ bası tıya ŋ a baa, “Bɔnyɛ hʊ ŋ aa kana beel-ı maga rɛ. Ɪ gyomo
tıyaŋ nɛ ı sı na ŋ dee mɔgı.” Ɛɛ wıya ŋ teŋ fıyɛla rɛ kıŋkaŋ ŋ aa kaŋ
gyomo wıya. Ŋ aa sı bigisi ŋ tıı ŋ gyomo wıya rɛ, dı gɛɛ leŋ dı Krisita dee
we ŋ tıyaŋ.
10 Ɛɛ wıya Krisita nyuniŋ, ŋ teŋ fıyɛla rɛ ŋ gyomo wıya. Dı ba aa tʊʊsı
ŋ, koo dı ŋ aa na tʊwara, koo dı ba aa dɔgısı ŋ, koo dı wıya rɛ aa gyʊʊ
ŋ maga gɛɛ buloŋ mɛ, Krisita wıya, ka ŋ kɛ sıya tuwo, beewıya ŋ gyomo
tıyaŋ nɛ ŋ aa na Krisita dee ŋ tıyaŋ.

Koriŋti tımma wıya kyıl Pɔɔl

11 Ŋ aa yaa wıya anıı bambugi rɛ, amɛ mamaa rɛ kaŋ ba buloŋ ko.
Mamaa rɛ fa maga dı ma daga anıı ŋ yaa nal lɛ. Dı mıyaŋ nɛ yaŋ kyo ŋ
bı yaa nal mɛ, amɛ nala hʊ aa kaŋ ba tıı kı yırı Yesu kpambısı hʊ mɛ bı
kpıya ŋ.
12 Wıısı leŋ ŋ yaa wımagıla abee wıkperiye abee wıgyamaa rɛ ma tıyaŋ
abee kenyiri. Wıya no buloŋ daga anıı ŋ kɔnı yaa Krisita kpambıya tıı rɛ.
13 Wıbee rɛ daga anıı ŋ yaa wıı kıdıgı tıya ma Krisitabii-dɔŋtıŋsı rɛ aŋ
bı yaa ʊ tıya ma kɛ? Koo ŋ aa bı leŋ ma kyiyeli ŋ bee molbiye hʊ rɛ tıŋ
ma kı bası nyɛ. Dı gɛɛ rɛ ko tıŋ, ŋ aa sʊl ma, ma kpa kyɛ ŋ.
14 Ŋ bʊto rɛ nyɛ ŋ aa kyɛ dı ŋ ko na ma. Dı mıyaŋ nɛ ko ko, ŋ bı sı kı
kyɛ dı ŋ kpa ŋ wıkyɛɛlıya nıı ma. Ma kına daa ŋ kı kyɛ. Ma tıı rɛ ŋ kı
kyɛ, beewıya biisi daa sı kyɛ kına kı biŋ ba kuwoma bee ba nımma. Amɛ
biisi kuwoma bee ba nımma rɛ maga dı ba kyɛ kına kı biŋ ba biisi.
15 Ma wıya, ŋ paalı kyo dı ŋ kpa kıŋ buloŋ ŋ aa kana rɛ abee ŋ dee buloŋ
a tʊma tıya ma. Ŋ yaŋ aa kyo ma kıŋkaŋ nyɛ, ma mɛ fa maga dı ma mɛ
kyo ŋ gɛɛ tıı rɛ.

16 Ma tıı gyıma anıı ŋ aa ko ma lee, ŋ bee dɔŋ ma kına wıya. Amɛ nala
badɔmɔŋ sı baa dı dawarı rɛ ŋ kpa a mʊrı laa ma kına.
17 Nala hʊ ŋ gyı aa tıma ma lee, ŋ gyı tıŋ ba dı ba ko mʊrı ma laa ma
kına rɛ?
18 Mıyaŋ nɛ gyı tıŋ Titusi bee á nıınabiye kıdıgı dı ba ko ma lee. Titusi
gyı aa ko ma lee, ʊ fası ma kıŋ nɛ? Wıı kɛ buloŋ á aa yaa tıyaŋ, á bee
Titusi nyʊwa yaa kıdıgı rɛ. Á buloŋ aa tıŋ ŋmaŋdıgı rɛ.

19 Wıya no buloŋ á aa bası, kapuwo ma sı bıını anıı á bası gɛɛ dı á laa
á tıı ma lee rɛ. Ɛɛ daa. Amɛ ɛɛ hʊ Krisita aa sı kı kyɛ dı á bası wıya Wıısı
sıya tıyaŋ, ɛɛ rɛ á kı bası gɛɛ. Ŋ kyaŋsı, á aa yaa wıya no buloŋ dı á wuwo
pɛ ma tıyaŋ nɛ dı ma sıŋ weliŋ wıya hʊ ma aa laa di tıyaŋ.
20 Ŋ kyıla rɛ ma wıya! Dı ı bı pɔɔ, ɛɛ hʊ ŋ aa sı kı kyɛ dı ŋ ko na dı
ma kıya, ɛɛ daa ma sı kıı. Ma mɛ sı na dı ŋ mɛ bı kıı gɛɛ ma aa kyo. Ŋ
beŋkyesi aa kpaa rɛ anıı dı mıyaŋ nɛ ko ko, ŋ sı na ma dı ma aa kaa kaası,
a kaŋ tıhɔllı, a kı na baaŋ dɔmɔŋ nyuu tıyaŋ, a kı yaa ma dʊŋʊ wıya, a kı
kyogi dɔmɔŋ fene, a kı gaa dɔmɔŋ hala, a kaŋ sıduwo, a kaŋ taawɛɛ bee
dɔmɔŋ.
21 Wıtıı, ŋ kyıla rɛ anıı dı mıyaŋ nɛ bıl ko ma lee, Wıısı bıl sı leŋ dı
hıısı kana ŋ ma wıya. Ŋ tıya sı kyogi kıŋkaŋ dı ŋ wıı akuu ma badɔmɔŋ
ha aa bı bırıma lıı ba wıbɔmɔ tıyaŋ wıya. Ŋ kyıla anıı nala yʊga ha we
ma tıyaŋ a kı yaa bisiŋ wıya, a kı yaa wılaama, a gɔllı kı sɔnnı.

13

Pɔɔl bıl bası wıya kyagılı Koriŋti tımma

1 Ŋ bʊto rɛ nyɛ ŋ aa ko dı ŋ na ma. Ma liisi wıı hʊ ba aa saba Wıısı teŋ
tıyaŋ a baa "Dı nal kıdıgı buloŋ bee ʊ dɔŋtıına rɛ kaŋ wıı dı ma kı kyɛ
dı ma di wıı hʊ sarıya, ʊ maga dı ma kyɛ daŋsıya tımma balıya koo boto
rɛ."
2 Ŋ gyı aa ko ma lee lıya tıına hʊ tıyaŋ, ŋ gyı kʊrısı nala hʊ aa yaa
wıbɔmɔ abee ma nıkaalıya hʊ buloŋ dıgına rɛ. Nyɛ kɛ ŋ tuwo ma lee,
amɛ ŋ bıl sı kʊrısı ma dıgına anıı dı mıyaŋ nɛ ko ko, ŋ bı sı leŋ nal kıdıgı
buloŋ aa yaa wıbɔŋ ta.
3 Wıı hʊ ma aa kyɛ dı ma na a gyıma anıı Krisita tıŋa ŋ tıyaŋ nɛ a kı
bası wıya, ma sı na ʊ. Ma sı na mɛ anıı ʊ kaŋ dee rɛ ma lee, a wuwo ma
wıı buloŋ tıyaŋ.
4 Wıtıı rɛ, ba kpaası ʊ mal daagarıı tıyaŋ nɛ anıı ʊ fa bı kaŋ dee. Amɛ
Wıısı dee tıyaŋ ʊ siye rɛ a kaŋ mııbol. Á mɛ bı kaŋ dee anıı ʊ fa aa bı
kaŋ dee gɛɛ, amɛ á aa we Krisita tıyaŋ wıya, a mɛ kaŋ Wıısı dee rɛ. Dee
no rɛ á kpa a tʊma kı tıya ma gɛɛ.

5 Ma deŋ ma tııma weliŋ na, a pɛ sʊnnı ma tıı mɛ, a na dı ma sıŋ weliŋ
wıı hʊ ma aa laa di tıyaŋ koo dı ma bı sıŋ weliŋ. Ma bı gyıma nıı Yesu
Krisita we ma tıyaŋ nɛ? Dı mamaa rɛ bı gyıma anıı ʊ we ma tıyaŋ, ɛɛ kɛ
ma tele rɛ.
6 Ŋ laa di anıı ma sı gyıma anıı á kɛ bı tele.

7 Á sʊla Wıısı kı tıya ma rɛ dı ma ta yaa wıı buloŋ kyogi. Ʊ bı kıı anıı
á aa kyɛ dı á daga anıı á kɛ aa yaa weliŋ nɛ, amɛ á aa kyɛ dı ma wuwo kı
yaa wıya aa kpaa ŋmanıı rɛ, haalı dı ʊ rɛ kıı nıı á tele mɛ,

8 beewıya á bı sı wuwo lıı wıtıı hʊ hal. Á sıŋ wıtıı hʊ tıyaŋ nɛ saŋa
buloŋ.

9 Dı á tʊma rɛ bı sına, ka dı ma kɛ sıŋ weliŋ ma laadii tıyaŋ, á aa kı
gyʊwɔsı rɛ ɛɛ wıya. Wıı hʊ á aa sʊla Wıısı kı kyɛ rɛ nyɛ, dı ma kpa ma
gyogibɔmɔ hʊ ta aŋ tʊʊlı.
10 Ɛɛwıya rɛ tıŋ ŋ we gama aŋ sabı wıya no kı tıya ma. Beewıya dı
mıyaŋ nɛ ko ko ma lee, ŋ bee kyɛ dı ŋ hayɛ ma nyuu tıyaŋ akuu dee hʊ á
Tıına Wıısı aa kpaa tıya ŋ ma nyuu tıyaŋ wıya. Wıısı kpaa dee hʊ tıya ŋ
ma nyuu tıyaŋ dı ŋ kaŋ pɛ ma rɛ dı ma laadii marı sıŋ weliŋ. Ʊ bı baa dı
ŋ kaŋ ko turi ma lo.
11 Ŋ naabalıya, ŋ teŋ hʊ litenii rɛ nyɛ. Wıısı sı leŋ dı ma hɔŋ weliŋ. Ma
kpa ma gyogibɔmɔ hʊ ta, aŋ tʊʊlı. Ma gyegili nıı wıı hʊ ŋ aa basa tıya
ma weliŋ. Ma kaŋ nyʊʊdıgı, a sʊma abee dɔmɔŋ. Dı mamaa rɛ kaŋ gɛɛ,
á Tıına Wıısı aa kyo nala wıya, a kı tıya ba laaŋfıya sı we ma lee.
12 Ma kı kyʊwalı dɔmɔŋ abee kyori.
13 Wıısı nala hʊ buloŋ aa we daha aa kyʊwalı ma.
14 Wıısı sı leŋ dı á Tıına Yesu Krisita bɔnyɛ we ma buloŋ lee, dı á Kuwo
Wıısı kyori mɛ we ma buloŋ lee, ka dı Wıısı Wiyesi Welii hʊ leŋ dı ma
buloŋ kaŋ nyʊʊdıgı. Amı.

TEŊ HƱ PƆƆL AA SABA TIYA
GALETIYA TIMMA

1 Mıyaŋ Pɔɔl aa yaa Yesu Krisita kpambıya rɛ sabı teŋ no a kı tıya ma
Krisitabiisi hʋ aa we Galetiya paalʋʋ tıyaŋ. Nihuwobisi daa lıı ŋ, ŋ yaa
Yesu Krisita kpambıya, amɛ Yesu Krisita abee á kuwo Wıısı aa kyisi ʋ sʋʋ
tıyaŋ nɛ lıı ŋ a tıma ŋ.
2 Ɲ bee Krisitabiisi hʋ buloŋ aa we daha aa kyʋwalı ma.
3 Á Kuwo Wıısı abee á Tıına Yesu Krisita bɔnyɛ abee ba fıyɛlʋʋ sı we
ma lee.
4 Yesu Krisita sʋba á wıbɔmɔ wıya rɛ, dı ʋ lıı ma a lıı wıbɔmɔ hʋ aa we
gyınaŋ dʋnıya no tıyaŋ. Á Kuwo Wıısı kyɛrı rɛ Krisita tıŋa a yaa wıı no
tıya ma.
5 Ma leŋ dı á kı dannı Wıısı a kaŋ kı mʋ deŋdeŋ. Amı

Wıısı ŋmanıı yaa kıdıgı dʋŋ nɛ

6 Ɲ nyʋwa fıyɛla rɛ ma wıya beewıya, ma teŋ vıya Wıısı aa yırı ma
Krisita lahɔrʋmɔ tıyaŋ tıŋıı rɛ, aŋ mıigı mʋ kı tıŋ wıdʋŋsı ma aa bıına
anıı ba yaa Wıısı wıweliye hʋ rɛ.
7 Amɛ Wıısı wıwelidʋma buloŋ bıl tuwo, a lıı Wıısı wıweliye hʋ á aa
daga ma hal. Wıı hʋ aa tıŋ ŋ kı bası wıı no rɛ nyɛ, nala yʋga we doŋ a
kaŋ ma kı kyɔrımı, a kı lʋga dı ba kaŋ Krisita wıweliye hʋ bırımı kyige.
8 Dı ámaa rɛ koo dı malıka mɛ gba lıı wıısıbee ko bası wıdʋma buloŋ
tıya ma anıı Wıısı Wıweliye hʋ rɛ, ka dı ba bee wıya hʋ á aa laasıya bası
tıya ma bı yaa kıdıgı, Wıısı sı dɔgısı ʋ tıına diŋ tıyaŋ.
9 Á laa sıya bası wıı no wıya rɛ, ka ŋ bıl kı bası ʋ tıı lagılagı no. Dı nal
buloŋ nɛ ko bası wıdʋma tıya ma a baa dı Wıısı wıweliye hʋ rɛ, dı wıya
hʋ ma aa laa di daa, Wıısı sı dɔgısı ʋ tıına diŋ tıyaŋ.
10 Wıı no ŋ aa bası nyɛ, ma bıına anıı nihuwobisi rɛ ŋ kı kyɛ dı ba tıya
ŋ gasıbınaa? Wıısı ta laa nyʋwa! Nihuwobisi daa ŋ kı kyɛ dı ba tıya ŋ
gasıbınaa. Wıısı rɛ ŋ kı kyɛ di ʋ tıya ŋ gasıbınaa. Dı ŋ ha fa aa kyɛ dı
nihuwobisi rɛ bigisi ŋ, ɛɛ kɛ ŋ fa bı sı yaa Krisita tʋŋtʋnnı.

Pɔɔl daga gɛɛ Yesu Krisita aa lıı ʋ, ʋ yaa ʋ kpambıya

11 Ɲ kyaŋweliye, ma leŋ dı ŋ bası wıı no tıya ma. Wıısı wıweliye hʋ ŋ
aa bası kı tıya ma, nihuwobisi lee daa ba lıı.
12 Nihuwobiŋ mɛ bıl daa kpaa ba tıya ŋ, koo a daga ŋ. Amɛ Yesu Krisita
tıı rɛ kaŋ wıya no daga ŋ.
13 Ma nıı gɛɛ hʋ ŋ fa aa kıya rɛ saŋa hʋ ŋ fa aa tıŋ Gyuuma wıkyʋwal
ŋmanıı. Ma gyıŋ gɛɛ hʋ ŋ gyı aa gɔllɔ kı dɔgısı Krisitabiisi rɛ abee
kyakpʋhaa. Ɲ gyı aa yaa ŋ kuwokeri buloŋ nɛ dı ŋmanıı hʋ ba aa tıŋ
nyʋgısı.
14 Á Gyuuma wıkyʋwal ŋmanıı tıyaŋ, mıyaŋ nɛ fa gyıŋ wıya te ŋ wiye-
dɔsı buloŋ. Ɲ fa kpaa ŋ nyuu buloŋ we á naabaala lesiri tıyaŋ nɛ.
15 Amɛ ma na wıı hʋ Wıısı aa yaa. Ƴ fáá ŋ sikii rɛ á lıı ŋ ʋ bɔnyɛ tıyaŋ
dı ŋ tuŋ ʋ tʋma, ka ba na lʋla ŋ.
16 Ƴ kyɛrı tıyaŋ mɛ rɛ ʋ kpa ʋ Biye Yesu Krisita daga ŋ, dı ŋ wuwo bası
ʋ wıweliye hʋ a tıya nala hʋ aa bı yaa Gyuuma. Ƴ aa daga ŋ wıya no ko
teŋ, ŋ bı mʋʋ nal buloŋ lee dı ʋ daga ŋ ba memii.

17 Ɲ bıl bı mʊʊ Gyerusalɛm mɛ dı ŋ na nala hʊ aa laa sıya yaa Yesu
Krisita kpambısı ŋ tıyaŋ. Amɛ ŋ siye rɛ haŋ lagılagıbiye hʊ a kpa mʊ
Areebıya paalʊʊ, a lıı doŋ a mııgı ko Damaasiku.
18 Bısı boto hal tıyaŋ nɛ ŋ kpa mʊ Gyerusalɛm dı ŋ na Piita. Ɲ aa mʊʊ
doŋ, ŋ hɔŋ ʊ lee yɔbɔ sıı bʊlıya rɛ.
19 Saŋa hʊ ŋ aa we doŋ, ŋ bı naa Yesu kpambısı hʊ kıdıgı buloŋ a pɛ
Piita tıyaŋ, see Gyemsi, á Tıına Yesu nıınabiye hʊ.
20 Wıya no ŋ aa sabı kı tıya ma nyɛ, Wıısı tıı gyıma anıı ba yaa wıtıı
rɛ. Ɲ bee nyıya wıya.
21 Ɛɛ hal tıyaŋ nɛ ŋ kpa mʊ tɔnı aa we Siiriya abee Silisıya paalʊʊ tıyaŋ.
22 Saŋa no tıyaŋ buloŋ nala hʊ buloŋ aa laa Yesu wıya di a we Gyudıya
paalʊʊ tıyaŋ ha fa bı gyıma ŋ.
23 Ba ta nıı nala aa bası ŋ wıya rɛ a baa, “Nal hʊ fa aa gɔllɔ kı dɔgısı
ma, lagılagı no ʊ rɛ mııgı gɔllı kı bası Wıısı wıweliye hʊ ʊ fa aa lʊga dı ʊ
kyogi rɛ.”
24 Ɛɛwıya, ba dannı Wıısı rɛ weliŋ ŋ wıya.

2

Yesu kpambısı hʊ laa Pɔɔl we

1 Bısı fi abee banaa hal tıyaŋ, ŋ bee Banabaası bıl mııgı mʊ Gyerusalɛm
nɛ a kaŋ á nıınabiye Titusi tıŋ á hal.
2 Wıısı rɛ gyı daga ŋ dı ŋ mʊ Gyerusalɛm. Á aa mʊwa, á bee Krisitabiisi
nıhıyası hʊ dʊŋ gyı laŋŋa rɛ. Ɛɛ rɛ ŋ daga tıya ba gɛɛ hʊ ŋ aa bası Wıısı
Wıweliye kı tıya nala hʊ aa bı yaa Gyuuma. Ɲ fa aa kyɛ dı ŋ beel-ba yaa
nyʊʊdıgı rɛ dı ŋ tʊma hʊ ŋ aa tʊma koo ŋ aa tʊŋ ta ko yaa waasʊ.
3 Ɲ tʊŋtʊnnı-dɔŋ Titusi gyı yaa Giriki tıına rɛ. Ɛɛ wıya nala badɔmɔŋ
gyı baa dı see dı ʊ keri ʊ peŋ. Amɛ abee gɛɛ buloŋ ba gyı bı fıla ʊ ʊ keri
ʊ peŋ.
4 Nala no fa fugo rɛ anıı ba mɛ laa Yesu wıya di rɛ a yaa á nımmabalıya.
Ba fa ko guwosi á tıyaŋ nɛ dı ba na dı á tıŋ á tıı rɛ akuu á bee Krisita aa
yaa kıdıgı wıya rɛ koo. Ba fa aa kyɛ dı ba fıla ma mııgı kaŋ we Gyuuma
mırısı hʊ tıŋıı tıyaŋ nɛ.
5 Amɛ á gyı bı laa nyʊwa mʊhʊ mɛ, beewıya á gyı bee kyɛ dı wıtıı hʊ
aa we Wıısı wıweliye hʊ tıyaŋ ko nyʊgısı ma lee.
6 Nala hʊ ma aa kpaa nıı ba yaa sılaala koo nıbala, ba bı kpaa wıdʊma
buloŋ pɛ Wıısı wıweliye ŋ aa bası hʊ tıyaŋ. Ɲ sıya kɛ tuwo nala hʊ iriŋ
ma aa kpa ba tıyaŋ beewıya Wıısı bee kpa nala anıı nihuwobisi aa kpa
nala gɛɛ.
7 Amɛ nala no naa anıı Wıısı rɛ lıı ŋ dı ŋ bası ʊ wıweliye hʊ a tıya nala
hʊ aa bı yaa Gyuuma, anıı Wıısı gyı aa lıı Piita dı ʊ bası wıweliye hʊ a
tıya Gyuuma gɛɛ.
8 Wıısı hʊ aa lıı Piita a tıya ʊ dee dı ʊ bası ʊ wıweliye hʊ a tıya Gyuuma,
ʊ tıı rɛ lıı ŋ mɛ dı ŋ bası haŋ wıweliye hʊ tıı a tıya nala hʊ aa bı yaa
Gyuuma.
9 Gyemsi abee Piita abee Gyɔɔŋ, nala hʊ nal buloŋ aa kpaa anıı ba yaa
Wıısı nala nıhıyası, ba naa anıı wıtıı rɛ, Wıısı rɛ lıı ŋ dı ŋ tʊŋ tʊŋfıyaŋ
no. Ɛɛ rɛ ba kası ŋ bee Banabaası nosi a daga anıı á beel-ba buloŋ yaa
kıdıgı rɛ tʊma hʊ aa tʊŋ tıyaŋ. Doŋ nɛ á buloŋ yaa nyʊʊdıgı anıı ŋ bee
Banabaası mʊ bası Wıısı wıweliye hʊ tıya nala hʊ aa bı yaa Gyuuma, ka
dı ba mɛ bası Wıweliye hʊ a kı tıya Gyuuma.

10 Wıı hʊ ba aa bası tıya ma buloŋ nɛ yaa dı á ta yeŋŋi nyaaba hʊ aa
we ba tıyaŋ wıya. Wıı no tıı mɛ rɛ fa foŋ we ŋ hakıla tıyaŋ.

Pɔɔl leŋ Piita gyıma anıı wıı hʊ ʊ aa yaa bı kpaa ŋmanıı

11-12 Saŋa hʊ Piita gyı aa we Aŋtiyɔki tıyaŋ ʊ bee Krisitabiisi hʊ aa bı
yaa Gyuuma gyı laŋŋı kı di kına rɛ. Ɛɛ rɛ Gyemsi gyı tıŋ nala badɔmɔŋ
ba lıı Gyerusalɛm ko Aŋtiyɔki. Piita gyı aa naa nala no aa lıı Gyerusalɛm
ko, ʊ gyı lıı ʊ noŋ Krisitabiisi hʊ aa bı yaa Gyuuma tıyaŋ, ʊ beel-ba bıl bı
laŋŋa kı di kına. Ɛɛ rɛ ŋ gyı kyaası bası tıya ʊ gyamaa tıyaŋ anıı wıı hʊ
ʊ aa yaa bı kpaa ŋmanıı. Piita gyı aa fá nala hʊ aa bası anıı ʊ maga dı ba
keri Krisitabiisi hʊ aa bı yaa Gyuuma pene rɛ. Ɛɛ rɛ tıŋ ʊ gyı yaa gɛɛ.
13 Ɛɛ rɛ Gyuuma nıkaalıya hʊ mɛ yaa minaafigi wıya a tıŋ Piita naabʊʊsı.
Haalı, Banabaası tıı mɛ tıŋ ba minaafigi wıya hʊ tıyaŋ.
14 Ŋ aa naa anıı ba bee tıŋ wıtıı hʊ Wıısı wıweliye hʊ aa dagı, ɛɛ rɛ
ŋ bası tıya Piita ba buloŋ sıya tıyaŋ a baa, “Piita, Ɪ yaa Gyuu rɛ, amɛ ı
wıyaalıya kıı nal aa bı yaa Gyuu rɛ. Ɛɛ rɛ ı yaŋ sı yaa fıla nala hʊ aa bı
yaa Gyuuma dı ba kı tıŋ Gyuuma lesiri?”

Á buloŋ aa laa Wıısı di rɛ tıŋ ʊ laa ma ta

15 Wıtıı, á yaa Gyuuma tıı rɛ. Á bı yaa nala hʊ aa bı yaa Gyuuma ba kaŋ
ba kı yırı wıbɔŋyaala.
16 Á kɛ gyıma rɛ anıı mırısı hʊ Moosi fa aa sabı biŋ tıŋıı bı sı wuwo leŋ
dı nal yaa tıpʊlʊŋ tıına Wıısı sıya tıyaŋ see dı ʊ tıına laa Yesu Krisita wıya
di. Ɛɛ wıya rɛ tıŋ á mɛ laa Yesu Krisita wıya di Wıısı leŋ á yaa tıpʊlʊŋ
tımma ʊ lee, akuu laadii hʊ á aa kana Krisita tıyaŋ wıya, ʊ bı kıı nıı á aa
tıŋ mırısı rɛ tıŋ. Beewıya mırısı hʊ tıŋıı bı sı wuwo leŋ dı nal buloŋ yaa
tıpʊlʊŋ tıına Wıısı lee.
17 Á aa kyɛ dı Wıısı leŋ á yaa tıpʊlʊŋ tımma rɛ akuu á aa laa Krisita di
wıya. Amɛ abee gɛɛ buloŋ dı ámaa rɛ ha ko na dı á mɛ yaa wıbɔŋyaala
anıı nala hʊ aa bı yaa Gyuuma, ɛɛ sı wuwo leŋ dı á baa Krisita rɛ leŋ á
yaa wıbɔŋyaala koo? Ba mʊra rɛ!
18 Mırısı hʊ Moosi fa aa bine dı á kı tıŋa, dı mıyaŋ nɛ vıya ba ta aŋ bıl
mııgı mʊ kı tıŋ ba, ʊ gɛɛ daga anıı ŋ yaa wıbɔŋyaal lɛ.
19 Ŋ gyıma anıı mırısı hʊ tıŋıı bı sı wuwo leŋ dı ŋ na mııbol hʊ aa bı
kaŋ tenii. Ɛɛ rɛ tıŋ ŋ kana ŋ tıı lıı ba tıyaŋ. Ɛɛ wıya ba bıl bı kaŋ dee
buloŋ ŋ nyuu tıyaŋ, dı gɛɛ leŋ dı ŋ wuwo kpa ŋ tıı buloŋ tıya Wıısı ŋ
mııbol buloŋ tıyaŋ.
20 Ʊ kıı gɛɛ rɛ anıı ŋ bee Krisita buloŋ nɛ ba kpaası mal daagarıı hʊ
nyuu tıyaŋ. Ɛɛwıya ŋ bıl bı tıŋa ŋ tıı, Krisita rɛ tıŋa ŋ. Ɛɛwıya, mııbofalıı
hʊ ŋ aa kana gyınaŋ, Wıısı Biye hʊ ŋ aa laa di aa we ŋ tıyaŋ nɛ tıŋ ŋ kana
ʊ. Ʊ rɛ kyo ŋ a sʊba ŋ wıya.
21 Ŋ bı kpaa Wıısı bɔnyɛ hʊ anıı ʊ yaa waasʊ, beewıya dı mırısı hʊ tıŋıı
rɛ sı wuwo leŋ dı nal kaŋ tıpʊlʊŋ Wıısı sıya tıyaŋ, ɛɛ kɛ Krisita sʊʊ hʊ fa
yaa waasʊ rɛ.

3

Mırısı koo laadii

1 Ma Krisitabiisi hʊ aa we Galetiya paalʊʊ tıyaŋ, ʊ kıı gɛɛ ma bı kaŋ
hakıllı! Kıbee rɛ aa mʊrı ma dı ma kı tıŋ mırısı hʊ Moosi aa bine? Ma
tıı sii tıyaŋ, ŋ daga ma gɛɛ hʊ ba kpaası Yesu Krisita daagarıı tıyaŋ nɛ ʊ
sʊba, abee ʊ sʊʊ hʊ memii.

2 Ma leŋ dı ŋ pıyɛsı ma wıdıgı no: Ma aa tıŋ mırısı hʊ rɛ tıŋ Wıısı kpa
ʊ Wiyesi Welii hʊ we ma tıyaŋ koo ma aa nıı ʊ wıweliye hʊ a laa ba di rɛ
tıŋ?
3 Bee rɛ tıŋ ma yaa bambugo kıŋkaŋ nyɛ? Wıısı Wiyesi Welii hʊ dee
tıyaŋ nɛ ma piili mııbofalıı no Krisita tıyaŋ. Lagılagı no bee rɛ yaŋ tıŋ ma
kı kyɛ dı ma na ʊ litenii ma tıı dee tıyaŋ?
4 Wıgyamaa hʊ buloŋ ma aa na a lıı Wıısı lee, ba buloŋ yaa waasʊ ma
lee rɛ koo? Aayı, ŋ bı liise nıı ba yaa waasʊ.
5 Wıısı kpaa ʊ Wiyesi Welii hʊ we ma tıyaŋ nɛ, a kı yaa wımagıla ma
tıyaŋ. Ma liise nıı ma aa tıŋ mırısı hʊ rɛ tıŋ ʊ kı yaa wıya no ma tıyaŋ
koo, ma aa nıı ʊ wıweliye hʊ a laa ba di rɛ tıŋ?
6 Ma liisi Abıraham wıya na. Wıısı teŋ tıyaŋ ba basa rɛ anıı Abıraham
gyı laa Wıısı di rɛ Wıısı leŋ ʊ yaa tıpʊlʊŋ tıına ʊ sıya tıyaŋ.
7 Ɛɛwıya, ma gyıma weliŋ anıı nala hʊ aa laa Wıısı di, ba aa rɛ yaa
Abıraham doho nala tıı.
8 Ba bası wıı no rɛ faafaa buloŋ Wıısı teŋ tıyaŋ a baa, nala hʊ aa bı yaa
Gyuuma sı ko yaa tıpʊlʊŋ tımma akuu ba aa laa Wıısı di wıya. Faafaa
tıyaŋ buloŋ mɛ rɛ Wıısı bası wıweliye no tıya Abıraham a baa, “I tıyaŋ
nɛ ŋ sı tıŋa a pɛ dʊnıya nala buloŋ.”
9 Abıraham gyı nıı wıı no rɛ a laa di. Ɛɛ rɛ Wıısı pɛ ʊ tıyaŋ. Ɛɛ tıı rɛ
Wıısı aa pɛ nala hʊ buloŋ mɛ aa laa wıı no dı anıı ʊ aa pɛɛ Abıraham
tıyaŋ gɛɛ.
10 Nala hʊ aa kyɛ dı ba tıŋ mırısı hʊ tıyaŋ a kaŋ tıpʊlʊŋ, Wıısı sı dɔgısı
ba, beewıya Wıısı teŋ tıyaŋ ba basa rɛ abaa, “Nal hʊ buloŋ aa bı sı tıŋ
mırısı no kıdıgı buloŋ a mʊ su, Wıısı sı dɔgısı ʊ tıına.”
11 Amɛ lagılagı no nal buloŋ gyıma rɛ anıı mırısı hʊ tıŋıı bı sı wuwo
leŋ dı nal buloŋ kaŋ tıpʊlʊŋ Wıısı sıya tıyaŋ, beewıya Wıısı teŋ tıyaŋ ba
basa rɛ a baa, “Nal hʊ aa laa Wıısı di, ʊ tıına dʊŋ nɛ yaa tıpʊlʊŋ tıına a
kaŋ mııbol Wıısı sıya tıyaŋ.”
12 Amɛ dı nal lɛ aa tıŋ mırısı hʊ Moosi fa aa bine ba bʊwaŋ, ʊ bı yaa
kparaama dı ʊ tıına laa Wıısı di ka dı ʊ na kaŋ mııbol, beewıya ba saba
Wıısı teŋ tıyaŋ nɛ abaa, “Dı nal lɛ aa tıŋ mırısı hʊ Moosi fa bine buloŋ
kyurrr, ʊ tıına sı kaŋ mııbol.”
13 Wıısı fa sı dɔgısı ma akuu á aa bı wuwo kı tıŋ mırısı hʊ kıdıgı kıdıgı
buloŋ ba bʊʊsıŋ wıya. Amɛ Yesu Krisita ko laa ma ta rɛ, beewıya saŋa hʊ
ba aa kpaası ʊ mal daagarıı hʊ nyuu, ʊ laa á nyuu rɛ a na dɔgısıı hʊ á fa
aa sı na. Beewıya ba saba Wıısı teŋ tıyaŋ nɛ a baa, “Nal hʊ buloŋ ba aa
kpaası mal daaŋ tıyaŋ, Wıısı rɛ aa dɔgısıı ʊ tıına gɛɛ.”
14 Yesu Krisita yaa nyɛ rɛ dı nala hʊ aa bı Gyuuma mɛ tıŋa ʊ tıyaŋ a
na wıweliye hʊ Wıısı gyı aa wee nyʊwa dı ʊ sı yaa tıya Abıraham, ka dı
Wıısı tıŋ á laadii tıyaŋ, a kpa Wiyesi Welii hʊ wıya ʊ aa wee nyʊwa a tıya
ma.

Moosi mırısı hʊ bı kaŋ nyʊwa hʊ Wıısı aa wee tıya Abıraham bırımı

15 Ŋ naabalıya, ŋ aa kyɛ dı ŋ kpa wıı hʊ á buloŋ aa gyıma rɛ a magısı
dı ma gyıŋ wıı hʊ ŋ aa kyɛ dı ŋ bası memii. Dı nala balıya rɛ wee nyʊwa
tıya dɔmɔŋ anıı ba sı yaa wıı, a ŋmıyɛsı tıya dɔmɔŋ dı nal yaa daŋsıya,
nal buloŋ bı sı wuwo kpʊ haŋ wıı hʊ ta, koo a kana ʊ bırımı.
16 Nyɛ tıı rɛ nyʊwa hʊ Wıısı aa wee tıya Abıraham mɛ kıı. Wıısı gyı
wee nyʊwa tıya Abıraham bee ʊ doho nal lɛ. Nyʊwa hʊ tıyaŋ Wıısı bı baa
Abıraham doho nala, ʊ baa ʊ doho nal, beewıya Abıraham doho nıdıgı
dʊŋ nɛ ʊ kı daga. Nal no rɛ yaa Krisita.

17 Wıı hʊ ŋ aa bası memii rɛ nyɛ: Wıısı gyı aa wee nyʊwa hʊ a tıya
Abıraham, ʊ bısı kɔɔsıbanaa abee mɔlıya abee fi hal tıyaŋ nɛ ʊ gyı kpa
mırısı hʊ tıya Moosi. Ɛɛ wıya mırısı hʊ Wıısı aa tıŋ hal kpa tıya Moosi
bı sı wuwo kpʊ nyʊwa hʊ Wıısı aa laasıya we ta.
18 Wıı hʊ Wıısı aa wee nyʊwa anıı ʊ sı yaa tıya Abıraham, ʊ bı lıı
mırısı hʊ tıŋıı tıyaŋ. Dı wıı hʊ fa lıı mırısı hʊ tıŋıı tıyaŋ, ɛɛ kɛ ʊ bıl bı
lıı ʊ nyʊwa hʊ ʊ aa wee tıya Abıraham tıyaŋ. Amɛ wıya hʊ ʊ aa yaa tıya
Abıraham, ʊ yaa ba rɛ ʊ bɔnyɛ tıyaŋ akuu ʊ aa wee nyʊwa tıya ʊ wıya.
19 Ba nyɛ tıyaŋ, mırısı hʊ Wıısı aa kpaa tıya Moosi tɔnɔ rɛ yaŋ yaa bee?
Wıısı gyı kpaa mırısı no pɛ nyʊwa ʊ aa wee hʊ tıyaŋ nɛ dı ʊ leŋ nala
gyıŋ wıya hʊ aa yaa wıbɔmɔ. Mırısı hʊ gyı maga ba we doŋ nɛ a mʊ pele
saŋa hʊ Abıraham doho nal hʊ aa sı ko. Abıraham doho nal no rɛ yaa
Yesu Krisita, laataal hʊ wıya Wıısı aa wee nyʊwa hʊ. Malıkası rɛ gyı kaŋ
mırısı hʊ ko tuu tıya Moosi, nal hʊ gyı aa yaa sıtınıına Wıısı bee nala hʊ
paga, ʊ mɛ laa tıya nala hʊ.
20 Dı nala balıya rɛ aa kyɛ dı ba we nyʊwa a yaa wıı, see dı sıtınıına we
ba paga. Amɛ saŋa hʊ Wıısı gyı aa wee nyʊwa hʊ tıya Abıraham sıtınıına
gyı tuwo ba paga tıyaŋ, beewıya Wıısı dʊŋ nɛ gyı wee nyʊwa hʊ a tıya
Abıraham tıı bee ʊ nyuu.
21 Nyɛ yaŋ daga nıı mırısı hʊ bee nyʊwa hʊ Wıısı aa wee tıya Abıraham
aa kparıgı dɔmɔŋ nɛ koo? Aayı, ba mʊra rɛ! Dı Wıısı fa tıya ma mırısı
hʊ nala aa sı tıŋa a wuwo kaŋ mııbol lɛ, ɛɛ daga nıı haŋ mırısı hʊ fa
aa wuwo ba leŋ dı nala hʊ aa tıŋ ba yaa tıpʊlʊŋ tımma mɛ rɛ Wıısı sıya
tıyaŋ.
22 Amɛ ba saba Wıısı teŋ tıyaŋ nɛ abaa dı dʊnıya nala buloŋ yaa wıbɔmɔ
yosi rɛ. Ɛɛwıya, á laadii dʊŋ tıyaŋ nɛ Wıısı sı tıŋa a kpa bɔnyɛ kıŋ hʊ wıya
ʊ aa wee nyʊwa hʊ a tıya nala hʊ aa laa Yesu Krisita wıya di.
23 Ka dı á na ko gyıma anıı dı ámaa rɛ laa Yesu Krisita di ɛɛ rɛ á sı kaŋ
mııbol, á fa yaa mırısı hʊ yosi rɛ ba vʊwa biŋ a mʊ pele saŋa hʊ Wıısı fa
aa leŋ á gyıŋ ŋmanıı hʊ á aa sı tıŋa a laa Yesu Krisita wıya di.
24 Ɛɛwıya, mırısı hʊ rɛ fa aa pɔ ma, a ko pele saŋa hʊ Krisita aa ko, á
laa ʊ di a yaa tıpʊlʊŋ tımma Wıısı sıya tıyaŋ.
25 Nyɛ kɛ á aa sı wuwo laa Krisita wıya di nyɛ, mırısı hʊ bıl bı kaŋ dee
á nyuu tıyaŋ.
26 Ɛɛwıya, nyɛ kɛ ma buloŋ yaa Wıısı biisi tıı rɛ akuu ma aa laa Yesu
Krisita di wıya.
27 Beewıya ma nala hʊ buloŋ ba aa foo ma wııkyʊwalnıı Krisita feŋ
tıyaŋ, ma bee Krisita yaa kıdıgı rɛ. Ɛɛ daga nıı ma laa Krisita gyogo tıı rɛ.
28 Akuu á bee Krisita aa yaa kıdıgı wıya, á buloŋ mɛ yaa kıdıgı rɛ. Dı
ma yaa Gyuuma koo dı ma bı yaa Gyuuma, dı ma yaa yosi koo ma bı
yaa yosi, dı ma yaa haana koo baala, ma buloŋ yaa kıdıgı rɛ Yesu Krisita
nyubaanıŋ.
29 Dı ma bee Krisita rɛ yaa kıdıgı, ɛɛ daga nıı ma yaa Abıraham doho
nala rɛ. Ɛɛ wıya ma buloŋ nɛ sı na wıı hʊ Wıısı aa wee nyʊwa anıı ʊ sı
yaa a tıya Abıraham.

4

1 Wıı hʊ ŋ aa bası rɛ nyɛ: Dı biye rɛ dii ʊ kuwo kyaŋ saŋa hʊ ʊ ha aa
yaa biibiye, ʊ ha aa kıı gɛɛ anıı yoŋ abee ʊ aa paalı tıŋ kına hʊ buloŋ mɛ.
2 Beewıya ʊ ha aa yaa biibiye wıya, nala rɛ sı deŋ ʊ bee kına hʊ buloŋ,
dı ʊ ko waa mʊ pele saŋa hʊ ʊ kuwo aa daga anıı ba kpa kyaŋ hʊ we ʊ
nosi tıyaŋ.

3 Ɛɛ tıı rɛ á mɛ fa kıı. Saŋa hʊ á ha fa aa bı laa Yesu Krisita wıya di,
dʊnıya wıkanıya fa kaŋ ma bırımı yosi rɛ.
4 Amɛ saŋa hʊ Wıısı aa bine aa ko pele, Wıısı tıŋ ʊ tıı Biye rɛ ʊ ko
dʊnıya, haaŋ lʊla ʊ anıı ba aa lʊl nihuwobiŋ buloŋ gɛɛ. Saŋa hʊ ba aa
lʊla ʊ dı nala aa tıŋ Gyuuma mırısı hʊ rɛ.
5 Wıısı yaa gɛɛ rɛ dı ʊ laa á nala hʊ buloŋ fa aa tıŋ Gyuuma mırısı hʊ
ta, dı á buloŋ wuwo ko yaa Wıısı biisi tıı.
6 Á aa yaa Wıısı biisi wıya rɛ tıŋ ʊ kpa Wiyesi Welii hʊ aa we Biye hʊ
tıyaŋ a we á tısı tıyaŋ. Wiyesi Welii no aa we á tısı tıyaŋ nɛ leŋ á aa wuwo
yırı Wıısı baa “á Kuwo.”
7 Ɛɛwıya, ma kıdıgı buloŋ bıl bı yaa yoŋ. Ma yaa Wıısı biisi tıı rɛ. Ma
yaŋ aa yaa ʊ biisi tıı wıya, ma sı na kına hʊ buloŋ ʊ aa sı kpa tıya ʊ biisi.

Pɔɔl kyıl Galetiya tımma wıya

8 Faafaa hʊ ma fa aa bı gyıŋ Wıısı, ma fa aa tıŋ vʊga hal lɛ ba kaŋ ma
bırımı yosi. Vʊga mɛ yaŋ bı yaa Wıısı.
9 Amɛ lagılagı no ma aa gyıŋ Wıısı nyɛ, koo leŋ dı ŋ baa Wıısı aa gyıŋ ma
nyɛ, bee rɛ tıŋ ma kı kyɛ dı ma bıla hal, a bıl mʊ kı tıŋ dʊnıya wıkanıya,
haŋ sikii wıya hʊ aa bı dɔbɔ wıı buloŋ tıyaŋ. Ma aa kyɛ dı ba bıl kaŋ ma
bırımı ba yosi rɛ koo?
10 Bee rɛ tıŋ ma bıl kı di kyɛweliye bee peŋweliye bee bıŋweliye bee
saŋıweliye hʊ Gyuuma mırısı hʊ aa daga?
11 Ma leŋ ŋ tıya kyogi rɛ kıŋkaŋ, beewıya ʊ kıı gɛɛ nıı lɔl hʊ buloŋ ŋ aa
lɔlɔ ma tıyaŋ yaa waasʊ rɛ.
12 Ŋ naabalıya, abee ŋ aa yaa gyuu buloŋ ka ŋ kpaa ŋ tıı nıı ŋ yaa ma
kıdıgı rɛ. Ŋ bıl bee tıŋ Gyuuma mırısı. Ɛɛwıya ŋ aa sʊla ma, ma kı kyesi
ŋ. Ma gyı bı yaa wıı buloŋ kyogi ŋ.
13 Ma tıı gyıma anıı ŋ wııla rɛ gyı tıŋ ŋ gyı wuwo na ŋmanıı a bası
Wıısı wıweliye hʊ tıya ma buŋbuŋ hʊ tıyaŋ.
14 Abee ŋ wııla hʊ gyı aa leŋ tʊwara gyʊʊ ma kıŋkaŋ buloŋ mɛ, ka ma
gyı bı vıya ŋ ta, koo a kana ŋ kʊwası. Amɛ ma gyı kana ŋ weliŋ nɛ anıı ŋ
aa yaa malıka aa lıı wıısıbee ko, koo anıı ŋ aa yaa Yesu Krisita tıı.
15 Saŋa hʊ ma tenni gyı fıyɛla rɛ weliŋ. Lee rɛ haŋ teŋfıyɛlʊʊ hʊ buloŋ
mʊ? Ŋ sı wuwo baa dı mamaa rɛ gyı fa wuwo, ma gyı fa sı yaa wıı kɛ
buloŋ ŋ aa kyɛɛ tıya ŋ nɛ, haalı dı ʊ rɛ maga dı ma kuwoni ma sibinaalıya
mɛ gba tıya ŋ.
16 Lagılagı no, ŋ bırımı ma dɔŋ nɛ akuu ŋ aa bası wıtıı hʊ tıya ma koo?
17 Amɛ haŋ nala hʊ aa bee daga ma wıtıı hʊ kɛ, ba aa fugo kı yaa gɛɛ
nıı ba kyıla ma wıya rɛ, amɛ wıı hʊ aa we ba hakıllı tıyaŋ bı yaa. Ba
hakıla buloŋ nɛ yaa dı ba leŋ ŋ beel-ma kyogi dɔmɔŋ, ka dı ma kyıla ba
dʊŋ wıya.
18 Ʊ yaa wıwelii rɛ dı nala kyıla dɔmɔŋ wıya saŋa buloŋ abee hakılwelii
rɛ. Dı mıyaŋ nɛ we ma lee koo dı ŋ tuwo ma lee, amɛ ʊ maga dı á kyıl
dɔmɔŋ wıya bee hakılweliye rɛ.
19 Ŋ biikyooliye, ŋ bıla aa kyɛ ma gyıma rɛ anıı ma wıya aa wıı ŋ nɛ
weliŋ, anıı haaŋ halʊllı-luwol aa kı wıı ʊ gɛɛ. Ŋ teŋ sı kı wıı ma tıyaŋ
nyɛ a kaŋ mʊ pele saŋa hʊ ma aa sı kıı Krisita ma wıı buloŋ tıyaŋ.
20 Ŋ kyɛrı rɛ fa yaa dı ŋ fa we ma lee lagılagı no, a fa gyıŋ gɛɛ ŋ aa sı
bası wıya tıya ma, beewıya ŋ hakıla buloŋ nɛ vʊgıma ma wıya.

Nyʊʊsı hʊ balıya Wıısı aa wee

21 Ma nala hʋ aa kyɛ dɪ ma ha kɪ tɪŋ Gyuuma mɪrɪsɪ hʋ, ma leŋ dɪ ŋ
pɪyɛsɪ ma wɪɪ. Ma kɔnɪ gyɪŋ wɪya hʋ mɪrɪsɪ aa daga memii rɛ?
22 Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ ba basa anɪɪ Abɪraham fa lʋl boyoŋbiisi balɪya rɛ.
Kɪdɪgɪ fa yaa ʋ haaŋ tɪɪ biye rɛ, kɪdɪgɪ mɛ fa yaa ʋ yoŋhaaŋ biye.
23 Abɪraham yoŋhaaŋ hʋ aa lʋl ʋ biye hʋ, ʋ lʋla ʋ anɪɪ ba aa lʋl
nihuwobiŋ buloŋ gɛɛ rɛ. Amɛ biye hʋ Abɪraham haaŋ tɪɪ hʋ aa lʋla hʋ
kɛ, Wɪɪsɪ rɛ wee nyʋwa ba lʋla ʋ.
24 Á sɪ wuwo kpa wɪɪ no nɪɪ ʋ yaa namaga rɛ. Haana no balɪya rɛ yaa
nyʋʋsɪ balɪya hʋ Wɪɪsɪ gyɪ aa wee. Haga rɛ yaa nyʋwa hʋ Wɪɪsɪ gyɪ aa
wee dogimo hʋ ba aa yɪrɪ Saana tɪyaŋ gɛɛ. Ʋ biisi rɛ yaa nala hʋ Moosi
mɪrɪsɪ gyɪ aa kaŋ bɪrɪmɪ yosi.
25 Haga rɛ yaa Saana dogimo hʋ aa wee Areebɪya paalʋʋ tɪyaŋ. Ʋ kɪɪ
gyɪnaŋ tɔɔ hʋ ba aa yɪrɪ Gyerusalɛm nɛ, ʋ bee tɪyaŋ nala buloŋ yaa mɪrɪsɪ
hʋ yosi.
26 Amɛ Gyerusalɛm hʋ aa we wɪɪsɪbee tɪyaŋ kɛ tɪŋ ʋ tɪɪ rɛ. Ʋ rɛ yaa á
nɪɪna.
27 Beewɪya Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ ba saba rɛ a baa,
“Hapɪrɪ, leŋ dɪ ɪ teŋ fɪyɛlɪ.
Ɪ nal hʋ lʋla ha aa bɪ wɪɪ na, kyiyesi abee teŋfɪyɛlʋʋ,
beewɪya havɪyatalɪɪ bala sɪ mɪɪgɪ ko
dɪ ʋ kaŋ balɪya te haaŋ hʋ bala aa bɪ maakyiye vɪya ʋ ta.”
28 Ŋ naabalɪya, ɛɛ hʋ Wɪɪsɪ aa wee nyʋwa ba lʋl Azɪkɪ, ɛɛ tɪɪ rɛ Wɪɪsɪ we
nyʋwa a leŋ á mɛ ko yaa ʋ biisi.
29 Abɪraham biisi hʋ balɪya tɪyaŋ, kɪŋ hʋ ba aa lʋla anɪɪ nihuwobiŋ kɪdɪgɪ
buloŋ hʋ, ʋ gyɪ dɔgɪsɪ biye hʋ ba aa lʋla Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʋ dee tɪyaŋ
nɛ. Ɛɛ tɪɪ rɛ ba kɪ dɔgɪsɪ ma mɛ gyɪnaŋ.
30 Ɛɛ rɛ ba basɪ Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ? Ba baa, “Kile yoŋ hʋ bee ʋ biye ta dɪ ba
lɪɪ ɪ dɪya tɪyaŋ, beewɪya yoŋ biye bee haaŋ tɪɪ biye bɪ sɪ wuwo pɛ kyaŋ.”
31 Ɛɛwɪya, ŋ naabalɪya, á bɪ yaa yoŋ hʋ biisi. Á yaa haaŋ tɪɪ hʋ biisi rɛ.

5

Krisita laa ma ta rɛ dɪ á tɪŋ á tɪɪ

1 Krisita laa ma ta rɛ dɪ á tɪŋ á tɪɪ. Ɛɛ wɪya ma sɪŋ wɪya hʋ ma aa laa di
tɪyaŋ kpaŋkpaŋ dɪ nal buloŋ ta bɪl kaŋ ma bɪrɪmɪ yosi.
2 Ma gyegili nɪɪ daha. Mɪyaŋ Pɔɔl lɛ basɪ wɪɪ no kɪ tɪya ma. Dɪ mamaa
rɛ ko leŋ dɪ ba keri ma pene anɪɪ Gyuuma aa daga gɛɛ, ɛɛ kɛ wɪɪ hʋ Krisita
aa yaa tɪya ma yaa waasʋ rɛ ma lee.
3 Ma leŋ dɪ ŋ bɪl basɪ tɪya ma, dɪ nal buloŋ nɛ laa nyʋwa dɪ ba keri ʋ
peŋ, ʋ yaa fɪlɪɪ rɛ dɪ tɪɪna kɪ tɪŋ mɪrɪsɪ hʋ Moosi fa aa bine buloŋ nɛnɛ.
4 Ma nala hʋ aa tɪŋ mɪrɪsɪ hʋ Moosi aa bine, a kɪ lʋga dɪ ma tɪŋ gɛɛ tɪyaŋ
a kaŋ tɪpʋlʋŋ Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ, ma tɔrɪ ma tɪɪ lɪɪ Krisita hal lɛ, a tɔrɪ ma
tɪɪ mɛ lɪɪ Wɪɪsɪ bɔnyɛ hʋ tɪyaŋ.
5 Amɛ á kɛ, á bayɪyɛla rɛ yaa dɪ Wɪɪsɪ tɪŋ ʋ Wiyesi Welii hʋ dee tɪyaŋ a
leŋ dɪ á kaŋ tɪpʋlʋŋ ʋ sɪya tɪyaŋ akuu á aa laa Krisita di wɪya.
6 Dɪ á bee Krisita rɛ yaa kɪdɪgɪ, dɪ á keri á pene koo dɪ á bɪ kere á pene,
ʋ bɪ dɔbɔ wɪɪ buloŋ tɪyaŋ. Wɪɪ hʋ aa yaa sɪfɪyaŋ wɪɪ Wɪɪsɪ lee rɛ yaa dɪ á
kpa gɛɛ á aa kyo dɔmɔŋ a daga anɪɪ á laa ʋ di rɛ.
7 Ma fa aa yaa weliŋ nɛ. Kɪbee rɛ yaŋ mʋrɪ ma dɪ ma kpa wɪtɪɪ hʋ tɪŋɪɪ
ta? Ŋmaŋbee rɛ ʋ tɪŋa a mʋrɪ ma nyɛ?
8 Ŋ bɪ liise anɪɪ Wɪɪsɪ rɛ mʋrɪ ma, beewɪya ʋ rɛ yɪrɪ ma dɪ ma ko tɪŋ
wɪtɪɪ hʋ.

9 Ma gyıma nıı sıbʊl mʊhʊ tıı rɛ ba aa kpa we paanʊʊ muŋ yʊga tıyaŋ,
aŋka ʊ sii pʊwarı.
10 Ɲ laa di rɛ anıı á beel-ma buloŋ aa yaa kıdıgı Krisita tıyaŋ wıya, ma
bı sı tıŋ ŋmaŋdıma. Nal hʊ buloŋ aa kaŋ ma hakıllı kı vʊgımı nyɛ, ʊ kyo
dı ʊ yaa haŋ nal hʊ buloŋ mɛ, Wıısı sı dɔgısı ʊ.
11 Ɲ naabalıya, dı mıyaŋ nɛ ha aa bası anıı ʊ maga dı ma keri ma pene
rɛ ka dı Wıısı na laa ma ta, bee rɛ tıŋ ba ha kı dɔgısı ŋ? Dı mıyaŋ nɛ fa
baa dı nal buloŋ maga dı ʊ keri ʊ peŋ nɛ, ɛɛ kɛ ŋ fa bı sı kı na tʊwara
akuu ŋ aa bası Yesu aa sʊba daagarıı hʊ nyuu tıyaŋ wıya.
12 Nala hʊ buloŋ aa dɔŋ ma baa dı ma keri ma pene hʊ, ŋ fa kyo dı ba
farı ba tıı pɛ rɛ.

13 Amɛ ma kɛ, ŋ naabalıya, Wıısı yırı ma rɛ dı ma tıŋ ma tıı. Amɛ ma
ta kuu ma aa tıŋ ma tıı wıya, a kpa gɛɛ yaa gyo-gye wıı a kı yaa ma dʊŋʊ
wıyaabɔmɔ. Amɛ ma kı kyiyeli dɔmɔŋ abee kyori.
14 Ma kı yaa nyɛ, beewıya dı ı rɛ aa tıŋ mıra hʊ abaa, “Kyo ı dɔŋtıına
anıı ı aa kyo ı tıı gɛɛ,” ı tıŋ mırısı hʊ Moosi fa aa bine buloŋ su rɛ.
15 Amɛ dı ma wıyaalıya rɛ kıı ɔhɔ kına dı ma gʊla kaŋ dɔmɔŋ kı kyaŋ,
ma pɔ ma tıı weliŋ, dı gɛɛ daa ma sı kpʊ dɔmɔŋ teŋ.

Wıısı Wiyesi Welii hʊ wıkyɛɛlıya abee á teŋbii wıkyɛɛlıya

16 Wıı hʊ ŋ aa kyɛ dı ŋ bası tıya ma rɛ nyɛ: Ma kı tıŋ Wıısı Wiyesi Welii
hʊ nyʊwa, ɛɛ rɛ sı leŋ dı ma ta kı yaa ma tıı teŋbii wıkyɛɛlıya,
17 beewıya á tıı teŋbii wıkyɛɛlıya bee Wıısı Wiyesi Welii hʊ wıkyɛɛlıya
bee tıŋ dɔmɔŋ. Á tıı teŋbii wıkyɛɛlıya bee Wıısı Wiyesi Welii hʊ
wıkyɛɛlıya yaa dɔmɔ rɛ. Ɛɛ daga anıı á bı sı wuwo kı yaa á tıı wıkyɛɛlıya.
18 Amɛ dı ámaa rɛ aa tıŋ Wıısı Wiyesi Welii hʊ nyʊwa, Gyuuma fa aa
tıŋ mırısı hʊ bıl bı kaŋ dee á nyuu tıyaŋ.
19 Nal buloŋ gyıŋ ɛɛ hʊ nihuwobiŋ tıı teŋbii wıkyɛɛlıya aa kıya rɛ. Dı
nala rɛ aa tıŋ ba teŋbii wıkyɛɛlıya tıyaŋ, wıbɔmɔ no iriŋ nɛ ba aa kı yaa:
Ba aa kı sɔnnı rɛ, a kı yaa bisiŋ wıya abee wılaama.
20 Ba aa kı marı vʊga rɛ, a kı di hırı, a haası nala, a kı kaa kaası. Ba aa
kaŋ hadɔrı rɛ, a kaŋ baaŋtosini, a kaŋ kyotoro, a bee kaŋ nyʊʊdıgı, a kı
lıı dɔmɔŋ hala.
21 Ba tısı aa kı hɔllı nala rɛ, ba nyʊwa sıŋ kı bugo. Dı ba ko kaŋ laŋŋʊʊ
buloŋ, ba aa nyʊwa sıŋ bugo kı yaa wılaama rɛ. Ba aa kı yaa wıya no
buloŋ nɛ aha bee wıbɔmɔ no iriŋ buloŋ. Ɲ laa sıya kʊrısı ma dıgına rɛ
wıya no wıya, aŋ bıl kı kʊrısı ma dıgına anıı nala hʊ aa yaa wıya no iriŋ
bı sı gyʊʊ Wıısıbee koro hʊ tıyaŋ.
22 Amɛ dı Wıısı Wiyesi Welii hʊ ko we nala tısı tıyaŋ, ʊ aa leŋ ba kyo
dɔmɔŋ nɛ, a kaŋ teŋfıyɛlʊʊ, a hɔŋ bee laaŋfıya, a kaŋ kenyiri, a kaŋ bɔnyɛ,
a kı yaa wıweliye, a yaa nala aa kaŋ wıtıı,
23 a kaŋ sıfıyala, a gyıŋ ba tıı kanıı. Mıra buloŋ tuwo a daga anıı nala
ta kı yaa wıya no iriŋ.
24 Ɛɛwıya, nala hʊ aa laa Yesu Krisita wıya di, ba kpʊʊ ba tıı teŋbii
wıkyɛɛlıya ta rɛ. Ba bıl bee yaa wıya hʊ ba tıı aa kyɛ.
25 Wıısı Wiyesi Welii hʊ aa leŋ á kaŋ mııbol wıya, ʊ maga dı á kı tıŋa ʊ
nyʊwa rɛ.
26 Ma ta leŋ dı á kı daga á tıı, a ta leŋ dı á leŋ dı á dɔŋtıŋsı baaŋ kı sii,
a ta leŋ dı á tısı kı hɔllı dɔmɔŋ.

6

Ma laa dɔmɔŋ kyʊgɪsɪ kɪ kyʊŋ

1 Ŋ naabalɪya, dɪ ma kɪdɪgɪ rɛ ko yaa wɪbɔŋ, ma nala hʊ aa tɪŋ Wɪɪsɪ
Wiyesi Welii hʊ nyʊwa, ʊ maga dɪ ma kpa sɪfɪyala rɛ a daga ʊ gɛɛ hʊ ʊ
aa sɪ tɪŋa a mɪɪgɪ lɪɪ wɪbɔŋ hʊ tɪyaŋ. Amɛ dɪ ma ko kɪ kyagɪlɪ ʊ, ma gyɪŋ
tɪya ma tɪɪ weliŋ, dɪ Sɪtaanɪ ta wuwo mʊrɪ ma mɛ, dɪ ma yaa wɪbɔŋ.
2 Ma laa dɔmɔŋ kyʊgɪsɪ kɪ kyʊŋ. Dɪ mamaa rɛ aa yaa gɛɛ, Krisita mɪra
rɛ ma kɪ tɪŋa gɛɛ.
3 Dɪ nal lɛ aa kpa ʊ tɪɪ anɪɪ ʊ yaa nal kɪdɪgɪ rɛ, aŋ kɔnɪ bɪ yaa nal buloŋ,
ʊ tɪɪ rɛ ʊ kɪ mʊrɪ.
4 Ma leŋ dɪ nal buloŋ sʊnnɪ ʊ tɪɪ wɪyaalɪya na dɪ ba kpaa ŋmanɪɪ rɛ koo
ba bɪ kpaa ŋmanɪɪ. Dɪ ʊ wɪyaalɪya ko kpa ŋmanɪɪ, ʊ sɪ wuwo kpa ʊ tɪɪ
wɪyaalɪya a bigisi ʊ tɪɪ, ka dɪ ʊ ta kpaa ʊ tɪɪ mʊ magɪsɪ nal buloŋ,
5 beewɪya nal buloŋ maga dɪ ʊ kyʊŋ ʊ tɪɪ kyʊga rɛ.
6 Nal hʊ ba aa dagɪ Wɪɪsɪ wɪya, ʊ leŋ dɪ wɪweliye hʊ buloŋ ʊ aa na kɪ
daagɪ nal hʊ aa daga ʊ mɛ.
7 Ma ta kɪ mʊrɪ ma tɪɪ. Nal kɪdɪgɪ buloŋ bɪ sɪ wuwo gʊrɪ Wɪɪsɪ. Kɪŋ hʊ
ɪ aa doho, ʊ tɪɪ rɛ ɪ sɪ kʊma.
8 Dɪ nal buloŋ nɛ aa tɪŋ ʊ teŋbii wɪkyɛɛlɪya tɪyaŋ, ʊ wɪyaalɪya tuno ʊ aa
sɪ na rɛ yaa sʊʊ. Amɛ dɪ nal lɛ aa tɪŋ Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ nyʊwa, Wɪɪsɪ
sɪ tɪŋ Wiyesi Welii tɪyaŋ a kpa mɪɪbol hʊ aa bɪ kaŋ tenii a tuŋ ʊ tɪɪna.
9 Ɛɛwɪya, ma ta leŋ dɪ á lɔgʊ lɪɪ wɪweliye yayɪ. Dɪ ámaa bɪ leŋ á lɔgʊ lɪɪ
wɪweliye yayɪ, dɪ saŋa hʊ aa maga rɛ ko pele, Wɪɪsɪ sɪ tuŋ ma.
10 Ɛɛwɪya, dɪ ámaa rɛ ko na ŋmanɪɪ buloŋ, ma leŋ dɪ á yaa wɪweliye kɪ
tɪya nal buloŋ, amarɪkpatɪya á bee nala hʊ buloŋ aa laa Wɪɪsɪ wɪya di a
yaa nɪmmabalɪya.

Ma gyɪŋ kaŋ ma tɪɪ

11 Ma bɪ naa ŋ kɪsabɪya aa yʊga yʊga gɛɛ. Ŋ tɪɪ rɛ aa sabɪ wɪkateŋse no.
12 Nala hʊ aa kyɛ dɪ nala na ba wɪyaalɪya a kɪ bigisi ba, ba aa rɛ aa fɪl
ma dɪ ma keri ma pene gɛɛ. Ba gyɪma anɪɪ dɪ ba aa rɛ aa basɪ Krisita aa
sʊba daagarɪɪ hʊ tɪyaŋ wɪya, nala sɪ dɔgɪsɪ ba. Dɔgɪsɪɪ no rɛ ba kɪ fá, ɛɛ
rɛ tɪŋ ba kɪ fɪl ma dɪ ma keri ma pene gɛɛ.
13 Nala hʊ tɪɪ mɛ gba aa keri ba pene hʊ, ba bee tɪŋ mɪrɪsɪ hʊ Moosi fa
aa bine. Ba aa kyɛ dɪ ma keri ma pene rɛ dɪ ba kpa gɛɛ kɪ daga ba tɪɪ anɪɪ
ba leŋ ma keri ma pene rɛ, a bɪrɪmɪ ba hatɪnna.
14 Amɛ ŋ kɛ, Wɪɪsɪ ta laa nyʊwa dɪ ŋ daga ŋ tɪɪ wɪɪ kɪdɪgɪ buloŋ wɪya
dɪ á Tɪɪna Yesu Krisita aa sʊba daagarɪɪ hʊ nyuu dʊŋ wɪya daa. Krisita aa
sʊba daagarɪɪ hʊ tɪyaŋ wɪya, ɛɛ leŋ dʊnɪya wɪkanɪya buloŋ yaa wɪsʊʊnɪ
rɛ ŋ lee, ka ʊ kɪɪ gɛɛ anɪɪ ŋ mɛ aa yaa kɪsʊʊ dʊnɪya wɪkanɪya lee.
15 Dɪ á keri á pene koo dɪ á bɪ kere, gɛɛ bɪ dɔbɔ wɪɪ buloŋ tɪyaŋ. Wɪɪ hʊ
aa yaa sɪfɪyaŋ wɪɪ rɛ yaa dɪ Wɪɪsɪ kaŋ ma bɪrɪmɪ nɪfalɪya.
16 Nala hʊ buloŋ aa tɪŋ wɪɪ no, Wɪɪsɪ sɪ fá ba sikii a leŋ dɪ ʊ fɪyɛlʊʊ we
ba bee Wɪɪsɪ nala buloŋ lee.
17 A lɪɪ gyɪnaŋ a kaŋ kɪ mʊ, nal buloŋ ta bɪl dɔmɪ-ŋ. Fʊfʊʊnɪ hʊ ŋ aa
kana ŋ teŋ tɪyaŋ daga anɪɪ ŋ yaa Yesu tʊŋtʊnnɪ rɛ.
18 Ŋ naabalɪya, á Tɪɪna Yesu Krisita bɔnyɛ sɪ we ma buloŋ lee. Amɪ.

TEŊ HƱ PƆƆL AA SABA TIYA
ƐFISO TIMMA

1 Mıyaŋ Pɔɔl lɛ sabı teŋ no a kı tıya ma Wıısı nala hʊ aa we Ɛfiso tıyaŋ
a kaŋ Yesu Krisita wıya hʊ ma aa laa di abee wıtıı. Wıısı kyɛrı tıyaŋ nɛ ʊ
lıı ŋ, dı ŋ yaa Yesu Krisita kpambıya.
2 Á Kuwo Wıısı abee á Tıına Yesu Krisita bɔnyɛ abee ba fıyɛlʊʊ sı we
ma lee.

Wıısı tıŋ Krisita tıyaŋ nɛ a pɛ á tıyaŋ

3 Ma leŋ dı á dannı Wıısı, ʊ rɛ yaa á Tıına Yesu Krisita Kuwo abee ʊ
Wıısı. Á bee Krisita aa yaa kıdıgı wıya, ʊ kyiyeli ma rɛ abee wıweliye hʊ
buloŋ aa lıı ʊ lee.
4 Ka dı Wıısı na marı dʊnıya, ʊ tıŋ Krisita tıyaŋ nɛ a lıı ma dı á yaa
tıpʊlʊŋ tımma ʊ sıya tıyaŋ, á ta kaŋ bisiŋ koo wıkyogii buloŋ.
5 Wıısı laa sıya vʊʊlı biŋ nɛ anıı ʊ sı tıŋ Yesu Krisita tıyaŋ a leŋ dı á yaa
ʊ biisi. Ʊ tıı kyɛrı abee ʊ kyori tıyaŋ nɛ ʊ yaa wıya no buloŋ.
6 Ɛɛwıya, akuu ʊ aa tıŋ ʊ Biikyoolii hʊ tıyaŋ a fá á sikii aŋ daga ma ʊ
bɔnyɛ yʊga wıya, ma leŋ dı á dannı ʊ.
7-8 Wıısı bɔnyɛ hʊ ʊ aa kaŋ daga ma bı kaŋ magısıı, beewıya Krisita sʊʊ
hʊ nyubaanıŋ, ʊ kpaa ʊ kyal a tuŋ á wıbɔmɔ buloŋ kyıŋ nɛ, Wıısı kpa á
wıbɔmɔ buloŋ kyɛ ma. Wıısı tıı wıgyʊŋ abee ʊ gyımaa tıyaŋ nɛ ʊ yaa wıı
no.
9 Wıısı tıı kyɛrı tıyaŋ nɛ ʊ leŋ á gyıŋ ʊ wıya hʊ fa aa yaa wıfaŋıya. Ʊ
vʊʊla anıı Krisita tıyaŋ nɛ ʊ sı tıŋa a yaa wıya no buloŋ ʊ aa baa dı ʊ sı
yaa.
10 Wıı hʊ Wıısı a vʊʊla dı ʊ yaa rɛ nyɛ: Dı saŋa hʊ ʊ aa bine rɛ ko pele,
ʊ sı kaŋ kına hʊ buloŋ aa we wıısınyuu abee kına hʊ buloŋ aa we taŋha
nyuu a ko laŋŋı dɔmɔŋ, ka dı Yesu Krisita yaŋ yaa ba buloŋ kunyına.
11 Wıısı kyɛrı tıyaŋ nɛ ʊ aa leŋ wıı buloŋ yaa. Krisita tıyaŋ nɛ Wıısı
tıŋa a lıı ma á yaa ʊ nala anıı gɛɛ ʊ aa bine piili hʊ tıyaŋ buloŋ.
12 Ʊ yaa gɛɛ rɛ dı á nala hʊ aa laa sıya kpa á bayıyɛla we Krisita tıyaŋ,
leŋ dı ʊ feŋ yırı, a na bigisii.
13 Ma mɛ gyı ko yaa Wıısı nala rɛ saŋa hʊ ma aa nıı wıtıı hʊ. Wıtıı
no rɛ yaa Wıısı wıweliye hʊ aa leŋ Wıısı laa ma ta. Saŋa hʊ ma gyı aa
nıı wıtıı no a laa Krisita wıya di, Wıısı kpaa ʊ Wiyesi Welii hʊ we ma tısı
tıyaŋ nɛ a daga anıı ma yaa ʊ nala rɛ. Wıısı laa sıya wee nyʊwa rɛ anıı ʊ
sı kpa Wiyesi Welii no tıya nala hʊ buloŋ aa laa ʊ wıya di.
14 Wıısı Wiyesi Welii hʊ aa we á tısı tıyaŋ wıya, ɛɛ leŋ á gyıma anıı á
kɔnı sı maakyiye na kıŋ hʊ Wıısı aa wee nyʊwa baa ʊ sı kpa tıya ʊ nala
rɛ. Wiyesi Welii hʊ mɛ marı leŋ á gyıma anıı Wıısı kɔnı sı laa ʊ nala ta
teŋ. Ɛɛwıya, ma leŋ dı á dannı Wıısı a leŋ dı ʊ feŋ yırı, a na bigisii.

Pɔɔl kyʊwalı Wıısı tıya Ɛfiso tımma

15 Ɛɛwıya, a lıı saŋa hʊ ŋ aa nıı gɛɛ hʊ ma aa laa á Tıına Yesu wıya di
abee gɛɛ hʊ ma aa kyo Wıısı nala buloŋ,
16 dı mıyaŋ nɛ ko kı kyʊwalı Wıısı kɛ buloŋ, ŋ aa bee yeŋŋi ma wıya.
Ŋ aa kı liisi ma wıya rɛ, a kı kyʊwalı Wıısı aŋgyʊwasʊ saŋa buloŋ.
17 Ŋ aa kı sʊla Wıısı, á Tıına Yesu Krisita Kuwo hʊ, nal hʊ aa yaa gaŋdaal,
dı ʊ kpa ʊ Wiyesi Welii hʊ we ma tıyaŋ a leŋ dı ʊ tıya ma wıgyʊŋ dı ma
gyıŋ Wıısı weliŋ.

18 Ŋ wɪɪsʊlɪɪ rɛ bɪl yaa dɪ ma hakɪllɪ suri dɪ ma gyɪŋ wɪtɪɪ hʊ aa lɪɪ Wɪɪsɪ
lee a wuwo gyɪŋ kɪna hʊ wɪya Wɪɪsɪ aa yɪrɪ ma ma kaŋ bayɪyɛla. Kɪna no
ma bee Wɪɪsɪ nala aa sɪ na weliye rɛ kɪŋkaŋ a bɪ kaŋ magɪsɪɪ.
19 Ŋ bɪl aa sʊla ʊ rɛ dɪ ʊ leŋ dɪ ma gyɪŋ ʊ debal hʊ aa bɪ kaŋ magɪsɪɪ aa
maga gɛɛ á nala hʊ aa laa ʊ wɪya di lee.
20 Dee no tɪɪ rɛ ʊ kaŋ kyisi Krisita sʊʊ tɪyaŋ, a leŋ ʊ hɔŋ ʊ noduu logiŋ
lɪhɔnɪɪ wɪɪsɪbee tɪyaŋ ʊ beel-ʊ dɪ koro.
21 Krisita rɛ tee kɪna hʊ buloŋ á aa bee na ka ba kaŋ dee a kɪ deŋ leye.
Feŋ hʊ ʊ aa kana ʊ rɛ tee feŋ kɪdɪgɪ buloŋ aa we dʊnɪya no tɪyaŋ koo
dʊnɪya hʊ aa sɪ maakyiye ko tɪyaŋ.
22 Wɪɪsɪ kpaa kɪŋ buloŋ dee we Krisita nosi tɪyaŋ nɛ, aŋ lɪɪ ʊ, dɪ ʊ yaa
kunyɪna wɪɪ buloŋ tɪyaŋ, nala hʊ aa laa Yesu wɪya di wɪya.
23 Krisitabiisi rɛ yaa Krisita teŋbii, Krisita mɛ yaa ba buloŋ nyuu. Ʊ nyɛ
daga anɪɪ Krisitabiisi rɛ leŋ Krisita yaa nɪpiliŋ, ka ʊ mɛ leŋ kɪŋ buloŋ yaa
kipiliŋ wɪɪ buloŋ abee ŋmanɪɪ buloŋ tɪyaŋ.

2

Krisita rɛ tɪya ma mɪɪbol

1 Ma kɛ, ma fa kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ ma aa sʊba Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ akuu ma fa
aa vɪya Wɪɪsɪ nyʊwa aŋ fa kɪ yaa wɪbɔmɔ wɪya.
2 Ma fa kɪɪ gɛɛ dʊnɪya no nala aa kɪya rɛ ma hakɪllɪ tɪyaŋ, a kɪ tɪŋ Sɪtaanɪ
nyʊwa. Kɪbɔmɔ hʊ buloŋ á aa bee na ka ba kaŋ dee anɪɪ gyɪŋbɔmɔ bee
kaŋtɔmɔ bee vʊga bee tɔdʊnnɪ, Sɪtaanɪ rɛ yaa ba buloŋ kuwori. Ʊ rɛ we
nala hʊ buloŋ aa vɪya Wɪɪsɪ nyʊwa hakɪllɪ tɪyaŋ a kaŋ ba kɪ tʊma.
3 Wɪtɪɪ kɛ, á buloŋ mɛ gyɪ fa kɪɪ ba rɛ a tɪŋ á tɪɪ kyɛrɪ tɪyaŋ a fa kɪ yaa
wɪbɔŋlɔrɪnɪ, a kɪ bɪɪnɪ wɪbɔmɔ mɛ. Á fa aa yaa wɪya no iriŋ wɪya, Wɪɪsɪ
fa sɪ na baaŋ á nyuu tɪyaŋ a dɔgɪsɪ ma, anɪɪ nɪkaalɪya hʊ buloŋ.
4 Amɛ akuu Wɪɪsɪ aa fá sikii, a kyo ma kɪŋkaŋ wɪya, abee á wɪbɔmɔ yayɪ
fa aa leŋ á kɪɪ gɛɛ anɪɪ nɪsʊʊnɪ ʊ sɪya tɪyaŋ mɛ,
5 ka ʊ kɪɪ gɛɛ anɪɪ ʊ aa kyisi ma sʊʊ tɪyaŋ a leŋ á kaŋ mɪɪbol anɪɪ ʊ aa
kyisi Krisita sʊʊ tɪyaŋ ʊ kaŋ mɪɪbol gɛɛ. Nyɛ daga anɪɪ Wɪɪsɪ bɔnyɛ tɪyaŋ
nɛ ʊ laa ma ta.
6 Akuu á bee Krisita aa yaa kɪdɪgɪ wɪya Wɪɪsɪ kyisi ma á wɪbɔmɔ sʊʊ
tɪyaŋ nɛ anɪɪ ʊ aa kyisi Krisita sʊʊ tɪyaŋ gɛɛ a leŋ á beel-ʊ buloŋ yaa kɪdɪgɪ
a hɔŋ wɪɪsɪbee tɪyaŋ.
7 Ʊ yaa nyɛ rɛ dɪ ʊ daga ʊ bɔnyɛ hʊ aa bɪ kaŋ magɪsɪɪ abee ʊ sikii fáyɪ
aa maga gɛɛ gyɪnaŋ a kaŋ kɪ mʊ maakyiye kɪdɪgɪ buloŋ. Á bee Krisita aa
yaa kɪdɪgɪ nyubaanɪŋ nɛ tɪŋ ʊ yaa nyɛ.
8 Wɪɪsɪ aa kaŋ bɔnyɛ beel-ma abee ma aa laa ʊ di wɪya rɛ tɪŋ ʊ laa ma
ta, ʊ bɪ kɪɪ nɪɪ ma wɪyaalɪya rɛ tɪŋ. Laatayɪ yaa Wɪɪsɪ bɔnyɛ kɪŋ nɛ ʊ kpa
tɪya ma.
9 Ʊ bɪ kɪɪ nɪɪ ma wɪyaaweliye wɪya rɛ tɪŋ Wɪɪsɪ laa ma ta. Ɛɛwɪya, nal
buloŋ bɪ sɪ wuwo daga ʊ tɪɪ gɛɛ wɪya.
10 Wɪɪsɪ rɛ taa ma, a leŋ á bee Yesu Krisita buloŋ yaa kɪdɪgɪ dɪ á kɪ yaa
wɪweliye, wɪweliye hʊ ʊ aa magɪlɪ biŋ faafaa buloŋ dɪ á kɪ yaa.

Krisitabiisi bee Krisita buloŋ yaa kɪdɪgɪ rɛ

11 Ma nala hʊ aa bɪ yaa Gyuuma ma nihuwobiŋlɪŋ tɪyaŋ, ma yaŋ bɪl
gyɪma weliŋ, nala hʊ aa keri ba pene aa daga anɪɪ ba yaa Wɪɪsɪ nala rɛ,
aŋ kaŋ ma kɛ kɪ yɪrɪ nala aa bee kyʊwalɪ Wɪɪsɪ. Amɛ ba pene hʊ kerii yaa
nihuwobisi tɪɪ wɪyaalɪɪ rɛ.

12 Ma ta yeŋŋe anıı haŋ saŋa hʊ tıyaŋ ma bee Krisita fa aa bı pɛɛ wıı buloŋ, ma gyı bı pɛɛ Wıısı nala ʊ aa lıya tıyaŋ. Ɛɛwıya, ma gyı kıı gɛɛ anıı nıhʊwala. Wıya hʊ Wıısı gyı aa wee nyʊwa anıı ʊ sı yaa tıya ʊ nala, ma kɛ fa bı pɛɛ. Ma fa bı kaŋ wıı kıdıgı buloŋ bayıyɛla, a fa bı gyıŋ Wıısı mɛ dʊnıya no tıyaŋ.
13 Ma bee Wıısı fa boliye rɛ kıŋkaŋ abee dɔmɔŋ, amɛ nyɛ kɛ, ma bee Krisita aa yaa kıdıgı wıya, ʊ kaŋ ma ko kpaga rɛ, akuu Krisita aa sʊba ma wıya nyubaanıŋ.
14 Krisita tıı rɛ leŋ fıyɛlʊʊ gyʊʊ ma, beewıya ʊ leŋ Gyuuma abee nala hʊ aa bı yaa Gyuuma buloŋ ko bırımı kıdıgı rɛ. Ʊ aa sʊba daagarıı hʊ tıyaŋ gɛɛ, ʊ kpaa ʊ tıı rɛ a tɔrı dɔŋdɔŋ hʊ fa aa we nala no paga tıyaŋ.
15 Ʊ gɛɛ yayı leŋ Gyuuma mırısı hʊ tıŋıı bıl bı yaa fılıı rɛ, ka ʊ bıl leŋ Gyuuma abee nala hʊ aa bı yaa Gyuuma buloŋ ko yaa kıdıgı ʊ tıyaŋ, ɛɛ leŋ ba yaa sʊma dɔmɔŋ lee.
16 Krisita aa sʊba daagarıı hʊ tıyaŋ wıya, ʊ leŋ ba dɔŋdɔŋ hʊ teŋ nɛ. Ʊ aa yaa gɛɛ, ʊ leŋ ba buloŋ balıya tıŋa ʊ tıyaŋ nɛ a ko yaa kıdıgı, aŋ kaŋ ba bee Wıısı mɛ we dɔmɔŋ ba yaa sʊma.
17 Krisita rɛ ko a bası Wıısı wıweliye hʊ aa tıya fıyɛlʊʊ a tıya nala fa aa boliye bee Wıısı, abee nala hʊ mɛ fa aa kpaga Wıısı buloŋ.
18 Krisita nyubaanıŋ nɛ á buloŋ sı wuwo tıŋ Wiyesi Welidıgı hʊ tıyaŋ a ko á kuwo Wıısı lee.
19 Ɛɛwıya, ma nala hʊ aa bı yaa Gyuuma, ma bıl bı yaa nıhʊwala koo gyʊgyʊʊlıya. Nyɛ kɛ, ma bee Wıısı nala buloŋ yaa bedıgı nala rɛ, a yaa Wıısı dıya nala.
20 Ʊ kıı gɛɛ rɛ anıı dıya ba kpa ma kı saa. Yesu Krisita kpambısı abee Wıısı tıŋdaala rɛ biŋ dıya no memii. Krisita tıı mɛ rɛ yaa bʊnyuu dıya no tıyaŋ.
21 Ʊ rɛ kaŋ dıya hʊ buloŋ sıgı, a leŋ ʊ ko yaa Wıkyʊwaldııwelii, a we doŋ Wıısı kyʊwalıı dʊŋ wıya.
22 Ma bee Krisita aa yaa kıdıgı wıya ba kaŋ ma bee Wıısı nıkaalıya hʊ buloŋ kı saa lee Wıısı Wiyesi Welii hʊ aa gyʊʊ rɛ.

3

Tʊma hʊ Pɔɔl aa tʊma nala hʊ aa bı yaa Gyuuma tıyaŋ

1 Wıı no wıya, mıyaŋ Pɔɔl sʊla Wıısı kı tıya ma rɛ. Ŋ aa yaa Yesu Krisita tʊŋtʊnnı a bası Wıısı wıweliye hʊ kı tıya ma nala hʊ aa bı yaa Gyuuma wıya rɛ tıŋ ba kana ŋ tɔ dıyaŋ.
2 Ŋ gyıma anıı ma mɛ nıı gɛɛ hʊ Wıısı aa tıŋ ʊ bɔnyɛ tıyaŋ a lıı ŋ nɛ, a kpa tʊma no tıyaŋ dı ŋ kı tʊma ma wıya.
3-4 Wıısı kpaa ʊ bampaga wıya hʊ fa aa yaa wıfaŋıya a daga ŋ nɛ, a leŋ ŋ gyıŋ ba. (Ŋ laa sıya sabı wıı no wıya mʊhʊ tıya ma rɛ. Ɛɛwıya, dı mamaa rɛ karımı wıya hʊ ŋ aa saba weliŋ, ma sı na ɛɛ Wıısı aa leŋ ŋ gyıŋ Krisita wıya hʊ fa aa yaa wıfaŋıya memii.)
5 Wıısı fa bı leŋ faafaa nala gyıŋ wıya no, amɛ nyɛ kɛ, ʊ tıŋ ʊ Wiyesi Welii hʊ tıyaŋ nɛ a kpa ba daga ʊ kpambısı abee ʊ tıŋdaala hʊ aa kaŋ tıpʊlʊŋ.
6 Wıısı bampaga hʊ fa aa yaa wıfaŋıı hʊ rɛ nyɛ: Wıısı tıŋ ʊ wıweliye hʊ tıyaŋ nɛ a leŋ Gyuuma abee nala hʊ aa bı yaa Gyuuma buloŋ yaa nımmabalıya a kaŋ tol wıweliye hʊ ʊ aa mara biŋ ʊ nala tıyaŋ. Lagılagı no, ba buloŋ nɛ kaŋ tol wıweliye hʊ Wıısı aa tıŋ Yesu Krisita tıyaŋ a we nyʊwa baa ʊ sı kpa tıya ma hʊ tıyaŋ.

7 Wɪɪsɪ bɔnyɛ tɪyaŋ, ʊ leŋ ŋ yaa ʊ tʊŋtʊnnɪ rɛ aŋ tɪya ŋ dee mɛ dɪ ŋ basɪ
ʊ wɪweliye hʊ a tɪya nala.
8 Wɪɪsɪ nala buloŋ tɪyaŋ, mɪyaŋ nɛ yaa ba nɪbiye, ka Wɪɪsɪ lɪɪ ŋ ʊ bɔnyɛ
tɪyaŋ dɪ ŋ mʊ basɪ ʊ wɪweliye hʊ aa daga anɪɪ wɪweliye hʊ aa we Krisita
gyɪmɪɪ tɪyaŋ bɪ kaŋ magɪsɪɪ a tɪya nala hʊ aa bɪ yaa Gyuuma,
9 aŋ leŋ dɪ nal buloŋ na gɛɛ hʊ Wɪɪsɪ aa sɪ kpa ʊ bampaga wɪya hʊ fa
aa yaa wɪfaŋɪya a sii tʊŋ tʊma. Wɪɪsɪ, nal hʊ aa taa kɪŋ kɪŋ buloŋ, kpaa
wɪya no buloŋ faŋa nihuwobisi rɛ a lɪɪ faafaa tɪyaŋ buloŋ.
10 Ʊ yaa gɛɛ rɛ dɪ gyɪnaŋ sɪgballɪya no dɪ ʊ tɪŋ nala hʊ aa laa Krisita
wɪya di tɪyaŋ a leŋ dɪ kɪbɔmɔ hʊ á aa bee na ka ba kaŋ dee aŋ kɪ deŋ leye
na Wɪɪsɪ wɪgyʊŋ wɪɪ buloŋ tɪyaŋ.
11 Wɪɪsɪ vʊʊlɪ wɪɪ no yayɪ biŋ nɛ a lɪɪ piili hʊ tɪyaŋ buloŋ, aŋ ko tɪŋ á
Tɪɪna Yesu Krisita tɪyaŋ a leŋ wɪɪ hʊ kɔnɪ yaa.
12 Á bee Krisita aa yaa kɪdɪgɪ wɪya abee á aa laa ʊ di wɪya, á aa wuwo
mʊ Wɪɪsɪ sɪya rɛ, aŋ bee fa kambɪŋ.
13 Ɛɛwɪya ŋ yaŋ aa sʊla ma rɛ ma ta leŋ dɪ ma tenni ko kɪ yʊwɔrɪ akuu
tʊwara hʊ ŋ aa naa ma wɪya wɪya. Beewɪya ma weliŋ wɪya rɛ ŋ kɪ na
tʊwara no buloŋ.

Pɔɔl sʊla Wɪɪsɪ tɪya Ɛfiso tɪmma

14 Ɛɛwɪya, dɪ mɪyaŋ nɛ ko bɪɪnɪ na á kuwo Wɪɪsɪ bampaga wɪya hʊ ʊ aa
kpaa daga ma, ŋ aa tuu gbinni ʊ sɪya tɪyaŋ nɛ, a kyʊwalɪ ʊ.
15 Kɪwiyesii buloŋ doho aa we wɪɪsɪbee tɪyaŋ abee taŋha nyuu tɪyaŋ, ʊ
rɛ yaa ba buloŋ kuwo.
16 Wɪɪsɪ gaŋdarɪ abee ʊ wɪweliye bɪ kyalla. Ɛɛwɪya, ŋ aa sʊla ʊ rɛ dɪ ʊ
leŋ dɪ ʊ Wiyesi Welii hʊ leŋ dɪ ma kaŋ dee ma laadii tɪyaŋ a wuwo kɪ tɪŋa
ʊ weliŋ,
17 dɪ Krisita tɪŋ ma laadii tɪyaŋ a we ma tɪsɪ tɪyaŋ. Ŋ bɪl aa sʊla ʊ rɛ dɪ
ma wɪyaalɪɪ buloŋ lɪɪ kyori tɪyaŋ,
18 dɪ gɛɛ leŋ dɪ ma bee ʊ nala buloŋ kaŋ dee a wuwo gyɪŋ kyori hʊ Krisita
aa kana beel-ma gyalɪŋ abee ʊ doluŋ abee ʊ gyɪnɪɪ abee ʊ luŋiŋ.
19 Ŋ wɪɪsʊlɪɪ rɛ bɪl yaa dɪ ʊ leŋ dɪ ma gyɪŋ kyori no aa bɪ kaŋ magɪsɪɪ dɪ
gɛɛ leŋ dɪ ma ko kɪɪ Wɪɪsɪ tɪɪ kɪɪ mʊ teŋ.
20 Ma leŋ dɪ á dannɪ Wɪɪsɪ. Ʊ rɛ aa wuwo yaa wɪɪ buloŋ tɪya ma, haalɪ a
paalɪ yaa mʊ parɪ gɛɛ hʊ á aa sʊla, abee wɪya hʊ wɪya á gba aa bee yɪyɛlɪ.
Ʊ dee hʊ ʊ aa kpaa tɪya ma tɪyaŋ nɛ ʊ aa tɪŋa a yaa wɪya no buloŋ kɪ tɪya.
21 Á nala hʊ buloŋ aa laa Yesu Krisita wɪya di, ka á beel-ʊ yaa kɪdɪgɪ, ma
leŋ dɪ ʊ feŋ yɪrɪ saŋa buloŋ, a kaŋ kɪ mʊ maakyiye buloŋ. Amɪ.

4

Á yaa kɪdɪgɪ rɛ Krisita wɪya

1 Mɪyaŋ Pɔɔl, nal hʊ ba aa kaŋ tɔ dɪyaŋ á Tɪɪna tʊma hʊ wɪya, ŋ aa sʊl
ma nala hʊ Wɪɪsɪ aa yɪra rɛ dɪ ma leŋ dɪ ma mɪɪbol tɪyaŋ wɪyaalɪya buloŋ
kpa ŋmanɪɪ hʊ Wɪɪsɪ aa daga ma saŋa hʊ ʊ aa yɪrɪ ma.
2 Ma leŋ dɪ ma sɪya tuu taŋha, a kaŋ ma tɪɪ kɪ hʊwɔlɪ. Ma kaŋ kenyiri
bee dɔmɔŋ a gyɪŋ kaŋ dɔmɔŋ weliŋ abee kyori.
3 Ma yaa ma sɪfɪyaŋ buloŋ a leŋ dɪ fɪyɛlʊʊ hʊ aa kaŋ ma kɪ pɛ dɔmɔŋ
leŋ dɪ ma marɪ kaŋ nyʊʊdɪgɪ hʊ Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ aa tɪya ma weliŋ.
4 Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ aa we á buloŋ tɪyaŋ yaa kɪdɪgɪ rɛ. Ɛɛwɪya, á yaa
kɪdɪgɪ rɛ. Ɛɛ tɪɪ rɛ Wɪɪsɪ yɪrɪ ma á kaŋ bayɪyɛldɪgɪ dʊŋ mɛ.

5 Á buloŋ Tɪɪna yaa nɪdɪgɪ dʊŋ nɛ, wɪɪ hʊ á aa laa di mɛ yaa wɪdɪgɪ.
Wɪɪkyʊwalnɪɪforidɪgɪ dʊŋ ma rɛ we doŋ.
6 Wɪɪdɪgɪ dʊŋ nɛ we doŋ. Ʊ rɛ yaa á buloŋ Kuwo. Ʊ rɛ aa deŋ á buloŋ.
Ʊ we á tɪsɪ tɪyaŋ nɛ a kaŋ ma kɪ tʊma.
7 Krisita pɛɛ á kɪdɪgɪ buloŋ tɪyaŋ nɛ a kpa ʊ bɔnyɛ kɪna tɪya ma a maga
gɛɛ ʊ aa kyo.
8 Ɛɛ rɛ tɪŋ ba sabɪ Wɪɪsɪ teŋ logiŋ kɪdɪgɪ tɪyaŋ a baa,
"Saŋa hʊ ʊ aa gyɪŋ mʊ wɪɪsɪnyuu, Ʊ gyɪ kasɪ nala hʊ ʊ aa yuwo di tɪŋa ʊ
hal lɛ, aŋ kpa ʊ bɔnyɛ kɪna tɪya nala."
9 Dɪ ba aa rɛ baa dɪ ʊ gyɪŋ wɪɪsɪnyuu, ɛɛ daga anɪɪ ʊ laasɪya lɪɪ wɪɪsɪnyuu
ko tuu taŋha rɛ.
10 Nal hʊ aa ko tuu taŋha, ʊ tɪɪ rɛ bɪl gyɪŋ wɪɪsɪnyuu gɛɛ, a parɪ leye hʊ
aa we wɪɪsɪnyuu gyɪŋ mʊ, dɪ gɛɛ leŋ dɪ ʊ we lee buloŋ tɪyaŋ.
11 Ʊ rɛ lɪɪ nala badɔmɔŋ a leŋ ba yaa kpambɪsɪ, a leŋ badɔmɔŋ mɛ yaa
Wɪɪsɪ tɪŋdaala, a leŋ badɔmɔŋ mɛ gɔllɪ basɪ Wɪɪsɪ wɪya kɪ tɪya nala, ka
badɔmɔŋ mɛ kɪ deŋ nala hʊ aa laa Yesu wɪya di nyuu aŋ kɪ daga ba.
12 Ʊ kpaa bɔnyɛ kɪna no tɪya ma dɪ Wɪɪsɪ nala wuwo kɪ tʊŋ Wɪɪsɪ tʊma rɛ,
a wuwo pɛ nala hʊ aa laa Yesu wɪya di buloŋ tɪyaŋ dɪ ba waa Krisita wɪya
hʊ ba aa laa di tɪyaŋ weliŋ,
13 a kaŋ mʊ pele saŋa hʊ á buloŋ aa sɪ yaa kɪdɪgɪ Krisita laadii tɪyaŋ, á
gyɪŋ Wɪɪsɪ Biye hʊ ŋmaŋdɪgɪ tɪyaŋ, a yaa nala aa gyige Krisita tɪyaŋ aŋ
kɪɪ ʊ á wɪɪ buloŋ tɪyaŋ.
14 Ʊ gɛɛ tɪyaŋ, á bɪl bɪ sɪ kɪɪ gɛɛ anɪɪ haŋbiisi Wɪɪsɪ wɪya hʊ tɪyaŋ dɪ
nala badɔmɔŋ wɪdagɪya kaŋ á hakɪllɪ gɔllɪ viisi kɪ baŋ anɪɪ puwo aa kaŋ
nɪɪduworiboro gɔllɪ kɪ viisi nɪɪ tɪyaŋ gɛɛ. Nala no aa kpa dawarɪ rɛ a mʊrɪ
nala ba laa wɪnyɪyɛl di anɪɪ wɪtɪɪ rɛ.
15 Amɛ ʊ maga dɪ á kyo dɔmɔŋ nɛ a basɪ wɪtɪɪ kɪ tɪya dɔmɔŋ saŋa buloŋ.
Dɪ ámaa rɛ aa yaa gɛɛ, á sɪ wuwo waa Wɪɪsɪ wɪya hʊ tɪyaŋ a ko kɪɪ Krisita
tɪɪ aa kɪɪ gɛɛ. Beewɪya ʊ rɛ yaa á buloŋ nyuu.
16 Ʊ rɛ aa deŋ teŋbii hʊ aa yaa ʊ nala buloŋ a leŋ ba buloŋ ko pɛ dɔmɔŋ a
yaa teŋbidɪgɪ, a bɪl leŋ teŋbii hʊ polo abee ʊ likyosiye kana ʊ mal dɔmɔŋ.
Ɛɛwɪya, dɪ teŋbii hʊ logimo buloŋ nɛ ko kɪ tʊma ba bʊwa, teŋbii hʊ buloŋ
aa waa weliŋ nɛ, a marɪ kaŋ dee mɛ, akuu ʊ logimo buloŋ aa kyo dɔmɔŋ
wɪya.

Mɪɪbofalɪɪ hʊ á aa kana Krisita nyubaanɪŋ

17 Á Tɪɪna Wɪɪsɪ feŋ tɪyaŋ, ŋ aa kpaanɪ ma sɪfɪyaŋ, ma ta bɪl leŋ dɪ
ma mɪɪbol wɪyaalɪya kɪɪ nala hʊ aa bɪ gyɪŋ Wɪɪsɪ. Ba tɪbɪɪna buloŋ yaa
wɪtɔɔnɪ rɛ,
18 ka ba hakɪllɪ mɛ ha we bilhuu tɪyaŋ. Ba bɪ kaŋ tol mɪɪbofalɪɪ hʊ aa
lɪɪ Wɪɪsɪ lee tɪyaŋ, beewɪya ba bɪ gyɪŋ wɪɪ buloŋ akuu ba aa kaŋ faasɪŋ
wɪya, aŋ bɪ vʊwa dɪ ba gyɪŋ wɪɪ buloŋ mɛ.
19 Ba kpɪɪnɪ hɪɪsɪ gbaha rɛ beewɪya nɪlaaŋ-wɪya abee wɪbɔmɔ dʊŋ tɪyaŋ
nɛ ba we, aŋ kpa bisiŋ wɪya iriŋ kɛ buloŋ yayɪ a bɪrɪmɪ babiibawɪɪ a bee
kyɛ dɪ ba kpa ta.
20 Amɛ ma kɛ, wɪya no daa ma gʊnnɪ Yesu Krisita wɪya hʊ tɪyaŋ.
21 Ŋ gyɪma anɪɪ ba basɪ ʊ wɪya tɪya ma rɛ a daga ma wɪtɪɪ hʊ buloŋ aa
we ʊ wɪya tɪyaŋ.
22 Ɛɛwɪya, ma kpa gyogibɪnɪya hʊ ma fa aa kana buloŋ ta. Gyogo no rɛ
fa tɪŋ ma fa kɪ yaa haŋ wɪya hʊ. Gyogibɪnɪya hʊ ma fa aa kana, ba fa leŋ
ma hakɪllɪ we wɪya hʊ aa mʊrɪ ma, aŋ kɪ yalmɪ ma dʊŋ tɪyaŋ nɛ.
23 Ma tɪsɪ bee ma hakɪllɪ buloŋ maga dɪ ba bɪrɪmɪ kɪfalɪya rɛ.

24 Ma kpa ma gyogifalıya hʊ laalı anıı ı aa wuri gabınıı ta aŋ kpa gafalıı
laalı gɛɛ. Wıısı marı ma gyogifalıı no ʊ kıı ʊ rɛ a kaŋ wıtıı bee tıpʊlʊŋ
aŋ bı kaŋ bisiŋ buloŋ.
25 Ɛɛwıya, ma ta bıl kı nyıya wıya. Ma leŋ dı nal buloŋ bası wıtıı a tıya
ʊ dɔŋtıına, beewıya á buloŋ yaa Krisita teŋbidıgı hʊ logimo rɛ.
26 Dı ı rɛ ko na baaŋ, ta leŋ dı baaŋ hʊ leŋ dı ı yaa wıbɔŋ. Ta naa baaŋ
gɛɛ dı wıısı mʊ gyʊʊ.
27 Ma ta leŋ dı Sıtaanı na ŋmanıı a mʊrı ma.
28 Nal hʊ buloŋ fa aa yaa gaal, ʊ maga dı ʊ leŋ gaal lɛ, aŋ kyɛ tʊŋweliye
kı tʊma, a wuwo na ʊ tıı kıkyɛɛlıya, aŋ wuwo pɛ nyaaba mɛ tıyaŋ.
29 Ma ta leŋ dı wıgyaga buloŋ lıı ma nyʊwa tıyaŋ. Amɛ ma leŋ dı ma
wıbasıya buloŋ yaa wıya aa fıyɛlı nala bembiye ba wıgyʊʊlıya tıyaŋ. Ɛɛ
rɛ ma wıbasıya sı kaŋ tɔnɔ a tıya nala hʊ aa nıı ba.
30 Ma ta leŋ dı Wıısı Wiyesi Welii tıya kyogi. Beewıya ʊ rɛ Wıısı kpa
magılı ma a daga anıı kyɛɛ kıdıgı sı pele dı ʊ laa ma ta.
31 Ma ta laa wıya kı we ma funi tıyaŋ. Ma leŋ baaŋ tɔɔnı nayı, a ta kı
nɔsı nala waasʊ-waasʊ mɛ. Ma ta kı kyogi nala fene, a ta haası nal buloŋ
mɛ.
32 Amɛ ma kaŋ bɔnyɛ bee dɔmɔŋ, a kı fá dɔmɔŋ sikii. Ma kpa wıya kı
kyɛ dɔmɔŋ anıı Wıısı aa tıŋ Krisita tıyaŋ a kpa ma wıbɔmɔ buloŋ kyɛ ma
gɛɛ.

5

Ma we pʊlʊŋ tıyaŋ nɛ

1 Ma aa yaa Wıısı biikyooliye wıya, ʊ maga dı ma yaa sıfıyaŋ nɛ aŋ kıı
ʊ ma wıyaalıya buloŋ tıyaŋ.
2 Ma kyo dɔmɔŋ anıı gɛɛ hʊ Krisita tıı aa kyo ma, a kpa ʊ tıı mııbol lıı
wıısʊlıı tıya Wıısı á wıya. Wıısʊlıı no kıı kıŋ sʊwala aa sʊma rɛ a leŋ
Wıısı teŋ fıyɛlı.
3 Ma aa yaa Wıısı nala wıya, ʊ bı maga dı sɔŋsɔŋ wıya koo bisiŋ wıya
koo tıbawıya iriŋ kɛ buloŋ we ma tıyaŋ.
4 Ʊ bı maga dı ma kı bası nılaaŋ-wıya koo wıvıyagyımıya koo dı ma kı
yaa sıya bɔŋlɔrını, amɛ ʊ maga dı ma kı kyʊwalı Wıısı aŋgyʊwasʊ rɛ.
5 Ma gyıŋ tıya ma tıı weliŋ anıı sɔŋsɔnnɔ abee nılaama abee nala hʊ aa
kaŋ tıbal bı sı maakyiye kaŋ lee Krisita bee Wıısı koro hʊ tıyaŋ, beewıya
nal hʊ buloŋ aa kaŋ tıbal kı kyɛ kına, kına hʊ aa mııgı bırımı ʊ tıına vʊga
rɛ ʊ kı marı.
6 Ma ta leŋ dı nal buloŋ kpa wıtɔɔnı a mʊrı ma. Beewıya wıya no tıı
wıya rɛ tıŋ Wıısı baaŋ sı sii nala hʊ aa bee tıŋ ʊ nyʊwa tıyaŋ.
7 Ɛɛwıya, ma ta leŋ dı ma bee nıtesi no kı pɛ wıı buloŋ.
8 Saŋa kıdıgı tıyaŋ ma tıı mɛ fa we bilhuu tıyaŋ nɛ. Amɛ akuu ma bee
Krisita aa yaa kıdıgı wıya, nyɛ kɛ ma we pʊlʊŋ tıyaŋ nɛ. Ɛɛwıya, ma leŋ
dı ma wıyaalıya daga anıı ma kɔnı we pʊlʊŋ tıyaŋ nɛ.
9 Beewıya pʊlʊŋ no rɛ aa leŋ nal kı yaa weliye iriŋ kɛ buloŋ, a kaŋ
tıpʊlʊŋ abee wıtıı.
10 Ʊ maga dı ma yaa sıfıyaŋ nɛ a gyıŋ wıya hʊ aa fıyɛlı á Tıına Wıısı
teŋ.
11 Ma lıı ma tıı bilhuu tıyaŋ wıyaalıya hʊ aa bı kaŋ tɔnɔ tıyaŋ aŋ leŋ dı
nala gyıma anıı wıya no yayı bı weliye.
12 (Beewıya wıya hʊ ba aa lʊwɔla kı yaa basıı gba paalı kaŋ hıısı rɛ.)
13 Amɛ dı pʊlʊŋ nɛ ko kyaanı we kıŋ tıyaŋ, nal buloŋ aa gyıŋ kıŋ hʊ iriŋ
ʊ aa yaa rɛ.

14 Beewıya pʊlʊŋ nɛ aa leŋ kı buloŋ lıı lıgyalıı. Ɛɛ rɛ tıŋ ba bası baa,
"I nal hʊ aa pıŋ doo, sii sʊʊ tıyaŋ, Krisita sı kyaanı we ı."
15 Ɛɛwıya, ma gyıŋ tıya ma tıı weliŋ ma wıyaalıya tıyaŋ. Ma ta kıı gɛɛ
anıı bambugo. Ma kı yaa wıya anıı nala aa kaŋ wıgyʊŋ.
16 Gyınaŋ sıgballıya no, wıbɔmɔ suu lee buloŋ nɛ. Ɛɛwıya, dı mamaa rɛ
ko na ŋmanıı buloŋ, ma kı yaa wıweliye.
17 Ma ta yaa bambugo. Ʊ maga dı ma yaa sıfıyaŋ nɛ dı ma gyıŋ wıı hʊ á
Tıına Wıısı aa kyɛ dı ma yaa.
18 Ma ta nyʊwa sıŋ kı bugo, beewıya yalmıı dʊŋ nɛ bugii kaŋ kı ko. Amɛ
ma leŋ dı Wıısı Wiyesi Welii su ma tısı tıyaŋ.
19 Ma kpa teŋpolli yııla abee Wıısı wıbii hʊ a kı kyagılı dɔmɔŋ. Ma yıı
yııla kı dannı Wıısı ma tısı tıyaŋ.
20 Saŋa kɛ buloŋ abee wıı kɛ buloŋ tıyaŋ, ma kı kyʊwalı á kuwo Wıısı
aŋgyʊwasʊ á Tıına Yesu Krisita feŋ tıyaŋ.

Baala bee haana

21 Ma aa tıya á Tıına Krisita gyırıma wıya, ʊ maga dı ma kaŋ ma tıı kı
hʊwɔlı dɔmɔŋ lee rɛ.
22 Haana, ma kaŋ ma tıı hʊwɔlı ma balama lee anıı ma aa kaŋ ma tıı
hʊwɔlı á Tıına Krisita lee gɛɛ,
23 beewıya baal kaŋ dee ʊ haaŋ nyuu tıyaŋ anıı Krisita mɛ aa kaŋ dee
nala hʊ aa laa ʊ wıya di nyuu tıyaŋ gɛɛ. Krisita rɛ yaa nala hʊ aa laa ʊ
wıya di a yaa ʊ teŋbii hʊ buloŋ laataal.
24 Ɛɛ hʊ nala hʊ aa laa Yesu wıya di aa kaŋ ba tıı kı hʊwɔlı Krisita lee,
ɛɛ tıı rɛ haaŋ buloŋ mɛ maga dı ʊ kaŋ ʊ tıı hʊwɔlı ʊ bala lee wıı buloŋ
tıyaŋ.
25 Baala, ma kyo ma haana anıı Krisita aa kyo nala hʊ aa laa ʊ wıya di
gɛɛ, a sʊba ba wıya.
26 Ʊ sʊba ba wıya gɛɛ dı ʊ wuwo kpa ba tıya Wıısı rɛ, a kpa ʊ tıı wıbii
hʊ a sası ba wıbɔmɔ ta anıı gɛɛ hʊ ba aa kpa nıı a fo nal.
27 Dı ʊ bıl leŋ dı nala hʊ aa laa ʊ wıya di yaa ʊ tıı nala, a yaa nıtııma a
weliye mʊ teŋ a bı kaŋ gyoŋ kɛ iriŋ buloŋ.
28 Ɛɛ tıı rɛ ʊ maga dı baal buloŋ mɛ kyo ʊ haaŋ anıı ʊ aa kyo ʊ tıı gɛɛ.
Baal hʊ buloŋ aa kyo ʊ haaŋ, ʊ kyo ʊ tıı rɛ.
29 Nal buloŋ tuwo a haası ʊ tıı. Nal buloŋ kyo ʊ tıı rɛ, a kı deŋ ʊ tıı nyuu
weliŋ. Ɛɛ tıı rɛ Krisita kı deŋ nala hʊ aa laa ʊ wıya nyuu tıyaŋ mɛ,
30 beewıya ámaa rɛ yaa ʊ teŋbii logimo.
31 Ba bası nyɛ rɛ Wıısı teŋ tıyaŋ a baa, "Wıı no wıya rɛ tıŋ baal aa leŋ
ʊ naa abee ʊ kuwo, ka ʊ bee ʊ haaŋ mal dɔmɔŋ a bırımı nıdıgı."
32 Wıı no yaa wıduwo rɛ a yaa wıfaŋıı mɛ. Amɛ ŋ kɛ gyıma anıı Krisita
bee nala hʊ aa laa ʊ wıya di wıya rɛ ba bası doŋ gɛɛ.
33 Ɛɛwıya ʊ maga dı ma kıdıgı buloŋ kyo ʊ haaŋ nɛ anıı ʊ aa kyo ʊ tıı
gɛɛ, a maga dı haaŋ buloŋ mɛ kı tıya ʊ bala gyırıma.

6

Biisi abee ba kuwoma bee ba nımma

1 Biisi, ma kı tıŋ ma kuwoma abee ma nımma nyʊwa. Beewıya Wıısı
ŋmanıı tıyaŋ, ɛɛ yaa wıı aa maga dı ma kı yaa rɛ.
2 Wıısı mırısı hʊ tıyaŋ, mıra hʊ aa baa "Kı tıya ı kuwo abee ı naa
gyırıma", ʊ rɛ yaa laasıya mıra hʊ ba aa wee nyʊwa a baa dı wıwelii
kıdıgı we ʊ tıŋıı tıyaŋ.

3 Nyʊwa hʊ ʊ aa wee rɛ yaa dɪ ɪ rɛ aa tɪya ɪ kuwo bee ɪ naa gyɪrɪma
ɪ wɪkanɪya buloŋ sɪ kɪ vala weliŋ, ka dɪ ɪ kaŋ mɪɪbodolii mɛ dʊnɪya no
tɪyaŋ.
4 Mamaa kuwoma, ma ta kaŋ ma biisi lɔgɪlɪɪ, dɪ ba baaŋ kɪ sii. Amɛ ma
kɪ deŋ ba weliŋ, a kɪ daga ba weliŋ dɪ ba gyɪŋ Wɪɪsɪ ŋmanɪɪ a kɪ tɪŋa.

Yosi abee ba tɪmma

5 Ma nala hʊ aa yaa yosi, ma kɪ tɪŋ ma tɪmma nyʊwa dʊnɪya no tɪyaŋ.
Ma kɪ fa ba a kɪ tɪya ba gyɪrɪma, a kɪ tɪŋ ba abee tɪdɪgɪ anɪɪ gɛɛ ma aa sɪ
tɪŋ Krisita.
6 Ma ta kuu ma tɪmma aa sɪŋ kɪ deŋ ma wɪya, koo ma aa kyɛ dɪ ma yaa
laa gyaaŋbiye dʊŋ wɪya a kɪ tɪŋ ba nyʊwa. Amɛ, akuu ma aa yaa Krisita
yosi wɪya, ma kɪ tɪŋ Wɪɪsɪ kyɛrɪ abee ma tɪsɪ buloŋ.
7 Ma ko kɪ tʊŋ tʊma mɛ, ma kɪ tɪma abee ma hakɪla aŋ kpa ʊ anɪɪ Krisita
rɛ ma tʊma kɪ tɪya, nihuwobisi daa.
8 Beewɪya ma gyɪma nɪɪ dɪ nal lɛ yaa wɪwelii, á Tɪɪna Wɪɪsɪ aa tun-ʊ
wɪwelii hʊ tuno rɛ dɪ tɪɪna yaa yoŋ koo ʊ bɪ yaa yoŋ.
9 Ma nala hʊ aa kaŋ yosi, ɛɛ tɪɪ rɛ ʊ maga dɪ ma mɛ kaŋ ba weliŋ, a ta
kɪ fugisi ba. Beewɪya ma gyɪma anɪɪ ma beel-ba buloŋ tɪɪna yaa kɪdɪgɪ rɛ
a we wɪɪsɪbee tɪyaŋ. Á buloŋ yaa kɪdɪgɪ rɛ ʊ lee. Ʊ bee lugisi nala.

Bayuwo kɪna hʊ Wɪɪsɪ aa kpaa tɪya ma

10 Wɪya hʊ ŋ aa basɪ, ba kateŋse rɛ nyɛ: Ma aa yaa Wɪɪsɪ nala wɪya, ma
leŋ dɪ ʊ debal hʊ we ma tɪyaŋ dɪ ma sɪŋ weliŋ.
11 Ma paa bayuwo kɪna hʊ Wɪɪsɪ aa kpaa tɪya ma buloŋ nyʊgɪlɪ anɪɪ
bayuwol. Ɛɛ rɛ ma sɪ wuwo pɔ ma tɪɪ dɪ Sɪtaanɪ ta wuwo kpa ʊ dawarɪ
ŋmaŋsɪ a mʊrɪ ma.
12 Beewɪya á bee nihuwobisi daa aa kaa. Amɛ á bee kɪbɔmɔ hʊ á aa bee
na, ka ba kaŋ dee a kɪ deŋ leye, abee vʊgɪduwoni hʊ aa we gyɪnaŋ bilhuu
no tɪyaŋ, á beel-ba rɛ aa kaa.
13 Ɛɛwɪya, ma paa ma bayuwo kɪna hʊ buloŋ Wɪɪsɪ aa kpaa tɪya ma a
nyʊgɪlɪ. Dɪ kyɛɛ hʊ buloŋ Sɪtaanɪ aa sɪ kpa kpanɪma kyem-ma rɛ ko puu
ma, ma sɪ sɪŋ pɔ, a yuwo lɪɪ, ka dɪ mamaa rɛ yaŋ ko yuwo lɪɪ gɛɛ mʊ teŋ,
ma ha sɪ sɪŋ ma lɪsɪnɪɪ.
14 Ɛɛwɪya, ma sɪŋ kpaŋkpaŋ, a leŋ dɪ wɪtɪɪ hʊ ma aa kana bee Wɪɪsɪ
vʊwa ma tɪŋsɪ anɪɪ tɛpɪɪŋbii, a leŋ dɪ ma tɪpʊlʊŋ kɪɪ gɛɛ anɪɪ hɔgɪ a tɔ ma
bembiye,
15 a leŋ dɪ siri hʊ ma aa yaa saŋa buloŋ dɪ ma basɪ Wɪɪsɪ wɪweliye hʊ
aa kaŋ fɪyɛlʊʊ wɪya tɪya nala kɪɪ gɛɛ anɪɪ ma naatɔbɔ ma aa tʊwa.
16 Ba buloŋ hal tɪyaŋ, ma ha leŋ dɪ ma Wɪɪsɪ laadii kɪɪ gɛɛ anɪɪ hɔgɪgyalɪɪ
ma aa kaŋ geesi tɔ ma sɪya dɪɪlaŋ. Ʊ rɛ ma sɪ wuwo kpa a kyeŋ laa Sɪtaanɪ
hama hʊ aa kyol diŋ hʊ buloŋ dɪ ba dɪsɪ.
17 Ma kpa Wɪɪsɪ laatayɪ hʊ ma aa kana a kyigi tɔ ma nyuni anɪɪ hɔgɪ-
nyupugi, ka dɪ ma kolo Wɪɪsɪ wɪbii hʊ mɛ Wiyesi Welii hʊ aa daga ma anɪɪ
takoobii.
18 Ma kɪ kyʊwalɪ Wɪɪsɪ saŋa buloŋ, wɪɪ buloŋ tɪyaŋ, Wiyesi Welii hʊ dee
tɪyaŋ. Wɪɪ no wɪya, ma ta kaŋ kɪ yaa kyɔɔ. Ma sʊla Wɪɪsɪ kɪ tɪya Wɪɪsɪ
nala buloŋ saŋa buloŋ.
19 Ma sʊla Wɪɪsɪ kɪ tɪya ŋ mɛ saŋa buloŋ anɪɪ dɪ ŋ ko suri ŋ nyʊwa buloŋ,
dɪ Wɪɪsɪ daga ŋ wɪɪ hʊ ʊ aa kyɛ dɪ ŋ basɪ, a leŋ dɪ ŋ ta fáá nal buloŋ sɪɪ,
ka dɪ ŋ basɪ wɪɪ hʊ abee nyuduwo dɪ nala wuwo gyɪŋ wɪɪ hʊ fa aa yaa
wɪfaŋɪɪ Yesu Krisita wɪweliye hʊ tɪyaŋ.

20 Wıı no wıya rɛ tıŋ ŋ laa Krisita naası sıŋ, haalı ba kana ŋ tɔ dıyaŋ
gɛɛ wıya. Ma sʊla Wıısı kı tıya ŋ, dı ʊ tıya ŋ nyuduwo dı ŋ wuwo bası
Krisita wıweliye hʊ anıı gɛɛ ŋ aa maga dı ŋ bası ba.

Wıkateŋsi

21 Á nıınabiibaal Takikusi aa yaa nal wıya á buloŋ aa kyo, a bıl yaa nal
aa kaŋ wıtıı mɛ á Tıına tʊma hʊ tıyaŋ, ʊ rɛ sı ko bası ba aa maga gɛɛ
buloŋ ŋ tıyaŋ daha a tıya ma, a leŋ dı ma gyıŋ gɛɛ ŋ hɔnıı aa kıya.
22 Ɛɛ rɛ tıŋ ŋ kı tıma ʊ ma lee, dı ʊ ko leŋ dı ma gyıŋ gɛɛ á buloŋ hɔnıı
aa kıya daha tıyaŋ, ka dı ʊ leŋ dı ma tenni polli.
23 Á kuwo Wıısı abee á Tıına Yesu Krisita sı leŋ dı á nımmabalıya hʊ
buloŋ aa laa Yesu wıya di hɔŋ abee laaŋfıya, a kyo dɔmɔŋ, a laa Wıısı di
weliŋ mɛ.
24 Á Tıına Wıısı sı kpa ʊ bɔnyɛ daga nala hʊ buloŋ aa kyo á Tıına Yesu
Krisita abee kyori hʊ aa bı kaŋ tenii.

TEŊ HƱ PƆƆL AA SABA TIYA
FILIPI TIMMA

1 Mıyaŋ Pɔɔl abee Timoti aa yaa Yesu Krisita tƱŋtƱnna rɛ sabı teŋ no a kı tıya Wıısı nala hƱ bee Krisita aa yaa kıdıgı a we Filipi tıyaŋ, abee ba sılaala abee nala hƱ aa kyiyeli sılaala hƱ buloŋ.
2 Á Kuwo Wıısı abee á Tıına Yesu Krisita bɔnyɛ abee ba fıyɛlƱƱ sı we ma lee.

Pɔɔl kyƱwalı Wıısı kı tıya Krisitabiisi aa we Filipi tıyaŋ

3-4 Saŋa kɛ buloŋ, dı mıyaŋ nɛ ko liisi ma wıya, ŋ aa kyƱwalı Wıısı aŋgyƱwasƱ rɛ. Saŋa mɛ buloŋ dı mıyaŋ nɛ ko kyƱwalı Wıısı kı tıya ma buloŋ, ŋ aa kı kyƱwalı Ʊ abee teŋfıyɛlƱƱ rɛ,
5 beewıya a lıı kyɛɛ hƱ ma aa nıı Wıısı wıweliye hƱ a kaŋ kı ko gyınaŋ, ma aa kyiyeli ŋ nɛ, ŋ wuwo bası Wıısı wıweliye hƱ kı tıya nala.
6 Ŋ laa di rɛ anıı Wıısı aa piili tƱŋwelii no ma tısı tıyaŋ, ɛɛ tıı rɛ Ʊ sı kı tƱma ma tıyaŋ a kaŋ mƱ teŋ kyɛɛ hƱ á Tıına Yesu Krisita aa sı mııgı ko.
7 Ŋ aa kı liisi ma wıya rɛ saŋa buloŋ, beewıya ma wıya we ŋ bembii tıyaŋ nɛ weliŋ. Ʊ yaa ŋmanıı rɛ dı ŋ kı liisi ma wıya gɛɛ, beewıya ma pɛɛ ŋ tıyaŋ nɛ ŋ tƱŋ tƱma hƱ Wıısı aa kpaa tıya ŋ abee bɔnyɛ. Lagılagı no ba aa kana ŋ tɔ nıtɔdıyaŋ nyɛ abee saŋa hƱ ŋ fa aa gɔllɔ kı bası Wıısı wıya buloŋ, ma pɛɛ ŋ tıyaŋ nɛ ŋ wuwo leŋ nala gyıma anıı Wıısı wıweliye hƱ yaa wıtıı rɛ, a leŋ nala laa ba di a kaŋ ba weliŋ.
8 Wıısı tıı rɛ yaa ŋ daŋsıya anıı ŋ aa baa ŋ kyo ma rɛ weliŋ anıı Yesu Krisita tıı aa kyo ma gɛɛ.
9 Ɛɛwıya ŋ wıısƱlıı rɛ yaa dı kyori hƱ ma aa kana abee dɔmɔŋ marı yƱga kı pɛ, dı gɛɛ wuwo leŋ dı ma kaŋ wıgyƱŋ a wuwo gyıŋ wıı hƱ aa kpaa ŋmanıı ma wıyaalıya buloŋ tıyaŋ.
10 WıgyƱŋ no sı leŋ dı ma lıı wıya hƱ aa yaa wıweliye dƱŋ a kı yaa. Dı mamaa rɛ aa yaa gɛɛ, ma sı lıı ma tıı bisiŋ wıya tıyaŋ, a bı sı kaŋ wıkyogii buloŋ kyɛɛ hƱ Krisita aa sı mııgı ko.
11 Nyɛ rɛ sı leŋ dı ma mııgı kaŋ gyogiweliye hƱ Yesu Krisita dƱŋ aa sı wuwo tıya ma, dı nala na a dannı Wıısı a kpa Ʊ yohuŋ.

Mııbol tıyaŋ sıfıyaŋ wıı rɛ yaa Yesu Krisita tƱma

12 Ŋ naabalıya, ŋ aa kyɛ dı ma gyıma rɛ anıı ŋ wıgyƱƱlıya no buloŋ marı leŋ Yesu Krisita wıweliye hƱ pısa mƱ lee buloŋ nɛ.
13 Ɛɛ yaŋ leŋ kuworibee pƱpɔɔlɔ hƱ abee nıkaalıya hƱ buloŋ aa we daha gyıma anıı ŋ aa yaa Krisita tƱŋtƱnnı wıya rɛ tıŋ ba kana ŋ tɔ nıtɔdıya tıyaŋ.
14 Ba aa kana ŋ tɔ nıtɔdıya hƱ tıyaŋ mɛ, ɛɛ pɛɛ á nımmabalıya hƱ gyeniŋ buloŋ tıyaŋ nɛ, ba marı kaŋ á Tıına Yesu wıya hƱ ba aa laa di weliŋ, a bıl kaŋ nyuduwo mɛ a wuwo kı bası Wıısı wıya aŋ bee fá kambıŋ.
15 Wıtıı rɛ, tıhɔllı bee hadɔrı rɛ tıŋ nala badɔmɔŋ kı bası Krisita wıya. Amɛ badɔmɔŋ mɛ, tıbııŋweliye rɛ ba kaŋ kı bası Krisita wıya.
16 Nala no aa kaŋ tıbııŋweliye kı bası Krisita wıya hƱ, ba kyo ŋ nɛ, beewıya ba gyıma anıı Wıısı rɛ lıı ŋ dı ŋ leŋ nala gyıma anıı Yesu Krisita wıweliye hƱ yaa wıtıı rɛ.
17 Amɛ nıkaalıya hƱ kɛ ba tıı feŋ wıya rɛ ba kı yaa. Ba wıtıı bı suwo abee wıya hƱ basıı tıyaŋ. Ba bıına anıı ba sı wuwo leŋ dı wıya marı gyƱƱ ŋ nɛ nıtɔdıya no tıyaŋ.

18 Amɛ ŋ kɛ lee ʊ bɪ yaa wɪɪ buloŋ. Dɪ tɪbɪɪŋweliye rɛ koo dɪ tɪbɪɪŋbɔmɔ
rɛ ba kaŋ kɪ basɪ Krisita wɪya, ba kyo ba kɪɪ gɛɛ buloŋ mɛ, wɪɪ hʊ aa yaa
sɪfɪyaŋ wɪɪ rɛ yaa, nala aa nɪɪ Krisita wɪya rɛ. Nyɛ wɪya yaa ŋ teŋfɪyɛlʊʊ
rɛ saŋa buloŋ.
19 Ɲ teŋfɪyɛlʊʊ no bɪ sɪ teŋ beewɪya ŋ gyɪma anɪɪ ma sʊla Wɪɪsɪ kɪ tɪya
ŋ nɛ. Ma wɪɪsʊlɪɪ no abee Yesu Krisita Wiyesi Welii hʊ dee tɪyaŋ, ŋ gyɪma
anɪɪ ba sɪ lɪɪ ŋ nɪtɔdɪya no tɪyaŋ.
20 Wɪɪ hʊ ŋ aa kyɛ kɪŋkaŋ abee wɪɪ hʊ ŋ aa yɪyɛlɪ rɛ nyɛ: Ɲ bee kyɛ dɪ ŋ
yaa wɪɪ hʊ aa sɪ leŋ dɪ hɪɪsɪ dɪ ŋ wɪɪ buloŋ tɪyaŋ. Amɛ a lɪɪ gyɪnaŋ kaŋ kɪ
mʊ, ŋ aa kyɛ dɪ ŋ wuwo kɪ basɪ Wɪɪsɪ wɪya abee nyuduwo rɛ anɪɪ ŋ fa aa
yaa gɛɛ. Ka dɪ ŋ mɪɪbol abee ŋ wɪyaalɪɪ buloŋ mɛ leŋ dɪ nala kɪ kpa Yesu
Krisita yohuŋ, haalɪ dɪ ŋ weye koo dɪ ŋ sʊba mɛ.
21 Beewɪya ŋ kɛ lee, Krisita wɪya rɛ tɪŋ ŋ we ŋ mɪɪbol tɪyaŋ dɪ mɪyaŋ nɛ
sʊba mɛ, ʊ yaa tɔnɔ rɛ a tɪya ŋ.
22 Amɛ dɪ mɪyaŋ nɛ ha we ŋ mɪɪbol no tɪyaŋ, ŋ sɪ na ŋmanɪɪ a marɪ
tʊŋ tʊma hʊ aa kaŋ tɔnɔ abee sɪfɪyasɪ dɪ nɪgyamaa wuwo nɪɪ Yesu Krisita
wɪya. Ɛɛwɪya sʊʊ abee mɪɪbol tɪyaŋ ŋ bɪ gyɪŋ ba kɪŋ hʊ ŋ aa sɪ lɪɪ.
23 Wɪya no balɪya paga tɪyaŋ nɛ ŋ we a kaŋ kɪ lʊga. Ɲ fa kyo dɪ ŋ lɪɪ
dʊnɪya no tɪyaŋ nɛ a mʊ Krisita lee. Ʊ rɛ kpɪya ŋ aa we dʊnɪya no tɪyaŋ
fifi.
24 Amɛ akuu ma wɪya, ŋ aa we ŋ mɪɪbol no tɪyaŋ nɛ kpɪya.
25 Ɲ kɔnɪ laa di rɛ anɪɪ ŋ sɪ we doŋ ma buloŋ wɪya, a pɛ ma tɪyaŋ dɪ ma
marɪ gyɪŋ wɪya hʊ ma aa laa di weliŋ, aŋ pɛ kaŋ teŋfɪyɛlʊʊ mɛ ba tɪŋɪɪ
tɪyaŋ.
26 Ɛɛwɪya, dɪ mɪyaŋ nɛ mɪɪgɪ ko ma lee, ma tenni sɪ fɪyɛlɪ Yesu Krisita
tɪyaŋ akuu mɪyaŋ Pɔɔl wɪya.
27 Nyɛ kɛ, sɪfɪyaŋ wɪɪ hʊ rɛ yaa dɪ ma leŋ dɪ ma wɪyaalɪya kɪ tɪŋ Yesu
Krisita wɪweliye hʊ ŋ aa basɪ tɪya ma. Dɪ mamaa rɛ aa yaa gɛɛ, dɪ mɪyaŋ
nɛ we ma lee koo dɪ ŋ tuwo ma lee, ka ŋ sɪ nɪɪ anɪɪ ma kaŋ wɪya hʊ weliŋ
nɛ, a kaŋ nyʊʊdɪgɪ, a leŋ ma hakɪllɪ yaa kɪdɪgɪ, a kɪ lʊga sɪfɪyaŋ Wɪɪsɪ
wɪweliye hʊ ma aa laa di dʊŋ wɪya.
28 Ma ta kɪ fáá ma dɔmɔ kambɪŋ. Ma kaŋ nyuduwo saŋa buloŋ. Ɛɛ rɛ sɪ
daga ba anɪɪ ba aa lʊga ba lɔlɔ rɛ, ka dɪ ma yuwo di beewɪya Wɪɪsɪ rɛ sɪ
leŋ ma di.
29 Beewɪya, Wɪɪsɪ bɪ tɪya ma ŋmanɪɪ dɪ ma laa Krisita wɪya di dʊŋ, amɛ
ʊ tɪya ma ŋmanɪɪ rɛ dɪ ma pɛ na tʊwara mɛ rɛ ʊ wɪya.
30 Ɛɛwɪya, ma nyʊgɪlɪ dɪ á buloŋ kɪ lʊga lʊgʊ hʊ. Haŋ lʊgʊ hʊ ŋ aa lʊgɪ
piilii hʊ tɪyaŋ buloŋ, ʊ tɪyaŋ nɛ ŋ ha we abee gyɪnaŋ.

2

Ma kaŋ ma tɪɪ kɪ hʊwɔlɪ anɪɪ Krisita

1 Ma bee Krisita aa yaa kɪdɪgɪ ma mɪɪbol tɪyaŋ wɪya, ɛɛ leŋ ma kaŋ dee
rɛ, ka ʊ kyori mɛ leŋ ma bembiye fɪyɛlɪ. Ka Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ mɛ leŋ
ma kɪŋ yaa kɪdɪgɪ, ma kaŋ bɔnyɛ abee dɔmɔŋ a kɪ fá dɔmɔŋ sikii mɛ.
2 Ɛɛwɪya, ŋ aa sʊla ma abee sɪfɪyaŋ, ma leŋ dɪ ma tɪbɪɪna yaa kɪdɪgɪ, dɪ
ma kyo dɔmɔŋ weliŋ, aŋ kaŋ nyʊʊdɪgɪ abee hakɪldɪgɪ ma wɪɪ buloŋ tɪyaŋ.
Nyɛ rɛ sɪ leŋ dɪ ŋ teŋ marɪ fɪyɛlɪ a mʊ teŋ.
3 Wɪɪ kɛ buloŋ ma aa yaa tɪyaŋ, ma ta kyɪl ma dʊŋ feŋ wɪya. Ma ta yaa
wɪɪ buloŋ akuu ma aa kyɛ dɪ ma daga ma tɪɪ wɪya. Amɛ ma leŋ dɪ ma
sɪya fɪyɛlɪ bee dɔmɔŋ, ka dɪ ma kɪdɪgɪ buloŋ kpa ʊ dɔŋtɪɪna anɪɪ ʊ rɛ kyo
kpɪya ʊ.

4 Dı ma kıdıgı ko kı yaa wıı buloŋ, ʋ kı liisi gɛɛ wıı hʋ aa sı kyiyeli ʋ dɔŋtıŋsı mɛ, ʋ ta kyıla ʋ dʋŋ wıya.
5 Ʋ maga dı ma kıı Yesu Krisita rɛ ma gyogo tıyaŋ.
6 Ma gyıma anıı ʋ bee Wıısı yaa kıdıgı rɛ wıı buloŋ tıyaŋ, amɛ ʋ fa bı kpaa ʋ anıı ʋ yaa fılıı rɛ dı ʋ bee Wıısı maga dɔmɔŋ.
7 Amɛ ʋ tıı kyɛrı tıyaŋ, ʋ kpaa ʋ tıı nıı ʋ bı yaa kıŋ buloŋ, aŋ kaŋ ʋ tıı bırımı anıı yoŋ. Ʋ gyı kaŋ ʋ tıı bırımı nihuwobiŋ nɛ, ba lʋla ʋ.
8 Ʋ gyı kaŋ ʋ tıı hʋwɔlı rɛ, a tıŋ Wıısı nyʋwa gɛɛ, haalı a mʋ sʋba naŋkʋwa sʋʋ daagarıı tıyaŋ. (Suu hʋ ba aa kpaası ʋ mal daagarıı tıyaŋ gɛɛ anıı wıbɔŋyaal ʋ sʋba.)
9 Wıı no wıya, Wıısı gyı kpaa ʋ gyıŋ Wıısıbee rɛ, a kpa nıbala buloŋ nıbal lıhɔnıı a tıya ʋ, aŋ kpa feŋ hʋ aa tee fene buloŋ a tıya ʋ Wıısıbee tıyaŋ.
10 Yesu feŋbal no wıya, nihuwobisi abee kına hʋ buloŋ aa we Wıısıbee tıyaŋ abee taŋha nyuu bee taŋha memii, ba buloŋ sı tuu gbinni ʋ sıya tıyaŋ a kyʋwalı ʋ,
11 ka dı ba kıdıgı buloŋ suri ʋ nyʋwa gyamaa tıyaŋ a bası anıı Yesu Krisita rɛ yaa Tıına, dı gɛɛ leŋ dı á Kuwo Wıısı feŋ gyıŋ.

Ma kı kyaanı

12 Ɛɛwıya, ŋ naabiikyooliye, anıı ŋ gyı aa we ma lee ma kı tıŋ Wıısı nyʋwa gɛɛ, lagılagı no ŋ aa tuwo ma lee nyɛ, ɛɛ rɛ ʋ gba yaŋ maga dı ma yaa sıfıyaŋ a kı tıŋ wıya hʋ ŋ aa daga ma. Ma kı fá Wıısı a kı tıŋa ʋ nyʋwa abee wıtıı, aŋ yaa sıfıyaŋ a kı tıŋ Wıısı laatayı ŋmanıı hʋ kyurrr a mʋ teŋ.
13 Beewıya, Wıısı we ma tısı tıyaŋ nɛ saŋa buloŋ, a leŋ ma kyo dı ma kı tıŋ ʋ kyɛrı, a leŋ ma wuwo kı tıŋ ʋ kyɛrı mɛ.
14 Wıı hʋ buloŋ aa maga dı ma yaa, ma kı yaa aŋ leŋ nyʋʋtaaduwo, aŋ ta kı gʋrımı wıya mɛ.
15 Dı mamaa rɛ aa yaa gɛɛ, ma sı yaa tıpʋlʋŋ tımma, a bı sı kaŋ wıkyogii buloŋ. Ma sı yaa Wıısı biisi aa bı kaŋ gyoŋ buloŋ aŋ we wıbɔŋyaala abee nıbɔmɔ tıyaŋ dʋnıya no tıyaŋ. Ɛɛwıya, ma kı tıŋ wıya hʋ aa tıya mııbol abee ma wıtıı buloŋ, a kı kyaanı nala no tıyaŋ anıı kyıŋwʋlıya aa kı kyaanı wıısınyuu tıyaŋ gɛɛ.
16 Dı mamaa rɛ aa yaa nyɛ, kyɛɛ hʋ á Tıına Yesu Krisita aa sı mııgı ko ŋ sı wuwo bigisi ŋ tıı ma wıya. Beewıya nyɛ rɛ sı daga anıı tʋma hʋ buloŋ ŋ aa tʋma, ŋ bı tʋŋ ta.
17 Kapuwo ba sı kana ŋ kpʋ. Ʋ nyɛ tıyaŋ ŋ sı kıı gɛɛ anıı pʋna ma aa kaŋ sʋla Wıısı akuu ma aa laa ʋ di wıya. Dı wıı no rɛ yaa, ʋ aa yaa ŋ teŋfıyɛlʋʋ rɛ kıŋkaŋ dı ŋ beel-ma kı gyʋwɔsı.
18 Ɛɛ tıı rɛ ʋ maga dı ma leŋ dı ma tenni mɛ fıyɛlı dı ma beel-ŋ kı gyʋwɔsı.

Pɔɔl tıŋ Timoti bee Ɛpafuroditu

19 Dı Wıısı laa nyʋwa, ŋ sı tıŋ Timoti dı ʋ ko ma lee kyɛɛ no buloŋ. Dı ʋ rɛ ko na ma, aŋ mııgı ko bası ma wıya tıya ŋ, ŋ teŋ sı polli.
20 Ŋ bı kaŋ nal buloŋ daha ʋ kyıl ma wıya abee wıtıı anıı Timoti aa kyıl ma wıya gɛɛ.
21 Nikaalıya hʋ kɛ buloŋ, ba dʋŋ wıya rɛ ba kyıla, Yesu Krisita wıya daa ba kyıla.
22 Amɛ ma mɛ tıı gyıŋ ɛɛ Timoti aa kıya rɛ. Ʋ daga anıı ʋ yaa nal aa kaŋ yellii rɛ beewıya ma naa ɛɛ ʋ aa kyiyeli ŋ nɛ, a kı bası Wıısı wıweliye hʋ anıı biye bee ʋ kuwo aa kı tʋma gɛɛ.

23 Dı mıyaŋ nɛ yaŋ ko gyıŋ ɛɛ wıya aa sı kıı ŋ tıyaŋ, ŋ sı tıma ʊ dı ʊ ko
ma lee.
24 Ɲ laa di rɛ anıı Wıısı sı leŋ dı ŋ tıı mɛ ko ma lee kyɛɛ no buloŋ.
25 Amɛ ŋ naa anıı ʊ maga dı ŋ tıŋ á nıınabiye Ɛpafuroditu rɛ dı ʊ ko
ma lee. Ʊ yaa ŋ tʊŋtʊnnı-dɔŋ nɛ, a pɛ ŋ tıyaŋ á kı lʊga dı nala gyıma anıı
Wıısı wıweliye hʊ yaa wıtıı rɛ. Mamaa rɛ tıma ʊ, ʊ ko ŋ lee a pɛ ŋ tıyaŋ
abee wıı hʊ ŋ aa kyɛ.
26 Ma buloŋ wıya kyıl ʊ rɛ ʊ kı kyɛ dı ʊ ko na ma, amɛ ʊ tıya kyogo rɛ
akuu ma aa nıya anıı ʊ fa aa bı kaŋ laaŋfıya wıya.
27 Wıtıı kɛ, ʊ wııla hʊ fa yaa sıfıyaŋ nɛ weliŋ. Ʊ fa kaa mʊhʊ ka dı ʊ fa
sʊba, amɛ Wıısı fá ʊ sikii rɛ a leŋ ʊ na laaŋfıya. Wıısı fa ŋ sikii mɛ rɛ ʊ
aa bı leŋ ʊ sʊba beewıya dı ʊ rɛ fa sʊba ŋ tıya fa sı marı kyogi rɛ kıŋkaŋ.
28 Ɛɛwıya, ŋ sıı fıyɛsa rɛ weliŋ dı ŋ ta ʊ dı ʊ ko ma lee. Dı ʊ rɛ ko dı ma
bıl na ʊ, ma tenni bıl sı fıyɛlı, ka dı ŋ tıkyogi hʊ mɛ teŋ.
29 Ʊ yaa ma nıınabiye rɛ Yesu Krisita tıyaŋ, ɛɛ wıya, ma laa ʊ bee
teŋfıyɛlʊʊ a kana ʊ weliŋ. Ma kı tıya nala no iriŋ gyırıma.
30 Beewıya, Krisita tʊma hʊ wıya, ʊ kpaa ʊ mııbol yuwo daasııga rɛ, a
fa ka mʊhʊ gba ka dı ʊ sʊba. Ʊ yaa gɛɛ rɛ dı ʊ wuwo pɛ ŋ tıyaŋ, anıı gɛɛ
ma tıı fa aa sı pɛ ŋ tıyaŋ aŋ bı naa gɛɛ ŋmanıı.

3

Pɔɔl bı kpaa ʊ sıya we nihuwobisi teŋbii wıyaalıya tıyaŋ

1 Ɲ naabalıya, wıkaalıı hʊ ŋ aa kyɛ ŋ bası tıya ma rɛ nyɛ: Ma kı gyʊwɔsı
akuu ma bee Yesu Krisita aa yaa kıdıgı wıya. Ɲ laa sıya bası wıya no tıya
ma rɛ, aŋ bıl sabı ba tıı kı tıya ma nyɛ. Amɛ gɛɛ bı yaa ŋ dɔgısıı mʊhʊ
buloŋ. Amɛ ma kɛ, wıya no sı marı pɔ ma dı ma sıŋ ma laadii tıyaŋ weliŋ.
2 Ma pɔ ma tııma weliŋ abee haŋ nıbɔmɔ hʊ, haŋ bisiŋ nala hʊ aa hara
pɔ ma dı ma keri ma pene hʊ.
3 Wıtıı rɛ, ámaa rɛ paalı yaa nala hʊ aa keri á pene, beewıya á kɛ aa
tıŋ Wıısı Wiyesi Welii hʊ nyʊwa rɛ a kı kyʊwalı Wıısı, ka á tenni fıyɛlı, á
kı gyʊwɔsı akuu á bee Yesu Krisita aa yaa kıdıgı wıya. Á kɛ bı kyıla nala
pene keri wıya, beewıya ʊ yaa nihuwobisi teŋbii wıkanıı rɛ.
4 Mıyaŋ nɛ fa maga dı ŋ kpa ŋ sıya we wıya no iriŋ tıyaŋ. Dı nal buloŋ
nɛ bıına anıı ʊ maga dı ʊ kpa ʊ nyuu we nihuwobisi teŋbii wıkanıya tıyaŋ,
ŋ sı baa mıyaŋ nɛ gba kaŋ gɛɛ ŋmanıı a te ʊ tıına.
5 Beewıya ba aa lʊla ŋ, ʊ kyɛyɛ kyori kyɛɛ rɛ ba keri ŋ peŋ. Ɲ yaa Iziral
tıına tııtıı rɛ, a lıı Bɛngyamin doho nala tıyaŋ. Ɲ naa bee ŋ kuwo buloŋ
yaa Hiiburu tımma rɛ. Dı Gyuuma mırısı hʊ tıŋıı mɛ rɛ, ŋ fa yaa Farasii
rɛ, a kı tıŋ ba kyurrr.
6 Ɲ sıfıyaŋ buloŋ nɛ gyı yaa dı ŋ yaa wıı hʊ ŋ fa aa bıına nıı Wıısı rɛ
baa ŋ yaa. Ɛɛwıya ŋ gyı tıŋ naası rɛ a dɔgısı nala hʊ aa laa Yesu wıya
di kıŋkaŋ. Dı Gyuuma mırısı hʊ tıŋıı fa sı wuwo leŋ dı nal kaŋ tıpʊlʊŋ
Wıısı sıya tıyaŋ, ŋ fa sı baa ŋ bı kaŋ wıkyogii buloŋ, beewıya ŋ fa aa tıŋ
mırısı no rɛ kyurrr abee ŋ wıtıı buloŋ.
7 Amɛ wıya hʊ ŋ fa aa bıına anıı ba kaŋ tɔnɔ tıya ŋ, lagılagı no Krisita
wıya ŋ kpaa ba nıı ba yaa wıtɔɔnı rɛ.
8 Wıya no dʊŋ daa, amɛ ŋ naa anıı wıya hʊ buloŋ ŋ fa aa yaa dʊnıya no
tıyaŋ yaa wıtɔɔnı rɛ. Ɲ naa anıı á Tıına Yesu Krisita gyımıı rɛ kaŋ tɔnɔ
tıya ŋ a te wıı wıı buloŋ. Ɛɛwıya, ŋ kpaa wıı buloŋ ŋ fa aa yaa ta rɛ Yesu
wıya. Ɲ kpa ba buloŋ anıı ba yaa gyagıma rɛ, ka dı ŋ wuwo kaŋ Krisita ŋ
mııbol tıyaŋ aŋ yaa ʊ nal,

9 dı ŋ beel-ʊ yaa kıdıgı wıı buloŋ tıyaŋ. Tıpʊlʊŋ no ŋ aa kana, ʊ bı kıı nıı ŋ tıı rɛ lʊga a kana ʊ. Ʊ bıl bı kıı Gyuuma mırısı hʊ mɛ rɛ ŋ tıŋa a
kana ʊ. Amɛ ŋ aa laa Krisita wıya di tıyaŋ nɛ ŋ tıŋa a kaŋ tıpʊlʊŋ Wıısı
sıya tıyaŋ.
10 Ŋ wıkyɛɛlıı buloŋ nɛ yaa dı ŋ gyıŋ Yesu Krisita, a na dee hʊ Wıısı aa
kpaa kyisi ʊ sʊʊ tıyaŋ, a na tʊwara hʊ ʊ aa naa, ka dı ŋ mɛ sʊba wıı hʊ
wıya ʊ aa sʊba.
11 Ɛɛwıya, ŋ bayıyɛla rɛ yaa dı Wıısı maakyiye kyisi ŋ mɛ sʊʊ tıyaŋ.

Ma kpa ma sıya we wıı hʊ aa we ma sıya tıyaŋ

12 Wıya no wıya ŋ aa bası nyɛ, ɛɛ bı daga anıı ŋ kɛ teŋ naa ba buloŋ nɛ.
Ʊ bı kıı nıı ŋ yaa nal bıl aa bı kaŋ wıkyogii buloŋ mɛ. Amɛ ŋ mɛ ha aa
lʊgı rɛ abee sıfıyaŋ dı ŋ wuwo na kıŋ hʊ wıya Yesu Krisita aa yırı ŋ a laa
ŋ tıŋa.
13 Ŋ naabalıya, ŋ paalı bı bıına anıı ŋ noŋ ha gyʊʊ kıŋ hʊ wıya ŋ aa
lʊgı. Amɛ wıdıgı wıya rɛ kyıla ŋ ŋ hakıla tıyaŋ, ʊ rɛ nyɛ: Ŋ yeŋŋi wıya
hʊ buloŋ aa yaa ŋ hal wıya rɛ, aŋ kı lʊga abee ŋ sıfıyası buloŋ dı ŋ mʊ na
wıı hʊ aa we ŋ sıya tıyaŋ.
14 Ŋ aa lʊgı rɛ dı ŋ noŋ gyʊʊ kıŋ hʊ aa we ŋ sıya tıyaŋ, ɛɛwıya ŋ bıl bı
gal kı daası hal. Ŋ aa kyɛ dı ŋ mʊ pele doŋ nɛ dı Wıısı tıŋ Yesu Krisita
tıyaŋ a laa ŋ we wıısıbee tıyaŋ, beewıya ɛɛ wıya rɛ ʊ yırı ŋ.
15 Á nala hʊ buloŋ aa gyige Krisita wıya tıyaŋ, ʊ maga dı a kaŋ hakıla no
irıŋ nɛ. Amɛ dı ma badɔmɔŋ nɛ kaŋ hakıldʊma, Wıısı sı suri ma hakıllı
dı ma gyıŋ wıı no memii weliŋ.
16 Ɛɛwıya, ba kyo ba kıı gɛɛ buloŋ mɛ, ma leŋ dı á kı tıŋ wıya hʊ á aa
tıŋ a ko pele gyınaŋ.
17 Ŋ naabalıya, ma buloŋ kı kyesi ŋ wıyaalıya. Ŋmanıı hʊ aa maga dı
ma kı tıŋa rɛ á kı daga ma gɛɛ. Ɛɛwıya, ma kı kyesi nala hʊ aa tıŋ wıya
hʊ á aa daga ma.
18 Ŋ laa sıya bası wıı no tıya ma rɛ bʊlıya bʊlıya, amɛ nyɛ kɛ sınııl paalı
kı yuwori ŋ sıya tıyaŋ nɛ ka ŋ bıl kı kyɛ ŋ bası ʊ nyɛ. Nala badɔmɔŋ kaŋ
ba tıı bırımı Krisita dɔmɔ rɛ, beewıya ba wıyaalıya daga anıı ba kɛ lee
Krisita aa sʊba daagarıı hʊ nyuu tıyaŋ bı kaŋ memii buloŋ.
19 Ba lımʊtenii buloŋ nɛ yaa diŋ, beewıya ba dʊŋʊ wıyaalıya rɛ yaa ba
wıısı. Wıya hʊ aa maga dı ʊ yaa ba hıısı, ba wıya rɛ ba aa kı gyıgısı ba
tıı, ka ba hakıllı buloŋ we dʊnıya no kına dʊŋ tıyaŋ.
20 Amɛ á kɛ yaa wıısıbee nala rɛ, a hɔŋ kı gyegili á Laataal, á Tıına Yesu
Krisita abee teŋkyel dı ʊ lıı wıısıbee ko.
21 Dı ʊ rɛ ko ko, ʊ sı kpa ʊ dee hʊ ʊ aa kaŋ kı deŋ kıŋ kıŋ buloŋ hʊ, a
kaŋ á tenni hʊ aa sı wuwo sʊba pʊw, a bırımı dı ba kıı ʊ tıı gaŋdaa teŋ
hʊ.

4

Pɔɔl bası wıya kyagılı Filipi tımma

1 Ɛɛ wıya ŋ naabiikpıyanama, nyɛ rɛ ʊ maga dı ma sıŋ á Tıına Yesu
wıya hʊ ma laa di tıyaŋ a kaŋ kpaŋkpaŋ. Ŋ kyo ma wıya rɛ kıŋkaŋ, ma
wıya dɔbɔ ŋ bembii tıyaŋ nɛ weliŋ. Ma nyubaanıŋ, ŋ teŋ fıyɛla rɛ weliŋ
beewıya mamaa rɛ ŋ kaŋ kı daga ŋ tıı.
2 Yuwodıya abee Siŋtike, ŋ aa sʊla ma, ma yaa kuwokeri aŋ marı dɔmɔŋ,
beewıya ma yaa nımmabalıya rɛ á Tıına Yesu nyubaanıŋ.
3 Ka ı, ŋ tʊŋtʊnnı-dɔŋtıına hʊ aa kaŋ wıtıı, ŋ aa kyɛ dı ı pɛ haana
no tıyaŋ nɛ dı ba marı dɔmɔŋ, beewıya ba pɛɛ ŋ bee Kılɛmɛŋtı abee ŋ

tʊŋtʊnnɪ-dɔŋtɪŋsɪ nɪkaalɪya hʊ buloŋ tɪyaŋ nɛ a basɪ Wɪɪsɪ wɪweliye hʊ abee sɪfɪyaŋ a tɪya nala. Nala no buloŋ fene rɛ wee Wɪɪsɪ teŋ hʊ tɪyaŋ nala aa kaŋ mɪɪbol aa bɪ kaŋ tenii fene aa we.

4 Ma bee Yesu aa yaa kɪdɪgɪ wɪya ma leŋ dɪ ma tenni fɪyɛlɪ saŋa buloŋ. Ŋ marɪ basɪ kɪ tɪya ma rɛ, ma leŋ dɪ ma tenni fɪyɛlɪ saŋa buloŋ.

5 Ma leŋ dɪ ma sɪya fɪyɛlɪ nal buloŋ lee, beewɪya saŋa hʊ á Tɪɪna Yesu aa sɪ mɪɪgɪ ko kpaga rɛ.

6 Ma ta leŋ dɪ kɪŋ buloŋ wɪya kɪ dɔŋ ma, amɛ wɪɪ buloŋ tɪyaŋ ma kɪ kyʊwalɪ Wɪɪsɪ, a sʊla ʊ dɪ ʊ tɪya ma kɪŋ hʊ buloŋ ma aa kyɛ, aŋ pɛ kɪ kyʊwalɪ ʊ aŋgyʊwasʊ.

7 Dɪ mamaa rɛ aa yaa nyɛ, Wɪɪsɪ fɪyɛlʊʊ hʊ aa tee nihuwobiŋ gyɪmaa sɪ we ma lee dɪ ma hakɪllɪ bee ma tɪbɪɪna buloŋ pɪŋ lɪdɪgɪ akuu ma bee Yesu Krisita aa yaa kɪdɪgɪ wɪya.

8 Ŋ naabalɪya, wɪkaalɪɪ hʊ ŋ aa kana dɪ ŋ basɪ tɪya ma rɛ nyɛ: Wɪya hʊ aa yaa wɪtɪɪ, abee wɪya hʊ aa kaŋ gyɪrɪma, abee wɪya hʊ aa kpaa ŋmanɪɪ Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ, abee wɪya hʊ aa bɪ kaŋ gyoŋ buloŋ, abee wɪya hʊ aa daga kyori, abee wɪya hʊ aa kaŋ bigisii, ma kpa ma hakɪllɪ we wɪya no iriŋ tɪyaŋ.

9 Wɪya hʊ buloŋ ŋ aa basɪ tɪya ma, abee wɪya hʊ buloŋ ŋ aa daga ma, abee wɪya hʊ buloŋ ma aa gʊnna ŋ lee, abee wɪya hʊ buloŋ ma aa na dɪ ŋ aa yaa, ma kaŋ ba kɪ tʊŋ tʊma. Dɪ mamaa rɛ aa yaa gɛɛ, Wɪɪsɪ, nal hʊ aa tɪya nala fɪyɛlʊʊ, sɪ we ma lee.

Pɔɔl kyʊwalɪ Filipi tɪmma aŋgyʊwasʊ

10 Ŋ aa kyʊwalɪ Wɪɪsɪ aŋgyʊwasʊ rɛ abee teŋfɪyɛlʊʊ, beewɪya nyɛ kɛ ma bɪl daga anɪɪ ma ha kɔnɪ aa liisi ŋ wɪya rɛ. Faafaa hʊ buloŋ ma fa aa bɪɪnɪ ŋ wɪya rɛ. Amɛ ŋmanɪɪ rɛ ma gyɪ bɪ naa dɪ ma daga kyori hʊ ma aa kana abeel-ŋ.

11 Ŋ aa basɪ wɪya no, ʊ bɪ kɪɪ nɪɪ kɪŋ nɛ ŋ kyɛ lɔlɔ, beewɪya ŋ mɪɪbol tɪyaŋ ŋ leŋ ŋ sii su kɪŋ buloŋ ŋ aa kana rɛ.

12 Ŋ gyɪŋ gɛɛ ʊ aa kɪɪ rɛ, dɪ mɪyaŋ nɛ kaŋ kɪŋ koo dɪ mɪyaŋ nɛ bɪ kaŋ kɪŋ. Ŋ gʊnnɪ wɪya no buloŋ nɛ ŋ mɪɪbol tɪyaŋ. Dɪ ŋ vɔgɔ koo dɪ losi kana ŋ, dɪ ŋ kaŋ yʊga koo dɪ ŋ kaŋ mʊhʊ, ka ɛɛ aa maga ŋ nɛ.

13 Ŋ aa wuwo ŋ yaa wɪɪ kɛ buloŋ nɛ, beewɪya Krisita rɛ aa tɪya ŋ gɛɛ dee.

14 Amɛ ʊ yaa wɪwelii rɛ ma aa pɛ ŋ tɪyaŋ ŋ wɪgyʊʊlɪya no tɪyaŋ.

15 Mamaa Filipi tɪmma, ma tɪɪ gyɪma anɪɪ buŋbuŋ hʊ tɪyaŋ ŋ aa lɪɪ Masidooniya paalʊʊ a piili kɪ basɪ Wɪɪsɪ weliye hʊ, ma dʊŋ nɛ yaa Krisitabiisi hʊ aa pɛɛ ŋ tɪyaŋ. Krisitabiye buloŋ bɪ pɛɛ ŋ tɪyaŋ see ma dʊŋ.

16 Ŋ fa aa we Tesaloniika tɪyaŋ mɛ, ma pɛɛ ŋ tɪyaŋ nɛ bʊlɪya bʊlɪya abee kɪna hʊ ŋ aa kyɛɛ.

17 Ʊ bɪ kɪɪ nɪɪ kɪna rɛ ŋ kɪ kyɛ ma lee, amɛ tɔnɔ hʊ ma aa sɪ na Wɪɪsɪ lee akuu ma aa tɪya ŋ kɪna no, ʊ rɛ ŋ kɪ deŋ.

18 Ma aa tɪŋ Ɛpafuroditu, ʊ kaŋ kɪna hʊ ko tɪya ŋ, lagɪlagɪ no ŋ kaŋ kɪŋ buloŋ ŋ aa kyɛ rɛ. Ba gba yʊga parɪ rɛ. Kɪna hʊ ma aa kpaa tɪya ŋ kɪɪ gɛɛ anɪɪ kɪna sʊwala aa sʊma ba kpa sʊla Wɪɪsɪ, ʊ laa abee teŋfɪyɛlʊʊ.

19 Wɪɪsɪ hʊ ŋ aa kyʊwalɪ kaŋ kɪŋ kɪŋ buloŋ nɛ a mʊ parɪ. Ɛɛwɪya ʊ sɪ tɪya ma ma kɪkyɛɛlɪya buloŋ akuu ma bee Yesu Krisita aa yaa kɪdɪgɪ wɪya.

20 Ma leŋ dɪ á kɪ dannɪ á Kuwo Wɪɪsɪ a kaŋ kɪ mʊ deŋdeŋ. Amɪ

Kyʊwala

21 Ŋ aa kyʊwalı ma Wıısı nala hʊ buloŋ aa we doŋ tıyaŋ. Á nımmabalıya
hʊ aa we daha mɛ aa kyʊwalı ma.
22 Wıısı nala hʊ buloŋ aa we daha mɛ aa kyʊwalı ma, amarıkpatıya ba
nala hʊ aa we kuworibal hʊ ba aa yırı Siiza dıya tıyaŋ.
23 Á Tıına Yesu Krisita bɔnyɛ sı we ma buloŋ lee.

TEŊ HƱ PƆƆL AA SABA TIYA KOLOSI TIMMA

1 Miyaŋ Pɔɔl aa yaa Yesu Krisita Kpambiya Wiisi kyɛri tiyaŋ abee á niinabiye Timoti rɛ saba teŋ no ki tiya ma.
2 Á sabi teŋ no ki tiya mamaa á nimmabaliya hƱ Wiisi aa liya Kolosi tiyaŋ ma laa Krisita wiya di a ki tiŋa Ʊ abee witii rɛ. Á Kuwo Wiisi bɔnyɛ abee Ʊ fiyɛlƱƱ si we ma lee.

Pɔɔl kyƱwali Wiisi aŋgyƱwasƱ

3 Di ámaa rɛ ko kyƱwali Wiisi ki tiya ma kɛ buloŋ á aa ki danni Wiisi á Tiina Yesu Krisita kuwo hƱ rɛ ma wiya.
4 Beewiya á nii gɛɛ hƱ ma aa laa Yesu Krisita wiya di rɛ, abee kyori hƱ ma aa kana abee Wiisi nala buloŋ.
5 Laadii hƱ bee kyori hƱ ma aa kana, ba lii bayiyɛla hƱ ma aa kana kiŋ hƱ Wiisi aa mari biŋ ma wiisibee tiyaŋ nɛ. Ba gyi laasiya basi bayiyɛla no wiya tiya ma rɛ Wiisi wiweliye hƱ aa yaa witii tiyaŋ.
6 Wiisi wiweliye hƱ ba aa ko basi tiya ma pisa ki gyƱƱ dƱniya logiŋ buloŋ nɛ, a leŋ nala birimi ki lii ba wibɔmɔ tiyaŋ anii gɛɛ hƱ ba aa yaa ma tiyaŋ a lii kyɛɛ hƱ ma aa nii wiya no, a kɔni ko gyiŋ bɔnyɛ hƱ Wiisi aa daga tiya ma memii mƱ teŋ.
7 Ɛpafirasi rɛ yaa nal hƱ aa basi Wiisi bɔnyɛ no wiya a tiya ma. Ʊ yaa á niinabiikyoolii rɛ a yaa á tƱŋtƱnni dɔŋtiina aa tƱŋ Krisita tƱma abee witii. Ʊ rɛ laa á naasi siŋ ma lee tiyaŋ.
8 Ʊ basi tiya ma gɛɛ hƱ Wiisi Wiyesi Welii hƱ aa leŋ ma kyo Wiisi nala buloŋ nɛ.
9 Ɛɛwiya, a lii kyɛɛ hƱ á aa nii ma wiya, á aa kyƱwali Wiisi ki tiya ma rɛ saŋa buloŋ. Á sƱla Wiisi a ki tiya ma rɛ di Ʊ leŋ Ʊ Wiyesi Welii hƱ tiya ma wigyƱŋ di ma wuwo gyiŋ Ʊ kyɛri a wuwo gyiŋ Ʊ wiya buloŋ memii mɛ.
10 Ɛɛ rɛ si leŋ di ma ki yaa wiya hƱ Wiisi aa kyɛɛ wii buloŋ tiyaŋ di Ʊ teŋ fiyɛli ma tiyaŋ ka di ma ki yaa wiweliye iriŋ kɛ buloŋ a mari gyiŋ Wiisi weliŋ.
11 Wiisi si tiya ma dee hƱ aa lii Ʊ gaŋdaa-dee hƱ tiyaŋ, di gɛɛ leŋ di ma wuwo kaŋ kenyiri abee mala abee teŋfiyɛlƱƱ wii buloŋ tiyaŋ.
12 Ma kyƱwali á kuwo Wiisi aŋgyƱwasƱ abee Ʊ aa leŋ ma mɛ maga abee ma aa si na kina hƱ Ʊ aa mara biŋ pɔ Ʊ nala Ʊ koro hƱ aa yaa pƱlƱŋ tiyaŋ.
13 Beewiya Ʊ laa ma lii Sitaani bilhuu tiyaŋ nɛ, a kaŋ ma mƱ we Ʊ biikyoolii koro hƱ tiyaŋ.
14 Wiisi biikyoolii no rɛ Ʊ kpa tuŋ laa ma ta á wibɔmɔ tiyaŋ, ɛɛ daga anii Ʊ kpaa á wibɔmɔ kyɛ ma rɛ gɛɛ.

Krisita rɛ tee kitaaliya buloŋ

15 Krisita kii Wiisi hƱ á aa bee na rɛ. Ʊ rɛ yaa Wiisi Biye hƱ aa we doŋ ka Ʊ na ta kiŋ buloŋ. Ʊ rɛ tee Wiisi kitaaliya buloŋ.
16 Ʊ tiyaŋ nɛ Wiisi tiŋa a mari kiŋ buloŋ aa we wiisinyuu abee taŋha tiyaŋ: Kina hƱ á aa na abee kina á aa bee na, abee kina hƱ á aa bee na ka ba kaŋ dee a ki deŋ leye, abee dee iriŋ buloŋ. Krisita tiyaŋ nɛ Wiisi tiŋa a mari kina buloŋ a leŋ Ʊ tiŋ ba.

17 Ʊ we doŋ nɛ ka Wɪɪsɪ na marɪ kɪŋ buloŋ. Ʊ dee tɪyaŋ nɛ Wɪɪsɪ kɪtaalɪya
buloŋ we doŋ a sɪŋ weliŋ.
18 Krisita rɛ yaa Krisitabiisi buloŋ nyuu, ka ba mɛ yaa ʋ teŋbii, ʋ kɪ deŋ
ba. Ʊ rɛ yaa nal hʋ aa tɪya ba mɪɪbol. Ʊ rɛ yaa nal hʋ Wɪɪsɪ aa laasɪya
kyisi sʋʋ tɪyaŋ, dɪ ɛɛ leŋ dɪ ʋ yaa kunyɪna wɪɪ buloŋ tɪyaŋ.
19 Wɪɪsɪ kyɛrɪ tɪyaŋ nɛ ʋ leŋ Krisita kɪɪ ʋ wɪɪ buloŋ tɪyaŋ.
20 Krisita tɪyaŋ nɛ Wɪɪsɪ tɪŋa a leŋ ʋ bee ʋ kɪtaalɪya aa we wɪɪsɪnyuu
abee taŋha tɪyaŋ buloŋ mɪɪgɪ sʋma. Krisita aa sʋba daagarɪɪ hʋ nyuu
tɪyaŋ nɛ leŋ fɪyɛlʋʋ mɪɪgɪ we Wɪɪsɪ bee ʋ kɪtaalɪya buloŋ paga.
21 Saŋa hʋ ma ha fa aa bɪ gyɪŋ Wɪɪsɪ, ma beel-ʋ fa boliye bee dɔmɔŋ nɛ,
ma fa haasɪ ʋ beewɪya ma hakɪllɪ bee ma wɪyaalɪya buloŋ fa bɔmɔ rɛ.
22 Amɛ lagɪlagɪ no, Wɪɪsɪ leŋ Krisita bɪrɪmɪ nihuwobiŋ nɛ a ko sʋba
daagarɪɪ tɪyaŋ dɪ ɛɛ leŋ dɪ ma beel-ʋ mɪɪgɪ sʋma, ka dɪ ma yaa tɪpʋlʋŋ
tɪmma, a ta kaŋ wɪkyogii buloŋ ʋ sɪya tɪyaŋ.
23 Ɛɛwɪya, ma sɪŋ Wɪɪsɪ wɪweliye hʋ ma aa laa di tɪyaŋ weliŋ, aŋ ta kɪ
yaa sige abee bayɪyɛla hʋ ma aa kana ba tɪyaŋ saŋa hʋ ma aa nɪɪ ba. Wɪɪsɪ
wɪweliye no tɪɪ rɛ ba gɔllɪ basɪ kɪ tɪya nala buloŋ dʋnɪya lee buloŋ tɪyaŋ.
Ba wɪya rɛ mɪyaŋ Pɔɔl tɪɪ mɛ yaa Yesu Krisita tʋŋtʋnnɪ, a basɪ ba kɪ tɪya
nala.

Tʋma hʋ Pɔɔl aa tʋma tɪya nala hʋ aa laa Yesu wɪya di

24 Lagɪlagɪ no, ŋ teŋ fɪyɛla rɛ abee tʋwara hʋ ŋ aa na ma wɪya, beewɪya
ɛɛ daga anɪɪ tʋwara hʋ Krisita fa aa na ʋ teŋbii wɪya aŋka (Krisitabiisi rɛ
gɛɛ), haŋ tʋwara hʋ rɛ ŋ mɛ kyosi kɪ na ŋ tol gɛɛ dɪ ʋ mʋ teŋ.
25 Wɪɪsɪ rɛ lɪɪ ŋ dɪ ŋ yaa Krisitabiisi buloŋ tʋŋtʋnnɪ. Tʋma hʋ ʋ aa kpaa
tɪya ŋ nɛ yaa dɪ ŋ basɪ ʋ wɪya hʋ buloŋ a tɪya ma.
26 Wɪɪsɪ fa kpaa wɪya no faŋa faafaa nala rɛ a lɪɪ faafaa buloŋ. Amɛ
lagɪlagɪ no Wɪɪsɪ kpa wɪya no daga ʋ nala hʋ ʋ aa lɪya rɛ.
27 Wɪɪsɪ kyɛrɪ rɛ yaa dɪ ʋ leŋ ʋ nala buloŋ gyɪŋ wɪfaŋɪɪ no aa yaa gaŋdaa-
wɪɪ, aŋ kaŋ tɔnɔ mɛ. Wɪɪ hʋ rɛ nyɛ, Krisita aa we ma tɪsɪ tɪyaŋ nɛ tɪŋ ma
mɛ kaŋ bayɪyɛla anɪɪ ma sɪ maakyiye yaa gaŋdaala.
28 Ɛɛ wɪya rɛ tɪŋ á basɪ ʋ wɪya kɪ tɪya nal buloŋ. Á aa kpa á wɪgyʋŋ
hʋ buloŋ aa kana a kʋrɪsɪ ba dɪgɪna rɛ aŋ kɪ daga ba, dɪ nal buloŋ ko laa
Krisita wɪya di weliŋ, a gyige ʋ laadii tɪyaŋ aŋ leŋ dɪ ba wuwo sɪŋ Wɪɪsɪ
sɪya tɪyaŋ a bɪ kaŋ wɪkyogii buloŋ.
29 Ɛɛwɪya, wɪɪ no wɪya ŋ aa yaa ŋ sɪfɪyaŋ buloŋ nɛ, a kɪ tʋma abee ʋ
debal hʋ buloŋ aa we ŋ tɪyaŋ.

2

1 Ŋ aa kyɛ dɪ ma gyɪŋ gɛɛ hʋ ŋ aa lʋga ma wɪya rɛ abee Krisitabiisi hʋ
aa we Lawudisɪya tɪyaŋ buloŋ a gba bee nala hʋ buloŋ ha aa bɪ naa ŋ bee
ba sɪɪ.
2 Ŋ yaa gɛɛ rɛ dɪ ma buloŋ tenni polli, dɪ ma bembiye mɛ pɪŋ lɪdɪgɪ ka
dɪ ma kaŋ nyʋʋdɪgɪ abee kyori. Nyɛ rɛ sɪ leŋ ma gyɪŋ wɪɪ hʋ Wɪɪsɪ gyɪ aa
kpaa faŋa ma memii weliŋ aŋ na wɪweliye hʋ buloŋ aa we ʋ tɪyaŋ. Wɪɪ
no rɛ yaa Yesu Krisita tɪɪ.
3 Ʊ dʋŋ tɪyaŋ nɛ Wɪɪsɪ kpa ʋ wɪgyʋŋ abee ʋ gyɪmaa buloŋ faŋa dɪ á
wuwo tɪŋ ʋ tɪyaŋ a gyɪŋ Wɪɪsɪ.
4 Ɛɛ wɪya, ŋ basɪ wɪya no kɪ tɪya ma rɛ dɪ nal buloŋ ta wuwo kpa dʋnɪya
no nyʋʋpɪŋsʋŋ a mʋrɪ ma dɪ ma nyʋgɪsɪ Wɪɪsɪ ŋmanɪɪ tɪyaŋ.

5 Abee ŋ aa tuwo ma lee nyɛ mɛ ka ŋ hakıla we ma tıyaŋ nɛ. Ŋ teŋ mɛ fıyɛla rɛ kıŋkaŋ abee á aa nıya gɛɛ hʊ ma aa kaŋ ma tıı weliŋ abee gɛɛ hʊ ma aa laa Yesu wıya di aŋ sıŋ ba tıyaŋ kpaŋkpaŋ.

Mııbofalıı hʊ á aa kana Krisita tıyaŋ

6 Ɛɛwıya, ma aa laa Yesu Krisita di a kpa ʊ ʊ yaa ma Tıına nyɛ, ma leŋ dı ma beel-ʊ kıŋ yaa kıdıgı ma wıyaalıya buloŋ tıyaŋ.
7 Ma kpa ma wıı buloŋ tıya Yesu Krisita aŋ yelli ʊ ma wıı buloŋ tıyaŋ. Ma sıŋ ma laadii tıyaŋ weliŋ anıı ba aa daga ma gɛɛ aŋ pɛ kı kyʊwalı Wıısı aŋgyʊwasʊ mɛ saŋa buloŋ.
8 Ma pɔ weliŋ a ta leŋ dı nal buloŋ kpa dʊnıya wıgyʊŋ abee wıya hʊ aa bı kaŋ tɔnɔ a mʊrı ma. Beewıya wıya no buloŋ yaa nihuwobisi lesiriye abee dʊnıya wıkanıya rɛ, ba bı lıı Krisita lee.
9 Beewıya ɛɛ hʊ Wıısı aa kıya, ɛɛ tıı rɛ Krisita mɛ kıı saŋa hʊ ʊ aa we dʊnıya no tıyaŋ.
10 Ka ma bee Krisita aa yaa kıdıgı ma mııbol tıyaŋ wıya, ʊ kıılʊŋ we ma tıyaŋ nɛ. Ʊ rɛ tee dee buloŋ aa we wıısınyuu abee taŋha buloŋ tıyaŋ.
11 Ma bee Krisita aa yaa kıdıgı nyubaanıŋ, ʊ kıı gɛɛ rɛ anıı ʊ aa kere ma pene ma mɛ ko yaa Wıısı nala. Ʊ bı kıı nıı nihuwobisi aa keri ba pene gɛɛ. Amɛ Krisita pene hʊ kerii rɛ yaa ʊ aa leŋ á wuwo leŋ a faafaa wıkanıya hʊ buloŋ aa yaa wıbɔmɔ a ta.
12 Ba aa foo ma wııkyʊwalnıı hʊ kıı gɛɛ rɛ anıı ma bee Krisita buloŋ nɛ ba hogo gɛɛ, ka ba bıl mııgı kyisi ma beel-ʊ buloŋ sʊʊ tıyaŋ akuu laadii hʊ ma aa kana Wıısı hʊ aa kpaa ʊ debal hʊ kyisi Krisita sʊʊ tıyaŋ wıya.
13 Saŋa kıdıgı tıyaŋ ma fa kıı gɛɛ rɛ anıı sʊʊnı Wıısı sıya tıyaŋ, beewıya ma fa yaa wıbɔŋyaala rɛ aa bee tıŋ Wıısı mırısı mɛ. Amɛ lagılagı no á aa laa Krisita wıya di wıya Wıısı kpaa á wıbɔmɔ kyɛ ma rɛ aŋ leŋ a kaŋ mııbofalıı anıı ʊ aa kyisi Yesu sʊʊ tıyaŋ ʊ kaŋ mııbol gɛɛ.
14 Krisita aa sʊba daagarıı hʊ nyuu tıyaŋ wıya, Wıısı dısı á kyıma hʊ buloŋ ba aa magıla biŋ ta rɛ, abee mırısı hʊ buloŋ fa aa kpaa kyogisi kı tıya ma. Krisita kpaa ba buloŋ nɛ a kpaası a mal daagarıı hʊ tıyaŋ.
15 Wıısı tıŋ Krisita sʊʊ daagarıı hʊ nyuu tıyaŋ nɛ a leŋ Krisita nyagı kına hʊ á aa bee na ka ba kaŋ dee a kı deŋ leye buloŋ we ʊ naası memii tıyaŋ nɛ. Ʊ nyaamı ba rɛ gyamaa tıyaŋ a leŋ ba di hıısı nal buloŋ na anıı ba bıl bı kaŋ dee.
16 Ɛɛ wıya, ma ta leŋ dı nal buloŋ biŋ kıdiiliye koo kınyʊwalıya koo kyɛbala koo peŋsi dii sıŋsı koo Kyɛwiyesii kyɛɛ sıŋsı tıya ma.
17 Wıya no yaa wıya fa aa sı maakyiye yaa daaliiŋ nɛ. Amɛ Krisita rɛ yaa wıya no buloŋ wıtıı.
18 Nala badɔmɔŋ aa kpa ba tıı nıı ba yaa nıbala rɛ akuu wıya hʊ ba aa baa ba aa na ba duwoso tıyaŋ wıya. Ma kı pɔ dı nala no ta ko leŋ ma ŋmaa naaŋ. Ba aa fugo kaŋ ba tıı kı hʊwɔlı rɛ aŋ baa dı á kı kyʊwalı malıkası. Dʊnıya no wıgyʊŋ nɛ we ba hakıllı tıyaŋ, ba paalı bı kaŋ wıı buloŋ a daga nıı ba maga dı ba kı bigisi ba tıı, ka ba kı bigisi ba tıı.
19 Ba bıl bı mal Krisita tıyaŋ mɛ, nal hʊ aa yaa Krisitabiisi buloŋ nyuu. Krisita tıyaŋ nɛ á nala hʊ buloŋ aa yaa ʊ teŋbii tıŋa a kı na á dee, a mal dɔmɔŋ gɛɛ anıı ɛɛ hʊ nihuwobiŋ teŋbii lıkyosiye bee ʊ polo aa mal dɔmɔŋ, a kı waa ɛɛ hʊ Wıısı aa kyɛɛ.
20 Krisita aa sʊba daagarıı hʊ tıyaŋ, ɛɛ daga anıı ma beel-ʊ buloŋ nɛ sʊba gɛɛ. Ɛɛ wıya, dʊnıya no wıkanıya bıl bı kaŋ dee ma nyuu tıyaŋ. Bee rɛ yaŋ tıŋ ma kı yaa wıya anıı ma ha aa tıŋ dʊnıya ŋmanıı rɛ aŋ kpa ma sıya we dʊnıya sıŋsı no tıyaŋ. Sıŋsı no aa daga anıı:

21 “Ta kolo kɪŋ no”, “Ta dii kɪŋ no”, “Ta dige kɪŋ no.”
22 Wɪya no buloŋ aa maakyiye ba ko yaa waasʊ rɛ. Beewɪya ba yaa
nihuwobisi wɪbiniye abee ba wɪdagɪya rɛ.
23 Dɪ ɪ rɛ deŋe ɪ aa baa wɪgyʊŋ kɪdɪgɪ we wɪya no tɪŋɪɪ tɪyaŋ nɛ. Amɛ
wɪgyʊŋ pɛgɪ mɛ tuwo wɪya no tɪyaŋ. Ba sɪfɪyaŋ buloŋ we kɪna hʊ ba aa
kyʊwalɪ tɪyaŋ nɛ aŋ aa fugo kaŋ ba tɪɪ kɪ hʊwɔlɪ aŋ kɪ dɔgɪsɪ ba tɪɪ teŋbii
mɛ. Amɛ wɪya no buloŋ bɪ kaŋ dee ba aa sɪ wuwo leŋ dɪ nala vɪya ba
teŋbii wɪkyɛɛlɪya yayɪ.

3

Ma kpʊ dʊnɪya wɪya hʊ aa we ma tɪyaŋ ta

1 Akuu Wɪɪsɪ aa kyisi ma, ma kaŋ mɪɪbofalɪɪ no anɪɪ gɛɛ ʊ aa kyisi Krisita
mɛ sʊʊ tɪyaŋ, ma leŋ dɪ ma hakɪllɪ buloŋ we kɪna hʊ aa we wɪɪsɪbee tɪyaŋ,
lee hʊ Krisita aa hɔŋ ʊ kuworikpasa tɪyaŋ Wɪɪsɪ noduu logiŋ tɪyaŋ.
2 Ma kpa ma hakɪllɪ we kɪna hʊ aa we wɪɪsɪbee tɪyaŋ, aŋ ta kpaa ma
sɪya we dʊnɪya wɪkanɪya tɪyaŋ,
3 beewɪya ʊ kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ ma aa sʊba ka ma mɪɪbol faŋa Krisita lee
wɪɪsɪbee tɪyaŋ.
4 Krisita rɛ yaa ma mɪɪbol, ɛɛwɪya, saŋa hʊ ʊ aa sɪ mɪɪgɪ ko, ma mɛ sɪ
pɛ ʊ tɪyaŋ a di ʊ gaŋdarɪ hʊ.
5 Ma kpʊ wɪbɔmɔ hʊ buloŋ nihuwobisi aa yaa dʊnɪya no tɪyaŋ a ta ma
tɪsɪ tɪyaŋ. Ma leŋ sɔŋsɔŋ, a leŋ bisiŋ wɪya yayɪ. Ma ta kyo haana koo baala
kɪŋkaŋ, a ta kɪ bɪɪnɪ wɪbɔmɔ mɛ ma tɪsɪ tɪyaŋ. Ma ta kaŋ tɪbal, beewɪya
nal hʊ aa kaŋ tɪbal ʊ bee nal hʊ aa marɪ vʊga buloŋ yaa kɪdɪgɪ rɛ.
6 Wɪɪsɪ sɪ na baaŋ nala hʊ aa yaa wɪya no nyuu tɪyaŋ.
7 Saŋa hʊ dʊnɪya wɪkanɪya no ha fa aa kaŋ dee ma nyuu tɪyaŋ, wɪya no
tɪɪ bee ba nyuu rɛ ma mɛ fa kɪ yaa.
8 Amɛ nyɛ kɛ, ʊ maga dɪ ma lɪɪ ma tɪɪ wɪya no buloŋ tɪyaŋ nɛ. Ma leŋ
baaŋ nayɪ, a leŋ dɔmɔŋ fene kyogii, a ta kaŋ tahaa, aŋ leŋ wɪlaama basɪɪ
mɛ.
9 Ma ta bɪl nyɪya wɪya kɪ tɪya dɔmɔŋ, beewɪya nyɛ kɛ ma kpaa ma
mɪɪbobɪnɪɪ hʊ bee ʊ wɪkanɪya buloŋ ta rɛ,
10 aŋ kaŋ mɪɪbofalɪɪ hʊ Krisita aa kpaa tɪya ma. Ɛɛwɪya, Wɪɪsɪ leŋ
mɪɪbofalɪɪ hʊ aa we ma tɪyaŋ kɪ bɪrɪgɪ rɛ saŋa buloŋ dɪ ma ko kɪɪ ʊ a
gyɪma ʊ weliŋ.
11 Ɛɛwɪya, dɪ nal yaa Gyuu koo dɪ ʊ bɪ yaa Gyuu, dɪ nal keri ʊ peŋ koo dɪ
ʊ bɪ keri ʊ peŋ, dɪ nal yaa yoŋ koo dɪ ʊ tɪɪna tɪŋa ʊ tɪɪ, dɪ nal yaa nɪhʊwal
koo dɪ ʊ yaa beebiye, dɪ nal yaa sɪpolli tɪɪna koo dɪ ʊ yaa nɪgʊra, wɪya no
buloŋ bɪ yaa wɪɪ buloŋ. Amɛ wɪɪ aa yaa sɪfɪyaŋ wɪɪ rɛ yaa nal buloŋ bɪl
tuwo a maga Krisita, ʊ mɛ rɛ yaŋ we á buloŋ tɪsɪ tɪyaŋ.
12 Wɪɪsɪ aa kyo ma rɛ tɪŋ ʊ lɪɪ ma yaa ʊ nala. Ɛɛ wɪya, ʊ maga dɪ ma kɪ
fá nala sikii rɛ, a kaŋ bɔnyɛ, a kaŋ ma tɪɪ kɪ hʊwɔlɪ, a leŋ dɪ ma sɪya fɪyɛlɪ,
ka dɪ ma kaŋ kenyiri mɛ.
13 Ma kaŋ kenyiri bee dɔmɔŋ. Dɪ ma kɪdɪgɪ buloŋ nɛ kaŋ wɪɪ bee ʊ
dɔŋtɪɪna, ʊ maga ʊ kpa kyɛ ʊ rɛ. Á Tɪɪna kpaa ma wɪbɔmɔ kyɛ ma rɛ. Ɛɛ
wɪya, ma mɛ kpa wɪya kɪ kyɛ dɔmɔŋ.
14 A lɪɪ ɛɛ hal tɪyaŋ, ma kaŋ kyori abee dɔmɔŋ beewɪya kyori dʊŋ nɛ
sɪ wuwo leŋ dɪ ma kaŋ dɔmɔŋ weliŋ aŋ kaŋ nyʊʊdɪgɪ mɛ ma wɪkanɪya
buloŋ tɪyaŋ.

15 Ma leŋ fɪyɛlʊʊ hʊ Yesu Krisita aa tɪya ma we ma hakɪllɪ tɪyaŋ saŋa buloŋ. Fɪyɛlʊʊ no wɪya rɛ Wɪɪsɪ yɪrɪ ma, ma yaa kɪdɪgɪ. Ɛɛwɪya ma kɪ kyʊwalɪ Wɪɪsɪ aŋgyʊwasʊ saŋa buloŋ.
16 Ma leŋ dɪ Krisita wɪya hʊ buloŋ we ma tɪsɪ tɪyaŋ weliŋ. Ma kɪ kʊrɪsɪ dɔmɔŋ dɪgɪna a kɪ daga dɔmɔŋ abee wɪgyʊŋ. Ma yɪɪ wɪɪkyʊwalyɪɪla a kɪ dannɪ Wɪɪsɪ ma tɪsɪ tɪyaŋ saŋa buloŋ.
17 Wɪɪ buloŋ ma aa yaa abee wɪɪ hʊ buloŋ ma aa basɪ, ma kɪ yaa ba buloŋ á Tɪɪna Yesu feŋ tɪyaŋ, aŋ tɪŋ ʊ tɪyaŋ a kɪ kyʊwalɪ á Kuwo Wɪɪsɪ aŋgyʊwasʊ.

Ɛɛ Wɪɪsɪ nala aa maga dɪ ba kɪ yaa dɔmɔŋ

18 Haana, ma kaŋ ma tɪɪ kɪ hʊwɔlɪ ma balama lee, beewɪya, ɛɛ rɛ maga dɪ nala hʊ aa tɪŋ Krisita kɪ yaa.
19 Baala, ma mɛ kyo ma haana, aŋ ta hoye beel-ba.
20 Biisi, ma kɪ tɪŋ ma kuwoma abee ma nɪmma nyʊwa wɪɪ buloŋ tɪyaŋ, beewɪya ɛɛ rɛ aa fɪyɛlɪ Wɪɪsɪ teŋ.
21 Kuwoma, ma ta kɪ dɔŋ ma biisi kɪŋkaŋ dɪ ba lɔgɪ ko lɪɪ.
22 Yosi, ma kɪ tɪŋ ma tɪmma nyʊwa wɪɪ buloŋ tɪyaŋ dʊnɪya no tɪyaŋ aŋ ta kuu ba aa deŋ ma wɪya, koo ma aa kyɛ dɪ ma yaa laa gyaaŋbiye dʊŋ wɪya a kɪ tɪŋ ba nyʊwa. Amɛ ma kɪ yaa gɛɛ abee tɪdɪgɪ akuu ma aa fá Wɪɪsɪ wɪya.
23 Tʊma hʊ buloŋ ma aa tʊŋ, ma kɪ tʊma abee tɪdɪgɪ anɪɪ á Tɪɪna Wɪɪsɪ rɛ ma tʊma kɪ tɪya, nihuwobiŋ daa ma tʊma kɪ tɪya.
24 Ma ta yeŋŋe anɪɪ á Tɪɪna Krisita rɛ ma tʊma kɪ tɪya. Ɛɛwɪya, Wɪɪsɪ sɪ kpa kɪna hʊ ʊ aa mara biŋ ʊ nala wɪɪsɪbee tɪyaŋ a tuŋ ma.
25 Wɪbɔŋyaala mɛ sɪ laa ba tuno a maga ba wɪbɔmɔ hʊ ba aa yaa, beewɪya Wɪɪsɪ bee lugisi nala.

4

1 Yosi tɪmma, ma kɪ tɪŋ wɪtɪɪ, a gyɪŋ tɪya ma tɪɪ abee wɪya hʊ ma aa kpaa kɪ yaa ma yosi. Ma ta yeŋŋe anɪɪ ma mɛ kaŋ Tɪɪna rɛ wɪɪsɪbee tɪyaŋ.
2 Ma kɪ kyʊwalɪ Wɪɪsɪ saŋa kɛ buloŋ. Dɪ ma ko kɪ kyʊwalɪ Wɪɪsɪ ma leŋ dɪ ma hakɪla buloŋ we doŋ ka dɪ ma kɪ kyʊwalɪ ʊ aŋgyʊwasʊ.
3 Ma pɛ kyʊwalɪ Wɪɪsɪ kɪ tɪya ma mɛ, dɪ Wɪɪsɪ suri ŋmanɪɪ tɪya ma dɪ á wuwo basɪ Krisita wɪya hʊ fa aa yaa wɪfaŋɪya a tɪya nala. Wɪya no wɪya rɛ tɪŋ ba kana ŋ tɔ nitɔdɪyaŋ.
4 Ma kyʊwalɪ Wɪɪsɪ kɪ tɪya ŋ dɪ ŋ wuwo basɪ wɪya no polli weliŋ anɪɪ gɛɛ aa maga dɪ ŋ basɪ.
5 Ma kaŋ ma tɪɪ ma weliŋ abee nala hʊ aa bɪ laa Yesu wɪya di tɪyaŋ. Saŋa kɛ buloŋ dɪ mamaa rɛ ko na ŋmanɪɪ, ma basɪ Wɪɪsɪ wɪya kɪ tɪya ba.
6 Ma leŋ dɪ ma wɪbasɪɪ buloŋ sʊma aŋ kaŋ tɔnɔ, ka dɪ ma gyɪŋ gɛɛ ma aa sɪ yaa a lɪɪ wɪya sɪya tɪya nal buloŋ.

Kyʊwala

7 Takikusi sɪ basɪ ŋ wɪkanɪɪ buloŋ tɪya ma. Ʊ yaa á nɪɪnabiikyoolii rɛ, a yaa Wɪɪsɪ tʊŋtʊnnɪ wɪtɪɪ tɪɪna mɛ, a yaa á tʊŋtʊnnɪ-dɔŋtɪɪna mɛ Krisita tʊma hʊ tɪyaŋ.
8 Ŋ aa tɪma ʊ rɛ ma lee dɪ ʊ leŋ ma gyɪŋ gɛɛ ba aa kɪya á tɪyaŋ, ka dɪ ʊ basɪ wɪya tɪya ma dɪ ma tenni polli.
9 Ʊ bee Oniisimu rɛ aa ko. Ʊ mɛ yaa á nɪɪnabiikyoolii aa kaŋ wɪtɪɪ rɛ, a yaa ma kɪdɪgɪ mɛ. Ba sɪ basɪ wɪɪ kɛ buloŋ aa yaa daha a tɪya ma.

10 Arisitaakusi aa kyʊwalı ma. Ŋ beel-ʊ buloŋ nɛ ba kaŋ tɔ nıtɔdıyaŋ daha. Banabaası nıınabiibaal Maakı mɛ aa kyʊwalı ma. Ŋ laasıya bası tıya ma rɛ anıı dı ʊ rɛ ko maakyiye ko ma lee, ma kana ʊ weliŋ.
11 Gyoosʊwa, nal hʊ ba aa yırı Gyusitu, mɛ aa kyʊwalı ma. Ba nala no boto dʊŋ nɛ yaa Gyuuma, a pɛ ŋ tıyaŋ á kı bası Wıısı koro hʊ wıya. Ba leŋ ŋ teŋ fıyɛlı rɛ weliŋ.
12 Ɛpafirası mɛ aa kyʊwalı ma. Ʊ mɛ yaa Yesu Krisita tʊŋtʊnnı rɛ a yaa ma kıdıgı mɛ. Ʊ aa kyʊwalı Wıısı kı tıya ma rɛ abee sıfıyası saŋa buloŋ dı Wıısı leŋ ma sıŋ weliŋ a gyige ma Wıısı laadii tıyaŋ a gyıŋ Wıısı wıya weliŋ a kı yaa ʊ kyɛrı wıı buloŋ tıyaŋ.
13 Ŋ tıı gyıŋ gɛɛ hʊ ʊ aa kpaa ʊ dee buloŋ tʊma kı tıya ma rɛ, abee nala hʊ buloŋ aa we Lawudisıya abee Hiirapolisi tıyaŋ.
14 Á kyaŋkyoolii Luka aa yaa dɔgıtɔ abee Diması buloŋ mɛ aa kyʊwalı ma.
15 Ma kyʊwalı á nımmabalıya hʊ buloŋ aa we Lawudisıya tıyaŋ abee a nıınatoluu Nimfa, abee á nımmabalıya Krisitabiisi hʊ buloŋ aa laŋŋı ʊ dıya tıyaŋ.
16 Dı ma ko karımı teŋ no teŋ, ma leŋ dı ba karımı ʊ tıya Wıısı nala hʊ aa we Lawudisıya tıyaŋ, ka dı ma mɛ laa teŋ hʊ ŋ aa saba tıya Lawudisıya nala a mɛ karımı.
17 Ma bası tıya Akipu dı ʊ yaa sıfıyaŋ aŋ teŋ tʊma hʊ á Tıına Wıısı aa kpaa tıya ʊ dı ʊ tʊma.
18 Lagılagı no, mıyaŋ Pɔɔl tıı kyʊwala rɛ nyɛ ŋ sabı kı tıya ma abee ŋ tıı noŋ-kısabıya. Ma ta yeŋŋe anıı ba kana ŋ tɔ dıyaŋ nɛ. Wıısı bɔnyɛ sı we ma lee.

LAASIYA TEŊ HƱ PƆƆL AA SABA TIYA TESALONIIKA TIMMA

1 Mıyaŋ Pɔɔl abee Silaasi abee Timoti rɛ sabı teŋ no a kı tıya ma
Krisitabiisi hʋ buloŋ aa we Tesaloniika tıyaŋ, a yaa á Kuwo Wıısı abee
á Tıına Yesu Krisita nala. Wıısı bɔnyɛ abee ʋ fıyɛlʋʋ sı we ma lee.
2 Saŋa kɛ buloŋ dı ámaa rɛ ko kı kyʋwalı Wıısı á aa liisi ma wıya rɛ a
kı kyʋwalı ʋ aŋgyʋwasʋ.
3 Á aa liisi ma wıya rɛ saŋa buloŋ, aŋ kı kyʋwalı Wıısı á kuwo
aŋgyʋwasʋ abee wıya hʋ ma aa yaa akuu ma aa laa Yesu wıya di
nyubaanıŋ, abee gɛɛ hʋ ma aa kyo Yesu a kı tʋŋ ʋ tʋma, a bee mala hʋ
ma aa kana akuu ma bayıyɛla aa we á tıına Yesu Krisita tıyaŋ wıya.
4 Ɲ naabalıya, á gyıma anıı Wıısı kyo ma rɛ weliŋ, a lıı ma dı ma yaa ʋ
nala.
5 Beewıya, á gyı aa ko bası Yesu Krisita wıweliye hʋ tıya ma, ʋ bı kıı nıı
wıbasıı dʋŋ nɛ á gyı ko bası, amɛ á gyı daga Wiyesi Welii hʋ dee mɛ rɛ.
Á gyı daga anıı á kɔnı laa di rɛ anıı Wıısı wıweliye hʋ yaa wıtıı rɛ. Ma
gyıŋ wıya hʋ á gyı aa yaa rɛ saŋa hʋ á aa we ma lee. Ma wıya rɛ tıŋ á gyı
yaa haŋ wıya hʋ buloŋ.
6 Ma aa tıŋ á bee á Tıına Krisita naabʋʋsı rɛ. Ɛɛwıya abee tʋwara hʋ
buloŋ ma aa naa mɛ gba, ka ma ha laa Yesu Krisita wıweliye hʋ di rɛ abee
teŋfıyɛlʋʋ hʋ aa lıı Wiyesi Welii hʋ lee.
7 Ɛɛwıya, ma wıyaalıya rɛ nala hʋ buloŋ aa laa Yesu wıya di a we
Masidooniya abee Akaaya paalʋʋ tıyaŋ kı kyesi.
8 Ma wıyaalıya leŋ á Tıına Wıısı wıweliye hʋ taalı Masidooniya abee
Akaaya paalʋʋ buloŋ nɛ. Ʋ gɛɛ mɛ dʋŋ daa, lee buloŋ tıyaŋ, ba aa bası
gɛɛ hʋ ma aa laa Wıısı wıya di rɛ. Ɛɛwıya, á kɛ bıl bı kaŋ wıı buloŋ á aa
sı bası.
9 Nala no tıı aa bası gɛɛ hʋ ma aa kaŋ ma weliŋ nɛ saŋa hʋ á aa ko ma
lee, abee ɛɛ hʋ ma aa vıya ma vʋga marıı, aŋ mııgı ko kı tıŋ Wıısı hʋ aa
weye.
10 Ba bıl baa dı ma aa gyegili ʋ Biye Yesu rɛ nal hʋ ʋ aa kyise sʋʋ tıyaŋ
dı ʋ mııgı lıı wıısıbee ko. Ʋ rɛ sı laa ma ta kyɛɛ hʋ Wıısı aa sı di dʋnıya
nala sarıya abee baaŋ.

2

Tʋma hʋ Pɔɔl aa tʋma Tesaloniika tıyaŋ

1 Ɲ naabalıya, ma tıı gyıma rɛ anıı á doŋ koyi gyı bı yaa waasʋ.
2 Ma gyıŋ ɛɛ hʋ ba gyı aa dɔgısı ma rɛ, á tʋʋsı ma weliŋ Filipi tıyaŋ aŋka
á na wuwo ko ma lee Tesaloniika tıyaŋ. Abee nala gyı aa pɔɔ kpaŋkpaŋ
dı á ta bası Wıısı wıweliye hʋ buloŋ mɛ, ka Wıısı gyı leŋ á wuwo ko bası
ʋ wıweliye hʋ a tıya ma rɛ aŋ bı fáá kambıŋ buloŋ.
3 Á gyı aa ko bası Wıısı wıweliye hʋ kı tıya ma á gyı bı kpaa wınyıyɛl.
Ma funi mɛ bıl daa á gyı ko dı a ŋmaa, tıbııŋbɔmɔ mɛ bıl daa á gyı kaŋ
ko ma lee dı ma laa Wıısı wıya di.
4 Amɛ Wıısı naa anıı á yaa nıtııma rɛ, ɛɛ rɛ tıŋ ʋ kpa ʋ Wıweliye hʋ
basıı we á nosi tıyaŋ. Wıya hʋ á aa yaa ʋ bı kıı nıı nihuwobisi wıkyɛɛlıya
rɛ á kı yaa. Amɛ Wıısı wıkyɛɛlıya rɛ á kı yaa, beewıya ʋ rɛ gyıŋ á tıbıına
aa kıı gɛɛ.

5 Ma tıı gyıma rɛ anıı nyʊʊpıŋsʊŋ daa á kpa ko ma lee. Á bıl bı ko dı á
fugo bası wıya mɛ a laa kıŋ buloŋ ma lee. Wıısı rɛ yaa á daŋsıya tıına.
6 Á bı ko ma lee a kı kyɛ dı ma tıı koo nal kıdıgı buloŋ bigisi ma.
7 Akuu á aa yaa Krisita kpambısı wıya á fa aa wuwo á hɔŋ nɛ, ka dı ma
yaa á wıkyɛɛlıya buloŋ kı tıya ma, ka á gyı bı yaa gɛɛ. Amɛ á gyı leŋ á
sıya fıyɛlı rɛ ma lee, anıı haaŋ aa kı deŋ ʊ biisi nyuu abee sıfıyala gɛɛ.
8 Á aa kyo ma wıya, á tenni gyı fıyɛla rɛ kıŋkaŋ, á paalı kpa á tıı tıya
ma, a pɛ Wıısı wıweliye hʊ á aa bası tıya ma tıyaŋ. Beewıya, ma wıya
gyı kyıl ma rɛ kıŋkaŋ.
9 Ŋ naabalıya, ma tıı gyıma rɛ weliŋ anıı saŋa hʊ á gyı aa ko dı á bası
Wıısı wıweliye hʊ tıya ma, ma tıı naa gɛɛ hʊ á gyı aa tʊŋ tʊma suwoli rɛ.
Á gyı tʊma kyɛɛ bee ʊ nyʊwa buloŋ nɛ, dı á ta yaa kyʊga nal buloŋ nyuu
tıyaŋ.
10 Mamaa Krisitabiisi hʊ abee Wıısı rɛ yaa á daŋsıya tımma anıı saŋa hʊ
á gyı aa we ma lee á wıyaalıya buloŋ gyı yaa wıtıı rɛ a kpa Wıısı ŋmanıı
mɛ a bı kaŋ wıkyogii buloŋ.
11 Ma gyıma anıı á gyı kaŋ ma kıdıgı buloŋ nɛ weliŋ anıı biisi kuwo aa
kaŋ ʊ biisi gɛɛ.
12 Á gyı kyagılı ma kıdıgı buloŋ nɛ dı ma wuwo tıŋ wıtıı hʊ aŋ pɛ bası
teŋpolli wıya mɛ tıya ma buloŋ. Á kpaanı ma rɛ dı ma leŋ dı ma gyogo
weliye Wıısı sıya tıyaŋ, beewıya Wıısı rɛ yırı ma dı ma ko gyʊʊ ʊ koro
hʊ tıyaŋ aŋ pɛ di ʊ gaŋdarı mɛ.
13 Wıı hʊ mɛ aa pɛɛ tıŋ á aa kı kyʊwalı Wıısı aŋgyʊwasʊ saŋa buloŋ nɛ
yaa á gyı aa ko bası Wıısı wıya hʊ tıya ma, ma gyı nıı ba rɛ, a laa mɛ. Ma
gyı bı naa ba dı ba yaa nihuwobiŋ wıya, amɛ ma gyı laa ba di rɛ anıı ba
kɔnı yaa Wıısı wıya rɛ. Ma nala hʊ aa laa Yesu wıya di, Wıısı wıbii no rɛ
aa bırıgı ma hakıllı gɛɛ.
14 Ŋ naabalıya, ma bee nala hʊ aa laa Yesu wıya di a yaa Wıısı nala a
we Gyudıya paalʊʊ tıyaŋ buloŋ yaa kıdıgı rɛ. Beewıya tʊwara hʊ ba aa
na, ʊ tıı rɛ ma mɛ kı na. Ɛɛ hʊ Gyuuma aa yaŋ kı dɔgısı nala hʊ aa laa
Yesu Krisita wıya di a yaa Wıısı nala Gyudıya paalʊʊ tıyaŋ, ɛɛ tıı rɛ ma
mɛ kı na tʊwara ma bee nala tıı nosi tıyaŋ.
15 Gyuuma no rɛ kpʊʊ á Tıına Yesu abee Wıısı tıŋdaala hʊ. Ba tıı rɛ bıl
aa dɔgısı ma aŋ kil ma kı ta mɛ. Ba leŋ Wıısı baaŋ kı sii rɛ kıŋkaŋ ka ba
bee nal buloŋ mɛ bı wuwo kı kpaga dɔmɔŋ. Ba bee yaa Wıısı wıkyɛɛlıya.
16 Beewıya ba paalı pɔ rɛ dı á ta bası Wıısı wıweliye hʊ tıya nala hʊ aa
bı yaa Gyuuma dı Wıısı laa ba ta. Nyɛ rɛ yaŋ marı leŋ ba wıbɔmɔ yʊga
ba tıyaŋ. Lagılagı no kɛ Wıısı yaŋ naa baaŋ nɛ ba nyuu tıyaŋ.

Pɔɔl kyo dı ʊ bıl mııgı mʊ na Tesaloniika tımma

17 Ŋ naabalıya, ba aa leŋ á porigi dɔmɔŋ ʊ bı pıısa. Abee aa bee na ma
buloŋ, ka ma wıya kyıl ma rɛ kıŋkaŋ á aa kı bıını ma wıya saŋa buloŋ.
Ɛɛwıya, á aa yaa sıfıyaŋ nɛ, dı á fa bıl ko na ma.
18 Á fa aa kyɛ dı á mııgı ko na ma rɛ. Mıyaŋ Pɔɔl tıı mɛ paalı lʊga lʊga
rɛ dı ŋ fa bıl ko na ma, aŋka Sıtaanı tɔ á ŋmanıı.
19 Á fa aa kyɛ dı á ko na ma rɛ, beewıya á gyıma nıı ma ha sıŋ ma laadii
tıyaŋ nɛ kpaŋkpaŋ. Ɛɛwıya á bayıyɛla we ma tıyaŋ nɛ anıı mamaa rɛ sı
leŋ dı á tenni fıyɛlı, dı á na feŋ abee bigisii á Tıına Yesu sıya tıyaŋ kyɛɛ
hʊ ʊ aa sı mııgı ko.
20 Wıtıı rɛ, ma tıyaŋ nɛ á teŋfıyɛlʊʊ abee á bigisii buloŋ kɔnı we.

3

1 Á aa lʊga lɔlɔ dı á fa ko na ma, ka ma wıya mɛ kyıl ma wıya, ɛɛ rɛ á
na anıı á kɛ sı hɔŋ Atɛŋsi tıyaŋ,
2 ka dı á tıŋ á nıınabiye Timoti dı ʊ ko na ma. Á beel-ʊ buloŋ nɛ yaa
Wıısı tʊŋtʊnna, a bası Krisita wıweliye hʊ a kı tıya nala. Á tıma ʊ rɛ dı ʊ
ko bası wıya tıya ma dı ma marı sıŋ wıya hʊ ma aa laa di tıyaŋ weliŋ.
3 Dı ma kıdıgı buloŋ ta ko bıla hal akuu tʊwara hʊ ma aa na wıya. Ma
tıı gyıma rɛ anıı dɔgısıı no ba aa dɔgısı ma nyɛ, buloŋ yaa Wıısı wıbiniye
rɛ a tıya ma.
4 Beewıya saŋa hʊ á gyı aa we ma lee, á gyı aa bası wıı no kı tıya ma rɛ
anıı ba sı dɔgısı ma. Ma tıı gyıma rɛ anıı wıya hʊ á aa basa tıya ma, ba
tıı bee ba nyuu rɛ ma kı na gɛɛ.
5 Ɲ dii kenyiri lɔlɔ rɛ ma tʊwara no wıya, ɛɛ rɛ tıŋ ŋ tıŋ Timoti ma lee
dı ŋ gyıŋ gɛɛ ma aa sına wıya hʊ ma aa laa di tıyaŋ. Ɲ aa fá kambıŋ nɛ
anıı mɔɔnyɛ Sıtaanı mʊrı ma a leŋ ma kpa wıya hʊ ma aa laa di ta. Dı
nyɛ rɛ ko yaa, tʊma hʊ á aa tʊma ma lee buloŋ aa yaa waasʊ rɛ.
6 Amɛ lagılagı no, Timoti aa lıı ma lee ko, ʊ kaŋ duwosi-welii rɛ ko tıya
ma. Ʊ bası tıya ma rɛ anıı ma kaŋ wıya hʊ ma aa laa di weliŋ nɛ, a kaŋ
kyori mɛ. Ʊ bıl bası tıya ma anıı ma aa kı liisi á wıya rɛ weliŋ saŋa kɛ
buloŋ, a kyo dı ma na ma, anıı á mɛ aa kyo dı á na ma gɛɛ.
7 Ɛɛwıya ŋ naabalıya, abee tʊwara no bee wıgyʊʊlıya no buloŋ á aa na
nyɛ amɛ á tenni ha pollo rɛ akuu laadii hʊ ma kana wıya.
8 Ma aa sıŋ weliŋ á Tıına Yesu wıya hʊ ma aa laa di tıyaŋ wıya, nyɛ kɛ
á dʊnıya tıyaŋ weyi kaŋ tɔnɔ rɛ.
9 Á bı sı wuwo kyʊwalı Wıısı teŋ ma wıya. Á aa kı kyʊwalı ʊ aŋgyʊwasʊ
rɛ weliŋ akuu teŋfıyɛlʊʊ hʊ á aa kana ʊ sıya tıyaŋ ma wıya.
10 Kyɛɛ bee ʊ nyʊwa buloŋ nɛ á aa kı sʊla Wıısı abee á tıya buloŋ dı ʊ
leŋ dı á bıl ko na ma, a kyiyeli ma dı ma marı sıŋ wıya hʊ ma laa di tıyaŋ
weliŋ a mʊ teŋ.
11 Á aa sʊla á Kuwo Wıısı abee á Tıına Yesu rɛ dı ba suri ŋmanıı tıya
ma dı á bıl ko ma lee.
12 Á bıl aa sʊla á Tıına Yesu rɛ dı ʊ kyiyeli ma dı ma marı kyo dɔmɔŋ
kıŋkaŋ buloŋ, a kyo nal buloŋ mɛ weliŋ, anıı á aa kyo ma gɛɛ.
13 Á Tıına Yesu sı leŋ dı ma hakıllı pıŋ weliŋ, dı ma kaŋ tıpʊlʊŋ á Kuwo
Wıısı sıya tıyaŋ, a ta kaŋ wıkyogii buloŋ kyɛɛ hʊ á Tıına Yesu bee ʊ nala
buloŋ aa sı mııgı ko.

4

Wıya hʊ aa fıyɛlı Wıısı teŋ

1 Ɲ naabalıya, wıkaalıı hʊ ŋ aa kana dı ŋ bası tıya ma rɛ nyɛ; á daga ma
wıya hʊ ma aa sı kı yaa rɛ dı Wıısı teŋ fıyɛlı ma nyuu tıyaŋ. Ɛɛwıya, á
aa sʊla ma abee sıfıyası, á Tıına Yesu feŋ tıyaŋ anıı ɛɛ hʊ ma aa yaa wıya
hʊ Wıısı aa kyɛ lagılagı no, ma marı kı yaa gɛɛ yʊga yʊga.
2 Beewıya ma tıı gyıŋ wıya hʊ á aa kpaa daga ma rɛ, á Tıına Yesu Krisita
dee tıyaŋ.
3 Wıısı aa kyɛ dı ma yaa tıpʊlʊŋ tımma aa bı kaŋ bisiŋ buloŋ ʊ sıya
tıyaŋ nɛ aŋ lıı ma tıı sɔŋsɔŋ tıyaŋ.
4 Nal buloŋ maga dı ʊ gyıŋ ʊ tıı kanıı rɛ, gɛɛ hʊ aa sı leŋ dı Wıısı teŋ
fıyɛlı, ka dı ʊ dɔŋtıŋsı mɛ kı tıya ʊ gyırıma.

5 Ma ta tɪŋ ma tɪɪ teŋbii wɪkyɛɛlɪya tɪyaŋ, a gɔllɪ kɪ yaa sɔŋsɔŋ wɪya anɪɪ
nala aa bɪ gyɪŋ Wɪɪsɪ.
6 Ɛɛ wɪya wɪɪ no tɪyaŋ nal buloŋ ta yaa wɪɪ kyogi ʊ dɔŋtɪɪna, koo a firimi
ʊ dɔŋtɪɪna. Á basɪ tɪya ma rɛ abee sɪfɪyasɪ faafaa buloŋ anɪɪ Wɪɪsɪ sɪ dɔgɪsɪ
nala hʊ aa yaa bisiŋ wɪya no iriŋ.
7 Beewɪya, Wɪɪsɪ bɪ lɪɪ ma dɪ á kɪ yaa wɪlaama, amɛ ʊ lɪɪ ma rɛ dɪ á yaa
tɪpʊlʊŋ tɪmma a ta kaŋ bisiŋ buloŋ.
8 Ɛɛwɪya nal hʊ buloŋ aa vɪya wɪya no ŋ aa basa, nihuwobiŋ nyʊwa daa
ʊ tɪɪna vɪya, amɛ Wɪɪsɪ, nal hʊ aa kpaa ʊ Wiyesi Welii hʊ we ma tɪyaŋ,
nyʊwa rɛ ʊ tɪɪna vɪya gɛɛ.
9 Nyɛ kɛ ʊ bɪl bɪ maga dɪ ŋ sabɪ teŋ a basɪ tɪya ma gɛɛ hʊ ma aa sɪ kyo
dɔmɔŋ, beewɪya Wɪɪsɪ tɪɪ daga ma gɛɛ aa maga dɪ ma kyo dɔmɔŋ nɛ.
10 Wɪtɪɪ rɛ, ma paalɪ kyo nala hʊ aa laa Yesu wɪya di a we Masidooniya
paalʊʊ tɪyaŋ buloŋ nɛ. Ŋ naabalɪya, á yaŋ aa sʊl ma abee sɪfɪyasɪ rɛ dɪ
ma marɪ kyo ba te gɛɛ.
11 Ma kɪ lʊga dɪ ma leŋ dɪ ma sɪya fɪyɛlɪ saŋa buloŋ, ka dɪ ma kpa ma
nyuni we ma tɪɪ tʊma tɪyaŋ, a wuwo tʊma kɪ na ma kɪkyɛɛlɪya anɪɪ á aa
laasɪya basɪ gɛɛ tɪya ma.
12 Nyɛ rɛ sɪ leŋ dɪ nala hʊ aa bɪ laa Wɪɪsɪ di kɪ tɪya ma gyɪrɪma, ka ma
ta bɪl hɔŋ gbal nal buloŋ mɛ dɪ ʊ tɪya ma ma kɪkyɛɛlɪya.

Á Tɪɪna Yesu mɪɪgɪ koyi

13 Ŋ naabalɪya, á aa kyɛ dɪ ma gyɪŋ wɪtɪɪ hʊ aa we nala aa sʊba lugo
tɪyaŋ nɛ, dɪ ma tɪsɪ ta kyogo kɪŋkaŋ anɪɪ nala aa bɪ kaŋ bayɪyɛla.
14 Á aa laa di anɪɪ Yesu sʊba aŋ mɪɪgɪ sii sʊʊ tɪyaŋ gɛɛ, ɛɛ tɪɪ rɛ á laa
di mɛ anɪɪ saŋa hʊ Yesu aa sɪ mɪɪgɪ ko, Wɪɪsɪ sɪ kyisi nala hʊ aa laa Yesu
wɪya di aŋ sʊba mɛ dɪ ba tɪŋa ʊ hal ko.
15 Wɪɪ hʊ á Tɪɪna Yesu aa basa, ʊ tɪɪ rɛ á mɛ basɪ kɪ tɪya ma. Ʊ gyɪ baa dɪ
á nala hʊ aa laa ʊ wɪya di aŋ we á mɪɪbol tɪyaŋ, dɪ kyɛɛ hʊ ʊ aa sɪ mɪɪgɪ
ko, dɪ á bɪ sɪ laa sɪya nala hʊ aa laa ʊ wɪya di aŋ sʊba tɪyaŋ a mʊ ʊ lee.
16 Beewɪya á Tɪɪna Yesu tɪɪ aa maakyiye ʊ lɪɪ wɪɪsɪbee rɛ a ko a nɔsɪ basɪ
wɪya. Malɪkasɪ nɪhɪyawʊ hʊ mɛ sɪ nɔsɪ basɪ wɪya, ka dɪ á nɪɪ dɪ ba mʊʊ
Wɪɪsɪ kabɪl hʊ mɛ. Ɛɛ tɪyaŋ nɛ Wɪɪsɪ sɪ laasɪya kyisi nala hʊ buloŋ aa laa
Krisita wɪya di aŋ sʊba.
17 Á nala hʊ mɛ ha aa we á mɪɪbol tɪyaŋ, ʊ sɪ kasɪ ma a pɛ nala hʊ ʊ aa
kyise sʊʊ hʊ tɪyaŋ, dɪ á buloŋ sii gyɪŋ kyeŋ á Tɪɪna Yesu taala tɪyaŋ a we
ʊ lee a kaŋ kɪ mʊ deŋdeŋ.
18 Ɛɛwɪya, ma basɪ teŋpolli wɪya no a kɪ fɪyɛlɪ dɔmɔŋ bembiye.

5

Ma yaa siri gbala kyɛɛ hʊ á Tɪɪna Yesu aa sɪ mɪɪgɪ ko

1 Ŋ naabalɪya, kyɛɛ hʊ abee saŋa hʊ tɪyaŋ wɪya no aa sɪ yaa, ʊ bɪ yaa
wɪɪ ŋ bɪl aa sɪ sabɪ basɪ kɪ tɪya ma,
2 beewɪya ma tɪɪ gyɪma rɛ weliŋ anɪɪ kyɛɛ hʊ á Tɪɪna Yesu aa sɪ mɪɪgɪ
ko sɪ pirigi ma tɪyaŋ gɛɛ anɪɪ gaal aa pirigi ko tebine gɛɛ.
3 Haŋ saŋa hʊ nala aa sɪ kɪ bɪɪnɪ anɪɪ lee fɪyɛla rɛ dɪ wɪɪ buloŋ tuwo, ɛɛ
tɪyaŋ nɛ baloo sɪ pirigi gyʊʊ ba, anɪɪ haaŋ halʊllɪ-luwol aa pirigi kɪ wɪɪ ʊ
gɛɛ. Ka nal buloŋ mɛ bɪ sɪ wuwo fá lɪɪ baloo no tɪyaŋ.
4 Amɛ ŋ naabalɪya, ma kɛ tuwo bilhuu tɪyaŋ. Ɛɛwɪya ʊ bɪ maga dɪ kyɛɛ
hʊ ko pirigi ma tɪyaŋ anɪɪ gaal.

5 Ma buloŋ yaa nala aa we pʋlʋŋ tɪyaŋ nɛ, a yaa sɪgballɪya nala. Á bɪ
yaa tebine koo bilhuu tɪyaŋ nala.
6 Ɛɛwɪya, ʋ bɪ maga dɪ á pɪŋ doo kɪ yeŋŋi á tɪɪ abee á Tɪɪna mɪɪgɪ koyi
wɪya anɪɪ nala hʋ aa bɪ laa Krisita di aa yaa gɛɛ. Amɛ ʋ maga dɪ á werigi
rɛ a gyɪŋ á tɪɪ kanɪɪ wɪɪ buloŋ tɪyaŋ.
7 Tebine rɛ nala kɪ pɪŋ doo. Tebine mɛ rɛ nala nyʋwa sɪŋ kɪ bugo.
8 Amɛ á kɛ aa yaa sɪgballɪya nala wɪya, ʋ maga dɪ á gyɪŋ kaŋ á tɪɪ rɛ
wɪɪ buloŋ tɪyaŋ. Ʋ maga dɪ á kpa á laadii abee kyori hʋ á aa kana a pɔ
á tɪɪ rɛ anɪɪ hɔgɪgyalɪɪ hʋ bayuwol aa kaŋ tɔ ʋ bembii gɛɛ. Ka dɪ ma leŋ
dɪ bayɪyɛla hʋ ma aa kana anɪɪ Wɪɪsɪ sɪ laa ma ta mɛ kɪɪ gɛɛ anɪɪ hɔgɪ
nyupugi ma kpa kyige.
9 Beewɪya Wɪɪsɪ bɪ lɪɪ ma dɪ ʋ dɔgɪsɪ ma, ʋ lɪɪ ma rɛ dɪ ʋ tɪŋ á Tɪɪna
Yesu Krisita tɪyaŋ a laa ma ta.
10 Á wɪya rɛ Yesu sʋba dɪ gɛɛ leŋ dɪ a beel-ʋ we doŋ a kɪ mʋ deŋdeŋ, di
ámaa rɛ sʋba koo dɪ ámaa rɛ weye saŋa hʋ ʋ aa sɪ mɪɪgɪ ko.
11 Ɛɛ wɪya ma basɪ teŋ polli wɪya no kɪ tɪya dɔmɔŋ, a kɪ kyiyeli dɔmɔŋ
mɛ Wɪɪsɪ ŋmanɪɪ tɪŋɪɪ tɪyaŋ anɪɪ ma aa yaŋ kɪ yaa gɛɛ.
12 Á nɪmmabalɪya, á aa sʋl ma, nala hʋ Wɪɪsɪ aa lɪya ba yaa ma sɪlaala,
ka ba kpa ba sɪfɪyaŋ buloŋ we tʋma no tɪyaŋ, a kɪ deŋ ma nyuu tɪyaŋ a kɪ
daga ma mɛ, ʋ maga dɪ ma kɪ tɪya ba gyɪrɪma rɛ.
13 Ma kɪ tɪya ba gyɪrɪma, a kyo ba mɛ weliŋ akuu tʋma hʋ ba aa tʋŋ
wɪya. Ma leŋ fɪyɛlʋʋ we ma hɔnɪɪ tɪyaŋ.
14 Á nɪmmabalɪya, á aa sʋl ma abee sɪfɪyasɪ dɪ ma kɪ kʋrɪsɪ teŋwɪɪ tɪmma
dɪgɪna, a basɪ wɪya kɪ nyaasɪ nala hʋ aa fá kambɪŋ nyuni, aŋ kɪ kyiyeli
nala hʋ aa bɪ sɪŋ weliŋ Wɪɪsɪ wɪya hʋ tɪyaŋ. Ma kaŋ kenyiri abee nal
buloŋ.
15 Ma pɔ dɪ nal buloŋ ta ko yaa wɪbɔŋ tuŋ ʋ dɔŋtɪɪna. Amɛ saŋa kɛ
buloŋ, ma yaa wɪweliye kɪ tɪya dɔmɔŋ abee nal buloŋ.
16-17 Ma leŋ dɪ ma tenni fɪyɛlɪ saŋa buloŋ, ka dɪ ma kɪ kyʋwalɪ Wɪɪsɪ
saŋa buloŋ mɛ.
18 Wɪɪ kɛ buloŋ tɪyaŋ, ma kyʋwalɪ Wɪɪsɪ aŋgyʋwasʋ, beewɪya nyɛ rɛ
Wɪɪsɪ kɪ kyɛ dɪ ma nala hʋ bee Yesu Krisita aa yaa kɪdɪgɪ kɪ yaa.
19 Ma ta kɪ tɔ Wiyesi Welii hʋ tʋma ma tɪyaŋ.
20 Wɪya hʋ ba aa basɪ Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʋ dee tɪyaŋ, ma ta kɪ kpaa ba
waasʋ.
21 Amɛ ma sʋnnɪ wɪya no buloŋ na, a lɪɪ wɪya hʋ aa weliye.
22 Ma lɪɪ ma tɪɪma wɪbɔmɔ iriŋ kɛ buloŋ tɪyaŋ.
23 Á aa sʋla Wɪɪsɪ rɛ, fɪyɛlʋʋ tɪtɪyal hʋ, dɪ ʋ sasɪ ma wɪbɔmɔ buloŋ ta
aŋ leŋ dɪ ma yaa tɪpʋlʋŋ tɪmma ma wɪɪ buloŋ tɪyaŋ, a ta kaŋ bisiŋ koo
wɪkyogii buloŋ ma mɪɪbol tɪyaŋ haalɪ a mʋ pele kyɛɛ hʋ á Tɪɪna Yesu
Krisita aa sɪ mɪɪgɪ ko.
24 Nal hʋ aa yɪrɪ ma kɔnɪ sɪ yaa wɪɪ no tɪya ma rɛ, beewɪya ʋ yaa wɪtɪɪ
Tɪɪna rɛ.
25 Á nɪmmabalɪya, ma mɛ sʋla Wɪɪsɪ kɪ tɪya ma.
26 Ma kyʋwalɪ á nɪmmabalɪya hʋ buloŋ weliŋ, weliŋ.
27 Ŋ aa sʋla ma abee sɪfɪyasɪ rɛ á Tɪɪna Yesu Krisita feŋ tɪyaŋ dɪ ma
karɪmɪ teŋ no a tɪya á nɪmmabalɪya hʋ buloŋ.
28 Á Tɪɪna Yesu Krisita bɔnyɛ sɪ we ma lee.

TEŊLIYA TIINA PƆƆL AA SABA TIYA TESALONIIKA TIMMA

1 Mıyaŋ Pɔɔl abee Silaasi abee Timoti rɛ sabı teŋ no kı tıya ma Krisitabiisi hʊ aa we Tesaloniika tıyaŋ, a yaa á Kuwo Wıısı abee á Tıına Yesu Krisita nala.
2 Á Kuwo Wıısı abee á Tıına Yesu Krisita bɔnyɛ abee ba fıyɛlʊʊ sı we ma lee.

Sarıya hʊ Yesu aa sı di nala ʊ kyɛkoolii

3 Ŋ naabalıya, ʊ yaa kparaama rɛ dı á kı kyʊwalı Wıısı aŋgyʊwasʊ saŋa buloŋ ma wıya anıı gɛɛ aa maga. Beewıya laadii hʊ ma aa kana abee kyori hʊ ma kıdıgı buloŋ aa kana bee dɔmɔŋ marı yʊga kı pɛ rɛ.
4 Ɛɛwıya, á aa kı bigisi ma rɛ ma dɔŋtıŋsı Wıısı nala lee, beewıya abee tʊwara hʊ bee dɔgısıı hʊ buloŋ ma aa na, ka ma ha kaŋ mala rɛ ma laadii tıyaŋ.
5 Wıya no buloŋ daga anıı Wıısı kaŋ wıtıı rɛ ʊ sarıya dii tıyaŋ. Nyɛ rɛ sı leŋ dı ma maga wıısıbee koro hʊ wıya ma aa na tʊwara no gyʊʊyı.
6 Wıısı yaa wıtıı tıına rɛ, ɛɛwıya ʊ sı dɔgısı nala hʊ buloŋ aa dɔgısı ma.
7 Ka dı ʊ tıya á bee ma nala hʊ buloŋ aa na tʊwara wiyese kyɛɛ hʊ á Tıına Yesu bee ʊ malıka-gaduwogo diŋgel aa sı baarı ba, dı ba lıı wıısıbee ko,
8 a dɔgısı nala hʊ aa vıya ʊ nyʊwa abee nala hʊ aa bee tıŋ á Tıına Yesu wıweliye hʊ.
9 Nala no rɛ Wıısı sı leŋ dı ba na dɔgısıı hʊ aa bı kaŋ tenii, ka dı ʊ kaŋ ba porigi lıı á Tıına Yesu bee ʊ gaŋdarı hʊ buloŋ tıyaŋ.
10 Haŋ Kyɛɛ hʊ ʊ aa sı mııgı ko, nala hʊ buloŋ aa laa ʊ wıya di a yaa tıpʊlʊŋ tımma ba sı kyʊwalı ʊ a leŋ dı ʊ feŋ yırı. Ma mɛ pɛɛ nala no tıyaŋ nɛ, beewıya ma laa wıya hʊ á bası tıya ma dı rɛ.
11 Ɛɛ rɛ tıŋ á kyʊwalı Wıısı kı tıya ma saŋa buloŋ. Á aa sʊl Wıısı rɛ dı ʊ leŋ ma maga bee wıya hʊ wıya ʊ aa yırı ma yayı, aŋ tıya ma dee dı ma kı yaa wıweliye hʊ buloŋ ma aa kyɛ dı ma yaa, ka dı ma tʊŋ tʊma hʊ mɛ ma aa tʊŋ ma laadii nyubaanıŋ a mʊ teŋ.
12 Nyɛ rɛ sı leŋ dı á Tıına Yesu feŋ tıŋ ma tıyaŋ a yırı, ka dı ʊ leŋ ma mɛ feŋ yırı. Á Kuwo Wıısı abee á Tıına Yesu Krisita lahɔrʊmɔ tıyaŋ nɛ wıı no sı yaa.

2

Tahaa Tıına hʊ

1 Ŋ naabalıya, nyɛ kɛ ŋ aa kyɛ dı ŋ bası á Tıına Yesu Krisita mııgı koyi abee gɛɛ hʊ ʊ aa sı kaŋ á beel-ʊ buloŋ laŋŋı dɔmɔŋ haŋ kyɛɛ hʊ wıya polli weliŋ nɛ a tıya ma.
2 Nala badɔmɔŋ aa bası rɛ anıı á tıına Yesu teŋ mııgı ko rɛ, amɛ á aa sʊl ma, ma ta leŋ dı gɛɛ kaŋ ma hakıllı vʊgımı koo dı gɛɛ leŋ ma bembiye kı sii. Kapuwo, nala aa nyıya wıya anıı ámaa rɛ baa dı Wiyesi Welii hʊ rɛ bası wıya no tıya ma á mɛ laa bası kı tıya ma, koo dı á tıı rɛ bası wıı no tıya ma, koo dı ámaa rɛ sabı teŋ tıya ma anıı Yesu teŋ mııgı ko rɛ.
3 Ma ta leŋ dı nal buloŋ mʊrı ma ŋmanıı kıdıgı buloŋ tıyaŋ, beewıya ka dı kyɛɛ hʊ Yesu aa sı mııgı ko na pele, nala yʊga sı vıya Wıısı, ka dı

Tahaa Tɪɪna hʊ, nal wɪɪdagɪ aa daga anɪɪ diŋ nɛ ʊ sɪ gyʊʊ, ko lɪɪ lɪgyalɪɪ dɪ nal buloŋ na ʊ.
4 Ʊ sɪ lɪɪ Wɪɪsɪ hal a kpa ʊ tɪɪ nɪɪ ʊ rɛ yʊga te kɪna kɛ buloŋ nihuwobisi
aa marɪ koo a kɪ kyʊwalɪ anɪɪ ba aa rɛ yaa Wɪɪsɪ. Ʊ gba sɪ gyʊʊ hɔŋ
Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ tɪyaŋ aŋ baa dɪ ʊ rɛ yaa Wɪɪsɪ.
5 Ma bɪ liise anɪɪ ŋ gyɪ aa we ma lee, ŋ gyɪ basɪ wɪya no buloŋ tɪya ma
rɛ?
6 Ma tɪɪ gyɪŋ wɪɪ hʊ aa tɔɔ tahaa tɪɪna no koyi ŋmanɪɪ rɛ? Amɛ dɪ saŋa
hʊ rɛ ko pele, ʊ sɪ kana ʊ tɪɪ ko lɪɪ lɪgyalɪɪ dɪ nal buloŋ na ʊ.
7 Nala teŋ paalɪ piili lʊwɔlɪ kɪ yaa tahaa wɪya rɛ amɛ wɪɪ hʊ aa sɪ yaa bɪ
sɪ wuwo yaa see dɪ ba aa kaŋ nal hʊ aa tɔɔ wɪya no yayɪ ŋmanɪɪ turi ta.
8 Ɛɛ tɪyaŋ nɛ tahaa tɪɪna hʊ yaŋ sɪ kana ʊ tɪɪ ko lɪɪ lɪgyalɪɪ dɪ nal buloŋ
na ʊ. Amɛ saŋa hʊ á Tɪɪna Yesu aa sɪ mɪɪgɪ ko, ʊ nyʊwa puwo dʊŋ sɪ kpʊ
tahaa tɪɪna hʊ, ka dɪ ʊ tʊla hʊ ʊ aa sɪ kana a we doŋ mɛ kyogi ʊ ta.
9 Tahaa tɪɪna hʊ sɪ ko Sɪtaanɪ dee tɪyaŋ, a yaa wɪnyɪyɛ-wɪmagɪla abee
wɪkperiye iriŋ buloŋ.
10 Ʊ sɪ nyɪya tahaa wɪnyɪyɛ-iriŋ buloŋ a mʊrɪ nala hʊ aa nyʊgɪsɪ Wɪɪsɪ
ŋmanɪɪ tɪyaŋ. Ba aa nyʊgɪsɪ rɛ, beewɪya ba vɪya ba aa sɪ kyo wɪtɪɪ hʊ aa
sɪ leŋ dɪ Wɪɪsɪ laa ba ta rɛ.
11 Ɛɛwɪya, Wɪɪsɪ leŋ wɪnyɪyɛl kaŋ dee ba hakɪllɪ tɪyaŋ nɛ ba kɪ tɪŋ
wɪnyɪyɛl dʊŋ.
12 Ɛɛwɪya, nal hʊ buloŋ aa bɪ laa wɪtɪɪ hʊ di, aŋ kpa ʊ hakɪla we wɪbɔmɔ
tɪyaŋ, Wɪɪsɪ sɪ di ʊ tɪɪna sarɪya a kpa kyogisi tɪya ʊ.

Wɪɪsɪ lɪɪ ma dɪ ʊ laa ma ta rɛ

13 Á nɪmmabalɪya Wɪɪsɪ aa kyo, ʊ maga dɪ á kɪ kyʊwalɪ Wɪɪsɪ aŋgyʊwasʊ
rɛ saŋa buloŋ ma wɪya beewɪya Wɪɪsɪ foŋ lɪɪ ma rɛ a lɪɪ piilii hʊ tɪyaŋ
buloŋ dɪ ʊ laa ma ta. Wɪɪsɪ tɪŋ ʊ Wiyesi Welii hʊ dee tɪyaŋ nɛ a laa ma ta
a leŋ ma yaa tɪpʊlʊŋ tɪmma ʊ sɪya tɪyaŋ akuu ma aa laa wɪtɪɪ hʊ dɪ wɪya.
14 Wɪɪsɪ tɪŋ ʊ wɪweliye hʊ á aa basɪ tɪya ma tɪyaŋ nɛ a yɪrɪ ma dɪ ma
yaa ʊ nala a mɛ kaŋ tol á Tɪɪna Yesu Krisita gaŋdarɪ hʊ tɪyaŋ.
15 Ŋ naabalɪya, wɪtɪɪ hʊ á aa gʊnna rɛ á mɛ kpa kɪ daga ma. Ɛɛwɪya ma
sɪŋ ʊ tɪyaŋ weliŋ, dɪ ʊ yaa á wɪbasɪɪ tɪyaŋ koo dɪ wɪya hʊ á saba tɪya ma
tɪyaŋ nɛ.
16 Á kuwo Wɪɪsɪ kyo ma rɛ. Ʊ bɔnyɛ tɪyaŋ nɛ ʊ leŋ á bembiye pɪŋ lɪdɪgɪ
kɪ mʊ deŋdeŋ ka ʊ tɪya ma bayɪyɛla hʊ aa weliye.
17 Á aa sʊla á kuwo Wɪɪsɪ abee á Tɪɪna Yesu Krisita rɛ dɪ ba leŋ dɪ ma
tenni polli, a tɪya ma dee dɪ ma wɪyaalɪya abee ma wɪbasɪya buloŋ weliye
saŋa buloŋ.

3

Ma kyʊwalɪ Wɪɪsɪ kɪ tɪya ma

1 Á nɪmmabalɪya, wɪya hʊ ŋ aa basɪ kateŋsi rɛ nyɛ. Ma kyʊwalɪ Wɪɪsɪ
kɪ tɪya ma dɪ á Tɪɪna Yesu Krisita wɪweliye hʊ taalɪ laa lee buloŋ lagɪ lagɪ,
ka dɪ nala laa wɪweliye no dɪ abee gyɪrɪma anɪɪ ma mɛ gyɪ aa laa di abee
gyɪrɪma gɛɛ.
2 Ma bɪl kyʊwalɪ Wɪɪsɪ kɪ tɪya ma, dɪ ʊ lɪɪ ma tahaa tɪmma abee nɪbɔmɔ
nosi tɪyaŋ, beewɪya nala buloŋ daa laa Wɪɪsɪ wɪya hʊ di.
3 Amɛ á Tɪɪna Yesu kaŋ yellii rɛ kɪŋkaŋ. Ʊ sɪ tɪya ma dee a pɔ ma dɪ
nɪbɔmɔ ta wuwo ma.
4 Á Tɪɪna Wɪɪsɪ nyubaanɪŋ á laa ma di rɛ, anɪɪ wɪya hʊ á aa basɪ tɪya
ma, ma aa yaa ba rɛ. Á ha laa di mɛ rɛ anɪɪ ma sɪ kaŋ gɛɛ kɪ mʊ deŋdeŋ.

5 Ŋ aa sʊla á Tɪɪna rɛ dɪ ʊ leŋ dɪ ma wuwo gyɪŋ gɛɛ hʊ Wɪɪsɪ aa kyo ma,
ka dɪ ma kaŋ mala anɪɪ Krisita tɪɪ aa kaŋ mala gɛɛ.

Ʊ bɪ maga dɪ nal buloŋ kaŋ teŋwɪɪ

6 Á nɪmmabalɪya, á basɪ kɪ tɪya ma rɛ abee sɪfɪyasɪ á Tɪɪna Yesu Krisita
feŋ tɪyaŋ, Krisitabiisi hʊ aa kaŋ teŋwɪɪ aŋ bee tɪŋ wɪya hʊ á aa basɪ tɪya
ba, ma lɪɪ ma tɪɪ ba tɪyaŋ.
7 Ma tɪɪ gyɪma rɛ weliŋ anɪɪ ʊ maga dɪ ma kɪ kyesi á wɪyaalɪya rɛ. Á gyɪ
bɪ kaŋ teŋwɪɪ saŋa hʊ á aa we ma lee.
8 Á gyɪ bɪ dii nal buloŋ kɪdiiliye dɪ á bɪ tuŋ ʊ tɪɪna. Amɛ á tʊma rɛ weliŋ
a suwoli kyɛɛ bee ʊ nyʊwa buloŋ dɪ á wuwo na á kɪkyɛɛlɪya, dɪ á ta yaa
kyʊga a tɪya ma kɪdɪgɪ buloŋ.
9 Á gyɪ aa tʊma gɛɛ, ʊ bɪ kɪɪ nɪɪ dɪ á bɪ kaŋ ŋmanɪɪ á aa sɪ baa ma tɪya
ma kɪdiiliye, amɛ á gyɪ yaa gɛɛ rɛ dɪ á daga ma dɪ ma kɪ tɪŋa á naabʊʊsɪ.
10 Á gyɪ aa we ma lee, á gyɪ biŋ mɪra no rɛ tɪya ma; “Nal hʊ buloŋ aa
baa ʊ bɪ sɪ tʊŋ tʊma ʊ bɪ maga dɪ ʊ di kɪna.”
11 Wɪɪ hʊ aa tɪŋ á kɪ basɪ nyɛ, á nɪya anɪɪ teŋwɪɪ tɪmma we ma tɪyaŋ nɛ,
a bee tʊŋ tʊŋ buloŋ, see dɪ ba gɔllɪ kpa ba nyʊʊsɪ we nala wɪya dʊŋ tɪyaŋ
a basɪ kɪ baŋ.
12 Á Tɪɪna Yesu Krisita feŋ tɪyaŋ á aa kpaanɪ nala hʊ aa kaŋ gyogo no
iriŋ nɛ abee sɪfɪyasɪ, a kɪ kʊrɪsɪ ba dɪgɪna mɛ, dɪ ba kaŋ ba tɪɪ weliŋ a tʊŋ
tʊma a wuwo kɪ na ba kɪkyɛɛlɪya.
13 Amɛ á nɪmmabalɪya, ma kɛ ta leŋ dɪ ma lɔgɪ lɪɪ wɪweliye yayɪ.
14 Dɪ nal lɛ we ma tɪyaŋ a bee tɪŋ wɪya hʊ á aa basɪ tɪya ma teŋ no tɪyaŋ,
ma gyɪŋ ʊ tɪɪna wɪya weliŋ. Ma ta leŋ dɪ ma beel-ʊ pɛ wɪɪ buloŋ dɪ gɛɛ
leŋ hɪɪsɪ kana ʊ.
15 Amɛ ma ta kpaa ʊ anɪɪ ʊ yaa ma dɔŋ nɛ. Ma basɪ wɪya kʊrɪsɪ ʊ dɪgɪna
anɪɪ ma krisitabii-dɔŋtɪɪna.

Kyʊwala

16 Á aa sʊl á Tɪɪna Krisita tɪɪ rɛ, nal hʊ aa yaa fɪyɛlʊʊ tɪɪna dɪ ʊ tɪya ma
fɪyɛlʊʊ saŋa buloŋ wɪɪ buloŋ tɪyaŋ. Á Tɪɪna Krisita sɪ we ma buloŋ lee.
17 Mɪyaŋ Pɔɔl tɪɪ rɛ saba kyʊwala no abee ŋ noŋ a kɪ tɪya ma. Nyɛ rɛ ŋ
aa sabɪ ŋ tenni buloŋ tɪyaŋ a daga anɪɪ mɪyaŋ nɛ sabɪ teŋ hʊ.
18 Á Tɪɪna Yesu Krisita bɔnyɛ sɪ we ma lee.

LAASIYA TEŊ HƱ PƆƆL AA SABA TIYA TIMOTI

1 Mıyaŋ Pɔɔl lɛ sabı teŋ no a kı tıya I Timoti. Wıısı, á laataal abee Yesu
Krisita, laataal hʋ tıyaŋ á bayıyɛla aa we, ba aa rɛ lıı ŋ ba dee tıyaŋ, ŋ yaa
Yesu Krisita kpambıya.
2 Timoti, akuu á buloŋ aa laa Krisita di wıya, ı bırımı ŋ biye tıı rɛ. Á
Kuwo Wıısı abee á Tıına Yesu Krisita bɔnyɛ tıyaŋ, ba sı fá ı sikii, a leŋ dı
ı hɔŋ abee laaŋfıya.

Ma pɔ ma tııma abee wınyıyɛl-dıdagıla

3 Saŋa hʋ tıyaŋ ŋ gyı aa ko baŋ kı mʋ Masidooniya paalʋʋ, ŋ gyı kpaanı
ı rɛ weliŋ anıı ı hɔŋ Ɛfiso tıyaŋ. Ha hɔŋ doŋ, beewıya nala badɔmɔŋ nɛ
we doŋ a kpa wınyıyɛl ŋmaŋsı a kı daga nala. Ɛɛ wıya, ŋ aa kyɛ dı ı bası
kil nala no rɛ dı ba leŋ ba wınyıyɛl hʋ.
4 Bası tıya ba dı ba ta kpaa ba nyuni we ba faafaa lesiri wıya basıı abee
ba naabaala fene dıısıı tıyaŋ, beewıya nyʋʋtaaduwo dʋŋ nɛ wıya no iriŋ
kaŋ kı ko. Ka wıya no mɛ bı sı wuwo leŋ dı nal buloŋ tıŋ Wıısı kyɛrı see
tıına Wıısı laadii dʋŋ nɛ sı leŋ dı ʋ wuwo tıŋ Wıısı kyɛrı.
5 Wıı hʋ aa tıŋ ŋ bası nyɛ kı tıya ı rɛ yaa ŋ aa kyɛ dı ma kyo dɔmɔŋ
abee hakılwelii abee tıpʋlʋŋ nɛ. Nyɛ sı daga anıı ma kɔnı laa Wıısı wıya
hʋ á aa daga ma dı weliŋ nɛ.
6 Nala badɔmɔŋ vıya wıya no tıŋıı rɛ aŋ mııgı gɔllı we wıvıyagyımıya
basıı tıyaŋ.
7 Ba aa kyɛ dı ba kı daga nala Wıısı mırısı rɛ, amɛ ba tıı mɛ gba bı gyıŋ
wıya hʋ ba aa bası memii. Wıya hʋ tıyaŋ mɛ gba ba aa sına kpaŋkpaŋ,
ba bı gyıŋ ba memii.
8 Á gyıma anıı mırısı hʋ weliye rɛ dı nala rɛ kɔnı aa tıŋ ba anıı gɛɛ hʋ
aa maga.
9 Á bıl gyıma rɛ anıı nıtııma wıya daa ba kı biŋ mırısı. Amɛ nala aa
kyogi mırısı, abee nıbɔmɔ, abee nala hʋ aa bee fá Wıısı abee wıbɔŋyaala,
abee nala hʋ aa bee tıŋ Wıısı, abee nala hʋ aa kpʋ ba kuwoma abee ba
nımma, abee nıkpʋʋla kɛ iriŋ buloŋ,
10 abee sɔŋsɔnnɔ, abee baala aa gʋla kı kyɛ dɔmɔŋ, abee nala hʋ aa gɔllı
gaa kası nala mʋ kı yallı, abee wınyıyɛla abee wınyıyɛ-daŋsıya diile, abee
nala hʋ wıyaalıya aa bee tıŋ Wıısı wıtıı hʋ, nala no iriŋ wıya rɛ ba kı biŋ
mırısı.
11 Wıya no ŋ aa dagı ma, ba lıı Wıısı, gaŋdaal hʋ aa maga dannıı,
wıweliye hʋ ʋ aa kpaa we ŋ nosi tıyaŋ dı ŋ bası tıya nala tıyaŋ nɛ.

Ɛɛ Wıısı aa fáá Pɔɔl sikii

12 Ŋ aa kyʋwalı á Tıına Yesu Krisita aŋgyʋwasʋ rɛ abee dee hʋ ʋ aa tıya
ŋ, ŋ kı tʋŋ tʋma no, a bıl kı kyʋwalı ʋ aŋgyʋwasʋ mɛ ʋ aa naa dı ŋ maga
ʋ lıı ŋ dı ŋ yaa ʋ tʋŋtʋnnı.
13 Faafaa hʋ tıyaŋ, ŋ gyı paalı kyogi ʋ feŋ nɛ weliŋ, a tʋʋsı ʋ, aŋ ha bıl
dɔgısı ʋ hatınna hʋ mɛ pɛ. Amɛ abee gɛɛ buloŋ, Krisita ha fáá ŋ sikii rɛ
beewıya, ŋ fa bı gyıŋ wıı hʋ ŋ aa yaa, a fa bı laa ʋ wıya mɛ di.
14 Aŋka á Tıına Wıısı ha pɛɛ ŋ tıyaŋ nɛ kıŋkaŋ, a kpa ʋ bɔnyɛ wirisi ŋ,
a leŋ ŋ laa Yesu Krisita wıya di, aŋ pɛ kaŋ kyori hʋ mɛ ʋ aa kana.

15 Wıı no ŋ aa kyɛ dı ŋ bası yaa wıtıı rɛ, a maga dı nal buloŋ laa ʋ di weliŋ. Ʊ rɛ nyɛ: Yesu Krisita ko tuu dʋnıya dı ʋ laa wıbɔŋyaala rɛ ta. Mıyaŋ Pɔɔl lɛ yaa wıbɔŋyaala buloŋ kuwori.
16 Amɛ ɛɛ tıı rɛ tıŋ Wıısı fá mıyaŋ wıbɔŋyaala kuwori sikii, dı Krisita daga gɛɛ hʋ ʋ aa kaŋ kenyiri beel-ŋ a mʋ parı. Ʊ yaa gɛɛ ŋ tıyaŋ nɛ dı ʋ leŋ dı ʋ yaa magıl a tıya nala hʋ buloŋ aa sı maakyiye ko laa ʋ wıya di, a kaŋ mııbol hʋ aa bı kaŋ tenni.
17 Ma leŋ dı á dannı á Kuwo Wıısı, ʋ rɛ yaa kuwori hʋ aa sı we doŋ kı mʋ maakyiye buloŋ, beewıya ʋ bee sʋba, nihuwobisi mɛ bee na ʋ. Ʊ dʋŋ nɛ yaa Wıısı hʋ aa maga dı á dannı, a kı kpa ʋ yohuŋ a kaŋ kı mʋ maakyiye buloŋ. Amı.
18 Ɲ biye Timoti, wıya no ŋ aa kpaa kı we ı nosi tıyaŋ nyɛ, ba yaa wıya hʋ Wıısı nala gyı aa basa a mʋ kı tile ı tıyaŋ nɛ. Ɛɛwıya, leŋ dı wıya no yaa ı bayuwo kına dı ı kpa kyeŋ nala hʋ aa daga wınyıyɛl ŋmaŋsı hʋ weliŋ.
19 Sıŋ wıya hʋ ı aa laa di tıyaŋ weliŋ aŋ kaŋ hakılwelii. Nala badɔmɔŋ vıya wıya no tıŋıı rɛ ɛɛ leŋ ba laadii vʋgımı.
20 Hamineyo abee Alizaŋda yaa nala no badɔmɔŋ nɛ. Ɛɛ wıya, ŋ kpaa ba we Sıtaanı nosi tıyaŋ dı ʋ dɔgısı ba, dı ba gʋnnı wıgyʋŋ, a ta bıl kı kyogi Wıısı feŋ.

2

Ɛɛ aa maga dı á kı kyʋwalı Wıısı

1 Sıfıyaŋ wıı hʋ ŋ aa kyɛ dı ŋ bası tıya ma rɛ nyɛ: Ɲ aa kpaanı ma, ma kyʋwalı Wıısı kı tıya nal buloŋ, a kı sʋla ʋ dı ʋ leŋ nal buloŋ na ʋ wıkyɛelıı, aŋ kı kyʋwalı ʋ aŋgyʋwasʋ wıı hʋ ʋ aa yaa tıya nal buloŋ wıya.
2 Ma sʋla Wıısı kı tıya kuworo abee sılaala, dı ʋ leŋ dı á hɔŋ sɔmmm abee laaŋfıya, a kaŋ gyogiweliye kı tıŋ Wıısı aŋ kı yaa wıya hʋ buloŋ aa kpa Wıısı ŋmanıı mɛ.
3 Wıı no yaa wıwelii rɛ a kı fıyɛlı Wıısı á laataal teŋ mɛ,
4 beewıya ʋ aa kyɛ dı ʋ laa nal buloŋ ta rɛ dı ba gyıŋ ʋ wıtıı hʋ.
5 Wııdıgı dʋŋ nɛ we doŋ, nıdıgı mɛ rɛ we Wıısı bee nihuwobisi paga tıyaŋ, a kı marı ba dɔmɔŋ. Nal no rɛ yaa Yesu Krisita.
6 Ʊ rɛ kpaa ʋ tıı mııbol yɔbɔ sʋʋ a tuŋ laa nihuwobisi buloŋ ta. Ʊ yaa wıı no saŋa hʋ Wıısı aa bine tıı tıyaŋ nɛ, a daga anıı Wıısı kyɛrı rɛ yaa dı ʋ laa nal buloŋ ta.
7 Wıı no wıya rɛ tıŋ Wıısı lıı ŋ, ŋ yaa ʋ kpambıya, a tıma ŋ dı ŋ kaŋ wıya mʋ daga nala hʋ aa bı yaa Gyuuma dı ba wuwo laa wıya hʋ aa yaa wıtıı di. Wıtıı rɛ ŋ kı bası, ŋ bee nyıya wıya.
8 Dı Krisitabiisi rɛ ko laŋŋı dı ba kyʋwalı Wıısı, ŋ aa kyɛ dı baala aa kpaa ba tıı tıya Wıısı abee ba wıtıı buloŋ nɛ kaŋ ba nosi gye a kyʋwalı Wıısı dı baaŋ koo nyʋʋtaaduwo tuwo ba tıya.
9 Ɛɛ tıı rɛ ŋ kı kyɛ dı haana hʋ mɛ fıyɛlı ba sıya weliŋ abee ba kılaalıya tıyaŋ. Ʊ bı maga dı ba marı ba nyuni marı-kperiye, koo dı ba kpıyɛrı ba tıı bee salma kına koo ganni yalıı aa hayɛ kıŋkaŋ.
10 Amɛ ʋ maga dı ba kı yaa wıweliye hʋ haana aa kpaa ba tıı tıya Wıısı aa maga dı ba kı yaa rɛ.
11 Haana maga dı ba kaŋ ba tıı kı hʋwɔlı rɛ, ka dı ba tallı ba nyʋʋsı saŋa hʋ ba aa daga ba Wıısı wıya.
12 Ɲ bı tıya haana ŋmanıı dı ba kı daga, koo dı ba kaŋ dee baala nyuu tıyaŋ. Ʊ maga dı ba tallı ba nyʋʋsı rɛ.

13 Beewıya Adama rɛ Wıısı gyı laasıya ta aŋ na ta Hawa.
14 Adama mɛ daa Sıtaanı gyı mʊrı. Hawa rɛ ʊ gyı mʊrı ʊ yaa wıbɔŋ a
kyogi Wıısı mıra hʊ ʊ aa biŋ tıya ba.
15 Amɛ dı haaŋ nɛ sıŋ ʊ laadii tıyaŋ weliŋ, a kyo nala, a leŋ dı ʊ sıya
fıyɛlı wıı buloŋ tıyaŋ, ka dı ʊ yaa tıpʊlʊŋ tıına a bı kaŋ bisiŋ Wıısı sıya
tıyaŋ, Wıısı sı laa ʊ ta ʊ lʊl tıyaŋ.

3

Krisitabiisi sılaala aa maga dı ba kıı gɛɛ

1 Wıı no ŋ aa kyɛ dı ŋ bası tıya ma yaa wıtıı rɛ. Dı nal buloŋ nɛ aa kyɛ
dı ʊ yaa Krisitabiisi sılaal, sıfıyaŋ tʊma aa kaŋ gyırıma rɛ ʊ tıına kı kyɛ
gɛɛ.
2 Ɛɛ wıya, Krisitabiisi sılaal buloŋ maga dı ʊ leŋ dı ʊ wıyaalıya degini
rɛ a ta kaŋ wıkyogii buloŋ. Ʊ maga dı ʊ kaŋ hadıgı dʊŋ nɛ, a yaa nal aa
kaŋ sʊnna, ʊ gyıma ʊ tıı kanıı weliŋ, dı ba kı tıya ʊ gyırıma. Ʊ maga dı
ʊ gyıŋ nıhʊwala binii rɛ, a wuwo kı daga nala Wıısı wıya weliŋ.
3 Ʊ bı maga dı ʊ yaa sınyʊwal, koo ʊ kı di dee nala nyuni tıyaŋ. Amɛ ʊ
maga dı ʊ leŋ ʊ sıya fıyɛlı rɛ. Ʊ bı maga dı ʊ yaa kaakyɛɛl koo dı ʊ kyo
molbiye.
4 Ʊ maga dı ı wuwo kı deŋ ʊ dıya nala nyuu tıyaŋ weliŋ nɛ, a maga dı ʊ
wuwo leŋ dı ʊ biisi mɛ kı tıŋ ʊ nyʊwa a kı tıya ʊ gyırıma wıı buloŋ tıyaŋ,
5 beewıya, dı nal lɛ bı wuwo kı deŋ ʊ dıya nala nyuu weliŋ, ɛɛ rɛ ʊ tıına
sı wuwo yaa a deŋ Krisitabiisi aa yaa Wıısı nala nyuu tıyaŋ?
6 Ʊ bı maga dı ʊ yaa nal ha aa laa Yesu wıya di falıŋ, beewıya dı ʊ rɛ
teŋ yaa sılaal ʊ sı kı daga ʊ tıı a ko tele Wıısı ŋmanıı tıyaŋ a laa kyogisi
anıı Sıtaanı aa tele Wıısı kpa kyogisi tıya ʊ gɛɛ.
7 Ʊ maga dı ʊ yaa nal hʊ nala hʊ aa bı yaa Krisitabiisi mɛ aa kı tıya ʊ
gyırıma rɛ a kı yırı ʊ feŋwelii. Ɛɛ kɛ, ba bıl bı sı kı kyogi ʊ feŋ dı ʊ di
hıısı. Sıtaanı mɛ bı sı wuwo bara kana ʊ.

Nala hʊ aa sı kı kyiyeli Krisitabiisi sılaala

8 Ɛɛ tıı rɛ nala hʊ mɛ aa sı kı kyiyeli Krisitabiisi sılaala hʊ maga dı ba
kaŋ gyogiweliye, a kaŋ wıtıı mɛ. Ʊ bı maga dı ba yaa sınyʊwala, koo dı
ba kyo molbiye kıŋkaŋ.
9 Ʊ maga dı ba sıŋ wıtıı hʊ Wıısı aa kpaa daga ba ba laa di tıyaŋ weliŋ
nɛ abee hakılwelii
10 Ʊ maga dı Krisitabiisi hʊ laa sıya sʊnnı ba weliŋ nɛ a na, dı ba yaŋ ko
bı kaŋ wıkyogii buloŋ, ba lıı ba dı ba kı kyiyeli sılaala hʊ.
11 Ɛɛ tıı rɛ ʊ maga dı ba haana mɛ kaŋ gyırıma nala sıya tıyaŋ a ta kı
gaa nala hala. Ʊ maga dı ba kaŋ sʊnna rɛ, ka dı ba kaŋ wıtıı mɛ wıı buloŋ
ba aa yaa tıyaŋ.
12 Nala hʊ aa kyiyeli Krisitabiisi sılaala maga dı ba mɛ kaŋ hadıgı dıgı
rɛ. Ʊ maga dı ba wuwo kı deŋ ba balıya abee ba dıya nala nyuu tıyaŋ
weliŋ nɛ.
13 Krisitabiisi sılaala kyikyiyelle hʊ aa tʊŋ ba tʊma weliŋ sı na feŋwelii
nala abee Wıısı buloŋ sıya tıyaŋ. Ba bı sı kı fá kambıŋ Yesu Krisita wıya
hʊ ba aa laa di basıı tıyaŋ.
14 Ŋ aa sabı teŋ no kı tıya ma nyɛ, ka ŋ aa liisi dı ŋ ko na ma rɛ kyɛɛ no
buloŋ. Amɛ dı mıyaŋ nɛ ko kı pıısı koyi, teŋ no sı leŋ
15 dı ma gyıŋ ɛɛ hʊ Wıısı nala aa maga dı ba kıı ba mııbol tıyaŋ. Nala
no rɛ yaa nala hʊ buloŋ aa laa Yesu Krisita wıya di a yaa Wıısı hʊ aa weye

nala. Ba aa rɛ kaŋ wɪtɪɪ hʊ Wɪɪsɪ aa daga ba sɪgɪ anɪɪ dɪya memii aa kaŋ dɪya sɪgɪ gɛɛ.
16 Wɪya hʊ buloŋ fa aa yaa wɪfaŋɪya, ka Wɪɪsɪ ko kpa ba daga ma, ba kɔnɪ yaa wɪbala rɛ, á bɪ sɪ wuwo yaa ba sige.
Ba aa rɛ nyɛ: Krisita bɪrɪmɪ nihuwobiŋ nɛ a ko tuu dʊnɪya Wɪɪsɪ Wiyesi
Welii hʊ daga anɪɪ ʊ yaa Tɪpʊlʊŋ Tɪɪna rɛ. Malɪkasɪ mɛ na ʊ.
Ba basɪ ʊ wɪya rɛ paalʊʊ paalʊʊ buloŋ tɪyaŋ,
ba laa ʊ wɪya di dʊnɪya logiŋ buloŋ tɪyaŋ aŋka Wɪɪsɪ kpa ʊ gyɪŋ wɪɪsɪbee
abee gaŋdarɪ.

4

Pɔɔl basɪ wɪnyɪyɛl dɪdagɪla wɪya

1 Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ paalɪ basɪ polli rɛ anɪɪ dɪ dʊnɪya rɛ ko kpaga tenii nala sɪ kpa ba Wɪɪsɪ laadii ta aŋ kɪ tɪŋ gyɪŋbɔmɔ aa mʊrɪ nala abee Sɪtaanɪ wɪdagɪya tɪyaŋ.
2 Minaafigitɪmma hʊ aa gɔllɪ nyɪya wɪya kɪ baŋ nɛ aa daga wɪya no. Ba hakɪllɪ buloŋ sʊba rɛ, ba bɪl bɪ gyɪŋ dɪ wɪwelii rɛ nyɛ koo wɪbɔŋ nɛ nyɛ.
3 Nala no aa kɪ daga nala rɛ anɪɪ ʊ bɪ yaa ŋmanɪɪ dɪ ba kɪ paa haana koo ba kɪ yala balama, koo dɪ ba kɪ di kɪdiiliye badɔmɔŋ iriŋ. Amɛ Wɪɪsɪ taa kɪdiiliye no buloŋ nɛ, dɪ nala hʊ aa laa Yesu wɪya di a gyɪŋ wɪtɪɪ hʊ mɛ kɪ di abee teŋfɪyɛlʊʊ aŋ kɪ kyʊwalɪ ʊ aŋgyʊwasʊ.
4 Kɪŋ kɛ buloŋ Wɪɪsɪ aa taa weliye rɛ, ɛɛwɪya ʊ bɪ maga dɪ á kɪ sɪŋ kɪŋ buloŋ. Amɛ ʊ maga dɪ á aa kyʊwalɪ Wɪɪsɪ aŋgyʊwasʊ rɛ aŋ di.
5 Beewɪya Wɪɪsɪ wɪbii hʊ abee á kyʊwala hʊ aa leŋ ʊ yaa kɪdiwelii rɛ Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ.
6 Dɪ ɪ rɛ kpaa wɪya no ŋ aa daga ɪ a kɪ daga nala hʊ buloŋ aa laa Krisita wɪya di, aŋ kaŋ Krisita wɪya hʊ ɪ aa laa di abee wɪtɪɪ hʊ á aa daga ɪ hakɪla tɪyaŋ weliŋ, ɪ sɪ yaa Yesu Krisita tʊŋtʊnnɪ aa kaŋ wɪtɪɪ. Ɪ foŋ paalɪ kɪ tɪŋ wɪya no abee ɪ wɪtɪɪ buloŋ nɛ.
7 Lɪɪ ɪ noŋ nɪlaaŋ lesiri wɪya hʊ basɪɪ aa bɪ kaŋ tɔnɔ tɪyaŋ. Gyɪŋ ɪ tɪɪ kanɪɪ a kɪ daŋsɪ ɪ tɪɪ gɛɛ ɪ aa sɪ tɪŋ Wɪɪsɪ ŋmanɪɪ weliŋ.
8 Dɪ ɪ rɛ kaŋ ɪ teŋbii kɪ daŋsɪ, ʊ kaŋ tɔnɔ kɪdɪgɪ rɛ, amɛ dɪ ɪ rɛ kaŋ ɪ tɪɪ kɪ daŋsɪ Wɪɪsɪ ŋmanɪɪ tɪyaŋ, ɛɛ kɛ kaŋ tɔnɔ wɪɪ buloŋ tɪyaŋ nɛ, beewɪya ɛɛ sɪ leŋ dɪ ɪ kaŋ mɪɪbol aa kaŋ tɔnɔ dʊnɪya no tɪyaŋ, a ha bɪl leŋ dɪ ɪ maakyiye kaŋ mɪɪbol aa bɪ kaŋ tenii mɛ.
9 Wɪɪ no ŋ aa basɪ yaa wɪtɪɪ rɛ, a maga dɪ nal buloŋ gyɪma ʊ, a laa ʊ di weliŋ.
10 Ɛɛwɪya rɛ á kɪ lʊga, a kɪ tʊma abee sɪfɪyasɪ, beewɪya á kpaa á bayɪyɛla buloŋ we Wɪɪsɪ aa weye tɪyaŋ nɛ. Ʊ rɛ yaa nal buloŋ Laataal, amarɪkpatɪya nala hʊ aa laa Yesu wɪya di.
11 Kpa wɪya no kɪ daga nala, aŋ sɪŋ pɔ dɪ nal buloŋ kɪ tɪŋ ba.
12 Ta leŋ dɪ nal buloŋ kpa sɪɪ gyʊʊ ɪ akuu ɪ aa yaa biibiye wɪya. Amɛ leŋ dɪ ɪ wɪyaalɪya abee ɪ wɪbasɪya abee ɪ kyori abee ɪ laadii abee tɪpʊlʊŋ hʊ ɪ aa kana yaa wɪya nala hʊ aa laa Krisita wɪya di aa sɪ wuwo kɪ kyesi.
13 Ka dɪ ŋ na ko, kpa ɪ sɪfɪyaŋ buloŋ a kɪ karɪmɪ Wɪɪsɪ wɪbii hʊ gyamaa tɪyaŋ, aŋ basɪ Wɪɪsɪ wɪya kɪ tɪya ba aŋ kɪ daga ba mɛ saŋa buloŋ.
14 Bɔnyɛ kɪŋ hʊ Wiyesi Welii hʊ aa kpaa tɪya ɪ saŋa hʊ nala hʊ aa basɪ wɪya Wiyesi Welii hʊ dee tɪyaŋ aa basɪ ɪ maakyiye wɪya, ka Krisitabiisi nɪhɪyasɪ hʊ mɛ kpa ba nosi a dɔbɔ ɪ tɪyaŋ, ta ko yeŋŋi ʊ wɪya.
15 Kpa ɪ nyuu buloŋ we wɪya no yayɪ tɪyaŋ dɪ ɪ wɪkanɪya buloŋ kɪ mʊ sɪya dɪ nal buloŋ na.

16 Kana ɪ tɪɪ weliŋ, a pɔ ɪ tɪɪ abee ɪ wɪdagɪya tɪyaŋ, a leŋ dɪ ɪ sɪɪ fɪyɛsɪ
gɛɛ yayɪ tɪyaŋ, beewɪya dɪ ɪ rɛ aa yaa gɛɛ, Wɪɪsɪ sɪ laa ɪ bee nala hʊ aa
gyegile kɪ nɪɪ wɪya hʊ ɪ aa basɪ buloŋ ta.

5

Wɪya hʊ aa maga dɪ Krisitabiisi yaa kɪ tɪya dɔmɔŋ

1 Ta nɔsɪ nɪhɪyawʊ abee baaŋ, amɛ fɪyɛlɪ basɪ wɪya tɪya ʊ abee gyɪrɪma
anɪɪ ɪ kuwo gɛɛ aŋ kaŋ bapʊwasɪya hʊ mɛ weliŋ anɪɪ ɪ tɪɪ nɪmmabalɪya.
2 Kaŋ hanɪhɪyasɪ hʊ mɛ anɪɪ ba yaa ɪ naama rɛ, aŋ kaŋ hatoliye hʊ mɛ
abee tɪpʊlʊŋ anɪɪ ɪ naatoliye.
3 Lohaana hʊ aa bɪ kaŋ nal dɪ ʊ kɪ deŋ ba, ʊ maga ma kɪ tɪya ba gyɪrɪma,
aŋ kɪ deŋ ba nyuu tɪyaŋ.
4 Amɛ dɪ lohaaŋ nɛ kaŋ biisi koo nihiye, ʊ maga dɪ ba laasɪya yaa wɪɪ hʊ
ba wɪɪkyʊwal ŋmanɪɪ aa daga ba rɛ a deŋ ba dɪya nala nyuu tɪyaŋ. Nyɛ
rɛ ba sɪ mɪɪgɪ tuŋ ba kuwoma bee ba nɪmma abee ba naabaala, beewɪya
nyɛ yaa wɪɪ aa fɪyɛlɪ Wɪɪsɪ teŋ nɛ.
5 Lohaaŋ hʊ aa bɪ kaŋ nal buloŋ ʊ kɪ deŋ ʊ, ʊ aa kpa ʊ bayɪyɛla buloŋ
we Wɪɪsɪ tɪyaŋ nɛ, a kɪ sʊla ʊ wɪɪhaa abee tebine buloŋ dɪ ʊ pɛ ʊ.
6 Amɛ lohaaŋ hʊ aa kpaa ʊ hakɪla we dʊnɪya sʊma dʊŋ tɪyaŋ, ʊ kɛ paalɪ
sʊba rɛ aŋ ta weye.
7 Basɪ wɪya no polli kɪ tɪya Krisitabiisi hʊ, dɪ ba ta kaŋ wɪkyogii buloŋ
nala sɪya tɪyaŋ.
8 Dɪ nal buloŋ nɛ bee deŋ ʊ lʊlla nyuu tɪyaŋ, amarɪkpatɪya ʊ tɪɪ dɪya
nala, ʊ tɪɪna vɪya wɪya hʊ ʊ aa laa di ta rɛ. Nal hʊ gba aa bɪ laa Yesu wɪya
di rɛ kyo kpɪya ʊ.
9 Dɪ lohaaŋ buloŋ nɛ bɪ para bɪsɪ mɔllɪ boto, a yaa nal hʊ mɛ fa aa bɪ lɪɪ
ʊ bala hal, ba ta ko sabɪ ʊ feŋ we lohaana teŋ hʊ tɪyaŋ.
10 Ʊ maga dɪ ʊ yaa nal ba aa yɪrɪ ʊ feŋwelii rɛ, ka nala kɪ tɪya ʊ gyɪrɪma
akuu gɛɛ hʊ ʊ fa aa deŋ ʊ biisi nyuu tɪyaŋ, abee gɛɛ ʊ fa aa deŋ nɪhʊwala
weliŋ, abee gɛɛ ʊ fa aa tʊma kɪ tɪya Wɪɪsɪ nala, abee gɛɛ ʊ fa aa pɛ nala
hʊ aa we tʊwara tɪyaŋ, abee gɛɛ ʊ fa aa kpaa ʊ tɪɪ we wɪyaaweliye iriŋ
iriŋ buloŋ yayɪ tɪyaŋ.
11 Amɛ dɪ lohaaŋ buloŋ nɛ ha ko yaa halʊllɪ, ba ta ko sabɪ ʊ feŋ kɪ we
lohaana teŋ hʊ tɪyaŋ. Beewɪya dɪ baala wɪya rɛ ko kyɪl ʊ te gɛɛ hʊ ʊ aa
kpaa ʊ tɪɪ tɪya Krisita, ʊ bɪl aa kɪ kyɛ dɪ ʊ yala rɛ.
12 Ɛɛ yaŋ daga nɪɪ ba vɪya wɪɪ hʊ ba fa aa laa sɪya we nyʊwa anɪɪ ba sɪ
yaa hʊ ta rɛ gɛɛ. Ɛɛwɪya Wɪɪsɪ sɪ dɔgɪsɪ ba.
13 Ɛɛ mɛ dʊŋ daa. Ba bɪl aa bee laa di ba tʊŋ tʊŋ buloŋ aŋ gɔllɪ kɪ gbɛ
nala dɪɪsɪ. Wɪɪ hʊ yaŋ aa marɪ bɔmɔ rɛ yaa, ba aa kɪ gʊnnɪ hagaaha rɛ,
a gɔllɪ kpa ba nyʊʊsɪ we nala wɪya tɪyaŋ a kɪ basɪ wɪya hʊ aa bɪ maga dɪ
ba kɪ basɪ.
14 Ɛɛ wɪya, dɪ ŋ kɛ dʊŋ nɛ ŋ aa baa dɪ lohaana hʊ ha aa yaa halʊlla, ba
yal balama, a lʊl biisi, aŋ kɪ deŋ ba dɪya nala nyuu weliŋ. Dɪ á dɔmɔ ta
naa ŋmanɪɪ a basɪ wɪbɔŋ buloŋ á lugo tɪyaŋ.
15 Beewɪya lohaana badɔmɔŋ kɛ foŋ vɪya Krisita tɪŋɪɪ rɛ aŋ mɪɪgɪ mʊ kɪ
tɪŋ Sɪtaanɪ.
16 Dɪ haaŋ buloŋ aa yaa Krisitabiye rɛ ko kaŋ lohaana ʊ dɪya tɪyaŋ, ʊ
maga dɪ ʊ kɪ deŋ ba nyuu rɛ aŋ ta leŋ dɪ ba mɪɪgɪ yaa kyʊga tɪya Krisitabiisi
hʊ buloŋ. Dɪ gɛɛ leŋ dɪ Krisitabiisi hʊ mɛ wuwo kyiyeli kɪ deŋ lohaana hʊ
aa bɪ kaŋ nala ba kɪ deŋ ba.

17 Sılaala hʋ mɛ aa tʋŋ ba tʋma weliŋ, ʋ maga dı Krisitabiisi hʋ buloŋ
kı tıya ba gyırıma rɛ aŋ kı tuŋ ba weliŋ. Amarıkpatıya ba nala hʋ aa yaa
sıfıyaŋ a kı bası Wıısı wıya aŋ kı daga nala mɛ.
18 Beewıya ba saba Wıısı teŋ tıyaŋ nɛ a baa,
"Dı ı ko kaŋ nʋhʋ kı ŋmaa mıya, ʋ bı maga dı ı vʋwa ʋ nyʋwa tɔ."
Ba bıl saba rɛ anıı tʋŋtʋnnı buloŋ maga dı ʋ kaŋ ʋ tuno rɛ.
19 Dı nal lɛ kpaa kyogisi a tıya sılaal, ta gyegili nıı tıına nyʋwa, see dı ba
yaa nala balıya koo boto a yaa wıı hʋ daŋsıya.
20 Dı nal buloŋ nɛ ko yaa wıbɔŋ, bası ʋ tıına sıya wıya tıya ʋ Krisitabiisi
hʋ sıı tıyaŋ, dı gɛɛ kpa kambıŋ we nıkaalıya hʋ.
21 Á Tıına Wıısı abee Yesu Krisita abee malıkası hʋ ʋ aa lıya sıya tıyaŋ, ŋ
aa sʋla ı abee sıfıyası dı ı tıŋ wıya no buloŋ ŋ aa bası kı tıya ı. Kpa nal
buloŋ dı ba yaa kıdıgı ı lee aŋ ta kı lugisi nala ı wıyaalıı buloŋ tıyaŋ.
22 Fıyɛlı ı sıya, a ta pese kpa ı nosi dɔbɔ nal tıyaŋ a lıı ʋ dı ʋ tʋŋ Wıısı
tʋma. Ta kpaa ı noŋ pɛ nal buloŋ wıbɔŋ wıkanıya tıyaŋ. Kaŋ ı tıı weliŋ,
a ta leŋ dı bisiŋ buloŋ mal ı.
23 Ta kı nyʋwa nıı dʋŋ. Amɛ nyʋwa sıŋ mʋhʋ mʋhʋ kı pɛ, akuu ı luwol
aa kı wıı saŋa buloŋ wıya.
24 Nala badɔmɔŋ wıbɔmɔ bı kaŋ faŋıı, ɛɛwıya ka dı ba gba na di ba
sarıya nal buloŋ aa gyıma nıı ba laa kyogisi rɛ. Nala badɔmɔŋ wıbɔmɔ kɛ
aa faŋa rɛ amɛ maakyiye kıdıgı rɛ ba sı lıı lıgyalıı.
25 Ɛɛ tıı rɛ, wıweliye mɛ bı kaŋ faŋıı, koo dı ba yaŋ faŋa mɛ, ka ba sı
maakyiye lıı lıgyalıı.

6

1 Nala hʋ buloŋ aa yaa yosi, ʋ maga dı ba kı tıya ba tımma gyırıma
rɛ wıı buloŋ tıyaŋ, dı nal buloŋ ta naa ŋmanıı a kyogi Wıısı feŋ koo á
wıdagıya hʋ.
2 Yosi tımma hʋ aa yaa Krisitabiisi ʋ bı maga dı ba yosi kpa sıı gyʋʋ ba,
akuu ba buloŋ aa yaa nımmabalıya Krisita tıyaŋ wıya. Ʋ gba yaŋ maga
dı ba marı tʋŋ weliŋ kı tıya ba rɛ, beewıya nala hʋ aa di ba tʋma hʋ tɔnɔ
yaa Krisitabiisi rɛ a yaa ba nikyooliye mɛ. Timoti, wıya no rɛ ı maga dı ı
kpa kı daga ba aŋ kı kpaanı ba dı ba kı yaa ba.

Wınyıyɛl ŋmanıı dıdagıla abee wıtıı ŋmanıı dıdagıla

3 Dı nal kıdıgı buloŋ nɛ ko kı daga wıdʋŋsı Wıısı ŋmanıı tıyaŋ, dı ba
bee wıtıı hʋ á Tıına Yesu Krisita aa daga ma, abee á wıkyʋwal ŋmanıı
hʋ á aa tıŋ bı yaa kıdıgı,
4 ʋ tıına aa daga ʋ tıı rɛ, aŋ bı gyıŋ wıı buloŋ. Ʋ tıına kaŋ hakılbɔŋ nɛ
a kyo nyʋʋtaaduwo kıŋkaŋ aŋ kuu wıtɔɔnı wıya kı kaa kaası. Nyɛ aa leŋ
nala kaŋ tıhɔllı rɛ abee dɔmɔŋ, a bee na dɔmɔŋ sıı, aŋ we wıbɔŋlɔrını
tıyaŋ bası kı tʋʋsı dɔmɔŋ, a kı yaa dɔmɔŋ sige mɛ.
5 Nala no nyuni bıl bee tıma, ɛɛ rɛ tıŋ ba aa kaŋ wıya kı tarı bee dɔmɔŋ
saŋa buloŋ gɛɛ. Ba bıl bı kaŋ wıtıı buloŋ. Ba aa bıını anıı wıkyʋwal yaa
molbi-kyɛ naaŋ kıdıgı rɛ.
6 Amɛ dı nal sıı rɛ aa su kıŋ hʋ ʋ aa kana, ɛɛ kɛ ʋ tıına Wıısı kyʋwalıı
mɛ aa kaŋ tɔnɔ rɛ ʋ tıya ʋ,
7 beewıya á bı kaŋ kıŋ buloŋ ko dʋnıya. Ɛɛ wıya, á bıl bı sı kaŋ kıŋ
buloŋ mɛ lıı dʋnıya no tıyaŋ.
8 Ɛɛ wıya, dı ámaa rɛ kaŋ kıdiiliye abee gannı, ʋ maga dı á leŋ dı ba
maga ma rɛ.

9 Amɛ nala hʋ aa kyɛ dɪ ba kaŋ kɪna dʋnɪya no tɪyaŋ, Sɪtaanɪ aa wuwo mʋrɪ ba we wɪbɔmɔ iriŋ buloŋ yayɪ tɪyaŋ nɛ, a leŋ ba bambugi wɪkyɛɛlɪya hʋ aa kyogi ba bɪrɪmɪ barɪgɪ a kaŋ ba. Ba wɪkyɛɛlɪya no aa ko tarɪ ba mʋ we yalmɪɪ abee kyogisi tɪyaŋ nɛ.
10 Dɪ nal lɛ kyo molbiye, wɪbɔŋ iriŋ buloŋ tuwo ʋ bɪ sɪ yaa dɪ ʋ na molbiye. Nala badɔmɔŋ kpaa ba haahii buloŋ we molbiye kyɛyɪ tɪyaŋ nɛ, a kpa ba Wɪɪsɪ laadii ta, ɛɛ leŋ tʋwarɪ-gyamaa gyʋʋ ba, tɪkyogi leŋ ba bembiye bori.

Pɔɔl basɪ wɪya kyagɪlɪ Timoti

11 Amɛ ɪ kɛ aa yaa Wɪɪsɪ nal wɪya, ɪ maga dɪ ɪ lɪɪ ɪ tɪɪ wɪya no buloŋ tɪyaŋ nɛ. Leŋ dɪ ɪ sɪɪ fɪyɛsɪ dɪ ɪ yaa tɪpʋlʋŋ tɪɪna Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ, a kɪ tɪŋ Wɪɪsɪ ŋmanɪɪ, a laa ʋ di weliŋ, a kyo nala, a kaŋ mala aŋ pɛ kaŋ sɪfɪyala nala sɪya tɪyaŋ.
12 Kɪ lʋga lʋgʋ-welii hʋ ɪ aa lʋgɪ akuu ɪ aa laa Yesu Krisita di wɪya. Kaŋ weliŋ a mʋ na mɪɪbol hʋ aa bɪ kaŋ tenii, beewɪya mɪɪbol no wɪya rɛ Wɪɪsɪ yɪrɪ ɪ, saŋa hʋ ɪ aa suri ɪ nyʋwa nala sɪya tɪyaŋ a baa dɪ ɪ laa Wɪɪsɪ di rɛ.
13 Wɪɪsɪ, nal hʋ aa tɪya kɪŋ buloŋ mɪɪbol sɪya tɪyaŋ nɛ ŋ sɪŋ abee Yesu Krisita, laataal hʋ gyɪ aa sɪŋ nɪhɪyawʋ hʋ ba aa yɪrɪ Pɔŋtiyo Pilato sɪya tɪyaŋ basɪ wɪtɪɪ saŋa hʋ ba aa di ʋ sarɪya hʋ. Wɪɪ hʋ ŋ aa kpaa kɪ tɪya ɪ rɛ nyɛ:
14 Kaŋ wɪya no buloŋ weliŋ abee tɪdɪgɪ aŋ ta kaŋ wɪkyogii buloŋ a mʋ pele kyɛɛ hʋ á Tɪɪna Yesu Krisita aa sɪ mɪɪgɪ ko.
15 Wɪɪsɪ rɛ sɪ leŋ dɪ Yesu ko saŋa hʋ Wɪɪsɪ tɪɪ aa naa dɪ ʋ maga tɪyaŋ. Wɪɪsɪ dʋŋ nɛ yaa nal hʋ aa maga dɪ á kɪ dannɪ ʋ. Ʋ dʋŋ nɛ yaa dee buloŋ Tɪɪna a kɪ deŋ kɪŋ buloŋ abee lee buloŋ. Ʋ rɛ yaa kuworo buloŋ Kuwori abee nɪbala buloŋ Nɪbal.
16 Ʋ dʋŋ nɛ bee sʋba, a we pʋlʋŋbal tɪyaŋ, lee hʋ nal buloŋ aa bɪ sɪ wuwo mʋ. Nal buloŋ ha bɪ maakyiye na ʋ, nal buloŋ mɛ bɪ sɪ maakyiye na ʋ. Ʋ maga dɪ nala buloŋ kɪ tɪya ʋ gyɪrɪma rɛ. Ʋ rɛ kaŋ dee maakyiye buloŋ. Amɪ.
17 Basɪ tɪya nala hʋ aa kaŋ kɪna dʋnɪya no tɪyaŋ abee sɪfɪyasɪ dɪ ba ta kɪ daga ba tɪɪ, a ta kpaa ba bayɪyɛla buloŋ we ba dʋwa tɪyaŋ. Beewɪya kɪna no bɪ sɪ we doŋ deŋdeŋ kɪ mʋ. Amɛ ba kpa ba bayɪyɛla we Wɪɪsɪ tɪyaŋ, ʋ rɛ aa tɪya ma á kɪkyɛɛlɪya buloŋ ʋ bɔnyɛ tɪyaŋ dɪ á kaŋ kɪ nɪɪ sʋma.
18 Basɪ tɪya ba weliŋ dɪ ba kaŋ ba kɪna hʋ kɪ yaa wɪweliye, a leŋ dɪ ba wɪyaaweliye yayɪ marɪ yʋga aŋ ta kaŋ bɔŋ koo sɪɪ.
19 Dɪ ba aa rɛ aa yaa nyɛ, ba tɪɪ rɛ ba kyɛ kɪna biŋ kɪ pɔ maakyiye gɛɛ, ka dɪ ba maakyiye ko na mɪɪbol hʋ aa yaa mɪɪbol tɪɪ mɛ.
20 Timoti, wɪɪ hʋ Wɪɪsɪ aa kpaa we ɪ nosi tɪyaŋ, kana ʋ weliŋ. Lɪɪ ɪ tɪɪ lɪɪ haŋ bambugi nyʋʋtaaduwo ŋmaala hʋ wɪbasɪya aa bee fɪyɛlɪ Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ. Ba aa bɪɪnɪ nɪɪ gyɪmaa rɛ ba aa kɪ daga, amɛ ba bambugiliŋ nɛ ba aa kɪ daga gɛɛ.
21 Nala badɔmɔŋ baa dɪ ba kaŋ gyɪmaa no rɛ, ka ɛɛ tɪɪ leŋ ba nyʋgɪsɪ Krisita laadii ŋmanɪɪ tɪyaŋ.
Wɪɪsɪ bɔnyɛ sɪ we ma buloŋ lee.

TEŊLIYA HƱ TIINA PƆƆL AA SABA TIYA TIMOTI

1-2 Mɪyaŋ Pɔɔl lɛ sabɪ teŋ no a kɪ tɪya ɪ Timoti ŋ biikyoolii. Á Tɪɪna Wɪɪsɪ kyɛrɪ tɪyaŋ nɛ ʋ lɪɪ ŋ dɪ ŋ yaa Yesu Krisita kpambɪya, aŋ tɪma ŋ dɪ ŋ gɔllɪ basɪ mɪɪbol hʋ Wɪɪsɪ aa wee nyʋwa baa á sɪ kana akuu á bee Yesu Krisita aa yaa kɪdɪgɪ wɪya, a tɪya nala. Á Kuwo Wɪɪsɪ abee á Tɪɪna Yesu Krisita bɔnyɛ abee ba sikii-fá abee ba fɪyɛlʋʋ sɪ we ɪ lee.

Pɔɔl kyagɪlɪ Timoti dɪ ʋ kaŋ wɪtɪɪ

3 Ŋ aa kyʋwalɪ Wɪɪsɪ hʋ ŋ bee ŋ naabaala buloŋ aa tɪŋ abee tɪdɪgɪ aŋgyʋwasʋ rɛ. Saŋa kɛ buloŋ dɪ mɪyaŋ nɛ ko kɪ kyʋwalɪ Wɪɪsɪ, ŋ aa kɪ liisi ɪ wɪya rɛ.

4 Dɪ mɪyaŋ nɛ liisi gɛɛ hʋ ɪ gyɪ aa wɪɪ sɪnɪɪl saŋa hʋ ŋ beel-ɪ aa ta dɔmɔŋ, ŋ aa kyo dɪ ŋ bɪl na ɪ rɛ a kpʋ yʋwaŋ.

5 Ŋ aa liisi gɛɛ hʋ ɪ aa laa Krisita wɪya di abee ɪ wɪtɪɪ buloŋ nɛ. Ɛɛ tɪɪ rɛ ɪ naha Lɔwɪsɪ abee ɪ naa Yunisi mɛ fa laa Krisita wɪya di. Ŋ gyɪma anɪɪ ɪ ha yaŋ sɪŋ gɛɛ tɪyaŋ nɛ.

6 Ɛɛ rɛ tɪŋ ŋ kɪ liisi ɪ dɪ ɪ kaŋ Wɪɪsɪ bɔnyɛ kɪŋ hʋ kɪ tʋma weliŋ. Bɔnyɛ kɪŋ hʋ ʋ gyɪ aa kpaa tɪya ɪ saŋa hʋ ŋ gyɪ aa kpaa ŋ nosi dɔbɔ ɪ tɪyaŋ, a kyʋwalɪ Wɪɪsɪ tɪya ɪ hʋ.

7 Beewɪya Wɪɪsɪ bɪ kpa ʋ Wiyesi Welii hʋ we á tɪyaŋ dɪ á kɪ fá kambɪŋ, amɛ ʋ kpa we á tɪyaŋ nɛ dɪ á kaŋ dee, a kaŋ kyori, aŋ gyɪŋ á tɪɪ kanɪɪ mɛ.

8 Ɛɛ wɪya, ta leŋ dɪ á Tɪɪna Yesu wɪya basɪɪ yaa ɪ hɪɪsɪ. Aŋ ta leŋ dɪ mɪyaŋ, nal hʋ ba aa kuu ʋ wɪya kaŋ tɔ dɪya tɪyaŋ wɪya mɛ yaa ɪ hɪɪsɪ. Amɛ Wɪɪsɪ dee tɪyaŋ ɪ mɛ kaŋ weliŋ, a na ɪ tʋwara tol akuu ɪ aa basɪ Wɪɪsɪ wɪweliye hʋ wɪya.

9 Wɪɪsɪ laa ma ta rɛ, a yɪrɪ ma dɪ á yaa ʋ nala. Ʋ bɪ kɪɪ nɪɪ á wɪyaalɪɪ kɪdɪgɪ buloŋ nɛ tɪŋ, amɛ Wɪɪsɪ tɪɪ bampaga abee ʋ bɔnyɛ tɪyaŋ nɛ ʋ tɪŋ Yesu Krisita tɪyaŋ a laa ma ta. Ʋ vʋʋlɪ biŋ nɛ faafaa buloŋ anɪɪ ʋ sɪ yaa wɪɪ no tɪya ma, ka dʋnɪya na piili.

10 Amɛ nyɛ kɛ, Wɪɪsɪ tɪŋ á laataal Yesu Krisita koyi tɪyaŋ nɛ a daga ma ʋ bɔnyɛ. Krisita laa sʋʋ dee buloŋ nɛ, aŋ tɪŋ ʋ wɪweliye hʋ tɪyaŋ a daga ma ŋmanɪɪ hʋ á aa sɪ tɪŋa a kaŋ mɪɪbol aa bɪ kaŋ tenii.

11 Wɪweliye no wɪya rɛ Wɪɪsɪ lɪɪ ŋ dɪ ŋ yaa kpambɪya, a basɪ ba kɪ tɪya nala, a kpa ba kɪ daga nala mɛ.

12 Ŋ aa basɪ wɪweliye no rɛ tɪŋ ŋ kɪ na tʋwara no. Amɛ abee tʋwara no ŋ aa naa buloŋ, ka hɪɪsɪ bɪ kana ŋ, beewɪya ŋ gyɪŋ nal hʋ ŋ aa laa di rɛ. Ŋ laa di rɛ anɪɪ ʋ aa wuwo ʋ deŋ wɪɪ hʋ ŋ aa kpaa we ʋ nosi tɪyaŋ weliŋ nɛ a mʋ pele kyɛɛ hʋ Yesu Krisita aa sɪ mɪɪgɪ ko.

13 Wɪya hʋ buloŋ ŋ fa aa daga ɪ yaa wɪtɪɪ rɛ. Ɛɛ wɪya, kaŋ ba weliŋ a kɪ tɪŋ ba. Laadii hʋ bee kyori hʋ ɪ aa kana akuu á bee Yesu Krisita aa yaa kɪdɪgɪ wɪya, yaa kuwokeri aŋ kaŋ gɛɛ weliŋ.

14 Wiyesi Welii hʋ aa we á tɪyaŋ dee tɪyaŋ, kaŋ wɪweliye hʋ Wɪɪsɪ aa kpaa we ɪ nosi tɪyaŋ weliŋ.

15 Ɪ gyɪma anɪɪ Krisitabiisi hʋ buloŋ aa lɪɪ Esɪya paalʋʋ fáá vɪya ŋ ta rɛ. Haalɪ Figyɛlusi abee Hɛmogyinisi buloŋ mɛ gba fáá vɪya ŋ ta rɛ.

16 Amɛ ŋ aa sʋl Wɪɪsɪ rɛ dɪ ʋ fá Onisifɔrɔsɪ abee ʋ dɪya nala buloŋ sikii, beewɪya saŋa hʋ ŋ gyɪ aa we nɪtɔdɪya tɪyaŋ, ʋ gyɪ ville ko fɪyɛlɪ ŋ bembii rɛ weliŋ. Ʋ gyɪ bɪ fáá hɪɪsɪ anɪɪ ba aa kana ŋ tɔ nɪtɔdɪya tɪyaŋ wɪya.

17 Ʊ gyı aa ko dı ʊ pele Roma paalʊʊ, ʊ gyı gɔllı kyɛ ŋ nɛ abee sıfıyası a mʊ na ŋ.
18 Wıısı sı leŋ dı á Tıına Krisita fá ʊ sikii kyɛɛ hʊ ʊ aa sı mııgı ko. Ka ı tıı mɛ naa gɛɛ ʊ gyı aa kyiyeli ŋ nɛ saŋa hʊ ŋ gyı aa we Ɛfiso tıyaŋ.

2

Kı tıŋ Yesu Krisita abee wıtıı

1 Ŋ biye, kı sʊl Wıısı dı ʊ tıŋ Krisita bɔnyɛ tıyaŋ a tıya ı dee.
2 Wıya hʊ buloŋ ı aa nıya dı ŋ basa nıgyamaa tıyaŋ, ı mɛ kpa ba tıı a daga nala aa kaŋ wıtıı dı ba mɛ wuwo kpa ba a daga ba dɔŋtıŋsı.
3 Ɪ aa yaa Yesu Krisita laalyuwol aa kaŋ wıtıı wıya, kaŋ weliŋ a mɛ na ı tʊwara tol.
4 Laalyuwol buloŋ ha aa we yuwo tıyaŋ, ʊ aa kı lʊga rɛ dı ʊ yuwo yuwo hʊ dı ʊ nıhıyawʊ teŋ fıyɛlı. Ɛɛ wıya, ʊ bıl aa bee kpa ʊ sıya kı we wıdʊŋsı tıyaŋ.
5 Ɛɛ tıı rɛ nala hʊ aa fá kı pagısı dɔmɔŋ mɛ. Dı kıdıgı buloŋ nɛ bı tıŋ mırısı hʊ ba aa biŋ tıya ba fáyı hʊ tıyaŋ, ʊ bı sı wuwo fá di.
6 Pıparı hʊ mɛ buloŋ aa yaa sıfıyaŋ tıına, ʊ rɛ maga dı ʊ laa sıya di ʊ baga kına.
7 Kpa wıya no ŋ aa bası kı tıya ı a we ı nyuu tıyaŋ a kı bıını beewıya á Tıına Yesu sı suri ı hakıla dı ı wuwo gyıŋ ba memii weliŋ.
8 Ta yeŋŋe anıı Wıısı kyisi Yesu Krisita aa yaa Deviti doho nal sʊʊ tıyaŋ nɛ. Wıweliye hʊ Wıısı aa kpaa tıya ŋ, ŋ kı bası rɛ gɛɛ.
9 Wıweliye no basıı rɛ tıŋ ŋ kı na tʊwara nyɛ, ba paalı vʊwa ŋ abee kyɔrʊmɔ anıı ŋ aa yaa wıbɔŋyaal. Amɛ ba bı sı wuwo kaŋ Wıısı wıbii hʊ kɛ vʊwa.
10 Ɛɛwıya, dı wıı buloŋ aa yaa ŋ mɛ, ka ŋ aa kaŋ mala rɛ akuu nala hʊ Wıısı aa lıya wıya, dı Wıısı tıŋ Yesu Krisita tıyaŋ a laa ba mɛ ta dı ba we Wıısı lee, a na ʊ gaŋdarı hʊ aa we doŋ kı mʊ deŋdeŋ.
11 Wıı no ŋ aa bası kı tıya ma yaa wıtıı rɛ,
Dı á bee Yesu buloŋ nɛ sʊba, ɛɛ kɛ,
á beel-ʊ buloŋ mɛ rɛ bıl sı kaŋ mııbol.
12 Dı ámaa rɛ kaŋ mala,
á beel-ʊ buloŋ nɛ sı di ʊ koro hʊ.
Dı ámaa rɛ baa á bı gyıŋ Yesu,
ʊ mɛ sı maakyiye baa dı ʊ bı gyıŋ ma.
13 Dı ámaa rɛ bee tıŋa ʊ abee wıtıı,
ʊ kɛ ha kaŋ wıtıı rɛ,
beewıya ʊ bı sı wuwo mʊrı ʊ tıı.

Wıısı tʊŋtʊnnı hʊ tʊma aa fıyɛlı Wıısı teŋ

14 Bası tıya Krisitabiisi hʊ buloŋ anıı ba ta ko kı yeŋŋi wıya no kıdıgı buloŋ, aŋ kʊrısı ba dıgına abee sıfıyası Wıısı sıya tıyaŋ dı ba leŋ nyʊʊtaaduwo wıbasıı bee dɔmɔŋ. Beewıya wıya no bı kaŋ tɔnɔ kıdıgı buloŋ tıya nala hʊ aa nıı ba see kyogisi dʊŋ.
15 Yaa ı sıfıyaŋ buloŋ dı Wıısı laa ı we anıı ı yaa tʊŋtʊnnı hʊ tʊma aa fıyɛl ʊ teŋ nɛ, a yaa tʊŋtʊnnı hʊ aa bı kaŋ wıı buloŋ aa sı leŋ dı hıısı kana ı ı tʊma tʊmıı tıyaŋ, a yaa nal hʊ aa daga Wıısı wıtıı hʊ mɛ ʊ bʊwaŋ.
16 Lıı ı tıı lıı wıya hʊ aa bee fıyɛlı Wıısı teŋ basıı tıyaŋ. Beewıya wıya no aa leŋ nala marı kpa ba hal yıya Wıısı rɛ.
17 Nala no iriŋ wıdagıya aa pısa gɛɛ rɛ anıı naawal aa kpa nal naŋpʊŋ buloŋ di gɛɛ. Hamineyo abee Filetusi rɛ yaa nala no badɔmɔŋ.

18 Nala no balıya nyʊgısa wıtıı hʊ ŋmanıı tıyaŋ nɛ, aŋ kaŋ nala hʊ aa
laa Yesu wıya di badɔmɔŋ mɛ hakıllı kı vʊgımı abee wıya hʊ ba aa bası
tıyaŋ. Beewıya ba aa daga nala rɛ anıı saŋa hʊ nala aa sı sii sʊʊ tıyaŋ teŋ
para rɛ.
19 Amɛ Wıısı wıtıı hʊ kɛ sına gɛɛ rɛ anıı gyememiduwo aa bı sı
maakyiye gyigisi. Wıı hʊ ba aa saba ʊ tıyaŋ nɛ nyɛ: "Á Tıına Wıısı gyıŋ
nala hʊ aa yaa ʊ nala rɛ," a bıl baa, "Nal hʊ buloŋ aa baa ʊ yaa ʊ nal, ʊ
tıına maga dı ʊ leŋ wıbɔmɔ yayı rɛ."
20 Dııbal kɛ buloŋ tıyaŋ, kıdigbaŋsı iriŋ iriŋ buloŋ nɛ aa we doŋ.
Badɔmɔŋ aa yaa salma kımarıya rɛ, badɔmɔŋ yaa sılbası, badɔmɔŋ mɛ
yaa daası kımarıya, badɔmɔŋ mɛ yaa kyʊl kımɔɔlıya. Ba aa kpa gbaŋsı no
badɔmɔŋ biŋ nɛ a kaŋ kı we kıdiiliye kyɛbala kyɛɛ dʊŋ, aŋ kaŋ badɔmɔŋ
mɛ kı we kıdiiliye kyɛɛ kɛ buloŋ.
21 Ɛɛ tıı rɛ dı nal lɛ lıı ʊ tıı wıbɔmɔ yayı tıyaŋ, Wıısı sı kana ʊ tıına kı
tʊŋ ʊ sıfıyaŋ tʊma dʊŋ. Beewıya ɛɛ daga nıı Wıısı leŋ ʊ yaa tıpʊlʊŋ tıına
rɛ a bı kaŋ bisiŋ buloŋ ʊ sıya tıyaŋ. Ɛɛ wıya, ʊ yaa siri rɛ dı Wıısı kana ʊ
tʊŋ tʊŋweliye kɛ iriŋ buloŋ.
22 Lıı ı tıı a lıı wıbɔmɔ hʊ bapʊwasıya bee hatoliye aa kı yaa tıyaŋ.
Amɛ ı bee nala hʊ aa kyʊwalı Wıısı abee ma tıdıgı buloŋ maga dı ma kaŋ
tıpʊlʊŋ nɛ a sıŋ ma laadii tıyaŋ weliŋ a kaŋ kyori abee nyʊʊdıgı.
23 Ta kpaa ı tıı kı mal nala hʊ aa kaŋ nyʊʊtaaduwo laama, beewıya ı tıı
gyıma anıı kaası rɛ yaa wıya no kateŋ.
24 Ka Wıısı tʊŋtʊnnı mɛ bı maga dı ʊ kı kaa kaası. Ʊ maga dı ʊ kaŋ
bɔnyɛ bee nal buloŋ nɛ, a wuwo kı daga nala weliŋ, aŋ kaŋ kenyiri mɛ.
25 Ʊ maga dı ʊ kpa sıfıyala rɛ a daga wıya sıya a kı tıya nala hʊ aa bı
sıŋ ʊ wıı tıyaŋ. Kapuwo kyɛɛ kıdıgı Wıısı sı suri ba sıya dı ba bırımı lıı
ba wıbɔmɔ tıyaŋ a ko gyıŋ wıtıı hʊ.
26 Nyɛ rɛ sı leŋ dı ba bırımı ba hakıllı a marı kaŋ wıgyʊŋ a kaŋ ba tıı
lıı Sıtaanı barıgı hʊ tıyaŋ, beewıya ʊ fa bara kaŋ ba rɛ, a leŋ ba kı tıŋ ʊ
kyɛrı.

3

Saŋa hʊ dʊnıya tenii aa sı ko kpaga nala sı vıya Wıısı tıŋıı

1 Ŋ biye, laa wıı no biŋ nıı aa bee kyuwori doŋ: Saŋa hʊ dʊnıya tenii aa
sı ko kpaga, ba sı lɔrı kıŋkaŋ a tıya nala.
2 Beewıya nala sı kyıl ba tıı abee molbiye dʊŋ wıya. Nala sı kı daga ba
tıı aŋ kaŋ ba tıı kı gyıgısı, ka dı nyʊʊsıma dʊŋ yaa ba kʊʊ bee dısı. Ba bı
sı kı nıı ba kuwoma bee ba nımma nyʊwa. Nala sı yaa kaŋdogılo, a bı sı
kı fá Wıısı mɛ gba.
3 Nala bı sı kaŋ kyori, a bı sı kpa wıya kı kyɛ dɔmɔŋ. Ba sı kı kyogi
dɔmɔŋ fene, a bı sı gyıŋ ba tıı kanıı, nala sı bɔmɔ anıı naakyige, aŋ ha
haası wıı buloŋ aa yaa wıwelii mɛ.
4 Ba sı kı lıı dɔmɔŋ hala, a bı sı kı yaa wıya bee ba hakıllı, aŋ kı daga
ba tıı kıŋkaŋ, a kyo ba dʊŋʊ wıyaalıya a te Wıısı.
5 Ba aa kı yaa wıya gɛɛ anıı ba aa kyʊwalı Wıısı, amɛ wıtıı tıyaŋ, ba bı
laa di anıı Wıısı kaŋ wıı buloŋ dee rɛ. Ta leŋ dı ı bee nala no iriŋ pɛ wıı
buloŋ.
6-7 Nala no badɔmɔŋ aa lʊwɔlı gyʊʊ nala dıısı rɛ, a mʊrı haana hʊ hakıllı
aa muro a laa ba hakıllı tıŋa. Haana no iriŋ tıı wıbɔmɔ ba aa yaa aa vʊwa
ba rɛ, ka ba kı tıŋ ba teŋbii wıkyɛɛlıya iriŋ yʊga tıyaŋ. Haana no aa kı

lʊga rɛ dɪ ba gʊnnɪ wɪya saŋa buloŋ amɛ ba ha bɪ maakyiye wuwo gyɪŋ wɪtɪɪ hʊ.
8 Ɛɛ hʊ Gyaanisi bee Gyambɪrɪsɪ gyɪ aa yaŋ bɪ sɪŋ Moosi kɪŋ tɪyaŋ. Ɛɛ tɪɪ rɛ nala no mɛ bɪ sɪŋ gbala wɪtɪɪ hʊ. Nala no nyuni bee tɪma, ba aa fugo nyɪya wɪya baa ba laa Krisita wɪya di rɛ.
9 Amɛ ba bɪ sɪ wuwo yaa gɛɛ mʊ sɪya, beewɪya nal buloŋ sɪ na ba bambugiliŋ anɪɪ gɛɛ hʊ gyɪ aa puu Gyaanisi bee Gyambɪrɪsɪ.

Pɔɔl basɪ wɪya kyagɪlɪ Timoti

10 Amɛ ɪ kɛ gyɪŋ ŋ wɪdagɪya abee ŋ wɪyaalɪya abee wɪɪ hʊ aa kyɪlɪ ŋ, ŋ mɪɪbol no tɪyaŋ buloŋ nɛ. Ɪ gyɪŋ ɛɛ ŋ aa laa Wɪɪsɪ di rɛ, a gyɪŋ gɛɛ ŋ aa kaŋ kenyiri mɛ. Ɪ gyɪŋ gɛɛ ŋ aa kyo nala rɛ, a bɪl gyɪŋ gɛɛ ŋ aa kaŋ mala mɛ.
11 Ɪ gyɪŋ gɛɛ ba aa dɔgɪsɪ ŋ nɛ abee gɛɛ ŋ aa naa tʊwara. Ɪ gyɪŋ wɪya hʊ iriŋ aa puu ŋ nɛ Aŋtiyɔki bee Ikoniya bee Lisitira buloŋ tɪyaŋ. Ba gyɪ dɔgɪsɪ ŋ nɛ weliŋ, ka ŋ ha kaŋ kenyiri. Amɛ ŋ Tɪɪna Wɪɪsɪ lɪɪ ŋ nɛ ba buloŋ tɪyaŋ.
12 Ŋ aa kyɛ dɪ ɪ gyɪma rɛ anɪɪ nal hʊ buloŋ aa laa Yesu Krisita wɪya di, a kɪ kyɛ dɪ ʊ tɪŋ Wɪɪsɪ ŋmanɪɪ weliŋ, ba sɪ dɔgɪsɪ ʊ.
13 Amɛ nɪbɔmɔ abee nala hʊ aa gɔllɪ kɪ mʊrɪ nala, ba wɪbɔmɔ sɪ marɪ lɔrɪ. Ba sɪ marɪ kɪ mʊrɪ nala dɪ nala mɛ kɪ mʊrɪ ba.
14 Amɛ ɪ kɛ ha kɪ yaa sɪfɪyaŋ, aŋ kaŋ wɪya hʊ ɪ aa gʊnna a laa di mɛ weliŋ, beewɪya ɪ gyɪŋ nala hʊ lee ɪ aa gʊnnɪ wɪya no rɛ.
15 A piili ɪ biibiri tɪyaŋ buloŋ, ɪ gyɪŋ wɪya hʊ aa we Wɪɪsɪ Teŋ tɪyaŋ nɛ. Ɪ gyɪma anɪɪ wɪya no rɛ wuwo tɪya ɪ wɪgyʊŋ, a leŋ ɪ laa Yesu Krisita wɪya di, ʊ laa ɪ ta.
16 Wɪɪsɪ teŋ wɪɪ buloŋ lɪɪ Wɪɪsɪ lee rɛ. Wɪɪsɪ rɛ kpaa ʊ Wiyesi Welii hʊ a we nala tɪyaŋ ba sabɪ ba. Wɪɪsɪ teŋ aa daga nala wɪtɪɪ ŋmanɪɪ rɛ. Dɪ nal lɛ yaa wɪɪ kyogi, ʊ aa daga ʊ wɪɪ hʊ ʊ aa yaa kyogi rɛ, a bɪl wuwo daga ʊ ŋmanɪɪ hʊ aa maga dɪ ʊ kɪ tɪŋa, a wuwo daga ʊ gɛɛ ʊ aa sɪ wuwo yaa a kaŋ tɪpʊlʊŋ Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ.
17 Nyɛ rɛ sɪ leŋ dɪ Wɪɪsɪ tʊŋtʊnnɪ wuwo sɪŋ kpaŋkpaŋ a wuwo tʊŋ tʊŋweliye iriŋ kɛ buloŋ.

4

Kɪ basɪ Wɪɪsɪ Wɪweliye hʊ saŋa buloŋ

1-2 Saŋa hʊ Krisita aa sɪ mɪɪgɪ ko abee ʊ koro, ʊ sɪ di weye abee sʊʊnɪ buloŋ sarɪya. Ɛɛ wɪya, á Tɪɪna Wɪɪsɪ abee á Tɪɪna Yesu Krisita sɪya tɪyaŋ, wɪɪ hʊ ŋ aa kpaa kɪ tɪya ɪ rɛ nyɛ, yaa siri saŋa buloŋ dɪ ɪ basɪ Wɪɪsɪ wɪweliye hʊ, ka dɪ nal lɛ ko yaa wɪɪ kyogi basɪ ʊ tɪɪna sɪya wɪya tɪya ʊ, aŋ kɪ daga ba ŋmanɪɪ hʊ aa maga dɪ ba kɪ tɪŋa, aŋ kpa kenyiri bee sɪfɪyala a basɪ wɪya kɪ polli ba tenni.
3 Beewɪya saŋa kɪdɪgɪ sɪ ko pele dɪ nala bɪ sɪ yaa siri dɪ ba gyegili nɪɪ Krisita wɪtɪɪ hʊ. Amɛ ba sɪ kɪ tɪŋ ba tɪɪ hakɪllɪ wɪkyɛɛlɪya tɪyaŋ, a gɔllɪ kɪ kyɛ dɪdagɪla yʊga dɪ ba daga ba wɪya hʊ ba tɪɪ aa kyɛ dɪ ba nɪɪ.
4 Ba bɪ sɪ kyo dɪ ba gyegili nɪɪ wɪtɪɪ hʊ, ka dɪ ba mɪɪgɪ kpa ba hakɪllɪ buloŋ we wɪya hʊ aa yaa mʊla tɪyaŋ.
5 Amɛ ɪ kɛ, ʊ maga dɪ ɪ gyɪŋ kaŋ ɪ tɪɪ rɛ weliŋ wɪɪ buloŋ tɪyaŋ. Dɪ tʊwara rɛ ko gyʊʊ ɪ mɛ, kaŋ mala, a kɪ basɪ Wɪɪsɪ Wɪweliye hʊ, aŋ kɪ tʊŋ tʊma hʊ buloŋ Wɪɪsɪ aa kpaa we ɪ nosi tɪyaŋ dɪ ɪ tʊma akuu ɪ aa yaa Wɪɪsɪ tʊŋtʊnnɪ wɪya.
6 Ŋ basɪ wɪɪ no kɪ tɪya ɪ rɛ beewɪya saŋa hʊ Wɪɪsɪ aa sɪ leŋ dɪ ŋ mɪɪbol teŋ dʊnɪya no tɪyaŋ pele rɛ. Ʊ kɪɪ gɛɛ anɪɪ ba aa kpaa ŋ kɪ lɪɪ wɪɪsʊlɪɪ.

7 Yuwo hʋ tɪyaŋ Wɪɪsɪ aa kpaaŋ we, ŋ yuwo lɪɪ rɛ. Ɲ fáá maga gɛɛ hʋ ʋ
aa baa ŋ fá maga rɛ. Ɲ ha kaŋ wɪya hʋ ŋ aa laa di mɛ weliŋ nɛ abee wɪtɪɪ.
8 Lagɪlagɪ no, á Tɪɪna Krisita sarɪdiil hʋ aa kaŋ wɪtɪɪ, ʋ marɪ tɪpʋlʋŋ
kuworinyupugi bine ŋ nɛ dɪ ʋ kpa siili ŋ kyɛɛ hʋ ʋ aa sɪ mɪɪgɪ ko. Ɲ dʋŋ
mɛ yaŋ daa ʋ sɪ yaa gɛɛ tɪya amɛ abee nala hʋ buloŋ aa gyegili ʋ mɪɪgɪ
koyi.

Pɔɔl sʋl Timoti dɪ ʋ yaa wɪya badɔmɔŋ tɪya ʋ

9 Yaa ɪ kuwokeri buloŋ aŋ ko ŋ lee lagɪ.
10 Beewɪya Dimasɪ aa kyo dʋnɪya wɪkanɪya wɪya, ʋ vɪya ŋ ta rɛ aŋ fá
mʋ Tesaloniika. Kiresikɛŋ mɛ mʋ Galetiya paalʋʋ rɛ, ka Titusi mɛ mʋ
Dalmaatɪya paalʋʋ.
11 Luka dʋŋ nɛ ha we ŋ lee daha. Dɪ ɪ rɛ ko kɪ ko ŋ lee, pɛ kaŋ Maakɪ
mɛ kɪ ko, beewɪya ʋ kaŋ kyiyelii tɪya ŋ nɛ ŋ tʋma tɪyaŋ.
12 Ɲ tɪŋ Takikusi rɛ ʋ mʋ Ɛfiso.
13 Ɲ gyɪ leŋ ŋ gabal hʋ ta Kaapusi lee rɛ Turowasɪ tɪyaŋ. Dɪ ɪ ko kɪ ko,
laa ko tɪya ŋ. A paa ŋ tenni hʋ mɛ pɛ kaŋ kɪ ko, amarɪkpatɪya tenni hʋ ba
aa kaŋ teŋtɪgɪsɪya marɪ hʋ.
14 Lugil hʋ ba aa yɪrɪ Alizaŋda gyɪ kpʋʋ ŋ nɛ kɪŋkaŋ. Wɪɪ hʋ ʋ aa yaa
ŋ, Wɪɪsɪ dʋŋ nɛ sɪ tun-ʋ.
15 Ɪ tɪɪ mɛ kɪ gyɪma ʋ wɪya weliŋ, beewɪya saŋa hʋ á gyɪ aa basɪ Wɪɪsɪ
wɪya ʋ gyɪ kpaa nyʋʋtaaduwo kyeŋ ma rɛ weliŋ.
16 Saŋa hʋ tɪyaŋ ba gyɪ aa piile dɪ ba di ŋ sarɪya, nal buloŋ gyɪ bɪ sɪŋ ŋ
hal. Ba buloŋ gyɪ fáá vɪya ŋ ta rɛ. Amɛ ŋ aa sʋl Wɪɪsɪ rɛ dɪ ʋ leŋ wɪɪ tɪya
ba.
17 Amɛ á Tɪɪna Yesu Krisita gyɪ sɪŋ ŋ hal lɛ, a tɪya ŋ dee ŋ wuwo basɪ
Wɪɪsɪ wɪya nala hʋ aa bɪ yaa Gyuuma buloŋ nɪɪ, aŋ lɪɪ ŋ sʋʋ bʋwa hʋ
tɪyaŋ.
18 Á Tɪɪna Yesu Krisita sɪ lɪɪ ŋ wɪbɔŋ buloŋ tɪyaŋ, a pɔ ŋ weliŋ, a kana ŋ
gyɪŋ mʋ gyʋʋ ʋ koro hʋ tɪyaŋ wɪɪsɪbee tɪyaŋ. Ʋ sɪ na dannɪɪ a kaŋ kɪ mʋ
deŋdeŋ. Amɪ.

Kyʋwal kateŋse

19 Kyʋwalɪ Pirisila abee Akula tɪya ŋ, a kyʋwalɪ Onisifɔrɔsɪ abee ʋ dɪya
nala buloŋ mɛ.
20 Irasitu gyɪ mɪɪgɪ hɔŋ Koriŋti tɪyaŋ nɛ, aŋka ŋ leŋ Turofimɔsɪ mɛ ta
Miletu tɪyaŋ, beewɪya ʋ gyɪ bɪ kaŋ laaŋfɪya.
21 Yaa sɪfɪyaŋ aŋ ko daha, ka dɪ puwo na luri. Yubulusi abee Pudɛŋsɪ
abee Liinusi abee Kulodɪya, abee á nɪmmabalɪya Krisitabiisi hʋ buloŋ aa
kyʋwalɪ ɪ.
22 Á Tɪɪna Wɪɪsɪ sɪ we ɪ lee. Wɪɪsɪ bɔnyɛ sɪ we ma buloŋ lee.

TEŊ HƱ PƆƆL AA SABA TIYA TITUSI

1 Mıyaŋ Pɔɔl lɛ sabı teŋ no a kı tıya ı Titusi. Ŋ yaa Wıısı tƱŋtƱnnı rɛ,
a yaa Yesu Krisita kpambıya mɛ. Wıısı rɛ lıı ŋ, a tıma ŋ dı ŋ ko pɛ nala
hƱ Ʊ aa lıya tıyaŋ, dı ba marı sıŋ ba laadii tıyaŋ, a leŋ dı ba gyıŋ wıtıı
hƱ buloŋ aa we á wıkyƱwal ŋmanıı hƱ tıyaŋ. Nyɛ rɛ sı leŋ dı ba kı yaa
wıya hƱ aa kpaa ŋmanıı Wıısı sıya tıyaŋ.
2 Dı gɛɛ wuwo leŋ dı ba kaŋ bayıyɛla anıı ba sı kaŋ mııbol hƱ aa bı kaŋ
tenii. DƱnıya ha fa bı piili ka Wıısı gyı we nyƱwa anıı Ʊ sı kpa mııbol hƱ
aa bı kaŋ tenii a tıya nala. Wıısı mɛ yaŋ bee nyıya wıya. Wıısı wıtıı hƱ
ba aa gyıma abee ba laadii no buloŋ dɔbɔ ba bayıyɛla hƱ ba aa kana anıı
Wıısı sı tıya ba mııbol hƱ aa bı kaŋ tenni tıyaŋ nɛ.
3 Saŋa hƱ tıyaŋ Wıısı aa kyo rɛ, Ʊ kpa mııbol no wıya daga ma Ʊ
wıweliye hƱ tıyaŋ. Wıısı á laataal lɛ kpaa wıı no we ŋ nosi tıyaŋ, dı
ŋ laa bası tıya nala.
4 Ŋ sabı teŋ no a kı tıya ı Titusi rɛ. Akuu á buloŋ aa laa Yesu wıya di
wıya, ı yaa ŋ biye tıı rɛ. Á Kuwo Wıısı abee á Laataal Yesu Krisita sı kyiyeli
ı a leŋ dı ı hɔŋ abee laaŋfıya.

Wıı hƱ Titusi aa maga dı Ʊ yaa Kiriti paalƱƱ tıyaŋ

5 Wıı hƱ aa tıŋ ŋ leme ı Kiriti paalƱƱ tıyaŋ nɛ yaa dı ı wuwo kaŋ wıya
hƱ fa aa maga dı a yaa ka á bı wuwo yaa, a pɛ pɛ dɔmɔŋ. Ka dı tɔɔ buloŋ
tıyaŋ mɛ dı ı lıı Krisitabiisi sılaala doŋ anıı ŋ aa daga ı gɛɛ.
6 Sılaal buloŋ maga dı Ʊ kaŋ gyogiweliye rɛ, a ta kaŋ wıkyogii buloŋ nala
lee. Ʊ maga dı tıına kaŋ hadıgı rɛ, ka Ʊ biisi mɛ buloŋ laa Yesu Krisita wıya
di. Ʊ maga dı Ʊ tıına kaŋ gyogiweliye rɛ, a ta leŋ dı nal buloŋ bası wıbɔŋ
a mƱ kı tile Ʊ tıyaŋ, a ta kı yaa wılaama koo a bee tıŋ nıhıyası nyƱƱsı.
7 Wıısı tƱŋtƱnnı-hıyawƱ buloŋ yaa nal hƱ Wıısı aa kpaa Ʊ tƱma we Ʊ
nƱsı tıyaŋ nɛ. Ɛɛwıya Ʊ bı maga dı Ʊ tıına kaŋ wıkyogii buloŋ nala sıya
tıyaŋ. Ʊ bı maga dı Ʊ kı daga Ʊ tıı, koo Ʊ yaa baaŋtoso tıına, koo Ʊ yaa
sınyƱwal, koo Ʊ yaa nal aa kıı girigiri koo nal hƱ aa kyo molbiye wıya
kıŋkaŋ.
8 Amɛ Ʊ maga dı Ʊ tıına kı deŋ nıhƱwala nyuu weliŋ nɛ, a kyo wıweliye
yayı dƱŋ. Ʊ maga dı Ʊ gyıŋ Ʊ tıı kanıı rɛ, a yaa nıtıı mɛ. Ʊ maga dı Ʊ yaa
tıpƱlƱŋ tıına rɛ, a ta kaŋ bisiŋ buloŋ Wıısı sıya tıyaŋ, a gyıma Ʊ tıı kanıı
weliŋ nala tıyaŋ.
9 Ʊ maga dı Ʊ tıına kaŋ Wıısı wıweliye hƱ aa kaŋ wıtıı weliŋ nɛ anıı á
aa daga Ʊ gɛɛ, a wuwo daga Ʊ dɔŋtıŋsı wıtıı hƱ ba kı tıŋa. Ʊ bıl maga dı
Ʊ wuwo daga nala hƱ aa bası wıya kı kyogi wıtıı hƱ á aa tıŋ, dı ba gyıma
anıı ba wıdagıya hƱ bı yaa wıtıı.
10 Ʊ maga dı ı kı yaa wıya no buloŋ nɛ, beewıya nala yƱga a we ma
tıyaŋ doŋ a kaŋ kalıŋbaanı, a bee kyɛ dı ba kı tıŋ nal buloŋ nyƱwa, aŋ
gɔllı mƱrı nala kı baŋ abee wıtɔɔnı basıı. Amarıkpatıya nala hƱ fa aa tıŋ
Gyuuma wıkyƱwal ŋmanıı hƱ aŋ mııgı ko laa Yesu wıya di.
11 Ʊ maga dı ba leŋ wıya hƱ buloŋ ba aa bası rɛ, beewıya ba aa daga
wıya hƱ aa bı maga dı ba kı daga rɛ, a leŋ gyaŋwuwo pilime nala kpa
wıya hƱ ba aa laa di a kı ta. Ba buloŋ mɛ yaŋ, molbiye wıya rɛ tıŋ ba kı
yaa gɛɛ.

12 Kiriti tımma vʊgıl kıdıgı tıı gba gyı bası doŋ nala wıya rɛ a baa, Kiriti
tımma buloŋ yaa wınyıyɛla rɛ, a yaa nıbɔmɔ, a yaa naboliŋ tımma, a yaa
teŋwıı tımma mɛ.
13 Wıı hʊ ʊ aa basa yaa wıtıı rɛ. Ɛɛwıya, nɔsı ba abee sıfıyası dı ba sıŋ
wıtıı hʊ ba aa laa di tıyaŋ weliŋ.
14 Bil bası tıya ba dı ba ta kpaa ba nyuni we Gyuuma naabaala wıkanıya
tıyaŋ, a ta kı tıŋ nala hʊ aa vıya Wıısı wıtıı hʊ nyʊwa mɛ.
15 Nala hʊ aa kaŋ tıpʊlʊŋ, kıŋ buloŋ mɛ weliye rɛ ba lee. Amɛ bisiŋ
tımma hʊ aa bı laa Wıısı wıya di kɛ lee, kıŋ buloŋ yaa kıbɔŋ nɛ. Wıtıı rɛ,
ba tısı bee ba hakıllı buloŋ nɛ birise. Ba bı gyıŋ wıbɔŋ buloŋ.
16 Ba aa bası anıı ba gyıŋ Wıısı rɛ, amɛ ba wıyaalıya daga anıı ba bı
gyıŋ Wıısı. Ba wıyaalıya lɔrɔ, ba bee nıı nal buloŋ nyʊwa, ba paalı bı sı
wuwo yaa wıwelii buloŋ mɛ.

2

Wıtıı hʊ aa maga dı ı kı daga Krisitabiisi hʊ

1 Amɛ ı Titusi kɛ maga dı ı kı daga wıtıı hʊ aa kpaa ŋmanıı Wıısı sıya
tıyaŋ nɛ.
2 Bası tıya banıhıyası hʊ aa we ma tıyaŋ dı ba leŋ dı ba sıya fıyɛlı, a
kaŋ gyogiweliye, dı nala tıya ba gyırıma, a kaŋ ba tıı weliŋ, a gyıŋ wıtıı
hʊ ba aa laa di weliŋ, a kyo nala, a kaŋ mala ba laadii tıyaŋ.
3 Bası tıya hanıhıyası hʊ mɛ dı ba kı yaa wıya hʊ aa daga anıı ba aa fá
Wıısı rɛ. Ʊ bı maga dı ba kı gaa nala hala, koo dı ba yaa sınyʊwala. Amɛ
ʊ maga dı ba kı daga wıya hʊ aa weliye rɛ, dı gɛɛ wuwo leŋ
4 dı ba wuwo daga hatoliye mɛ dı ba kyo ba balama abee ba biisi,
5 a wuwo kaŋ ba tıı weliŋ, a ta kı yaa wılaama, aŋ kı deŋ ba dıya nala
nyuu tıyaŋ weliŋ, a kaŋ bɔnyɛ, a kı tıŋ ba balama nyʊʊsı weliŋ, dı nal
buloŋ ta wuwo bası wıbɔŋ buloŋ Wıısı wıweliye hʊ lugo tıyaŋ.
6 Bası gɛɛ tıı tıya bapʊwasıya hʊ mɛ, abee sıfıyası dı ba mɛ kaŋ ba tıı
weliŋ wıı kɛ buloŋ tıyaŋ.
7 I Titusi, wıı kɛ buloŋ tıyaŋ, leŋ dı nala na ı wıyaalıya aa weliye dı ba
kı tıŋa. Wıya hʊ buloŋ ı aa dagı tıyaŋ, leŋ dı ba na anıı ı kaŋ wıtıı rɛ
abee sıfıyası.
8 Leŋ dı ı wıbasıya buloŋ yaa wıtıı, dı nal buloŋ ta wuwo kaŋ wıı tarı
ba tıyaŋ. Nyɛ rɛ sı leŋ dı hıısı kaŋ nala hʊ aa bı sıŋ ma kıŋ tıyaŋ, beewıya
ba bı sı na wıbɔŋ buloŋ á tıyaŋ a bası.
9 Bası tıya yosi mɛ dı ba kı tıŋ ba tımma nyʊʊsı wıı kɛ buloŋ tıyaŋ, dı
ba tımma tenni fıyɛlı ba nyuu tıyaŋ. Ʊ bı maga dı ba laa wıya kı bası ba
nyʊʊsı tıyaŋ.
10 Ba ta kı gaa ba tımma kına. Amɛ ba wıyaalıya buloŋ tıyaŋ, ʊ maga
dı ba leŋ dı ba tımma laa ba di rɛ anıı ba kaŋ wıtıı rɛ. Dı ba aa rɛ aa yaa
gɛɛ, ɛɛ rɛ sı leŋ dı nal buloŋ gyıma anıı á Laataal Wıısı wıweliye hʊ yaa
wıya aa kaŋ tıŋıı rɛ.
11 Ʊ maga dı ba kı yaa wıya no buloŋ nɛ, beewıya á Tıına Wıısı kaŋ ʊ
bɔnyɛ dagı ma rɛ, dı ʊ tıŋ gɛɛ tıyaŋ a laa nal buloŋ ta.
12 Wıısı tıŋ ʊ bɔnyɛ no tıyaŋ nɛ aa daga ma dı á vıya wıya hʊ aa bı
kpaa ŋmanıı ʊ sıya tıyaŋ. A bıl daga ma dı á ta kpaa á nyuu we dʊnıya
wıkanıya tıyaŋ, amɛ ʊ maga dı á gyıŋ kaŋ á tıı weliŋ nɛ, a kaŋ wıtıı mɛ,
aŋ kı tıŋ Wıısı ŋmanıı dʊnıya no tıyaŋ.
13 Á aa we dʊnıya no tıyaŋ nyɛ, á aa gyegili haŋ kyɛbal hʊ á Wııbal abee
á Laataal Yesu Krisita, aa sı ko abee ʊ gaŋdarı rɛ.

14 Á wıya rɛ tıŋ ʊ sʊba, dı ʊ laa ma ta á wıbɔmɔ buloŋ tıyaŋ a pıısı
á bisiŋ buloŋ ta, dı á yaa ʊ tıı nala, a yaa nala hʊ aa kpaa ba nyuu we
wıweliye yayı dʊŋ tıyaŋ.
15 Ɛɛwıya, wıya no rɛ maga dı ı kpa kı daga nala. Kpa Wıısı dee hʊ ʊ aa
kpaa tıya ı a bası teŋ polli wıya kı tıya ba, aŋ bası nala hʊ aa yaa wıbɔmɔ
mɛ sıya wıya kı tıya ba. Ta leŋ dı nal buloŋ kpa sıı gyʊʊ ı.

3

Wıya hʊ Krisitabiisi aa maga ba kı yaa

1 Bıl marı bası tıya Krisitabiisi hʊ anıı ʊ maga dı ba kpa ba tıı tıya ba
sılaala rɛ abee nala hʊ aa deŋ ba nyuu, a kı tıŋ ba nyʊwa, aŋ yaa siri dı
ba yaa wıı kɛ buloŋ aa weliye.
2 Bası tıya ba dı ba ta kı gaa nala hala. Ʊ bı maga dı ba kyo kaası, amɛ
ʊ maga dı ba leŋ ba bee nal buloŋ wıya weliye rɛ, a leŋ dı ba sıya fıyɛlı
weliŋ nal buloŋ lee,
3 beewıya á buloŋ mɛ fa yaa bambugo rɛ, a fa bee nıı nal buloŋ nyʊwa,
a fa yaa nınyʊgısıya Wıısı ŋmanıı tıyaŋ. Á tıı teŋbii wıkyɛɛlıya iriŋ kɛ
buloŋ fa aa kyıl ma fa yaa wıbɔmɔ dɔŋ nɛ, a kaŋ ma bırımı yosi á kı tıŋ
ba. Tıbıınbɔmɔ abee tıhɔllı dʊŋ nɛ á fa kana abee dɔmɔŋ. Nala fa haası
ma rɛ, á mɛ fa haası ba.
4 Amɛ saŋa kıdıgı aa ko pele, á Laataal Wıısı kaŋ ʊ bɔnyɛ abee ʊ kyori
daga ma rɛ a laa ma ta.
5 Ʊ bı kıı anıı á wıyaaweliye yayı rɛ tıŋ ʊ laa ma ta. Amɛ ʊ aa fáá á sikii
wıya rɛ tıŋ ʊ laa ma ta. Ʊ Wiyesi Welii hʊ tıyaŋ nɛ ʊ tıŋa a sası á wıbɔmɔ
buloŋ ta, aŋ tıya ma mııbofalıı anıı ba aa marı lʊl ma.
6 Wıısı tıŋ á Laataal Yesu Krisita tıyaŋ nɛ a kpa ʊ Wiyesi Welii no we á
tıyaŋ weliŋ.
7 Ʊ bɔnyɛ tıyaŋ nɛ ʊ leŋ á yaa tıpʊlʊŋ tımma ʊ sıya tıyaŋ, a yaa ʊ balıya,
a kaŋ bayıyɛla anıı á sı kaŋ mııbol hʊ aa bı kaŋ tenii.
8 Wıı no paalı yaa wıtıı rɛ. Ɛɛwıya, ŋ aa kyɛ dı ı marı bası wıya no weliŋ
nɛ a tıya nala hʊ aa laa Wıısı wıya di, dı ba kpa ba nyuni we wıweliye
yayı tıyaŋ saŋa buloŋ. Beewıya wıya no yaa wıweliye rɛ, a kaŋ tɔnɔ tıya
nihuwobiŋ buloŋ.
9 Amɛ ma ta kaŋ wıtɔɔnı kı kpa dɔmɔŋ. Ma ta dɔgısı ma tıı a kı dıısı
ma naabatuugo ma fene. Ma yaŋ leŋ hıyawʊ-hıyawʊ bee dɔmɔŋ, a ta kaŋ
Wıısı mırısı hʊ Moosi fa aa saba tıya ma mɛ wıya kı kaa dɔmɔŋ. Beewıya,
wıya no buloŋ yaa wıtɔɔnı rɛ, a bı kaŋ tɔnɔ buloŋ.
10 Dı nal buloŋ nɛ we doŋ a bı vʊwa dı ʊ sıŋ pɔ wıtıı hʊ ı aa dagı, aŋ
kpa nyʊʊtaaduwo we nala hʊ tıyaŋ, dı ı ko ŋmaa liyesi ʊ anıı bʊlıya, ka
dı ʊ ha bı nıı tıya ı, ta leŋ dı ı beel-ʊ bıl pɛ wıı buloŋ.
11 Gyıma weliŋ anıı nal no tıına yaa wıbɔŋyaal lɛ a bee kyɛ wıtıı. Ʊ tıı
wıyaalıya di ʊ sarıya rɛ, ʊ tele.

Wıkateŋse

12 Ŋ sı tʊŋ Atıması koo Takikusi dı ʊ ko ı lee. Dı ʊ rɛ ko ko, yaa kuwokeri
aŋ ko kyem-ŋ Nikopoli tıyaŋ, beewıya ŋ yaa ŋ hakıla rɛ anıı ŋ sı hɔŋ doŋ
dı puwo saŋa baŋ mʊ.
13 Dı Ziina, sarıdiil hʊ, abee Apolo rɛ ko yaa siri dı ba vala ba ŋmanıı
hʊ, yaa kuwokeri aŋ pɛ ba tıyaŋ weliŋ, a tıya ba kıŋ hʊ buloŋ ba aa kyɛ.

14 Ʊ maga dı Krisitabiisi gyıŋ gɛɛ hʊ ba aa sı kpa ba nyuni we wıweliye
yayı tıyaŋ nɛ, dı ba wuwo kı pɛ nala hʊ aa maga dı ba pɛ tıyaŋ. Ʊ maga
dı ba kı tʊŋ tʊŋweliye rɛ, dı ʊ kaŋ tɔnɔ a tıya nal buloŋ.
15 Ɲ bee nala hʊ buloŋ aa we daha aa kyʊwalı ı. Kyʊwalı á kyaŋsı hʊ
buloŋ mɛ aa laa Yesu wıya di tıya ma. Wıısı sı kyiyeli ma buloŋ.

TEŊ HƱ PƆƆL AA SABA TIYA FILEMƆŊ

1 Mıyaŋ Pɔɔl ba aa kaŋ tɔ nıtɔdıyaŋ á tıına Yesu Krisita wıya, abee á nıınabiye Timoti rɛ sabı teŋ no a kı tıya ı Filemɔŋ, á kyaŋkyoolii, abee á tʊŋtʊnnı-dɔŋ,
2 abee Krisitabiisi hʊ aa laŋŋı ı dıya tıyaŋ, abee á nıınatoluu Afiya, abee Akipu, nal hʊ á beel-ʊ buloŋ aa lʊgı dı á leŋ dı nala gyıma anıı Wıısı wıweliye hʊ yaa wıtıı rɛ.
3 Á Kuwo Wıısı abee á Tıına Yesu Krisita bɔnyɛ abee ba fıyɛlʊʊ sı we ma lee.
4 Dı mıyaŋ nɛ ko kı kyʊwalı Wıısı saŋa kɛ buloŋ, ŋ aa liisi ı wıya rɛ, a kyʊwalı Wıısı aŋgyʊwasʊ.
5 Beewıya, ŋ aa nıı ɛɛ hʊ ı aa kyo Krisitabiisi buloŋ nɛ, abee ɛɛ hʊ ı aa laa á Tıına Yesu Krisita wıya di.
6 Ŋ wıısʊlıı rɛ yaa dı Wıısı pɛ ı tıyaŋ dı ı marı kı bası Yesu Krisita wıya hʊ ı aa laa di, dı ɛɛ leŋ dı ı gyıŋ wıweliye hʊ buloŋ á aa kana akuu á bee Yesu Krisita aa yaa kıdıgı nyubaanıŋ.
7 Ŋ naabiikpıyana, ɛɛ hʊ ı aa kyo Wıısı nala, ʊ yaa ŋ teŋfıyɛlʊʊ rɛ kıŋkaŋ, a leŋ ŋ teŋ mɛ polli, beewıya ı leŋ Wıısı nala bembiye fıyɛlı rɛ.

Pɔɔl sʊl Filemɔŋ dı ʊ kaŋ Oniisimu weliŋ

8 Krisita wıya, ŋ kaŋ ŋmanıı rɛ ŋ fa aa sı wuwo fıla ı dı ı yaa wıı hʊ aa maga dı ı yaa.
9 Ŋ fa sı wuwo kpa fılıı beewıya, ŋ yaa nal aa laa Yesu Krisita naası sıŋ nɛ, ka ba ha kana ŋ tɔ nıtɔdıyaŋ gyınaŋ ʊ wıya. Amɛ kyori tıyaŋ nɛ ŋ kpa sʊlıı nyɛ.
10 Ŋ biibaal Oniisimu wıya rɛ ŋ kı sʊla ı. Ʊ kıı gɛɛ rɛ anıı ŋ tıı biye Krisita tıyaŋ, beewıya ŋ tıyaŋ nɛ ʊ tıŋa a laa Yesu wıya di saŋa hʊ ŋ aa we nıtɔdıya tıyaŋ.
11 Ʊ fa bı kaŋ tɔnɔ tıya ı. Amɛ lagılagı no ʊ kaŋ tɔnɔ tıya ŋ beel-ı buloŋ nɛ.
12 Ŋ leŋ ʊ mııgı kı ko ı lee rɛ, amɛ ʊ wıya dɔbɔ ŋ bembii tıyaŋ weliŋ.
13 Ŋ ha aa we nıtɔdıya tıyaŋ Yesu Krisita wıweliye hʊ wıya nyɛ, ŋ fa kyo dı ʊ we ŋ lee daha rɛ, a fa laa ı nyuu kı kyiyeli ŋ.
14 Amɛ ŋ bee kyɛ dı ŋ fıla ı dı ı kyiyeli ŋ. Ŋ aa kyɛ dı ı kyiyeli ŋ nɛ ı tıı kyɛrı tıyaŋ. Ɛɛwıya, ŋ bı sı yaa wıı buloŋ dı ı bı laa nyʊwa.
15 Kapuwo wıı hʊ aa tıŋ Oniisimu gyı lıı ı lee kyɛyɛ baŋmana rɛ yaa dı ʊ mııgı ko ı lee a we doŋ deŋdeŋ kı mʊ.
16 Oniisimu fa yaa ı yoŋ nɛ. Amɛ lagılagı no, ʊ bıl bı yaa ı yoŋ dʊŋ, ʊ tee ı yoŋ nɛ. Ʊ yaa á nıınabiye tıı rɛ Krisita wıya. Ʊ wıya dɔbɔ ŋ bembii tıyaŋ nɛ weliŋ. Amɛ ŋ gyıma anıı ʊ wıya gba kyıla ı te ŋ nɛ, akuu ʊ aa yaa ı yoŋ abee ı naabiye buloŋ á Tıına Yesu tıyaŋ wıya.
17 Dı ı rɛ gyıma anıı ŋ yaa ı tʊŋtʊnnı-dɔŋ Krisita ŋmanıı tıyaŋ, ɛɛ kɛ dı ʊ rɛ ko mııgı ko, kana ʊ weliŋ anıı ı fa aa sı kana ŋ tıı gɛɛ.
18 Dı ʊ rɛ fa yaa wıı kyogi ı, kpa ʊ anıı mıyaŋ nɛ yaa gɛɛ. Dı ʊ rɛ fa dii ı kyıŋ mɛ, kpa ʊ nıı mıyaŋ nɛ diye.
19 Mıyaŋ Pɔɔl, ŋ tıı noŋ nɛ ŋ kaŋ sabı wıya no kı tıya ı. Ŋ baa, “Ŋ sı tuŋ kyıŋ hʊ buloŋ ʊ aa diye.” Amɛ yaŋ ta yeŋŋe anıı ı mɛ dii ŋ kyıŋ nɛ,

beewıya mıyaŋ Pɔɔl tıyaŋ nɛ ı tıŋa a na mııbofalıı hʊ ı aa kana Krisita tıyaŋ.
20 Ɛɛwıya, ŋ naabiikpıyana, ŋ aa sʊla ı á Tıına nyubaanıŋ, yaa wıı no tıya ŋ. Akuu á aa yaa kıdıgı Krisita tıyaŋ wıya leŋ dı ŋ teŋ fıyɛlı.
21 Ɲ laa di rɛ anıı ŋ aa sabı wıı no kı tıya ı, ı sı yaa wıı hʊ wıya ŋ aa sʊla ı. Ɲ gyıma anıı ı gba sı yaa te gɛɛ.
22 Pɛ marı dıya mɛ biŋ, a yaa siri kı pɔ ŋ ŋmanıı, beewıya ŋ laa di rɛ anıı ma aa kyʊwalı Wıısı kı tıya ŋ wıya, Wıısı sı laa ma buloŋ sʊlıı, a leŋ dı ŋ mııgı ko ma lee.
23 Ɛpafirası mɛ ba aa kaŋ tɔ pɛ ŋ tıyaŋ akuu Yesu Krisita wıya mɛ aa kyʊwalı ı.
24 Ɲ tʊŋtʊnnı-dɔŋtıŋsı Maakı abee Arisitaakusi abee Diması abee Luka mɛ aa kyʊwalı ı.
25 Á Tıına Yesu Krisita bɔnyɛ sı we ma buloŋ lee.

TEŊ HƱ BA AA SABA TIYA
HIIBURU TIMMA

Wiisi tiŋa ʋ Biye tiyaŋ a basi wiya tiya ma

1 Faafaa hʋ tiyaŋ, Wiisi gyi leŋ ʋ tiŋdaala tiŋ ŋmaŋgyamaa rɛ a villi
basi wiya a tiya á naabaala.
2 Amɛ gyinaŋ sigballiya no kɛ, ʋ Biye tiyaŋ nɛ ʋ tiŋa, a basi wiya tiya
ma. Wiisi Biye no tiyaŋ nɛ ʋ tiŋa a mari dʋniya kiŋ kiŋ buloŋ a bil lii ʋ
mɛ a kpa dʋniya kiŋ kiŋ buloŋ tiya ʋ.
3 Biye hʋ tiyaŋ nɛ á ki na Wiisi gaŋdari aa maga gɛɛ. Ɛɛ Wiisi aa kiya,
ɛɛ tii rɛ biye hʋ mɛ kii, ka ʋ kaŋ ʋ wibii hʋ aa kaŋ dee a ki deŋ dʋniya
kina buloŋ. Ʊ aa sasi á wibɔmɔ ta hal tiyaŋ, ʋ hɔŋ Bakɔɔ noduu logiŋ
tiyaŋ nɛ wiisibee tiyaŋ.

Wiisi Biye hʋ rɛ tee Wiisi Malikasi

4 Ɛɛ wiya Wiisi Biye hʋ rɛ tee malikasi buloŋ. Feŋ hʋ mɛ Wiisi aa kpaa
tiya ʋ, ʋ rɛ tee feŋ hʋ malikasi hʋ aa kana.
5 Beewiya, Wiisi ha bi maakyiye basi tiya malika buloŋ a baa:
"I yaa ŋ Biibaal lɛ,
mɪyaŋ nɛ yaa ɪ kuwo gyinaŋ." Ʊ bil bi basi tiya malika kidigi buloŋ
mɛ a baa:
"Ɲ si yaa ɪ Kuwo,
di ɪ mɛ yaa ŋ Biye."
6 Amɛ saŋa hʋ ʋ aa kyɛ di ʋ ta ʋ Biihiyawʋ hʋ di ʋ ko tuu dʋniya, ʋ basa
rɛ a baa,
"Malikasi buloŋ maga di ba ki kyʋwali ʋ rɛ."
7 Wiya hʋ Wiisi aa basa a mʋ tile ʋ malikasi tiyaŋ nɛ nyɛ: Ʊ baa,
"Ɲ leŋ ŋ malikasi kii gɛɛ anii puwo
a leŋ ŋ tʋŋtʋnna mɛ kii gɛɛ anii diŋgel."
8 Amɛ wii hʋ ʋ aa basa a tile ʋ Biye hʋ tiyaŋ nɛ nyɛ: Ʊ baa,
"Wiisi, ɪ koro si we doŋ a kaŋ ki mʋ deŋdeŋ.
Tipʋlʋŋ nɛ si yaa ɪ kuworidaatigii di ɪ kaŋ ki deŋ ɪ nala."
9 "I kyo wiweliye rɛ aŋ haasi wibɔmɔ.
Ɛɛ rɛ tiŋ miyaŋ ɪ Wiisi kpa ɪ yohuŋ a te ɪ dɔŋtiŋsi buloŋ, a leŋ ɪ teŋ
fiyɛli.
10 Ʊ bil baa,
"I á Tiina, ɪ rɛ taa taŋha buŋbuŋ hʋ tiyaŋ,
a ta wiisinyuu mɛ.
11 Wiisinyuu abee taŋha buloŋ si nyʋgisi, amɛ ɪ kɛ ha si we doŋ.
Ba buloŋ si birimi kibiniya, a kɔsi anii ganni aa kɔsi gɛɛ.
12 I si kaŋ ba kpeme anii gal.
Ba si birimi kibiniya anii ganni.
Amɛ ɪ kɛ bee birimi. I miibol mɛ bi si maakyiye teŋ."
13 Wiya hʋ Wiisi bil aa basa tiya ʋ rɛ nyɛ: Ʊ baa,
"Ko hɔŋ ŋ noduu logiŋ,
ka di ŋ yuwo di ɪ dɔmɔ buloŋ teŋ."
Malika bee rɛ Wiisi ha maakyiye basi wii no tiya?
14 Bekine rɛ yaŋ yaa malikasi? Ba yaa dʋŋsi rɛ, a tʋma ki tiya Wiisi. Wiisi
aa tiŋ ba rɛ ba mʋ ki pɛ nala hʋ ʋ aa si laa ta tiyaŋ.

2

Wɪɪsɪ yaa wɪbal lɛ ʋ aa laa ma ta

1 Akuu wɪɪ no wɪya, ʋ maga dɪ á kaŋ wɪweliye hʋ á aa nɪya weliŋ nɛ, dɪ
wɪɪ buloŋ ta ko viisi ma mʋ gama.
2 Wɪya hʋ malɪkasɪ gyɪ aa basɪ tɪya á naabaala gyɪ yaa wɪtɪɪ rɛ. Dɪ nal
lɛ gyɪ vɪya ba tɪŋɪɪ, koo dɪ nal lɛ gyɪ kyogi ba kɪdɪgɪ buloŋ, Wɪɪsɪ aa dɔgɪsɪ
ʋ gɛɛ aa maga rɛ.
3 Dɪ nyɛ rɛ yaŋ we doŋ, wɪbee rɛ sɪ laa ma dɪ ámaa rɛ kpaa á hal yɪya
wɪbal hʋ Wɪɪsɪ aa yaa a laa ma ta. Á Tɪɪna Yesu rɛ laa sɪya basɪ laatayɪ no
wɪya, ka nala hʋ a nɪɪ wɪɪ hʋ mɛ kyosi basɪ tɪya ma anɪɪ ʋ yaa wɪtɪɪ rɛ.
4 Wɪɪsɪ tɪɪ mɛ daga anɪɪ wɪɪ hʋ ba aa basa yaa wɪtɪɪ rɛ, beewɪya ʋ kuu
wɪɪ hʋ wɪya rɛ a yaa wɪkperiye abee wɪmagɪla aŋ kpa ʋ Wiyesi Welii bɔnyɛ
kɪna mɛ tɪya nala ʋ kyɛrɪ tɪyaŋ.

Nal hʋ tɪyaŋ á aa sɪ tɪŋa a na laatayɪ

5 Malɪkasɪ nosi tɪyaŋ daa Wɪɪsɪ kpa taŋhafalɪɪ hʋ aa sɪ ko we. Taŋhafalɪɪ
no wɪya rɛ á basɪ kɪ tɪya ma nyɛ.
6 Wɪɪsɪ teŋ logiŋ kɪdɪgɪ tɪyaŋ ba baa,
“Bekiŋ nɛ yaa nihuwobiŋ, ɪ kɪ bɪɪnɪ ʋ wɪya, bekiŋ nɛ yaa nihuwobiŋ biye
mɛ ɪ kɪ deŋ ʋ nyuu tɪyaŋ?
7 Ɪ aa taa nihuwobiŋ, ɪ leŋ malɪkasɪ te ʋ mʋhʋ rɛ kyɛyɛ baŋmana,
a leŋ nihuwobiŋ kaŋ feŋ abee yohuŋ.
8 Ka ɪ kpa kɪna buloŋ mɛ a we ʋ nosi tɪyaŋ.
Ɪ aa kpaa kɪna buloŋ we nihuwobiŋ nosi tɪyaŋ gɛɛ, ɛɛ daga anɪɪ kɪŋ
buloŋ bɪl tuwo ʋ aa bɪ kaŋ ʋ dee. Amɛ lagɪlagɪ no, á bɪ naa dɪ
nihuwobiŋ kaŋ dee kɪna buloŋ nyuu tɪyaŋ.
9 Wɪɪsɪ fa leŋ ʋ malɪkasɪ rɛ te Yesu mʋhʋ. Amɛ lagɪlagɪ no, á naa anɪɪ
Wɪɪsɪ kpaa Yesu yohuŋ nɛ, a leŋ ʋ kaŋ feŋ mɛ, beewɪya ʋ naa tʋwara rɛ a
sʋba. Wɪɪsɪ bɔnyɛ tɪyaŋ nɛ ʋ fa yaa gɛɛ, dɪ ʋ wuwo laa nihuwobisi buloŋ
nyuu a sʋba.
10 Wɪɪsɪ rɛ taa dʋnɪya kɪna buloŋ a kɪ deŋ ba mɛ. Ɛɛ rɛ tɪŋ ʋ maga dɪ
ʋ leŋ dɪ ʋ biigyamaa ko ʋ lee, a mɛ yaa gaŋdaala. Ɛɛ wɪya rɛ tɪŋ ʋ leŋ
Krisita, laataal hʋ tɪyaŋ ba aa sɪ tɪŋa a na laatayɪ sɪŋ lee hʋ aa maga beel-ʋ
a na tʋwara, a sʋba, dɪ ʋ wuwo laa ba ta.
11 Yesu rɛ aa pɪɪsɪ nala bisiŋ ta, ba yaa tɪpʋlʋŋ tɪmma. Nal hʋ aa pɪɪsɪ
nala bisiŋ ta, abee nala hʋ bisiŋ ʋ aa pɪɪsa ta, ba buloŋ kuwo rɛ yaa Wɪɪsɪ.
Ɛɛ rɛ tɪŋ ʋ fa bɪ yaa Yesu hɪɪsɪ abee ʋ aa sɪ yɪrɪ ba ʋ naabalɪya.
12 Wɪya hʋ Yesu aa basɪ tɪya Wɪɪsɪ rɛ nyɛ:
“Ŋ sɪ basɪ wɪya hʋ ɪ aa yaa a tɪya ŋ naabalɪya.
“Ŋ sɪ dannɪ ɪ nala hʋ aa laŋŋa kɪ kyʋwalɪ ɪ tɪyaŋ
13 Ʋ bɪl baa,
“Ŋ sɪ laa ɪ di wɪɪ buloŋ tɪyaŋ.” A bɪl baa,
“Na ŋ bee nala hʋ buloŋ ɪ aa kpaa tɪya ŋ.”
14 Nala hʋ Wɪɪsɪ aa kpaa tɪya Krisita hʋ yaa nihuwobisi rɛ a kaŋ kyal
abee teŋbiye. Ɛɛ rɛ tɪŋ Krisita mɛ kaŋ ʋ tɪɪ bɪrɪmɪ nihuwobiŋ a kɪɪ ba, dɪ
ʋ wuwo tɪŋ ʋ sʋʋ tɪyaŋ a yuwo di Sɪtaanɪ, nal hʋ aa kaŋ sʋʋ dee.
15 Ʋ yaa gɛɛ rɛ dɪ ʋ wuwo laa nala ta, nala hʋ aa fá sʋʋ, ɛɛ leŋ ba yaa
sʋʋ yosi ba mɪɪbol buloŋ tɪyaŋ.
16 Ɛɛwɪya, ʋ bɪ kɪɪ nɪɪ malɪkasɪ tɪyaŋ nɛ ʋ ko dɪ ʋ pɛ amɛ ʋ ko dɪ ʋ pɛ
Abɪraham doho nala tɪyaŋ nɛ.
17 Ɛɛ rɛ tɪŋ ʋ bɪrɪmɪ nihuwobiŋ a mɛ kɪɪ ʋ naabiisi hʋ ba wɪɪ buloŋ
tɪyaŋ. Ʋ yaa gɛɛ rɛ dɪ ʋ wuwo ko yaa wɪɪkyʋwal sɪlaala nɪhɪyawʋ hʋ aa

kaŋ wɪtɪɪ ʊ naabiisi tɪyaŋ, a fá ba sikii ʊ tʊma tɪyaŋ, dɪ gɛɛ leŋ dɪ Wɪɪsɪ kpa ba wɪbɔmɔ kyɛ ba.
18 Sɪtaanɪ magɪsɪ ʊ rɛ, ʊ na tʊwara weliŋ, ɛɛ wɪya, ʊ aa wuwo ʊ pɛ nala hʊ Sɪtaanɪ aa magɪsɪ tɪyaŋ nɛ.

3

Yesu rɛ tee Moosi

1 Ɛɛwɪya, ŋ naabalɪya Krisitabiisi mɛ aa nɪɪ Wɪɪsɪ yɪra hʊ, ma kpa ma hakɪllɪ buloŋ we Yesu tɪyaŋ. Ʊ rɛ yaa nal hʊ Wɪɪsɪ aa tɪma dɪ ʊ ko yaa á wɪɪkyʊwal-naaŋ no sɪlaala buloŋ nɪhɪyawʊ.
2 Ʊ tɪŋ nal hʊ aa lɪɪ ʊ nyʊwa rɛ abee wɪtɪɪ ʊ tʊma tɪyaŋ, anɪɪ Moosi mɛ gyɪ aa tɪŋ Wɪɪsɪ nyʊwa gɛɛ tʊma hʊ Wɪɪsɪ gyɪ aa tɪya ʊ dɪ ʊ deŋ ʊ nala.
3 Á gyɪma anɪɪ nal hʊ aa saa dɪya rɛ maga dɪ ʊ laa feŋ a te dɪya hʊ ʊ aa saa. Ɛɛ tɪɪ rɛ feŋ hʊ Yesu aa laa mɛ yʊga te feŋ hʊ Moosi aa laa.
4 Dɪya kɛ buloŋ aa we doŋ, nal lɛ saa. Amɛ Wɪɪsɪ rɛ taa kɪŋ kɪŋ buloŋ.
5 Moosi fa yaa tʊŋtʊnnɪtɪɪ rɛ Wɪɪsɪ nala tɪyaŋ, a tʊma kɪ tɪya Wɪɪsɪ a fa laa sɪya basɪ wɪya hʊ Wɪɪsɪ aa sɪ maakyiye basɪ.
6 Amɛ Krisita kɛ yaa Wɪɪsɪ Biye rɛ a kaŋ wɪtɪɪ, a kɪ deŋ Wɪɪsɪ nala nyuu. Dɪ ámaa rɛ kaŋ bembiduwo, ka dɪ á bayɪyɛla mɛ deye, ɛɛ rɛ á sɪ wuwo yaa ʊ nala.

Wiyese hʊ Wɪɪsɪ nala aa sɪ na

7 Ɛɛwɪya, Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ basɪ tɪya ma rɛ a baa,
“Gyɪnaŋ, dɪ mamaa rɛ ko nɪɪ Wɪɪsɪ taal,
8 ma ta yaa faasɪŋ, anɪɪ ma naabaala gyɪ aa yaa faasɪŋ a lɪɪ Wɪɪsɪ hal pogo
hʊ tɪyaŋ gɛɛ.
Haŋ saŋa hʊ tɪyaŋ ba gyɪ magɪsɪ ʊ rɛ.
9 Doŋ tɪyaŋ, ma naabaala gyɪ magɪsɪ ʊ rɛ weliŋ, abee ba
aa naa ʊ wɪyaalɪya bɪsɪ mɔllɪ balɪya buloŋ.
10 Ɛɛ rɛ tɪŋ ʊ baaŋ gyɪ sii nala no buloŋ nyuu tɪyaŋ, ʊ baa,
‘Ba aa yaa ŋ dawarɪ rɛ,
a bee tɪŋa ŋ nyʊwa mɛ.’
11 Ɛɛ rɛ ŋ na baaŋ a ŋmɪyɛsɪ a baa,
‘Ba bɪ sɪ maakyiye gyʊʊ lee hʊ ŋ fa aa sɪ leŋ ba na wiyese” ’
12 Ŋ naabalɪya, ma pɔ ma tɪɪ weliŋ dɪ ma kɪdɪgɪ buloŋ ta ko kaŋ hakɪlbɔŋ koo hakɪlduwo aa sɪ leŋ dɪ ʊ lɪɪ Wɪɪsɪ hʊ aa weye hal.
13 Amɛ ma kɪ pɛ dɔmɔŋ ma aa we gyɪnaŋ sɪgballɪya no tɪyaŋ dɪ wɪbɔmɔ ta wuwo mʊrɪ ma kɪdɪgɪ buloŋ, a leŋ dɪ ʊ yaa faasɪŋ Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ.
14 Wɪya hʊ á aa laa di buŋbuŋ hʊ tɪyaŋ, dɪ ámaa rɛ kaŋ ba weliŋ a kaŋ kɪ mʊ á kyɛsʊʊ, ɛɛ daga anɪɪ á bee Krisita kɪŋ yaa kɪdɪgɪ rɛ.
15 Wɪya hʊ ba aa basa Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ nɛ nyɛ:
“Gyɪnaŋ, dɪ mamaa rɛ ko nɪɪ Wɪɪsɪ taal ma ta yaa faasɪŋ anɪɪ ma naabaala
gyɪ aa yaa faasɪŋ a lɪɪ Wɪɪsɪ hal gɛɛ.
16 Kɪbeema rɛ gyɪ nɪɪ Wɪɪsɪ taal aŋ lɪɪ ʊ hal gɛɛ? Ba daa yaa nala hʊ Moosi gyɪ aa kaŋ lɪɪ Igyipiti paalʊʊ tɪyaŋ hʊ?
17 Kɪbeema nyuu tɪyaŋ nɛ Wɪɪsɪ baaŋ gyɪ sii bɪsɪ mɔllɪ balɪya gɛɛ? Ba aa rɛ yaa nala hʊ gyɪ aa bɪ tɪŋa ʊ nyʊwa, ʊ leŋ ba sʊba pogo hʊ tɪyaŋ.
18 Kɪbeema rɛ Wɪɪsɪ gyɪ ŋmɪyɛsɪ tɪya anɪɪ ba bɪ sɪ gyʊʊ lee hʊ ʊ fa aa sɪ leŋ dɪ ba gyʊʊ a na wiyese? Ba aa rɛ yaa nala hʊ gyɪ aa bɪ tɪŋa ʊ nyʊwa.
19 Á naa anɪɪ ba aa bɪ laa Wɪɪsɪ wɪya di rɛ tɪŋ ba bɪ wuwo gyʊʊ lee hʊ Wɪɪsɪ fa aa kyɛ dɪ ba gyʊʊ.

4

1 Wɪɪsɪ nyʊwa hʊ ʊ aa wee anɪɪ ʊ sɪ leŋ dɪ á ko ʊ lee á na wiyese hʊ, ʊ
ha we doŋ nɛ. Ɛɛwɪya, ma leŋ dɪ á gyɪŋ tɪya á tɪɪ weliŋ, dɪ wiyese no ta
ko buwo á kɪdɪgɪ buloŋ.
2 Beewɪya Wɪɪsɪ wɪweliye hʊ ba aa basɪ tɪya ma, ba gyɪ laa sɪya basɪ ba
tɪya á naabaala mɛ rɛ, amɛ ba gyɪ aa bɪ laa di wɪya, wɪya hʊ gyɪ bɪ kaŋ
tɔnɔ buloŋ tɪya ba.
3 Amɛ á nala hʊ aa laa wɪya hʊ di, ámaa rɛ naa Wɪɪsɪ wiyese hʊ anɪɪ
Wɪɪsɪ aa basɪ gɛɛ. Ʊ baa,
"Ŋ gyɪ naa baaŋ nɛ, ɛɛ rɛ tɪŋ ŋ gyɪ ŋmɪyɛsɪ anɪɪ
ba bɪ sɪ maakyiye gyʊʊ lee hʊ ŋ fa aa sɪ leŋ dɪ ba na wiyese."
Abee ʊ aa basɪ nyɛ buloŋ, ka á gyɪma anɪɪ ʊ yaa wɪɪ buloŋ teŋ nɛ a lɪɪ
saŋa hʊ ʊ taa dʊnɪya buloŋ.
4 Wɪya hʊ ba aa basa Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ a tile kyɛpɛɛ hʊ kyɛɛ rɛ nyɛ: Ba baa,
"Wɪɪsɪ kpaa kyɛyɛ badʊ rɛ a marɪ dʊnɪya teŋ, aŋ wiyesi kyɛpɛɛ hʊ kyɛɛ."
5 Ʊ bɪl basɪ wiyese no tɪɪ wɪya rɛ Wɪɪsɪ teŋ logiŋ kɪdɪgɪ tɪyaŋ a baa,
"Ba bɪ sɪ maakyiye gyʊʊ lee hʊ ŋ fa aa sɪ leŋ dɪ ba na wiyese."
6 Ɛɛ daga anɪɪ nala badɔmɔŋ nɛ sɪ na haŋ wiyese hʊ. Amɛ nala hʊ gyɪ aa
laa sɪya nɪɪ Wɪɪsɪ wɪweliye hʊ, ba bɪ naa wiyese no beewɪya ba gyɪ bɪ tɪŋ
wɪya hʊ ba aa nɪya.
7 Ɛɛ rɛ tɪŋ Wɪɪsɪ bɪl lɪɪ kyɛɛ kɪdɪgɪ a kɪ yɪrɪ ʊ Gyɪnaŋ. Ɛɛ hal tɪyaŋ ʊ gyɪ
pɪɪsa rɛ weliŋ ka ʊ bɪl tɪŋ á naabaa Deviti tɪyaŋ a bɪl basɪ kyɛɛ no wɪya
anɪɪ ba gyɪ aa laa sɪya basɪ Wɪɪsɪ Teŋ logiŋ kɪdɪgɪ tɪyaŋ gɛɛ a baa,
"Gyɪnaŋ, dɪ mamaa rɛ ko nɪɪ Wɪɪsɪ taal, ma ta yaa faasɪŋ"
8 Saŋa hʊ tɪyaŋ Gyoosʊwa gyɪ aa yaa Iziral tɪmma sɪlaal, ʊ gyɪ bɪ wuwo
tɪya haŋ wiyese hʊ. Dɪ ʊ rɛ fa wuwo tɪya ba haŋ wiyese hʊ, Wɪɪsɪ fa bɪl
bɪ sɪ basɪ wiyese kyɛɛ kɪdɪgɪ wɪya gɛɛ hal tɪyaŋ.
9 Nyɛ daga anɪɪ kyɛɛ kɪdɪgɪ rɛ we doŋ, Wɪɪsɪ nala aa sɪ wiyesi anɪɪ Wɪɪsɪ
aa wiyese kyɛpɛɛ hʊ kyɛɛ gɛɛ.
10 Nal hʊ buloŋ Wɪɪsɪ aa sɪ leŋ ʊ na wiyese, dɪ ʊ tɪɪna ko tʊŋ tʊma teŋ ʊ sɪ
wiyesi anɪɪ Wɪɪsɪ mɛ aa tʊŋ ʊ tʊma teŋ aŋ wiyesi gɛɛ.
11 Faafaa nala hʊ gyɪ aa bɪ tɪŋ ʊ nyʊwa wɪya, ba gyɪ bɪ naa wiyese no.
Ɛɛwɪya, ma leŋ dɪ á kɛ we dee a kɪ tɪŋ ʊ nyʊwa dɪ wiyese no ta ko buwo
ma mɛ.
12 Wɪɪsɪ wɪbii hʊ aa tɪya mɪɪbol lɛ. Ʊ kɪɪ gɛɛ anɪɪ kɪweyi, a kaŋ dee mɛ,
a di kɪ te takoobii aa di nyʊʊkpara. Ʊ aa wuwo tɔbɔ gyʊʊ nihuwobiŋ nɛ
anɪɪ takoobii a tuu mʊ pele ʊ tɪya liluŋii buloŋ, a wuwo gyɪŋ ʊ hakɪla wɪɪ
buloŋ abee ʊ tɪbɪɪna buloŋ.
13 Dʊnɪya wɪɪ koo kɪŋ buloŋ tuwo a faŋa Wɪɪsɪ lee. Ʊ aa na ba buloŋ nɛ
anɪɪ ba aa pɪŋ lɪgyalɪɪ tɪyaŋ penteeŋ. Ʊ rɛ á sɪ maakyiye daga á wɪyaalɪya
buloŋ tɪya.

Yesu rɛ yaa á wɪɪkyʊwal-sɪlaala buloŋ nɪhɪyawʊ

14 Akuu á wɪɪkyʊwal sɪlaal Yesu aa yaa Wɪɪsɪ Biye, a bɪl yaa wɪɪkyʊwal
sɪlaala nɪhɪyasɪ buloŋ nɪhɪyawʊ wɪya, abee ʊ aa we Wɪɪsɪbee tɪyaŋ wɪya,
ma leŋ dɪ á kaŋ wɪya hʊ á aa laa di weliŋ.
15 Á wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyawʊ hʊ kɛ yaa nal aa gyɪŋ wɪya hʊ buloŋ
aa yaa á gyomo rɛ, a ŋmaŋ kɪ tɪya ma mɛ, beewɪya Sɪtaanɪ gyɪ kpaa wɪya
no buloŋ magɪsɪ ʊ mɛ rɛ dɪ ʊ fa yaa wɪbɔŋ anɪɪ gɛɛ tɪɪ ʊ aa kɪ magɪsɪ ma,
amɛ ʊ kɛ gyɪ bɪ maakyiye yaa wɪbɔŋ buloŋ.
16 Ɛɛ wɪya ma leŋ dɪ á tarɪ pele Wɪɪsɪ abee tɪdɪgɪ, beewɪya á gyɪma anɪɪ
ʊ sɪ fá á sikii, aŋ leŋ dɪ á na ʊ kyiyeli saŋa hʊ buloŋ aa maga.

5

1 Wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyawʊ buloŋ, ba aa lɪɪ ʊ, ʊ nala tɪyaŋ nɛ, ʊ laa
nala hʊ naasɪ sɪŋ Wɪɪsɪ wɪkanɪya tɪyaŋ a laa ba kɪna abee ba pʊsɪ kɪ sʊla
Wɪɪsɪ, dɪ ʊ kpa ba wɪbɔmɔ kyɛ ba.
2 Ʊ aa gyɪŋ kaŋ nala hʊ aa bɪ gyɪma aŋ yaa wɪbɔmɔ a kɪ nyʊgɪsɪ Wɪɪsɪ
ŋmanɪɪ tɪyaŋ nɛ, beewɪya ʊ tɪɪ mɛ kaŋ gyomo rɛ.
3 Ɛɛ rɛ tɪŋ ʊ aa yaa fɪlɪɪ dɪ ʊ lɪɪ wɪɪsʊlɪɪ ʊ tɪɪ wɪbɔmɔ wɪya, dɪ Wɪɪsɪ kpa
ʊ wɪbɔmɔ kyɛ ʊ, a bɪl lɪɪ wɪɪsʊlɪɪ nala hʊ mɛ wɪbɔmɔ wɪya dɪ Wɪɪsɪ kpa
ba wɪbɔmɔ mɛ kyɛ ba.
4 Nal buloŋ bɪ sɪ wuwo lɪɪ ʊ tɪɪ a yaa wɪɪkyʊwal sɪlaal. Wɪɪsɪ rɛ aa lɪɪ
tɪɪna anɪɪ ʊ gyɪ aa lɪɪ Aarɔŋ gɛɛ.
5 Ɛɛ tɪɪ rɛ Krisita mɛ daa lɪɪ ʊ tɪɪ a yaa wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyawʊ. Amɛ
Wɪɪsɪ rɛ lɪɪ ʊ a basɪ nyɛ tɪya ʊ: Ʊ baa,
"Ŋ biibaal lɛ yaa ɪ
mɪyaŋ nɛ yaa ɪ kuwo gyɪnaŋ"
6 Wɪɪsɪ teŋ logiŋ kɪdɪgɪ tɪyaŋ mɛ ʊ baa,
"Ɪ yaa wɪɪkyʊwal-sɪlaal lɛ a kaŋ kɪ mʊ deŋdeŋ anɪɪ
Mɛlkisedɛki fa aa yaa wɪɪkyʊwal sɪlaal gɛɛ."
7 Saŋa hʊ Yesu gyɪ aa we ʊ mɪɪbol tɪyaŋ dʊnɪya no tɪyaŋ, ʊ gyɪ suri
nyʊwa rɛ a kyʊwalɪ Wɪɪsɪ abee sɪnɪɪl a kpa ʊ wɪkyɛɛlɪya buloŋ biŋ ʊ sɪya,
beewɪya Wɪɪsɪ rɛ yaa nal hʊ aa sɪ wuwo laa ʊ ta sʊʊ nosi tɪyaŋ. Yesu
gyɪ tɪŋ Wɪɪsɪ rɛ abee sɪfɪyala ʊ wɪɪ buloŋ tɪyaŋ, ɛɛ rɛ tɪŋ Wɪɪsɪ gyɪ laa ʊ
wɪɪsʊlɪɪ.
8 Yesu fa yaa Wɪɪsɪ Biye mɛ rɛ, amɛ abee gɛɛ buloŋ ʊ gyɪ naa tʊwara rɛ
weliŋ, a tɪŋ tʊwara no tɪyaŋ a gʊnnɪ Wɪɪsɪ nyʊwa tɪŋɪɪ weliŋ.
9 Ʊ aa tɪŋ Wɪɪsɪ nyʊwa abee wɪtɪɪ a mʊ teŋ, ʊ rɛ mɪɪgɪ yaa ŋmanɪɪ hʊ
nala hʊ buloŋ mɛ aa tɪŋ ʊ nyʊwa, aa sɪ tɪŋa a na laatayɪ hʊ aa bɪ kaŋ tenii.
10 Ɛɛ rɛ Wɪɪsɪ lɪɪ ʊ dɪ ʊ yaa wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyawʊ anɪɪ Mɛlkisedɛki
gɛɛ.

Ma ta ko bɪla hal ma Wɪɪsɪ ŋmanɪɪ tɪŋɪɪ tɪyaŋ.

11 Á kaŋ wɪya yʊga rɛ á aa basɪ wɪɪ no lugo tɪyaŋ. Amɛ á bɪ gyɪŋ gɛɛ
á aa sɪ basɪ wɪya hʊ dɪ ma wuwo nɪɪ ba memii, beewɪya ma wɪya memii
gyɪmɪɪ hayɛ rɛ.
12 Ma aa nɪɪ Wɪɪsɪ wɪweliye hʊ, ʊ saŋa pɪɪsa rɛ a fa maga dɪ ma mɛ kɪ
daga nala, amɛ ma ha hɔŋ kɪ kyɛ nal lɛ dɪ ʊ bɪl marɪ daga ma Wɪɪsɪ wɪya
lipiilii wɪgʊnnɪya. Ʊ kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ ma aa maga dɪ ma kɪ di kɪdiyoho ka
ma ha hɔŋ kɪ kyɛ ɪl dɪ ma ɔsɪ.
13 Nal hʊ buloŋ aa ɔsɪ ɪl dʊŋ ha yaa biifɪla rɛ, a ha bɪ gyɪŋ wɪɪ hʊ aa yaa
wɪwelii ko wɪbɔŋ Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ.
14 Amɛ kɪdiyoho kɛ, nɪhɪyasɪ rɛ wuwo kɪ di ba beewɪya, akuu ba aa gyʊʊ
wɪgyamaa tɪyaŋ saŋa buloŋ wɪya, ba wuwo gyɪŋ wɪɪ hʊ aa yaa wɪwelii koo
wɪbɔŋ nɛ.

6

1 Ɛɛwɪya, ma leŋ dɪ á leŋ wɪya hʊ á aa gʊnna á Krisita laadii falɪŋ tɪyaŋ,
ka dɪ á gyʊʊ wɪya hʊ nala hʊ laadii aa bɪra Krisita tɪyaŋ aa maga dɪ ba
gyɪma. Ma ta leŋ dɪ á bɪl piili kɪ basɪ sʊʊkpʊŋ wɪbɔmɔ tɪyaŋ bɪrɪmɪ lɪɪ
wɪya abee Wɪɪsɪ laadii wɪya.
2 Ma leŋ dɪ á leŋ wɪya hʊ á aa gʊnna wɪɪkyʊwalnɪɪ foyi lugo tɪyaŋ, abee
gɛɛ ba aa kpa nosi dɔbɔ nala tɪyaŋ wɪya, abee sʊʊ tɪyaŋ mɪɪgɪ-siyi wɪya,

abee Wɪɪsɪ aa sɪ di nihuwobisi sarɪya a kpa kyogisi tɪya badɔmɔŋ a kaŋ kɪ mʊ maakyiye buloŋ, aŋ kpa mɪɪbol aa bɪ kaŋ tenii mɛ a tɪya badɔmɔŋ.
3 Dɪ Wɪɪsɪ rɛ laa nyʊwa, á sɪ leŋ buŋbuŋ wɪya hʊ aŋ kɪ mʊ sɪya.
4 Dɪ Wɪɪsɪ rɛ suri nala sɪya ba wuwo gyɪma ʊ wɪya, a leŋ ba na ʊ bɔnyɛ mɛ, a bɪl leŋ ba kaŋ ʊ Wiyesi Welii hʊ mɛ,
5 a leŋ ba nɪɪ Wɪɪsɪ wɪya a gyɪŋ ʊ wɪya hʊ aa weliye maga gɛɛ a leŋ ba bɪl na Wɪɪsɪ Koro hʊ (aa sɪ ko) dee aa maga gɛɛ ba mɪɪbol tɪyaŋ lagɪlagɪ no,
6 dɪ nala no rɛ yaŋ gyɪŋ wɪya no buloŋ aŋ ko mɪɪgɪ kpa hal yɪya Wɪɪsɪ wɪweliye hʊ, wɪɪ buloŋ tuwo nal bɪl aa sɪ yaa dɪ ba bɪl mɪɪgɪ ko Wɪɪsɪ lee. Ba bɪl bɪ sɪ wuwo bɪrɪmɪ lɪɪ ba wɪbɔmɔ tɪyaŋ a mɪɪgɪ ko Wɪɪsɪ lee. Ʊ kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ ba bɪl aa marɪ kpaasɪ Wɪɪsɪ Biye hʊ mal daagarɪɪ tɪyaŋ, a leŋ ʊ bɪl di hɪɪsɪ nala sɪya tɪyaŋ.
7 Wɪɪsɪ aa leŋ taŋha hʊ tɪyaŋ duwoŋ aa nɪɪ kɪ we weliye rɛ. Taŋha no aa lɪɪ kɪweliye aa kaŋ tɔnɔ rɛ a tɪya nala hʊ aa pala ʊ.
8 Amɛ dɪ ɔhɔ abee sɔsɪ dʊŋ nɛ ko mɪɪgɪ nyʊ taŋha hʊ tɪyaŋ, ɛɛ daga anɪɪ taŋha hʊ bɪl bɪ kaŋ tɔnɔ buloŋ. Amɛ dɪ ɪ ko bɪ gyɪma Wɪɪsɪ sɪ ŋmɪyɛsɪ we taŋha hʊ tɪyaŋ, a leŋ dɪ diŋ kpa ʊ di.
9 Á kyaŋkpɪyanama, abee á aa basɪ wɪya no buloŋ mɛ, ka á gyɪma anɪɪ ma we ŋmaŋwelii hʊ tɪyaŋ nɛ. Ma sɪ na kɪweliye hʊ buloŋ aa we laatayɪ ŋmanɪɪ no tɪyaŋ.
10 Wɪɪsɪ kaŋ wɪtɪɪ rɛ. Ʊ bɪ sɪ yeŋŋi tʊma hʊ ma aa tʊma tɪya ʊ abee kyori hʊ ma aa daga beel-ʊ, beewɪya ma kyiyele ma dɔŋtɪŋsɪ hʊ aa laa Yesu wɪya di rɛ aŋ ha kɪ kyiyeli ba abee gyɪnaŋ.
11 Á yaŋ kyo dɪ ma kɪdɪgɪ buloŋ kaŋ sɪfɪyasɪ no rɛ, a mʊ teŋ. Ɛɛ rɛ ma sɪ gyɪma weliŋ anɪɪ kɪna hʊ wɪya ma aa yɪyɛlɪ, ma kɔnɪ sɪ na ba.
12 Á bee kyɛ dɪ ma kɪdɪgɪ buloŋ ko mɪɪgɪ kaŋ teŋwɪɪ. Á aa kyɛ dɪ ma kɪ tɪŋ nala hʊ aa kaŋ mala ba Wɪɪsɪ laadii tɪyaŋ naabʊʊsɪ rɛ. Nala no aa sɪŋ wɪya hʊ ba aa laa di tɪyaŋ nɛ abee kenyiri, a ko mʊ na kɪna hʊ Wɪɪsɪ aa wee nyʊwa dɪ ʊ sɪ tɪya ba.

Wɪya hʊ Wɪɪsɪ aa wee nyʊwa dɪ ʊ sɪ yaa, ʊ kɔnɪ aa yaa ba rɛ

13 Saŋa hʊ Wɪɪsɪ gyɪ aa wee nyʊwa tɪya Abɪraham, ʊ gyɪ ŋmɪyɛsa rɛ anɪɪ ʊ sɪ yaa wɪya hʊ buloŋ ʊ baa dɪ ʊ sɪ yaa. Nal buloŋ tuwo a te Wɪɪsɪ, ɛɛ rɛ tɪŋ ʊ gyɪ kpa ʊ tɪɪ feŋ a ŋmɪyɛsɪ.
14 Ʊ gyɪ ŋmɪyɛsa rɛ a baa, “Wɪtɪɪ, ŋ sɪ pɛ ɪ tɪyaŋ a leŋ dɪ ɪ doho nala wala yʊga.”
15 Ɛɛ rɛ Abɪraham gyɪ gyegili bee kenyiri a ko mʊ na wɪɪ hʊ Wɪɪsɪ fa aa wee nyʊwa dɪ ʊ sɪ yaa tɪya ʊ.
16 Dɪ nihuwobiŋ nɛ aa kyɛ dɪ ʊ daga anɪɪ wɪtɪɪ rɛ ʊ kɪ basɪ ʊ aa ŋmɪyɛsɪ nal aa te ʊ rɛ. Dɪ ʊ rɛ ko ŋmɪyɛsɪ gɛɛ, nyʊʊtaaduwo buloŋ aa teŋ doŋ nɛ.
17 Wɪɪsɪ fa aa kyɛ dɪ nala hʊ aa sɪ na kɪna hʊ wɪya ʊ aa wee nyʊwa tɪya ba kyaasɪ gyɪma rɛ anɪɪ wɪɪ hʊ ʊ aa basa, ʊ bɪ sɪ maakyiye mɪɪgɪ hal. Ɛɛ rɛ tɪŋ ʊ we nyʊwa hʊ tɪya ba, aŋ ha ŋmɪyɛsɪ dɔbɔ.
18 Wɪɪsɪ aa wee nyʊwa aŋ bɪl ŋmɪyɛsɪ pɛ, ʊ bɪ sɪ maakyiye kaŋ wɪya no balɪya kɪdɪgɪ buloŋ bɪrɪmɪ, beewɪya Wɪɪsɪ bee nyɪya wɪya. Ɛɛwɪya, á nala hʊ aa fáá gyʊʊ Wɪɪsɪ ʊ kɪ deŋ á nyuu, nyɛ leŋ á tenni polli rɛ á marɪ kaŋ bayɪyɛla hʊ Wɪɪsɪ aa kpaa tɪya ma weliŋ.
19 Bayɪyɛla no á aa kana rɛ kaŋ á mɪɪbolo sɪgɪ weliŋ. Ʊ rɛ leŋ á wuwo gyʊʊ Wɪɪsɪ liweelii, lee hʊ patɪɪsɪbal hʊ fa aa boro, nɪwaasɪma bee gyʊʊ doŋ hʊ.

20 Yesu ko yaa wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyawʊ rɛ a kaŋ kɪ mʊ deŋdeŋ, anɪɪ
Mɛlkisedɛki fa aa yaa wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyawʊ a kaŋ kɪ mʊ deŋdeŋ
gɛɛ. Yesu laa sɪya gyʊʊ Wɪɪsɪ liweelii hʊ rɛ á wɪya, dɪ á mɛ wuwo tɪŋa ʊ
hal a gyʊʊ doŋ.

7

Wɪɪkyʊwal sɪlaal hʊ ba aa yɪrɪ Mɛlkisedɛki

1 Mɛlkisedɛki no gyɪ yaa tɔɔ kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ Salɛm kuwori rɛ, aŋ fa
pɛ yaa Gyoribaŋa Bakɔɔ Wɪɪsɪ nala wɪɪkyʊwal sɪlaal mɛ. Saŋa kɪdɪgɪ,
Mɛlkisedɛki gyɪ kyeŋ Abɪraham nɛ dɪ ʊ mʊʊ yuwo yuwo di taŋhasɪ
badɔmɔŋ kuworo aŋ mɪɪgɪ kɪ ko. Ɛɛ rɛ ʊ sʊla Wɪɪsɪ tɪya Abɪraham.
2 Doŋ nɛ Abɪraham kaŋ kɪna hʊ buloŋ ʊ aa yuwo laa yuwo hʊ tɪyaŋ kpaa
leye fi, a kpa lɪdɪgɪ tɪya ʊ. Mɛlkisedɛki feŋ hʊ memii rɛ yaa kuwori hʊ aa
kaŋ tɪpʊlʊŋ Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ. Ʊ bɪl aa yaa Salɛm kuwori hʊ mɛ, ʊ feŋ hʊ
memii rɛ yaa kuwori hʊ aa leŋ fɪyɛlʊʊ we ʊ paalʊʊ tɪyaŋ.
3 Nal buloŋ fa bɪ gyɪŋ Mɛlkisedɛki kuwo koo ʊ naa. Nal buloŋ mɛ fa bɪ
gyɪŋ ʊ doho aa lɪɪ doŋ. Nal buloŋ bɪ gyɪŋ saŋa hʊ ba aa lʊla ʊ, koo saŋa
hʊ ʊ aa sʊba. Ʊ kɪɪ Wɪɪsɪ Biye hʊ rɛ, beewɪya ʊ mɛ yaa wɪɪkyʊwal sɪlaal
lɛ a kaŋ kɪ mʊ deŋdeŋ.

4 Ma bɪ naa anɪɪ ʊ fa yaa nɪbal lɛ koo? Á naabaa Abɪraham tɪɪ aa yaa
nɪbal á lee gyɪ aa lɪɪ yuwo hʊ ko kyeme ʊ, ʊ gyɪ kaŋ ʊ kɪna buloŋ kpaa
leye fi rɛ, a kpa lɪdɪgɪ tɪya ʊ.
5 Levi doho nala hʊ aa yaa Iziral tɪmma wɪɪkyʊwal sɪlaala, Wɪɪsɪ mɪra
daga anɪɪ Iziral tɪɪna kɪdɪgɪ buloŋ kaŋ ʊ kɪna kpaa leye fi rɛ, a kpa lɪdɪgɪ
tɪya ba. Amɛ á gyɪma anɪɪ Levi doho nala hʊ abee Iziral tɪmma nɪkaalɪya
hʊ buloŋ yaa Abɪraham doho nala rɛ, ka Wɪɪsɪ ha basɪ gɛɛ.
6 Mɛlkisedɛki fa bɪ yaa Levi doho nal, aŋ laa kpaal hʊ Abɪraham, nal hʊ
Wɪɪsɪ fa aa wee nyʊwa tɪya lee, aŋ sʊla Wɪɪsɪ tɪya ʊ.
7 Nal buloŋ gyɪma rɛ anɪɪ nɪbal lɛ aa sʊla Wɪɪsɪ tɪya nɪbiye.
8 Levi doho nala hʊ aa laa kpaal leye fi lɪdɪgɪ no, ba kɛ yaa nala aa sʊʊ
rɛ. Amɛ Mɛlkisedɛki aa laa kpaal hʊ Abɪraham lee, ʊ kɛ bɪ yaa nal hʊ aa
sʊʊ. Ba basɪ gɛɛ Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ nɛ anɪɪ ʊ ha we ʊ mɪɪbol tɪyaŋ nɛ abee
gyɪnaŋ.
9-10 Saŋa hʊ Levi naabaa Abɪraham gyɪ aa kyeŋ Mɛlkisedɛki a kaŋ ʊ kɪna
kpaa leye fi a lɪɪ lɪdɪgɪ tɪya ʊ gɛɛ, dɪ ba ha gyɪ bɪ lʊl Levi, ʊ kɪɪ nɪɪ ʊ ha gyɪ
we Abɪraham teŋ tɪyaŋ nɛ gɛɛ. Lagɪlagɪ no, ʊ doho nala rɛ aa laa kpaal leye
fi lɪdɪgɪ hʊ ba nala lee. Amɛ Abɪraham gyɪ aa lɪɪ kɪna hʊ tɪya Mɛlkisedɛki
gɛɛ, á sɪ wuwo baa dɪ Levi mɛ gyɪ lɪɪ kɪna tɪya Mɛlkisedɛki rɛ gɛɛ, beewɪya
Levi yaa Abɪraham doho nal lɛ.

11 Saŋa hʊ Wɪɪsɪ gyɪ aa kpaa ʊ mɪrɪsɪ hʊ tɪya Moosi, ʊ gyɪ lɪɪ Levi doho
nala rɛ dɪ ba yaa Iziral tɪmma wɪɪkyʊwal sɪlaala a laa ba wɪɪsʊllɪ-kɪna
sʊla Wɪɪsɪ kɪ tɪya ba anɪɪ mɪrɪsɪ hʊ fa aa daga gɛɛ. Dɪ Levi doho nala hʊ
rɛ fa wuwo tʊŋ ba tʊma dɪ ba su anɪɪ Wɪɪsɪ aa kyɛ gɛɛ, ɛɛ kɛ ʊ fa bɪl bɪ
maga dɪ nɪdɪma aa kɪɪ Mɛlkisedɛki ko a yaa Iziral tɪmma wɪɪkyʊwal sɪlaal.
Amɛ Wɪɪsɪ baa dɪ nal kɪdɪgɪ aa bɪ lɪɪ Aarɔŋ doho tɪyaŋ sɪ ko a yaa ʊ nala
wɪɪkyʊwal sɪlaal.
12 Dɪ nɪdɪma aa bɪ lɪɪ Levi doho nala tɪyaŋ nɛ mɪɪgɪ ko yaa wɪɪkyʊwal
sɪlaal, ɛɛ daga anɪɪ mɪrɪsɪ hʊ aa daga anɪɪ Levi doho nala dʊŋ nɛ sɪ wuwo
yaa wɪɪkyʊwal sɪlaala hʊ mɛ maga ba bɪrɪmɪ rɛ.

13 Wıya no buloŋ, á Tıına Krisita wıya rɛ ba kı bası gɛɛ, beewıya ʊ bı lıı Levi doho nala tıyaŋ. Ʊ doho nala mɛ we ba dʊŋ nɛ, ba kıdıgı buloŋ ha gyı bı maakyiye yaa Iziral tımma wıkyʊwal sılaal aŋka.
14 Nal buloŋ gyıma anıı ʊ lıı Gyuda doho nala tıyaŋ nɛ. Moosi gyı aa daga nala hʊ aa sı yaa Iziral tımma wıkyʊwal sılaala, ʊ gyı bı daga Gyuda doho nala pɛ.

Yesu yaa Gyuuma wıkyʊwal sılaal lɛ anıı Mɛlkisedɛki

15 Nyɛ kɛ wıya hʊ á aa bası marı kyaanı tıya ma rɛ, beewıya nıdıma rɛ ko, a yaa wıkyʊwal sılaal anıı Mɛlkisedɛki aa yaa gɛɛ.
16 Ɛɛ tıına aa ko yaa wıkyʊwal sılaal, ʊ bı kıı nıı ʊ doho wıı rɛ. Amɛ ɛɛ dee lıı ʊ mııbol aa bı kaŋ tenii dee tıyaŋ nɛ.
17 Wıısı Teŋ tıyaŋ, Wıısı bası tıya ʊ rɛ a baa, "Ɪ sı yaa wıkyʊwal sılaal a kaŋ kı mʊ deŋdeŋ anıı Mɛlkisedɛki gɛɛ."
18 Lagılagı no, á kpaa mırıbınıya hʊ Moosi aa bine ta rɛ, beewıya ba bıl bı kaŋ tɔnɔ koo yohuŋ buloŋ.
19 Beewıya mırısı hʊ Moosi fa aa bine bı wuwo leŋ nal buloŋ bıl yaa tıpʊlʊŋ tıına anıı Wıısı gyı aa buŋ marı ʊ, ʊ kıı gɛɛ. Amɛ lagılagı no, Wıısı tıya ma bayıyɛl-falıı aa kpıya rɛ, bayıyɛla no leŋ á kpaga Wıısı.

20 Wıısı aa lıı Yesu Krisita ʊ yaa wıkyʊwal sılaal, ʊ ŋmıyɛsa pɛ rɛ. Amɛ dı ba fa ko lıı Iziral tımma wıkyʊwal sılaala, Wıısı aa bı ŋmıyɛsa kı pɛ.
21 Á Tıına Wıısı aa lıı Yesu dı ʊ yaa wıkyʊwal sılaal, ʊ ŋmıyɛsa rɛ a bası tıya ʊ a baa, "Ɲ ŋmıyɛsa rɛ, ŋ bı sı maakyiye bırımı ŋ hakıla, 'Ɪ sı yaa wıkyʊwal sılaal a kaŋ kı mʊ deŋdeŋ." '
22 Ɲmıyɛsʊʊ no Wıısı aa ŋmıyɛsı pɛ nyʊwa hʊ ʊ aa tıŋ Yesu tıyaŋ we wıya ɛɛ daga anıı nyʊwa no rɛ kpıya nyʊwa hʊ ʊ gyı aa tıŋ Moosi tıyaŋ a we. Yesu tıyaŋ nɛ nyʊʊfalıı no wıı buloŋ sı na yayı.

23 Faafaa wıkyʊwal sılaala hʊ gyı yaa nıgyamaa rɛ, beewıya ba gyı aa sʊʊ rɛ. Ba gyı aa sʊʊ hʊ wıya, ba kıdıgı buloŋ gyı bı wuwo tʊŋ tʊma hʊ kı mʊ deŋdeŋ.
24 Amɛ Yesu kɛ aa yaa nal aa we doŋ kı mʊ deŋdeŋ wıya, ʊ yaa wıkyʊwal sılaal mɛ rɛ a kaŋ kı mʊ deŋdeŋ.
25 Ɛɛwıya, nala hʊ aa tıŋa ʊ tıyaŋ a ko Wıısı lee, ʊ aa wuwo laa ba ta rɛ lagılagı no abee maakyiye buloŋ, beewıya ʊ we doŋ nɛ saŋa buloŋ, a sʊla Wıısı kı tıya ba.

26 Yesu aa yaa á wıkyʊwal sılaala nıhıyawʊ wıya, ʊ wuwo yaa á wıkyɛɛlıya buloŋ kı tıya ma rɛ. Yesu yaa tıpʊlʊŋ tıına rɛ, a bı kaŋ wıkyogii koo wıbɔŋ buloŋ. Wıısı kana ʊ porigi wıbɔŋyaala tıyaŋ nɛ, a kana ʊ gyıŋ Wıısıbee, a leŋ ʊ yaa nıbal doŋ.
27 Yesu bı kıı Gyuuma wıkyʊwal sılaala nıhıyası hʊ. Nala no gyı aa kpʊ pʊsı kı sʊla Wıısı rɛ kyɛɛ kɛ buloŋ. Ʊ gyı yaa fılıı rɛ dı ba kpʊ pʊsı sʊla Wıısı ba tıı wıbɔmɔ wıya aŋ bıl kpʊ badɔmɔŋ mɛ nala hʊ wıbɔmɔ wıya kyɛɛ bee ʊ nyʊwa buloŋ. Amɛ ʊ bı yaa falıı dı Yesu kɛ yaa gɛɛ. Ʊ kɛ gyı kpaa ʊ tıı rɛ a sʊla Wıısı dıgı dʊŋ ʊ nala wıya.
28 Nala hʊ ba gyı aa tıŋ Moosi mırısı hʊ tıyaŋ a lıı ba yaa wıkyʊwal sılaala nıhıyası, ba gyı kaŋ ba gyomo rɛ. Amɛ Moosi mırısı hʊ binii hal tıyaŋ, Wıısı bıl mııgı we nyʊwa rɛ, a ŋmıyɛsı pɛ mɛ, a lıı ʊ Biye dı ʊ yaa wıkyʊwal sılaala nıhıyawʊ. Wıısı leŋ ʊ biye no kɛ yaa nal aa bı kaŋ wıbɔŋ koo gyoŋ buloŋ nɛ, a kaŋ kı mʊ maakyiye buloŋ.

8

Yesu rɛ yaa á wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyawʊ

1 Wɪya hʊ buloŋ á aa basɪ ba wɪnyuu rɛ nyɛ. Á kaŋ wɪɪkyʊwal
sɪlaala nɪhɪyawʊ rɛ, ʊ we wɪɪsɪbee tɪyaŋ, a hɔŋ Gyoribaŋa Bakɔɔ Wɪɪsɪ
kuworikpasa hʊ noduu logiŋ.
2 Ʊ yaa wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyawʊ rɛ Wɪɪsɪ Liwelii hʊ tɪyaŋ. Doŋ nɛ
yaa wɪɪkyʊwaldɪya tɪɪ, beewɪya nihuwobiŋ daa saa ʊ. Á Tɪɪna Wɪɪsɪ tɪɪ rɛ
saa ʊ.
3 Ba aa lɪɪ wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyawʊ buloŋ dɪ ʊ laa nala kɪna abee
ba pʊsɪ sʊla Wɪɪsɪ kɪ tɪya ba rɛ. Ɛɛwɪya, ʊ maga dɪ á wɪɪkyʊwal sɪlaala
nɪhɪyawʊ no mɛ kpa kɪŋ nɛ a sʊla Wɪɪsɪ.
4 Dɪ ʊ rɛ fa we dʊnɪya tɪyaŋ, ʊ fa bɪ sɪ yaa wɪɪkyʊwal sɪlaal, beewɪya
nala we dʊnɪya tɪyaŋ a yaa wɪɪkyʊwal sɪlaala, a laa nala kɪna kɪ sʊla Wɪɪsɪ
anɪɪ Wɪɪsɪ mɪrɪsɪ hʊ Moosi aa bine aa daga gɛɛ.
5 Wɪɪkyʊwal sɪlaala tʊma hʊ ba aa tʊŋ dʊnɪya no tɪyaŋ, wɪya hʊ aa yaa
wɪɪsɪbee tɪyaŋ nɛ ba kyesi kɪ yaa, amɛ wɪya hʊ tɪɪ daa, ɛɛ tɪɪ rɛ ba gyɪ kɪɪ
Moosi mɛ tɪyaŋ. Saŋa hʊ ʊ gyɪ aa kyɛ dɪ ʊ saa Wɪɪsɪ dɪya hʊ, Wɪɪsɪ gyɪ
basɪ tɪya ʊ rɛ a baa, "Fɪyɛlɪ sɪya weliŋ aŋ saa dɪya hʊ dɪ ʊ kɪɪ kɪŋ hʊ ŋ aa
daga ɪ dogimo hʊ nyuu tɪyaŋ."
6 Tʊma hʊ Krisita aa tʊŋ nɛ kaŋ yohuŋ a te tʊma hʊ faafaa wɪɪkyʊwal
sɪlaala hʊ gyɪ aa tʊŋ, anɪɪ nyʊʊfalɪɪ hʊ Wɪɪsɪ aa tɪŋa ʊ tɪyaŋ we tɪya ʊ
nala mɛ aa kpɪya faafaa nyʊwa hʊ gɛɛ. Beewɪya, wɪya hʊ Wɪɪsɪ aa wee
nyʊʊfalɪɪ no tɪyaŋ a baa ʊ sɪ yaa, ba aa rɛ kpɪya wɪya hʊ ʊ gyɪ aa baa dɪ
ʊ sɪ yaa nyʊʊbɪnɪɪ hʊ tɪyaŋ.
7 Dɪ laasɪya nyʊwa hʊ Wɪɪsɪ aa wee tɪya ʊ nala hʊ fa bɪ kaŋ gyoŋ buloŋ,
ʊ fa bɪl bɪ sɪ we nyʊʊfalɪɪ tɪya ba.
8 Amɛ ʊ naa anɪɪ laasɪya nyʊwa hʊ bɪ leŋ ʊ nala wuwo yaa niweliye hʊ
ʊ aa kyɛ, ɛɛ rɛ tɪŋ ʊ basɪ ba wɪya aŋ baa,
"Saŋa kɪdɪgɪ sɪ pele dɪ ŋ bɪl we nyʊʊfalɪɪ tɪya ŋ nala Iziral tɪmma abee
Gyuda doho nala.
9 Nyʊʊfalɪɪ no bɪ sɪ kɪɪ laasɪya nyʊwa hʊ ŋ gyɪ aa wee tɪya ba naabaala
saŋa hʊ ŋ gyɪ aa kaŋ ba lɪɪ Igyipiti paalʊʊ tɪyaŋ.
Ba gyɪ bɪ tɪŋ wɪya hʊ ŋ aa biŋ tɪya ba ŋ beel-ba nyʊwa hʊ tɪyaŋ,
ɛɛ rɛ tɪŋ ŋ gyɪ kpa hal yɪya ba.
10 Nyɛ kɛ, nyʊʊfalɪɪ hʊ ŋ aa sɪ maakyiye we tɪya Iziral tɪmma, nyɛ rɛ ʊ sɪ
kɪɪ:
Ŋ sɪ leŋ dɪ ba gyɪŋ ŋ nyʊwa wɪya weliŋ, a kpa we ba nyuni
abee ba tɪsɪ buloŋ tɪyaŋ.
Ɛɛ rɛ ŋ sɪ yaa ba Wɪɪsɪ,
dɪ ba mɛ yaa ŋ nala.
11 Saŋa no tɪyaŋ, nal buloŋ bɪl bɪ sɪ daga ʊ dɔŋtɪɪna
koo ʊ naabiye gɛɛ ʊ aa sɪ yaa a gyɪma ŋ.
Beewɪya, nal nal buloŋ nɛ sɪ gyɪma ŋ,
biibiisi abee nɪhɪyasɪ buloŋ.
12 Ŋ sɪ kpa ba wɪbɔmɔ kyɛ ba.
Ŋ bɪl bɪ sɪ kɪ liisi wɪya hʊ ba aa yaa kyogi ŋ."
13 Wɪɪsɪ aa basɪ nyʊʊfalɪɪ hʊ wɪya gɛɛ, ʊ daga anɪɪ laasɪya nyʊwa hʊ kɛ
bɪrɪmɪ kɪbɪnɪɪ rɛ gɛɛ. Kɪŋ buloŋ yaŋ aa bɪnɪya, a kyogi, ʊ kpatayɪ rɛ kpaga.

9

Yesu rɛ yaa á wɪɪkyʊwal sɪlaal wɪɪsɪbee tɪyaŋ

1 Faafaa nyʊwa hʊ Wɪɪsɪ gyɪ aa wee tɪya ʊ nala tɪyaŋ, ʊ gyɪ daga ŋmaŋsɪ
hʊ ba aa sɪ tɪŋa a kɪ kyʊwalɪ ʊ rɛ, abee lee hʊ mɛ ba aa sɪ kɪ kyʊwalɪ ʊ
taŋha nyuu tɪyaŋ daha.
2 Ba gyɪ saa wɪɪkyʊwaldɪya rɛ a kaŋ bori dɪɪsɪ balɪya. Ba gyɪ aa yɪrɪ
laasɪya lee hʊ ɪ aa mʊ gyʊʊ Dɪɪwelii rɛ. Doŋ nɛ fɪŋtɪŋdaaŋ hʊ abee teebʊl
hʊ abee paanʊʊ hʊ ba aa kpa kɪ tɪya Wɪɪsɪ gyɪ we.
3 Dɪɪsɪya hʊ mɛ ba gyɪ aa kaŋ patɪɪsa bori hʊ mɛ gyɪ feŋ nɛ Dɪɪweliye
buloŋ Dɪɪwelii.
4 Dɪɪsɪya no tɪyaŋ nɛ salma kogu hʊ tɪyaŋ ba gyɪ aa nyɔgɔ wɪsɪnaaŋ
sʊwala aa sʊma a kɪ tɪya Wɪɪsɪ hʊ gyɪ sɪŋ. Daga hʊ aa yaa Wɪɪsɪ bee ʊ
nala nyʊʊfalɪɪ hʊ magɪl mɛ gyɪ sɪŋ doŋ nɛ. Ba gyɪ kpaa salma rɛ a waalɪ
tɔ daga no buloŋ. Salma viibiye hʊ gyɪ we daga no tɪyaŋ. Viibiye no tɪyaŋ
nɛ ba gyɪ kpa paanʊʊ hʊ gyɪ aa lɪɪ wɪɪsɪbee ko tuu a we. Aarɔŋ daatɪgɪɪ
hʊ gyɪ aa tɔsɔ mɛ fa we daga hʊ tɪyaŋ. Bʊtala hʊ balɪya tɪyaŋ Wɪɪsɪ fa aa
sabɪ ʊ mɪrɪsɪ we mɛ fa we daga hʊ tɪyaŋ nɛ.
5 Daga hʊ nyuu tɪyaŋ, ba gyɪ mɔɔ kɪna balɪya aa kɪɪ malɪkasɪ rɛ a sɪgɪ
doŋ. Kɪna no rɛ gyɪ daga anɪɪ Wɪɪsɪ we lee hʊ tɪyaŋ nɛ. Ba gyɪ kaŋ ba
kɪŋkanɪya rɛ a gyarɪ tɔ lee hʊ Wɪɪsɪ gyɪ aa kpa nala hʊ wɪbɔmɔ kɪ kyɛ ba.
(Doŋ nɛ yaa lee hʊ aa we kɪmɔɔlɪya hʊ ba aa mɔɔ tʊtʊʊ). Amɛ lagɪlagɪ no,
á bɪ sɪ wuwo basɪ wɪya no mʊ sɪya yʊga.
6 Nyɛ rɛ ba gyɪ sɪgɪ wɪɪkyʊwaldɪya hʊ tɪya kɪna buloŋ. Wɪɪkyʊwal sɪlaala
hʊ aa villi Laasɪya dɪya hʊ rɛ a kɪ tʊŋ ba tʊma.
7 Amɛ wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyawʊ hʊ dʊŋ nɛ gyɪ maga dɪ ʊ gyʊʊ sɪya
dɪya hʊ. Ʊ mɛ gba, dɪgɪ dʊŋ nɛ ʊ aa gyʊʊ doŋ bɪna buloŋ. Ʊ aa kaŋ kyal
lɛ gyʊʊ sʊla Wɪɪsɪ, ʊ tɪɪ wɪbɔmɔ abee nala hʊ buloŋ wɪbɔmɔ ba aa yaa aŋ
bɪ gyɪma wɪya.
8 Wɪya no buloŋ tɪyaŋ, Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ kyaasa daga anɪɪ ŋmanɪɪ
hʊ ba aa tɪŋ kɪ gyʊʊ Dɪɪweliye buloŋ Dɪɪweliye hʊ ha bɪ suro, beewɪya
laasɪya wɪɪkyʊwaldɪya hʊ ha we doŋ nɛ.
9 Wɪya no buloŋ yaa wɪya á aa sɪ wuwo kpa á gyɪnaŋ dʊnɪya no mʊ
magɪsɪ rɛ. Ba daga anɪɪ kɪna hʊ abee pʊsɪ hʊ nala aa kpa kɪ sʊla Wɪɪsɪ, ba
bɪ sɪ wuwo leŋ dɪ nala hʊ aa lɪɪ wɪɪsʊlɪɪ hʊ tɪsɪ pʊllɪ, dɪ ba bɪ kaŋ wɪbɔŋ
buloŋ Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ.
10 Beewɪya, kɪdiiliye abee kɪnyʊwalɪya abee bisiŋ pɪɪsɪɪ ŋmaŋsɪ dʊŋ nɛ
wɪya no kɪ daga. Wɪya no buloŋ yaa wɪya hʊ á aa kaŋ á nosi abee á sɪya
dʊŋ kɪ yaa rɛ. Ba sɪ we doŋ a mʊ pele saŋa hʊ Wɪɪsɪ bɪl aa sɪ biŋ wɪfalɪya.
11 Amɛ lagɪlagɪ no, Krisita yaa wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyawʊ rɛ. Wɪɪ hʊ ʊ
aa kaŋ ko, ʊ rɛ weliye a te faafaa wɪya hʊ. Wɪɪkyʊwaldɪya hʊ tɪyaŋ mɛ ʊ
aa tʊŋ ʊ tʊma, doŋ nɛ yaa lɪbal, a bɪ kaŋ bisiŋ, a weliye mɛ a te laa sɪya
kɪŋ hʊ. Ʊ bɪ yaa wɪɪkyʊwaldɪya nihuwobisi aa saa. Ɛɛ daga anɪɪ ʊ paalɪ
bɪ yaa dʊnɪya no kɪŋ.
12 Saŋa hʊ Krisita aa gyʊʊ wɪɪkyʊwaldɪya hʊ, ʊ gyɪ mʊʊ gyʊʊ dɪɪsɪya hʊ
rɛ dɪgɪ dʊŋ. Bʊʊna koo nɔbolli kyal daa ʊ gyɪ kaŋ gyʊʊ sʊla Wɪɪsɪ. Amɛ
ʊ tɪɪ kyal lɛ ʊ gyɪ kaŋ gyʊʊ tuŋ á wɪbɔmɔ kyɪŋ, a laa ma ta a kaŋ kɪ mʊ
maakyiye buloŋ.
13 Faafaa hʊ tɪyaŋ, dɪ nal lɛ fa ko yaa wɪbɔŋ koo bisiŋ wɪɪ, ba aa kpa
bʊʊŋ abee nɔboliye kyal lɛ a pɛ nɔpɛbiye ba aa fise tʊwɔl tɪyaŋ a mɪsɪ
tɪɪna, a pɪɪsɪ ʊ wɪbɔmɔ koo ʊ bisiŋ ta.
14 Dɪ wɪya no yayɪ rɛ wuwo pɪɪsɪ nala bisiŋ kɪ ta, ɛɛ daga anɪɪ Krisita kyal
kɛ rɛ yaŋ sɪ wuwo pɪɪsɪ nala bisiŋ ta a te bʊʊna koo nʊsɪ kyal. Beewɪya
Krisita fa bɪ kaŋ bisiŋ buloŋ. Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ aa we doŋ maakyiye

buloŋ dee tıyaŋ, ʋ kpaa ʋ tıı mııbol lɛ a sʋla Wıısı á wıya. Ʊ kyal hʋ rɛ sı wuwo sası ŋmaŋtɔɔnı tıŋıı ta á hakıllı tıyaŋ, aŋ leŋ dı á wuwo kı tıŋ Wıısı hʋ aa weye.

15 Wıı no wıya, Krisita tıyaŋ nɛ Wıısı tıŋa a we nyʋʋfalıı a tıya ʋ nala. Wıısı yaa gɛɛ rɛ dı nala hʋ buloŋ ʋ aa yıra wuwo na kına hʋ ʋ aa baa ʋ sı kpa tıya ba Wıısıbee tıyaŋ. Kına no sı we doŋ a kaŋ kı mʋ maakyiye buloŋ. Wıya no buloŋ aa wuwo ba yaa rɛ, beewıya lagılagı no, Krisita sʋba rɛ a laa nihuwobisi wıbɔmɔ ta, wıbɔmɔ ba aa yaa saŋa hʋ ba fa aa tıŋ laasıya nyʋwa hʋ Wıısı aa wee tıya ʋ nala tıyaŋ.

16 Dı ı ko baa dı nal kyaŋ nɛ ı di, ɛɛ daga anıı tıına sʋba rɛ, beewıya dı nal bı sʋba, ı bı sı wuwo di ʋ kyaŋ.

17 Dı kıŋ tıına rɛ weye, nal hʋ ʋ aa baa ʋ sı di ʋ kyaŋ bı sı wuwo di kyaŋ hʋ, see dı kıŋ hʋ tıına sʋba.

18 Ɛɛ rɛ tıŋ Wıısı gyı kpa kyal a we laasıya nyʋwa hʋ mɛ.

19 Wıya hʋ buloŋ Wıısı aa kyɛ dı ʋ nala kı tıŋa, ba aa rɛ Moosi gyı laa sıya heeli bası tıya nala hʋ Mırısı hʋ ʋ aa saba tıyaŋ. Ɛɛ hal tıyaŋ ʋ yaŋ kpa nʋsı abee bʋʋna kyal, a guwosi nıı tıyaŋ, aŋ kpa paaponni bee pʋŋfıyɛsı ba aa kaŋ vʋwa pɛ dɔmɔŋ, a yuu kyal hʋ, a mısı nala hʋ buloŋ abee teŋ hʋ tıyaŋ ʋ aa sabı mırısı hʋ we.

20 Aŋ bası tıya nala hʋ a baa, “Kyal no rɛ Wıısı kpa we nyʋwa hʋ ʋ aa biŋ tıya ma dı ma kı tıŋa.”

21 Ɛɛ rɛ ka Moosi bıl yaa kyal hʋ a mısı wıkyʋwaldıya hʋ abee kına hʋ buloŋ ba aa kaŋ kı tʋŋ Wıısı tʋma wıkyʋwaldıya hʋ tıyaŋ mɛ.

22 Wıtıı, Wıısı mırısı hʋ buloŋ Moosi aa saba biŋ dı nala kı tıŋa, ba daga anıı kyal lɛ sı wuwo sası wıbɔŋ koo bisiŋ wıı buloŋ ta. Dı kyal lɛ bı lıya, wıbɔmɔ kpakyɛyı mɛ bee we doŋ.

23 Ɛɛwıya, kına hʋ buloŋ ba aa kyesi Wıısıbee kına a marı, ʋ maga dı ba kpa pʋsı kyal lɛ a sası ba bisiŋ ta. Amɛ kıtııma hʋ aa we Wıısıbee tıyaŋ kɛ, ʋ maga dı ba kpa kıŋ aa weliye te pʋsı kyal lɛ a lıı wıısʋlıı a sası ba bisiŋ ta.

24 Beewıya Krisita gyı bı gyʋʋ Wıısı Liwelii hʋ nihuwobisi aa saa. Wıısıbee wıkyʋwaldıya rɛ ba gyı kyesi a saa dʋnıya kıŋ hʋ. Amɛ Wıısıbee tıı rɛ Krisita gyʋʋ, a sıŋ Wıısı sıya á wıya, a sʋla ʋ kı tıya ma.

25 Bına buloŋ Gyuuma wıkyʋwal sılaala nıhıyawʋ hʋ gyı aa kpa pʋna kyal lɛ gyʋʋ wıkyʋwaldıya hʋ dıısıya, a sʋla Wıısı. Amɛ Krisita kɛ gyı bı ville kı gyʋʋ doŋ bına buloŋ, a kpa ʋ tıı kı sʋla Wıısı.

26 Dı ʋ rɛ fa yaa gɛɛ, ʋ fa sı na tʋwara bına kɛ buloŋ a lıı dʋnıya lipiilii a kaŋ kı ko bee gyınaŋ. Amɛ ba aa sıŋ maga nyɛ, dʋnıya buloŋ tenii kpaga rɛ. Ɛɛ rɛ ʋ ko dıgı dʋŋ, a kpa ʋ tıı mııbol a sʋla Wıısı, a laa nala wıbɔmɔ ta.

27 Dıgı dʋŋ nɛ nal buloŋ sı sʋba, ka dı gɛɛ hal tıyaŋ Wıısı di ʋ tıına sarıya.

28 Ɛɛ tıı rɛ ba kpʋ Krisita mɛ dıgı dʋŋ dı ʋ wuwo laa nıgyamaa wıbɔmɔ ta. Ʊ sı bıl mııgı ko. Dı ʋ rɛ ko ko, ʋ bıl bı sı laa nala wıbɔmɔ amɛ nala hʋ aa yaa siri a gbala ʋ rɛ ʋ sı laa ta.

10

1 Wıısı mırısı hʋ Moosi fa aa saba biŋ yaa wıweliye hʋ aa sı ko daaliiŋ nɛ, ba bı yaa wıweliye hʋ tıı. Ɛɛwıya, ɛɛ hʋ nala aa kaŋ pʋsı bee kına ko kı sʋla Wıısı bına bına buloŋ bı sı wuwo leŋ dı ba yaa tıpʋlʋŋ tımma a bı kaŋ bisiŋ buloŋ.

2 Dı wıısʊlıı no fa sı wuwo leŋ nala hʊ aa lıı ba yaa tıpʊlʊŋ tımma, ɛɛ
kɛ, ba fa bıl bı sı kpa kına kı sʊla Wıısı bına buloŋ. Dı wıısʊlıı no fa
wuwo pıısı nala wıbɔmɔ kı ta, ɛɛ kɛ, haŋ wıbɔmɔ hʊ wıya ha bıl bı sı we
ba hakıllı tıyaŋ a kı dɔŋ ba.
3 Amɛ ba aa kpa kına kı sʊla Wıısı bına buloŋ gɛɛ, ʊ daga anıı ba ha aa
kı liisi ba wıbɔmɔ wıya rɛ,
4 beewıya nʊsı abee bʊʊna kyal bı sı wuwo maakyiye sası nal wıbɔmɔ
ta.
5 Ɛɛ rɛ tıŋ Krisita gyı bası tıya Wıısı saŋa hʊ ʊ gyı aa kyɛ dı ʊ ko tuu
dʊnıya, a baa,
“I bee kyɛ kına bee pʊsı ba aa kpaa kı sʊla ı. I bee kyɛ pʊsı mɛ ba aa kpʊ
a fisi tıya ı.
Amɛ ı marı ŋ teŋbii rɛ ɛɛ wıya.
6 Ba aa kpʊ pʊsı rɛ a fisi kı tıya ı, aŋ kpʊ badɔmɔŋ mɛ kı sʊla ı dı ı kpa
ba wıbɔmɔ kyɛ ba, ı teŋ bı fıyɛlı ba buloŋ tıyaŋ.
7 Ɛɛ rɛ ŋ baa, ‘Ŋ Tıına Wıısı, na mıyaŋ, ŋ ko rɛ
dı ŋ yaa wıya hʊ aa fıyɛlı ı teŋ,
anıı ba aa saba gɛɛ biŋ ı teŋ tıyaŋ a tile ŋ tıyaŋ.” ’
8 Ʊ laa sıya baa dı Wıısı bee kyɛ pʊsı koo kına ba aa kpaa kı sʊla ʊ, a bıl
baa dı ʊ bee kyɛ pʊsı ba aa kpʊʊ fisi sʊla ʊ dı ʊ kpa ba wıbɔmɔ kyɛ ba.
Amɛ wıısʊllı-ŋmaŋsı no buloŋ lıı Wıısı mırısı hʊ Moosi fa aa saba biŋ dı
nala kı tıŋa tıyaŋ nɛ, ka Krisita ha baa dı Wıısı teŋ bı fıyɛla ba tıyaŋ.
9 Ɛɛ rɛ ka ʊ bıl baa, “Na mıyaŋ! Ŋ ko rɛ dı ŋ yaa wıya hʊ aa fıyɛlı ı teŋ.”
Ɛɛ daga anıı Wıısı paa faafaa wıısʊllı-ŋmaŋsı hʊ buloŋ ta rɛ, aŋ mııgı
kpa Krisita wıısʊlıı hʊ we ba bol tıyaŋ.
10 Akuu Krisita aa yaa Wıısı kyɛrı wıya, ʊ aa kpaa ʊ tıı sʊla Wıısı dıgı hʊ
dʊŋ wuwo sası á buloŋ wıbɔmɔ ta rɛ.
11 Gyuuma wıkyʊwal sılaala hʊ aa kı tʊŋ ba tʊma rɛ kyɛɛ bee ʊ nyʊwa
buloŋ. Ba gyı aa we wıısʊlı-dıgı dʊŋ tıyaŋ nɛ a villi kı sʊla Wıısı, amɛ
wıısʊlıı no bı sı wuwo sası nala wıbɔmɔ ta.
12 Amɛ Krisita kɛ kpa ʊ tıı mııbol lɛ a sʊla Wıısı dıgı dʊŋ, a sası nala
wıbɔmɔ ta. Ʊ aa yaa gɛɛ teŋ, ʊ mııgı gyıŋ wıısıbee rɛ, a hɔŋ Wıısı noduu
logiŋ tıyaŋ.
13 Ʊ hɔŋ doŋ nɛ a kı gyegili Wıısı dı ʊ kpa ʊ dɔmɔ buloŋ we ʊ nosi tıyaŋ.
14 Ʊ aa kpaa ʊ tıı sʊla Wıısı dıgı gɛɛ, ʊ leŋ nala hʊ bisiŋ ʊ aa sasa ta yaa
tıpʊlʊŋ tımma rɛ Wıısı sıya tıyaŋ, a kaŋ kı mʊ maakyiye buloŋ.
15 Wıısı Wiyesi Welii hʊ mɛ dii wıı no daŋsıya rɛ. Beewıya,
16 ʊ baa dı Wıısı bası baa,
“Saŋa kıdıgı sı pele, dı ŋ kpa ŋ nyʊwa tıya ŋ nala.
Ŋ sı leŋ dı ba gyıŋ ŋ nyʊwa wıya,
a kpa ba we ba hakıllı abee ba nyuni buloŋ tıyaŋ.”
17 Aŋ bıl baa,
“Ŋ bıl bı sı kı liisi ba wıbɔmɔ abee ba wıyaakyogiye buloŋ.”
18 Dı Wıısı rɛ kpaa á wıbɔmɔ buloŋ kyɛ ma, ʊ bıl bı maga dı á kpa kına
kı sʊla Wıısı á wıbɔmɔ wıya.

Ma leŋ dı á ko kpaga Wıısı

19 Ɛɛwıya, ŋ naabalıya, á kaŋ ŋmanıı rɛ á aa sı wuwo gyʊʊ Wıısı
Dııweliye buloŋ Dııwelii hʊ, beewıya Yesu sʊba á wıya rɛ,
20 a suri ŋmaŋfalıı á aa sı tıŋa a na mııbol a tıya ma. Yesu aa kpaa ʊ
tıı lıı wıısʊlıı á wıya hʊ, ɛɛ daga nıı ʊ kaŋ patıısa hʊ fa aa bori Wıısı

Dɪɪweliye buloŋ Dɪɪwelii hʋ suri rɛ aŋ gyʋʋ doŋ ɛɛ yaŋ suri doŋ ŋmanɪɪ tɪya ma mɛ.

21 Á paalɪ kaŋ wɪɪkyʋwal sɪlaala nɪhɪyabal lɛ, ʋ kɪ deŋ ámaa Wɪɪsɪ nala nyuu tɪyaŋ.

22 Ɛɛwɪya, ma leŋ dɪ á mʋ Wɪɪsɪ lee abee tɪdɪgɪ aŋ leŋ dɪ á bembiye mɛ sɪŋ lɪdɪgɪ abee wɪɪ hʋ á aa laa di tɪyaŋ. Ma leŋ dɪ á yaa nala hʋ wɪbɔmɔ ba aa sasa ta ba tɪsɪ tɪyaŋ, ba bɪl bee liisi ba wɪya, a leŋ dɪ á yaa nala ba aa kpaa nɪɪwelii fo ba bisiŋ buloŋ ta.

23 Bayɪyɛla hʋ á aa kana wɪya hʋ á aa laa di tɪyaŋ, ma leŋ dɪ á marɪ kana ʋ weliŋ, beewɪya á laa Wɪɪsɪ di rɛ anɪɪ wɪya hʋ ʋ aa baa dɪ ʋ sɪ yaa tɪya ma, ʋ kɔnɪ sɪ yaa ba tɪya ma, ʋ wɪtɪɪ nyuniŋ.

24 Ɛɛwɪya, ma leŋ dɪ á kyɪl dɔmɔŋ wɪya, a kɪ pɛ dɔmɔŋ tɪyaŋ abee kyori, a yaa wɪweliye kɪ tɪya dɔmɔŋ.

25 Ma ta leŋ dɪ á kɪ vɪya dɔmɔŋ laŋŋɪɪ anɪɪ nala badɔmɔŋ aa yaa gɛɛ. Amɛ ma leŋ dɪ á ha kɪ laŋŋɪ, a marɪ basɪ wɪya kɪ pɛ dɔmɔŋ tɪyaŋ weliŋ, amarɪkpatɪya ma aa naa anɪɪ á Tɪɪna Yesu mɪɪgɪ koyi aa kpaga nyɛ.

26 Dɪ ámaa rɛ ko gyɪŋ wɪtɪɪ hʋ aŋ vɪya ʋ tɪŋɪɪ, aŋ kɪ yaa wɪbɔmɔ, wɪɪsʋlɪɪ buloŋ bɪl tuwo aa sɪ leŋ dɪ Wɪɪsɪ kpa á wɪbɔmɔ kyɛ ma.

27 Amɛ wɪɪ hʋ aa kaa rɛ yaa, see dɪ á leŋ kambɪŋ kaŋ ma, dɪ á kɪ gyegili kyɛɛ hʋ Wɪɪsɪ aa sɪ di á sarɪya, a leŋ nala hʋ buloŋ aa vɪya ʋ nyʋwa gyʋʋ diŋbal.

28 Dɪ nal buloŋ nɛ gyɪ ko kyogi Mɪrɪsɪ hʋ Moosi gyɪ aa bine, dɪ nala balɪya koo boto ko yaa daŋsɪya anɪɪ ʋ kɔnɪ kyogo ba rɛ, ba aa kpa ʋ nɪɪ ʋ tele rɛ, aŋ kpʋ ʋ. Ba aa paalɪ bee fá tɪɪna sikii mɛ.

29 Dɪ ba aa rɛ fa aa yaa nyɛ, ɛɛ rɛ ba yaŋ sɪ yaa nala hʋ aa deŋ Wɪɪsɪ Biye hʋ waasʋ, koo nala hʋ aa baa dɪ Yesu kyal hʋ Wɪɪsɪ aa kpa we nyʋwa hʋ tɪya ʋ nala yaa kɪtɔɔ rɛ? Beewɪya kyal no rɛ Wɪɪsɪ fa kaŋ sasɪ nala wɪbɔmɔ buloŋ ta, ba ko yaa tɪpʋlʋŋ tɪmma ʋ sɪya tɪyaŋ. Ɛɛ rɛ ba yaŋ sɪ yaa nala hʋ aa tʋʋsɪ Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʋ aa kaŋ bɔnyɛ abeel-ma? Nala no rɛ yaŋ maga dɪ ba dɔgɪsɪ ba a te nala hʋ gyɪ aa kyogi mɪrɪsɪ hʋ Moosi gyɪ aa bine.

30 Á gyɪma rɛ anɪɪ Wɪɪsɪ rɛ baa,

"Wɪbɔmɔ hʋ nala aa yaa ŋ, ŋ sɪ yaa tuŋ ba kyɪŋ." Ba bɪl baa,

"Tɪɪna hʋ sɪ di ʋ nala sarɪya."

31 Dɪ ɪ rɛ ko gyʋʋ Wɪɪsɪ hʋ aa weye noŋ, ba sɪ lɔrɪ tɪya ɪ.

32 Ma liisi mʋ pele saŋa hʋ tɪyaŋ Wɪɪsɪ kyaanʋʋ aa yɪɪ ma tɪyaŋ, ma ko laa Yesu wɪya di. Saŋa hʋ tɪyaŋ, ma gyɪ naa tʋwara rɛ kɪŋkaŋ, aŋka ma bɪ kpaa ta.

33 Saŋa kɪdɪgɪ, ba gyɪ aa tʋʋsɪ ma rɛ, a yalmɪ ma gyamaa tɪyaŋ. Aŋka saŋa kɪdɪgɪ mɛ, ma tɪɪ aa yaa siri rɛ dɪ ba kaŋ ma pɛ nala hʋ ba fa aa dɔgɪsɪ tɪyaŋ a dɔgɪsɪ ma mɛ.

34 Ma fáá nala hʋ ba aa kaŋ tɔ dɪya tɪyaŋ wulo rɛ. Ka abee ba aa kaŋ ma kɪna fasɪ buloŋ, ma leŋ ma tenni fɪyɛlɪ rɛ, beewɪya ma gyɪma anɪɪ ma kaŋ kɪna aa weliye te dʋnɪya no kɪna rɛ, ba bɪl yaa kɪna aa sɪ we doŋ kɪ mʋ deŋdeŋ mɛ.

35 Ɛɛwɪya, ma ta leŋ dɪ ma tenni kɪ yʋwɔrɪ ma Wɪɪsɪ tɪŋɪɪ tɪyaŋ, beewɪya dɪ mamaa rɛ sɪŋ ma laadii tɪyaŋ aŋ bɪ kpaa ta, ma tuno bɪ sɪ kyallɪ Wɪɪsɪ lee.

36 Ʊ maga dɪ ma kaŋ kenyiri rɛ, a wuwo yaa wɪya hʋ Wɪɪsɪ aa kyɛ dɪ ma kɪ yaa. Ɛɛ rɛ ma sɪ na kɪna hʋ ʋ aa baa dɪ ʋ sɪ kpa tɪya ma.

37 Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ ba saba baa,

“Mʊhʊ sʊwaa nal hʊ aa sɪ ko sɪ ko.
Ʊ bɪ sɪ pɪɪsɪ.
38 Amɛ nala hʊ buloŋ aa yaa tɪpʊlʊŋ tɪmma mɪyaŋ Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ,
ba sɪ laa ŋ di, a kaŋ mɪɪbol.
Amɛ dɪ ba kɪdɪgɪ buloŋ nɛ ko mɪɪgɪ hal,
ŋ teŋ bɪ sɪ fɪyɛlɪ ʊ nyuu tɪyaŋ.”
39 Á bɪ yaa nala aa mɪɪga hal, a sʊba ta waasʊ. Amɛ á yaa nala aa laa Wɪɪsɪ di rɛ, ʊ laa ma ta.

11

Wɪɪsɪ laadii

1 Dɪ ɪ laa Wɪɪsɪ di rɛ yaa ɪ aa bee yaa sige anɪɪ ɪ sɪ na kɪna hʊ wɪya ɪ aa yɪyɛlɪ. Wɪɪsɪ laadii rɛ yaa ɪ aa laa di anɪɪ kɪna hʊ ɪ sɪɪ aa bee na kɔnɪ we doŋ nɛ.
2 Faafaa nala hʊ fa aa laa Wɪɪsɪ di rɛ tɪŋ Wɪɪsɪ teŋ gyɪ fɪyɛlɪ ba nyuu tɪyaŋ.
3 Á aa laa Wɪɪsɪ di rɛ tɪŋ á gyɪma anɪɪ Wɪɪsɪ kaŋ ʊ nyʊwa dʊŋ nɛ a basɪ wɪya dʊnɪya kɪŋ kɪŋ buloŋ we doŋ. Ɛɛwɪya, kɪna á sɪɪ aa bee na rɛ Wɪɪsɪ kaŋ marɪ dʊnɪya kɪna hʊ buloŋ á sɪɪ aa naa.
4 Abɛl gyɪ aa laa Wɪɪsɪ di rɛ tɪŋ ʊ gyɪ kpa kɪŋ aa weliye te Keeŋ kɪŋ a sʊla Wɪɪsɪ. Ɛɛ mɛ rɛ tɪŋ Wɪɪsɪ teŋ gyɪ fɪyɛlɪ ʊ wɪɪsʊllɪ-kɪŋ hʊ tɪyaŋ, ka ʊ leŋ ʊ yaa tɪpʊlʊŋ tɪɪna ʊ sɪya tɪyaŋ. Abɛl sʊba rɛ, amɛ ʊ aa laa Wɪɪsɪ di nyubaanɪŋ, wɪɪ hʊ ʊ aa yaa ha pɪna rɛ.
5 Ɛnɔkɪ mɛ gyɪ aa laa Wɪɪsɪ di wɪya ʊ gyɪ bɪ sʊba, aŋka Wɪɪsɪ gyɪ kpa ʊ, a kaŋ gyɪŋ Wɪɪsɪbee, nal buloŋ bɪl bɪ na ʊ. Wɪɪsɪ teŋ gyɪ fɪyɛla ʊ nyuu tɪyaŋ nɛ, ka ʊ na kpa ʊ a kaŋ gyɪŋ Wɪɪsɪbee.
6 Dɪ nal lɛ bɪ laa Wɪɪsɪ di ʊ bɪ sɪ wuwo tɪŋ Wɪɪsɪ kyɛrɪ, beewɪya dɪ nal buloŋ nɛ aa kyɛ dɪ ʊ tɪŋ Wɪɪsɪ ʊ maga dɪ ʊ laa di rɛ anɪɪ Wɪɪsɪ we doŋ nɛ, a bɪl laa di mɛ anɪɪ Wɪɪsɪ aa pɛ nala hʊ aa pɪya kɪ kyɛ ʊ abee ba tɪsɪ buloŋ tɪyaŋ nɛ.
7 Nowa gyɪ aa laa Wɪɪsɪ di rɛ tɪŋ Wɪɪsɪ gyɪ basɪ wɪya hʊ aa sɪ maakyiye yaa a tɪya ʊ, ʊ nɪɪ Wɪɪsɪ nyʊwa abee ʊ aa bɪ wuwo gyɪŋ ba buloŋ. Ʊ gyɪ nɪɪ Wɪɪsɪ nyʊwa rɛ a marɪ nɪɪduworiboro, ʊ bee ʊ dɪya nala gyʊʊ, nɪɪ bɪ kpʊʊ ba, beewɪya Wɪɪsɪ gyɪ leŋ nɪɪ tɔ dʊnɪya buloŋ nɛ dʊnɪya nal nal buloŋ sʊba. Wɪɪ no ʊ gyɪ aa yaa daga anɪɪ dʊnɪya nɪkaalɪya buloŋ yaa nɪbɔmɔ rɛ. Nowa gyɪ aa laa Wɪɪsɪ di rɛ tɪŋ Wɪɪsɪ gyɪ basɪ baa ʊ yaa tɪpʊlʊŋ tɪɪna rɛ ʊ sɪya tɪyaŋ.
8 Abɪraham mɛ gyɪ laa Wɪɪsɪ di rɛ. Ɛɛ rɛ tɪŋ Wɪɪsɪ gyɪ aa yɪrɪ ʊ a basɪ tɪya ʊ dɪ ʊ lɪɪ mʊ paalʊʊ kɪdɪgɪ ʊ aa wee nyʊwa dɪ ʊ sɪ kpa tɪya ʊ. Ʊ gyɪ sii lɪɪ ʊ bee tɪyaŋ nɛ a kɪ mʊ paalʊʊ hʊ, aŋ bɪ gyɪŋ lee hʊ ʊ aa mʊʊ.
9 Ʊ gyɪ aa laa Wɪɪsɪ di wɪya, ʊ gyɪ mʊʊ hɔŋ paalʊʊ hʊ Wɪɪsɪ aa wee nyʊwa dɪ ʊ sɪ kpa tɪya ʊ hʊ tɪyaŋ nɛ, a we gyama a kɪ gyʊʊ anɪɪ nɪhʊwal. Ɛɛ tɪɪ rɛ ʊ biibaal Azɪkɪ abee ʊ nihii Gyeekɔbɪ mɛ gyɪ hɔŋ taŋha hʊ tɪyaŋ, a we gyama a kɪ gyʊʊ anɪɪ nɪhʊwala. Ba bee Abɪraham buloŋ nɛ Wɪɪsɪ gyɪ we nyʊwa hʊ a baa dɪ ʊ sɪ kpa taŋha hʊ tɪya ba.
10 Beewɪya Abɪraham fa aa gyegili dɪ ʊ maakyiye gyʊʊ bee hʊ Wɪɪsɪ tɪɪ aa tii naaŋ a saa rɛ. Bee no sɪ we doŋ a kaŋ kɪ mʊ maakyiye buloŋ.
11 Abɪraham gyɪ aa laa Wɪɪsɪ di rɛ tɪŋ ʊ gyɪ wuwo lʊl biye, abee ʊ gyɪ aa hɪyasa kɪŋkaŋ, ka ʊ haaŋ Saara mɛ bɪl yaa hapɪrɪ buloŋ. Ʊ gyɪ laa di anɪɪ Wɪɪsɪ kaŋ wɪtɪɪ rɛ aa sɪ yaa wɪɪ hʊ ʊ aa wee nyʊwa anɪɪ ʊ sɪ yaa.

12 Abıraham gyı hıyasa rɛ a mʊ kpaga sʊʊ, amɛ abee gɛɛ buloŋ, nala
aa lıı badıgı no dʊŋ doho tıyaŋ wala rɛ a bı kaŋ dıısıı anıı wıısınyuu
kyıŋwʊlıya koo fuwobal nyʊwa bumbugulo.
13 Nala no buloŋ gyı laa Wıısı wıya di rɛ aŋ na sʊba. Kına hʊ Wıısı gyı
aa wee nyʊwa baa dı ʊ sı kpa tıya ba, ba gyı bı naa ba aŋ sʊba. Ba gyı
naa ba rɛ dı ba we libolii tıyaŋ, ba tenni gyı fıyɛlı kıŋkaŋ, aŋ gyı leŋ nal
buloŋ gyıma anıı ba yaa nıhʊwala abee gyʊgyʊʊlıya rɛ dʊnıya no tıyaŋ.
14 Nala hʊ aa baa ba yaa nıhʊwala bee gyʊgyʊʊlıya hʊ daga anıı ba aa
kyɛ ba tıı taŋha rɛ dı ba hɔŋ.
15 Ba bıl bee bıını taŋha hʊ tıyaŋ ba aa lıya wıya. Dı ba aa rɛ fa aa bıını
ʊ wıya, ba fa kaŋ ŋmanıı rɛ dı ba mııgı mʊ doŋ.
16 Amɛ ba fa aa kyɛ dı ba hɔŋ taŋha hʊ aa weliye te taŋhası buloŋ tıyaŋ
nɛ, doŋ nɛ yaa Wıısıbee. Ɛɛwıya, ʊ bı yaa Wıısı hıısı abee ba aa yırı ʊ ba
Wıısı, beewıya ʊ tıı marı bee biŋ ba rɛ.
17-18 Abıraham gyı aa laa Wıısı di wıya, ʊ gyı yaa siri rɛ dı ʊ kpa ʊ biibaal
Azıkı lıı wıısʊlıı tıya Wıısı. Wıısı gyı wee nyʊwa tıya Abıraham nɛ anıı
Azıkı tıyaŋ nɛ ʊ doho nala buloŋ sı lıı, aŋ gyı yaŋ kı kyɛ dı ʊ magısı ʊ na
gɛɛ ʊ aa sı yaa. Amɛ Abıraham gyı yaa siri rɛ dı ʊ kaŋ ʊ biidıgı hʊ dʊŋ a
kpʊ lıı wıısʊlıı tıya Wıısı.
19 Abıraham fa gyıma anıı Wıısı sı wuwo kyisi ʊ biye hʊ sʊʊ tıyaŋ nɛ.
Ɛɛ rɛ tıŋ ʊ gyı yaa siri dı ʊ kpʊ biye hʊ a tıya Wıısı gɛɛ. Ʊ aa yaa siri gɛɛ
mɛ, ka ʊ gyı kıı gɛɛ anıı ʊ kpʊʊ ʊ rɛ, ka Wıısı mɛ kyisi ʊ sʊʊ tıyaŋ a kpa
ʊ tıya Abıraham.
20 Azıkı mɛ gyı aa laa Wıısı di rɛ tıŋ ʊ gyı sʊla Wıısı tıya ʊ biisi Gyeekɔbı
abee Isawʊ, dı Wıısı pɛ ba tıyaŋ maakyiye.
21 Gyeekɔbı mɛ gyı aa laa Wıısı di rɛ tıŋ, ʊ sʊʊ gyı aa ko kpaga, ʊ mɛ
gyı tıga ʊ daatıgıı sıŋ, aŋ kyʊwalı Wıısı, a sʊla ʊ dı ʊ pɛ ʊ nihiye Gyosɛfʊ
biisi tıyaŋ.
22 Gyosɛfʊ mɛ gyı aa laa Wıısı di wıya, ʊ sʊʊ gyı aa ko kpaga, ʊ gyı bası
Iziral tımma aa sı maakyiye lıı Igyipiti paalʊʊ tıyaŋ wıya rɛ, aŋ daga ba
gɛɛ mɛ ba aa sı yaa ʊ hogo.
23 Moosi nıına abee ʊ kuwo mɛ gyı laa Wıısı di rɛ. Ɛɛ rɛ tıŋ ba gyı kpa
ʊ faŋa peŋsi boto ba aa lʊla ʊ hal tıyaŋ. Ba gyı naa anıı ʊ yaa Biiwelii rɛ,
ɛɛ wıya ba gyı bı fáá Igyipiti tımma kuwori aŋ vıya ʊ nyʊwa hʊ ʊ aa bine
dı Iziral tımma kpʊ ba biifıllı buloŋ aa yaa boyoŋbiisi.
24 Moosi gyı aa ko waa teŋ, ʊ mɛ gyı laa Wıısı wıya di rɛ. Ɛɛ rɛ tıŋ ʊ gyı
bı laa nyʊwa dı ba kana ʊ yırı kuwori Faaro toluu biye.
25 Ʊ gyı kpaa nıı ʊ aa naa tʊwara hʊ Wıısı nala aa naa, ʊ rɛ kpıya ʊ aa
we Faaro dıya tıyaŋ a kı nıı sʊma hʊ aa bı sı pıısı aŋ ha bıl leŋ dı ʊ yaa
wıbɔmɔ mɛ.
26 Moosi gyı naa anıı dı ʊ rɛ pɛɛ na tʊwara hʊ Wıısı nala aa naa, akuu
Nal hʊ Wıısı aa lıya wıya, ʊ rɛ kaŋ tɔnɔ yʊga a te kıweliye hʊ buloŋ ʊ
fa aa sı na Igyipiti tıyaŋ. Ʊ gyı kpaa ʊ hakıla buloŋ we tuno hʊ ʊ aa sı
maakyiye na tıyaŋ nɛ.
27 Moosi gyı aa laa Wıısı wıya di rɛ tıŋ ʊ gyı lıı Igyipiti paalʊʊ tıyaŋ. Ʊ
gyı gyıma anıı Igyipiti kuwori sı na baaŋ ʊ nyuu tıyaŋ nɛ, amɛ ɛɛ gyı bı
leŋ kambıŋ kana ʊ. Ʊ gyı aa lıı Igyipiti tıyaŋ mɛ, ʊ gyı bıl bı mııgı hal,
beewıya ʊ gyı kıı gɛɛ anıı ʊ aa naa Wıısı, abee á aa bee na Wıısı buloŋ.
28 Moosi gyı aa laa Wıısı di mɛ rɛ tıŋ ʊ gyı leŋ Iziral tımma di Dıısı-
parı-banıı Kyɛbal hʊ. Ʊ gyı leŋ ba kpʊ pʊsı rɛ, a yaa kyal hʊ taa ba
dimbeenyʊʊsı buloŋ. Ba gyı aa yaa gɛɛ, malıka hʊ Wıısı gyı aa tıma dı

ʋ ko tuu a kpʋ Igyipiti tɪmma biibumo buloŋ Igyipiti paalʋʋ tɪyaŋ gyɪ ko parɪ Iziral tɪmma biibumo ta rɛ.
29 Iziral tɪmma mɛ gyɪ aa laa Wɪɪsɪ di rɛ tɪŋ ba gyɪ vala kyol fuwofɪyaŋ hʋ anɪɪ ʋ aa yaa taŋha hɪlɪɪ. Amɛ Igyipiti tɪmma hʋ kɛ gyɪ aa kile ba lugo ko pele fuwo hʋ, a kɪ lʋga dɪ ba kyol, nɪɪ hʋ gyɪ mɪɪgɪ ko tɔ ba rɛ ba buloŋ sʋba.
30 Iziral tɪmma hʋ gyɪ bɪl aa laa Wɪɪsɪ di rɛ tɪŋ ba gyɪ vala baarɪ tɔɔ kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ Gyɛriko kyɛyɛ bapɛ, gyebii hʋ ba aa saa baarɪ bee hʋ buloŋ tele.
31 Hasɔŋsɔnnɪ kɪdɪgɪ mɛ rɛ gyɪ we Gyɛriko tɪyaŋ ba kɪ yɪrɪ Reehabɪ. Ʊ mɛ gyɪ laa Wɪɪsɪ di rɛ. Ɛɛwɪya, ba gyɪ bɪ kpʋʋ ʋ anɪɪ ba aa kpʋʋ Gyɛriko nɪkaalɪya hʋ aa bɪ laa Wɪɪsɪ di gɛɛ, beewɪya Iziral tɪmma gyɪ aa laa sɪya tɪŋ nala badɔmɔŋ dɪ ba ko lʋwɔlɪ deŋ Gyɛriko na, ʋ gyɪ kaŋ ba weliŋ nɛ.
32 Ɲ fa sɪ wuwo dɪɪsɪ wɪya no kɪ mʋ, amɛ ŋ bɪ kaŋ sɪnɪɪ ŋ aa sɪ basɪ Gidiyɔŋ, abee Baraki, abee Samsɪŋ, abee Gyefita, abee Deviti, abee Samuwɛl abee Wɪɪsɪ tɪŋdaala hʋ buloŋ wɪya lagɪlagɪ no.
33 Nala no buloŋ gyɪ laa Wɪɪsɪ di rɛ. Ɛɛ rɛ tɪŋ ba badɔmɔŋ gyɪ yuwo di taŋhasɪ badɔmɔŋ nala aŋ laa ba kɪna. Ba gyɪ tɪŋ wɪtɪɪ hʋ Wɪɪsɪ aa kyɛ rɛ, aŋ na kɪna hʋ Wɪɪsɪ aa wee nyʋwa dɪ ʋ sɪ kpa tɪya ba. Ba badɔmɔŋ gyɪ kyaga naakyige nyʋʋsɪ tɔ rɛ, ba suri lɔlɔ.
34 Ba badɔmɔŋ dɪsɪ diŋbala rɛ. Wɪɪsɪ lɪɪ ba nala hʋ fa aa kyɛ dɪ ba kpʋ ba bee takoobiye nosi tɪyaŋ. Ba gyɪ bɪ kaŋ dee, amɛ Wɪɪsɪ rɛ gyɪ tɪya ba dee ba gyɪ ko yaa bembiduwoni tɪmma, a yuwo yuwoni a di taŋhasɪ badɔmɔŋ nala, ba laalyuwolo fá nyʋgɪsɪ.
35 Haana badɔmɔŋ gyɪ aa laa Wɪɪsɪ di wɪya, Wɪɪsɪ gyɪ leŋ ba lʋlla sii sʋʋ tɪyaŋ nɛ. Nala badɔmɔŋ mɛ gyɪ aa laa Wɪɪsɪ di wɪya, ba gyɪ naa ŋmanɪɪ rɛ ba aa sɪ lɪɪ tʋwara tɪyaŋ, ka ba vɪya aŋ leŋ ba dɔgɪsɪ ba kpʋ, dɪ Wɪɪsɪ kyisi ba a kpa mɪɪbol aa weliye te dʋnɪya no mɪɪbol a tɪya ba.
36 Dʋnɪya nala gyɪ mʋŋ badɔmɔŋ nɛ. Ba gyɪ vɪɪrɪ badɔmɔŋ mɛ a vʋwa badɔmɔŋ mɛ abee kyɔrʋmɔ aŋ kaŋ ba tɔ dɪya tɪyaŋ.
37 Ba gyɪ yaga badɔmɔŋ nɛ abee bʋwa, a kaŋ badɔmɔŋ keri balɪya balɪya, aŋ kpʋ badɔmɔŋ mɛ abee takoobiye. Ba badɔmɔŋ gyɪ laalɪ piyese abee bʋʋna tenni rɛ, beewɪya ba gyɪ yaa nyaaba rɛ, ba kɪ dɔgɪsɪ ba, ba kɪ na tʋwara.
38 Dʋnɪya no gyɪ bɪ weliye maga ba weyi. Ba gyɪ kɪɪ gɛɛ anɪɪ gyʋgyʋʋlɪya a kɪ gɔllɪ taŋhahɪlɪya tɪyaŋ abee dogiŋsi nyuni tɪyaŋ, a gyɪ kɪ gyʋʋ bʋbʋʋsɪ abee taŋha bʋʋsɪ.
39 Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ ba basa anɪɪ Wɪɪsɪ teŋ fɪyɛla nala no buloŋ aa laa ʋ di nyuu tɪyaŋ nɛ. Amɛ ba kɪdɪgɪ buloŋ gyɪ bɪ na kɪŋ hʋ Wɪɪsɪ aa wee nyʋwa dɪ ʋ sɪ kpa tɪya ba.
40 Beewɪya Wɪɪsɪ mɪɪgɪ kyɛ kɪŋ aa weliye te faafaa kɪŋ hʋ rɛ a biŋ gbala á buloŋ. Wɪɪsɪ wɪkyɛɛlɪɪ rɛ yaa dɪ á beel-ba buloŋ laŋŋɪ yaa niweliye aa bɪ kaŋ wɪbɔŋ anɪɪ gɛɛ hʋ ʋ aa kyɛ dɪ á kɪɪ.

12

Á kuwo Wɪɪsɪ

1 Nɪgyamaa no buloŋ gyɪ aa laa Wɪɪsɪ di yaa daŋsɪya tɪmma rɛ a tɪya ma anɪɪ Wɪɪsɪ kaŋ wɪtɪɪ rɛ. Ɛɛwɪya, á Wɪɪsɪ ŋmanɪɪ tɪŋɪɪ tɪyaŋ ma leŋ dɪ á paa wɪya hʋ buloŋ aa tɔ á ŋmanɪɪ ta, a leŋ wɪbɔmɔ hʋ buloŋ aa vʋwa ma mɛ yayɪ. Ma leŋ dɪ á kɪ mʋ sɪya a kɪ yaa wɪya hʋ Wɪɪsɪ aa baa dɪ á kɪ yaa abee mala.

2 Á ŋmanıı no tıŋıı tıyaŋ ma leŋ dı á kpa á hakıllı we Yesu dʊŋ tıyaŋ,
beewıya ʊ rɛ yaa nal hʊ tıyaŋ á Wıısı laadii aa piile, ʊ rɛ bıl yaa nal hʊ
mɛ aa sı kaŋ á laadii no sıgı dı ʊ ko mʊ su. Ba gyı kpaası ʊ daagarıı tıyaŋ
nɛ, ʊ na tʊwara weliŋ. Amɛ ʊ gyı dii kenyiri rɛ, a bı leŋ ba aa kpaası ʊ
daagarıı hʊ tıyaŋ yaa ʊ hıısı, beewıya ʊ gyı gyıma anıı ba buloŋ hal tıyaŋ,
Wıısı sı leŋ dı ʊ teŋ fıyɛlı. Lagılagı no ʊ hɔŋ Wıısı noduu logiŋ tıyaŋ nɛ
Wıısıbee tıyaŋ.
3 Ma liisi na tʊwɔra hʊ Yesu gyı aa naa. Ma sʊnnı na ɛɛ hʊ wıbɔŋyaala
gyı aa kpaa haasʊʊ kyeme ʊ, ka ʊ ha gyı kaŋ kenyiri abee mala. Ɛɛwıya,
ma mɛ ta leŋ dı ma tenni kı yʊwɔrı, dı ma ko mııgı Wıısı hal.
4 Ma aa laa Yesu di wıya ma bee wıbɔmɔ aa lʊgı rɛ. Amɛ ma kıdıgı
buloŋ ha bı lʊga a mʊ maga ba kpʊ ı.
5 Teŋpolli wıya hʊ Wıısı aa bası tıya ʊ biisi, ma yeŋŋi ba rɛ? Wıısı baa,
“Ŋ biye, dı Tıına hʊ rɛ ko kı kyagılı ı gyegili nıı weliŋ.
Dı ʊ rɛ ko na baaŋ ı nyuu tıyaŋ a bası ı sıya wıya tıya ı, ta leŋ dı ı
teŋ kı yʊwɔrı, dı ı kpa laadii hʊ ta.
6 Beewıya, nala hʊ buloŋ Tıına hʊ aa kyo, ba aa rɛ ʊ kı daga.
Nal hʊ buloŋ mɛ ʊ aa kpaa ʊ yaa ʊ biye, ʊ rɛ ʊ kı dɔgısı.”
7 Dı Wıısı rɛ ko kı dɔgısı ı, kaŋ kenyiri aŋ kpa ʊ nıı ʊ aa dagıı rɛ. Beewıya,
ʊ kpa ı nıı ı yaa ʊ biye rɛ, ɛɛ rɛ tıŋ ʊ kı dɔgısı ı. Bii bee rɛ we doŋ ʊ kuwo
bee dɔgısı ʊ?
8 Wıısı aa kı dɔgısı ʊ biisi buloŋ nɛ. Ɛɛwıya, dı ʊ ko bee dɔgısı ma, ɛɛ
daga anıı ma bı yaa ʊ biisi tıı.
9 Á buloŋ kaŋ kuwoma rɛ dʊnıya no tıyaŋ ba kı dɔgısı ma, á kı tıya ba
gyırıma ɛɛ wıya. Ɛɛ daga anıı á kuwo Wıısı aa we Wıısıbee tıyaŋ kɛ rɛ
yaŋ maga dı á kpa á tııma buloŋ tıya ʊ, a kaŋ mııbol.
10 Á dʊnıya kuwoma mɛ gba aa lʊl ma, ba aa dɔgısı ma kyɛyɛ baŋmana
dʊŋ nɛ ba kyɛrı tıyaŋ. Amɛ á tıı weliŋ wıya rɛ Wıısı kı dɔgısı ma, beewıya
ʊ aa kyɛ dı á mɛ ko yaa nıtııma rɛ, a bı kaŋ bisiŋ buloŋ anıı ʊ tıı aa kıı
gɛɛ.
11 Dı ba aa rɛ aa dɔgısı nal, ʊ tıya aa kyogi rɛ, beewıya, dɔgısıı hʊ aa hayɛ
tıya ʊ rɛ. Amɛ dı ʊ rɛ laa dɔgısıı hʊ, a kı tıŋ ba abee kenyiri ba sı ko leŋ
dı ʊ wıyaalıya degini, dı ʊ hɔŋ bee laaŋfıya.

Ma pɔ ma tıı dı wıbɔŋ buloŋ ta ko gyʊʊ ma paga

12 Ɛɛwıya, ma sii sıŋ bıŋbaŋ aŋ leŋ dı ma tenni polli.
13 Wıtıı hʊ ma aa nıya, ma kana ʊ kı tʊŋ tʊma a kı mʊ sıya. Dı ma wuwo
pɛ nala hʊ aa we ma tıyaŋ a laa Wıısı wıya di aŋ ha bı sıŋ weliŋ wıya hʊ
tıyaŋ. Ma pɛ ba tıyaŋ dı ba marı laa Wıısı di weliŋ, a ta kı biyege.
14 Ma yaa sıfıyaŋ dı ma bee nal buloŋ wıya weliye, a yaa nıtııma.
Beewıya nal hʊ buloŋ aa bı yaa nıtıı ʊ bı sı wuwo na Wıısı.
15 Ma pɔ ma tıı dı Wıısı bɔnyɛ hʊ ta ko buwo ma kıdıgı buloŋ. Aŋ bıl
pɔ ma tıı dı nıbɔŋ buloŋ ta ko we ma tıyaŋ a kı dɔŋ ma, a mʊrı ma gyeniŋ
buloŋ we wıbɔmɔ tıyaŋ.
16 Ma pɔ ma tıı dı ma tıyaŋ kıdıgı buloŋ ta ko yaa nılaaŋ, a bıl pɔ dı ma
tıyaŋ kıdıgı buloŋ ta ko yaa nal aa bee fá Wıısı anıı Isawʊ gɛɛ. Isawʊ gyı
bı fáá Wıısı aŋ kpa ʊ hıyarı lenni kıdiiliye ʊ katıyal lee.
17 Ʊ gɛɛ hal tıyaŋ, ma gyıma anıı ba gyı aa ko pele dı ʊ kuwo sʊla Wıısı
tıya ʊ, akuu ʊ aa yaa ʊ biihıyawʊ wıya, ʊ kuwo gyı vıya rɛ. Ɛɛ rɛ ʊ gyı
wii weliŋ, a fa kı kyɛ dı ʊ kuwo sʊla Wıısı tıya ʊ amɛ wıı buloŋ gyı tuwo
ʊ aa sı wuwo yaa a kaŋ wıı hʊ ʊ kuwo aa yaa bırımı.

18 Ma ko Wɪɪsɪ lee rɛ. Amɛ ma bɪ ko ʋ lee dogimo hʋ tɪyaŋ ma aa sɪ
wuwo dige anɪɪ Iziral tɪmma hʋ gyɪ aa ko ʋ lee Saana dogimo hʋ naasɪ
tɪyaŋ gɛɛ. Ba gyɪ aa ko doŋ ba gyɪ na diŋ aa di diŋgel lɛ, a na dɪ lee buloŋ
bile gɛɛ timm, ka ba nɪɪ puwobal mɛ dɔmɔ.
19 Ba gyɪ nɪya dɪ ba mʋʋ kabɪl lɛ, a nɪɪ taal mɛ. Ba gyɪ aa nɪɪ taal hʋ, ɛɛ
rɛ kambɪŋ gyɪ gyʋʋ ba, ba sʋla dɪ taal hʋ ta bɪl basɪ wɪya tɪya ba.
20 Beewɪya wɪɪ hʋ ʋ gyɪ aa basɪ tɪya nala hʋ gyɪ yaa wɪduwo rɛ tɪya ba.
Ʋ gyɪ baa: "Dɪ pʋna koo dɪ kɪŋ kɛ buloŋ nɛ ko dige dogimo hʋ, ʋ maga dɪ
ba yaga ʋ kpʋ rɛ."
21 Wɪya hʋ ba gyɪ aa naa gyɪ leŋ kambɪŋ gyʋʋ ba buloŋ nɛ. Ɛɛ rɛ tɪŋ
Moosi tɪɪ gyɪ baa, "Kambɪŋ kana ŋ nɛ ŋ kɪ kyele."
22 Amɛ ma nala hʋ aa laa Yesu wɪya di, ma ko pele dogimo hʋ ba aa yɪrɪ
Zaayɔŋ nɛ. Ma ko pele tɔɔ hʋ ba aa yɪrɪ Gyerusalɛm aa we Wɪɪsɪbee tɪyaŋ
nɛ. Wɪɪsɪ hʋ aa weye sɪya rɛ gɛɛ. Malɪkasɪ tusi tusi tusi mɛ laŋŋa doŋ nɛ
abee teŋfɪyɛlʋʋ.
23 Ma ko lee hʋ Wɪɪsɪ-biihɪyasɪ aa ko laŋŋɪ abee teŋ fɪyɛlʋʋ rɛ. Ba sabɪ
ba fene rɛ a biŋ wɪɪsɪbee tɪyaŋ. Ma ko Wɪɪsɪ lee rɛ, nal hʋ aa sɪ di dʋnɪya
nal buloŋ sarɪya. Lee no tɪyaŋ nɛ tɪpʋlʋŋ tɪmma hʋ aa tɪŋ Wɪɪsɪ bee wɪtɪɪ
a mʋ teŋ mɛ we.
24 Ma ko Yesu lee rɛ, nal hʋ tɪyaŋ Wɪɪsɪ aa tɪŋa a we nyʋʋfalɪɪ tɪya
nihuwobisi. Ʋ sʋba rɛ ʋ kyal gyaasɪ nal buloŋ wɪya. Ʋ kyal hʋ aa gyaasa
tɪyaŋ nɛ wɪweliye sɪ tɪŋa a ko, a te Abɛl kyal hʋ gyɪ aa gyaasa.
25 Ma kɪ gyɪma dɪ ma ta ko vɪya nal hʋ aa basɪ wɪya hʋ nyʋwa. Beewɪya
nala hʋ gyɪ aa vɪya ʋ nyʋwa taŋha nyuu daha gyɪ bɪ wuwo fá lɪɪ dɔgɪsɪɪ
tɪyaŋ. Ɛɛwɪya, dɪ ámaa rɛ yaŋ vɪya nal hʋ aa we Wɪɪsɪbee tɪyaŋ taal, á
bɪŋ bɪ sɪ kyaŋlɪ.
26 Haŋ saŋa hʋ, Wɪɪsɪ taal hʋ gyɪ leŋ taŋha buloŋ gyigili rɛ. Lagɪlagɪ no,
Wɪɪsɪ wee nyʋwa rɛ anɪɪ ʋ sɪ leŋ dɪ taŋha bɪl gyigili, amɛ taŋha dʋŋ daa
sɪ gyigili. Wɪɪsɪnyuu abee taŋha buloŋ nɛ sɪ gyigili.
27 Ʋ aa baa dɪ ʋ sɪ bɪl leŋ dɪ taŋha gyigili hʋ, ʋ kaŋ memii rɛ. Ɛɛ daga
anɪɪ Wɪɪsɪ sɪ kaŋ dʋnɪya no kɪna hʋ ʋ aa mara buloŋ gyigisi a paa ba ta,
ka dɪ kɪna hʋ aa bee gyigisi dʋŋ we doŋ.
28 Wɪɪsɪ leŋ á we ʋ koro hʋ aa bee gyigisi tɪyaŋ nɛ. Ɛɛwɪya, ma leŋ dɪ á
kɪ fá ʋ, a kɪ kyʋwalɪ ʋ aŋgyʋwasʋ, aŋ pɛ kɪ kyʋwalɪ ʋ gɛɛ ʋ aa kyɛ.
29 Beewɪya Wɪɪsɪ kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ diŋ aa dii.

13

Ɛɛ á aa sɪ yaa dɪ Wɪɪsɪ teŋ fɪyɛlɪ

1 Ma kyo dɔmɔŋ kɪ mʋ deŋdeŋ akuu ma aa yaa nɪmmabalɪya Krisita
tɪyaŋ wɪya.
2 Ma yaa kuwokeri a kɪ deŋ nɪhʋwala weliŋ beewɪya, nala gyɪ aa yaa
gɛɛ rɛ, a laa malɪkasɪ biŋ ba dɪɪsɪ tɪyaŋ aŋ bɪ gyɪma.
3 Ma kpa nala hʋ ba aa kaŋ tɔ dɪya tɪyaŋ wɪya anɪɪ ma beel-ba buloŋ
nɛ ba kaŋ tɔ dɪya tɪyaŋ gɛɛ. Nala hʋ ba aa dɔgɪsɪ mɛ, ma kpa ʋ anɪɪ ma
beel-ba buloŋ nɛ ba kɪ dɔgɪsɪ gɛɛ.
4 Ʋ maga dɪ nal buloŋ gyɪma anɪɪ haaŋ kpayɪ yaa wɪwelii rɛ. Ɛɛwɪya,
baal bee ʋ haaŋ buloŋ maga dɪ ba kaŋ wɪtɪɪ rɛ abee dɔmɔŋ. Ʋ bɪ maga dɪ
baal hʋ bɪl lɪɪ kyɛ hadɪma, koo dɪ haaŋ hʋ mɛ bɪl lɪɪ kyɛ badɪma, beewɪya
nal hʋ buloŋ aa sɔnnɪ, Wɪɪsɪ sɪ di ʋ sarɪya a kpa kyogisi tɪya ʋ.

5 Ma ta kyo molbiye kɪŋkaŋ a mʊ parɪ. Ma leŋ dɪ kɪna hʊ ma aa kana su
ma sɪɪ. Beewɪya Wɪɪsɪ basa ʊ teŋ tɪyaŋ nɛ a baa, “Ɲ bɪ sɪ maakyiye vɪya
ma ta. Ɲ bɪ sɪ maakyiye lɪɪ ma hal.”
6 Ɛɛwɪya, á sɪ wuwo ŋmaa á bembiye a baa,
“Á tɪɪna Wɪɪsɪ rɛ yaa nal hʊ aa pɛ ŋ tɪyaŋ,
Ɛɛ nyuniŋ, ŋ bɪ sɪ fá kambɪŋ wɪɪ buloŋ tɪyaŋ.
Nihuwobiŋ bɪ sɪ wuwo yaa ŋ wɪɪ buloŋ.”
7 Ma liisi ma sɪlaala hʊ gyɪ aa basɪ Wɪɪsɪ wɪya kɪ tɪya ma wɪya. Ma liisi
mʊ pele gɛɛ ba gyɪ aa tɪŋ Wɪɪsɪ ba mɪɪbol buloŋ tɪyaŋ, a ko mʊ sʊba. Ma
kɪ tɪŋ ba naabʊʊsɪ ma Wɪɪsɪ tɪŋɪɪ tɪyaŋ.
8 Yesu Krisita aa kɪɪ gɛɛ dɪya, ɛɛ rɛ ʊ ha kɪɪ gyɪnaŋ, ɛɛ tɪɪ mɛ rɛ ʊ sɪ kɪɪ
a kaŋ kɪ mʊ maakyiye buloŋ.
9 Ma ta leŋ dɪ wɪdʊŋsɪ hʊ nala badɔmɔŋ aa daga ma ko leŋ dɪ ma vɪya
Wɪɪsɪ ŋmaŋtɪɪ hʊ ta. Dee hʊ aa sɪ wuwo leŋ dɪ á tɪŋ Wɪɪsɪ kyɛrɪ, ʊ lɪɪ
Wɪɪsɪ tɪɪ bɔnyɛ tɪyaŋ nɛ. Ʊ bɪ lɪɪ á aa tɪŋ kɪdiiliye sɪŋsɪ tɪyaŋ, beewɪya,
nal hʊ aa tɪŋ sɪŋsɪ no, ʊ bɪ sɪ na tɔnɔ buloŋ a lɪɪ ba tɪyaŋ.
10 Gyuuma wɪɪkyʊwal sɪlaala hʊ gyɪ aa tʊma kɪ tɪya Wɪɪsɪ taŋtɪ-dɪya hʊ
tɪyaŋ, ba kɪdɪgɪ buloŋ gyɪ bɪ kaŋ ŋmanɪɪ ʊ aa sɪ di wɪɪsʊllɪ-kɪna hʊ á aa
kpa sʊla Wɪɪsɪ a kɪ kyʊwalɪ ʊ aŋgyʊwasʊ.
11 Bɪna buloŋ, Gyuuma wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyawʊ hʊ gyɪ aa kaŋ pʊsɪ
kyal lɛ, a gyʊʊ Wɪɪsɪ Dɪɪweliye buloŋ Dɪɪwelii hʊ, a kpa sʊla Wɪɪsɪ dɪ ʊ
kpa ba wɪbɔmɔ kyɛ ba. Amɛ ba gyɪ aa kaŋ pʊsɪ hʊ kɛ tɪɪ rɛ a lɪɪ nyɔgɔ ta
bee hʊ samanɪ tɪyaŋ.
12 Ɛɛ rɛ tɪŋ ba kaŋ Yesu mɛ lɪɪ kpʊ Gyerusalɛm samanɪ tɪyaŋ, dɪ ʊ kpa ʊ
tɪɪ kyal a pɪɪsɪ nala bisiŋ ta, dɪ ba yaa niweliye Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ.
13 Yesu gyɪ dii hɪɪsɪ rɛ weliŋ bee hʊ samanɪ tɪyaŋ. Ɛɛwɪya, ma leŋ dɪ á
lɪɪ mʊ doŋ, dɪ á beel-ʊ buloŋ di haŋ hɪɪsɪ hʊ.
14 Beewɪya, á bɪ kaŋ bee aa sɪ we doŋ kɪ mʊ deŋdeŋ dʊnɪya no tɪyaŋ.
Amɛ á aa yɪyɛlɪ á bee hʊ tɪyaŋ á aa sɪ maakyiye we a kaŋ kɪ mʊ deŋdeŋ
wɪya rɛ.
15 Ɛɛwɪya, á nala hʊ aa wuwo suri á nyʊwa a basɪ baa Wɪɪsɪ rɛ yaa Á
Tɪɪna, á wɪɪsʊlɪɪ á aa sɪ kpa tɪya Wɪɪsɪ rɛ yaa á aa tɪŋ Yesu Krisita tɪyaŋ, a
kɪ dannɪ ʊ saŋa kɛ buloŋ.
16 Saŋa kɛ buloŋ, ma yaa kuwokeri aŋ yaa wɪweliye kɪ tɪya ma dɔŋtɪŋsɪ,
a kɪ kyiyeli dɔmɔŋ mɛ. Wɪɪsʊlɪɪ no rɛ aa fɪyɛlɪ Wɪɪsɪ teŋ.
17 Ʊ maga dɪ ma kɪ tɪŋ ma sɪlaala nyʊwa rɛ, a kɪ yaa wɪya hʊ ba aa baa
dɪ ma yaa. Beewɪya ba aa rɛ aa deŋ ma nyuu tɪyaŋ. Maakyiye kɪdɪgɪ ba sɪ
daga gɛɛ ba aa deŋ ma nyuu a tɪya Wɪɪsɪ. Dɪ mamaa rɛ aa tɪŋ ba nyʊwa,
ba sɪ tʊŋ ba tʊma weliŋ abee teŋfɪyɛlʊʊ. Amɛ dɪ mamaa rɛ bee tɪŋ ba
nyʊwa, ba tɪsɪ sɪ kyogi ma tɪyaŋ. Ʊ gɛɛ bɪ sɪ kaŋ tɔnɔ buloŋ a tɪya ma.
18 Ma kyʊwalɪ Wɪɪsɪ kɪ tɪya ma. Á gyɪma á hakɪllɪ tɪyaŋ, á bɪ kaŋ
wɪkyogii buloŋ Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ, á kyɛrɪ mɛ rɛ yaa dɪ á wɪtɪɪ su wɪɪ buloŋ
tɪyaŋ.
19 Ɲ aa sʊla ma rɛ abee ŋ hakɪla buloŋ dɪ ma kyʊwalɪ Wɪɪsɪ dɪ ŋ mɪɪgɪ
ko ma lee lagɪ.

Wɪkateŋse

20-21 Wɪɪsɪ kyisi á Tɪɪna Yesu sʊʊ tɪyaŋ nɛ. Yesu kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ pedaal
aa kɪ deŋ ʊ piyese nyuu tɪyaŋ weliŋ, beewɪya ʊ kpaa ʊ tɪɪ mɪɪbol lɛ a lɪɪ
wɪɪsʊlɪɪ ʊ nala wɪya. Ʊ kyal lɛ Wɪɪsɪ kpa we nyʊʊfalɪɪ hʊ aa bɪ kaŋ dɪsɪɪ a
tɪya ma. Wɪɪsɪ hʊ aa tɪya fɪyɛlʊʊ sɪ leŋ dɪ ma na wɪwelii hʊ ma aa kyɛ dɪ
ma wuwo kaŋ tɪŋ ʊ kyɛrɪ. Yesu lahɔrʊmɔ tɪyaŋ, Wɪɪsɪ sɪ leŋ dɪ ma wuwo

yaa wɪɪ hʊ buloŋ aa fɪyɛlɪ ʊ teŋ. Ma leŋ dɪ a kɪ dannɪ Krisita, a leŋ dɪ ʊ feŋ yɪrɪ a kaŋ kɪ mʊ maakyiye buloŋ. Amɪ.

22 Ŋ naabalɪya, ŋ teŋ no ŋ aa saba tɪya ma kɛ bɪ doliye. Ɛɛ wɪya, ŋ aa sʊl ma dɪ ma di kenyiri aŋ gyegili nɪɪ wɪya hʊ ŋ aa saba tɪya ma dɪ ma kɪ tɪŋa.

23 Ŋ aa kyɛ dɪ ma gyɪma anɪɪ á nɪɪnabiye Timoti ba fa aa kaŋ tɔ dɪya tɪyaŋ, ba lɪɪ ʊ rɛ. Dɪ ʊ rɛ ko ŋ lee lagɪ, ŋ beel-ʊ buloŋ sɪ ko ma lee.

24 Ma kyʊwalɪ ma nɪhɪyasɪ abee Wɪɪsɪ nala hʊ buloŋ tɪya ma. Á tɪyaŋ nala hʊ aa lɪɪ Itali paalʊʊ mɛ aa kyʊwalɪ ma.

25 Wɪɪsɪ bɔnyɛ sɪ we ma lee a leŋ dɪ ma hɔŋ bee laaŋfɪya.

TEŊ HƱ GYEMSI AA SABA

1 Mıyaŋ Gyemsi aa yaa Wıısı abee á Tıına Yesu Krisita tʊŋtʊnnı rɛ saba teŋ no a kı tıya nala hʊ buloŋ aa laa Yesu Krisita wıya di, aŋ pısa we dʊnıya no logiŋ buloŋ tıyaŋ. Ŋ aa kyʊwalı ma buloŋ.

Á tıı kanıı wıgyʊʊlıya abee tʊwara tıyaŋ

2 Ŋ naabalıya, dı wıı kɛ buloŋ nɛ ko gyʊʊ ma, ma leŋ dı ʊ yaa ma teŋfıyɛlʊʊ,
3 beewıya dı mamaa rɛ ko kı na tʊwara wıı tıyaŋ, aŋ ha wuwo laa Wıısı di, ma sı na dı ma kaŋ kenyiri, a marı sıŋ ma laadii hʊ tıyaŋ.
4 Ma leŋ di kenyiri vɔgɔ ma, dı ma kaŋ mala a mʊ teŋ. Ɛɛ rɛ sı leŋ dı ma wuwo yaa tıpʊlʊŋ tımma, a bı sı nyaa gyogiweliye tıyaŋ.
5 Amɛ dı nal lɛ we ma tıyaŋ a bı kaŋ wıgyʊŋ ʊ aa sı wuwo gyıŋ wıı hʊ aa maga dı ʊ yaa, ma leŋ dı ʊ tıına sʊla Wıısı, dı Wıısı tıya ʊ wıgyʊŋ. Beewıya Wıısı kaŋ kyori abee bɔnyɛ rɛ, ʊ aa sı kpa wıgyʊŋ tıya nal kɛ buloŋ aa sʊla ʊ. Wıısı bee lugisi nala.
6 Ɛɛwıya dı ı rɛ sʊla Wıısı kı kyɛ wıı, laa di anıı ʊ sı yaa wıı hʊ tıya ı. Ta kı yaa sige anıı ʊ sı yaa koo ʊ bı sı yaa. Beewıya, nal hʊ buloŋ aa sʊla Wıısı kı kyɛ kıŋ, aŋ kı yaa sige, ʊ tıına tıbıına kıı gɛɛ rɛ anıı fuwo nıı puwo aa kaŋ gɔllı kı yeŋŋi.
7-8 Nal hʊ buloŋ aa yaa Wıısı sige, aŋ bı sıŋ wıdıgı naaŋ tıyaŋ, ʊ tıına ta ko kı yıyɛlı anıı ʊ sı na kıŋ buloŋ a lıı Wıısı lee.
9 Nal hʊ aa bı kaŋ lee dʊnıya no tıyaŋ ma nala hʊ aa laa Yesu wıya di tıyaŋ, ʊ maga dı ʊ tıına leŋ dı ʊ teŋ fıyɛlı rɛ, beewıya Wıısı kpaa ʊ yohuŋ nɛ.
10 Nal hʊ mɛ aa yaa kına tıına ma nala hʊ aa laa Yesu wıya di tıyaŋ, ʊ tıına leŋ dı ʊ teŋ fıyɛlı abee Wıısı aa leŋ ʊ bee nyaaba kıı dɔmɔŋ nyɛ. Beewıya ʊ tıına bı sı pıısı aŋ sʊba anıı ɔhɔ aa fıılı, a bı pıısa kɛ fııla hʊ yuwori gɛɛ.
11 Beewıya, Wıısı aa ko pɔsɔ, lee buloŋ aa nıma rɛ parıparı. Ʊ nʊŋ hʊ aa leŋ ɔhɔ hʊ buloŋ hıla rɛ, Ʊ fııla hʊ buloŋ mɛ yuwori, ka ʊ weliŋ hʊ buloŋ mɛ nyʊgısı. Ɛɛ rɛ nal hʊ aa kaŋ kına mɛ yaŋ kıı. Ʊ ha sı we ʊ tʊma tıyaŋ ka dı sʊʊ kana ʊ.

Magısıı abee wıgyʊʊlıya

12 Nyusʊŋtıına rɛ yaa nal hʊ tʊwara aa gyʊwa, aŋka ʊ ha wuwo kaŋ mala ʊ Wıısı laadii tıyaŋ. Ʊ aa yaŋ wuwo kaŋ mala gɛɛ, Wıısı sı tıya ʊ mııbol hʊ aa bı kaŋ tenii. Mııbol hʊ ʊ aa baa dı ʊ sı kpa tıya nala hʊ buloŋ aa kyo ʊ.
13 Dı wıı rɛ ko gyʊʊ nal buloŋ, ʊ bı maga dı ʊ tıına baa dı Wıısı rɛ kpa wıbɔŋ kı magısı ʊ. Beewıya kıŋ buloŋ bı sı wuwo turo Wıısı we dı ʊ yaa wıbɔŋ, ʊ tııtıı mɛ bı sı laa nyʊwa mʊrı nal dı ʊ yaa wıbɔŋ.
14 Amɛ nal buloŋ tılıisibɔmɔ hʊ aa we ʊ tıya tıyaŋ nɛ aa wuwo mʊrı ʊ tıına ʊ yaa wıbɔŋ. Nal buloŋ tılıisibɔmɔ rɛ aa wuwo leŋ ʊ tıına nyʊgısı.
15 Dı ʊ rɛ ko kı tıŋa ʊ tılıisibɔmɔ hʊ tıyaŋ, ʊ tıına aa gyʊʊ wıbɔmɔ yayı tıyaŋ nɛ. Dı ʊ wıbɔmɔ hʊ rɛ ko yʊga ʊ tıyaŋ, ʊ kateŋse buloŋ nɛ yaa sʊʊ.
16 Ŋ naabiikpıyanama, ma ta kı mʊrı ma tııma.

17 Kıwelii kɛ buloŋ aa lıı Wıısı lee rɛ. Kına hʊ buloŋ aa kyaanı wıısınyuu
tıyaŋ, ʊ rɛ ta ba. Amɛ dı ba aa rɛ ko gyʊʊ, bilhuu aa we doŋ nɛ. Wıısı tıtıı
bı kıı nyɛ, beewıya ʊ bee bırımı mʊhʊ buloŋ mɛ dı á we bilhuu tıyaŋ.
18 Ʊ kyɛrı tıyaŋ nɛ ʊ laa sıya bası wıtıı hʊ aa we ʊ nyʊwa tıyaŋ a tıya
ma dı á kı tıŋa. Nyɛ rɛ ʊ yaa á yaa ʊ biisi, ka ʊ kımarıya buloŋ na kı tıŋa.

Ma ta kpaa dıgına dʊŋ kı nıı Wıısı wıbii hʊ

19 Ŋ naabiikpıyanama, ma gyegili nıı wıya no weliŋ. Ma leŋ nal buloŋ
kaŋ dıgıŋgyegil, aŋ ta kı tuwoŋi wıbasıı, a ta kaŋ baaŋ toso mɛ.
20 Beewıya nal hʊ aa kaŋ baaŋ bı sı wuwo yaa wıya hʊ aa kpaa ŋmanıı
Wıısı sıya tıyaŋ.
21 Ɛɛwıya, ma lıı wıbɔŋ buloŋ ta ma tısı tıyaŋ aŋ vıya wıbɔŋgyamaa hʊ
buloŋ aa vʊwa ma. Ma kaŋ ma tıı hʊwɔlı Wıısı sıya tıyaŋ aŋ laa ʊ wıbii
hʊ ʊ aa kpaa we ma tısı tıyaŋ di. Beewıya, wıbii no kaŋ dee rɛ ʊ aa sı
wuwo laa ma ta.
22 Amɛ ʊ maga dı ma kı tıŋ wıya hʊ buloŋ Wıısı aa baa ma kı yaa rɛ. Ʊ
bı maga dı ma kı nıı wıya hʊ bee dıgına dʊŋ. Dı mamaa rɛ ko nıı wıya
hʊ aŋ bee tıŋ ba, ma aa mʊrı ma tııma rɛ.
23 Dı nal buloŋ nɛ nıı wıya no aŋ vıya ba tıŋıı, ʊ tıına kıı gɛɛ rɛ anıı
nal aa kpaa nyagısa deŋ na ʊ tıı.
24 Amɛ dı ʊ rɛ ko gııgı mʊhʊ, ʊ guu yeŋŋi gɛɛ hʊ ʊ aa kıya.
25 Amɛ nal hʊ aa kpaa ʊ hakıla buloŋ we Wıısı wıbii hʊ aa laa nala kı
ta tıyaŋ, a kaŋ mala abee ʊ tıŋıı tıyaŋ, a bı nıya aŋ kı yeŋŋi, aŋ wuwo
kana ʊ kı tʊŋ tʊma, Wıısı sı pɛ ʊ tıına abee ʊ wıyaalıı buloŋ tıyaŋ.
26 Dı nal lɛ baa ʊ aa kyʊwalı Wıısı rɛ, aŋ bee kana ʊ tıı abee ʊ wıbasıya
tıyaŋ, ʊ tıı rɛ ʊ kı mʊrı. Ɛɛ daga anıı ʊ Wıısı hʊ kyʊwalıı mɛ yaa waasʊ
rɛ.
27 Wııkyʊwalı hʊ á kuwo Wıısı aa daga anıı ʊ rɛ yaa wııkyʊwal kyirikyi
abee Wıısı ŋmanıı tıŋıı tıı rɛ nyɛ: Dı ı kı kyiyeli lohaana abee nıtaaga
abee busuluŋbiisi ba tʊwara tıyaŋ aŋ lıı ı tıı dʊnıya bisiŋ tıyaŋ.

2

Ma ta kı lugisi nala

1 Ŋ naabalıya, nyɛ kɛ ma aa laa á Tıına Yesu Krisita, feŋ bal tıına hʊ,
wıya dı nyɛ, ma ta bıl kı lugisi nala, a kı tıya badɔmɔŋ gyırıma aŋ kpa sii
gyʊʊ badɔmɔŋ mɛ.
2 Dı mamaa Krisitabiisi rɛ hɔnɔ, dı nala balıya ko gyʊʊ ma tıyaŋ, dı
kıdıgı yaa dʊwaŋ a laalı ʊ gaweliye aŋ we ʊ salma nonipıra, ka dı kıdıgı
hʊ mɛ yaa nyaabʊ a laalı ʊ gakɔsʊŋsı.
3 Ɛɛ rɛ ma kaŋ nal hʊ a laalı gaweliye hʊ weliŋ aŋ tıya ʊ lıhɔŋwelii, aŋ
mııgı bası tıya nyaabʊ hʊ mɛ dı ʊ hɔŋ taŋha, koo dı ʊ bıl aa kyɛɛ mɛ, dı
ʊ sı wuwo sıŋ doŋ.
4 Dı mamaa rɛ yaa gɛɛ, ʊ bı weliye. Ma daga anıı nala badɔmɔŋ kyo
kpıya badɔmɔŋ nɛ gɛɛ. Ma tılıisibɔmɔ no rɛ ma aa kpa a kı lıı dɔmɔŋ. Dı
mamaa rɛ kıı nyɛ, ʊ bı weliye.
5 Ŋ naabiikpıyanama, ma gyegile nıı daha. Nala hʊ aa yaa nyaaba
dʊnıya sıya tıyaŋ, ba aa rɛ Wıısı lıı dı ba laa ʊ wıya di, aŋ gyʊʊ ʊ koro
hʊ tıyaŋ. Lee hʊ Wıısı aa wee nyʊwa dı ʊ sı kpa tıya nala hʊ buloŋ aa
kyo ʊ. Nal hʊ aa laa Wıısı wıya di aŋ gyʊʊ ʊ koro hʊ tıyaŋ, ʊ rɛ yaa kına
tıına tıı.

6 Amɛ ma kɛ aa kʊwasɪ nyaaba rɛ. Kɪna tɪmma no daa aa dɪ dee ma
nyuni tɪyaŋ, a gʊrɪ ma, aŋ ha kaŋ ma mʊ tɪya sarɪdiile dɪ ba di ma sarɪya
gɛɛ?
7 Na ba aa mɛ rɛ yaŋ bɪl aa kyogi Yesu Krisita feŋwelii hʊ Wɪɪsɪ aa kpaa
tɪya ma.
8 Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ ba saba rɛ a baa, "Kyo ɪ dɔŋtɪɪna anɪɪ ɪ aa kyo ɪ tɪɪ
gɛɛ." Dɪ mamaa kɔnɪ aa tɪŋ nyʊwa no Gyoribaŋa Bakɔɔ, á Tɪɪna aa biŋ
tɪya ma, ʊ yaa wɪwelii rɛ.
9 Amɛ dɪ mamaa rɛ aa lugisi nala, a kpa yohuŋ kɪ tɪya badɔmɔŋ aŋ kaŋ
badɔmɔŋ mɛ kɪ kʊwasɪ, Wɪɪsɪ mɪra no daga anɪɪ ma yaa wɪbɔŋyaala rɛ,
aŋ yaa mɪrɪ-kyogilo mɛ.
10 Dɪ nal lɛ aa tɪŋ Wɪɪsɪ mɪrɪsɪ hʊ buloŋ, aŋ ko kyogi mɪrɪdɪgɪ mɛ ba
tɪyaŋ, Wɪɪsɪ kɛ sɪya tɪyaŋ, mɪrɪsɪ hʊ buloŋ nɛ ʊ kyogi gɛɛ.
11 Wɪɪsɪ hʊ aa baa dɪ á ta kɪ kyɛɛ nala haana, ʊ tɪɪ rɛ bɪl baa dɪ á ta
kɪ kpʊʊ nala. Dɪ ɪ rɛ yaŋ bee kyɛ nala haana mɛ, aŋ ha kɪ kpʊ nala, ma
gyɪma anɪɪ ma kyogi Wɪɪsɪ mɪra hʊ rɛ.
12 Ma wɪbasɪya abee ma wɪyaalɪya tɪyaŋ, ma gyɪŋ tɪya ma tɪɪma weliŋ
anɪɪ Wɪɪsɪ nyʊwa hʊ aa laa nala kɪ ta, ʊ rɛ ʊ sɪ kpa di ma sarɪya.
13 Ɛɛwɪya, dɪ nal lɛ bee fá nala sikii, Wɪɪsɪ mɛ bɪ sɪ fá ʊ tɪɪna sikii saŋa
hʊ ʊ aa sɪ di nala sarɪya. Amɛ nal hʊ aa fá nala sikii, ʊ bɪ sɪ fá wɪɪ buloŋ
sarɪya hʊ kyɛdiilii.

Á Wɪɪsɪ laadii abee á wɪyaalɪya

14 Ŋ naabalɪya, dɪ nal lɛ basɪ baa ʊ laa Wɪɪsɪ wɪya di rɛ, aŋ bee tɪŋ Wɪɪsɪ
kyɛrɪ, ʊ gɛɛ hʊ kaŋ memii rɛ? Dɪ ʊ Wɪɪsɪ laadii kɔnɪ kɪɪ nyɛ, ma bɪɪna
anɪɪ Wɪɪsɪ sɪ laa ʊ ta? Ʊ Wɪɪsɪ laadii iriŋ no bɪ sɪ maakyiye laa ʊ ta.
15 Ma leŋ dɪ á kpa ʊ anɪɪ á nɪmmabalɪya badɔmɔŋ nɛ we doŋ, a bɪ kaŋ
galaalɪya, a bɪ kaŋ ba nyʊwa kɪdiiliye mɛ.
16 Ɛɛ rɛ ma basɪ tɪya ba baa, "Wɪɪsɪ sɪ pɛ ma tɪyaŋ, a tɪya ma kɪŋ buloŋ
ma aa kyɛɛ." Dɪ ɪ rɛ yaŋ basɪ nyɛ aŋ bɪ wuwo dɪ ɪ pɛ ba tɪyaŋ abee ba
teŋbii kɪkyɛɛlɪya hʊ, ʊ tɔnɔ rɛ bee?
17 Nyɛ rɛ Wɪɪsɪ laadii mɛ yaŋ kɪɪ: Dɪ nal lɛ baa ʊ laa Wɪɪsɪ di rɛ aŋ bee
yaa wɪya hʊ Wɪɪsɪ aa kyo, ʊ Wɪɪsɪ laadii hʊ bɪ kaŋ tɔnɔ buloŋ.
18 Nal kɪdɪgɪ aa wuwo basɪ baa "I kɛ laa Wɪɪsɪ di rɛ, ka ŋ mɛ kɪ yaa
wɪweliye." Ɛɛ rɛ ɪ sɪ wuwo daga anɪɪ ɪ kɔnɪ laa Wɪɪsɪ di rɛ aŋ bee yaa
wɪya hʊ aa kpaa ŋmanɪɪ. Nyɛ bɪ sɪ maakyiye wuwo yaa. Ŋ kɛ, ŋ aa laa
Wɪɪsɪ di rɛ tɪŋ ŋ wuwo kɪ yaa wɪweliye.
19 I laa di anɪɪ Wɪɪsɪ yaa Wɪɪdɪgɪ dʊŋ nɛ koo? Dɪ ɪ rɛ ko laa gɛɛ di, ʊ yaa
wɪwelii rɛ. Amɛ yaŋ ta yeŋŋe anɪɪ gyɪŋbɔmɔ mɛ gba laa di rɛ anɪɪ Wɪɪsɪ
yaa Wɪɪdɪgɪ dʊŋ nɛ, ʊ gba yaa ba baŋkyekpa, ba kɪ kyele saŋa buloŋ.
20 I yaa bambugi kɪŋkaŋ! Leŋ dɪ ŋ daga ɪ, dɪ nal lɛ baa ʊ laa Wɪɪsɪ wɪya
di rɛ, aŋ bee yaa wɪweliye, ʊ tɪɪna Wɪɪsɪ laadii hʊ yaa waasʊ rɛ.
21 Ma liisi á naabaa Abɪraham wɪya na. Bee rɛ tɪŋ Wɪɪsɪ gyɪ leŋ Abɪraham
yaa tɪpʊlʊŋ tɪɪna ʊ sɪya tɪyaŋ? Wɪɪ hʊ aa tɪŋ nɛ nyɛ: Abɪraham gyɪ tɪŋ
Wɪɪsɪ nyʊwa rɛ. Beewɪya Wɪɪsɪ gyɪ aa basɪ tɪya ʊ anɪɪ ʊ kaŋ ʊ biye Azɪkɪ
a kpʊ tɪya ʊ, Abɪraham gyɪ kɔnɪ sii kaŋ Azɪkɪ mʊ rɛ dɪ ʊ kpʊ tɪya Wɪɪsɪ.
22 Ma bɪ naa! Abɪraham Wɪɪsɪ laadii hʊ abee ʊ wɪweliye yayɪ rɛ gyɪ aa
tɪŋ dɔmɔŋ. Abɪraham gyɪ laa Wɪɪsɪ di rɛ aŋ fa kɪ tɪŋ Wɪɪsɪ kyɛrɪ mɛ. Ʊ
gyɪ yaa wɪweliye rɛ yʊga a pɛ ʊ laadii hʊ tɪyaŋ. Nyɛ rɛ tɪŋ ʊ laadii hʊ kɔnɪ
marɪ su.
23 Ɛɛ fa yaa rɛ, dɪ wɪya hʊ ba aa saba we Wɪɪsɪ teŋ hʊ tɪyaŋ ko yaa wɪtɪɪ.
Ba fa saba rɛ anɪɪ Abɪraham laa Wɪɪsɪ wɪya di rɛ. Ɛɛ rɛ tɪŋ Wɪɪsɪ leŋ ʊ yaa

tıpʋlʋŋ tıına ʋ sıya tıyaŋ. Ɛɛ mɛ rɛ fa tıŋ ba kaŋ Abıraham kı yırı Wıısı kyana.
24 Ɛɛ daga anıı nal wıyaalıya rɛ aa tıŋ Wıısı leŋ ʋ yaa tıpʋlʋŋ tıına ʋ sıya tıyaŋ. Ʋ Wıısı laadii hʋ dʋŋ daa aa wuwo leŋ ʋ yaa tıpʋlʋŋ tıına Wıısı sıya tıyaŋ.
25 Ma liisi Reehabı mɛ wıya na. Ʋ fa yaa sɔŋsɔnnı rɛ. Ɛɛ rɛ Iziral tımma tıŋdaala gyı ko ʋ dıya, ʋ gyı kaŋ ba weliŋ. Ba gyı bıl aa ko kı kyɛ dı ba lıı fá ba dɔmɔ nosi tıyaŋ, ʋ rɛ daga ba ŋmanıı kıdıgı ba tıŋa dı ba dɔmɔ ta naa ba. Ʋ aa yaa nyɛ rɛ tıŋ Wıısı leŋ ʋ yaa tıpʋlʋŋ tıına ʋ sıya tıyaŋ.
26 Dı nal lɛ baa ʋ laa Wıısı wıya di rɛ aŋ bee yaa wıweliye koo wıya hʋ aa kaŋ ŋmanıı, ɛɛ daga anıı ʋ Wıısı laadii hʋ bı kaŋ tɔnɔ buloŋ. Dı nal wiyese rɛ ko teŋ, á aa baa dı ʋ tıına sʋba rɛ. Ɛɛ rɛ yaŋ Wıısı ŋmanıı mɛ kıı, dı nal lɛ baa dı ʋ laa Wıısı di rɛ aŋ bı yaa wıweliye kı pɛ ʋ laadii hʋ tıyaŋ, ɛɛ daga anıı ʋ laadii hʋ bı kaŋ tɔnɔ buloŋ.

3

Á nyʋwa gyıŋ-kanıı

1 Ŋ naabalıya, ma buloŋ ta kı kyɛɛ dı ma yaa Wıısı wıdagıla. Beewıya dʋnıya sarıya hʋ kyɛdiilii, Wıısı sarıya sı deye tıya á nala hʋ aa yaa dıdagıla a te á dɔŋtıŋsı buloŋ.
2 Á buloŋ yaa wıya kı kyogi nala rɛ. Amɛ dı nal lɛ we doŋ a bı bası wıya kı kyogi nala, ɛɛ daga anıı ʋ bı kaŋ wıkyogii buloŋ. Ʋ gyıŋ ʋ tıı kanıı rɛ abee ʋ wıyaalıya buloŋ tıyaŋ.
3 Dı nal lɛ ko kı kyɛ dı ʋ daga gyaagʋ, ʋ aa kpa kabarıga rɛ a we gyaagʋ hʋ nyʋwa tıyaŋ. Kabarıga no tıyaŋ nɛ tıına aa kana, a yaŋ wuwo kı daga gyaagʋ hʋ lee hʋ ʋ aa kyɛ dı ʋ kı mʋ.
4 Ma bıl na nııduworiborisi mɛ. Dı nııduworiboro yaŋ kyo ʋ maga gɛɛ buloŋ mɛ, dı puwobala dʋŋ wuwo kana ʋ kı vala. Amɛ kuunyiŋdaabiye nyɛ rɛ boriduworil hʋ aa kaŋ kı daga lee hʋ ʋ aa kyɛ dı boro hʋ mʋ.
5 Ɛɛ rɛ nihuwobiŋ nyʋwa mɛ yaŋ kıı. Ʋ bı maga wıı buloŋ, aŋ kı bası wıbala. Ma yaŋ gyıma weliŋ anıı diŋgel mɛ bı yʋga, amɛ ʋ aa wuwo kyol kaŋ ɔkʋwabal lɛ a kpa ʋ buloŋ di.
6 Nihuwobiŋ nyʋwa mɛ yaŋ kıı gɛɛ rɛ anıı diŋ. Wıbɔmɔ iriŋ buloŋ nɛ we ʋ tıyaŋ. Nyʋwa yaa nihuwobiŋ teŋ lee kıdıgı rɛ. Ɛɛ rɛ tıŋ ʋ wıbɔmɔ hʋ hʋwoŋ sı wuwo kyogi nihuwobiŋ teŋbii buloŋ. Ʋ aa kyol diŋ nɛ a dı deŋdeŋ nihuwobiŋ mııbol buloŋ tıyaŋ. Diŋ no buloŋ aa lıı Sıtaanı lee rɛ.
7 Nihuwobiŋ wuwo kaŋ pʋsı buloŋ dee rɛ: bagıla abee digibiisi, abee kına hʋ buloŋ aa tuuri taŋha, abee nıı tıyaŋ kına buloŋ.
8 Amɛ nal buloŋ tuwo a kaŋ ʋ nyʋwa dee, ʋ aa sı wuwo kana ʋ tɔ dı ʋ tallı. Ʋ yaa kıbɔŋ nɛ a kaŋ hʋwoŋ hʋ aa sı wuwo kpʋ nal.
9 Á aa wuwo kaŋ á nyʋwa rɛ a kı dannı Wıısı, á Tıına abee á kuwo, aŋ ha bıl wuwo kaŋ nyʋwa no tıı a kı tʋʋsı á dɔŋtıŋsı hʋ Wıısı aa mara ba kıı ʋ.
10 Nyʋwa hʋ tııtıı á aa kaŋ kı dannı Wıısı, ʋ tııtıı rɛ á bıl kaŋ kı tʋʋsı nala mɛ. Ŋ naabalıya, ʋ bı maga dı ma kı yaa nyɛ.
11 Buldıgı bı sı wuwo kyala kı bulo nııwelii abee nııbɔŋ buloŋ.
12 Ŋ naabalıya, tutogo mɛ bı sı wuwo nɔŋ babılıya. Kyʋkyɔyı mɛ bı sı wuwo nɔŋ piliye. Ɛɛ rɛ buldıgı mɛ bı sı wuwo kyala kı bulo nııwelii abee nııbɔŋ buloŋ.

Wıısı wıgyʋŋ abee dʋnıya wıgyʋŋ

13 Dı nal lɛ we ma tıyaŋ a kaŋ wıgyʊŋ, kɛ ʊ sıya mɛ suri, ʊ maga dı ʊ
tıına kı yaa wıweliye rɛ. Dı ʊ rɛ aa yaa gɛɛ, aŋ kaŋ ʊ tıı kı hʊwɔlı, ɛɛ sı
daga anıı ʊ kɔnı kaŋ wıgyʊŋ nɛ.
14 Amɛ dı ı rɛ kaŋ tıbal abee ı dɔŋtıŋsı, a kyıl ı dʊŋ wıya, ka dı ı tıya kı
hɔllı nala tıyaŋ, ʊ bı maga dı ı kı daga ı tıı anıı ı kaŋ wıgyʊŋ nɛ. Dı ı rɛ
kıı nyɛ, aŋ ha kı daga ı tıı anıı ı kaŋ wıgyʊŋ nɛ, wıtıı hʊ ŋmanıı rɛ ı kı
vıya gɛɛ.
15 Wıgyʊŋ no iriŋ bı lıı Wıısı lee. Ʊ yaa dʊnıya wıı rɛ, a lıı dʊnıya nala
bee Sıtaanı tıbııŋbɔmɔ tıyaŋ.
16 Dı nala rɛ kaŋ tıbal abee dɔmɔŋ, ka dı ba tısı mɛ kı hɔllı dɔmɔŋ, ba
sı kaŋ nyʊʊlıyaba, a kı kaa dɔmɔŋ, aŋka ba kı yaa wıbɔmɔ iriŋ buloŋ mɛ.
17 Amɛ wıgyʊŋ hʊ kɛ aa lıı Wıısı lee, ʊ weliye rɛ kıŋkaŋ. Beewıya wıbɔŋ
buloŋ tuwo ʊ tıyaŋ. Nal hʊ buloŋ a kaŋ wıgyʊŋ no iriŋ, ʊ bee ʊ dɔŋtıŋsı
hɔnıı aa weliye rɛ, ʊ kaŋ nala hına rɛ weliŋ, a gyegili kı nıı nala nyʊʊsı,
aŋ kı fá ba sikii mɛ kıŋkaŋ, aŋ kı yaa wıweliye mɛ. Nal hʊ aa kaŋ wıgyʊŋ
no iriŋ, ʊ aa bee kaŋ tıbııŋkpara abee ʊ dɔŋtıŋsı. Ʊ bee mʊrı nala mɛ.
18 Nal hʊ bee nala hɔnıı aa weliye, ʊ aa wuwo kyiyeli ʊ dɔŋtıŋsı rɛ ba
kaŋ teŋfıyɛlʊʊ. Ba aa na wıweliye yʊga ba wıyaalıya tıyaŋ nɛ. Ʊ kıı gɛɛ
anıı ba aa doho kına nala tısı tıyaŋ, ba ko kaŋ tɔnɔ tıya ba. Tɔnɔ no rɛ
yaa wıweliye hʊ nala hʊ aa yaa.

4

Ma kpa ma wıı buloŋ we Wıısı nosi tıyaŋ

1 Bee rɛ tıŋ ma aa gʊla kı kaa dɔmɔŋ, a kı yuwo yuwo? Ma tıbııŋbɔmɔ
hʊ aa we ma tısı tıyaŋ nɛ aa kaŋ ba buloŋ kı ko.
2 Ma aa kı kyɛ kına rɛ, aŋka ma bee na ba. Ɛɛ wıya ma aa yaa siri rɛ dı
ma kpʊ sʊʊnı. Ma bembiye aa dɔbɔ kına tıyaŋ nɛ yʊga, ka ma bee na ba.
Ɛɛ wıya ma aa kaa dɔmɔŋ, a yuwo yuwo. Ma bee na kına hʊ ma aa kyɛɛ
beewıya ma bee sʊla Wıısı lee.
3 Ka dı ma bıl ko sʊla Wıısı lee mɛ, ma aa bee na kına hʊ, beewıya
tılıisibɔmɔ rɛ ma aa kaŋ kı kyɛ kına hʊ. Ma aa sʊla kına hʊ rɛ dı ma kpa
tıŋ ma tısı wıkyɛɛlıya.
4 Ma kıı gɛɛ rɛ anıı nal sɔnsɔnnɔ. Ma bı gyıŋ bee baa dı nal lɛ baa ʊ
kyo dʊnıya kına, gɛɛ daga anıı ʊ tıına bırımı Wıısı dɔŋ nɛ? Nal hʊ buloŋ
aa kpaa ʊ hakıla we dʊnıya kına tıyaŋ, ʊ tıına aa bırımı Wıısı dɔŋ nɛ.
5 Ma bıına wıya hʊ ba aa saba biŋ Wıısı teŋ hʊ tıyaŋ bı kaŋ memii koo?
Ba saba rɛ anıı Wıısı Wiyesi Welii hʊ ʊ aa kpaa we á tıyaŋ, ʊ teŋ aa wıı
á tıyaŋ nɛ kıŋkaŋ.
6 Wıısı dee hʊ ʊ aa kpaa we á tıyaŋ, ʊ rɛ gba yaŋ deye te á tıı teŋbii
wıkyɛɛlıya hʊ dee. Ɛɛ rɛ tıŋ ba sabı Wıısı teŋ hʊ tıyaŋ anıı Wıısı aa vıya
dagıŋtıı tımma ta rɛ, aŋ kı pɛ nala hʊ aa hʊwɔlı ba tıı tıyaŋ.
7 Ɛɛwıya, ma kpa ma tııma tıya Wıısı, aŋ sıŋ pɔ dı Sıtaanı ta wuwo ma.
Dı mamaa rɛ ko sıŋ pɔ ʊ, ʊ sı fá ma lee.
8 Ma fası ko kpaga Wıısı. Dı mamaa rɛ ko fası ko kpaga ʊ, ʊ mɛ sı fası
ko kpaga ma. Mamaa wıbɔŋyaala, ma lıı ma nosi wıbɔmɔ yayı tıyaŋ. Ma
yaa minaafigi tımma rɛ, a kaŋ tıbııŋkpara abee Wıısı. Ma lıı ma tıı lıı
tıbııŋbɔmɔ no buloŋ tıyaŋ.
9 Ma leŋ dı tıkyogi gyʊʊ ma, dı ma kı kyiyesi, aŋ kı wıı, ma wıbɔmɔ hʊ
yayı wıya, aŋ leŋ dı ma mʊŋ mɛ bırımı wiile, ka dı ma dıyɛsʊʊ mɛ bırımı
tıkyogi.

10 Ma kaŋ ma tıı hʊwɔlı Tıına hʊ sıya tıyaŋ. Dı mamaa rɛ yaa gɛɛ, ʊ mɛ sı kpa ma yohuŋ.

Ma ta kı kyogi nala fene

11 Ŋ naabalıya, ma ta kı kyogi dɔmɔŋ fene. Dı nal buloŋ nɛ ko kı kyogi ʊ dɔŋtıına feŋ, koo a kı gaa ʊ hal, ɛɛ daga anıı ʊ tıına mɛ bası wıya kı kyogi Wıısı nyʊwa hʊ aa baa dı ı kyo ı dɔŋtıına anıı ı aa kyo ı tıı rɛ gɛɛ, aŋ daga anıı Wıısı nyʊwa no yaa waasʊ rɛ. Dı ı rɛ ko bası wıya kı kyogi Wıısı nyʊwa hʊ, ı bıl bı yaa nal hʊ aa tıŋ haŋ nyʊwa hʊ, ı mııgı kpa ı tıı anıı ı tee Wıısı nyʊwa hʊ rɛ gɛɛ, aŋ kaŋ ı tıı yaa sarıdiil.

12 Wıısı dʊŋ nɛ kaŋ dee ʊ aa sı wuwo biŋ mırısı tıya nala, aŋ bıl wuwo di ba sarıya mɛ dı ba aa rɛ ko kyogi mırısı hʊ. Ʊ dʊŋ nɛ kaŋ dee ʊ aa sı wuwo laa ma ta sʊʊ nosi tıyaŋ, aŋ bıl kaŋ dee mɛ ʊ aa sı wuwo leŋ dı sʊʊ kpʊ ma. Ɪ mɛ rɛ yaŋ yaa kıbee ı aa sı di ı dɔŋtıına sarıya?

Ma ta kı daga ma tıı kyiye wıya

13 Ma gyegili daha. Ma nala hʊ aa baa: “Gyınaŋ koo kyiye, á sı mʊ tɔɔ kıdıgı, a hɔŋ doŋ bına, a yaa bayallıı, a na molbiye yʊga.

14 Ma gba paalı bı gyıŋ ma mııbol kyiye aa sı kıı gɛɛ. Ma kıı gɛɛ rɛ anıı bʊsʊŋ aa tɔɔ. Ʊ aa tɔ rɛ mʊhʊ sʊwaa, aŋ pirigi dııgı.

15 Ma aa maga dı ma baa, ‘Dı Wıısı rɛ laa nyʊwa dı á kaŋ mııbol á sı yaa nyɛ bee nyɛ.’

16 Amɛ ma kaŋ kalıŋbaanı rɛ, aa kı daga ma tıı. Dagıŋtıı no buloŋ bı kaŋ ŋmanıı.

17 Ɛɛwıya, dı ı rɛ gyıŋ wıweliye hʊ aa maga dı ı yaa, ka dı ı vıya ʊ yayı, ı yaa wıbɔŋ nɛ.”

5

Kına tımma kyagıl

1 Ma gyegili nıı daha, kına tımma! Ma maga ma kı wıı rɛ, a kı ŋmaa nyʊʊsı beewıya tʊwarıbal lɛ sı tele ma nyuu tıyaŋ.

2 Ma dʊwa hʊ buloŋ nɛ pʊw, ka tuyi mɛ kpa ma gaweliye hʊ buloŋ di.

3 Ma salma hʊ buloŋ nɛ sʊwa, ma molbiye hʊ buloŋ mɛ pʊwa. Ma kına no kyogii rɛ yaŋ sı daga anıı ma kɔnı yaa wıya kyogi rɛ. Ma tıbal hʊ aa yaŋ leŋ ma molbiye hʊ bee ma dʊwa hʊ kyogi ta gɛɛ, ɛɛ tıı rɛ haŋ tıbal hʊ sı kpa ma tıı di anıı diŋ. Dʊnıya no tenii kpaga rɛ, ka ma kɛ ha kaŋ sıı abee ma dʊwa. Ʊ tɔnɔ rɛ bee?

4 Ma bı naa! Ma aa kı mʊrı nala hʊ aa tʊŋ ma bagısı tʊma rɛ aŋ pɔ dı ma bı sı tuŋ ba. Tʊŋtʊnna hʊ buloŋ aa we ma bagısı tıyaŋ, ba ŋmaa wulo kı tıya Wıısı rɛ. Wıısı á Tıına, dʊnıya buloŋ Laataal, ʊ mɛ kɔnı yaŋ nıı ba wulo hʊ rɛ.

5 Ma dʊnıya tıyaŋ gyʊʊyı buloŋ, sʊma abee laaŋfıya dʊŋ tıyaŋ nɛ ma we, a kı yaa ma wıkyɛɛlıya dʊŋ. Ma dıyɛsı ma tıı rɛ a nara anıı ba aa dıyɛsı nʊhʊ ʊ nara, ba ko kaŋ kpʊ gɛɛ.

6 Ma aa kpa kyogisi tıya nala hʊ aa bı kaŋ wıkyogii rɛ, a kpʊ ba abee haakye, ka ba mɛ aa bee tɔ ma ŋmanıı dı ma ta kpʊʊ ba.

Ma kaŋ kenyiri anıı pıparı aa kaŋ kenyiri gɛɛ

7 Ŋ naabalıya, nyɛ kɛ ma yaŋ aa gyıŋ wıı hʊ aa sı puu kına tımma nyɛ, ma kaŋ kenyiri a mʊ pele saŋa hʊ Tıına hʊ aa sı mııgı ko. Ma na haŋ kenyiri hʊ pıparı aa kana. Ʊ aa doho ʊ kına rɛ aŋ wuwo gbala dı taŋha marı ʊ panyʊwa kına. Ʊ aa gyegili rɛ dopusiduwoŋ ko nıı, ʊ doho ʊ kına.

Aŋ ha gyegili gɛɛ yʊʊ mʊ gyʊʊ kɪna hʊ marɪ. Gbaŋkyaaŋ mɛ mʊ lɪɪ ka kɪna hʊ na yaa kʊmɪɪ, ʊ yaŋ na mʊ kʊma.
8 Ɛɛ nyuniŋ, ma mɛ kaŋ kenyiri. Ma kaŋ ma tɪɪ weliŋ aŋ leŋ dɪ ma bayɪyɛla yʊga, beewɪya, á Tɪɪna hʊ kyɛkoolii kpaga rɛ.
9 Ŋ naabalɪya, ma ta kɪ nyaŋ dɔmɔŋ, dɪ Wɪɪsɪ ta ko di ma sarɪya a kpa kyogisi tɪya ma. Nal hʊ aa sɪ di sarɪya hʊ, ʊ yaa siri rɛ, ʊ koyi mɛ kpaga.
10 Ŋ naabalɪya, na ma naa Wɪɪsɪ tɪŋdaala hʊ gyɪ aa basɪ wɪya Wɪɪsɪ feŋ tɪyaŋ nɛ? Ba gyɪ naa tʊwara rɛ aŋ ha kaŋ kenyiri abee mala. Ma mɛ gʊnnɪ ba kenyiri abee ba mala hʊ iriŋ ma tʊwara nayɪ tɪyaŋ.
11 Ba gyɪ aa kaŋ mala wɪya rɛ tɪŋ á kaŋ ba kɪ yɪrɪ teŋfɪyɛl tɪmma. Na ma nɪɪ ɛɛ hʊ Gyɔbɪ mɛ gyɪ aa kaŋ kenyiri abee mala rɛ ʊ tʊwara nayɪ tɪyaŋ. Ma naa gɛɛ Tɪɪna hʊ gyɪ aa kyiyeli ʊ rɛ ba mʊ tenii tɪyaŋ. Á Tɪɪna Wɪɪsɪ kɔnɪ kyɪl á wɪya rɛ kɪŋkaŋ, aŋ kɪ fá á sikii mɛ yʊga.
12 Ŋ naabalɪya, sɪfɪyaŋ wɪɪ rɛ nyɛ: Dɪ ma kɪdɪgɪ buloŋ nɛ ko kɪ kyɛ dɪ ʊ we nyʊwa, ʊ bɪ maga dɪ ɪ kpa ŋmɪyɛsʊʊ. Ma ta ko kɪ ŋmɪyɛsɪ wɪɪsɪnyuu koo taŋha, koo kɪŋ kɛ buloŋ. Dɪ ba ko maga dɪ ma baa "waa," ma baa waa. Dɪ ba bɪl ko maga dɪ ma baa "aayɪ," ma baa aayɪ. Dɪ Wɪɪsɪ ta ko di ma kɪdɪgɪ buloŋ sarɪya, dɪ ɪ tele.

Ma laa Wɪɪsɪ di ma Wɪɪsɪ kyʊwalɪɪ tɪyaŋ

13 Ma tɪyaŋ, dɪ nal lɛ ko we tʊwara tɪyaŋ, ʊ tɪɪna kɪ sʊla Wɪɪsɪ dɪ ʊ pɛ ʊ tɪyaŋ. Dɪ nal teŋ mɛ rɛ ko fɪyɛlɪ, ʊ maga dɪ ʊ tɪɪna yɪɪ yɪɪla kɪ dannɪ Wɪɪsɪ rɛ.
14 Dɪ ma kɪdɪgɪ rɛ ko kɪ wɪɪlɪ, ʊ tɪɪna tɪma dɪ ba mʊ yɪrɪ Krisitabiisi sɪlaala hʊ. Ba sɪ ko kyʊwalɪ Wɪɪsɪ tɪya ʊ aŋ tɪsɪ ʊ bee nʊʊ, á Tɪɪna Yesu Krisita feŋ tɪyaŋ.
15 Dɪ ba aa rɛ ko laa di anɪɪ Wɪɪsɪ kɔnɪ sɪ yaa wɪɪ hʊ ba aa sʊla ʊ kɪ kyɛ, ʊ sɪ leŋ dɪ wɪɪla tɪɪna hʊ na laaŋfɪya. Ka dɪ ʊ tɪɪna fa yaa wɪbɔmɔ maga gɛɛ buloŋ mɛ, Wɪɪsɪ sɪ kpa ba buloŋ kyɛ ʊ.
16 Ɛɛ nyuniŋ, ma pʊllɪ ma tɪsɪ kɪ tɪya dɔmɔŋ, aŋ kyʊwalɪ Wɪɪsɪ kɪ tɪya dɔmɔŋ. Nyɛ rɛ sɪ leŋ ma na laaŋfɪya. Tɪpʊlʊŋ tɪɪna wɪɪkyʊwalɪ kaŋ dee rɛ weliŋ. Wɪɪ buloŋ ʊ aa sʊla Wɪɪsɪ kɪ kyɛ aa wuwo yaa rɛ.
17 Ma na Ɛlaagya! Ʊ gyɪ yaa nihuwobiŋ nɛ anɪɪ á kɪdɪgɪ buloŋ. Amɛ ʊ gyɪ sʊla Wɪɪsɪ rɛ baŋbaŋ dɪ ʊ ta leŋ duwoŋ nɪɪ. Duwoŋ mɛ kɔnɪ gyɪ bɪ nɪya paalʊʊ hʊ tɪyaŋ bɪsɪ kpaŋkpaŋ boto abee kyalɪɪ.
18 Ɛɛ hal tɪyaŋ nɛ ʊ gyɪ bɪl mɪɪgɪ sʊla Wɪɪsɪ, ʊ leŋ duwoŋ kyuuri yʊga, taŋha nyuu kɪna buloŋ marɪ weliŋ.
19 Ŋ naabalɪya, dɪ ma kɪdɪgɪ rɛ ko nyʊgɪsɪ wɪtɪɪ ŋmanɪɪ hʊ tɪyaŋ, dɪ ma kɪdɪgɪ wuwo tarɪ ʊ ko,
20 ma gyɪma anɪɪ nal hʊ buloŋ aa kyiyeli wɪbɔŋyaal ʊ lɪɪ ʊ wɪbɔmɔ hal a mɪɪgɪ ko kɪ tɪŋ Wɪɪsɪ ŋmanɪɪ hʊ, ʊ tɪɪna lɪɪ wɪbɔŋyaal hʊ sʊʊ bʊwa tɪyaŋ nɛ gɛɛ, aŋ leŋ ʊ na mɪɪbol aa bɪ kaŋ tenii. Ʊ gɛɛ yayɪ mɛ sɪ leŋ dɪ Wɪɪsɪ kpa wɪbɔŋyaal hʊ wɪbɔŋgyamaa hʊ buloŋ kyɛ ʊ.

LAASIYA TEŊ HƱ
PIITA
AA SABA

1 Mıyaŋ Piita aa yaa Yesu Krisita kpambıya rɛ sabı teŋ no a kı tıya
ma nala hʋ Wıısı aa lıya ma yaa ʋ nala, aŋ pısa mʋ we Pɔŋtusi paalʋʋ
abee Galetiya paalʋʋ, abee Kapadoosıya paalʋʋ, abee Esıya paalʋʋ, abee
Bitiiniya paalʋʋ buloŋ tıyaŋ a yaa nıhʋwala.
2 Á kuwo Wıısı foŋ gyıŋ ma wıya rɛ faafaa buloŋ a lıı ma ʋ kyɛrı tıyaŋ,
ma yaa ʋ nala. Ƴ tıŋ Wiyesi Welii hʋ tıyaŋ nɛ a leŋ ma yaa tıpʋlʋŋ tımma
ʋ sıya tıyaŋ dı ma wuwo kı tıŋ Yesu Krisita nyʋwa, ka dı ʋ kyal hʋ sası ma
wıbɔmɔ ta dı ma ta kaŋ bisiŋ buloŋ Wıısı sıya tıyaŋ. Wıısı sı marı daga
ʋ bɔnyɛ tıya ma yʋga a leŋ dı ʋ fıyɛlʋʋ we ma lee a kaŋ kı mʋ maakyiye
buloŋ.

Bayıyɛla hʋ aa bı kaŋ tenii

3 Ma leŋ dı á dannı Wıısı, ʋ rɛ yaa á Tıına Yesu Krisita Kuwo abee ʋ
Wıısı. Ƴ fáá á sikii rɛ kıŋkaŋ a tıŋ Yesu Krisita sʋʋ tıyaŋ mııgı-siyi hʋ
tıyaŋ, a tıya ma mııbofalıı. Nyɛ leŋ á kaŋ bayıyɛla aa bı kaŋ tenii rɛ anıı
ʋ sı maakyiye kyisi ma mɛ sʋʋ tıyaŋ.
4 Ɛɛwıya, á kaŋ bayıyɛla rɛ anıı á sı na kıweliye hʋ Wıısı aa marı biŋ
ʋ nala wıısıbee tıyaŋ. Kına no bı sı maakyiye pʋw koo a kyogi, ba weliŋ
mɛ bı sı maakyiye teŋ.
5 Kına no yaa ma kına rɛ, ma nala hʋ aa laa Wıısı di, ʋ tıŋ ma laadii
hʋ tıyaŋ a kı pɔ ma abee ʋ dee dı wıı buloŋ ta wuwo yaa ma a mʋ pele
dʋnıya kyɛtenii. Ƴ yaa siri rɛ dı ʋ daga gɛɛ hʋ ʋ aa sı laa nala ta haŋ kyɛɛ
hʋ.
6 Ɛɛwıya, ma leŋ dı ma tenni fıyɛlı wıya no wıya. Amɛ lagılagı no kɛ,
kapuwo, wıgyʋʋlıya iriŋ iriŋ hʋ aa gyʋʋ ma leŋ ma tısı kyogi rɛ. Amɛ ma
gyıma anıı ma bı sı we tʋwara no tıyaŋ kı mʋ deŋdeŋ.
7 Wıı hʋ aa tıŋ wıgyʋʋlıya no kı gyʋʋ ma rɛ yaa dı ba magısı ma Wıısı
laadii, a leŋ dı ba na dı ma laadii hʋ kɔnı yaa wıtıı rɛ koo dı ʋ yaa wınyıyɛl
lɛ. Ƴ kıı gɛɛ anıı salıŋ ba aa kpaa wası aŋ na na dı ʋ yaa salıŋ tıı rɛ koo
dı ʋ yaa salıŋbıŋ nɛ. Salıŋ kɛ yaŋ, abee ba aa wası nyɛ buloŋ, ka ʋ ha aa
vıya aŋ kyogi rɛ. Amɛ ma Wıısı laadii rɛ yaa sıfıyaŋ kıŋ a te salıŋ. Dı ma
Wıısı laadii hʋ rɛ ko yaa wıtıı, haŋ kyɛɛ hʋ á Tıına Yesu Krisita aa sı kaŋ
ʋ tıı daga nal buloŋ, Wıısı sı tıya ma gyaaŋbiye, a kpa ma yohuŋ, a leŋ
ma yaa gaŋdaala.
8 Ma ha bı maakyiye na Yesu Krisita, amɛ ma kyo ʋ rɛ. Abee ma aa bee
na ʋ bee ma sii lagılagı no mɛ, ka ma laa ʋ wıya di rɛ, ma tenni fıyɛlı
fıyɛlıı hʋ iriŋ ma aa bı sı wuwo kaŋ nyʋwa bası,
9 beewıya wıı hʋ wıya aa tıŋ ma laa Wıısı di, ʋ rɛ yaa laatayı hʋ Wıısı
aa laa ma kı ta.
10 Laatayı no wıya, Wıısı tıŋdaala gyı fıyɛlı sıya gbilli tenni tıyaŋ nɛ
abee sıfıyası dı ba na gɛɛ hʋ Wıısı aa sı laa ʋ nala ta. Ba gyı bası wıya rɛ
Wıısı Wiyesi Welii hʋ dee tıyaŋ a daga anıı Wıısı baa dı ʋ sı laa ma ta ʋ
bɔnyɛ tıyaŋ.
11 Yesu Krisita Wiyesi Welii hʋ gyı aa we ba tıyaŋ nɛ gyı bası tıya ba gɛɛ
Krisita hʋ aa sı na tʋwara, aŋ na ko na gaŋdarı. Ɛɛ rɛ ba gyı kı lʋga dı ba
na saŋa hʋ wıya no buloŋ aa sı yaa abee ɛɛ hʋ ba aa sı yaa.

12 Wɪɪsɪ gyɪ kaŋ daga ʊ tɪŋdaala hʊ rɛ anɪɪ ma wɪya rɛ tɪŋ ba kɪ basɪ
wɪya no buloŋ ba tɪɪ wɪya daa. Lagɪlagɪ no wɪya hʊ Wɪɪsɪ tɪŋdaala hʊ gyɪ
aa basɪ, ba tɪɪ rɛ nala hʊ mɛ aa basɪ Wɪɪsɪ wɪweliye hʊ Wiyesi Welii hʊ aa
lɪɪ wɪɪsɪbee ko tuu dee tɪyaŋ mɛ basɪ kɪ tɪya ma. Malɪkasɪ mɛ gba kyo dɪ
ba fa gyɪŋ wɪya no memii rɛ.

Ma ta kaŋ bisiŋ Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ

13 Ɛɛwɪya, ma kɪdɪgɪ buloŋ sɪŋ hakɪldɪgɪ tɪyaŋ a yaa siri dɪ ma tɪŋ Wɪɪsɪ
kyɛrɪ, aŋ gyɪŋ kaŋ ma tɪɪ wɪɪ buloŋ tɪyaŋ. Ma kpa ma bayɪyɛla buloŋ we
Wɪɪsɪ bɔnyɛ hʊ ʊ aa sɪ kpa yaa ma saŋa hʊ tɪyaŋ Yesu Krisita aa sɪ mɪɪgɪ
ko dɪ nal buloŋ na ʊ.
14 Saŋa hʊ tɪyaŋ ma gyɪ aa bɪ gyɪŋ Wɪɪsɪ, ma gyɪ aa tɪŋ ma teŋbii
wɪkyɛɛlɪya tɪyaŋ nɛ. Amɛ lagɪlagɪ no kɛ ma aa yaa Wɪɪsɪ balɪya nyɛ ma kɪ
tɪŋ Wɪɪsɪ nyʊwa aŋ ta bɪl kɪ tɪŋ ma teŋbii wɪkyɛɛlɪya tɪyaŋ.
15 Wɪɪsɪ hʊ aa yɪrɪ ma yaa tɪpʊlʊŋ tɪɪna rɛ a bɪ kaŋ bisiŋ buloŋ, ɛɛwɪya
ʊ maga dɪ ma mɛ yaa tɪpʊlʊŋ tɪmma rɛ a ta kaŋ bisiŋ buloŋ ma wɪyaalɪɪ
buloŋ tɪyaŋ.
16 Beewɪya ba saba rɛ Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ a baa, di Wɪɪsɪ baa,
"Ma yaa tɪpʊlʊŋ tɪmma a ta kaŋ bisiŋ, beewɪya ŋ yaa tɪpʊlʊŋ tɪɪna aa bɪ
kaŋ bisiŋ nɛ."
17 Ma aa kɪ kyʊwalɪ Wɪɪsɪ rɛ a kɪ yɪrɪ ʊ ma kuwo. Ʊ rɛ aa di nal buloŋ
sarɪya, ʊ bee lugisi, ʊ bee fá nal sɪɪ mɛ. Ʊ aa tuŋ nal buloŋ maga gɛɛ hʊ ʊ
tɪɪna aa tʊma maga rɛ. Ɛɛwɪya, ma aa yaa nɪhʊwala a we dʊnɪya no tɪyaŋ
nyɛ, ma kɪ fá Wɪɪsɪ ma wɪyaalɪya buloŋ tɪyaŋ.
18 Ma tɪɪ gyɪŋ kɪŋ hʊ Wɪɪsɪ aa kpa tuŋ laa ma lɪɪ ma wɪtɔɔnɪ hʊ ma
naabaala fa aa kpa daga ma tɪyaŋ nɛ. Ʊ bɪ kɪɪ nɪɪ kɪna aa sɪ wuwo kyogi
anɪɪ salma koo molbiye rɛ ʊ kpa tuŋ laa ma.
19 Amɛ Yesu Krisita kyal hʊ aa kaŋ tɔnɔ a baŋ kɪŋ buloŋ nɛ Wɪɪsɪ kpa tuŋ
laa ma. Yesu Krisita kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ pebiye aa bɪ kaŋ bisiŋ koo gyoŋ buloŋ.
20 Ka dɪ Wɪɪsɪ gyɪ na marɪ dʊnɪya, dɪ ʊ gyɪ foŋ lɪɪ Yesu Krisita rɛ dɪ ʊ
maakyiye ko tuu sʊba a laa ma ta. Lagɪlagɪ no dʊnɪya aa kpaga tenii nyɛ,
Wɪɪsɪ leŋ ʊ ko dʊnɪya rɛ ma wɪya.
21 Ʊ tɪyaŋ nɛ ma tɪŋa a laa Wɪɪsɪ hʊ aa kyisi Yesu sʊʊ tɪyaŋ a tɪya ʊ feŋ a
di. Ɛɛwɪya ma laadii abee ma bayɪyɛla buloŋ we Wɪɪsɪ tɪyaŋ nɛ.
22 Akuu ma aa tɪŋ wɪtɪɪ ŋmanɪɪ hʊ wɪya, ma pɪɪsɪ ma bisiŋ buloŋ ta rɛ,
aŋ kyo ma nɪmmabalɪya hʊ buloŋ aa laa Wɪɪsɪ di. Ɛɛwɪya, ma marɪ kyo
dɔmɔŋ weliŋ abee ma tɪsɪ buloŋ.
23 Beewɪya Wɪɪsɪ tɪŋ ʊ wɪbii hʊ aa tɪya mɪɪbol a we doŋ deŋdeŋ kɪ mʊ
tɪyaŋ nɛ a mɪɪgɪ lʊl ma á yaa nɪfalɪya. Ɛɛwɪya á bɪ yaa nihuwobiŋ aa sʊʊ
balɪya, amɛ á yaa Wɪɪsɪ hʊ aa bee sʊba balɪya rɛ.
24 Ba sabɪ Wɪɪsɪ teŋ logiŋ kɪdɪgɪ tɪyaŋ nɛ a baa,
"Nihuwobiŋ buloŋ kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ ɔhɔ. Ʊ weliŋ buloŋ mɛ kɪɪ gɛɛ anɪɪ ɔfɪɪla.
Ɔhɔ hʊ aa sʊba rɛ, ɔfɪɪla hʊ mɛ yuwori."
25 Amɛ Wɪɪsɪ wɪbii hʊ kɛ sɪ we doŋ a kaŋ kɪ mʊ maakyiye buloŋ. Wɪbii
no rɛ yaa Wɪɪsɪ wɪweliye hʊ ba aa basa tɪya ma.

2

Wɪɪsɪ lɪɪ ma rɛ dɪ á yaa ʊ nala

1 Ɛɛwɪya, á aa yaa nɪfalɪya wɪya, ma lɪɪ ma tɪɪ wɪbɔŋ buloŋ tɪyaŋ, a ta
kɪ mʊrɪ nala, a ta kaŋ minaafigi mɛ. Ma ta leŋ ma tɪsɪ kɪ hɔllɪ nala a ta kɪ
gaa nala hala mɛ.

2 Amɛ ʋ maga dı ma leŋ dı Wıısı wıbii hʋ wıya kyıl ma rɛ anıı ıl wıya
aa kyıl biifıla gɛɛ. Dı gɛɛ leŋ dı ma waa weliŋ ma Wıısı laadii tıyaŋ dı
Wıısı laa ma ta.
3 Beewıya ma tıı gyıŋ á Tıına Wıısı bɔnyɛ hʋ ʋ aa kpa daga ma rɛ.
4 Ma ko á Tıına Yesu Krisita lee. Ʋ rɛ yaa mııbol buloŋ tıına. Ʋ kıı gɛɛ
rɛ anıı bʋyı dıısaala aa vıya ta. Nala vıya ʋ rɛ, amɛ Wıısı kɛ lıı ʋ rɛ ʋ yaa
sıfıyaŋ nal ʋ lee.
5 Ma mɛ kaŋ mııbol hʋ ʋ aa kana rɛ, ɛɛwıya ma mɛ kıı gɛɛ rɛ anıı bʋwa
Wıısı aa kpa kı saa ʋ dıya, a leŋ ma yaa ʋ wıkyʋwal sılaala aa bı kaŋ
bisiŋ dı ma tıŋ Yesu Krisita tıyaŋ a kpa wıısʋlı-kına hʋ aa fıyɛlı Wıısı teŋ
a sʋla Wıısı.
6 Beewıya ba sabı Wıısı teŋ tıyaŋ nɛ anıı Wıısı baa, ma na,
“Ŋ kpa bʋyı rɛ a biŋ gyememii Zaayɔŋ tıyaŋ,
Ʋ rɛ ŋ lıı ʋ yaa ŋ sıfıyaŋ bʋyı,
Ɛɛwıya nal hʋ buloŋ aa sı laa ʋ wıya di,
hıısı bı sı maakyiye di ʋ tıına.”
7 Ma nala hʋ aa laa ʋ wıya di kɛ lee, bʋyı no kaŋ tɔnɔ rɛ a tıya ma. Amɛ
nala hʋ aa vıya ʋ kɛ lee, ba leŋ wıya hʋ ba aa saba Wıısı teŋ tıyaŋ ko yaa
wıtıı rɛ. Ba saba rɛ abaa,
“bʋyı hʋ dıısaala aa vıya ta,
ʋ rɛ mııgı ko kaŋ dıya hʋ sıgı ʋ deye.
8 Ba bıl saba Wıısı teŋ tıyaŋ nɛ a baa,
“bʋyı no rɛ sı leŋ dı nala ŋmaa naaŋ.
Ʋ tıı mɛ rɛ ba sı ŋmaa tele.”
Ba aa garıgı rɛ, beewıya ba vıya Wıısı nyʋwa rɛ. Ba mɛ wııdagı rɛ fa
paalı gɛɛ.
9 Amɛ ma kɛ, Wıısı tıı rɛ lıı ma dı ma yaa wıkyʋwal sılaala a tʋma kı
tıya Wıısı ma kuwori. Ma yaa tıpʋlʋŋ tımma rɛ a bı kaŋ bisiŋ buloŋ ʋ
sıya tıyaŋ. Ʋ tıı rɛ tıŋ ma. Ʋ lıı ma rɛ dı ma bası wıkperiye hʋ buloŋ ʋ aa
yaa. Ʋ rɛ yırı ma lıı bilhuu tıyaŋ a kaŋ ma ko gyʋʋ ʋ pʋlʋŋbal hʋ tıyaŋ.
10 Buŋbuŋ hʋ tıyaŋ, ma fa bı yaa Wıısı nala, amɛ nyɛ kɛ ma yaa Wıısı
nala rɛ. Ma fa bı gyıŋ Wıısı sikii-fá, amɛ nyɛ kɛ ʋ fáá ma sikii rɛ.
11 Ŋ kyaŋweliye, ma gyıma anıı á yaa nıhʋwala rɛ dʋnıya no tıyaŋ, á bee
tıı daa yaa daha. Ɛɛwıya, ŋ aa sʋl ma, ma lıı ma tıı ma teŋbii wıkyɛɛlıya
tıyaŋ, beewıya ma teŋbii wıkyɛɛlıya bı sı leŋ dı ma yaa wıya hʋ ma aa
kyɛ ma tısı tıyaŋ dı ma yaa a fıyɛlı Wıısı teŋ.
12 Ma guwosi nala hʋ aa bı laa Wıısı wıya di tıyaŋ nɛ, ɛɛ wıya ma kaŋ
ma tıı weliŋ. Dı ba aa rɛ bası baa ma yaa wıbɔmɔ mɛ, ma leŋ dı ba na ma
wıyaaweliye aŋ dannı Wıısı dı ʋ feŋ yırı kyɛɛ hʋ ʋ aa sı di nala sarıya.

Ma kı nıı ma sılaala nyʋwa

13 Á Tıına Yesu Krisita nyubaanıŋ, ma kpa ma tıı tıya nala hʋ buloŋ aa
deŋ ma nyuu dʋnıya no tıyaŋ a kı tıŋ ba nyʋwa. Ma kı tıya taŋha buloŋ
kuworibal gyırıma, beewıya ʋ rɛ aa deŋ taŋha hʋ buloŋ.
14 Nala hʋ mɛ buloŋ kuworibal hʋ aa lıya dı ba laa ʋ naası sıŋ leye tıyaŋ,
ma kpa ma tıı tıya ba mɛ a kı tıŋ ba nyʋwa. Beewıya ba aa rɛ ʋ lıı dı ba
kı dɔgısı nala hʋ aa yaa wıbɔmɔ aŋ kı bigisi nala hʋ aa yaa wıweliye mɛ.
15 Wıısı kyɛrı rɛ yaa dı ma wıyaaweliye wuwo leŋ dı bambugo hʋ aa
gɔllı kı bası wıtɔɔnı hʋ ta wuwo na wıbɔŋ buloŋ bası ma lugo tıyaŋ.
16 Ma yaa nala aa tıŋ ma tıı rɛ. Amɛ ma ta kpa gɛɛ bırımı gyo-gye wıı
a gɔllı kı yaa wıbɔmɔ. Amɛ ma kı yaa wıya hʋ aa daga anıı ma kɔnı yaa
Wıısı yosi rɛ.

17 Ma kı tıya nal buloŋ gyırıma. Ma kyo nala hʊ mɛ buloŋ aa laa Yesu wıya a leŋ dı ba yaa ma nımmabalıya. Ma kı fá Wıısı aŋ kı tıya ma taŋha kuworibal gyırıma.
18 Ma nala hʊ aa tʊŋ kı tıya nala, ma kı tıŋ ba nyʊwa a kı tıya ba gyırıma weliŋ, dı ba yaa nala aa kaŋ bɔnyɛ ka ba wıya weliye koo dı ba yaa nala wıya aa hayɛ.
19 Beewıya Wıısı sı kyiyeli nal hʊ buloŋ aa bı yaa wıı buloŋ kyogi ka ba kı dɔgısı ʊ, ka ʊ wuwo kaŋ mala akuu ʊ aa laa Wıısı di wıya.
20 Dı ı rɛ yaa wıbɔŋ dı ba ŋmaa ı, ka ı di kenyiri gɛɛ tıyaŋ, ʊ bı maga dı ba tıya ı gyaaŋbiye. Amɛ dı ı rɛ yaa wıwelii, ka dı ba kı dɔgısı ı gɛɛ wıya, dı ı wuwo kaŋ mala gɛɛ tıyaŋ Wıısı sı kyiyeli ı.
21 Ɛɛwıya rɛ Wıısı paalı yırı ma dı ma na tʊwara beewıya Yesu Krisita tıı mɛ paalı na tʊwara rɛ ma wıya a daga ma gɛɛ hʊ ma aa sı tıŋa ʊ naabʊʊsı.
22 Ʊ gyı bı yaa wıbɔŋ buloŋ, ʊ gyı bı maakyiye nyıya wıya mɛ.
23 Abee nala gyı aa tʊʊsı ʊ buloŋ, ʊ gyı bı laa tʊʊsı. Ba gyı bıl aa dɔgısı ʊ mɛ, ʊ gyı bı bası baa ʊ sı tuŋ kyıŋ ba nyuu tıyaŋ. Amɛ ʊ kɛ gyı kpaa wıı buloŋ we Wıısı nosi tıyaŋ nɛ beewıya ʊ rɛ sı di nal buloŋ sarıya abee wıtıı.
24 Yesu Krisita tıı rɛ laa á wıbɔmɔ kyʊŋ, saŋa hʊ ba kpaası ʊ mal daagarıı tıyaŋ dı gɛɛ wuwo leŋ á kpʊ wıbɔmɔ yayı ta á tısı tıyaŋ aŋ kı yaa tıpʊlʊŋ wıya. Ba aa vıırı ʊ, ʊ teŋ yaa dʊgʊlıya hʊ, gɛɛ rɛ leŋ á wııla buloŋ teŋ á tenni tıyaŋ.
25 Ma fa kıı gɛɛ rɛ anıı piyese aa nyʊgısa, amɛ nyɛ kɛ ma mııgı ko Pedaal hʊ lee rɛ, nal hʊ aa deŋ ma mııbol nyuu tıyaŋ.

3

Baala bee ba haana

1 Haana, ʊ maga dı ma mɛ kaŋ ma tıı kı hʊwɔlı ma balama lee rɛ a kı tıŋ ba nyʊwa. Dı ma kıdıgı buloŋ bala rɛ bı laa Wıısı wıya di, ı gyogo no dʊŋ sı wuwo leŋ dı ʊ ko laa Wıısı wıya di, dı ı bı suri nyʊwa bası wıı buloŋ.
2 Beewıya ba sı na gɛɛ ma gyogo aa weliye abee gɛɛ ma aa fá Wıısı.
3 Ma ta kpa kpıyɛra a kı daga ma weliŋ, anıı ma nyuni marıı, koo salma kına laalıı abee gabala vʊwayı.
4 Amɛ ma leŋ dı ma weliŋ lıı ma gyogo tıyaŋ. Ma leŋ ma sıya fıyɛlı, aŋ kaŋ ma tıı kı hʊwɔlı beewıya weliŋ no iriŋ bee nyʊgısı aŋ kaŋ tɔnɔ yʊga mɛ Wıısı lee.
5 Faafaa haana hʊ fa aa kpa ba nyuu abee ba bayıyɛla buloŋ we Wıısı tıyaŋ, nyɛ rɛ ba fa kı daga ba weliŋ. Ba fa aa kaŋ ba tıı hʊwɔlı rɛ ba balama lee, a kı tıŋ ba nyʊwa.
6 Ɛɛ rɛ Saara mɛ gyı kıı. Ʊ gyı aa tıŋ ʊ bala Abıraham nyʊwa rɛ, a kana ʊ kı yırı ʊ tıına. Ɛɛwıya dı mamaa rɛ aa yaa wıya hʊ aa kpa ŋmanıı, a ta leŋ dı kambıŋ kı kaŋ ma wıı buloŋ tıyaŋ, ɛɛ kɛ ma aa yaa Saara toliye rɛ.
7 Ma baala mɛ maga dı ma kı tıya ma haana gyırıma rɛ, a kaŋ ma haana weliŋ dı ma bası wıya kı nıı dɔmɔŋ dıgına. Ma gyıma anıı mamaa rɛ deye te ba, ɛɛwıya ma kaŋ ba weliŋ, beewıya ma beel-ba buloŋ nɛ Wıısı sı tıya mııbol hʊ aa bı kaŋ tenii ʊ bɔnyɛ tıyaŋ. Ma kı yaa nyɛ dı wıı buloŋ ta leŋ dı Wıısı vıya ma kyʊwala nıı.

Ɪ aa na tʊwara akuu Ɪ aa yaa wıya aa kpaa ŋmanıı wıya

8 Wıya hʊ ŋ aa bası kateŋsi rɛ nyɛ: Ma buloŋ kaŋ hakıldıgı, a kı fá dɔmɔŋ
sikii, a kyo nala hʊ buloŋ aa laa Yesu wıya di beewıya ma yaa nımmabalıya
rɛ. Ma kaŋ bɔnyɛ abee dɔmɔŋ a kaŋ ma tıı kı hʊwɔlı dɔmɔŋ lee.
9 Dı nal lɛ yaa ı wıbɔŋ ta yaa wıbɔŋ tuŋ ʊ tıına. Dı nal lɛ tʊʊsı ı ta laa
tʊʊsı, amɛ sʊla Wıısı dı ʊ kyiyeli tıına, beewıya Wıısı lıı ma yaa ʊ nala
rɛ dı ʊ kyiyeli ma.
10 Beewıya ba sabı Wıısı teŋ logiŋ kıdıgı tıyaŋ nɛ a baa,

"Dı nal buloŋ nɛ aa kyɛ dı ʊ nıı sʊma dʊnıya no tıyaŋ
a kaŋ teŋfıyɛlʊʊ,

Ʊ tıına ta kı bası wıbɔmɔ,
a ta kı nyıya wıya mɛ.
11 Ʊ tıına maga dı ʊ leŋ wıbɔmɔ yayı rɛ, aŋ kı yaa wıweliye, a maga
dı ʊ yaa sıfıyaŋ dı ʊ bee nal buloŋ sʊma.

12 Beewıya nala hʊ buloŋ aa yaa tıpʊlʊŋ tımma Wıısı aa deŋ ba rɛ, a kpil
ʊ dıgına mɛ a kı nıı ba wıkyʊwalı. Amɛ ʊ kpa sıya kyeŋ nala hʊ
aa yaa wıbɔmɔ rɛ."
13 Dı mamaa rɛ yaa sıfıyaŋ a kı yaa wıweliye, kıbee rɛ sı wuwo yaa ma
wıbɔŋ?
14 Dı mamaa rɛ gba aa na tʊwara akuu ma tıpʊlʊŋ wıyaalıya wıya, Wıısı
sı kyiyeli ma. Ɛɛwıya, ma ta kı fáá nal buloŋ kambıŋ a ta leŋ dı wıı buloŋ
mɛ kı dɔŋ ma.
15 Amɛ ma tısı tıyaŋ ma kı fá Krisita, a leŋ dı ʊ yaa ma Tıına. Saŋa kɛ
buloŋ dı nal lɛ pıyɛsı ma dı ʊ gyıŋ wıı hʊ aa tıŋ ma kpa ma bayıyɛla we
Yesu tıyaŋ, ma ta kaŋ gırıgı amɛ ma kpa gyırıma abee sıfıyala a daga ba
sıya tıya ʊ.
16 Saŋa kɛ buloŋ, ma kı yaa wıya hʊ aa kpa ŋmanıı dı ma hakıllı tıyaŋ
ma gyıma anıı ma bı yaa wıı buloŋ kyogi. Dı mamaa rɛ aa yaa gɛɛ, hıısı
sı kaŋ nala hʊ aa kyogi ma feŋ akuu ma aa yaa Krisita hatınna a kı yaa
wıweliye wıya.
17 Dı ʊ rɛ yaa Wıısı kyɛrı dı ma kı na tʊwara akuu ma aa yaa wıya hʊ aa
kpa ŋmanıı wıya, ʊ rɛ kpıya ma aa na tʊwara akuu ma aa yaa wıya hʊ aa
bı kpa ŋmanıı wıya.
18 Yesu Krisita tıı sʊba rɛ dıgı dʊŋ a wuwo tuŋ á wıbɔmɔ buloŋ kyıŋ a kaŋ
kı mʊ maakyiye buloŋ. Ʊ yaa tıpʊlʊŋ tıına rɛ aŋ sʊba wıbɔŋyaala wıya,
dı ʊ wuwo kaŋ ma mʊ Wıısı lee. Nihuwobisi kpʊʊ ʊ teŋbii rɛ, amɛ Wıısı
Wiyesi Welii hʊ leŋ ʊ weye rɛ.
19 Ɛɛ hal tıyaŋ, Wıısı Wiyesi Welii hʊ leŋ ʊ mʊ bası wıweliye hʊ a tıya
nıdʊŋsı hʊ ba aa kaŋ vʊwa biŋ nɛ.
20 Nala no rɛ gyı vıya Wıısı nyʊwa saŋa hʊ tıyaŋ Nowa gyı aa kpaası
nııduworibor ibal hʊ. Saŋa no tıyaŋ Wıısı gyı di kenyiri rɛ a kı gyegili dı
ba buloŋ bırımı lıı ba wıbɔmɔ tıyaŋ ka ba vıya. Nala kyori dʊŋ nɛ gyı
gyʊʊ nııduworibor ibal hʊ. Nıı hʊ tıyaŋ nɛ Wıısı gyı tıŋa a laa ba mııbol.
21 Ba gyı aa lıı nıı hʊ tıyaŋ kıı gɛɛ rɛ anıı ba aa foo nal wıkyʊwalnıı.
Wıkyʊwalnıı no rɛ laa ma kı ta. Dı ba aa rɛ foo ı wıkyʊwalnıı, ʊ bı kıı
nıı ı teŋ bisiŋ nɛ ba fo ta gɛɛ. Ʊ gɛɛ daga anıı á sʊla Wıısı rɛ dı ʊ sası á
wıbɔmɔ buloŋ ta aŋ tıya ma hakılweliye. Ʊ gɛɛ daga anıı Yesu Krisita aa
sii sʊʊ tıyaŋ nɛ tıŋ á sı wuwo kaŋ tıpʊlʊŋ a ko Wıısı lee.
22 Ʊ rɛ lıı dʊnıya tıyaŋ a gyıŋ wıısıbee a hɔŋ Wıısı noduu logiŋ tıyaŋ. Ʊ
rɛ aa deŋ malıkası abee kıŋ buloŋ aa kaŋ dee a we wıısıbee tıyaŋ.

4

Ma kpa ma tıı tıya Wıısı ma mııbol tıyaŋ

1 Krisita gyı aa naa tʊwara ʊ mııbol tıyaŋ wıya, ʊ maga dı ma mɛ yaa
siri rɛ ma hakıllı tıyaŋ dı ma na tʊwara anıı Krisita tıı gyı aa yaa gɛɛ,
beewıya nal hʊ buloŋ aa na tʊwara no iriŋ ʊ mııbol tıyaŋ, ʊ tıına lıı ʊ tıı
wıbɔmɔ tıyaŋ nɛ.
2 Ɛɛ daga anıı ʊ tıına bıl bı sı kı yaa ʊ teŋbii wıkyɛɛlıya ʊ mııbol tıyaŋ,
amɛ ʊ sı kı tıŋ Wıısı kyɛrı.
3 Faafaa hʊ tıyaŋ ma fa kpaa ma nyuni we wıya hʊ nala hʊ aa bı gyıŋ
Wıısı aa yaa tıyaŋ nɛ. Ma fa aa yaa wılaama iriŋ kɛ buloŋ nɛ, a kyıl ma
teŋbii wıkyɛɛlıya dʊŋ wıya, a nyʊwa sıŋ kı bugo, a kı yaa hıısı wıya iriŋ
kɛ buloŋ, a kı marı vʊga, wıı hʊ aa yaa sɔkɔsıwıı Wıısı sıya tıyaŋ. Ma
yaa wıya no iriŋ maga rɛ, ɛɛwıya ma leŋ ba yayı maga gɛɛ.
4 Lagılagı no ʊ yaa wıkperii a tıya nala hʊ aa bı gyıŋ Wıısı rɛ, beewıya
ma bıl bı pɛɛ ba tıyaŋ a kı yaa wılaama abee wıbɔmɔ hʊ ba aa kı yaa, ɛɛ
rɛ tıŋ ba kı tʊʊsı ma gɛɛ.
5 Amɛ kyɛɛ kıdıgı, ba sı daga wıya hʊ buloŋ ba aa yaa a tıya Wıısı. Ʊ
yaa siri rɛ dı ʊ dı niweye abee sʊʊnı buloŋ sarıya.
6 Ɛɛ rɛ tıŋ Krisita bası Wıısı wıweliye hʊ tıya nala hʊ aa sʊba mɛ gba.
Abee nala no sʊʊ aa yaa tʊwara nihuwobiŋ buloŋ mɛ aa sı na, ka ba bası
Wıweliye hʊ tıya ba mɛ rɛ dı ba dʊŋsı we doŋ kı mʊ deŋdeŋ anıı Wıısı
aa we doŋ kı mʊ deŋdeŋ gɛɛ.

Ɛɛ Krisitabiisi aa maga ba kaŋ dɔmɔŋ

7 Saŋa hʊ dʊnıya aa sı teŋ kpaga rɛ. Ɛɛwıya, ma kaŋ ma tıı weliŋ a leŋ
dı ma sıya fıyɛlı, dı ma wuwo kı kyʊwalı Wıısı.
8 Wıı hʊ aa yaa sıfıyaŋ wıı rɛ nyɛ: Ma kyo dɔmɔŋ abee wıtıı, beewıya
dı mamaa rɛ kyo dɔmɔŋ, ma sı kpa wıgyamaa kı kyɛ dɔmɔŋ saŋa buloŋ.
9 Ma kaŋ nal buloŋ aa ko ma dıya weliŋ abee teŋfıyɛlʊʊ aŋ ta kı gʊrımı
wıya.
10 Ɛɛ wıya Wıısı bɔnyɛ kıŋ hʊ iriŋ ʊ aa kpa tıya nal buloŋ, ʊ kana ʊ
tʊma weliŋ a kı kyiyeli ʊ dɔŋtıŋsı abee wıtıı dı gɛɛ leŋ dı ba na Wıısı
kyiyelii.
11 Dı Wıısı rɛ leŋ nal buloŋ wuwo kı bası Wıısı wıya, ma tıya ʊ ŋmanıı
dı ʊ kı bası wıya hʊ aa lıı Wıısı lee. Dı nal lɛ wuwo kı kyiyeli nala, ʊ kaŋ
dee hʊ Wıısı aa kpa tıya ʊ a kı kyiyeli ba. Ma kı yaa gɛɛ dı nala wuwo tıŋ
Yesu Krisita tıyaŋ a kı dannı Wıısı, dı ʊ feŋ yırı wıı kɛ buloŋ tıyaŋ. Ʊ rɛ
yaa dee buloŋ tıına abee gaŋdaal a kaŋ kı mʊ maakyiye buloŋ. Amı.

Tʊwara hʊ Krisitabiisi aa naa

12 Ŋ naabiikpıyanama, ma ta leŋ dı tʊwara hʊ ma aa naa yaa ma
wıkperii. Wıya no buloŋ yaa wıhaanı rɛ a kı magısı ma laadii. Ɛɛwıya
ma ta leŋ dı wıya no yaa wıfalıya ma lee.
13 Amɛ ma leŋ dı ma tenni fıyɛlı anıı ma mɛ aa na tʊwara anıı Krisita
aa naa gɛɛ. Nyɛ rɛ sı leŋ dı ma tenni marı fıyɛlı a mʊ parı kyɛɛ hʊ Krisita
aa sı leŋ dı á na ʊ gaŋdarı.
14 Dı ba aa rɛ aa tʊʊsı ma akuu ma aa yaa Krisita hatınna wıya, ma leŋ
dı ma tenni fıyɛlı. Ɛɛ daga anıı Wıısı Wiyesi Welii hʊ aa kaŋ gaŋdarı we
ma tıyaŋ nɛ.
15 Dı ma kıdıgı buloŋ nɛ aa na tʊwara, ʊ bı maga dı ʊ yaa nıı ʊ aa yaa
nıkpʊʊl wıya, koo ʊ aa yaa gaal wıya, koo ʊ aa yaa nıbɔŋ kɛ iriŋ buloŋ
wıya, koo ʊ aa yaa nal aa gɔllı kpa ʊ nyʊwa kı we nala wıya tıyaŋ.

16 Amɛ nal hʋ buloŋ aa na tʋwara akuu ʋ aa yaa Krisitabiye wɪya, ʋ ta leŋ dɪ ʋ yaa ʋ hɪɪsɪ. Amɛ ʋ maga dɪ tɪɪna kɪ kyʋwalɪ Wɪɪsɪ aŋgyʋwasʋ rɛ akuu ʋ aa dɪ Krisita feŋ wɪya.
17 Saŋa hʋ Wɪɪsɪ aa sɪ di dʋnɪya nala sarɪya pele rɛ. Wɪɪsɪ nala tɪɪ tɪyaŋ nɛ ʋ sɪ laa sɪya piili. Dɪ ʋ rɛ yaŋ sɪ piili ba tɪyaŋ, ɛɛ rɛ ba yaŋ sɪ kɪɪ nala hʋ aa bee tɪŋ Wɪɪsɪ Wɪweliye hʋ kɛ tɪyaŋ?
18 Ba saba Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ nɛ a baa,
"Ʋ yaa wɪhaa rɛ abee tɪpʋlʋŋ tɪɪna aa sɪ na Wɪɪsɪ laatayɪ. Dɪ nyɛ rɛ ko we doŋ, ɛɛ rɛ ba yaŋ sɪ kɪɪ wɪbɔŋyaala hʋ aa bɪ laa Wɪɪsɪ wɪya di tɪyaŋ?
19 Ɛɛwɪya, nala hʋ buloŋ aa na tʋwara Wɪɪsɪ kyɛrɪ tɪyaŋ, ba marɪ kpa ba tɪɪ we ba Tɪtaal Wɪɪsɪ nosi tɪyaŋ, aŋ marɪ kɪ yaa wɪweliye, beewɪya ʋ yaa nal aa kaŋ wɪtɪɪ rɛ.

5

Piita basɪ wɪya kyagɪlɪ Krisitabiisi

1 Ŋ kaŋ wɪɪ rɛ dɪ ŋ basɪ tɪya ma Krisitabiisi sɪlaala. Ŋ mɛ tɪɪ yaa sɪlaal lɛ. Ŋ sii tɪyaŋ nɛ Krisita na tʋwara. Ŋ mɛ sɪ na gaŋdarɪ hʋ Krisita aa sɪ na saŋa hʋ ʋ aa sɪ mɪɪgɪ ko abee gaŋdarɪ. Ŋ aa sʋl ma sɪlaala hʋ buloŋ aa we doŋ nɛ abee sɪfɪyasɪ,
2 dɪ ma kɪ deŋ Wɪɪsɪ nala hʋ ʋ aa kpa we ma nosi tɪyaŋ nyuu weliŋ, anɪɪ pedaal aa kɪ deŋ ʋ piyese nyuu tɪyaŋ gɛɛ. Ma ta leŋ dɪ ʋ kɪɪ gɛɛ anɪɪ ba aa fɪl ma rɛ dɪ ma kɪ deŋ ba, amɛ ma kɪ deŋ ba ma tɪɪ kyɛrɪ tɪyaŋ anɪɪ Wɪɪsɪ aa kyɛ dɪ ma kɪ yaa gɛɛ. Ma leŋ dɪ ʋ yaa nɪɪ ma aa kyɛ dɪ ma tʋŋ tɪya Wɪɪsɪ abee ma dɔŋtɪŋsɪ Krisitabiisi rɛ tɪŋ ma yaa sɪlaala, amɛ ma ta leŋ dɪ ʋ kɪɪ nɪɪ molbiye rɛ ma tʋma kɪ kyɛ.
3 Ma ta kaŋ nala hʋ Wɪɪsɪ aa kpaa we ma nosi tɪyaŋ kɪ gyɪŋ. Amɛ ma leŋ dɪ ba na ma gyogiweliye a kɪ tɪŋ ma naabʋʋsɪ.
4 Dɪ mamaa rɛ aa yaa gɛɛ, kyɛɛ hʋ Yesu Krisita, nal hʋ aa yaa pedaalhɪyawʋ hʋ aa sɪ mɪɪgɪ ko, ʋ sɪ kpa gaŋdaa-kuwori-nyupugi aa bɪ sɪ maakyiye kyogi a siili ma.
5 Ɛɛ tɪɪ rɛ mamaa hambiisi mɛ, ʋ maga dɪ ma kɪ tɪŋ ma nɪhɪyasɪ nyʋwa rɛ a leŋ dɪ ma sɪya fɪyɛlɪ abee dɔmɔŋ, beewɪya Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ ba saba rɛ a baa,
"Wɪɪsɪ kpaa sɪya kyeŋ dagɪŋtɪɪ tɪmma rɛ, aŋ sɪŋ nala hʋ aa kaŋ ba tɪɪ kɪ hʋwɔlɪ kɛ hal."
6 Ɛɛwɪya, ma kaŋ ma tɪɪ kɪ hʋwɔlɪ Wɪɪsɪ lee. Ʋ rɛ yaa dee buloŋ tɪɪna. Dɪ saŋa hʋ ʋ aa bine rɛ ko pele, ʋ sɪ kpa ma yohuŋ.
7 Wɪɪ hʋ buloŋ aa dɔŋ ma, ma kpa we Wɪɪsɪ nosi tɪyaŋ, beewɪya ʋ kyɪl ma wɪya rɛ.
8 Ma leŋ dɪ ma sɪya fɪyɛlɪ, aŋ ka dɪ ma pɔ ma tɪɪ weliŋ. Ma dɔŋ Sɪtaanɪ gɔllɪ kɪ kyɛ ma rɛ anɪɪ naakyigi aa gɔllɪ gerisi kɪ kyɛ nal dɪ ʋ kaŋ kyaŋ gɛɛ.
9 Ma sɪŋ wɪya hʋ ma aa laa di tɪyaŋ kpaŋkpaŋ aŋ vɪya Sɪtaanɪ, a ta tɪya ʋ ŋmanɪɪ. Ma gyɪma anɪɪ nala hʋ mɛ aa laa Wɪɪsɪ wɪya di a yaa ma nɪmmabalɪya a we dʋnɪya loginŋ kɛ buloŋ, ba mɛ aa na tʋwara no tɪɪ rɛ.
10 Tʋwara no ma aa naa bɪ sɪ pɪɪsɪ. Ʋ gɛɛ hal tɪyaŋ, Wɪɪsɪ hʋ aa kaŋ bɔnyɛ kɪŋkaŋ, a yɪrɪ ma dɪ ma mɛ ko na ʋ gaŋdarɪ aa bɪ kaŋ tenii akuu ma bee Krisita aa yaa kɪdɪgɪ wɪya, ʋ tɪɪ rɛ sɪ kaŋ ma marɪ sɪgɪ, a leŋ dɪ ma sɪŋ weliŋ abee dee.
11 Ma leŋ dɪ á dannɪ Wɪɪsɪ beewɪya ʋ rɛ kaŋ dee a kaŋ kɪ mʋ deŋdeŋ.

Kyʋwala

12 Silaasi rɛ kyiyeli ŋ ŋ sabı teŋkuubiye no kı tıya ma. Ŋ gyıma anıı ʊ
mɛ yaa á Krisitabii-dɔŋtıına tıı rɛ a kaŋ wıtıı. Ŋ sabı wıya no kı tıya ma
rɛ dı ba leŋ ma tenni polli, ka dı ŋ leŋ dı ma gyıma anıı wıya hʊ buloŋ
ŋ aa bası daga anıı Wıısı bɔnyɛ hʊ ʊ aa kana beel-ma kɔnı yaa wıtıı rɛ.
Ɛɛwıya, ma sıŋ wıya no tıyaŋ kpaŋkpaŋ.
13 Krisitabiisi hʊ aa we Baabilɔŋ tıyaŋ, a mɛ yaa nala Wıısı aa lıya anıı
ʊ aa lıı ma mɛ gɛɛ, ba aa kyʊwalı ma. Ŋ biibaal Maakı mɛ aa kyʊwalı ma.
14 Ma kı kyʊwalı dɔmɔŋ abee kyori.
Ma nala hʊ buloŋ aa laa Krisita wıya di, Wıısı fıyɛlʊʊ sı we ma lee.

TEŊLIYA TIINA PIITA AA SABA

1 Mıyaŋ Siimɔŋ Piita aa yaa Yesu Krisita kpambıya, a yaa ʋ tʋŋtʋnnı mɛ,
mıyaŋ nɛ sabı teŋ no kı tıya ma nala hʋ buloŋ mɛ aa laa Yesu Krisita wıya
di. Ʊ rɛ yaa Wıısı á laataal, tıpʋlʋŋ tıına hʋ. Akuu ʋ aa bee lugisi nala
wıya, ʋ leŋ ma laa ʋ wıya di rɛ anıı gɛɛ ʋ aa leŋ á mɛ laa ʋ wıya di.
2 Ŋ aa sʋla á Tıına Wıısı rɛ dı ʋ leŋ dı ma marı gyıŋ ʋ bee á Tıına Yesu
dı gɛɛ leŋ dı ʋ fıyɛlʋʋ abee ʋ bɔnyɛ we ma lee weliŋ.

Gyogo hʋ aa sı daga nıı Wıısı rɛ yırı ma

3 Á aa gyıma ʋ wıya, Wıısı tıŋ ʋ tıı dee tıyaŋ nɛ a yaa wıı buloŋ aa sı
leŋ dı á wuwo tıŋa ʋ kyɛrı á mııbol tıyaŋ a tıya ma. Ʊ rɛ yırı ma dı á mɛ
ko kaŋ tol ʋ tıı gaŋdarı abee ʋ weliŋ tıyaŋ.
4 Ʊ aa yaa nyɛ daga anıı sıfıyaŋ wıya hʋ abee wıbala hʋ wıya ʋ aa wee
nyʋwa tıya ma ba aa rɛ ʋ yaa tıya ma gɛɛ. Wıya no tıyaŋ nɛ á sı tıŋa a
wuwo lıı á tıı dʋnıya wıbɔmɔ hʋ á nihuwobisi teŋbii wıkyɛɛlıya aa leŋ á
kı yaa ba kı kyogi ma, ka dı Wıısı leŋ á ko kıı gɛɛ ʋ tıı aa kıya.
5 Wıı no tıı wıya, ma yaa sıfıyaŋ aŋ kaŋ gyogiweliye pɛ ma laadii tıyaŋ,
á kaŋ wıgyʋŋ mɛ pɛ,
6 a gyıŋ ma tıı kanıı, a kaŋ mala, a kı fá Wıısı.
7 A lıı gɛɛ hal, ma kaŋ bɔnyɛ abee dɔmɔŋ a pɛ kaŋ kyori mɛ abee dɔmɔŋ.
8 Beewıya dı mamaa rɛ kaŋ gyogiweliye no kıdıgı buloŋ yʋga, ɛɛ rɛ sı
leŋ dı ma marı gyıŋ á Tıına Yesu Krisita weliŋ ka dı ma mııbol mɛ kaŋ
tɔnɔ.
9 Amɛ nal hʋ buloŋ aa bı kaŋ gyogiweliye no, ʋ tıına kıı gɛɛ rɛ anıı
nyʋlʋŋ, a bı naa wıya kı mʋ sıya aŋ teŋ yeŋŋi anıı Yesu Krisita sası
wıbɔmɔ hʋ buloŋ ʋ fa aa kana ta rɛ.
10 Ɛɛwıya, ŋ naabalıya, ŋ aa sʋla ma rɛ dı marı yaa sıfıyaŋ a kı yaa wıya
no, a daga anıı Wıısı rɛ yırı ma a lıı ma dı ma yaa ʋ nala. Dı mamaa rɛ
kaŋ wıya no weliŋ a kı tıŋ ba, ma bı sı maakyiye nyʋgısı Wıısı ŋmanıı
tıyaŋ.
11 Dı mamaa rɛ aa yaa wıya no, Wıısı sı laa ma we á Tıına abee á Laataal
Yesu Krisita Koro hʋ aa sı we doŋ kı mʋ deŋdeŋ tıyaŋ abee teŋfıyɛlʋʋ.
12 Ɛɛ rɛ tıŋ abee ma aa gyıŋ wıya no buloŋ a sıŋ wıtıı hʋ ba aa daga ma
tıyaŋ weliŋ mɛ, amɛ ŋ ha sı kı liisi ma wıya no saŋa kɛ buloŋ.
13 Ŋ ha aa we ŋ mııbol tıyaŋ nyɛ ŋ naa anıı ʋ yaa wıwelii rɛ dı ŋ liisi
ma wıya no dı ma ta yeŋŋi ba,
14 beewıya á Tıına Yesu Krisita leŋ ŋ gyıma rɛ anıı ŋ bıl bı sı pıısı dʋnıya
no tıyaŋ.
15 Ɛɛwıya ŋ sı yaa sıfıyaŋ wıya no yayı tıyaŋ, ka dı mıyaŋ nɛ ko sʋba
mɛ, dı ma wuwo kı liisi ba saŋa buloŋ.

Nala hʋ sıı aa naa Krisita gaŋdarı

16 Á gyı bası tıya ma gɛɛ hʋ á Tıına Yesu Krisita aa sı mııgı ko dʋnıya
abee dee rɛ. Wıya no á aa bası kı tıya ma, ʋ bı kıı nıı mʋla rɛ á kı mʋla,
beewıya á tıı sıı naa á tıına Yesu Krisita gaŋdarı rɛ.
17 Saŋa hʋ á Kuwo Wıısı gyı aa daga ʋ gaŋdarı ʋ tıyaŋ, a kpa ʋ yohuŋ
hʋ, dı á gyı we doŋ. Ɛɛ rɛ á gyı nıı Gyoribaŋa Bakɔɔ, gaŋdaal hʋ taal dı ʋ
lıı wıısıbee a baa, “Ŋ Biikyoolii rɛ nyɛ, ŋ teŋ fıyɛla rɛ ʋ tıyaŋ.”

18 Á mɛ tɪɪ gyɪ nɪɪ taal no aa lɪɪ wɪɪsɪbee rɛ saŋa hʊ á abee á Tɪɪna Yesu
Krisita gyɪ aa we Wɪɪsɪ dogimo hʊ nyuu tɪyaŋ.
19 Nyɛ leŋ á marɪ laa di rɛ anɪɪ wɪya hʊ Wɪɪsɪ tɪŋdaala hʊ gyɪ aa basɪ
kɔnɪ yaa wɪtɪɪ rɛ. Ɛɛwɪya ma gyɪŋ kaŋ wɪya no weliŋ. Beewɪya ba kɪɪ gɛɛ
rɛ anɪɪ fɪŋtɪna aa kyaanɪ bilhuu tɪyaŋ a kaŋ kɪ mʊ sɪgballɪnyʊwa nɔnyʊwa
aa sɪ pɔsɔ. Ɛɛ daga anɪɪ ma kaŋ ba weliŋ a mʊ pele saŋa hʊ Krisita pʊlʊŋ
aa sɪ kyaanɪ we ma tɪsɪ tɪyaŋ.
20 Ba buloŋ tɪyaŋ sɪfɪyaŋ wɪɪ rɛ nyɛ, ma gyɪma anɪɪ wɪya hʊ buloŋ Wɪɪsɪ
tɪŋdaala hʊ gyɪ aa basa, ka ba sabɪ ba biŋ Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ, ba tɪɪ hakɪla
tɪyaŋ daa ba lɪɪ.
21 Wɪya no kɪdɪgɪ buloŋ bɪ lɪɪ nihuwobisi hakɪla tɪyaŋ, amɛ Wɪɪsɪ Wiyesi
Welii hʊ rɛ ko gyʊʊ nala tɪyaŋ a leŋ ba basɪ wɪya hʊ aa lɪɪ Wɪɪsɪ lee.

2

Wɪnyɪyɛl dɪdagɪla

1 Faafaa hʊ tɪyaŋ, wɪnyɪyɛla gyɪ we Wɪɪsɪ nala tɪyaŋ nɛ, aa fugo baa dɪ
ba yaa Wɪɪsɪ tɪŋdaala rɛ. Ɛɛ tɪɪ rɛ wɪnyɪyɛla sɪ we ma tɪyaŋ mɛ a lʊwɔlɪ
kɪ daga ma wɪya hʊ aa sɪ kyogi ma, aa paalɪ basɪ anɪɪ ba bɪ gyɪŋ á Tɪɪna
Krisita, nal hʊ aa kpa ʊ mɪɪbol tuŋ laa ba ta. Ɛɛwɪya baloo rɛ ba yɪrɪ tɪya
ba tɪɪ gɛɛ.
2 Nɪgyamaa sɪ tɪŋ ba hal a kɪ yaa hɪɪsɪ wɪya hʊ ba aa yaa. Ba wɪyaalɪya
sɪ leŋ dɪ nala basɪ wɪya kɪ kyogi Wɪɪsɪ wɪtɪɪ ŋmanɪɪ hʊ á aa tɪŋ.
3 Wɪnyɪyɛl dɪdagɪla no aa kpa ba haahii buloŋ dɔbɔ molbiye tɪyaŋ wɪya,
ba aa kpa nyʊʊpɪŋsʊŋ nɛ a firimi kɪ laa ma kɪna. Faafaa buloŋ nɛ Wɪɪsɪ,
ba sarɪdiil, di ba sarɪya a kpa kyogisi tɪya ba, aŋ yaa siri dɪ ʊ dɔgɪsɪ ba.
4 Faafaa hʊ tɪyaŋ Wɪɪsɪ gyɪ bɪ leŋ wɪɪ tɪya ʊ malɪkasɪ hʊ mɛ gyɪ aa yaa
wɪbɔmɔ. Ʊ vʊwa ba bee kyɔrʊmɔ rɛ a biŋ bʊʊluŋii aa bile ɪrɪp tɪyaŋ ba
kɪ na tʊwara a kaŋ kɪ mʊ saŋa hʊ ʊ aa sɪ di nala buloŋ sarɪya.
5 Saŋa hʊ tɪyaŋ Nowa gyɪ aa we ʊ mɪɪbol tɪyaŋ, nala hʊ buloŋ gyɪ aa yaa
wɪbɔmɔ, Wɪɪsɪ gyɪ bɪ kpa wɪɪ kyɛ ba. Ʊ gyɪ leŋ nɪɪ paa nɪbɔmɔ hʊ buloŋ
aa we dʊnɪya tɪyaŋ nɛ, aŋ gyɪ laa Nowa bee nala bapɛ dʊŋ ta. Nowa gyɪ
yaa tɪpʊlʊŋ tɪɪna rɛ a kɪ daga nala Wɪɪsɪ ŋmanɪɪ.
6 Wɪɪsɪ gyɪ kyogi Sodɔm abee Gomora mɛ rɛ. Diŋ nɛ ʊ gyɪ kpa nyɔgɔ
tɔbala no, ba buloŋ di a mʊ bɪrɪmɪ tʊwɔl. Wɪɪsɪ yaa gɛɛ rɛ dɪ ʊ yaa kyagɪl
a daga ma wɪɪ hʊ aa sɪ puu nal hʊ buloŋ aa bee tɪŋa ʊ nyʊwa.
7 Haŋ saŋa hʊ Lɔɔtɪ dʊŋ nɛ Wɪɪsɪ gyɪ kaŋ lɪɪ tɔnɪ no tɪyaŋ, beewɪya ʊ
gyɪ yaa tɪpʊlʊŋ tɪɪna rɛ. Tɔnɪ no nala wɪlaama hʊ ba gyɪ aa kɪ yaa aa kɪ
dɔmɔ-ʊ kɪŋkaŋ nɛ.
8 Tɪpʊlʊŋ tɪɪna no gyɪ hɔŋ nɪbɔmɔ no tɪyaŋ nɛ á kɪ na aŋ pɛ kɪ nɪɪ
wɪbɔmɔ hʊ buloŋ ba gyɪ aa yaa tɔnɪ hʊ tɪyaŋ kyɛɛ buloŋ. Wɪbɔmɔ no gyɪ
aa dɔmɔ-ʊ rɛ kɪŋkaŋ.
9 Wɪya no buloŋ aa yaa nyɛ, ba daga anɪɪ Wɪɪsɪ gyɪŋ ɛɛ hʊ ʊ aa sɪ yaa a
laa tɪpʊlʊŋ tɪmma ta rɛ, a lɪɪ ba tʊwara tɪyaŋ, a bɪl gyɪŋ ŋmanɪɪ hʊ mɛ ʊ
aa sɪ kpa a dɔgɪsɪ nɪbɔmɔ, a mʊ pele kyɛɛ hʊ ʊ aa sɪ di dʊnɪya nala sarɪya,
10 amarɪkpatɪya nala hʊ aa bɪ deŋ kɪ na Wɪɪsɪ aŋ kɪ yaa ba dʊŋʊ
wɪlaama. Wɪnyɪyɛl dɪdagɪla no kaŋ kalɪŋbaanɪ rɛ weliŋ, a kɪ daga ba
tɪɪ, á bee tɪya kɪna hʊ buloŋ aa we wɪɪsɪbee tɪyaŋ a kaŋ gaŋdarɪ gyɪrɪma,
aŋ aa mɪɪgɪ kɪ tʊʊsɪ ba.
11 Malɪkasɪ hʊ gba aa kaŋ dee a te wɪnyɪyɛl dɪdagɪla no ka ba bɪ basɪ
wɪya kɪ tʊʊsɪ wɪɪsɪbee kɪna no Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ.

12 Amɛ wıı hʊ buloŋ nala no aa bı gyıma ʊ sii, ba aa kaŋ kı kyogi rɛ. Ba kıı gɛɛ rɛ anıı bagıla aa we doŋ dı ba kile kası kı kpʊ dʊŋ wıya. Wıı hʊ kɛ buloŋ aa ko ko ba nyuu, ʊ rɛ ba kı yaa anıı bagıla gɛɛ. Ɛɛ tıı rɛ ba mɛ sı sʊba ta anıı bagıla.
13 Tʊwara hʊ buloŋ ba aa leŋ ba dɔŋtıŋsı kı na haŋ tʊwara hʊ tıı rɛ Wıısı sı kpa tuŋ ba. Ba kɛ lee, sʊma nıı rɛ yaa dı ba gɔllı kı yaa ba dʊŋʊ wılaama, haalı nala sıı tıyaŋ mɛ. Ba aa leŋ hıısı kaŋ ma rɛ, beewıya ba aa ko laŋŋı ma tıyaŋ nɛ ma kı di kına anıı ba aa yaa nıkyirikyima, amɛ ba ha aa we ba dʊŋʊ wılaama hʊ tıyaŋ mɛ rɛ a kı yaa.
14 Saŋa kɛ buloŋ, ba aa kı deŋ nɛ dı ba na haaŋ gara kı baŋ. Ba bee lɔlɔ wıbɔmɔ yayı tıyaŋ. Dı ba aa rɛ ko na nal hʊ Wıısı laadii aa bı deye, ba aa mʊrı ʊ kı we wıbɔmɔ yayı tıyaŋ nɛ. Ba kaŋ tıbal lɛ kıŋkaŋ. Wıısı bı sı maakyiye leŋ wıı tıya nala no iriŋ.
15 Nala no vıya Wıısı ŋmanıı rɛ aŋ kı tıŋ ŋmanıı hʊ Beyɔ biibaal Beelam gyı aa tıŋ. Beelam gyı kyo dı ʊ tıŋ wıbɔmɔ yayı tıyaŋ nɛ a na molbiye.
16 Amɛ ʊ gyı aa yaa gɛɛ rɛ Wıısı leŋ ʊ kokumo bası ʊ sıya wıya tıya ʊ abee nihuwobiŋ abee kokusi aa bee bası wıya buloŋ, ɛɛ leŋ ʊ leŋ ʊ bambugiliŋ hʊ.
17 Wınyıyɛl dıdagıla no kıı gɛɛ rɛ anıı bulli aa hıısa, a kıı gɛɛ anıı taalsiime puwo viise ta. Wıısı marı lee bilhuu aa bı kaŋ bigisii rɛ biŋ ba.
18 Ba aa kı daga ba tıı rɛ a kı bası wıtɔɔnı. Ba aa kpa ba wılaama hʊ yayı rɛ abee nyʊʊpıŋsʊŋ a kı mʊrı nala hʊ ha aa yaŋ kaŋ ba tıı lıı nala hʊ aa bee tıŋ wıtıı hʊ tıyaŋ. Ba aa kı kyɛ dı ba mʊrı nala no rɛ dı ba kı yaa ba dʊŋʊ wılaama hʊ ba tıı aa yaa.
19 Wınyıyɛla no aa bası kı tıya nala no rɛ anıı ba sı wuwo leŋ dı ba tıŋ ba tıı wıı buloŋ tıyaŋ, amɛ ba mɛ tıı gba bı tıŋ ba tıı. Ba yaa wıbɔmɔ yosi rɛ, beewıya dı wıı rɛ laa nal tıŋa ka dı ʊ tıına bı sı wuwo leŋ wıı hʊ, ʊ tıına yaa haŋ wıı hʊ yoŋ nɛ.
20 Dı nal lɛ ko laa á Tıına abee á Laataal Yesu Krisita wıya di, a kaŋ ʊ tıı lıı dʊnıya wıbɔmɔ hʊ aa kyogi ʊ tıyaŋ, ka dı ʊ tıına bıl ko leŋ dı dʊnıya wıbɔmɔ no kaŋ dee ʊ nyuu tıyaŋ, ɛɛ daga anıı ba lımʊtenii tıyaŋ, ba sı mııgı lɔrı ʊ tıına tıyaŋ a te gɛɛ hʊ ʊ fa aa kıya aŋ na ko laa Yesu wıya di.
21 Ʊ fa aa bı gyıŋ wıtıı ŋmanıı hʊ, ʊ rɛ kpıya ʊ aa gyıma aŋ kpa hal yıya Wıısı nyʊwa wıya hʊ ba aa bası tıya ʊ.
22 Namagısı badɔmɔŋ tıyaŋ ba baa “Vaha aa ugo rɛ aŋ mııgı gʊla paa di.” “Dı ı kaŋ poriku fo nıı mɛ, ʊ bıl aa mııgı ʊ mʊ ŋmaa kyɔgʊŋ nɛ.” Nala no aa yaa nyɛ daga anıı namagısı no yaa wıtıı rɛ.

3

Kyɛɛ hʊ á Tıına Yesu aa sı mııgı ko

1 Ŋ naabiikpıyanama, ŋ teŋlıya rɛ nyɛ ŋ aa sabı kı tıya ma. Ŋ tenni hʊ balıya buloŋ tıyaŋ, ŋ aa liisi ma wıya hʊ ma foŋ aa gyıma rɛ, dı ba leŋ dı ma kı bıını tıbııŋweliye.
2 Ŋ aa kyɛ dı ma kı liisi wıya hʊ Wıısı tıŋdaala gyı aa basa faafaa buloŋ nɛ abee wıya hʊ á Laataal abee á Tıına Yesu aa leŋ ámaa ʊ kpambısı hʊ aa we ma lee bası tıya ma.
3 Wıı hʊ ŋ aa kyɛ ma laa sıya gyıma rɛ nyɛ: Saŋa hʊ dʊnıya aa sı ko kpaga tenii, nala badɔmɔŋ sı kı tıŋ ba tıı dʊŋʊ wıyaabɔmɔ tıyaŋ. Ba sı kı yaa ma sıya abaa,

4 “Yesu aa wee nyʊwa anıı ʊ sı mııgı ko hʊ, lee rɛ ʊ we? Kyɛbee rɛ ʊ
sı mııgı ko? Á kɛ bı sı wuwo laa wıı no di beewıya a lıı á naabatuugoma
saŋa buloŋ a kaŋ kı ko gyınaŋ wıı buloŋ ha kıı ʊ kıı rɛ anıı gɛɛ Wıısı aa
marı ba a lıı dʊnıya piilii tıyaŋ buloŋ, wıı kıdıgı buloŋ bı bırıma.”
5 Nala hʊ aa bası wıya no paalı paga rɛ a bee kyɛ dı ba laa di anıı faafaa
buloŋ Wıısı nyʊwa wıbasıya rɛ leŋ wıısınyuu abee taŋha we doŋ, a bee
kyɛ dı ba laa di mɛ anıı nıı tıyaŋ nɛ Wıısı tıŋa a marı taŋha, a kaŋ taŋha
lıı nıı tıyaŋ.
6 Nıı mɛ rɛ Wıısı gyı leŋ ʊ tɔ faafaa dʊnıya hʊ gyı aa we doŋ a kyogi ʊ
buloŋ.
7 Wıısı nyʊwa wıbasıya tıı rɛ bıl leŋ gyınaŋ taŋha abee wıısınyuu buloŋ
we doŋ dı ʊ ko maakyiye kpa diŋ a kyogi ba ta. Wıısı ha leŋ ba we doŋ nɛ
a kaŋ kı mʊ kyɛɛ hʊ ʊ aa sı di dʊnıya nala sarıya, a kpa kyogisi tıya nala
hʊ aa bee tıŋa ʊ nyʊwa aŋ kpa ba we diŋ tıyaŋ.
8 Amɛ ŋ naabiikpıyanama, ma ta yeŋŋi sıfıyaŋ wıı no. Wıısı kɛ lee,
kyɛdıgı kıı gɛɛ rɛ anıı bisi tusi, bisi tusi mɛ kıı gɛɛ anıı kyɛdıgı.
9 Nala badɔmɔŋ aa bıını anıı Wıısı fıyɛla rɛ abee wıya hʊ ʊ aa baa ʊ sı
yaa tıyaŋ. Amɛ ɛɛ daa, ma wıya rɛ tıŋ ʊ kı di kenyiri, beewıya ʊ bee kyɛ
dı ma kıdıgı buloŋ ko nyʊgısı. Ʊ aa kyɛ dı nal buloŋ bırımı lıı ʊ wıbɔmɔ
tıyaŋ nɛ.
10 Amɛ kyɛɛ hʊ á Tıına Yesu aa sı mııgı ko ʊ sı ko pirigi ma tıyaŋ gɛɛ
rɛ anıı gaal. Haŋ kyɛɛ hʊ wıısınyuu sı nyʊgısı abee hʊʊrıbal kıdıgı. Kına
buloŋ aa we wıısınyuu abee taŋha buloŋ mɛ sı di diŋ a tʊwɔlı.
11-12 Ma aa gyıma anıı kıŋ buloŋ sı kyogi nyɛ, nıgɛɛma iriŋ nɛ ʊ maga
dı ma yaa? Ma aa gyegili kyɛɛ hʊ á tıına Wıısı aa sı di dʊnıya sarıya, a
kı yaa wıı kɛ buloŋ ma aa wuwo dı kyɛɛ hʊ ko lagı nyɛ, ʊ maga dı ma
yaa nala aa kpaa ba tıı tıya Wıısı rɛ, a ta kaŋ bisiŋ buloŋ ʊ sıya tıyaŋ, aŋ
kı tıŋ ʊ nyʊwa weliŋ. Haŋ kyɛɛ hʊ rɛ wıısınyuu abee kıŋ buloŋ aa we ʊ
tıyaŋ sı di diŋ a tʊwɔlı.
13 Amɛ á kɛ, á aa gyegili wıısınyufalıı abee taŋhafalıı hʊ wıya Wıısı aa
wee nyʊwa rɛ, lee hʊ tıpʊlʊŋ tımma dʊŋ aa sı we.
14 Ɛɛwıya, ŋ kyaŋweliye, ma aa kaŋ wıya no bayıyɛla nyɛ, ma yaa sıfıyaŋ
a leŋ dı ma gyogo weliye, ka dı kyɛɛ hʊ rɛ ko pele, dı ma ta kaŋ wıkyogii
buloŋ, ka dı ma bee Wıısı wıya mɛ weliye.
15 Ma gyıma weliŋ anıı wıı hʊ aa tıŋ Wıısı kı di kenyiri rɛ yaa ʊ aa kyɛ
dı ʊ leŋ nal nal buloŋ na ŋmanıı rɛ a na ʊ laatayı. Wıya no tıı rɛ Wıısı
gyı tıya á nıınabiikyoolii Pɔɔl wıgyʊŋ ʊ mɛ bası tıya ma ʊ tenni hʊ buloŋ
ʊ aa saba tıyaŋ.
16 Wıya no tıı rɛ ʊ aa kı sabı ʊ tenni hʊ buloŋ tıyaŋ. Ʊ tenni hʊ tıyaŋ
wıya badɔmɔŋ we doŋ a yaa wıduwoni. Nala aa bı gyıŋ wıı buloŋ abee
nala hʊ aa bı sıŋ wıdıgı tıyaŋ, ba aa kaŋ wıya no kı vʊgımı rɛ anıı gɛɛ ba
aa kaŋ Wıısı teŋ wıkaalıya hʊ buloŋ mɛ kı vʊgımı. Ba aa yaa nyɛ baloo
rɛ ba yırı kı tıya ba tıı gɛɛ.
17 Ma kɛ, ŋ kyaŋweliye, ma gyıŋ wıya no buloŋ nɛ. Ɛɛwıya, ma pɔ ma
tıı dı nala hʊ aa bee tıŋ Wıısı nyʊwa ta ko wuwo mʊrı ma dı ma tıŋ ba
wınyıyɛl hʊ, aŋ kpa wıtıı hʊ ma aa laa di ʊ kaŋ ma sıgı weliŋ hʊ a ta.
18 Ŋ aa kyɛ dı ma marı kı na á Tıına abee á Laataal Yesu Krisita bɔnyɛ
hʊ ʊ aa kpa kı daga ma yʊga rɛ, aŋ marı gyıma ʊ weliŋ mɛ. Ʊ rɛ maga dı
á kı dannı ʊ a lıı gyınaŋ a kaŋ kı mʊ maakyiye buloŋ. Amı.

LAASIYA TEŊ HU
GYƆƆŊ
AA SABA

Wıbii hʊ aa tıya mııbol

1 Nal hʊ aa we doŋ a lıı dʊnıya piilii tıyaŋ buloŋ, ʊ wıya rɛ ŋ sabı kı tıya ma nyɛ. Á nıı ʊ wıbasıı rɛ, a na ʊ mɛ. Á naa ʊ rɛ abee á sıya, a dige ʊ mɛ abee á nosi. Ʊ rɛ yaa Yesu Krisita, Wıbii hʊ aa tıya mııbol aa bı kaŋ tenii.
2 Wıısı kpaa nal no aa tıya mııbol hʊ aa lıı ʊ tıı lee rɛ a daga ma, á na ʊ. Lagılagı no, ʊ wıya rɛ á kı di daŋsıya, a heeli bası kı tıya ma anıı ʊ rɛ aa tıya mııbol hʊ aa bı kaŋ tenii. Ʊ gyı we á Kuwo Wıısı lee rɛ, ka ʊ ko kpa ʊ daga ma.
3 Nal hʊ á tıı aa naa abee á sıya, aŋ nıı ʊ wıbasıı mɛ abee á dıgına, ʊ wıya rɛ á bası kı tıya ma. Á bası kı tıya ma rɛ, dı ma mɛ wuwo ko pɛ á nala hʊ bee Wıısı abee ʊ biye Yesu Krisita aa yaa kıdıgı tıyaŋ.
4 Á aa kyɛ dı á teŋfıyɛlʊʊ no ko yaa teŋfıyɛl-piliŋ nɛ, ɛɛ rɛ tıŋ ŋ sabı wıya no kı tıya ma.

Wıısı yaa kyaanʊʊ rɛ

5 Duwoso hʊ Wıısı biye hʊ tıı aa kpaa tıya ma, á mɛ heeli bası kı tıya ma, ʊ rɛ nyɛ: Wıısı yaa kyaanʊʊ rɛ, bilhuu mʊhʊ buloŋ tuwo ʊ tıyaŋ.
6 Ɛɛwıya, dı ámaa rɛ yaŋ baa á bee Wıısı yaa kıdıgı rɛ, aŋka á ha we bilhuu tıyaŋ, ɛɛ daga anıı á yaa wınyıyɛla rɛ, aŋ bee tıŋ Wıısı nyʊwa mɛ.
7 Amɛ dı ámaa rɛ we kyaanʊʊ tıyaŋ, anıı Wıısı mɛ aa we kyaanʊʊ tıyaŋ gɛɛ, ɛɛ daga anıı á bee á dɔŋtıŋsı yaa kıdıgı rɛ, ka Wıısı biye Yesu Krisita kyal leŋ á yaa tıpʊlʊŋ tımma.
8 Dı ámaa rɛ ko baa á bı kaŋ wıbɔŋ, á tıı rɛ á kı mʊrı, ka Wıısı wıtıı hʊ mɛ tuwo á tısı tıyaŋ.
9 Amɛ dı ámaa rɛ laa di anıı á yaa wıbɔŋyaala rɛ, a kı lusi á wıbɔmɔ Wıısı lee, ʊ sı kpa á wıbɔmɔ buloŋ kyɛ ma, aŋ sası á wıbɔmɔ buloŋ ta á tısı tıyaŋ, ka dı á yaa nıtııma, beewıya ʊ yaa nal aa kaŋ wıtıı rɛ, a kı yaa wıya ba bʊʊsıŋ mɛ.
10 Dı ámaa rɛ ko baa á bı yaa wıbɔŋ buloŋ, ɛɛ kɛ, á kaŋ Wıısı yırı wınyıyɛl lɛ gɛɛ. Nyɛ mɛ yaŋ daga anıı wıya hʊ ʊ aa bası tıya ma mɛ tuwo á hakıllı tıyaŋ.

2

Krisita rɛ yaa nal hʊ aa kyiyeli ma

1 Ŋ balıya, ŋ sabı wıya no kı tıya ma rɛ, dı ma ta kı yaa wıbɔmɔ. Amɛ dı ma kıdıgı buloŋ nɛ ha ko yaa wıbɔŋ, á kaŋ nal lɛ, ʊ sıŋ á kuwo Wıısı sıya, a sʊla ʊ kı tıya ma. Nal no rɛ yaa Yesu Krisita, Tıpʊlʊŋ tıına hʊ.
2 Yesu Krisita no tıı rɛ kpa ʊ tıı mııbol a lıı wıısʊlıı, Wıısı tıŋ gɛɛ tıyaŋ, a kpa á wıbɔmɔ kyɛ ma. Ʊ yaŋ bı kıı nıı á dʊŋ wıbɔmɔ rɛ Wıısı kpa kyɛ ma, amɛ dʊnıya nala buloŋ wıbɔmɔ rɛ ʊ kpa kyɛ ba.
3 Dı ámaa rɛ ko kı tıŋ Wıısı nyʊwa, ɛɛ daga anıı á gyıŋ Wıısı rɛ.
4 Ɛɛwıya, dı nal lɛ baa ʊ gyıŋ Wıısı rɛ, aŋ bee tıŋ Wıısı nyʊwa, ʊ tıına yaa wınyıyɛl lɛ, ka Wıısı wıtıı hʊ mɛ tuwo ʊ tıya tıyaŋ.

5 Amɛ nal hʋ kɛ buloŋ aa tɪŋ Wɪɪsɪ nyʋwa, ʋ tɪɪna kyori suwo rɛ abee
Wɪɪsɪ. Dɪ ámaa rɛ aa tɪŋ Wɪɪsɪ nyʋwa, ɛɛ rɛ á sɪ wuwo kpa gyɪma anɪɪ á
bee Wɪɪsɪ kɔnɪ yaa kɪdɪgɪ rɛ.
6 Nal hʋ buloŋ aa baa ʋ bee Wɪɪsɪ yaa kɪdɪgɪ rɛ, ʋ tɪɪna maga dɪ ʋ kɪ tɪŋ
Yesu Krisita naabʋʋsɪ rɛ ʋ mɪɪbol buloŋ tɪyaŋ.

Wɪɪsɪ baa dɪ á kyo dɔmɔŋ

7 Ŋ kyaŋweliye, mɪra no ŋ aa saba kɪ tɪya ma, ʋ bɪ yaa wɪɪ ma ha aa bɪ
maakyiye nɪɪ. Haŋ mɪrɪbɪnɪɪ hʋ ma aa gyɪma a lɪɪ saŋa hʋ tɪyaŋ ma aa
laa Yesu Krisita wɪya di buloŋ, ʋ rɛ ha. Mɪra no yaa faafaa buloŋ wɪɪ rɛ, ʋ
rɛ yaa duwoso hʋ ma foŋ aa nɪya.
8 Abee gɛɛ buloŋ, ʋ bɪrɪmɪ mɪrɪfalɪɪ rɛ ŋ biŋ kɪ tɪya ma. Yesu Krisita
mɪɪbol tɪyaŋ wɪyaalɪya daga anɪɪ ʋ yaa mɪrɪfalɪɪ rɛ, ma mɛ tɪɪ mɪɪbol
tɪyaŋ wɪyaalɪya daga anɪɪ ʋ kɔnɪ yaa mɪrɪfalɪɪ rɛ, beewɪya, kyaanʋʋ tɪɪ hʋ
teŋ piili kɪ kyaanɪ rɛ, ka bilhuu hʋ kɪ nyʋgɪsɪ.
9 Ɛɛwɪya, dɪ nal buloŋ nɛ ko baa ʋ we kyaanʋʋ hʋ tɪyaŋ nɛ, aŋ ha haasɪ
ʋ dɔŋtɪɪna, ɛɛ daga anɪɪ ʋ tɪɪna ha we bilhuu tɪyaŋ nɛ, abee gyɪnaŋ buloŋ.
10 Amɛ nal hʋ buloŋ aa kyo ʋ dɔŋtɪɪna, ʋ tɪɪna we kyaanʋʋ tɪyaŋ nɛ.
Wɪɪ mɛ buloŋ tuwo ʋ tɪyaŋ aa sɪ leŋ dɪ ʋ ŋmaa naaŋ.
11 Amɛ nal hʋ buloŋ aa haasɪ ʋ dɔŋtɪɪna, ʋ we bilhuu tɪyaŋ nɛ. Ʋ aa
vala bilhuu tɪyaŋ nɛ, a bɪ gyɪŋ lee hʋ ʋ aa mʋʋ, beewɪya bilhuu hʋ leŋ ʋ
nyʋlɪmɪ rɛ.
12 Ŋ balɪya, Wɪɪsɪ kpaa ma wɪbɔmɔ kyɛ ma rɛ Yesu Krisita nyubaanɪŋ.
Ɛɛ rɛ tɪŋ ŋ sabɪ wɪya no kɪ tɪya ma.
13 Kuwoma, ma gyɪŋ nal hʋ aa we doŋ a lɪɪ dʋnɪya piilii tɪyaŋ buloŋ nɛ,
ɛɛ rɛ tɪŋ ŋ sabɪ wɪya no kɪ tɪya ma. Bapʋwasɪya, ma yuwo di Sɪtaanɪ rɛ, ɛɛ
rɛ tɪŋ ŋ sabɪ wɪya no kɪ tɪya ma mɛ. Ŋ biikyooliye, ma gyɪŋ á kuwo Wɪɪsɪ
rɛ, ɛɛ rɛ tɪŋ ŋ sabɪ wɪya no kɪ tɪya ma.
14 Kuwoma, ma gyɪŋ nal hʋ aa we doŋ a lɪɪ dʋnɪya piilii tɪyaŋ buloŋ nɛ,
ɛɛ rɛ tɪŋ ŋ sabɪ wɪya no kɪ tɪya ma. Bapʋwasɪya, ma Wɪɪsɪ laadii sɪŋ weliŋ
nɛ, Wɪɪsɪ wɪbii hʋ mɛ we ma tɪsɪ tɪyaŋ, ma yuwo di Sɪtaanɪ, ɛɛ rɛ tɪŋ ŋ
sabɪ wɪya no kɪ tɪya ma.

Ma ta kpaa ma hakɪllɪ we dʋnɪya kɪna tɪyaŋ

15 Ma ta kpaa ma hakɪllɪ we dʋnɪya bee ʋ kɪna tɪyaŋ. Dɪ nal lɛ kpaa ʋ
hakɪla we dʋnɪya kɪna tɪyaŋ, ɛɛ daga anɪɪ ʋ bɪ kyo á Kuwo Wɪɪsɪ.
16 Dʋnɪya kɪna rɛ yaa á nihuwobisi tɪbɪɪŋbɔmɔ abee á wɪkyɛɛlɪya, kɪna
hʋ tɪyaŋ nala aa kpa ba hakɪllɪ we, abee kɪŋ kɛ buloŋ aa we dʋnɪya no
tɪyaŋ nala kɪ gyɪgɪsɪ ba tɪɪ ʋ wɪya. Kɪna no iriŋ kɪdɪgɪ buloŋ bɪ lɪɪ á Kuwo
Wɪɪsɪ lee. Ba buloŋ yaa dʋnɪya no tɪyaŋ kɪna aa bee fɪyɛlɪ Wɪɪsɪ teŋ nɛ.
17 Dʋnɪya no aa mʋ tenii rɛ, kɪna hʋ mɛ buloŋ aa we ʋ tɪyaŋ nala kpa
ba hakɪllɪ we ba tɪyaŋ, ba buloŋ mɛ yaa kɪparɪ-banɪya rɛ. Amɛ nal hʋ kɛ
buloŋ aa tɪŋ Wɪɪsɪ kyɛrɪ, ʋ sɪ kaŋ mɪɪbol hʋ aa bɪ kaŋ tenii.

Krisita Dɔŋ hʋ

18 Ŋ biikpɪyanama, dʋnɪya no tenii kpaga rɛ! Á gyɪ laa sɪya basɪ tɪya
ma rɛ anɪɪ dɪ dʋnɪya no tenii rɛ ko kpaga, Yesu Krisita dɔŋ hʋ sɪ ko. Ka
lagɪlagɪ no, á naa dɪ Yesu Krisita dɔmɔ yʋga rɛ a we doŋ. Nyɛ rɛ tɪŋ á
gyɪma anɪɪ dʋnɪya hʋ tenii kɔnɪ kpaga rɛ.
19 Nala no gyɪ we á tɪyaŋ nɛ, amɛ á beel-ba gyɪ bɪ yaa kɪdɪgɪ. Ɛɛ rɛ tɪŋ
ba gyɪ lɪɪ á tɪyaŋ. Dɪ á beel-ba gyɪ fa yaa kɪdɪgɪ rɛ, ba fa bee lɪɪ á tɪyaŋ.
Amɛ ba aa lɪya hʋ, ɛɛ leŋ nal buloŋ gyɪma rɛ anɪɪ á beel-ba kɔnɪ bɪ yaa
kɪdɪgɪ.

20 Amɛ ma kɛ gyɪŋ wɪtɪɪ hʊ rɛ, beewɪya Krisita kpa ʊ Wiyesi Welii hʊ we
ma tɪyaŋ nɛ.
21 Ʊ bɪ kɪɪ nɪɪ ma aa bɪ gyɪŋ wɪtɪɪ hʊ wɪya rɛ tɪŋ ŋ sabɪ teŋ no kɪ tɪya
ma nyɛ. Amɛ ma aa gyɪŋ wɪtɪɪ hʊ wɪya rɛ tɪŋ ŋ sabɪ ʊ kɪ tɪya ma. Ma yaŋ
bɪl gyɪma rɛ anɪɪ wɪnyɪyɛl bee wɪtɪɪ bɪ sɪ wuwo tɪŋ dɔmɔŋ.
22 Ba nyɛ tɪyaŋ, aŋnɛ rɛ yaŋ yaa wɪnyɪyɛla kuwori hʊ? Ʊ tɪɪna rɛ yaa
nal hʊ buloŋ aa baa dɪ Yesu daa yaa Krisita, laataal hʊ Wɪɪsɪ aa lɪya dɪ ʊ
ko tuu laa dʊnɪya nala ta. Nal no tɪɪna aa vɪya á kuwo Wɪɪsɪ abee ʊ Biye
Yesu Krisita wɪya, ʊ tɪɪna rɛ yaa Krisita dɔŋ hʊ.
23 Beewɪya nal hʊ buloŋ aa vɪya Wɪɪsɪ Biye hʊ, ɛɛ daga anɪɪ ʊ vɪya á
kuwo Wɪɪsɪ mɛ rɛ gɛɛ. Amɛ nal hʊ buloŋ mɛ aa suri ʊ nyʊwa a baa dɪ ʊ
laa Wɪɪsɪ Biye hʊ wɪya di rɛ, á kuwo Wɪɪsɪ mɛ we ʊ lee.
24 Ɛɛwɪya, ma gyɪŋ tɪya ma tɪɪ weliŋ, a kpa wɪya hʊ ma aa nɪya, a lɪɪ
piili hʊ tɪyaŋ buloŋ, a we ma hakɪllɪ tɪyaŋ a kaŋ kɪ mʊ maakyiye buloŋ.
Dɪ mamaa rɛ ko leŋ dɪ wɪya no we ma hakɪllɪ tɪyaŋ a kaŋ kɪ mʊ deŋdeŋ,
ma bee Wɪɪsɪ Biye hʊ sɪ yaa kɪdɪgɪ, dɪ ma bee Wɪɪsɪ tɪɪ mɛ yaa kɪdɪgɪ, a
kaŋ kɪ mʊ maakyiye buloŋ.
25 Ɛɛ kɛ, ma sɪ kaŋ mɪɪbol aa bɪ kaŋ tenii hʊ Krisita aa wee nyʊwa anɪɪ
ʊ sɪ kpa tɪya ma.
26 Nala hʊ aa kyɛ dɪ ba mʊrɪ ma wɪya rɛ ŋ sabɪ wɪya no kɪ tɪya ma.
27 Amɛ ma kɛ, Yesu Krisita kpa ʊ Wiyesi Welii hʊ we ma tɪyaŋ nɛ. Dɪ
mamaa rɛ ko leŋ dɪ Wiyesi Welii hʊ we ma tɪsɪ tɪyaŋ, ma bɪl bɪ sɪ kɪ kyɛ
nɪdɪma buloŋ dɪ ʊ dagɪ ma. Beewɪya ʊ Wiyesi Welii hʊ aa wuwo dagɪ ma
wɪɪ kɛ buloŋ nɛ. Wɪya hʊ buloŋ ʊ aa dagɪ ma yaa wɪtɪɪ rɛ, ʊ bee mʊrɪ ma.
Ɛɛ nyuniŋ, ma kɪ tɪŋ Wiyesi Welii hʊ dagɪɪ, a kpa ma tɪɪma abee ma wɪɪ
buloŋ a we Yesu Krisita nosi tɪyaŋ.
28 Wɪtɪɪ rɛ, ŋ balɪya, ma leŋ dɪ á marɪ kpa a tɪɪ we Yesu Krisita nosi tɪyaŋ.
Dɪ ámaa rɛ yaa gɛɛ, haŋ kyɛɛ hʊ ʊ aa sɪ maakyiye ko, kambɪŋ bee sɪhɪɪsɪ
bɪ sɪ kaŋ ma dɪ á gɔllɪ kɪ kyɛ lɪfaŋɪya.
29 Ma gyɪma anɪɪ Yesu Krisita yaa tɪpʊlʊŋ tɪɪna rɛ. Ɛɛwɪya, ma yaŋ
gyɪma, anɪɪ nal hʊ buloŋ aa kaŋ tɪpʊlʊŋ, a kɪ yaa wɪya hʊ aa kpaa ŋmanɪɪ,
ʊ tɪɪna yaa Wɪɪsɪ biye rɛ.

3

Wɪɪsɪ biisi

1 Ma na á Kuwo Wɪɪsɪ aa kyo ma maga gɛɛ! Ʊ kyo ma rɛ kɪŋkaŋ, haalɪ
a kaŋ ma kɪ yɪrɪ ʊ biisi. Wɪtɪɪ, á mɛ kɔnɪ yaa Wɪɪsɪ biisi rɛ. Dʊnɪya nala
bɪ gyɪma anɪɪ á yaa Wɪɪsɪ biisi, beewɪya ba bɪ gyɪŋ Wɪɪsɪ mɛ tɪɪ.
2 Ŋ kyaŋweliye, lagɪlagɪ no sɪɪ bʊwaŋ, á yaa Wɪɪsɪ biisi rɛ. Amɛ gɛɛ hʊ
á aa sɪ maakyiye kɪɪ, Wɪɪsɪ ha bɪ leŋ á gyɪma mʊ teŋ. Amɛ, á gyɪma anɪɪ
saŋa hʊ Yesu Krisita aa sɪ mɪɪgɪ ko, á mɛ sɪ mɪɪgɪ kɪɪ ʊ, beewɪya á sɪ na ʊ,
a gyɪŋ nal hʊ iriŋ ʊ aa yaa.
3 Ɛɛwɪya, nal hʊ buloŋ aa kaŋ bayɪyɛla no Yesu Krisita tɪyaŋ, ʊ tɪɪna
maga dɪ ʊ lɪɪ ʊ tɪɪ wɪbɔmɔ yayɪ tɪyaŋ nɛ, aŋ kaŋ tɪpʊlʊŋ anɪɪ Yesu Krisita
aa kaŋ tɪpʊlʊŋ gɛɛ.
4 Nal hʊ buloŋ aa yaa wɪbɔmɔ, ʊ tɪɪna aa kyogi Wɪɪsɪ mɪrɪsɪ rɛ, beewɪya
wɪbɔŋ yayɪ rɛ yaa ɪ aa kyogi Wɪɪsɪ mɪra.
5 Ma gyɪma anɪɪ Yesu Krisita ko dɪ ʊ laa ma ta á wɪbɔmɔ tɪyaŋ nɛ, a bɪl
gyɪma mɛ anɪɪ ʊ tɪɪ kɛ bɪ kaŋ wɪbɔŋ buloŋ.
6 Ɛɛwɪya, nal hʊ buloŋ bee Yesu Krisita aa yaa kɪdɪgɪ, ʊ bɪ vɪya aŋ yaa
wɪbɔmɔ kɪ mʊ deŋdeŋ. Ɛɛ mɛ daga anɪɪ nal hʊ buloŋ aa vɪya aŋ yaa

wɪbɔmɔ kɪ mʊ deŋdeŋ, ʊ tɪɪna ha bɪ maakyiye na Yesu Krisita koo a gyɪŋ nal hʊ ʊ aa yaa.
7 Ŋ biikpɪyanama, ma ta leŋ dɪ nal buloŋ ko mʊrɪ ma we wɪbɔmɔ yayɪ tɪyaŋ. Nal hʊ aa yaa wɪweliye, ʊ tɪɪna rɛ yaa tɪpʊlʊŋ tɪɪna anɪɪ Yesu Krisita tɪɪ mɛ aa yaa tɪpʊlʊŋ tɪɪna gɛɛ.
8 Nal buloŋ ha aa vɪya aŋ kɪ yaa wɪbɔmɔ, ʊ tɪɪna yaa Sɪtaanɪ noŋ nal lɛ, beewɪya Sɪtaanɪ kɛ paalɪ yaa wɪbɔŋyaal lɛ, a lɪɪ dʊnɪya piilii tɪyaŋ buloŋ. Wɪɪ hʊ aa tɪŋ Wɪɪsɪ Biye hʊ ko tuu dʊnɪya rɛ nyɛ: Ʊ ko dɪ ʊ kyogi Sɪtaanɪ wɪkanɪya buloŋ ta rɛ.
9 Nal hʊ buloŋ aa yaa Wɪɪsɪ biye, ʊ bɪ vɪya aŋ yaa wɪbɔmɔ kɪ mʊ deŋdeŋ, beewɪya ʊ mɪɪgɪ kaŋ Wɪɪsɪ gyogo rɛ. Ʊ bɪ sɪ wuwo vɪya aŋ ha kɪ yaa wɪbɔmɔ, beewɪya Wɪɪsɪ rɛ yaa ʊ kuwo.
10 Wɪɪ no rɛ á sɪ wuwo kpa gyɪŋ nala hʊ aa yaa Wɪɪsɪ biisi abee nala hʊ aa yaa Sɪtaanɪ biisi. Nal hʊ buloŋ aa bee yaa wɪweliye abee wɪya hʊ aa kpaa ŋmanɪɪ, koo a bɪ kyo ʊ dɔŋtɪŋsɪ, ʊ tɪɪna bɪ yaa Wɪɪsɪ biye.

Ma kyo dɔmɔŋ

11 Duwoso hʊ ma aa nɪya a lɪɪ saŋa hʊ tɪyaŋ ma aa laa Yesu wɪya di rɛ yaa dɪ á kyo dɔmɔŋ.
12 Ʊ bɪ maga dɪ á kɪɪ Keeŋ. Keeŋ gyɪ yaa Sɪtaanɪ noŋ nal lɛ, a gyɪ kpʊ ʊ naabiibaal Abɛl. Bee rɛ tɪŋ Keeŋ gyɪ kpʊ ʊ naabiye hʊ? Wɪɪ hʊ aa tɪŋ nɛ nyɛ: Keeŋ wɪyaalɪya buloŋ gyɪ bɪ kpaa ŋmanɪɪ, ka ʊ naabiye hʊ kɛ gyɪ kɪ yaa wɪweliye.
13 Ɛɛwɪya, ŋ naabalɪya, ma ta leŋ dɪ ʊ yaa ma wɪkperii dɪ dʊnɪya nala rɛ ko haasɪ ma.
14 Á gyɪma anɪɪ á kɛ lɪɪ sʊʊ bʊwa tɪyaŋ nɛ a mɪɪgɪ kaŋ mɪɪbol aa bɪ kaŋ tenii. Á aa kyo á dɔŋtɪŋsɪ rɛ tɪŋ á gyɪŋ nyɛ tɪyaŋ. Nal hʊ buloŋ aa bɪ kyo ʊ dɔŋtɪŋsɪ, sʊʊ ha kaŋ dee ʊ nyuu tɪyaŋ nɛ.
15 Nal hʊ buloŋ aa haasɪ ʊ dɔŋtɪɪna, ʊ yaa nɪkpʊʊl lɛ Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ. Na ma yaŋ gyɪma anɪɪ nɪkpʊʊl kɛ buloŋ bɪ kaŋ mɪɪbol aa bɪ kaŋ tenii?
16 Yesu Krisita aa kpaa ʊ mɪɪbol lenni sʊʊ á wɪya rɛ leŋ á gyɪŋ gɛɛ kyori aa kɪya. Ʊ yaŋ maga dɪ á mɛ kpa á mɪɪbolo kɪ lenni sʊʊ á dɔŋtɪŋsɪ wɪya rɛ.
17 Dɪ nal lɛ kaŋ kɪna, aŋ gyɪma anɪɪ ʊ dɔŋtɪɪna aa kyɛ kɪŋ kɪdɪgɪ, ka dɪ ʊ yaa tahaa, a bɪ kyiyeli ʊ dɔŋtɪɪna hʊ abee kɪŋ hʊ ʊ aa kyɛ, ɛɛ rɛ ʊ sɪ yaa baa dɪ ʊ kyo Wɪɪsɪ rɛ?
18 Ŋ biikpɪyanama, ma ta leŋ dɪ á kaŋ nyʊwa dʊŋ kɪ basɪ anɪɪ á kyo dɔmɔŋ nɛ. Ma leŋ dɪ á kɪ kyiyeli dɔmɔŋ wɪtɪɪ tɪyaŋ. Ɛɛ rɛ sɪ daga anɪɪ á kɔnɪ kyo dɔmɔŋ nɛ.
19 Dɪ ámaa rɛ kyo dɔmɔŋ wɪtɪɪ tɪyaŋ nyɛ, ɛɛ rɛ á sɪ kpa gyɪma anɪɪ á aa tɪŋ wɪtɪɪ hʊ rɛ. Nyɛ rɛ sɪ leŋ dɪ kambɪŋ ta kaŋ ma Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ, haalɪ
20 dɪ á hakɪllɪ rɛ aa dagɪ ma anɪɪ á yaa wɪɪ kyogi mɛ rɛ. Beewɪya, á gyɪma anɪɪ Wɪɪsɪ rɛ tee á bee á hakɪllɪ buloŋ, a gyɪŋ á wɪɪ buloŋ mɛ.
21 Ɛɛwɪya, ŋ kyaŋweliye, dɪ á hakɪllɪ rɛ ko bɪ daga ma anɪɪ á yaa wɪɪ kyogi rɛ, á bɪ kaŋ wɪɪ á aa sɪ kɪ fá hɪɪsɪ Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ.
22 Dɪ ámaa rɛ ko sʊla ʊ kɪ kyɛ wɪɪ buloŋ mɛ, á aa na ʊ rɛ, beewɪya á aa tɪŋa ʊ nyʊʊsɪ hʊ rɛ aŋ kɪ yaa wɪya hʊ aa fɪyɛlɪ ʊ teŋ mɛ.
23 Sɪfɪyaŋ wɪɪ hʊ Wɪɪsɪ aa kyɛ dɪ á yaa rɛ nyɛ: Dɪ á laa ʊ biye Yesu Krisita di, aŋ kyo dɔmɔŋ anɪɪ ʊ aa baa dɪ á kyo dɔmɔŋ gɛɛ.
24 Nal hʊ buloŋ aa tɪŋ Wɪɪsɪ nyʊwa, ʊ tɪɪna bee Wɪɪsɪ yaa kɪdɪgɪ rɛ. Wɪɪsɪ aa kpaa ʊ Wiyesi Welii hʊ we á tɪyaŋ nɛ tɪŋ á gyɪma anɪɪ á bee Wɪɪsɪ yaa kɪdɪgɪ rɛ.

4

Ma sʊnnɪ nala hʊ aa basɪ Wɪɪsɪ wɪya weliŋ kɪ na

1 Ŋ kyaŋweliye, wɪnyɪyɛla rɛ suu lee buloŋ, a gɔllɪ kɪ mʊrɪ nala anɪɪ ba
yaa Wɪɪsɪ wɪdagɪla rɛ. Ɛɛwɪya, ma ta pese laa nala hʊ aa baa dɪ Wɪɪsɪ
wɪya rɛ ba kɪ basɪ buloŋ kɪ di. Amɛ ma sʊnnɪ ba weliŋ na dɪ wɪya hʊ baa
aa dagɪ kɔnɪ lɪɪ Wɪɪsɪ lee rɛ koo ba bɪ lɪɪ Wɪɪsɪ lee.
2 Nyɛ rɛ ma sɪ kpa gyɪŋ nala hʊ aa basɪ Wɪɪsɪ wɪya hʊ aa yaa wɪtɪɪ abee
ba nala hʊ aa nyɪya wɪya. Nal hʊ buloŋ ko basɪ anɪɪ Yesu Krisita ko tuu
dʊnɪya no rɛ, a bɪrɪmɪ nihuwobiŋ, ʊ tɪɪna Wɪɪsɪ wɪya hʊ ʊ aa basɪ yaa
wɪtɪɪ rɛ.
3 Amɛ nal hʊ kɛ buloŋ aa baa dɪ Yesu Krisita bɪ lɪɪ Wɪɪsɪ lee a ko tuu
bɪrɪmɪ nihuwobiŋ, ʊ tɪɪna Wɪɪsɪ wɪya hʊ ʊ aa basɪ yaa wɪnyɪyɛl lɛ. Ʊ yaa
Krisita dɔŋ hʊ noŋ nal lɛ, ʊ duwoso hʊ mɛ lɪɪ ʊ lee. Ba foŋ laa sɪya basɪ
Krisita dɔŋ noŋ nala no koyi wɪya rɛ. Lagɪlagɪ no sɪɪ bʊwaŋ, ba we dʊnɪya
tɪyaŋ daha.
4 Amɛ, ŋ balɪya, ma kɛ yaa Wɪɪsɪ biisi rɛ, a kaŋ wɪnyɪyɛla no dee, ba bɪ
wuwo mʊrɪ ma, beewɪya Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ aa we ma tɪyaŋ, ʊ rɛ tee
Sɪtaanɪ hʊ aa we dʊnɪya nala tɪyaŋ.
5 Wɪnyɪyɛla no kɛ, ba yaa dʊnɪya no tɪyaŋ nala rɛ, aa kaŋ dʊnɪya no
hakɪla a kɪ basɪ wɪya. Ɛɛ rɛ tɪŋ dʊnɪya nala mɛ aa gyegili kɪ nɪɪ ba wɪbasɪɪ.
6 Amɛ á kɛ yaa Wɪɪsɪ biisi rɛ. Nal hʊ buloŋ aa gyɪŋ Wɪɪsɪ, ʊ aa gyegili
kɪ nɪɪ á wɪbasɪɪ rɛ. Amɛ nal hʊ buloŋ aa bɪ yaa Wɪɪsɪ biye, ʊ bɪ laa
nyʊwa gyegili kɪ nɪɪ á wɪbasɪɪ. Wɪɪ no rɛ á sɪ kpa gyɪma dɪ nal kɪdɪgɪ
buloŋ wɪdagɪya lɪɪ Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ aa yaa wɪtɪɪ tɪɪna lee rɛ, koo dɪ
ʊ wɪdagɪya lɪɪ Sɪtaanɪ, nal hʊ aa yaa wɪnyɪyɛl lee rɛ.

Ma leŋ dɪ á kyo dɔmɔŋ

7 Ŋ kyaŋweliye, ma leŋ dɪ á kyo dɔmɔŋ, beewɪya Wɪɪsɪ lee rɛ kyori lɪɪ.
Ma nal hʊ buloŋ aa kyo ʊ dɔŋtɪŋsɪ, ʊ tɪɪna yaa Wɪɪsɪ biye rɛ, a gyɪŋ Wɪɪsɪ
mɛ.
8 Nal hʊ buloŋ aa bɪ kyo ʊ dɔŋtɪŋsɪ, ʊ tɪɪna bɪ gyɪŋ Wɪɪsɪ beewɪya Wɪɪsɪ
rɛ yaa kyori.
9 Wɪɪsɪ taa ʊ biidɪgɪ dʊŋ nɛ ʊ ko tuu dʊnɪya dɪ á tɪŋa ʊ tɪyaŋ a kaŋ mɪɪbol
aa bɪ kaŋ tenii. Nyɛ rɛ Wɪɪsɪ daga tɪya ma anɪɪ ʊ kyo ma rɛ.
10 Nyɛ rɛ yaa kyori tɪɪ: Ʊ bɪ kɪɪ nɪɪ ámaa rɛ fa kyo Wɪɪsɪ. Amɛ ʊ rɛ kyo
ma, a ta ʊ Biye, ʊ ko tuu a kpa ʊ tɪɪ mɪɪbol lɪɪ wɪɪsʊlɪɪ, Wɪɪsɪ tɪŋ gɛɛ tɪyaŋ
a kpa á wɪbɔmɔ kyɛ ma.
11 Ŋ kyaŋweliye, Wɪɪsɪ aa kyo ma kɪŋkaŋ nyɛ, ʊ maga dɪ á mɛ kyo dɔmɔŋ
gɛɛ rɛ.
12 Nal buloŋ ha bɪ maakyiye na Wɪɪsɪ abee ʊ sɪɪ. Amɛ dɪ ámaa rɛ kyo
dɔmɔŋ, á bee Wɪɪsɪ yaa kɪdɪgɪ rɛ, beewɪya ʊ leŋ á kyo dɔmɔŋ anɪɪ ʊ aa
kyɛ gɛɛ rɛ.
13 Wɪɪsɪ aa kpaa ʊ Wiyesi Welii hʊ we á tɪyaŋ nɛ tɪŋ á gyɪma anɪɪ á bee
Wɪɪsɪ yaa kɪdɪgɪ rɛ.
14 Ɛɛ mɛ dʊŋ daa. Á naa Yesu Krisita mɛ rɛ, a di daŋsɪya kɪ tɪya nala mɛ
anɪɪ ʊ rɛ yaa Wɪɪsɪ biidɪgɪ dʊŋ hʊ ʊ aa taa ʊ ko tuu yaa dʊnɪya Laataal.
15 Nal hʊ buloŋ aa laa di, a suri ʊ nyʊwa basɪ anɪɪ Yesu rɛ yaa Wɪɪsɪ biye
hʊ, ʊ tɪɪna bee Wɪɪsɪ yaa kɪdɪgɪ rɛ.
16 Kyori hʊ Wɪɪsɪ aa kana beel-ma, á tɪɪ paalɪ gyɪma ʊ rɛ, a yelli ʊ mɛ,
beewɪya Wɪɪsɪ rɛ yaa kyori. Ma nal hʊ buloŋ aa we doŋ a kaŋ kyori, ʊ
tɪɪna bee Wɪɪsɪ yaa kɪdɪgɪ rɛ.

17 Ɛɛ daga nɪɪ ʊ leŋ á kyori su rɛ abeel-ʊ. Ɛɛwɪya, á bɪ sɪ fá kambɪŋ kyɛɛ
hʊ ʊ aa sɪ di dʊnɪya sarɪya. Á mɛ kɔnɪ yaŋ bɪ sɪ fá wɪɪ buloŋ haŋ kyɛɛ hʊ,
beewɪya á mɪɪbol tɪyaŋ á bee Krisita yaa kɪdɪgɪ rɛ.
18 Lee hʊ kyori aa wee, kambɪŋ tuwo doŋ. Ɛɛwɪya, dɪ á kyori rɛ suwo
abee Wɪɪsɪ, ɛɛ aa lɪɪ kambɪŋ buloŋ ta á tɪyaŋ nɛ. Nal hʊ aa gyɪma anɪɪ ba
sɪ dɔgɪsɪ ʊ, ʊ rɛ kambɪŋ aa kana. Ɛɛ daga anɪɪ nal hʊ buloŋ aa fá Wɪɪsɪ
kambɪŋ, ʊ kyori ha bɪ suwo abee Wɪɪsɪ.
19 Wɪɪsɪ rɛ laa sɪya kyo ma, ɛɛ rɛ tɪŋ á mɛ wuwo kyo Wɪɪsɪ abee á
dɔŋtɪŋsɪ.
20 Dɪ nal lɛ baa ʊ kyo Wɪɪsɪ rɛ, aŋ haasɪ ʊ dɔŋtɪɪna, ʊ tɪɪna yaa wɪnyɪyɛl
lɛ. Beewɪya, ɛɛ rɛ ɪ sɪ yaa kyo Wɪɪsɪ, nal hʊ ɪ aa bee na abee ɪ sɪɪ, aŋ haasɪ
ɪ dɔŋtɪɪna, nal hʊ ɪ aa na?
21 Wɪɪsɪ mɪra hʊ ʊ aa kpa biŋ ma rɛ nyɛ: Nal hʊ buloŋ aa kyo Wɪɪsɪ, ʊ
maga dɪ ɪ kyo ɪ dɔŋtɪɪna mɛ rɛ.

5

Wɪɪsɪ biisi kaŋ dʊnɪya no dee rɛ

1 Nal hʊ buloŋ aa laa di anɪɪ Yesu rɛ yaa Krisita, laataal hʊ Wɪɪsɪ aa lɪya,
ʊ tɪɪna yaa Wɪɪsɪ biye tɪɪ rɛ. Dɪ nal lɛ kyo biye kuwo, ʊ aa kyo biye hʊ mɛ
rɛ.
2 Ɛɛwɪya, dɪ ámaa rɛ ko kyo Wɪɪsɪ, a kɪ tɪŋa ʊ nyʊwa mɛ, ɛɛ rɛ sɪ daga
anɪɪ á kɔnɪ kyo Wɪɪsɪ biisi mɛ rɛ.
3 Dɪ ámaa rɛ aa tɪŋ Wɪɪsɪ nyʊwa, ɛɛ daga anɪɪ á kyo Wɪɪsɪ rɛ, ka wɪya
hʊ mɛ ʊ aa baa dɪ á kɪ tɪŋa, ba bɪ yaa wɪduwoni á aa bɪ sɪ wuwo tɪŋa.
4 Beewɪya Wɪɪsɪ biye buloŋ kaŋ dʊnɪya no dee rɛ. Á aa laa di anɪɪ Yesu
yaa Wɪɪsɪ Biye rɛ tɪŋ á kaŋ dʊnɪya no dee.
5 Nal hʊ aa laa di anɪɪ Yesu rɛ yaa Wɪɪsɪ biye hʊ, ʊ tɪɪna dʊŋ nɛ kaŋ
dʊnɪya no dee.
6 Yesu Krisita rɛ yaa nal hʊ aa ko tuu dʊnɪya, ba foo ʊ wɪɪkyʊwalnɪɪ, a
kpaasɪ ʊ daagarɪɪ tɪyaŋ mɛ ʊ kyal gyaasɪ. Nyɛ yaŋ daga anɪɪ wɪɪkyʊwalnɪɪ
dʊŋ daa ba foo ʊ. Ba kpaasɪ ʊ daagarɪɪ tɪyaŋ mɛ rɛ ʊ kyal gyaasɪ. Wɪɪsɪ
Wiyesi Welii hʊ aa yaa wɪtɪɪ tɪɪna dii wɪɪ no daŋsɪya rɛ anɪɪ ʊ yaa wɪtɪɪ
rɛ.
7 Wɪɪ no daŋsɪya diile yaa boto rɛ. Ba aa rɛ nyɛ:
8 Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ, abee wɪɪkyʊwalnɪɪ hʊ ba aa fo ʊ, abee ʊ kyal hʊ
aa gyaasa. Daŋsɪya diile no boto buloŋ mɛ yaŋ, wɪdɪgɪ dʊŋ nɛ ba kɪ basɪ.
9 Dɪ nihuwobiŋ nɛ ko di daŋsɪya wɪɪ tɪyaŋ, á aa laa ʊ di rɛ. Amɛ Wɪɪsɪ
aa dii daŋsɪya wɪɪ tɪyaŋ, ʊ rɛ yaa sɪfɪyaŋ wɪɪ a te nihuwobiŋ aa dii wɪɪ
daŋsɪya. Ɛɛwɪya, wɪya hʊ buloŋ Wɪɪsɪ aa dii daŋsɪya ʊ biye hʊ lugo tɪyaŋ,
ʊ maga dɪ á laa ba di rɛ.
10 Ɛɛwɪya, nal hʊ buloŋ aa laa Wɪɪsɪ biye hʊ wɪya di, ʊ tɪɪna gyɪma ʊ
tɪya tɪyaŋ anɪɪ wɪya hʊ buloŋ Wɪɪsɪ aa basa a tile ʊ Biye hʊ tɪyaŋ yaa wɪtɪɪ
rɛ. Amɛ nal hʊ buloŋ aa bɪ laa Wɪɪsɪ di wɪɪ no tɪyaŋ, ʊ tɪɪna daga anɪɪ
Wɪɪsɪ yaa wɪnyɪyɛl lɛ, beewɪya ʊ bɪ laa daŋsɪya wɪɪ hʊ Wɪɪsɪ aa basa ʊ
biye hʊ lugo tɪyaŋ di.
11 Daŋsɪya wɪɪ hʊ rɛ nyɛ: Wɪɪsɪ kpaa mɪɪbol aa bɪ kaŋ tenii tɪya ma rɛ.
Ʊ Biye hʊ tɪyaŋ nɛ á tɪŋa a na mɪɪbol no.
12 Ɛɛwɪya, nal hʊ buloŋ bee Wɪɪsɪ biye hʊ aa yaa kɪdɪgɪ, ʊ tɪɪna kaŋ
mɪɪbol no rɛ. Amɛ nal hʊ buloŋ mɛ bee Wɪɪsɪ biye hʊ aa bɪ yaa kɪdɪgɪ, ʊ
tɪɪna bɪ kaŋ mɪɪbol no.

Mɪɪbol hʊ aa bɪ kaŋ tenii

13 Ŋ sabı wıya no kı tıya ma nala hʊ aa laa Wıısı biye hʊ wıya di rɛ, dı
ma gyıma anıı ma kaŋ mııbol hʊ aa bı kaŋ tenii rɛ.
14 Ɛɛwıya, dı ámaa rɛ sʊla Wıısı kı kyɛ kıŋ buloŋ, á bee yaa sige, beewıya
á gyıma anıı dı kıŋ hʊ á aa kyɛ rɛ ko yaa Wıısı kyɛrı, ʊ aa laa á sʊlıı rɛ.
15 Á yaŋ aa gyıma anıı ʊ aa laa á sʊlıı rɛ wıı buloŋ á aa sʊla ʊ kı kyɛ
tıyaŋ nyɛ, ɛɛ kɛ á gyıma anıı ʊ yaa á wıkyɛɛlıya buloŋ mɛ kı tıya ma rɛ.
16 Dı ı rɛ ko na ı dɔŋtıına aa yaa wıbɔŋ hʊ aa bı sı leŋ dı ʊ sʊba mʊ
gyʊʊ diŋ, sʊla Wıısı tıya ʊ. Dı ı rɛ sʊla Wıısı tıya ʊ, Wıısı sı leŋ dı ʊ kaŋ
mııbol hʊ aa bı kaŋ tenii. Nala hʊ wıbɔmɔ aa bı sı leŋ dı ba sʊba mʊ gyʊʊ
diŋ, ba dʊŋ nɛ ŋ baa ma sʊla Wıısı kı tıya. Amɛ wıbɔmɔ badɔmɔŋ we doŋ
aa sı leŋ dı ba yıyaala sʊba mʊ gyʊʊ diŋ. Dı nal lɛ ko kı yaa ba, ŋ kɛ bı
baa dı ma sʊla Wıısı tıya ʊ.
17 Wıyaakyogii buloŋ yaa wıbɔŋ nɛ, amɛ wıbɔmɔ badɔmɔŋ we doŋ a bı
yaa wıya aa sı leŋ dı nala sʊba mʊ gyʊʊ diŋ.
18 Á gyıma anıı Wıısı biye buloŋ bı vıya aŋ yaa wıbɔmɔ kı mʊ deŋdeŋ,
beewıya Wıısı Biye hʊ aa sıŋ pɔ ʊ rɛ. Ɛɛwıya, Sıtaanı bı sı wuwo yaa ʊ
wıı buloŋ.
19 Sıtaanı kaŋ dʊnıya no tıyaŋ nala buloŋ dee rɛ, amɛ á gyıma anıı á kɛ
yaa Wıısı biisi rɛ.
20 Á bıl gyıma anıı Wıısı biye hʊ ko suri á hakıllı rɛ, a leŋ á gyıŋ Wıısı
tıı hʊ. Á bee Wıısı tıı hʊ yaa kıdıgı rɛ, á bee ʊ biye Yesu Krisita mɛ yaa
kıdıgı. Ʊ rɛ yaa Wıısı tıı hʊ, ʊ rɛ bıl yaa nal hʊ aa tıya mııbol hʊ aa bı
kaŋ tenii mɛ.
21 Ŋ biikpıyanama, ma lıı ma tıı vʊga tıyaŋ.

TEŊLIYA TIINA
GYƆƆŊ
AA SABA

1 Mıyaŋ, ma nıhıyawʊ rɛ sabı teŋ no a kı tıya ma Krisitabiisi hʊ aa we doŋ. Ŋ kyo ma rɛ weliŋ abee ŋ wıtıı buloŋ. Ŋ dʊŋ mɛ yaŋ daa kyo ma gɛɛ, amɛ nala hʊ buloŋ aa gyıŋ wıtıı hʊ mɛ kyo ma rɛ.
2 Wıtıı hʊ aa we á tıyaŋ, ʊ rɛ tıŋ á kyo ma gɛɛ. Wıtıı no sı we á tıyaŋ a kaŋ kı mʊ maakyiye buloŋ.
3 Á aa tıŋ Wıısı wıtıı ŋmanıı hʊ, a kyo dɔmɔŋ nyɛ, á Kuwo Wıısı abee ʊ Biye Yesu Krisita bɔnyɛ tıyaŋ, ba sı fá á sikii, a leŋ dı á hɔŋ abee laaŋfıya.
4 Ŋ teŋ fıyɛla rɛ kıŋkaŋ beewıya ŋ naa ma badɔmɔŋ nɛ dı ba aa tıŋ wıtıı hʊ anıı á Kuwo Wıısı aa daga ma gɛɛ.
5 Wıısı nala, ŋ aa sʊla ma, ma leŋ dı á kyo dɔmɔŋ. Wıı no bı kıı nıı mırıfalıı rɛ ŋ sabı kı tıya ma. Mıra no rɛ á tıŋa a lıı saŋa hʊ á aa laa Yesu Krisita wıya di tıyaŋ buloŋ.
6 Kyori tıı rɛ yaa á aa tıŋ Wıısı nyʊwa á mııbol buloŋ tıyaŋ. Wıısı nyʊwa hʊ ʊ aa tıya ma a lıı piilii hʊ tıyaŋ buloŋ nɛ yaa dı á kaŋ kyori abee dɔmɔŋ.
7 Wınyıyɛla rɛ suu lee buloŋ, a gɔllı kı mʊrı nala. Wınyıyɛla no aa baa dı Yesu Krisita bı ko tuu dʊnıya a bırımı nihuwobiŋ. Nal hʊ buloŋ aa kaŋ hakıla no iriŋ, ʊ tıına rɛ yaa nal hʊ aa mʊrı nala, Krisita dɔŋ hʊ.
8 Ɛɛwıya, ma pɔ ma tıı weliŋ, a ta leŋ dı kıŋ hʊ wıya ma aa tıŋ Wıısı ko gɛ ma, ka dı Wıısı kpa ma tuno buloŋ tıya ma.
9 Nal hʊ buloŋ aa bee daga wıya hʊ Krisita aa daga dʊŋ, aŋ daga wıdʊŋsı kı pɛ, ʊ tıına bee Wıısı bı yaa kıdıgı. Amɛ nal hʊ buloŋ aa tıŋ wıya hʊ Krisita aa daga ma dʊŋ, ʊ tıına bee á Kuwo Wıısı abee ʊ Biye hʊ yaa kıdıgı rɛ.
10 Ɛɛwıya, dı nal buloŋ nɛ ko ma lee a bee daga wıya no, ma ta leŋ dı ʊ tıına gyʊʊ ma dıya. Ma ta paalı lɔllı ʊ mɛ gba.
11 Dı nal buloŋ nɛ ko lɔllı ʊ, ʊ mɛ yaa ʊ dɔŋtıına rɛ, a pɛ ʊ tıyaŋ ba kı yaa wıbɔmɔ.
12 Ŋ kaŋ wıya yʊga rɛ a kı kyɛ dı ŋ bası tıya ma. Amɛ ŋ bee kyɛ dı ŋ sabı ba buloŋ teŋ tıyaŋ. Ŋ aa kyɛ dı ŋ tıı ko ma lee rɛ dı á hɔŋ bası ba. Ɛɛ rɛ sı leŋ dı á teŋfıyɛlʊʊ hʊ yaŋ yaa teŋfıyɛl-piliŋ.
13 Ma nımmabalıya Krisitabiisi hʊ aa we daha mɛ aa kyʊwalı ma weliŋ.

TEŊTOO TIINA
GYƆƆŊ
AA SABA

1 Mıyaŋ, ma nıhıyawʊ rɛ sabı teŋ no a kı tıya ı Geyosi. Ŋ kyo ı wıya rɛ
abee ŋ wıtıı buloŋ.
2 Ŋ kyaŋwelii, ŋ gyıma anıı ı wıkanıya buloŋ sıŋ weliŋ nɛ ı bee Wıısı
paga tıyaŋ. Ɛɛwıya, ŋ wıısʊlıı rɛ yaa dı Wıısı leŋ dı ı teŋ mɛ kaŋ laaŋfıya,
ka dı ı na weliŋ ı wıkanıya buloŋ tıyaŋ mɛ.
3 Á nımmabalıya badɔmɔŋ ko bası ı wıya tıya ma rɛ, ŋ teŋ fıyɛlı kıŋkaŋ.
Ba basa anıı ı aa tıŋ Wıısı wıtıı ŋmanıı hʊ rɛ abee ı wıtıı buloŋ. Ka ŋ mɛ
tıı paalı gyıma rɛ anıı gɛɛ rɛ ı kɔnı kıı.
4 Wıı buloŋ bı leŋ ŋ teŋ fıyɛlı a maga ŋ aa nıya anıı ŋ biisi aa tıŋ wıtıı
ŋmanıı hʊ rɛ.
5 Ŋ kyaŋwelii, ı wıtıı suwo rɛ abee gɛɛ hʊ ı aa deŋ á nımmabalıya
Krisitabiisi hʊ, abee ba nala hʊ aa yaa nıhʊwala ı lee buloŋ.
6 Ba bası kyori hʊ ı aa kana wıya a tıya á Krisitabiisi hʊ aa we daha
tıyaŋ nɛ. Yaa kuwokeri aŋ kyiyeli ba abee kıŋ buloŋ ba aa sı kı kyɛ dı ba
kaŋ vala ŋmanıı hʊ. Kyiyeli ba gɛɛ hʊ aa sı yaa Wıısı teŋfıyɛlʊʊ,
7 beewıya Krisita tʊma rɛ ba lıı dı ba tʊma. Tʊma no tʊmıı tıyaŋ, ba bı
laa nyʊwa laa kıŋ buloŋ nala hʊ aa bı yaa Krisitabiisi lee.
8 Ɛɛwıya, ʊ maga dı ámaa Krisitabiisi rɛ kı kyiyeli nala no iriŋ, dı gɛɛ
leŋ dı á yaa ba tʊŋtʊnnı dɔŋtıŋsı wıtıı tʊma tʊmıı hʊ tıyaŋ.
9 Ŋ laa sıya sabı teŋ tıya ma Krisitabiisi aa we doŋ nɛ. Amɛ Diyotirifi bı
yaa siri dı ʊ gyegili nıı wıya hʊ á aa bası beewıya ʊ lʊgʊ buloŋ nɛ yaa dı
ʊ yaa ma sılaal.
10 Dı mıyaŋ nɛ ko ko, ŋ sı bası wıya hʊ buloŋ ʊ aa yaa a tıya ma. Ʊ kpa
hagaaha rɛ a kı kyogi á feŋ. Ɛɛ mɛ dʊŋ daa, ʊ aa sı marı yaa wıı hʊ ʊ lɔrı
rɛ yaa: Dı Krisitabiisi rɛ yaa nıhʊwala ko, ʊ bı sı laa nyʊwa laa ba biŋ ʊ
dıya tıyaŋ, haalı aŋ bıl aa pɔ dı nal buloŋ mɛ ta laa ba biŋ. Dı nal buloŋ
nɛ ko kı kyɛ dı ʊ laa ba biŋ, ʊ aa kile tıına ta ba laŋŋıı tıyaŋ nɛ.
11 Ŋ kyaŋwelii, ta kı kyesi nala hʊ aa yaa wıbɔmɔ. Amɛ kı kyesi nala hʊ
aa yaa wıweliye, beewıya nal hʊ buloŋ aa yaa wıweliye, ʊ tıına yaa Wıısı
biye rɛ. Nal hʊ mɛ buloŋ aa yaa wıbɔmɔ, ʊ tıına bı gyıŋ Wıısı.
12 Dɛmitiriyo kɛ yaa nıtıı rɛ, nal buloŋ kı bası ʊ wıyaaweliye wıya. Ɛɛ
hʊ ʊ aa tıŋ Wıısı wıtıı ŋmanıı hʊ mɛ daga anıı ʊ yaa nıtıı rɛ. Á mɛ tıı
yaa ʊ wıyaaweliye daŋsıya diile rɛ. Ma gyıma anıı wıya hʊ buloŋ á aa
bası yaa wıtıı rɛ.
13 Ŋ kaŋ wıya yʊga rɛ a kı kyɛ dı ŋ bası tıya ı. Amɛ ŋ bee kyɛ dı ŋ sabı
ba buloŋ teŋ tıyaŋ.
14 Ŋ aa kyɛ dı ŋ tıı ko pele ı rɛ kyɛɛ no buloŋ, dı á hɔŋ bası wıya.
15 Wıısı sı leŋ dı fıyɛlʊʊ we ı lee. Ɪ kyaŋsı hʊ aa we daha buloŋ aa
kyʊwalı ı. Ɪ mɛ kyʊwalı á kyaŋsı hʊ aa we doŋ kıdıgı kıdıgı buloŋ tıya
ma.

TEŊ HƱ GYUUDI AA SABA

1 Mıyaŋ Gyuudi aa yaa Yesu Krisita tƱŋtƱnnı, a yaa Gyemsi nıınabiye rɛ sabı teŋ no a kı tıya ma nala hƱ á Kuwo Wıısı aa kyo, a lıı ma, ka Yesu Krisita mɛ kı deŋ ma nyuu tıyaŋ weliŋ.
2 Wıısı sı fá ma sikii, a leŋ dı Ʊ fıyɛlƱƱ abee Ʊ kyori we ma lee weliŋ.

Gyuudi bası wınyıyɛl dıdagıla wıya

3 Ŋ kyaŋkyooliye, ŋ fa yaa sıfıyaŋ nɛ dı ŋ sabı teŋ tıya ma a fa bası laatayı hƱ Wıısı aa laa á buloŋ ta wıya. Amɛ ŋ mııgı na anıı Ʊ maga dı ŋ sabı teŋ no tıya ma rɛ, dı ma tenni polli, dı ma yaa sıfıyaŋ a sıŋ pɔ wıya hƱ ma aa laa di weliŋ dı nala gyıma anıı ba yaa wıtıı rɛ. Wıısı kpa wıya no we Ʊ nala nosi tıyaŋ dıgı dƱŋ nɛ a kı mƱ deŋdeŋ.
4 Ŋ aa kyɛ dı ma sıŋ pɔ wıya no weliŋ nɛ, beewıya nala badɔmɔŋ aa bı gyıŋ Wıısı lƱwɔla gyƱƱ ma tıyaŋ nɛ. Nala no kpa Wıısı bɔnyɛ hƱ Ʊ aa kana beel-ma bırımı gyo-gye wıı rɛ a marı kı yaa bisiŋ wıya. Ba vıya Yesu Krisita nal hƱ dƱŋ aa yaa á Tıına abee á nıhıyawƱ rɛ. Ba saba Wıısı teŋ tıyaŋ nɛ faafaa buloŋ anıı Wıısı sı dɔgısı nala hƱ aa yaa wıya no iriŋ.
5 Ma foŋ gyıŋ wıya no ŋ aa bası buloŋ nɛ. Amɛ ŋ aa kyɛ dı ŋ liisi ma anıı Wıısı gyı laa Ʊ nala ta Igyipiti paalƱƱ tıyaŋ nɛ, ka ɛɛ hal tıyaŋ Ʊ kpƱ ba nala hƱ aa bı laa Ʊ wıya di.
6 Ma ta yeŋŋe wıı hƱ gyı aa puu malıkası hƱ mɛ. Ba gyı kaŋ dee leye nyuu tıyaŋ nɛ. Amɛ ba gyı vıya lee hƱ Wıısı aa baa dı ba we ta rɛ aŋ gallı gyƱƱ gama. Ɛɛ rɛ Wıısı vƱwa ba bee kyɔrƱmɔ aa bı sı maakyiye tɔrı a biŋ bilhuu tıyaŋ. Ba sı we doŋ a mƱ pele haŋ kyɛbal hƱ Wıısı aa sı di dƱnıya sarıya, aŋ dɔgısı malıkası no.
7 Ɛɛ tıı rɛ Wıısı gyı leŋ diŋ di tɔbala hƱ ba aa yırı Sodɔm abee Gomora abee tɔnı hƱ buloŋ aa kpaga ba, beewıya tɔnı no nala gyı aa yaa sɔŋsɔŋ wıya rɛ abee wıbɔmɔ iriŋ buloŋ, abee bisiŋ wıya hƱ nihuwobisi aa bı maga dı ba kı yaa. Wıısı aa kyɛ dı tɔnı no diŋ hƱ dii yaa kyagıl lɛ a tıya nal buloŋ dı á gyıma anıı nyɛ rɛ Wıısı sı kpa diŋ hƱ aa bı sı maakyiye dısı a dɔgısı nala hƱ aa bee tıŋa Ʊ nyƱwa.
8 Ɛɛ tıı rɛ nala no aa lƱwɔlı gyƱƱ ma tıyaŋ mɛ aa fugo baa dı ba naa wıya ba duwoso tıyaŋ nɛ a tıŋ gɛɛ tıyaŋ a yaa wılaama kpa bisiŋ dige ba tıı. Ba vıya Wıısı dee rɛ, aŋ kı tƱƱsı malıkası hƱ aa kaŋ gaŋdarı.
9 Amɛ malıkası nıhıyawƱ Maakıl mɛ gba gyı bı laa nyƱwa kpa kyogisi tıya Sıtaanı koo a tƱƱsı Ʊ saŋa hƱ Ʊ beel-Ʊ gyı aa kaŋ Moosi teŋbii wıya kı kpa dɔmɔŋ. Amɛ wıı hƱ Ʊ gyı aa basa buloŋ nɛ yaa, “Á Tıına Wıısı sı dɔgısı ı.”
10 Amɛ wıı kɛ buloŋ nala no aa bı gyıma Ʊ sıı, ba aa baa Ʊ yaa wıtɔɔ rɛ. Ba aa yaa wıya gɛɛ rɛ anıı bagıla aa bee bıını wıya. Wıı hƱ buloŋ aa ko ba nyuu, Ʊ rɛ ba kı yaa. Wıya no tıı rɛ aa kpƱ ba.
11 Ʊ sı lɔrı tıya ba kıŋkaŋ, beewıya ba paa Keeŋ naabƱƱsı rɛ. Ba aa kuu molbiye wıya mɛ rɛ a kı yaa wıbɔmɔ anıı baal kıdıgı ba aa yırı Baalam gyı aa yaa gɛɛ. Ba lıı Wıısı hal mɛ rɛ anıı bal kıdıgı ba aa yırı Koora mɛ gyı aa lıı Wıısı hal gɛɛ. Ɛɛ wıya Wıısı sı kpƱ ba mɛ.
12 Dı ma ko laŋŋı dı ma di nyƱƱdıgı kıdiiliye, nala no aa kıı gɛɛ rɛ anıı bisiŋ kına ma tıyaŋ. Dı ba ko kı di kına hƱ, ba dƱŋ wıya rɛ ba aa kyıla aŋ

bee fá sɪhɪɪsɪ buloŋ mɛ. Ba kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ duwoŋ aa tɪna, ka puwo kile ʋ,
ʋ bɪ nɪya. A bɪl kɪɪ gɛɛ anɪɪ tɪɪsɪ nɔnɪɪ saŋa aa pele ka ba vɪya nɔnɪɪ, ba
kyuri ta, ba sʋba ba buloŋ.
13 Nala no kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ fuwo nɪɪgbaŋpumo. Ba hɪɪsɪ wɪya hʋ ba aa
yaa kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ fʋŋfʋgɪ-bisiŋ hʋ nɪɪgbaŋpumo aa ŋmaa gyɪŋ tɔ. Ba kɪɪ
gɛɛ rɛ anɪɪ kyɪŋwʋlɪya aa bɪ sɪŋ lɪdɪgɪ. Wɪɪsɪ marɪ lee biŋ ba rɛ bilhuu aa
bɪ kyalla tɪyaŋ. Ba sɪ we doŋ a kaŋ kɪ mʋ deŋdeŋ.
14 Faafaa buloŋ nɛ baal kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ Inɔkɪ gyɪ basɪ nala no wɪya
Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʋ dee tɪyaŋ. Ʋ gyɪ yaa Adama nihiliyarɪ bʋpɛ tɪɪna rɛ.
Ʋ gyɪ baa, “Ma deŋ na, á Tɪɪna Wɪɪsɪ sɪ kaŋ ʋ malɪkasɪ hʋ aa bɪ kaŋ bisiŋ
tusi tusi a ko,
15 a di nal buloŋ sarɪya a kpa kyogisi tɪya nɪbɔmɔ buloŋ, akuu wɪbɔmɔ
hʋ ba aa yaa abee wɪbɔmɔ hʋ buloŋ ba aa basa kyogi Wɪɪsɪ wɪya.”
16 Nala no aa kɪ gʋrɪmɪ wɪya rɛ saŋa buloŋ, a kɪ leeni nala. Ba dʋŋʋ
wɪyaabɔmɔ tɪyaŋ nɛ ba aa kɪ tɪŋa a kaŋ dagɪŋtɪɪ abee nyʋʋpɪŋsʋŋ, a kɪ
firimi nala ba tɪɪ weliŋ wɪya.
17 Amɛ ma kɛ ŋ kyaŋweliye, ma kɪ liisi wɪya hʋ á Tɪɪna Yesu Krisita
kpambɪsɪ hʋ gyɪ aa basa tɪya ma.
18 Ba basa rɛ anɪɪ dɪ dʋnɪya hʋ tenii rɛ ko kpaga nala hʋ aa bee fá Wɪɪsɪ
aŋ kɪ yaa ba dʋŋʋ wɪyaabɔmɔ sɪ kɪ yaa ma sɪya.
19 Nitesi no rɛ aa leŋ nala kɪ porigi dɔmɔŋ. Ba aa kɪ yaa wɪya anɪɪ dʋnɪya
no tɪyaŋ nala rɛ, beewɪya Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʋ tuwo ba tɪsɪ tɪyaŋ.
20 Amɛ ma kɛ, ŋ kyaŋkyooliye, ma kɪ kyiyeli dɔmɔŋ wɪya hʋ ma aa laa
di tɪyaŋ aŋ kaŋ ba weliŋ a kɪ waa ba tɪyaŋ, beewɪya Wɪɪsɪ lee rɛ ba lɪɪ.
Ma kɪ kyʋwalɪ Wɪɪsɪ ʋ Wiyesi Welii hʋ dee tɪyaŋ.
21 Ma kaŋ Wɪɪsɪ kyori kpaŋkpaŋ, a kɪ gyegili kyɛɛ hʋ á Tɪɪna Yesu Krisita
aa sɪ mɪɪgɪ ko a fá ma sikii, a tɪya ma mɪɪbol hʋ aa bɪ kaŋ tenii.
22 Nala hʋ aa yaa sige ba laadii tɪyaŋ, ma kɪ fá ba sikii.
23 Ma korigi lɪɪ nala hʋ aa mʋ dɪ ba gyʋʋ diŋ, a laa ba ta. Nala badɔmɔŋ
mɛ we doŋ a kɪ yaa ba dʋŋʋ wɪyaabɔmɔ dʋŋ, ma kɪ fá ba sikii. Amɛ ma
gyɪŋ tɪya matɪɪ weliŋ dɪ wɪbɔmɔ hʋ ba aa yaa ta ko daagɪ ma.
24 Ma leŋ dɪ á dannɪ Wɪɪsɪ beewɪya ʋ rɛ kaŋ dee ʋ aa sɪ wuwo kyiyeli
ma dɪ á ta nyʋgɪsa ʋ ŋmanɪɪ tɪyaŋ, a sasɪ a wɪbɔmɔ ta dɪ á ta kaŋ wɪkyogii
buloŋ ʋ sɪya tɪyaŋ, ka dɪ ʋ leŋ dɪ ma wuwo sɪŋ ʋ sɪya tɪyaŋ abee teŋfɪyɛlʋʋ.
25 Ma leŋ dɪ á tɪŋ á Tɪɪna Yesu Krisita tɪyaŋ a dannɪ Wɪɪsɪ beewɪya ʋ dʋŋ
nɛ yaa Wɪɪsɪ á laataal. Ʋ rɛ yaa gaŋdaal, a tɪŋ koro abee dee, a tɪŋ kɪŋ
buloŋ a kɪ deŋ ba nyuu mɛ, a lɪɪ piili hʋ a kaŋ kɪ ko gyɪnaŋ, a kaŋ kɪ mʋ
maakyiye buloŋ. Amɪ.

WIYA HƱ YESU KRISITA AA KPAA DAGA GYƆƆŊ
Wıpiiliye

1 Wıya hʊ aa we teŋ no tıyaŋ yaa wıya Yesu Krisita aa kpaa daga rɛ.
Wıısı rɛ kpaa ba daga Yesu Krisita dı ʊ mɛ kpa daga ʊ hatınna, a leŋ dı ba
gyıŋ wıya hʊ aa sı yaa kyɛɛ no buloŋ. Ɛɛ rɛ Yesu Krisita mɛ tıma ʊ malıka
dı ʊ ko bası wıya no tıya mıyaŋ, ʊ tʊŋtʊnnı Gyɔɔŋ.
2 Ŋ mɛ laa wıya hʊ buloŋ ŋ aa naa, a sabı biŋ. Wıya no yaa duwoso hʊ
aa lıı Wıısı lee abee wıtıı hʊ Yesu Krisita aa kpaa daga ŋ nɛ.
3 Nyusʊŋtıına rɛ yaa nal hʊ buloŋ aa karımı teŋ no a tıya nala, abee
nala hʊ buloŋ aa gyegile nıı wıya no Wıısı aa baa ba sı yaa, a laa ba we
ba tısı tıyaŋ, a kı tıŋ ba, beewıya saŋa hʊ wıya no aa sı yaa kpaga rɛ.

Gyɔɔŋ kyʊwalı Krisitabiisi hʊ aa kı laŋŋı Esıya paalʊʊ tɔnı bapɛ hʊ kıdıgı buloŋ tıyaŋ

4 Mıyaŋ Gyɔɔŋ nɛ sabı teŋ no a kı tıya Krisitabiisi hʊ aa kı laŋŋı Esıya
paalʊʊ tɔnı bapɛ hʊ kıdıgı buloŋ tıyaŋ. Wıısı abee Wiyesi Welii hʊ aa
kaŋ de-iriŋma bapɛ abee Yesu Krisita ba bɔnyɛ abee ba fıyɛlʊʊ sı we ma
lee. Wıısı rɛ yaa nal hʊ aa we doŋ gyınaŋ, abee nal hʊ aa we doŋ faafaa
buloŋ, abee nal hʊ aa sı we doŋ maakyiye buloŋ. Wiyesi Welii hʊ aa kaŋ
de-iriŋma bapɛ rɛ yaa nal hʊ aa sıŋ Wıısı kuworikpasa hʊ sıya tıyaŋ.
5 Yesu Krisita rɛ yaa Wıısı daŋsıyadiil hʊ aa kaŋ wıtıı. Ʊ rɛ yaa nal hʊ
aa laa sıya sii sʊʊ tıyaŋ. Ʊ rɛ yaa dʊnıya kuworo buloŋ kuwori. Ʊ kyo ma
rɛ, a sʊba á wıya, a lıı ma wıbɔmɔ tıyaŋ.
6 Ʊ rɛ kaŋ ma ko gyʊʊ ʊ koro hʊ tıyaŋ a leŋ á yaa kuworibiisi abee
wıkyʊwal-sılaala, a tʊma kı tıya nal hʊ aa yaa ʊ Wıısı abee ʊ Kuwo. Yesu
Krisita yaa gaŋdaal lɛ abee dee buloŋ tıına a kaŋ kı mʊ maakyiye buloŋ.
Amı.
7 Na! Ʊ tıŋ taala tıyaŋ nɛ a kı ko. Nal buloŋ nɛ sı na ʊ, haalı abee nala
hʊ aa kpaa siye tɔbɔ ʊ hʊ buloŋ. Ʊ koyi no tıyaŋ nala iriŋ buloŋ aa we
dʊnıya tıyaŋ sı wii. Wıı no rɛ kɔnı sı yaa. Amı.
8 Á Tıına Wıısı Dee buloŋ tıına baa, “Mıyaŋ nɛ yaa wıı buloŋ lipiilii abee
wıı buloŋ lıtenii. Mıyaŋ nɛ yaa dee buloŋ tıına, nal hʊ aa we doŋ gyınaŋ,
abee nal hʊ aa we doŋ faafaa buloŋ abee nal hʊ aa sı we doŋ maakyiye
buloŋ.”

Gyɔɔŋ naa Krisita anıı duwoso tıyaŋ

9 Mıyaŋ, ma nıınabiye Gyɔɔŋ nɛ sabı teŋ no a kı tıya ma. Ŋ aa yaa Yesu
Krisita hatınnı wıya, ŋ beel-ma buloŋ nɛ kaŋ kenyiri a kı na tʊwara hʊ
nala hʊ aa we ʊ koro hʊ tıyaŋ aa naa. Ŋ aa bası Wıısı wıya hʊ abee wıtıı
hʊ Yesu Krisita aa kpaa daga ŋ wıya rɛ tıŋ ba kana ŋ kaŋ gyol fuwo mʊ ta
fuwokpoŋii kıdıgı ba aa yırı Paatimɔsı tıyaŋ.
10 Á Tıına kyɛbii kıdıgı rɛ Wiyesi Welii hʊ ko we ŋ tıyaŋ a laa ŋ tıŋa. Ɛɛ
rɛ ŋ nıı taabal ŋ hal aa kıı gɛɛ anıı ba aa mʊʊ kabıl.
11 Ɛɛ rɛ taal hʊ bası tıya ŋ a baa, “Sabı wıya hʊ buloŋ ı aa naa a biŋ teŋ
tıyaŋ, a kpa tıma dı ba kaŋ mʊ tıya Krisitabiisi hʊ aa kı laŋŋı tɔnı bapɛ
hʊ aa we Esıya paalʊʊ kıdıgı buloŋ tıyaŋ. Tɔnı hʊ rɛ nyɛ: Ɛfiso, Simɛɛna,
Pɛgamɔŋ, Tiyatira, Saadiisi, Filadelfiya abee Lawudisıya.”

12 Ɛɛ rɛ ŋ mɪɪgɪ galdaasɪ ŋ hal dɪ ŋ na nal hʊ aa basɪ wɪya hʊ tɪya ŋ. Ɲ
aa galdaasɪ gɛɛ, ŋ na salma fɪŋtɪŋdaasɪ bapɛ.
13 Ka kɪŋ kɪdɪgɪ sɪŋ ba tʊtʊʊ a kɪɪ gɛɛ anɪɪ nihuwobiŋ, a laalɪ gadoliidolii,
ʊ tuu yɪ ʊ naasɪ, ka ʊ kpa salma kɪrɪsa a vʊwa ʊ bembii.
14 Ʊ nyupʊna buloŋ pʊrɪsɪ gɛɛ pogipogi anɪɪ kuluŋ, ka ʊ sɪya kɪ kyol gɛɛ
anɪɪ diŋgel.
15 Ʊ naasɪ mɛ fɪyɛsɪ gɛɛ hololo anɪɪ ba aa kpaa hɔgɪ we diŋ. Ʊ taal mɛ
kɪɪ gɛɛ anɪɪ kyuuribal aa kyuuri.
16 Ka ʊ kol kyɪŋwʊlɪya bapɛ ʊ noduu noŋ tɪyaŋ, ka takoobii aa di ʊ nyʊʊsɪ
balɪya buloŋ lɪɪ ʊ nyʊwa tɪyaŋ a ko lɪɪ. Ka ʊ sɪya buloŋ kɪ tʊla gɛɛ anɪɪ
wɪɪsɪ aa maga nyutʊtʊʊ gɛɛ.
17 Ɲ aa na ʊ gɛɛ, ŋ tuu tele ʊ sɪya tɪyaŋ, a pɪŋ doŋ gɛɛ anɪɪ ŋ aa sʊba.
Ɛɛ rɛ ʊ kpa ʊ noduu noŋ dɔbɔ ŋ tɪyaŋ aŋ basɪ tɪya ŋ abaa, “Ta leŋ kambɪŋ
kana ɪ. Mɪyaŋ nɛ yaa wɪɪ buloŋ lipiilii abee wɪɪ buloŋ lɪtenii.
18 Mɪyaŋ nɛ yaa nal hʊ aa weye. Ɲ fa sʊba rɛ, amɛ lagɪlagɪ no ŋ weye
rɛ a kaŋ kɪ mʊ maakyiye buloŋ, ŋ bɪl bɪ sɪ sʊba. Ɲ kaŋ sʊʊ abee lalɪyabee
buloŋ dee rɛ.
19 Ɛɛwɪya, sabɪ wɪya hʊ ɪ aa naa, wɪya hʊ aa yaa lagɪlagɪ no, abee wɪya
hʊ aa sɪ maakyiye yaa.
20 Wɪya hʊ ɪ aa naa, ba yaa wɪfaŋɪya rɛ. Kyɪŋwʊlɪya hʊ bapɛ ɪ aa naa ŋ
noduu tɪyaŋ abee salma fɪŋtɪŋdaasɪ hʊ bapɛ, ba memii rɛ nyɛ. Kyɪŋwʊlɪya
bapɛ hʊ rɛ yaa sɪlaala hʊ aa deŋ Krisitabiisi hʊ aa kɪ laŋŋɪ Esɪya paalʊʊ
tɔnɪ bapɛ hʊ tɪyaŋ. Salma fɪŋtɪŋdaasɪ hʊ bapɛ mɛ rɛ yaa Krisitabiisi hʊ
aa kɪ laŋŋɪ Esɪya paalʊʊ tɔnɪ bapɛ hʊ tɪyaŋ.”

2

Wɪya hʊ ba aa saba tɪya Krisitabiisi hʊ aa laŋŋɪ Ɛfiso tɪyaŋ

1 Ɛɛ rɛ ʊ bɪl basɪ tɪya ŋ abaa, “Sabɪ wɪɪ no tɪya sɪlaal hʊ aa deŋ Krisitabiisi
hʊ aa laŋŋɪ Ɛfiso tɪyaŋ. Wɪɪ no lɪɪ mɪyaŋ nal hʊ aa kol kyɪŋwʊlɪya hʊ bapɛ
ŋ noduu noŋ tɪyaŋ, a kɪ vala salma fɪŋtɪŋdaasɪ hʊ bapɛ paga tɪyaŋ lee rɛ.
2 Ɲ gyɪŋ ma wɪyaalɪya buloŋ nɛ. Ɲ gyɪma anɪɪ ma aa tʊŋ nɛ abee ma
dee buloŋ, a gyɪŋ mala hʊ mɛ ma aa kana. Ɲ gyɪma anɪɪ ma bɪ laa nyʊwa
ma bee nɪbɔmɔ kɪ laŋŋɪ dɔmɔŋ. Ɲ gyɪma anɪɪ ma sʊnnɪ nala hʊ aa baa
dɪ ba yaa Yesu kpambɪsɪ a na rɛ, a na anɪɪ ba yaa wɪnyɪyɛla rɛ.
3 Ɲ gyɪma anɪɪ ma kaŋ mala rɛ tʊwara hʊ ma aa naa akuu ma aa laa ŋ
di wɪya, amɛ ma bɪ mɪɪgɪ hal.
4 Amɛ wɪɪ kɪdɪgɪ rɛ ma kɪ yaa ʊ bɪ fɪyɛlɪ ŋ teŋ. Kyori hʊ ma fa aa kana
saŋa hʊ ma aa buŋ laa ŋ wɪya di, ma kpaa ʊ ta rɛ.
5 Ma liisi mʊ na lee hʊ tɪyaŋ ma fa aa we aŋ na ŋmaa naaŋ? Ma bɪrɪmɪ
lɪɪ ma wɪbɔmɔ tɪyaŋ a mɪɪgɪ kɪ yaa wɪya hʊ ma fa aa yaa buŋbuŋ hʊ tɪyaŋ.
Dɪ gɛɛ daa, ŋ sɪ ko kaŋ ma fɪŋtɪŋdaaŋ hʊ kpa ʊ lɪsɪnɪɪ.
6 Amɛ wɪɪ kɪdɪgɪ mɛ rɛ ma kɪ yaa a maga dɪ ŋ bigisi ma: Ma haasɪ
Nikɔlaata nala hʊ wɪyaalɪya rɛ anɪɪ ŋ mɛ aa haasɪ ba wɪyaalɪya gɛɛ.
7 Nala hʊ aa kaŋ dɪgɪna, ma wuwoli ma dɪgɪna a nɪɪ wɪya hʊ Wiyesi
Welii hʊ aa basa tɪya Krisitabiisi hʊ aa we Esɪya paalʊʊ tɪyaŋ. Nal hʊ
buloŋ aa sɪ wuwo yuwo di, ŋ sɪ leŋ dɪ ʊ di tɪya hʊ nɔnɔ aa tɪya mɪɪbol aa
we Wɪɪsɪ dipolo hʊ tɪyaŋ.”

Wɪya hʊ ba aa saba tɪya Krisitabiisi hʊ aa laŋŋɪ Sɪmɛɛna tɪyaŋ

8 Ɛɛ rɛ ʊ bɪl basɪ tɪya ŋ a baa, “Sabɪ wɪɪ no tɪya sɪlaal hʊ aa deŋ
Krisitabiisi hʊ aa laŋŋɪ Sɪmɛɛna tɪyaŋ. Wɪɪ no lɪɪ mɪyaŋ nal hʊ aa yaa

wıı buloŋ lipiilii abee wıı buloŋ lıtenii lee rɛ. Mıyaŋ nɛ yaa nal hʊ aa sʊba aŋ bıl sii sʊʊ tıyaŋ.
9 Ɲ gyıŋ wıgyʊʊlıya hʊ aa gyʊʊ ma rɛ. Ɲ gyıma anıı ma yaa nyaaba rɛ amɛ Wıısı kɛ lee, ma yaa kına tımma rɛ. Ɲ gyıŋ wıbɔmɔ hʊ nala badɔmɔŋ aa kpaa kı kyogi ma feŋ nɛ. Nala no kpaa ba tıı anıı ba yaa Gyuuma rɛ aŋ bı yaa Gyuuma. Ba yaa Sıtaanı noŋ nala rɛ.
10 Ma ta leŋ dı tʊwara kıdıgı buloŋ ma aa kyɛ dı ma na wıya yaa ma kambıŋ. Ma gyegili nıı daha! Sıtaanı sı leŋ dı ba kası ma badɔmɔŋ tɔ dıısı tıyaŋ. Wıya no buloŋ tıyaŋ, ʊ aa kyɛ dı ʊ magısı ma na rɛ gɛɛ. Ma sı na tʊwara kyɛyɛ fi dʊŋ. Dı ba aa rɛ ko kı kyɛ dı ba kpʊ ma mɛ, ma kɛ ha sıŋ ŋ hal. Dı mamaa rɛ yaa gɛɛ, ŋ sı kpa mııbol a siili ma.
11 Nala hʊ aa kaŋ dıgına, ma wuwoli ma dıgına a nıı wıya hʊ Wiyesi Welii hʊ aa basa kı tıya Krisitabiisi hʊ aa we Esıya paalʊʊ tıyaŋ. Nal hʊ buloŋ aa sı wuwo yuwo di, ʊ bı sı sʊba sʊʊbʊlıya hʊ."

Wıya hʊ ba aa saba tıya Krisitabiisi hʊ aa laŋŋı Pɛgamɔŋ tıyaŋ

12 Ɛɛ rɛ ʊ bıl bası tıya ŋ a baa, "Sabı wıı no tıya sılaal hʊ aa deŋ Krisitabiisi hʊ aa we Pɛgamɔŋ tıyaŋ. Wıı no lıı mıyaŋ nal hʊ aa kaŋ takoobii hʊ nyʊʊsı balıya buloŋ aa di nyamanyama lee rɛ.
13 Ɲ gyıŋ lee hʊ tıyaŋ ma aa wee rɛ. Doŋ nɛ yaa lee hʊ Sıtaanı kuworikpasa aa sına. Amɛ ma kaŋ wıtıı rɛ abeel-ŋ. Haalı abee saŋa hʊ ba aa kpʊʊ Aŋtıpası, nal hʊ aa bası ŋ wıya abee wıtıı buloŋ mɛ, ka ma ha bı vıya ŋ hal tıŋıı doŋ.
14 Ma aa yaa kuwokeri rɛ, amɛ wıya baŋmana rɛ ma kı yaa ŋ teŋ bı fıyɛla. Nala badɔmɔŋ we ma tıyaŋ a kı tıŋ wıya hʊ Baalam gyı aa daga. Ʊ gyı daga kuwori Balaki rɛ ɛɛ hʊ ʊ aa sı mʊrı Iziral tımma we wıbɔmɔ yayı tıyaŋ, ʊ gyı mʊrı kaŋ ba we ba kı di kına ba aa kpaa marı vʊga, aŋ kı sɔnnı mɛ.
15 Ɛɛ tıı rɛ nala badɔmɔŋ we ma tıyaŋ a mɛ kı tıŋ wıbɔmɔ hʊ Nikɔlaata nala hʊ aa dagı.
16 Ɛɛ wıya, ma bırımı lıı wıya no tıyaŋ, dı gɛɛ daa ʊ bı sı pıısı ka dı ŋ ko ma tıyaŋ, a kaŋ takoobii hʊ aa lıı ŋ nyʊwa tıyaŋ, dı ŋ bee nala hʊ aa yaa wıya no kyeŋ dɔmɔŋ.
17 Nala hʊ aa kaŋ dıgına, ma wuwoli ma dıgına a nıı wıya hʊ Wiyesi Welii hʊ aa bası kı tıya Krisitabiisi hʊ aa we Esıya paalʊʊ tıyaŋ. Nal hʊ buloŋ aa wuwo yuwo di Sıtaanı, ŋ sı kpa kıdiiliye hʊ ba aa yırı mana aa faŋa wıısıbee tıyaŋ badɔmɔŋ a tıya ʊ, a kpa bʊpʊlʊŋ mɛ a tıya ʊ. Ɲ sı sabı feŋfalıı a mal bʊyı hʊ tıyaŋ. Nal buloŋ bı sı gyıŋ feŋ hʊ, see nal hʊ aa laa bʊyı hʊ dʊŋ."

Wıya hʊ ba aa saba tıya Krisitabiisi hʊ aa laŋŋı Tiyatira tıyaŋ

18 Ɛɛ rɛ ʊ bıl bası tıya ŋ abaa, "Sabı wıı no tıya sılaal hʊ aa deŋ Krisitabiisi hʊ aa we Tiyatira tıyaŋ. Wıı no lıı mıyaŋ Wıısı Biye lee rɛ, mıyaŋ nal hʊ sıya aa kıı gɛɛ anıı diŋgel, ka ŋ naası mɛ kıı gɛɛ anıı kɔlıı ba aa waaga ʊ kı tʊla kıŋkaŋ.
19 Ɲ gyıŋ ma wıyaalıya buloŋ nɛ. Ɲ gyıŋ kyori hʊ ma aa kana rɛ, abee ɛɛ hʊ ma aa laa ŋ di abee wıtıı, abee kyiyelii hʊ ma aa kyiyeli dɔmɔŋ. Ɲ gyıŋ mala hʊ ma aa kana wıı buloŋ tıyaŋ nɛ. Ɲ gyıma anıı nyɛ rɛ ma mııgı kı yaa kuwokeri a te saŋa hʊ ma aa buŋ laa ŋ wıya di.
20 Ma aa yaa kuwokeri rɛ. Amɛ wıya baŋmana rɛ ma kı yaa ŋ teŋ bı fıyɛla. Haaŋ kıdıgı rɛ we ma tıyaŋ a kı daga wıbɔmɔ, ba kı yırı Gyesibɛl, ka ma bı kile ʊ ta. Haaŋ no aa mʊrı nala rɛ anıı ʊ yaa Wıısı tıŋdaal lɛ. Ʊ aa daga ŋ nala rɛ a mʊrı ba we ba kı sɔnnı aŋ kı di vʊga kına mɛ.

21 Ŋ tıya haaŋ no ŋmanıı rɛ dı ʊ bırımı lıı ʊ wıbɔmɔ hʊ tıyaŋ, ka ʊ vıya
aŋ ha kı yaa nılaaŋ wıya.
22 Ɛɛ wıya, ŋ sı leŋ dı ʊ pıŋ wııla. Nala hʊ mɛ buloŋ aa kana ʊ kı sɔnnı,
ŋ sı leŋ dı ba mɛ na tʊwara yʊga, dı ba aa rɛ ko bı bırıma lıı ba wıbɔmɔ
hʊ ba aa yaa tıyaŋ.
23 Ŋ sı kpʊ ʊ hatınna mɛ buloŋ, dı nala hʊ aa laa Yesu wıya di buloŋ
gyıma anıı mıyaŋ nɛ gyıŋ nal buloŋ hakıla abee ba tıbıına, a gyıma mɛ
anıı mıyaŋ nɛ sı tuŋ nal kıdıgı buloŋ a maga gɛɛ ʊ tıına aa tʊma.
24 Amɛ ma nıkaalıya hʊ aa we Tiyatira tıyaŋ a bee tıŋ wıya hʊ haaŋ no
aa dagı aŋ bı gʊnnı wıbɔmɔ hʊ ba aa yırı Sıtaanı wıfaŋıya memiye aa
luŋiye, ŋ bee kyɛ dı ŋ kpa kyʊgıyoho kyʊgı ma. Wıı no dʊŋ nɛ ŋ kı kyɛ
dı ŋ kpa tıya ma:
25 Wıtıı hʊ ma aa tıŋ, ma kı tıŋa ʊ weliŋ a mʊ pele kyɛɛ hʊ ŋ aa sı ko.
26 Nal hʊ buloŋ aa sı wuwo yuwo di, aŋ kı tıŋa ŋ kyɛrı, a kaŋ kı mʊ
dʊnıya lıtenii, dee hʊ ŋ kuwo aa kpaa tıya ŋ, ʊ tıı rɛ ŋ mɛ sı kpa tıya ʊ.
27 Ŋ sı tıya ʊ dee dʊnıya nala buloŋ nyuu tıyaŋ, dı ʊ kı deŋ ba abee
bembiduwo, a ŋmaa ba warı anıı viini.
28 Ŋ sı kpa nɔnyʊwa tıya ʊ.
29 Nala hʊ aa kaŋ dıgına, ma wuwoli ma dıgına a nıı wıya hʊ Wiyesi
Welii hʊ aa bası kı tıya Krisitabiisi hʊ.”

3

Wıya hʊ ba aa saba tıya Krisitabiisi hʊ aa laŋŋı Saadiisi tıyaŋ

1 Ɛɛ rɛ ʊ bıl bası tıya ŋ abaa, “Sabı wıı no tıya sılaal hʊ aa deŋ Krisitabiisi
hʊ aa we Saadiisi tıyaŋ. Wıı no lıı mıyaŋ nal hʊ aa kaŋ Wiyesi Welii hʊ
aa kaŋ de-iriŋma bapɛ abee kyıŋwʊlıya bapɛ hʊ lee rɛ.
Ŋ gyıŋ ma wıyaalıya buloŋ nɛ. Ŋ gyıma anıı ma kaŋ feŋbal lɛ anıı ma
weye rɛ, amɛ ma sʊba rɛ.
2 Ɛɛ wıya, ma sii sıŋ bıŋbaŋ, a marı kaŋ wıkaalıya hʊ ma aa kana ma
laadii tıyaŋ ba mɛ kı kyɛ dı ba sʊba hʊ weliŋ, dı ba mɛ ta ko sʊba teŋ.
Beewıya ŋ naa anıı ma wıyaalıya ha bee su Wıısı hʊ ŋ aa tıŋ sıı.
3 Ɛɛ wıya, ma liisi wıya hʊ ba aa daga ma abee wıya hʊ ma aa nıya a
laa di. Ma kı tıŋ ba weliŋ aŋ bırımı lıı ma wıbɔmɔ tıyaŋ. Dı mamaa rɛ
ko bı sii sıŋ bıŋbaŋ, ŋ sı lʊwɔlı ko ma tıyaŋ anıı gaal. Ma paalı bı sı gyıŋ
saŋa hʊ ŋ aa sı ko.
4 Abee gɛɛ buloŋ, nala baŋmana ha we Saadiisi tıyaŋ a yaa nala aa bı
leŋ bisiŋ laga ba. Ba aa rɛ sı laalı gapʊllı, a kı tıŋa ŋ hal, beewıya ba maga
gɛɛ rɛ.
5 Nal hʊ buloŋ aa wuwo yuwo di, ʊ tıına mɛ sı laalı gapʊlʊŋ. Ŋ bı sı
dısı ʊ feŋ ta Mııbol Teŋ hʊ tıyaŋ. Ŋ sı suri ŋ nyʊwa ŋ Kuwo Wıısı abee ʊ
malıkası sıya tıyaŋ a bası anıı ʊ yaa ŋ nal lɛ.
6 Nala hʊ aa kaŋ dıgına, ma wuwoli ma dıgına a nıı wıya hʊ Wiyesi
Welii hʊ aa bası tıya Krisitabiisi hʊ aa we Esıya paalʊʊ tıyaŋ.”

Wıya hʊ ba aa saba tıya Krisitabiisi hʊ aa laŋŋı Filadelfiya tıyaŋ

7 Ɛɛ rɛ ʊ bıl bası tıya ŋ abaa, “Sabı wıı no a kaŋ mʊ tıya sılaal hʊ aa
deŋ Krisitabiisi hʊ aa we Filadelfiya tıyaŋ. Wıı no lıı mıyaŋ nal hʊ aa
yaa Tıpʊlʊŋ tıına abee Wıtıı tıına lee rɛ. Mıyaŋ nɛ kol Deviti koro hʊ
saafııbii. Dı mıyaŋ nɛ ko kaŋ ʊ dimbee suri, nal buloŋ bı sı wuwo kana ʊ
tɔ, dı mıyaŋ nɛ ko kaŋ ʊ dimbee tɔ mɛ, nal buloŋ bı sı wuwo kana ʊ suri.

8 Ŋ gyiŋ ma wiyaaliya buloŋ nɛ. Ŋ gyima aniı ma bi kaŋ dee yʊga, amɛ
ma tiŋa ŋ nyʊwa rɛ a bi tʊwa mɛ aniı ma yaa ŋ nala rɛ saŋa no buloŋ. Ɛɛ
nyuniŋ, ŋ kaŋ boro rɛ a suri tiya ma, nal buloŋ bi si wuwo kana ʊ tɔ.
9 Ma gyegili niı daha! Haŋ Sitaani noŋ nala hʊ aa nyiya wiya aniı ba
yaa Gyuuma rɛ aŋ bi yaa Gyuuma hʊ, ŋ si leŋ di ba ko tuu gbinni ma siya
tiyaŋ, di ba gyima aniı ŋ kyo ma rɛ.
10 Akuu ma aa tiŋa ŋ nyʊwa a kaŋ mala hʊ ŋ aa baa ma kana wiya, ŋ
mɛ si pɔ ma weliŋ a liı ma tʊwara hʊ aa si ko dʊniya nala buloŋ tiyaŋ, di
ʊ magisi nala buloŋ aa we dʊniya tiyaŋ na.
11 Ʊ bi si piisi ka di ŋ ko. Wiı hʊ ma aa kana, ma mari kana ʊ weliŋ, di
nal buloŋ ta ko kaŋ kuworinyupugi hʊ Wiisi aa si kpa siili ma a fasi.
12 Nal hʊ buloŋ aa si wuwo yuwo di, ŋ si leŋ di ʊ kiı gɛɛ aniı ligi Wiisi
hʊ ŋ aa tiŋ wiikyʊwaldiya tiyaŋ, lee hʊ ʊ aa bi si maakyiye liı. Ŋ si sabi
Wiisi hʊ ŋ aa tiŋ feŋ a mal ʊ tiyaŋ, a sabi Wiisi tɔbal hʊ feŋ mɛ mal ʊ
tiyaŋ. Tɔbal no rɛ yaa Gyerusalɛm faliı hʊ aa si liı wiisibee ko tuu. Ŋ si
sabi ŋ tiı feŋfaliı mɛ a mal ʊ tiyaŋ.
13 Nala hʊ aa kaŋ digina, ma wuwoli ma digina a niı wiya hʊ Wiyesi
Welii hʊ aa basi ki tiya Krisitabiisi hʊ aa we Esiya paalʊʊ tiyaŋ.”

Wiya hʊ ba aa saba tiya Krisitabiisi hʊ aa laŋŋi Lawudisiya tiyaŋ

14 Ɛɛ rɛ ʊ bil basi tiya ŋ abaa, “Sabi wiı no tiya silaal hʊ aa deŋ
Krisitabiisi hʊ aa we Lawudisiya tiyaŋ. Wiı no liı miyaŋ nal hʊ aa leŋ
Wiisi wibasiı buloŋ yaa lee rɛ. Miyaŋ nɛ yaa Wiisi daŋsiyadiil hʊ aa kaŋ
witiı, abee nal hʊ tiyaŋ Wiisi aa tiŋa a ta kiŋ buloŋ.
15-16 Ŋ gyiŋ ma wiyaaliya buloŋ nɛ. Ma kiı pɔlɔ pɔlɔ rɛ. Ma bi fiyɛla,
a bil bi nima mɛ. Ŋ fa kyo di ma fiyɛla koo di ma nima rɛ. Amɛ ma kiı
pɔlɔ pɔlɔ rɛ, a bi fiyɛla, a bil bi nima mɛ. Ɛɛ wiya, ŋ si tʊ ma ta ŋ nyʊwa
tiyaŋ.
17 Ma aa daga ma tiı rɛ aniı ma kaŋ kina rɛ, a bi kyɛ kiŋ buloŋ ki lɔlɔ.
Amɛ ma bi gyima aniı ma yaa nyaaba rɛ, a yaa sikii nala, a yaa nyʊlima,
a kaŋ teŋ bil mɛ.
18 Ɛɛ wiya, ŋ aa kyagili ma rɛ di ma ko ŋ lee a yɔbɔ saliŋtiima ba aa
wasa liı, a yaa kina timma, a yɔbɔ gapʊlli mɛ a laali tɔ ma hiisi hʊ, a yɔbɔ
siya luliye mɛ a we ma siya a wuwo ki na.
19 Nala hʊ ŋ aa kyo, ba aa rɛ ŋ aa basi ba siya wiya tiya, a daga ba di ŋ
kaŋ ba sigi ŋmaniı tiyaŋ, di ba ko yaa wiı kyogi. Ɛɛ wiya, ma yaa sifiyaŋ
a birimi liı ma wibɔmɔ tiyaŋ.
20 Ma na, ŋ siŋ dimbeenyʊwa hʊ tiyaŋ nɛ a ki ŋmaa. Nal hʊ buloŋ aa ko
niı ŋ taal a kaŋ boro hʊ suri, ŋ si ko gyʊʊ ʊ lee, di ŋ beel-ʊ buloŋ di kina.
21 Nal hʊ aa si wuwo yuwo di, ŋ si tiya ʊ ŋmaniı di ʊ pɛ hɔŋ ŋ
kuworikpasa hʊ tiyaŋ aniı ŋ mɛ aa yuwo di a pɛ hɔŋ ŋ Kuwo kuworikpasa
hʊ tiyaŋ gɛɛ.
22 Nala hʊ aa kaŋ digina, ma wuwoli ma digina a niı wiya hʊ Wiyesi
Welii hʊ aa basi ki tiya Krisitabiisi hʊ aa we Esiya paalʊʊ tiyaŋ.”

4

Gyɔɔŋ naa ba aa kyʊwali Wiisi wiisibee tiyaŋ

1 Wiya no buloŋ aa yaa hal tiyaŋ, ŋ bil deŋe di ŋ naa di dimbeenyʊwa
suro wiisibee tiyaŋ. Ɛɛ rɛ ŋ bil niı taal hʊ fa aa laa siya basi wiya ki tiya
ŋ, a kiı gɛɛ aniı ba aa mʊʊ kabil hʊ. Ɛɛ rɛ ʊ bil basi tiya ŋ a baa, “Ko gyiŋ
daha di ŋ daga ı wiya hʊ aa si yaa wiya no hal tiyaŋ.”

2 Haŋ lagılagıbiye hʊ Wiyesi Welii hʊ ko we ŋ tıyaŋ a laa ŋ tıŋa, a leŋ ŋ
na wıısıbee, a na Wıısı kuworikpasa hʊ dı ʊ sıŋ doŋ, nal hɔŋ ʊ tıyaŋ.
3 Nal hʊ fa aa hɔŋ kuworikpasa hʊ tıyaŋ kı tʊla gɛɛ anıı sıfıyaŋ
bʊwa badɔmɔŋ ba aa yırı gyasıpa abee kanɛɛlıyaŋ. Ka dosiye mɛ baarı
kuworikpasa hʊ ko baŋ a kı tʊla gɛɛ anıı sıfıyaŋ bʊyı hʊ ba aa yırı
ɛmaraldi.
4 Ɛɛ rɛ ka ŋ na kuworikpasını mɔlıya abee banaa mɛ dı ba sıŋ gol
kuworikpasa hʊ. Nıhıyası mɔlıya abee banaa hɔŋ ba tıyaŋ, a laalı gapʊllı,
a kyige salma kuworinyupugini.
5 Ɛɛ rɛ ka kuworikpasa hʊ lısınıı kı lıgısı anıı gɛɛ anıı duwoŋ, ka
kyagıŋsı mɛ aa kıı gɛɛ anıı duwoŋ aa nɔsɔ lıı kpasa hʊ lee. Ɛɛ rɛ ka
fıŋtıŋsı bapɛ ba aa kyolo mɛ sıŋ kuworikpasa hʊ sıya tıyaŋ. Fıŋtıŋsı no
rɛ yaa Wıısı Wiyesi Welii hʊ aa kaŋ de-iriŋma bapɛ hʊ.
6 Ka kıŋ kıdıgı pıŋ kuworikpasa hʊ sıya a kıı gɛɛ anıı mpʊwɔnʊʊ, a
pʊrısı gɛɛ anıı duwoŋbʊyı, aŋ kyaanı gɛɛ anıı nyagısa.
Ka kıweye banaa badɔmɔŋ sıŋ baarı kuworikpasa hʊ ko baŋ, ka sıya tɔ
ba hala abee ba sıya dıılaŋ buloŋ.
7 Kıweye banaa hʊ kıdıgı gyı kıı gɛɛ rɛ anıı naakyigi, kıdıgı mɛ kıı gɛɛ
anıı nɔboliye, kıdıgı sıya mɔgı mɛ kıı gɛɛ anıı nihuwobiŋ sıya, ka kıdıgı
mɛ kıı gɛɛ anıı kakyuu aa gyaarı.
8 Kıweye hʊ kıdıgı buloŋ kaŋ kıŋkanıya badʊ badʊ rɛ. Ba kaŋ sıya ba
teŋ logimo buloŋ tıyaŋ nɛ, haalı abee ba kıŋkanıya buloŋ tıyaŋ. Kyɛɛ bee
ʊ nyʊwa buloŋ ba aa yaŋ kı yıı yııla rɛ a bı kpaa kı ta abaa:
"Ɪ yaa Tıpʊlʊŋ Tıına rɛ, Ɪ yaa Tıpʊlʊŋ Tıına rɛ, á Tıına Wıısı, Dee buloŋ
tıına ı yaa tıpʊlʊŋ tıına rɛ,
ı rɛ yaa nal hʊ fa aa we doŋ faafaa buloŋ, abee nal hʊ aa we doŋ
gyınaŋ, abee nal hʊ aa sı we doŋ maakyiye buloŋ."
9 Saŋa kɛ buloŋ Kıweye hʊ banaa aa ko yıı yııla a kı dannı nal hʊ aa hɔŋ
kuworikpasa hʊ tıyaŋ a yaa nal aa we doŋ a kaŋ kı mʊ maakyiye buloŋ,
a kı daga ʊ gaŋdarı, a kı kpa ʊ yohuŋ aŋ kı kyʊwalı ʊ aŋgyʊwasʊ gɛɛ,
10 Nıhıyası mɔlıya abee banaa hʊ mɛ aa tuu gbinni ʊ sıya tıyaŋ nɛ, a
kyʊwalı nal hʊ aa hɔŋ kuworikpasa hʊ tıyaŋ, nal hʊ aa we doŋ maakyiye
buloŋ, a suri ba kuworinyupugini hʊ biŋ kuworikpasa hʊ sıya tıyaŋ, aŋ
kı yıı yııla a baa,
11 "Á Tıına abee á Wıısı, ʊ maga dı á kı kyʊwalı ı rɛ,
á kı dannı ı, a kı yırı ı feŋ,
Ɪ rɛ yaa Dee buloŋ Tıına. Ɪ rɛ taa kıŋ buloŋ,
Ɪ kyɛrı tıyaŋ nɛ ı ta ba, ba kaŋ mııbol."

5

Teŋkulii hʊ ba aa taara tɔ

1 Ɛɛ rɛ ka ŋ bıl na dı nal hʊ aa hɔŋ kuworikpasa hʊ tıyaŋ, dı ʊ kol
teŋkulii ʊ noduu noŋ tıyaŋ. Ba sabı kına we teŋ hʊ tıya abee ʊ hal buloŋ
tıyaŋ, aŋ kpa kel taarı tɔ teŋ hʊ leye bapɛ tıyaŋ.
2 Ɛɛ rɛ ŋ na malıkaduwo kıdıgı dı ʊ heele a kı pıyɛsı, "Kıbee rɛ maga ʊ
aa sı wuwo kaŋ kelni hʊ ba aa kaŋ taarı teŋkulii hʊ tɔ a tɔrı, aŋ suri teŋ
hʊ?"
3 Amɛ nal buloŋ fa tuwo wıısıbee tıyaŋ, koo taŋha nyuu tıyaŋ koo taŋha
memii tıyaŋ a maga ʊ aa sı wuwo suri teŋ hʊ, a deŋ ʊ tıya.
4 Ŋ aa naa dı nal buloŋ tuwo a maga ʊ aa sı wuwo suri teŋ hʊ, koo a deŋ
ʊ tıya gɛɛ, ŋ wıı weliŋ.

5 Ɛɛ rɛ nɪhɪyasɪ hʊ kɪdɪgɪ basɪ tɪya ŋ a baa, “Ta kɪ wiye. Deŋ na! Nal
hʊ ba aa yɪrɪ Gyuda doho nala Naakyigi hʊ, Deviti nihii hʊ aa yaa nɪbal, ʊ
yuwo di rɛ, ɛɛwɪya ʊ aa wuwo ʊ tɔrɪ kelni hʊ bapɛ ba aa kaŋ taarɪ teŋ hʊ
tɔ rɛ, aŋ suri ʊ.
6 Ɛɛ rɛ ŋ deŋ a na Pebiye dɪ ʊ sɪŋ kuworikpasa hʊ abee kɪweye hʊ banaa
abee nɪhɪyasɪ mɔlɪya bee banaa hʊ tʊtʊʊ, a kɪɪ gɛɛ anɪɪ ba fa aa kpʊ ʊ. Ʊ
fa kaŋ nyɪŋdaasɪ bapɛ rɛ abee sɪya bapɛ. Sɪya hʊ bapɛ rɛ yaa Wiyesi Welii
aa kaŋ de-iriŋma bapɛ hʊ Wɪɪsɪ aa taa ʊ ko tuu dʊnɪya logiŋ kɛ buloŋ.
7 Ɛɛ rɛ Pebiye hʊ mʊ laa teŋ hʊ nal hʊ aa hɔŋ kuworikpasa hʊ nyuu
noduu noŋ tɪyaŋ.
8 Ʊ aa laa teŋ hʊ, kɪweye hʊ banaa abee nɪhɪyasɪ mɔlɪya abee banaa hʊ,
ba buloŋ tuu gbinni Pebiye hʊ sɪya tɪyaŋ. Nɪhɪyasɪ mɔlɪya bee banaa hʊ
buloŋ kol konima abee salma tahaŋbiisi rɛ. Salma tahaŋbiisi hʊ gyɪ suwo
rɛ abee wɪsɪnaaŋ hʊ ba aa nyɔgɔ tɪya Wɪɪsɪ. Wɪsɪnaaŋ no rɛ yaa Wɪɪsɪ
nala wɪɪkyʊwalɪ.
9 Ɛɛ rɛ nɪhɪyasɪ hʊ abee kɪweye hʊ yɪɪ yɪɪfalɪɪ a baa:
“Ɪ rɛ maga ɪ aa sɪ laa teŋkulii hʊ ba aa taarɪ tɔ,
a tɔrɪ kelni hʊ ba aa kaŋ taarɪ teŋ hʊ tɔ,
beewɪya ba kpʊ ɪ rɛ, ɪ kpa ɪ kyal a yɔbɔ nihuwobisi a tɪya Wɪɪsɪ.
Nala hʊ ɪ aa yɔbɔ lɪɪ nala iriŋ iriŋ buloŋ tɪyaŋ nɛ, a kɪ basɪ taanɪ iriŋ
iriŋ, a we tɔnɪ iriŋ iriŋ abee taŋhasɪ iriŋ iriŋ buloŋ tɪyaŋ.
10 Ɪ leŋ nala hʊ ɪ aa yɔbɔ yaa kuwori doho rɛ a yaa wɪɪkyʊwal sɪlaala a
tʊma kɪ tɪya Wɪɪsɪ.
Ba sɪ kɪ deŋ taŋha buloŋ.”
11 Ɛɛ rɛ ŋ nɪɪ malɪkasɪ aa pele tusi tusi aa sɪŋ gol kuworikpasa hʊ abee
kɪweye hʊ abee nɪhɪyasɪ hʊ dɪ ba aa yɪɪ yɪɪla ba kɪ gyɪŋ,
12 a baa:
“Pebiye hʊ ba aa kpʊwa rɛ maga dɪ ʊ kaŋ dee.
Ʊ rɛ maga dɪ ʊ kaŋ dʊwa, abee wɪgyʊŋ, abee dee kɪŋ buloŋ tɪyaŋ.
Ʊ rɛ maga dɪ ʊ kaŋ feŋbal, dɪ nala kɪ dannɪ ʊ a kɪ kyʊwalɪ ʊ.”
13 Ɛɛ rɛ ka ŋ nɪɪ kɪna hʊ buloŋ aa we wɪɪsɪbee tɪyaŋ, abee kɪna hʊ buloŋ
aa we dʊnɪya tɪyaŋ, abee kɪna hʊ aa we taŋha memii tɪyaŋ, abee kɪna hʊ
buloŋ aa we mpʊwɔnʊʊ tɪyaŋ, abee kɪŋ kɛ buloŋ aa we doŋ dɪ ba aa yɪɪ
yɪɪl a baa,
“Nal hʊ aa hɔŋ kuworikpasa hʊ tɪyaŋ abee Pebiye hʊ,
ba aa rɛ maga dɪ á kɪ kyʊwalɪ ba, a kɪ tɪya ba feŋ, a kɪ dannɪ ba.
Ba aa rɛ kaŋ dee kɪŋ buloŋ nyuu tɪyaŋ, a kaŋ kɪ mʊ maakyiye buloŋ.”
14 Ɛɛ rɛ kɪweye hʊ banaa mɛ yaa amɪ kɪ we, ka nɪhɪyasɪ mɔlɪya bee banaa
hʊ mɛ tuu gbinni a kyʊwalɪ ʊ.

6

Pebiye hʊ tɔrɪ kelni hʊ ba aa kaŋ taarɪ teŋkulii hʊ tɔ

1 Ɛɛ rɛ ŋ na dɪ Pebiye hʊ kaŋ kelni bapɛ hʊ laasɪya kɪŋ a kaŋ tɔrɪ. Nyɛ
rɛ ŋ nɪɪ dɪ kɪweye hʊ banaa kɪdɪgɪ yɪra, ʊ taal kɪɪ gɛɛ anɪɪ duwoŋ aa nɔsɔ,
a baa “ko!”
2 Ɛɛ rɛ ŋ deŋ, a na gyapʊlʊŋ. Nal hʊ aa gyɪna ʊ kol too, ka ba kpa
kuworinyupugi tɪya ʊ. Ɛɛ rɛ ʊ lɪɪ mʊ anɪɪ bayuwol aa yuwo kɪ di saŋa
buloŋ, dɪ ʊ yuwo yuwo a di ʊ dɔmɔ.
3 Ɛɛ rɛ Pebiye hʊ bɪl kaŋ kelni hʊ kɪlɪya tɪɪna a kaŋ tɔrɪ. Doŋ nɛ ŋ bɪl
nɪɪ dɪ kɪweye hʊ banaa lɪya tɪɪna mɛ yɪra a baa, “ko!”

4 Ɛɛ rɛ gyaagʊ kıdıgı mɛ ko lıı, a yaa gyafıyaŋ. Doŋ nɛ ba kpa dee tıya
nal hʊ aa gyına ʊ, dı ʊ kaŋ yuwo ko dʊnıya, dı nala kı yuwo dɔmɔŋ a kı
kpʊ dɔmɔŋ. Ba gyı kpaa takoobibal lɛ a tıya ʊ.
5 Ɛɛ rɛ Pebiye hʊ bıl kaŋ kelni hʊ kıtoo tıına a kaŋ tɔrı. Ɛɛ rɛ ŋ nıı dı
kıweye hʊ too tıına mɛ yıra a baa, "Ko!" Ɛɛ rɛ ŋ deŋ, a na gyabiŋ. Nal hʊ
aa gyına ʊ kol sanıya ʊ noŋ tıyaŋ.
6 Ɛɛ rɛ ŋ nıı wıı aa kıı gɛɛ anıı nal taal, a lıı kıweye hʊ banaa tʊtʊʊ tıyaŋ,
a baa, "Ba sı yallı nasaarımıya kʊrʊba a maga baadee tʊŋtʊnnı kyɛpiliŋ
tuno, ka dı ba yallı mıkʊrʊba boto mɛ a maga baadee tʊŋtʊnnı kyɛpiliŋ
tuno. Amɛ ma ta kyogi nʊʊ bee sıŋ yalıı kɛ nyɛ."
7 Ɛɛ rɛ Pebiye hʊ bıl kaŋ kelni kınaa tıına a kaŋ tɔrı. Ɛɛ rɛ ŋ nıı dı
kıweye hʊ kınaa tıına mɛ yıra a baa, "ko!"
8 Ɛɛ rɛ ŋ deŋ a na gyakɔŋ-kpılılı kıdıgı. Nal hʊ aa gyına ʊ feŋ nɛ yaa
Sʊʊ, ka lalıyabee kı tıŋ ʊ hal. Ɛɛ rɛ Wıısı tıya ba dee dı ba kpa yuwo abee
losi abee wııla abee ɔhɔ-kına a kpʊ nihuwobisi buloŋ aa we dʊnıya ba aa
kaŋ kpaa leye banaa lıdıgı tıyaŋ.
9 Pebiye hʊ aa kaŋ kelni hʊ kınɔɔ tıına a kaŋ tɔrı, ɛɛ rɛ ŋ deŋ a na nala
ba aa kpʊwa dʊŋsı dı ba we kogu hʊ ba aa kpaa wıısʊllı kına kı nyɔgɔ
memii tıyaŋ. Nala no fa aa bası Wıısı wıya rɛ abee wıtıı aŋ bı bıla hal,
ɛɛ rɛ tıŋ ba kpʊ ba.
10 Ɛɛ rɛ ba ŋmaa nyʊwa baŋ baŋ baŋ a baa, "Á Tıına Wııgyoribakɔɔ, I
yaa Tıpʊlʊŋ Tıına rɛ a kaŋ wıtıı mɛ, kyɛbee rɛ ı tıı sı di dʊnıya nala hʊ
aa kpʊ ma sarıya, a dɔgısı ba?"
11 Ɛɛ rɛ Wıısı kpa gapʊlʊŋ a tıya ba kıdıgı buloŋ aŋ bası tıya ba dı ba
gyegili mʊhʊ tʊlıı, dı ba kpʊ ba tʊŋtʊnnı-dɔŋtıŋsı abee ba nımmabalıya
hʊ badɔmɔŋ mɛ anıı gɛɛ ba aa kpʊʊ ba, a maga gɛɛ Wıısı aa magılı biŋ.
12 Pebiye hʊ aa kaŋ kelni hʊ kıdʊʊ tıına a kaŋ tɔrı, ŋ na dı taŋha gyegile
yʊga. Ɛɛ rɛ wııpɔsıı buloŋ bil gɛɛ timm anıı gabiŋyohi, pene buloŋ mɛ
fıyɛsı gɛɛ anıı kyal.
13 Ka kyıŋwʊlıya lıı wıısınyuu a ko tuu kı tele taŋha anıı puwoduwo aa
kyırı pil-huwoni kı lo taŋha gɛɛ.
14 Ɛɛ rɛ wıısınyuu buloŋ nyʊgısı gɛɛ anıı ba aa kaŋ wasa kulo kpa dıgı
dʊŋ. Dogiŋsi abee fuwokpoŋiye buloŋ sii ba liweeliye tıyaŋ.
15 Ɛɛ rɛ dʊnıya kuworo, abee paalʊʊ didenne, abee laalyuwolhıyası, abee
kına tımma, abee nıbala, abee nala buloŋ, yosi abee nala hʊ aa tıŋ ba
tııma, ba buloŋ fá gyʊʊ faŋa dogiŋsi bʊbʊʊsı abee bʊpagısı tıyaŋ.
16 Aŋ kı yırı dogiŋsi hʊ abee bʊwa hʊ abaa, "Ma tele tɔ ma dı nal hʊ aa
hɔŋ kuworikpasa hʊ nyuu ta naa ma, dı Pebiye hʊ mɛ ta dɔgısı ma,
17 Beewıya kyɛɛ hʊ ba aa sı daga ba baaŋ dʊnıya nala nyuu tıyaŋ pele
rɛ. Nal buloŋ tuwo aa sı wuwo sıŋ ba sıya."

7

Wıısı nala hʊ ba aa magıla

1 Wıya no buloŋ hal tıyaŋ, ŋ bıl na malıkası banaa dı ba sıŋ taŋha logimo
banaa hʊ tıyaŋ. Ba fa tɔɔ puwo aa lıı dʊnıya logimo hʊ banaa buloŋ nɛ,
dı ʊ ta luro taŋha tıyaŋ koo mpʊwɔnʊʊ tıyaŋ koo tıya buloŋ tıyaŋ.
2 Ɛɛ rɛ ka ŋ na malıka kıdıgı dı ʊ lıı wııpɔsıı dıılaŋ a ko kı gyıŋ
wıısınyuu, a kol kıŋ hʊ Wıısı hʊ aa weye aa kaŋ magılı ʊ nala. Ɛɛ rɛ
ʊ huwori yırı malıkası hʊ banaa Wıısı fa aa tıya ba dee dı ba kyogi taŋha
abee mpʊwɔnʊʊ hʊ,

3 a basɪ tɪya ba abaa, “Ma ha ta ko kyogi taŋha koo mpʊwɔnʊʊ koo tɪɪsɪ,
see dɪ á magɪlɪ á Tɪɪna Wɪɪsɪ tʊŋtʊnna ba tilli tɪyaŋ a teŋ.”
4 Ɛɛ rɛ ba daga nala hʊ Wɪɪsɪ aa magɪla nyʊwa a tɪya ŋ. Ba yaa tusi
kɔɔ abee tusi mɔllɪ balɪya bee banaa rɛ (144,000). Nala no lɪɪ Iziral tɪmma
bekyige fi bee balɪya hʊ tɪyaŋ nɛ.
5-8 Nala tusi fi abee balɪya (12,000) rɛ ʊ magɪlɪ bekyige hʊ kɪdɪgɪ buloŋ
tɪyaŋ. Bekyige fi bee balɪya rɛ nyɛ: Gyuda bekyigi nala 12,000 Rubiŋ
bekyigi nala 12,000 Gaadi bekyigi nala 12,000 Asira bekyigi nala 12,000
Nafitali bekyigi nala 12,000 Manaasi bekyigi nala 12,000 Simiyɔŋ bekyigi
nala 12,000 Levi bekyigi nala 12,000 Isaaka bekyigi nala 12,000 Zebulɔŋ
bekyigi nala 12,000 Gyosɛfʊ bekyigi nala 12,000 Bɛngyamin bekyigi nala
12,000

Nɪgyamaa hʊ aa bɪ kaŋ dɪɪsɪɪ

9 Ɛɛ hal tɪyaŋ nɛ ŋ deŋ a na nɪgyamaa badɔmɔŋ nal buloŋ aa bɪ sɪ wuwo
dɪɪsɪ. Ba lɪɪ dʊnɪya loginŋ kɛ buloŋ nɛ a lɪɪ taŋhasɪ iriŋ iriŋ buloŋ, abee
nihuwobisi doho iriŋ iriŋ buloŋ tɪyaŋ, a kɪ basɪ taanɪ iriŋ iriŋ buloŋ. Ŋ na
dɪ ba sɪŋ kuworikpasa hʊ abee Pebiye hʊ sɪya tɪyaŋ, a laalɪ gapʊlʊŋdoliye
doliye, a kol abɛɛ paaponni ba nosi tɪyaŋ.
10 Nɪgyamaa hʊ yaa kyagɪŋsɪ yʊga abaa, “Á Tɪɪna Wɪɪsɪ aa hɔŋ
kuworikpasa hʊ nyuu abee Pebiye hʊ, ba aa rɛ laa ma ta.”
11 Ka malɪkasɪ hʊ buloŋ sɪŋ gol kuworikpasa hʊ abee nɪhɪyasɪ mɔlɪya bee
banaa hʊ abee kɪweye banaa hʊ. Ɛɛ rɛ malɪkasɪ hʊ aa tuu kyige pumpuŋ
kuworikpasa hʊ sɪya tɪyaŋ, a kyʊwalɪ Wɪɪsɪ
12 a baa, “Amɪ. Á Tɪɪna Wɪɪsɪ kaŋ dee rɛ abee wɪgyʊŋ abee gaŋdarɪ. Ma
leŋ dɪ á kɪ dannɪ ʊ, a kɪ kyʊwalɪ ʊ aŋgyʊwasʊ, a kɪ kpa ʊ yohuŋ a kaŋ kɪ
mʊ maakyiye buloŋ. Amɪ.”
13 Ɛɛ rɛ nɪhɪyasɪ hʊ kɪdɪgɪ pɪyɛsɪ ŋ a baa, “Kɪbeema rɛ laalɪ
gapʊlʊŋdoliye hʊ gɛɛ, lee rɛ ba lɪɪ?”
14 Ɛɛ rɛ ŋ basɪ tɪya ʊ a baa, “Ŋ nɪhɪyawʊ, I rɛ gyɪma.” Ɛɛ rɛ ʊ basɪ tɪya
ŋ a baa, “Nala no rɛ Wɪɪsɪ lɪɪ tʊwarɪbal hʊ tɪyaŋ. Ba aa rɛ sasɪ ba gannɪ
Pebiye hʊ kyal tɪyaŋ, ba lɪɪ peretete.
15 Ɛɛ rɛ tɪŋ ba sɪŋ Wɪɪsɪ kuworikpasa hʊ sɪya tɪyaŋ, a tʊma kɪ tɪya
ʊ kyɛɛ bee ʊ nyʊwa buloŋ ʊ Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ tɪyaŋ. Nal hʊ aa hɔŋ
kuworikpasa hʊ tɪyaŋ nɛ sɪ we ba lee a kɪ pɔ ba.
16 Losi bɪl bɪ sɪ kaŋ ba, nɪɪnyʊwasɪ mɛ bɪ sɪ kaŋ ba, wɪɪnʊŋ bɪl bɪ sɪ
nyɔgɪ ba, nʊŋ mɛ bɪl bɪ sɪ kaŋ ba.
17 Wɪɪ buloŋ bɪl bɪ sɪ yaa ba, beewɪya Pebiye hʊ aa sɪŋ Wɪɪsɪ
kuworikpasa hʊ sɪya rɛ sɪ kɪ deŋ ba nyuu tɪyaŋ, anɪɪ pedaal aa kɪ deŋ
ʊ piyese nyuu gɛɛ. Ʊ rɛ sɪ kaŋ ba mʊ nɪɪpaala lee, nɪɪ hʊ aa tɪya mɪɪbol.
Wɪɪsɪ mɛ sɪ tɪɪgɪ ba sɪnɪɪl buloŋ ta.”

8

Pebiye hʊ kaŋ kelni hʊ kateŋsi tɔrɪ

1 Saŋa hʊ Pebiye hʊ aa kaŋ kelni bapɛ hʊ ba aa kaŋ taarɪ teŋkulii hʊ tɔ
kateŋsi tɔrɪ, wɪɪsɪbee buloŋ yaa sɪrɪtɪtɪ a pele miŋti mɔlɪya abee fi.
2 Ɛɛ rɛ ka ŋ na malɪkasɪ hʊ bapɛ aa sɪŋ Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ. Doŋ nɛ ba kpa
kabɪla bapɛ tɪya ba.
3 Malɪka kɪdɪgɪ mɛ ko sɪŋ kogu hʊ loginŋ, a kol salma tahana hʊ ba aa
kpaa wɪsɪnaaŋ we a nyɔgɔ kɪ tɪya Wɪɪsɪ. Ɛɛ rɛ ba kpa wɪsɪnaaŋ yʊga tɪya

ʊ, dɪ ʊ kpa pɛ Wɪɪsɪ nala wɪɪkyʊwalɪ tɪyaŋ a nyɔgɔ tɪya Wɪɪsɪ. Ʊ sɪ nyɔgɪ ba salma kogu hʊ aa sɪŋ kuworikpasa hʊ sɪya tɪyaŋ nyuu.
4 Ɛɛ rɛ wɪsɪnaaŋ hʊ nyʊwɔsɪ abee Wɪɪsɪ nala wɪɪkyʊwalɪ lɪɪ malɪka hʊ noŋ tɪyaŋ a mʊ Wɪɪsɪ lee.
5 Doŋ nɛ malɪka hʊ kyaanɪ diŋ kogu hʊ nyuu tɪyaŋ a su salma tahana hʊ a kpa yuwo ʊ ko tuu taŋha. Ɛɛ rɛ duwoŋ kɪ nɔsɪ, a kɪ lɪgɪsɪ, ka taŋha kɪ gyigili.

Malɪkasɪ hʊ mʊʊ kabɪla hʊ

6 Ɛɛ rɛ malɪkasɪ hʊ bapɛ aa kaŋ kabɪla bapɛ hʊ yaa siri dɪ ba mʊʊ kabɪla hʊ.
7 Malɪka-buŋbuŋ tɪɪna hʊ mʊʊ ʊ kabɪl. Ɛɛ rɛ ba kpa duwoŋbʊwa abee diŋ aa guwosi kyal tɪyaŋ a yuwo lo taŋha. Ɛɛ rɛ taŋha nyuu buloŋ ba aa kaŋ kpaa leye boto a kaŋ lɪdɪgɪ lɪɪ buloŋ di diŋ, taŋha nyuu tɪɪsɪ buloŋ ba aa kaŋ kpaa leye boto a kaŋ lɪdɪgɪ lɪɪ buloŋ mɛ di diŋ, taŋha nyuu ɔfɪyɛla buloŋ mɛ di diŋ.
8 Ɛɛ rɛ malɪka-lɪya hʊ tɪɪna mɛ mʊʊ ʊ kabɪl. Doŋ nɛ ba kpa kɪŋ aa kɪɪ gɛɛ anɪɪ dogiŋbal aa di diŋ a yuwo we mpʊwɔnʊʊ tɪyaŋ.
9 Ɛɛ rɛ mpʊwɔnʊʊ buloŋ ba aa kaŋ kpaa leye boto a kaŋ lɪdɪgɪ lɪɪ buloŋ bɪrɪmɪ kyal. Kɪwiyesiye buloŋ aa we mpʊwɔnʊʊ tɪyaŋ ba aa kaŋ kpaa leye boto a kaŋ lɪdɪgɪ lɪɪ buloŋ mɛ sʊba. Nɪɪduworibori sɪ iriŋ buloŋ ba aa kaŋ kpaa leye boto a kaŋ lɪdɪgɪ lɪɪ buloŋ mɛ kyogi.
10 Ɛɛ rɛ malɪka-too hʊ tɪɪna mɛ mʊʊ ʊ kabɪl. Doŋ nɛ kyɪŋwʊlbal kɪdɪgɪ lɪɪ wɪɪsɪnyuu, a kɪ di gɛɛ anɪɪ fɪŋtɪna, a ko tuu tele fuwoni abee bulli buloŋ ba aa kaŋ kpaa leye boto a kaŋ lɪdɪgɪ lɪɪ tɪyaŋ.
11 Kyɪŋwʊlɪɪ hʊ feŋ nɛ yaa Kɪhaa. Ʊ aa hayɛ wɪya, nɪɪrɪ hʊ tɪyaŋ ʊ aa tele hʊ mɛ hayɛ, nɪgyamaa yʊga aa nyʊwa nɪɪ hʊ sʊba akuu nɪɪ hʊ aa hayɛ wɪya.
12 Ɛɛ rɛ malɪka-naa hʊ tɪɪna mɛ mʊʊ ʊ kabɪl. Ɛɛ rɛ ba ŋmaa wɪɪpɔsɪɪ abee pene abee kyɪŋwʊlɪya ba aa kaŋ ba kɪdɪgɪ buloŋ kpaa leye boto a kaŋ lɪdɪgɪ lɪɪ. Ɛɛ rɛ ba kɪdɪgɪ buloŋ pʊlʊŋ ba aa kaŋ kpaa leye boto a kaŋ lɪdɪgɪ lɪɪ buloŋ nyʊgɪsɪ. Ɛɛ rɛ pʊlʊŋ bɪl tuwo sɪgballɪya ba kaŋ kpaa leye boto a kaŋ lɪdɪgɪ lɪɪ tɪyaŋ, a bɪl tuwo tebine mɛ ba aa kaŋ kpaa leye boto a kaŋ lɪdɪgɪ lɪɪ tɪyaŋ.
13 Ɛɛ rɛ ŋ deŋ a na kakyuu dɪ ʊ aa gyaarɪ wɪɪsɪnyuu tɪyaŋ ka ŋ nɪɪ dɪ ʊ nɔsɔ yʊga abaa, “Owu, Tʊwara! Tʊwara! Tʊwara! Nala hʊ aa we taŋha nyuu tɪyaŋ sɪ na tʊwara saŋa hʊ malɪka-kaalɪya hʊ boto aa sɪ mʊʊ ba kabɪla.”

9

1 Ɛɛ rɛ malɪka-nɔɔ hʊ tɪɪna mɛ mʊʊ ʊ kabɪl. Doŋ nɛ ŋ na kyɪŋwʊlɪɪ dɪ ʊ lɪɪ wɪɪsɪnyuu a ko tuu tele taŋha. Ba kpa bootogiluŋji hʊ aa bɪ kaŋ lɪtenii saafɪɪbii a tɪya ʊ.
2 Ɛɛ rɛ ʊ kaŋ bootogiluŋji hʊ nyʊwa suri, nyʊwɔsɪ lɪɪ bootogiluŋji hʊ tɪyaŋ a kɪɪ gɛɛ anɪɪ diŋbal nyʊwɔsɪ, a tɔ pʊlʊŋ abee wɪɪsɪnyuu buloŋ, ba bil.
3 Ɛɛ rɛ hʊwa lɪɪ nyʊwɔsɪ hʊ tɪyaŋ a ko tuu taŋha. Ba leŋ ba wuwo kɪ dʊŋ nala gɛɛ anɪɪ nʊʊŋsɪ.
4 Ba bɪ tɪya ba ŋmanɪɪ dɪ ba kyogi ɔhɔ koo tɪɪsɪ koo kɪna hʊ aa nyʊʊ taŋha tɪyaŋ. Amɛ ba tɪya ba ŋmanɪɪ rɛ dɪ ba bɔŋsɪ nal hʊ buloŋ aa bɪ kaŋ Wɪɪsɪ magɪl ʊ tile tɪyaŋ.

5 Ba bɪ tɪya hʊwa hʊ ŋmanɪɪ dɪ ba kpʊ nala no, amɛ dɪ ba dɔgɪsɪ ba
peŋsi bɔnɔŋ. Tʊwara hʊ ba aa naa ʊ kɪɪ gɛɛ rɛ nʊʊma aa dʊŋ nal ʊ kɪ wɪɪ
gɛɛ.
6 Haŋ saŋa hʊ tɪyaŋ, nala sɪ kɪ kyɛ dɪ ba sʊba, amɛ ba bɪ sɪ wuwo sʊba.
Ba sɪ kyo dɪ ba sʊba ka dɪ sʊʊ fá nyʊgɪsɪ ba sɪya tɪyaŋ.
7 Hʊwa hʊ fa kɪɪ gɛɛ anɪɪ gyaaga ba aa kpɪyɛra dɪ ba kaŋ mʊ yuwo. Ba
kyige kɪna aa kɪɪ gɛɛ anɪɪ salma nyupugini rɛ, ka ba sɪya mɔgɪ mɛ kɪɪ gɛɛ
nihuwobisi sɪya.
8 Ba nyupʊna mɛ gyɪ kɪɪ gɛɛ anɪɪ haaŋ nyupʊna. Ba nyɪŋa mɛ kɪɪ gɛɛ
anɪɪ naakyigi nyɪŋa.
9 Kɪna badɔmɔŋ gyɪ tɔɔ ba bembiye rɛ a kɪɪ gɛɛ anɪɪ hɔgɪ ba aa kpa
tɔ bembii a kaŋ kɪ yuwo yuwo. Ba kɪŋkanɪya mɛ kɪ yaa kyagɪŋsɪ anɪɪ
gyagyamaa aa tarɪ torukusi a fá kɪ mʊ yuwo.
10 Ba gyɪ kaŋ gyosi bee fɪllɪ rɛ anɪɪ nʊʊŋsɪ. Dee hʊ buloŋ ba fa aa kana
dɪ ba kaŋ dɔgɪsɪ nala peŋsi bɔnɔŋ hʊ buloŋ, ʊ fa we ba gyosi no tɪyaŋ nɛ.
11 Malɪka hʊ fa aa kol bootogiluŋii hʊ saafɪɪbii hʊ rɛ fa yaa ba kuwori.
Gyuuma taal tɪyaŋ ba aa yɪrɪ ʊ Abadaŋ. Giriki tɪmma taal tɪyaŋ mɛ, ba aa
yɪrɪ ʊ Apɔliyɔŋ nɛ. (Feŋ no memii rɛ yaa Nal hʊ aa kyogi kyogisi)
12 Laasɪya tʊwara hʊ ba aa sɪ na ʊ lɪtenii rɛ nyɛ. Amɛ tʊwarasɪ balɪya
rɛ ha kaa.
13 Ɛɛ rɛ malɪka-dʊʊ hʊ tɪɪna mɛ mʊʊ ʊ kabɪl. Doŋ nɛ ŋ nɪɪ taal dɪ ʊ lɪɪ
salma kogu hʊ aa sɪŋ Wɪɪsɪ sɪya logimo banaa hʊ tɪyaŋ.
14 Ɛɛ rɛ taal hʊ basɪ tɪya malɪka-dʊʊ hʊ tɪɪna hʊ aa kol kabɪl hʊ a baa,
“Puri malɪkasɪ hʊ banaa hʊ ba aa vʊwa biŋ Yufireti fuwobal hʊ tɪyaŋ a
ta.”
15 Ba fa vʊwa ba biŋ nɛ a yaa siri gbala kyɛɛ no abee pene no abee bɪna
no ba aa puri ba ta dɪ ba kpʊ dʊnɪya nala buloŋ ba aa kaŋ kpaa leye boto
a kaŋ lɪdɪgɪ lɪɪ.
16 Ɛɛ rɛ ba daga bayuwolo hʊ aa gyɪŋ gyaaga hʊ nyʊwa tɪya ŋ. Ba fa
pele nala tusi tusi kɔɔsɪ balɪya (200,000,000).
17 Ŋ aa naa gyaaga hʊ abee nala hʊ aa gyɪŋ ba anɪɪ duwoso tɪyaŋ, nyɛ
rɛ ba kɪɪ: Hɔgɪnɪ hʊ gyagyɪnna hʊ aa kpa tɔ ba bembiye badɔmɔŋ fɪyɛsa
gɛɛ rɛ anɪɪ diŋ, badɔmɔŋ mɛ bil gɛɛ anɪɪ saŋsaŋbiniye badɔmɔŋ mɛ yaa
sumuŋ gɛɛ anɪɪ gyɪrɪbʊyɪ. Gyaaga hʊ nyuni kɪɪ gɛɛ anɪɪ naakyige nyuni.
Ɛɛ rɛ ka diŋ abee nyʊwɔsɪ abee gyɪrɪbʊyɪ kɪ lɪɪ ba nyʊʊsɪ tɪyaŋ.
18 Balo-kɪna no boto rɛ kpʊʊ nihuwobisi doho nala buloŋ ba aa kaŋ kpaa
leye boto lɪdɪgɪ hʊ. Ba aa rɛ nyɛ: Diŋ abee nyʊwɔsɪ abee gyɪrɪbʊyɪ hʊ aa
lɪɪ gyaaga hʊ nyʊʊsɪ tɪyaŋ.
19 Gyaaga hʊ dee buloŋ fa we ba nyʊʊsɪ abee ba gyosi tɪyaŋ nɛ. Ba gyosi
gyɪ kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ dʊma, a kaŋ nyuni. Kɪna no rɛ ba kaŋ kɪ bɔŋsɪ nala.
20 Dʊnɪya nɪkaalɪya hʊ baloo no aa bɪ kpʊwa, ba mɛ ha bɪ leŋ kɪna hʊ
ba tɪɪ aa mara a kɪ kpaarɪ. Ba ha aa tɪŋ gyɪŋbɔmɔ hal lɛ a kɪ marɪ vʊga
ba aa kpaa salma koo kpana koo kɔlɪɪ koo bʊwa koo daasɪ a marɪ. Vʊga
no bee na, ba bee nɪɪ wɪya, a bɪ wuwo kɪ vala mɛ.
21 Nala no bɪ bɪrɪmɪ ba hakɪllɪ a lɪɪ nala kpʊyɪ, abee hɪrʊ abee sɔŋsɔŋ
abee gaal hʊ tɪyaŋ ba aa we.

10

Malɪka hʊ aa kol teŋbiye hʊ ba aa kaŋ kulo

1 Ɛɛ rɛ ka ŋ bıl na malıkaduwo kıdıgı dı ʋ lıı wıısıbee a ko tuu. Taala
tɔ ʋ buloŋ gɛɛ anıı ʋ aa laalı gadolii, ka dosiye baarı ʋ nyuu. Ʋ sıya mɔgı
kı tʋla gɛɛ anıı wııpɔsıı. Ʋ naası mɛ kıı gɛɛ anıı diŋpʋwala.
2 Ka ʋ kol teŋbiye aa suro ʋ noŋ tıyaŋ. Ɛɛ rɛ ʋ kpa ʋ noduu naaŋ a dɔbɔ
mpʋwɔnʋʋ nyuu tıyaŋ, a kpa ʋ nogɔbɔ naaŋ mɛ a sıgı taŋha.
3 Ɛɛ rɛ ʋ nɔsı yʋga anıı naakyigi aa gerise gɛɛ. Ʋ aa nɔsɔ gɛɛ, duwoŋ mɛ
laa nɔsı bʋpɛ.
4 Ɛɛ rɛ ŋ fa kı kyɛ dı ŋ sabı wıya hʋ duwoŋ hʋ aa nɔsɔ bʋpɛ hʋ a bası.
Doŋ nɛ ŋ nıı taal dı ʋ lıı wıısınyuu a bası tıya ŋ a baa, “Leŋ dı wıya hʋ
duwoŋ hʋ aa nɔsɔ bası we ı nyuu tıyaŋ. Ta saba biŋ.”
5 Ɛɛ rɛ ka ŋ na malıka hʋ, nal hʋ naadıgı aa sıŋ mpʋwɔnʋʋ tıyaŋ, ka
kıdıgı mɛ sıŋ taŋhahılıı tıyaŋ, dı ʋ kaŋ ʋ noduu noŋ a yıya wıısınyuu.
6 Ɛɛ rɛ ʋ ŋmıyɛsı nal hʋ aa we doŋ a kaŋ kı mʋ maakyiye buloŋ, nal hʋ
aa taa wıısınyuu abee kına hʋ buloŋ aa we wıısınyuu, abee taŋha abee
kına hʋ buloŋ aa we doŋ, abee mpʋwɔnʋʋ abee kına buloŋ aa we ʋ tıyaŋ.
Ʋ ŋmıyɛsa rɛ a baa, “Wıısı bıl bı sı gyegili bee wıı hʋ ʋ aa kyɛ dı ʋ yaa.”
7 Amɛ kyɛɛ hʋ malıka-pɛɛ hʋ tıına aa sı ko mʋʋ ʋ kabıl, Wıısı sı leŋ dı
ʋ bampaga hʋ aa yaa wıfaŋıya hʋ buloŋ yaa anıı gɛɛ ʋ gyı aa bası tıya ʋ
tʋŋtʋnna Wıısı tıŋdaala hʋ.
8 Ɛɛ rɛ ŋ bıl nıı taal hʋ tıı aa lıı wıısınyuu dı ʋ bası tıya ŋ a baa, “Mʋ
laa teŋbiye hʋ aa suro malıka hʋ noŋ tıyaŋ, malıka hʋ naadıgı aa sıŋ
mpʋwɔnʋʋ tıyaŋ, ka kıdıgı mɛ sıŋ taŋha tıyaŋ hʋ.”
9 Ɛɛ rɛ ŋ mʋ malıka hʋ lee a sʋla ʋ dı ʋ kpa teŋbiye hʋ tıya ŋ. Ɛɛ rɛ ʋ
bası tıya ŋ abaa “Laa kyaŋ! Ʋ sı leŋ dı ı fuu nyagımı, amɛ ı nyʋwa tıyaŋ
kɛ, ʋ sʋma anıı tʋʋ.”
10 Ɛɛ rɛ ŋ laa teŋbiye hʋ malıka hʋ noŋ tıyaŋ a kpa kyaŋ. Ʋ sʋma anıı
tʋʋ ŋ nyʋwa tıyaŋ, amɛ ʋ aa tuu ŋ fuu teŋ, ŋ fuu buloŋ nyagımı.
11 Ɛɛ rɛ ba bası tıya ŋ a baa, “Ʋ maga dı ı bıl bası Wıısı wıya rɛ Wiyesi
Welii hʋ dee tıyaŋ a mʋ kı tile nihuwobisi iriŋ iriŋ buloŋ tıyaŋ, abee paalʋʋ
iriŋ iriŋ buloŋ nala, abee nala aa bası taanı iriŋ iriŋ buloŋ, abee kuworo
iriŋ iriŋ buloŋ tıyaŋ.”

11

Wıısı daŋsıya tımma hʋ balıya

1 Ɛɛ rɛ ba kpa daamagısıı aa kıı gɛɛ anıı daatıgıı a tıya ŋ, aŋ bası tıya
ŋ a baa, “Sii mʋ magısı Wııkyʋwaldııbal hʋ abee kogu hʋ aa we ʋ tıyaŋ,
aŋ dıısı nala hʋ buloŋ aa kyʋwalı Wıısı doŋ,
2 amɛ ta magısı Wııkyʋwaldııbal hʋ gyaŋwuwo kɛ, beewıya ba kpaa
doŋ tıya nala hʋ aa bı yaa Gyuuma rɛ. Ba sı ŋmaa ʋ gyebiye lo, a fırıgı
Wıısı tɔbal hʋ peŋsi mɔllıbalıya abee balıya.
3 Ŋ sı tıya ŋ daŋsıya tımma balıya hʋ dee dı ba bası wıya Wiyesi Welii
hʋ dee tıyaŋ. Ba sı laalı loganni aŋ heeli bası wıı hʋ ŋ aa kpaa tıya ba
haŋ kyɛyɛ tusi bee kɔɔsıbalıya bee mɔllı boto hʋ tıyaŋ.”
4 Daŋsıya tımma no balıya rɛ yaa Olivi tıısı hʋ balıya abee fıŋtıŋdaası
hʋ balıya aa sıŋ á Tıına Wıısı, nal hʋ aa tıŋ taŋha, sıya tıyaŋ.
5 Dı ba dɔŋ buloŋ nɛ ko kı kyɛ dı ʋ yaa ba wıbɔŋ diŋ aa lıı ba nyʋʋsı
tıyaŋ nɛ a di tıına. Nyɛ rɛ ba aa kpʋ nal hʋ buloŋ aa kyɛ dı ʋ yaa ba
wıbɔŋ.
6 Nala no kaŋ dee rɛ ba aa sı wuwo kile duwoŋ dı ʋ ta nıya kyɛyɛ hʋ ba
aa kyɛ dı ba bası Wıısı wıya Wiyesi Welii hʋ dee tıyaŋ, a bıl kaŋ dee mɛ

ba aa sı wuwo leŋ dı nıı buloŋ bırımı kyal. Ba sı wuwo leŋ dı baloo iriŋ
buloŋ gyʊʊ dʊnıya nala, saŋa kɛ buloŋ ba aa kyɛ.
7 Dı ba aa rɛ ko bası wıya hʊ Wıısı aa kpaa tıya ba teŋ, ɔhɔ-kıŋ hʊ aa
lıı bootogiluŋii hʊ aa bı kaŋ lıtenii tıyaŋ ko kı lıı, ʊ sı ko yuwo di ba a kpʊ
ba.
8 Ba sı vıya ba teŋbiye ta dı ba pıŋ haŋ tɔbal hʊ dimbee tıyaŋ, tɔbal
hʊ tıyaŋ ba aa kpaası ba tıına daagarıı hʊ tıyaŋ. Ba kaŋ tɔbal no kı yırı
Sodɔm koo Igyipiti rɛ.
9 Nihuwobisi doho iriŋ iriŋ buloŋ nala, aa bası taanı iriŋ iriŋ buloŋ, a
lıı paalʊʊ iriŋ iriŋ, ba buloŋ sı deŋ ba kısʊʊnı kyɛyɛ boto abee kyalıı. Ba
bı sı laa nyʊwa dı ba paa ba hogo.
10 Dʊnıya nala tenni sı fıyɛlı akuu ba aa kpʊʊ nala no balıya wıya. Ba
sı kı gbıyalı, a kı gbıllı dɔmɔŋ, a yaa bɔnyɛ wıya kı tıya dɔmɔŋ, beewıya
Wıısı tıŋdaala no balıya fa kaŋ dʊnıya nala bagına tıyaŋ nɛ.
11 Amɛ kyɛyɛ boto abee faŋ kyɛɛ Wıısı mııgı tıya nala no balıya mııbol
lɛ, ba sii sıŋ ba naası tıyaŋ. Nala hʊ buloŋ aa naa ba, kambıŋ kaŋ ba
weliŋ.
12 Ɛɛ rɛ ba nıı taal dı ʊ lıı wıısıbee a bası tıya nala hʊ balıya a baa, “Ma
ko gyıŋ daha.” Ʊ aa bası gɛɛ teŋ, ba gyʊʊ taal tıyaŋ a gyıŋ wıısıbee. Ba
dɔmɔ kı deŋ ba ka ba kı gyıŋ.
13 Haŋ saŋa hʊ tıı tıyaŋ taŋha gyigili yʊga. Tɔbal hʊ dıısı buloŋ ba aa
kaŋ kpaa leye fi a lıı lıdıgı tele, a kpʊ nala tusi bapɛ. Ɛɛ rɛ kambıŋ kaŋ
nıkaalıya hʊ, ba dannı Wıısı aa we wıısıbee tıyaŋ.
14 Tʊwarılıya hʊ lıtenii rɛ gɛɛ, too hʊ tıına mɛ bı sı pıısı aŋ tıŋa.

Malıka-pɛɛ hʊ tıına mɛ mʊʊ ʊ kabıl

15 Ɛɛ rɛ malıka-pɛɛ hʊ tıına mɛ mʊʊ ʊ kabıl. Doŋ nɛ ŋ nıı taabala dı ba
aa bası wıya wıısıbee tıyaŋ a baa,
“Nyɛ kɛ á Tıına Wıısı abee ʊ nal hʊ ʊ aa lıya dı ʊ ko laa dʊnıya nala ta,
ba laa dʊnıya buloŋ tıŋa rɛ a kı deŋ,
Á Tıına Wıısı sı di koro dʊnıya tıyaŋ
a kaŋ kı mʊ maakyiye buloŋ.”
16 Ɛɛ rɛ nıhıyası mɔlıya abee banaa hʊ aa hɔŋ ba kuworikpasını nyuu
Wıısı sıya tıyaŋ, ba buloŋ tuu kyige pumpuŋ a kyʊwalı Wıısı a baa,
17 “Á aa kyʊwalı á Tıına Wıısı, Gyoribaŋa Bakɔɔ, aŋgyʊwasʊ rɛ,
I rɛ yaa nal hʊ fa aa we doŋ faafaa buloŋ abee nal hʊ ha aa we doŋ
gyınaŋ.
Beewıya, ı kpaa ı debal,
a piili a kı deŋ dʊnıya rɛ.
18 Dʊnıya nala hʊ aa bı gyıma ı fa naa baaŋ a beel-ı rɛ.
Amɛ saŋa hʊ ı baaŋ mɛ aa sı sii ba nyuu tıyaŋ pele rɛ,
ka saŋa hʊ tıı ı aa sı di nala hʊ aa sʊba sarıya mɛ pele rɛ,
saŋa hʊ ı aa sı tuŋ ı nala mɛ pele rɛ.
ı sı tuŋ ı tʊŋtʊnna nala hʊ aa bası ı wıya Wiyesi Welii hʊ dee tıyaŋ,
abee ı nala buloŋ, nala hʊ aa fá ı, nıbala abee nıbiisi buloŋ,
Saŋa hʊ ı aa sı kyogi nala hʊ aa kyogi dʊnıya mɛ pele rɛ.”
19 Ɛɛ rɛ ba kaŋ Wııkyʊwaldııbal hʊ aa we wıısıbee tıyaŋ boro suri, ŋ
na daga hʊ aa yaa Wıısı bee ʊ nala nyʊwa hʊ magıl doŋ. Ɛɛ rɛ duwoŋ
kı lıgısı lee buloŋ, ka duwoŋ kı nɔsı kpanana kpanana. Taŋha gyigili, ka
duwoŋbʊwa ko tuu kı tele taŋha yʊga yʊga.

12

Haaŋ hʋ abee parinyeŋŋi hʋ

1 Ɛɛ rɛ kıkperibalbal kıdıgı ko lıı wıısınyuu tıyaŋ. Ʋ yaa haaŋ nɛ a vʋwa
wııpɔsıı anıı gal, ka pene mɛ we ʋ naası memii, aŋ kyige kuworinyupugi
ba aa kaŋ kyıŋwʋlıya fi abee balıya marı.
2 Haaŋ hʋ fa kaŋ luwol lɛ, luwol hʋ kı wıı, ʋ kı kyɛ dı ʋ lʋla, a kı wıı
baŋbaŋ.
3 Ɛɛ rɛ kıkperii kıdıgı mɛ bıl ko lıı wıısınyuu tıyaŋ, a kıı gɛɛ anıı
parinyeŋŋifiyaŋbalbal, aŋ kaŋ nyuni bapɛ abee nyıŋdaası fi, aŋ kyige
kuworinyupugi nyuni bapɛ hʋ kıdıgı buloŋ tıyaŋ.
4 Ɛɛ rɛ ʋ kaŋ ʋ gyoho gbaa wıısınyuu kyıŋwʋlıya ba aa kaŋ kpaa leye
boto lıdıgı, ba ko tuu tele taŋha. Aŋka parinyeŋŋi hʋ mʋ sıŋ haaŋ hʋ
fa aa kyɛ dı ʋ lʋla hʋ sıya a gbala, dı ʋ lʋla dı ʋ kpa biye hʋ kyaŋ haŋ
lagılagıbiye hʋ.
5 Ɛɛ rɛ haaŋ hʋ lʋl boyoŋbiye, nal hʋ aa sı kı deŋ dʋnıya nala buloŋ abee
hɔgı-kpaasa. Ɛɛ rɛ ba kaŋ biye hʋ fası gyıŋ mʋ tıya Wıısı ʋ kuworikpasa
hʋ tıyaŋ,
6 aŋka haaŋ hʋ fá gyʋʋ pogo, lee hʋ Wıısı aa mara bine ʋ. Ʋ we doŋ ba
kı deŋ ʋ nyuu tıyaŋ kyɛyɛ tusi abee kɔɔsıbalıya abee mɔllıboto.
7 Saŋa no tıyaŋ, yuwo gyı sii wıısıbee tıyaŋ. Ɛɛ rɛ malıkahıyawʋ Maakıl
bee ʋ malıkadɔŋtıŋsı abee parinyeŋŋi hʋ bee ʋ hatınna kaŋ yuwo sıgı.
8 Maakıl bee ʋ noŋ nala hʋ yuwo di parinyeŋŋi hʋ bee ʋ hatınna. Ɛɛ rɛ
ba kil parinyeŋŋi hʋ bee ʋ hatınna ta ba lıı wıısıbee tıyaŋ.
9 Ɛɛ rɛ ba kpa parinyeŋŋibal hʋ bee ʋ hatınna hʋ buloŋ a yuwo ta ba lıı
wıısıbee a ko tuu taŋha. Ʋ rɛ yaa Dʋŋ hʋ aa we doŋ faafaa buloŋ ba kı
yırı Feŋkyogil koo Sıtaanı. Ʋ rɛ aa mʋrı dʋnıya nala buloŋ.
10 Ɛɛ rɛ ka ŋ bıl nıı taabal kıdıgı wıısıbee tıyaŋ dı ʋ baa, “Saŋa hʋ Wıısı
aa sı laa nala ta pele rɛ. Saŋa no tıyaŋ, Wıısı daga ʋ dee abee ʋ koro rɛ.
Krisita, laataal hʋ Wıısı aa lıya dı ʋ laa dʋnıya nala ta mɛ daga anıı ʋ kaŋ
dee dʋnıya nala buloŋ nyuu tıyaŋ nɛ, beewıya nal hʋ aa kpaa kyogisi kı
tıya á nımmabalıya hʋ Wıısı sıya wııhaa abee tebine buloŋ hʋ, ba kpa ʋ
yuwo ta rɛ.
11 Wıısı Pebiye hʋ kyal abee Wıısı wıya hʋ á nımmabalıya hʋ aa bası,
ba aa rɛ ba kpa yuwo di Sıtaanı. Ba mııbol wıya gyı bı kyıl ba yʋga, ba
gyı yaa siri rɛ dı ba sʋba.
12 Ɛɛ wıya, ma nala hʋ aa we wıısıbee tıyaŋ, ma leŋ dı ma tenni fıyɛlı.
Amɛ ma nala hʋ bee kına hʋ aa we taŋha nyuu tıyaŋ abee mpʋwɔnʋʋ
tıyaŋ, baloo sı gyʋʋ ma beewıya Sıtaanı ko tuu ma lee rɛ a kı na baaŋ
weliŋ, beewıya ʋ gyıma anıı ʋ bıl bı sı pıısı, ka dı ba laa ʋ dee.”
13 Parinyeŋŋi hʋ aa naa dı ba kpa ʋ yuwo ta ʋ ko tuu taŋha gɛɛ, ɛɛ rɛ ʋ
kile tıŋ haaŋ hʋ aa lʋl boyoŋbiye hʋ hal.
14 Ɛɛ rɛ ba kpa kakyuubal kıŋkanıya tıya haaŋ hʋ, dı ʋ wuwo gyaarı a
gyʋʋ pogo a mʋ lee hʋ Wıısı aa mara bine ʋ dı parinyeŋŋi hʋ ta wuwo
dige ʋ. Doŋ nɛ ʋ we ba kı deŋ ʋ nyuu bısı boto abee faŋ.
15 Ɛɛ rɛ parinyeŋŋi hʋ pʋʋsı nıı lıı ʋ nyʋwa tıyaŋ gɛɛ anıı fuwo, a kile
tıŋ haaŋ hʋ hal dı ʋ pallı kpa ʋ.
16 Amɛ taŋhahılıı pɛ haaŋ hʋ tıyaŋ a lɔgɔ suri a kpa nıı hʋ aa lıı
parinyeŋŋi hʋ nyʋwa tıyaŋ buloŋ a nyʋwa.
17 Ɛɛ rɛ parinyeŋŋi hʋ na baaŋ haaŋ hʋ nyuu tıyaŋ a lıı mʋ dı ʋ kaŋ
haaŋ hʋ doho nıkaalıya a yuwo yuwo. Nala no rɛ yaa nala hʋ aa tıŋ Wıısı

nyʊwa, aŋ kaŋ wɪya hʊ Yesu aa daga ba abee wɪtɪɪ. Ɛɛ rɛ parinyeŋŋi hʊ mʊ sɪŋ mpʊwɔnʊʊ nyʊwa tɪyaŋ.

13

Ɔhɔ-kɪna hʊ balɪya

1 Ɛɛ rɛ ŋ na ɔhɔ-kɪŋ kɪdɪgɪ dɪ ʊ lɪɪ mpʊwɔnʊʊ tɪyaŋ a ko lɪɪ, a kaŋ nyuni
bapɛ abee nyɪŋdaasɪ fi, a fa kyige kuworinyupugi ʊ nyɪŋdaasɪ fi hʊ kɪdɪgɪ
buloŋ tɪyaŋ. Feŋ hʊ ʊ fa aa kana ʊ nyuni hʊ kɪdɪgɪ buloŋ tɪyaŋ fa aa tʊʊsɪ
Wɪɪsɪ rɛ.
2 Ɔhɔ-kɪŋ hʊ ŋ fa aa naa kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ kpeyi, aŋka ʊ naasɪ kɪɪ gɛɛ anɪɪ
nambugo naasɪ, ʊ nyʊwa mɛ kɪɪ gɛɛ anɪɪ naakyigi nyʊwa. Ɛɛ rɛ kɪŋ hʊ aa
kɪɪ parinyeŋŋi hʊ kpa ʊ debal hʊ abee ʊ kuworikpasa hʊ a tɪya ɔhɔ-kɪŋ
no.
3 Ʊ kɪɪ gɛɛ anɪɪ ɔhɔ-kɪŋ hʊ nyuni bapɛ hʊ kɪdɪgɪ gyɪ aa kaŋ dʊgʊlɪbal
anɪɪ ba aa ŋmana ʊ bɔŋsɪ tɪya sʊʊ, ka dʊgʊlɪɪ waa. Dʊnɪya nala buloŋ
nyʊʊsɪ gyɪ fɪyɛlɪ ʊ wɪya ba sii tɪŋa ʊ hal.
4 Ɛɛ rɛ ba buloŋ tuu gbinni kyʊwalɪ parinyeŋŋi hʊ akuu ʊ aa kpaa ʊ dee
tɪya ɔhɔ-kɪŋ hʊ wɪya. Ka ba bɪl kyʊwalɪ ɔhɔ-kɪŋ hʊ, aŋ baa, “Kɪbee rɛ kaŋ
dee anɪɪ ɔhɔ-kɪŋ no? Kɪbee rɛ sɪ wuwo kana ʊ kaa kaasɪ?”
5 Ɛɛ rɛ ba tɪya ɔhɔ-kɪŋ hʊ ŋmanɪɪ ʊ basɪ babiibawɪya a kɪ tʊʊsɪ Wɪɪsɪ.
Ɛɛ rɛ ba lem-ʊ, ʊ dɪ dee peŋsi mɔllɪbalɪya abee balɪya.
6 Ʊ piili kɪ tʊʊsɪ Wɪɪsɪ, a kɪ kyogi Wɪɪsɪ feŋ abee ʊ liweelii, abee nala hʊ
buloŋ aa we wɪɪsɪbee tɪyaŋ.
7 Ɛɛ rɛ ba tɪya ʊ ŋmanɪɪ mɛ ʊ kaŋ Wɪɪsɪ nala a yuwo yuwo, a yuwo di
ba. Ba gyɪ tɪya ʊ dee mɛ rɛ ʊ wuwo nihuwobisi doho nala iriŋ iriŋ buloŋ,
aa lɪɪ paalʊʊ iriŋ iriŋ buloŋ, a kɪ basɪ taanɪ iriŋ iriŋ buloŋ.
8 Nala hʊ buloŋ fene aa tuwo Wɪɪsɪ Pebiye hʊ ba aa kpʊwa mɪɪbol teŋ hʊ
tɪyaŋ a lɪɪ dʊnɪya lipiilii buloŋ, ba mɛ sɪ tuu gbinni ʊ sɪya tɪyaŋ a kyʊwalɪ
ʊ. Nala buloŋ aa we dʊnɪya tɪyaŋ sɪ tuu gbinni kyʊwalɪ ɔhɔ-kɪŋ hʊ, see
nala hʊ dʊŋ fene aa we Wɪɪsɪ Pebiye hʊ ba aa kpʊwa a lɪɪ dʊnɪya piilii
tɪyaŋ buloŋ mɪɪbol teŋ hʊ tɪyaŋ.
9 Nala hʊ aa kaŋ dɪgɪna, ma gyegili nɪɪ wɪɪ no weliŋ.
10 Dɪ nal buloŋ wɪɪdagɪ rɛ daga nɪɪ ba sɪ kana tɔ dɪyaŋ, ba aa kana ba tɔ
dɪyaŋ nɛ.
Dɪ nal buloŋ wɪɪdagɪ mɛ rɛ daga anɪɪ takoobii rɛ ba sɪ kpa kpʊ ʊ,
takoobii rɛ ba sɪ kɔnɪ kpa kpʊ ʊ tɪɪna.
Wɪɪ no daga anɪɪ Wɪɪsɪ nala buloŋ maga dɪ ba kaŋ kenyiri rɛ a kaŋ wɪya
hʊ ba aa laa di weliŋ abee wɪtɪɪ ba wɪgyʊʊlɪya tɪyaŋ.

Ɔhɔ-kɪŋ hʊ aa lɪɪ taŋha tɪyaŋ ko lɪɪ

11 Ɛɛ rɛ ŋ bɪl na ɔhɔ-kɪŋ kɪdɪgɪ dɪ ʊ lɪɪ taŋha tɪyaŋ ko lɪɪ. Ʊ fa kaŋ
nyɪŋdaasɪ balɪya rɛ anɪɪ pebolbiye aŋ kɪ basɪ wɪya gɛɛ anɪɪ kɪŋ hʊ aa kɪɪ
gɛɛ nɪɪ parinyeŋŋi hʊ.
12 Ʊ kpa dee hʊ buloŋ laasɪya ɔhɔ-kɪŋ hʊ aa kana rɛ, a laa ʊ naasɪ sɪŋ a
kɪ di dee ʊ sɪya tɪyaŋ, a fɪla dʊnɪya nala buloŋ ba tuu gbinni kɪ kyʊwalɪ
laasɪya ɔhɔ-kɪŋ hʊ, kɪŋ hʊ fa aa kaŋ dʊgʊlɪbal ka ʊ waa hʊ.
13 Ʊ yaa wɪmagɪla bee wɪkperiye rɛ yʊga, haalɪ a paalɪ wuwo leŋ diŋ lɪɪ
wɪɪsɪnyuu ko tuu taŋha nal buloŋ na.
14 Akuu wɪmagɪla hʊ ba aa tɪya ʊ dee ʊ laa laasɪya ɔhɔ-kɪŋ hʊ naasɪ sɪŋ
a yaa wɪya, ɔhɔ-kɪlɪya hʊ wuwo mʊrɪ dʊnɪya nala rɛ, a fɪl ba, ba mɔ kɪŋ
aa kɪɪ buŋbuŋ ɔhɔ-kɪŋ hʊ a kɪ kpa ʊ yohuŋ, kɪŋ hʊ ba fa aa kyɔgɔ bee
takoobii bɔŋsɪ tɪya sʊʊ, ka ʊ bɪ sʊba hʊ.

15 Ɛɛ rɛ ba tıya ɔhɔ-kılıya hʊ dee ʊ wuwo kpa wiyese tıya kıŋ hʊ ba aa mɔɔ ʊ kıı laasıya ɔhɔ-kıŋ hʊ, dı ʊ wuwo kı bası wıya, aŋ leŋ dı ba kpʊ nala hʊ buloŋ aa vıya ʊ kyʊwalıı.
16 Ɛɛ rɛ ɔhɔ-kılıya hʊ bıl fıl nala buloŋ ba leŋ ba magılı ba, ba noduu nosi tıyaŋ koo ba tilli tıyaŋ, nıbala abee nıbiisi, kına tımma abee nyaaba, nala hʊ aa tıŋ ba tıı abee nala hʊ aa yaa yosi buloŋ.
17 Nal buloŋ bı wuwo yɔbɔ kıŋ buloŋ koo a yallı kıŋ buloŋ, see dı ʊ kaŋ laasıya ɔhɔ-kıŋ hʊ magıl. Magıl no rɛ yaa ɔhɔ-kıŋ hʊ feŋ koo ʊ feŋ namba.
18 Dı nal buloŋ bı kaŋ wıgyʊŋ, ʊ bı sı wuwo gyıŋ wıı no memii. Nal hʊ buloŋ aa kaŋ sʊnna, ʊ dıısı a gyıŋ ɔhɔ-kıŋ namba hʊ nyʊwa, beewıya namba hʊ bee nal kıdıgı feŋ yaa kıdıgı rɛ. Namba hʊ yaa kɔɔsıbadʊ abee mɔllıboto bee badʊ rɛ (666).

14

Pebiye hʊ bee ʊ nala

1 Ɛɛ rɛ ŋ bıl deŋ a na Pebiye hʊ dı ʊ sıŋ Zaayɔŋ dogimo hʊ tıyaŋ, ʊ bee nala tusi kɔɔ abee tusi mɔllıbalıya abee banaa (144,000). Ba sabı Pebiye hʊ feŋ abee ʊ Kuwo feŋ a mal nala no tilli tıyaŋ.
2 Ɛɛ rɛ ka ŋ nıı taal dı ʊ lıı wıısıbee a kıı gɛɛ anıı kyuuribal aa kyuuri, a bıl kıı gɛɛ anıı duwoŋ aa nɔsı, a bıl kıı gɛɛ anıı koniŋmaala aa ŋmaa konima.
3 Nala no sıŋ kuworikpasa hʊ abee nıhıyası hʊ abee kıweye hʊ sıya tıyaŋ nɛ, a kı yıı yııfalıı kıdıgı. Nal buloŋ fa bı wuwo gʊnnı yııl hʊ, see nala tusi kɔɔ abee tusi mɔllıbalıya abee banaa hʊ dʊŋ, nala hʊ Wıısı aa tuŋ laa nihuwobisi doho nala buloŋ tıyaŋ.
4 Ba aa rɛ bı leŋ haana bisiŋ laga ba, beewıya ba kıdıgı buloŋ bı maakyiye kyɛ haaŋ. Lee hʊ buloŋ Pebiye hʊ ko kı mʊ ba aa kı tıŋa ʊ hal lɛ. Ba aa rɛ yaa nala hʊ Wıısı aa tuŋ laa nihuwobisi buloŋ tıyaŋ. Ba kpaa ba tıya Wıısı abee ʊ Pebiye hʊ rɛ anıı nal aa kpaa ʊ panyʊwa laa sıya kına a lıı wıısʊlıı tıya Wıısı gɛɛ.
5 Ba kıdıgı buloŋ bı maakyiye nyıya wıya; ba bı kaŋ wıkyogii buloŋ mɛ.

Malıkası boto hʊ

6 Ɛɛ rɛ ŋ bıl na malıka kıdıgı dı ʊ aa gyaarı wıısınyuu tıyaŋ, a kol Wıısı Wıweliye hʊ aa we doŋ a kaŋ kı mʊ maakyiye buloŋ, dı ʊ kaŋ mʊ bası tıya nal buloŋ aa we dʊnıya lee buloŋ tıyaŋ: nihuwobisi iriŋ buloŋ aa we paalʊʊ iriŋ buloŋ tıyaŋ a kı bası taanı iriŋ iriŋ buloŋ.
7 Ɛɛ rɛ malıka hʊ nɔsı abaa, “Ma kı fá Wıısı, a kı kpa ʊ yohuŋ, beewıya saŋa hʊ ʊ aa sı di dʊnıya nala sarıya pele rɛ. Ma kı kyʊwalı Wıısı, ʊ rɛ taa wıısınyuu abee taŋha nyuu abee mpʊwɔnʊʊ abee bulli buloŋ.”
8 Ka malıka-lıya hʊ tıına mɛ tıŋ laasıya kıŋ hʊ tıyaŋ a kı bası, “Baabilɔŋ tele rɛ! Baabilɔŋ tele rɛ! Tɔbal hʊ ba aa yırı Baabilɔŋ tele rɛ! Ʊ rɛ kpa ʊ sɔŋsɔŋbɔŋ hʊ a kyol dʊnıya nala buloŋ. Ʊ sɔŋsɔŋ hʊ kıı gɛɛ rɛ anıı sıduwo ʊ aa kpaa tıya dʊnıya nala buloŋ ba nyʊwa bugo.”
9 Ɛɛ rɛ malıka-too hʊ mɛ kı tıŋ ba hal, a mɛ kı nɔsı abaa, “Nala hʊ buloŋ aa kyʊwalı ɔhɔ-kıŋ hʊ abee kıŋ hʊ ba aa mɔɔ ʊ kıı ʊ, aŋ kaŋ ʊ magıl hʊ ba tilli tıyaŋ koo ba nosi tıyaŋ,
10 Wıısı sı na baaŋ kıŋkaŋ ba nyuu tıyaŋ, a dɔgısı ba kıŋkaŋ. Ʊ sı kıı gɛɛ anıı ba aa nyʊwa sıduwo Wıısı baaŋ nıınyʊwagbaŋbiye tıyaŋ. Ba sı kpa diŋ bee gyırıbʊyı a kı dɔgısı ba malıkası abee Pebiye hʊ sıya tıyaŋ.
11 Nyʊwɔsı hʊ aa lıı diŋ hʊ ba aa kpaa kı dɔgısı ba tıyaŋ sı sii kı gyıŋ wıısınyuu deŋdeŋ kı mʊ. Nala buloŋ aa kyʊwalı ɔhɔ-kıŋ hʊ abee kıŋ hʊ

ba aa mɔɔ ʋ kɪɪ ʋ, abee nala hʋ aa kaŋ ʋ feŋ magɪl hʋ, ba bɪ sɪ maakyiye
na wiyese wɪɪhaa abee tebine buloŋ.”
12 Ba nyɛ tɪyaŋ ʋ maga dɪ Wɪɪsɪ nala buloŋ kaŋ mala rɛ, nala hʋ aa tɪŋ
Wɪɪsɪ nyʋwa, aŋ kaŋ wɪtɪɪ Yesu tɪŋɪɪ tɪyaŋ.
13 Ɛɛ rɛ ka ŋ bɪl nɪɪ taal kɪdɪgɪ dɪ ʋ lɪɪ wɪɪsɪbee aa baa, “Sabɪ wɪɪ no
biŋ: Nyusʋŋtɪmma rɛ yaa nala hʋ aa sʋba a lɪɪ gyɪnaŋ kaŋ kɪ mʋ akuu
ba aa tɪŋ á Tɪɪna Yesu abee wɪtɪɪ wɪya.” Doŋ nɛ Wiyesi Welii hʋ mɛ laa
baa, “Wɪtɪɪ rɛ, ba kɔnɪ yaa nyusʋŋtɪmma rɛ! Ba sɪ wiyesi ba tʋma tɪyaŋ,
beewɪya ba wɪyaalɪya sɪ tɪŋ ba hal.”
14 Ɛɛ rɛ ŋ bɪl deŋ a na taalpʋlʋŋ. Nal aa kɪɪ Nihuwobiŋ hɔŋ taal hʋ tɪyaŋ,
a kyige salma kuworinyupugi, aŋ kolo gyasiye aa di nyamanyama ʋ noŋ
tɪyaŋ.
15 Ɛɛ rɛ malɪka kɪdɪgɪ lɪɪ Wɪɪkyʋwaldɪɪbal hʋ tɪyaŋ a ko lɪɪ, a nɔsɪ basɪ
tɪya nal hʋ aa hɔŋ taal hʋ tɪyaŋ abaa, “Kpa ɪ gyasiye hʋ a kʋŋ kɪna beewɪya
kɪna hʋ kʋmɪɪ saŋa pele rɛ. Dʋnɪya buloŋ bɪya a yaa kʋmɪɪ rɛ.”
16 Ɛɛ rɛ nal hʋ aa hɔŋ taal hʋ tɪyaŋ kpa ʋ gyasiye hʋ a viri kʋma dʋnɪya
buloŋ.
17 Ɛɛ rɛ malɪka kɪdɪgɪ mɛ lɪɪ Wɪɪkyʋwaldɪɪbal hʋ aa we wɪɪsɪbee tɪyaŋ
a ko lɪɪ, a mɛ kol gyasiye aa dɪ nyamanyama.
18 Ɛɛ rɛ malɪka hʋ aa deŋ diŋ hʋ nyuu mɛ lɪɪ Wɪɪkyʋwaldɪɪbal kogu hʋ
logiŋ a ko lɪɪ, a yɪrɪ nal hʋ aa kol gyasiye hʋ aa di nyamanyama a nɔsɪ basɪ
tɪya ʋ abaa, “Kpa ɪ gyasiye hʋ a keri vaanɪ tɪya hʋ nɔŋ-kyɪga, beewɪya ba
bɪya rɛ.”
19-20 Ɛɛ rɛ malɪka hʋ kaŋ ʋ gyasiye hʋ a viri taŋha a keri vaanɪ nɔŋ-kyɪga
hʋ buloŋ, a paa kaŋ mʋ we bʋwa hʋ ba aa hulo a kɪ kyaga vaanɪ nɔnɔ
we a kɪ kyɔ sɪŋ tɪyaŋ. Wɪɪsɪ baaŋ sɪŋbʋwa rɛ. Sɪŋbʋwa no gyɪ we bee hʋ
gyaŋhala tɪyaŋ nɛ. Ba aa kyaga tɪɪnɔnɔ hʋ, ba nɪɪ lɪɪ a bɪrɪmɪ kyal, a kɪ
pallɪ taŋha gɛɛ anɪɪ fuwo, a doliye pele meeldaasɪ kɔɔsɪ balɪya, ʋ gyɪnɪɪ
mɛ maga nɪɪ gyaagʋ dal.

15

Malɪkasɪ hʋ aa kol balo-iriŋma bapɛ

1 Ɛɛ rɛ ŋ bɪl na kɪkperibalbal kɪdɪgɪ bɪla wɪɪsɪnyuu tɪyaŋ. Ŋ naa malɪkasɪ
bapɛ dɪ ba kol balo-iriŋma bapɛ. Baloni no rɛ yaa balo-kateŋse beewɪya
dɪ ba aa rɛ ko teŋ, Wɪɪsɪ baaŋ mɛ sɪ fɪyɛlɪ.
2 Ɛɛ rɛ ŋ na kɪŋ kɪdɪgɪ pɪna gɛɛ waŋŋɪlaŋ anɪɪ mpʋwɔnʋʋ a kɪ tʋla gɛɛ
anɪɪ nyagɪsa aŋ kɪ kyol diŋ. Ka ŋ na nala hʋ aa yuwo di ɔhɔ-kɪŋ hʋ, ɔhɔ-
kɪŋ hʋ ba aa mɔɔ kɪŋ ʋ kɪɪ ʋ, aŋ kaŋ namba mɛ ʋ kɪ daga ʋ feŋ, dɪ ba sɪŋ
mpʋwɔnʋʋ hʋ logiŋ a kol konima Wɪɪsɪ aa kpaa tɪya ba,
3 a kɪ yɪɪ Wɪɪsɪ tʋŋtʋnnɪ Moosi yɪɪl abee Wɪɪsɪ Pebiye hʋ yɪɪl abaa:
“Á Tɪɪna Wɪɪsɪ, Dee buloŋ tɪɪna,
I wɪyaalɪya buloŋ yaa wɪkperiye rɛ, a yaa wɪduwoni mɛ.
Dʋnɪya paalʋʋ paalʋʋ buloŋ kuwori.
I wɪkanɪya buloŋ yaa wɪya aa kpaa ŋmanɪɪ rɛ a yaa wɪtɪɪ mɛ.
4 Á Tɪɪna Wɪɪsɪ, kɪbee rɛ bɪ sɪ kɪ fá ɪ?
Kɪbee bɪ sɪ kɪ fá ɪ aŋ kɪ kpa ɪ feŋ yohuŋ?
Beewɪya ɪ dʋŋ nɛ yaa tɪpʋlʋŋ tɪɪna.
Dʋnɪya nala buloŋ sɪ ko kyʋwalɪ ɪ,
beewɪya ɪ daga anɪɪ ɪ wɪyaalɪya buloŋ kpaa ŋmanɪɪ rɛ.”
5 Ɛɛ hal tɪyaŋ nɛ ŋ bɪl deŋ a na wɪɪsɪbee Wɪɪkyʋwaldɪɪbal dɪya hʋ ba aa
yɪrɪ Lɪweliye buloŋ Liwelii, dɪ ʋ suro.

6 Ɛɛ rɛ malıkası hʊ bapɛ aa kol baloni hʊ bapɛ lıı Wııkyʊwaldııbal ko lıı,
a laalı gadolweliye aa tʊl, ka bisiŋ buloŋ bı mal ba, aŋ kpaa salma kırısası
a vʊwa ba bembiye tıyaŋ.
7 Ɛɛ rɛ kıweye banaa hʊ kıdıgı kpa salma tahaŋsı bapɛ a tıya malıkası
hʊ bapɛ. Salma tahaŋsı no fa suwo rɛ abee dɔgısı-bɔŋlɔrını Wıısı aa we
doŋ a kaŋ kı mʊ maakyiye buloŋ aa kpa wirisi dʊnıya nala.
8 Ɛɛ rɛ Wııkyʊwaldııbal hʊ buloŋ tɔ abee nyʊwɔsı aa lıı Wıısı gaŋdarı
abee ʊ dee tıyaŋ. Nal buloŋ bı wuwo gyʊʊ Wııkyʊwaldııbal hʊ, see saŋa
hʊ malıkası hʊ bapɛ aa ko kpa baloni bapɛ hʊ buloŋ a wirisi dʊnıya nala
teŋ.

16

1 Ɛɛ rɛ ŋ nıı taal kıdıgı dı ʊ lıı Wııkyʊwaldııbal hʊ tıyaŋ, a nɔsı bası
tıya malıkası hʊ bapɛ abaa, “Ma kaŋ tahaŋsı hʊ bapɛ tıyaŋ Wıısı baaŋ aa
we, a kaŋ mʊ wirisi dʊnıya.”
2 Ɛɛ rɛ malıka buŋbuŋ hʊ tıına kpa balo-kına hʊ aa we ʊ tahana hʊ
tıyaŋ, a kaŋ mʊ bısı we dʊnıya. Ɛɛ rɛ dʊgʊlıbɔŋlɔrını aa wıı kıŋkaŋ lɔgɔ
nala hʊ buloŋ aa kaŋ ɔhɔ-kıŋ hʊ magıl, aŋ kı kyʊwalı kıŋ hʊ ba aa mɔɔ ʊ
kıı ʊ mɛ.
3 Ɛɛ rɛ malıka-lıya hʊ tıına mɛ kpa ʊ tahana hʊ kına a kaŋ mʊ bısı
we mpʊwɔnʊʊ tıyaŋ. Doŋ nɛ mpʊwɔnʊʊ nıı buloŋ bırımı kyal gɛɛ anıı
nihuwobiŋ aa sʊba kyal. Ɛɛ rɛ kıwiyesii buloŋ aa we mpʊwɔnʊʊ tıyaŋ
sʊba.
4 Ɛɛ rɛ malıka-too hʊ tıına mɛ kaŋ ʊ tahana hʊ kına mʊ bısı we fuwoni
abee bulli tıyaŋ, ba buloŋ bırımı kyal.
5 Ɛɛ rɛ ŋ nıı dı malıka hʊ aa deŋ nıı hʊ basa a baa “Á Tıına Wıısı, ı dʊŋ
nɛ yaa Tıpʊlʊŋ Tıına, ı rɛ we doŋ faafaa buloŋ abee lagılagı no buloŋ, ɛɛ
hʊ ı aa dɔgısı ba, ʊ kpaa ŋmanıı rɛ a maga mɛ,
6 beewıya ba kpʊʊ ı nala abee ı tıŋdaala rɛ, ɛɛ rɛ tıŋ ı kpa kyal tıya ba
dı ba nyʊwa. Ba pıwasıya rɛ aa bil ba nyʊʊsı gɛɛ.”
7 Ɛɛ rɛ ŋ bıl nıı taal kıdıgı dı ʊ lıı kogu hʊ nyuu a laa bası abaa, “Wıtıı
rɛ, á Tıına Wıısı, dee buloŋ tıına, ɛɛ hʊ ı aa dɔgısı ba, ʊ kpaa ŋmanıı rɛ
a maga mɛ.”
8 Ɛɛ rɛ malıka-naa tıına hʊ mɛ kpa ʊ tahana hʊ kına a bısı we wııpɔsıı
tıyaŋ. Ɛɛ leŋ wıısı pɔsɔ yʊga a kı nyɔgɔ nala anıı diŋ.
9 Wıısı aa lıı yʊga yʊga a kı nyɔgɔ nala gɛɛ, ba kı tʊʊsı Wıısı, beewıya
ba gyıma anıı ʊ rɛ kaŋ balo-iriŋ noma buloŋ dee. Amɛ ba bı bırıma ba
hakıllı a lıı wıbɔmɔ yayı tıyaŋ, aŋ bee kpa Wıısı yohuŋ mɛ.
10 Ɛɛ rɛ malıka-nɔɔ hʊ tıına mɛ kpa ʊ tahana hʊ kına a mʊ bısı we ɔhɔ-
kıŋ hʊ kuworikpasa tıyaŋ. Ɛɛ rɛ bilhuu tɔ lee hʊ ʊ aa deŋ buloŋ. Nala hʊ
buloŋ aa we doŋ kı na tʊwara kıŋkaŋ, a kı dʊŋ ba naŋdelime,
11 a kı tʊʊsı Wıısı aa we wıısıbee tıyaŋ, akuu ba dʊgʊlıya hʊ aa wıı
wıya. Amɛ ba bı bırımı ba hakıllı a lıı wıbɔmɔ yayı tıyaŋ.
12 Ɛɛ rɛ malıka-dʊʊ hʊ tıına mɛ kpa ʊ tahana hʊ kına a mʊ bısı we
Yufireti fuwobal hʊ tıyaŋ ʊ hıısı. Dı ɛɛ wuwo leŋ dı kuworo hʊ aa lıı
wııpɔsıı dıılaŋ na ŋmanıı a tıŋ fuwo hʊ tıyaŋ ko.
13 Ɛɛ rɛ ŋ na gyıŋbɔmɔ boto aa kıı gɛɛ anıı saŋpɔllı dı ba lıı parinyeŋŋi
hʊ nyʊwa tıyaŋ, abee laasıya ɔhɔ-kıŋ hʊ nyʊwa tıyaŋ, abee ɔhɔ-kılıya hʊ
aa nyıya wıya hʊ nyʊwa tıyaŋ.
14 Ba yaa gyıŋbɔmɔ aa yaa wımagıla bee wıkperiye rɛ. Ba aa rɛ lıı mʊ
dʊnıya kuworo buloŋ lee, dı ba kaŋ ba ko pɛ dɔmɔŋ a yuwo yuwo hʊ aa

sı sii Wıısı dee buloŋ tıına Kyɛbal hʊ, kyɛɛ no rɛ yaa kyɛɛ hʊ Wıısı aa sı di dʊnıya nala sarıya.

15 Á tıına baa; “Ma na! Ɲ sı ko pirigi ma tıyaŋ anıı gaal. Nyusʊŋtıına rɛ yaa nal hʊ aa barı doo, aŋ paa ʊ gannı a yaa siri pɔ, dı ʊ ta ko kaŋ teŋbil gyamaa tıyaŋ, dı hıısı kana ʊ.”

16 Ɛɛ rɛ ba kaŋ dʊnıya kuworo mʊ laŋŋı lee kıdıgı ba aa yırı Amagadɔŋ Gyuuma taal tıyaŋ.

17 Ɛɛ rɛ malıka-pɛɛ hʊ tıına mɛ kpa ʊ tahana hʊ kına bısı we puwo tıyaŋ. Ɛɛ rɛ taal kıdıgı lıı lee hʊ kuworikpasa hʊ aa sına Wııkyʊwaldııbal hʊ tıyaŋ a nɔsı bası abaa, “Wıya hʊ lıtenii rɛ nyɛ.”

18 Ɛɛ rɛ duwoŋ kı lıgısı, a kı nɔsı, kyagıŋsı tɔ lee buloŋ, ka taŋha mɛ gyigili yʊga. Nihuwobisi aa we dʊnıya tıyaŋ buloŋ, taŋha ha bı maakyiye gyigili nyɛ aŋka.

19 Taŋha aa gyegile gɛɛ, ʊ kaŋ tɔbal hʊ kpaa leye boto, ka dʊnıya paalʊʊ paalʊʊ buloŋ tɔbala mɛ tele teŋ. Doŋ nɛ Wıısı liisi tɔbal hʊ baa yırı Baabilɔŋ wıya, a dɔgısı ʊ kıŋkaŋ abee baaŋ anıı gɛɛ aa maga. Ʊ kıı gɛɛ anıı ʊ aa nyʊwa sıh Wıısı baaŋ nıınyʊwagbaŋbiye tıyaŋ.

20 Ɛɛ rɛ taŋhası hʊ nıı aa golo kyige buloŋ nyʊgısı. Dogiŋsi buloŋ mɛ dııgı.

21 Ka duwoŋbʊwa aa yoho gɛɛ gbiŋgbiŋ anıı nɔnnı lıı wıısınyuu ko tuu kı tele nala nyuni tıyaŋ. Ɛɛ rɛ nala kı tʊʊsı Wıısı akuu balo-duwoŋbʊwa hʊ ʊ aa leŋ ba tele kı yagı ba wıya.

17

Haaŋ hʊ aa yaa sɔŋsɔŋ-kuwori

1 Ɛɛ rɛ malıkası bapɛ hʊ aa kol tahaŋsı hʊ bapɛ kıdıgı yırı ŋ a baa, “Ko dı ŋ daga ı gɛɛ ba aa sı dɔgısı haaŋ hʊ aa yaa sɔŋsɔŋ-kuwori hʊ. Haaŋ no rɛ yaa tɔbal hʊ ba aa saa kpaga fuwogyamaa.

2 Dʊnıya kuworo kana ʊ kı sɔnnı rɛ, ka ʊ sɔŋsɔŋ hʊ kıı gɛɛ anıı sıduwo ʊ kpa mʊrı dʊnıya nala buloŋ ba nyʊwa bugo.”

3 Ɛɛ rɛ Wiyesi Welii hʊ ko laa ŋ tıŋa, ka malıka hʊ kpa ŋ gyʊʊ pogi-yiyeŋ kıdıgı. Doŋ nɛ ŋ na haaŋ kıdıgı dı ʊ hɔŋ ɔhɔ-kıfıyaŋ kıdıgı tıyaŋ, ba sabı feŋgyamaa aa tʊʊsı á Tıına Wıısı a we ʊ buloŋ tıyaŋ. Ʊ fa kaŋ nyuni bapɛ rɛ, abee nyıŋdaası fi.

4 Haaŋ hʊ fa laalı gal aa yaa kıfıyaŋ bee kyʊkyɔnıı rɛ, aŋ kpa salma abee sıfıyaŋbʊwa iriŋ iriŋ abee gyiiŋbiweliye a kpıyɛrı ʊ tıı, aŋ fa kol salma nıınyʊwagbaŋbiye mɛ aa suwo abee sɔkɔsı-wıya abee bisiŋ wıya hʊ aa lıı ʊ sɔŋsɔŋ hʊ tıyaŋ,

5 ka ba sabı feŋ kıdıgı memii nal buloŋ aa bı gyıma a mal ʊ tile tıyaŋ. Feŋ hʊ ba aa sabı mal ʊ tile tıyaŋ hʊ rɛ nyɛ: “Tɔbal Baabilɔŋ! Dʊnıya sɔŋsɔnnɔ abee bisiŋwıyaala iriŋ buloŋ nıına.”

6 Ɛɛ rɛ ka ŋ na haaŋ hʊ dı ʊ nyʊwa Wıısı nala kyal a bugo, nala hʊ ba aa kpʊwa akuu baa tıŋ Yesu abee wıtıı wıya. Ɲ aa na ʊ gɛɛ, ŋ nyʊwa fıyɛlı kıŋkaŋ.

7 Ɛɛ rɛ malıka hʊ pıyɛsı ŋ a baa, “Bekiŋ nɛ tıŋ ı nyʊwa fıyɛlı wıı no wıya? Wıı hʊ aa leŋ haaŋ hʊ abee ɔhɔ-kıŋ hʊ ʊ aa gyına ʊ kaŋ nyuni bapɛ abee nyıŋdaası fi hʊ yaa wıkperii, ŋ sı daga ʊ memii tıya ı.

8 Ɔhɔ-kıŋ hʊ ı fa aa naa, ʊ fa we doŋ nɛ, amɛ ʊ bıl tuwo. Ʊ sı mııgı lıı bootogiluŋii hʊ aa bı kaŋ lıtenii tıyaŋ ko lıı dı ba kpʊ ʊ ta. Nala hʊ aa we dʊnıya no tıyaŋ, ka Wıısı bı sabı ba fene we ʊ mııbol teŋ hʊ tıyaŋ a lıı

dʊnɪya piilii tɪyaŋ buloŋ, dɪ ba aa rɛ ko na ɔhɔ-kɪŋ no, ba nyʊʊsɪ sɪ fɪyɛlɪ
kɪŋkaŋ, beewɪya ʊ fa we doŋ nɛ, aŋ bɪl tuwo. Amɛ ʊ bɪl sɪ ko.
9 Dɪ nal lɛ sɪ gyɪŋ wɪɪ no memii, see dɪ ʊ kaŋ wɪgyʊŋ: Nyuni bapɛ hʊ
yaa dogiŋsi bapɛ rɛ, haaŋ hʊ hɔŋ ba tɪyaŋ, a yaa kuworo bapɛ mɛ.
10 Kuworo bapɛ hʊ tɪyaŋ, ba bɔnɔŋ sʊba rɛ, kɪdɪgɪ mɛ dɪ koro lagɪlagɪ
no, ka kɪdɪgɪ mɛ ha bɪ dii koro. Dɪ ʊ mɛ rɛ ko dɪ koro, ʊ bɪ sɪ we doŋ pɪɪsɪ.
11 Ɔhɔ-kɪŋ hʊ mɛ fa aa we doŋ aŋ bɪl tuwo hʊ, ʊ mɛ yaa kuwori rɛ, a pɛ
kuworo hʊ tɪyaŋ ba yaa kyori, amɛ ʊ yaa kuworo bapɛ hʊ kɪdɪgɪ rɛ, a kɪ
mʊ dɪ ba kpʊ ʊ ta.
12 Nyɪŋdaasɪ fi hʊ ɪ fa aa naa, ba mɛ yaa kuworo fi rɛ, amɛ ba kɛ ha bɪ
dii koro. Ba bee ɔhɔ-kɪŋ hʊ sɪ di koro, amɛ hawa dɪgɪ dʊŋ nɛ ba sɪ di koro
hʊ.
13 Kuworo no buloŋ, wɪdɪgɪ tɪyaŋ nɛ ba buloŋ sɪŋ, ba sɪ yaa nyʊʊdɪgɪ a
kpa ba dee hʊ ba aa kaŋ kɪ deŋ lee a tɪya ɔhɔ-kɪŋ hʊ.
14 Ba bee ɔhɔ-kɪŋ hʊ sɪ kpa yuwo kyeŋ Pebiye hʊ, amɛ Pebiye hʊ bee ʊ
hatɪnna, nala hʊ ʊ aa yɪra, a lɪɪ ba, ba kɪ tɪŋa ʊ abee wɪtɪɪ, ba sɪ yuwo di
ba, beewɪya ʊ rɛ yaa nɪbala buloŋ nɪbal abee kuworo buloŋ kuwori.
15 Ɛɛ rɛ malɪka hʊ bɪl daga fuwoni hʊ tɪyaŋ hasɔŋsɔnnɪ hʊ aa hɔnɔ
memii mɛ a tɪya ŋ. Ʊ baa dɪ fuwoni hʊ ŋ aa naa yaa nihuwobisi doho iriŋ
iriŋ nala rɛ, a lɪɪ paalʊʊ iriŋ iriŋ buloŋ, a kɪ basɪ taanɪ iriŋ iriŋ buloŋ.
16 Nyɪŋdaasɪ hʊ fi mɛ ŋ aa naa, ba bee ɔhɔ-kɪŋ hʊ sɪ haasɪ hasɔŋsɔnnɪ
hʊ. Ba sɪ kaŋ ʊ kɪna buloŋ wuri, ka dɪ ʊ kaŋ teŋbil. Ba sɪ kyaŋ ʊ namɪya
aŋ kpa ʊ nyɔgɔ ta.
17 Beewɪya Wɪɪsɪ rɛ kpaa gɛɛ hakɪla we ba tɪyaŋ dɪ ba kpa yaa wɪya hʊ
ʊ aa kyɛɛ, a leŋ ba yaa nyʊʊdɪgɪ a kpa ba dee hʊ ba aa kaŋ kɪ deŋ lee a
tɪya ɔhɔ-kɪŋ hʊ, dɪ ʊ kɪ deŋ lee a kaŋ kɪ mʊ saŋa hʊ wɪya hʊ buloŋ Wɪɪsɪ
aa basa biŋ aa sɪ yaa teŋ.
18 Ɛɛ rɛ malɪka hʊ bɪl basɪ tɪya ŋ dɪ haaŋ hʊ ŋ aa na rɛ yaa tɔbal hʊ
kuwori aa kaŋ dee dʊnɪya kuworo buloŋ nyuu tɪyaŋ.”

18

Baabilɔŋ telii

1 Wɪya no buloŋ hal tɪyaŋ, ŋ bɪl naa malɪka kɪdɪgɪ dɪ ʊ lɪɪ wɪɪsɪbee a ko
kɪ tuu. Ʊ fa kaŋ dee rɛ yʊga, ka ʊ gaŋdarɪ kyaanɪ dʊnɪya buloŋ tɪyaŋ.
2 Ɛɛ rɛ ʊ heeli a baa, “Baabilɔŋ tele rɛ! Tɔbal hʊ tele rɛ! Lagɪlagɪ
no, sɪtaaŋkɪna iriŋ buloŋ abee gyɪŋbɔmɔ dʊŋ nɛ we ʊ tɪyaŋ, ʊ bɪrɪmɪ
gyaalkperiye abee bisiŋgyaala iriŋ kɛ buloŋ lɪgyʊʊlɪɪ rɛ.
3 Beewɪya, ʊ kpaa ʊ sɔŋsɔŋ hʊ kyol dʊnɪya paalʊʊ paalʊʊ buloŋ nala rɛ.
Ʊ sɔŋsɔŋ hʊ kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ sɪduwo ʊ aa kpaa mʊrɪ dʊnɪya nala buloŋ ba
nyʊwa bugo. Dʊnɪya kuworo mɛ kana ʊ kɪ sɔnnɪ rɛ. Dʊnɪya bayalɪya mɛ
tɪŋ ʊ sɔŋsɔŋ-parɪɪ hʊ tɪyaŋ a bɪrɪmɪ kɪna tɪmma.”
4 Ɛɛ rɛ ŋ bɪl nɪɪ taal kɪdɪgɪ dɪ ʊ lɪɪ wɪɪsɪbee a baa,
“Ŋ nala, ma sii lɪɪ Baabilɔŋ tɪyaŋ,
dɪ ma mɛ ta ko kɪ yaa wɪbɔmɔ hʊ ʊ nala aa yaa.
dɪ baloni hʊ aa sɪ gyʊʊ ba ko daagɪ ma mɛ.
5 Beewɪya ʊ wɪbɔmɔ kyʊwara gɛɛ kyurutu a gyɪŋ yɪ wɪɪsɪbee,
ɛɛ wɪya Wɪɪsɪ bɪ yeŋŋi ʊ wɪyaakyogiye.
6 Wɪya hʊ ʊ aa kpaa yaa nala, ma mɛ kpa ba tɪɪ yaa ʊ tuŋ
naaŋsɪɪnyʊwa bʊlɪya.
Gbaha hʊ ʊ aa kaŋ yaa sɪduwo tɪya nala ba nyʊwa,

ma mɛ kaŋ ʋ tɪɪ a yaa sɪŋ aa deye te gɛɛ naaŋsɪɪnyʋwa bʋlɪya tɪya ʋ
dɪ ʋ nyʋwa.
7 Ma dɔgɪsɪ ʋ weliŋ, a leŋ dɪ tʋwara bee tɪkyogi gyʋʋ ʋ,
a maga gɛɛ tɪɪ ʋ gyɪ aa daga ʋ gaŋdarɪ,
abee gɛɛ hʋ ʋ gyɪ aa nɪɪ sʋma.
Beewɪya ʋ aa bɪɪnɪ ʋ hakɪla tɪyaŋ nɛ abaa,
'Ɲ yaa kuwori rɛ,
ŋ bɪ yaa lohaaŋ,
ŋ bɪ sɪ maakyiye wɪɪ loho'
8 Ɛɛ wɪya, kyɛdɪgɪ dʋŋ nɛ baloo sɪ sii gyʋʋ ʋ.
Ʊ nala sɪ sʋba, dɪ ʋ wii. Losi sɪ gyʋʋ ʋ, ka dɪ diŋ kpa ʋ buloŋ di.
Wɪya no buloŋ sɪ yaa,
beewɪya á Tɪɪna Wɪɪsɪ aa sɪ di ʋ sarɪya hʋ, ʋ kaŋ wɪɪ buloŋ dee rɛ.
9 Dɪ dʋnɪya kuworo hʋ aa kpaa ba tɪɪ we ʋ sɔŋsɔŋ hʋ tɪyaŋ a kɪ nɪɪ ʋ
sʋma hʋ rɛ ko na diŋ hʋ aa di tɔɔ hʋ nyʋwɔsɪ sii kɪ gyɪŋ, ba sɪ kyiyesi a
wii weliŋ ʋ wɪya.
10 Ba aa sɪ na tʋwara hʋ aa tele tɔɔ hʋ tɪyaŋ, kambɪŋ sɪ kaŋ ba dɪ sɪŋ
libolii bolii aŋ kyiyesi abaa, 'Owu! Owu! Tɔbalbal Baabilɔŋ, ɪ tɔɔ hʋ aa
kaŋ dee yʋga, hawa dɪgɪ dʋŋ paga tɪyaŋ nɛ ba dɔgɪsɪ ɪ nyɛ.'
11 Dʋnɪya bayalɪya sɪ wɪɪ Baabilɔŋ wɪya abee tɪkyogi, beewɪya nal buloŋ
bɪl bee yɔbɔ ba kɪyallɪya.
12 Nal buloŋ bɪl bee yɔbɔ ba salma, abee kpana, abee sɪfɪyaŋ bʋwa iriŋ
buloŋ, abee gaweliye iriŋ iriŋ buloŋ yalɪɪ aa hayɛ abee ba daatɪɪma yalɪɪ
aa hayɛ abee kɪna iriŋ buloŋ ba aa kaŋ daatɪɪma yalɪɪ aa hayɛ marɪ, abee
kɪna hʋ buloŋ ba aa kaŋ batu-kaŋa marɪ, abee kɪna ba aa kaŋ kɔlɪɪ marɪ,
abee hɔgɪkɪmarɪya, abee kɪna ba aa kyara lɪɪ sɪfɪyaŋbʋduwowelii kɪdɪgɪ
tɪyaŋ.
13 Abee kɪna sʋwala aa sʋma iriŋ iriŋ ba aa kpa kɪ we kɪdiiliye tɪyaŋ, koo
a kpa kɪ tɪsɪ koo a kpa kɪ nyɔgɔ, abee sɪŋ, abee nʋʋ, abee muŋweliye, abee
nasaara mɪya, abee nʋsɪ, abee piyese, abee gyaaga, abee gyaaga torukusi,
abee yosi abee nala ba kasa yuwo tɪyaŋ.
14 Bayalɪya hʋ sɪ baa, 'Kɪweliye hʋ buloŋ ɪ fa aa kyo dɪ ɪ kana, ba buloŋ
mʋwa, ɪ dʋwa abee ɪ gaŋdarɪ hʋ buloŋ nyʋgɪsa. Ɪ bɪl bɪ sɪ maakyiye na
ba.'
15 Bayalɪya hʋ buloŋ fa aa yallɪ kɪna Baabilɔŋ tɪyaŋ a na molbiye, kambɪŋ
sɪ gyʋʋ ba akuu tʋwara hʋ aa tele ʋ tɪyaŋ wɪya, dɪ ba sɪŋ libolii aŋ kɪ wii
bee tɪkyogi a baa,
16 'Owu! Owu! Tɔbal no fa weliye rɛ, a kaŋ kɪweliye mɛ. Ʊ fa aa laalɪ
gawelii aa yaa kɪfɪyaŋ abee kyʋkyɔnɪɪ rɛ, ka ʋ kpa salma abee sɪfɪyaŋbʋwa
iriŋ iriŋ abee gyiiŋbiweliye a kpɪyɛrɪ ʋ tɪɪ.
17 Ka hawa dɪgɪ dʋŋ paga tɪyaŋ ɪ dʋwa no buloŋ kyogi ta nyɛ.' Ɛɛ rɛ
nala hʋ aa yaa nɪɪduworiboribala hʋ aa vala mpʋwɔnʋʋ tɪyaŋ tʋŋtʋnna
nɪhɪyasɪ, abee nala hʋ aa kaŋ nɪɪduworiborisi kɪ vala, abee nala hʋ aa gyʋʋ
nɪɪduworiborisi kɪ mʋ leye, abee bayalɪya hʋ buloŋ aa kyɛ kɪna mpʋwɔnʋʋ
tɪyaŋ,
18 ba buloŋ aa naa nyʋwɔsɪ hʋ aa lɪɪ diŋ hʋ aa di bee tɪyaŋ, ba sɪŋ libolii
rɛ aŋ kyiyesi abaa, 'Tɔbee rɛ fa we dʋnɪya buloŋ tɪyaŋ a kɪɪ tɔbal no?'
19 Ɛɛ rɛ ba kɪ wii a kɪ kyiyesi a yaa taŋha kɪ we ba nyuni tɪyaŋ (nyɛ aa
daga anɪɪ ba tɪsɪ kyogo rɛ) a baa, 'Owu, owu, tɔbal no tɪyaŋ nɛ nala hʋ
buloŋ aa kaŋ nɪɪduworiborisi tɪŋa a yaa kɪna tɪmma. Ka hawa dɪgɪ dʋŋ
paga tɪyaŋ ʋ kɪŋ kɪŋ buloŋ kyogi ta nyɛ.

20 Ma nala hʊ aa we wɪɪsɪbee tɪyaŋ, ma kɪ gyʊwɔsɪ Baabilɔŋ aa tele wɪya. Mamaa Wɪɪsɪ nala abee Yesu kpambɪsɪ abee Wɪɪsɪ tɪŋdaala, ma kɪ gyʊwɔsɪ. Wɪya hʊ Baabilɔŋ aa kpaa yaa ma, ba kyɪŋ nɛ Wɪɪsɪ kpa tun-ʊ gɛɛ.'
21 Ɛɛ rɛ malɪka-gaduwogɪ kɪdɪgɪ kpa bʊbal aa maga nɔŋ a yuwo we mpʊwɔnʊʊ tɪyaŋ aŋ baa, 'Nyɛ tɪɪ rɛ ba sɪ yigi tɔbal Baabilɔŋ lo abee dee, dɪ ʊ nyʊgɪsɪ dʊnɪya tɪyaŋ a kaŋ kɪ mʊ maakyiye buloŋ.
22 Gɔbɪya bɪl bɪ sɪ maakyiye ŋmaa konima, koo a yɪɪ yɪɪla, koo mʊʊ loŋbiisi koo kabɪla ɪ tɪyaŋ. Tʊŋtʊnna iriŋ kɛ buloŋ bɪl bɪ sɪ maakyiye we ɪ tɪyaŋ. Ba bɪl bɪ sɪ maakyiye nɪɪ nɔŋbii dɔmɔ mɛ ɪ tɪyaŋ.
23 Fɪŋtɪŋsɪ iriŋ kɛ buloŋ bɪl bɪ sɪ maakyiye kyaanɪ ɪ tɪyaŋ. Nal buloŋ bɪl bɪ sɪ maakyiye nɪɪ dɪ baal kpaa haaŋ koo dɪ haaŋ yal bala ɪ tɪyaŋ. Ɪ bayalɪya rɛ fa yaa nɪbala dʊnɪya no tɪyaŋ, ka ɪ kpa daaluliye a mʊrɪ dʊnɪya nala buloŋ.
24 Baabilɔŋ tɪyaŋ nɛ ba kpʊ Wɪɪsɪ tɪŋdaala abee Wɪɪsɪ nala abee nala kɛ buloŋ ba aa kpʊwa dʊnɪya tɪyaŋ, ɛɛ rɛ tɪŋ ba dɔgɪsɪ ʊ gɛɛ." '

19

1 Ɛɛ hal tɪyaŋ, ŋ bɪl nɪɪ dɔmɔ kɪdɪgɪ aa kɪɪ gɛɛ anɪɪ gyamaa aa yaa kyagɪŋsɪ wɪɪsɪbee tɪyaŋ a baa, "Ma dannɪ Wɪɪsɪ! Ʊ rɛ yaa Laataal, a yaa Gaŋdaal abee Dee buloŋ tɪɪna.
2 Ma leŋ dɪ á dannɪ ʊ, beewɪya ɛɛ hʊ ʊ aa dɔgɪsɪ nala, ʊ yaa ŋmanɪɪ rɛ a maga mɛ. Haŋ hasɔŋsɔnnɔ kuwori hʊ fa aa kpa ʊ sɔŋsɔŋ kyol dʊnɪya nala buloŋ hʊ, Wɪɪsɪ di ʊ sarɪya rɛ ʊ tele. Ʊ aa kpʊʊ Wɪɪsɪ tʊŋtʊnna wɪya rɛ tɪŋ Wɪɪsɪ mɛ dɔgɪsɪ ʊ tuŋ gɛɛ."
3 Ɛɛ rɛ ba bɪl yaa kyagɪŋsɪ abaa, "Ma dannɪ Wɪɪsɪ! Diŋ hʊ aa di Baabilɔŋ, ʊ nyʊwɔsɪ sii kɪ gyɪŋ wɪɪsɪnyuu rɛ a kaŋ kɪ mʊ maakyiye buloŋ."
4 Ɛɛ rɛ nɪhɪyasɪ mɔlɪya bee banaa hʊ abee kɪweye banaa hʊ tuu gbinni a kyʊwalɪ Wɪɪsɪ aa hɔŋ ʊ kuworikpasa nyuu tɪyaŋ a baa, "Amɪ! Ma dannɪ Wɪɪsɪ!"
5 Ɛɛ rɛ taal kɪdɪgɪ lɪɪ Wɪɪsɪ kuworikpasa hʊ logiŋ abaa, "Mamaa Wɪɪsɪ tʊŋtʊnna buloŋ abee ma nala hʊ buloŋ aa fá Wɪɪsɪ, nɪbala abee nɪbiisi buloŋ, ma leŋ dɪ á dannɪ á Wɪɪsɪ."
6 Ɛɛ rɛ ŋ bɪl nɪɪ dɔmɔ kɪdɪgɪ aa kɪɪ gɛɛ anɪɪ gyamaa aa yaa kyagɪŋsɪ, a kɪɪ gɛɛ anɪɪ kyuuri aa dɔŋ, a bɪl kɪɪ gɛɛ anɪɪ duwoŋ aa nɔsɪ, abaa, "Ma dannɪ Wɪɪsɪ! Beewɪya á Tɪɪna Wɪɪsɪ dee buloŋ tɪɪna yaa kuwori rɛ.
7 Ma leŋ dɪ á tenni fɪyɛlɪ dɪ á kɪ gyʊwɔsɪ. Ma leŋ dɪ á yɪrɪ ʊ gaŋdaa-feŋ, a dannɪ ʊ weliŋ. Beewɪya saŋa hʊ Pebiye hʊ aa sɪ kpa ʊ haaŋ pele rɛ. Haaŋ hʊ mɛ ʊ aa sɪ kpa yaa siri rɛ, a kɪ gyegili ʊ.
8 Ɛɛ rɛ ba kpa gapʊlʊŋ pogipogi aa tʊl a tɪya haaŋ hʊ dɪ ʊ laalɪ. (Gapʊlʊŋ pogipogi hʊ aa daga Wɪɪsɪ nala tɪpʊlʊŋ wɪyaalɪya rɛ.")
9 Ɛɛ rɛ malɪka hʊ basɪ tɪya ŋ a baa, "Sabɪ wɪɪ no! Nyusʊŋtɪmma rɛ yaa nala hʊ ba aa yɪra dɪ ba ko gbɪyalɪ Pebiye hʊ hafalɪɪ gbɪyala a di kɪna." Ɛɛ rɛ ka malɪka hʊ bɪl basɪ tɪya ŋ abaa, "Wɪɪsɪ nyʊwa wɪbiye tɪɪ rɛ nyɛ."
10 Ɛɛ rɛ ŋ tuu gbinni dɪ ŋ kyʊwalɪ ʊ. Doŋ nɛ ʊ mɪɪgɪ basɪ tɪya ŋ abaa "Ta yaa gɛɛ, ŋ mɛ yaa Wɪɪsɪ tʊŋtʊnnɪ rɛ anɪɪ ɪ abee ɪ dɔŋtɪŋsɪ hʊ buloŋ aa laa Yesu wɪya di, abee nala hʊ buloŋ aa kaŋ wɪtɪɪ hʊ Yesu aa kpaa daga ma weliŋ. Wɪɪsɪ dʊŋ nɛ ʊ maga ɪ kɪ kyʊwalɪ ʊ! Beewɪya wɪtɪɪ hʊ Yesu aa kpaa daga ma, haŋ wɪtɪɪ hʊ rɛ leŋ Wɪɪsɪ nala wuwo kɪ basɪ Wɪɪsɪ wɪya."

Nal hʊ aa gyɪŋ gyapʊlʊŋ hʊ

11 Ɛɛ rɛ ŋ na dı wıısıbee suro. Ŋ na gyapʊlʊŋ dı nal gyına. Nal hʊ aa
gyına ʊ feŋ nɛ yaa Wıtıı Tıına. Beewıya wıtıı rɛ ʊ kaŋ kı di nala sarıya,
a kaŋ wıtıı mɛ a kı yuwo yuwo.
12 Ʊ sıya buloŋ kı kyol a kıı diŋgel, aŋka ʊ kyige kuworinyupugigyamaa
ʊ nyuu tıyaŋ. Ba sabı ʊ feŋ mal ʊ tıyaŋ nɛ, amɛ nal buloŋ bı gyıŋ feŋ hʊ
see ʊ dʊŋ.
13 Ka gadolii hʊ ʊ aa laala hʊ buloŋ tɔ abee kyal. Ba kan-ʊ kı yırı Wıısı
Wıbii rɛ.
14 Wıısıbee laalyuwolo mɛ gyıŋ gyapʊllı a kı tıŋa ʊ hal, a laalı
gapʊlʊŋweliye aa bı kaŋ bisiŋ buloŋ.
15 Ɛɛ rɛ takoobii aa di nyamanyama lıı nal hʊ aa gyıŋ gyaagʊ hʊ nyʊwa
tıyaŋ a ko lıı. Takoobii no rɛ ʊ sı kaŋ yuwo yuwo a di dʊnıya nala buloŋ.
Hɔgı-kpaasa rɛ ʊ sı kaŋ kı deŋ dʊnıya. Ʊ sı leŋ dı á Tıına Wıısı, Dee buloŋ
tıına na baaŋ kıŋkaŋ dʊnıya nala nyuu tıyaŋ, a kyaga ba bʊrıgı anıı ba
aa kyaga tıınɔnɔ bʊrıgı sıŋbʊwa tıyaŋ gɛɛ.
16 Ba sabı ʊ feŋ mal gadolii hʊ ʊ aa laala tıyaŋ nɛ abee ʊ naapuyi tıyaŋ.
Feŋ hʊ rɛ nyɛ: “Kuworo buloŋ Kuwori abee Nıbala buloŋ Nıbal.”
17 Ɛɛ rɛ ka ŋ bıl na malıka kıdıgı dı ʊ sıŋ wııpɔsıı tıyaŋ, a huwori kı
yırı digibiisi buloŋ aa gyaarı wıısınyuu tıyaŋ a baa: “Ma ko pɛ dɔmɔŋ a
di kıdibala hʊ Wıısı aa kpaa biŋ ma.
18 Ma ko di kuworo namıya, abee laalyuwolhıyası namıya, abee
gaduwogo namıya, abee gyaaga namıya, abee gyagyınna namıya, abee
nihuwobisi buloŋ namıya, nala hʊ aa tıŋ ba tıı abee yosi, nıbala abee
nıbiisi buloŋ.”
19 Ɛɛ rɛ ŋ na ɔhɔ-kıŋ hʊ abee dʊnıya kuworo abee ba laalyuwolo dı ba
laŋŋa dı ba yuwo nal hʊ aa gyıŋ gyaagʊ hʊ abee ʊ laalyuwolo.
20 Nal hʊ aa gyıŋ gyaagʊ hʊ bee ʊ laalyuwolo yuwo kaŋ ɔhɔ-kıŋ hʊ, a
yuwo kaŋ nal hʊ aa nyıya wıya anıı ʊ yaa Wıısı tıŋdaal hʊ mɛ. Ʊ rɛ fa
laa ɔhɔ-kıŋ hʊ nyuu a yaa wımagıla a mʊrı nala hʊ ba aa kpaa ɔhɔ-kıŋ hʊ
feŋ a magılı, abee nala hʊ aa kyʊwalı kıŋ hʊ ba aa mɔɔ ʊ kıı ʊ ɔhɔ-kıŋ hʊ.
Ɛɛ rɛ ba kpa nala no balıya kıweye a yuwo ta ba ko tuu gyʊʊ gyırıbʊyı aa
di diŋ aa pıŋ gɛɛ anıı nıipaal hʊ tıyaŋ.
21 Ka nal hʊ aa gyıŋ gyaagʊ hʊ kaŋ takoobii hʊ aa lıı ʊ nyʊwa a kpʊ
nıkaalıya hʊ buloŋ. Ɛɛ rɛ digibiisi hʊ kpa ba naŋpʊŋ buloŋ di a vɔgɔ parı.

20

Bısı tusi hʊ

1 Ɛɛ rɛ ŋ na malıka dı ʊ lıı wıısıbee a ko tuu taŋha, a kol bootogilunjii
hʊ saafııbii abee kyɔrʊŋbal kıdıgı.
2 Ɛɛ rɛ ʊ kaŋ dʊŋ hʊ aa kıı parinyeŋŋi hʊ, dʊŋ hʊ fa aa we doŋ a lıı piilii
hʊ tıyaŋ buloŋ, a vʊwa ʊ biŋ bısı tusi. Dʊŋ no rɛ yaa feŋkyogil hʊ koo
Sıtaanı.
3 Ɛɛ rɛ malıka hʊ kpa dʊŋ hʊ yuwo we bootogi hʊ tıyaŋ a kaŋ lara, a
taarı bootogi hʊ nyʊwa tɔ dı nal buloŋ ta wuwo suri. Ba kaŋ dʊŋ hʊ tɔ rɛ
dı ʊ ta bıl wuwo mʊrı dʊnıya nala, see dı bısı tusi hʊ bana. Dı bısı tusi
hʊ rɛ ko baŋ, ba sı puri ʊ ta dı ʊ we doŋ mʊhʊ tʊlıı.
4 Ɛɛ rɛ ŋ na nala dı ba hɔŋ kuworikpasını tıyaŋ. Nala no rɛ ba tıya
ŋmanıı dı ba di nala sarıya. Ɛɛ rɛ ka ŋ na nala dʊŋsı mɛ. Nala hʊ dʊŋsı
ŋ aa naa rɛ yaa nala hʊ nyuni ba aa kere akuu ba aa bası Wıısı wıya aŋ
kı tıŋ Yesu abee wıtıı wıya. Nala no kɛ fa bee kyʊwalı ɔhɔ-kıŋ hʊ koo kıŋ
hʊ ba aa mɔɔ ʊ kıı ʊ. Ba bı kaŋ ɔhɔ-kıŋ hʊ magıl mɛ ba tilli koo ba nosi

tıyaŋ. Nala no fa sʊba rɛ aŋ sii sʊʊ tıyaŋ, ba bee Krisita di koro a kı deŋ dʊnıya nala bısı tusi.
5 Laasıya sʊʊ tıyaŋ mııgı sii hʊ rɛ nyɛ. (Sʊʊkaalıya hʊ kɛ buloŋ gyı bı sii sʊʊ tıyaŋ, a kaŋ mʊ pele saŋa hʊ bısı tusi hʊ aa suwo.)
6 Nala hʊ aa pɛ sʊʊnı hʊ aa laa sıya sii sʊʊ tıyaŋ, ba yaa nyusʊŋtımma rɛ a yaa nıtııma Wıısı sıya tıyaŋ. Ba kɛ, sʊʊlıya hʊ bıl bı kaŋ dee ba nyuu tıyaŋ. Ba sı yaa wıkyʊwal sılaala a tʊma kı tıya Wıısı abee Krisita, ka dı ba bee Krisita di koro a kaŋ kı mʊ bısı tusi.

Ba kpaa Sıtaanı we diŋ tıyaŋ

7 Dı bısı tusi hʊ rɛ ko parı, ba sı lıı Sıtaanı ʊ daŋsarıga hʊ tıyaŋ.
8 Ʊ sı ko lıı a mʊ mʊrı nala aa we dʊnıya paalʊʊ paalʊʊ buloŋ tıyaŋ dı ʊ leŋ ba ko pɛ dɔmɔŋ a yuwo yuwo. Ba kaŋ paalʊʊsı no kı yırı Gɔgı abee Magɔgı rɛ. Ba nala yʊga gɛɛ rɛ anıı mpʊwɔnʊʊ nyʊwa bumbugulo.
9 Ba nala talla laa dʊnıya buloŋ nɛ a mʊ gol tɔɔ hʊ Wıısı aa kyo, lee hʊ ʊ nala aa laŋŋa. Amɛ diŋ lıı wıısınyuu a ko tuu kpa ba di.
10 Ɛɛ rɛ ba kpa Sıtaanı hʊ aa mʊrı ba a yuwo we gyırıbʊyı aa di diŋ a pıŋ gɛɛ anıı nıipaal. Lee hʊ ba gyı aa laasıya kpa ɔhɔ-kıŋ hʊ abee nal hʊ aa nyıya wıya anıı ʊ yaa Wıısı tıŋdaal hʊ mɛ yuwo we. Ba sı na tʊwara doŋ wıihaa abee tebine buloŋ a kaŋ kı mʊ maakyiye buloŋ.

Dʊnıya sarıkateŋse hʊ dii

11 Ɛɛ rɛ ka ŋ na kuworikpasıpʊlʊŋbal dı ʊ sına, a na nal hɔŋ ʊ tıyaŋ mɛ. Ɛɛ rɛ ŋ na dı taŋha abee wıısınyuu buloŋ fáá nyʊgısı nal hʊ sıya tıyaŋ, nal buloŋ bıl bı naa ba.
12 Ɛɛ rɛ ka ŋ na nala hʊ aa sʊba, nıbala abee nıbiisi buloŋ, dı ba sıŋ kuworikpasa hʊ sıya tıyaŋ. Ɛɛ rɛ ba suri teŋgyamaa, aŋ bıl suri Mııbol Teŋ hʊ mɛ. Nal buloŋ wıyaalıya ba aa saba biŋ tenni no tıyaŋ, ba aa rɛ ba kpa di ʊ sarıya.
13 Ɛɛ rɛ mpʊwɔnʊʊ ugo nala hʊ buloŋ aa sʊba ʊ tıyaŋ ba ko lıı. Sʊʊ bee lalıyabee mɛ fa aa kaŋ sʊʊnı hʊ buloŋ biŋ, ba mɛ kpa ba ta ba ko lıı. Ɛɛ rɛ ba deŋ tenni hʊ tıyaŋ a na wıya hʊ buloŋ ba aa yaa dʊnıya tıyaŋ a kpa ba di ba sarıya.
14 Ɛɛ rɛ ka ba kpa sʊʊ abee lalıyabee a yuwo we diŋbal hʊ aa pına gɛɛ anıı nıipaal tıyaŋ. Nal hʊ buloŋ aa sı gyʊʊ diŋbal no, sʊʊlıya hʊ rɛ ʊ sʊba gɛɛ.
15 Dı nal buloŋ feŋ nɛ ko tuwo Mııbol Teŋ hʊ tıyaŋ, ba aa kpa ʊ yuwo we diŋbal hʊ aa pına gɛɛ anıı nıipaal tıyaŋ nɛ.

21

Dʊnıfalıı

1 Ɛɛ hal tıyaŋ nɛ ŋ na wıısınyufalıı abee taŋhafalıı. Wıısınyuu hʊ abee taŋha hʊ fa aa we doŋ gyı nyʊgısa rɛ, mpʊwɔnʊʊ mɛ dııgı.
2 Ɛɛ rɛ ŋ na Wıısı Tɔbal hʊ, Gyerusalɛmfalıı hʊ, dı ʊ lıı Wıısı lee wıısıbee tıyaŋ a ko kı tuu. Wıısı marı ʊ buloŋ gɛɛ rɛ anıı ba aa sal hafalıı a kaŋ kı mʊ dı ba tıya ʊ bala gɛɛ.
3 Ɛɛ rɛ ka ŋ nıı taabal kıdıgı dı ʊ lıı kuworikpasa hʊ nyuu, a baa, “Ma na! Lagılagı no Wıısı saa ʊ bee nihuwobisi tıyaŋ nɛ. Ʊ beel-ba sı pɛ hɔŋ dı ba yaa ʊ nala. Wıısı tıı sı we ba lee, a yaa ba Wıısı.
4 Ʊ sı tııgı ba sınııl buloŋ ta. Sʊʊ koo tıkyogi koo wiile bıl bı sı we doŋ, ba teŋ lee kıdıgı buloŋ mɛ bıl bı sı wıı, beewıya wıbınıya buloŋ para rɛ.”

5 Ɛɛ rɛ nal hʋ aa hɔŋ kuworikpasa hʋ nyuu baa, “Ma na! Lagılagı no ŋ
kaŋ kına buloŋ kı bırımı kıfalıya rɛ.” Aŋ bıl bası tıya ŋ a baa, “Sabı wıya
no ŋ aa basa, beewıya ba yaa wıtıı rɛ, a maga dı nal buloŋ laa ba di.”
6 Ɛɛ rɛ ka ʋ bıl bası tıya ŋ a baa, “Wıı buloŋ tene rɛ! Mıyaŋ nɛ yaa
Alfa abee Omega, wıı buloŋ lipiilii abee wıı buloŋ litenii. Nal hʋ buloŋ
nıınyʋwası a kana, ŋ sı yaa nıı bulo hʋ tıyaŋ nıı hʋ aa tıya mııbol aa bul
a tıya ʋ waasʋ.
7 Nal hʋ buloŋ aa ko wuwo yuwo di, ʋ rɛ sı na kına no buloŋ. Ŋ sı yaa
ʋ Wıısı, dı ʋ mɛ yaa ŋ biye.
8 Amɛ kambınna, abee nala hʋ aa bı laa ŋ di, abee nala hʋ aa yaa
bisiŋ wıya, abee nıkpʋʋla, abee sɔŋsɔnnɔ, abee daaluliye tımma, abee
vʋgımarıla, abee wınyıyɛla, lee hʋ ba aa sı we rɛ yaa gyırıbʋyı diŋ hʋ aa
pına gɛɛ anıı nııpaal tıyaŋ. Nyɛ rɛ yaa sʋʋlıya hʋ.”

Gyerusalɛmfalıı hʋ

9 Ɛɛ rɛ malıkası bapɛ hʋ aa kolo tahaŋsı bapɛ hʋ aa suwo abee balo-
kateŋse bapɛ hʋ kıdıgı ko bası tıya ŋ a baa, “Ko dı ŋ daga ı haaŋ hʋ
Pebiye hʋ aa sı kpa.”
10 Ɛɛ rɛ Wiyesi Welii hʋ ko laa ŋ tıŋa, ka malıka hʋ kpa ŋ kaŋ gyıŋ
dogiŋbal kıdıgı aa gyına yʋga nyuu. Doŋ nɛ ʋ daga ŋ Wıısı Tɔbal hʋ ba
aa yırı Gyerusalɛm, Wıısı aa leŋ ʋ lıı wıısıbee ko kı tuu.
11 Wıısı gaŋdarı gyı we tɔɔ hʋ tıyaŋ a leŋ ʋ buloŋ kyaanı, a kı nyʋlsı
gɛɛ anıı sıfıyaŋ bʋyı kıdıgı ba aa yırı gyasıpa, aŋ kyaanı gɛɛ anıı nyagısa.
12 Ba gyı saa gyebibal aa gyına rɛ a baarı tɔɔ hʋ ko baŋ. Gyebii hʋ gyı
kaŋ pagısı fi abee balıya rɛ, malıkası fi abee balıya sıŋ kı pɔ pagısı hʋ, ka
ba sabı Iziral tımma bekyige fi abee balıya hʋ fene a we pagısı hʋ borisi
tıyaŋ.
13 Tıımemii dıılaŋ gyı kaŋ pagısı boto rɛ, tıınyuu dıılaŋ mɛ kaŋ pagısı
boto, wııpɔsıı noduu dıılaŋ kaŋ pagısı boto, ka wııpɔsıı nogɔbɔ dıılaŋ mɛ
kaŋ pagısı boto.
14 Bʋwa fi abee balıya rɛ ba gyı kpa biŋ gyebii hʋ aa barı tɔɔ hʋ memii,
ka ba sabı Pebiye hʋ kpambısı fi abee balıya hʋ fene a we bʋwa no tıyaŋ.
15 Malıka hʋ aa bası wıya ŋ lee kol salıŋ daamagısıı rɛ dı ʋ kaŋ magısı
tɔbal hʋ abee ʋ pagısı abee ʋ gyebiye buloŋ.
16 Tɔɔ hʋ gyalıŋ abee ʋ doluŋ buloŋ maga dɔmɔŋ nɛ. Ɛɛ rɛ ʋ magısı
bee hʋ abee salıŋ daamagısıı hʋ dı ʋ yaa meeldaası tusi abee kɔɔsı bɔnɔŋ
(1,500). Ʋ doluŋ abee ʋ gyalıŋ abee ʋ gyınıı buloŋ maga dɔmɔŋ nɛ.
17 Malıka hʋ gyı magısı bee hʋ gyebii mɛ rɛ anıı nihuwobisi aa magısı
kına gɛɛ, dı ʋ gyınıı yaa naaŋsıınyʋwa kɔɔsı balıya abee fi bee badʋ.
18 Bʋyı hʋ ba aa yırı gyasıpa rɛ ba kpa saa gyebii hʋ aa baarı bee hʋ,
aŋka bee hʋ tıı buloŋ kɛ yaa salma, ʋ buloŋ kyaanı gɛɛ anıı nyagısa.
19 Ba kpaa sıfıyaŋ bʋwa iriŋ iriŋ aa weliye rɛ a kpıyɛrı gyebii hʋ aa baarı
bee hʋ gyememii. Laasıya bʋyı hʋ ba aa kpaa biŋ gyebii hʋ memii feŋ nɛ
gyasıpa, lıya tıına hʋ mɛ feŋ nɛ safaaya, too tıına hʋ mɛ feŋ nɛ agɛtı, naa
tıına hʋ mɛ feŋ nɛ ɛmaraldi,
20 nɔɔ tıına hʋ feŋ nɛ onisi, dʋʋ tıına hʋ mɛ feŋ nɛ kanɛɛlıyaŋ, pɛɛ tıına
hʋ mɛ feŋ nɛ kirisolati, kyori tıına hʋ mɛ feŋ nɛ bɛril, nibi tıına hʋ mɛ feŋ
nɛ topası, fi tıına hʋ mɛ feŋ nɛ kirisopirasi, fi bee kıdıgı tıına hʋ mɛ feŋ
nɛ gyasinti, fi bee balıya tıına hʋ mɛ feŋ nɛ amɛtisi.
21 Pagısı fi bee balıya hʋ buloŋ yaa gyiiŋbiweliye ba aa yırı pɛɛlısı fi
bee balıya rɛ, ba kpa pɛɛl-dıgı a marı paga buloŋ. Ŋmaŋbal hʋ aa pıŋ bee
hʋ tıyaŋ buloŋ mɛ yaa salıŋtıı dʋŋ nɛ, a kı kyaanı gɛɛ anıı nyagısa.

22 Ŋ fa bı naa wıkyʊwaldıya buloŋ bee hʊ tıyaŋ beewıya á Tıına Wıısı,
dee buloŋ tıına abee Pebiye hʊ tıtıı we doŋ nɛ ba kı kyʊwalı ba lee kɛ
buloŋ tıyaŋ.
23 Wııpɔsıı koo pene daa leŋ bee hʊ kyaanı, beewıya Wıısı gaŋdarı rɛ
kyaana kı we ʊ tıyaŋ, Pebiye hʊ mɛ yaa ʊ fıŋtına.
24 Ʊ pʊlʊŋ tıyaŋ nɛ dʊnıya nala buloŋ sı we. Dʊnıya kuworo buloŋ mɛ
sı kaŋ ba dʊwa ko gyʊʊ ʊ tıyaŋ.
25 Ba bı sı maakyiye kaŋ bee hʊ paga tɔ kyɛɛ kıdıgı buloŋ, beewıya
tebine tuwo doŋ.
26 Ba sı kaŋ paalʊʊsı buloŋ nala dʊwa abee ba gaŋdaa-kına ko gyʊʊ doŋ.
27 Amɛ kıŋ kɛ buloŋ aa kaŋ bisiŋ, koo nal buloŋ aa yaa hıısı wıya koo
a kı nyıya wıya, ba kıdıgı buloŋ bı sı maakyiye gyʊʊ bee no, see nala hʊ
fene ba aa saba we Pebiye hʊ Mııbol Teŋ hʊ tıyaŋ.

22

1 Ɛɛ rɛ malıka hʊ bıl daga ŋ fuwo hʊ nıı aa tıya mııbol. Ŋ na nıı hʊ dı ʊ
pʊlla gɛɛ peretete aŋ kyaanı gɛɛ anıı nyagısa, a pallı lıı Wıısı abee Pebiye
hʊ kuworikpasa hʊ tıyaŋ,
2 a tıŋ tɔbal hʊ ŋmaŋbal tʊtʊʊ kı tuu, ka Mııbol Tıya hʊ mɛ sıŋ fuwo hʊ
kyolli balıya hʊ buloŋ tıyaŋ. Tıya hʊ aa nɔnɔ naaŋsıınyʊwa fi bee balıya
rɛ bına buloŋ. Ɛɛ daga nıı pene buloŋ, ʊ aa nɔnɔ rɛ. Tıya hʊ paaponni
yaa luliye rɛ paalʊʊsı buloŋ nala ba kpa kı tııbı ba tıı.
3 Kıŋ kɛ buloŋ aa yaa Wıısı sına bı sı we bee no tıyaŋ. Wıısı abee Pebiye
hʊ kuworikpasa hʊ sı sıŋ doŋ, ka ʊ nala kı kyʊwalı ʊ.
4 Ba sı na Wıısı abee ba sıbii, ka dı ʊ feŋ we ba tilli tıyaŋ.
5 Tebine bıl bı sı we doŋ, dı ba bıl kı kyɛ fıŋtıŋsı koo wııpɔsıı, beewıya
á Tıına Wıısı rɛ sı yaa ba pʊlʊŋ, ka dı ba di koro a kaŋ kı mʊ maakyiye
buloŋ.
6 Ɛɛ rɛ malıka hʊ bıl bası tıya ŋ a baa, “Wıya no yaa wıtıı rɛ, a maga
dı nal buloŋ laa ba di. Á Tıına Wıısı, nal hʊ aa kpa ʊ Wiyesi Welii hʊ we
ʊ tıŋdaala tıyaŋ, ʊ rɛ tıma ŋ dı ŋ ko bası wıya hʊ aa bı sı pıısı aŋ yaa a
tıya ʊ nala.”

Yesu koyi

7 Yesu baa, “Ma na! Ŋ bı sı pıısı ka dı ŋ ko! Nyusʊŋtımma rɛ yaa nala
hʊ aa tıŋ wıya hʊ ba aa basa teŋ no tıyaŋ anıı ba sı yaa lagılagı no abee
maakyiye.”
8 Mıyaŋ Gyɔɔŋ nɛ yaa nal hʊ aa nıı aŋ na wıya no buloŋ. Ŋ aa nıı aŋ
na wıya no buloŋ ko teŋ, ŋ tuu gbinni malıka hʊ aa kpaa wıya no daga ŋ
sıya tıyaŋ, a kı kyɛ dı ŋ kyʊwalı ʊ.
9 Ɛɛ rɛ ʊ bası tıya ŋ abaa, “Ta yaa gɛɛ! Ŋ beel-ı, abee ı dɔŋtıŋsı Wıısı
tıŋdaala abee nala hʊ buloŋ aa tıŋ wıya hʊ aa we teŋ no tıyaŋ, á buloŋ
yaa Wıısı tʊŋtʊnna rɛ. Wıısı dʊŋ nɛ maga ı kı kyʊwalı ʊ.”
10 Ɛɛ rɛ ʊ bıl bası tıya ŋ abaa, “Ta kpaa wıya no ba aa basa teŋ no tıyaŋ
anıı ba sı yaa lagılagı no abee maakyiye a faŋa, beewıya saŋa hʊ wıya no
aa sı yaa kpaga rɛ.
11 Ɛɛ wıya, ma leŋ dı nala hʊ aa yaa wıbɔmɔ marı kı yaa wıbɔmɔ, a leŋ
dı nala hʊ aa yaa bisiŋ wıya mɛ marı kı yaa bisiŋ wıya. Ma leŋ dı nala hʊ
aa yaa wıya hʊ aa kpaa ŋmanıı mɛ marı kı yaa wıya hʊ aa kpaa ŋmanıı,
a leŋ dı nala hʊ aa kpaa ba tıı tıya Wıısı mɛ marı kpa ba tıı tıya Wıısı.”
12 Yesu baa, “Ma na! Ŋ bı sı pıısı ka dı ŋ ko! Ŋ sı ko tuŋ nal buloŋ a
maga wıya hʊ ʊ aa yaa.

13 Mıyaŋ nɛ yaa Alfa abee Omega, nal hʋ aa laasıya abee nal hʋ aa laa hal, wıı buloŋ lipiilii abee wıı buloŋ litenii.
14 Nyusʋŋtımma rɛ yaa nala hʋ aa sası ba gannı ba kyaanı, dı ba na ŋmanıı a tıŋ tɔbal hʋ pagısı a gyʋʋ bee hʋ a di mııbol tıya hʋ nɔnɔ.
15 Amɛ nala no iriŋ kɛ rɛ sı sıŋ bee hʋ gyaŋhal tıyaŋ. Ba aa rɛ yaa nala hʋ aa yaa bisiŋ wıya, abee daaluliye tımma, abee sɔŋsɔnnɔ, abee nıkpʋʋla, abee vʋgımarıla, abee nala hʋ buloŋ aa kyo wınyıyɛl a kı nyıya wıya."
16 Ɛɛ rɛ Yesu baa, "Mıyaŋ nɛ tıma ŋ malıka ma lee dı ʋ ko bası wıya no tıya nala hʋ aa laa ŋ wıya di a kı laŋŋı lee buloŋ tıyaŋ. Ŋ yaa Deviti doho nal lɛ. Mıyaŋ nɛ yaa nɔnyʋwa aa kyaanı sıgballınyʋwa."
17 Ɛɛ rɛ Wiyesi Welii hʋ abee haaŋ hʋ Pebiye hʋ aa kyɛ dı ʋ kpa bası abaa, "Ko." Nal hʋ buloŋ aa nıı wıı no, ʋ mɛ baa, "Ko." Nal hʋ buloŋ nıınyʋwası a kana, ʋ ko. Nal hʋ buloŋ mɛ aa kyɛ, ʋ laa nıı hʋ aa tıya mııbol ba aa kpaa kı tıya waasʋ waasʋ.

Wıkateŋse

18 Nala hʋ buloŋ aa nıı wıya hʋ ba aa basa teŋ no tıyaŋ anıı ba sı yaa lagılagı no abee maakyiye, mıyaŋ Gyɔɔŋ nɛ bası kı tıya ma abee ŋ sıfıyası buloŋ dı ma gyıŋ tıya ma tıı weliŋ abee wıya no. Dı nal buloŋ nɛ ko kpa wıdʋma pɛ wıya no tıyaŋ, Wıısı sı kpa baloni hʋ wıya ba aa basa teŋ no tıyaŋ a pɛ dɔgısı ʋ.
19 Dı nal buloŋ mɛ rɛ ko lıı wıdıgı ta wıya no tıyaŋ, tol hʋ ʋ aa kana Mııbol Tıya hʋ wıya ba aa basa teŋ no tıyaŋ nɔnɔ tıyaŋ, Wıısı sı kaŋ ba laa, aŋ bı sı leŋ dı ʋ gyʋʋ Wıısı tɔbal hʋ wıya mɛ ba aa basa teŋ no tıyaŋ.
20 Nal hʋ aa dii wıya no buloŋ daŋsıya, ʋ basa rɛ abaa, "Wıtıı rɛ! Ŋ bı sı pıısı ka dı ŋ ko." Ɛɛ rɛ ŋ baa, "Amı! Ko, á Tıına Yesu."
21 Á Tıına Yesu bɔnyɛ sı we Wıısı nala buloŋ lee. Amı.